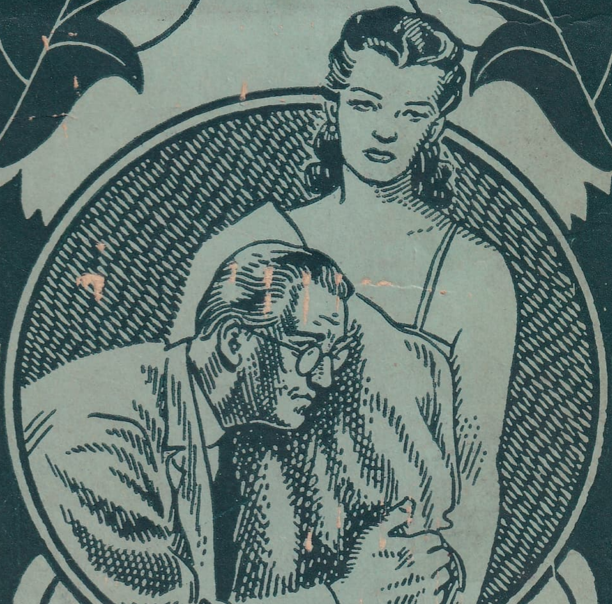
ANSİKLOPEDİK
HALK DOKTORU



ANSİKLOPEDİK HALK DOKTORU

YAZAN=
Dr. Kemal Saracoğlu

YENİ MECMUA YAYINI
1946

Basıldığı yer:
AHMET SAİT MATBAASI
İSTANBUL

Bu eserin her hakkı Yeni Mecmua Müessesesine aittir.



ÖNSÖZ

Halkın tıbbî ve sıhhî bilgileri, şuradan buradan işittikleri veya gelişigüzel bir yerde okudukları şeylerden ibarettir. Bu ise onların yanlış fikirler edinmesine yol açar ki, çok önemli bir işi benimsememek veya hiç değeri olmıyan bir şeyi büyüte büyüte evhama kapılmak gibi manevî, veyahut sıhhatini, hattâ hayatını tehlikeye düşürebilecek tedavi usullerine başvurmaları gibi maddî zararlar verir. Bir çok medenî memleketlerde halka faydalı ansiklopedik bilgiler veren pek çok eserler yayınlanmıştır. Yurdumuzda bu eksiği kelimenin tam mânasile dolduracak bir eserin henüz bulunmaması, gündelik gazetelerde vulgarizasyon şeklinde verdiğim bilgilerin sayın okuyucularımın takdir ve iltifatlarını toplaması, böyle bir eser çıkarmak için, beni teşvik ediyor, fakat maddî güçlükler beni yolumdan alıkoyuyordu.

Yeni Mecmua ve Şaka'nın aydın ve çalışkan sahibi Cemal Erksan'ın teşvikleri tereddüdümü kırdı ve eseri yazmaya koyuldum.

Hekim olmıyanın anlıyabileceği şekilde yazı yazmak, herhangi bir tıbbî makale yazmaktan çok güçtür. Okuyanları sıkmamak, fakat onlara yetecek kadar bilgi vermek, sağlığını korumak, umumî kültürünü arttırmak, hekim yetişinciye kadar yapmaya izinli olduğu ve yapabileceği şeyleri ona söylemek, bu kitabın amacıdır. Bunu en iyi şekilde yaptığımı iddia etmemekle beraber okuyucularımın sevgisi ve benim sarfedeceğim gayret ile bu amaca yaklaşacağımı umuyorum.

1 OCAK 1946

Dr. KEMAL SARACOĞLU



(A) HARFİNDE BAHSOLUNAN HASTALIKLAR

1— ABAZİ = (Abasie)
2— ABSELER = (Abcès)
3— AÇLIK AĞRILARI
4— AÇLIK ÖDEMİ
5— ADAMS-STOK HASTALIĞI
6— ADEMİ İKTİDAR
7— ADENİT = (Sıraca)
8— ÂDET BOZUKLUKLARI
9— ÂDETTEN KESİLME
10— ADİSON
11— ADİYODOKOKİNEZİ = (Adiodocochinesis)
12— AEROFAJİ = (Aérophagie)
13— AFAZİ = (Aphasie ve afoni ve afrazi)
14— AFRODİZYAKA = (Aphrodisiaque)
15— AFRODİZİS = (Aphrodisis)
16—AFT
17— AGAROFOBİ = (Agarophobie)
18— AĞIZ VE DİŞ BAKIMI
19— AĞIZ HASTALIKLARI
20— AĞRILAR VE KOLİKLER
21— AGONİ
22— AKAMET

AKCİĞER HASTALIKLARI:

23— a) Akciğerler
24— b) Akciğer absesi
25— c) Akciğer kanseri
26— d) Akciğer veremi
27— AKINTI
28— AKREP SOKMASI
29— ALBÜMİN İŞEME (Böbrek hastalıklarına da bakınız)
30— ALKOLİZM
31— ALOPEZİ = (Alopecia)
32— AMBOLİ = (Embolie)
33— AMELİYAT
34— AMNEZİ = (Amnesia)
35— AMOROZ = (Amaurose)
36— AMPİYEM
37— ANAFİLAKSİ = (Anaphilaxie)
38— ANDOKARDİTİS = (Endocarditis)
39— ANEKSİT = (Annexite)
40— ANEMİLER (Bak: Kansızlık)
41— ANEVRİZMA = (Aneurisme)
42— ANKİLOSTOM (Çengelli kurt)
43— ANOMALİ
44— ANTİSEPSİ
45— ANÜRİ
46— APATİ = (Apathie)
47— APANDİSİT = (Appendicite)
48— APİREKSİ = (Apyrexie)
49— APOPLEKSİ = (Apoplexie)
50— ARTERYOSKLERÖZ = (Artériosclérose)
51— ARTRİTİZMA = (Arthritisme)
52— ARTRİTİS = (Erthiritis)
53— ASABİYET
54— ASEPSİ
55— ASİT = (ascite)
56— ASİSTOLİ = (Asystolie)
57— ASKARİT = (Ascaride) (bak: Solucan)
58— ASTENİ = (Asthénie)
59— ASTİGMATİZMA = (Astigmatisme)
60— AŞILAR
61— ATAKSİ = (Ataxie)
62— ATELEKTAZİ = (Athélectasie)
63— ATEŞ
64— ATETOZ = (Athétose)
65— ATONİ = (Atonie)
66— ATROFİ = (Atrophie)
67— AVORTA = (Aorta)
68— AVORTİT = (Aortitis)
69— AYAK NASIRLARI
70— AYAK ŞEKİL BOZUKLUKLARI
71— AYAK TERLEMESİ
72— ÂZÂ DÜŞÜKLÜKLERİ

A

ABAZİ — (**Abasie**) ve **ASTAZİ** — (**Astasie**).— Eski Yunan dilinde (a) yok, **Basis** gitmek anlamına geldiğinden abazi kelimesi de yürüyememek mânasına gelir.

Yürüyememenin sebebi bir değil, pek çoktur. Burada felçler, çeşitli sinir hastalıkları, bacakların hareketini meneden her türlü umumî veya mevziî hastalıklar vardır. Fakat bunlar asıl hastalığın adıyla anılır. Abazi, yürümiye mâni olacak herhangi bir hastalık olmadığı halde yürüyememek mânasına gelir.

Astazi'ye gelince: Yine eski Yunan dilinde (a) yok, **Staso** ayakta durmak mânasına geldiğinden Astazi = (**Astasie**) de ayakta duramamak demektir. Keza bunda da ne bacaklarda, ne sinirlerde, ne de vücudun herhangi bir yerinde ayakta durmamayı icap ettirecek bir sebep olmadığı halde hastanın ayakta duramaması demektir.

Bu iki ârızayı **yapan** iki hastalık vardır: İsteri ve Nevrasteni. Bu iki hastalık vücudün herhangi bir yerinde uzvî bir bozukluktan ileri gelmediğinden bunlara **Nevroz** denir. (İsteri ve Nevrasteni kelimelerine bakınız).

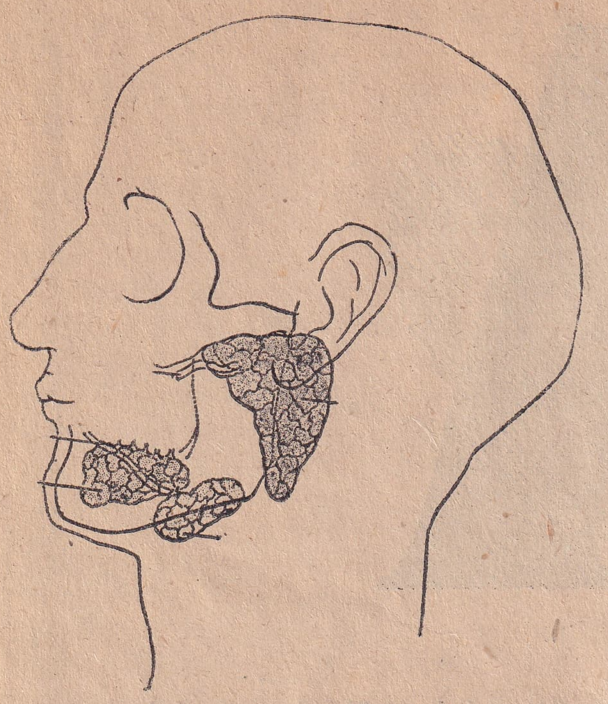
ABSE — (**Abcès**) — Vücudün herhangi bir yerinde mikrop faaliyeti neticesinde cerahat toplanmasına abse denir. Abseleri yapan mikroplar pek çoktur. Cerahat yapan her mikrop (streptokok, stafilokok, pnömokok, verem mikrobu vesaire...) bunu yapabilir. Vücutta abse teşekkül etmiyen yer yoktur. Cilt altında olabileceği gibi akciğerlerde, karaciğerde, beyinde, böbreklerde, velhasıl vücudun herhangi bir yerinde abse teşekkül edebilir. [Mikrop faaliyeti neticesi olmıyan abseler konumuzun dışındadır].

Abseler mahiyetlerine göre iki önemli grupa ayrılırlar: Sıcak ve soğuk abseler... Verem mikrobunun yaptığı abselere soğuk abse, başka mikropların yaptıklarına da sıcak abse denir.

Sıcak abselerin dört belirtisi vardır: Ağrı, şişlik, kızartı, sıcaklık. Bu dört belirtiden sıcaklık, soğuk abselerde yoktur. Şişlik vardır. Kızartı ve ağrı da azdır.

Sıcak abseler: Vücudün herhangi bir yerinde mikrobun oturmasile baş gösterir. Orada önce yanma ve şişlik ve hemen arkasından da ağrı başlar. Abse cilde yakın ise kızartı da görülür. Bu şişlik önce çok serttir ve elle dokunulunca ağrıdığı gibi, hareketle veyahut durup dururken de ağrır. Şişlik önce yaygın bir haldeyken sonra bir noktada toplanır ve sınırları belli olur. Bir müddet sonra şişlik yumuşamıya başlar ki, halk dilinde [çıban olgunlaştı veya oldu] denir.

Abseler bulundukları yerlerde ağrımakla



Abselerin en çok görüldüğü yerlerden: Çene kemiğindeki bezler.

kalmaz. Vücutta umumî ağrılar, kırıklık, ürperme, ateş de yapar. İştiha kesilir. Zayıflama, terleme olur. Hasta takatten kesilir. Abseler bir noktada tahdit edilerek bir hekim tarafından vaktinde açılıp içindeki mikroplar bosaltılmazsa, vücuda yayılmak ve [umumî kan ufuneti] veya [sıçrayıcı abse] lerle birlikte kan ufuneti yapması mümkündür ve bu da çok tehlikelidir.

Soğuk abselere gelince: Bunlar verem mikrobunun bir yerde yaptığı tahribatın neticesidir. Bunlar ekseriya vücuttaki bezelerin veya kemiklerin verem mikrobu tarafından tahrip edilmesinden ileri gelir. Soğuk abseler içinde en cok görüleni bel kemiğinin, çene kemiğinin ve boyundaki bezelerin verem mikrobile tahribinden husule gelenlerdir. Bunlar günün birinde boyunda, cene altında bir şişlik seklinde görülür. Bel kemiği veremi abseleri ise aşağı doğru kayarak dolaşa dolaşa gelip kasık altında kendini gösterir.

TEDAVİ. — İç uzuvlarımızdaki apseleri esasen ancak mütehasssıs hekimler ve birçok araştırmalar neticesinde meydana çıkarabilirler ve tedavi için hasta ve muhiti tarafından yapılacak tek şey iyi bir mütehassıs eline teslim olmaktır. Diş apseleri için de keza bir diş doktorunun müdahalesi lâzımdır. Cilde yakın olan apselere gelince: Bunlar henüz ufacık bir sivilce veya kan çıbanı halinde iken bol tentürdiyot sürmek lâzımdır. Eğer biraz daha büyümüş ve meselâ fındık kadar filân olmuş ise kaynar su içine batırılmış bir bezin suyunu sıkıp üzerine biraz alkol serperek çıban üzerine pansıman yapmak lâzımdır. Bu tedbirlerle çok defa abse iyi olabilir. Fakat iyi olmaz, Kızartı, şişlik artar ve ateş yükselirse hekime baş vurup abseyi yardırmak lâzımdır. Soğuk abseleri hasta ve muhiti tedavi edemez. Mutlaka hekim tedavi etmelidir. Bunları açmaktan ziyade şırınga ile boşaltmak yolu tercih edilmektedir. Lüzum varsa bittabi açmak ve absenin bulunduğu yeri kazımak da lâzımdır. Soğuk abselerde vücudün umumî surette kuvvetlenmesi için gerekli gıdalar vermek, mevsim kış ise balık yağı değil ise başka ilâçlarla hastalığa karşı mücadele lâzımdır. Sıcak bir absenin yarılarak içinin boşaltılması çok defa hastalara dünyaya yeniden gelmiş kadar bir rahatlık verir.

Beyin abseleri ameliyatla ve Penicillin gibi yeni ilâçlarla tedavi edilir. Böbrek abseleri bir tek böbrekte ise böbrek çıkarılır. Değilse yine Sulfamid ve Penicillin lâzımdır. Karaciğer abseleri amiplerde olma ise ve yeni başlamış ise emetin eski ise ameliyat lâzımdır. Akciğer abseleri için emetin, Salvarsan, aşı, banzuat, alkol şırıngaları, sulfamid, penicilin ve ameliyat ile tedavi lâzımdır.

AÇLIK AĞRILARI — Bir çok kimseler, mide ağrılarından müştekidirler. Fakat bunların en ziyade şikâyetleri yemekten sonradır. Bazı hastalar yemekle alâkası olmadığını söylerler. Bir çokları da açken ağrıdığını, biraz bir şey yeyince geçtiğini söylerler. Bunlara açlık ağrısı denir.

Bu hastaların bir kısmı yemekten 3-4 saat sonra midelerinin ağrıdığını söylediği halde bir kısmı da gece yarısı uykudan ağrı ile uyandıklarını ve biraz bir şey yedikten sonra tekrar yatıp uyuduklarını anlatırlar ve böyle hastalar yataklarının baş ucunda bir parça bisküvi veya ekmek, bir bardak ayran gibi şeyler

bulundurarak ağrı ile uyandıkları zaman bunu yerler. Yine aynı hastalar biraz karbonat alınca rahat ederler.

Bu açlık ağrısının sebebi nedir? Buna iki sebep vardır: Biri midenin hazım usaresinin fazla asit oluşu **(Hyperacidité)**, diğeri de [on iki parmak barsağı yarası = **ulcus duodeni**] dur. Fakat bu iki hastalığın da birbirile yakın ilgisi vardır. Uzun müddet devam eden bu mide ekşimesinin sonunda on iki parmak barsağında yara = ülser olur. Acaba ülser var mı? Yoksa sadece ekşilikte artma mı var? Bunu anlamak her zaman pek kolay değildir. Gerçi eksimelerde sık sık acıkma vardır, ve bu hal ülserde pek yoktur. Fakat sırf buna dayanarak teshis edilemez. M'de suyunun tahlili, rontgen muayenesi ancak isi halledebilir. Bazı karışık vakalarda bunlarla bile işin içinden çıkılamaz.

Gerek mide suyu ekşiliğinin artması, gerekse ülser olsun hastaların, tütün, alkol, baharat, biber, kızartma, konserve, salamura, fazla et gibi mideyi tahriş edecek gıdalardan sakınmaları ve yedikleri şeyleri iyi çiğnemeleri lâzımdır. İyi çiğnenmeden yutulan lokmaların mide hastalığı yapmakta önemli bir rolü vardır. Bir de çok sıcak yemek (aşçı bası mide yarası) veyahut buzlu yemek ve içkiler, dondurmalar da mideye kötü tesir eder. Hele böyle bozukluklar esasen varsa yiyip içmede çok dikkatli olmak lâzımdır. Karbonat alınca rahat edildiği doğrudur. Fakat bu da suiistimal edilmemeli, karbonat yerine bizmut ve manyezi tercih edilmelidir.

AÇLIK ÖDEMİ — Bir numaralı Dünya Savaşının son yıllarında, yani 1917 - 1918 yıllarında Almanya'da ve öteki Orta Avrupa memleketlerinde garip bir hastalık başgöstermişti: Askerler arasında az ve siviller arasında çok olmak üzere genç ve sağlam insanların el ve ayakları şişiyordu. Önce bunun neden ileri geldiği pek anlasılamamıstı. Çünkü böyle şişlikler yapan kalb ve böbrek hastalıkları varsa da bu, insanların kalb ve böbreklerinde hiç bir şey olmadığı gibi, idrarı çoğaltmak ve şişleri gidermek için bilinen bütün ilâclar tesirsiz kalmıstı.

Daha sonra bunların hiç bir hastalıkları olmadığı, sadece yetecek kadar yiyip içemedikleri anlaşılmış ve bunlara bol gıda verince hiçbir şeyleri kalmadığı görülmüştür. Bunun üzerine buna [Açlık ödemi] denmiş, hattâ biraz da siyasî bir mâna vermek için [Abluka ödemi] denmiştir. Yapılan araştırmalar, yetecek kadar hayvanî albümin ve vitamin bulunmamasının bu ödeme sebep olduğunu göstermiştir. Vitamin meselesini Funk ortaya çıkaralı henüz 5-6 yıl olmuştu. Elde vitamin ilâçları yoktu. Fakat vitamini bol olan gıdaların verilmesi işi düzeltiyordu. Sonraki araştırmalar bu işte en çok B_1 vitamininin rolü olduğunu göstermiştir. Çünkü Uzak Doğu'da Beriberi denilen ve önce kurutup sonra kütük gibi şişiren bir hastalık eskidenberi biliniyordu ve bunun da B_1 vitamini eksikliğinden ileri geldiği anlaşılmıştı.

Bu harpte de böyle yokluk ve kıtlık içinde yaşıyanların açlık ödemine yakalandıkları İngiliz ve Amerikan doktorlarının yayınlarından anlaşılmıştır. Bizim gibi harp dısı kalan memleketlerde bunu salgın seklinde görmek, çok şükür ki, mümkün değildir. Fakat arasıra, bir yoksulun böyle bir şişmeden şikâyetle hastanelere yattığı ve ilâç verine bol gıda alarak düzeldiği görülmektedir.

ADAMS-STOK HASTALIĞI — Nabız sayısının otuza kadar düşmesi, bayılma, ve (çırpınma = ihtilâçlar) ile kendini belli eden bir hastalıktır. Sebebi sudur: Kalbin hareketlerini idare eden kalb adalesi içinde hususî bir sinir sistemi vardır. Bu sinir sistemi üzerinde yol büsbütün kesilirse bir uçtan öbür uca rabıta kalmaz. Kalb de normal olarak dakikada (60-80) defa atması lâzımken otuza kadar düşer. Ve kalb hareketinin bu kadar yavaşlaması, beyine yetecek kadar kan gitmesini temin edemiyeceğinden bayılma ve (ihtilâclar = çırpınma) hâsıl olur. Çok tehlikeli bir şeydir. Tedavisi de yok demek yanlış olmaz.

ADEMİ İKTİDAR — Bir çok kimseler cinsî münasebet için elverişli bir yaşta olmalarına rağmen bunu yapamadıklarından şikâyet ederler. Bu, ya doğuşta olur. Bunun sebebi husyelerin iyi gelişmemesidir. Yahut sonradan olur. Sonradan olanların sebebi de ikidir: Biri belsoğukluğu, frengi, kabakulak, ve-

rem gibi herhangi bir sebeple husyelerin büsbütün çalışamıyacak hale gelmesidir Bunun neticesi insanda cinsî temas arzusunun uyanmamasıdır. Diğeri de sinir bozukluğudur.

Sinir bozuklukları da başlıca iki sebeptendir: En başta fazla istimna yapmaktır. Maalesef gençlikte; hele yeni bülûğa ermiş olanlarda bu işe fazla düşmek bu yorgunluğu yapmaktadır. Bir de bazı asabî ve ruhî hastalıklar, teessür ve fikrî yorgunluklar neticesinde böyle bir hal olabilir. Bunlarda Hormon tedavisi, ılk duş ve banyolarla sinirlerin yatıştırılması, uykunun düzenlenmesi ile hastayı bu sıkıntılı durumdan kurtarmak kabildir. Bunlardan başka bir de (ruhî) dediğimiz iktidarsızlık vardır. O da hastaların muayyen bir kadına karşı iktidarsız ve başkalarına karşı normal olmalarıdır. Burada sebep kadının soğukluğu (Frigidité), ruhî anlaşamamazlık, veyahut ilk yaklaşmada kadınla erkek arasında geçmiş herhangi bir hâdise veyahut kadının erkekte nefret uyandıran bir hali (ağzının veya vücudunun kokması vesaire) gibi şeylerdir. Bunların karı koca olarak yaşamaları imkânsızdır.

ADENİT — Vücudun bir çok yerlerinde bezeler vardır. Bunların dışarıda olanları boyunda, çene altında köprücük kemiğinin alt ve üstünde, koltuk altlarında, kasıklarda, kol ve bacak dirseği bükülme çukurundadır. Fakat sağlam insanda bunlar belli olmaz. Ancak hastalık sebebile şiştikleri zaman belli olurlar.

Lenfa ukteleri denilen bu bezeler iki sebeple şişerler:

1 — Ur,

2 — İltihap.

Bu iki sebebin dısında daha doğrusu ur veya iltihap mı olduğu henüz pek iyi kestirilemiyen bir hastalık vardır ki ona **Hodgkin** hastalığı veyahut **Lymphogranulomatos's** derler ki bu da vücudun iç ve dış bezelerini şişirtir.

Bizim konumuz ne ur. ne de bu Hodgkin hastalığıdır. Doğrudan doğruya iltihap sebebile bezelerin şişmesidir. Bu iltihaplar da iki türlüdür:

1 — Verem mikrobundan ileri gelen adenit tüberküloz,

2 — Verem mikrobundan gayri sebeplerle husule gelen iltihaplardır.

Verem mikrobundan ileri gelmiyen adenitlere misal olarak vebadaki beze iltihapları, Nicolas-Favre hastalığı denilen ve kasık bezlerini şişiren tenasülî hastalıklar, frengiden ileri gelen adenitler, diş çürüğü, ayakta veya eldeki yaradan dolayı kasık veya koltuk-altı ve dirsek bezelerinin şişmesi gibi hastalıklar söylenebilir.

Verem mikrobundan ileri gelenler ya iç yahut dıştadır. İçte meselâ karın boşluğunda ve göğüs boşluğunda olur. Dıştakiler de daha çok boyun ve çene altında ve daha az olmak üzere de öteki yerlerde olur. Bunlar önce şişerek elle anlaşılabilir hale gelirler. Bu devrede pek ağrı yoktur. Ufak tefek ateş yükselmesi, zayıflama, kansızlık, halsizlik, iştahsızlık vardır. Bezeler gittikçe büyür, sertleşir, nihayet günün birinde yumuşar ve üzerindeki deri de kızarır ve patlar. O zaman bir fistül teşekkül eder. Yıllarca bu yaralar akar. Buna halk dilinde sıraca denir.

TEDAVİ. — Adenitler henüz sert iken balık yağı, iyi gıda, kuvvet ilâçları ile birlikte güneşin ultraviolet şualarından faydalanır. Güneştekini ölçülü olarak kullanmak mümkün olmadığından ve kışın da kullanılabilmek üzere bu şuaı veren lâmbalar yapılmıştır. Bu âletlerle istenilen miktar ve zamanda kullanılabilir. Eğer adenit henüz acılmamış fakat yumuşamış ise içindeki cerahati ince bir iğne sokup sırınga ile boşaltmak lâzımdır. Yerine ilâç da koyarlar. Patlamış ise bir ameliyat ile yarayı kazımak, vücudü kuvvetlendirmek lâzımdır.

ÂDET BOZUKLUKLARI — Kızlar 12 - 17 yaş arasında aybaşı görmiye başlarlar. Yurdumuz gibi Avrupanın cenubunda olan mutedil yerlerden İstiva hattına doğru gittikçe bülûğ yaşı azalır. Arabistanda dokuz yaşında olanlar bile vardır. Halbuki Avrupanın simaline doğru gittikçe bu yaş artar. Oralarda 14-17 arasında aybaşı görürler. Yurdumuzda en çok görülen 12-14 yaş arası olup ondan önce ve daha sonra oluşu az görülür.

Aybaşı görme denilen şey şudur: Yumurtalıklarda bulunan yumurtalar, beyin altında-



Aybaşı âdetlerini zorlukla geçirenler daimî başağrısı ve daimî ruh buhranı geçirirler.

ki **Hipofiz** bezinden çıkan bir hormonun tesirile olgunlaşmıya başlarlar. Bu olgunlaşma sırasında yumurtalığın kendisinde iki hormon teşekkül eder: Birincisi **Foliküli̇n**, ikincisi **Lütein.**

Birinci hormon kana karıştıktan sonra rahimin içini döşeyen ve Mucosa denilen zarı kalınlaştırır. Onun rolü bitince Lüte'n'in tesiri başlar. Lütein de bu kalınlaşan zarı bir değişikliğe = istihaleye uğratır. Onun üzerine rahimin iç razı dökülmeye başlar ve rahim de kanar. İşte aybaşı budur. Bunun normal şekli aybaşının birinci gününden hesaplanmak şartile 28-31 gün sonra, ikinci aybaşının görülmesidir. Aybaşının hiç sancısız veya pek az sancılı olması ve 4-7 gün sürmesi normal şekildir. İşte bu normal şekilden aykırı olursa, onlara âdet bozuklukları diyoruz.

Âdet bozukluklarının bir çok çeşitleri vardır. Fakat bunu iki esaslı sebebe bağlamak mümkündür:

Birincisi yumurtalıkların iyi çalışmaması, yani hormonların az veya çok oluşu veyahut iki ayrı cins olan folikülin ve lütein arasında denklik olmaması; ikincisi de rahim ve onun yanındaki boruların ve kulakçıkların çeşitli bozuklukları ve hastalıklarıdır.

Bu ayırma da gösteriyor ki her aybaşı bozukluğunu rahimde bir kusura bağlamak doğru değildir. Eğer aybaşı az görülürse buna âdet azlığı = **oligomenore**, çok görülürse âdet fazlalığı = **menoraji** denir. Aybaşları sancılı ve düzensiz olursa aybaşı zorluğu = **dismenore** denir.

Bu üç çeşit hastalıkta da yine kusur ya yumurtalıklarda yahut rahim ve bağlantılarındadır. Bir de ikisi de sağlam olduğu halde aybaşı azlığı veya yokluğu olabilir. Bunlarda sebep beyin altında bulunan Hipofiz bezinin yumurtalıkları çalıştırıcı hormonu olan **Prolan**'ın eksikliğidir.

Aybaşı güçlükleri her zaman sadece sancıdan ve düzensizlikten ibaret kalmaz. Böyle kız ve kadınlar dehşetli sinirli olurlar: Baş ağrısı, iç sıkıntısı, ağlama, bayılma, kavgacılık, geçimsizlik, iş yapamamak hastayı ve muhitini çok sıkan ve rahatsız eden şeylerdendir.

Aybaşı kanının azlığı ya yumurtalıkların az hormon çıkarmaları netice rahim içinde gerekli değişikliklerin olamaması veyahut rahimin iltihapları vesaire neticesi bir bozukluğundandır. Aybaşlarında fazla kan gelmesi de hormonlardan folikülinin çok ve lüteinin azlığı gibi yumurtalıkların vazife bozukluğu veyahut rahim ilt'hapları, urları (fibrom ve kanser) yüzündendir.

Hiç aybaşı görmemiye amenore denir. Bu da iki türlü olur: 1 — İptidaî, 2 — talî.

İptidaî demek ömründe hiç aybaşı olmamış demektir. Bunlar bazan kızlık zarının tamamen ve hiç kan geçmiye müsait olmıyacak şekilde kapalı olmasından olur ki bunlar ameliyatla iyi olur. Ve yaptığı sancılarla bu zaten kendini belli eder. Asıl önemli olan yumurtalıkların hiç çalışmaması veya bütün hormon bezlerinin yetersizliği gibi hallerde olur. Böyle olanların hemen hemen çaresi yok gibidir.

Talî dediğimiz şekil de önce bir müddet

aybaşı gördükten sonra günün birinde ve vakitsiz olarak aybaşı kesilmesine denir. Bunların bir kısmı tedavi edilemez. Çünkü sebep yine yumurtalıkların ve hormonların bu işi göremiyecek durumda olmasıdır. Önemli bir kısmında ise hormon yetersizliği sebeptir. Bunlarda bir yandan yumurtalıkları kamçılayıcı rolü olan **Prolan**, öte yandan da yumurtalık hormonları olan folikülin ve lütein şırıngaları yapılır. Ilıcalardan, çamur banyolarından, mümkün olmazsa evde yarım banyolar yapmaktan fayda beklenebilir.

Aybaşı çok gelenlerde sebep **fibrom** veya kanser gibi bir ur ise, bunların tedavisi lâzımdır. Bazan aybası kanamalarının sebebi hormonlar arasındaki âhenksizliktir. Meselâ folikülin cok fazla veya lütein çok azdır. Bu takdirde lütein şırıngalarından fayda beklenebilir. Fakat bütün bu tedaviler hastalar icin büyük sabır ve tahammül ister. Bunlar tedavileri güç olan şeylerdir.

Bazan aybası bozukluğuna sebep rahimde veya yumurtalıklarda olmayıp vücudün herhangi bir yerindeki bir hastalık veyahut bir kan hastalığıdır. Meselâ kanın pıhtılaşma kusuru vardır da kan çok geliyordur. Yahut hasta çok kansız olduğndan aybaşı göremiyordur.

Bütün bu bilgileri vermekten maksadımız şudur: Aybaşı bozuklukları kadının gerek gündelik hayatının normal olabilmesi, gerek neslinin devamı yani çocuk yapabilmesi, gerekse umumî sıhhati ve aile hayatının normal devamı için büyük önemi olan seylerdir. Bunun kökünün nerede olduğu iyi bir mütehassıs tarafından tespit edilmeden şu veya bu çareye başvurulması fayda vermiyeceği gibi, zararlı da olabilir.

ÂDETTEN KESİLME — Kadınlar, normal olarak otuz yıl aybaşı görürler. Yani 10-20 yaş arasında aybaşı görmeye başladıklarına göre 40-50 arasında da aybaşından kesilirler. Aybaşı görmeye başlama nasıl bir genç kızda şekil ve ruh bakımından değişiklikler yaparsa aybaşından kesilme de böyle değişiklikler yapar. Aybaşı görmek, çocukluktan kadınlık hayatına giriş, aybaşından kesilme de kadınlık hayatının sona ermesi demektir. Fakat girişe bakınca çıkış kadınlar için daha çok rahatsız edici ve gürültülüdür.

Tıp dilinde **Menopoz** denilen aybaşı kesilmesi sırasında kadında görülen şeyler çok değişiktir. Bazı kadınlar bunu az sarsıntı ile atlattıkları halde esasen sinirli ve aybaşı bozuklukları çekerek geçen bir kadınlık hayatının bu geçiş devri bir hayli berbattır. En başta sinir bozuklukları gelir. Hastalar en ufak şeylere kızarlar. Bağırır, çağırır, ağlar, bayılır, kavga ederler. Bazıları hakikî bir delilik belirtileri de göstererek sinir hekimine ve hattâ tımarhaneye götürülürler.

Ondan sonra ellerde uyuşmalar, kollarda ve bilhassa sağ kolda geceleyin kemikleri oyuluyormuş hissini veren dayanılmaz ağrılar, yüzüne ateş basmalar, kâh üşüyüp, kâh yanma hissi (bilhassa sırtında), kulak uğultuları, gözlerinde ağırlık hissi, baş dönmesi, baş ağrısı, bulantılar, çarpıntı, hazım bozuklukları, ve nihayet tansiyonun artması gelir. Bu hastalarda tansiyon birdenbire artmıya baslar. Eğer bu artış esasen bir tansiyon hastalığı ise, aybaşı kesilme zamanı olan 4-5 yıl geçtiği halde devam eder. Öyle değil de, sırf aybaşı kesilmesinden ileri geliyorsa, fırtına dinince tansiyon da normalleşir.

Bu sırada kadınlarda az veya çok bıyık sakal büyümesi, ruhan erkek duygusu başlar ki, bunlara **Vrilisme** adı verilir.

TEDAVİ. — Aybaşı kesilmesi birçok kadınlar için 2 - 5 yıl süren hakikî bir fırtınadır. Bundan dolayıdır ki, hekimler kadınların 40-50 yaş arasındaki hayatına Kritik yaşlar derler. Bu yaşların kadınlarla beraber aile halkını da bizar ettiği görülmektedir. Bu hastalar maalesef yalnız şikâyetlerine bakarak sinir hekimlerine koşarlar. Fakat bunlara sinir ilâçlarından ziyade vücutten eksilen kadınlık hormonlarını vermek çok güzel tesir eder. Ayrıca sinir ilâçları, ılık duşlar ve banyolar, açık havada gezmek, tahriş edici gıdalardan sakınmak, alkol ve sigaradan vazgeçmek lâzımdır. Ancak böyle buhranlı bir zamanında bir kadına bunları yaptırmak pek de kolay bir şey değildir. Tansiyon yükselmesi de ayrıca tedavi edilmekle beraber sebebin aybası kesilmesi olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

ADİSON HASTALIĞI — Böbreklerin üstünde evvelâ yapışık gibi duran küçücük bezeler vardır. Bunlara [**Surrenal** = Böbrek üstü bezi] denir. Vücudumuzda gördükleri iş, küçüklüklerine nisbetle pek büyüktür. Bunlar olmazsa yaşayamıyacağımızı söylemek, önemlerini belirtmiye yeter. Bu bezeler günün birinde verem, frengi, ur veya iltihapla ödevlerini yapamıyacak hale gelirlerse bir hastalık belirir ki buna Adison denir.

Bu hastalığın en göze çarpan belirtisi hastanın renginin birdenbire kararmaya başlamasıdır. En çok yüz, sonra ağız içinde ve ellerle ayaklar kapkara bir renk alır. Hastalığın hakikî Adison olması için ağız içinde de ufak veya büyük kara lekelerin görülmesi lâzımdır. Bundan başka hastalarda müthiş bir halsizlik başlar. Hattâ kararmadan önce hastaların gittikçe artan bir halsizlikten şikâyet ettikleri görülür. Hastalık ilerledikçe bu halsizlik, kımıldatmıyacak dereceyi bulur. Hastalar çok zayıflarlar. Günden güne erirler. Yine önemli bir nokta da tansiyonlarının çok düşmüş olmasıdır. Normalde büyük tansiyonun on üç etrafında olması lâzım iken bunlarda 5-6 ya kadar düştüğü görülür. Ve hasta bir mum gibi eriyerek ölür. Hastalığın en önemli sebebi verem mikrobudur. Hemen Adison hastalarının % 95 inde böbrek üstü bezlerinin verem mikrobile harap olduğu görülür. Geriye kalan yüzde beşte sebep frengi, ur, iltihaptır. İltihap ve frengiden ileri gelenlerde sebebi giderici hususî veya umumî bir tedavi ile iyi etmek bazan kabildir. Fakat veremden ileri gelenin çaresi yoktur. Bunlarda hastanın ıstırabını azaltmak ve hayatı uzatmak için böbrek üstü bez hormonu olan **Cortin** ve **Adrenalin** bir de bu hastalıkta iyi gelen **Sistein** kullanılır.

ADİODOKOKİNEZİ — Ayakta duran bir kimsenin gözlerini kapayarak iki kollarını açtıktan sonra her iki elile uzaktan bir kavis çizerek işaret parmaklarını birbirlerine doğru yaklaştırmaları istenilirse sağlam bir insan bunu yapabilir. Fakat bazı sinir hastalıklarında bunu yapamamıya bu ad verilmiştir. Esaslı ve önemli bir bozukluğun işaretidir. Ciddi bir tedavi yaptırmak için derhal mütehassısa başvurulmalıdır.

AEROFAJİ — Türkçe karşılığı hava yutmaktır. Bunun iki türlüsü vardır: Biri fiziyolojik, öteki de hastalık. Fiziyolojik olarak her insan bir şey yer ve içerken biraz hava yutar. Hele tezcanlı, yemeği çiğnemeden yutanlarda yemekten sonra gelen geyirmeler bu hava yutmadan ileri gelir.

Bir de hastalık şeklinde olan hava yutma vardır ki, asıl aerofaji budur. Bu, isterik kimselerde (bilhassa kadınlarda) görülür. Ağlama, baylıma gibi, öteki isteri belirtileri olan bir çok kadınlar devamlı olarak hava yutarlar ve sonra müthiş gürültülerle geyirirler. Bu o kadar çok devam eder ki etraftakileri telâşa düşürebilir. (İsteri kelimesine bakınız).

AFAZİ — (**Aphasie**) — Eski Yunancadan alınma bir kelimedir. Konuşma kudretini kaybetme demektir. Buna meşhur **Broca** tarafından **Aphemie** adı da verilmiştir. Bu hastalık, zekâ yerinde olduğu ve konuşmayı temin eden dış uzuvlarımızda bir kusur olmadığı halde konusamamıya Afazi denir. Burada sebep coktur. Ya hastanın konuşma uzuvlarını hareket ettiren sinirler bozuktur. Yahut o yollar sağlam, fakat hasta konuşmaya yarayan öğrendiği kelimeleri unutmustur. Yahut kelime teşkiline muktedir değildir. Yahut işitme ve görme kusurları vardır.

AFONİ — (**Aphonie**) — Bu, gırtlağın içinde ihtizaz ederek ve hareketlerile ses çıkartan şeritlerin ya sinir hastalıklarından (felçler), veyahut verem, kanser gibi sebeplerle harabiyetinden dolayı ses çıkaramaması demektir.

AFRAZİ — (**Aphrasie**) — Kelimelerden cümle teşkili imkânının kalmaması demektir. Bu da sinir sistemi hastalıklarında olur.

AFRODİZYAKA — Afrodit, eski Yunan'da aşk ve şehvet ilâhesi olarak tanınmıştı.

Onun isminden alınarak insanda şehvet uyandırıcı ilâçlara bu ad verilmiştir. Bu iş için eskidenberi bir çok ilâçlar ve macunlar kullanılırdı. Saraylarda bu bilhassa pek aranan bir şeydi. Bunların içinde amber meşhurdu. Şimdi bu ilâçlar iki kısımdır: Kimyevî ilâçlar, hormon ilâçları.

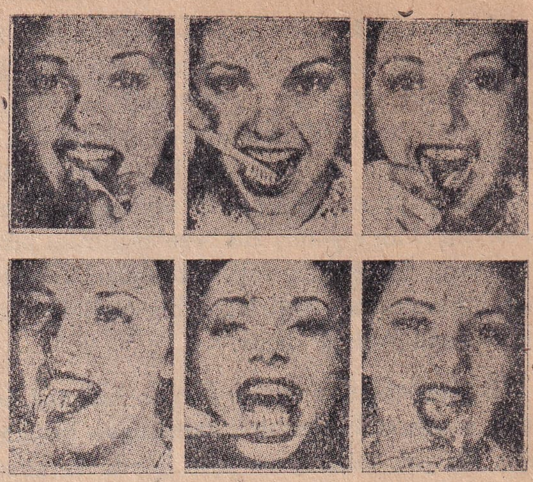
Kimyevî olanların içinde **Striknin, Yohimbin** gibi meşhurları vardır. Hormon ilâçları erkekler için husye hulâsaları, kadınlar için de yumurtalık hormonlarıdır. Kadınlarda kokain de Afrodizyak tesiri yapar. Halbuki bu madde erkekte bu duyguyu körleştirir.

AFRODİZİS — Şehvet duygularının ifrat halde oluşuna denir. Bu bazan insanı rahatsız edecek derecede olur. Bunu tadil için de ilâçlar vardır. Bu arada Bromure de camphre meşhurdur.

AFT — Ağız içinde, dilde, dudakların iç taraflarında, yarım pirinçten bir mercimek büyüklüğüne kadar beyaz bir takım lekecikler olur. Ekseriya bir tek olur. Mide bozukluğu veya diş fırçasının ağız içini tahriş etmesinden ileri gelir. Fakat bazan da ağızın içini böyle küçük kabarcıklar kaplar. Bunlar çok acır ve yanar. Hastanın yemek yemesine mâni olur. Bu şekline aftlı ağız iltihabı veyahut **Stamatite afteuse** denir. Tek olursa en iyi ilâcı her gün tentürdiyot sürmektir. Fakat ağzı kaplarsa o zaman da gargaralar ve başka ilâçlar da lâzımdır. En iyisi bir hekime başvurmaktır.

AGAROFOBİ — Bir çeşit sinir hastalığı olup kalabalık ve açık yerlerde bulunmaktan korkmak demektir. Bir çok kimselerde minareden veya yüksek yerden bakamamak hastalığı vardır. Fakat burada adı geçen agarofobi ile ilgisi yoktur.

AĞIZ VE DİŞ BAKIMI — Ağız ve dişlerin vücut için önemi büyüktür. Hazım ve teneffüs yollarının başında bulunmaları, hele hazım işinde dişlerin rolünün ön plânda olması düşünülürse, ağız ve diş bakımının önemi



Diş ve ağız temizliği çok mühimdir. Dişlerin iç ve dış kısımlarını aynıitina ile temizlemelidir.

de anlaşılır. Ağız hasta olursa yeme, içme, konuşma gibi en önemli ve hayatî ihtiyaçlarımızı yerine getiremeyiz.

Ağızda daima bir çok mikrop bulunur. Bu mikropların üremesi, hastalık yapıcı hale geçmesi için gıdaya ihtiyaçları vardır. Onlara gıda ise bizim gıdalarımızdır. O halde kendi gıdamıza onları iştirâk ettirmemeliyiz. Bu da her şeyden önce ağız temizliği ile olur.

Ağız ve diş bakımı birlikte yapılacak bir iştir. Bu da her şeyden önce temizlik ile olabilir. Onun için her yemekten sonra mutlaka ağzı temizlemek lâzımdır. Bu ise yalnız yıkamak, hattâ sabunlamakla olmaz. Bir defa kürdanla dişler arsına girmiş olan ve fırçanın çıkaramıyacağı yemek parcaları ayıklanmalıdır. Ondan sonra diş fırçası kulanılmalıdır.

Diş fırçasının daima serti tercih edilmelidir. Yumuşak diş fırçaları temizleme işini iyice yapamazlar. Fırcanın çabuk yumuşamaması için de kullandıktan sonra yıkamalı, kurulamalı ve dik olarak tutmalıdır ki, fırça çarçabuk bozulmasın.

Sonra diş fırçalanırken önce üst dişler için yukarıdan aşağıya, alt dişler için de aşağıdan yukarıya fırçalamalı, dişlerin iç ve dış yüzleri böylece temizlenmelidir. Çünkü ancak bu suretle yemek artıkları atılabilir. Bu iş bittikten sonra ayrıca ufkî hareketlerle de diş temizlenebilir.

Dişleri temizlemek için şu veya bu diş macununu tercih için önemli bir sebep yok-

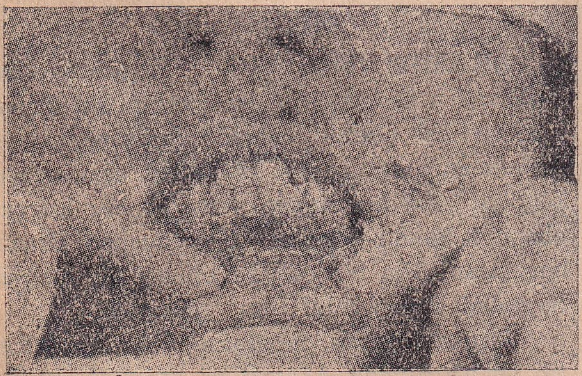
tur. Herhangi bir macun, sabun, karbonat, kömür tozu ve hattâ hiç bir şey olmadan da fırçalamak kabildir.

Ağzı sabunlamanın da ayrıca faydası vardır. Çünkü sabun yağları giderir. Bir çok mikropları defeder.

Günde üç defa ağız temizliği şarttır. Hele akşam yemeğinden sonra olan çok önemlidir. Çünkü sabaha kadar ağızda yemek artıkları kalırsa mikroplar kayıam eder. Bunun sonucu yemeklerin bozularak asid teşekkülü ve bunun da dişi çürütmesidir. Ondan sonra ağız kokusu, ağız iltihapları olur.

Diş bakımında önemli bir iş de dişlerin dibinde tartr denilen kayaların giderilmesidir. Her altı ayda bir bunları bir diş doktoruna başvurup çıkarttırmalıdır. Ağızdaki çürük dişlerin çürüğü az ise doldurtmak, daha ilerilemiş ise kuron geçirtmek, büsbütün ölmüş ise dişi çıkartmak lâzımdır. Çünkü ağızda bir çürük diş ağrı, koku gibi fenalıklarından başka kalb ve böbrekleri bozabilir ve fokal intan dediğimiz bir çok kötülüklere yol açar.

AĞIZ HASTALIKLARI — Ağızın içinde iltihaplar, urlar, yanmalardan ileri gelme çeşitli hastalıklar görülür.



Ağızdaki iltihapları diş etlerinde leke ve çürükler yapar.

Ağız iltihaplarına Stomatit denir. Bunların pek çok çeşitleri vardır. Meselâ ağızın içinin bembeyaz kesilmesi (Pamukçuk), diş etlerinin iltihabı (Gingivitis), civa ve bizmut adlı ilâçlarla tedavi sırasında bazı kabarma, şişme, yaralar görülür. Hususî adlar alan ağız iltihapları da vardır. Meselâ Vincent anjini denilen ve (bak: Anjin) dibi beyaz çukurluklar gösteren yaralar, frengiden ileri gelen Plaques Muqueuse'ler, herhangi bir sıcak yemek veya ilâçla yanmadan ileri gelen ağız iltihapları, gangrenli şekiller (bak: Noma), nihayet kanserin ağızdaki tahribatı gibi pek çok çeşitleri vardır.

Basit ağız iltihaplarında gargara ve ağız temizliği yeterse de öteki şekilleri mütehssısa göstermek gereklidir.

AGONİ — Ölmek üzere bulunan hastanın halidir. Buna eskiden [haleti nezi] derlerdi. Bir çok hastalıklarda hasta kendini bilmez. Fakat peritonit ve verem gibi bazı hastalıklarda ise hasta son nefesini dahi kendini bilerek verir. Böyle hastaların nefesleri gürültülü ve hırıltılı, nabızları sayılamıyacak kadar zayıf veya hiç yok, çok kere altına işeyen veya pisleyen bir halde oldukları görülür. Bu halden dahi hayata dönmek bazan kabilse de bu duruma düşmüş olanların çoğu ölür. Eğer sebep belli ve o anda yapılacak bir yardım ile (oksijen koklatmak, kalb içine ilâç şırınga etmek gibi) kabil olursa kurtulmaları imkânsız değildir.

AĞRILAR ve (Kolik)ler — Vücudun herhangi bir yerinde sinir uçlarını tahriş eden sebepler ağrı yaparlar. Bu ağrıların sebepleri pek çoktur. Bir kısmı gerginlikten ileri gelir: Meselâ karaciğerin ağrıması demek onun şişip üstündeki zarın gerilmesi demektir.

Bir kısmı da ağrı olan yerde tahriş edici bir maddenin bulunmasından ileri gelir. Bu madde ya dışarıdan gelir. Yabancı bir cisim (kesici, delici, batıcı şeyler) veyahut kimyevî bir madde (ilâçlar vesaire) dir. Meselâ emetin şırıngası çok ağrı yapar. Burada kimyevî madde dışarıdan gelmiştir. Kalb etinde damar tıkanması demek olan **infarctus** hastalığında ise ağrı yapan madde, orada, tıkanan yerde kendiliğinden türer.

Ağrılar bulundukları yerlere, şekillerine ve başlayış ve bitiş tarzlarına, şiddetlerine göre çeşitli adlar alırlar.

Karında olursa karın ağrısı, başta olursa baş ağrısı, gözde, kulakta, dişte ilâh... olursa

göz, kulak veya diş ağrısı gibi adlar bulnduk-ları yerlere göre verilmiştir.

Ağrılar şekillerine göre de adlanırlar. Meselâ: Batıcı, çekici, yanıcı, sıkıcı, burkucu, boğucu gibi...

Ağrılar, başlayış ve bitişlerine göre de ad alırlar: Ya birdenbire başlar, birdenbire biterler, yahut yavaş yavaş başlayıp yine öyle sona ererler. Bu sonuncu şekle başlayış için **Crescendo** ve bitiş için de tıb dilinde **Decrescendos** adı verilir. Meselâ mide yaralarının ağrıları bu tarzda olur.

Ağrılar şiddetlerine göre de adlanırlar: Sağır ağrılar, hafif, orta veya kıvrandırıcı ağrılar gibi. Bu sonuncuya sancı **(Kolik)** adı verilir. Meselâ bir safra veya böbrek taşı düşerken böyle sancı yapar. O zaman buna **Kolik hepatik** veya **Kolik renal** adı verilir. Bazan da ağrının sancı, sancının ağrı haline geçtiği görülür. Meselâ barsakları bozulan bir insanda, önce hafif karın ağrıları varken, sonra şiddetli bir sancı şeklini alması veya şiddetli bir sancıdan sonra hafif ağrılar halini alması görülen şeylerdendir.

AĞRI VE SANCI TEDAVİSİNE GELİNCE. — Burada hemen ilâca baş vurmadan da bazı şeyler yapılabilir: Meselâ Sıcak veya soğuk şeyler koyarak ağrıyı dindirmek kabildir. Sadece hareket fazlalığından ileri gelen safra ve böbrek taşlarının sancıları ile karın sancılarında sıcak şeyler koymak çok iyi geldiği halde iltihaptan ileri gelenlerde meselâ bir apandisit veya safra kesesi iltihabı gibi hallerde buz kesesi koymak ağrıyı durdurur. Asıl tedavinin bir hekim tarafından yapılması hayatî önemde bir iştir. Çünkü bir apandisiti basit bir karın ağrısı sanarak sıcak pansımanla vakit geçirmek, onun sıcak iken yani ilk 36 saatte ameliyatının yapılması fırsatını kaçırtabileceği gibi patlaması gibi bir tehlike de doğurabilir.

Öte yandan safra kesesi veya böbrek sancılarının sade taştan olmayıp cerahatli bir iltihaptan da ileri gelebileceği unutulmamalıdır. Burada soğuktan rahatlık duysa bile patlayıp da bir iş çıkarması veya cerahatin kana karışarak hayatı teklikeye sokması mümkündür.

Bir de hastaların baş ağrılarını gidermek için bu işlerde kullanılır diye reklâm kuvvetile her eve girmeye muvaffak olmuş ilâçlara sarılmaları doğru değildir. Hele ateşli bir hastalıkla beraber bulunan bir baş ağrısına, ağrı giderici diye verilen bir ilâcın birdenbire kalbi zayıf düşürerek tehlike yarattığını ara sıra görüyoruz.

Hastalar ufak tefek tedbirlerle gideremedikleri ağrıların devamı karşısında hemen hekime baş vurmalıdır. Şiddetli bir karın ağrısının altında bir mide delinmesi veya bir apandisit, nefes aldırmıyan bir yan ağrısının altında Pnömoni veya Zatülcenp, çatlarcasına olan bir baş ağrısının arkasından bir menenjit çıkması mümkündür. Ve ekseriya da vaktinde yapılacak bir tedavinin vaktinin geçirilmesi, hasta veya etrafındakiler için geri gelmez fırsatların kaçmasına ve unutulmaz acılara yol açar. Sol memesi üzerinde bir sıkıntı ve tazyik hisseden bir insanın [midem gaz yaptı] diyerek karbonat almaya kalkışması, bir anjin dö puvatrinin farkedilmemesine ve böylelikle de hastanın ölümüne sebep olabilir.

Ağrı, esasen hastanın eskidenberi bildiği ve arkadaş olduğu bir hastalığın devamlı veya muayyen belirtilerinden ibaret ise hasta veya muhiti onunla uğraşabilirler. Geçmezse yine hekime baş vurmak şartile... Fakat yeni başlıyan ve susmıyan her ağrı bir alârm işareti sayılmalıdır.

AKAMET (Kısırlık) — Yaşamanın hedeflerinden biri de soy üretmektir. Bu da erkek ve dişi olarak ayrılan cinslerin birleşik hayatlarının sonucudur. Her çiçek açan ağacın kendine göre bir meyva vermesi, her hayvan cinsinin kendine benzer bir yavrusu olması, her insanın da bir çocuğu olması bu birleşik hayattan doğan tabiî birer sonuçtur.

İnsanda çocuk olmaması, dilimizde kısırlık ve tıb dilinde Akamet = **Stérilité** denilen bir kusurdan ileri gelir. Bu kusur ya gerçek veya görünüşte vardır. Gerçek olanların çocuğu olamaz. [Görünüşte kısırlık = zahirî akamet] varsa o zaman sebebi bulmak, onu gidermek ve böyle bir çifti çocuk sahibi etmek mümkün olur. Kısırlık, eskiden sanıldığı gibi yalnız kadına ait bir eksiklik değildir. Hattâ şöyle denebilir ki çok kere kusur erkektedir.

Erkeğin kısır olması demek, geçirdiği

(belsoğukluğu, frengi, verem, kabakulak gibi) bir hastalıktan dolayı husyelerinin tohum yapamaması demektir. Şunu da söyliyelim ki bu hastalıkları geçiren her erkeğin kısır olması da gerekmez. Bir çok defa bunların tedavi ile düzelmesi mümkündür. Fakat husyeler büsbütün iflâs ettiği zaman çare yoktur.

Kadında gerçek kısırlık pek azdır. Onda görülen kısrlıkların çoğu giderilebilecek kusurlardır. Kadınlarda rahim iltihapları, rahim ağzının dar oluşu, Haznenin kusuru, rahim çarpıklığı, rahim ile yumurtalıklar arasındaki boruların tıkanıklığı ve nihayet yumurtalıkların yetersizliği veya hastalığı gibi sebepler kısırlık yapabilir. Fakat bütün bu saydıklarımızın çoğu tedavi edilebilir şeylerdir. Rahimin doğuştan yokluğu, yumurtalıkların hiç bir zaman yumurta yapamamış olmaları gibi oldukça seyrek görülenler çıkarılırsa öteki hastalık ve kusurlar tedavi edilebilir ve kadın pekâlâ çocuk doğurabilir. Meselâ: haznenin teamülü bozuksa veyahut, biçimsizlik varsa düzeltmek, rahimin ağzı darsa açmak, çarpıklıklarını düzeltmek, rahim ile yumurtalık arası borular tıkalı ise açmak ve iltihaplarını tedavi etmek, keza yumrtalık iltihaplarını ve yumurta yapamamak gibi vazife kusurlarını tedavi etmek bugünkü fennin pekâlâ yapabildiği şeylerdir. Bir kadına çocuğun hiç olmaz demek için çok düşünmek lâzımdır. Amma rahimi veya yumrtalıkları harap olmuş veya ameliyatla çıkarılmış ise o başka... Umumiyetle hormonlardan, kaplıcalardan, kasıklara sıcak şeyler koymak, yarım banyolar gibi şeyler hekim tavsiyesile ve sebatla yapılırsa bir çok ana ve baba, hasretini çektikleri çocuğa kavuşabilirler.

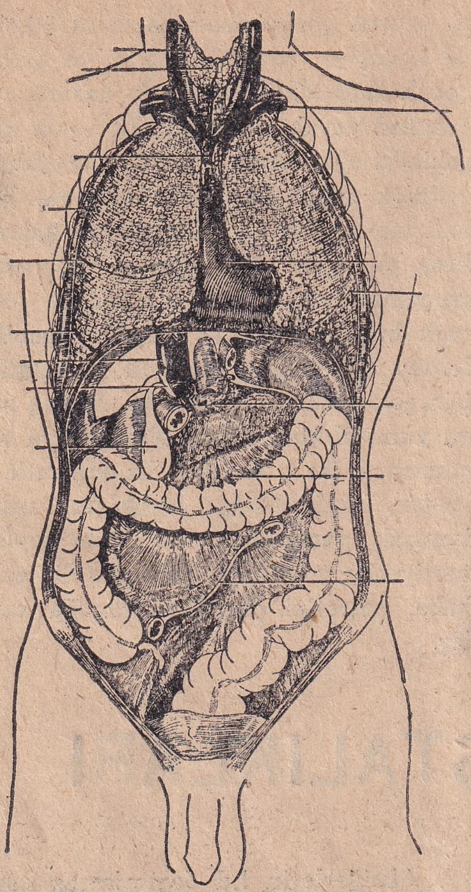
AKCİĞER HASTALIKLARI

AKCİĞERLER — İnsan vücudunda göğüs kafesi içinde kalbin iki tarafında olmak üzere sağlı sollu iki akciğer vardır. Akciğerler, trakea yani soluk borusu, hançere yani gırtlak, geniz ve ağız burundan teşekkül eden üst solunum yolları vasıtasile dışla münasebettedir.

Akciğerlerden sağdaki üç, soldaki iki parçadan yapılmıştır. Bunlar şekil itibarile tepesi yukarıda, tabanı aşağıda intizamsız bir mahrut şeklindedirler. Dış görünüşleri yine kırmızımtraktır. İçerilerinde nefes boruları ağaç dalları gibi bir çok şubelere ayrılmıştır. Bu dalların gözle görülemiyecek kadar olan ince uçlarında **alveol** denilen kabarcıklar vardır. Bu kabarcıkların içi hava ile doludur. Ciğerlerin elâstikî yapılışda olmaları, kolayca açılıp kapanmalarını temin eder. Ciğerlerin vazifesi, kalb tarafından kendilerine gönderilen, oksijeni az, karbon asidi çok olan pis kan veya siyah kan denilen kanı temizlemektir. Kalb her vuruşta 70-80 gram kadar kanı temizlenmiye gönderir. Demek dakikada aşağı yukarı beş litre kan akciğerlerde temizlenir. Bu temizlenme de şöyle olur:

Akciğerlerin kıl damarlarına gelen kan, **alveol** veya eski tıb dilinde **esnah** denilen kabarcıkların ince duvarına gelince dıştaki hava ile kan arasında, havanın girip çıkmasına elverişli incecik bir zardan başka bir şey yoktur. İşte teneffüs bu zar üzerinde olur. Yani dışarıdan gelen havanın oksijeni kana geçer. Kandaki fazla karbon asidi de dışa çıkar. Dışarıdan gelen havanın bir litresinde 210 santimetre küp oksijen vardır. Bunun aşağı yukarı 60 santimetre küpünü kana verip yerine karbon asidi alınca bu hava dışarıya çıkmak zorunda kalır ki, bu da ciğerlerin hareketile olur.

Ciğerlerin iki türlü hareketi vardır: Biri açılma ve genişleme (ki buna tıb dilinde şehik yani soluk alma) denir. Bu acılış göğüs kafesinin genişlemesi ile olur. Göğüs kafesi içinde hava yoktur. Kafesin genişlemesi üzerine dışarıdaki hava, nefes boruları yolile ciğerlere hücum eder. Ciğerde temizlenme tamam olunca göğüs kafesi tekrar küçülür. Ciğerler içindeki hava dışarı itilir. Buna da soluk verme (eski tıb dilinde zefir) denir. Dakikada soluk alıp verme sayısı 16-20 arasındadır.



Akciğerler, sağlı sollu olmak üzere kalbin iki tarafında ve göğüs kafesinde bulunurlar.

Her soluk alışta dışarıdan girip çıkan hava 500 santimetre küptür. Derin soluk alma ile 1500 santimetre küp almak ve derin verme ile bir bu kadar da çıkarmak kabildir. O halde normal solukla girip çıkan 500, derin solukla 1500, zorlıyarak çıkarılan da 1500 olursa tutarı 3500 eder ki, buna capasité vitale yani akciğerlerin [hayatî hava alım kabiliyeti] denir. Zorlamakla da değişmiyen 2000 santimetre küp kadar bir hava da daima akciğerlerde durur ki, buna rüsubî hava denir. Bu da hayatîye ilâve edilirse hepsine birden total yani umumî sia denir.

AKCİĞER ABSESİ — Abseler bahsinde söylediğimiz veçhile, abse vücudun her yerinde olabileceği gibi, akciğerlerde de olur. Akciğer abseleri iki çeşittir:

1 — İptidaî, 2 — Talî.

İptidaî abseler doğrudan doğruya akciğer iltihabile başlayan abselerdir. Talî olanlar ise başka yerden gelen veya başka bir sebebin akciğeri hasta etmesi demektir. Bu ikinci grupta bir çok şekiller vardır. Meselâ akciğerlerin yakınında bulunan (cerahatli Zatülcenb, Perikardit gibi) cerahatli bir iltihabın akciğere de sıçraması, keza vücudun başka bir yerindeki bir absenin kana karışıp akciğere gelip abse yapması (yani metastatik abse), yahut akciğerde mevcut verem, bronşektazi, kist gibi eski bir ârızanın cerahatlenip abse halini alması, yaralanmalardan sonra görülen abseler hep bu ikinci gruba girer.

Abselerde mikropların çeşidi çoktur. Abselerin başlıca belirtisi üşümeler, ateş, göğüs ağrısı, öksürük, balgamdır. Bu sırada kandaki ak yuvarlaklar (lökositler) artar [Lökositöz].

Asıl hastalığı tanıtan balgamdır. Abselerde her gün çıkan balgam miktarı yüz gram ile bin gram arasındadır. Sonra bu balgam bir cam kap içinde toplanırsa biraz durunca üç tabakaya ayrılır: En altta çürümüş ciğer ve cerahatlerden kesif bir tabaka, ortada bir mayi tabakası, en üstte de köpüklü bir tabaka teşekkül eder. Abselilerin balgamı çok kere kokar. Bu koku, bazan az, bazan da kadavra kokusu gibi olup hastanın yanına bulantı duymadan yanaşmak kabil olmaz. Bunlar daha çok gangrenli abseler olup çarçabuk fenalaşırlar.

TEDAVİ. — Abseler bazan hiç tedavi edilmeden veyahut ehemmiyetsiz tedavilerle kendi kendine de iyi olabilir. Fakat hiçbir abse kendi haline bırakılamaz. Çünkü plevra boşluğuna açılmak veya kana karışıp beyinde veya başka yerlerde ihtilât yapmak tehlikesi vardır. Binaenaleyh hemen tedavi edilmelidir. Tedavi ya ilâçla yahut ameliyatla olur. Kullanılan ilâçlar başlıca şunlardır: Emetin, Salvarsan, Banzoat, Damara alkol şırıngası, sarmısak tentürü, iposulfit, sulfamid, nihayet penisilindir.

Bir akciğer absesi 3 - 6 hafta ilâçla tedaviden sonra dahi iyi olmazsa ameliyata baş vurmak gerektiği hususunda dünya bilginlerinin çoğu birleşmiş gibidir. Fransızlar altı hafta, Amerikalılar üç hafta ilâç tedavisinden sonra ameliyat yapılmasına taraftardırlar.

AKCİĞER KANSERİ — Her uzuvda olduğu gibi akciğerde de kanser olur. Bunlar iki türlüdür. Biri iptidaî yani doğrudan doğruya akciğer içinde yaşayanlardır. İkincisi talî olup vücudun başka bir yerindeki kanserin akciğere de sıçraması ile olur.

İptidaî akciğer kanserleri, ciğerler içindeki nefes borularından başlar. Kanser ister iptidaî isterse talî olsun şu ârazları ile tanınır:

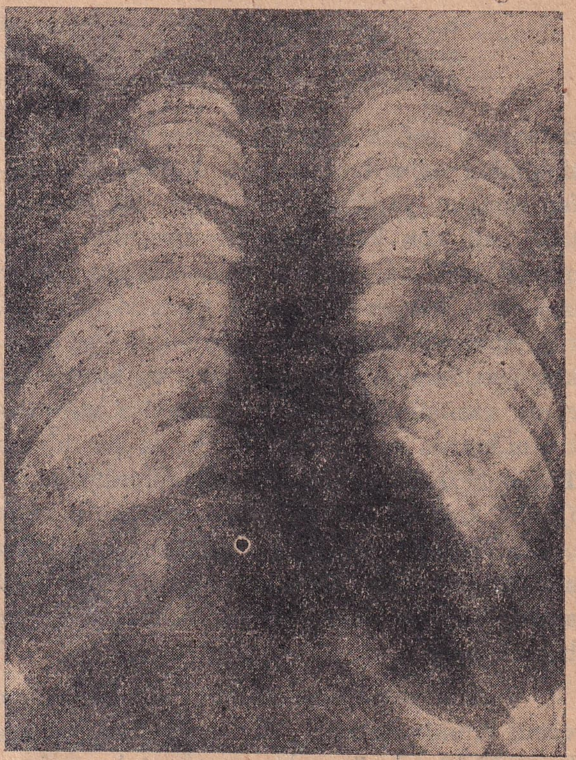
Önce hastada bir zayıflama başlar. Rengi solar, günden güne erir. Kan muayenesi yapılırsa ilerilemiş bir kansızlık görülür. Öte yandan hasta göğsünde bir ağrı, bir tazyik ve öksürük hisseder. Zamanla nefes darlığı baş gösterir. İlk zamanlar balgam azdır. Sonra biraz balgam çıkarmıya başlar. Kanser plevraya kadar ilerlerse yapacağı reaksiyon orada su toplamasıdır. Bu su çok defa zatülcenblerdeki gibi limon sarısı rengindedir. Fakat bazan da tamamen kanlı bir su halini alır.

Zamanla öksürük ve nefes darlığı artar. Bazan sancı tahammül edilmez bir hal alır. Hastalar morfin gibi teskin edici ilâçlara rağmen bir türlü rahat edemezler. Nihayet kötü bir duruma girerler ve ölürler.

TEDAVİ. — Kanser yeni başladığı zaman rontgen ile tedavi edilebilir. Fakat eskimiş ve bütün akciğeri sarmış bir kanserin tedavisine imkân yoktur. Kanserin ameliyatla tedavisine gelince: Kanserli kısmı akciğerden oyup çıkarmak kabil değildir. Fakat akciğer birkaç parçadan yapılmış olduğundan bir parçayı (Lobe) i Lobectomie denilen ameliyatla çıkarmak kabildir. Fakat kanser tedavisinde akciğer üzerinde ameliyattan ise rontgen tedavisi tercih edilmektedir. Bu tedavi ne kadar erken başlar ve iyi tatbik edilirse kurtulma şansı o kadar çoktur. Bunların hiçbirisi fayda vermediği de çok görülür. O zaman hastanın ıztıraplarını teskin en büyük tedavi sayılır. Çünkü akciğer kanserindeki ağrı bazan her türlü dayanma gücünü yendiğinden bu hastalardan morfin, pantapon gibi ilâçları esirgememek lâzımdır.

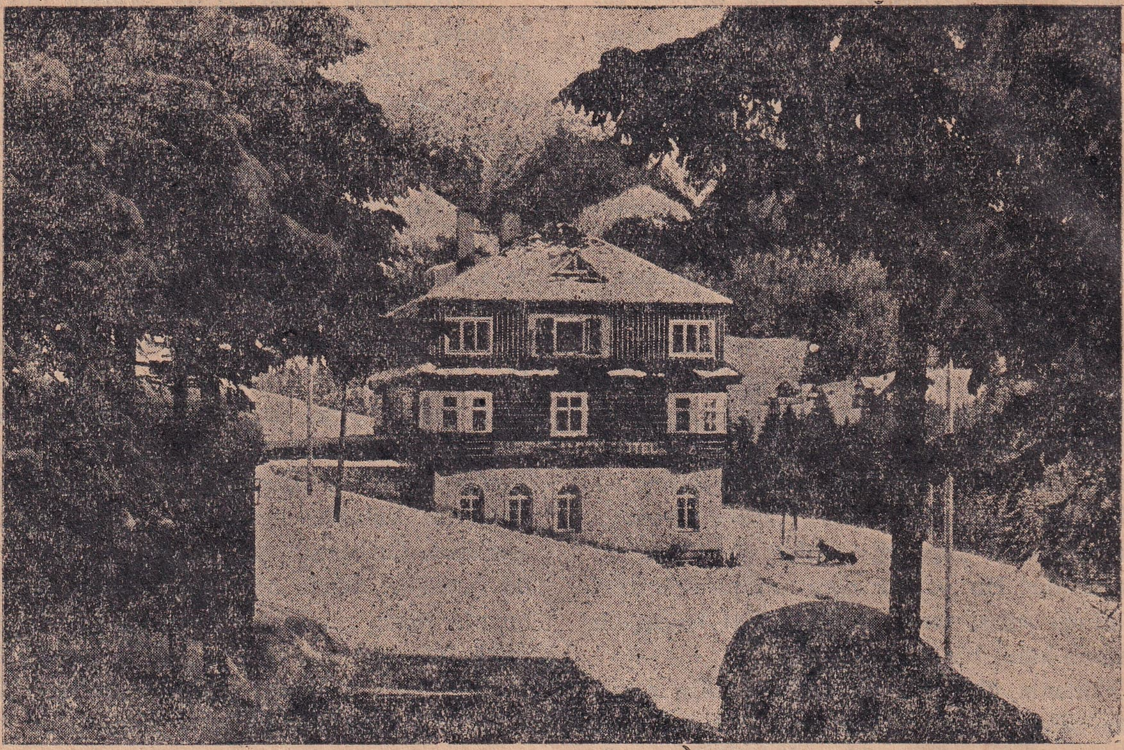
Tedavi bakımından kanserin iptidaî ve tâlî olması önemli değildir. Fakat sonuç bakımından önemlidir. Çünkü başka bir yerden akciğere sıçrayan kanserin tedavisinde muvaffakiyet şansı daha azdır.

AKCİĞER VEREMİ — Verem mikrobu vücudun her yerinde tahribat yapar. Fakat en çok oturduğu yerlerden biri akciğerlerdir. İnsan veremli olarak doğmaz. Fakat veremli bulunan bir evde hele veremli ana baba kucağında doğup büyürse veremi kolaylıkla alır. Böyle değilse veremi biraz daha geç alacaktır. Fakat ne yazık ki insanların tamamı değilse bile ona yakın bir çoğunluğu mutlaka verem mikrobunu almaktadır. Verem mikrobu akciğerlere en çok nefes borularile gelir yerleşir. Çocukta akciğer içinde küçücük bir verem ocağı yapar. Buna İlk âfet = **Primäraffekt** adı verilmiştir. Çocuklarda bu ilk âfet olunca oturduğu yer ile ilgisi olan ve nefes boruları etrafında bulunan lenfa bezeleri de şişer. Şişen beze ile bu ilk âfet arasındaki lenfa yolu da hastadır. Böyle hastaların rontgenle ciğerlerinin resmi çekildiği zaman ilk âfet ile şişen beze iki uçta bir düğüm, ve ortadaki lenfa yolu da ince bir çizgi şeklinde görülür ki beraberce bunları bir **Halter**'e benzetirler.



Verem mikrobunun akciğerde yaptığı tahribatı gösteren bir rontgen filmi. Resmin sağ tarafında leke halinde görülen siyahlık ciğerdeki verem lekesini gösteriyor.

İlk çocuklukta başlayan bu hastalık o yaşlarda çok kere fark edilmez. Çünkü gösterileri



Bol ve temiz havanın verem tedavisinde mühim bir rolü vardır. Bu itibarla verem tedavi evleri ve sanatoryomlar havası hiç bozulmıyan yüksekliklerde kurulur. Yukardaki resim Alp dağlarında sık sık raslanan küçük fakat sıhhî verem tedavi evlerinden birini göstermektedir.

sadece bir soğuk algınlığı, nezle veya bronşitinkinden daha başka türlü değildir. Tesadüfen rontgen yapılırsa görülebilir. Bu ilk hastalık çağı çok kere kısa bir zamanda iyi olmakla sona erer. Bunun böyle olduğu büyük insanların hemen büyük bir kısmında bunlara rastlanmasile anlaşılıyor. Çocukluk yaşındayken vücudumuzun vereme karşı en büyük koruma vasıtalarından olan kandaki **Lenfositler** bol miktarda ve kudretlidir. Bu da çocuklarda **Timüs** bezinin çalışma çağında olmasındandır. Çünkü lenfositler kan yolile timüse gelerek orada olgunlaşırlar. İşte böylelikle çocuklukta alınan veremin % 95 i kapanır ve yüzde beşi ancak faaliyete devam ederek çocukları verem hastası eder.

Verem hastalığı çocuklukta alındığı zaman vücut onunla savaşır. Bu savaş ona vereme karşı 10-30 yıl süren bir muafiyet kazandırır. Muafiyet pek sağlam olmazsa 12-20 yaşlar arasında tekrar veremin baş kaldırması mümkündür. Bu da baliğ olan çocukta Timüs bezinin çalışmamaya ve küçülmeye başlaması yüzünden veremle savaş unsurları olan lenfositlerin sayıca azalması ve bilhassa olgunlaşmasındandır.

Akciğer vereminin, ciğerin üstünü örten **(Plevra)** zarına yakın bir yerde kendini göstermesi, bu zarın da iltihaplanmasına yol açar ki buna Plörezi denir. [Zatülcenb kelimesine bakınız].

Akciğerde veremin ikinci safhası gençlerde ve yetişkinlerde olur. Günün birinde mânasız bir ateş, nezle, bronşit, iştahsızlık ve zayıflama olur. Grip sanılır. Bu sırada yapılacak bir rontgen çok defa ciğerin üst kısımlarında bilhassa köprücük kemiği altına doğru veya oralara yakın bir yerde nohuttan kabuklu ceviz kadar büyüklükte bir kesafet gösterir. Buna tıb dilinde **erken irtişah** denir. Bu ya iyi olur, yahut gittikçe ilerliyerek içi oyulur. O zaman buna erken **kavern** adı verilir. Akciğer vereminin her zaman bu yolu takip etmesi lâzım gelmez. Başka suretlerle de meselâ, lenfa yolları, nefes borularile veya kana karışarak yayılması da mümkündür. Bu yayılmalar ak-

ciğerlerde bir çok verem şekilleri yapar. Bunlar bazan gürültülü, bazan da sessiz, sadasız olur. Nitekim kendileri hiç farkında olmadıkları halde bir gün ağızlarından kan gelerek, yahut herhangi başka bir sebepten dolayı muayene ve rontgene baş vuranlarda oldukça ilerlemiş verem bulunduğu her zaman rastlanan bir şeydir.

Veremin başlıca belirtileri şunlardır: Öksürük, ateş, zayıflama, balgam çıkarma, göğüste veya sırtta ağrı, iştihasızlık, kansızlık, çarpıntı, çabuk yorulma, nefes darlığı, ağızdan kan gelmesi ve terleme gibi şeylerdir.

Öksürük bazan kuru ve inatçıdır. Balgam çıkmaz. Bazan da her öksürükte bol balgam çıkar. Ateş, intizamsızdır. Bazan, bilhassa başlangıçta yalnız akşamları 37 derecenin üstünde bir iki çizgi kadardır. Bir insanda tam istirahat ile ateş yokken biraz yorulunca ateş çıkarsa mutlaka değilse bile, büyük bir ihtimalle verem olması ihtimali düşünülmelidir. Verem tam faal bir haldeyse ateşin 39 dereceyi aşması bile mümkündür. Bu hastaların sabah ateşleri ya hiç yok veyahut pek az iken öğleye doğru yükselmeğe başlar. Akşam üstü iyice yükselir.

Zayıflama önce pek az hissedilir. Esasen hasta az zamanda çok kilo kaybederse birden dikkati çeker. Faal ve iştihasız veremlerde bu kayıp müthiştir.

Balgam, her zaman yoktur. Bazan pek az çıkar. Bu da köpükten ibarettir. Bazan ise biraz katı ve biraz da suludur. Eğer hastanın ciğerinde oyuklar (**Kavernler**) peyda olmuş ise balgam bol çıkar. Kokusu yoktur.

Göğüste veya sırtta ağrı da olur. Bu bazan hastalığın ilk işaretidir. Bazan da en faal sıralarında belirir.

İştihasızlık, veremin belli başlı bir belirtisidir. İştihası olan veremli bahtiyar sayılır. Çünkü hastalıkla mücadele daha kolay olur. Fakat bunlar istisna olup çoğunun iştihası bozuktur. Veremlilerde kansızlık baş gösterir. Bunlar yavaş yavaş sararıp solarlar. Çarpıntı da vardır. Bu ateşli olsun, olmasın veremlilerde görülür. Sebebi bir taraftan ateş, bir taraftan kansızlık, bir taraftan da verem mikrobunun zehiri, (**Toxine**)leridir. Çabuk yorulur, böyle hastalar iş tutamazlar. Tutsalar da çabuk kesilirler. Nefes darlığı ilk zamanlarda yoktur. Sonra sonra baş gösterir. İlerlemiş devrelerde yürümek, hele yokuş ve merdiven çıkmak imkânsızlaşır.

Ağızdan kan gelmesi, veremin başlıca belirtilerindendir. Buna tıb dilinde Emoptizi = (**Hemoptisie**) denir. Kan, ya veremin henüz başında gelir. Bu bir alârm işareti mahiyetinde olup hastayı ve etrafını uyandırır ve savaşa zorlar. Yahut da veremin faal olduğu devrelerde olur. Kan bazan balgam içinde küçük bir çizgi veya bulaşık halinde, bazan da daha çok olur. Oldukça ilerlemiş olanlarda birdenbire pek fazla kan boşanması ve hattâ bu sırada hastanın ölmesi mümkündür.

Akciğer veremi yalnız ciğerlerde kalmaz, bazan başka yerlere de sıçrar ve gittiği yere göre ad alır: Menenjit tüberküloz, Barsak veremi, Gırtlak veremi, Böbrek veremi vesaire gibi. Bunun sebebi ekseriya verem mikrobunun kana karışarak vücudün her yerine yayılmasıdır. [Bu hususta malûmat bu bahislerde vardır].

Akciğer vereminden korunmak için evvelâ bu hastalığın ne olduğunu bilmek lâzımdır. Bunun öksürürken çıkan balgam ve hattâ tükürük damlaları [Flügge damlası] ile etrafa sıçradığını, bu damlacıkların bir buçuk metreye kadar gidebildiğini, balgamla beraber kuruyan mikropların uzun zaman toz toprakla, eşyalarla bulaşma kaynağı olabileceğini bilerek ona göre çare aramalıdır. Yani veremlinin eşyasile temas etmemek, veremli ziyaretine gitmemek, onunla bir odada, hele bir yatakta yatmamak, kullandıklarını kullanmamak, beraber yiyip içmemek lâzımdır. Az bir ihtimal bile olsa veremli inek sütünün kaynatmadan içilmesinin de bir tehlike kaynağı olacağı unutulmamalıdır. Nihayet vereme yakalanmamak için vücudün kuvvetli kalması lâzımdır. Bu da her şeyden önce vaktinde ve yetecek kadar yiyip içmek, istirahat, vaktinde uyumak, ve tütün, içki, gece uykusuzluk, kumar gibi mukavemet kırıcı şeylerden sakınmak ile olur.

Veremden korunmak için cemiyetin de vazifeleri vardır: İktisadî ve sosyal hayatın ıslahı, veremlileri, etrafa mikrop saçarak gezmekten alıkoymak için onları yatıracak hastaneler temini, dispanserlerin arttırılması, son zamanların bir buluşu olan sinema filmi ile

kütle halinde pek çok insanın rontgenden geçirilmesi gibi şeylerdir.

VEREMİN TEDAVİSİ. — Veremle uğraşan büyük bir bilgin olan Löwenstein'in şu sözü unutulmamalıdır: Müzmin hastalıklar içinde verem kadar tedavi edilebileni yoktur. Eskidenberi verem tedavisinde umumî çare olarak darbı mesel haline gelmiş üçlü bir söz vardır: BOL HAVA, ZİYA VE GIDA.

Hakikaten havasız, pis, rütubetli berbat bir yerde bir veremli tedavi edilemez. Onu bol bol güneşten ve açık havadan faydalandırmak lâzımdır. Çünkü bir taraftan güneşin ultraviolet şuaları vücutte vereme karşı savaş unsurlarını uyandırırken, öte yandan da açık havanın bol oksijeni vücudün mukavemetini arttırır. Hele bol gıda vermek, bir taraftan zayiatı karşılamak, bir taraftan da savaş için vücudün muhtaç olduğu fazla enerjiyi sağlamak bakımından çok önemlidir. Bunun içindir ki, verem hastahaneleri ve sanatoryomlarda bu üç şart bulundurulur.

Veremin kesin bir ilâcı henüz bulunamamıştır. Fakat onunla mücadele için birçok ilâçlar vardır ve bunlardan faydalanmak kabildir. Fakat bunlar öyle ilâçlardır ki, yerinde ve zamanında kullanılırsa faydalı oldukları halde iyi kullanılmazsa faydasız ve hattâ tehlikeli zararlar verebilirler. Verem tedavisinde en büyük silâhlarımızdan biri (Pnömotoraks) adı verilen hava vermek usulüdür. Bunu ilk bulan Forlanini adında bir İtalyan bilgini olup bugünkü geniş kullanma yollarını bize öğreten de Brauer adında bir Alman bilginidir. Bu usulün esası şudur: Akciğerde oyuk (Kavern) varsa ciğerle göğüs kafesi arasındaki boşluğa hava doldurarak hasta ciğeri baskı altına almaktır. Böylelikle hem ciğerdeki oyuğun iki kenarı biribirine yaklaşarak oyuğun kapanması kolaylaştırılır, hem de orada kan ve lenfa deveranının ağırlaşmasından doğan biyolojik değişikliklerden dolayı veremin ilerlemesi durdurulup iyi olması sağlanmış olur. Bu usulle ilk defa verilecek havalar için beş on gün bir hastahanede kalmak lâzım ise de tedaviye ayakta devam edilebilir. Bunun en büyük faydası kısa bir zamanda hastanın balgamile verem mikrobu saçmasını önlemesi ve devamlı bir surette yatağa bağlamayıp bir taraftan tedaviye devam ve bir taraftan da işine gücüne gitmeye imkân vermesindedir. Bugün bu usul o kadar ilerlemiştir ki, değil hastahane ve dispanserlerde hattâ muayenehane ve evlerde dahi her gün yapılmaktadır.

Bundan başka verem tedavisi için kullanılan birtakım ameliyatlar da vardır. Bunların yalnız adlarını sayacağım: Freniseklomi, Oleotoraks, Pnömoliz, Torakoplasti gibi...

Son yıllarda mikroplara karşı kimyevî maddelerle savaş alanında hayli ilerlemeler olmuştur. Meselâ Penicillin birçok hastalıklarda mucize denecek kadar parlak sonuç vermiştir. Fakat verem mikrobuna tesiri yoktur. Yalnız son yıllarda yeni bir şey daha keşfedilmiştir ki, o da Streptomycin'dir. Bu madde Penicillin'in akrabasıdır ve bunun verem mikrobuna tesiri olduğuna dair bazı belirtiler vardır. Bu da tecrübe edilmektedir.

Veremlilere vitamin vermek de çok lâzımdır. Onlara A, C, D vitaminleri çok lüzumludur. A ve D balık yağında ve (C) de sebzelerde ve meyvalarda bol miktarda vardır. Balık yağlarının birçok hastalıklara olduğu gibi veremlilere de içlerindeki zengin vitamin cevherleri sayesinde faydalı olduğu anlaşılmıştır. İshal ve mide bulantısı gibi bir engel yoksa her veremli balık yağından faydalanabilir. Esasen balık yağı içemiyenlere bu vitaminleri ilâç şeklinde vermek ve hattâ şırınga etmek kabildir.

AKINTI — Herhangi iltihaplı bir yerde cerahatle karışık bir suyun akması tıb dilinde Akıntı adını alır. Fakat akıntı denince çok kere hatıra belsoğukluğu akıntısı geliyor. Gerçekten hâd ve müzmin belsoğukluğunda akıntı olur.

Bazı yaralar da cerahatlenir. Akıntı yapar. Keza abselerden bir müddet akıntı gelir. Bazı adenit fistüllerinden, makat yanındaki fistüllerden. kemik veremi fistüllerinden akıntı gelir.

Bir de kadınların cerahatli bir hastalığa tâbi olmıyan ve adına [Beyaz akıntı] denilen bir akıntıları vardır.

Akıntıların tedavisi, asıl hastalığın tedavisile mümkün olduğundan, asıl hastalıkların yazıldığı yerlerde bildirilmiştir.

AKNE — Yüzde küçük küçük beyaz sivilceler çıkar. Bu en ziyade genç yaşlarda bilhassa bülûğ sıralarında olur. Mide barsak bozukluklarının tesiri de çoktur.

TEDAVİ. — Yüze sıcak kompres, alaturka hamamda sık sık yıkanmak, aşılar ve bilhassa her yemekte bir kahve kaşığı bira mayası almaktır. İlâç olarak kalsiyum, arsenik, çelik, Bromür verilmelidir. Yüzü Lanolinli ve Ichthyol'lu sabunlarla yıkamak, bu husus için hazırlanmış bazı kremler kullanmak muvafıktır.

AKREP SOKMASI — Bir çok yerlerde, bilhassa sıcak memleketlerde, kırlarda, duvar yarıklarında, taşlar arasında yaşayan akrepler, orada oturanları veya çalışanları sokar. Bunların bazıları çok zehirlidir ve kısa zamanda öldürür. Bazıları daha az zehirlidir.

Akrep sokunca ilk yapılacak iş onun kana karışmasına mâni olmaktır. Onun için kol ve bacak gibi yerlerde ise hemen üst tarafından kalın bir ip veya kuvvetli bir sargı ile boğmak, sokulan yere vantoz yapıp zehiri çıkarmak lâzımdır. En müessir çare serom yapmaktır. Fakat serom her yerde bulunmadığı gibi bulunsa bile tedarik edilinceye kadar geçecek zamanda zehirin tesirine mâni olmaya çalışmak lâzımdır.

ALBÜMİN İŞEME — Normal olarak idrarda albümin bulunmaz. Fakat böbrek herhangi bir sebeple bozulursa orada albümin çıkar. Albümin miktarı gayet az yani bir kaç santigram olabileceği gibi 20-30 gram gibi çok da olabilir. Böbreklerden en çok albümin çıkması Nefroz denilen hastalıkta olur. Bu, böbreğin istihaleleri demektir. Bir de böbreğin iltihabı demek olan Nefrit vardır. Nefritte de albümin çıkar. Fakat Nefrozdaki kadar çok değildir. [Böbrek hastalıklarına bakınız].

Bundan başka ilerlemiş kalb hastalıkları böbrekte kan toplanmasına sebep olur ki, bundan da albümin çıkar. Bir de Albuminuric Orthostatique vardır ki, ayakta durmakla idrarda albümin çıkması, yatakta istirahat edince albümin kalmamasıdır. Bunun sebebi Lordoz yani bel kemiğinin öne doğru kamburlaşmasıdır.

ALKOLİZM — Alkollü içkilerle zehirlenmeye denir. Bunun iki çeşidi vardır: Hâd ve müzmin. Hâd demek bir defada çok miktarda alkol alarak sızmak demektir. Bir de var ki senelerce almaktan ileri gelen alışkanlıktır.

Alkolün zararları midede başlar. Midede, albüminli maddelerin hazmına yarayan pepsini pıhtıaştırarak onu işe yaramaz hale getirdiği gibi, yaptığı tahrişle de mide iltihabı (gastrit) yapar. Sonra barsaklarda da aynı bozuklukları yapar. Orada kana karışarak karaciğere gelir. Zamanla karaciğeri tahrip ederek **Siroz** denilen hastalığı yapar. [Bak: Siroz.]

Alkol damarlarda da **Skleroz** yapar. Akciğerleri de tahrip ederek vereme müsait bir hale getirir. Böbrekleri bozar. Asıl büyük tahribatını sinir sisteminde yapar. Bunlardan ilk görülen Sinir iltihapları = **Nevrite'lerdir.** Ondan sonra umur ilik, beyin zarar görür. Çok devam ederse **Korsakoff** hastalığı denilen bir sinir hastalığı yapar. [Bak: Korsakoff].

Hâd alkol zehirlenmesine alkolizm demek pek doğru değildir. Asıl alkolizm, yıllarca süren alkol iptilâsına denir.

Alkol iptilâsı iki türlü olur: Bir kısmı sadece alışkanlık saikile içerler. Bunlar görenek, teşvik ile alışmışlardır ve devam ederler. Fakat bunlar içkiyi mezesile, eğlencesile ararlar. Bu kabil insanları alkolden vazgeçirmek mümkündür.

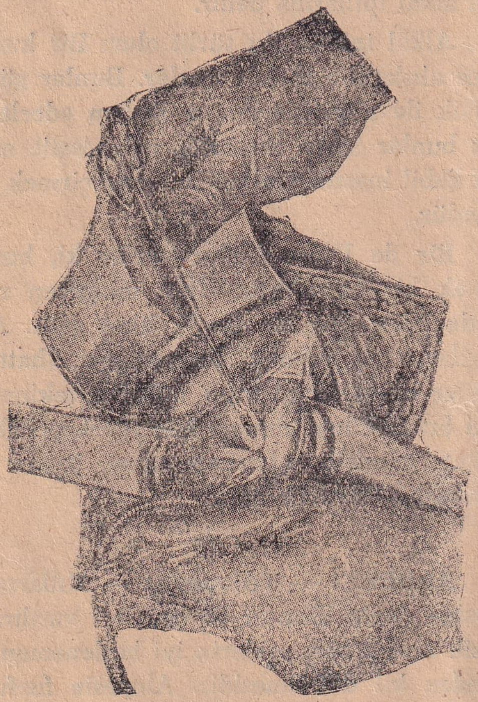
Bir de Dipsoman'lar vardır ki, bunlarda içmek bir hastalıktır. Yani muayyen zamanlarda içlerinden bir tazyik hissi gelir. Alkolü ararlar. Onu bulmak için her şeyi, (hattâ servet ve namuslarını bile) fedadan çekinmezler. İçki bulmak için cinayet bile işlerler. Fakat bu sıkıntı içindeki saldırgan adam, içince tamamen sakin bir hale gelir.

ALOPEZİ — (Alopesie) — Kılların düşmesine denir. Bunun da çeşitleri vardır: Alopesia areata bazı yerlerin iyi beslenememe yüzünden kıl dökülmesidir. Alopesia furfuracea kepekten ileri gelen kıl dökülmesidir. Alopecia Senilis yaşlanmadan dolayı saçın dökülmesidir. Bazılarında vakitsiz dökülür ki, bu irsîdir. Bazan tifo gibi veya hormon bozukluğu gibi hastalıklarda da kıllar dökülür. [Bunların tedavileri kendi bahislerinde yazılacaktır].

AMBOLİ — **(Embolus)** — Vücudün bir yerindeki cerahatin veya kan pıhtısının oradan kopup damarlara girmesi ve sonra gidip bir damarı tıkaması demektir. Bu parça, kalb hastalıklarında kalbin içinden kopabilir. Kopan parçalar, herhangi bir yeri gidip tıkayarak çeşitli hastalıklara yol açabilir. Kopan parça büyük veyahut tıkanan damar önemli bir uzvu besleyen bir damar ise o zaman ani veya bir müddet sonra ölüm de olur.

AMBLİYOPİ —**(Amblyopie)**— Görmenin çok azalması demektir. Eğer göz siniri büyük bir bozukluğa uğramamış ise tedavisi imkânsız değildir.

AMELİYAT — Vücudun herhangi bir yerinde çıkarılması lâzım gelen zararlı (ur, abse, yabancı cisim gibi) bir maddenin çıkarılması veyahut vücut çarpıklıklarının düzeltilmesi, bazı uzuvların hasta kısımlarının koparılması gibi vücut sağlığını koruma bakımın-



Bir ameliyat safhası.

dan yarıcı, kesici, delici bir takım âlet ve vasıtalarla yapılan müdahaleye denir. Ameliyatlar bazan onu ilk tarif edenin adını taşır. Bazan da ne yapıldığını az çok belirten bir adla anılır.

Bir ameliyatın muvaffak olması için üç şart vardır: Birincisi teşhisin doğru ve ameliyatın yapılması fayda temin edeceğine kanaat getirilmiş olması, ikincisi ameliyat için iyi hazırlanılmış olması ve maharetle yapılması, üçüncüsü de ameliyattan sonraki bakım meselesidir. Muvaffak olunamıyan veya fena netice veren ameliyatlarda bu şartların birinin veya bir kaçının rolü ekseriyetle vardır. Bazı nadir hallerde bütün şartlar mükemmel olarak bulunduğu halde beklenmedik sebeplerle ameliyatın muvaffakiyetsizliğe uğradığı da görülür.

AMNEZİ — **(Amnesie)** — Hatırlayamamak mânasınadır. Bu ya önce gördüğü veya işittiği şeyleri hatırlayamamak şeklindedir. Yahut bu şeylerin bir kısmını kaybederek onları birbirine bağlamak imkânsızlığındandır. Bunların bir kısmı isteri ve nevrasteni gibi geçici hastalıklardan, bir kısmı da beyinde esaslı bir hastalıktan ileri gelir. [Tedavileri her hastalığın kendi bahsinde söylenecektir].

AMOROZ — **(Amaurose)** — Tam körlük anlamına gelir. Ya doğuştan olur, yahut sonradan hastalıklarla olur. Tedavisi yoktur.

AMPİYEN — **(Empième)** — Bir boşluk içinde cerahat toplanması mânasına gelirse de bu kelime daha çok göğüs boşluğu içinde cerahat toplanması demektir. Bu hastalığın mikropları çeşitlidir: Verem basili, pnömokok, stafilokok, streptokok, koli basili gibi...

Verem mikrobundan ileri gelenlerin tedavisi iğne ile cerahati boşaltmak, yerine, binde iki kinin mahlûlü şırınga etmektir. Öteki mikroplardan olanları da yine boşaltmak, sülfamit kullanmak, penisilin şırınga etmek faydalıdır. Fakat bütn bunlara rağmen iyi olmazsa ameliyat lâzımdır.

ANAFİLAKSİ — **(Anaphylaxie)** — Lûgat mânası koruyamamak demektir. Bu da evvelce vücuda yabancı bir maddenin girmesi ile vücutta o maddeye karşı fazla bir hassasiyet hâsıl olması ve günün birinde tekrar o madde girerse vücudun derhal altüst olmasıdır.

Bu hususta muhtelif maddeler varsa da en çok anafilaksiye sebep olan maddeler albüminlerdir. Bu ârızaya en güzel misal Serom Anafilaksidir.

Bu hastalıkta esas şudur: Bir hastaya vaktile tedavi veya korunma kasdile her hangi bir serom yapılmıştır. Bu serom beygirden alınmıştır. İçindeki albümin insan albümininden başkadır. Onun için vücut bu yabancı albümine karşı onu bir düşman sayarak bir takım müdafaa unsurları yapar. Fakat yabancı albüminin uyandırdığı faaliyet, lüzumundan **fazla** müdafaa unsuru yapılmasını mucip olmuştur. Bunlar vücutta kalır. Günün birinde tekrar bir serom yapılırsa o zaman vücutta önceden mevcut olan müdafaa unsurları bu yeni gelen yabancı albümine hücum ederler. Ona yapışırlar. İkisinin mücadelesi vücutta bir takım ârızalar yapar: Kırmızı kabarık lekeler, kaşıntılar, mafsallarda şişme, üşüme, ateş, kusma olur. Bazan bu o kadar şiddetli olur ki hayat tehlikeye girer.

Bu gibi haller olunca Kalsiyum, Adrenalin, Efetonin gibi ilâçlara müracaat edilir.

ANDOKARDİTİS — (Endocarditis) — Kalbin iç yüzünü örten zara **Andokard** ve onun iltihabına da **Andokarditis** denir.

Andokarditin sebebi en başta romatizmadır. Ondan sonra bütün mikroplu hastalıkların Andokardit yapması mümkündür.

Andokarditlerin % 98 zi kalbin kapaklarından başlar, bu kapakları bozar. Bu bozukluk ya büzülme şeklindedir ki o zaman kapakları daraltır ve **Mitral darlığı** veyahut **Avort darlığı** gibi hastalık adları alır. Yahut da bu kapaklardaki bozukluk onların iyi kapanmamasına sebep olur ki bu takdirde kapaklarda ödev yetersizliği baş gösterir ve Mitral yetersizliği veyahut Avort yetersizliği gibi adlarla anılırlar. (Avort kelimesine bakınız).

Andokardit, ateşli bir hastalıktır. Kalp üzerinde ağrı, sıkıntı, çarpıntı gibi belirtilerle başlar ve nihayet kapaklardaki bozukluklar yerleşince kalbde bunlara mahsus Sufl (eski tıb dilinde nefha) duyulur.

Andokarditlerin üç şekli vardır: Basit, septik ve lenta...

En çok görülen basit şekildir ki yukarıda tarif ettik. Bundan başka lohosalık humması ve başka septisemi hallerinde de Andokarditler görülür ki bunlar septik şekildir. Bunlar çok ağır ve ekseriya öldürücüdür ve kısa sürerler.

Bir de yine öldürücü, fakat 3-12 ay sürdüğünden dolayı yavaş anlamında bir ad verilen **Lenta** şekli vardır. Bunun sebebi Viridans denilen bir streptokoktur. Devamlı ateş, zayıflama, kalbden kopan parçaların gidip vücudun şurasında burasındaki damarları tıkamasile kendini gösterir.

TEDAVİ. — Andokarditler, sebeplerine göre tedavi edilmelidir. Başlangıçta olursa meselâ romatizmadan ileri gelen basit bir andokardin'i kuvvetli bir Salisilat tedavisile durdurmak mümkün olabilir. Diğer mikroplu hastalıklarda da asıl sebebe hücum etmek ve sülfamid kullanmak faydalıdır. Fakat lohusalık hummasında veyahut septisemilerde sülfamid de tesirsiz kalıyor. Bunlarda Penisilin, pek geç kalmamak şartile imdada yetişebilir.

Lenta şekline gelince: Bugüne kadar bu hastalığa karşı kullanılan bütün ilâçlar iflâs etmişti. Hattâ Penisilinin dahi tesirsizliği ilân edilmişti. Fakat sonradan hastalığın uzun sürmesi düşünülerek tedavinin de uzatılması ve Penisilin miktarının arttırılması tecrübe edildi. 25 hastada 23 tanesi bu sayede kurtulduğu Amerikan tıp mecmualarında yazılıdır. Bundan sonra memleketimizde de bir kişi kurtulmuştur.

ANEKSİT — (Annexitis) — Rahimin iki tarafında onu yumurtalıklarla birleştiren borular vardır. Bunların iltihaplanması Aneksit adını alır. Sebep her türlü mikroplardır. Çocuk düşürme, belsoğukluğu, mühim rol oynar. Bir çok tedavi usulleri arasında Casein - yatren şırıngaları, Diathermie ve sıcak banyolar, müzminler için iyi gelir. Hâd olanlarda buz koymalıdr.

ANEMİLER — (Kansızlık kelimesine bakınız).

ANEVRİZMA — (Aneurisma) — Damarların bir yerinin bir kese gibi dışarıya doğru genişlemesidir. En ziyade kırmızı kan damarlarında olursa da kara kan damarlarında da olabilir. Sebepleri frengi, herhangi bir se-

beple yırtılma, ve bazı hastalıklardır. Doğuştan da olabilir.

En çok Avorta damarlarında görülür. Bir çok şekilleri vardır. Bazan da yaralanma neticesi kırmızı ve kara kan damarlarının birbirine yakın olduğu yerlerde ikisi arasında Anevrizma olur. Esaslı bir tedavisi yoktur. Frengiden ileri gelenlerde frengi tedavisi yapılır.

ANKİLOSTOM — Buna Türkçemizde çengelli kurt diyorlar. Bu kurt mideden sonra gelen ilk barsak parçasında, yani on iki parmak barsağında yaşadığından buna **Ankylostoma duodenale** adı verilmiştir. Bunun bir cinsi olan Necator'lar Türkiyede Karadeniz kıyılarında vaktile pek çoktu. Şimdi mücadele sayesinde biraz azalmıştır. Bunlar ince iplik gibi beyaz sarımtırak renkte kurtlardır. Erkekleri 6-10, dişileri 12-20 milimetre uzunluğundadır. Yumurtaları beyzî şekildedir. Suda yumurtalar küçük kesecikler halinde yavrulara inkilâp ederler. Bu sulardan içilerek, yahut o su ile el ıslandıktan sonra ağıza götürülerek yutulur. Derideki sıyrıklardan kana geçmesi de kabildir.

On iki parmak barsağına varınca orada yapışır. Büyür ve hacamat yapar gibi insan kanını devamlı olarak emer. Bundan dolayı da kötü bir kansızlık başlar. Henüz sebebi kesin olarak bilinmemekle beraber bu kurtları taşıyan insanların el içleri ve ayak tabanları mısır sarısı rengindedir. Bu hal öteki kurtlarda da olursa da bundaki kadar değildir.

Korunma, temizliğe dikkatle olur. Tedavisi tetraklorür dö karbon iledir ama bu ilâç mutlaka hekim tarafından verilmelidir. Zira tehlikelidir.

ANOMALİ — Vücudun herhangi bir yerindeki gayri tabiîliğe denir. Meselâ bir insanın kalbi solda olacağına sağda olması. Parmakları beş olacağına altı olması gibi. Bazı anomali'lerin ameliyatla tedavileri kabildir.

ANTİSEPSİ — Mikropların öldürülmesi demektir. Bu usulü ilk icat eden meşhur İngiliz âlimi Dotkor Lord Lister'dir. Lister, yaraların kurtlanmasını önlemek için asidfenik kullanmıştı. Onun böylece tedavi ettiği yaralar kurtlanmadığından ölüm azalmıştı. Şimdi artık asidfenik kullanılmıyor. Alkol, süblime, tentürdiyot, rivanol gibi şeyler kullanılıyor. Hele son yıllarda yaralara penisilin konuyor ki mikropların üremesine ve türemesine engel oluyor.

ANÜRİ — **(Anurie)** — İdrar yokluğu demektir. İdrar yokluğu ile idrar tutulmasını birbirinden ayırmalıdır. Anüri'de böbrekler idrar süzmüyor demektir ki, devam ederse ölüme kadar giden kötü sonuçlar doğurur. Halbuki idrar tutulması prostat büyümesi, taş veya felçler yüzünden idrarın mesanede toplanıp dışarıya akamaması demektir. İdrar tutulmuş ise sonda ile mesaneden idrarı boşaltarak tehlikenin önüne geçilebilir. Halbuki idrar yokluğu demek olan Anüri'de vaziyet çok ciddidir. İdrar söktürücü ilâçlar doktor tarafından verilmelidir. Hastanın ilk yapabileceği şey böbrek nahiyesine sıcak pansımanlar yapmaktır. Doktor ilâçla muvaffak olamazsa rontgen tedavisi yapılır. O da olmazsa ameliyatla böbreğin üstündeki zarı çıkarmaktan ibaret olan Décapsulation ameliyatı yapılır.

APANDİSİT — **(Appendicite)** — Kalın barsağın başlangıcı olan âver kısmının altında sarkan ve solucana benzetilerek eski tıb dilinde (zeyli dudî) adı verilen barsak parçasının iltihabına Apandisit denir. Bunun bünyesi lenfa bezlerine benzediğinden ona barsağın bademciği deyen bile olmuştur. Hakikatte âver'in yapısı neyse kör barsağın yapısı da odur.

Kör barsak iltihabının sebepleri: iki gruba ayrılır: mevziî, umumî...

Mevziî sebepler, kör barsağın iltihaplanması için bizzat orada bulunan sebeplerdir. Bunların başında mikroplar gelir. Barsakta bulunan Koli basiller ve bir de anterokok'lar çok itham edilmiştir. Eskidenberi münakaşa edilen fikirlere göre mikropların kör barsakta hapsolup kalması, iltihap yapar şeklinde iken bunun aleyhinde bulunan çok olmuştur. Hele [meyva çekirdeği tıkar da olur] tarzındaki iddia halk arasında yerleşmiştir. Bu iltihaptan başka bizzat taş haline gelmiş kazuratın da bu tıkanmayı yaptığı ileri sürülüyor. Bazı barsak kurt ve solucanlarının da girip kör barsağı tıkayarak iltihap yaptığı söylen-

miştir. Yaralanmaların da tesiri olabileceği söylenmiştir. Eskiden geçirilmiş hastalıkların, müzmin kabızlıkların, müzmin kalın barsak iltihaplarının da rolü söylenmektedir. Asıl doğru olan tek sebep değil, bir çok sebeplerin Apandisit yapabileceği meselesidir.

Apandisit'in başlıca iki şekli vardır: Hâd, müzmin.

Hâd apandisitin başlıca dört belirtisi vardır:

1 — Karın ağrıları. 2 — Bulantı, 3 — Basınca muayyen bir noktanın (Mac Burney noktasının) ağrıması, 4 — Ateş yükselsin yükselmesin nabızın süratlenmesi.

Karın ağrıları ilkönce umumî şekilde hissedilir. Fakat her geçen saat ağrının daha çok sağ kasık üstündeki çukurlukta toplanmıya başladığını gösterir. Ve nihayet orada yerleşir.

Hastalarda ekseriya bulantı vardır. Her zaman olmamakla beraber bazan kusma da vardır.

Hastanın karnı el ile muayene edilirken karnın alt tarafına basınca sağ tarafta bir ağrı duyulması apandisit şüphesini arttırır. Nihayet sağda göbek ile sağ merkane çıkıntısı arasındaki Mac Burney noktası çok hassastır.

Hastalarda ateş yükselir. Nabzın ateş ile beraber hattâ daha çok adedi artar. Bu apandisitte mühim bir belirtidir. Kanda ak yuvarlaklar (Lökositler) artar. Otuz bini bile bulur. (Tabiî adet 6000-8000 dir).

Apandisit bu hâd devreden sonra ya birdenbire apse veya gangren halini alır. Yahut soğuyarak müzmin şekle girer. Apse halini alması atesin gittikce artması, inip çıkması ve kanda Lökosit dediğimiz ak yuvarlakların sayısının da daha cok yükselmesile anlasılır.

Gangrene gelince: Bunda çok kere Lökosit artmaz, hattâ azalır. Hastanın umumî ahvali bozulmava baslar. Basit bir apandisitte görülene bakınca hastada gittikçe düşkünlük artar.

Bu iki şekle gitmeyen apandisit müzminleşir. O zaman ateş yavas yavaş düser. Hastanın ağrıları da azalır. Bulantı kaybolur. Ve hastalık, büyük bir fırtınadan sonraki sükûnet haline gecmiş bulunur. Fakat bu şifa demek değildir. Bir apandisit krizi geçiren her şahsın, aynı nöbeti bir kaç defa daha geçirmesi, ve bu nöbetlerden birinin hastayı tehlikeye atması da mümkündür. Apandisit nasıl bir sürpriz yapacağı bilinmiyen bir hastalık olduğundan ilk krizden sonra hastanın karnında bir barut fıçısı bulunduğu ve bunun günün birinde ateş alması daima mümkün olduğu unutulmamalıdır. İkinci ve sonraki krizler ne kadar sonra gelir? Bu bilinmez. Belki pek kısa bir zaman sonra, yahut uzun yıllar sonra olur. Veya hiç bir daha gelmemesi de mümkündür.

Müzmin apandisitli hastalarda baş dönmeleri, bulantı, kırıklık, neşesizlik, halsizlik, çarpıntı, arasıra normali bir kaç diziyem kadar aşan bir ateş yükselmesi ve nihayet Mac Burney noktası denilen karnın sağ alt kısmına basıldığı zaman hastanın ağrı duyması, ve hattâ basılmadan da ara sıra orada ağrılar oluşu, muayene eden hekimin de karında bir sertlik hissetmesi mümkündür. Lökosit sayısı normal veya normalin üstünde dolaşır.

TEDAVİ. — İlk nöbet veya sonraki nöbetlerin en şiddetli olanı ilk 24 - 36 saati zarfında ameliyat yapılmalıdır. Eğer bu müddet geçirilmiş ise hastalığın biraz soğuması lâzımdır. Hastalığı soğutmak için en iyi ilâç buz koymaktır. Karnın sağ alt kısmına deri üstüne bir havlu onun üzerine de buz kesesi koyarak hastayı on beş gün yatırmalıdır. Eğer deri fazla kızarırsa orada bir çürüme olmasını önlemek için pudra ekmelidir.

Had devrede ameliyat yapılamıyan hastaların bir ay kadar geçtikten sonra mutlaka ameliyat olmaları tavsiye olunur. Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi belki hayatı müddetince bir tehlike ile tekrar karşılaşmaması mümkün ise de hiç beklemediği bir günde ve belki de hemen ameliyat yapmak imkânı olmadan apandisitin patlayıvermesi ve hastayı öldürmesi de mümkündür. Abse veya gangren şekillerinde soğumasını beklemek doğru değildir. Hemen ameliyat lâzımdır. İlk kriz esnasında veyahut tamamen soğumuş vaziyette iken yapılan ameliyat en elverişli şartlarda yapılmış demektir. Maamafih mecbur olunursa elverişsiz şartlarda da ameliyat yapılmalıdır.

APATİ — (Apathie) — (a) eski Yunan dilinde yok, (Pathie) de istek, cazibe anlamına geldiğinden bunu isteksizlik mânasına almalı-

dır. Fakat bu mutlak mânasile yemeğe iştihasızlık demek değildir. Apati'de yemeğe içmeğe, düşünmeğe, çalışmaya, hattâ gezip dolaşmaya bile isteksizlik vardır. Bu ruhî ve asabî sebeplerle olabileceği gibi herhangi uzvî bir hastalıktan da ileri gelebilir. Tedavisi ancak asıl sebebin malûm olması ve bunun da giderilebilmesile kabildir.

APİREKSİ — **(Apyrexie)** — Ateşsiz zaman demektir. Bundan maksat da ateşli hastalıkların seyri esnasında ateşsiz geçen zamandır. Meselâ sıtmada ateş yükselir, sonra düşer, yeni nöbet gelinceye kadar bir kaç saat veya gün ateşsiz geçer. Aynı hal Malta hummasında ve (Recurensis = Hummayi racia)-da da görülür. Bu başlı başına bir hastalığı değil, hastalıklar esnasında bir safhayı gösteren bir terimdir.

APOPLEKSİ — Beyin damarlarının birdenbire tıkanması veyahut bunların çatlıyarak beyin kanaması olmasıdır. Böyle olunca hasta birdenbire düşer. Kendini kaybeder. Bazan kusar, yerine göre felçler basgösterir. Sebep ekseriya Arteriyoskleroz veya Frengi'-dir. Bundan başka kalbin sol karıncık veya kulakçığındaki bir pıhtının kopup kana karışarak beyine gidip damar tıkaması da mümkündür. Keza akciğerden de böyle bir parça gelip bu işi yapabilir.

Apopleksi bazan kısa bir zamanda ölümle sona erdiği halde, bir çok defa da iyileşebilir. Bıraktığı felçler de ya geçer veya devamlı olur.

Maamafih tıb dilinde Apopleksi tâbiri yalnız beyin için olmayıp vücudun başka yerlerindeki buna benzer ârızalara da denir.

TEDAVİ. — Hekim gelinceye kadar ilk yapılacak şey kan almak ve hastayı yatırıp başına buz koymaktır. Hele kanamalar, tansiyon yüksekliğinden ve Arteriyoskleroz'dan ileri geliyorsa bunun önemi çoktur ve ilerisi için faydalıdır.

ARTERİYOSKLEROZ — **(Arteriosclerose)** — Yaş ilerledikçe damarların içinde sertleşme, kireçlenme gibi bozulmalar olur. Bu hal 35 yaşından sonra görülmiye başlar. Hele kırkından sonra az veya çok mevcuttur; irsiyetin ve bünyenin de rolü vardır.

Damarlar zamanla bir istihaleye uğrar. İçlerindeki tabakaları üzerinde kolesterin oturur ve o tabaka kalınlaşır. Elâstikiyetleri kaybolur. Eskisi gibi açılamaz olurlar. Elle dokunulduğu zaman bu damarlarda ip gibi bir sertlik duyulur. Meselâ nabızda, parmakla basmaya rağmen nabızın kaybolmadığı görülür. Arteriyoskleroz avort damarında olursa avort elâstikiyetini kaybettiğinden kalpten gelen şiddetli tazyik karşısında eskisi gibi açılır fakat tekrar kapanamaz. Binaenaleyh genişler; elâstikiyetlerini kaybeder, kalb de büyür. Beyinde olursa iyi kan gidemediğinden baş dönmesi, baş ağrısı, kulak uğultusu, göz kararması, uyku bozuklukları, unutkanlık gibi şeyler yapar. Bacak damarlarında olması bacaklara kan gidemiyerek yürürken durmayı ve daha da ilerlerse bacaklarda gangreni mucip olur.

Kalbin etini besleyen Koroner damarlarında Arteriyoskleroz olursa kalb eti iyi beslenemiyerek **angine de poitrine** dediğimiz ağrılar husule gelir ve hattâ büsbütün tıkanarak **enfarktüs** dediğimiz çok tehlikeli ârızayı da yapabilir. Böbreklerde olursa böbrek sklerozu olur ve tansiyon yükselir.

TEDAVİ. — Perhiz için, çok biberli, baharlı, konserveli, tuzlu şeyler, kızartmalar, fazla yağlı gıdalar doğru değildir. Öte yandan ilâç olarak en iyisi iyod müstahzarlarıdır.

ARTRİTİZMA — **(Arthritisme)** — Şişmanlık, şeker hastalığı, kum, taş, egzama, cildde kepek, bazı asabi tezahürlere istidadı olan bünyelerin haline denir. Böyle bünyedeki insanlara da artritik denir. Eski tıb dilinde çok kullanılırdı. Bu irsen geçen bir kusurdur. Tedavisi yoktur. Fakat bu bünyede olanların bu hastalıklara yakalanmamak için düzenli ve ölçülü yaşamaları, yiyip içmede dikkatli olmaları lâzımdır. Her türlü suiistimalden kaçınmalıdırlar.

ARTRİTİS — **(Arthritis)** — Mafsalların iltihabına denir. Romatizmadan ileri gelirse **Artrit rumatizmal,** verem mikrobundan ileri geliyorsa **Artrit tüberküloz,** öteki mikroplardan olanlara **Artrit enfeksiyöz** denir.

Bir de **Artrit deformant** vardır ki, şekillerini kaybederler. Şiş olurlar. Artritlerde şişlik ve ağrı, kızartı olur. Yalnız verem mikrobundan olanda kızartı yerine beyazlanma olur.

TEDAVİLERİ. — Onları yapan hastalığa göredir. Verem mikrobundan olmıyanlara sıcak banyolar ve bilhassa kaplıcalar çok iyi gelir. Diyatermi de yapılır. Gonokoktan ileri gelenlere aşı, ötekilere Caséine-Yatrène şırıngaları yapılır.

ASABİYET — Hâdiseleri normal bir alâka ile karşılayamamak, önemsiz bir şey için hırçınlaşmak, uyku, iştiha bozuklukları, iç sıkıntıları, iç çekme, çarpıntı, göğüste tazyik, boğazına bir şey tıkanma gibi hislerle kendini belirtir. Bunların sebepleri, en başta isteri, nevrasteni olmak üzere bir çok sinir hastalıkları olup tedavi için de her hastalığın bahsinde izahat verilecektir. Sebebi tayin edilemiyenlerde, **Bromür** ve **Valériane** gibi teskin edici ilâçlar, ılık duşlar, banyolar, açık havada gezmek, tebdili hava faydalıdır.

ASEPSİ — (a) yok, (**Sepsis**) ufunet anlamında olduğundan asepsi, ufunetsiz, daha doğrusu mikropsuz çalışma demektir.

Bu en çok ameliyat yapma için lüzumludur. Kullanılacak, âlet, gaz,, pamuk vesairenin mikropsuz olması lâzımdır. Bu da tâkim ile olur. [Bak: Tâkim].

ASİT — (Acite) — Karın boşluğu içinde serbest su toplanmasıdır. Fakat karın içinde peritonit hasebile toplanan iltihabî sular asit değildir. Karaciğer sirozu veyahut damar tıkanması ve kalb hastalıkları yüzünden acık sarı limon renginde albümini az bir su toplanır ki buna Asit denir. [Siroz kelimesine bakınız.]

ASİSTOLİ — (Asystolie) — Bunun lûgat mânası kalbin hiç takallüs etmemesi demektir ki bu da ölüm demektir. Halbuki **Asistoli ile** kasdedilen şey kalbin durması değil, kanın vücutta dolaşımını, gereği gibi sağlayamaması demektir. Bu hal bir çok kalb hastalıklarının son safhasıdır.

Asistoli olunca, vücut, ayaklardan başlıyarak yukarıya doğru çıkmak üzere şişmeğe başlar. Karında ve göğüs kafesi içinde su toplar, hastada nefes darlığı ve yüzde morarma olur. Hastanın bu hale geldiği halde tedavi ile yeniden düzelmesi, bir kaç yıl daha yaşayabilmesi, hattâ işile gücile uğraşabilmesi kabildir. **Asistoli'ye Decompensation** dendiği gibi. Asistolisiz kalb hastalıklarının haline de **Compensation** denir.

TEDAVİ. — Asistoli tedavisinde en mühim iş kalbin yükünü azaltmaktır. Bu da her şeyden önce tam bir istirahatle kabildir. Bu istirahat için hasta yatağa yarı oturur vaziyette yatırılmalı. Bunu temin için icap ederse arkalık koymalı veya bunu yastıklarla temin etmelidir. Hastanın ruhan da istirahat etmesi lâzımdır. İşinden uzak olmalı, sinirlenmemeli, gürültüsüz, sakin bir yerde bulunmalıdır. En mühim bir tedavi de uykunun düzenlenmesidir. Bu, kalb ilâçları kadar tesirlidir.

Sonra hastada şişlik olduğundan gıdası kuru şeyler olmalı. Hasta su içmemeli ve tuzsuz yemelidir.

Ondan sonra idrar söktürücü ilâçlar lâzımdır. Bunlar arasında Salyrgan, Novurit gibi civalı ilâçlar çok güzel idrar söktürür. Fakat bunlara başlamadan önce Digital ve Strophantus gibi kalb ilâçları ile kalbi kuvvetlendirmek lâzımdır. Bittabi bütün bu tedaviler hekim tarafından yapılabilir.

Kalbin yükünü azaltmak maksadile, karında ve göğüs boşluğunda toplanan suları boşaltmak da tedavide baş vurulacak çok önemli çarelerdendir.

ASKARİT — **(Ascaride)** — [Solucan kelimesine bakınız.]

ASTENİ — **(Asthénie)** — Ayakta duramamak mânasınadır. Bunu **Astasie** ile karıştırmamalıdır. Asteni herhangi bir hastalık hasebile vücut kuvvetlerinin azalması yüzünden olan duramamak anlamındadır: Kansızlık, uzun devam eden açlık, hastalıklar vesaire gibi sebeplerle olur. Bir de **Astenik** kelimesi vardır ki, bazı bünyeler için kullanılır. Bunların göğüsleri ince, dar ve uzundur. Kürek ke-

mikleri kalkık, köprücük kemiklerinin alt ve üst çukurları çökük, karın çökük veya dümdüz, neşeleri, iştihaları azdır. Verem gibi hastalıklara istidatları fazladır. Çalışmaya kabiliyetleri azdır. Biraz çalışınca hemen yorulurlar.

ASTMA — (Asthma) — Nöbet nöbet gelen bir nefes darlığıdır. Bunun da iki türlüsü vardır: Birisine Bronşiyal, ötekine Kardiyal Astma denir. Bronşiyal Astma da bir çok sebeplerle husule gelir. Fakat bu sebeplerin tayini güçtür. Hastaya birdenbire bir nefes darlığı gelir. Hasta oturur, iki ellerini yere dayayarak nefes almak için zorlar. Dehşetli bir sıkıntı içindedir. Terler boşanır. Göğüs hırıltılıdır. Bu hırıltı uzaklardan bile duyulur. Hasta nihayet öksürükle cüz'î ve yapışkan bir balgam çıkarır. Bu hal saatlerce, hattâ bazan günlerce devam eder. Hasta tarif edilmez bir ıztırap içindedir. Nöbetler tekrarladıkça göğüs elâstikiyetini kaybederek nöbet haricinde de hasta az çok nefes darlığı hisseder. Daha çok genç hastalığıdır.

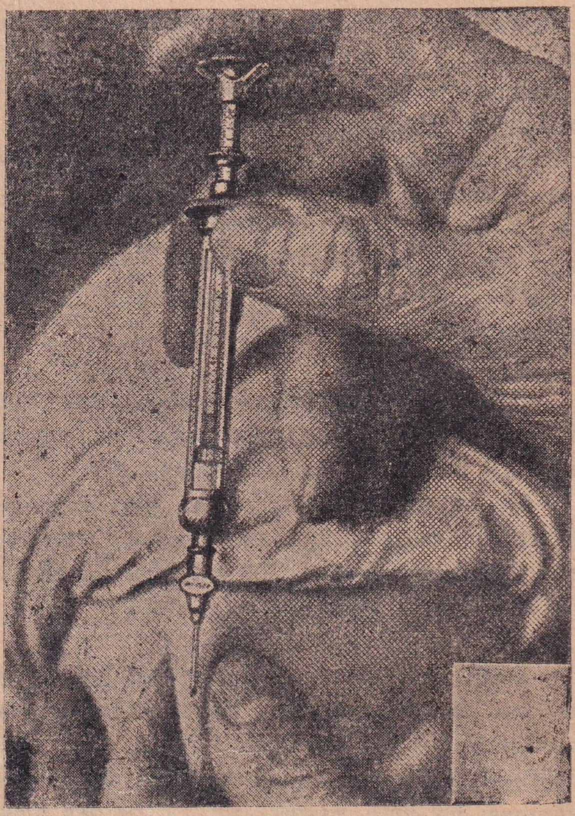
Kardiyal Astma, bazı kalb hastalıklarında görülür. % 95 gece tutar. Hasta geceleyin kalkar. Pencereyi açar, havasızlık hisseder. boğuluyor gibi olur. Yüzü mosmordur. Burun kapakları açılır kapanır. Bunda da iki ellerini yere dayayarak kendini zorlar.

TEDAVİ. — Bronşiyal Astma da iki zamanda olur: Nöbet esnasında ve nöbet haricinde. Nöbet esnasında atreprin, morfin, adrenalin, hipofizin ve bunlarla yapılmış ilâçlar kullanılarak hasta teskin edilir. Nöbet haricinde. Nöbet esnasında atroprin, morfin, adcadele edilir. Bazı astma yapan şeylerden aşılar kullanılır. Bir de vücudü astmaya karşı koruyan Torantil şırıngaları yapılır.

Kardiyal astmada da tedavi nöbet esnasında ve haricinde yapılır. Nöbet esnasında en iyisi morfin yapmaktır. Nöbet haricinde hastalığın sebebi olan kalb hastalığı ile mücadele edilir. Bilhassa Ouabaine şırıngaları yapılır.

ASTİGMATİZMA — (Astigmatisme) — Dışarıda görülen şeylerin hayali ışık vasıtasile göz dibinde tekâsüf ederek bir mihrak noktası teşkil eder. Astigmatizma işte bu mihrakın teşekkül edememesi demektir ki, görmede bozukluk yapar. Bunun da muntazam ve gayri muntazam şekilleri vardır. Tedavisi gözlükle olur.

AŞILAR — Mikroplu hastalıklara karşı bazan tedavi ve ekseriyetle de korunma için kullanılır. Aşıların hazırlanması şöyledir: Hangi mikrop içinse önce o mikrop, sevdiği gıda üzerinde usulü veçhile üretilir. Sonra ya öldürülerek veyahut kuvveti azaltılarak vücuta hastalık yapamıyacak hale getirilir. O zaman aşı hazır olmuştur. Bu aşı vücuda girdiği zaman hastalık yapamaz ama, hastalık tehlikesi ihtimaline karşı vücudu harekete getirerek onun müdafaa unsurları hazırlamasına yardım eder.



Koldan tifo aşısı yapılırken.

Tifo, Para-tifo, Tifüs, Kolera, Dizanteri, Veba, Çiçek, Kuduz, Difteri, Boğmaca gibi bir çok hastalıkların aşısı vardır ve müessirdir. Ayrıca bir de vücutta hastalık yapan mikrobu alıp üreterek ondan aşı yapılır ki ona **Autovaccin** yani [kendi mikrobunun aşısı] denir.

Tedavide aşının tesiri, miktarları gittikçe artırılarak gün aşırı yapılan şırıngalarla elde edilir.

Korunmada ise 5-7 günlük ara ile iki veya üç defa aşı yapılır. Aşının tesiri 15 gün sonra tamam olur ve hastalığa karşı korur.

Bir de aşının tesirini artırmak için onu bazı ilâçlarla karıştırırlar. Meselâ yatrène ile karıştırılmış streptokok, stafilokok, coli ve gonokok aşıları vardır. Bunlar üzerine numara konmuştur ve aşıların da numara sırasile ikişer gün ara ile kaba etten yapılması lâzımdır. Bazan damara da yapılırsa da hangi aşının ne zaman ve ne kadar damara yapılacağını hekim tayin edebilir.

ATAKSİ — **(Ataxie)** — Ölçüsüz yürüme mânasınadır. Hasta yürürken basacağı yeri tayin edememiş, gelişi güzel bir yere basar durumdadır.

Sebebi merkezî sinir sistemi, bilhassa küçük beyin ve beyin hastalıklarıdır. Tedavisi o hastalıkların her biri anlatılırken söylenecektir.

ATELEKTAZİ — **(Athélectasie)** — Önce büzülmüş bir şeyin tekrar açılamaması demektir. Fakat bu tâbir bilhassa akciğerler için kullanılır. Meselâ göğüs boşluğu içinde su ve hava toplanarak akciğerleri şiddetli bir baskı altına alır ve onu iyice sıkıştırır ve bu da uzun sürerse akciğerlerin içinde bulunan **alveol** dediğimiz hava keseciklerinin iki cidarı birbirine yapışır ve bir daha açılamaz ki buna **Atelektazi** denir. Atelektazi tam olarak teessüs ederse rontgenle muayenede bir kesif şerit şeklinde görülür. Tedavisi yoktur.

ATEŞ — Beyindeki hararet merkezinin tenbihi neticesi, vücud hararetinin normal sınırın üstüne çıkmasıdır. Normal hararet, koltuk altında 37° nin altınıdadır. Dil altından ve makatten alınırsa koltuk altına nazaran 2-5 diziyem fazladır.

Bir çok mikroplu hastalıklar ateş yapar. Ateşin doğrudan doğruya yükselmesi mümkün olduğu gibi, çok defa, ateşten önce bir ürperme, üşüme, bazan da titreme olur.

Ateşi düşürmeğe çalışmak nadiren faydalıdır. Meselâ tifolu veya tifüslü bir hastada ateş çok yükselir ve hezeyanlar olursa o zaman ılık banyo, ıslak çarşaf, kolonya veya sirkeli bezlerle sararak bunu tecrübe etmek doğru olur. Bir de veremlilerin ateşini düşürmekte fayda vardır. Meselâ on santigramlık piramidondan günde üç tane vererek bu kabildir. Bunun haricinde herhangi ateşli bir hastalıkta ateş düşürücü ilâç kullanmak fayda yerine zarar verir. Çünkü ateş düşerken birdenbire kalb zayıf düşer.

Bir de ateş tedavisi vardır. Frengililerde sıtma tutturmak veya **Pyrifer** gibi ilâçlarla sun'î olarak ateşi yükseltmekle tedaviden çok güzel sonuçlar alınmaktadır.

ATETOZ — **(Athetose)** — Vücutta yavaş, iradeye tâbi olmadan ve ekseriya sebatsız bir takım hareketler olması demektir. Bu hal en çok parmaklarda, ayak parmaklarında, yüzde olur.

Bu hal, başlıca sar'ada, aptallıkta, yarım inmelerde görülen bir şeydir. Diğer belirtilerle birlikte tanınması kolaydır. Bir çok çeşitleri tarif edilmiştir.

TEDAVİ. — Doğrudan doğruya Atetoz tedavisi yoktur. Aptallıktan ileri geliyorsa yapacak bir şey yoktur. Fakat sar'a, yarım inme gibi hallerde esas hastalığın tedavisi ile Atetoz da iyileşir.

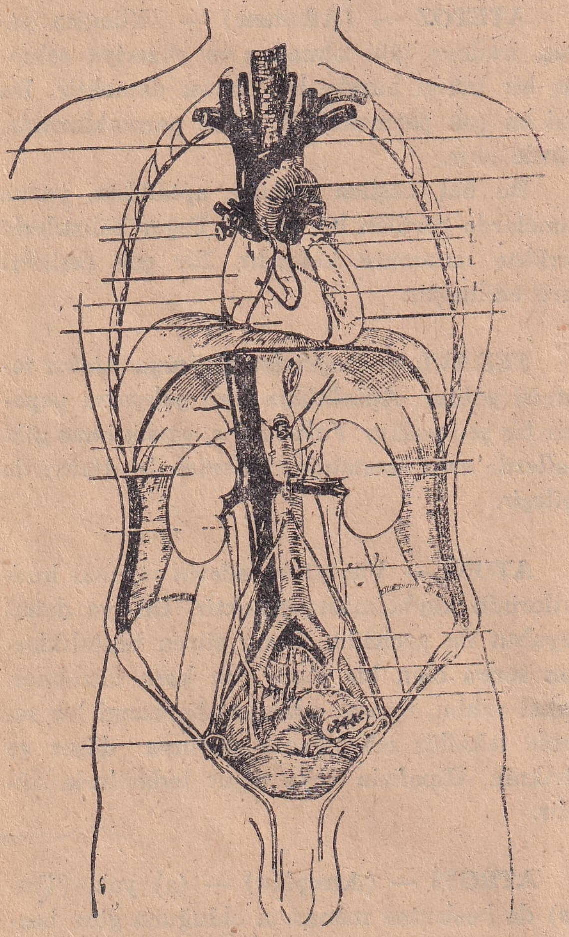
ATONİ — Vücuttaki etlerin normal kudretlerinin kaybolması demektir. Bu, ya daimî veyahut da geçicidir. Uzun süren hastalıklardan sonra olan bir atoni çok kere düzelmez. Fakat rahim, barsak adaleleri herhangi bir sebeple takallüs edemiyecek duruma düşer ve Striknin, Hipofizin veya diğer tedavilerle düzelir.

ATROFİ — **(Atrophie)** — (a) yok, (Trofos) da beslenme mânasına olduğuna göre beslenme yok demek olur. Fakat bu doğru değildir. Hakikat olan şey vücutta bazı uzuvların ya iyi beslenememek veya çalışmamak yüzünden normal hacim ve ağırlıktan daha az bir duruma düşmesi demektir. Meselâ bir bacakta kırık olursa bir sene bacak çalışmasa derhal o bacağın etleri atrophié olur. Bu kelimenin eski tıb dilimizdeki karşılığı dumur'dur. Atrofi yalnız etlere mahsus değildir. Vazifesi kal-

mıyan bir uvuz da Atrofi'ye uğrar. [Meselâ bülûğdan sonra Timüs bezinde olduğu gibi.].

Yahut yeter derecede beslenemiyen uzuvlarda da dumur olur. Atrofi başlangıçta giderilebilir. Meselâ kol, bacak ve iskeletin dış adalelerini hareketler, masaj, jimnastik, banyo gibi vasıtalarla çalıştırmak ve Atrofiden kurtarmak kabildir. Atrofi'ye uğrayan uzuv sinir ise onu tekrar düzeltmek güç, hattâ imkânsız olur. Atrofi göz sinirinde olursa körlük, kulak sinirinde olursa sağırlık yapar.

AVORT — Kalbin sol karıncık denilen kısmından çıkar. Buna Şahdamar da derler.



Avort damarı kalbin sol karıncık denilen kısmından çıkar. Buna şah damarı da derler.

Eski tıb dilinde epher şiryanı denilirdi. Kalbden çıktıktan sonra önce yukarıya ve sağa doğru yükselir, boyuna varmadan bir kavis yaparak sola ve arkaya, daha sonra da aşağıya doğru iner. Vücudun her tarafına giden bütün kırmızı kan damarları bu ana damarın kollarıdır. Kalbin her vuruşunda Avorta damarına ortalama 70 gram kadar, bir dakikada ise beş litre kan gider. Bunlar bu damarın ne kadar büyük önemi olduğunu gösterir.

AVORTİT — Kalbden çıkan Avorta damarının iltihabı demektir. Bunu yapan mikroplu hastalıklardır. Ağır intanlar, romatizma bu arada gelir. Fakat en mühim sebep frengidir. İstatistiklere nazaran ilk başlarken tedavi edilemiyen frengililerin % 80 inde Avortit vardır.

Avortitler ateşli olabilir. En çok verdikleri belirti, göğüs tahtası arkasınad daimî bir tazyik, yanma hissidir. Orada, âdeta bir şey geriliyor veya çekiliyormuş gibi olur. Avortit yüzünden **angine de poitrine** de olabilir.

AVORTİT TEDAVİSİ. — Asıl hastalığın tedavisine bağlıdır. Yalnız frengiden ileri gelenlerde tedavinin Salvarsan gibi çabucak tesir edeni yerine Bizmut ve Civa ile başlamak daha doğrudur. Çünkü Salvarsan yaraların hemen kuruyup büzülmesini mucip olur ki bu da kalbin etini besliyen Koroner damarların ağzının daralmasına ve böylelikle de angine de poitrine'e yol açar.

Avort damarlarında iltihap veyahut Arteriyozkleroz yüzünden göğüs tahtası arkasında duyulan ağrıya Aortalgie denir.

Avortitler, hele frengi ve Arteriyozkleroz Avortada ileri derecede genişleme yapabilirler ki buna Anevrizma denir. [Anevrizma: kelimesine bakınız.]

AYAK NASIRLARI — Herhangi bir yerde deri fazla sürtünmeye mâruz kalırsa orada nasır olur. Meselâ çok çalışan ellerde nasır vardır. Ayaktaki nasırlar ise iki türlüdür. Birisi ayak tabanında çok sürtünmekten, yani çıplak ayak ile yürümekten olur. Bir kısmı da ayakkabının dar ve sert olması yüzündendir. Burada derinin üst tabakası olan karnî tabakada artma vardır. Bu hücreler üstüste yığıldıkça etrafa doğru sınırları genişlediğinden derindeki kısmı sivri, yüze gelen kısmı geniş olur ve böylelikle bir topaç halini alır. Yürürken ayakkabının tazyiki ile derinin en derin kısmında bulunan sivri uç çivi gibi batar. Onun içindir ki nasıra basılınca müthiş ağrı yapar.

TEDAVİ. — Nasırın tedavisi onu çıkarmakla olur. Birçok nasır ilâçları vardır. Bunların da gayesi nasırı yuvasından ayırıp çıkarmaktır. Nasır otu adiyle tanınan ot veya domates ile sarmak da nasırı yumuşatıp çıkarmak içindir. Bütün bunlarla nasırı iyi etmek kabil olmazsa Diyatermi denilen bir çeşit elektrik makinesinin sivri bıçağı ile patlıcan oyar gibi nasırı, sağlam kısımlardan ayırıp çivisile beraber çıkarmaktan başka çare yoktur.

AYAK ŞEKİL BOZUKLUKLARI — Doğuştan veya sonradan bazı hastalıklar neticesi ayaklarda şekil bozuklukları olur. Bunların bir çok şekilleri vardır. En başta düz tabanlık gelir. Normal olarak yere basan insanın ayağının topuk ve ön kısımları üzerine istinat ederek ortada oyukluk olduğu halde düz tabanlarda bütün ayak yere basar ki **(Pes Planus)** denir. Bazıları ayak parmaklarını açarak basar ki buna kaz ayağı derler. **(Pes Anserinus)**. Ayağının yalnız kenarile basana **Pes calcaneus** denir. Bir de topuğile basamamak, yalnız ayağının ucile basmak vardır ki buna **Pes equinus** denir.

Bir de ayağın kenarı içeri doğru mukavves olanı **Pes varus** vardır. Bunlardan başka daha bir çok şekiller vardır.

TEDAVİ. — Düztabanlık da dahil olduğu halde bunların birçoğunu düzeltmek kabildir. Bu düzeltme daha ziyade hususî ayakkabılarla olur (ortepedik ayakkaplar). Bunlar ne kadar küçük yaşlarda olursa muvafakiyet o kadar çok ve çabuk olur. Ne kadar geç başlanırsa bilâkis o kadar fena olur. Bu ayakkabıların çok iyi mütehassıslar, bu işle uğraşanlar tarafından yapılması ve bir ortopedi mütehassısı doktorun kontrolüne tâbi olması lâzımdır. Yoksa hem hasta rahat giyemez, hem de öyle haller olur ki, iyilik yerine fenalık gelir.

Ayakkabı ile düzeltilemiyenlerde bazı ameliyatlarla düzetmek de kabildir.

AYAK TERLEMESİ — Bazı kimselerin ayakları, bazılarının da elleri ve avuçları terler. Bunun sebebi el ve ayaktaki ince kıl damarların fazla açılarak oradaki ter bezlerinin fazla faaliyet göstermesidir. Buna Vasomotör bozukluğu denir. Bunu yapan bir çok sebepler vardır. Bünyenin de rolü çoktur. Fakat müzmin kalın barsak iltihaplarının tesiri mühimdir. Bu terde fazla asit olduğundan cildi tahriş eder. Kızartır, yara yapabilir. Bilhassa parmak aralarında mahpus kalan ter bu pişiklere sebep olur. Bazı insanların ayak teri çok fena kokar. Bazıları kokmaz. Maamafih hiç kokmasa bile ayak sık sık yıkanmıyacak olursa bu koku olabilir. Böyle kimselerin ayaklarını her akşam yatmadan önce kuyu suyu ile yıkamaları faydalıdır. Kuyu suları fazla kireçli olduğundan bunlara iyi gelir. Ayak yıkandıktan sonra çok iyi kurulanmalı, ıslak kalmamalıdır. Hattâ yatarken parmak aralarına temiz pamuk koymalıdır. İlâç olarak bir çok şeyler tavsiye edilmiş ise de en iyi ilâç bir Fransız müstahzarı olan **Méta-titane** adındaki pomattr. Bundan parmak aralarına sürmelidir.

ÂZA DÜŞÜKLÜKLERİ — Karın boşluğundaki uzuvlarımızın tabiî yerlerinden kaymalarına denir. Hepsi birden düşerse ona **Splanchnoptose** denir. Öyle değilse o zaman yalnız hangi uzuv düşmüşse onun adı söylenir: Meselâ mide düşüklüğü, böbrek düşüklüğü gibi...

Bu düşüklükler onları asıl yerlerinde tutan bağların gevşekliğinden olur. Bu ya doğuştan olur, yani bağlar gevşek olduğundan daha doğmadan veya doğduğu sırada uzuvlar yerlerinden oynamıştır. Yahut hastalıklar, çok doğurmak, kaza gibi sebeplerle olur. Meselâ çok doğuran kadınların bir çoğunda böbrek yerinde değildir. Mide hastalıkları, oburluk, iyi çiğnememek gibi sebeplerle mide düşmüş olabilir. Kalın barsakların düşüklüğü de çok önemlidir. Bir çok karın ağrılarının, kabızlığın, baş ağrılarının ve asabiyetin sebebi kalın barsak düşüklüğüdür.

TEDAVİ. — Aza düşüklüklerinin tedavisi, daha çok korsa ile olur. Yalnız bu korsa gelişi güzel olmamalı, ölçüye göre yapılmış olmalıdır. Korsalar sabahleyin takılmalı ve akşam yatarken çıkarılmalıdır.

Aza düşüklüklerini tedavi için birçok ameliyat usulleri düşünülmüş ve kullanılmış ise de bunlarda muvaffakiyet azdır. İlâçla tedavi, ancak bu düşüklüklerden ileri gelen şeylerin verdiği ıztırabı gidermek için olabilir.

(B) HARFİNDE BAHSEDİLEN HASTALIKLAR:

1— BABİNSKİ
2— BACAK ÇARPIKLIKLARI
3— BADEMCİK İLTİHABI

BARSAK HASTALIKLARI

4— BARSAK DELİNMESİ
5— BARSAK DÖNMESİ
6— BARSAK DÜŞÜKLÜKLERİ
7— BARSAK İLTİHAPLARI
8— BARSAK KANAMASI
9— BARSAK KANSERİ
10— BARSAK KURTLARI
11— BARSAK TIKANMASI
12— BARSAK VEREMİ
13— BARSAK MENŞELİ

ZEHİRLENMELER:

14— BALIKTAN ZEHİRLENME
15— BANYOLAR
16— BASUR MEMELERİ
17— BAŞ AĞRILARI
18— BAŞ DÖNMELERİ
19— BAYILMA
20— BAZAL METABOLİZMA
21— BASEDOW
22— BELKEMİĞİ HASTALIKLARI
23— BELSOĞUKLUĞU
24— BERİBERİ

BEYİN HASTALIKLARI

25— BEYİN ABSESİ
26— BEYİN FRENGİSİ
27— BEYİN KANAMASI
28— BEYİN KANSIZLIĞI
29— BEYİN SARSINTISI
30— BEYİN URLARI
31— BEYİN YUMUŞAMASI
32— BEYİNE KAN HÜCUMU
33— BEYİN YORGUNLUĞU
33— BİYOPSİ
34— BİTLER
35— BOĞAZ HASTALIKLARI
36— BOĞMACA
37— BOĞULMAK
38— BOY VE KİLO
39— BOYUN ÇARPIKLIĞI

BÖBREK HASTALIKLARI

40— BÖBREK İLTİHAPLARI
41— BÖBREK TAŞLARI
42— BÖBREK DÜŞÜKLÜĞÜ
43— BÖBREK URLARI
44— BRONŞİTLER
45— BULANTI
46— BULAŞICI HASTALIKLAR

Tifo ve Paratifolar — Dizanteri —Lekeli humma — Malta Humması — Kızıl — Kızamık, Çiçek, Su çiçeği, Yılancık, Salgın beyin humması, Grip, Tatarcık humması, Kabakulak, Boğmaca, Ruam, Verem, Cüzzam. Hummayi racia, Bulaşıcı sarılık, Sarı humma, Frengi, Belsoğukluğu, Çocuk felci, Sıtma, Kazıklı humma, Lohusa humması, Trahom, Uyku hastalığı. (Bu hastalıklar için alfabe sırasile kendi adlarile yazılı bahislere bakınız.)

47— BUNAMA

BURUN HASTALIKLARI

48— BURUN ÇARPIKLIĞI
49— BURUN KANAMASI
50— BURUN NEZLESİ
51— BURUN TIKANMASI

B

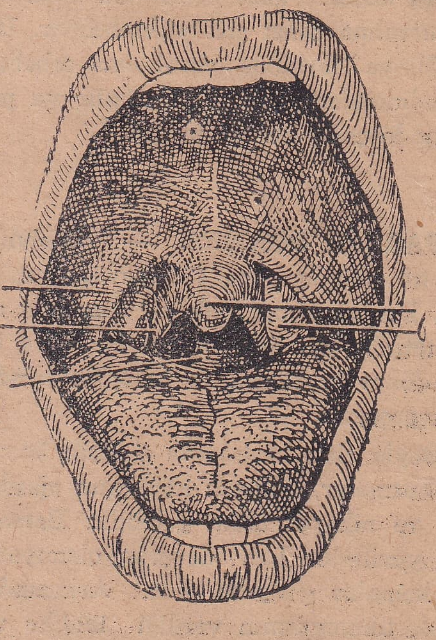
BABİNSKİ — Ayak tabanı bir iğne veya sivri uçlu bir şeyle çizildığı zaman ayak baş parmağının ayak sırtına doğru bükülmesi demektir. Bu önemli sinir hastalıklarının bir belirtisidir. Meselâ yarım inme denilen felçlerde, frengide görülür. Hangi hastalıkta görülürse o hastalığın tedavisile bu belirti de kaybolur.

BACAK ÇARPUKLUKLARI — Bazı hastalıklar sebebile bacaklar normal şeklini kaybederek çarpılırlar. Bunu en çok yapanlar Rahits denilen kemik hastalığı ile frengidir. Frengide bacak kılıç kını şeklini alır. Kemik hastalığı ise bacaklarda bir çok biçimsizlikler yaparsa da en meşhurları şu iki şekildir: Birisinde bacaklar dışa doğru bükülerek iç yüzlerinde bir kavis hâsıl olur ve iki bacak yanyana gelince (O) harfi şeklini alır. Ötekinde ise bacaklar içeri doğru bükük olduğundan iki bacak yan yana gelince (X) harfi şeklini alır. (Şarlonun bacağı gibi).

TEDAVİSİ. — Frengiden ileri gelenlere frengi tedavisi yapılmalıdır. Kemik hastalığından ileri gelenler henüz çocukluk yaşlarında iken olursa D vitamini ultraviolet şuaı tedavisile düzelebilir. Fakat büyüklerde bunlar tesir etmez. Çok ileri derecede şekil bozukluğu varsa kemikleri kırıp yeniden biçim vererek tekrar yapıştırma şeklinde ameliyat mümkündür.

BADEMCİK İLTİHABI — Boğazın başladığı yerde sağlı sollu iki bademcik vardır. Bunların üzerleri delikli olup bunlar birer kuyu ağzı durumundadır.

Vücuda herhangi bir suretle mikrop girmesi, soğuk algınlığı, ıslanma, terli iken rüzgâra karşı durma, hele mahdut bir yerden gelen esinti bademciklerin ve etrafının kızarması, şişmesi, kırıklık, üşüme ve ateş yapar. Bademcik iltihabı her zaman bu kadar basit olmaz. Bazan üzeri beyazlıklarla örtülür. Bazan cerahatlenir. Hattâ bademciğin abseleşmesi de görülen şeylerdendir. Bunlar bademciklerin hâd iltihaplarıdır. Bir de bademciklerin müzmin iltihapları vardır. Bunlarda hafif bir kızartı,



Boğazın başladığı yerde sağlı sollu iki bademcik vardır. Bunlar bazan cansıkıcı iltihaplarına rağmen vücudün müdafaa uzvu sayılırlar.

bademcik kuyularının ağzının tıkalı oluşu, kırıklık, baş ağrıları, halsizlik, neşesizlik vardır. Bademcik iltihaplarını zararsız sanmak yanlıştır. Ağır bir böbrek veya kalb hastalığının bir septisemi'nin sebebi olabilir. Hâd iltihapları sülfamitlerle ve gargaralarla çabuk iyi etmek kabildir. Müzminlerin tedavisi her zaman kolay olmadığından sık sık nükseder. Veyahut romatizma, böbrek veya kalb hastalığının yuvası olabilir. Bu takdirde bademcik çıkarılmalıdır. Fakat şunu da söyliyelim ki böyle mühim sebepler veya ihtimaller olmadan bademcik çıkarılmamalıdır. Çünkü o, vücudun bir müdafaa uzvudur.

BARSAK HASTALIKLARI

BARSAK DELİNMESİ — Barsak ya tifo, dizanteri, apandisit gibi bir sebeple delinir, yahut da yaralanma yüzünden delinir. Hangi suretle olursa olsun barsağın delinerek içindeki pisliklerin karın boşluğu içine dökülmesi çok tehlikelidir ve hastada Peritonit dediğimiz öldürücü hastalığı yapar.

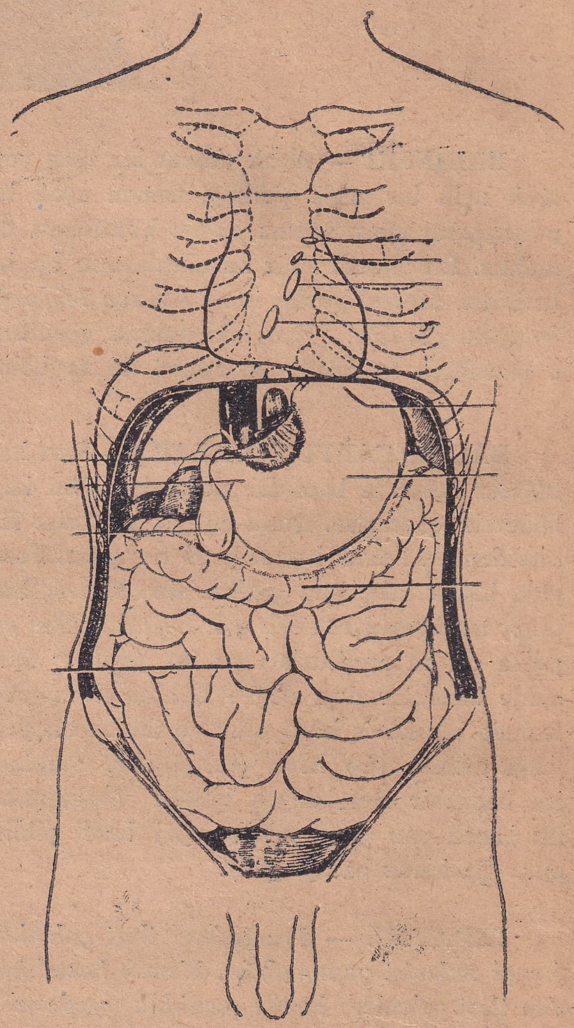
Barsak delinince şiddetli bir ağrı duyulur. Ondan sonra karın tahta gibi sertleşir. Ateş yapar. Gözler çukura batar, burun sivrilir, hasta kusar. Hıçkırık başlar ve bir kaç saat veya gün içinde ölür.

Barsak delinmelerinde hemen ameliyat yaparak deliği tıkamak lâzımdır. Eskidenberi tecrübeler ilk (6) saat zarfında ameliyat yapılırsa ve hastanın da tifo gibi bir hastalıkla mukavemeti zaten kırılmış olmazsa o zaman kurtuluş şansının yüksek olduğunu gösteriyordu. Altı saatten sonra (24) saate kadar bu şans gittikçe azalır. Fakat penisilinin keşfi sayesinde kurtulma şansı çok yükselmiştir. Hele bu son Dünya Harbinde yaralanma sebebile barsak delinmeleri çok görülmüştür ve penisilin sayesinde çoğu kurtarılmıştır.

BARSAK DÖNMESİ — **(Volvulus)** — Eski tıb dilinde buna (Tedevvürü em'a) derlerdi. Barsak kendi mihveri üzerinde esas istikametinin aksi istikamette bir veya bir kaç defa döner ki böylelikle barsağın içinden kazurat geçemez.

Böyle olan hastalarda şiddetli karın ağrıları, kusmalar, bilhassa kazuratın ağızdan gelmesi ve nihayet ölüm gelebilir. Barsak dönmesi yüzünden kan deveranı olamıyarak dönen kısımlar gangren olur. Arkasından ya barsak tıkanmasının verdiği tehlike veyahut da gangrenin Peritona kadar gitmesi neticesi hasta fenalaşarak ölür.

Yegâne tedavisi ameliyattır. Vakit geçirmemek lâzımdır.



Barsaklar, vücudümüzün birçok çeşitli hastalıklara maruz en nazik uzuvlarındandır.

BARSAK DÜŞÜKLÜKLERİ — En çok düşüklük kalın barsakta olur. Kalın barsaklar sağ ve sol köşelerinden birer bağla karaciğer ve dalak yanında asılı vaziyettedirler. Bu bağlar ya doğuştan veyahut sonradan gevşiyerek

barsak düşer. Bu da birinci derece yani az, ikinci derece yani orta, üçüncü derece yani çok düşük olabilir. Çok düşük olanlarda barsak tamamile leğen (havsala) içine inmiş durumdadır. [Âza düşüklükleri kelimesine bakınız].

BARSAK İLTİHAPLARI — Barsağın gerek ince, gerekse kalın kısımları iltihaplanabilir. Bu iltihaplar ya hususî veya umumî olabilir. Hususî olanlar: Tifo, Dizanteri, Kolera, Verem, Frengi gibi belirli sebeplerle olanlardır. Umumî olanlarda hangi mikroptan ileri geldiğini kesin olarak bilemeyiz.

Umumiyetle ince barsak iltihaplarına **Anterit**, kalın barsak iltihaplarına da **Kolit** adı verilmektedir. Bütün bu iltihaplar hâd veyahut müzmin olabilir.

Hâd ince barsak iltihabı ekseriya birdenbire veya bazan olduğu gibi sinsi olarak başlar. İlk olarak kusma da görülebilir. Arkasından göbek etrafında toplanan şiddetli ağrılar ve daha sonra da ishal başlar. İlk çıkışta kazurat katı ve sulu kısımlar karışık ise de sonraları sadece su gibi çıkar. Bunlar âdeta bir borudan boşanıyormuşçasına çıkar ve hiç bir zahmet vermez. Fakat dışa çıkmak ihtiyacı her defa göbek etrafındaki sancılarla kendini belli eder.

Kalın barsak iltihaplarına gelince: Bunlarda böyle bol sulu çıkmalar yerine, sayısı çok miktarı az kazurat gelir ve az zaman sonra balgamlı ve kanlı bir şekil alır. Ağrılar ötekinde olduğu gibi göbek etrafında değil, karnın yan taraflarında, boşluklarda, böğürlerde olur ve nihayet kalın barsağın son kısımları da iltihaplı ise o zaman ıkıntı ve buruntu da baş gösterir. Sayısı bazan 2-3 gibi az, bazan da 20-30 gibi dizanteriyi andıracak kadar çok olur. Bunlar ya iyi olur. Yahut müzminleşir. Müzmin kalın barsak iltihaplarının da şekilleri vardır: Reville-Matin, sabahleyin abdest bozmak ihtiyacile uyanmak. Diarrhé à sept heure, her yedi saatte bir çıkmak, D. Postprandiale, yemeklerden sonra çıkmak gibi... Bunlar bazan ekşi, bazan da kadavra kokusu gibi bir koku ile beraberdir. Böyle hastaların ağızları da kokar.

Hâd vakâlarda şiddetli perhiz, müshil almak, karına sıcak şeyler koymak, ve bazı ilâçlar kullanmak lâzımdır. Müzminlerde ise uzun, haftalarca süren perhizler ve ilâçlar lâzımdır. Bazan bunlara rağmen dahi iyi olmıyabilir.

BARSAK KANAMASI — Barsakların muhtelif yerlerinden kan gelebilir. Meselâ başlangıç noktaları olan oniki parmak barsağındaki bir yara kanayabilir. Sonra en son barsak parçası olan makadin üstündeki kısımlardan da kan gelebilir. Buralarda kanama ya basur memelerinden dolayı yahut çatlaklardan olur. Daha yukarı kısımlarda olan kanamalar daha azdır. Meselâ barsak kurtlarının veyahut tifo yaralarının kanamasından olur. Tifo yaralarının veya oniki parmak barsağı yaralarının da kanaması tehlikeli olabilir. Bunlar ilâçla durdurulmazsa ameliyat lâzımdır. Basur memeleri de ameliyat ile veya ilâçlarla tedavi edilir. Barsağın yukarı kısımlarından gelen kan kömür gibi siyah, alt kısımlarından gelen ise kırmızı olur.

BARSAK KANSERİ — Barsağın başlangıcı olan oniki parmak barsağında kanser olmıyacağında hemen ittifak edilmiştir. Daha sonraki kısımlarda olabilir. Bilhassa kalın barsaklarda çok olur. En çok görülen de barsağın son kısmı olan ve eski tıb dilinde **M'ayi müstakim** ve şimdi ise adına **Rectum** denilen kısımda görülür.

Bu hastalığın belirtileri önce makadin üstünde, karnın alt taraflarında müphem ağrılar şeklindedir. Bir barsak iltihabı sanılır. Bazan kanlı balgamlı bir iltihapla karışması da mümkündür. Fakat hastanın süratle zayıflaması, ağrıların gittikçe artması, defi tabiînin gittikçe ıstıraplı bir şekil alması ile kanser akla gelir.

TEDAVİSİ. — Rontgen tedavisi veya ameliyat ilk zamanlarda fayda verir. Fakat ilerlemiş ve başka yerlere de dağılmış ise faydasızdır.

BARSAK KURTLARI — Barsaklarda pek çok çeşit kurtlar vardır. Bunlardan hastalık yapan ve en meşhur olanları şunlardır: **Askarit, Oksiyür, Tenya, Trikosefal, Botryosefal, Ankilostom.**

Bunlardan Ankilostom hakkında o bahiste

gerekli bilgi verilmiştir. Askarit de Solucan bahsinde söylenecektir.

Trikosefaller, Botryosefaller ve Tenyalar burada anlatılacaktır.

1) Trikosefaller: Thrichocephalus Dispar denilen ve insanda yaşayan bir kurt vardır. Kalın barsaklarda ve bilhassa kör barsakta yaşar. Pek zararlı olmadığı sanılıyor. Baş tarafı ince ve kıvrıktır. Ortası kalın, kuyruk tarafı ise çok ince ve uzundur. Yumurtası şıktır. Uzun ve her iki kutbunda bir çıkıntısı vardır. Hususî bir ilâcı yoktur.

2) Botryosefaller: İnsanda bulunan Bothriocephalus latus cinsidir. 5-8 metre uzunluğunda Tenya cinsinden kurtlardandır. Baş tarafı kalın, kuyruk tarafı incedir. Başında çengel veya diş yoktur. Fakat ağzı yarıktır. Yumurtası kapaklı tükürük hokkasına benzer. İnsanda çok derin bir kansızlık yapar. İsviçrede St. Gothard tüneli açılışında amelede çok olmuştur. Tedavisi hususî ilâçlarla olur.

BARSAK TIKANMASI — Buna eski tıb dilimizde [İnsidadı em'a] derdi. Şimdi barsak tıkanması ve lâtince olarak da **(ileus)** deniyor.

Bu tıkanmalar ya tam olur, yahut da kısmen olur.

Tıkanmaların sebepleri bir çoktur: Barsağın dışarıdan boğulması (meselâ evvelce mevcut bir yapışıklıktan dolayı), yabancı bir cisim ile tıkanma, barsak kurtlarile tıkanma, kazuratın kuruyup sertleşerek bir tıkaç halini almasile tıkanma, esasen bir anomali (yani gayri tabiîlik) neticesi dar olan bir kısmın daralması gibi bir çok sebepler vardır. Barsak dönmesi, barsağın eldiven parmağı gibi iç içe geçmesi gibi haller de tıkanma ârazı verir. Barsak tıkanması karında birdenbire şiddetli sancılar, bayılma, ve kusma ile görülür. Hasta ne abdest bozabilir, ne de yellenebilir. Karın şiş olup vurulunca davul gibi ses çıkarır. Karın ince ise barsakların hareketlerini görmek ve gurultuyu duymak mümkündür. Fena kokulu geğirmeler vardır. Odanın içi abdesthane gibi kokar.

Daha biraz sonra kusmuk su ile karışık kazurattan teşekkül eder.

TEDAVİ. — Damar içine tuzlu su şırıngası, bazı hallerde iyi gelir. Fakat ekseriya yegâne çare ameliyattır. Ameliyatta da geç kalmamak lâzımdır. Ne kadar erken ameliyat yapılırsa kurtuluş ümidi de o kadar çok olur.

BARSAK VEREMİ — (Entérite tuberculose) — Ekseriyetle akciğer veremi olan kimselerin içinde koh basili bulunan balgamı yutmalarile olur. Fakat akciğerlerde ilerlemiş bir verem yokken meselâ veremli bir lenfa bezinin peynirleşerek bir kan damarına açılması ve böylelikle mikropların her tarafa olduğu gibi barsaklara da giderek orada verem yapması mümkündür.

Barsak veremi başlıca karın ağrısı ve ishal ile kendini gösterir. Nadiren kabız da olur. Bilhassa sağ tarafta kalın barsağın başlangıcı olan yerlerdeki veremlerde bu görülür. Zaman zaman baygınlık verici bir ağrı, arkasından da ishal olur. Kazurat sulu ve katı kısımlar karışık, bazan kanlı ve cerahatlidir.

Ateş her zaman yoktur ve olursa da çok yükselmez.

TEDAVİ. — Barsak veremine mahsus hususî bir ilâç yoktur. Daha ziyade ağrı ve ishali iyi edici ilâçlar kullanılır.

Bir hastada barsak vereminin başlaması, istikbal için fena bir alâmettir.

BARSAK MENŞELİ ZEHİRLENMELER — Yediğimiz şeylerin barsaklarda bozulmasından ileri gelen zehirlenmelerdir. Normal olarak gıdalarımızda bulunan albüminli maddeler hazım esnasında midede **albümoz ve peptone** haline geçerler. Barsaklarda bunlar da parçalanarak amino-acide'lere ayrılırlar ki bunların meşhurları Tirozin, Histirin, Alanin, Tripofan, ilâh... dır. Bunlar vücut için faydalıdırlar. Fakat barsakta iltihap, hazımsızlık gibi şeyler olursa bunların terkipleri bozularak vücut için çok zehirli olan bir takım maddeler teşekkül eder ki bunlara tıb dilinde **Toxamine** denir: **Tyramin, Histamine, Kadaverin Putressin** ilâh... Bu maddeler, barsaktan kana geçerken önce barsakların iç yüzünü örten zarların hücreleri tarafından zararsız hale getirilmiye çalışılır. Onlar bu işi bir dereceye kadar yaparlar. Eğer teşekkül eden zehir miktarı çok ise veyahut iltihap sebebile bu hücreler bozulmuş ve dökülmüş olursa bu mâni-

ayı aşarak karaciğere gelirler. Karaciğer yine bunları zararsız bir hale getirir. Keza miktar pek çok veyahut karaciğer bozuk veya hasta ise o maniayı da aşarak kanda serbest bir halde dolaşırlar ki bunların sebep olduğu zararlar pek çoktur. Bu Toxamine'lerden başka, **İndol, Skatol, Fenol, Kresol** gibi maddeler de barsakta teşekkül ederek kana geçer.

Bunların vücutta Kurdeşen, Astma, Migren denilen yarım baş ağrıları, sinir iltihapları, tansiyon düşürme veya yükseltme, üreminin ihtilâçları, böbrekleri ve karaciğeri bozma gibi saymakla bitmiyen zararları vardır.

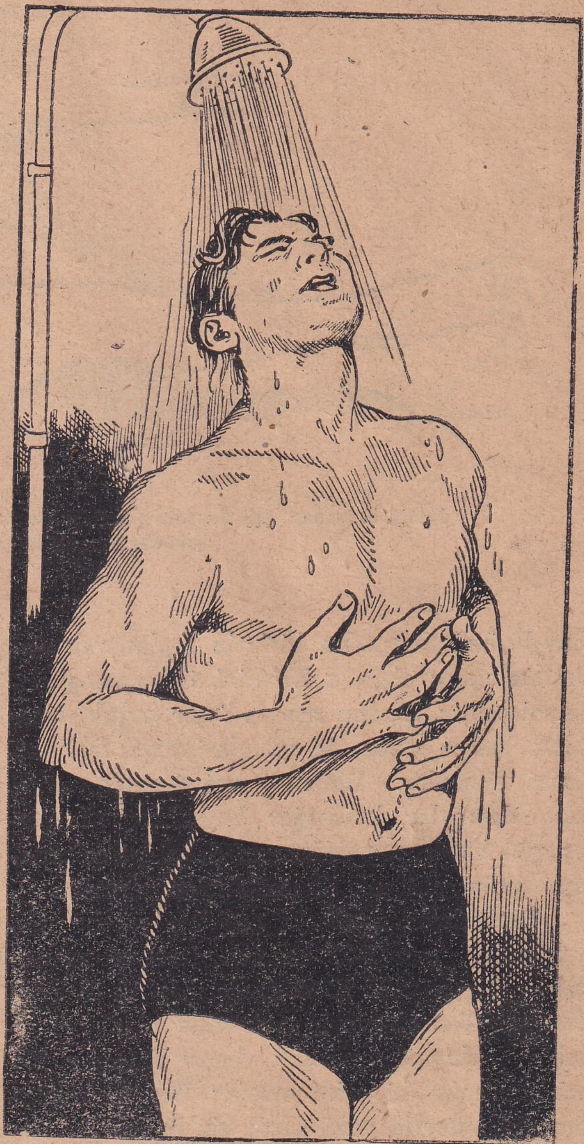
Vücut her zehire karşı bir panzehirle mukabele etmiye çalışır. Meselâ indol karaciğere gelince orada asit-sülfrik ile birleşerek zararsız bir madde olan indikan haline geçer ve idrarla dışarı atılır. Keza kurdeşen, yarım baş ağrısı, tansiyon düşürücü olmak gibi bir çok zararları olan histamin maddesini zararsız hale sokan Histaminose adında bir ferment yapar. Fakat vücudümüzün bu mücadelesine biz seyirci kalırsak vücut mağlûp olur. Onun için iki vazifemiz vardır: biri bu zehirlerin teşekkülünü önlemek, ikincisi onları vücutta zararsız hale sokmak. Bu iki vazifenin ikincisi çok zordur, ve vasıtalarımız pek azdır.

En iyisi barsak bozukluklarını düzelterek ve zehir yapan albüminli gıdaları bir müddet yemiyerek zehirlerin teşekkülünü önlemektir. Barsak bozukluklarını düzeltmek sade ilâçla mümkün değildir. Asıl mesele iyi çiğnemek ve gerekli perhizi yapmaktır. Bu perhiz de süt, et, yumurta vesair hayvanî albüminlerin bir müddet yenilmemesi esasına dayanan ve uzun süren, sabır, tahammül isteyen bir perhizdir.

BALIKTAN ZEHİRLENME — [Bak: Zehirlenmeler].

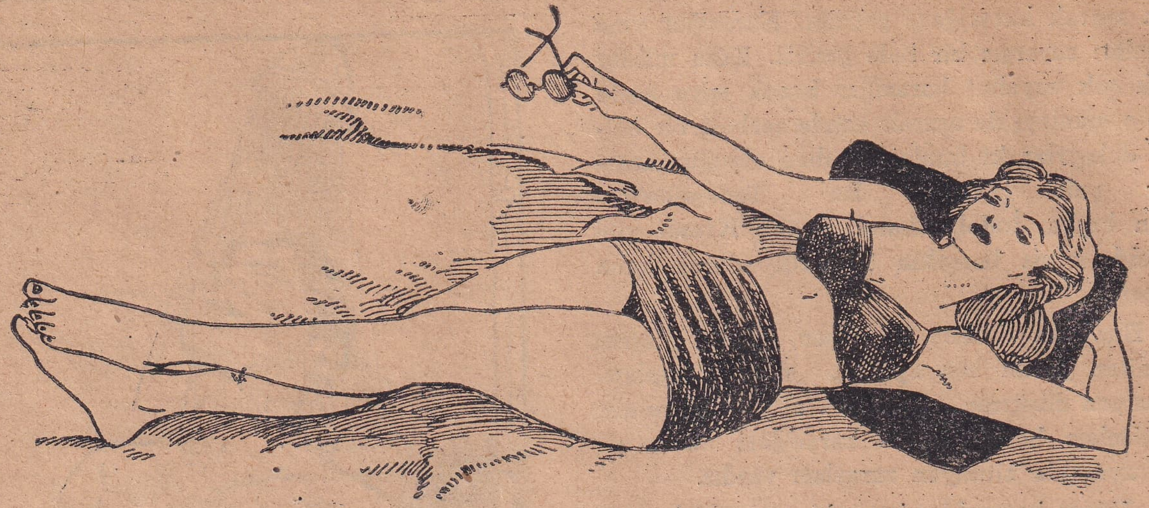
BANYOLAR — Gerek umumî temizliği, gerekse vücut faaliyetinin normal devamı bakımından banyolar çok lüzumlu şeylerdir. Banyoları güttükleri hedef bakımından iki guruba ayırabiliriz: 1— Normal hayatın icapları için; 2— Tedavi için.

Önce normal ihtiyacımız olan banyoları gözden geçirelim.



Sık sık ılık duşlar yapmak vücut bakımının en mühim şartlarındandır.

İnsan yalnız ciğerlerile değil, derisi ile de teneffüs eder. Vücudun bir çok zararlı şeyleri derimizdeki mesamat dediğimiz deliklerden, ter bezlerinden dışarı atılır. Fakat bunlar ter ile beraber çıktıktan sonra orada kuruyunca yapışıp kalırlar. Derinin hücrelerinden eskiyen ve yıprananlar da dökülür. Bütün bunlar derimizde nefes alma delikleri olan yerleri tıkarlar. Bundan dolayı deri, akciğer ve böbrek gibi vücudumuzdan atılması lâzım gelen şeyler için yardımcı olarak aldığı rolü yapamaz. Bu zehirler de vücutta kalarak zarar verirler. Eğer temizlenme uzun zaman yapılamazsa deride kaşıntılar, yaralar peyda olur. İşte banyo-



Deniz banyoları çok faydalı olmakla beraber vücudü kızartmak için saatlerce güneş altında yatmak birçok tehlikeli sonuçlar doğurabilir.

nun birinci amacı bu kirlerin toplanarak derimizin nefes alma deliklerini tıkamasına engel olmaktır. Ondan maada ister soğuk, ister sıcak banyo olsun, iç uzuvlarımızın faaliyetlerini düzenler. Sinirleri yatıştırmak, mide, kalb, damarlar, karaciğer, barsaklar, akciğerler gibi bütün uzuvlarımızın daha iyi çalışmasını temin gibi çok lüzumlu işler yaparlar.

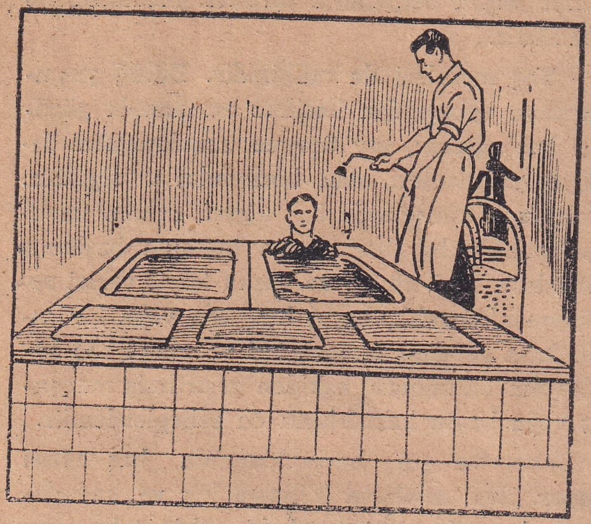
Banyoların muhtelif çeşitleri vardır: Soğuk, ılık, sıcak. 5-22 hararet derecesi arasındaki sular soğuk, 22-32 arası ılık, 32-42 arası sıcaktır. Temizlenmek maksadile olanların sıcak veya hiç olmazsa ılık olması lâzımdır. Temizlenmenin iki şekli vardır: Biri memleketimizdeki usulle yani sıcak bir hamamda terleyerek, keselenerek ve sabunlanarak yıkanmak: bir de alafranga banyolardır. Tam temizlenme için alaturka yıkanma şüphesiz yerinde bir usuldür. Fakat saatlerce hamamda kalmak, hele eskiden olduğu gibi, turşu, helva, dolmalarla hamama gitmek sıhhate muzırdır. Bir kere hazım faaliyeti esnasında yıkanmak hatalıdır. Midede faaliyet varken kanı cilde doğru çeken sıcaklık, hazımsızlığa yol açar. Sonra yıkanırken çok kuvvet sarfedilir. Velev ki tellâk veya natır da yıkasa doğru değildir. Onun için âzami yarım saati geçmemek şartile bu tarzda temizlenme yerindedir. Fakat hamama her gün gidilmez. Onun için daima derinin nefes alma deliklerini açık bulundurmak kabil değildir. Binaenaleyh bu bakımdan alafranga banyo daha faydalıdır. Alafranga yıkanmanın mahzuru ise akar su yerine toplu su içinde yıkanmak ve kese kullanmamaktır. Fikrimizce en doğru hareket iki usulün de birlikte kullanılmasıdır. Yani haftada bir defa keselenerek, sabunlanarak tam hamam yapmak, sair günler de duş veya banyo şeklinde alafranga usulle yıkanmaktır.

Mevsiminde deniz banyoları da çok faydalıdır. Ancak sağlam insanlar ve bir de deniz banyosundan zarar görmesi vârit olmıyan ve fayda beklenen kimseler denize girmelidir. Onun için deniz banyosu yapacak herkesin mutlaka kendini hekime muayene ettirmesi lâzımdır. Denizde boğulduğu söylenen veya yazılan kimselerin bir çoğu soğuk deniz suyu içinde bir kalb krizi gelerek gidenlerdir. Deniz banyosundan sonra zatülcenb olan, veremi faaliyete geçen çoktur. Binaenaleyh herkes, gelişigüzel denize giremez.

Sonra denizde yarım saatten fazla kalmıya ne lüzum vardır, ne de faydalıdır. Bilâkis zararlıdır. Hele saatlerce kumda yatarak güneşlenmek, kararacağım diye uğraşmak tamamen sıhhate muzırdır. Kumsalda güneş banyosu kimlerin alabileceğini ancak mütehassıs bir hekim tayin eder. Esasen bu kararma arzusu, sıhhî bir maksattan ziyade bir modaya tâbi olmak hevesinden başka bir şey değildir. Deniz banyoları sabahları ve akşam üstü olmalıdır. Saat on ile 17 arası doğru değildir.

Denize girilen yere yakın lâğım ve çirkef suyu akan yerler bulunmamalıdır. Bulunursa çeşitli hastalıklar almak kabildir.

Denize girmek için müsait mevsim, gün



Çamur banyoları bazı hastalara çok faydalıdır. Avrupada bunlar için hususî tertibatı olan banyolar vardır.

dönümünden, yani 22 Hazirandan sonra başlar. Eylûl 15 de biter. Maamafih bu iklime göre değişir. Güney vilâyetlerimizde bu mevsimin hudutları daha geniştir.

Denize girince bir üşüme hissedilir. Bunun sebebi soğuk suyun tesirile derideki kan damarlarının büzülmesi ve buradaki kanın karaciğer, mide, barsak, dalak gibi iç uzuvlara gitmesidir. Deniz banyosundan sonra damarlar tekrar genişler ve bir sıcaklık hissedilir. Bu iki hâdise, bazı hastalıklar için iyi, bazıları için ise fenadır. Bunları doktor tayin eder.

Soğuk banyolar, yalnız denizde değil, gölde, nehirlerde ve hattâ evlerde de olur. Fakat evde soğuk suya girmekten ise soğuk su ile duş yapmak daha doğrudur. Çünkü soğuk su içinde hareketsiz bir halde banyoda kalmak doğru değildir. Duş yaparken vücudun muhtelif hareketleri serbestçe yapması, uvunmak gibi şeyler mümkündür.

Tedavi maksadile yapılan banyolar: Bunlar umumî veya mevziî olur. Umumî olanlar tamamen banyo içine girip su ile gömülmektir. Bu da hastalığın icabına göre ilâçlı veya ilâcsız, az veya çok sıcak veya ılık olur. Bütün bunların nerelerde ve ne kadar müddet yapılması lâzım geldiğini mütehassıs tayin eder.

Mevziî banyolara gelince:

Hangi uzuv veyahut vücudun hangi kısmı hasta ise onu banyoya sokmak demektir. Meselâ bacak, kol, bazan bir parmak gibi küçük bir kısım, bazan da meselâ gövdenin yalnız alt kısmı gibi geniş bir vücut kısmı banyo edilir. Bütün bunlardan maksat hasta olan uzva daha çok kan gitmesini sağlamaktır.

Bir de sıcak hava banyoları vardır. Bu tedavi müesseselerinde sıcak hava tertibatlı cihazlarla baş hariç olmak üzere bütün vücudun veyahut ancak bir kısmının sıcak hava içine alınması ile yapılır. Hastahanelerde dahi sık sık müracaat edilen bir usuldür. Bundan maada elektrik banyoları da vardır.

Sularında kıymetli ve müessir madenler ve radyo aktivite hassası bulunan kaplıca, ılıca ve çermikler ayrı bir bahistir. [Kaplıcalar kelimesine bakınız.]

BASUR MEMELERİ — (Hemorrhoïdes) — Makadin iç ve dış kısımlarında bir veya bir kaç tane bir mercimekten ceviz büyüklüğüne kadar sarkan şeylerdir. Bunlar oradaki kara kan damarlarının genişliyerek sarkmasından ileri gelir.

Basur memelerinin iki sebebi vardır: biri bünye, diğeri kabızlık.

Hakikaten bazı insanların bünyeleri o şekildedir ki kara kan damarlarında bir gevşeklik olduğundan bunlar genişlemeye müsaittir ve bu yüzden varis, varikosel, hemorroit gibi ârızalara istidatları vardır.

Kabızlığa gelince: Kabız insanların ıkınmaları ve sert kazuratın yaptığı tahriş yüzünden basur memeleri teşekkül eder.

Basur memeleri, bulunuşlarının zararını her zaman hissettirmezler. Bunlar ancak iki halde hissedilir: Kanama, iltihaplanma.

Kanama da hep aynı değildir. Bazıları arasıra biraz kanar geçer. Bazıları ise hastayı büsbütün kansız bırakır. Saman sarısı bir renk alırlar. İltihaba gelince: Bu çok ıztıraplıdır. Memeler şişer, üzeri kızarır ve iltihaplanır. Değil abdest bozmak, hattâ oturmak bile tahammül edilemez bir hal alır. İhtilât ederek abse halini alması ve etrafına sirayeti ve fistüllere sebep olması da mümkündür.

Kanayan basur memelerinin bazı ilâçlarla kanını kesmek muvakkaten mümkündür. Fakat sonra tekrar kanar. İltihaplarda da keza Xeroforme'lu pomadlar ve bazı hazır pomadlar veya fitiller işi yatıştırırsa da basur memeleri radikal tedavi edilmelidir. Bu da bazı ilâçlar ve elektriğin tesirile onları kurutmak veya ameliyat ile olur.

BAŞ AĞRILARI — Denilebilir ki, ömründe hiç başı ağrımamış insan yoktur. Gerçi bazı kimseler [baş ağrısı bile çekmedim] sözünü bir sağlık övünmesi olarak kullanırlarsa da az devam eden ağrılar gözden kaçtığı için olsa gerektir. Bu kadar çok ve sık görülen bu ağrının sebebi de saymakla bitmiyecek kadar çoktur. Halbuki bir baş ağrısından kurtulmanın ilk çaresi onun neden ileri geldiğini bilmekle olur. Bunun için ise baş ağrısının ne vakittenberi devam ettiği, ilk bilinmesi lâzım gelen şeydir. Sonra baş ağrısının vasıfları da mühimdir. Çekici, tazyik edici, burgulayıcı, batıcı, yakıcı evsafta olabilir. Bazan da şimşek vari giren baş ve yüz ağrıları vardır. Meselâ başa çekiçle vuruluyormuşcasına olan veyahut şakakları çatlar gibi vuran baş ağrıları kafa damarlarının hastalıklarında olur. Başın içinde, derinliklerinde hissedilen ağrılar beyin damarlarında sertleşme, beyne iyi kan gitmemesi, kömür çarpması gibi hallerde görülür. Baş ağrısının yeri çok değişiktir. Başın belli bir yerine toplanmış veya her tarafına yayılmış olabilir. Ağrının bulunduğu yer, her zaman hastalığın bulunduğu yeri göstermez. Baş ağrısının, geldiği yahut arttığı saatlerle ve muayyen bazı hayat şartlarile ilgisi, önemlidir. Meselâ belkemiğindeki ağrılarla birlikte enseye gelen ve havanın serin ve rütubetli olduğu zamanlarda artan bir baş ağrısı romatizma ile ilgilidir. Yazın sıcak günlerinde güneş altında başın derinliklerinde hissedilen ağrılar, tansiyon yüksekliği ile alâkalıdır. Fırtınalı havalar yarım baş ağrısı yapar. Yarım baş ağrısının bir hususiyeti de sabahleyin baş ağrısı ile uyanmaktadır. Yalnız geceleri gelen bir baş ağrısının frengiden ileri gelmesi kuvvetle akla gelmelidir. Fakat bunun gizli bir sar'anın alâmeti olması da mümkündür. Ayağa kalkınca artan, başı alçak yatınca geçen baş ağrıları kansızlıktandır. Başı arkaya doğru devirince baş ağrısı artarsa tansiyon yüksekliği veyahut beyin damarlarında sertleşme akla gelir. Keza yorulunca gelen baş ağrıları, beyine kan girip çıkmasile ilgilidir. Okumakla gelen ve dinlenince geçen baş ağrılarında gözde bir kusur aramalıdır. Ruhî sebeplerle gelen baş ağrıları vardır. Heyecan, kızmak, teessür ağrıları gibi... Barsakta toplanan kazuratın ve mesanede toplanan idrarın çıkamaması da baş ağrısı yapar ve bunlar boşalınca geçer.

Baş ağrılarının birdenbire başlaması veyahut başka belirtilerle birlikte görülmesi de önemlidir.

Yaş meselesi de mühimdir. Bülûğ yaşında veya aybaşından kesilme zamanında görülen baş ağrıları, soy üretme uzuvlarımızın faaliyet mahsulleri olan hormonlarla ilgilidir. Çok yaşlı kimselerde baş ağrısı, evham ve unutkanlıkla beraber olursa bunama başlamış demektir. İçki, tütün ve başka keyif verici zehirlere alışkanlık, başın bir yere veya bir şeyin başa çarpmış olması, irsî ve ailevî baş ağrılarının bulunması, eskiden geçirilmiş menenjit veya beyin hastalıkları da sebeplerdendir.

Şeker ve gut hastalıkları da baş ağrısı yapar. Bazı ailelerin bilhassa kız ve kadınlarında baş ağrısı müşterek bir şikâyet konusudur.

Baş ağrısında başın derisi, kemikleri, sinirleri, burun, sinüsler, göz, kulak, çeneler, dişler velhasıl her kısmı mesuliyet hissesine sahiptir.

Baş ağrısı yapan beyin hastalıklarının başında urlar gelir. Bunlarda baş ağrısından başka, baş dönmeleri, nabzın yavaşlaması, bulanık görme, kusma da olur.

Beyin içinde frengi veya veremden ileri gelen urlar, beyinde ekinokok kesesi, beyin abseleri de, baş ağrısı yapabilir. Her gün biraz daha artan ve biraz ateşi de olan bir baş ağrısının altında verem mikrobile olmuş bir menenjit çıkması da mümkündür. Bu ağrı daha çok ensede duyulur. Eskimiş menenjitlerde baş ağrıları yavaş yavaş artan ve yine öyle azalan ağrılar seklindedir. Beyin iltihabı demek olan ansefalitte de baş ağrısı varsa da bu ağrı, ensede değil, başın her tarafında duyulur.

Frengi her üç devrinde de baş ağrısı yapar.

Hydrocéphalie denilen ve kafatası içinde su toplanmasından ileri gelen şiddetli baş ağrıları vardır. Bunlar pek şiddetli dayanılmaz ağrılar yapar.

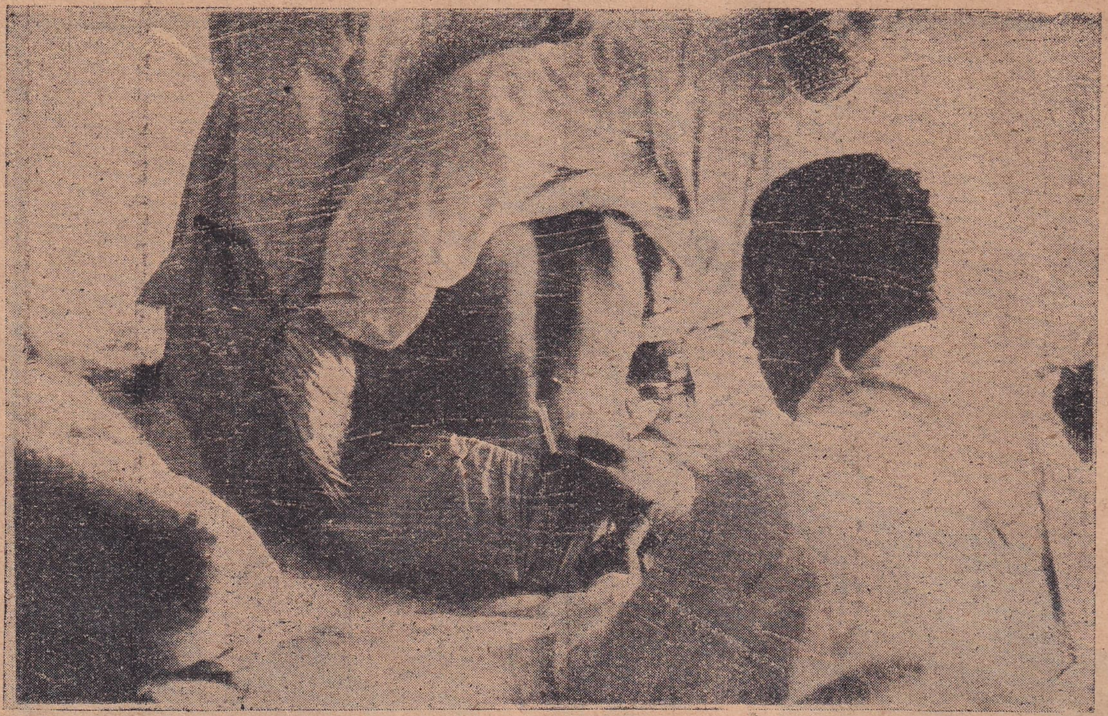
Bazan teşhis ve tedavi maksadile bel kemiğinden su alındıktan sonra da şiddetli baş ağrıları hissedilir. Herhangi bir kaza neticesi beyin sarsılması Commotio Cerebri olursa yine baş ağrıları olur. Bunlarda baş dönmesi, kırıklık, dimağ yorgunluğu hissi vardır. Aksırma, öksürme, eğilme, okuma esnasında baş ağrısı artar. Güneşe çıksa, çok sıcak bir



Başı ağrıyan bir insanın başına sanki çekiçle vurulur, beynin içinde çanlar çalar, şakaklarına çiviler sokulur gibi olur. Kafa damarları mütemadiyen zonklıyan bir insan ne kadar bedbahttır.

oadya girse, sıcak banyo yapsa, hattâ sıcak bir şey bile içse başı ağrıyan insanda baştaki damarların sertleşmesi ağrının sebebidir.

BAŞ AĞRISI TEDAVİSİ. — *Bu uzun izahlar gösteriyor ki, baş ağrısı yapan sebep bir değil pek çoktur. O halde aspirin almak veyahut baş ağrısına iyi gelir diye çala kalem reklâm edilen ilâçları almak avunmaktan başka bir sey değildir. Baş ağrısını yapan iltihaplı bir diş ise çıkarılmalıdır. Mide, barsak bozukluğu ise perhiz ve ilâçla düzeltilmelidir. Beyinde bir ur varsa ameliyat yapılmalıdır. Bulaşık menenjit ise serum, sülfamid, penisilin ile tedavi edilmelidir. Tüberküloz menenjit ise bel kemiğinden su almalı, başa buz koymalıdır. Romatizma ise, romatizma tedavisi yapılmalıdır. Beyin damarlarının sertleşmesi ise iyod verilmelidir. Tansiyon yüksek ise perhiz ve ilâçla onu indirmeye çalışmalıdır. Frengiden ileri geliyorsa hususî frengi ilâçlarile tedavi edilmelidir. Ekinokok kesesi varsa ameliyat lâzımdır. Hidrosefali varsa sık sık bel kemiğinden su alarak kafa tası içindeki tazyik kaldırılmalıdır. Şeker hastalığı ise perhiz ve ensülin ile tedavi edilmelidir.*



Hidrosefali olan baş ağrılarında belkemiğinden sık sık su alınarak kafatası içindeki tazyik kaldırılır. Yukardaki resimde bir hastanın belkemiğinden su alınırken görüyorsunuz.

Bülûğ ve aybaşı kesilmesi sebep ise onların hormonlarile tedavi lâzımdır. Hasta ruhan ve sinirlerinden hasta ise onu teskin etmelidir. Gözde bir kusur varsa gözlük ile düzeltilmelidir. Karaciğer bozuk ise ona göre tedavi lâzımdır. Yani baş ağrısının tedavisi, onu teskin için kullanılan ilâçlarla değil, onun kökünü bulup kazımaya çalışmakla olur. Baş ağrısını dindiren ilâçlar, ancak hastalığın kökü kazınamadığı zaman kullanılmalıdır.

Başta boşluk hissi: Bu birçok kere beyin damarları bozukluğundan olursa da nevrasteni yani evham hastalığında da olur. Beyin yorgunluğu çok olan kimselerde de görülür. Dinlenmek, tebdili hava ile düzelir.

BAŞ DÖNMELERİ (Vertigo = Vertige) — Bazı kimselerde devamlı, bazılarında da arasıra baş dönmeleri görülür. Baş dönmelerinin sebebi çeşitlidir. Bu sebepleri bilmeden yapılan tedavi muvaffak olamaz. Bir kere kulağın en iç kısmı ile merkezî sinir sistemi arasındaki münasebetler ve bu kısımların hastalıkları önemli rol oynar. Bir çok defa baş dönmesi uzvî bir bozukluk olmadan sadece bir sinir nöbeti şeklinde kendini gösterir (Vagotomi).

Baş dönmesinden şikâyet eden bir hastada bunun neden ileri geldiğini anlıyabilmek için şu noktaların iyice bilinmesi lâzımdır:

1 — Baş dönmesi ne kadar sürüyor? Ne kadar ara veriyor? Ne zamanlar geliyor?

2 — Nöbetler arasında tam sükûn var mı? Varsa ne kadardır?

3 — Baş veya vücudun vaziyet değiştirmesile nöbetin başlaması artması veya kaybolması arasında bir münasebet var mı?

4 — Baş dönmesi sırasında hasta başka nelerden rahatsız oluyor? (Meselâ ter boşanması, salya akması, bulantı, düşecek gibi olmak, kulak çınlaması, bir veya iki tarafta işitme bozuklukları gibi).

5 — Ters oturuş (bilhassa nakil vasıtalarında) veya ters duruşun baş dönmesi yapıp yapmadığı?

6 — Yürürken veya oturduğu yerden kalkınca gelen baş dönmesi var mı?

7 — Göz kararması ve bayılma var mı?

8 — Baş dönmesi sırasında iradî hareketlerle, elinde olmadan gelen hareketleri telif kabil mi?

Bu suallere alınacak cevaplarla, hastanın muayenesinden elde edilecek sonuçlar birleştirilerek çeşitli baş dönmesi tiplerini anlamak

kabil olacaktır. Şimdi bunları gözden geçirelim:

Baş dönme istidadı: — Eskiden deniz tutması denilen şey, şimdi bütün nakil vasıtalarına teşmil edilmiştir. Bunun sebebi iç kulakta bulunan ve eski tıb dilinde **dehliz** adını alan kısmın kolayca taharrüş edebilme kabiliyeti olduğu söyleniyor. Burada asabi sebepler ve bir de kulak kirinin sertleşip taş halini alması rol oynuyor.

Vaziyet değiştirince görülen bu baş dönmeleri, başı muayyen bir vaziyette tutmak şartile önlenebiliyor. Bazı vapurlarda yalpa esnasında başı daima ufkî vaziyette tutabilecek tertibat yapılmıştır. Her şahsın müteessir oluşu bir değildir. Mide ve barsakların çeşitli bozukluklarının da bunda rolü vardır. Esasen sadece mideden veya kulaklardan gelen tahrişler değil, bu tahrişe sinirlerin ne kadar dayanabildiği meselesi de mühimdir. Esasen yalpanın başlaması ile deniz tutması arasında şahsa göre değişen bir (gizli devre) vardır. Bazı kimseler yalpanın başlamasile beraber hemen hastalandıkları halde bazıları uzun bir müddet sonra hastalanırlar. Etrafa bakmak, gözden beyine giden yolla bu tutmayı arttırır. Soğuk ise azaltır. Serinliğe çıkınca rahatlamak bundandır. Çok ağır tutmalarda şaşılaşma ve gözün fırıl fırıl dönmesi (Nistagmus) bile görülür.

Bir de [sonradan olan baş dönmeleri] vardır ki uzun süren yolculuklardan sonra istirahate geçmiş olunmasına rağmen baş dönmesi devam eder. Bu, insanda müvazeneyi temin eden cihazların fazla sarsılmış olmasına atfediliyor.

Kulak sinirlerinin fazla taharrüşünden ileri gelen ve kulak çınlaması, oturduğu yerde başını çevirmekle baş dönmesi, bulantı ve ter boşanmasile birlikte olanlar da vardır. Tansiyon yüksekliği ve beyin damarlarının sertleşmesi de baş dönmeleri yapabilir. Bunlara asistematik baş dönmeleri derler ki vücudun veya başın vaziyetile alâkalı değildir. Bazı sinirli kimselerde de böyle (asistematik) baş dönmeleri vardır ve sırf ruhî sebeplerle başları döner.

Bir de [yükseğe çıkma baş dönmesi] vardır. Yüksek bir binanın üst katından veya minareden aşağı bakamazlar. Bunlarda düşme korkusunun verdiği ruh haleti ve bir de iç sıkıntısı vardır. Bunlarda gözün tesiri büyüktür.

Bir de uykuda baş dönmesinden şikâyet edenler vardır. Daima düşmek, derinlere inmek gibi hisler vardır. Sebebi asabidir.

Ardı arkası kesilmiyen gıcıkların yaptığı baş dönmeleri, beyine iyi kan gidememesindendir.

Bir de iç kualk hastalıklarından ileri gelen baş dönmeleri vardır: düşmek, başa bir şeyle vurulmak veya başı bir yere çarpmak, iç kulakta (skleroz) damarlarında katılaşma veya kanama olmasile baş dönmeleri hissedilir.

Bazı hastalar baş dönmesini taklit ederler. Bunları tetkik için döner iskemle, dikkatli olarak yapılan işitme muayeneleri, sıcak tatbikatı, elektrik muayenesi gibi vasıtalarla kontrol edebiliriz. İç kulak hastalıklarında şu noktalar mühimdir: bir taraflı sağırlık veya işitme bozukluğu, yalnız bir istikamete dönünce duyulan baş dönmesi, hasta olan tarafta hararet ile taharrüş elde edilememesi, iki tarafta da Diyapazon tecrübesi, bir tarafta ötekine nazaran sıcaktan ileri gelen göz oynamalarının şiddeti aranmalıdır.

Baş dönmelerinin hususî bir tipi vardır ki ona Ménière hastalığı derler. Bunlarda baş dönmeleri ani olark ve nöbet tarzında gelir ve [sağa sola dönme baş dönmesi] şeklindedir. Nöbetler arası oldukça uzundur. Bazı hastalar yalnız olarak sokağa çıkmaktan işitme kabiliyetleri azalmıştır. Bu azalma, bazı hastalarda yalnız baş döndüğü sırada, bazılarında ise devamlıdır. Bir hastaya bu teşhisi koymak için kulakta veya sinir sisteminde başka herhangi bir bozukluk olmamak lâzımdır. Sebebi iyi bilinmiyor. Bazıları iç kulağa ani kan hücum etmesinden, bazıları da bizzat Ménière'in söylediği gibi iç kulakta kanamadan ileri geliyor diyorlar. Bazı beyin urları da Ménière tarzında baş dönmeleri yapabilir. Sebebi bilinmiyenlerde kulağa gelen dehlizî sinirin ameliyatla kesilmesi iyi netice veriyor.

Yarım baş ağrılarının da bazan baş dönmesile birlikte olduğu görülmüştür. Küçük beyin hastalıkları çok baş dönmesi yapar. Beyin yaraları da baş dönmesi yapabilir.

Mikroplu hastalıklar, zehirlenmeler, mide ve barsak bozuklukları, barsak kurtları ve kansızlıklarda baş dönmeleri görülür. **Skleroz mültipl** denilen bir çeşit beyin hastalığın-

da da baş dönmesi vardır.

Uyku hastalığında da baş dönmeleri görülür.

Çok tütün ve içki kullananlarda görülen baş dönmeleri beyindeki bozukluğa bağlıdır.

TEDAVİ. — Yukarıda verdiğimiz tafsilât gösteriyor ki, baş dönmelerinin sebebi pek çoktur. Binaenaleyh bu sebepler bilinmedikçe baş dönmesi tedavi edilemez. Sebep barsak kurtları ise bunlar düşürülmeli, mide bozukluğu ise tedavi edilmelidir. Kansızlıktan ileri geliyorsa, demir, arsenik, karaciğer hulâsaları (C) vitamini lâzımdır. Beyinde ur varsa ameliyat yapılmalıdır. Tansiyon yüksekliği varsa perhiz ve tansiyon düşüren ilâçlar lâzımdır. Bilâkis tansiyon düşük ise onun sebebini bulup tedavi etmelidir. Vücutte herhangi uzvî bir sebep bulunamazsa o zaman sinir sisteminde taharrüş kabiliyeti artmış sayılarak iosin, skopolamin, Morfin, *gayet az miktarda* Kokain, Kloreton'*la birlikte* Kafein, Validol, Vazano *hapları*, Bromural, Striknin, Belladon, Luminal *gibi* ilâç*lar verilmelidir. Bazı vak'alarda erkek veya kadın tenasül hormonlarının şırıngası da faydalıdır. Bütün tedavi vasıtaları iflâsı ederse ameliyat yapılabilir. Bu da* stellatum *denilen bezin çıkarılmasıdır. Bunun da iflâsı halinde yapacak bir şey yoktur. Beyine rontgen tedavisi yapmak bazan faydalı olabilir.*

BAYILMA — Bir insanın kendinden geçmesi ve etrafla alâkasının büsbütün kesilmesi demektir. Bayılmaları iki guruba ayırabiliriz:

1 — Haricî tesirlerle olanlar, 2 — Haricî bir tesir olmadan olanlar.

İlkönce haricî tesirlerle olanları inceliyelim:

Bu da ya kaza neticesi olur. Yahut tedavi maksadile olur.

Kaza neticesi bayılma, bir yerden düşme, bir yere çarpma veya bir şeyin insana çarpması, kömür vurması, güneş çarpması, soğuktan donma, bir lâboratuvar, atölye veya fabrikada bayıltıcı kimyevî maddeleri koklama gibi sebeplerle olur. Çarpma, vurma, düşme gibi şeylerin yaptığı tesir beyin sarsılması gibi esaslı bir hastalığa bağlı olduğundan o hastalıkla birlikte anlatılacaktır. Ötekiler de (Kömürden zehirlenme), (Güneş çarpması), (Donuklar), (Zehirlenmeler) gibi bahislerde tafsilâtlı olarak bildirilecektir.

Tedavi maksadile bayıltma ekseriya ameliyat için, bazan da doğum için yapılır. Bu hususta **Eter, Kloroform, Klorür detil, Evipan, Avertin** gibi çeşitli bayıltma vasıtaları kullanılır.

İkinci grupta haricî tesir olmadan yani vücudün kendi içinden gelen sebeplerle olan bayılmalar vardır. Bunların çeşidi pek çoktur. En başta Histeri dediğimiz sinir hastalığında görülen bayılmalar vardır. Bu tam bir bayılmadan ziyade bir bayılma manzarasıdır. Çünkü şöyle bakışta hasta bayılmıştır. Fakat hakikatte etrafında olan bitenden haberi vardır. Bu kabil bayılmalar bir temaruz değildir. Hasta bayılmayı, mukavemet edilmez bir arzu halinde içinde hisseder. Veya haykırarak, bir takım jestler yaparak, etrafın dikkatini çekerek yere düşer. Fakat bu düşüş hesaplıdır, yani düşerken ateşe veya suya, tehlikeli bir yere düşmez. Burada hastalığı ortaya çıkaran iki sebep vardır: Telkin, heyecan...

Fakat asıl bünyenin buna müsait olması lâzımdır. Telkin, kendinden evvel üzülen, müteessir olan bir başkasının böylece bayıldığını görmüş olmasıdır. Onbeşinci Louis zamanında salon kadınları arasında bu salgın halinde idi. Toplantılarda, suvarelerde bayılanlar çok olurdu.

İkinci âmil, heyecandır. Münakaşa, kavga, gürültü, cinayet sahnesi, velhasıl insanı heyecana getiren her şey bayılma nöbetini gizli bulunduğu yerden uyandırır ve hasta bayılır. İğne batırırsanız duyar. Gözlerini kapar ve fakat mütemadiyen kırpar. Bazan göz bebekleri genişlemiştir. Etrafındakiler aldırış etmezse ayılma çabuk olur. Telâş edilirse bayılma uzar. Hasta böylelikle muhitinin alâkasını kendi üzerine çekmek ister. Bunlar onda içinden gelen mukavemet edilmez bir arzu halindedir.

İkinci türlü bayılma sar'ada olur. Bu hakikî bir baygınlıktır. Hasta düşerken nereye düştüğünün farkında olmadığından suya düşüp boğulması, ateşe düşüp yanması da mümkündür. Baygınlık tam olup hiç bir şeyin farkınad değildir. Dilini ısırır. Ağzı kanlı köpükle dolar. Ekseriya idrarını, bazan da kazuratını kaçırır.

Kansızlıktan ileri gelen bayılmalar da vardır. Uzun müddet ayakta durmak (bilhassa fazla kalabalık ve havasız yerlerde), baş dönmesi ve neticede düşüp bayılmayı mucip olur. Bunlarda da tam bir bayılma vardır.

Fakat yere düşünce beyine kâfi kan giderek tekrar ayılır. Yahut tedavi ile çabuk ayılır.

Bir de kalbin içindeki sinirlerin hastalığından ileri gelen **Adams - Stok** hastalığı vardır ki o bahiste anlatılmıştır. [Bak: Adams-Stok].

Bunlardan başka bir çok sinir hastalıklarında, beyin iltihabı ve hastalıklarında bayılmalar olur. Bunlar ait oldukları bahislerde söylenecektir.

TEDAVİ. — Histeriden ileri gelenlerde en iyi tedavi telkindir. Muvaffakiyetin şartı hastanın inanmasıdır. Cahil bir şahısta okuma öfleme bile iyi gelir. Az çok akıl erenlere vücutte herhangi bir tesiri melhuz olmıyan haplar, ilâçlar, iğneler yaparak ve ruhî telkinlerde bulunarak izale edilebilir.

Sar'ada, en belli başlı ilâç Luminal'dir. *Kansızlık varsa demir, arsenik, karaciğer hulâsaları, (C) vitamini vererek kansızlığın giderilmesi ile bayılmalar da sona erer.* Kalbteki Adams-Stok *ârızasının tedavisi maalesef yok gibidir. Umumiyetle her bayılan insanı rahat bir vaziyete koymak, başı biraz aşağı tutmak, elbiselerini gevşetmek, soğuk su, kolonya ile yüzünü, şakaklarını ovmak, histerik kadın ve kızlarda bir taraftan telkin, bir taraftan yumurtalıklarına basarak hastayı bundan vazgeçirmeye çalışmak lâzımdır. Çok sinirli insanların muhitlerinden uzaklaşması ve tebdili hava da lâzımdır.*

BAZAL METABOLİZMA — **(Métabolisme basale)** — İnsan vücudunda gıda maddelerinin yanabilmesi için oksijen lâzımdır. Vücut oksijenle bunları yakar. Yanmadan hararet hâsıl olur ve yanan maddelerin külleri ve dumanı olur. Küller barsak ve idrar yolu ile dumanı da [ki **Karbon dioksid**'tir] akciğerlerle çıkar, İşte gıdaların vücude girerek orada parçalanıp yanması ve bundan kül ve duman hâsıl olması gibi hâdiselere **Metabolizma** denir. Bu da vücudun gördüğü iş nisbetinde az veya çok olur. Meselâ yatan bir insanın yaktığı ile ayakta duran, dolaşan, hafif iş yapan, nihayet ağır iş yapanın sarfiyatı bir değildir. Yani yapılan iş ne kadar zor ve zahmetli ise sarfiyat da o kadar çok olur. O halde muhtelif işlerde çalışanların sarfiyatı başka başka olduğu gibi aynı adamın yatarken veyahut odada dolaşırken olan sarfiyatı bile değişir. Bu sarfiyattan çıkan hararet, kalori ile ölçülür.

İnsanın esas sarfiyatı, hiç bir şey yapmadan, yorulmadan, hattâ konuşmadan, bir şey yiyip içmeden olan sarfiyatıdır. Çünkü yemek ve konuşmak dahi sarfiyatı arttırır. İşte bundan dolayı esas sarfiyatı bulmak için bazı tedbirler alınır: Hasta sabahleyin hiç bir şey yemiyecek, iki saat hareketsiz olarak sırtüstü yatacak, hattâ konuşmıyacak, ondan sonra hususî âleti vasıtasile esas sarfiyatı ölçülecek. Bu esas sarfiyata **Bazal metabolizma** denir. Yani, bu kalbin ve teneffüsün, idrar yollarının sarfiyatından ibaret en az olabilen sarfiyat demektir. İşte bu esas sarfiyat, normal insanlarda sıfırın üstünde % + 10 rakamı ile sıfırın altında % —10 arasındadır. Bir kimsenin sarfiyatı bu hudutların dışına çıkarsa azalmış veya çoğalmış sayılır. Meselâ **Basedow** hastalığında sarfiyat pek çok arttığından **Bazal metabolizma** % +150 ye bile çıkar. Halbuki Tiroid guddesi çıkarılmış veya esasen vazife görmez durumda olan **Mikzödem**'de ise çok azalmıştır ve % —50 gibi rakamlar verir. [Bak: Mikzödem].

Bazal Metabolizmanın ölçülmesi bir çok hastalıklarda bizi aydınlatır. Ölçmek için çeşitli âletler vardır. Bunların esası bir taraftan hastaya sadece oksijen teneffüs ettirmek, diğer taraftan ise çıkardığı hamızı karbonu kireçli bir kaptan geçirerek kireçe tespit ettirmektir.

BASEDOW HASTALIĞI — Boyunda gırtlak önündeki **Tiroid** bezinin şişliği, gözlerin fırlaklığı, **Bazal metabolizmanın** yükselmesi [Bak: Bazal metabolizma] ve daha bir çok sinir, ruh, göz hastalıklarile kendini gösteren bir hastalık olup bunu ilk defa en iyi tarif edenin adını alarak **Basedow hastalığı** denmiştir.

Hastalığın sebebi, Tiroid denilen ve gırtlağın önünde normal olarak göze çarpmıyacak şekilde duran bezin vazife bozukluğudur. İlk zamanlarda Plummer adındaki Amerikalı bunu, bu bezin ifraz ettiği iki maddeden **Düyodtrozin** ile asıl hormon olan **tiroksin** maddesinin âhenksizliğine bağlamıştı. Sonradan sadece **tiroksin fazlalığı** bunu yapıyor diye bir düşünce ortaya çıktı. Şimdi **Amerikalılar tiroksin**

hâkimiyetinin bunu yapması esas olmakla beraber, sebep tiroksinin pek fazla ifraz olunmasından ziyade onu frenleyici madde olan düodtirozin'in azlığı yüzünden frensiz kalan tiroksinin gemi azıya alması diye izah ediyorlar.

Hastalığın başlıca belirtilerinden birisi tiroid bezinin çok şişmesidir. Boyunda guşa ve Türkçemizde (Bağa) adı verilen bu şişlik bazan mütenasip, bazan da bir tarafı ötekine nazaran daha büyük olarak görülür. Buna Fransızca **goitre**, eski tıb dilimizde de **Cüdre** denir. Bu cüdre her zaman meydanda olmaz. Bazan da göğsün içine doğru sarkmış durumdadır.

Hastalığın ikinci önemli belirtisi göz fırlaklığıdır. Bazılarında az belli olan bu belirti bazı hastalarda korkunç derecede olup gözler âdeta yatağından dışarı uğramış gibidir.

Üçüncü esaslı belirti **Bazal metabolizmanın** yüksekliğidir. Normal insanda (+10) veya



Bazdov hastalığında gırtlak şişer, gözler yerinden fırlar, bakışlar korkunç bir hal alır.

(—10) olan Bazal metabolizma bu hastalarda yüzde yüz, hattâ 150 olabilir.

Bu hastalar ne kadar yeseler şişmanlamaz hattâ zayıflarlar. Çünkü aldıkları gıdadan daha fazla yakarlar. İşte Bazal metabolizmanın yükselmesi de bu çok yakmanın bir sonucudur.

Basedow hastalarda çarpıntı çok fazladır. Kalb muayenesinde ilk zamanlar esaslı hiç bir şey yoktur. Fakat hastalar kalblerinden muztariptirler. Sonraları kalb büyür, sağ yarım tarafı çok genişler ve Basedow kalbi denilen hal husule gelir. Çarpıntının sebebi bir taraftan vücutta alınan gıdaların fazla yanması, öte yandan da bizzat tiroid ifrazı olan tiroksinin kalb üzerine yaptığı tesirdir. Bu hal devam ederse hakikî bir kalb hastalığı meydana gelir.

Yine bu hastaların avuçları çok terler. Yanma hissederler. Elleri titrer. Çok asabi ve ataktırlar, olmıyacak şeylerden kızarlar. Neşeden kedere, sükûndan asabiyete geçişleri arasında ayıran bir sınır yoktur. Bazı şeylerde sâbit fikirleri vardır. Fakat bir çok şeylerde de gelgeç tabiatlıdırlar. Bazan delilik derecesine varan bir halleri vardır. Nefesleri sıktır. Arasıra bunlarda kriz tarzında ishaller olur.

Uyurken ekseriya gözleri açık uyurlar. Bazıları sık göz kırparlar. Bazıları ise göz kırpmamak illetine müptelâdırlar. Parmak ucuna bakmaları tavsiye edildikten sonra parmak göze yaklaştırılırsa o zaman iki göz birbirine biraz yaklaşır ve gözler birdenbire birbirinden uzaklaşır.

Keza yine [parmağıma bak] kumandası verildikten sonra parmak aşağı doğru indirilirse göz parmağın hareketini takip ederken birdenbire göz kapakları aşağı kayıverir.

TEDAVİ. — Eskiden iyod çok verilirdi. Halbuki şimdi iyodu yalnız ameliyata hazırlanan vak'alara veriyorlar. Ergotamin, eserin *gibi ilâçlar faydalıdır. En iyi tedavi rontgenledir. Rontgen tedavislie tiroid bezi yavaş yavaş küçülür ve bu sıkıntılar da kaybolur. Rontgen tedavisinin muvaffak olamadığı vak'alarda ameliyat lâzımdır.*

Yapılan ameliyat tiroid bezini çıkarmaktan ibarettir. Ameliyat ile iyi olan çoktur. Hele kalb hastalığı ameliyattan sonra çok düzelir. İlerlemiş vak'alarda bile bu böyledir. Ameliyat

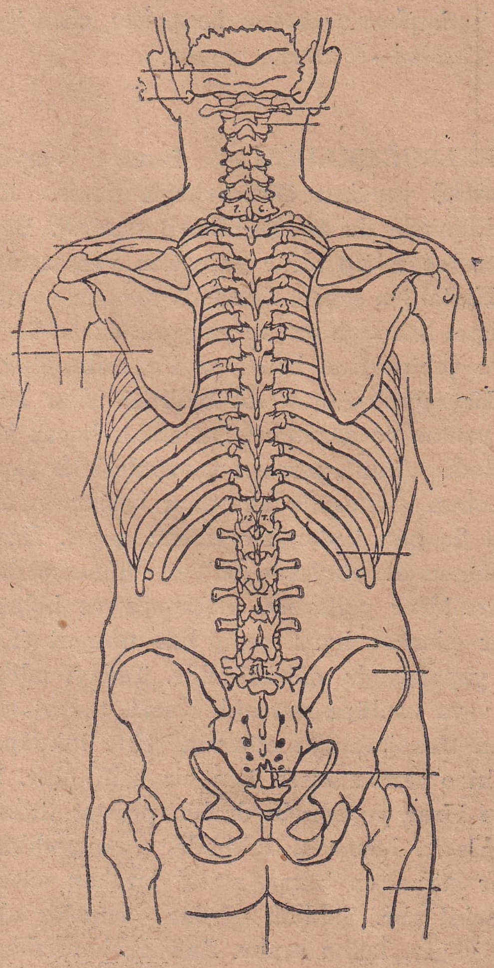
mühim ise de iyi bir operatör elinde tehlikesizce yapılabilir.

BELKEMİĞİ HASTALIKLARI — Belkemiği vücudun en mühim kemikleridir. Çünkü bir yandan vücut iskeletinin omurgasını teşkil ettiği halde öte yandan da eski tıb dilinde **Nuhai şevki** denilen omur ilik bu kemiğin boşluğunda bulunur. Binaenaleyh belkemiğini teşkil eden kemiklerde hastalık olduğu zaman vücudun biçimi bozulup hareketleri güçleşeceği gibi vücudun elektrik santralı vazifesini gören omur ilik üzerine yapacağı tazyik ve sarsıntı ile de çeşitli hastalıklara sebep olur. Belkemiği, adına **fıkra** denilen otuz iki kemikten teşekkül eder. Bunların yedisi ensede, on ikisi sırtta, beşi belde, beşi havsala dediğimiz ve şimdi leğen adı verilen karnın alt kısmının arka çatısında ve üçü de kuyruk sokumundadır.

Belkemiğinin hastalıkları çeşitlidir: Verem, frengi veya sair sebeple olan iltihapları, çeşitli urları, kırıkları, kemikler arasındaki mafsalların romatizma veya sair iltihapları gibi şeylerdir.

Belkemiği veremi için Pott hastalığı bahsinde tafsilât verilecektir. Belkemiği frengisi, kemiğin kalınlaşmasını ve ağrımasını mucip olur. Zamanla kalınlaşan kemiğin omur iliği tazyik ederek bazı ârızalar yaptığı görülür. Başka mikroplarla olan iltihabı da **Osteit** adını alır.

Belkemiğinde bir çok urlar olur: Kanser, Sarkom, Ekinokok kesesinin belkemiğini teşkil eden **fıkralar** içinde oturarak ur gibi âraz verdiği görülmüştür. Bu urlar, belkemiği kanalı içinde bulunan omur ilik üzerine tazyik ederek oturulan kabalar üzerinde süvari yaması kadar bir kısmın uyuşması, bacaklarda his ve hareket bozuklukları, mesanede ve barsakta vazife bozuklukları yaparlar. Belkemiği kırılması, bir yerden düşme, bir yere çarpma, bir şeyle vurulma, harp yaraları gibi sebeplerle olur. Hem vücudun şekil bozukluğuna, hem de omur ilik üzerine yaptığı tazyik ile merkezî sinir sistemine ait bozukluklara yol açar. Kemikler arasındaki romatizma da çok ağrılı olur. Hastayı hareketten alıkor. Eğer vaktinde iyi tedavi edilmezse kemikler birbirine yapışık bir durum alır. Ayrıca müzmin ve sui şekil yapan mafsal iltihapları vardır ki bunlardan biri **Spondylose rhizomelique** adını taşır. Bu hastalıkta hem kemik, hem mafsal, hem de kirişler hastadır. Bu ilerleyici bir hastalık olup sonunda insanı hiç kımıldayamaz, eğilip bükülemez hale sokar. Bundan başka belkemiğinin başka müzmin mafsal iltihapları da vardır. Bu arada belsoğukluğunu da kaydedelim.



Belkemiği, vücudümüzün yapısını teşkil eden en mühim uzuvlarımızdandır.

TEDAVİ.— Pott hastalığı bahsinde veremden ileri geleni kaydedilecektir. Frengiden ileri gelende tedavi, frengi için malûm olan civa, Bizmut ve arsenikle ve usulü dahilinde yapılacaktır.

Kırıklarda ve urlarda ameliyat lâzımdır. Ayrıca alçı ve korsa tedavisi de vardır. Bel kemiği mafsalı romatizması yeni ise herhangi had bir mafsal romatizması gibi tedavi edilir. Müz-

min ise kaplıca ve çamur banyoları, altın iğneleri, Caseine - Yatrène yapılır.

BELSOĞUKLUĞU.— Buna Fransızca **Gonorrhé** veyahut **Blénorrhagie** denir. Eski tıb dilimizde de **Harkatülbevil** denirdi. Böyle denmesine sebep idrar yaparken yanmasıdır.

Hastalığın sebebi Gonokok denilen ve mikroskopta bakıldığı zaman yanyana duran bir çift kahve çekirdeğine benziyen bir mikroptur.

Belsoğukluğunun ilk belirtisi idrar ederken yanma ve akıntıdır. Bu akıntı beyaz kirli renktedir. Akıntı çamaşır üzerinde leke yapar. Mikrobun alınmasile akıntının başlaması arasında üç gün kadar bir zaman geçer. Hastalık hemen ilk günlerde tedavi edilmezse daha yukarı idrar yollarına, mesaneye ve böbreğe kadar çıkması, kana geçip kan ufuneti (Lepsis) yapması da mümkündür. Tedavi edilmiyen veya usulüne muvafık olarak tedavi edilmiyen belsoğukluğu müzmin şekle inkılâp eder ki o zaman insan için bir belâ, olur. Erkekte idrar yollarında darlık, prostat iltihabı, kadınlarda haznede, rahimde, yumurtalıklara kadar çıkan ve bazan malûl bırakan sürekli bir şekil alır. Şiddetli ağrılar, sancılar olur. Ateş yapar. İştiha azalır. Zafiyet, kansızlık olur. Kadınları kısır yapabilir. Erkekte husyeler şişerse, keza kısırlığa kadar gider ve bazan iktidarsızlık da yapan kötü ihtilâtlar olur.

Belsoğukluğunun fena ihtilâtlarından biri de mafsalları şişirmesidir. Bu ekseriya tek mafsalda ve bilhassa diz mafsalında olur. Fakat bazan irili ufaklı bütün vücut mafsallarını da saran bir şekil alır.

TEDAVİ. — Eskiden urotropin verilir ve lâvaj yapılırdı. Metilen *mavisi de kullanılırdı. Fakat şimdi modern ilâçlar belsoğukluğunu çarçabuk iyi etmektedir. İlk adım sü*lfamid *de*-*diğimiz* Ültraseptil, Uliron, Cibazol, Elektyl *gibi ilâçlarla birkaç gün içinde hastalığın kuruduğu görülmüştür. Daha sonra* Penicillin*'in kefşi çok büyük bir inkılâp olmuştur. Had vak'alar 6-12 saat sonra tamamen geçiyor.*

Müzmin belsoğukluğunun tedavisi maalesef daha güçtür. Bu güçlük bilhassa kadında daha çoktur. Çünkü kadın tenasül uzuvları çok girintili, çıkıntılıdır. Oralarda uzun müddet kalabilir.

Müzmin vak'alarda ve hele mafsal iltihaplarında aşı tedavisi de iyi gelir. Hele hastanın kendi mikrobu üretilerek hazırlanan ve auto-*vaccin denilen aşılardan istifade büyüktür.*

Maamafih kadın belsoğukluğunda ve mafsal iltihabı ihtilâtlarında hazır bir halde bulunan ve içine Yatren de konmuş olan aşılar da tavsiyeye şayandır. Hangi devrede hangi ilâcın kullanılacağı hekim tarafından tayin edilmelidir. Belsoğukluğuna yakalananlar temizliğe çok dikkat etmelidirler. Zira aptest bozduktan sonra dikkat etmezler de ellerini yıkamadan gözlerine sürerlerse fena bir göz iltihabı başlar ve bu bazan körlük bile yapabilir.

Belsoğukluğundan ileri gelen kalb ihtilâtları da vardır.

Bir de yeni doğan her çocuğun gözüne ebe tarafından % 1 Cehennemtaşı mahlûlü damlatılmalıdır. Zira babasının belsoğukluğu geçirip geçirmediği çok defa bir aile sırrıdır. Bu sır bilinmediği için annenin haznesinde bulunan mikroplar çocukta göz iltihabı ve körlük yapabilir.

BERİBERİ — Vücut sinirlerinin iltihaplanması ve çok zayıflama ve sonra da vücudun şişmesi ile kendini gösteren bir hastalıktır.

Bu hastalık Asya'da, bilhassa Uzak-doğu'da eskidenberi malûmdur. Malezya, Çin, Pasifik adaları, Çin Hindistanı, hele Japonya'da çok eskidenberi biliniyordu. Nihayet 1882 tarihinde Takaki adında bir Japon âlimi bunun beslenmede bir kusurdan ileri geldiğini söyledi. 1892 de ise Ejkman kabuğu soyulmuş pirinçle beslenenlerin Beriberi'y yakalandığını gösterdi. Bu suretle pirincin kabuğunda Beriberi'den koruyucu bir madde olduğu anlaşıldı. 1911 de Funk bu maddenin B_1 vitamini olduğunu gösterdi. [Bak: Vitaminler].

Beriberi'ye Japonlar Kakke diyorlar. Beriberi'nin üç tipi vardır:

1 — Yıldırım şekli, 2 — Kuru şekli, 3 — Yaş şekli.

Yıldırım şekline Uzak-doğu'da Shoshin diyorlar. Burada sade B_1 vitamini değil, öteki vitaminlerin de eksik olduğu sanılıyor. Süratli zayıflama ve bir kaç gün içinde kuruyup öldürme ile sona ermektedir.

Öteki Beriberi şekillerinde hastalık yemeğe **isteksizlik, kilo kaybı, yorgunluk, düşkün-**

lük, ile başlar. Daha sonraları bacaklarda tutmama ve yürümede aksama görülür. Adalelerde ağrı, uyuşmalar, ve hissizlik baş gösterir. Daha sonraları bacaklar odun gibi hissiz, hareketsiz bir hale gelir. Teneffüs adalelerindeki felçler yüzünden soluma güçleşir. Kalb müteessir olur. Vazifesini yapamaz. Sebebi kalb etinin su ile şişmesidir. Bu tarif ettiğimiz kuru Beriberi'dir. Bir de yaş Beriberi vardır ki aynı ârazla birleşir. Fakat bacaklar ve karın, kollar, hattâ yüz şişer. Hasta kımıldayamaz bir haldedir. Tedavi edilmezse bu hastalar ölürler.

TEDAVİ. — Beriberi'nin tek ilâcı B_1 vitaminidir. Hafif vak'alarda ağızdan almak kâfi gelirse de vak'anın şiddetine göre günde (25-100) miligram damara şırınga ederek ağır vak'aları tedavi mümkündür. Tedavi uzun sürecektir. Gerçi Yaş Beriberi'de şırıngalara başlayınca şişler çözülür ve bol idrar başlarsa da kupkuru bir vücut ortaya çıkar ve bunun tekrar eski halini alması hattâ hareket edebilmek ve yürüyebilmek için aylar geçmesi lâzımdır. Bu hastalara yalnız B_1 vitamini değil, ayni zamanda öteki vitaminleri de vermeli ve iyi bir şekilde beslemelidir. Memleketimizde hakikî beriberi yoksa da onu andıran ve B_1 vitamini eksikliğinden ileri gelenler vardır. Bizde sebep vitamin azlığı değil, alkolizm, mide, barsak bozukluğu gibi sebepler yüzünden B_1 vitamininin kazuratla çıkıp gitmesi veya harap olmasındandır.

BEYİN HASTALIKLARI

BEYİN HASTALIKLARI — Beyinin çeşitli hastalıkları vardır. Bunlar arasında mühim olanlar şunlardır:

a) Beyin absesi,
b) Beyin frengisi,
c) Beyin kanaması,
d) Beyin kansızlığı,
e) Beyin sarsıntısı,
f) Beyin urları,
g) Beyin yumuşaması,
h) Beyine kan hücumu,
i) Beyin yorgunluğu.

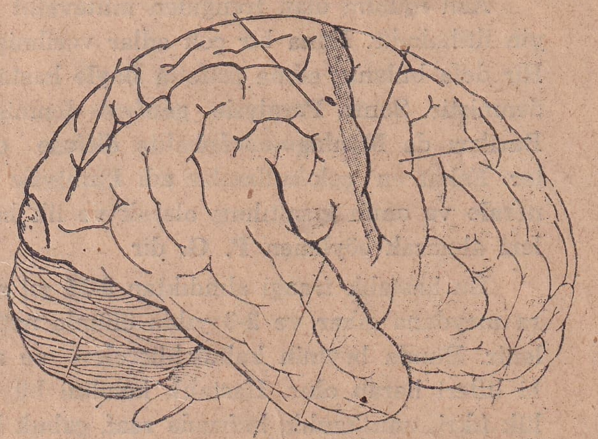
BEYİN ABSESİ — Eski tıb dilimizde Huracı dimağ denilirdi.

Durup dururken beyinde abse teşekkülü enderdir. Esas itibarile ya yakınlardan, meselâ kulaktan, beyin zarından, burundan, gözden dişten ilerileyerek beyine girer, yahut da vücudun başka bir yerindeki abse mikropları kan yoliyle beyine giderek orada abse yapar. Yaralanma ile de abse olur. Abse yapan muayyen bir mikrop yoktur. Abse yapan her mikrop bunu yapabilir.

Başlıca belirtileri şunlardır:

1 — Ateş yükselir, umumî bir durgunluk, iştihasızlık, bulantı olur, zayıflarlar, nabız çabuklaşır. Yüz, soluk, mat ve mânasızlaşır. Hasta biraz sersem görünür. Bunlar umumî belirtilerdir.

2 — Beyine ait belirtilerden baş ağrıları vardır. Başın muhtelif yerlerinde ve bilhassa alında hissedilir. Başa biraz vurulsa veya elle basılsa ağrı yapar. Gözde bulanma, göz sinirlerinde iltihap alâmetleri görülür. Nabız, teneffüs süratli, kusmalar fazladır. Umumî ihtilâçlar vardır. Şuur bulanık ve ruhî gayri tabiilikler vardır. Baş dönmesi, unutkanlık, görme, işitme bozuklukları, etrafındakileri görüp de tanımamak, yürüme bozuklukları, gözlerde



İnsanın düşünen, hisseden ve yaratan en kuvvetli cevheri beyin, kafatası içinde saklıdır.

şaşılık, bacaklarda tutulma gibi şeyler görülür. Beyin abseleri çok ağır hastalıklardır. Vaktinde ve isabetli bir ameliyatla tedavi edilemezse ölümle neticelenir.

TEDAVİ. — *Başa buz koymak, sülfamid ilâçları vermek lâzımdır. En kestirme tedavi, ameliyattır. Fakat bunda muvaffak olmak için absenin beynin neresinde olduğunu anlamak lâzımdır. Bu ise çok güçtür.*

Akciğer abselerinin beyine sıçraması çok görülen bir ihtilâttır. Bu takdirde vaziyet çok daha vahim olur. Çünkü iki mühim uzvun absesile karşılaşılmış olur. Bundan dolayı akciğer abselerinde uzun ve tereddütlü zamanlar geçirmiyerek beyine sıçramasına meydan vermemeli ameliyat yaptırmalıdır.

BEYİN FRENGİSİ — Frengi beyinde üç şekilde kendini gösterir: biri frengi zamkları, diğeri frengiden mütevellit beyin iltihabı, üçüncüsü de beyin damarlarının frengiden mütevellit iltihabıdır.

Beyin içine frengiden mütevellit girmiş zamklar nohuttan kabuklu cevize, hattâ elma büyüklüğüne kadar olabilir. Fakat bunlar çok defa frengiden ziyade başka hastalıkları, meselâ urları taklit eder. Abse zannedilir. Bunlar teşhis edildiği takdirde hususî frengi tedavisi ile iyi olurlar.

Asıl mühim olan frengiden mütevellit beyin iltihabıdır. Buna bir çok adlar verilmiştir. Bir defa bulanın adına izafetle **Bayle** hastalığı denmiştir. Sonra **Paralysie générale** denmiştir. Bazıları da **Meningo-encéphalite diffuse** derler. Fakat en çok kullanılan adı **Paralysie générale** ve onun kısaltılmış olarak ve ilk harfleri alınarak söylenen **P. G.** dir.

Bu hastalık frengi alındıktan 8-15 yıl sonra meydana çıkar ve 2-3 yılda ölümle neticelenir. Bunda beyinin kabuk hücreleri ve asabi lifleri harap olur. Hastalık kendini büyüklük fikri, unutkanlık, hafızada zaaf, çabuk kızmak gibi şeylerle gösterir. Nihayet hastada büyük hayaller belirir: Plânlar, projeler, dünyayı ıslah proğramları yapmıya başlar. Bunların içinde çok parlak ve cazip olanları da vardır. Hattâ buna inananlar bile bulunur. Adım atmıya kudretleri olmadığı halde dünyaya yukarıdan bakarlar. Kendilerini vezir, hükümdar sayarlar. Yürüyüşleri sarsak, titrektir. Gözbebekleri birbirine eşit değildir. Işığa tutunca değişmezler.

Bu hastaların kanı ve belkemiğinden alınan su tahlil edilince frengi olduğu anlaşılır.

TEDAVİ. — *Eskiden frengi tedavisinden medet umulurdu. Fakat Viyanalı* Von Joureg *tarafından ateş yükselince bunların iyi olduğu, binaenaleyh bunlara sıtma tutturmak lâzım geldiği hakkındaki nazariye tatbikatta çok yer tuttu. Bu yolla tedavi edilmiş ve hattâ işine gücüne avdet etmiş binlerce insan vardır. Gerçekten frengi mikrobu 38° den yukarı ateşte ölür. Sıtma tutup da derece 39 veya daha yukarı olursa frengi mikropları ölerek hasta düzeliyor. Halbuki sıtma pek zararsız bir hastalık olmadığından ateşi başka türlü yükseltici ilâçlar bulunmuştur (meselâ Pyrifer gibi). Şimdi tedavideki bu muvaffakiyet sayesinde beyin frengisinden dolayı tımarhanede uzun müddet kalmak ve orada ölmek artık unutulmaya mahkûmdur.*

BEYİN KANAMASI — Beyindeki damarlardan birinin yırtılması neticesi olur. Bu da iki türlüdür: Birincisi haricî bir sebeple, ikincisi dahilî sebeple.

Haricî sebeple olanlar düşmek, bir yere çarpmak, başa bir şeyle vurulmak, yaralanmak gibi kaza veya kasıt ile olan damar yırtılmalarıdır.

Dahilî sebeplerle olanlar ise beyin damarlarının hastalanarak yırtılabilir bir hale gelmesiledir. Bunu yapan sebepler arasında başlıca ikisi mühimdir: Biri frengi, öteki de damar sertliği adı verilen **Artériosclérose**'dur.

Hangi sebeple olursa olsun beyinde kanama olunca beyin üzerine tazyik ederek bir takım ârızalara sebep olur.

İlk kanama olunca hasta yıldırımla vurulmuş gibi başı dönerek yere düşer. Bazan kusma da olur. Çok defa hasta az veya uzun süren bir devreden sonra ayılır. Bazan da hiç ayılmıyarak **Koma** dediğimiz ve uyandırılamıyan bir uyku içinde ölür gider.

Hasta uyansa da uyanmasa da kanamanın neticesi olarak bir takım ârızalar meydana çıkar ki en başta felçler gelir. Bu kanamalar ekseriya beynin üst kısmında mühim merkezle-

rin bulunduğu yerlerde olup o merkezlerle muhiti birbirine bağlıyan sinirler çapraşarak gittiklerinden beyinin sağ yarısile vücudun sol yarısı birbirine raptedilmiştir. Öbür kısım için de böyledir. Binaenaleyh beyinin sağ tarafında kanama olunca felç sol tarafta olur. Solda kanama olursa sağ tarafta yarım felç olur. Yani vücudun yarım kısmı kol ve bacakları tutmaz. Konuşma merkezi, beyinin sol tarafında olduğu zaman sağ yarım inme ile beraber konuşamamak da arazlar arasındadır.

Bu felçler ya hafif olur, bir müddet sonra kendiliğinden veya tedavi ile geçer. Bazılarında ise bir malûliyet olarak kalır.

TEDAVİ. — Beyin kanaması olunca hastayı yatağa yatırmak, elbiselerinden soymak lâzımdır. Başına buz koymalı, damardan kan almalıdır. Bu ilk tedbirler hattâ hekim yetişinceye kadar yapılabilir. Hekim geldikten sonra kanamanın sebebine göre tedavi yapılır. Sebep frengi ise frengi tedavisi, Artériosclérose *ise perhiz ve iode tedavisi yapılır. Tansiyon yüksek ise onu düşürmek için iyodlu ilâçlar şırıngası, acétylcholine ve emsali ampuller şırıngası yapılır.*

BEYİN KANSIZLIĞI — Daimî veya muvakkat olarak beyin kansız kalabilir ve bundan bir takım ârızalar doğar ki buna beyin kansızlığı **Anémie cérébrale** denir.

Beyine kan gidememesinin sebepleri şunlardır:

1 — Vücutta kâfi derecede kan yoktur. Yani hasta kan kaybetmek veya kan hastalığı yüzünden kansız kalmıştır ve bu yüzden beyine az kan gitmektedir.

2 — Vücutta kâfi derecede kan vardır. Fakat muvakkat veya devamlı bir sebeple beyine kan gidememektedir.

Birinci maddede en çok görülen şeyler yaralanma veyahut basur memesi, mide, barsak yaraları, burun, akciğer, rahim veya başka uzuvlardaki bir ârıza yüzünden fazla kan kaybedilmesidir. Yani kanın miktarı azalmıştır. Ondan sonra kanı azaltan hastalıklar gelir. Bu meyanda en başta kanın kendi hastalıkları, barsak kurtları, ateşli hastalıklar, verem, kanser, gibi hastalıklar gelir.

İkinci maddeye gelince: Beyine kan gitmesinin azalması muvakkat veya daimî olur. Muvakkat oluşu, meselâ uzun müddet ayakta durmak, yol yürümek, ayaklar sıcak, baş serin bir yerde bulunmak, boyunda sıkı yakalık ve kıravat, kasıt veya kaza neticesi boyun damarlarının sıkılması, heyecan, teessür, korku gibi şeylerle olur. Daimî olanda ise kalb veya damar hastalıkları neticesi damardan kan geçemez. Meselâ **Avorta** damarının kalbdeki deliğinde darlık veya yetmezlik olursa Avorta'ya ve dolayısile beyine kan gidemez. Yahut **Artériosclérose** neticesi veya damar içi iltihabından dolayı damarların içi daralmıştır ve kanın serbestçe geçmesine müsaade etmez.

Beyin kansızlığı fiziyolojik olarak da olur. Bu da uyku bastığı zaman görülür.

Beyin kansızlığının belirtileri şunlardır: Dikkatte ve hafızada zayıflama yani söylenileni ve görüleni iyi işitememek ve görememek ve hatırlıyamamak, baş dönmesi, göz kararması, göz kapaklarının ağırlaşması, baş ağrısı, fenalık hissi ve bayılma. Bazan bulantı ve hattâ kusma da olur. Soğuk terler gelir.

TEDAVİ. — Sebebe göredir. Eğer kan kaybı veya kan hastalığı yüzünden bir kansızlık varsa demir, arsenik ve karaciğer hulâsaları, hattâ gerekirse sağlam insandan kan alıp verme yoliyle tedavi edilmelidir. Muvakkat bir kansızlık ise hastayı hemen yatırmak, kan deveranına mâni olan elbise, boyunbağı vesaire çıkarılmak. Baş aşağı meyilli olmak, icap ederse kan deveranını kuvvetlendirecek ilâçlar lâzımdır. Kalb veya damar hastalığından ileri geliyorsa o sebebe göre tedavi lâzımdır: Kalbin yükünü azaltmak, kalb ilâçları vermek, damarlarda geçişi kolaylaştırıcı bir gıda vermek ve ilâçları ona göre tanzim lâzımdır.

BEYİN SARSINTISI — Bir yerden düşmek, bir yere çarpmak, bir şeyle vurulmak veya yaralanmak neticesi beyin sarsılır Buna eski tıb dilinde **Zelzâli dimaği** deniyordu. Lâtince **Commotio cerebri**'dir.

Böyle hastalar kendilerini kaybederler. Bu ya tam olur, yahut da hafif olur. Hastalar kendilerine geldikleri zaman bazan eskiye ait her şeyi unuturlar. Baş dönmeleri, baş ağrıları, sersemlik vardır. Bu ârıza ile beyinin tazyik altında kalması meselesi arasında bir fark vardır: Beyin sarsıntısında arazlar gittikçe azalır. Tazyikte ise gittikçe artar. Eğer

beyinde zedelenmiş ve yaralanmış bir yer yoksa hasta iyileşir. Ölüm nadirdir.

Tedavi: İstirahatten ibarettir.

BEYİN URLARI — (Tumeur cérébrale) — Beyinin kendisinde veya zarında ve ona yapışık bulunan Hipofiz guddesindeki urlar, verdikleri belirtiler bakımından beyin urları arasında sayılır.

Beyin urları, kafa tası içindeki tazyiki artırırlar. Bu yüzden, şiddetli baş ağrıları, baş dönmeleri, bulantı, kusma, görme ve işitme kusurları, bazan felçlere sebep olurlar. Görme kusurları bilhassa mühimdir. Zamanla terakki eder. Nihayet öyle bir zaman gelir ki gözün sinirleri soysuzlaşır, kurur ve hasta kör olur.

Beyin urları içinde beyinin içine gömülmüş olanlar, yahut onun üstünde duranlar, zarından menşeini alanlar vardır. Bunlar bazan verem mikroplarının yaptığı yumrulardan, bazan da frengi zamklarından ileri gelebilir.

Teşhiste en mühim vasıta göz muayenesidir. Göz, âdeta beyin urları için ayna vazifesi görür. Çünkü urların yaptığı tazyikin neticeleri gözün içinde (göz dibi) dediğimiz retina tabakasında kendini gösterir.

TEDAVİ. — Beyin urlarının rontgenle olan tedavisi methediliyorsa da en kat'î tedavi ameliyatla olur. Bunun için teşhis edilince vakit geçirmeden bu hususta tecrübeli bir operatöre ameliyat yaptırmalıdır.

BEYİN YUMUŞAMASI — Halk arasında beyin sulanması da denir. Bunun eski tıb dilindeki adı Teleyyünü dimağdır. Fransızcası **Ramolissement cérébrale**'dir. Sebebi, beyinin belirli bir kısmına iyi kan gidemiyerek o kısmın beslenememesi ve bu yüzden de yumuşamasıdır. Bu kan gidemeyiş frengi veya başka bir sebeple damar içi iltihabı olması veya damar katılaşması hasebile damar içinin daralmasıdır. Bazan kalpten veya başka bir yerde kopan bir pıhtı veyahut iltihaplı bir parçanın gidip beyin damarlarından birini tıkaması neticesidir.

Bu yumuşamanın sonucu olarak unutkanlık, dikkat ve hafıza zaafı, yumuşamanın yerine göre görme, işitme kusurları, felçler, mânasız gülme ve ağlamalar olur.

TEDAVİSİ. — Beyine iyi kan gitmesini sağlıyacak çarelere baş vurmak, iodure *ve* acétylcholine *şırıngaları yapmaktır.*

BEYİNE KAN HÜCUMU — Beyine lüzumundan fazla kan gitmesi demektir. Bunun sebebi çeşitlidir. Ya dahilî ya haricî sebeplerle olur.

Dahilî sebeplerle olanlar, beyin kan damarlarında kan dolaşımını bozan sebeplerdir. Yani beyine giden kanın tekrar kara kan damarları yolile kalbe dönmesini güçleştiren bazı kalp ve damar hastalıkları, akciğer urları, göğsün diğer urları gibi şeylerdir.

Haricî sebepler de muhteliftir: Ya asabi olur. Meselâ ani bir heyecan, teessür, korku, hiddet gibi şeylerdir. Yahut okuma, yazma vesair kafa ile çalışmada ifrattan ileri gelir. Bazan da boyun sıkılarak kan deveranı bozulabilir.

TEDAVİ. — Asabî sebeplerle oluyorsa teskin edici ilâçlar ve başa buz koymak, deverana mâni olan kalb veya damar hastalıklarını düzeltmeye çalışmak, göğüs urlarında da rontgen tedavisi yapmak lâzımdır.

BEYİN YORGUNLUĞU — Eski tıb dilimizde **Tâbı dimaği** denilen şey, fikren çalışan insanların yorulması demektir. Uykusuzluk, bilhassa geceleri sık sık uyanmak, fena rüyalar görmek, sebepsiz yere kızmak, en ufak bir meşguliyetten sıkılmak, yüzde solukluk gibi midenin gaz yapması, yemekten sonra şişkinlik gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Derhal meşguliyetinden uzaklaştırmak, istirahat, tebdili hava, ılık duşlar ve banyolardır. Bazı müsekkin ilâçlardan fayda görülür.

BİYOSPİ — (Biopsie) — Lûgat mânasından anlaşılacağına göre hayatta muayene demektir. Bunun için de herhangi bir şeyden şüphe edilmesi lâzımdır: Meselâ şişmiş bezeler var. Bunun bir ur mu, yoksa âdi **adenit** mi

olduğunu anlamak lâzım. Bu bezelerden bir tanesi küçük bir ameliyat ile çıkarılır. Lâboratuvardaki usullerle hazırlanır, boyanır ve mikroskopla bakılır ve hastalığın cinsi ve mahiyeti teşhis edilmiş olur.

Bazan rahimde bir kanama olur. Bunun neden ileri geldiğini anlamak için rahimin ağzı hafifçe kazınarak alınan parça Biyopsi yapılır. Velhasıl çok işe yarayan bir teşhis vasıtasıdır. Bir çok felâketlerin önünü almıya yarar.

BİTLER — İnsan vücudunun muhtelif yerlerinde yaşayan zararlı böceklerdir. Bunlar sadece iğrenç olmakla kalmaz. Aynı zamanda tifüs gibi ağır ve tehlikeli bir hastalığı da naklederler. Bitlerin üç çeşidi vardır: 1 — Baş biti, 2 — Elbise veya vücut biti, 3 — Âne **biti.**



Baş biti Elbise biti

Baş biti: Saçların dibine yumurtlıyan ve orada üreyen 1-2 milimetre uzunluğunda böceklerdir. Bunlara lâtince **Pediculis capitüs** denir. Baş egzamalarına sebep olduğu sanılıyor. Tifüsün naklindeki rolü şüphelidir.

Elbise biti: Daha büyük 2-4 milimetre kadar olup vücudun daha az kıllı olan yerlerinde yaşarlar. Elbisenin dikişleri arasına yumurtlarlar. En başta Lekeli humma dediğimiz Tifüs olmak üzere bazı hastalıkları naklederler. [Bak: Lekeli humma]. Buna lâtince **Pediculis vestimenti** denir.

Üçüncüsü âne biti olup buna lâtince **Pathrius pubis** denir. Bir milimetre kadar uzunluğunda olup ısırdığı zaman kaşıntı yapar ve yerinde mavi bir leke bırakır. Umumî olarak bitten kurtulmanın çaresi temizliktir. Bitlenen insan yıkanmalı. Baş biti ise kıllar tıraş edilip ilâçlanmalı. Elbiseler etüvden geçirilmelidir. Son zamanda icat olunan D. D. T. bitten temizlenmenin en kat'î çaresidir.

BOĞAZ HASTALIKLARI — Boğaz deyince bademcikler, yumuşak damak, küçük dil, geniz hepsi dahildir. Bademciklerde en çok görülen iltihaplardır [Bak: Bademcik iltihabı]. Bundan başka hususî bir iltihap şekli olan Kuşpalazı, **Vincent Anjini** yaraları, Frengi gibi hastalıklar, urlar da olabilir. Bütün bu hastalıklar kendi bahislerinde tafsilâtile bildirilecektir.

Boğazın alt kısımlarında bulunan yemek borusu (Meri) ve gırtlak (Hançere) de de çeşitli hastalıklar olur. Bunlar da asıl bahislerinde inceleneceklerdir.

BOĞMACA — Bunun eski tıb dilimizdeki adı **Suali diki**'dir. Türkçesi Horoz öksürüğüdür. Fransızca **Coqueluche**, Almanca **Kluchlusten** derler. Lâtincede **Pertussis**'dir.

Bu hastalığı yapan mikroba **Bordet-Gengou** basili derler.

Hastalık önce ateşli ve âdi nezle ve bronşit gibi başlar. Fakat âdi nezle ve bronşitte gün geçtikçe hastalık hafiflediği halde boğmacada öksürük gittikçe şiddetli, inatçı ve sık olmıya başlar. On beşinci güne doğru (bazan daha önce veya sonra) hastada öksürük hususî bir vasıf alır: Öksürük nöbeti gelirken hasta bir korku hisseder. Öksürükler bir sağanak halinde veya bir yaylım ateşi şeklinde ardı arkası kesilmeden devam eder. Bu esnada hastanın yüzü mosmor olur. Gözleri yatağından fırlar ve kan çanağı gibi olur. Bu sağanak bitince hasta gayet derin ve ani bir nefes alır ki bu sırada gırtlaktan geçen hava horoz gibi bir ses çıkarır. Bundan dolayı da buna Horoz öksürüğü denmiştir. Ondan sonra yeni öksürük nöbetleri gelir. Bu nöbetlere Kent denir. Öksürük nöbetleri kesildiği zaman hasta bitkin bir hale gelir. Bazan öksürürken kusmak ve gözün damarlarının çatlıyarak kanaması da görülür. Öksürüğün en şiddetli zamanı bir aydır. Ondan sonra gittikçe daha seyrek ve daha az süren nöbetler halinde gelir. Ve ortalama üç ay kadar sürer.

Boğmaca öksürüğünün ihtilâtlarından ikisi mühimdir: Biri ciğerin elâstikiyetini kaybederek anfizem yapması, öteki de akciğer veremidir. Filhakika çocukluğunda boğmaca geçiren çocuklarda vereme tutulanlar oldukça çoktur.

TEDAVİ. — Boğmacanın aşısı vardır. Bu aşı hem koruyucu, hem iyi edicidir. Bir yerde boğmaca çıkınca ev veya mekteptekilerin aşılanması muvafıktır. Tedaviye ne kadar erken başlanırsa aşı o kadar faydalıdır. Ayrıca öksürüğü daha az hırpalayıcı şekle sokmak için birçok ilâçlar vardır. Fakat bunların kullanılması hekim tarafından vâki olacak bir tavsiye ve reçete ile olabilir.

BOĞULMAK — Nefes alamıyarak ölmek veya ölüm tehlikesine mâruz kalmak demektir. Nefes alamamanın sebepleri çoktur. Meselâ yabancı bir cisim, bir lokmanın nefes borusuna kaçmasile boğulmak mümkündür. Sonra el ile boynu sıkılmak, iple boğulmak, herhangi bir maddenin teneffüsile boğulmak, doğarken boğazın göbek ipi ile boğulması suretile boğulmak veya denizde boğulmak gibi şeylerdir.

Yabancı cisim, ekseriya ağızdaki takma dişler veyahut lokmadır. Büyük lokmaların nefes borusuna girmesi, dilin veya küçük dilin ve yumuşak damağın vazife göremiyecek derecede ağır hastalığı hallerinde görülür. Takma dişlerin de yine bu hallerde veyahut yatarken dişleri çıkarmadan yatmakla olur.

Bir de boğazı sıkılmak suretile boğulmak vardır. Bunlarda yine nefes alamaz. Boyundaki damarlar sıkıldığı için beyine kırmızı kan gidemez ve karakan da beyinden geri dönemez. İple asılmak veya sıkılmak hallerinde de durum böyledir. Fakat bütün bu boğulmalarda nefesin durması veya damarların sıkılmasından ziyade boyundaki sinirlerin bu tazyik tesirile birdenbire tenbih edilerek teneffüs ve deveran merkezlerinin felci suretile ölüm vukua gelir.

Zehirli gazlarla boğulma da ya kazaî olur, yahut da cinayet veya harp sebebile olur. Bu gazların boğucu çeşitleri vardır.

Bir de çocuk doğarken göbek ipi boynuna dolanır, boğazını sıkar ve çocuk boğulmuş olarak doğar.

TEDAVİ. — Eğer yabancı bir cisim varsa ve vakit müsait ise hemen çıkarılmalıdır. El ile veya iple boğulmada henüz ölüm olmamış ise sun'î teneffüs yapmak ve oksijen koklatmak, suda boğulmuş ise baş aşağı tutmak gibi tedbirlerdir.

BOY VE KİLO — İnsan dünyaya küçücük bir mahlûk olarak gelir ve süratle boyu ve kilosu artar. Bir çok istatistiklerden sonra meşhur profesör Nobecourt tarafından ortalama olarak şu rakamlar verilmiştir:

Ayda artan gram miktarı	Ağırlık gram ile	Ayda uzama miktarı	Boy santim	Yaş
0	3000	0	50	Yeni doğan
750	3750	4	54	Bir aylık
750	4500	3	57	İki aylık
750	5250	3	60	Üç aylık
700	5950	2	62	Dört aylık
600	6550	1	63	Beş aylık
550	7100	1	64	Altı aylık
500	7600	1	65	Yedi aylık
400	8000	1	66	Sekiz aylık
350	8350	1	67	Dokuz aylık
300	8650	1	68	On aylık
300	8950	1	69	On bir aylık
250	9200	1	70	On iki aylık
250	9450	0	70	On üç aylık
200	9650	0	70	On dört aylık
200	9850	0	70	On beş aylık
200	10050	0	70	On altı aylık
200	10250	0	70	On yedi aylık
200	10450	0	70	On sekiz aylık
200	10650	0	70	On dokuz aylık
200	10850	0	70	Yirmi aylık
200	11050	0	70	Yirmi bir aylık
150	11200	0	70	Yirmi iki aylık
150	11350	0	70	Yirmi üç aylık
150	11500	1	80	Yirmi dört aylık

Doğuştan beş aylık oluncıya kadar boyda süratli bir artış, beş aylıktan yaşını bitirinciye kadar ayda bir santim artış var. İki yaşını bitirinciye kadar ise değişmiyor. Kiloda artış yavaş yavaş azalarak ikinci yaş içinde ayda (200), hattâ yüz elli grama iniyor. Sonraki boy kilo artışı şöyledir:

Ağırlık, beş yaşında 15 kilo, 8 yaşında 20

kilodur. Bu yaşlarda kız ve oğlanın kiloları aynı gider. 12-13 yaşındaki erkek çocuk 30 kilodur. On beş yaşında 48 kilodur. On üç yaşından sonra çocuk yılda altı kilo kazanır. Kız çocukları sekiz yaşından itibaren erkekten fazla kilo alırlar. 11-12 yaşında bir kız çocuğu 21 kilo, 14-15 yaşındaki de 43 kilo gelir. Bu son devrede yılda 4,5 kilo alırlar. On altı yaşında bir kızın ortalama kilosu 46 dır.

Boy meselesine gelince: Beş yaşında boy 100 santimetreyi bulur ki doğuş boyunun iki mislidir. 10-11 yaşlarında 130 santimdir. Bu yaşa kadar erkekten az kısa olan kızlar, bu yaşta ona erişirler. Erkekler 12-13 yaşında 138 santim, 15-16 yaşınad 160 santimdir. Bu son üç yaşta yılda yedi santim uzarlar. Kızlara gelince 11-12 yaşlarında 135 santim, 14-15 yaşlarında 153 santim olup son üç yaşta ortalama yılda (6) santim uzarlar. 15-16 yaşında 154 santimi bulur. 11 ile on dört yaş arasında erkekten uzun olup o yaşlardan sonra bilâkis erkekten kısadırlar.

Büyüklerde erkekler için normal boy 150-180 arası, kadın için de 140-170 arasıdır. Bunların üst hudutlarını aşanlara (dev = Geant) derler. [Bak: Devlik]. Alt hudutlarından aşağı olanlara da cüce denir [Bak: Cücelik].

Kilo meselesine gelince: Bu hususta bir çok formüller varsa da, pratik olan şudur: İnsan için ideal ağırlık, boyun bir metresi çıkarıldıktan sonra kalan küsur kadar kilo olmasıdır. Meselâ boyu 1,60 olan kimsenin ağırlığı 60 kilo olmalıdır. Fakat bu her zaman elde edilemez. Daha az veya daha çok olabilir. İdeal ağırlığın yüzde on fazlasını aşarsa şişman, yüzde on eksiğinden daha aşağı düşerse zayıf sayılır. Yine yukarıki misale göre: 66 kiloyu aşarsa şişman, 54 kilodan aşağı düşerse zayıf sayılacaktır.

BOYUN ÇARPIKLIĞI — Bu ya daimî bir şekil bozukluğu veyahut muvakkat bir tutulma şeklinde olur. Daimî olanlarda ya kemik hastalıklarından ya sui şekillerinden veyahut boyun cilt, et, ve sinirlerdeki ârızadan dolayı olur. Bu takdirde boyun öne, arkaya veya yan taraflara doğru çarpıktır. Bunların bir kısmı boyunlarını kısmen oynatabilirlerse de bir kısmı hiç oynatamazlar. Sağa, sola dönmek için bütün vücut döner. Keza başı öne, arkaya veya aşağı yukarı hareket ettirebilmek için vücudun yarısı da beraber hareket eder. Bunlar bazan yalnız boyunda olur. Bazan ise vücudun başka yerlerinde de çarpıklık olur.

Muvakkat olana gelince: Dilimizde buna (boynu tutulmak) denir. Tıb dilinde bu ârızaya Torticolis derler. Sebebi: Fena vaziyette yatmak, rüzgâra, soğuğa mâruz kalmak, (bilhassa terli iken), rütubet gibi şeylerdir. Bazan romatizma, frengi ve belsoğukluğu gibi sebeplerle belkemiğinin boyuna isabet eden kısmındaki fıkraların mafsallarında bir tutulma olursa yine boyun çarpıklığı olur.

TEDAVİ. — Daimî boyun çarpıklığı için ortopedik korseler, ameliyatlar, elektrik tedavileri lâzımdır. Soğuktan, rutubetten olanlarda sıcak bir şeyle sarmak, romatizmada ise romatizma tedavisi yapmak, frengiye civa, arsenik ve bizmut, belsoğukluğu varsa aşı ve penisilin lâzımdır.

BÖBREK HASTALIKLARI

BÖBREK İLTİHAPLARI — Eskiden bunlara umumî olarak **Nefrit** denilirdi. Şimdi **Nephropathie** umumî adı altında toplanan bu hastalıkları başlıca iki grupa ayırmak lâzımdır:

1 — **Nefritis** = **Nephritis**'ler.

2 — **Nefroz** = **Nephrose**'lar.

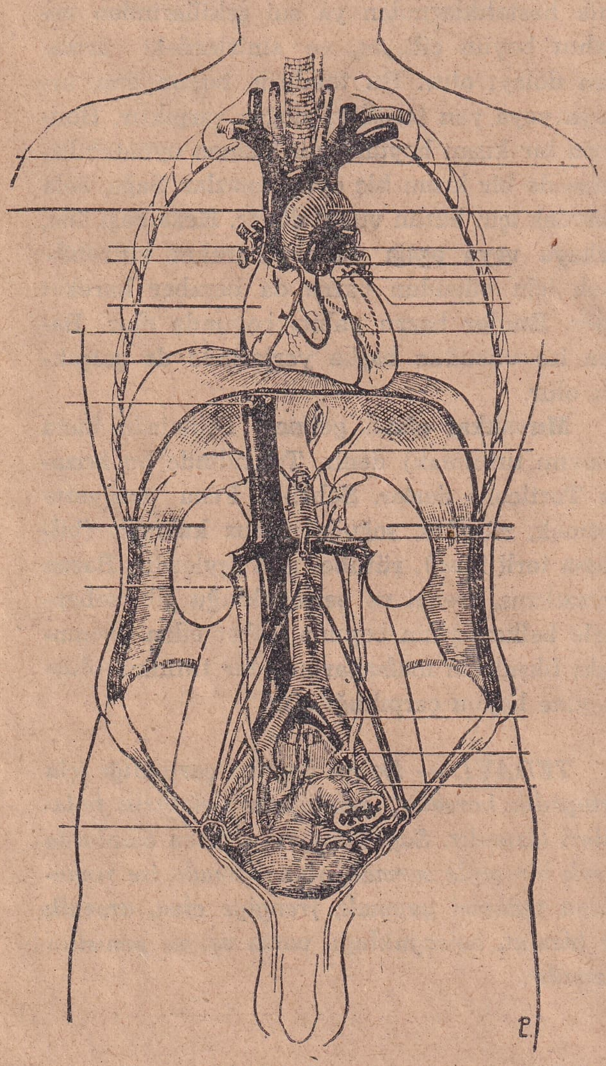
Şimdi önce nefritleri gözden geçirelim:

Böbreğin iltihabı demek olan nefritlerin sebepleri başta **Streptokok** olmak üzere çok muhteliftir. Bütün mikropların böbrekte iltihap yapması mümkündür.

Böbrek iltihabının başlıca üç belirtisi vardır: 1 — Gözlerin ve vücudun şişmesi; 2 — İdrarda albümin; 3 — İdrarda kan.

Bu iltihaplar da iki türlü olur: Birisi böbreklerin her tarafını hasta eder. Bunlara (münteşir nefrit) denir. Ötekinde de böbreğin içi

ocak ocak hasta olup her tarafı birden hasta değildir. Bunlara da (mihrakî nefrit) denir. İkisini ayırdetmiye yarayan en mühim belirti tansiyon meselesidir. Eğer nefrit münteşir yani böbreklerin her tarafına yayılmış olursa tansiyon yükselir. Kalb zayıflar ve kendini koyverir. Yok nefrit yaygın değil de mihrakî ise o zaman tansiyon normal kalır.



İnsan vücudünde böbreklerin durumu.

Münteşir nefritlerin de iki şekli vardır: Hâd, müzmin.

Hâd böbrek iltihabı ateş, göz kapaklarının şişmesi, baş ağrısı, bulantı, ile başlar. Bazan bütün vücut da şişebilirse de en ziyade şişlik göz kapaklarında olup, buna tıb dilinde **Bouffissure** derler.

İdrar bir cam kap içine konursa kirli kırmızı, bazan koyu olur. Buna (et yıkama suyu) manzarası derler. Bu içindeki kandır. Kan her zaman böyle gözle görülecek kadar çok olmaz. Bazan da ancak mikroskopla görülebilir.

Hâd böbrek iltihabı ya doğrudan doğruya müzminleşir, veya tedavi edilmemek yüzünden müzmin şekle geçer.

TEDAVİ. —Çok basittir. Burada en büyük ilâç perhizdir. Hastayı 2 - 8 gün aç bırakmak ve bugünlerde sadece meyva vermek kâfidir. sıcak şeyler koymak, elektrik ile veya rontgen büsbütün menedilmelidir. Böbrek nahiyesine sıcak şeyler koymak, elektrik ile veya rontgen ile o nahiyeyi tedavi altına almak faydalıdır. Hemen hiç ilâç vermeden sadece açlık perhizi hastayı kurtarmaya kâfidir. Kızıl hastalığının nekahetinde bu arızaya çok rastlandığından dikkatli olmak lâzımdır.

Müzmin nefritlerin de az, orta, tam müzmin şekilleri vardır. Bunlarda idrarda kanyok veya ancak mikroskopla görülecek kadardır. Bunlarda da tuzsuz, albüminsiz ve suyu az bir gıda vermek ilâç vermekten daha müessirdir. Sonunda üremi ile ölürler. Kurtuluş yoktur. Mihrakî nefritlerde de tedavi aynidir.

Nefrozlara gelince: Bunlar böbrekte iltihap değil, istihale, yani soysuzlaşmadır. İki türlü olur: Hâd, müzmin... Hâd olanlar zehirlenmeler ve ateşli hastalıklar sırasında idrarda albümin görülmesi demektir.

Müzmin olanları da ikiye ayırmak lâzımdır: Biri selim, yani tedavi kabul eden, öteki ise habis yani tedavi edilemiyen.

Selim olana **Lipoid nefrozu** da denir. Selim nefrozlarda hasta kütük gibi şişer. İdrarda bol albümin var, kan yoktur. Kanın albüminleri azalmış, Kolesterin çoğalmıştır. Bunların tek ilâcı tiroid guddesi hulâsası olan tiroidin'-dir. Perhizleri ise bol albümin vermek, tuzu ve suyu kesmekle olur.

Habis ve tedavisi olmıyan nefrozlara gelince: Bunların en başında amiloid denilen cinsi gelir. Uzun süren cerahatli yaralar, verem, vesair müzmin hastalıklar **Amiloid** yapar. Lipoidin sebebi henüz karanlıktır.

Lipoid nefroz çocuklarda ve bir de frengililerde olur. Amiloid her yaşta görülür. Lipoid ciddi tedavi ile iyi olur. Amiloid ise iyi olmaz. Sonunda böbrekler vazifelerini yapa-

mıyacak duruma gelerek öldürürler. Bir defa böbrek hastalığı geçirenler uyanık bulunmalı, arasıra idrarlarını muayene ettirmeli, alkol ve muharriş gıdalardan kaçınmalıdır.

BÖBREK TAŞLARI — Böbreğin içinde veya keseciğinde teşekkül eden taşlara böbrek taşları adı verilir.

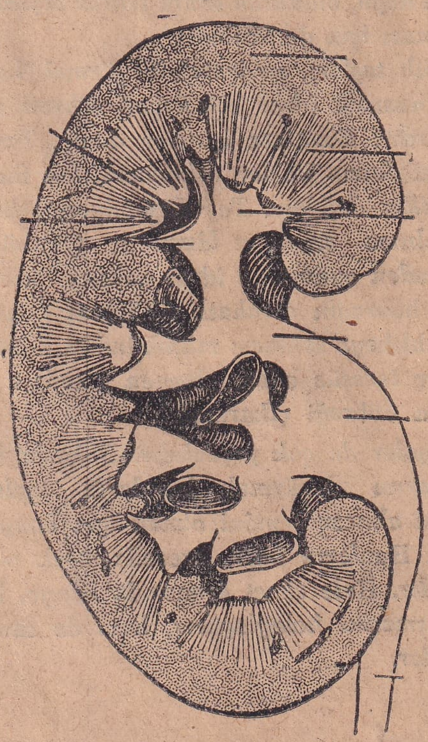
Böbrek taşlarının neden teşekkül ettiği uzun münakaşalara yol açmıştır. Bazıları bunu bünyeye atfetmişlerdir. Şişman, göbekli, obur, tembel bünyeli insanların taşlara müstait olduğu ileri sürülmüştür. Gerçekten bu bünyelerin ve verasetin taş teşekkülünde rolü büyüktür ama sebep bundan ibaret olsaydı, dünyada sayısı milyonları bulan bu insanların hepsinde taş bulunmak lâzım gelirdi.

Bazıları yeyip içmiye kusur bulmuşlardır. Baharlı, biberli, hardallı, havyarlı, sucuklu, pastırmalı veya konserveli bir yiyecek tarzının böbrekte taş yaptığı ileri sürülmüş, alkolün de rolü söylenmiştir. Bunlar da muhtelif sebeplerden biridir. Oturduğu yerde çalışan, avukat, hâkim, öğretmen, tüccar; hekim; muharrir gibi fikir adamlarının taş teşekkülüne müstait oldukları görülmüştür. Böylece Sédentaire denilen hayatın taş yapan muhtelif âmillerden biri olduğu anlaşılıyorsa da yegâne sebep olamaz. Halk arasında kaba, kireçli suların da sebep olduğu kanaati varsa da yanlıştır.

Evvelce geçirilmiş böbrek iltihaplarının taş teşekkülü için zemini müsait bir hale soktuğu söyleniyor. Filhakika bu da hazırlayıcı bir sebeptir. Amerikalılar (A) vitamini yokluğunu veya azlığını sebep olarak kabul etmektedirler.

Fikrimizce bunların hepsinin de rolü vardır. Tek başına hiç biri böbrek taşı yapamaz. Fakat birlikte rol oynarlar. Taş yapmakta ya hepsi, yahut bir çoğu birden rol oynar.

Taş teşekkül ettikten sonra yer değiştirdikçe şiddetli ağrılar yapar. Bu ağrılar belde, karında, kasıkta, idrar yollarında, hissedilir. İdrar muayene edildiği zaman gözle veya mikroskopla görülebilecek kadar kan görülür. İdrarda kum vardır. Sancılar bazan hafif ve sık yahut şiddetli ve seyrek olur. Taşlar ufak ise böbrekten mesaneye iner. Orada az veya



Böbrek taşları böbreğin içinde veya keseciğinde teşekkül eder.

çok kaldıktan sonra bir gün idrar yaparken düşer.

Böbrek taşları idrar yollarını tıkarsa idrar geri teper. Böbreği şişirir. Bu hale **Hydronephrosis** denir. Tehlikelidir.

Bazan da taş dolayısile iltihap ve cerahat olur. Böbreğin yan keseciğinde iltihap olursa **Pyelitis**, kendisinde olursa veya cerahatli ise **Pyonephrosis** denir. İş bu hale gelince böbrekten hayır kalmaz.

TEDAVİ. — Evvelâ koruyucu olmalıdır. Bu da perhizle ve hareketle kaimdir. Mesleği ne olursa olsun boş saatlerde yürüyüş, beden hareketleri, toprakla uğraşmak, tenis oynamak, koşmak gibi şeylerle böbrekteki kumların dökülmesi sağlanır.

Perhize gelince: Kum yapan şeyleri yememelidir. Domates ifrata varılmadıkça zararlı değildir. Asıl mühim olan kuzukulağı, kuşkonmaz, semizotu, taze fasulya, yeşil salata, kakao, çikolata, kahve, çay, biber, bahar, sirke, lâhana turşusu, konserve, salamura, sucuk, pastırma, av etleri, bayat etlerin yenmesidir. Alkol de zararlıdır. Bu perhiz sade kum olma-

ması için değil, olduktan sonra tekrar teşekküle mâni olması için de lâzımdır.

Küçük taşları, su içerek düşürmek kabildir. Bu hususta idrar söktürücü şöhreti olan sular vardır. Buralara içmeler denir. Taşları erittiği söylenen ilâçlar reklâmcılıktan ibarettir. Hakikat değildir. Taş düşemiyecek kadar büyük olursa ameliyat lâzımdır. Çünkü bir gün yerinden oynıyarak idrar yolunu tıkaması veyahut böbreğin cerahatli iltihabını yaparak hayatı tehlikeye sokması mümkündür. Eğer bu vaziyetler teessüs ederse hemen ameliyat yapıp hasta böbreği çıkarmalıdır.

Banyolar da çok faydalıdır. Bilhassa böbrek taşlarını düşürmek, kumların toplanıp taş halini almasına mâni olmak için banyolar lâzımdır. Bunların kâfi derecede sıcak olması lâzımdır. Hele sancı esnasında banyo, hem taşın düşmesini kolaylaştırır, hem de sancıyı teskin eder.

BÖBREK DÜŞÜKLÜĞÜ — **(Nephroptosis)** — Böbreklerin kendi yataklarından daha aşağı bir yerde bulunmasıdır. Bunlar ya doğuştan olur ki, bunlara **ektopik** böbrek denir. Yahut da sonradan olur.

Asıl böbrek düşüklüğü sonradan olanlardır. Bunların sebepleri muhteliftir. Çok şişman insanlar zayıfladığı zaman da bu olabilir. Yahut da esasen iç uzuvlarının ipleri gevşek insanlar vardır. Bunlarda yalnız böbrekler değil, mide, barsak, rahim gibi uzuvlar da düşer.

TEDAVİ. — Ameliyat pek iyi netice vermiyor. En iyisi korsa kullanmaktır. İyi idman yapmış, vücudü kuvvetlenmiş kimseler böbrek düşüklüğüne çok daha iyi dayanırlar. Böbrek düşüklükleri bazı ağrı, sancı yapabileceği gibi. Halip denilen idrarı böbrekten mesaneye sevkeden borunun kıvrılmasile böbrekte Hydronephrosis *denilen ârızayı yapabilir.*

BÖBREK URLARI — Her uzuv gibi böbrekte de urlar olur. Bu urlar ya böbreğin kendisinde, yahut da **Surrenal** denilen ve böbreğin üstüne yapışık olarak duran bezde olur. Bu bezde olursa verdiği belirti, vücutta kıllar çıkması, kadınların erkekleşmesi, ruhî değişiklikler, tansiyon artması gibi şeylerdir.

Böbreğin kendisinde de çeşitli urlar vardır. Bunlardan mühim olanı kanserdir. Şiddetli ağrılar yapar, idrarla kan gelir. Muayene edildiği zaman böbreğin büyük ve sert olduğu görülür.

Böbrek urlarının akibeti vahimdir. Hasta günden güne eriyerek ölür.

TEDAVİ. — Böbrek urlarının ilâçla tedavisi yoktur. Bazı vak'alarda rontgen tedavisinden fayda görülebilir.

En iyi tedavi ameliyattır. Bittabi uru kesip çıkarmak mânasızdır. Çünkü nükseder. En iyisi urla böbreği beraber çıkarmaktır. Ameliyattan sonra etrafa sıçramış kanser bakiyeleri varsa büyümesin diye bir rontgen tedavisi muvafıktır.

BRONŞEKTAZİ — **(Bronchectasie)** — Eski tıb dilimizde (tevessü-ü-kasabat) denilen hastalıktır. Bu da akciğerler içindeki nefes borularının genişliklerinin artmasıdır. Bu, ya doğuştan olur, ve çok ince kısımların fazla genişlemesile bir takım kesecikler teşekkülü görülür ki buna (velâdî akciğer kistleri) adı verilir. Yahut genişleme kist yapacak kadar değildir. Sadece bronşitlerin genişlemesi ârazı verir.

Bir de sonradan olan bronşektaziler vardır. Burada frenginin, akciğerde önemlice kısımların teneffüs edememesi yüzünden zorlu genişlemelerin rolü vardır. Böyle hastalarda en mühim şey bronşlar içinde balgam toplanmasıdır. Bundan dolayı hastalar çok öksürürler ve pek fazla balgam çıkarırlar. Bu balgam bazan fena kokar. Genişliyen kısımlarda abse teşekkülü de mümkündür. Abse teşekkül etmese bile az çok ateş olur. Bronşektazi insan için bir malûliyet sayılır. Ömrünce devam eden bir rahatsızlık ve huzursuzluk verdiği gibi bronşlar içinde iltihabî faaliyet olması böbrekler ve kalb için de bir tehlike kaynağıdır.

TEDAVİ. — Bronşektazinin hususî bir ilâcı yoktur. Balgamın bronşlar içinde kalmıyarak çıkmasını temin etmelidir. Ciğerin mahdut bir kısmında olursa ameliyat yaparak ciğerin o kısmını çıkarmak mümkündür.

Velâdi akciğer kistlerine gelince: Bunların çeşitleri çoktur. Bazıları balon şeklinde olur.

Bazıları bütün akciğer içinde yayılmış küçük kistler halinde olur. Tek ve çok büyük kistler de vardır.

Bazılarının içi su ile dolu, bazılarında ise su vardır. Bu kistlerin günün birinde serahatlenerek abse halini alması da mümkündür. Bunun haricinde bir ihtilât da bu kistlerin patlamasıdır. Nefes borusuna patlarsa mesele yoktur. Fakat göğüs beşluğu içine açılırsa o zaman Pnömotoraks *denilen bir ârıza olur ki şiddetli sancı, nefes darlığı, morarma yapabilir.*

Kistlerin esaslı tedavisi yoktur. Abse halini alırsa akciğer abseleri gibi tedavi edilir. Pnömotoraks yaparsa o zaman da Pnömotoraks tedavisi yapılır.

BRONŞİTLER — (Bronchites) — Akciğerlerin içinde yayılmış bir halde bulunan nefes borusu dallarının iltihabına bronşit denir. Bu nefes boruları ve nefes alma işi akciğer bahsinde yazılmıştır.

Bronşitler iki türlüdür: Hâd ve müzmin.

Hâd bronşitler havada ve nefes borularımızda bulunan her türlü mikropla olur. Sebep çok kere soğuk algınlığıdır. Yani terli iken cereyana mâruz kalmak, yağmurda suda ıslanmak, rütubetli bir yerde kalmak, çok sıcaktan ani soğuk bir yere veya aksi olarak soğuktan sıcağa geçmekle vücudun mukavemeti kırılır ve mikroplar faaliyete geçerek hastalık yapar.

Bronşitin ilk alâmeti öksürük ve göğüste bir tıkanıklık hissidir. Hâd bronşitlerde ateş vardır. Hele ufak çocuklarda çok yüksek ateş yapabilir. Öksürük ilk zamanlarda kuru ve müz'içtir. Sonraları balgam da çıkmıya başlar. Fakat bu balgam pek kolay çıkmadığından hasta zorlu öksürük nöbetlerile sarsılır. Sonraları öksürükle balgam çıkar ve hasta rahatlar. Bu hastaların nefesleri, hele uykuda hırıltılı ve gürültülü olur. Kulak göğüse konur da nefes alışı dinlenirse ıslık çalar gibi bir takım sesler duyulur.

TEDAVİ. — Şişe çekmek, tentürdiyot sürmek, lâpa koymak, sıcak şeyler, ıhlamur, salep, sıcak süt içmek faydalıdır.

Müzmin bronşit: Had pronşitler tedâvi edilmezlerse müzminleşirler. Bu bilhassa çok sigara içen kimselerde olur. Hastalar daha çok sabahları olmak üzere öksürük nöbetlerinden müştekidirler. Biraz balgam çıkınca rahat ederler. Muayenede göğüslerinin şişkin olduğu görülür ve dinleyince ıslık sesleri işitilir.

Müzmin bronşitlerin neticesi Anfizem denilen ve akciğerlerin elâstikiyetlerini kaybetmeleri demek olan bir ârızadır. Daha sonraları bu kalbe de tesir ederek kalbin sağ yarısı genişler.

Müzmin bronşit tedavisi: Hasta sigara içiyorsa hemen bırakmalıdır. Ondan sonra balgam sökmesini kolaylaştırıcı ilâçlar (meselâ Benzoate, Terpine, Dower) *ayrıca ifrazı kolaylaştıran* Eulysinol *şırıngaları gibi şeyler hattâ* iodure'*den fayda görülür.*

BULANTI — Midenin ters istikamette yaptığı hareketler neticesinde içindekileri boşaltma ihtiyacı duyulmasıdır. Bulantı esnasında hastada renk solar. Nabız zayıflar. Soğuk terler gelir. Bazan bir fenalık da gelebilir. Eğer midede bir şey varsa o çıkmadıkça rahat edemez. Mide boş ise sadece kuru bir övürme halinde kalır. Eğer bulantının sebebi hafif bir hazımsızlık ise kusma ile beraber rahatlık gelir ve bulantı çok defa kesilir. Fakat hazımsızlık çok şiddetli veya başka bir sebepten ileri geliyorsa o zaman bulantı devam eder.

Bulantının sebepleri çoktur. Meselâ gebelerde (aş yerme) esnasında bulantı olur. Nakil vasıtaları tutmasında bulantı olur. Bir çok ilâçlar bulantı yapar. Bir de **Vagotone** bünyede olanlar vardır ki Vagotoni nöbeti tuttuğu zaman sebepli sebepsiz bulantılar olur. Böyle insanlar yemek kokusundan, hattâ keskin bir esanstan bile bulantı duyarlar. Karşılarında birisi burnunu silse kusacak gibi olurlar.

Bir çok beyin hastalıkları (Menenjit, beyin urları, iltihapları) da bulantılar yapar. Gözde görme kusurları olunca da bulantı olabilir. Kanda üre toplanması demek olan üremi hastalığında da bulantı olur.

Beyine az kan gitmesi de bulantı yapabilir. Bazı bulantılar baş dönmesi ve baş ağrıları ile birlikte görülür. Soğuk algınlığından ileri gelme bulantılar da vardır.

TEDAVİ. — Bulantıları kesmek için sebebi bilmek lâzımdır. Meselâ sebep gebelik ise o zaman insulin, cortin, *(C) vitamini şırıngaları iyi gelir. Beyinde hastalık varsa o tedavi edilmelidir. Soğuk algınlığı, mide ve barsak*

bozukluğu varsa perhiz ve istirahat lâzımdır. Vagotoni *dediğimiz bünyelerde kabız kalmamaya dikkat ile beraber* atropin *faydalıdır. Nakil vasıtaları tutmasında* Bellafolin, Bellergal, Validol, Belladonal *gibi ilâçlar iyi gelir. Kansızlık varsa demir, arsenik, karaciğer hulâsaları verilmelidir. Üremi'de perhizle beraber kanda üre toplanmasına mâni olacak tedaviler yapılmalıdır.*

BULAŞICI HASTALIKLAR — [Tifo ve Para-tifolar, Lekeli humma, Malta humması, Kızıl, Kızamık; Çiçek, Su çiçeği, Yılancık, Salgın beyin humması; Grip; Dang, Tatarcık humması, Kabakulak, Boğmaca, Ruam, Verem, Cüzam; Hummayi racia; Sarılık (bulaşacı), Sarı humma, Frengi, Belsoğukluğu, Çocuk felci, Kazıklı humma, Lohusa humması, Trahom, Dizanteriler, Sıtma, Uyku hastalığı]. [Bu hastalıklar için Alfabe sırasile kendi adlarile yazılı bahislere bakınız.]

BUNAMA — Eski şeyleri hatırlamamak, etrafı tanımamak, düşünce ve dikkatte zaaf, konuşma ve hareketlerde düzensizlik ve rabıtasızlık ile beliren bir hastalıktır.

İki türlü bunama vardır: Bir erken bunama, öteki ihtiyarlık bunaması. Erken bunama bir gençlik hastalığıdır. Ve akıl hastalıklarının en fenalarından biridir. Genç ve sıhhatte bir insan günün birinde saçmalamıya, mânasız şeyler söylemiye ve yapmıya başlar. Nihayet muhiti için tehlikeli bir şekil alır ve akıl hastanesine kaldırılır. Buna tıb dilimizde **Atehî şübbanî** derlerdi. Fransızcası **Demence Précose'dur.**

Bir de ihtiyarlık bunaması vardır ki ona **Demence sénile** denir. Yaşlanınca insanda hafıza ve dikkat zaafı olursa da bunama şart değildir. İhtiyarlık bunamaları derece derecedir. Bazıları sadece unutkanlık, aynı şeyi on kere anlatmak, arasıra mânasız hiddet ve inat gibi şeylerden ibarettir ve tahammül edilebilir hastalardır. Fakat bazılarında tam delilik halini alır. Olmıyacak şeylere kızarak bağırıp çağırmak, erkek ve kız çocuklara sarkıntılık etmek, tenasül uzuvlarını teşhir etmek, eline geçeni kırıp dökmek gibi tahammül edilmez halleri vardır. Bunları bir akıl hastanesine yatırmak lâzımdır. Bu bunamanın muayyen bir yaşı yoktur. Yüz yaşını geçtiği halde aklını kaybetmiyenler bulunduğu halde altmış yaşında bunayanlar da vardır. Bunun sebebi bilinmiyor. Belki suiistimallerin, geçirilmiş hastalıkların veyahut hormonların ve bilhassa tenasül hormonlarının rolü vardır.

BURUN ÇARPIKLIĞI — Burun yüzün orta yerinde, gözlerin arasında başlıyarak ağıza kadar inen bir uzuvdur. İki deliği arasında eski tıb dilinde [Hicab-ı-enf] denilen bir perde vardır ki halk arasınad [burun direği] denilir. Bu direk kemik, kıkırdak ve kısmen de et ve deriden yapılmıştır. İşte bu direk veya perdenin tam ortalama olacağı yerde intizamsız oluşu burunda biçim bozuklukları yapar ki buna burun çarpıklığı denir. Bazı burunlar kemerli olur, bazıları basık olur. Bazıları da sağa veya sola çarpılmış olur.

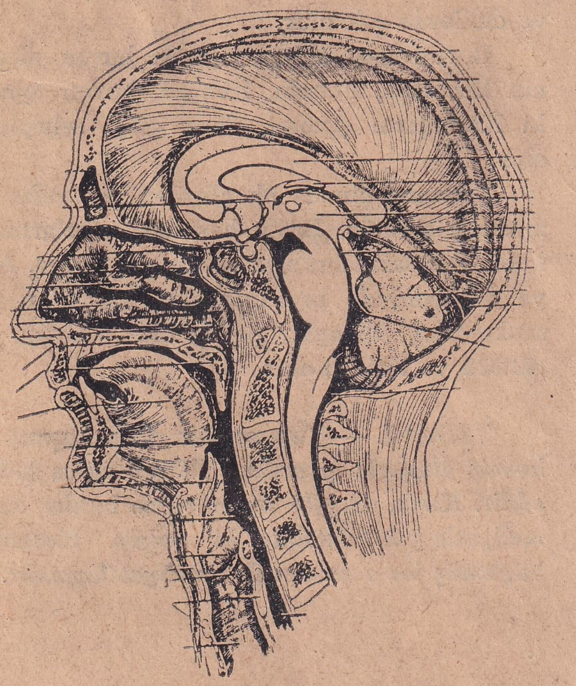
Burundaki çarpıklıklar ya doğuştan olur, yahut sonradan geçirilen hastalıklardan olur. Bazan da kaza veya yaralanmadan ileri gelir. Hastalıklar arasında burunun biçimini bozan en mühim hastalık Frengidir. Bazı yaralar, Kanser de bunu yapabilir. Düşmek, çarpmak, ve yaralanmak da burunda biçimsizlik yapabilir. Yanıklar da burnun biçimini bozabilir.

TEDAVİ. — Ancak ameliyatla olur. Bu sahada hayli terakki vardır. Estetik ameliyatlarla en biçimsiz burunlar bile çok güzel bir şekle sokulabilir.

BURUN KANAMASI — Buna eski tıb dilimizde ruaf denirdi. Lâtince bir kelime olan Epistaksis Avrupa dillerinde burun kanaması mukabili olarak kullanılmaktadır.

Burun kanamaları pek çok sebeplerle olur. En başta burunu zedelemenin yaptığı kanamalar vardır. Filhakika bazı kimselerin burun karıştırmak gibi kötü bir huyları vardır. Bu, orada yırtılmıya ve neticede kanamıya sebep olur. Sonra düşmek ve çarpılmak gibi sebeplerle de burun kanar.

Bir çok ateşli hastalıklar, bu arada Tifo ve Sıtma burun kanamalarına sebep olur. Burun içinde damar genişlemeleri olması da burun kanamaları yapar. Bunlardan biri Osler hastalığı olup burunda ve vücudun başka yer-



Burun; kemik, kıkırdak, et ve kemikten ibarettir. Bu resimde burunun başta bulunan diğer uvuzlarla münasebeti görülmektedir.

lerinde müteaddit damar genişlemeleri olur ve bunlar kanayabilir.

Tansiyonu yüksek olanlarda, Arteriyoskleroz'da da burun kanaması vardır. Ve bunlar bazan durdurulması güç ağır ve tehlikeli kanamalar halini alır.

Üremi hastalığında da burun kanamaları olur. Sirozlarda da burun kanamaları vardır.

Bundan başka kadınlarda aybaşı zamanları burunun içi şişer ve bazan da kanar. Buna halk dilinde [yukarı tepti] derler.

Kan hastalıklarından dolayı da kanamalar olur. Bunların çeşitleri arasında kansızlıklar, çok kanlılık demek olan **Erythrémie** vardır. Lökemide de kanama vardır. Asıl kanama yapan kan hastalığı **Werlhof** hastalığıdır [Bak: **Werlhof**].

Bazı vitaminlerin eksikliği de burun kanaması yapar. Bunlar da (C), (P) ve (K) vitaminleridir. (C) ve (P) vitaminleri damarların çatlamıya karşı dayanıklıklarını temin eder. (K) vitamini ise kesilen damardan çıkan kanın pıhtılaşarak donmasını sağlar. Bu vitaminler eksik olduğu zaman burun kanaması olur ve kan kesici ilâçlarla durdurulamaz.

Bir de kadınlarda görülmeyip erkeklere mahsus olan **Hemophilie** hastalığı vardır ki bunda da bir defa burun kanaması başladı mı durmak bilmez.

TEDAVİ. — Burun kanamalarını durdurabilmek için sebebi bilmek lâzımdır. Eğer basit bir yaralamadan ibaret ise bir şey yapılmasa, sadece soğuk su çekilse bile kan durur. Durmazsa tampon yapmak, başa buz koymak, bazı kan kesici ilâçlar kullanmak lâzım gelir.

Ateşli hastalıklarda vitamin eksikliği baş sebep olduğundan asıl hastalık ile beraber vitamin şırıngaları yapılır. Osler *hastalığında tampon, bağlama gibi şeyler lâzımdır. Tansiyon yüksek ise düşürülmelidir. Arteriyosklerozda iyod tedavisi lâzımdır. Nezle varsa burna tuzlu su çekmelidir. Adrenalinli veya efetoninli pomatlar da iyi gelir. Üremide böbrek hastalığı tedavi edilmeli, damardan kan alınmalıdır. Aybaşı bozuklukları varsa ona karşı hormon ilâçları verilmelidir. Kan hastalıklarında cinsine göre ilâç ve rontgen tedavisi faydalıdır.* Werlhof *hastalığında vitaminler ve hastaya kan vermek lâzımdır. Sadece vitamin yokluğundan ileri gelen hastalıklarda vitaminleri damara şırınga etmelidir.* Hemophilie*'de ise kan durdurmak için tek çare burna* Stypven *adındaki ilâcı tampone etmelidir.*

BURUN NEZLESİ — Burunun içini örten bir zar var ki ona eski tıb dilimizde **gışayi nuhami** derlerdi. Bu gışanın şişmesi ve ifrazatın artması nezle dediğimiz şeydir. Nezleyi yapan mikroplar çeşitlidir. Bunlar her zaman burunda bulunur. Fakat soğuk algınlığı, ıslanmak, alışık olmıyanlar için çıplak ayakla yere basmak gibi şeyler burun nezlesi yapar.

Nezle ilkönce aksırık ile başlar. Burunun içi şişer ve bir tıkanıklık hissedilir. Sonra burun akmıya başlar. Gözler sulanır. Kırıklık, ürperme, üşüme, hattâ ateş, mafsallarda ağrı olur. İlk üç günü şiddetlidir. Ondan sonra yavaş yavaş geçer. Fakat tekerrür edebilir. Halk buna [Nezlem yeniledi veya tazeledi] der, Burun akmasından maada sümkürdükçe kanlı gelmesi de mümkündür. Hattâ doğrudan doğruya burun kanaması bile olur. Nezle tedavi edilmezse daha aşağılara inerek boğaz ve gırt-

lak, nefes yolları iltihabı yapabilir. Yahut üst çene kemiği içindeki boşluklara girerek **Sinüzit** yapabilir.

TEDAVİ. — Nezleden korunma ve tedavi için aşılar vardır. Amerikan aşıları oldukça müessirdir. Fakat tam ve kat'î değildir. Mentol, Ökaliptol, Gomenol gibi ilâçlarla tütsülenme veya pomatlarını kullanmak varsa da bunlar da kat'î değildir. Tecrübemize istinaden söyliyelim ki ılık tuzlu suyu burna çekmek ve günde birkaç kere tekrarlamak en basit ve kestirme tedavi yoludur.

BURUN TIKANMASI — İki türlü olur: Ya bizzat burun içindeki hastalıktan dolayı, yahut dışarıdan ecnebi bir cismin buruna kaçmasile olur. Ecnebi cisim kaçması çocuklarda ve delilerde çok olur.

Burun hastalıkları, meselâ burun direğinin kırılması, iltihabı, frengisi, burun içindeki **Korne**lerin şişmesi, urlar gibi sebeplerle olur.

Tıkanma olunca ilk görülen şey nefes almada güçlüktür. Böyle hastalar ağızlarından nefes aldıklarından ağız ve dil çok kurur. Ağız ve dil üzerinde beyaz lekeler, kabuklar, pamukcuklar, iltihaplar peyda olur. Uyku gürültülü ve hırıltılı olur.

TEDAVİ. — Yabancı bir cisim kaçmış ise hususî âletlerle çıkarılır. İltihap varsa tedavi edilir. Kırık, ur gibi şeyler varsa bunlar da ameliyatla çıkarılmalıdır ki geçsin. Korne'ler büyümüş ise o zaman da ameliyat lâzımdır.



Ç

CERAHAT — Ölmüş hücreler kandan ve hücreleredn sızan sulardan, mikrop ölülerinden teşekkül eden sulu, az veya çok koyu maddelerdir.

Bir yere mikrop girdiği zaman orada vücut ile mikroplar arasında bir savaş başlar. Vücut kendi askerleri olan kanın beyaz yuvarlaklarını oraya sevkeder. Mikropla mücadelede, her savaşta olduğu gibi, iki taraftan zayiat olur. Bir kısım mikroplar ölür. Bir kısım kan ak yuvarlakları (yani Lökositler) ve mikrobun oturduğu nesiç hücreleri harap olur. İki tarafın ölülerinden, kandan ve hücrelerden sızan sulardan kirli, bulanık bir mayi meydana çıkar ki bu cerahattir.

Cerahat, yara açık ise harice akar, değilse hapsolur. Bulunduğu yerde toplanır, orayı şişirir. Ağrıtır. Ateş yapar. O zaman buna abse denir [Bak: Abseler].

Cerahatli yaralar, temiz yaralara nazaran geç kapanırlar. Çünkü temiz olan yaraların iki dudağı birbirine yapışarak kapanabilir. Fakat cerahatli yaralarda mikrop faaliyeti neticesi, yara sathındaki hücreler hastalanarak öldüğünden birleşme olamaz.

TEDAVİ. — Tıpta cerahat hakkındaki kanun şu lâtince tâbir ile ifade edilmiştir. [ubi pus, ibi evacuea] yani nerede cerahat varsa boşaltmalıdır. Bazı derindeki yaraların cerahati kendiliğinden dışarı akamaz. Bunlara ilâçlı gaz bezi koyarak onun akması ve dışarı atılması temin edilir. Bazı yaralar yine mikrop öldürücü ilâçlarla yıkanır. Bazılarının üzerine toz halinde ilâç ekilir. Bazılarında ise ilâç merhem haline konarak yara üzerine sürülür. [Ichthyol *merhemi,* Oxyde de zenc *merhemi gibi*].

Cerahatli yaralarda cerahatin bir yerde kapanıp kalmamasına dikkat etmek lâzımdır. Bir yarada bu hali en iyi gösteren cerahatin kesilmesi ile ateşin yükselmesidir. Böyle bir şey görünce yaranın bir yerindeki delikte cerahat toplandığı anlaşılır. Yaranın ağzı genişletilerek veya derinlere Dren *konarak cerahatin akması sağlanır.*

Cerahatlerin rengi çeşitlidir. Bazan beyaz (belsoğukluğunun ilk devri), bazan yeşil, bazan sarı olur. Kirli, demir pası renginde cerahat da vardır. Koyulukları da değişir. Bazan çok sulu, bazan koyu, bazan da pıhtılıdır.

CÜCELİK — İnsan boyunun yaşına nazaran normalden aşağı oluşu demektir. Eskidenberi cüceler bilinir ve bunlardan tarihte meşhur olanlar vardır. Meselâ Sultan İbrahimin cücesi gibi...

Cücelerde bütün umumî teşekkülât tamdır. Yalnız kol, bacak, gövde vesair kısımlar çocuk gibi kalmıştır. Bunlarda zekâ ve ruh itibarile bir gerilik yoktur. Bilâkis cüceler

zeki olarak tanınmıştır. Nüktedan, hoş sözlü olurlar.

Cüceliğin sebebi büyümenin muayyen eb'addan sonra durmasıdır. Bu da beyinin altında bulunan **Hipofiz** guddesinin ifraz ettiği büyüme hormonunun muayyen bir yaşta ifraz olunamamıya başlamasıdır. Cüceliği ilk yaşlarda farketmek kabil olursa **Hipofiz** guddesinin hormonu olan Prolan şırıngaları yaparak büyümenin devamını temin kabildir.

CÜZAM — Halk arasında miskin illeti denilen bu hastalığın Avrupa hekimliğindeki adı **Lepra**'dır. Mikrobu **Hansen** tarafından keşfedilmiştir. Mikropları verem mikrobuna benzer. Yalnız ondan daha kısadır. Hastalık sarî ve müzmindir. Fakat sirayet için bir takım şartlar lâzımdır. Öyle olmasaydı Lepralılar ile temasta bulunan herkese geçmesi lâzımdı. Yoksulluk, sefalet, uzun müddet beraber bulunmak lâzımdır. Sirayet için üç aydan beş seneye kadar cüzamlı ile bir arada bulunmak lâzımdır. Kırıklık, düşkünlük, arasıra ateş, romatizmayı andıran ağrılar, baş ağrıları ve dönmeleri vardır. Bacak ve kollarda renk toprak gibidir. Ondan sonra ciltte bir takım lekeler çıkar. Bunlara **Lepride** denir. Bunlar irili ufaklı vücudun muhtelif yerlerinde olur. Bu şekilden başka bir de **Leprome** denilen yumrularla kendini gösteren bir şekli daha vardır. Bunlar ya müstakil olarak başgösterir, yahut **Lepride**'lerin şişmesile olur. Bunlar bazan cildin altında olur. Yüz korkunç bir manzara alır Buna **Leontiasis** denir: Burun şiş, kirpikler dökülmüş, bakış fecidir. Bir de asabi şekil vardır. Sinirler üzerinde yerleşmiştir. Sinirler kalınlaşır. Bu yüzden adaleler Atrofi'ye uğrar.

TEDAVİ. — Salvarsan kullanılmış ve daha briçok ilâçlar tecrübe edilmiştir. En ziyade methedilen Chaulmoogra *yağıdır.*

(Ç) HARFİNDE BAHSEDİLEN HASTALIKLAR:

1— ÇAKMA HASTALIĞI.
2— ÇATLAKLAR
3— ÇARPINTI.
4— ÇENGELLİ (ANKİLOSTOM).
5— ÇİÇEK VE SU ÇİÇEĞİ.
6— ÇİÇEK AŞISI.
7— ÇİLLER.
8— ÇIKIKLAR.
9— ÇOCUK DOĞUMU.
10— ÇOCUK EMZİRMEK.
11— ÇOCUK DÜŞÜRMEK.
12— ÇOCUK KOLERASI.
13— ÇOCUKLARDA KEMİK HASTALIĞI.
14— ÇOCUK FELCİ.

Ç

ÇAKMA HASTALIĞI — Bu tâbir halk dilinde olup tıbbî adı **impetigo**'dur. Ciltte ve bilhassa yüzde olur. Yüzdeki ekseriyetle temizliğe dikkat etmiyen berberlerin marifetidir. Yine temizliğe dikkat etmiyen bazı kimselerde kendi kendine tıraş olurken veya kaşıma neticesi olabilir. Önce küçük bir sivilce gibi iken, sarı petekli ve sarı suyu olan kabuklar peyda olur ve bu tedricen başka taraflara da sirayet eder. İlk başlangıçta küçücük bir yere münhasır iken bütün yüzü kaplıyabilir. Sebebi **Streptokok** ve **Stafilokok** gibi mikroplardır.



Temizliğe dikkat etmiyen berberlerin usturasından geçen mikroplar yüzde çakma hastalığına sebep olurlar.

TEDAVİ. — Adi ıslak pansıman veya nişastalı pansımanla kabuklar düşürülmelidir. Günde üç defa pansıman kâfidir. Bunlar soğuk olacaktır. Sonra Eau d'Alibour *ile pansıman lâzımdır. Kabuklar düşünce* Pommade boriqué, Précipité jaune *merhemi lâzımdır. Dahilî tedavinin de lâzım olduğu hakkında halk arasında kökleşmiş bir kanaat mevcut ise de buna lüzum yoktur. Asıl mesele bidayette bu işi halletmektir. Her tarafa yayıldıktan sonra tedavi daha güçleşir, yara geçmedikçe hasta nahiye tıraş edilmemelidir.*

ÇARPINTI — İnsan normal olarak kalbinin çalıştığını hissetmez. Bunu hissetmesine çarpıntı denir. Çarpıntıyı bazı kimseler yanlış olarak kalbin fazla takallüsü sanırlar. Fazla atmıya **Tachycardie** denir. Halbuki çarpıntı **Palpitation** mukabilidir.

Çarpıntının sebebi ya hakikî ve uzvî bir kalb hastalığıdır, yahut asabidir. Hakikî olanlar kalbde süratlenme olsun olmasın, göğüste onun vurduğu duyulur. Bunu yapan kalb hastalıkları çoktur. [Bak: Kalb hastalıkları].

Asabi olanlarda ise kalbin etinde, zarında ve kapaklarında herhangi bir hastalık olmadığı halde korku, heyecan, teessür, hiddet, sevinme gibi sebeplerle kalb göğüs kafesi içinde çırpınır. Bazı zehirlenmelerde de bu görülür.

TEDAVİ. — Hakikî bir kalb hastalığından ileri geliyorsa asıl sebebin tedavisine çalışmak lâzımdır. Maamafih sade kalb ilâçları kâfi ol-

mayıp çok rahatsızlık verenlerde morfin de yapılmalıdır. Asabî olanlarda ise, asabiyeti mucip olan sebebi kaldırmak, sakin ve rahat bir yerde bulundurmak, Bromür, Valeryan, Luminal gibi ilâçlar vermek, ılık duşlar, açık havada gezinmeler faydalıdır.

ÇATLAKLAR — Buna eski tıb dilimizde **Şahçe** derlerdi. Şimdi Milletlerarası bir tâbir olan **Rhagade** kullanılıyor.

Bunlar vücudun muhtelif yerlerinde olur. El ve ayaklarda soğuktan, cildin bazı hastalıklarında [**intertrigo** gibi] olur. Bundan maada kadınların memelerinde de süt verme esnasında olur ve çok ıstırap verir.

Bazı insanlarda dudaklar çok çatlar. Kabuklar yapar. Sebebi mide ve barsak bozuklukları ve bunlardan ileri gelen B vitamini [Bak: Vitaminler] noksanlığıdır.

Bir de şişmanlarla gebelerde karın ve oyluklarda görülen çatlaklar vardır ki bunlara **Vergetures** derler.

Bunlardan başka kemiklerde de çatlaklar olur [Bak: Kırıklar].

TEDAVİ. — Meme çatlakları için [alkol - gliserin] iyi gelir. Vitamin noksanlığı varsa vitamin de verilmelidir. Ayrıca Paliakol *adındaki Alman müstahzaratından bir töz çok iyi gelir.*

ÇENGEELİ KURT — [Bak: Ankilostom].

ÇİÇEK VE SUÇİÇEĞİ — Çiçeğe tıb dilinde **Variole,** Suçiçeğine de **Varicelle** derler.

Çiçek tarihin kaydettiği en eski devirlerdenberi malûmdur. Zaman zaman büyük salgınlar yapar.

Hastalığı yapan mikrop bir **Virüstür,** yani süzgeçlerden geçen cinsinden bir mikroptur. Hastalık çok sarî ve tehlikelidir.

İlk başlangıçta üşüme, titreme, ateş başta ve bilhassa belde şiddetli ağrı olur. İkinci gününden itibaren **Rash** adı verilen bir pembelikler döker. 48 saatte kaybolur. Sonra asıl çiçek döker. Bunlar başlangıçta bütün vücuda serpilmiş kırmızı kabarcıklar halindedir. Sonra tepesi beyazlaşır. Nihayet sarı kirli bir kabarcık halini alır. Bu kabarcığın içinde sarı bir su ve bazan da cerahat vardır. Bu döküntüler bazan tektük olursa da bir çok defa da sık olur. En çok yüzde görülür. Burun içinde gözde de olur. Ve hattâ körlüklere sebep olabilir. Bir hafta kadar en şiddetli bir şekilde devam eden bu döküntüler yavaş yavaş söner. İçlerindeki su kurur. Sadece kabuk kalır. Ve bu kabuklar da dökülür. Bunların düşüp temizlenmesi bir ay kadar sürer. Eğer adına Pustule denilen çiçek kabarcıkları cildin içine doğru işlemişse o zaman dökülen kabukların yerinde delikler kalır ki bütün hayat boyunca devam eden bu deliklere [Çiçek bozuğu] adı verilir.

Çiçek esnasında hastalarda bronşit de olur. Çocuklarda daha da ileri giderek **Bronkopnömoni** de yapar. Bir de her taraftan kan boşanan, cilt altında kanamalar olan ve yüzde yüz ölümle neticelenen bir şekli vardır ki buna **Purpura Variolosa** derler.

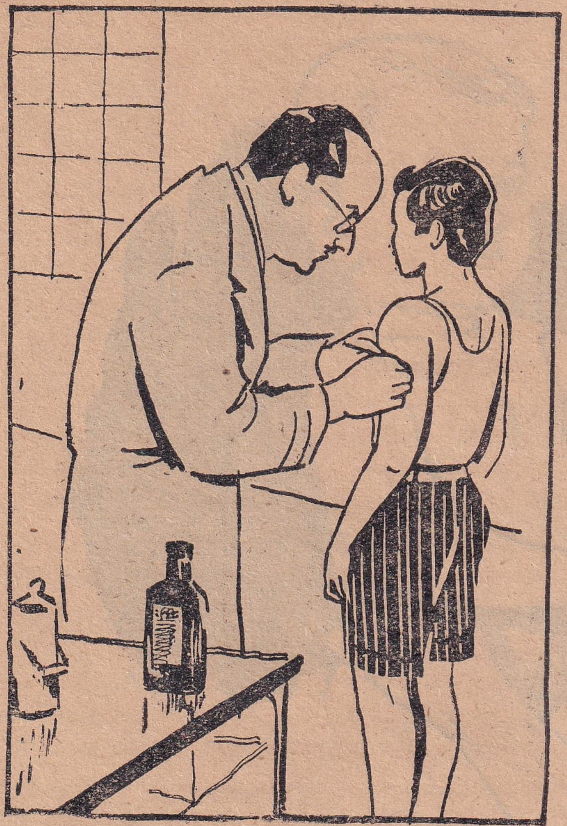
TEDAVİ. — Çiçek hastalığının hususî bir ilâcı yoktur. İhtilâtlara mâni olmaya çalışmak ve sülfamidler vermek lâzımdır.

SU ÇİÇEĞİ — Çiçeğe nazaran çok hafif bir hastalıktır. Bir çok hastalar bunu ayakta geçirirler. Ateş bazan bir iki gün olur. Bazan hiç olmaz. Vücudun şurasında burasında cerahatsiz, içi su ile dolu kabarcıklar olur. Bunlar da çabuk geçer ve iz bırakmaz.

Hususî bir tedavisi yoktur. İstirahat kâfidir.

ÇİÇEK AŞISI — Türkler tarafından icat edilmiştir. Fakat o zaman İstanbul'da İngiliz sefiri bulunan Montegü'nün karısı Lady Montegü tarafından mektupla mesele İngilizlere anlatılmış ve 80 yıl sonra İngiltere'de **Jenner** bu yazılara dayanarak aynı şeyi yapmış ve maalesef kitaplara da **Jenner aşısı** diye geçmiştir.

Aşının esası çiçek mikrobunu danaların sırtında üretip ondan yapılan ezmeyi sulandırdıktan sonra ince tüplere çekmektir. Aşılanması lâzım gelen şahsın cildine kan çıkarmıyacak şekilde 3-4 çizgi çizilir ve aşı üzerine sürülerek kurutulur. Aşı tutunca kızarır, biraz şişer. Hafif ateş yapar. Kabuk bağlar ve kabuk düşerek yerinde bir iz bırakır. Dünyaya gelen her çocuğun mutlaka aşılanması lâzımdır. Büyükler de 1-5 yılda bir aşılanmalıdır. Hastalık olunca müddet beklemeden herkes aşı-



Çocuklar ve büyükler her beş senede bir mutlaka çiçek aşısiyle aşılanmalıdırlar.

lanmalıdır. Hastaların evde değil, hastahanede tedavisi lâzımdır.

ÇİLLER — Tıb dilinde buna **Ephelides** adı verilir. Bunlar küçük, yuvarlak veya beyzî, nadiren intizamsız, soluk sarı renkli, yahut sütlü kahve renginde, bazan da esmerimtrak olan lekelerdir. Düz olup üstünde kepek olmaz. Bunlar mütenazır olur. Daha çok yüz, burun, yanaklar, alın ve ellerde, nadiren de omuzlarda ve vücudun başka kısımlarında görülür.

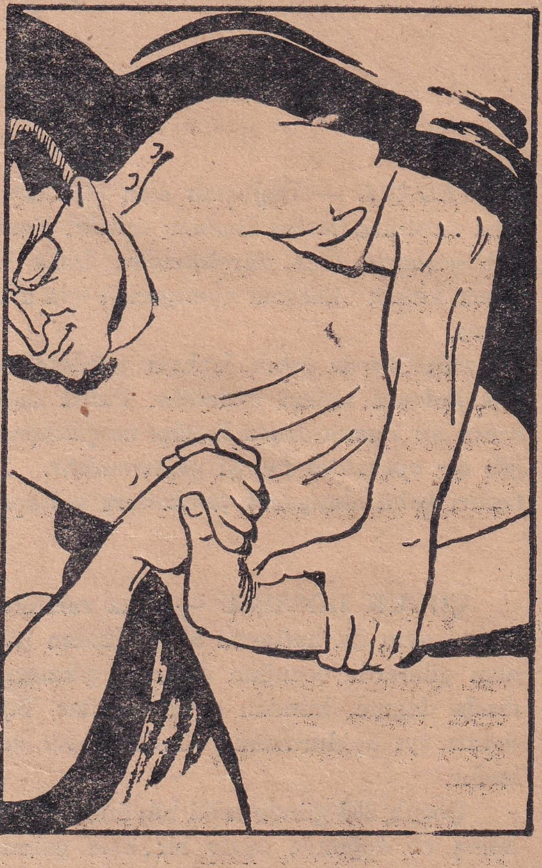
Bunlar doğuşta yoktur. Fakat çocuklukta ve gençlikte meydana çıkar. Daha çok kumral ve lenfatik kimselerde olur. Bahar ve yaz mevsimlerinde, kışa nazaran daha bariz olmaları güneşle ilgili olduklarını düşündürmüştür. İrsî ve ailevîdir.

ÇİLLERİN TEDAVİSİ. — Hakikî bir ilâç yoktur. Birçok çil çıkarmaya mahsus ilâç methedilmiştir. Bunların bazıları bir dereceye kadar muvaffak olursa da bazıları muvakkat bir tesir yapar. Esasen bu ilâçlar cildin sathî tabakalarını tahrip etmek suretile çil çıkardıklarından tehlikeli şeylerdir. Bazı elektrikî usullerle Avrupa ve Amerikada çil çıkarmakta oldukça muvaffak olunmuştur.

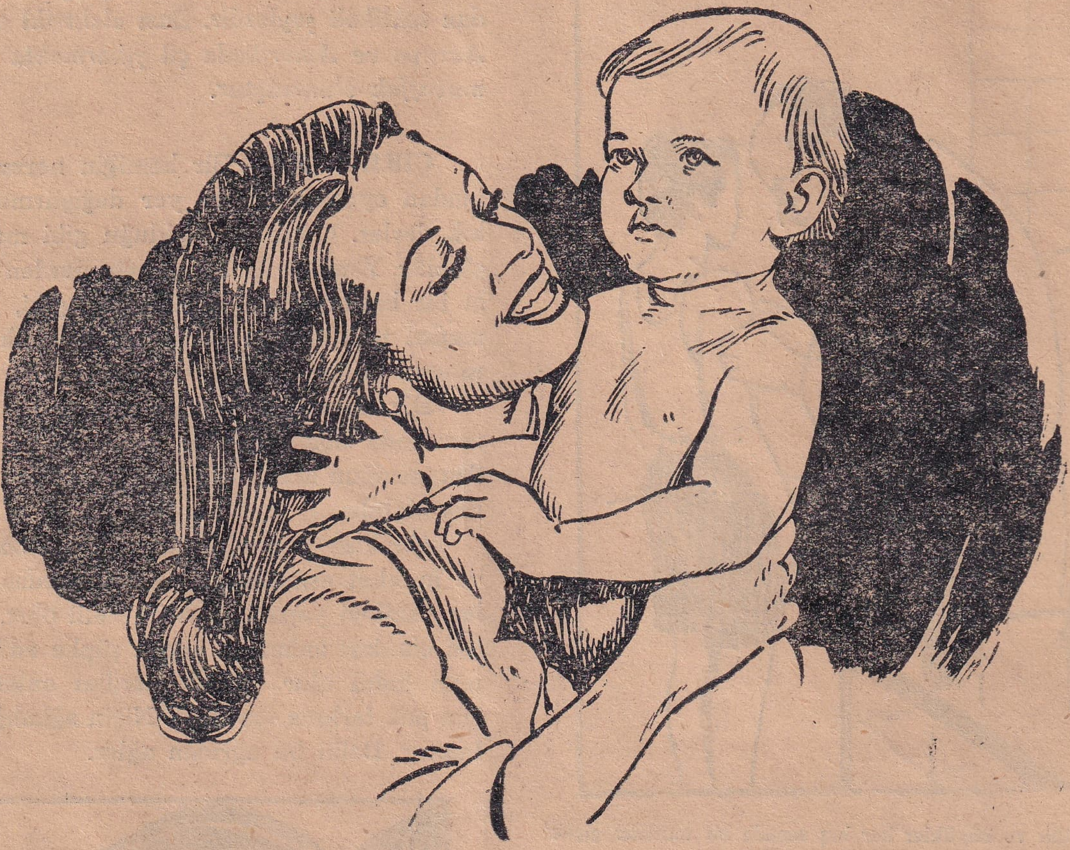
ÇIKIKLAR — Bir kemiğin normal yatağından oynamasına ve yer değiştirmesine çıkık derler. Çıkık ârızî olduğu gibi marazî de olabilir. Yani kemik bulunduğu yerden herhangi bir kaza neticesi çıkabileceği gibi, kemiğin mafsal teşkil ettiği yerde bir hastalık ve harabiyet olursa yine kemik çıkabilir.

Bir de vilâdî çıkıklar vardır ki doğum esnasında doğurtan ebe veya doktor tarafından çocuğun kolu veya bacağı asılarak çıkarılmış olabilir.

Çıkıklar yaptıkları ağrı, şekil bozukluğu ve hareket esnasında kemiğin kendisine verilen vazifeyi yapamaması ile belli olur. Doğuştan olanları anlamak, ancak şüphe edildiği zaman kabil olur. Çocuk derdini anlatamadığı için pek farkına varılmaz. Niçin ağladığı da bilinmez. Belki bu ağrıdan ağlar.



Çıkkılar ekseriya büyük ağrılara sebep olurlar. Bu itibarla ağrı hissedilince çıkık yer, mütehasssılar tarafından yerine konmalıdır.



Çocuk her yuvanın saadetidir. Yeni doğan bir çocuk en ince itinalarla büyütülmelidir.

TEDAVİ. — Doğuştan olan çıkıkları farkına varılınca yerine koymak caizdir. Yani küçük yaşlarda iken düzeltilebilir. Daha büyüyünce kemik yuvasına uymıyacağı için düzeltilemez.

Büyüklerde çıkık farkına varılabileceğinden kolayca tedavi edilebilir. Fakat sağlığını seven bir insana düşen kırıkçı ve çıkıkçıya değil, bir operatöre bu işi yaptırmaktır. Yoksa tamiri kabil olmıyacak felâketlere yol açabilir.

ÇOCUK DOĞUMU — Ana rahminde onuncu ayın ilk haftasını bitirdiğinden itibaren olan günlerde çocuğun dışarıya çıkması miadında doğum, bundan evvel olanlar, bilhassa dokuz ayı doldurmamış olanlar eksik doğumlardır.

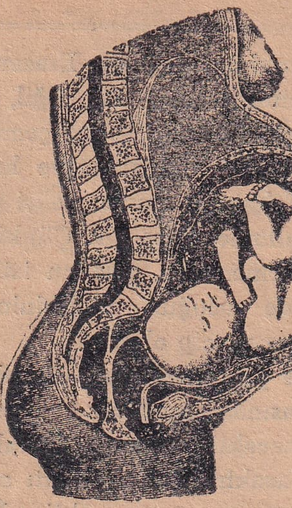
Çocuk 280 günde tabiî büyümesini tamamlamış ve doğmıya hazır bir hale gelmiş demektir. Bu sırada kadın vücudunda, rahimi takallüs ettirici bir madde olan ve beyin altındaki **Hipofiz** guddesinin arka kısmından ifraz edilen **Hipofizin** maddesi kâfi derecede toplanmış olduğundan bu maddenin tesirile rahim adalesi takallüse başlar ki bunun mucip olduğu ağrıya doğum ağrıları denir.

Bu sırada rahimin ağzı açılmıya başlar. Ağrılar önce uzun, sonra daha kısa fasılalarla gelir ve gittikçe rahimin ağzı açılarak çocuk bu açılan ağıza doğru iner. Rahim içinde çocuk su kesesi denilen bir kese içindedir. Bu ağrılar esnasında nihayet kese patlar. Su boşalır ve rahim tamamen çocuk üzerine takke gibi geçer. Çocuk bu takallüslerle itile itile havsaladan aşağı inerek kadının mihbeli içinden ve nihayet ferçten dışarı çıkar. Bu çıkış esnasında çocuk muhtelif vaziyetlerde olabilir:

Çocuk başı ile gelebilir. Yahut omuzlarile, kol veya bacakla, makatle gelebilir. Bütün bu durumlarda doğumun normal olması için şartlar şunlardır:

1 — Annenin havsala kemiklerinin normal genişlik verecek şekilde büyümüş olması.

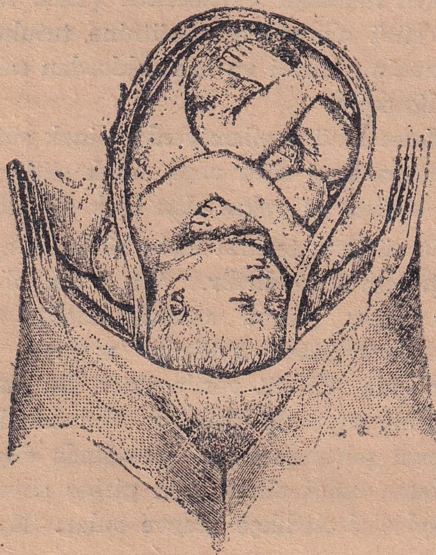
2 — Çocuğun vücudunda ve bilhassa başında gayri tabiî bir büyüklük bulunmaması,



Ana rahminde 280 günlük tabii büyümesini tamamlamış ve doğmaya hazır bir hale gelmiş çocuk..



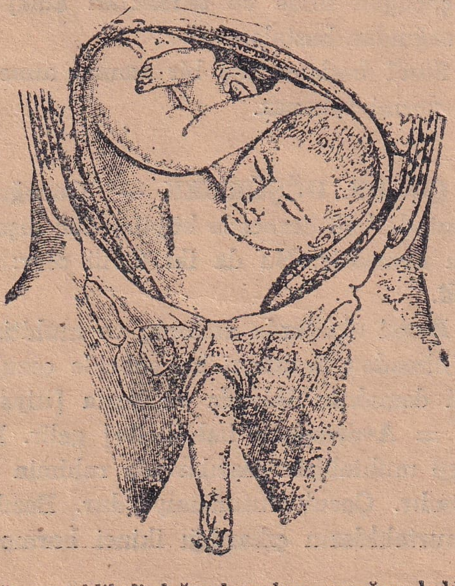
Çocuğun bacakla geliş vaziyeti



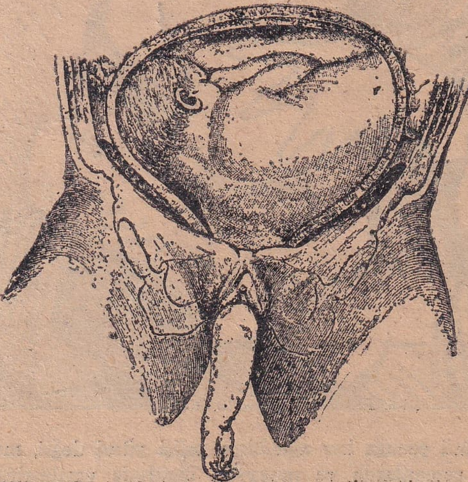
Çocuğun başla geliş vaziyeti



Çocuğun makatla geliş vaziyeti



Güç ve tehlikeli doğumlarından: çocuğun koldan geliş vaziyeti



Güç ve tehlikeli doğumlardan: çocuğun arkadan ve kol ile geliş vaziyeti

3 — Rahimde, çocuğu atabilecek kadar kuvvetli takallüsler olması.

4 — Rahim ağzı ve tenasül uzuvlarının diğer kısımlarında rigidité denilen açılamama sertliğinin bulunmaması.

5 — Çocuğun ve annenin umumî sıhhatinin doğumu güçleştirecek bir halde olmaması.

Güç doğumlarda bir taraftan ilâçlarla, meselâ takallüsü kuvvetlendirmek için Hipofizin gibi ilâçlar, yahut rigidité'yi gidermek için morfin yapıldığı gibi, âletlerle çocuğu almak da vardır.

Su kesesi patlamamış ise karnı yararak çıkarmak (Sezariyen ameliyatı), kese patlamış ve doğumun olması da imkânsız ise çocuğun kafasını veya vücudunu parçalıyarak çıkarmak, vaziyet ters ise çocuğu çevirmek gibi usullerle hekim doğumu temin veya anneyi kurtarmıya çalışacaktır.

ÇOCUK EMZİRMEK — Bütün memeli hayvanlarda olduğu gibi insan yavrusu da hayatının ilk aylarında yegâne gıda olarak anne sütünü alacaktır. Buna süt verme veya çocuk emzirme denir.

Doğumdan itibaren ilk yirmi dört saatte



Ana sütü çocuğa her ağladıkça gelişi güzel değil, muayyen zamanlarda ve muayyen ölçülerle verilmelidir.

çocuk süte muhtaç değildir. Esasen bu sırada anne memesinden gelen süt değil, (Ağız) denilen bir sudur. Ondan sonra çocuk on aylık ve nihayet bir yaşına girinciye kadar meme emecektir. Fakat bu emme gelişi güzel değil, bir plân dahilinde olacaktır. Çünkü gelişi güzel meme verme, hem gıdadan istifade etmemeyi, hem de çocuğun midesinin bozularak hastalanmasını mucip olur.

Emzirme proğramı şöyle olacaktır:

Her defasında asgarî bir çeyrek, azamî yarım saat emecektir. Meme fasılaları gündüz üçer saat olacaktır. Geceleri altı saat uykuda geçmek üzere meme emecektir. Üçüncü aydan itibaren (C) vitamini ihtiyacını karşılamak üzere meyve suları verilecektir.

Beşinci aydan sonra meme kâfi gelmiyeceği için mamalar verilecektir [Bak: Mama]. Anne sütü olmıyanlara sütnine tutulacaktır. Sütninenin sıhhatli ve hastalıklardan salim olması lâzımdır.

Meme sütü verilemiyenlere inek sütü, bulunamazsa, keçi sütü veya eşek sütü verilir. İnsan sütüne en yakın olan eşek sütüdür.

Bu sütlerin terkibi insan sütünün aynı olmadığı için sulandırılır. Altı aylık oluncaya kadar yarı yarıya sulandırılmalı. Ondan sonra süt miktarı arttırıla arttırıla dokuzuncu ayda sâf süt verilecektir. Bu sulandırma pirinç suyu ile olacaktır. Sulandırılan süte konan şeker çocuğun barsağında ekşidiğinden buna mâni olmak için pirinç suyu katılır. Aylar ilerledikçe meyve suları ilâve edilir.

İnek sütile besleme çok dikkat ister. Çünkü çocuğun mide ve barsakları kolayca bozulacağından hastalanır.

Sun'î besleme hiç bir zaman anne sütünün yerini tutamaz.

ÇOCUK DÜŞÜRMEK — Çocuğun ana rahminde kâfi derecede büyümeden dışarı çıkması demektir. Bu da iki türlü olur: Kazaî, kasdî.

Kazaî olanlarda annenin ve muhitinin tesiri olmadan herhangi bir sebeple çocuk düşmesi demektir. Burada en başta [itiyadî düşük = **Avortement habituelle**] gelir. Burada sebep muhteliftir. Bazılarında rahimin iç zarı hastadır. Çocuk tutunamıyordur. Bazılarında yumurtalıkların çıkardığı ikinci hormon olan

Lutein eksiktir. Bazılarında [E] vitamini eksiktir. Böyle insanlar çocuk sahibi olmayı çok istedikleri halde, çocuk daha ilk aylarda düşer. Bunlarda hormon ve vitamin ile yahut rahimin içini tedavi ile düşüğün önü alınabilir.

Bir de sukut, ıkınma, ağır yük, heyecan, korku, teessür, dayak gibi sebeplerle olan kazaî düşükler vardır.

Ondan sonra kasdî düşükler gelir.. Bunlar da üç türlüdür: Biri annenin hayatını kurtarmak için yapılan tıbbî müdahale ile yani kürtaj ile çocuk düşürmek, 2 incisi bazı ilâçlar içerek veya şırınga ederek düşürmek. Üçüncüsü de rahimi kurcalıyarak düşürmektir.

Kanun, annenin hayatını tehlikeye sokan bir hastalığın gebeliğin devamı takdirinde tehlikenin artacağına mütehassıs etibba tarafından karar verilirse çocuğun alınmasını mazur görür. Aksi takdirde yapılan kürtajlar kanun nazarında cinayettir.

Sosyal, ekonomik sebeplerle (ve asıl bu sebeplerle) kadınlar çocuk düşürmiye çok temayül etmektedir. Bu husus için temin ettikleri ilâçları şırınga ederek veya içerek çocuğu düşürmiye çalışıyorlar. Fakat bu ilâçlar çok defa annenin de zehirlenerek çocuklarile beraber mezara düşmelerine veya hiç değilse malûl olmalarına sebep oluyor. Bundan başka firkete, süpürge çöpü, sabun fitili, bir takım nebatları da tenasül uzuvları içine sokarak çocuk düşürmiye teşebbüs ediyorlar. Bu kurcalamalar düşüğün çok kere tam olmıyarak parça kalmasına, bu yüzden öldürücü kanamalara veyahut iltihaplanarak hayatı tehlikeye sokmıya sebep olmaktadır. Tıbbî lüzumla olmıyan her düşük cinayettir. Fakat kanun, cürümlerin işlenmesine mâni olamadığından cürüme sevk ve teşvik eden sosyal ve ekonomik şartları düzeltmekledir ki, çocuk düşürmeyle uğraşmak kabildir.

ÇOCUK KOLERASI — Meme çocuklarında görülen şiddetli bir mide ve barsak bozukluğudur. İlk defa 1826 da Amerikalı **Parrish ve Dewees** tarafından tarif edilmiştir. Daha çok dört aylıktan küçük çocuklarda ve yaz mevsiminde görülür. Meme ile beslenenlerden ziyade inek sütü verilenlerde görülür.

Hastalık önce hafif bir mide ve barsak bozukluğu şeklinde başlar. Önce kusma ve ishal vardır. Günde 10-15 defa çıkar. İlk çıkanlarda yiyecek bakiyeleri varken, sonraları sulu, renksizdir. Karın çökük ve yumuşaktır. Çocuk mütemadiyen ağlar, hırçınlaşır ve durmaz. Hastanın koltuk altında ateş normal olduğu halde makatten alınırsa 38° - 39° olduğu görülür.

Bu devreden sonra koltuk altında hararet normalin de altına düşer. 34° falan olur. Nabız sayısı az ve çok zayıftır. Çocuk bitkin, gözler çukura batmış, burun sivrilmiş, göz kapakları hareketsiz ve kapanamaz bir halde, el ve ayak mosmor, deri donmuş gibidir. Soluma güç ve intizamsızdır. Bu hal bir kaç saatten bir kaç güne kadar devam eder. Çocuk bu halde ölür. Bazı defa ölümden önce bir kaç saatlik bir ateş yükselmesi olur. Tedavi edilmiyen çocukların beşte dördü ölür.

İyi olma istidadı olan veya tedavi edilen vakalarda hararet tekrar normal olmıya, cildin kuruluğu gitmiye, gözlerde ve yüzde canlılık belirmiye başlar.

Burada sebep muhtelif mikroplardır. Fakat bünyece zafiyet, mevsimin yaz olması, anne sütü yerine inek veya keçi sütü, veyahut gebe hayvan sütü verilmesi, basit bir bozukluğun tedavi edilmiyerek işin uzaması sebeptir.

TEDAVİ. — *İlk günlerde olursa biraz badem yağı verip çocuğa sekiz saat yalnız kaynamış su vermek, ondan sonra memeye başlamak lâzımdır. Fakat vak'alar çok defa anne ve babanın ihmali yüzünden iyice kötü duruma düştükten sonra hekime gelirler. Bunlarda fizyolojik serumu cilt altından şırınga ederek vücudün su kaybı telâfi edilmelidir. Ekseriya bu çocuklar su ve tuz yokluğundan ölürler. Bununla mücadele lâzımdır.*

Çocuk ishallerinde şimdi Sulfoguanidine *adındaki ilâçlardan çok fayda görülmektedir.*

Birçok memleketlerde olduğu gibi yurdumuzda da çocuk ishalleri çocuk ölümlerinin başlıca sebebini teşkil ettiğinden bununla mücadele lâzımdır. En büyük mücadele annelerin aydınlatılması ve hiçbir mide ve barsak bozukluğunun küçük görülmemesidir.

ÇOCUKLARIN GECE İŞEMESİ — Memedeki çocukların abdestini haber vermesine imkân yoktur. Fakat bir yaşından sonra bazı çocuklar, hele iki yaşından sonra ekseri çocuklar abdestlerini haber verirler. Bazı çocuklar, gündüzleri idrar yapacaklarını haber

verdikleri halde uykularında altlarına işerler. Buna **Enuressis nocturna** denir. Bu hal bir çok çocuklarda büyüyünce geçer. Fakat bazılarında ömürleri boyunca devam eder. Bunun sebebi nedir?

İşeme hâdisesi şöyle olur: Mesane idrarla dolduğu zaman gerilir. Mesane sinirleri yolile bu gerginliğin verdiği nahoş tesir beyine intikal eder. Ve uyandırma merkezini tenbih ederek hasta uyanır ve idrarını yapar. Fakat bazı uykusu derin veya ruhî gelişmesi geri olanlarda bu uyanma olamaz. Sadece mesaneden gelen asabi refleks tahteşşuurda abdesthane hayalini uyandırır. Şahıs rüyasında kendini abdesthanede görür ve işemiye başlar. Bir çokları ertesi günü bu rüyayı da hatırlıyamaz.

TEDAVİ. — Önce terbiyevî olmalıdır. Yani her gece bir veya birkaç defa çocuk uyandırılıp apteste kaldırmalı, böylelikle gece uyanmaya alıştırılmalıdır. Sonra fazla su içirmemelidir. Bunlara ilâveten hastaya bazı ilâç ve telkin tedavileri de yapılabilir. Bu meyanda belkemiğinin kuyruk sokumundan yapılan Novocain, tuzlu su veya inbik suyu şırıngaları faydalıdır.

Bu tedavilerin tesiri çok münakaşa edilmiştir. Bazıları bunun sırf telkin mahiyetini haiz olduğunu, bazıları da iğneden canı yanan çocuğun iğne korkusile gece uyanarak idrara kalkmayı itiyat edinerek işemekten vazgeçtiğini söylüyorlar. Her ne olursa olsun bu suretle yapılan tedavilerle iyi olan çocuk çoktur. Buna rağmen ömrünün sonuna kadar işemeye devam edenler de vardır.

Son zamanlarda (B_1) vitamini şırıngaları ve haplarından da fayda görüldüğü yazılmış ve tarafımızdan da muvaffakiyetli neticeler alınmıştır.

ÇOCUKLARDA KEMİK HASTALIĞI: (Bak: Raşitizma).

ÇOCUK FELCİ — Çocuklarda ve nadiren büyüklerde görülen bulaşıcı bir hastalıktır. Buna tıb dilinde **Heine - Medin** hastalığı veyahut **Poliomyelitis Anterior** derler. On altıktan küçük çocuklarda nadirdir. 1-5 yaş arasında çok görülür. Daha büyük yaşlarda nadir de olsa görülür. Bu hastalık bulaşıcı ve salgın yapan cinstendir. **New-York**'da 1915 yılında büyük bir salgın olmuş ve 13,000 kişi yakalanmıştır. İskandinavya'da da büyük salgınlar 1868 denberi arasıra görülmüştür. 1901 - 1908 yıllarında Avusturya ve Almanya'da da salgınlar yapmıştır. Fransa'da da böyle Epidemi'ler o sırada olmuştur. Türkiyede münferit vakalar varsa da salgın olup olmadığı bilinmiyor. Hastalık daha çok yaz ve sonbahar aylarında görülür. Hele Ağustos ve Eylûl en çok görülen aylardır. Hastalığın mikrobu süzgeçten geçen cinstendir (yani Virüs'tür).

Bu mikrop, eski tıb dilinde nuhaı şevki denilen omur iliğin ön kısmının gri renkli olan nescinde tahribat yapar. En çok hasta olan sırt ve bel kısmıdır.

Hastalığın belirtileri: Hastalığın dört devri vardır:

1 — **Başlangıç devri:** Ateş 39° - 40° olur. İştahsızlık, bulantı, kusma, fena kokulu ishaller, çırpınmalar olup bu devir 36 - 48 saat sürer.

2 — **Felç devri:** Birinci devri takip eden 12 - 48 saat içinde omur iliğin hasta olan kısmına alâkası olan bütün adalelerde felç görülür. Felcin yalnız bir kol veya bacakta oluşu nadir olup daha çok bir kaçında birden olur. O kol veya bacak, oyuncak bebek kol ve bacağına benzer. Cansız gibi hareketsiz düşer. Buralarda deri soğumuştur. Sekizinci günden itibaren elektrik cereyanı dahi bu kol veya bacağı hareket ettiremez.

3. üncü devre: Gerileme ve eser bırakma devri: 8 - 30 gün sonra adalelerden bazıları yeniden düzelir ve 2 - 6 hafta sonra normal olur. Bacaklar ekseriya kurtulamaz, meflûç kalır.

4. üncü devre: Adalelerde atrofi devri: Felç olan adaleler gerek hareketsizlik, gerekse beslenememek yüzünden gittikçe eriyerek incelir. O kısımda fazla kıl çıkar. Kemikler de inceleşir. Ayakta ve bacakta kısalıklar, carpıklıklar (Bak: Bacak ve ayak çarpıklıkları), olur.

TEDAVİ. — İlk devrede ılık banyolar, belkemiğinden su alma ve Adrenalin şırınga etmek iyi olmuş hastaların serumunu şırınga etmek, urotrepin vermek, felç olduktan sonra masaj, banyo ve elektrik tedavisi lâzımdır.

Bu hastalık için kat'i ilâç yoktur. Meşhur adamlardan Rousewelt de buna müptelâ idi ve bununla mücadele için büyük bir müessese kurmuştu.

D

DAKOSTA (Da Costa) HASTALIĞI — 1871 de Da Costa tarafından tarif edilen bu hastalık Hindistandaki İngiliz askerlerinde ve Amerika sivil harbi esnasında kendini göstermiştir. Buna (Asker hastalığı) (Yorgunluk hastalığı) da denmiş ise de doğru değildir. Çünkü sivillerde de görülür ve yorgunluk olmadan heyecanla da olabilir.

Hastalık, birdenbire nefes darlığı, çarpıntı, kalb civarında ağrı, fenalık hissi, baş dönmesi, titreme, terleme ve asabiyet ile kendini belli eder.

Nefes darlığı hakikî bir darlık olmayıp bir daralma hissinden ibarettir. Hastalar (bir şey nefesimi tutuyor) diye tarif ederler. Çarpıntı, kalbin kuvvetli olarak çarptığı hissinden ibaret ise de, bazan çarpma adedi de artabilir. İntizamsızlık yoktur.

Kalb ağrısı, tam bir anjin ağrısı şeklinde değildir. Sadece kalb civarında bir tazyik, yanma, nahoş bir his halindedir.

Fenalık hissi, hasta kendini pek nadiren kaybeder, fakat ekseriya bayılacakmış gibi bir his gelir. Baş dönmesi çok kere vardır. Hastalar durup dururken başları döner, elleri titrer. Bütün vücutlarını ter kaplar, hırçın, atak, kavgacı olurlar.

Birinci Dünya Harbinde bu hastalık Avrupa'da çok görülmüştü. Fakat şimdiki harpte daha fazla olmuştur. Sivil, asker bir çok insanlar, harbin her türlü tahammülü aşan facialarI karşısında bu hastalığa yakalanmışlardır. Lewis 1940 yılında İngiliz askerlerinin kalbden şikâyeti olanların beşte dördünün bu hastalığa yakalandıklarını söylüyordu. Almanlar da bunu çok görmüşlerdir.

TEDAVİ. — İlk iş hastayı muhitinden uzaklaştırmak, tebdili havaya göndermektir. İstirahat, gezinmeler, açık hava kürleri, banyolar, sinirleri yormıyacak oyunlarla haftalar ve hattâ aylarca dinlenmek lâzımdır. Burada ilâçlar müessir değildir. Yahut pek az müessirdir.

Hastalık daima nüksedebilir. Nöbet esnasında ölen yoktur. Fakat nüksede ede nihayet insanı malûl bırakabilir. Bu bakımdan beynelmilel önemi haiz bir ârızadır.

DAKRİYOSİSTİTİS — (Dachryocystitis) — Göz yaşı ifraz eden ve gözün pınarında oturmuş olan bezin iltihabı demektir.

Bu iltihabın sebepleri çoktur. Basit bir nezleden ileri gelebileceği gibi bir çok mikroplar da bu iltihabı yapabilir. Cerahat yapan mikroplardan ileri gelirse o zaman buna (cerahatli dakriyosistitis) denir. Bunlarda gözün pınarı ile burun arasındaki iştirâk kanalı tıkandığından göz daima sulanır veyahut cerahatlidir. Gözün altında burnun kenarından tazyik edilince cerahat fışkırır.

TEDAVİ. — Gözü antiseptik mahlûllerle temizlemek, kanal içine sonda koymak, gerekirse ameliyat yapmak muvafıktır.

DALAK HASTALIKLARI

DALAK DÜŞÜKLÜKLERİ — Dalak, karnın sol tarafında kaburgalar altında saklı durumda olup normal insanda, el kaburgalar kenarına konarak derin nefes aldırmakla dalak hissedilmez. Dalak büyümediği halde karın içinde yer değiştirebileceği gibi çok büyük dalakların karın içinde aşağılara düşerek havsala denilen leğen içine kadar inebildiği görülmüştür. Bunlara dalak düşüklüğü denir.

Dalağın böyle yer değiştirmesi bazı ârızalara sebep olur. İlk önce ağrı yapar, bir tazyik ve asılma hissi vardır. Sonra hasta karnının içinde bir ur var sanır. Dalak düşüklüğü bu kadarla kalmaz. Bazan da zeneb denilen ve damarlarının bulunduğu kısım bükülerek dalağa giden kanın gidememesi neticesi dalakta gangren olur.

Tedavi: Ameliyatla dalağı çıkarmaktan ibarettir.

Dalak uru, yoktur demek caizdir. Hakikaten her uzuvda urlar olduğu halde dalakta ur görülmez. Bu, ötedenberi tababette merak uyandırmış ve nihayet dalakta urları eriten bir hassa bulunduğuna hükmedilmiştir.

Dalakta abseler olur. Bu mikropların veyahut cerahat hücrelerinin vücudun başka bir yerinden kalkıp dalağa gitmesi ve orada yerleşerek abse yapması demektir. Umumî tedavi ile iyi olmazsa ameliyat lâzımdır.

Dalakta verem de olur. Verem mikropları kana karışarak vücudun her tarafına yayıldığı zaman dalağa da gidebilir Bunun tek bir verem mihrakı halinde kalması veyahut dalağı istilâ etmesi mümkündür.

Dalakta amboli de olur. Yani kalb hastalarında kalbin içindeki kan pıhtılarından bir parça koparak gidip dalak damarlarından birini tıkıyabilir. Eğer bir kalb hastası (hele **Andokarditis lenta**'lı bir hasta) bir gün dalak üzerinde ani ve şiddetli bir sancı ile kıvranmıya başlarsa ilk akla gelen böyle bir **amboli** olmalıdır. Burada ârızanın âkıbeti, hastalığın umumî akibetine tâbidir. Ve hususî bir tedavisi yoktur.

Sıtmada dalak çok büyür. Bazan dalak karnın yarısından fazlasını işgal edecek kadar büyümüş olabilir. Böyle bir dalağı küçültmek imkânsızdır.

DALAK BÜYÜMELERİ — Dalak muhtelif sebeplerle normal hacminden çok fazla büyüyebilir. Buna tıb dilinde **Splenomégalie** denir.

Dalak büyümelerinin pek çok çeşitleri ve sebepleri vardır. Bunları kısaca bildirelim:

a) — **Mikroplu hastalıklar sebebile büyüme:** Sıtma, Kala-Azar, Tifo, Malta Humması, Hummayi racia, Septisemiler, Lekeli humma, Andokarditis lenta'daki dalak büyümeleri bu cinstendir. Bunlar içinde dalağı en çok büyüten Sıtma ile Kala-Azar'dır. Bu iki hastalıkta dalak karnı dolduracak kadar büyüyebilir.

b — **Dalak ve lenfa bezlerinin birlikte büyüdüğü hastalıklar:** Lökemi denilen ve kanın ak yuvarlakları olan Lökosit'lerin artmasından ileri gelen hastalıklar, Frengi, **Lenfogranuloma**, **Lenfosarkoma** da böyledir.

c) **Hem dalak ve hem de karaciğerin birlikte büyüdüğü hastalıklar:** Sarılıkla birlikte veya ayrı bütün Siroz'lar, doğuştan veya sonradan olma ve kan erimesinden ileri gelen Hemolitik sarılıklar, karaciğere barsaklardan gelen kara kan damarının tıkanması, Bronz hastalığı, bu gruba dahildir.

d) **Ağrı ile birlikte dalak büyümesi:** Dalak yırtılması, dalağın damar ve sinirlerinin teşkil ettiği kuyruğun bükülmesi, dalakta yalancı kistler, hakikî Ekinokok keseleri, dalak damarının tıkanması.

e) **Ateş ile birlikte dalak büyümesi:** Dalak tüberkülozu, dalak absesi, **Lengogranulama** bu gruptadır.

Kansızlık ile birlikte olan Banti hastalığı da vardır. Bu hastalık 20 - 40 yaş arasında çok görülür. Dalak büyümüş, kanın ak yuvarlakları azalmış, kırmızı yuvarlakları çok azalmıştır. Üç devresi vardır:

1— Dalak büyüme devri: Bu devrede sadece dalak büyür. Sonraları kansızlık başlar. Bu devir 1 - 5 yıl sürer.

2— Karaciğer büyüme devri: Karaciğer büyür. İshal, karında gaz gerginliği, iştahsızlık, bulantı, idrar azalması, görülür.

Üçüncü devir son devir olup karında su toplar. Sarılık vardır. Her taraftan kan boşanmaları (burun, boğaz, rahim, diş etleri) görülür.

TEDAVİ. — Son devre gelmemiş ise yegâne tedavi dalağı çıkarmaktan ibarettir. Ayrıca kansızlığa karşı ilâç da verilir. Fakat son devre gelmiş, karında su toplamış ise yapacak bir şey yoktur.

DALAK YARALANMALARI — Dalak ya haricî bir sebeple yaralanır, veyahut da yarılmak veya patlamak suretile zedelenir. Haricî sebepler meyanında kurşun, şarapnel, bıçak, veya süngü, herhangi sivri ve keskin bir âletin karına girip dalağı yaralaması akla gelir.

Bir de dalak, bu gibi sebepler olmadığı halde yarılabilir veya patlar. Buna sebep de dalağın birdenbire şiddetli takallûsudur. Meselâ Adrenalin gibi, dalağı takallüs ettirici bir ilâç, yahut karına vurulmak, düşmek veya çarpmak gibi sebeplerle dalak patlar. Bunlar tehlikelidir.

TEDAVİ. — Dalağın ameliyatla çıkarılmasından ibarettir.

DALTONİZM — Gözün renkleri birbirinden ayırdedememesi demektir. İlkönce Dalton tarafından tarif edildiğinden bu ad verilmiştir. Buna aynı zamanda **Dalton**'un **amblyopisi** de derler.

Başlıca iki şekli vardır:

1 — Bütün renklerin seçilememesi,

2 — Yalnız kırmızı, yeşil ve mor renklerin tefrik edilememesi.

Bu hastalığa yakalanmış olan hastalar, kendilerinin hasta olduklarının farkında olmazlar. Bunlar renkleri koyu ve yeknesak görürler.

Bu iki çeşit Daltonizmden ikinci çeşidi yani kırmızı, yeşil ve mor renklerin ayırdedilememesi daha önemlidir. Çünkü vapur, tren, otomobil gibi nakil vasıtalarının hareketleri bu işaretlerle ayarlanır. Eğer renk ayırdedemezse bir yere çarparak kazalara sebep olur.

Hastalığın sebebi kat'i olarak bilinmiyor. İrsî olduğu veya bünyevî olduğu söyleniyor.

TEDAVİ. — Yoktur.

DAMAK — Ağzın tavanı ile gerisinde yemek borusu, nefes borusu ve geniz ile ağız arasındaki münasebetleri idare eden bir perdeden ibarettir.

Ağzın tavanı üst çene kemiklerinden yapılmış olup üzerini ağız **Mucosası** dediğimiz asıl damak örter. Ondan sonra yumuşak damak başlar ki perde vazifesi gören bu kısımdır. Bu perdenin orta yerinde eski tıb dilinde **Lühat**, şimdi de **Uvula** denilen sivri ve uzun kısım vardır. İki yan ve aşağı kısımları bademciklerin yataklarının ön kısmını örter.

Damak, gerek yemek içmek, gerekse konuşmada önemli rol oynar. Onun için hastalıkları da mühimdir.

En başta iltihapları vardır. Damak iltihapları çok kere geniz, bademcikler, ve boğaz iltihaplarının bir kısmını teşkil eder. İltihaplarınca kızarır, şişer ve ağrır. Bilhassa çene hareketleri ve yutkunma esnasında ağrı duyulur. Hususî iltihaplarından biri de Difteridir. [Bak: Kuşpalazı].

Damakta tahribat yapan hastalıklar da vardır. Bunlar ya kaza neticesidir; meselâ yaralanmak, düşmek vesaire gibi. Yahut da büyük bir abseden, gangrenden sonra olur. Bunlardan daha mühim olan iki şey vardır ki damağı çok tahrip eder: Frengi, Kanser.

Frenginin **Zamk** denilen üçüncü devrinde damak üzerinde çok tahribat olur. Bu sadece **Mucosa**'da olmayıp kemiklerde de olur. Bunun neticesi ağız ile burun arası delinir ve hastanın yediği içtiği burnundan gelmiye başlar. Bazan yumuşak damak kısmen veya tamamen harap olur. Bunlar ömürleri oldukça malûl kalırlar. [Tedavi için **Frengi** kelimesine bakınız].

Ağızda olan kanserlerin damağı tamamen veya kısmen tahrip etmesi de mümkündür. Bu şekilde tahribat yapacak kadar ilerilemiş bir kanseri tedavi hemen imkânsızdır. Her ne şekilde olursa olsun damak harap olunca hastanın yiyip içmesini kolaylaştırmak için sun'i damak yapmak kabildir. Bu ya ameliyatla olur, yahut protez koyarak olur. İyi bir sun'i damakla yaşamak kabildir. [Bak: Protez].

DAMARLAR — Kanın kalbden vücuda ve vücuttan kalbe gidip gelmesini, yani kan dolaşımını (eski tıb dilinde deveranı dem) temin eden borulara damar denir. Damarların çeşitleri vardır.

Büyük damarlar, küçük damarlar, orta damarlar, kıl damarlar, veritler (yeni terim: Vena'lar).

Büyük damarlar kalbin sol karıncığından çıkan ve eski tıb dilined **ebher** şiryanı ve yeni dilde **aorta** denilen şahdamarla, kalbin sağ karıncığından çıkan ve eski tıb dilinde adına **(Şiryanı Reevî)**, şimdi de **Pulmonalis** denilen damarlarla, kalbe kanı getiren veritlerin en büyüğü olan ve eski tıb dilinde **Veridi ecvef** şimdi de **Vena cava** denilen damarlardır.

Bunlardan **aorta** adı verilen şahdamar kalbden çıkan temiz kırmızı kanın vücudun her yerine dağılmasına yarayan ana borudur. Bundan bir çok dallar budaklar halinde orta damarlar ayrılır. Onlardan da iç ve dış uzuvlarımıza kanın gitmesine yarayan küçük damarlar ayrılır. Bunlar da incele incele nihayet (kıl damarlar) dediğimiz ve eski tıb dilinde **(evîyei şâriye)** şimdi de **Kapiller** denilen damarlarla nihayet bulurlar. Büyük, orta ve küçük damarlarda üç tabaka vardır: Dış, orta, iç tabaka. Halbuki kıl damarlar bir sıraya dizilmiş ve **Andotel** denilen hücrelerden ibaret olan bir iç tabakadan yapılmıştır. Başka tabakası yoktur. Kan, bu kıl damarlara gelince içindeki oksijeni ve hücrelere yarayacak maddeleri verir. Hücrelerdeki kir, pas, kullanılmış şeylerin artıkları, külleri, ne varsa alıp götürür. Kıl damarlar örümcek ağı gibidir. Bu damarların öteki ucundan eski dilde (Verit) ve şimdi de **Vena** denilen kara kan damarları başlar. Bunlar gittikçe daha büyük kara kan damarlarına ulaşırlar. Toplana toplana ve gittikçe büyüyerek üst ve alt boş damar (hakikatte boş olmayıp kara kan varsa da cava boşluk, mağara, mahzen mânasına gelir) olurlar. Bunlar da kalbin sağ kulakçığında sona ererler. Adına şimdi **Pulmonalis** denilen büyük damar da kalbin sağ karıncığından çıkarak akciğerlere gider. Orada dal budak salar ve kan temizlendikten sonra başka damarlara toplanır ve tekrar kalbin sol kulakçığına gelir.

DAMAR SERTLİĞİ — (Bak: Arteryoskleroz).

DANG HASTALIĞI — **(Dangue)** — Ateşli, kısa süren ve vücutta döküntü yapan ve iyi olan bir hastalıktır. Mutedil ve sıcak iklimlerde çok görülür. Akdeniz kıyısı bu hastalığa çok müsaittir. 1927 - 1929 senelerinde Yunanistanda nüfusun beşte biri, bizim de Ege kıyılarımız halkı bu hastalığa yakalanmışlardır.

Sebebi: Mikrop süzgeçinden geçen bir **Virüs**'tür. Hastalık mikrobu **Aëdes algypti** denilen bir sineğin ısırmasile onun barsağına geçer. Aynı sinek hastalığı sağlamlara nakleder. Bu mikrop sağlama geçebilmek için sivrisineğin barsağında on bir gün kalmalıdır. Sinek sağlamı ısırdıktan ortalama bir hafta sonra hastalık başlar.

Hastalık damarların kolay çatlayıp, yırtılabilmesi, kalbin yavaşlaması, kan tazyikinin düşmesi, damarların genişlemesi, kusma, kabızlık, baş dönmesi, ter gibi belirtiler yapar. Böbrekler, kalb, karaciğer ve hattâ beyinde geçici ârızalar yapar. Ateş çok yükselir, fakat üç gün sonra muvakkat bir iniş yaptıktan sonra tekrar çıkar ve 6 - 7 günde sona erer. Başta, adale ve kemiklerde, mafsallarda, karında ağrılar olur. Burun kanamaları vardır. Vücutta pembe lekeler olur. Hastalık esnasında hastayı gören çok ağır sanır. İştah yoktur. Ağrılar dayanılmaz bir haldedir. Kanda **Lökosit** dediğimiz ak yuvarlak sayısı azalmıştır (normal (6000 - 8000). Vücuttaki lekeler daha çok **el** ve ayakta, yüzde, elde, bilekte, boyunda olur. Uyku çok bozuk, hasta ağrılardan dolayı mütemadi inleme halindedir. Çok susama vardır. Bazan kaba kulak gibi kulak altı şişlikleri de olur. Bazan albümin işeme, cerahatli idrar da görülür.

İyi bakılmıyan hastalarda vücutta abseler, kan ufuneti yapan mikrop almalar olur.

TEDAVİ. — Henüz hususî bir ilâcı yoktur. Yatakta istirahat, ağrılara karşı müsekkin ilâçlar, ağız, burun temizliğine dikkat, perhizden ibaret bir tedavi lâzımdır. Bulantıyı durdurucu ilâçlar, kabıza karşı lâvman, kanamaları durdurucu ilâçlar, verilir.

KORUNMA. — Sivrisineklerle mücadele ile olur. Yani sıtma için olduğu gibi sivrisinek yuvalarını yoketmek, cibinlik kullanmak lâzımdır.

Bu hastalığı bir defa geçirenlerde kuvvetli bir muafiyet bırakır. Bundan dolayı salgınlar 25 - 30 yılda bir olur. Yani nesil değiştikçe görülür.

DARİER HASTALIĞI — Bolck tarafın-

dan da tarif edilen ve ciltte bir takım indifalar husule getiren bir hastalıktır.

TEDAVİSİ. — Hususî ilâcı yoktur.

DARVİNİZM — (Darwinisme) — Meşhur İngiliz âlimi **Charles Darwin** tarafından kâinattaki tekâmül hakkında konulan nazariyeye denir. Bu bilgin 1831 den 1836 ya kadar devam etmek üzere Cenup Amerikasında yaptığı inceleme gezisinden dönüşünde (Cinslerin Tabiî Istıfa Yolile Teşekkülü) adındaki eserini vücuda getirdi. İşte **Darwinisme**'in esası bu eserdir. Bu bilgine göre gayri uzvî maddelerden en küçük hayat sahibi olan mikroplar ve parazitler husule gelmiş bunların içinde mükemmel olanlar yaşayabilmiş ve onların tenasülünden daha mükemmel ve daha büyük canlılar husule gelmiştir. Böylelikle maymun cinsine kadar yükselmiş olan hayvan şeceresi, maymunda bir müddet durmuş, onda husule gelen ıstıfadan da insan husule gelmiştir. Bilgine bu kanaati veren şey bazı maymunların ve bu arada **Antropoide** denilen ve insana çok benziyen şempanze maymununun ıstıfasından insan husule getirmiştir. On dokuzuncu asırda büyük fırtınalar koparan Darvinizm nazariyesi ilim tarihine geçmiş ve Darwin'i meşhur etmiştir.

DEBİLİTE — Normalden aşağı yapılı olan çocuklardır. Normal çocuk üç kilodur. Bunlar iki kilo ve hattâ daha aşağıdır. Bunlar nadiren vaktinde veya vaktine yakın doğmuşlardır. Sekiz aylıktan küçük doğanları çoktur. Bir kilodan aşağı çocuk yaşayamaz. Bu çocukların derisi kırmızı, morumtraktır. Yağları yok gibidir. Yüzleri şiş gibidir ve sarılık görülür. Hararetleri normalin altındadır. Güç nefes alırlar. Meme emmesini beceremezler. İdrarları çok azdır. Umumî mukavemetleri çok düşük olduğundan çabuk hastalanır ve ölürler.

TEDAVİ. — Birinci iş bunları üşütmemektir. İcap ederse etüve konur. İkincisi besleme meselesidir. Mümkün olduğu kadar anne sütile büyütmeye çalışmalıdır. İnek sütile çabuk hastalanırlar.

Mikroplu hastalıklardan korumak için mümkün olduğu kadar temiz tutmaya çalışmalıdır. Bu temizlik hem cilde, hem de ağız, burun ve makat, ferç gibi nahiyelere aittir. Çok iyi bakmak şartile böyle çocukları yaşatmak kabildir.

D.D.T — İkinci Cihan Harbi içinde şöhreti dünyayı tutan bir dezenfeksiyon maddesi de D.D.T. adındaki ilâçtır.

İsviçre'de **Geigy** fabrikasının yaptığı bu ilâç hemen Amerikalılar tarafından satın alınıp harpte kullanılmıştır. İlk defa Napoli'nin işgali sırasında çıkan Tifüs salgını sırasında kullanılmış ve bütün bitler bu ilâçla öldürülerek o müthiş salgın durdurulmuş ve söndürülmüştür. Halbuki gazeteler o sırada yalnız Napoli'de otuz bin kişinin Tifüse yakalandığını yazmışlardı. Ondan sonra Amerikalılar bunu bütün ordularında kullanmışlardır. Hele Uzak-Doğudaki adalarda çeşitli haşerat ve böcekler, mikroplarla uğraşmak zorluğu D.D.T. nin kurtarıcı kudreti sayesinde giderilebilmiştir.

D.D.T. kısaltılmış bir kelime olup asıl ilâcın adı **Dichlor-Dimethyl-Trichlorethan**'dır. Buradaki üç kelimenin baş harfleri alınarak **D.D.T.** denmiştir.

Bu ilâçla temasa gelen cisimler ve eşya yıkansa bile 2-3 ay üzerlerinde mikrop ve herhangi bir zararlı haşerenin yaşamasına müsaade etmiyor. Yani öldürüyor. Bu ilâcın asıl kıymeti sadece iyi bir dezenfeksiyon maddesi olmayıp, ne insana, ne de ehlî hayvanlara hattâ arılara zarar vermemesidir.

DEJENERELİK — Halk diline bile geçen bu kelimenin her zaman yerinde kullanılmadığı görülmektedir. Çok defa kızdıkları kimseye (dejenere) demek bir nevi küfür halini almıştır.

Dégénéré tıb dilinde başka anlamda kullanılır. Meselâ bir hücrenin dejenere olması, sinirin dejenere olması, urun dejenere olması denildiği zaman anlaşılan şey, o söylenilen ne ise onun hüviyetini değiştirmesi demektir. Bu bakımdan halk dilinde ve ruh tababeti dilinde bahsedilen dejenereleri bu kelime ile anlatmak doğru olmasa gerektir. Fakat ne çare ki bir kere yerleşmiş olduğundan biz de buna uyarak **Dejenerelik** genel adı altında bu sakatlıkları inceliyeceğiz.

Dejenere dediğimiz insanlar ruhî ve aklî melekeleri çarpık kimselerdir. Bunlarda bir kısım melekeler fazla, bir kısmı az gelişmiş

veyahut büyük bir ekseriyeti gelişmede çok geri kalmıştır. Bu da normal insanda melekeler arasında gördüğümüz âhengin bunlarda bulunmamasını mucip olmuştur.

Dejenere, umumî olarak aptal demek değildir. Filhakika bir sınıf dejenere vardır ki onlarda aptallık derecesinde bir gerilik vardır. Fakat bir kısmı da en zeki adamlara taş çıkartacak kadar zekâ eseri gösterirler.

Ruh hastalıkları bilginleri genel olarak dejenereliği üçe ayırırlar:

1 — Yüksek dejenere,

2 — Orta dejenere,

3 — Aşağı dejenere.

Evvelâ yüksek dejenereleri inceliyelim.

Yüksek dejenereler, zekâ baktmından geri olmayıp normal ve hattâ normalin üstünde olanları bile vardır. Ancak bunlarda zekânın gelişmesi ve işlemesi normal değildir, âhenksizdir. Herhangi bir iş üzerinde sakin, devamlı bir çalışma yapmak ve ondan bir netice almak ellerinden gelmez. Sık sık meslek de değiştirirler. Çok şeye heves ederler. Fakat hiç birini sonuna erdiremezler. Bir işe büyük alâka ile başladıkları halde çabuk sıkılır ve bırakırlar. Tenkidi çok severler. Fakat tenkit ettikleri şeyin doğrusunu yapmak veya göstermek ellerinden gelmez. Büyük heyecanlardan hoşlanırlar. Bazan mevcut ve teessüs etmiş bir işi bozmak, yıkmak ihtiyacını duyarlar. İhtilâlcilerin çoğu yüksek dejeneredirler. Bunları ihtilâl yapmıya sevkeden şey sadece yaradılışlarındaki (memnun olamamak) hassasıdır. Bazan yaptıkları işler o kadar göze çarpacak, parlak veya hayret uyandıracak şekildedir ki, kendisinde bir (deha) tasavvur edenler olur. Kuvvetli söz söylerler. Dinleyenleri sürükliyen, ikna edici bir mantıkları vardır. Yazıları ile etrafı altüst edebilirler. Nihayet normal ve zeki bir insan onun peşinden gitmez. Fakat cemiyet içinde sayısı az olmıyan safdil ve basit düşünceliler ona kanarlar, arkasından giderler ve kurulmuş düzeni yıkmaya kalkarlar ki ihtilâl budur. Bittabî istibdada, zulme karşı ayaklanma demek olan mukaddes ihtilâlleri kasdetmiyorum. Fakat en iyi idare edilen memleketlerde dahi ortalığı karıştırma ihtiyacının ateşile yanıp tutuşan bir yüksek dejenere, safdil ve basit insanların zayıf damarını bulmak ve bir yangın çıkarmak kudretindedir.

2 — **Orta dejenerelere gelince:** Fransızların **Dégénéré moyen** dedikleri bu insanlarda aşırı bir zekâ şöyle dursun, normalden aşağı bir zekâ vardır. Fakat aptal değildirler. Bunlar basit işleri otomatik bir makine gibi yaparlar. Fakat derin bir hesap yapmak, başarılı bir işe atılmak, mühim işleri çevirmek için zekâları kâfi derecede gelişmemiştir. Bunlar arasında zekâları muayyen bir istikamete doğru inkişaf etmiş ve diğer kısımlarda tamamen yaya kalmış olanlar vardır. Mükemmel bir musiki üstadı olabildiği halde ilkokulu bile bitirmeye kâfi gelecek bir zekâ olgunluğu gösteremezler. Bulundukları memuriyet veya san'atte yükselmelerine imkân yoktur. Otuz sene bir iş üzerinde çalışarak başladıkları noktada sayarlar. Muayyen bir istikamette inkişaflar gösterenler kısmî dejenerelerdir. Umumî gerileme olanlar ise tam dejenerelerdir.

3 — Bir de aşağı dejenereler vardır ki bunlar halk arasında (saf) veya (safdil) adını taşırlar. Kimseye zararları yoktur. Fakat faydaları da yoktur. Bütün melekeleri geri kalmıştır.

TEDAVİ. — Dejenerelik tedavi edilemez. Terbiye ile bir dereceye kadar ıslah edilebilir.

DEKSTROKARDİ — (Dextrocardie) — Normal olarak göğsün ortasında ve sola doğru durumda olan kalbin tersine olarak sağda oluşu demektir.

İki türlü Dekstrokardi vardır: Biri yalnız kalbin sağda oluşu, öteki kalbden başka bütün iç uzuvların yer değiştirmiş olması, yani midenin sağa, karaciğerin sola, dalağın sol yerine sağa, apandisitin sola geçmiş bulunması gibi.

Birinci şekil yani sadece kalbin sağda oluşu çok ender görülür. Daha sıkça görülen öteki uzuvların da yer değiştirmiş olduğu ikinci şekildir. Maamafih bu sıkça görülme tâbiri nisbîdir. Ben 26 yıllık hekimlik hayatımda dört vaka gördüm. (Bak: Uzuvların tersliği).

Doğuştan olan bu tersliğin vücuda bir zararı yoktur. Tedavisi de yoktur.

DEKUBİTUS — (Decubitus) — Uzun süren ve sırtüstü yatmayı gerektiren hastalıklarda sırtta ve bilhassa kabalar üzerinde yaralar açılmasına **Dekübitüs** denir. Lûgat mânasile **Dekubitus** sırtüstü yatmak mânasınadır.

Bu hal her hastada olmaz. Bilhassa uzun

yatmalarda, murdar ilik hastalıkları, çok zayıf ve erimiş kimselerde görülür. Önce bir kızarma, sonra siyahlanma olur. Bunun sebebi o yerlerde kan dolaşımının olamamasıdır. Yani derinin o kısmı beslenemiyerek ölür. Gangrene olur. Gittikçe derinleşerek kemikler meydana çıkar.

TEDAVİ. — Bunu önlemek için hastaların altına hava ile şişirilmiş lâstik simitler konur. Kızaran yerlere Talk gibi zararsız pudralar ekilir. Yara açılmış ise temiz kalmasına dikkat ve doktor tarafından pansıman yapılır.

DEMANS — [Bak: Bunama].

DELİLİK — Beş duygusile beynine topladığı şeyleri incelemek, mâna vermek, onlardan fikir çıkarmak, eski öğrendiklerini hatırlamak, dikkatini bir noktaya toplıyabilmek, ve olaylara uyabilmek, bulunduğu yeri, zamanı tayin edebilmek gibi normal insan beyninin yapabildiği işlerde düzensizlik ve karışıklık ile kendini belli eden hastalıklara [delilik] umumî adı verilir. Deliliğin çeşitleri pek çoktur. Bunların her biri ayrı ve büyük hastalıklar olup sırası geldikçe anlatılacaktır.

Delilerin düşünce ve muhakemelerindeki ittiratsızlık yüzünden sözleri de saçma sapan olur. Bunlara hezeyan = **Delirium** denir.

Hezeyanlar pek çeşitli ve bazan da hayret verici mahiyette olur. Meselâ Paralizi jeneral denilen ve frenginin beyine vurmasından ileri gelen hastalığın başlangıcında öyle parlak fikirler, öyle projeler, plânlar ileri sürenler ve bunları da muntazam ve inanılır şekilde anlatanlar olur ki farkına varmıyanlar, bunun müthiş bir keşifte bulunduğuna veyahut dünyayı ıslah edebilecek bir siyaset dahisi, bir (ermiş), belki bir peygamber olduğuna inanacak kadar aldanabilirler.

Bazıları da kendi nefislerini mücrim görürler. Kendilerini bir hiç sayarlar. (Ben fenayım, ben muzırım, ben cemiyeti beşeriye için bir yüküm) diye düşünürler ve günün birinde muzır saydıkları kendi vücutlarını ortadan kaldırmıya teşebbüs ederler. (Melânkolide olduğu gibi).

Bazıları ise hareketli, neşeli, atak, kavgacı, gürültücü olurlar. Bir yerde duramazlar. Saldırgan olurlar. Bunların adalî ve tenasülî kuvvetleri ifrattır. Sadece saçma olmıyan veya saçma olduğu anlaşılamıyan fikirleri bir tarafa bırakılırsa müthiş zeki görünürler. En derin hesapları yapmak, her şeyi çabuk kavramak gibi marifetler gösterirler. (Mani'de olduğu gibi).

Bir de çeşit çeşit yanlış kanaatlere sapan, hayaller gören, sesler işiten cinsler vardır. [Bak: **Hallusinasyon**]. Etrafındakileri hep fena, kötü niyetli insanlar olarak telâkki eder. Kendisi için tuzaklar kurulduğunu, Evinin altına bomba konduğunu, birisinin her gece kapısının önünden geçerken kendisine küfür ettiğini iddia eder. Bütün bunları yapan diye tasavvur ettiği adamı yoketmek ister. Bu tefsirî hezeyanlar en çok **Paranuvaya**'da olur. Velhâsıl deliliklerin envaı pek çoktur. Bazılarının mikroplardan ileri geldiği anlaşılmış ise de bir kısmının da henüz neden ileri geldiği malûm değildir. Tedavileri, bahislerinde söylenecektir.

DENİZ TUTMASI — Eskiden yalnız deniz nakil vasıtalarına ait olan bu tutma meselesi, medeniyetin ilerlemesi sayesinde süratli nakil vasıtaları olan tren, otomobil, balon ve tayyarenin de icadı üzerine bütün nakil vasıtalarına şamil olmuştur.

Bazı kimseler bu vasıtalarla seyahat edince az veya çok bir zaman sonra önce bir baş dönmesi, sonra sersemlik ve bulantı, hissederler. Hattâ kusarlar. Nihayet şiddetli baş ağrısı, başta ağırlaşma, gözlerin dönmesi ve uyku hali baş gösterir.

Bu hal bazı kimselerde ters oturmakla, bazılarında uzun bir zaman sonra olduğu halde bir kısmında da dalga olsun olmasın, hemen deniz tutar. Bunlar asabi kimselerdir. Fakat her asabi insanda da bu olmaz. [Tafsilât için Baş dönmeleri bahsine bakınız].

DERİ — Vücudumuzun dış yüzünü örten mühim bir kısmıdır. Deri demek vücudumuzun dış yüzü demek olduğundan vücudumuzun yüz ölçüsü (eski tâbirle mesahai sathiyesi) de derinin genişliği demektir. (Takriben 1,5 - 2 metre kare).

Deri başlıca üç kısımdan yapılmıştır:

1 — Beşere denilen sathî tabaka.
2 — Edimme denilen derin tabaka.
3 — Deri altı yağlı nesiç.

Beşere hücreleri düz, yassı, şeffaf hücre-

lerden ibaret olup sık sık değişir. Bunların aralarında çukurluklar vardır. Buraları **Pore** yani mesamat olup derinin nefes delikleridir. Ayrıca ter bezlerinin ağzıdır. Sebacé denilen ve derinin yağlı, kaypak bünyesini yapan bezler de bu tabaka altındadır.

Edimme kısmı da bir çok tabakalardan yapılmış olup ter ve Sebacé bezleri, kılların soğanları buradadır. Bir çok kıl gibi ince damarlarla örülmüştür. Deri altı yağ tabakası derinin kemik ve adaleler üzerinde kaymasını temin eden yumuşak yağlı ve boşluklarla dolu bir tabakadır. Deri damardan çok zengin olup kanın burada toplanması, kızarmasını, kanın bu damarlardan kaçması, solmasını mucip olur. Deri sadece vücudü örtmekle kalmaz. Mütemadiyen su buharını dışarıya vererek vücudun teneffüsünü ve hararet mekanizmasını düzenler. Vazifeleri çok, haricî tesirlere doğrudan doğruya maruz bulunduğundan hastalıkları da pek çoktur. Bunlardan sırasında bahsedilecektir.

DERİ HASTALIKLARI — Vücudumuzun dış sathını örten deride pek çok çeşitli hastalıklar vardır. Bunları iki guruba ayırmak lâzımdır:

1 — Mikrop veya parazitlerden ileri gelenler,

2 — İç uzuvlarda veya bünyedeki bozuklukların derideki tezahürleri.

Birinci gurupta her türlü mikroplarla olan cerahatli ve cerahatsiz iltihaplar (yani **Dermit**'ler), parazitlerden ileri gelen (Uyuz, Mikoz) gibi hastalıklar vardır.

İkinci grupta ise hastalığın tezahüratı deride, fakat kökü içeridedir. Meselâ Egzama, **Sebore, Pellagra**, bir çok **Dermatoz**'lar bu guruptadır. Burada ya mide ve barsak bozukluğu vardır. Meselâ kurdeşen denilen **Ürtiker**'in sebebi bir çok defa gıdaî bir zehirlenmedir. Yahut karaciğer bozuktur. Yahut böbrekte bir hastalık vardır. Gıdalarda vitamin az veya alınan vitaminden istifade edilemiyordur. (**Pellagra**'da olduğu gibi). Yahut kanda bir bozukluk vardır. (**Lökemi** hastalığında olduğu gibi). Sinir iltihabı vardır. (**Zona**'da olduğu gibi). Velhâsıl bünyenin kusuru, beslenme kusuru veyahut vücudun muhtelif yerlerindeki bozukluklar deri üzerinde kendini gösterir.

Bütün bunları alfabe sırasile yazıyoruz. Her hastalığa ait tafsilât ve tedavi için ait oldukları kısımlara bakmak lâzımdır.

DERKUM HASTALIĞI — Buna tıb dilinde bulanın ismini vererek böyle denildiği gibi hastalığın vasıflarına bakarak **Adipositas dolorosa** da derler. İlkönce 1888 de **Derkum** tarafından keşfedilmiştir.

Bu hastalığın belirtileri gittikçe takatten kesilmek ve vücudun her tarafında ağrı olması, ve çıkın çıkın yağ kütleleri toplanmasıdır. Bu yağ kütleleri bilhassa sinirlerin boyunca toplanmasından dolayı hareketle veyahut ellemekle çok şiddetli ağrı yapar. İşte bu yağdan doalyı **Adipositas** ve ağrıdan odlayı da **Dolorosa** adı verilmiştir.

Hastalığın sebebi kat'î olarak malûm değildir. Beyinin altındaki **Hipofiz** bezinde bir kusur olduğu sanılıyorsa da kat'î bir şey bilinmiyor.

TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı yoktur. Bazıları ameliyatla yağları çıkarttırmaktadır.

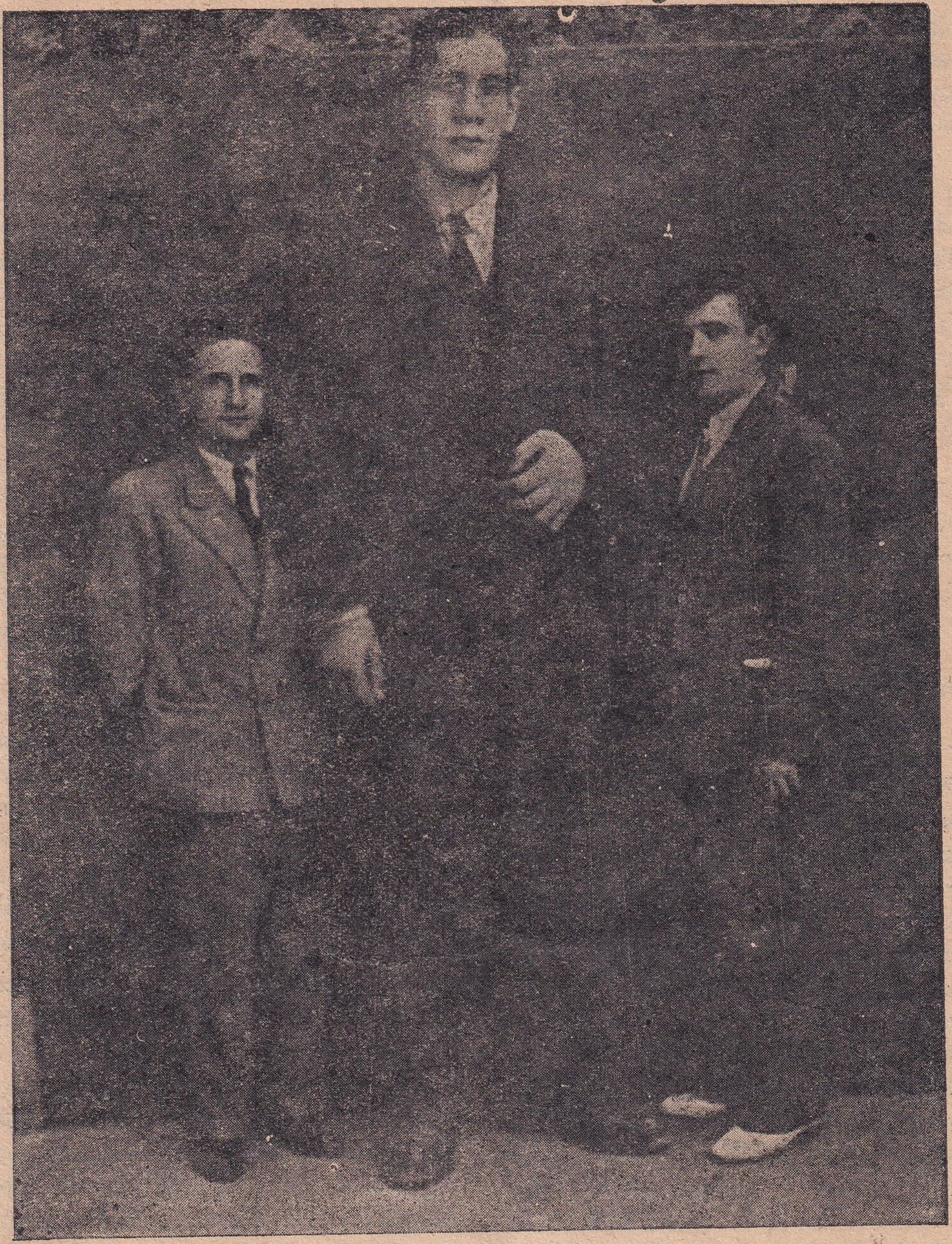
DERMATİT — Cildin iltihabı demektir. Bunun sebebi çeşitli mikroplardır. Dermatit muayyen bir hastalığın adı olmayıp çeşitli bir çok hastalıkların gurup halinde adıdır. Binaenaleyh Dermatitlerin tarif ve tedavisi bu hastalıklar meyanında söylenecektir.

DERMATOL — Bizmutlu bir ilâç olup çok sulanan yaralarda sulanmayı keser. Deri hekimleri ve operatörler tarafından çok kullanılır.

DERMATOZ — Dermatoz da umumî bir isimdir. Cilde ait hastalıkların en büyük kısmı bu umumî ad altında toplanır. Bunlara ait hastalıklar sırasında söylenecektir.

DERMOİD — Bir çeşit (ur) dur. Hususiyeti içinde kıl ve diş bulunmasıdır. Bunu şöyle izah ediyorlar: Çocuk, rahimde teşekkül ederken kıl ve diş teşekkülüne yarıyacak ana hücrelerden bir kısmı serseri olarak başka bir yere göçmüştür ve bunlar yabancı şeyler olduklarından etraflarında bir kese teşekkül ederek ur halini almışlardır.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.



Memleketimizde devlik hastalığına en güzel misal «Uzun Ömer» dir. Fakat bu hal, iki metre 22 santim boyunda olan Uzun Ömerin çalışmasına engel olmuyor. Kendisi Köprünün Kadıköy iskelesindeki dükkânında piyango bayiliği yapmaktadır.

DERMOGRAFİZM — (Dermographisme) — Deri üzerine tırnak, iğne gibi herhangi sivri bir cisim ile çizilecek olursa bir dakika geçmeden şiddetli bir kızarma olur. Bu kızarma bir dakikadan fazla sürerse Dermografizm var demektir. Çok asabi ve diyatezik denilen bünyelerde olur. Tedavisi yoktur. Fakat ılık banyolar ve duşlar, masaj, friksiyon, açık hava gezinmeleri, alkol, tütün, hardal, havyar, konserve, salamura, muharriş gıdalar yememek, bromürlü, kalsiyumlu ilâçlar kullanmak ile bir dereceye kadar ıslahı mümkündür. Esasen bu ârıza müstakil bir hastalık olmayıp bir bünye bozukluğunun ve (damar - sinir) münasebetlerindeki düzensizliğin ifadesidir.

DEVLİK — Buna Fransızcada **Gigantizm** derler. Bu hastalık, insan boyunun normalden çok uzun olması demektir. Normalin üst sınırı 1,80 kabul edilmiş ise de bir insana (dev)

diyebilmek için 1,90 ı geçmiş olması lâzımdır.

Hastalığın sebebi **Hipofiz** bezinin ön kısmında bulunan bir ur veyahut ifrat dereceye varan bir çalışmadır. Bu bez çok çalışırsa çok büyüme hormonu çıkarır. Eğer bu hal bülûğdan önce olursa henüz kemiklerin uç kısımları kireçle tamamen kapanmamış olduğundan boy ifrat derecede uzar. İki metreyi aşar. (Memleketimizde de böyle kimseler vardır).

Bülûğdan sonra olursa boy uzamaz, fakat kemikler kalınlaşır [Bak: Akromegali].

Çok uzayan boyun ağırlığını çekemez ve belkemiği bükülerek hasta, kanbur olur. Hastalık hayat için pek tehlikeli değildir.

TEDAVİ. — Hususî ilâcı yoktur. Fakat rontgen tedavisile urun büyümesini durdurmak ve gerekirse ameliyat yapmak da kabildir.

DEVVAL — [Bak: Varis].

DEZENFEKSİYON — (Désinfection) — Pis ve mikroplu bir yerin veya bir şeyin mikropsuz hale getirilmesi demektir.

Bu da muhtelif şekil ve vasıtalarla olur: Dezenfeksiyon ya hikemî vasıtalarla, yahut kimyevî vasıtalarla yapılır. Hikemî vasıtalar hararet, soğuk, güneş ışığı, süzgeçten süzmek, gibi şeylerdir.

Kimyevî vasıtalar pek çoktur: Alkol, süblime, tentürdiyot, formol, asid fenik, tuz ruhu, kezzap ve emsali asidler, rivanol, tripaflavin gibi bir çok antiseptik maddeler vardır. Bunlardan başka ilâçlarla yapılmış müstahzarlar da vardır. Son zamanlarda çıkan **D.D.T.** de kuvvetli bir dezenfeksiyon vasıtasıdır.

Hikemî vasıtalardan en başta hararet gelir. Bir çok mikroplar 40° nin üstünde yaşayamazlar. Fakat yaşayanlar da olduğu için en yüksek hararete dayanan mikrop düşünülerek hararet derecesi ona göre yüksek tutulur. Hararetli dezenfeksiyonda hararetin tesir müddeti de mühimdir. Eğer kısa bir zamanda dezenfeksiyon istenirse o zaman hararet yüksek olmalıdır. Meselâ 15-20 dakikada mikroptan kurtulmak için hararetin 115-120 dereceye yükselmesi lâzımdır. Fakat bazı maddeler bu yüksek hararete dayanamadığından mikroptan kurtarılım derken asıl temizlenen madde harap olur. Onun için hararet 55-60 derecede bırakılır. Fakat dezenfeksiyon müddeti bir saat sürer. En iyisi bu hararet derecesinde üç gün birer saat tutmaktır.

Hararetli dezenfeksiyonda bir de yakma usulü vardır. Yâni kendisi yanmıyan madenî âletler ve eşya üzerine ispirto döküp yakmak suretiyle veyahut alevden geçirmek suretiyle mikropsuz hale getirilebilir. Hararetli dezenfeksiyon da, yaş ve kuru olmak üzere iki türlüdür. Yaş dezenfeksiyon kaynatmak veyahut su buhariyle olur. Meselâ etüvlerle olan su buharile-dir. Kuru dezenfeksiyon için de hususî fırınlar vardır. Yanmıyacak şeyler kuru hararetle dezenfekte edilir.

Bir de soğukla dezenfeksiyon vardır. Çünkü mikropların çoğu aşağı hararet derecelerinde yaşayamazlar. Fakat buzun içinde bile yaşayabilen mikroplar olduğu unutulmamalıdır. Onun için buzun bile emin bir dezenfeksiyon vasıtası olmadığı unutulmamalıdır

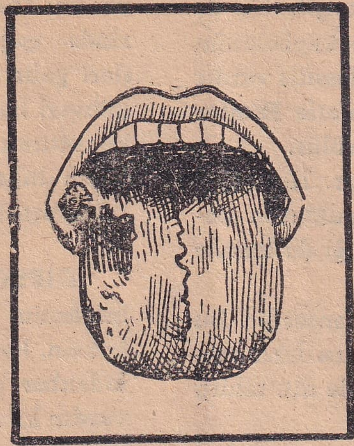
Güneş ışığı da dezenfeksiyonda işe yarar. Güneşin çok sıcaklık vermediği zamanda bile mikroplar güneş ışığında uzun müddet yaşayamazlar. Meselâ veba mikrobu gibi en tehlikeli bir hastalığın mikrobu sekiz saat güneşte kalsa ölür. Fakat güneş ışığı her zaman, her mikrobu öldürmediği gibi bazı mikropların bilâkis üremelerini kolaylaştırdığı da unutulmamalıdır.

Süzgeçten süzmek: bu muhtelif kum ve çakıl tabakalarından süzülen mayilerin mikropsuz hale gelmesi esasına müstenittir. Birçok su tesislerinde bu usul kullanılmaktadır. Biz de Millî Mücadele yıllarında büyük küplerin içine kum, çakıl ve kömür tozu koyarak suyu süzüp mikropsuz hale getirerek askere içirdik ve kendimiz de içtik. Bundan maada Chamberland ve Berckfeld ve başkaları tarafından yapılmış bir cins toprak süzgeçler de vardır ki bunlar da mikropsuz hale getirmek için kullanılır. Fakat adına virüs denilen ve boğmaca, çiçek, uçuk, uyku hastalığı ve emsali baz hastalıkları yapan gayet küçük mikroplar vardır ki bunlar süzgeçlerden de geçerler. Binaenaleyh süzgeçler de dezenfeksiyonda tam ve kat'î bir mâna ifade edemezler.

Kimyevî vasıtalardan en başta ve meşhur dezenfeksiyon vasıtası alkoldur. Fakat sanıldığının tersine olarak derecesi çok yüksek ve safa yakın alkoller, derecesi 50-75 arasındaki daha hafif alkollere nisbetle daha az mikrop öl-



Bazı dil iltihaplarında ve kan hastalıklarında dilin üzerinde kabarcıklar peyda olur.



Mide bozuklukları dilde paslanma vücude getirir ve Mucosa denilen zar şişer.



Dildeki iltihaplar dilin üzerinde çatlaklıklar meydana getirir.

dürür. Çünkü meselâ alkol ele dökülünce derecesi çok yüksek ise derinin büzülmesi ve mikropların girinti ve çıkıntı içinde kalması yüzünden tam dezenfeksiyon olamaz. Bazı kimseler alkol içmekle vücutteki mikropların da öleceğini iddia ederler. Bu içenlerin, kendilerini mazur göstermek için uydurdukları gülünç bir söz den ibarettir.

Süblime bindebir mahlûlü her mikrobu kısa bir zamanda öldürmeye yetecek kadar kuvvetli bir dezenfeksiyon vasıtasıdır.

Tentürdiyot da içinde mikrop yaşamasına imkân olmıyan kuvvetli bir maddedir. Formol doğrudan doğruya değil, buharile dezenfeksiyon yapar. Dezenfekte edilmesi lâzımgelen yerin tamamen kapatılabilir bir yer olması lâzımdır. Deliği deşiği iyice tıkanan bir yere Formol buharı sevkedilerek 24 saat böyle bırakılırsa en dayanıklı mikroplar dahi ölürler. Ayrıca Formol odaları denilen ve bir kısım eşyayı dezenfekte etmek için hususî odalar da vardır.

Asitfenik eskiden dezenfeksiyon için çok kullanılırdı. Hattâ antisepsiyi ilk icat eden meşhur İngiliz hekimi Lord **Lister** yaralara asitfenik sürmüştü. Fakat bu madde insana da zararlı olduğundan şimdi aptesthane gibi bazı muayyen yerlerin temizlenmesinde kullanılmaktadır.

Tuzruhu, kezzap, nişadırruhu gibi şeyler de mikrop yaşamasına müsaade etmezse de her yerde değil, muayyen bazı yerlerde kullanılır. Mazot da böyledir. Bazı boyalı maddelerin meselâ **Rivanol** ve **Tripaflâvin**'in de mikropların üremesine mâni olduğu görülerek dezenfeksiyonda kullanılmaktadır. Asrımızın en büyük ilâcı olan **Penicillin**'in de vücut içinde mikrop üremesine mâni olarak dezenfeksiyon yaptığı görülmektedir.

DİK TEAMÜLÜ: Kızıl hastalığı teşhis için kullanılır. Kızıl yapan streptokokların zehirinden bir damla deri içine şırınga edince eğer iltihaplanmış gibi kabarır ve şiddetle kızarırsa teamül müsbettir. Yâni şahıs mikrobu almış, hastalığa namzet demektir.

DİFTERİ. (Bak: Kuşpalazı).

DİL HASTALIKLARI.— Konuşmada ve hazım işinde önemli bir rolü olan dil etten ve onun üstünü örten muhat gışası (**Mucosa**) dan yapılmıştır. Bu uzvumuzun çeşitli hastalıkları vardır. Bunların en mühimleri iltihaplar, urlardır. Bundan maada, yanma, ısırılma, yaralanma, frengi gibi sebeplerle tahribatı da olabilir. Dil hastalıklarının en çok görülen ve mühim olanı iltihaplarıdır. Dil iltihabına tıp dilinde **glossitis** denir.

Dil için midenin aynasıdır, derler. Bu doğrudur. Filhakika mide bozukluklarında derhal dil kızarır, **Mucosa** denilen zar şişer ve üzeri paslanır. Ağır ve ateşli hastalıklarda dil kurur, üzeri kabuklanır. Meselâ tifoda, tifüste, bazı ağır Pnömonilerde dil pirzola gibi bir manzara alır. Bazı hastalıklarda da dil kırmızı, ağaç çileği manzarasını alır.

Dil üzerinde küçük küçük bulunan kabarcıklar bazılarında çok kabarır ve şişer. Bu hal dilin iltihaplarında ve bazı kan hastalıklarında görülür. Buna tıp dilinde **glossitis superficialis**

denir. Bunu ilkönce **Müller** tarif etmiştir. Bir de bu kabarcıkların büsbütün silinip kaybolduğu ve dilin düm düz şekil aldığı bir **glossitis** vardır ki bunu ilk tarif edenin adına izafetle **Hunter** dil denir. Habis kansızlıklarda görülür.

Ağzı açık yatanlarda dil kurur. Hele ağır entan hastalıklarında bilhassa çocuklarda pamukcuk denilen bir mantar hastalığı da husule gelir.

Dilin urlarından en önemlisi kanserdir. Bu dili tamamen tahrip edebilir. Ve sonra diğer yerlere de sıçrıyarak öldürür. Frengi de dili tahirp edebilir.

TEDAVİ. — Asıl sebebe göre hareket etmek lâzım ise de umumî tedavi de vardır. Meselâ ağız temizliğine dikkat etmek, dili antiseptik maddelerle, daha iyisi karbonatlı su ile silmek, gargara yapabilenlere bunu yaptırmak lâzımdır. Eğer kanser gibi bir ur varsa rontgen ve ameliyatla tedavi lâzımdır.

Habis kansızlıkta ise tedavi asıl hastalığa yönetilmelidir. Bu da bilhassa karaciğer hulâsaları şırınga etmekle olur.

Yanık, yaralanma varsa hastayı sulu gıdalarla beslemek ve ağzın temizliğine çok dikkat etmek lâzımdır. Çünkü bunlar mikroplarla abse yapabilir. Abse teşekkül etmiş ise yarmak lâzımdır.

DİMAG HASTALIKLARI: (Bak: Beyin hastalıkları).

DİPLEJİ (Diplégie) — Çifte felç diye tercüme edilebilir. Yâni vücutte çift olan sinirler in felci demektir. Meselâ yüze gelen ve **Facialis** adlı verilen sinirler iki tarafta da felç olursa buna **Diplegia facialis** derler. Bunların sebebi sinirlerin iltihabı olabileceği gibi sinirlerin beyin ve basaledeki merkezlerde bulunan kusurdan da olabilir.

Bunlar için kendi bahislerinde izahat verilecektir. Bu ârızaların tedavisi muhitî ise yâni sinirlerin kendi iltihabı ise B[1] vitamini, striknin ve elektrik tedavisi gibi şeylerdir. Merkezî sebeple olmuş ise asıl hastalığa göre tedavı edilmelidir.

DİPLOPİ = (Diplopie): — Çift görme demektir. Normal insan iki gözile bir cismi tek olarak görür. Diplopide iki göz ayrı ayrı görerek bir cisim iki görünür. Bunun da çeşitleri vardır. Tek gözle diplopi vardır ki göz adeselerinde ışığın anormal bir şekilde kırılmasından ileri gelir. İki gözde olan diplopide ise görme mihveri bozulmuştur. Zira gözü sağa, sola hareket ettiren adalelerde felç vardır. Menenjit ve beyin iltihabında da diplopı olur. Bunların tedavileri asıl hastalığın tedavısında söylenecektir.

DİPSOMANİ = (Dypsomanie): — İçki iptilâsının bır delilik şeklini almasıdır. Morfin, kokain, heroın alışkanlıklarında olduğu gibi eskidenberi çok ve devamlı içki içenlerin bir cinsi vardır ki içmek onlar için mukavemet edilmez bır his halinde belirır. İçki müptelâlarını alkolikler ve dipsomanlar diye ayırmak doğru olur. Gerçi dıpsomani de bir alkolizm ise de basit alkolizmden farklıdır.

Eski ayyaşların, akşamcıların bir hususiyetleri vardır: Alkoli zevk alarak sazlı ve sözlü meclislerde bulunarak içmek isterler. Muntazam masa kurarlar, çeşitli mezeler bulundururlar, arkadaş ararlar. Ve isterlerse bir müddet de içmezler. Halbuki dipsomani bir (içki deliliği) dir. Buna müptelâ olanlar için, ne içkinın cinsi, ne masa, ne meze, ne de meclis vardır. Sadece tek şey vardır: Alkol. Bunlar nerede ve nasıl alkol bulurlarsa içerler. Kolonya, hattâ zehirli olan boyalı ispirto, ne ellerine geçerse içmekten çekinmezler. Bunlarda hastalık âdeta nöbet halindedir. Nöbet geleceği zaman önce bır iç sıkıntısı başlar. Bulunduğu yerde duramaz. Kalkar, dolaşır. Hiçbir şeyden zevk almaz. Kendi tabirlerince (ağızları kaşınır). Nihayet yavaş yavaş içmek ihtiyacı önüne geçilmez, mukavemet edilmez ve zaruret gibi benliğine hâkim olur. O sırada içki tedarik etmek zorundadır. Parası yoksa çalar. İstediği içki olmazsa rastgele herhangi bir alkollü maddeyi içer. Onlar debdebe, tantana düşkünü değildir. Ya bir koltuk meyhanesine sığınır, yahut pantalonunun arka cebine sıkıştırdığı yassı şişe içindeki alkolü bir kenara çekilip yutar.

Bunların nöbetlerine **obsession** denir. Bu nöbet halinde iken ne yapıp yaparak içkiyi elde etmeye çalışır. Biraz içince derhal sükûnet bulur. Fakat alkolü bulamazsa onu elde etmek için cinayet işlemekten bile çekinmez.

TEDAVİ. — Dipsomani, tedavisi güç bir hastalıktır. Hastalar inatçı, hastalık nüksedicidir. Tedavi için hastayı muhitinden uzaklaştırmalı, en iyisi bir hastahaneye ya-

tırmaktır. Hastahanede bile bunları zaptetmek güçtür. Çünkü alkolsüz kalmadan mütevellit ve tıp dil'nde Abstinence *denilen halin başlaması ile hasta çılg'n halini alır. Fakat buna karşı da ilâç vardır. Chinoin fabrikasının ilâcı olan Aktedron bu hususta çok müess'rdir.*

DİSBAZİYA — (Dysbasia) — Yürümede güçlük demektir. Bunun sebebi muhteliftir. En çok sinir ve damar hastalıklarında olur. Meselâ bacak hareketlerini idare eden sinirlerin iltihabından veya o sinirlerin merkezlerindeki bozukluktan ileri gelir. Bir de bacak damarlarının içinden iyi kan geçmemesinden ileri gelir.

*TEDAVİ. — **Sinir iltihaplarında B_1 vitamini**, elektrik tedavisi. Damar iltihaplarında ise damar ilâçları (en başta iod, acétylcolin muvafıkt.r.*

DİSPNE — **(Dyspne)** — (Bak: Nefes darlığı).

DİŞFAJİ — **(Dysphagie)** — Yutma zorluğu demektir. Kelimeyi lûgat mânasına göre almak lâzımgelirse [yeme güçlüğü] demektir. Fakat yemede değil, yutmada güçlüğü ifade eder. Çünkü bu hastalar sadece yediklerini değil, içtiklerini de yutmakta zorluk çekerler. Yutma zorluğu, pek çok hastalıklardan ileri gelebilir. En başta boğaz hastalıkları gelir. Boğaz iltihapları, apseleri, urları bu arada zikredilebilir. Halk arasında [boğaz olmak] veya [boğaz kısdı] denilen bademcik iltihapları, difteri gibi hastalıklarda yutma zorluğu vardır. Bademcikte veya boğaz gerisindeki apselerde de güçlük vardır.

Bundan sonra g rtlak hastalıkları da dolayısiyle yutma zorluğu yapar. Meselâ gırtlak veremi denilen [hançere tüberkülozu], gırtlak urları bu şekilde yutkunma zorluğu yapar. Yemek borusu içine kaçmış yabancı cisim (çocuklarda oyuncak, büyüklerde takma diş) de yutmayı zorlaştırır. Yemek borusunun doğuştan olma darlıkları, kaynar bir şey yeme, içmeden veyahut yakıcı bir madde (tuzruhu, kezzap vesaire gibi) içmeden ileri gelen yemek borusu yanmalarından dolayı da yemek borusu darşlır ve yutkunmada zorluk olur. Yemek borusu urları (meselâ kanser) de yutma zorluğu yapar. Göğüs içinde çok su tonlanması, göğüs urları, **anevrizmalar** da yemek borusunu tazyik ederek yutmayı zorlaştırabilir. Yemek borusunun mide ile birleştiği yerdeki, ülser veya kanser de bunu yapabilir. Bir de hiç bir uzvî hastalık olmadığı halde sırf asabî sebeplerle yemek borusunda teşennüç olur. Ve yutkunmada zorluk his edilir. Tetanozda da yutma zorluğu vardır.

*TEDAVİ. — **Boğazda abse varsa açmalıdır.** İltihaplar tedavi edilmeli, difteri ise serum yapmalıdır. Kanser için rontgen ve imkân olursa ameliyat yapılmalıdır. Çok kere ameliyat imkânı olmadığından rontgen tedavisi mecburidir. Gırtlak vereminden ileri geliyorsa ağrıyı uyuşturucu ilâçlar tatbik edilmelidir. Bir de elektrik ile uyuşturmak ve yutmayı temin etmek usulü vardır. Yemek borusu içine girmiş yabancı cisimler, hususî âletlerle çıkarılmalıdır. Yanık veya sair sebeple darlık varsa hususî âletlerle genişletilmelidir. Bazı yutma zorlukları tetanoz (kazıklı humma) dan ileri gelir. Bunlar hususî serumu tatbik edilerek tedavi edilir.*

DİZİDROZ — **(Dysidrose)** — Deride görülen birtakım kabarcıklara verilmiş bir ad'dır. Daha çok ilkbaharda marttan hazirana kadar görülür. Çocuklarda az, büyüklerde çok görülür. Her yıl nükseder. Bu hastalık, hazmı bozuk, asabî, yorgun, kolay terliyen insanlarda çok olur. Çok çalışmak hastalığı tahrik eder. El ve ayaklarda mütenazır olarak çıkar. Bu deri üzerinde topluiğne başı kadar beyaz küçük su kabarcıkları halinde görülür. Kızartı yoktur. Kaşıntı ve ağrılıdır. Parmakların yan taraflarında bilhassa karakteristik şeklini alır. Kabarcıklar bazan mercimek kadar da olur. İçlerinde şeffaf bir mayi vardır. Bunlar kendi kendilerine pek patlamazlar. Birkaç günde kururlar. Bazan da içlerine mikrop girerek cerahatlendirebilir.

TEDAVİ. — Kaşımamak, sık sık soğuk su ile yıkamak, elleri temiz tutmaktan ibarettir. Dahilen verilen kükürtten fayda vardır.

DİSMENORE — [Âdet bozuklukları kelimesine bakınız].

DİSTOMLAR — İnsanda hastalık yapan kurtlardandır. Birçok çeşitleri vardır. Esas vasıfları ağızlarının basit oluşu ve vantoza benzemesidir. Meşhur cinsleri şunlardır:

Distomum Hepaticum: Karaciğer distomu

demektir. Safra yollarında ve akciğerlerde oturarak iltihap yapar.

Distomum Haematobium: Kanda yaşıyan distomdur. Mide ve barsaklardan karaciğere gelen ve adına **Vena portae** denen damarın şubelerinde bulunur. Yumurtalarını idrar yollarına, mesaneye, böbreğe, kalın barsağa bırakır ve orada yumurtadan çıkan kurt kan emerek yaşar. Böylelikle de kanamalara sebep olur. Bu cins sıcak memleketlerde çok olur. Kan işemeye sebep olur. İdrar muayenesinde distom yumurtalarına rastlanır. Bu hastalıklara **Distomiasis** denir.

TEDAVİ. — Tartre stibie iledir. Fakat kolay ölmezler. İnatçıdırlar. Onun için daima nüks olabilir.

DİSPEPSİ — (Dyspepsie) — Hazım güçlüğü demektir. Bu bir hastalık değil, çeşitli hastalıkların bir belirtisidir. Meselâ yenilen gıdaların iyi çiğnenmemiş olmasından, mide iltihabından, mide ülserinden, mide kanserinden, böbrek, karaciğer, akciğer, barsak, safra kesesi hastalıklarından, apandisitten, sinir sisteminin çeşitli hastalıklarından dolayı dispepsi olabilir. Bütün ateşli hastalıklarda hazım bozulur.

Alkol, tütün hazmı bozar. Demek ki hazım güçlüğü veya bozukluğu deyince bir tek hastalık anlaşılmamalıdır. Bu, bir sürü hastalığın müşterek belirtisidir.

Asabî sebeplerle olan dispepsiler çok mühimdir. Gerçekten birçok vakalarda yukarıda saydığımız sebeplerden herhangi birini bulamayız. Buna mukabil meselâ hasta isterik olduğundan fazla hava yutar. Hazmı bozulur. Nevrastenik olduğundan mide hareket ve ifrazında bozukluk ve böylelikle hazımsızlık olur.

Midenin hareketlerini idare eden sinirlerin gergin veya gevşek olduğuna göre midede Dispepsi de çeşitli şekiller ve adlar alır. Eğer mide çok kuvvetli ve teşennücî hareketler yaparsa buna **Hypersthenique**, bilâkis hareketleri tenbel ve hafif olursa **Hyposthenique** hazımsızlık adı verilir.

Hazım güçlüğünde görülen belirtilerin başlıcaları şunlardır: En başta şişkinlikler gelir. Bunlar iki türlüdür: biri fizyolojiktir ki oburlarda görülür. Diğeri hazımsızlıktan ileri gelir. Az da yese midede **Flatulence** denilen bir gerginlik vardır. Fazla gaz yapar. Hasta geyirmedikçe rahat edemez. Bir de tıp dilinde **Pyrosis** denilen yanmalar vardır. Mideden başlıyarak yemek borusunun boyunca boğaza kadar ateş yapışmış gibi bir yanma olur. Ondan sonra geviş getirme = **regurgitation** vardır. Yâni hastanın yediği yemeklerin parçaları geyirdiği zaman ağzına gelir. Yahut sadece acı veya ekşi bir su gelir.

Hazımsızlıkların bir belirtisi de bulantılardır. Bunlar bazan gelip geçici bazan da devamlı olur ve hattâ kusma ile neticelenir. Kusmalar da hazım bozukluklarının önemli bir belirtisidir.

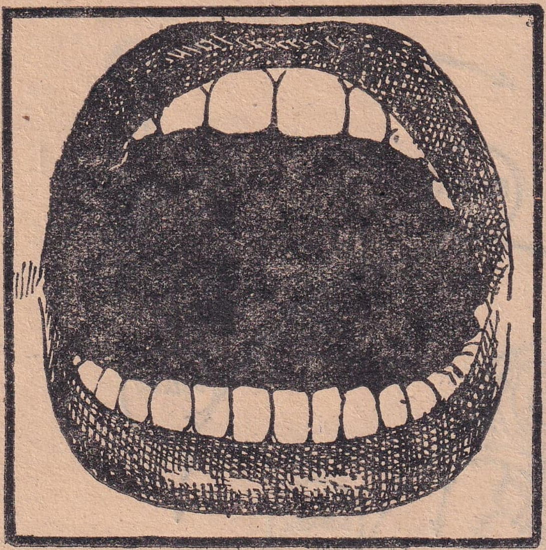
Hazım güçlüklerinde midede ağrı da olur. Bu ağrı göbekten yukarı bütün mide nahiyesine aittir. Bazan hafif bazan da yırtılır veya koparılır gibi olur. Hazım güçlüklerinde bazan iştihasızlık da olur. Hasta acıksa da midesini dolu gibi hisseder. Veyahut oturup birkaç lokma yedikten sonra birden kendisini doymuş hisseder.

Dispepsiler önemsiz sayılmamalıdır. Uzun devam eden dispepsilerin sonunda mide ülseri (yarası) yahut kanseri çıkabileceği gibi, hazmın bozulmasından dolayı vücudün umumî sıhhati de bozulur. Zayıflama, asabî rahatsızlıklar baş gösterir.

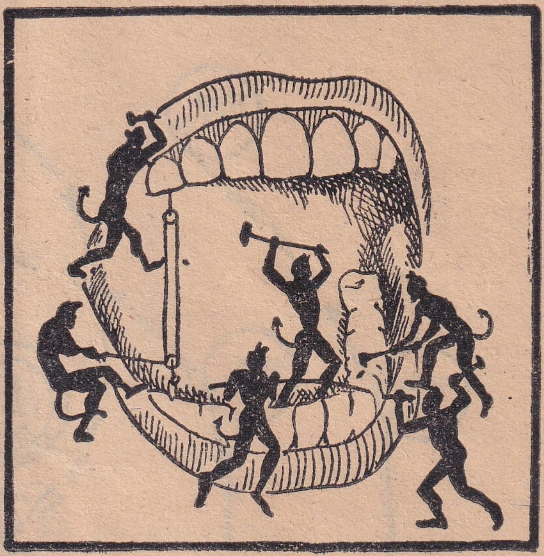
TEDAVİ. — Sebebe göre değişir. Dişler noksan ise tamamlanmalı. Yemeği iyi çiğnemeli. Alkol, tütün, kahve, baharat, biber, sirke, turşu, konserve, salamura, sucuk, pastırma, bayat etler, tavalar yasak edilmelidir. Başka bir uzvun hastalığı mide üzerinde tepkisini göstermiş ise asıl hastalık tedavi edilmelidir. Apandisit veya safra kesesi iltihabı varsa ameliyat yapılmalı. Böbrek hastalığı ise perhiz edilmeli, velhasıl sebebe göre tedavi edilmelidir. Asabî hastalarda ılık duşlar, açık hava gezintileri, masaj, friksiyon, tebdili hava ile asıl sebep düzelince Dispepsi de geçer.

DİSTROFİ — (Dystrophie) — Büyümede ve gelişmede durgunluk ve gerileme demektir. Buna sebep ya ağır bir hastalıktan sonra (meselâ intanlar, çocukların barsak iltihapları gibi) muhtelif uzuvlarda bozulma olmasıdır. Yahut irsîdir (frengide olduğu gibi). Yahut da uzvun kan dolaşımı bozulmuştur. Ve iyi beslenememektedir. Distrofiler bazan uzun tedavilerle düzelebilir. Bazan da geçmez ve devamlı bir bozukluk halinde kalır.

TEDAVİ. — Sebebe, şekline ve derecesine göre değişir. Umumî takviye, elektrik tedavisi gibi şeyler yapılır.



Ağız içinde dişlerinin vaziyeti



Diş ağrısı en büyük ıztıraplardandır.

DİŞ HASTALIKLARI

DİŞ APSELERİ.— Dişlerin iyi bakılmamasının kötü sonuçlarından biri de diş apseleridir. Bu apselerin sebepleri dişlerin ileri derecede çürümesidir. Yâni dördüncü dereceye varmış çürüklerden mikroplar diş yataklarına da ilerliyerek apse yaparlar. Bu apseler bazan mahdut kalır. Meselâ bir ceviz kadardır. Bazan da çok genişlerler o zaman bütün yüzün şiştiği görülür ki buna **flegmon** denir. Bu apseler ya deri altına münhasır kalır. Yahut damak ve yanak içine de yayılır. Apse teşekkülünün en belli başlı belirtileri şunlardır: Şişlik, kızartı, dayanılmaz bir ağrı ve ateştir. Bazan titremeler de gelir. Diş apsesi ağrıları herhangi bir ağrı ile kıyas edilemiyecek kadar fazladır.

KORUNMA. — Dişlere iyi bakmak, tartr denilen ve dişlerin diplerinde toplanan kayalaşmış kirlerin ayıklattırılması, köklerde kist varsa dişin çektirilmesidir.

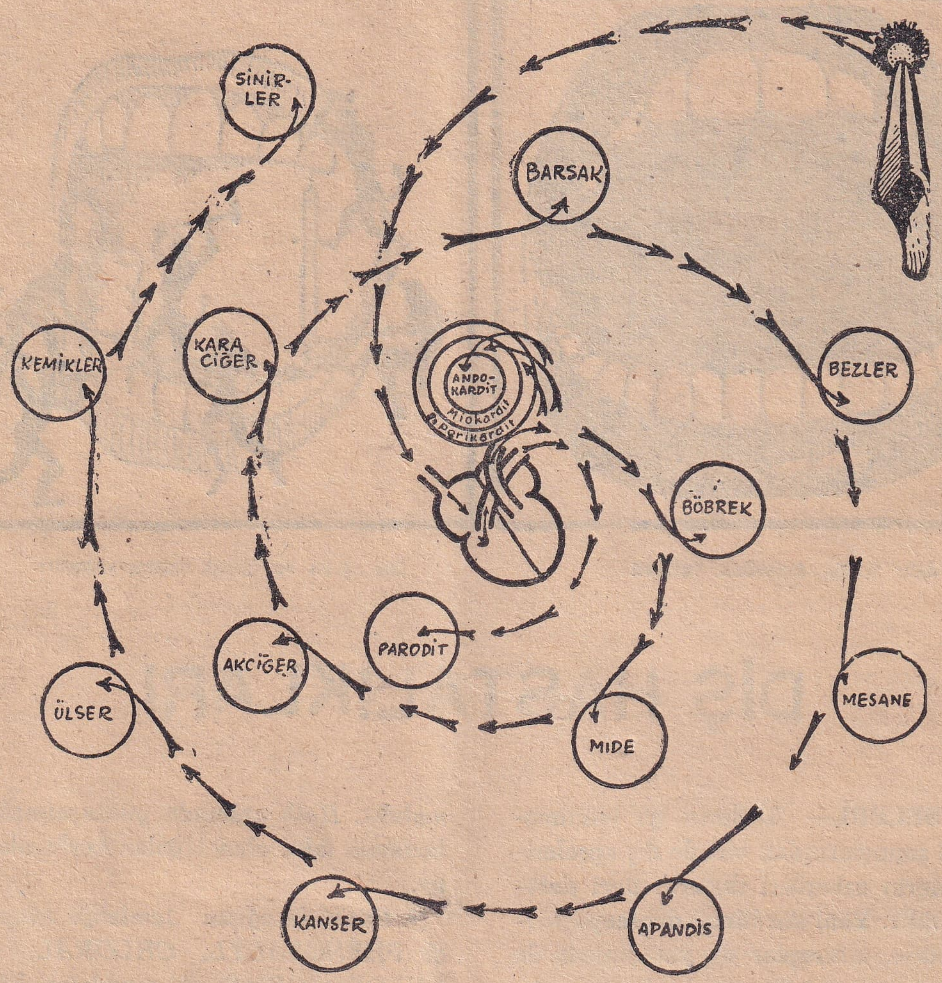
TEDAVİ. — Korunmanın ihmal edilerek absenin teşekkülü halinde yapılacak şey nedir? İlk iş ıstırabı teskindir. Bunun için de ağzın içini, yumuşatıcı gargaralarla sık sık yıkamalıdır. Meselâ hatmi çiçeği, papatya gibi şeyler kaynatılmalı ve ılık olunca ağız lşvajı yapılmalıdır. Halk arasında yumuşatmak için yüze konması âdet olan lâpalar kesin olarak yasaktır.

İkinci iş ağızın temizliği meselesidir. Bu da PHÉNOSALYL, CHLORAL, nane suyu, CHLOROFORME gibi maddeleri hâvi gargaralarla olur. Bu da doktor reçetesile olmalıdır. Ondan sonra absenin açılması meselesi gelir. Bu abseler ya dişin kemik içindeki yuvasındadır. Veya bu yuvanın dışındadır. İçinde ise çok geniş açarak içerideki cerahatin boşalması sağlanmalıdır. Abse açıldıktan sonra oksijenli su ile sık sık ağzı çalkalamak lâzımdır. Açılan deliğe gazlı bezle fitil koyup deliğin içindeki cerahatin akması sağlanır.

Eğer abse yuva dışında ise o zaman ufkî ve derince olarak yarmak ve ayni veçhile pansıman ve gargara yapmak lâzımdır. Abse diğer yerlere sirayet etmiş ise ağızın başka yerlerinde de ameliyat lâzımdır.

DİŞ BAKIMI (Bak: Ağız ve diş bakımı).

DİŞ ÇIKARMAK — (Dention) — Diş çıkarma normal şartlarda bile birçok değişiklikler gösterir.



Çürümüş ve kökleri iltihaplanmış bir diş, bütün vücut mekanizmasında tehlikeli bir rol oynar. Bu resimde çürük bir dişin bünyede ne gibi hastalıklar tevlit ettiğini görüyorsunuz.

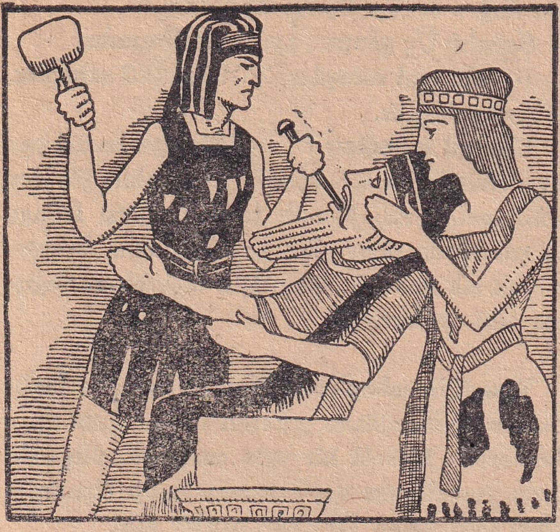
İlk ve muvakkat dişler veyahut süt dişleri yirmi tane olup hayatın ilk 6 - 30 ayları arasında çıkar. Çıkış sıraları şöyledir:

2 Kesici orta diş, altta 2 » » » üstte 2 » yan » üstte 2 » » » altta	6 - 12 aylar arasında
2 Küçük azı üstte 2 » » altta	12 - 18 aylar arasında
2 üst köpek dişi 2 alt » »	18 - 24 aylar arasında
4 İkinci küçük azılar	24 -30 aylar arasında

İkinci ve devamlı asıl dişler altı yaşında başlar ve erişkin (kâhil) yaşta tamamlanır. Bunlar 32 tane olup yirmisi süt dişlerinin yerini al r. 12 tanesi de yeniden çıkanlardır. Çıkış sıraları şöyledir:

6 yaşında	4 ilk büyük azı
7 »	4 orta kesici
8 »	4 yan kesici ve 8 küçük azı
11-12 »	4 köpek dişi
12 »	4 ikinci büyük azı (12 yaş dişi)
18-25 »	4 üçüncü büyük azı (akıl dişi)

Diş çıkarma ârızaları — Çok eskidenberi halk efkârı ve hattâ hekimler diş çıkarma zamanı çocuk sağlığının sarsıldığını ileri sürmüşler, son asır[illegible] ise bu inkâr edilmiştir. Fakat diş çkarmanın her zaman sessiz sadasız olacağını sanmamalıd r. Bir kere dişin çıktığı yerlerde sinirler vardır ve bunlar gıcıklanarak ağrı, hırçınlık, ağlama, diş etlerinin ve hattâ yanağın şişip kızarması (diş ateşi dedikleri) görülebilir. Diş etleri kaşındığından çocuk kaşımak için parmağını veya eline geçirdiğini oraya sürter. Salyası akar. Hazım ve soluk yollarında nezle olur. Bundan dolayı kusma, ishal ve öksürük görülür. Sınirli çocuklarda hattâ ihtilâçlar da olur.

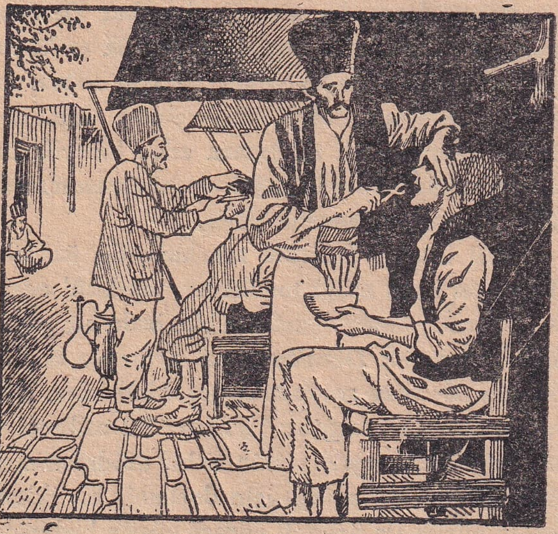


Milâttan evvelki devirlerde Mısırda dişçilik

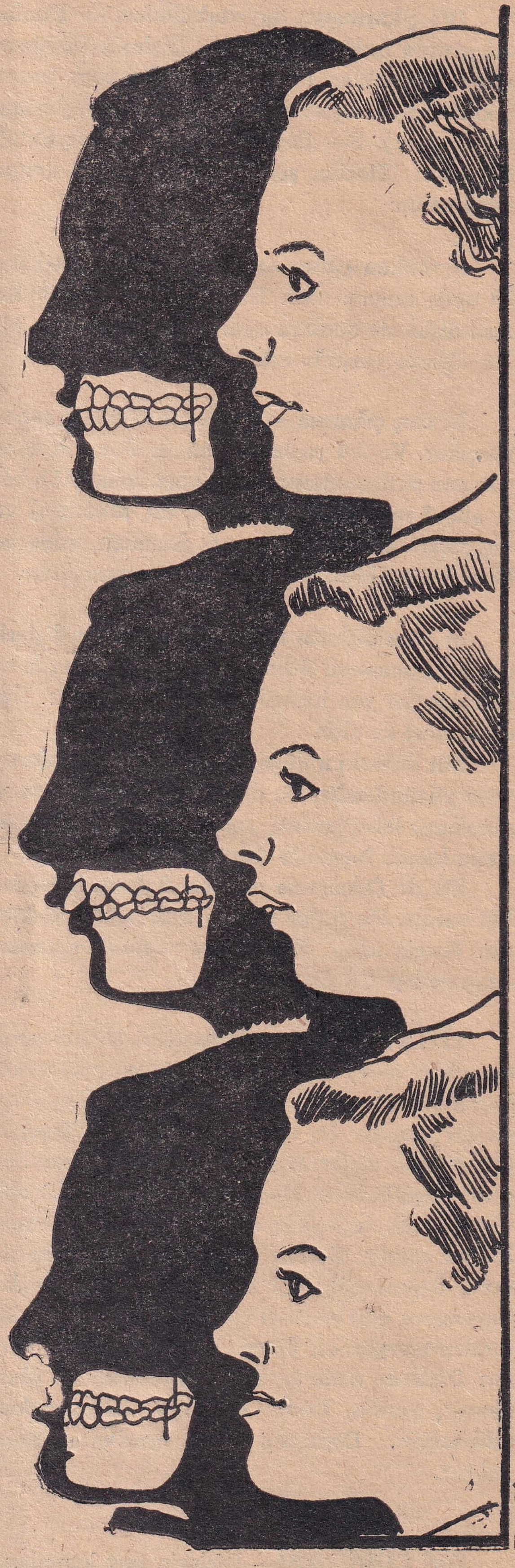
Diş etleri zedelenerek iltihaplar da olur. Boğaz şişer, ateş yapar, fakat bu sırada diş çıkarmayı güya kolaylaştırma maksadiyle ağıza verilen oyuncakların diş etlerini zedelemek ve mikrop almasına yardım etmekten başka bir şeye yaradığı görülmemiştir.

Diş çıkarmadaki bu ârızalardan korunmak için ağız temizliği şarttır. Bunun için parmağa dolanmış temiz gaz veya pamuğu kaynatılmış su ile ıslatıp diş etleri, yanakların içi ve dil silinmelidir. İcabederse oksijenli su da kullanılır. Diş çıkarmayı kolaylaştırmak için parmağa dolanan gaz bezi % 1 kokain mahlûluna batırılarak dişler ovulmalıdır. Delabarre şurubu denilen ve bu işe yarıyan müstahzarlar da vardır.

Diş etlerini yarmak mecburiyeti pek nadiren vâki olur.



Diş tedavisinin iptidaî şekillerinden



Dişlerin vaziyeti insan çehresinde birçok değişiklik yapar. Bu resimde dişlerin vaziyetine göre aynı çehrenin aldığı şekilleri görüyorsunuz.

Diş çıkarmanın gayritabiilikleri — Bunlar iki grupta hulâsa edilir: 1— Dişlerin büyümesinde anomaliler [vaktinden önce veya sonra çıkmak, bazı dişlerin çıkmaması, süt dişlerinin düşmemesi]; 2— Dişlerin şekli ve büyüklük kusurları [Hacim, şekil]. Şimdi birinci grupu inceliyelim:

a) **Erken çıkarma:** 3-4 aylık iken başlayıp 18 ayda tamam olur. Hastalık demek değildir. Asıl dişler de bunlara uyarak veya çıkarılan bir süt dişinin yerinde erken çıkabilir.

b) **Geç çıkarma** — İlk dişler 9-15 inci aylarda çıkar. Ve 3-4 yaşlarda tamam olur. Bu daha çok ana sütü emmeyenlerde olur. Maamafih bazı ailevî sebepler (frengi, verem, alkolizm) ve diş çıkarma sırasında kemik hastalığı, mide ve barsak bozuklukları sebepler meyanındadır.

c) **Bazı dişlerin noksanlığı veya süt dişlerinin dökülmemesi:** Bu daha çok kesici dişlerde ve bilhassa üst yan kesicilerde 1-3 eksik olur. Nadiren dört de olur.

Süt dişlerinin düşmemesi, esasların çıkmaması yüzündendir. Bu da ya irsî (frengi, verem, alkolizm) sebeplerden, yahut diş çıkarma sırasında kemik hastalığı olmasındandır.

Bir de Odontocie denilen dişlerin kireçsizliği vardır. Bu dişler mavimtırak beyaz renktedir. Kireci azdır. Ebeveynde verem bulunmasının sebep olduğu sanılıyor.

TEDAVİ. — Diş çıkarmadaki birinci grup ârızalara sebep olan frengi, verem ve kemik hastalığının tedavisi lâzımdır. Sonuncu için ayda bir yapılan D_2 vitamini şırıngaları faydalıdır. Küçük dişler Microdontisme irsî frengiden olur. Büyük dişler Megalodontisme (aptallık alâmetidir. Bir de dişlerin acayip şekillerde çarpıklıkları vardır. Bunlar da irsî frengi, aptallık, sar'a, dejenerelik gibi hallerde görülür. Dişlerin testere gibi çentikli oluşu irsî frenginin alâmetlerindendir ki, buna Hutchinson dişi derler. Dişlerde daha başka değişiklikler de olur. Frengi, verem, kemik hastalığı varsa tedavi edilmelidir. Doğuştan olma aptallığın çaresi yoktur.

DİŞ ÇÜRÜMESİ— Dişlerin sert kısımlarının dikrop faaliyeti neticesinde muhitten merkeze doğru harap olması demektir.

Sebebi: Üç grupa ayırmak lâzımdır:

1— Umumî sebepler, 2— Tesadüfî sebepler, 3— Asıl sebepler.

Umumî sebepler: Dişi çürümeye hazırlıyan ve müstait kılan sebeplerdir ki bunları şöylece hulâsa edebiliriz: Kemik hastalığı, irsî frengi, ana rahminde iken olan ârızalar, fena beslenme, çok sık gebelik, tükrüğün terkibinin değişmesi gibi şeylerdir.

Tesadüfî sebepler— Bunlar mikrop faaliyeti için dişin cilâsını gideren ve bir kapı açan sebeplerdir. Meselâ bir yere çarpmak, düşmek, ağızda yemeklerin diş arasında kalıp bozulmasından ileri gelen birtakım asitler gibi.

Asıl müessir sebepler— Ağızdaki mikroplardır. Diş çürümesinin husus bir mikrobu yoktur. Üst dişler alttakilere nazaran daha çok çürümeye müstaittirler. En çok çürüyen dişler azılardır. Sol taraftakiler sağa nazaran daha çabuk çürürler. Büyük azılardan sonra sıra ile üst küçük azı, alt akıl dişi, üst yan kesici, orta üst kesici, alt köpek dişi, alt yan kesici, alt orta kesici dişlerdir.

Diş çürükleri iki türlüdür:

Biri nüfuz etmeyen çürükler, öteki eden çürükler.

Nüfuz etmeyen çürükler de iki derecedir:

Birinci derecede sadece **Email** yâni Mine denilen kısım harap olmuştur. Fakat sadece bu tabakanın harap olduğunu görmek pek nasip olmaz. Çünkü süratle altındaki **Dentine** denilen tabaka da müteessir olur.

İkinci derecede mine ile beraber **Dentine** tabakası da bozulmuştur. Eğer çürük sathî ise dişe dokunmakla ağrı yoktur. Fakat soğuk ve sıcaktan müteessir olur. Eğer çürük daha derin ise dişin özünü muhafaza eden incecik bir tabaka vardır. Burada soğuk ve sıcaktan maada çiğnerken de rahatsızlık verir.

Hali tabiîde **Dentine** tabakası, diş özünün **(Pulpe)**in ifraz ettiği maddeden teşekkül eder. Daha birinci derece çürükte bile özde bir reaksiyon uyanarak **Dentine** ifrazı artar ve böylelikle bir **Dentine secondaire** teşekkül eder. Bunun rengi esmerimtırak siyahtır. Bu mikropların istilâsına karşı diş özünün bir müdafaa seddidir. Hassasiyet arttığı için ilerlemiş bir ikinci derece çürük ile üçüncü derece çürük birbirine karışabilir. Tedavi için yumuşamış olan **Den-**

tine çıkarılmalı. Temizlenmeli, **gutta-perca** ile kapamalı.

Şimdi nüfuz etmiş çürüklerden bahsedelim.

Burada üçüncü ve dördüncü derecedeki çürükler vardır.

Üçüncü derecede mine ve dantin harap olmuş, dişin özü de hastalanmıştır. Burada hiçbir sebep yokken diş ağrısı duyulur. Bu ağrılar bazan geçicidir, bazı defa saplanıcı, ve batıcı, kudurtucu, çırpındırıcı bir ağrı vardır. Uyku imkânsızdır. Soğuk, sıcak ve dokunmak ile ağrı büsbütün artar.

TEDAVİ. — Evvelâ muhafazakârdır. Eğer ağrı kendi kendine ve devamlı değilse burada yapılacak şey dişin özünü muhafaza edecek bir tabaka vücude getirmektir. Eğer öyle değil de çürük ilerlemiş, bütün öz meydanda, hasta olmuş bir halde ise ağrılar hiç fasıla vermeden devam ettiğinden dişin sinirlerini çıkarmak lâzımdır. Ondan sonra dolgu yapılır.

Dördüncü derece çürük— Artık dişin özü yoktur. Dişin kökleri ölü, mikroplu, hastadır. Diş koku yapar. Tamamen siyahlanmıştır. Muhitinde de iltihap yapar. Hattâ daha da ileri giderek apse yapar. Fistüller teşekkül eder. Çene kemiğine kadar ilerileyerek vahim ihtilâtlar yapabilir. Hattâ çene kemiği de iltihaplanır ve üste ömyelit denilen bir nevi kemik hastalığı teşekkül ederek çene kemiğini parçalıyabilir.

Dördüncü dereceye gelmiş bir çürük dişi yok bilmelidir. Pek nadiren ıslah olunabilir.

TEDAVİ. — Köklere kadar ilerlemiş bir çürük varsa onu ıslah için uğraşmak boşunadır. Çünkü böyle bir dişten hizmet beklememelidir. En iyisi bu dişi çıkarmalıdır.

Fakat kökler sağlam ise dişin protezlerini tutturmak için bu köklerden faydalanmak kâbildir. Meselâ köprüler, damaklı dişler, kuronlar gibi.

Diş dolgusunda veya kuron takılmasında çok mühim bir nokta vardır: O da doldurulan veya kuron takılan dişin hizmet edebilecek durumda olması dolgu veya kuronla kapatılan kısımda hasta bir yerin mahpus kalmaması. Aksi takdirde fena ihtilâtlar baş gösterebilir.

Diş kistleri— Birçok çürük dişlerin köklerinin altında, diş yatağında, çene kemiği içine doğru bir kese teşekkül eder. İyi tedavi edilmemiş veya temizlenmeden kapatılmış dişlerde de olur. Devamlı olarak kırıklık ateş, baş ağrısı, kalp ve böbrek iltihabı gibi vahim neticeler doğurabilir. Şüphe edilirse rontgen meseleyi halleder.



Kistli bir diş

TEDAVİ. — Dişi ve kisti çıkarmaktan ibarettir.

DİŞLERDE PİYORE — Diş ile yatağı arasından cerahat akmasına **Piyore** adı verilir. Bu cerahatlenmenin sonu dişlerin dökülmesidir. Bunu diş apselerile karıştırmamalıdır.

Sebebi: mevziî, umumî ve doğrudan doğruya patlak verdiren olmak üzere üç türlüdür.



Piyore hastalığının dişlerde ve diş etlerinde yaptığı tahribat.

Mevziî sebeplerin başında tartr denilen ve dişlerde mikroplu taş ve yosun tutma gelir. Bunlar diş etini tahriş eder. Et dişin üzerinden sıyrılarak geriler ve dişin yuvasına mikrop dola-

rak cerahat yapar. Bundan başka dişlerdeki aşınmalar, dişe birer şeyle vurulma veya çarpılma, kıl, diş fırçası teli, balık kılçığı gibi yabancı cisimlerin dişle yuvası arasına sıkışması, diş anomalileri, dişlerin terkibinin bozukluğu gibi şeylerdir.

Umumî hazırlayıcı sebepler: Şişmanlık, şeker hastalığı, Nikris, müzmin böbrek iltihabı, gebelik ve doğum sonrası, ateşli hastalıklar, cıva, bizmut ile zehirlenme ve bazı asabî rahatsızlıklar vücudün mukavemetini kırarak hazırlayıcı rol oynar. Kırk yaşından önce az, sonraları daha çok görülür. Kadın ve erkek farkı yoktur. İrsî değildir. Ne ırkın ne de iklimin rolü yoktur.

Patlak verdirici sebepler: Bunu yapan mikroplardır. Fakat bu cerahatlenme hususî bir mikrobun eseri olmayıp ağızda bulunan bütün mikropların yapabileceği bir iştir.

Belirtileri: İlk hissedilen şey bir kamaşmadır. Dişlerin arasında yabancı bir cisim varmış gibi hissedilir. Diş etleri şiş ve kırmızı olup kolayca kanar. Dişler yumuşamış ve uzamış hissedilir. Hasta dişlerini sıkmak ihtiyacını duyar. Daha ilerledikçe kamaşma artar, dişler sallanıyor gibi gelir. Kürdan kullanmak ihtiyacı artar. Ağız kokar. Hastanın ağzında acılık ve yanaklarında yanma vardır. Hattâ ağızda hararet artmıştır. Hastalık en çok alt kesici dişler, bazan üst azılar, daha az olmak üzere üst kesici ve akıl dişleri üzerinde başlar. Diş etlerinde bir siyahlanma hattı belirir.

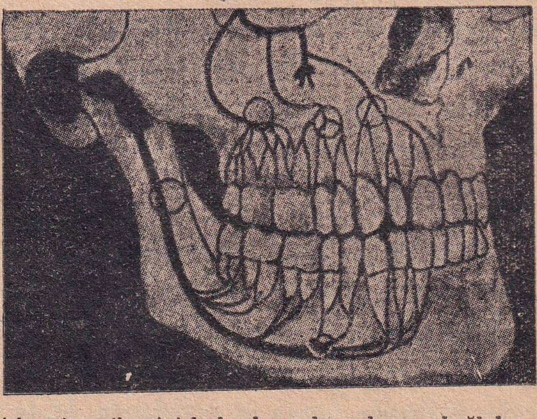
Daha ilerledikçe diş ağrıları baş gösterir. Zaman zaman ağrı nöbetleri gelir. Bu ya dişe dokunmakla veyahut da soğuk sıcak tesiriyle olur. Dişler uzar. Diş etlerinden sıyrılır. Son devrede dişlerin kökleri de meydanda ve hepsi sallanmaktadır. Diş çürür. Ve nihayet dökülür.

TEDAVİ. — Tartre'ler temizlenmeli, çürük dişler ayıklanmalı, gargaralar, umumî temizlik, ve bazı ilâçlar kullanmalıdır. İcabında ameliyat da yapılır.

DİŞSİZLİK— Diş hastalıkları bahsinde tafsilât verildiği veçhile çeşitli sebeplerle dişler dökülmüş olabilir. Bu insan sağlığı bakımından çok önemli bir eksikliktir. Çünkü dişlerin ağızda çok büyük vazifeleri vardır.

Birincisi hazma, ikincisi konuşmıya hizmet ederler. Hazma olan hizmetleri en büyüğüdür. Dişsiz insan yine konuşabilir fakat konuşması bozuktur.

Hazımdaki rolü, yenilen gıdaları koparmak, kesmek, ezmek ve nihayet onu hamur haline getirmektir .Bu hususta tükrük de yardım eder. Dil lokmayı ağızda çevirir. Bir defa nişastalı maddelerin hazmı ağızdan başlar. Çünkü tükrüğün içinde **Pytialine** denilen ve nişastayı hazmettiren bir madde vardır.



Dişler incecik sinirlerle kan damarlarına bağlıdır.

Dişsizlik, ancak diş yaptırmakla tedavi edilebilir. İyi bir protez, alışıldıktan sonra, asıl dişlerin vazifesini görür. Gece yatarken çıkarılmalıdır. Dişsizlik aynı zamanda yüzün biçimini de bozduğundan estetik bakımından da mahzurludur.

DIŞ GEBELİK — Fransızların **grossesse extrauterine** dedikleri şey, çocuğun rahmin içinde olacağı yerde rahmin yanındaki borularda veya karın içinde olması demektir.

Dış gebelik şöyle olur:

Erkek menisi içinde bulunan tohum [eski tıp dilinde **Huveyni menevî**] kurbağa yavrusu gibi bir baş ve ince uzun bir kuyruktan ibarettir. Bu küçük ve ancak mikroskopla görülebilen tohum, rahmin iki yanındaki borulardan birine girecekir [Bak: Rahim].

Bu tohum çok ince ve küçük, hareketi fazladır. İki yumurtalıktan hangisinde yumurta, yuvasından fırlamış vaziyette ise onu telkih edecektir. İşte bu aşılanmış yumurta, tohumun geldiği yoldan rahme gidecektir. Bu yol rahmin iki tarafında eski tıp dilinde **Nefir** denilen borulardır. Şu kadar var ki aşılanmış yumurta, erkek tohumu kadar küçük olmadığından bu boruların onun geçmesine elverişli bir genişlikte

olması lâzımdır. 48 saatte bu yumurta gidip rahme yerleşmelidir.. Fakat şu veya bu sebeple bu yol daralmış ise aşılanmış yumurta geçemez. Ya borunun içinde veyahut da karnın içinde kalır ve oralara yapışarak büyümeye başlar, işte normal olarak rahım içinde olması lâzımgelen bu yapışma ve büyümenin rahimden başka yerlerde olmasından dolayı buna dış gebelik denmiştir. Bu hal gerek çocuk, gerek anne için çok tehlikelidir. Bu gebeliklerde çocuğun ölmeden büyüyüp normal zamanına ulaşması enderdir. Bunlar ekseriya bir iki aylık olunca boruyu gere gere nihayet patlatırlar ve fırtına kopar.

Dış gebelik olunca kadında beliren şey aybaşının intizamını şaşırmasıdır. Bazan görür bazan görmez. Fakat gebelik ârazı da tam olmadığından hasta şayet âdet bozukluğu yüzünden veya (üstüm kirlenmiyor) şikâyeti ile hekime baş vurursa iş meydana çıkar. Mütehassıs bir hekim, dış gebelik teşhisinde güçlük çekmez. Güçlüğe uğrasa bile teşhis vasıtaları vardır [Bak: Gebeliğin erken teşhisi]. Teşhis edilmeden patlıyan dış gebelik bir facia olur. Karnın içi kanla dolar. O anda yetişip ameliyat yapılamazsa hasta ölür. Sebebi ekseriya, boruları daraltan anadan doğma şekil bozuklukları, iltihap neticesi daralma, bir ur tazyikile daralma gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Tek tedavisi hemen ameliyat yapmaktan ibarettir.

DİYABET (Şekerli) — (Bak: Şeker hastalığı).

DİYABE (Şekersiz) — Lâtince **Diabetes insipidus** derler. İdrarda şeker yoktur. Fakat hasta günde sekiz on litre idrar yapar. İdrarın rengi suyun rengine yakındır. Hasta bu kadar çok su çıkarınca o nisbette de su içer. Daha çok çocuklarda rastlanır. Maamafih büyüklerde de olur.

Sebebi: Frengi, ur veya iltihap sebebile, beynin altındaki **Hipofiz** guddesinin faaliyetinde bir bozukluktur. Çünkü bu bezin arka kısmının çıkardığı bir madde idrarı azaltmak hassasına malikir. Uyku hastalığında, urlarda, frengide bu hali görüyoruz.

TEDAVİ. — Asıl sebebi gidermektir. Bir taraftan da o guddenin ifraz ettiği Hipofizin'i *şırınga etmelidir.*

DİYAFRAGMA — Eski tıp dilinde **Hicabı haciz** denirdi. Göğüs ve karın boşluklarını birbirinden ayıran ve etten yapılmış bir perdedir. Yukarı yüzü Plevra ile (Bak: **Plevra**), aşağı yüzü **Peritoine** ile (Bak: **Peritoine**) örtülüdür. Arka kısmındaki deliklerden yemek borusu, Aorta damarı ve Vena Cava denilen kara kan damarı geçer. Bu perdedeki adalenin takallüsü teneffüs hareketlerine yardım eder. Soluk alırken aşağı iner, verirken yukarı kalkar. Bu perdeden göğüse doğru fıtıklar olabilir. Adalenin siniri felce uğrayabilir. Sinirindeki teşennüç, hıçkırık yapar.

DİYARE — (Bak: **İSHAL**).

DİYATERMİ (Diathermie) — Hararet neşreden bir elektrik cihazıdır. Bunun bazı bıçakları vardır ki onunla ameliyat da yapılır. Diyaterminin tedavide pek büyük kıymeti vardır. Meselâ romatizmada, mafsal ve adale, sinir iltihaplarında, kalp ağrılarında, mide yaralarında, safra kesesi müzmin iltihaplarında, karaciğer iltihaplarında, Sirozlarda, böbrek iltihaplarında, rahim, yumurtalık iltihaplarında diyatermi tedavisinden çok istifade edilir.

DİYATEZ — (Diathèse) — Nesiçlerde muayyen bazı hastalıklara istidat mânasınadır. Eskidenberi buna çok ehemmiyet verilmiştir. Meselâ kanama istidadına **Diatèse hemorrhagique** denir. Vücutte pişik, egzema, kepek vesaire gibi cilt rahatsızlıklarına **Diathèse exudative** denir. Eskiden diyatezik denilen insanlarda böbrek ve safra kum ve taşları, yarım baş ağrısı, şeker hastalığı, Nikris gibi hastalıklara müstait şişman insanlar kastolunurdu. Bunlar çok defa iştahlı, vücutlerinin bilhassa gövde kısmı, karın yağlı, biraz da asabî kimselerdi.

Bunların bir kısmına da **Neuroarthritique** derlerdi. Yâni hem asabî, hem de müzmin mafsal romatizmasına müstait kimselerdir.

TEDAVİ. — Diyatez tedavisi şekline göre değişir. Diathèse hemorrhagique'*de hangi cins*

kan hastalığı varsa ona göre tedavi lâzımdır. Meselâ hastada kanın pıhtılaşma kurusu varsa sağlam insandan kan alıp vermek, K vitamini yapmak Calcium *şırıngaları lâzımdır. Hastada kanama istidadı damarların kolay yırtılabilir oluşundan ileri geliyorsa o zaman damarları bozan sebebi kaldırmak, Yine* Calsium *ile beraber (C) vitamini şırıngaları yapmak lâzımdır.* Hemofili *diye bir hastalık vardır. Doğuştan olmadır. Bir yeri kanarsa kan durmaz. Erkeklerde olur. Bunlara* Stypven *ile pansıman lâzımdır.*

Diathése exudative'*de tedavi daha çok sıhhidir. Banyolar, duşlar, gıdaların muharriş olmaması, sade olması, kızartmalar, pastacılık mamulâtının kaldırılması, spor yapmak lâzımdır.*

Umumiyetle artritizma *(bak: artritizma) denilen bünyede ilâçla tedavi, ancak herhangi bir hastalık tezahür ettiği zamandır. Bu kabil insanlar daha çocukluktan itibâren muntazam ve disiplinli bir hayat geçirmelidirler. Mutedil sporlar, denize girmek, gezintiler, şişmanlatıcı gıdalardan vazgeçmek (yağ tatlı gibi), alkolden, tütünden, kahveden, çikolatadan, sakatat denilen beyin, böbrek, işkembe, bumbar, yürek, ciğer, uykuluk gibi şeyleri yememek, vaktinde yiyip içerek vaktinde yatmak, masaj, friksiyon yapmak, sinirleri yorucu eğlencelerden, gece hayatından sakınmak lâzımdır. Bir kimsenin bu bünyede olup olmadığını tayin doktora aittir.*

DİZANTERİ (Dysenterie) — Lûgat mânası [Barsak zoru] demektir. Tıp dilinde ise barsakların hususî bir iltihap şekline dızanteri denir. Dizanteriyi diğer barsak iltihaplarından ayıran şey onu yapan mikropların belli olması ve gayet karakteristik ârazlar vermesidir: Kanlı balgamlı kazurat, buruntu, ıkıntı ve günde 40-50 ye kadar yükselen abdest bozmayla kendini belli eder.

Dizanterinin iki şekli vardır:

1— Amipli, 2— Basilli.

1— Amipli dizanteri— Daha çok sıcak memleketlere ve mutedil iklimlere mahsus bir hastalıktır. Memleketimize vaktiyle Arabistana ve Yemene giden askerlerle gelmiş ve şurada burada tek tük görülür olmuştu. Asıl çoğalışı Birinci Dünya Harbinden sonradır. Çünkü o zaman bir taraftan esaretten dönen askerlerimiz Mısırdan, Hindistandan vesair İngiliz ve Fransız müstemlekelerinden getirdikleri gibi işgal ordularında bulunan müstemleke askerleri de bu hastalığı memlekete yaymışlardır. Hattâ 1920 de İstanbulda Kırkçeşme sulariyle geçtiği sanılan bir salgın bile görülmüştür. Şimdi, İstanbul da dahil olmak üzere yurdumuzun her tarafında arasıra amipli dizanteri vakalarına rastlanmaktadır. Bu hastalığı yapan amiplerdir. Amiplerin pek çok cinsleri vardır. Hattâ diş etlerinde, kadın haznesinde yaşıyan cinsleri de vardır. Barsakta yaşıyanlar içinde hastalık yapanlar ve misafir olarak bulunanlar vardır. Hastalık yapanlara dizanteri amipi, yapmıyanlara ise coli amipi denir.

Dizanteri amipinin de başlıca iki şekli vardır: Biri genç ve hareketli şekli, öteki kist şekli ki hareketsizdir. Had ve yeni başlamış şekillerle nükslerde bu hareketli şekillere rastlanır. Halbuki müzminlerde daha çok kist denilen şekillere rastlanır. Amiplerin genç şekilleri mikroskop altında mütemadiyen şekil değiştirerek hareket ederler. Meselâ yuvarlak iken yumurta şekli alır. Bir kenarından bir kısım uzanır, bazan armuda, bazan ağaç yaprağına, yoncaya benzer. Bu hareketlerinden gaye etrafında bulunan kan ve mikrop gibi şeyleri kendi protoplazması içine alıp hazmetmektir. **Amipler, mikropların hayvanî kısmına dahildir.**

Amipli dizanteri çok defa ateşsiz, bazan da ateşli olarak başlar. Gayet ağır ve barsakta gangren yapan şekiller de (istisnaî olarak) görülür.

Hastalık karın ağrıları önce, kazurat ve sümükle karışık bir abdest bozmadan sonra birdenbire ıkıntı ve buruntu ile kendini belli eder. Defitabiî o kadar sıklaşır ki hasta apteshane veya lâzımlık ile yatağı arasında gider gelir durur. Fakat ilk çıkıştakiler müstesna, sonrakilerde kan ve balgamdan başka bir şey yoktur. Hasta süratle zayıflar. Gözleri çukura batar. Dili kurur. Okadar mecalsiz düşer ki lâzımlığa oturup kaldırmak için başkasının yardımına muhtaç bir hale gelir. Birşey yemez. Su içse bile dokunduğunu söyler. Karnı çöker. Karnına dokunmak bile şiddetli ağrı ve acı yapar.

Hastalık tedavi edilmezse ya hasta eriyip biterek ölür. Yahut müzmin şekle ink lâp eder. Müzmin şekilde kâh kabız kâh ishal, arasıra kanlı balgamlı şekiller olur. Baş ağrıları, karın ağrıları, daima gaz yapmak, hazımsızlık gibi âraz görülür.



Dizanteri mikrobunun bir barsak parçasında yaptığı tahribat

Amipli dizanterinin ihtilâtları: En çok görüleni karaciğerde apse yapmasıdır. Birdenbire ateş yükselir. Karaciğer üzerinde bir ağrı ve gerginlik başlar. Ve karaciğer büyür. Bazan o kadar olur ki kasıklara yaklaşır.

Başka bir ihtilâtı da akciğer apsesidir. Fakat bu karaciğerdekine nazaran daha az görülür. Kalın barsakta yaraların derinleşip barsağın üstünü örten zara kadar varması ve birtakım yapışıklıklara ve hattâ küçük apselere yol açması da mümkündür.

TEDAVİ. — Amipli dizanterinin baş ilâcı emetin'dir. Hakikaten böyle bir ilâç her hastalıkta bulunsa hekimlerin muvaffakiyeti sonsuz olurdu. Amipli dizanterisi olan bir hasta günde elli defa çıkarken emetin iğnesi yapınca, bıçakla kesilmiş gibi derhal ağrı, sancı ve ishal durur ve günde 1 - 2 defaya indirir, bazan da bu kadar âni olmaz da 2 - 3 günde tabiî hale döner. Emetin, amipin ak ve karaciğerde

yaptığı abselerde de çok iyi gelir. Bundan başka birçok ilâçlar daha vardır. Meselâ arsenik mürekkepleri bu arada söylenebilir. Dizanterili hastanın şiddetli perhiz ve tam istirahati şarttır.

Müzmin şekillerin tedavisi bu kadar kolay ve basit değildir. Gerek ilâç ve gerekse perhiz bakımından uzun ve sâbır istiyen bir şekildir. Müzmin şekillerde emetin'den fayda olmaz. Zira bunları yapan kist şeklindeki amiplere emetin tesir etmez. Emetin'in çıkarıldığı ipeca ile lâvmanlar, Kollarzol ile lâvmanlar ve en iyisi Yatren haplarıdır. Fakat bazan bütün tedavilere rağmen müzmin amipli dizanterinin iyi olmadığı ve sık sık nüksettiği görülür.

Basilli dizanteri— Bu hastalığı dizanteri mikropları yaparlar. Bu mikropların da 4-5 çeşidi tarif edilmiştir. En çok görülen Şiga cinsi mikropların yaptığı dizanteridir.

Bu hastalık ara sıra ve tektük vakalar halinde görülmekle beraber harp, göç, zelzele, kıtlık gibi felâket zamanlarında büyük salgınlar yapar.

Balkan harbinde ve bir numaralı dünya harbinde memleketimizde de salgınlar yapmıştır. Bu hastalığın ârazları da amipli dizanteriye benzer. Yalnız ateş hemen daima vardır. Ve hastalık daha gürültülü seyreder. Karın ağrısı, buruntu, ıkıntı, makatte yanma vardır. Kazurat kanlı balgamlı olmak üzere beş dakikada bir gayet cüz'î bir şeyden ibarettir. Hasta bazan o kadar ağrılı ıkınmadan sonra bir iki damla kan veya balgam çıkarır. Hasta çarçabuk bitkin bir hal alır. Tedavi edilmezse ölür veyahut hastalık müzminleşir.

KORUNMA. — Basilli dizanteriden korunma umumî ve hususî olmak üzere iki kısımdır: Umumî tedbirler temizlik, hıfzıssıhha kaidelerine riayet, suların kaynatılarak içilmesi, çiy sebze ve meyvaların iyice yıkanması gibi şeylerdir.

Hususî tedbir aşıdır. Filhakika basilli dizanterinin müessir bir aşısı vardır. Tek tük vakalarda pek aş lanmaya ihtiyaç yoksa da salgın var veya olmak istidadı görülürse herkes aşılanmalıdır.

TEDAVİ. — En kat'î ilâcı serumdur. Basilli dizanterili bir hastaya kâfi miktarda serum şırınga edilince bıçakla kesmiş gibi ıkıntı, buruntu, kan ve balgam hemen durur. Hasta kendini çok iyi ve sadece halsiz ve yorgun hisseder. Dizanterili hastanın sıkı perhiz etmesi lâzımdır.

DOLAMA— Tıp dilinde buna **Panaris** denir. Bunlar parmaklarda görülen cerahatlenmelerdir. Deri altında ve adale kirişlerinin kılıflarında olan bir iltihaptır. Elde birinci ve beşinci parmaklardaki kiriş kılıfları, bileklerin kiriş kılıflarile irtibat halindedir. İkinci, üçüncü, dördüncü parmaklardaki ise bileğe varmadan künt bir torba halini alır. Bundan dolayı birinci ve beşinci parmaklarda dolama olursa merkeze doğru ilerler. Ötekilerde mahdut kalır. Hele baş parmak cerahatlenmesi daha tehlikelidir.

Dolamanın sebebi dülger, marangoz, taşcı, duvarcı, çilingır gibi kimselerde parmak yaraları, tırnak diplerinin yaralanması ile olur. En çok sağ el baş parmağı hastalanır. Bu cerahatler bazan tırnağın kenarında veya cildin altında bazan da daha derinlerde olur. Sathî olanlar cerahatli bir kabarcık halındedir. Derinin içine nüfuz etmiş ise kabarcık patladıktan sonra altında kan çıbanı gibi ufak bir şey görülür. Deri altı dolamaları ise tırnak diplerinde olur. Etrafı şişer. Orada yanma ve ağrı vardır. Daha derinlere giderek parmaklar arası **flegmon** denilen şey olabilir.

TEDAVİ. — Cildin üst tabakasında basit bir kabarcık halinde ise kabarcık açılır. Pomatlı sargı konur. Derinin içine nüfuz eden şekilde de kabarcığı açıp pomatlı sargı koymalıdır. Deri altına girmiş ise deriyi yarıp parmak içine girmiş olan abseyi boşaltmalıdır. Böyle yapılmazsa daha derinlere giderek tehlikeli bir şekil alabilir. Ne kadar erken yarılırsa o kadar iyidir. Bunlarda ateş ve umumî ahvaldeki bozukluk yara açılınca düzelir. Flegmon şeklini almış ise daha geniş ve derin açmak lâzımdır. Ayrıca dahilen sülfamid almak ve yaraya sülfamid tozları veya Penicillin *ekmek lâzımdır.*

DOLİKOKOLON— Kalın barsağın son kısımlarının ince ve normalden uzun oluşu demektir. Bu halin bazan hiçbir şey yapmaması, bazan da kabızlık, barsak darlığı ârazı vermesi mümkündür.

TEDAVİ. — Hastanın sağlığını çok tehdit ediyorsa ameliyat yapılır.

DOLİKOSEFAL — Anthropologie, yâni insan vücudünün ölçü ve nisbetlerinden ve şekillerinden bahseden ilim, ırkları birbirinden ayırırken kafaların biçimlerine, ölçülerine de büyük kıymet vermiştir.

Arî ırktan olanlarda kafanın uzun kutru ile müstaraz kutru birbirine yakındır. Bunlara **Brachicephale** denir. Bazı ırklarda ise uzun kutur, müstaraz kutrun iki misline yakın bir uzunluktadır. Bunlara **Dolicocépahle** denir.

Zencilerin bir kısmında ve Mongollarda bu şekilde kafa vardır. Fakat muayyen bir ırka hâs değildir. Bazı Dolikosefaller zeki, bazıları da az zeki olduğundan bu şekille zekâ arasında tam münasebet bulmak mümkün değildir.

DONUKLAR— Soğuk mevsimlerin facialarından olan donukları herkes bilir. Bunun birçok çeşitleri vardır. Fakat asıl taksim şöyle olmalıdır: Kısmî, umumî..

Kısmî donukların en başında **engelures** denilen el parmakları, kulaklar, burun nadiren de yanaklarda görülen morumtırak kırmızı ve ağrılı donuklar vardır. İlk önce deride bir şişme, koyu kırmızı mavimtırak bir renk vardır. Deri gergin, parlak ve buz gibidir. Fakat birdenbire hararete maruz kalırsa sızlama, kaşınma ve ağrılı bir yanma başlar.

Donuk ilerlerse ikinci devreye girer. Ve yaralar açılır. Bu yaralar, ya derideki çizgiler arasındaki çatlaklardan yahut da kabarcıkların patlamasından olur. O zaman devamlı bir sulanma başlar. Kabuklanır. Elde olursa eli kullanmak, ayaklarda olursa yürümek imkânsız bir hale gelir. Tedavi edilmezse bu soğuk vurmalar bütün kış nükslerle devam eder. Nihayet ilkbaharda geçer. Soğuğun ve mevsimin rolü inkâr edilemezse de yaş da mühimdir. En çok 5-15 yaşlar arasında görülür. Kansız, lenfatik, tansiyonu düşük, vereme müstait, diye tanınan tipler daha kolay bu ârızaya uğrarlar.

TEDAVİ. — İlk devrede ılık sularla yıkamak, alkol kanfre, hafif iyodlu alkol, yahut kaynatılmış palamut suyu iyi gelir. Katranlı, ihtiyollü sabun veya pomatalar da tavsiye edilebilir. Yara açılmış ise zeytinyağı ve kireç suyu ile yapılan merhem sürülür.

Bu böyle deriye münhasır kalmaz da bütün parmaklara, ellere ve ayaklara, kulak, burun gibi sivri yerlerin derinlerine kadar da işleyebilir. Böyle kısmî donuklar o uzuvların gangrenine yâni ölmesine sebep olur. İlk olarak hasta sadece bir ağrı duyar. İlk önce donan yer, bembeyaz kesilir. Sonra kabarıklar ve kararmalar olur. Donan yer tahta parçası gibidir. Hiç bir şey duymaz.

TEDAVİ. — Donan yeri gayet yavaş ısıtmalıdır. Önce uzun uzun ovmalarla oralarda kan dolaşımını sağlamak, sonra derece derece daha sıcağa götürmek lâzımdır.

UMUMÎ DONMA.— Çok şiddetli soğukta kâfi kalori alınmamış ve hareket de edilmezse insan umumî olarak donar. Yavaş yavaş bir uyuşukluk, tatlı bir rehavet ve nihayet kendinden geçme görülür. Hastanın teneffüsü ve nabzı çok zayıftır. Anadoluda buna halk dilinde Buyma diyorlar. Bu halde bir insanı kurtarmak kabildir. Fakat daha ilerlerse teneffüs ve deveran da durur. Nihayet kaskatı kesilir ve ölür. Donmuş bir insanı tedavi için hemen sıcak yere götürmek hatadır. Karla, buzla, soğuk su ile vücudünü ovmak, masaj yapmak, kalbi takviye etmek, biraz kendine gelince kahve ve çay vermek ve derece derece sıcak yerlere götürmek lâzımdır.

DOPİNG— Birtakım kimyevî maddelerle vücudü kamçılayıp onun yapabileceği iş kudretini arttırmak mânasına gelen İngilizce bir kelimedir.

Bu maddelerin tesirleri çeşitli yollardan olur:

1— Adalelerin tenebbüh etmek kabiliyetini arttırarak,

2— Doğrudan doğruya adalenin elyafının takallüs kabiliyetini arttırarak,

3— Besleyici maddelerin ve oksijenin adaleye sevkini ve adale faaliyetinden doğan ve vücutten atılması lâzımgelen maddelerin atılmasını kolaylaştırarak,

4— Gıdalardan kalori alınmasını en iyi şekle sokarak,

5— Merkezî sinir sisteminin ve diğer tan-

zim ve idare mekanizmalarının işini kolaylaştırarak.

Bu işlerde meşhur olan bir madde alkoldür. Alkol bir taraftan yüksek olan kalorisi (bir gramı yedi buçuk kalori) ile diğer taraftan yaptığı tenebbüh ile Doping yapar. Gerçekten alkol almıya başlayınca önce fikir ve beden faaliyetinde bir artma olur. Fakat hemen biraz sonra müthiş bir azalma olur. Ve uyuşma başlar. Onun için devamlı alkol alma ile sporculuk telif edilemez.

Ondan sonra kahve ve çayda, kakaoda bulunan kafein, **tein, teobromin, kolanin** gibi maddeler gelir. Bunlar beyni ve sinir sistemini tenbih ederek muvakkat bir zaman için çalışma kabiliyetini arttırabilirler. **Koramin ve cardiazol** da teneffüs ve deveran için beyinde bulunan merkezleri tenbih ederler. Az miktarda **kokain, Strychnin, Atropin, Adrenalin, kâfur**, arsenik, gibi maddeler de faaliyet arttırıcıdır. Son zamanlarda **Pervitin** methedilmiştir. Bu madde, gıda ihtiyacını da en küçük hadde indiriyormuş. Kalsiyum ve fosfatlar da faydalıdır.

Macaristanda Peşte civarındaki **Chinoin** fabrikası mamulâtından olan **Aktedron** da bu tesire maliktir. Bundan bir tane almak uyuşukluğu gidermek ve faaliyeti arttırmak bakımından çok önemli neticeler veriyor.

DÖRDÜNCÜ — [Filatow] kelimesine bakınız.

DOUGLAS— Kadınlarda rahimle haznenin üst kısmı arasında iki tarafta köşeler teşekkül eder ki bunlara Douglas çukurlukları derler. Burası kadın hekimliğinde mühimdir. Rahim etrafındaki iltihap ve apselerin teşhisi için buradan iğne sokarak cerahat varsa alınır.

DRASTİK — (Drastique) — Şiddetle tesir eden demektir. Fakat bu tâbir daha çok şiddetli müshillere verilmiştir. Meselâ alman rakısı gibi.

DRENAJ — (Drainage)— Su veya cerahat kaynaklarının birtakım vasıtalarla, akıntılarını dışa vererek kurutulması demektir.

Bu usul cerrahî şubesinde çok kullanılır. Meselâ bir yerde cerahat vardır. Ameliyat ile açılmıştır. Orada birikmemesi lâzımdır. Ya bir lâstik boru veyahut gaz fitili koyarak akması sağlanır.

Yahut cerahatsiz bir ameliyattır. Fakat kan ve su sızıntılarının toplanması için yine aynı usule müracaat olunur. Bir de akciğer veremi tedavisinde **Monaldi** tarafından ileri sürülen drenaj vardır ki veremin yaptığı oyuk **(Kavern)** in drenajı suretiyle verem tedavisidir.

DUROZİEZ HASTALIĞI— Kalbin doğuştan bir hastalığıdır. Kalbin dört boşluğunu birbirine bağlıyan kapaklardan soldakine **Mitralis** denir. Duroziez hastalığı doğuştan bu kapakların dar yapılmış olması demektir. Hastalarda öksürük, nefes darlığı, çarpıntı, yüzde morarma olur. Tedavisi, kalp ilâçları ile ıztırabı azaltmaktan ibaret olup kökünden kurutacak bir ilâcı yoktur.

DÜZ TABANLIK. (Bak: Ayak şekil bozuklukları).

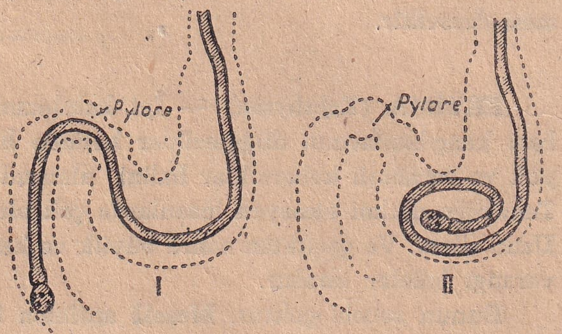


E

EBERTH BASİLİ— Tifo mikrobu demektir (Bak: **TİFO**).

EDİMME— Fransızcada **Derme** denir. (Bak: **DERİ**).

EİNHORN SONDASI— 75-100 santim uzunluğunda, ucunda zeytin gibi sert bir kısım bulunan ince lâstik bir sondadır. Bunu midenin ve on iki parmak barsağının suyunu ve safrayı alıp tahlil etmek veya tedavi maksadıle kullanırız. Tahlil için hastaya sonda yutturulduktan sonra içerideki suyu almak için sondanın dışarıda kalan ucundan şırıngayla çekmek lâzımdır. Eğer sonda on iki parmak barsağına kadar sokulursa o zaman hem oradaki suyu tahlil etmek, hem de safra oraya aktığından safrayı alıp muayene etmek kabildir.



Einhorn sondasının midede ve on iki parmak barsağında görünüşleri.

Tedavide sonda ile mideye veya barsağa ilâç sevketmek, bir de on iki parmak barsağ na manyezi mahlûlü gönderip safra akmasını kolaylaştırmak ve böylelikle safra yollarındaki mikropları ve pislikleri barsağa sürükleyip temizlemek için kullanılır.

EKİMOZ — (echymose) — Deri altına kan oturması demektir. Bu ya haricî bir sebeple olur. Yahut bir hastalık neticesidir. Haricî sebepler **travma** yâni vurmak, çarpmak, düşmek, bir yere sıkışmak, tazyik edilmek gibi şeylerdir. Dahilî sebepler birçok hastalıklar ve bu arada böyle kan oturmaya yol açan kan hastalıklarıdır: **Purpura, İskorbut** vesaire...

EKİNOKOK HASTALIĞI— Köpeklerde bulunan bir nevi şerit hastalığı vardır ki insana da geçer. Buna **ekinokok** denir. Evinde köpek besleyen, çok köpek seven insanlar vardır. Bunların içinde köpeklerini yemek masasına, hattâ yatağına alanlar vardır. Köpeklerin barsaklarında yaşıyan ekinokok tenyaları yumurtalarını, pislikleriyle etrafa saçarlar. İnsanların ellerine bulaşır. Farkında olmadan elini ağzına götürür. Veyahut elini sabunlamadan bir şey yer veya içer ve böylelikle ancak mikroskopla görülebilecek kadar küçük olan teyna yumurtaları da yutulmuş olur. İnsan barsağına girince bu yumurtalar çatlar. İçinden teynanın yavrusu olan mikroskopik bir rüşeym çıkar. Bu da barsaktan kana karışır. Barsaktan gelen kan karaciğere uğrar. Bu rüşeym orada takılıp kalır veyahut yoluna devamla kalbe gelir ve kalpten de dolaşarak akciğerlere gider. Oradan tekrar kalbe gelir ve kalpten avorta damarı vasıtasiyle bütün vücude yayılır.

Şimdiye kadar yapılan incelemeler ekinokok hastalığının % 75 inin karaciğerde, % 10 unun akciğerlerde ve geri kalan % 15 inin de vücudün başka yerlerinde olduğunu göstermiştir. Hakikaten ekinokokun vücutte yerleşmediği yer yoktur: Gözde, kalpte, kemiklerde, karın veya beyinde velhasıl her yerde ekinokok olabilir.

Rüşeym bir yerde tutunduktan sonra orada etrafında bir kese yapar. Bu çok kalın ve sert bir kesedir. Kesenin içinde kaya suyu manzarasında berrak bir su vardır. Suyun içinde bu kurdun çengelleri ve bazı parçaları bulunabilir. Sonra kese içinde yavru keseler peyda olur.

Ekinokok karaciğerde olursa onu büyütür. Biraz ağrı yapar. Kansızlık, hazımsızlık, şişkinlik olur. Akciğerlerde kan tükürmeye sebep olur. Beyinde, murdar ilikte yaptığı tazyik ile bir takım belirtiler verir. Akciğerde patlıyarak yayılması mümkündür.

Ekinokok keselerinin cerahatlenmesi ve böylelikle apse yapması tehlikesi de vardır. Bir insanda ekinokok şüphe edildiği zaman yapılacak bazı tahlillerle bu şekli çözmek kabildir:

1— Kazoni ve Weinberg teamülleri [Bak: Kazoni ve Weinberg],

2— Kanda Cozinofil denilen höcrelerin artması.

TEDAVİ. — Yegâne tedavisi ameliyattan ibarettir.

EKLAMPSİ — (Eclampsie) — Halk arasında **Havale** denilen ve gebe kadınlarda olan bir ârızadır.

Bu ârıza gebeliğin son yarısında ve en çok son aylarında olur. Kadın ve karnında taşıdığı çocuk için tehlikeli bir şeydir.

Sebebi: Bunun neden ileri geldiğini izah için birçok nazariyeler ileri sürülmüştür. Bir kısım müellifler çocuk vücudündeki zehirlerin göbek ipi vasıtasiyle anneye geçtiğini söylerler. Annenin karaciğeri ve böbreği bozulduğu görülmektedir. Çocuk anne vecüdü içinde yabancı bir madde gibi tesir ederek anne vücudünde reaksiyon uyandırdığı fikri de vardır ki bu hâdiseye **anafilaksi** derler [Bak: Anafilaksi].

Bazı kadınlar, meselâ böbrekleri esasen bozuk olanlar, karaciğeri iyi işlemiyenler, yumurtalık faaliyetleri yolunda olmayanlar bu işe daha ziyade namzettirler.

Hastalığın iki safhası vardır: Birinci safha bir başlangıç olup buna **Preeklampsi** derler ki orada albümin çıkması, tansiyon yükselmesi, ayaklarda, yüzde, gözde şiş, mide civarında ağrılar, baş dönmesi, şiddetli baş ağrıları, asabiyet olur.

İkinci safhada ise asıl havale nöbeti görülür. Hasta kendini kaybeder. Bütün vücudü gerilir. Yüz adalelerinde fazla olmak üzere bütün adalelerde kasılma ve çekilmeler olur. Dişler kenetlenir, dil dışarıda ise ısırabilir. Ağzından salya akar, yüzü morarır. Etrafını tanımaz. Söylenilene cevap vermez. 1-2 saat sonra bu vaziyetten açılır, veyahut ölür.

TEDAVİ. — Asıl mesele bundan korunmaktadır. Bunun için gebe kadınların sık sık idrarlarını muayene etmek, tansiyonlarını ölçmek lâzımdır. Gıdalarını sıhhî şartlara uydurmalıdır. İdrarda albümin görülüp tansiyon yükselmesi, havale geleceğine bir işaret sayılmalıdır. Havaleli kadının sade kendisi değil, çocuğu da tehlikededir. Bu çocuklar vaktinden evvel doğarlar. Doğmıyanların da yaşaması güçtür. Eğer farkına varılmamış da havale gelmiş ise hemen bir hastahaneye nakledilmelidir.

İlk iş morfin şırınga edilir. Kloral *ile lâvman yapılır. Kan alınır. Karanlık loş bir odaya yatırılır ve durum müsait ise doğumu tacil etmek lâzımdır. Ondan sonra şiddetli bir perhize ve tam istirahate tâbi tutulur.*

EKTAZİ (ectasie) — Dışarıya doğru genişleme, yayılma demektir. Meselâ **Venectasie** demek karakan damarlarının dışa doğru genişlemesi demektir.

EKTİMA (Echthyma) — İyi bakılmamış bazı kançıbanlarının düğmecikler halinde büyük ve cerahatli kabarcıklar halini almasıdır. Temizliğe dikkat etmeyen insanlarda çok olur. Uzun sürer. Ve geçtikten sonra büyük ve kahverengi lekeler bırakır.

Bunun sebebi çoktur. Meselâ antimon ile zehirlenmeden, frengiden olduğu gibi, çok zayıflamış erimiş kimselerde de olur. Bazan gangrenli şekilleri de vardır.

TEDAVİ. — Yaranın temiz tutulması, oksiddözenk, ihtiyol *pomataları sürüp pansıman yapmaktan ibarettir.*

EKTOPİ — (ectopie) — Herhangi bir uzvun normal olarak bulunması lâzımgelen yerde bulunmaması demektir. Meselâ kalp göğüs boşluğunda olacak yerde karında, mide karında olacak yerde göğüste, böbrek beldeki yataklarında olacak yerde başka bir yerde olabilir. Fakat en çok kullanıldığı yer husyeler içindir.

Husyeler önce karında iken sonra kasıklardaki yoldan torbalara iner. Eğer çocuk bülûğ yaşına geldiği halde bu olmazsa o zaman buna **ectopie testiculaire** denir.

TEDAVİSİ. — Önce Prolan şırıngaları yapılır. Müessir olmazsa ameliyat lâzımdır.

EKTROPYON — Göz kapaklarının bilhassa alt göz kapağının dışarıya doğru kıvrılması demektir. Bu kabil hastalarda göz kanlı gibi görünür. Ve biraz kanlanmıştır.

Sebebi ikidir:

Biri ihtiyarlık yüzünden göz kapağını normal durumda bulundurması lâzım gelen adalenin gevşemesidir.

Öteki de yanık, şarbon hastalığı, yüzdeki yaralar vesaire yüzünden göz kapağının biçimi bozulmuştur.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.

Bir de bunun zıddı olan **entropyon** vardır ki göz kapağının içeriye doğru kıvrılmasıdır. Burada göz akının yanıkları, büyük tahribat yapan cerahatli iltihapları ve bir de trahom neticesi göz kapağının içeri kıvrılması vardır.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.

EKZANTEM (exanthème) — Ateşli ve mikroplu hastalıkların deri üzerindeki döküntülerine denir. Bu o kadar mühimdir ki bu yüzden bu hastalıklara ekzantemli hastalıklar adı da verilmiştir. Bunlar kızıl, kızamık, tifo, tifüs, grip, dang, çiçek, suçiçeği, dördüncü ve beşinci hastalıklar, gibi şeylerdir.

EKZEMA — Derinin sathı, kaşıntı, kızartı ve yanma ile kendini gösteren bir iltihaptır. Bunun had ve müzmin şekilleri vardır.

Had ekzemaların sebepleri çeşitlidir: Kimyevî maddeler ve ilâçlarla zehirlenmelerin, bazı çiçeklerin, hayvan tüylerinin yaptığı tahrişle olur. Bunun kızartılı şekline **Eczema erythematosum** denir ki kızartı, şişme ve kaşınma vardır. Bir de küçük sivilce gibi kabartılı şekli vardır ki buna **Eczema Papulosum** denir. Kabarcıklı şekli, kabuklu şekli, kepekli şekli gibi birçok çeşitleri vardır. Bunlar birbirine karışabilir veya şekilden şekle geçebilir. Had ekzemalarda kızartı ve şişlik hâkim olduğu halde müzmin şekillerde daha çok derinin üst tabakasında bir



Ekzema'nın ellerde vücude getirdiği kabarcıklar.



Ekzema'nın yüzdeki tahribatı.

kalınlaşma vardır. Sebebi vücudün bir istidadı ve fartı hassasiyetidir.

Müzmin ekzemanın da birçok çeşitleri vardır. Bunların içinde de kabuklu, kepekli, yaralı, kabarcıklı şekiller çoktur.

Müzmin ekzemanın hususî bir şekli vardır ki güneşten olur. Buna da **Eczema Solare** denir.

TEDAVİ. — Eskidenberi ekzemaya karşı en maruf ilâç Oksiddözenk pomatasdır. Bundan maada vücudün fartı hassasiyetini gidermek için birçok ilâçlar kullanılmıştır. Bu meyanda hastanın damarından kan alıp kaba etinden tekrar şırınga etmek [Autohémotherapie] müessirdir. Ayrıca malûm bir sebebi varsa onu da gidermek lâzımdır.

EKZOFTALMİ (exophtalmie) — Gözlerin dışarı fırlak vaziyeti demektir. En çok **Basedow** hastalığında görülür (Bak: **Basedow**).

ELEFANTİYAZİS — (Eléphantiasis) — (Bak: Fil hastalığı).

ELEKTRİK ÇARPMASI— Bu hemen daima denecek kadar kaza eseri olup, pek istisnaî olarak cinaî olabilir. Cinaî olanı, bir yeri muhafaza etmek için etrafını tellerle çevirip bu tellere cereyan vermek ve dokunanı öldürmek için olup askerî sebeplerle olabilir.

Bir vilâyet merkezinde bedava sinema seyircilerini önlemek isteyen patronun, yazlık sinema bahçesi etrafındaki tellere verdiği cereyanla ölüme sebebiyet verdiğini hatırlarım.

Kazaya gelince: Bu da iki türlü olur: Birisi esasen sanatı elektrikçilik olan kimselerin bir dikkatsizlik eseri olarak çarpılmalarıdır. Diğeri de elektrikle hiç bir ilgisi olmayan kimselerin kopan bir tel, bir yerdeki kontakt bir ampul değiştirme gibi sebeplerle cereyana kapılmasıdır.

Elektrik kazaları iki neticeye dayanır: Biri yanıklar, diğeri de vücut içindeki uzuvlarımızın cereyan tesirile derhal durdurularak ölüme sebep olmasıdır.

Yanıkların derecesi çeşitlidir. Bazan derinin sathî ve mahdut bir yanığı halinde olduğu halde, bazan da çok kuvvetli cereyanlara çarparak kömür haline gelmek mümkündür. Bazan da cereyanın kuvvetinden ziyade korku, heyecan ve bünyevî olarak fazla hassas olan kimselerde hafif bir cereyan bile kalbi durdurabilir. Amerikada idamların elektrik sandalyesine oturtmak suretile yapıldığı herkesce bilinen bir şeydir.

TEDAVİ. — Herhangi bir suretle elektriğe çarpılan kimse elektriğin tesirile ölmemiş ise derhal rahat ve sakin bir yere alınıp sun'i teneffüs (bak: Sun'i teneffüs), kalb üzerine masaj yaparak, kalbi ve teneffüsü harekete getirecek ilâçlarla uğraşmak lâzımdır. Bazı defa bütün bunlara rağmen kurtarmak kabil olmazsa da birçok defa da kurtarılabilir.

Yanıkları tedavi için umumî şeyler yapılır [bak: Yanıklar]. Elektrik çarpmasından kurtulmak için şehirlerde havaî hatların toprak altına alınması, evlerde tesisatın gizli ve fennî şekilde olması, elektrik olan her şeye temas ederken dikkatli olmak lâzımdır.

ELEKTRİKLE TEDAVİ— Elektriğin insan vücudünde diğer kuvvetlere değişebilmesi tatbik edildiği nesiçlerde fizikî ve kimyevî hâdiseler husule getirmesi tedavideki rolünün esasını teşkil eder.

Elektrik tedavisinden, lâyikile faydalanabilmek için onun bu fizikî ve kimyevî tesirini gözönünde tutarak hangi hastalıkta hangi şeklin nasıl ve ne zaman kullanılması gerektiğini bilmek lâzımdır. Yoksa fayda vermez. Çünkü elektrik cereyanları her birinin ve hattâ bir tek cereyanın muhtelif kutuplarının fiziyolojik tesirleri başka başkadır. Bunun en güzel misalini galvanik cereyanda bulabiliriz: Ağrıyı kesmek lâzımgeliyorsa müsbet kutbu, bilâkis uyuşmuş veya felç olmuş bir siniri uyandırmak isteniyorsa menfi kutbu, faal kutup olarak kullanmak lâzımdır.

Hekimlikte kullanılan çeşitli elektrik cereyanları şunlardır: **galvani, faradi, statik, Haute fréquence.**

Galvani cereyanı, daimî bir cereyan olup tedavide daimî olarak değil, açıp kapamak suretiyle kullanılır ve böylelikle sinir ve adale tenebbüh etmiş olur. Açıp kapadıkça adale takallüs eder. Takallüs eden adaleye fazla kan gelerek daha iyi beslenir ve kuvvetlenir. Hakikaten elektrik tatbik edildiği yerin kızarması da oraya fazla kan geldiğini gösterir. Her türlü felçlerde ve adale damarlarında bu usulden faydalanılır. Bu şekilde menfî kutup kullanılacağına faal olarak müsbet kutup kullanılırsa böyle

sinir tenbih edileceğine uyuşturulmuş olur ki bu da sinir ağrı ve iltihaplarında kullanılır.

Galvanik cereyanların hekimlikte kullanılan bir şekli de **ionothérapie** denilen tedavi usulüdür. Bu tedavinin esası, bazı ilâçların içinden elektrik cereyanı geçirerek o ilâcı parçalayıp asıl müessir maddesini, hasta olan yere sevketmekten ibarettir. Çünkü ilâçların müessir maddesi, kendisine bağlı olan maddeden ayrıldığı sırada en müessir halde bulunur [Hal tevellüdü] — Doğuş hali. **ion** tedavisinden istifade edilen hastalıklar ve ilâçlar şunlardır:

Beyin Sklerozu, yarım inme ve buna benzer hastalıklarda **chlorure de Calcium, iyodür dö potasyum, sülphate de strychnine**, romatizma vesaire ağrılarda ise **salicylate de soude, Sulphate d'aconitine** kullanılır. Bundan başka çesitli hastalık tedavisinde magnezyum, gümüş, kinin, kokain, stovain, adrenalin de bu usulle vücude sokulan ilâclardandır. Bu usulün, hem direkt tesir gibi bir faydası olması, hem de ilâçların mide ve barsak bozucu olmasının önüne geçmesi bakımından çok faydaları vardır ve çok kullanılmıya başlamıştır.

Galvanik cereyanlar madenî elektrodlar kullanarak cilt hastalıklarında (siyil) gibi bazı fazlalıkları yakarak gidermek için de kullanılmaktadır. Keza bıçak gibi kullanarak ameliyatlarda da faydalanılmaktadır.

Faradi cereyanı kesik kesik gelir ve şiddetli takallüsler yapar. Bunu yalnız felçlerde ve bir de yaptığı telkin ile isterik kimselerde kullanabiliriz. Sokaklarda eğlence için kullanılan elektrik oyunları bu şekil cereyandır.

Statik cereyanların faydaları, vücutte fazla miktarda elektrik toplamak ve bunun umumî tesirlerinden istifade suretiyle olmaktadır. Camdan elektrik geçmediği için hasta, ayakları camdan yapılmış bir iskemle üzerine oturtulur. Başına da, madenî sivri uçları bulunan takye gibi bir sey yaklaştırılır ve cereyan geçirilirse elektrik banyosu ve duşu yapılmış olur. Bu usul tedavi sayesinde vücudün, ter, idrar, barsak faaliyeti artar. Sinirler sakinleşir. Baş ve bel ağrıları gider. Nevrastenik ve isterik hastalıklarda çok kullanılır.

Statik cereyanların bir şekli de şerare çıkartarak kullanılır. Hasta yukarıda söylediğimiz iskemleye oturtulur. Bir ucu cam, bir ucu madenî küreler vücude yaklaştırılıp cereyan verilince vücutle küreler arasında şerareler hâsıl olur. Bu çeşit tedavi usulü çok iyi bir müsekkin olduğundan birçok ağrılarda, bu arada yarım baş ağrılarında kaburgalar arası sinirleri ağrılarında faydalıdır.

Haute féquence denilen tedavi usulü, çok geniş tatbikat sahası bulmuş olup diyaterminin esasını teşkil eder. [Bak: Diyatermi].

Elektrikle tedavi, günden güne sahası genişleyen mükemmel bir usuldür.

ELEKTROKARDİYOGRAM — (Electrocardiogramme) — Kalbin elektrikî cereyanlarının hassas kâğıt üzerine aksetmiş bir **trasesi** demektir.

Biraz anlatalım: Sükûnet halinde bulunan bir adalede müsbet elektrik bulunur. Adale takallüse başlayınca takallüs eden kısımlarda elektrik menfî olur. Henüz takallüs etmemiş bulunan kısım ise müsbet omakta berdevamdır. Böylelikle bir adale lifi bir kısmı müsbet, diğer kısmı menfî elektriği hâmil olunca bir elektrik cereyanı hâsıl olur. İşte Londra Fiziyoloji Enstitüsünde profesör **Waller** bu cereyanın bir cihaz vasıtasiyle hassas fotoğraf kâğıdı üzerine aksetmiş trasesine **elektrokardiyogram** adını vermiştir.

Cihazın esası bir **Einthoven galvanometre**sidir. Kalbin tekallüsleri ile hâsıl olan elektrik cereyanı kollara, bacaklara ve kalp nahiyesine konulan elektrotlarla **elektrokardiyograf** denilen cihaza nakledilir. Cihaz çalıştığı zaman bir sinema filmi gibi hareket halinde bulunan hassas bir fotoğraf kâğıdı üzerine bu cereyanın yaptığı iniş ve çıkışları kaydeder.

Kâğıt üzerinde normal bir insanın kalbinin her defaki takallüsünde bir trase çizilir. Kalp hastalıklarında, bilhassa kalbin eti bozulduğu, onu besleyen damar tıkandığı, kalp intizamını kaybettiği zaman terasede birçok değişiklikler olur.

Bu muayene usulü kısa zamanda çok ilerlemiş, kalbin sadece uzvî bozukluklarını değil, vazife bozukluklarını da göstermeye başlamıştır. Bugün kalp hastalıklarının tetkikinde bu vasıtanın hizmeti, verem hastalığı tetkikinde Rontgenin hizmeti kadar mühimdir. Hele kalp ağrılarından müşteki olan her insan, tansiyonu yüksek, arteryoskleroz'lu kimselerde bu aletle muayene şarttır.

EMZİRME — (Bak: Çocuk emzirmek).

ENANTEM — (Enanthème) — Birçok ateşli hastalıklar deri üzerinde döküntü yaparlar kızamık gibi bazıları da ağız içinde kırmızı lekeler yaparlar ki buna **enantem** denir. Hastalık iyi olunca bunlardan eser kalmaz.

ENDARTERİTİS — Damar içi iltihabı demektir. Damarların iç tabakası (Bak: Damarlar) iltihaplandığı zaman damarın içi daralarak kan geçmesi zorlaşır. Bu yüzden o damarla vücudün neresi besleniyorsa oraya kâfi kan gidemez ve o yerde gangren olur. Bacakta hususî bir şekli vardır ki buna **Buerger** hastalığı derler. Bunun hakikî sebebi meçhuldür. Yahudilerde çok olduğu söyleniyorsa da doğru değildir. Umumiyetle **endarteritisler** birçok sebeplerle olabilir

TEDAVİ. — İyod, damar açıcı ilâçlar (Padutin, Acetylcholin *gibi*) *kullanılır.*

ENDOCARDİTİS — (Bak: Andokarditler).

ENDOKRİN — (Endocrine) — (Bak: İç ifraz).

ENDOMETRİTİS — Rahim içini örten zarın iltihabı demektir. Kadınların belli başlı hastalıklarındandır.

Sebebi: Çeşitli mikroplar ve gonokoktur. Çocuk düşürmelerden sonra da çok olur. Rahimde ağrı, akıntı, kanama, kısırlık yapabilir. Aybaşı bozuklukları çok görülür.

TEDAVİ. — Lâvajlar, ilâçlı tamponlar ve fitiller, Caseine-Yatrène, Eufamin *gibi iğneler,* Penicillin *ve* Sülfamit *ilâçlarıdır. Tedavi gerekirse kürtajla tamamlanır. Bazı aşılar da yapılabilir. Tedavi edilmiyen vak'aların ilerliyerek sakatlıklara ve hattâ tehlikelere yol açması da mümkündür.*

ENDOSKOPİ — (Endoscopie) — Birtakım aletlerle vücudümüzün içindeki uzuvların muayenesi demektir. Meselâ **Bronkoskop** ağızdan nefes borusuna sokulan bir boru olup içi elektrikle aydınlatılır. Ve dışarıdaki ucunda bulunan adeseden bakılınca nefes borularının içi görülür. **Gastreskop** buna benzer bir aletin mideye sokularak midenin muayenesine yarar.

Rektoskop makattan sokularak makadın ve kalın barsak son kısmının incelenmesine yarar. **Sistoskop** ise idrar yolundan mesaneye sokularak mesanenin ve hattâ böbrekten mesaneye gelen ve **Halip** dediğimiz idrar borularının muayenesine yarar.

ENDOTEL — (Endothel) — Damarların ve kalbin zarlarının içini örten hücrelere denir.

ENFLUENZA — (Bak: Grip).

ENJEKSİYONLAR—(İnjection)— İlâçların alınması çeşitli yollarla olur. Bunlardan en çok kullanılan mutat yol, ağızdan alınmaktır. Bazan ilâçları fitil şeklinde makade koymak veyahut lâvman şeklinde barsağa sevketmek de kabildir. Bunlardan başka yollarla ilâç vermeye **Parenteral** derler. İşte bu **Parenteral** yolun en mühimmi **enjeksiyon** usuliyle yapılanlardır. Bunun haricinde cilde sürmek, nefesle koklıyarak veyahut burun, göz, kulağa damlatarak, velhasıl birçok çeşit yollarla da vücude ilâç sokulabilir.

Enjeksiyon ilâcı bir şırınga içine çekip iğne ile vücude sokmak demektir. Bunun çeşitli şekillerini anlatmadan önce **enjeksiyon** hazırlığından bahsedelim.

Bir defa kullanılacak şırınganın ve iğnelerinin kaynatılmış veya devamlı olarak alkol içinde bulunması lâzımdır. Şırıngayı kaynatmak için ya kutusunun içine veyahut herhangi madenî bir kap içine pamuk koyup şırınganın pistonunu çıkardıktan sonra pamuğun üstüne yerleştirmeli, su koyup kaynatmalı. Bu kaynama en aşağı beş dakika olmalıdır.

Sonra şırınganın soğumasını beklemelidir. Ondan sonra eller alkol veya süblime ile iyice temizlenmeli. Tırnaklar ile etin birleştiği parmak uçlarının temizliğine bilhassa dikkat etmelidir.

Şırınganın pistonu, borusu içine yerleştirilir. İğnesi takılır. İlâç ampulünün kesilecek yeri ve destere alkollenir. Destere ile yavaş yavaş kesmelidir ki ampulün parçalanıp kırılması önlensin.

Ampulün sivri kısmı koparıldıktan sonra iğne ilâca daldırılıp piston geri çekilerek ilâç şırınganın içine alınır. Ondan sonra şırınganın

iğneli tarafı yukarı tutularak içerideki hava ilâcın üst kısmına toplanır. Yavaş yavaş piston itilerek havası çıkarılır. Ve bir damla ilâç da çıktıktan sonra enjeksiyon yapılacak yere iğne batırılır.

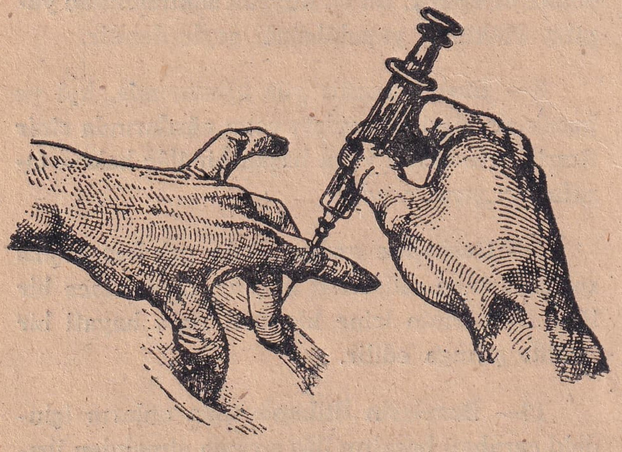
Yağlı ilâçlar için iğne kalın olmalıdır veyahut iğnesiz olarak şırınganın memesi ile ampulden çekmek lâzımdır. Yoksa ince bir iğne ile yağlı veya çok koyu bir ilâcı şırıngaya çekmek imkânsız değilse bile çok güçtür.

Enjeksiyonların birçok çeşidi vardır:

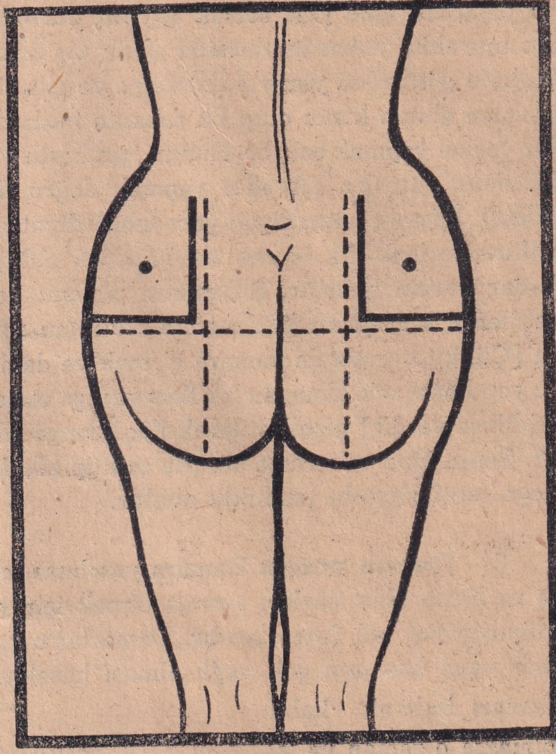
1— Deri altına, 2— Kaba ete, 3— Damara, 4— Kemik iliğine, 5— Bel kemiği içindeki boşluğa, 6— Göğüs ve karın boşluğuna, 7— Epidural, 8— Sinirler üzerine, 9— Deri içine, 10— Bezeler içine.

Şimdi bunları sıra ile anlatalım:

1— Deri altına şırınga yapmak için: En münasip yer kolun veya bacağın dış tarafı veyahut karnın veya göğüsün derisidir. Şırınga yapılacak yer tentürdiyot veya alkol, eter, benzin gibi herhangi bir madde ile güzelce temizlenir. Şırınga sağ ele alınır. Sol elin baş ve işaret parmakları ile iğne batırılacak yerin derisi tutulup biraz kaldırılır. Ve iğne batırılır. Sonra piston biraz geri çekilerek şırınganın içine kan gelip gelmediğine bakılır. Çünkü bazan iğnenin deri altındaki damarlardan birinin içine girmiş olması mümkündür. Bu takdirde iğneyi çıkarıp başka bir yere yapmalıdır. Çünkü deri altına şırınga edilen ilâçlardan birçoğunun damara doğrudan doğruya girmesi caiz değildir. Hattâ bazan ölümü mucip olabilir. Damara tesadüf edilmediğine emin olduktan sonra şırınganın pistonu itilerek ilâç şırınga edilir. Sonra iğne ile birlikte şırınga süratle çekilip iğnenin açtığı delik üzerine tentürdiyotlu pamuk bir müddet hafif ovarak tutulur. Fazla ovmak lüzumsuzdur.



Adale içine yapılan enjeksiyonda şırınganın derinin sathına dikleme olması lâzımdır.



Adaleye enjeksiyon yukarıda kalın hatlarla gösterilen müselles içine yapılmalıdır.

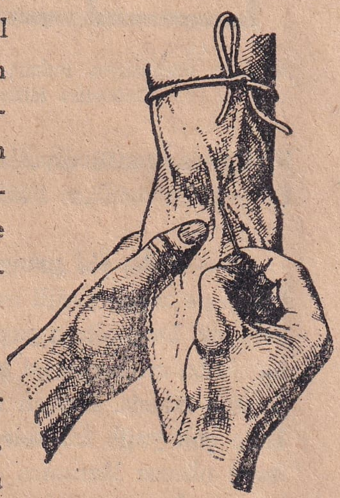
2— Kaba ete şırınga: Buna eski tıp dilinde [adaleye zerk] şimdi ise **entramüsküler** şırınga deniyor. Deri altına yapılması caiz olmayan veya kaba ete şırıngası gereken ilâçları kaba ete şırınga ederiz. Bunun için uzun iğne lâzımdır. Hele çok yağlı kimselerde iğnenin adamakıllı uzun olması lâzımdır. Aksi takdirde iğne etin içine kadar varmadan deri altı yağ tabakası içinde kalır. Ve ilâç oraya şırınga edilince o kısmı çürütüp yara açar. Ve aylarca devam eden apselere sebep olabilir. En münasip yer Anadoluda çön denilen kalçaların kaba etleridir. Fakat burada her yere yapılamaz. Bu noktaya dikkat edilmemesi yüzünden birçok sakatlıklara sebebiyet verilmektedir. Çünkü burada en mühim sinirlerden olan **Siyatik** siniri vardır. İlâç buna rastlarsa hastayı topal eder. Bunu önlemek için en münasip şey, bu kabaların sinire rastlamıyan bir noktasını intihap etmektir.

Bu noktayı şu suretle bulabiliriz:

Her iki kaba etin orta yerinde birbirini kesecek şekilde biri dikine biri düzüne iki çizgi çizip bu çizgilerin yaptığı dört murabbadan üst

ve dıştakini iğne yeri olarak seçmek lâzımdır. Bu murabba yukarıki resimde siyah bir nokta halinde gösterilen yerin bulunduğu ve çift çizgi içine alınan kısım olup bu sahanın herhangi bir yerine yapmak caizdir. Bunun için hasta yüzükoyun yatırılır. [Ayakta yapmak doğru değildir]. İğnenin batırılacağı yere tentürdiyot sürülür. Ve iğne dik olarak ve mümkün olduğu kadar derine batırılır. Şırınganın pistonu geri çekilerek kan gelmediğine emin olduktan sonra [Çünkü burada da damara girmek ve damara yapılması caiz olmayan bir ilâcı şırınga etmek tehlikesi vardır] piston itilerek ilâç şırınga edilir. Sonra iğne ve şırınga süratle çekilip alkollü veya tentürdiyotlu pamukla ovulur.

3— **Damara şırınga:** Damara yapılması caiz ve lâzım olan ilâçları şırınga etmek için en münasip yer kol damarlarıdır. Damarların çok ince veya hastanın çok yağlı olması hasebiyle damarı bulmak kabil olmazsa o zaman ya, el üzerindeki damarlardan yahut da çocuklarda olduğu gibi boyundan yapmak kabildir. Bazan da deriyi bisturi ile yarıp damarı hazırlamak da icap edebilir.



Damara enjeksiyon

Damar bulunduktan sonra kol pazıdan bir lâstik şerit, lâstik boru, hiç bir şey bulunmazsa bir mendil ile sıkılır. Hasta avucunu açıp kapayarak ve bilekten yukarıya doğru sıvazlamak suretiyle dirsek iç çukurunda damarların şişmesi temin edilir. Damar iyice belirince hastaya artık hareket etmemesi tavsiye edilir. Şırınga edilecek yeri tentürdiyot veya alkolle temizledikten sonra iğne kola mail ve yatık bir vaziyette deriye batırılıp damara girilir. Damara girildiği şırınganın içine kan gelmesiyle anlaşılır. Çok defa kan kendiliğinden gelirse de bazan pistonu geri çekerek kanın gelip gelmediğini ve böylelikle damara girip girmediğimizi kontrol ederiz. Damarda olduğumuza emin olduktan sonra kolu sıkan sargı kaldırılır. Ve ilâç yavaş yavaş damara şırınga edilir. Damara şırıngaların daima yavaş yapılması lâzımdır. Bu usul şırıngada muvaffakiyetin şartı hastanın kımıldamaması, ve şırıngayı yapanın da iğneyi oynatmamasıdır.



Deri altına enjeksiyon.

4— **Kemik iliğine şırınga:** Sonzamanların buluşlarından olup göğüs kafesinin ortasındaki sternum denilen kemiğin içine bazı ilâçlar ve bilhassa sağ insanın kanını şırınga etmekten ibarettir. Ancak bir hekimin yapabileceği bir iş olduğundan tafsilât vermiyoruz.

5— **Belkemiği içine şırınga:** Belkemiğini teşkil eden kemiklerin yaptığı boru şeklindeki kanalın içinde murdar ilik veya omur ilik vardır. Bu da kendi zarlarından yapılmış bir kese içindedir. Kesenin içinde su vardır. Belkemiğine münasip bir noktadan girilerek buraya ilâç verilebilir. Ancak hekim yapabilir.

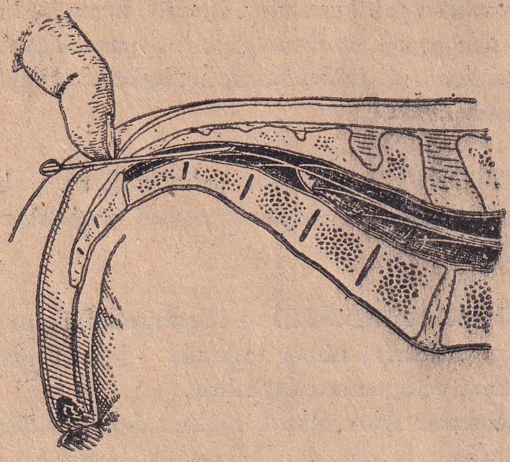
6— **Göğsün içini örten Plevra boşluğunda** iltihap olduğu zaman oraya bazı ilâçlar şırınga edilebilir. Bunun için de kaburgaların arasındaki mesafeden girmek lâzımdır. Bunu da ancak doktor yapar. Keza karın boşluğu içine de ilâç şırınga edilir. Bunun yeri karnın sol tarafında göbeğin solunda bir noktadır. Hekim tarafından yapılabilen şırıngalardandır.

7— **Epidural** demek murdar iliğin üstünü örten dış zar etrafına ilâç sevkedip sinirlerin murdar ilikten çıktıkları yerde onlara müessir olmak demektir. Bu da kuyruk sokumundan yapılır. Hekimin yapabileceği şeylerdendir.

8— Bazı muannit yüz ağrılarında, kol ve bacak sinirleri iltihapları veya ağrılarında sinir üzerine Novocain veya başka bir ilâç hekim tarafından şırınga edilir.

9— **Deri içine şırınga:** Daha çok bazı teşhis zorluklarında müracaat olunur. Gayet ince bir iğne ile derinin içine kimyevî veya hayatî bir madde şırınga edilir.

10— **Bezelerin iltihaplarında** onların içindeki cerahati boşaltıp ilâç şırınga etmekden ibaret olup hekime ait bir salâhiyettir.



Epidürale enjeksiyon.

Şırıngalarda muvaffakiyetin şartı, temizlik, sabırlı ve dikkatli olmak ve alışkın bir el tarafından yapılmaktır.

ENOFTALMİ — **(Enophtalmie)** — Gözün içine batış vaziyeti demektir. Hılkatten göz kapaklarının darlığı veya bazı hastalıkların neticesi daralmasile olur.

TEDAVİ. — Ameliyattan başka tedavisi yoktur.

ENURESİS NOCTURNA — (Bak: Çocukların gece işemesi).

EPİDEMİ — **(Epidémie)** — Bulaşıcı hastalıklar tek tük görülürse buna **sporadik** denir. Tektük görülmekle beraber bir yerde yerleşmiş olurlarsa **endemik** denir. İster dışarıdan gelsin, isterse **endemik** olarak mevcut bulunsun hastalık sayısı artar ve o muhitte çok görülürse o zaman **epidemi** var denir. Meselâ tifo, tifüs, çiçek, kızıl, kuşpalazı gibi hastalıklar epidemi yaparlar. Türkçede buna salgın denir. Salgın böyle bir şehir veya muhitine münhasır kalmaz da memleketler, ülkeler, kıtaları sararsa **Pandemi** denir. Meselâ grip, veba, kolera bunu yapmaya müstait hastalıklardır.

EPİDURAL — (Bak: Enjeksiyon).

EPİLEPSİ — (Bak: Sar'alar).

EPİSTAKSİS — **(Epistaxis)** — (Bak: Burun kanaması).

EPİTELYOMA — **(Epithelioma)** — (Bak: Kanser).

ERB HASTALIĞI — Bu adı taşıyan iki hastalık vardır: Birisi (Erb - Charcot) hastalığıdır ki murdar iliğin bozukluğundan ileri gelme teşennücî bir felçtir.

İkincisi de **Myasthenia gravis** denilen ve sinir sisteminde uzvî bir hastalık olmadığı halde en ufak bir hareketten sonra derhal yorulup bir müddet dinlenmek ihtiyacı duyulmasıdır.

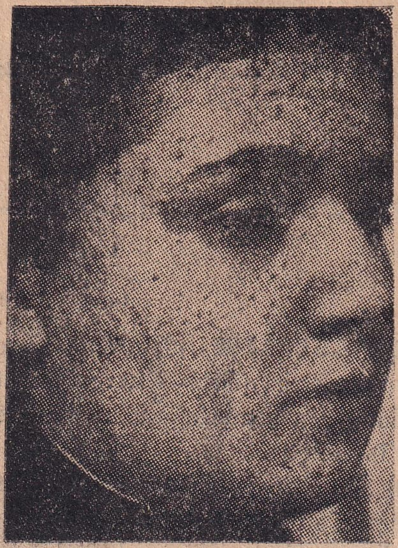
Birincisi B_1 vitamini, elektrik tedavisi ile, ikincisi de **Prostigmin** şırıngalariyle tedavi edilir. Tam şifa yoktur.

ERGENLİKLER — Halk dilinde ergenlik denilen şeyin tıbbî adı **Akne** = (Acné) dir. **Willan** ilk defa **Akneleri** tarif ettiği zaman çok hastalıklar ergenliğe benzetilmiş ve **Aknenin** pek çok çeşidi tarif edilmişti. Şimdi ise gençlerde görülen bildiğimiz ergenlikten başka hiç bir şeye Akne adı verilmiyor.

Bu hastalık derinin üst tabakalarına ait bir bozukluk olup küçük kabarcıklar halinde başlar, birbirini takiben mütemadiyen çıkar. Bunun şekilleri çok değişiktir. Bazıları **Komedon** denilen basit ve küçük bir kabarcık, bazıları hakikî ve büyücek bir sivilce, bazıları ise içi cerahatli olur. Apse halini alır. Kabuklanır ve iyi olduktan sonra iz bırakır.

Bazı kimselerde ara sıra nükseden ve tektük görülen ergenlikler bazılarında ise ufak bir sivilceden cerahatli çıbana kadar her türlü şekillerini gösterir En çok yüzde görülür. Vücudün muhtelif yerlerinde görülmesi de vâkidir.

Komedon denilen küçük sivilceler küçük kabarcıklar olup tepesi esmer veya karadır. Bunlar bazan bir topluiğne başı kadar bazan da mercimek kadar olur. İki parmak arasında sıkınca içinden koyu kirli sarı bir kısım ve sonra beyaz bir öz çıkar. Bazı **Komedonlar** birbirine yapışık gibidir.



Yüzde küçük sivilceler halindeki ergenlikler.

Bir kısım ergenlikler de böyle **Komedon** halinde kalmaz. Etrafları biraz penbe kırmızı olur. Bunlar da topluiğne başından nohut kadar olabilirler. İçlerinde mikrop vardır ve cerahat yapmıştır. Bunlarda ağrı acı yoksa da hafif kaşıntı olabilir. Bazan iltihap ilerler ve ergenlik bir fasulye büyüklüğünü alır. O zaman ağrı, acı vardır. Renk kırmızı morumtıraktır.

Sebebi: Bunlar daha çok diyatezik kimselerde olur [Bak: Diyatez]. Bunlarda kepek fazla olur. Çeşitli cilt hastalıklarına istidatları vardır. Burada bülûğ çağına gelmiş insanın vücudündeki hormon [Bak: İç ifraz] bozukluklarının rolü de vardır. Mikrop bu müsait zemin üzerine çalışır.

TEDAVİ. — Mevzii ve umumîdir. Mevzii olarak deriyi çok temiz tutmak şarttır. Buz ve sıcak kompres, sıcak losyonlar, alkol kamfre, kükürtlü ve civalı losyonlarla bunlar yumuşatılır ve biraz hafif tazyik ile içleri boşalır.

UMUMİ TEDAVİ. — Umumî hıfzıssıhhaya riayet, bahar, biber, sirke, konserve, salamura, alkolden vazgeçmek, bol sebze ve meyva yemek lâzımdır. İyi çiğnerek yemek, yüze masaj, demir, arsenik ve balıkyağı ve bilhassa bira mayası faydalıdır.

İLÂÇTAN MÜTEVELLİT AKNELER. — Yukarıkine çok benzerler. İyodür, bromür, katran, Cade yağı, madenî yağlar, boyacılık san'ati, kimyahane ve fabrikalarda çalışmak sebepler meyanındadır.

TEDAVİ. — Sebebi kaldırmak ve yukarıda âdi aknelere yapılan şeyleri yapmaktır.

ERİTROMELALJİ — (Erythromelalgie) — El ve ayakların nöbet tarzında gelen şişme, kızarma ve ağrıması demektir.

Sebebi: Kat'î olarak malûm değildir. Sinir sisteminde ve bilhassa sempatik sistemde ve murdar ilikte bir bozukluk alâmeti olduğu sanılıyor.

Çok nadir bir hastalıktır. Ekseriya iki el veya iki ayak yahut dördünde birden olur. Tek ele münhasır oluşu çok enderdir. Bütün dünya tıp edebiyatında böyle dört vaka neşredilmişti. Tarafımdan görülüp teşhis edilen ve Haydarpaşa Nümune hastahanesindeki tıbbî müsamerelerde gösterilen ve İsviçrede münteşir **Schweizerische medizinische Wochenschrift** mecmuasında neşredilen beşinci vakadır.

Bu hastalığa yakalananlar ekseriya el veya ayaklarını fazla kullanan, soğuk ve sıcak farklarına fazla maruz kalan ateşci, makinist, terzi, hizmetci gibi kimselerdir. Nöbet gelmeden hasta sakin ve rahattır. Nöbet gelince el kızarıp morarmıya şişme ve şiddetle ağrımaya başlar. Ağrı tahammülfersadır. Nöbet geçince ağrı azalır. Şişlik iner ve rengi düzelir.

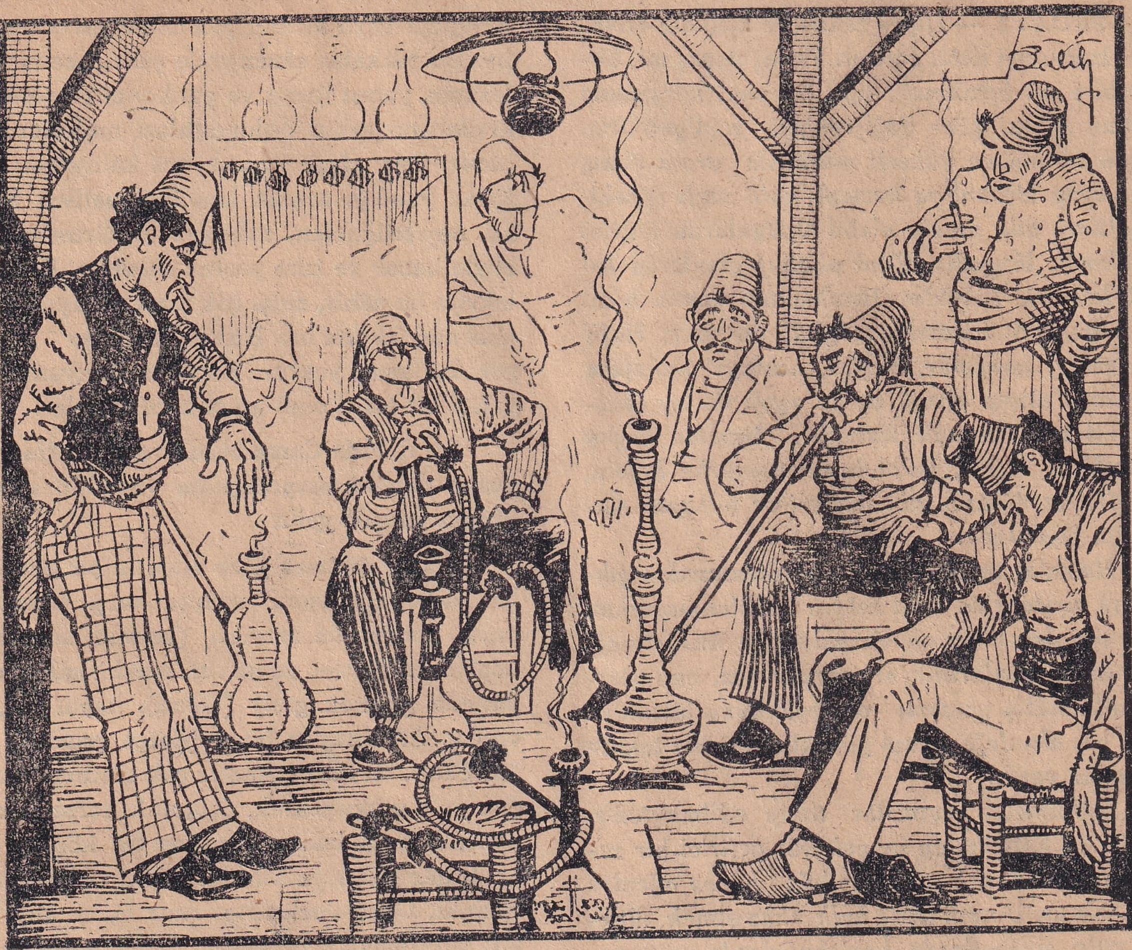
TEDAVİ. — Hususî ilâcı yoktur. Sinir ilâçları, istirahat muvafıktır. Bizim hastamızda biz elini buza sokmak suretile rahat ettirebiliyorduk.

ERKEN BUNAMA — (Bak: Bunama.)

ERİTROSİT — (Erythrocyte) — Kanın kırmızı yuvarlacıkları demektir. (Bak: Kan).

ERİZİPEL — (Bak: Yılancık).

EROİN İPTİLASI— Afyonun çeşitli müessir maddelerinden biri ve çok kuvvetlisi olan



Eski esrarkeş kahvelerinde nargileden ve kabaktan esrar çekenler.

Heroin, hekimlikte ve bilhassa muannit öksürükleri kesmek için az miktarda kullanılır. Adının kahraman kelimesine yakın oluşu afyonun en müessir maddesi oluşundandır. Tıpkı morfin gibi ve ondan daha kuvvetli bir uyuşukluk, gevşeklik veren, ufak tefek sancıları gideren bu ilâç bugün keyif verici zehirlerin en yenisidir. Bunun keyif verici olarak kullanılması Amerikadan dünyaya yayılmıştır. İlk zamanlar bunu yutarlardı. Sonraları enfiye gibi burna çekmek usulü taammüm etmiştir. Memleketimiz de dahil olduğu halde bütün dünyada maalesef bu zehire alışanlar pek artmıştır. Bunun birkaç sebebi vardır:

1— Eroine alışmak, zevk ve eğlence yerlerinde kimseye hissettirmeden burna çekip hemen zevka dalmak kolaylığından dolayı,

2— Bir defa eroin kullananların ikinci defası için âdeta sürükleyen bir kuvvetin tesiri altında kalmalarıdır. Hiçbir zehire bir tek defa kullanmakla alışılmaz.

Bunun keyif verme tesiri morfin gibidir: Evvelâ tatlı hayaller görme, gevşeklik, bazan hafif tenebbühiyet hali, umumiyetle vücutte bir rahatlık, sonra derin bir uyku.

Uzun müddet kullanılması zayıflık, halsizlik, sersemlik, kayıtsızlık yapar. İştahsızdırlar. Kansızlık başlar. Nihayet mukavemetsizlik yüzünden verem olurlar. Bunlardaki alışkınlık çok çabuk teessüs ettiğinden ve tedariki güç ve pahalı olduğundan müptelâları, ertesi günü onu nasıl tedarik edeceğinden başka hiçbir şey düşünmezler. Kaçakçıları pek çoktur. Çünkü kârlı bir iştir. Müptelâlar, serseri olurlar. Hiç bir iş göremezler. Çok süratle zayıf düşerler. Alışanlar beş on santigramdan bir buçuk grama kadar kullanırlar. Fakat kaçakçıların sattığı eroinlerin içine pek çok tesirsiz madde karıştırılmıştır. Onun için kullandıkları miktar, hakikî eroine tekabül etmez.

TEDAVİ. — Diğer zehirlere nisbetle eroinden kurtulma daha zordur. Yavaş yavaş mı, birdenbire mi bırakmalı diye bir sual karşısında bunun şahsa göre değişeceğini söyliyebiliriz. Uzun zaman ve yüksek miktarda eroin almış olanlarda birdenbire kesmek kalb zaafı sebebile ölümü bile mucip olabilir. Bunlarda tedricî bırakmak lâzımdır. Yeni alışmış olanlarda ise âni kesmek kabildir. Bıraktıktan sonra hâsıl olan buhranı önlemek müşkül bir iştir: Hafif yemekler, banyolar, duşlar, hastayı muhafaza ve tecrit altına almak ve en aşağı iki ay nezaret altında tutmak lâzımdır. Bundan başka müsekkin ilâçlar, kalbi kuvvetlendirici kafein, Kanfr, Kardiyazol *gibi ilâçlar, ve bilhassa* Aktedron *faydalıdır.*

Hastalar tedavi oldukları müesseseden çıktıktan sonra yine ayni zehire yakalanmamaları için sıkı bir ihtimam lâzımdır. Bu hususta ailesinin, akrabalarının, arkadaşlarının, cap edenşe hükûmetin yardımı ve teyakkuzu lâzımdır. Zira beş altı defa tedavi gördükten sonra tekrar alışanlar vardır.

Hükûmetçe eroinciler takip edilmektedir. Eroin, istihsal kolay ve çok kâr getirici bir zehir olduğundan bu kaçakçılığa heves edenler pek çoktur. Umumiyetle halkı ikaz etmek, mekteplerde, sinemalarda, hapishanelerde mütemadi telkinlerle bunu önlemeye çalışmak lâzımdır.

Memleketimizde nisbeten yeni olmasına rağmen, bu iptilâya tutulanların sayısı oldukça çoktur. Akliye hastahanelerine, sinir mütehassıslarının muayenehanelerine gelenler bir hayli fazladır. Bunun haricinde halk arasında dolaşan birçok gizli müptelâlar da vardır.

ESRAR İPTİLÂSI— **Esrar Cannabis indica denilen bir nebatın çiçeğinden hususî bir surette kurutularak istihsal olunup macun kıvamında veya daha katıca ve keyif vermek için kullanılan zehirli bir maddedir.**

Kullanılış tarzı, memleketlere göre değişir. Hindistanda dişle çiğnerler. Güney Afrikada Mısırda, Arabistanda tütün gibi içerler. Nargile ve kabak denilen ve birkaç kişinin birlikte kullandıkları şekiller de vardır. Memleketimizde esrarkeşler hem nargile ve kabakla, hem de sigara içinde tütünle karışık olarak içerler. Nargile ve kabakla içilen yerlere esrar tekkesi denir. Burada esrarkeşler sıra ile aynı nargileyi kullanırlar. Birisi bir nefes çektikten sonra nargileyi veya kabağı yanındaki esrarkeşe uzatır. Bu tekkeler ekseriyetle şehrin kenar semtlerinde, yahut hırsız ve yankesici ve serseri takımlarının sakin bulundukları muhitlerde bulunur. Dar, alçak tavanlı, pis kahvehanelerdir. Esrar yandığı zaman kendine mahsus bir koku neşrettiğinden, zabıtaya sezdirmemek için böyle kenar ve izbe yerleri seçerler. Her memlekette bu zehir, daha çok fakir ve aşağı tabaka arasında kullanılır. Bizde kadınlar arasında pek kullanan yoktur. Esrar bulamıyanlar, ona yakın bir tesiri olan afyonu kullanırlar.

Tıp dilinde **Cannabisme** veyahut **Hachichomanie** denilen esrarkeşlikte vücudün zararları şöylece husule gelir:

Alınan miktara göre vücutte bir gevşeklik, harekette ağırlaşma, muhite karşı kayıtsızlık, hayal kudretinin artması, (kendini saraylarda, köşklerde, servet ve sâman içinde, saltanat hayatında görmek gibi) [Görme hayal hisleri] vardır. Esrarkeşler buna [dalga geçmek] derler. Fakat bu tatlı sahneler çok sürmez. Bunlardan yalnız uyuşukluk, dalgınlık, sersemilk, kayıtsızlık baki kalır. Esrarkeş bir köşeye çekilir. İş güç görmeye kudreti yoktur. Kimseyi düşünmez. Daha ilerledikçe şuur bulanıklığı başlar. Unutkan ve lâkayttır. Saçını sakalını kestirmez. Üstüne başına bakmaz. Pislik içinde yüzer. Kullanmaya devam ettikçe günün birinde deli olur. Bunaklık ârız olur.

Esrarın zararı yalnız akıl ve sinirlere münhasır olmayıp bütün vücude şamildir. Mide, barsak, tenasül uzuvları da bozulur: Çok defa kabız, bazan sebepsiz ishal, kusmalar, tenasül kudretinin zevale yüz tutması, baş gösterir. Ahlâk tamamen bozulur. Hırsızlık, yankesicilik, katillik çok görülür.

TEDAVİ. — Maalesef muayyen ve kat'î bir ilâcı yoktur. Daha ziyade iradesi zayıf ve cahil kimselerde görülen bu alışkınlığın kaldırılabilmesi için hastaya kuvvetli bir irade telkini lâzımdır. Bu yapılamazsa hastayı muayyen bir müessesede tecrit edip sıkı nezaret altında bulundurarak esrardan uzaklaştırmak icap eder. Alışılan zehirlerden uzaklaşınca hastalarda Abstinence *denilen buhranlar, uykusuzluklar, iç sıkıntıları, hattâ delilik ve azgınlık baş gösterir. Bunlara banyolar, duşlar, müsekkin ilâçlar,* Aktedron *gibi bu işe mahsus ilâçlar verilmeli, kalbi kuvvetlendirmelidir.*

ETÜVLER— Etüv deyince iki türlü alet anlaşılmaktadır. Biri lâboratuvarlarda, ve, tıbbî tetkiklerde kullanılandır ki konumuzun haricindedir. Bir de yüksek hararet derecesinde mikropları ve haşaratı öldürmek için umumî tathir yerlerinde kullanılırlar. [Bak: Dezenfeksiyon].

EVHAM— İnsanın kendinde bir hastalık olduğunu tasavvur ederek zihnini mütemadiyen onun işgal etmesidir. Bunun iki türlüsü vardır: Biri doğuştan olur. Yâni bazı kimseler yaradılış icabı çok vesveselidir. Her şeyi şüphe ile karşılar. Onun için başı ağrısa beyninde bir fena hastalık, karnı ağrısa barsak düğümlenmesi, sırtı ağrısa verem düşünür. Bunları ikna etmek çok güçtür. Tramvayın üzerindeki levhanın Aksaray yazdığını gördükleri halde içeriye girince biletciye tekrar sorarlar [Bu araba nereye gidiyor?] deye...

Bir de sonradan olma evham vardır. Bu bir asabî rahatsızlıktır. Muhitinden, her şeyden şüphe eder. Kimse doğruyu söylemiyor. Hakikati kendisinden gizliyorlar, diye düşünür. Herhangi bir rahatsızlığı olmadığı halde hasta olduğunu sanır. Hiç bir şeyi yokken kalbim ağrıyor, diye tutturur. Ona ne söyleseniz, ne yapsanız inanmaz. Birçok ilâç kullanır. Fakat bunlardan pek azını sonuna kadar kullanır. Ekseriya yarım bırakır. Hekime gidince reçete alır ve sorar:

— Bu nedir?

— Bir güllâçtır! deyince:

— Ben çok kullandım, faydası yok, der.

Doktor olmadığı halde doktor kitapları alır, tıbbî yazıları takip eder. İlâçların tarifelerini ezberler. Bunun sonu **Hypocondrie** denilen ve tedavisi güç olan evham hastalığıdır.

TEDAVİ. — Gerek doğuştan, gerekse sonradan olsun bunları tedavi çok güçtür. Şikâyetlerini iyi dinlemeli, uzun uzun muayene ederek onu iknaa çalışmalı, meşgul etmeli. Eğlendirmeli ve böylelikle telkin altında tedavi etmelidir. Tebdili hava, seyahat de faydalıdır.

EVLİLİĞİN SIHHÎ ŞARTLARI— Kadın ve erkek bir çift olmak üzere yaradılmışlardır. Ve insan soyunun devamı bu çift olmanın neticesidir.

Ancak birbirile birleşecek kadın ve erkekte birtakım sıhhî vasıfların bulunması lâzımdır. Gerçi kanunlar on beş yaşını bitiren bir kıza ana olmak hakkının takdirini hâkime bırakmıştır. Fakat anne olmak için lâzım olan birtakım vasıflar olduğu gibi baliğ olmuş erkekte de baba olmak için birtakım şartlar lâzımdır.

Bir kere bülûğ yaşlarını takip eden yıllarda hemen tenasülî bir hayata atılmak, gerek erkek gerekse kadın için yıpratıcı ve çöktürücüdür. Onun için doğru olan şey kız için 17-18 erkek için de 18-20 yaşın evlenmek için asgarî yaş olarak kabul edilmesidir.

Kadının tenasülî hayatı ortalama 30-35 yıl, erkeğinki ise 40-50 yıldır. Bu esası düşünerek erkekle kadın arasında yaş farkının erkek lehine on beş yıldan fazla olması lâzımdır. Çünkü taraflardan birinin ötekinden evvel tenasülî hayatının sona ermesi sona ermeyen taraf için ruhî ve maddî rahatsızlıklara sebep olur.

Bundan başka çiftlerin her biri vücutçe tekâmül etmiş olmalıdırlar. Yaşlarına rağmen vücut yapıları veya ruhî olgunlaşmaları geri kalmış ise ikisinin evlilikte sıhhî şartları eksik demektir. Meselâ erkekte iktidarsızlık ve kadında **Frigidané** denilen soğukluk olursa ikisi için de sıhhî bir çift olmak vasıfları yok demektir.

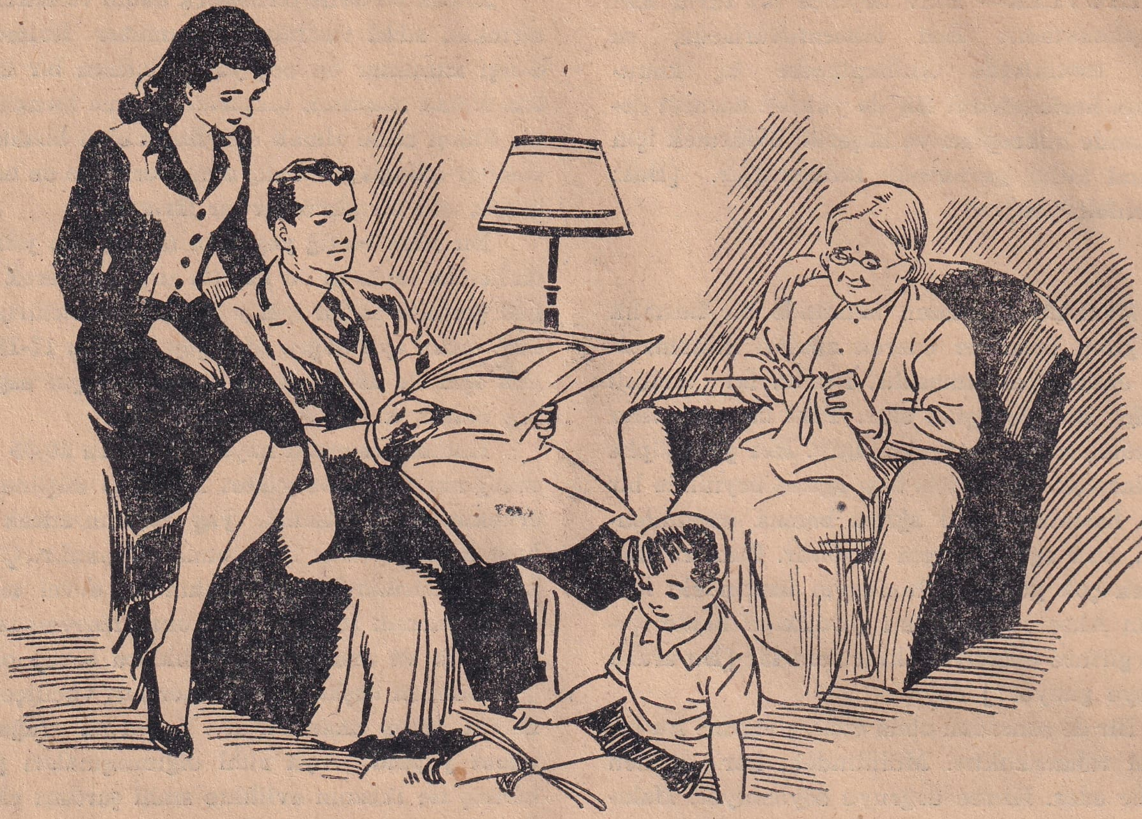
Taraflardan birinde ötekinin nefretini mucip olacak bir kusur bulunmamalıdır. Meselâ ağız veya vücutte koku, vücut biçimsizlikleri, tenasül uzuvlarında kusurlar bulunmamalıdır.

Bundan maada erkek veya kadının biribirlerine verebilecekleri bulaşıcı bir hastalığı bulunmamalıdır. Meselâ belsoğukluğu, frengi, verem, kellik veya herhangi bir bulaşıcı hastalık olmamalıdır. Akıl hastalıkları da aile teşkiline veya devamına mâni bir kusurdur. Yaşlarının ilerlemesine rağmen yatağına işeyen karı veya koca, eski dilde [sair filmenam] denilen uykuda kalkıp gezmek gibi illeti olan taraflar bir çift olmak için sıhhî şartları haiz değildir.

Ondan maada evliliğin asıl gayesi neslin devamı olduğuna göre soy üretmeye mâni kusurları varsa tedavi ettirmelidirler [Bak: Akamet].

Çift teşkilinden sonra da riayet edilmesi lâzımgelen sıhhî şartlar vardır. Bunlardan en başta geleni ruhî yakınlıktır. Arada ruhî yakınlık bulunmazsa ikisi arasında hayat çekilmez bir hal alabileceği gibi sıhhatlerini de bozar.

Cinsî münasebetlere gelince: Çok genç ve yeni evlilerde hergün münasebet caiz ise de bu-



Evlilik hayatında karı kocanın her bakımdan anlaşması lâzımdır. Ancak müşterek anlaşma lie kurulan yuvalar saadete ulaşabilirler.

nu ifrata vardırmamak lâzımdır. Hele günde bir kaç defaya varan münasebetler her iki taraf için de yorucu ve yıpratıcıdır. Esasen bu işte ifrat asabî hastalıklar yapabileceği gibi erkeğin vakitsiz yorulmasını ve iktidarsızlığını doğurabilir.

Kırk yaşından aşağı olanlarda gün aşırı münasebette bulunmak kırk ile elli arasında haftada iki defaya indirmek ve ondan sonra da haftada birle iktifa etmek lâzımdır. Yemekten dört saat geçmedikçe yapılan cinsî münasebetler gayrı sıhhî ve hattâ tehlikelidir. Kadınların aybaşı zamanları temas doğru değildir. Gebeliğin sekizinci ayından sonra ve 40 günlük lohusalık zamanlarında erkeğin sabırlı olması lâzımdır.

Taraflardan biri hasta olunca cinsî münasebet yapmamalıdır. Hattâ yataklarını ayırmak lâzımdır. Kalp hastalığı olan karı veya koca hekimin müsaadesi olmadıkça cinsî münasebette bulunmamalıdır. Karı veya koca kendi sıhhatlerinin bozulmasının diğerine de tesir edeceğini düşünerek hayatlarını düzenlemelidirler. Meselâ birisinin gıdası sıhhî bakımdan tahditlere tâbi tutulması lâzımgeliyorsa diğeri ya ona uymalı veyahut sıhhî sebebin icap ettirdiği şekilde onun yemeğini ayırmalıdır.

Bırisının erken yatması lâzım ise diğeri bu sıhhî zarurete uymalı veya ötekinin erken yatmasına itiraz etmemelidir.

Çalışmada, eğlenmede ifrattan kaçınmak ve sıhhî şartlara riayet lâzımdır. Eğlenmenin ifratı da sıhhati tahrip edebileceği gibi her türlü eğlenceden mahrum bir hayatın da ruhî hastalıklar doğurabileceği düşünülerek yıpratmayıcı, sade ve sıhhî eğlencelere imkân vermelidir. Müşterek yuvanın sıhhî şartları haiz olması için iki tarafın da gayreti lâzımdır. Hava, su, temizlik, rutubetsizlik, muhtaç oldukları asgarî konforu temin edecek şekilde ihtiyaç görülen şeyleri temine çalışmalıdır. Sıhhî şartları haiz bir evlilik hayatı her iki tarafın müşterek gayretile kurulabilir ve idame edilebilir.

F

FABİZM — (Fabisme) — Fasulya ununun teneffüs edilmesinden mütevellit deride birtakım kaşıntılar olması ve nefes darlığı yapmasıdır. Fasulya ziraat ve ticaretile uğraşanlarda, ununu övütenlerde görülür.

TEDAVİ. — Fasulya unundan uzaklaştırmak ve kalsiyum şırıngaları yapmaktan ibarettir.

FARADİZASYON — Mütekattı cereyanla tedavi mânasına gelir. [Bak: Elektrikle tedavi]

FARE ISIRIĞI — (Sodoku) hastalığı — Fare her şeye rağmen insan hayatına karışan bir mahlûktur: Aynı evde otururlar. Yataklarını paylaşırlar. Aynı gıdaları birlikte yerler. Dahilî ve haricî hastalık yapan birçok mikrop veya parazitleri insana naklederler. İnsanlar bunlardan kurtulmak için çok uğraşmışlarsa da muvaffak olamamışlardır. Isırma hemen daima gece uykuda iken olur. Fareler kendi hemcinslerinin ölülerini de yediklerinden et yemeğe hevesli olurlar ve insanı ısırıp kanını içerler.

Sodoku adı japonca bir kelimedir. Japonya tahtadan evlerden yapılmış bir memleket olduğu için fare de çoktur. Orada bu hastalık çok eski zamandanberi biliniyordu. Daha sonraları Asya, Avrupa ve Amerikada da görülmüştür. Memleketimizde ilk vaka 1920 de merhum profesör Hüsamettin Koral tarafından görülmüştür.

Hastalığın sebebi: Helezonvari kıvrık ve Spirillum minor denilen bir mikroptur. Hasta insanların kanında ve nesiçlerinde bulunur. Fare hasta insanı ısırdıktan sonra hastalık mikrobunu almış olup sağlam insanı ısırarak ona aşılar. Kedi, köpek, sincap, köstebek gibi bazı hayvanların ısırmasile de bu hastalık görülebilir.

Kuluçka devri: Fare sağlam bir insanı ısırarak ona mikrobu verdikten 10-15 gün sonra hastalık baş gösterir ki bu geçen müddete kuluçka devri denir.

Hastalık belirtileri: Birdenbire ateş yükselir. Isırık yerinde şişme, morarma, kabarcıklar olur. Isırılan yerin siyahlanarak gangren olması mümkündür. Kırmızılık yayılır. Etrafındaki bezeler şişer. Ateş iki devre yapar. Birinci devre 3-7 gün sürer. Sonra ateş düşer. 2-3 gün sonra tekrar çıkar. Bu inip çıkma iki defadan ibaret kalabileceği gibi boyuna tekrarlayarak bir ay kadar sürmesi de mümkündür. Bazan da intizamsız bir şekilde ateş sürüp gider. Hastalığın birinci haftası sonuna doğru vücutta kırmızı morumtırak bazan mercimek, bazan da avuç içi büyüklüğünde lekeler olur. Hastalığın sonuna kadar bu lekeler devam eder.

Hastalığın sonu: Japonyada % 10 nisbetinde ölen oluyormuş. Fakat ekseriya ateş inecçıka kendi kendine iyi olması mümkündür.

TEDAVİ. — Hastaların yatakta istirahati

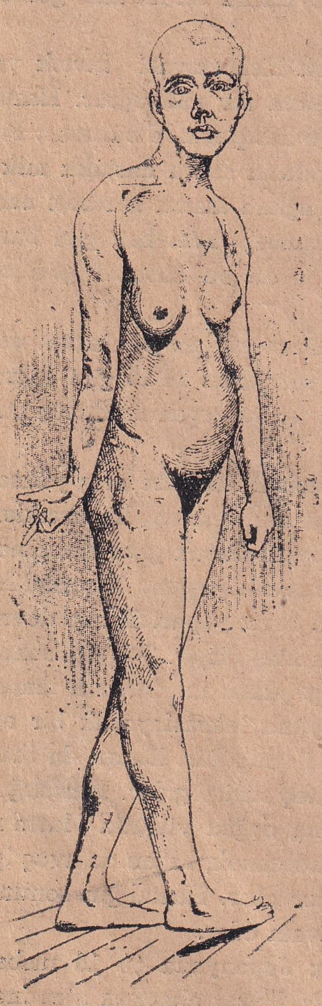
şarttır. Sulu yemekler, püreler, hazmı kolay şeyler verilir.

Bu hastalığın kat'î ilâcı Néosalvarsan'*dır. 0,45 gramlık bir ampul damardan şırınga edilince ateş birkaç saatte düşer. Nüksolursa ayni ilâç tekrar şırınga edilir.*

FAVUS — [Kellik kelimesine bakınız].

FELÇ'LER — Tıp dilinde buna **paralizi** de denir. Tamamile hareketsiz kalmak mânasına gelir. Felcin ne olduğunu anlamak için şu izahatı vermek lâzımdır:

Herhangi bir uzvumuzu hareket ettirmek için adaleler tekallüs ederler [Yâni büzülürler]. Bu tekallüsün olabilmesi için adalenin bağlı bulunduğu sinirden bir emir almış olması lâzımdır. Her sinir murdar ilik ve beyine birtakım yollarla bağlıdır. Eğer emrin çıktığı merkezde (yâni beyin veya murdar ilikte) yahut da emrin geçtiği yollarda (yâni sinirlerde) bir bozukluk olursa ya emir çıkamaz. Yahut çıksa da adaleye kadar gidemez. Bunun neticesi adale de tekallüs edemez ki bu hale felç veya paralizi diyoruz.



Kollarda felç.

Eğer hastalık merkezde olursa felçlere [merkezî felç], sinirlerde olursa [muhitî felç] diyoruz. Meselâ beyin damarlarından biri tıkanır veyahut patlıyarak kanarsa o tıkanan veya kanayan yerden hareket emri çıkamıyacağından o noktanın emri altında bulunan adaleler de artık çalışamaz. Yâni felç olur.

Yahut sinirler de iltihap, yaralanma vesaire sebebile hareket emrini nakledemez bir hale gelirse yine adale büzülemiyerek felç olur.

Felçlerin pek çok çeşitleri vardır. Bunlardan bazılarını sayalım:

Tıp dilinde [müterakkî felci umumî] **Paralysie générale progressive** denilen hastalık frengi mikropları tarafından beynin hasta edilmesinden ileri gelir. Frengiyi aldıktan 8-15 yıl sonra meydana çıkar. Bu hastalık eskiden çok deliliklere ve ölüme sebep olurdu. Şimdi tedavi ediliyor [Bak: Paralizi jeneral].

Bir de **Paralysie juvenile** denilen gençlik felci vardır ki irsî frengiden ileri gelir.

Yalancı felç **Pseudoparalysie** denilen hastalık içki iptilâsından ve baş yaralanmalarından sonra görülür. Uzun müddet içkiye devam etmiş olanlarda yürümede müşkülât, elile herhangi birşey almak veya aldıktan sonra tutmak zorluğu, merdivenleri başkasının yardımı olmadan inip çıkamamak gibi haller baş gösterir. Alkolü bırakmak ve B vitaminleri kullanmakla geçer.

Paralysie agitante veya **Parkinsonisme** denilen hastalık titremeli bir felçtir. Elile bir iş yapmak istese bütün kol titrer veya eli madenî para sayma hareketleri yapar. Önce bir taraflı, sonraları iki kolda da olur. Daha sonraları yürümek, hattâ kımıldamakta müşkülât başlar.

Bir de **Parkinsonisme**'in kâzip şekilleri vardır. Uyku hastalığından sonra olur.

TEDAVİSİ. — Yok gibidir. İyod, Ürotropin, B_1 *vitamini şırıngaları muvafıktır. Asandau felç veya Landry felci ayaklardan ve ellerden başlıyarak bacak ve kol etlerine doğru ilerliyen felce denir.*

Çocuk felci — Paralysie infantile mikroplu bir hastalığın murdar iliği tahrip etmesinden mütevellittir. [Bak: çocuk felci].

Bülber felç, bir yerde uzvî bir hastalık olmadan görülen felçtir.

Diyafragma felci, karın ve göğüs boşluklarını ayıran diyafragma adalesine gelen sinirin felcinden ileri gelir.

Difteri felci: Kuşpalazı hastalığından sonra yutkunma, göz hareketleri adaleleri ve nadiren vücut ve hattâ kalp adalesinin felcidir [Bak: kuşpalazı].

Kurşun felci: kurşun işlerinde çalışanlarda zehirlenmeden ileri gelen felçlerdir.

TEDAVİ. — Felçlerin tedavisi umumî ve hususî olmak üzere iki türlüdür. Hususî olanlar, felce ait sebebin giderilmesine çalışmaktan ibarettir ki, felç neden ileri geldiği bilinmedikçe mümkün olmaz. Umumî tedavi ise bir taraftan (B_1) *vitamini ve* (B_6) *vitamini, hattâ (E) vitamini şırıngaları yapmak ve bir taraftan da elektrik tedavisidir.* [*Bak: Elektrik tedavisi*].

FEHLİNG MİYARI — İdrarda şeker aramak için kullanılır.

FEMİNİZM — (Feminisme) — Bu kelime tıpta, ve sosyolojide başka başka mânaya kullanılıyor. Sosyolojide kadın sevgisi gibi tercüme ediliyorsa da yanlıştır. Daha çok kadın haklarını tanımak ve kadınları erkeklerden üstün ve muhterem tutmak demektir.

Tıpta ifade ettiği mâna büsbütün başka bir şeydir. Erkek çocuklarda husyelerin gelişmesi neticesi hormonlar vücutta birtakım değişiklikler yaparlar [Bak: İç ifraz]. Bunlar bir taraftan vücudün teşekkülâtına aittir [Bıyık, sakal çıkması ve sesin kalınlaşması], bir kısmı da ruhîdir [hayat mücadelesine atılmaması, tabiatin kuvvetlerile mücadele arzusu, erkeklik duyguları] gibi. Eğer husyeler vazifelerini lâyıkile göremezlerse o zaman bir kifayesizlik tablosu baş gösterir ki o da kıl çıkmaz. Veya çıkması yavaşlar ve durur. Kalçalar genişler. Ruhan erkekten ziyade kadına benzer. Utangaç, sıkılgan, [hanım abla] tâbirine uygun bir hali vardır. Kız çocuklarla, ve kız oyunlarile meşgul olmayı sever.

TEDAVİ. — Bunlara husye hurmonları şırıngası çok iyi gelir. Gerek bedenen gerekse ruhan düzelirler.

FİBRİN — Kanın terkibinde bir madde vardır ki ona **fibrinojen** denir. Bu madde iltihaplı bir yere veya kesilen bir yere gelince orada fibrine tahavvül eder ki bu kanın pıhtısının esasını teşkil eder. Vücutta eksik olursa kan pıhtılaşması bozulduğundan kanamalar durdurulamaz. O zaman tedavi için sağlam insanın kanını hastaya şırınga etmek icabeder.

FİBRÖZ — (Fibreuse) — Bir yerde lifî nesiç teşekkülü demektir. Herhangi bir yerde iltihap olduğu zaman vücut onunla, mücadele ederek o iltihabı kapatmıya çalışır. Yaralanan yerde nasıl bir nedbe yâni iz kalırsa vücudün herhangi bir yerinde mikroplar yara açarsa o yaranın kapanması için vücut orada kendi dokusundan liflerle bir dokuma yapar ki buna fibröz faaliyeti diyoruz. Bu tâbir en çok verem hastalığında kullanılır. Fibröz verem demek, ciğerdeki hastalığın daima kapanmıya mütemayil olması demektir, müzmin gider.

TEDAVİ. — Fibröz şekilde hastalık vücudün esasen hastalıkları yenmeye olan meylini gösterdiğinden, balık yağı, kalsiyum, ve sair kuvvet ilâçlarile bu stidadı arttırmak lâzımdır.

FİBROM — Lifî dokudan yapılmış ur mânasına gelir. Bunlar urların öldürücü olmıyan cinsidir. Fakat soysuzlaşıp da habis bir mahiyet almaları mümkündür. Yâni kansere dönebilecekleri gibi sarkom şeklini de alabilirler ki o zaman fibrosarkom adını alır. Fibrom en çok rahimde olur. Ve kanamalara sebebiyet verir. Bu urlar büyüyerek bir baş kadar olabilir.

TEDAVİ. — Ameliyat ile urun çıkarılmasından ibarettir.

FİLAMAN — İltihaplı satıhlardan fibrin çıkar ve uzun iplikler halinde pıhtılaşır. Bunlar bilhassa idrar yollarının gonokoktan mütevellit iltihapları olan belsoğukluğunda olur.

TEDAVİ. — Esas hastalık olan belsoğukluğu tedavisinden ibarettir.

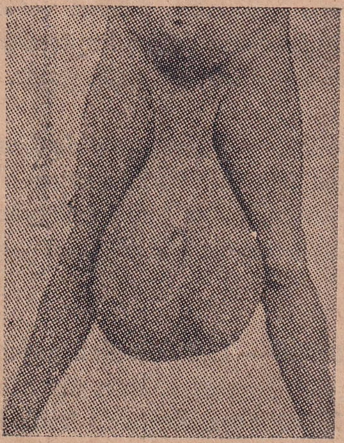
FİLARYA (Filaria) — Türkçede iplik kurdu diye tanınmaktadır. Bunun çeşitli şekilleri vardır. **Filarium Sanguini** dedikleri çeyrek ile yarım milimetre uzunluğunda olup buna flaryanın yavrusu demek daha doğrudur.

Filarium Bancrofti on santimetre uzunluğunda olup daha evvel söylenilenin büyü-

me şeklidir. Husyelerin bulunduğu torbada bulunur.

Filarium medinensis kartlaşmış şekli olup bacakların derisi altında büyür. Bir metre uzunluğundadır. Bunlar fil hastalığı yaparlar [Fil hastalığına bakınız].

FİL HASTALIĞI — Filarya'ların lenfa yollarına veya kana karışmasile olur. Daha çok sıcak memleketlerde görülür. Sivrisinekler hastaları ısırır. Karnına geçen kanda bu kurtlar



Fil hastalığının husyelerdeki korkunç şekillerinden.

vardır. Sağlam insanı da ısırarak ona hortumlarile kurdu sokarlar. Kandan lenfa yollarına geçer. Oradan da vücude bilhassa husyelere, ferç etrafına geçerler. Oralarda yerleşerek erkeği ve dişisi belli olur. Erkekleri 40-45, dişileri 80-100 milimetre uzunluğundadır. Buralarda dişiler yavrular. Bunlar kana geçer. Bu geçiş ve kanda bulunuş geceleri olur. Bu yavrular çok hareketlidir.

Fil hastalığı vücudün neresinde yerleşmiş ise orasını korkunç derecede şişirir. Ve orada **chyle** dediğimiz madde çıkar.

Şişlikler husye, ferç, memeler, bacaklarda olur. Deri kuru, çatlaktır. Bu çatlaklardan sızıntılar olur. Bu sızıntıların içinde filarya yavruları vardır.

Tıkanan lenfa yolları idrar yoluna açılarak idrarda **chyle** görülür. İdrar süt gibi bir manzara alır. İdrarda filarya yavruları vardır.

Tedavi edilmezse ihtilâtlar yapar. Bunlar apse veya yılancıktır. Bu yüzden ölüm olabilir. Korunma, sivrisineklerle mücadeleden ibarettir.

TEDAVİ. — Maalesef hususî bir ilâcı yoktur. Ameliyatla bu kurtları çıkarmak ve şişen uzuvları rahat ettirmek düşünülmüş ise de hastalık kanda mevcut olduğundan tekrarlıyabilir. Bu çok müz'iç bir hastalıktır.

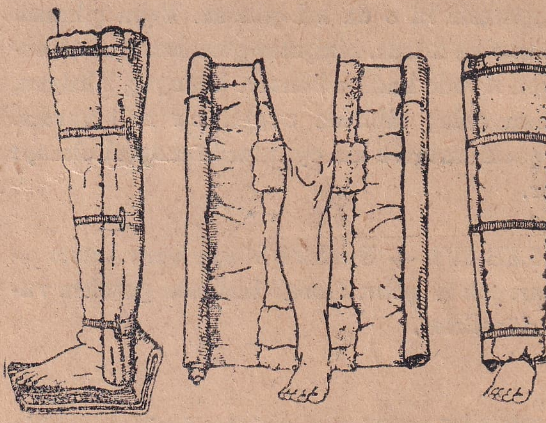
Medinede görülen şekline İplik çıbanı derler. [İplik çıbanına bakınız].

FİLATOW HASTALIĞI — Buna **Filatow-Dukes hastalığı** da derler. Bir adı da **dördüncü** hastalıktır. Kızamuk ile kızıl arası bir şeydir. Çocuklar arasında küçük salgınlar yapar. Bu hastalarla temas eden çocuklar üç hafta sonra hastalanırlar. Ufak tefek ateş, kızamukcuk veya kızıla benzeyen bir döküntü yapar. Hastalık 1-3 günde biter. Birçok çocuklar bunu ayakta geçirirler. Tehlikesiz bir hastalıktır. Tedavisi yoktur. İstirahat muvafık olur.

FLEBİT (Phlebite) — Kara kandamarlarının iltihabı demektir.

Bu iltihap ya damarın muhitindeki bir cerahatlenmenin kara kandamarına (veride) sirayetile, yahut kan deveranına karışan mikropların gidip damarın bir yerinde iltihap yapmasile olur. İltihaplanan verit yâni kara kandamarlarının içi yavaş yavaş tıkanır. O damar nerelerin pis kanını topluyorsa orada şişlik olur. Şiddetli ağrı vardır. Ateş vardır. Kan muayenesinde **Lökosit** denilen akyuvarlakların sayısı artmıştır. Buna had **flebit** denir.

Bu ateşli devir geçtikten sonra damarın içinden kan geçebilirse de tam ve serbest değil-



Flebit tedavisinde kullanılan cihazlardan.

dir. Bu takdirde flebit müzminleşir. Veyahut iltihap büsbütün zail olarak damar normal hale gelir.

Flebitin bulunduğu yere göre adları vardır. Meselâ mide ve barsaklardan karaciğere gelen damarın flebiti olursa ona **pilefilebit** denir. Doğumdan sonra bacak veridi iltihaplanırsa ağrılı ve şiş bir bacak görülür ki buna **Plegmasia alba dolens** denir.

TEDAVİ. — Flebitlerde birinci şart tam istirahattir. Bir ay kadar hiç hareket etmemelidir. Çünkü hareket esnasında kara kan damarını tıkayan iltihaplı tıkaç koparak gidip ciğerleri tıkayarak ölüme sebep olabilir. Bunun için bacak hususî surette sarılır. Ayrıca muhtelif sülfamit ilâçları ve penisilin kullanılır.

FLEGMON — Ufak ergenlik, foliküllit, füronkl ve apselerin deri altındaki yağlı hücrelere yayılmasile gittikçe ilerleyen bir şişlik, kızartı, ağrı ve ateş yapar. Her türlü hareket imkânsız bir hal alır. Çok tehlikeli bir ârızadır.

TEDAVİ. — Bir taraftan Acétate d'alumine'*in yüzde bir mahlûlile pansıman yapmak ve nihayet flegmonu yarmaktan ibarettir.*

FİNSEN LÂMBASI — Hususî surette yapılmış bir lâmba olup adese tertibatı sayesinde mavi, mor ve ültraviyole şuaların zararlı kısımlarının geçmesine mâni olur. Tedavide kullanılır.

FİSSÜR — (Fissure) — Çatlaklar, yarıklar mânasına gelir. Makadın etrafında, rahmin ağzında, meme başlarında, dudak kenarında ve kemiklerde olur.

TEDAVİ. — Bulunduğu yere göre değişir. Makatta ve rahimde olursa antiseptik pomatlar, memede olursa [gliserin - alkol] karışık olarak sürülür. Dudak kenarına boraksli gliserin sürülür. Kemiklerde olursa kemiği tam istirahate koymak, icap ederse alçı yapmak lâzımdır.

FİSTÜL — (Fistule) — Herhangi bir yara kapanmaz da bir delik bırakır ve orada uzun müddet akıntı devam ederse buna fistül denir. Meselâ sıraca denilen ve boyunda adenit dediğimiz lenfa bezelerinin verem mikrobu tarafından cerahatlendirilmesinden ileri gelen hastalıkta yara akmıya başlar ve kapanmak bilmez. Kemik iltihaplarından sonra da böyle fistüller kalır ve uzun zaman akar. Bazı zayıf kimselerde ve cerahatli uzun süren yaralarda da fistüller teşekkül eder.

Bunlardan maada doğum esnasında haznenin yırtılıp makatla birleşmesi veya mesaneye kadar yırtığın ilerlemesi neticesi fistüller teşekkül edebilir.

TEDAVİ. — Bir taraftan balık yağı, kalsiyum, (A) (C) ve (D) vitaminleri, kuvvet ilâçlarile vücudü kuvvetlendirmek, diğer taraftan da ameliyat yaparak fistülü yoketmek lâzımdır.

FITIKLAR — Halk dilinde kasık yarığı, tıp dilinde **Hernie** denilen şey umumî olarak karnın bir yerindeki yarıktan, karın içini örten ve adına **Periton** denilen zarın dışarıya doğru bir eldiven parmağı gibi çıkması demektir. Bu kese içinde bazan barsak ve bazan da barsağın üzerinde bulunan ve halk dilinde [iç gömlek] denilen kısım bulunur. Bunlar haricî fıtıklardır. Bunlarda ya kasıklardan, yahut kasığın altında uylukların ön kısmından göbekten, veyahut oturaktan fırlayan fıtıklardır. Her fıtıkta üç nokta mühimdir:

1— Fıtığın olduğu delik,
2— Fıtığın torbası,
3— Fıtık içinde bulunan uzuvlar.

Fıtık elle itilince ya içeri girer bunlara [red edilebilen fıtıklar] denir. Yahut girmez [reddedilemeyen fıtıklar] denir ki bu sonuncu çıkan uzuvların kese ile ve delikle birbirine sarmaş dolaş yapışmış olmasıdır.

Sebebi: Fıtıklar ya doğuştan, yahut sonradan olur. Doğuştan olanlar da fıtığın olduğu yerde bir iyi kapanamama, bir teşekkül bozukluğu, bir delik kalmış olmasıdır [doğuştan göbek veya kasık yarığı].

Sonradan olanlarda ise fıtığın deliği olan yerde gayrıtabiî bir zayıflık vardır ki bunlara [fıtık istidadı] denir. Meselâ kasıkta etler veya onların zarları ve kirişleri zayıf olabilir. Haricî bir sebep de buna eklenirse fıtık olur. Haricî sebepler şunlar olabilir: Ameliyat, yaralanma ve yanma yüzünden karında husule gelen zayıf noktalar, karın duvarının dayanıklığını azaltan hastalıklar (karında su toplaması, urlar, bar-

sak düşüklükleri, şişman insanın zayıflaması, ihtiyarlık, öksürük gibi), keza çok bağırmak, ağır yük kaldırmak, kabızlık yüzünden fazla ıkınma gibi sebepler fıtık yapabilir.

TEDAVİ. — İki türlüdür: Muvakkat, esaslı.

Muvakkat tedavi: Bir sargı veya kasık bağı ile deliği sıkıca kapalı tutarak torbanın dışarıya fırlamasına mâni olmaktır. Kasık bağları çelik bir bağ, bir de yastığından ibarettir. Umumiyetle iki taraflı olan bağlar daha iyi ve kullanışlıdır. Kasık bağı konulan yere ihtimam lâzımdır. Alkolle yıkamalı, daima temiz tutmalı, pudralamalıdır. Göbek fıtıkları için Pelot dediğimiz bir yastığı bulunan bir sargı kullanılır. Küçük fıtıklarda sargıyı gece çıkarmak kabildir. Müzmin öksürüklü kimselerde ve fıtığı geri itmek güç olanlarda hiç çıkarmamalıdır. Tamamen içeri itilemiyen fıtıklarda sargı fayda yerine zarar verir.

Esaslı tedavi: Ameliyattan ibarettir.

FOKAL İNTAN — Mikrop vücudün herhangi bir yerine oturarak zehirini yavaş yavaş ve devamlı bir surette kana verirse oturduğu yerde **fokal intan** var denir. **Fokal** ocak mânasına gelen **focus**'tan alındığına göre o yerde bir ocak var demektir. Bunun hekimlikte önemi çok büyüktür. Çünkü bu fokal intan bazı çok küçük olsa bile açtığı iş çok büyüktür: Kalb ve böbrek hastalıkları, sinir iltihapları, mânasız ateşlerle zayıflamaların sebebi çok kere bu fokal intanlardır. Bunlar meselâ bir diş kisti veya çürüğü, müzmin bademcik iltihabı, müzmin apandisit, müzmin safra kesesi iltihabı gibi vücudün şurasında burasında yerleşmiş mikrop yuvaalrıdır.

TEDAVİ. — Bir tektir. O da bu yuvaları yok etmekten ibarettir. Çok kere sadece bunu kaldırmakla mühim hastalıkların bertaraf olduğu görülür.

FOLİKÜLİN — **(Folliculline)** — Kadınlarda yumurtalıkların ifraz ettiği bir hormondur. Bu hormon bir taraftan kadına kendi benliğini verir. Dişi olarak haiz olduğu, incelik, şefkat, hassaslık ve işvesini temin ettiği gibi bir taraftan da rahimin içini örten zarın şişmesini ve nihayet kanamasını temin eder [ay başı görmek denilen hâdise].

Bu hormonun ifrazı bülûğ ile başlar. Aybaşı kesilme zamanında sona erer. Azlığı, aybaşlarında az kan gelmesi, çokluğu da çok kan gelmesini mucip olur ve memeleri şişirir. Son yıllarda bu hormon, mide yaralarının tedavisinde kullanılmaktadır.

FOLİKÜLİT (Folliculite) — Deride kıl diplerinde husule gelen zararsız bir iltihaptır. Saç ve sakalda da olablir.

TEDAVİ. — Kılları traş edip diplerine antiseptik pomat sürmekten ibarettir.

FORSEPS — Halk dilinde buna lâvta adı verilmektedir. Hattâ bu ad o kadar yer etmiştir ki ebe doktoru yerine [lâvta doktor] denilmektedir. Bu alet güç doğumlarda kullanılır. Biraz kerpeteni andıran bir alettir. Rahim iyi tekallüs edip çocuğu atamadığı zaman doktor bu aletle çocuğun başını yakalayıp çekmek suretile çıkarır.

FRAKTÜR — [Kırıklar bahsine bakınız].

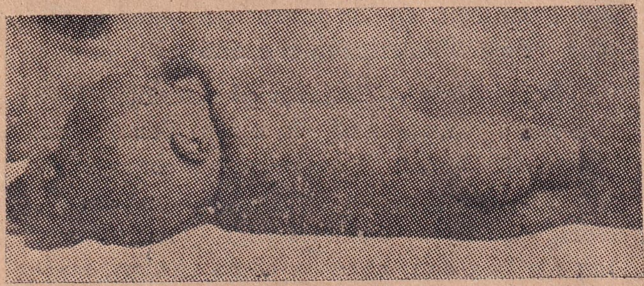
FRENGİ — Tıp dilinde **Syphilis** ve eski tıp dilimizde **daülefrenç** adı verilmiştir. Daülefrenç ve frengi denilmesinin sebebi kat'î olarak bilinmemekle beraber eski taassup devirlerinde fuhşun yalnız frenk mahallelerine mahsus ve hastalığın da oralardan yayılmış olmasından olsa gerektir. Maamafih Fransızlar da **Sivilisation est syphilisation** demekle medeniyetin ilerlemesinin frengiyi yaydığını kasdetmek istemişlerdir.



Frengi yarası yuvarlak ve muntazamdır. Kenarları parmakla tutulunca karton sertliği hissolunur.

Resmî dilde **zührevî hastalıklar** Fransızcada da **maladie Vénérienne** denmesi, yine güzellik ilâhesi olan **Venus** ile münasebet düşünerek söylenmiş olmasındandır. Hastalık bula-

şıcıdır. En çok deri ve bir de **Mucosa** yahut muhatı gışa denilen ve ağız, ferç, makat, burun gibi yerlerin içini döşeyen zardan giren frengi mikrobile hastalık aşılanmış olur. Mikrobu 1905 te **Schaudinn** isminde Hamburglu bir alman hayvanat âlimi tarafından keşfedilmiştir. Bu âlim mikrobu frengi yaralarında ve frengi yüzünden şişmiş olan bezelerde bulmuştur. Bu mikrop **Spiril** denilen cinstendir. Yâni helezon şeklinde kıvrılmış ince uzundur. Boyu 14 mikron (bir mikron, milimetrenin binde birdir), genişliği ise bir mikronun onda üçü kadardır. İspirilin 6-20 tane kıvrımı vardır. İki uçları çok ince ve sivri uzundur.



Doğuştan frengili olan çocukların başı vücude nisbeten çok büyüktür.

Bu mikrop bereket versin ki hariçte çok yaşayamıyor. Yoksa frengi her tarafa yayılır ve bütün insanlığı muztarip ederdi. Bulaşmanın binde biri bile masum olmayıp hemen daima cinsî temas iledir. Masum demek frengili insanı tedavi eden hekim veya hastabakıcının dikkatsizlik yüzünden hastalık alması demektir. İnsanda frengi iki türlü olur:

1— İrsî, 2— Kendisinin aldığı.

1— İrsî frengi demek ana ve babadan birinin frengili olması yüzünden olup annenin frengiyi almış olması şarttır. Ana, hastalığı, rahim içindeki yavruya göbek ipinden geçen kanla verir [Bak: göbek ipi]. Anne frengili olmadıkça babanın tohumundan frengili çocuk doğmaz. Esasen frengili baba ile temas eden ananın frengiyi alması tabiî bir şeydir.

İrsî frengi çocukta birtakım ârızalar yapar. Bu ârızaları yapmak için frengi çocuğun bünyesinde üç devrini takip etmez. Birinci devir yoktur, ikinci ve üçüncü devirler de sıra takip etmez. Karmakarışık bir halde çocuk vücudunda tahribat yapar.

İrsî frenginin iki şekli vardır: Biri erken, öteki geç frengi.

Erken irsî frengide şunlar görülür:

Deri toprak gibi, gevşek, buruşuk, ihtiyar manzaralıdır. Baş **Olympe** alnı denilen kabarık ve çıkık şekildedir. Baş, Pazarola Hasan Beyin kafası gibi vücutla gayrı mütenasip derecede büyüktür. Vücut ise eciş bücüştür. Deride **pempligus** denilen büyük su kabarcıkları vardır. Bunlar bilhassa eliçi ve ayak altlarında olur. Çocukta muannit bir nezle vardır. Burunda önce sulu, sonra yeşil kabuklu ifrazat gelir. Zor nefes alır. Dudaklarda beyaz mini mini kabarcıklar vardır (**Plaques muqueuse**). Dördüncü ayı bulmadan vücutta **Syphilide** denilen kırmızı, yuvarlak birtakım küçük kabarcıklar peyda olur.

TEDAVİ. — Civa ile olur. Bu ilâç Van Swieten *mahlûlü şeklinde veyahut civa merhemi halinde kullanılır.*

Geç irsî frengide şunlar görülür:

Bu altı yaşından sonra ve hattâ daha geç, hattâ büyük yaşlarda çıkar. Bunların bir kısmı frengiye mahsus tezahürlerdir. Bir kısmı ise şekil ve biçim bozukluklarıdır.

Hususî tezahürleri üçüncü devreye ait olup damakta, boğazda, yutmakta, dilde, burun içinde ve tenasül uzuvlarında görülür. Bunlar tahrip edici yaralardır.

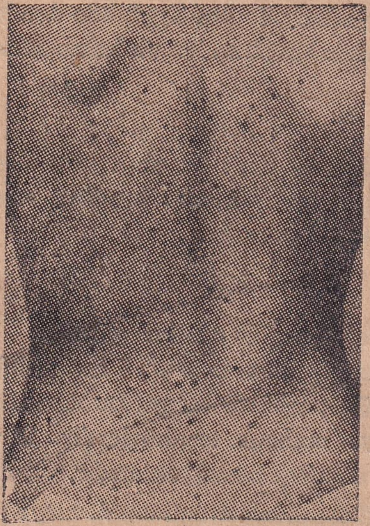
[İrsî frengi alâmetleri] adı verilen bir grup alâmetler vardır ki şunlardır: **Hutchinson**'un üç alâmeti (yâni dişlerin seyrek ve destere gibi ve küçüklüğü, görme ve işitme bozuklukları). Kafanın biçimsizliği burunun çökük oluşu, bacak kemiğinin kılıç gibi ve üstü eğri oluşu, kemiklerde çıkıntılar, ruhan çocuk kalış, gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Umumî frengi tedavisi bahsinde söylenecektir.

2— Kendi aldığı frengi: Frengi mikrobu insan vücudune girdikten ortalama yirmi beş günlük bir devir geçer ki buna birinci kuluçka devri (gizli kalma devri) denir. Bu müddet 10-15 güne kadar inebileceği gibi 60-90 güne kadar da çıkabilir. Bu müddetlerin sonunda mikrobun girdiği yerde bir sivilce çıkar ve bir hıyarcık teşekkül eder ki buna birinci devir denir. Bu geçtikten sonra 45 gün kadar süren ikinci bir sükûn devresi gelir ki buna ikinci ku-

luçka devri denir. Ondan sonra ikinci devir başlar. 4-10, 20-30 sene kadar sonra üçüncü devreye ait belirtiler çıkar.

Bazan ve bilhassa kadınlarda ve bir de masum frengide birinci devir olmayabilir ki buna tıp dilinde [Başsız frengi - **Syphilis décap'té**] denir. Tedavi edilmezse ikinci devir muhakkak görülür. Halbuki üçüncü devir yorgun, süiistimallerle yıpranmış vücutlerde ve bilhassa iyi tedavi görmeyenlerde görülür.



Frenginin üçüncü devrinde vücudün her tarafını küçük lekeler kaplar.

Birinci devir — Mikrobun ilk girdiği noktada (chancre = şankr) denilen bir çıban çıkar. Başka bir hastalık olan yumuşak şankrdan ayırmak için buna [sert şankr] da derler. [Bak: yumuşak şankr].

Bunun olabilmesi için sirayet devrinde bulunan bir frengiliden canlı mikropların temas eden sağlam insana gelmiş olması lâzımdır. Sağlam insanın derisinde veya muhat gışasında belli belirsiz bir sıyrık bulunması kâfidir. Mikrop buradan girer ve deri içinde faaliyete başlar. Bir taraftan da kan yolile ve lenfa yolile vücude yayılmaya başlar. Şankr çıkarken önce bir kırmızı kabarcık peyda olur. Ve bir hafta içinde A. Fournier tarafından tarif edilen altı vasfı kazanır:

1— Bu beş kuruş cesametinde bir sıyrık mahiyetindedir.

2— Yuvarlaktır. Muntazamdır,

3—Kenarlarında onu sağlam kısımdan ayıran bir hususiyet yoktur.

4— Rengi et kırmızısı, muntazam, nemli ve cilâlıdır. Bazan da içinde ince ince pürtlemeler vardır. Bazan da üzerinde ince bir kabuk vardır.

5— Kenarlarından iki parmak arasında tutulursa karton sertliği verir.

6— Şankr'a yakın yerdeki lenfa bezleri şişmiştir ki buna frenginin hıyarcığı denir. **Ricord** bu bezeyi, insanın gölgesine benzetir. Şankr 15-45 günde eyi olur ve fakat hıyarcığı baki kalır. Şankrın ağrısı, acısı, kaşınması yoktur. Hasta çok kere farkına bile varmaz. En çok tenasül uzuvlarında, sonra sıra ile ağızda, dilde, bademciklerde görülür.

Teşhis şankrın 18 inci gününden evvel haricî evsafiledir. Ondan sonra kan muayenesile olur. [Bak: *Wassermann* teamülü].

İkinci devir — Şankrın çıkmasından 35-60 gün sonra (ortalama 45 gün sonra) ikinci devir başlar. Bu devirde şurada burada bezeler şişer. Vücutte **Roséole** denelin pembe lekeler, frengi sivilceleri, ağızda frengi kabarcıkları, baş ağrıları, sinir ağrıları, adale ağrıları, mafsal ağrıları, kemik ağrıları, saç dökülmesi, gözde **iritis** (bak: göz hastalıkları), idrarda albümin, çocuk düşürmek, kansızlık, dermansızlık, iştihasızlık, zayıflama, nevrasteni, dalak büyümesi vardır.

Deride ve muhat gışalarında (ağız, burun, şerç, ferç içi) **Syphilide** denilen belirtiler olur. Bunlar dört şekilde olur:

1— Roséole, 2— Sivilce, Papule, 3— Yara, 4— Kabarcık (nadir).

Roséole'ler pembe, kenarları tırtıklı lekeler halindedir. Sivilceler mercimek gibi kabarcıklardır. Yaralar ise çok vahim bir şekildedir. Kabarcık şekli irsî frengide görülür.

Frengi geçirenlerin cildinde esmer lekeler kalır.

Üçüncü devir — Bu devirde frengi yalnız deride ve muhat gışalarında değil vücudün hiç bir yeri müstesna olmamak üzere her tarafında yaralar yapar. Bunlar o uzuvlar bahsinde görülecektir. Deri ve muhat gışalarındaki üçüncü devir gösterileri derindir. Ağırdır. Tahrip edicidir. Muhtelif yerlerde birden değil, muayyen yerlerde teker teker çıkar. Bunlara frengi zamkları da denir. Hayvan tecrübeleri üçüncü devirde frenginin sarî olmadığını göstermiştir.

Üçüncü devirde de frengi tezahürleri altı şekilde olur:

1— Kızartı, 2— Kabartı şekli, 3— Yara

şekli, 4— Zamklı yara şekli, 5— Karnabahar gibi yara şekli, 6— Münteşir şekil.

Bunlar bulundukları yerleri tahrip eder. Meselâ burun çöker, damak delinir.

TEDAVİ. — Eskidenberi iyod, civa, bizmut ve arsenik başlıca tedavi vasıtaları olarak tanınmıştır. İyod pek müstamel değildir.

Civa, eskidenberi civa merhemi kullanılırdı. Fakat cilde sürülen merhemden ne kadarının kana geçtiğini bilmediğimiz için emin bir usul değildir. Fakat çok müessirdir.

Civanın iğneleri de vardır. En çok kullanılanı Cyanure de mercure'*dür. Damara yapılır. Bir santigramlık ampullerden her gün veya gün aşırı yapılır.*

Bir de bizmut mürekkebatı vardır. Ekseriya yağlı mahlûllerdir ve kaba ete şırınga edilir. Haftada iki defa bir buçuk santigram yapılır.

Bunlardan başka bir de arsenik mürekkebatı vardır. Almanyada 606 namile profesör Ehrlich *tarafından keşfedilen* Salvarsan *bilâhare ıslah edilerek* Néosalvarsan *adıyle kullanılmaya başlamıştır. Bu çok müessir bir ilâçtır. Frengi yaralarını çabuk kurutur. Fakat vücudün içinde saklanmış olan frengi mikroplarını bir anda kurutamaz. Bunun bir serisi 0,15 gramdan başlıyarak 0,30, 0,45, 0,60, 0,90 beş tanedir. İlk önce on beşlik yapılır. Üç gün ara ile iki kırk beşlik, beşer gün ara ile üç altmışlık ve iki doksanlık yapılır. Bu bir kürdür. Sonra birer ay fasıla ile tekrarlanır. Kan kontrolü yapılarak daha uzun fasılalarla tedaviye devam olunur. Frengi sabır ve tahammülle uzun müddet tedavi edilmezse nükseder. Beyine vurur. Felçler, delilikler yapar. Nesli kurutur. Bütün beşeriyet için içtimaî bir derttir.*

FRÖYDİZM — (Freudisme) — Birçok asabî hastalıkları önüne geçilmez bir iç zorlamasının eseri sayan Viyanalı meşhur ruhiyatçı **Freud** tarafından konmuş bir nazariyedir.

Bu nazariyeye göre başta isteri olmak üzere birçok asabî rahatsızlıklar bu iç zorlamasından ileri gelir ve bunun kökü de tenasülîdir.

Freud'e göre kayınpederin gelininden, kayınvalidenin damadından hoşlanması bu tenasülî ve gözle görülmez iç zorunun sevkiledir. Aynı sebeple babalar kızlarını, anneler erkek çocuklarını daha çok severler.

Erkek çocuğun anasının memesini emerken çok kuvvetle ve âdeta ısırarak emmesi bu tenasülî saiktendir.

İsteri denilen sinir hastalıklarının ağlama, sebepsiz gülme, bayılma gibi bütün tezahürleri aynı tenasülî iç zorundan ileri gelir.

Bu nazariyenin leh ve aleyhinde çok söz söylenmiştir. Fakat meşhur olmuş ve hayli taraftar toplamıştır.

Freud bu esaslardan ilham alarak ruhî tahlil **Psychoanalyse** usulünü koymuştur. [Bak : Psychoanalyse].

FRÖHLİCH HASTALIĞI — Erkek çocuklarda büyüme ve gelişmenin kadınlaşmaya doğru temayülüdür. Sebebi beyin altında bulunan ipofiz guddesinin faaliyet noksanlığıdır. Bunun tıbbî adı: **Dystrophia adiposo-genitalis**'tir. Bu hastaların memeleri ve kalçaları büyür. Husyeleri küçük kalır. Vücut gayrıtabiî bir şekilde yağlanır.

TEDAVİ. — İpofiz guddesi hulâsalarının verilmesile olur. Bazı defa bu da kâfi gelmez ve hasta böyle biçimsiz kalır. Maamafih kendi kendine ve hiç tedavisiz iyi olanlar da vardır.

FÜRONKL — (Furoncle) — Kıl diplerinde husule gelen **follikülit**'lerin cerahatlenmesinden ileri gelir. Ekseriya küçücük bir sivilce gibidir. Başı beyaz, etrafı kırmızıdır. Kendisi sert ve çok ağrılıdır. Bunlar bazan tek bazan müteaddit olur. Bazı defa da vücutte biri batıp öteki çıkmak üzere dağınık bir şekil alır.

TEDAVİ. — Başlangıçta tentürdiyot sürmeli, cerahati yumuşamış olanları açmalıdır. Umumî tedavi olarak aşı yapılabileceği gibi bira mayası da iyi gelir.

G

GALAKTOZÜRİ (galactosurie) — İdrarda galaktoz denilen şekerin bulunmasile kendini belli eden çok nadir bir hastalıktır. Mühim değildir. Tedavisi yoktur.

GALOP DÜZENİ — Kalbin (tık) ve (tak) şeklindeki mutad iki sesine üçüncü bir ses katılarak dörtnala giden bir atın ayak sesine benzediğinden dolayı kalp seslerinin bu düzende oluşuna galop düzeni denmiştir.

Bunun bazı genç şahıslarda görülen ve bir hastalık ifade etmiyen şekli bir yana bırakılırsa kalbin zâfını gösteren çok önemli bir mânası vardır. Hattâ bunu duyan hekim, durumu iyi görmez ve ciddî tedbirler almaya mecbur olur.

TEDAVİ. — Damar içine şırınga veya ağızdan verilmek suretile Ouabaine veya Digital müstahzarları kullanmalıdır. Hasta tam bir istirahate sevkedilmeli ve gıdaları hafif, hazmı kolay şeyler olmalı. Sükûnet içinde bulunmalıdır.

GALVANİK CEREYAN — (Bak: elektrik ile tedavi).

GALVANO KOTER — Galvanik cereyanın madenî sivri bir cisim (ekseriya plâtin) den geçmesile bu cisim kızar ve yakıcı vasıf alır. Ameliyatlarda kullanılır. Yâni bıçakla kesecek yerde bir şeyi yakarak koparmaya yarar.

GAMET'LER — Sıtma mikroplarının erkekli ve dişili cinslerine denir. (Bak: sıtma).

GANGLİON — Türkçesi bezdir. Fakat türkçemizde bu kelime **glande** mukabili olarak da kullanıldığından biz bu kelimeyi (bez) olarak değil, **ganglion** olarak yazmayı münasip gördük. Vücutte birçok ganglionlar vardır. Bunların en dikkati çeker olanları lenfa bezleri ile, asabî ganglionlardır.

Lenfa bezleri lenfa yolları üzerinde bulunan ve vücudün hastalıklara karşı müdafaasında büyük rolü olan bezlerdir. Halk dilinde bunların büyümüşüne (beze) deniyor. Bu ganglionlar iltihaplanabilir. O zaman **adenit** adını alır [Bak: Adenit]. Vücudün birçok yerlerinde küme halinde bezelerin bulunması bunların bazan grup grup şişmesini mucip olur ki buna **adenopati** denir. Ganglionlarda urlar da olur. Bu urlar kan hastalıklarında (Lenfadenoz) veyahut **Lenfagranulomatoz, Lenfosarkomatoz** gibi adlar alır. Herhangi bir yerde habis bir ur varsa o zaman o urların civarında bezler şişer. Buna metastaz denir. Asabî bezler merkezî sinir sistemile muhitî sinirler arasında bir menzil vazifesi gören teşekküllerdir.

GANGREN — Vücudün herhangi bir yerinin beslenmesi, o yere ait kan damarından kâfi derecede kan geçmesile mümkündür. Herhangi bir sebeple damar daralırsa ve tıkanırsa o zaman kâfi kan gidemeyen yerdeki hücreler

ölür ki buna ölme mânasına Nekroz veyahut gangren denir.

Sebebi: Damarın ya birdenbire veyahut yavaş yavaş tıkanmasıdır. Birdenbire tıkanmalar, kalp hastalığı veya büyük damarlardaki hastalık hasebile kan deveranı yolu üzerindeki bir pıhtı veya iltihabı bir fibrin parçası oradan kopup kan seline karışarak damarların birisini gidip tıkamasile olur.

Yavaş yavaş tıkanma ise damarın iç zarının iltihap veya arteriyoskleroz sebebile (Bak : arteryoskleroz) günden güne daralması ve nihayet günün birinde büsbütün tıkanmasile olur. Bu şekillerden her birinin kendine mahsus belirtileri vardır: Anî tıkanmalarda yıldırımla vurulmuş gibi ânî bir sancı olur. Tıkanan yerin altında kalan kısım önce solar ve sonra morarır. Buz gibi soğur. Nihayet siyahlanarak, gangren kendini belli eder. Yavaş yavaş tıkanmalarda ise nahoş hisler, keçelenme, uyuşma, soğuma ve ağrı olur. Bu en çok kalp ve bacak damarlarında olur. Hasta yürürken birdenbire ağrı ile durur. Biraz dinlenmek ihtiyacını hisseder.

Ergotin müstahzarları gibi bazı damar büzücü ilâçların çok kullanılmasından ileri gelen gangrenler vardır. Bundan maada **Raynaud** hastalığı gibi damarları zaman zaman şiddetle büzen hastalıklarda da gangren olur. **Buerger** hastalığı denilen ve yalnız erkeklerde görülen bacak damarı iltihabında da gangren olur. Gangrenler yaş ve kuru olmak üzere iki türlüdür.

TEDAVİ. — Birdenbire tıkanma olunca ilk altı saatte yapılabilirse Heparin *denilen ve henüz memleketimizde pek bulunmıyan ilâçla hastayı kurtarmak kabildir. Aksi takdirde ameliyat yapıp tıkanan yerdeki tıkacı çıkarmak lâzımdır.* [Embolectomie *ameliyatı*]. *Bir taraftan da damar içine % 10* Bromure *şırıngaları yapmalıdır.* Raynaud *hastalığında da bu şırınga lâzımdır.*

Yavaş yavaş tıkanmalarda, tam tıkanmadan önce Iod, Padutin, Acetylcholin *gibi ilâçlardan fayda memuldür. Sıcak hava banyoları, diyatermi yapılır.*

Tam tıkanmış ve gangren başlamış ise sinirleri kesmek ve gangren sınırlanmış ise ölmüş kısmı kesip atmak lâzımdır. Kuru gangrende hastanın genel durumu bozulmadıkça sınırlanmayı beklemek ve kuru pansıman yapmak lâzımdır. Yaralı ve iltihaplı olan ıslak gangrenlerde penisilinli pansımanlar ve ayrıca penisilin şırıngaları yapmak ve mümkün olduğu kadar erken ameliyat lâzımdır.

GARGARALAR — Ağız ve boğaz temizliği ve iltihaplarının tedavisi için kullanılır. Bunu yapmak için ağızda ise avurtları şişirerek ağızı ilâçla uzun müddet çalkalayıp tükürmelidir. Boğaz içinde ise başı arkaya doğru götürerek küçük dille nefes borusunu kapayıp nefes almamak ve nefes kesik dışarı vermek suretile boğaz gargarası yapılır ve ilâç tükürülür.

Gargaraların pek çok çeşidi vardır. Fakat esas maksat ikidir: Biri ağız ve boğazı temiz tutmak (meselâ bir hastalık bulaşma tehlikesinden korunmak için olduğu gibi) yahut da ağız ve boğazdaki iltihapları tedavi etmektir. Burada ilâcı sadece hasta yere temas ettirmek kâfi değildir. Onun için kısa nefes verme hareketlerile ağızdaki gargara mahlûlü hava ile karıştırılarak nargile gibi tokurdatılacaktır. Sebebi de mihanikî bir tesir elde etmektir. Çünkü bu kuvvetli çalkalama esnasında kir, pas, iltihabî madde namına ne varsa olduğu yerden ayrılır. Ve antiseptik mahlûl içinde mazarratı kaybolur. Ve hasta satıh temizlenirken oradaki mikroplar ilâçla daha iyi temas etmiş olur.

Gargaraları sertleştirici ve yumuşatıcı diye de ayırmak kabildir. Meselâ şaplı, limonlu, tanenli gargaralar sertleştirici ve kan kesicidir. Buna mukabil, papatya, ıhlamur, hatmi çiçeklerinin kaynatılmasile yapılanlar yumuşatıcıdır. Şişlik ve fazla ağrı olduğu zaman ikinci cins gargaralar ve yara, kanama olduğu zaman birinci cinsler tercih edilir.

Gargara olarak kullanılan pek çok ilâç vardır. Bunlardan bazılarını sayalım:

Borax, Chlorate de potase, Résorcine, Acide salicylique, Rivanol, limon suyu, **Phénosalyl, oksijenli** su gibi...

Her zaman tedariki kolay olan bir gargarayı okuyucularıma tavsiye edeyim:

Bir soğuk algınlığı neticesi boğazı şişmiş, kaşığı bildiğimiz karbonattan koyup sıcak sıtedbir olmak üzere ıhlamuru kaynattıktan sonra bir çay bardağı miktarı içine bir kahve kaşığı bildiğimz karbonattan koyup sıcak sıcak gargara yapmaları çok değilse hastalığın ilerlemeden sönmesine imkân verir. Fakat buna rağmen ateş, şişlik ve ağrı artarsa hekime baş

vurmak ve sulfamit ilâçlarını kullanmak lâzımdır.

GAṢTRALJİ — **(gastralgie)** — Mide ağrısı demektir. Hazımsızlık, mide yarası, kanseri, düşüklüğü, genişlemesi, frengi gibi sebeplerden ileri gelir. Asabi de olur.

TEDAVİ. — *Sebebe göredir. Umumiyetle sıcak şeyler koymak iyi gelir.* Atropin *ve* Papaverin *gibi ilâçlar da kullanılabilirse de muvakkat tedavilerdir.*

GASTREKTOMİ — **(gastrectomie)** — Midenin ameliyatla kesilip çıkarılması demektir. Bu ameliyat mide yaraları, kanseri veyahut vazife göremiyecek derecede düşmüş ve genişlemiş mide sebebile yapılır.

GASTRİT — Mide iltihabı demektir. [Bak: Mide iltihabı].

GASTROANTERİT — **(gastroenterite)** — Mide ve barsağın birlikte hastalanması demektir. Bunun sebebi içki veya pis boğazlıktan ileri gelme bir bozulma, yahut da bozuk gıdalar yemek, zehirli maddeleri kaza veya intihar maksadile içmektir.

Belirtileri: Karın ağrıları, bulantı, kusma, ateş, ishaldir. Kırıklık, baş, bel ve kol bacak ağrıları da olabilir. İshal sulu ve fena kokuludur. Kusmuk da fena kokar.

TEDAVİ. — *Tam istirahat, 24 - 48 saat açlık, mide üzerine sıcak şeyler koymak, perhiz, müshiller vremek, ağrılara karşı müsekkin ilâçlar kullanmaktan ibarettir.*

GASTROPTOZ — (Bak: mide düşüklüğü).

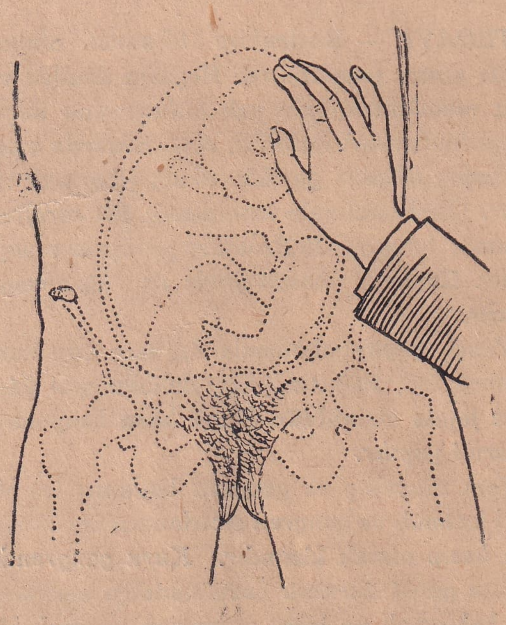
GASTROSKOPİ — **(gastroscopie)** — Elektrikli bir lâstik borunun uçlarındaki adeseler sayesinde mideyi muayene etmeye yarayan usuldür. Bu lâstik boru hastaya yutturulur. Dışarıdaki ucundan bakıldığı zaman midenin içini görmek kabildir. Böylelikle midenin hareketlerini, içinde yara ve bere varsa onları görebiliriz. Dışarıdaki uca raptedilen bir fotoğraf makinesile içeride görülenin resmini almak da kabildir.

GASTROSÜKKORE — **(gastrosuchoré)** — Durmadan mide usaresi akmak demektir. Buna **Reichmann** hastalığı da denir. Devamlı mide ekşimesi, yanmalar, ağrı ve kusma yapar. Sonunda mide ve on iki parmak barsağı yaraları olabilir.

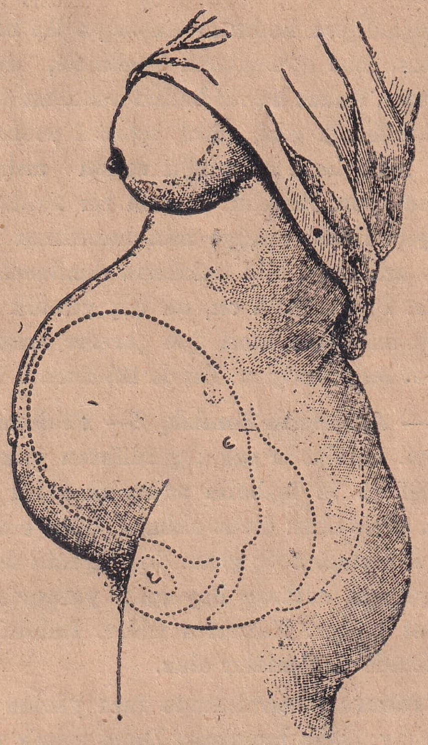
TEDAVİ. — *Bismuth ve Magnésie, Papaverin, Atropin vermek ve mideyi tahriş edecek yemekleri yedirmemekten ibarettir.*

GAUCHER HASTALIĞI — Nadir görülür. Ailevî bir hastalıktır. Daha çok kadınlarda olur. Ateş yoktur. Dalak ve karaciğer çok büyür. Derinin rengi kirli sarıdır. Kansızlık vardır. Vücutte albümin, demir ve lipoit (Bak: Lipoit) lerde bozukluk vardır

GEBELİK— Erkeğin tohumile kadının yumurtasının birleşmesinden husule gelir. Cinsî münasebette kadın rahmine giren tohumlar rahmin iki tarafındaki borulara girer ve yumurtalıklara doğru yol alır. Yumurta ile karşılaşınca tohum yumurtaya gider. Yumurtanın



Rahimde teşekkül eden çocuğun muhtelif vaziyetlerinden biri.



Miadına yakın bir gebelik.

içine başı girer. Kuyruk kopar ve mahvolur. yumurta böylelikle aşılanmış olur.

Bu aşılanmış yumurtanın 48 saat içinde gelip rahme yapışması lâzımdır. Aşılanmış yumurta rahme gelmez de boru içinde ve hattâ karın içinde büyümeye başlarsa dış gebelik olur. Rahmin içine yapışırsa normal gebelik olur.

Yumurta tek hücreden ibaret iken çoğalarak yavaş yavaş yavru haline gelir. Bu yavrunun büyüyüp olgunlaşması ile çocuk halini alır.

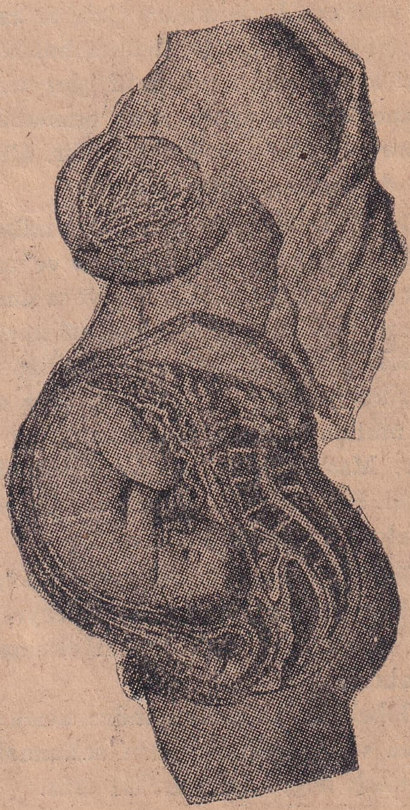
Gebelik üç aylık oluncaya kadar karından muayene ile anlaşılmaz. Üç aydan sonra kasığın üstünde hissedilmeye başlar. Dört aylıkta kasığı aşmış bulunur. Beş aylıkta kasık ile göbeğin arasında orta yerde, altı aylıkta göbeğin hizasında hissedilir. Dokuz aylık olunca mide hizasına yaklaşan bir hududu vardır.

Gebeliğin normal günü 280 dir ki halk arasında (dokuz ay on gün) diye hulâsa edilmiştir. Maamafih dokuz ayı dolduran çocuk vaktinde bir doğum sayılır. Dokuz ayı doldurmayanlar vakitsiz sayılır. Gebelik fiziyolojik bir hal ise de kadın için bazı rahatsızlıklara da sebep olur. Bunun sebepleri çeşitlidir. Bir kere çocuk karın içinde yabancı bir cisim gibi bir ur gibi olduğundan karın uzuvlarına (mide, barsaklar, böbrekler, karaciğer, dalak, damarlar) bir tazyik yapar. İkincisi çocuk vücudünün zehirleri de göbek ipi vasıtasile anaya gelir ve ananın vücudünden dışarı atılması lâzımdır. Bu zehirler ana vücudünü sarsar. Bunlara (gebelik zehirlenmesi) denir. Gebelerde aş yermesi olur. Yâni yemek kokuları bulantı yapar. Sebepli sebepsiz bulantı ve kusmalar olur. Bu daha çok gebeliğin ilk aylarında olur. Bunlar da ensülin, kortin ve (C) vitamini, lütein şırıngaları fayda verir.

Gebelerde [gebelik kansızlığı] denilen kansızlıklar olur. Bu ya âdi bir kansızlık şeklinde yahut habis kansızlık şeklinde olur. Bunlarda demir, arsenik, karaciğer hulâsaları faydalıdır. Sonra gebelerde Pijelit denilen ve böbreğin kenarındaki keseciğin iltihabı olur. Bunlarda perhiz, aşı tedavisi, Ürotropine verilir.

Gebelerin idrarında albümin olur. Bu bazan zayıf bir albüminden ibarettir. Tuzsuz yemek ve tahriş edici gıdalardan kaçınmak suretile tedavi edilebilir.

Fakat bazan da ciddî bir böbrek iltihabı şeklini alır. Bu takdirde tansiyon da yükselir.



Miadına yakın bir gebe kadın karnında çocuğun vaziyeti ve süt vermeğe hazırlanan memenin iç bünyesi.

Gözün dibinde iltihap yapar. Bu şekil çok vahimdir. Çocuğu almak lâzım gelir.

Ondan maada idrarda albümin, tansiyon yükselmesi ve havale de gelebilir [Bak: eklampsi]. Gebeliğin kendine mahsus hıfzıssıhhası vardır. Hattâ bir kadın gebe olmadan da kendini muayene ettirip çocuk yapmaya sıhhî bir mânii olup olmadığını tesbit ettirmelidir. Bu mâniler çeşitlidir: Bir kısmı verem, ağır kalp hastalıkları gibi gebelikle beraber vehameti artacak hastalıklardır. Bir kısmı da vücudünün teşekkülâtı itibarile doğurmaya müsait olmamasıdır. Gerçi vücut teşekkülâtı normal doğurmaya müsait olmayanlarda karnını yarıp çocuğu almak kabil ise de annenin bunu önceden bilmesi daha doğrudur.

Gebe olduktan sonra gıdaları tanzim edilmelidir. Bir kere alkol sureti katiyede yasaktır. İkincisi basit ve hazmı kolay şeyler yemeli, bahar, büber, sirke, hardal, havyar, konserve, salamura, bayat şeyler yememelidir.

Giyecek meselesi de önemlidir. Ayakkaplar alçak topuklu ve rahat olmalı, elbiseler bol ve serbest olmalı vücudü sıkmamalıdır.

Uyku saatleri muntazam olmalı, vaktinde yatıp vaktinde kalkmalıdır. Çalışma zararlı değildir. Fakat gebelik ilerledikçe hafiflemeli, sekizinci aydan sonra çok hafif işler yapmalıdır. Sekizinci aydan sonra tren, otomobil, vapur, tayyare yolculuğu doğru değildir. Çünkü vakitsiz doğumlara sebep olabilir.

Gebe bir kadının hali vakti müsaitse hususî doktoruna değilse hastahane ve doğum evlerine gidip ayda bir defa muayene olması, tansiyonunu ve idrarını kontrol ettirmesi lâzımdır. Hele gebelik esnasında hissedilen rahatsızlıkları küçümseyip [adam gebeliktir olur] demek, mühim birşeyin gizli kalmasına sebep olabilir. Maamafih vehme kapılmak da doğru değildir. En iyisi sakin olmalı ve hüküm vermeyi doktora bırakmalıdır.

Gebelik esnasında asabiyeti mucip şeylerden, heyecanlı film ve tiyatro seyretmekten, hattâ heyecan verecek roman okumaktan sakınmalıdır.

Gebeliğin sekizinci ayından sonra uzun gezintiler ve yorgunluklardan sakınmak, istirahat etmek doğru bir hareket olur.

GEBELİĞİN ERKEN TEŞHİSİ — Gebeliğin başladığını kadınlar ekseriya iki belirti ile anlarlar: Biri aybaşıların kesilmesi, diğeri aş yermeler. Fakat bu iki belirti olmadan da gebelik olabileceği gibi, sıhhî, içtimaî ve hattâ iktisadî sebeplerle gebeliğin erken anlaşılması icap edebilir. Halbuki meselâ bir aylıktan küçük gebelikleri nisaiye mütehassısının muayene ile anlaması bile imkânsız denilecek kadar güçtür. İşte meselâ on, on beş günlük bir gebeliğin anlaşılabilmesi için çareler aranmış ve nihayet bulunmuştur. Bu da iki teamül ile olur:

1— **Aschheim-Zondek**, 2— **Fridmann** teamülleri. Bunlarda sekiz günlükten yukarı her gebeliği % 98 isabetle anlamak şansı vardır. Bu da şöyle olur: Gebe olduğu şüphe edilen kadının idrarından üç gram dişi farenin derisi altına şırınga edilirse hayvanın yumurtalığında faaliyet başlar. Yumurta fırlar. Rahim şişer. haznesinde değişmeler olur.

Fridmann teamülünde fare yerine tavşan kullanılır. Daha hassastır. Daha çabuk ve kat'î netice alınır. Bu usuller adlî tıp tatbikatında bile kullanılır.

GÖBEK İPİ — Eski tıp dilinde (habli sürrevi) şimdi de cordon omblical deniyor. Bu, çocuğun ana rahminde bulunduğu müddetce hayat yoludur. Çünkü rahim dahilinde çocuğun akciğerleri çalışmaz. Nefes almadığı için vücudünün muhtaç olduğu gıdayı ve oksijeni bu kordon vasıtasile alır. Bütün madenler, vitaminler bu kordondan çocuğa gelir. Çocuğun vücudünde kullanılır. Vücudün bütün tortu ve pislikleri bir damar vasıtasile yine göbek ipi vasıtasile anneye gider.

Göbek ipi bir ucu çocuğun göbeğinde öbür ucu çocukla birlikte bulunan (son) da bulunur. Son kadının rahminin içine yapışık olup rahmin damarlarından sonun damarlarına iştirak vardır. Böylelikle ihtiyacını anneden alan çocuk vücudünün dışarı atılması lâzım gelen fazlalıklarını da anneye verir.

Göbek ipi takriben elli santim kadardır. Doğum olunca çocuk nefes almaya başlar ve artık göbek ipine ihtiyaç kalmaz. Onun için iki pens arasına alınan ip göbeğe beş santim mesafeden kesilir. Temiz tutulursa göbekte kalan uç 8-10 gün içinde kurur ve düşer. Dikkat edilmezse buradan çocuğun mikrop kapması mümkündür. Bilhassa tetanoz tehlikesi vardır.

GİERKE HASTALIĞI — Yediğimiz şeylerdeki nişastalı ve şeker maddeler vücutte glikojen halinde depo edilir. Ve sonra bu depolardan lüzum oldukça vücude sevkedilerek yakılır. Bu hastalıkta, pek iyi bilinmemekle beraber beyin altındaki Hipofiz guddesi bozukluğundan dolayı, glikojen depo halinde yığılır ve sarfedilemez. Karaciğer ve böbrekler çok şişer. Kanda şeker azdır. İdrarda aseton cisimleri vardır. Bunlar çok şişman olurlar.

TEDAVİ. — *Yoktur.*

GIRTLAK HASTALIKLARI

GIRTLAK HASTALIKLARI — Gırtlak hastalıkları Anadoluda imik denilen ve üst soluma yollarının başlıca parçası olan bir uzuvdur. Eski tıp dilimizde **hançere** denirdi. Şimdi **Larynx** deniyor. Bu uzvun yukarı kısmı eski tıp dilinde **Belum** ve şimdi **yutak** denilen kısım hizasındadır. Burada küçük dil vardır. Genizden burun deliklerile iştiraktedir. Alt kısmı ise eski tıp dilinde **şiryanı şezen** ve şimdi **trakea** denilen nefes borusile devam halindedir.

Gırtlağın yukarı kısmında müselles şeklindeki deliğin iki kenarı müteharrıktir. Bunlara eskiden **habl savti** denirdi. Şimdi **ses şeritleri** diyoruz. Gerçekten bu çift şeritler, dünyanın herhangi bir musikî aletinden daha mükemmel bir ihtizaz kudretinde olup bu sayede ses çıkarabiliyor ve şarkı söyleyebiliyoruz.

Yukarı teneffüs yolları dediğimiz burun, ağız, ve gırtlak ile **trakea**'nın iradi ve âhenkli hareketleri sayesinde musikî aletlerile taklidi imkânsız olan nefis veya çirkin ve kaba sesleri çıkarabiliyoruz.

İnsan her mahlûkun sesini az çok taklit edebildiği halde hiçbir mahlûk insanın sesini taklit edemez. Ses çıkarmak için bazan nefesmizi içeri alırız. Ve fakat çok defa dışarıya veririz. Bazan bu esnada ciğerlerimizdeki ihtiyatî ve mütemmim havaları da sarfederiz. Bittabi ses meselesi insandan insana değişir. İnsanda nefes kabiliyeti, şeritlerin ihtizaz hususundaki incelikleri ve kudretleri, geniz, burun, ağız, dil, hattâ dişler, dudaklar çok mühim roller oynarlar. Bittabi sesin terbiye edilmesinin de büyük önemi vardır.

Gırtlağın vazifesi sadece ses çıkarmak değildir. Asıl vazifesi nefes alıp vermeye yardım etmektir.

Gırtlak hastalıkları deyince iltihapları veremi, frengisi, urları akla gelir.

GIRTLAK İLTİHAPLARI — Bunu iki grupa ayırmak lâzımdır: Birisi umumî veya âdi iltihaplar ki gırtlak nezlesi demek doğru olur. Diğrei de difteri, verem veya frengi mikropları tarafından husule gelen iltihaplardır.

Adi ve nezlevî denilen iltihapların sebepleri ya âdi bir burun nezlesinin aşağı inmesinden yahut da soğuk almak, ıslatmak, terli iken rüzgâra maruz kalmak, alışık değilken ayağını üşütmek gibi sebeplerle olur. Bu âdi veya nezlevî denilen iltihaplar bazan hafif derecede olur. Sadece kırıklık, neşesizlik, kuru ve müz'iç bir öksürük, gırtlakta yanma ve adi çalı varmış hissi duyulması, nihayet az veya çok sesin kısılması gibi belirtiler gösterir. Şiddetli vakalarda ise üşüme, titreme, ateş, bel, baş ve kol bacak ağrıları, muannit bir öksürük ve ses kısılması görülür.

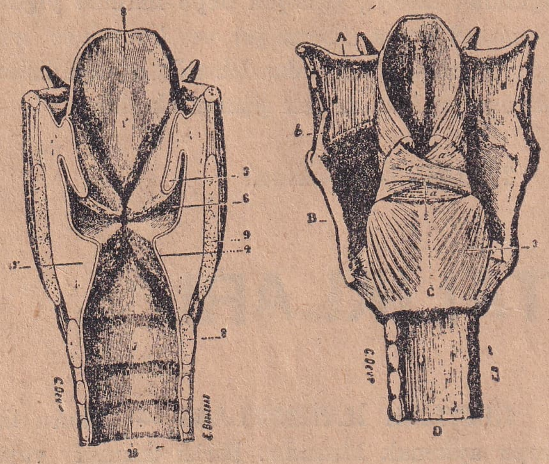
Hastalığın derecesine göre bu âraz üç günden üç haftaya kadar sürebilir.

TEDAVİ. — *İstirahat, sıcak şeyler (ıhlamur, çay, salep, tarçın, hatmi çiçeği gibi) içmek, boynu sıcak tutmak lâzımdır. Ayrıca* Eucalyptol *veya* mantol, teinture de benjoin ile, tütsüler yapılmalıdır. [Bak: Tütsüler]. ...

Çok muannit öksürüklere karşı teskin için bazan Kodein *verilirse de daha iyisi* Banzat *ve* terpin *gibi şişliği giderici şeyler vermektir.*

Hususî iltihaplara gelince: Löffler *basilinden olanları kuşpalazı bahsinde yazacağız. Diğerleri verem ve frengi sırasile yazılacaktır.*

GIRTLAK VEREMİ — Verem mikrobu vücudün her yerinde hastalık yapabildiği gibi gırtlakta da mühim ve vahim bir hastalık yapar. Buna halk arasında gırtlak veremi ve tıp dilinde hançere tüberkülozu veya **Larenjit tüberkülöz** denir. Bunun iki şekli vardır: Biri iptidaî, diğeri tâli.



Gırtlağın teşrihî bünyesi.

İptidaî demek başka bir yerde verem belirtileri olmadan doğrudan doğruya gırtlakta başlıyan verem demektir. Bu şekle hesaba katılmıyacak kadar ender rastlanır.

Asıl gırtlak veremi tâlî olandır ki akciğer vereminin ilerlemiş safhasında görülür. Hastaların zorlu öksürüklerile gırtlakları yorulur ve yıpranır. Balgamın içindeki verem mikropları da bu yorgun, aşınmış ve yıpranmış gırtlağa yapışarak kolayca onu hasta ederler.

Gırtlak vereminin iki devri vardır: Birinci devrinde gırtlağın ön ve arka kısımlarında, ses şeritleri üzerinde ve etrafında mercimek veya nohut gibi şişlikler ve kızartılar peyda olur. Bu devirde hafif ses kısıklığı vardır. Ve boğazda ağrı yerine acıma ve yanma vardır. Etrafı da şiştir.

İkinci devrede bu kabarcıklar delinir. Yara halini alır. Bu gittikçe ilerliyerek ses şeritini parçalar. Hasta ses çıkaramayacak hattâ konuşamayacak hale gelir. Hastalığın ilerlemesile yutkunma zorlukları da başlar. Bu da hastalığın daha kötülemesine yol açar. Zira hasta yemiyerek gittikçe düşer.

TEDAVİ. — Gırtlak vereminin tedavisi sadece hastanın ıztırabını azaltmaya çalışmaktan ibarettir. Henüz yorgunluk ve şişme devirlerinde iken altın şırıngalarile tedaviden fayda görenler vardır. Fakat yaralar açıldıktan sonra bu da para etmez. O zaman, kokain ve anestezin, kodein gibi ilâçlarla veya galvanizasyonla gırtlağın hissini uyuşturmaktan başka çare yoktur.

GIRTLAK FRENGİSİ — Frenginin ikinci ve üçüncü devirlerinde günün birinde hastanın sesi kısılırsa hastalığın gırtlakta da patlak verdiği anlaşılır. Yahut frengili olduğu bilinmeyen bir kimsede ağrı, acı, yanma veya herhangi bir sebep olmadan görülen bir ses kısıklığı karşısında frengi düşünülür. İkinci devrede olanlar gırtlakta kabarcık ve şişkinlikten ibaret kalırsa da üçüncü devirde ses şeritlerini ve gırtlagın kıkırdaklarını tahrip eden bir şekilde görülür.

TEDAVİ. — Frengi tedavisinde kullanılan usullerden ibarettir. [Frengi bahsine bakınız].

GIRTLAK URLARI — En başta kanserdir. Ağrı, seste kısılma, yutkunmada güçlük ve nefes alma zorlukları olur. Bunu muayene ile anlamak kabildir.

TEDAVİ. — Ameliyat ve rontgen şuaı ile tedaviden ibarettir.

GLOKOM — (Bak: göz hastalıkları).

GUVATR — (Goitre) — Boyunda gırtlağın önünde bulunan **tiroid** guddesinin çok büyümesinden olur. Bazı yerde halk buna **guşa** diyor.

Bu büyüme bazı memleketlerde (Meselâ İsviçrede, Tirol ve Karpat dağlarında) âdeta salgın gibi birçok kimsede görülür. Bunun çeşitleri vardır. Bazılarında sadece bir kese gibi olur. Sarkar. Buna Anadoluda **bağa** diyorlar.

Guvatr uzun müddet zararsız olarak kalabilir. Fakat bazan da zararlı bir şekil alarak içindeki müessir madde olan **tiroksin**'i fazla miktarda kana döker. Buna tıp dilnde (goitre basedowifié) derler.

TEDAVİ. — Ya zararlı şekil almasından veyahut çirkin görünmesinden dolayı büyümüş olan gudde ameliyatla çıkarılır.

GÖĞÜS HASTALIKLARI — Göğüs deyince önde iman tahtası, arkada belkemiği, ikisi arasında kafes şeklinde yerleşmiş kaburgalar

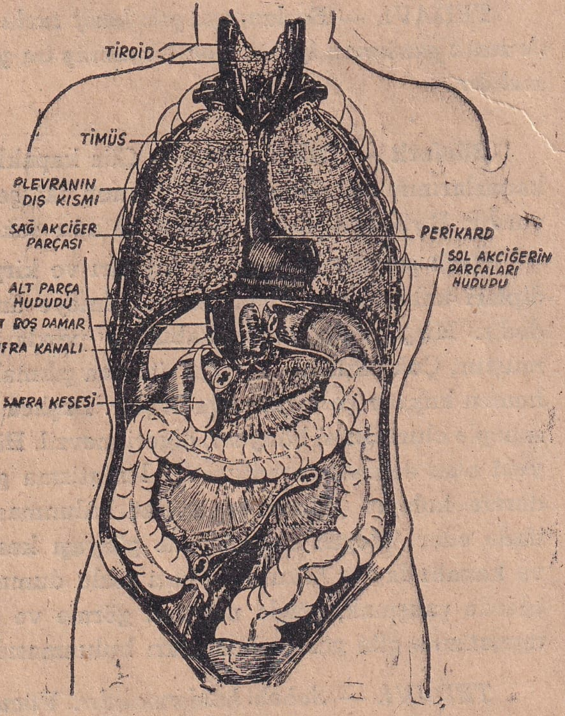
bulunan bir boşluk ve içindeki uzuvlarla göğsü örten et, yağ, sinir ve damarlar anlaşılır. Bu kafes tepesi kesik bir şeker külâhı gibi olup yukarıda olan sivri tarafı boyunla birleşmiştir. Aşağıda olan geniş kısmını karın boşluğundan ayıran **Diyafragma** perdesi vardır. Göğüs boşluğu içinde iki akciğer, kalp ve kalbe bağlı büyük damarlar, nefes borusu, yemek borusu ve sinirler vardır.

İşte göğüs hastalıkları deyince gerek göğüs kafesinin kendi hastalıkları ve gerekse içindeki uzuvların hastalıkları anlaşılır.

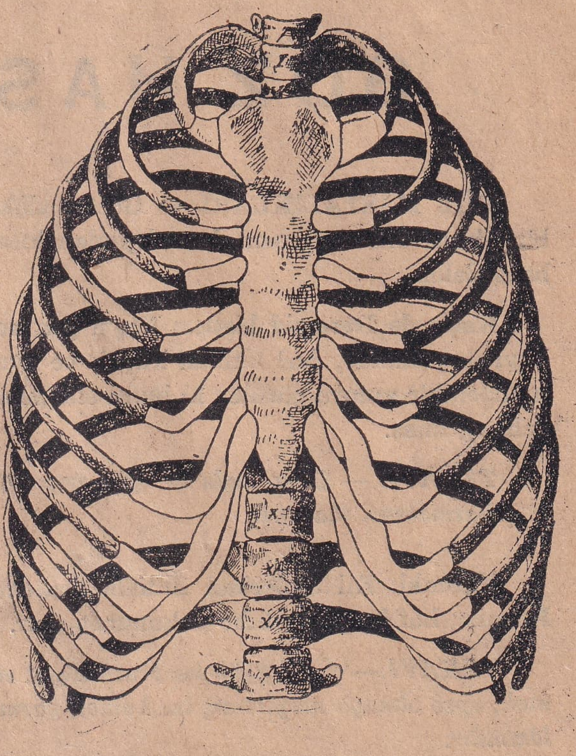
Göğüs kafesi dışarıdan içeriye doğru ve tabaka tabaka şunlardan yapılmıştır.

Deri, deri altı yağı, etler, damarlar ve sinirler, kaburga kemikleri, bel kemikleri ve iman tahtası kemiği nihayet göğsün iç yüzünü örten zarlar ve bu arada **Plevra** denilen zardan yapıldığına göre bunlardan her biri hastalanabilir ve böylelikle göğüste rahatsızlığa sebep olur. Meselâ kemiklerin kırığı, çıkığı, iltihapları vardır. Bunlar umumî (kemik hastalıkları) olarak bahsedilmektedir. Kaburga arası sinirlerin ağrıları vardır ki çok rahatsız edici bir şeydir. Etlerinin iltihapları, romatizması olabilir. Plevra zarının iltihabı ise zatülcenptir. [Bak: Zatülcenp].

Göğüs içindeki uzuvlardan kalp çok mühimdir ve onun birçok hastalıkları vardır, ve yerlerinde tafsilât verilmiştir. Keza akciğerle-



Göğüs ve karın boşluğundaki uzuvlar.



Göğüs kafesi.

rin çeşitli hastalıkları da akciğer hastalıkları meyanında sayılmıştır. Bundan başka nefes boruları ve damarlar etrafındaki bezelerin veremleri ve urları da mühimdir. Verem olunca bunlara umumiyetle **adenopati** denir. Urları ise çeşitlidir: **Lenfosarkom, lenfogranülömatoz** ve **kanser** gibi... Bunlardan yerinde bahsedilecektir.

Göğüs içindeki büyük damarlardan **aorta**'nın iltihapları, **anevrizma** denilen genişlemeleri, yırtılmaları, doğuştan olma darlıkları vardır.

Keza akciğere giden ve **Pulmonalis** denilen büyük damarın da bu çeşit hastalıkları vardır. Meselâ bu damarın sklerozuna **Ayerza** hastalığı derler ki hastanın rengi müthiş mor ve daima nefes darlığı vardır. Tedavisiz bir hastalıktır.

Göğüs boşluğu içinde bulunan bir uzuv da timüstür. Bunun da hastalıkları vardır. Bak [Timüs hastalıkları].

Göğüs içindeki mühim sinirlerin de hastalıkları olabilir. Meselâ diyafragma sinirinin taharrüşü hıçkırık yapar. Felci de diyafragmayı felc eder. Keza **Vagus** denilen akciğer, kalp, mide ve barsağa kollar veren büyük sinirin de çeşitli hastalıkları vardır. Bunun en meşhuru bu sinirin bünyevî bir hastalığıdır [Bak: Vagotoni].

GÖZ HASTALIKLARI

GÖZ HASTALIKLARI — Gözün alâkalı bir hâmisi olan kaşların hastalığından kısaca bahsedelim.

Kaşlarda Dermoid kistler: Kaşın çok kere kuyruk yönünde, deri altında küçük ve oynatılabilen bir yumru görülür ki bunu elle sıksak dahi ağrımaz.

TEDAVİ. — O noktada deriyi yarıp keseyi çıkarmaktan ibarettir.

Furonkl: Kıl diplerinin iltihabı demektir. Kırmızı, hafif şiş, ağrılıdır dokununca acır.

TEDAVİ.— Çok küçük ise tentürdiyot sürmek, apse olmaya meyletmiş ise hemen yarmak lâzımdır.

Göz kapağının hastalıkları da mühimdir. Zira göz kapağındaki hastalıklar göze de zarar verebilir.

Kapaktaki sivilcelerin büyüyüp şişmesi kapağı açılamaz hale getirmesi, ateş, kırıklık yapması halinde göz kapağında **flegmon** var demektir.

TEDAVİ. — Göz kapağını ufkî bir çizgi şeklinde yarıp cerahati boşaltmaktan ibarettir.

Yılancık: Gözün pınarına yakın yerden başlıyarak gözün kapaklarını kırmızı parlak ve şiş bir manzara alması, ağrı ve yanma bulunmasile anlaşılır. Sebebi **streptokok** denilen mikroplardır. Bunun yayılma ve mikropların kanı istilâ tehlikesi vardır.

TEDAVİ. — Her yılancıkta olduğu gibi ihtiyol'lü pomata, Sulfamid şırıngaları, icabı halinde Penicillin dahi kullanılabilir.

Frengi: Göz kapağında frenginin muhtelif devir belirtileri görülebilir. Tedavisi, frengi tedavisidir. Göz kapağında Aktinomikoz denilen mantardan ileri gelme bir hastalık vardır. Hastalık çene ve yüzden alt kapağa doğru ilerler.

TEDAVİ. — Dahilen iodür almaktan ibarettir.

Verem: Göz çukurunun etrafındaki kemiğin veremi neticesi fistül olur. Umumî bir tedavi tatbiki lâzımdır [Bl.kyağı, kuvvet ilâçları, ültraviyole lâmbası ile tedavi].

Zona: Alında ve göz kapaklarında bir hat üzerine dizilmiş çok ağrılı, kırmızımtırak, uçuk şeklinde kabarcıklardır.

TEDAVİ. — B_1 vitamini, aspirin almak ve üzerine pudra ekmekten ibarettir.

Şalazyon — (Chalazion) — Göz kapağının iç kısmındaki bezelerin iltihabından olur. Büyüyerek apse halini alabilir.

TEDAVİ. — Küçük ise diyatermi ile yakmalı, büyük ise yarmalıdır.

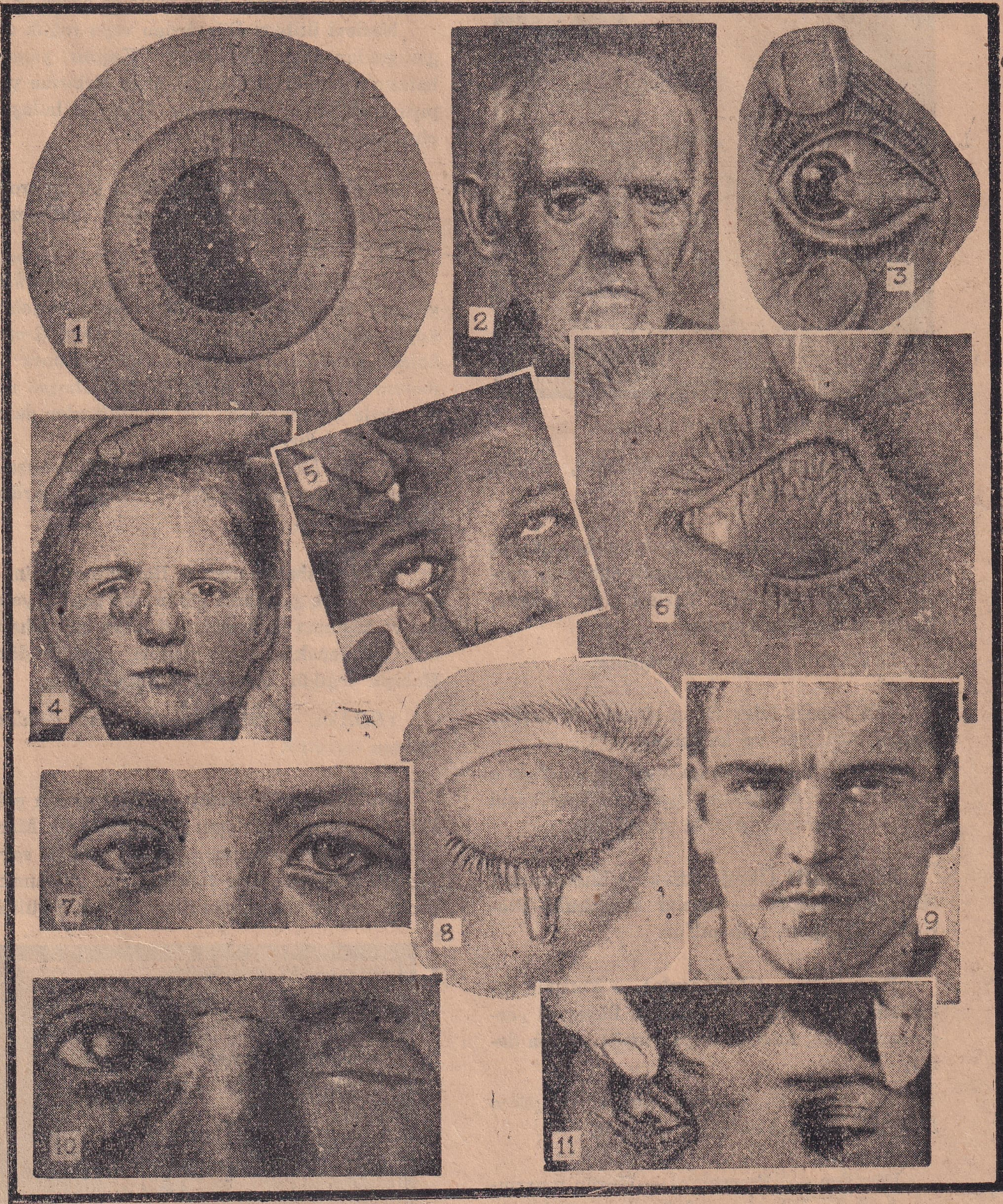
Arpacık: Tıp dilinde buna Orgelet adı da verilir. En çok görülen bir göz hastalığıdır. Kirpiklerin dibinde teşekkül etmiş küçük bir apsedir. Şişer, kızarır ve ağrı yapar. Bazan etrafında şişkinlik de peyda olarak göz kapağı şişer.

TEDAVİ. — Başlangıçta çok kesif tuzlu su ile sıcak pansıman iyidir. Çok büyümüş ise yarmalıdır.

Bilefarit — (Blepharite) — Göz kapakları kenarlarının iltihabına denir. Bunun iki şekli vardır: Biri basit, diğeri ülserli ve ağır şekil.

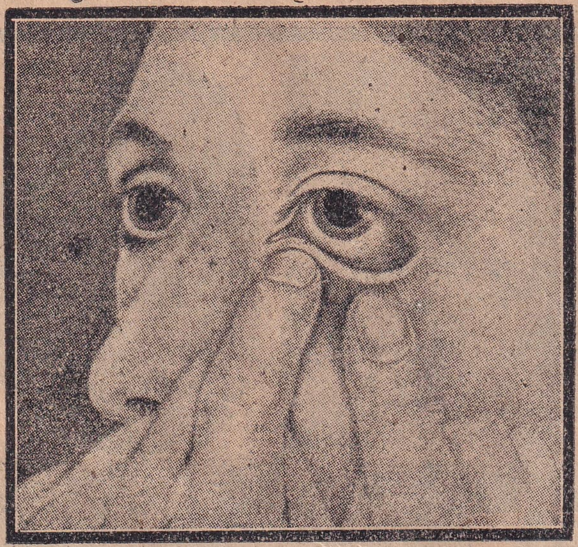
Basit şekilde kapakların kıyıları ve kirpik dipleri kalınlaşmış, kirpikler dökülmeye âmadedir. Kirpik diplerinde kabuklar peyda olmuştur. Çok okumak, soğuğa rüzgâra çıkmakla hemen kaşınır ve kızarmağa başlar. Başlıca iki sebeple olur: Birisi bünyevî, diğeri mevziî. Bünyevî olan sebepler artritizma, lenfatizma gibi deride kolayca taharrüşe istidat bulunmasını ifâde eder. Mevziî sebepler de gözyaşı kesesi ve kanalında bir bozukluk, bazı tozlu dumanlı işlerde çalışmak, gözde uzaktan görme ve astigmatizma gibi görme kusurları bulunmasıdır.

TEDAVİ. — Sebebi kaldırmalıdır. Vücudü kuvvetlendirmeli, görme kusuru varsa düzeltil-



1 — Gözün karasında derin iltihap. 2 — Ektropyon. 3 — Pterijyon. 4 — Gözyaşı guddesinde abse. — 5 Gözyaşı yollarına sonda konması. 6 — Trahomda panüs. 7 — Göz kapağında Blefarit. 8 — Gözde gonokoktan mütevellit iltihap. 9 — Gözde Şalazyon. 10 — Sağ göze perde inmesi. 11 — Trikiyazis.

— Oftalmoloji — (Dr. Nuri Fehmi Ayberk)



Gözyaşı guddesinin muayenesi.

melidir. İposulfit dö sud, Kalomel, ihthyol merhemleri iyi gelir.

Ağır şekil: Zayıf çocuklarda ve ihtiyarlarda olur. Kirpik diplerinde cerahatli kabuklar vardır. Kirpikler dökülür. Yerleri şişer, kızarır, Bazan da dışarıya kıvrılır.

TEDAVİ. — Evvelkinin aynidir.

Göz kapağı felci: Buna Ptosis de derler. Kapak düşüktür ve kalkamaz.

TEDAVİ. — Doğuştan olma ise ameliyatla tedavi olunur. Sonradan olma ise umumî tedavi ve mevziî elektrik tedavisi muvafıktır.

GÖZ ZARI (Konjonktiva — Munzamma) **HASTALIKLARI** — Bunlar Pingekula, Pterijyon, iltihaplar, trahom'dur.

Pingekula — (Pinguecula) — Yetişkin insanlarda gözün akı ile karasının birleştiği yerde sarımtırak, küçük bir yağ toplanmasına denir.

TEDAVİ:—Ufak olursa ehemmiyeti yoktur. Büyücek olursa Ameliyatla çıkarılır.

Pterijion — (Pterygion) — Gözün pınarından başlıyarak karasına doğru kanat şeklinde uzanan ve ufkî şekilde Munzamma zarının kıvrılmasından teşekkül eden bir ârızadır.

TEDAVİ. — Ameliyatla çıkarmaktan ibarettir.

İltihaplar: Bunları nezlevî, cerahatli ve bir de trahom olmak üzere mütalea edeceğiz.

Nezlevî iltihap: Rüzgârdan veya soğuk algınlığından olur. Göz kanlıdır Kaşınır, yanar, batar ve geceleri göz kapaklarını birbirine yapıştıracak kadar çapaklanır. Hastalık bulaşıcı olup öteki göze de geçer.

Sebebi: Weeks basili denilen bir mikroptur. Hastalık çabuk geçer, tedavi edilmezse müzminleşebilir.

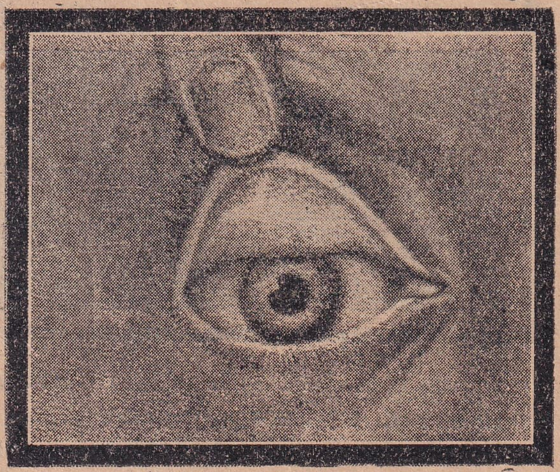
TEDAVİ.—Sarmak yasaktır. Ya önüne sarkan alından bağlanmış bir perde koymalı veyahut koyu renkli ve çukur gözlük camı ile gözü muhafaza etmelidir. Beş binde bir Oxycyanure de mercure ile gözü yıkamak, % 10 protargol veya yüzde bir cehennem taşı mahlûlünden damlatmak lâzımdır.

Bir de Morax basilleri tarafından husule gelen ve daha uzunca süren bir şekil vardır. Tedavi aynidir.

Gözde ilkbahar nezlesi: Bahar mevsiminde çocukların ve gençlerin gözlerinde batma, yanma ve kaşınma ile kendini gösteren bir iltihaptır. Göz kapaklarının iç yüzleri pürtüklüdür. Bulaşık değildir. Mikrobu bulunmamıştır.

TEDAVİ. — Adrenalin, Novokain damlatmaktan ibarettir.

Trahom — (Trahom) — Göz zarının çok kötü, kör edici ve bulaşıcı bir hastalığ dır. Mikrobu tifüs mikrobunun mensup olduğu soydandır. Dünyanın her tarafında ve yurdumuzun güney ve güneydoğu illerinde çok görülür.



Üst göz kapağında trahom.

Tedavi edilmeyen vakalarda gözün karasını kaplayan iltihap **Pannus** denilen vahim ihtilâtı yapar. Göz kapaklarını birbirine yapıştırarak **Trichiasis** veyahut kapağı göze yapıştırarak **Symblepharon** denilen vahim ihtilâtları yapar. Hastalık ya sineklerle veyahut hastaların kullandığı eşyaya temasla olur.

TEDAVİ. — Asıl mühim olan yakalanmamaktır. Bu da temizliğe son derece dikkat etmek, sinekten ve tozdan muhafaza olmakla olur. Had ve akıntılı devrinde göze yüzde iki cehennem taşı mahlûlile dokunmak, antiseptik ilâçlarla yıkamak lâzımdır. Akıntı kesilince % 1-2 nisbetinde göz taşı mahlûlünden günde bir defa iki damla koymalıdır.

Ameliyat yaparak şifayı çabuklaştırmak da mümkündür.

Cerahatli iltihaplar: İki gruptur: Belsoğukluğundan ileri gelmeyenler, ileri gelener. Birinci grupta, basit nezlenin cerahatli şekli vardır. Sonu iyiliktir. Tedavisi cehennemtaşı ile dokunmaktır.

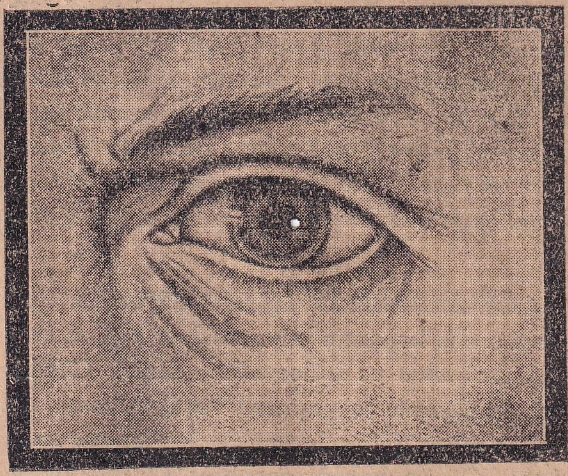
Gnokoktan ileri gelenler: Yeni doğanlarda ve büyüklerde olur. Yeni doğanlarda olması hastalığın annede oluşu sebebile çocuk çıkarken gözü bulaşır. Korunmak için yeni doğan çocukların gözüne % 2 cehennemtaşı mahlûlü damlatmalıdır.

Büyüklerde oluşu, belsoğukluğu olan kimselerin dikkatsizlik neticesi bulaşık ellerile gözlerini ellemelerinden ileri gelir. Vakaların çoğunda gözün karası da iltihaplanarak körlük yapabilir.

Bunlarda göz kapakları açılamıyacak kadar şiş ve cerahatlidir. Sarı yeşilimtırak bir renkte çapak yapar. Göz karasına da ilerlemiş ise karanın üstünde yuvarlak kirli, sarı renkte, yahut kenarında tırnak yarasını andıran bir hal vardır. Sağlam gözü korumalıdır. Bu da bir saat camı ile kapayarak olur.

TEDAVİ. — Mümkün olduğu kadar erken beş binde bir Oxycyanure de mercure mahlûlüne batırılmış küçük pamuklarla saatte gözün çapak ve cerahati temizlenmelidir. Sulfamidler ve hele Penicillin işi kısa kesebilir.

Difterinin gözde yalancı zarlı iltihabı da olabilir ve bu da difteri tedavisinde söylenecektir.



Gözün karası etrafını çeviren beyaz ihtiyarlık halkası.

Gözyaşı yolları hastalıkları — [Bak: Dakryosistit].

GÖZÜN KENDİ HASTALIKLARI:

İhtiyarlık halkası: Gözün karası etrafında onu çeviren bir beyaz halkadır.

TEDAVİ. — Çok yumurta, beyin, ciğer yememelidir. İlâcı yoktur.

Göz karasının sathî iltihapları: Gözün akile karasının birleştiği noktadan başlayan küçük yuvarlak bir lekedir. Yavaş yavaş büyüyebilir. Ağrı, kızarma, sulanma ve yanma vardır. Işığa bakamaz.

TEDAVİ. — Temiz kuru gazla pansıman yapmak, göze siyah gözlük takmaktan ibarettir. Atropin ve Collargol de damlatılabilir.

Göz karasında yaralar (ülserler) : Ya yaralanmadan yahut kirpiklerin göze sürtünmesi, göze yabancı cisim batması veya başka bir iltihabın sıçramasından olur. Gözde kanlanma, kamaşma ve ağrı vardır. Mikrobu ekseriya **Pnömokok**'tur.

TEDAVİ. — Yabancı cisim varsa çıkarılmalı, kirpik dönmesi varsa ameliyatla düzeltilmeli, Atropin ve Collargol de damlatılır.

Göz karasının derinliklerine kadar işlemiş iltihaplar da vardır. Tedaviler aynidir.

Bu sathî veya derin iltihaplar ve yaralar birçok defa yerlerinde bir leke bırakırlar ki **körlüğe sebep olur.**

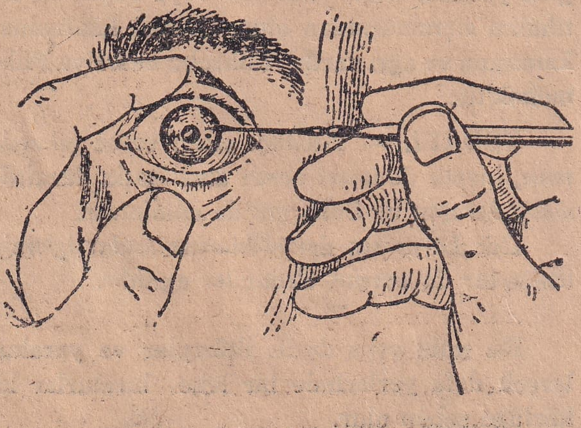
TEDAVİ. — Eskiden manzarayı hoş göstermek için boyarlardı. Şimdi gözü sağlam ve fakat başka sebeple ölmüş insanın gözünün karasını ölür ölmez kesip hasta göze yamamak suretile muvaffakiyetli neticeler alınmaya başlanmıştır. Bu ameliyata Keratoplasti denir. Ve iyi ellerde yapılırsa birçok körler nura kavuşabilir.

GÖZ BEBEĞİNİN HASTALIKLARI: Göz bebeği açılıp kapanan bir uzuvdur. Bunun iltihaplarına **iritis** ve **iridocyclite** denir. Gözde, sancı, kanlanma ve yaşarma vardır. Akıntı ve çapak yoktur. Göze basmakla kanlanma kaybolmaz. Gözün bebeği daralmış ve intizamını kaybetmiştir. Gözün karasının muhitinde derin bir kanlanma, göz bebeğinde büzülme ve sancı görülen bir hastada **iritis** var demektir. Fakat gözün karasının etrafındaki derin kanlanma, göz bebeğinde genişleme, gözde taş gibi sertlik varsa bu hastada **glokom** hastalığı var demektir.

İritis ve **iridocyclite**'in sebepleri başlıca frengi, romatizmadır.

TEDAVİ. — Frengi ve romatizma tedavisi yapmalıdır. Ayrıca göze atropin damlatılır.

GÖZE PERDE İNMESİ — Buna tıp dilinde **cataracte** denir. Göz bebeğinin arkasında ve gözün içinde şeffaf bir adese vardır ki ona eski tıp dilinde cismi billûrî derlerdi. Şimdi **Camsı** cisim diyorlar. Bu adese şeffaflığını (yeni terim saydamlığını) kaybederek beyaz kirli bir kesafet peyda ederse buna katarakt denir. Bunun muhtelif şekilleri vardır: Doğuştan olan, şeker hastalığında görülen, yaralanmadan olan, ihtiyarlık, **glokom** hastalığı, göz dibi hastalıkları yüzünden katarakt glokom ve göz dibi bozukluğundan ileri gelenlere [ihtilât etmiş katarakt] denir. Buna halk dilinde perde inmesi denilişi, görüşü perdelemesindendir. İlkönce görmede biraz bulanıklık başlar. Yavaş yavaş ilerler. Nihayet olgun bir hale gelir.



Gözün karasından yabancı cismin çıkarılması.



Alt kapakta Entropium.

TEDAVİ. — Başlangıçta durdurmaya çalışılır. Bunun için iyodür dö sodyum - klorür dö kalsiyum ile sabah ve akşam banyo yapılır.

Olgunlaştıktan sonra yapacak şey ameliyat yapıp bu adeseyi çıkarmak ve hastaya tabiatın adesesinden mahrumiyetine mukabil gözlük vermekten ibarettir.

Eskiden memleketimizde kırlangıç denilen gezici birtakım mutatabbip vardı. Bunlar diyar diyar, köy köy dolaşırlar, sâf halkı kandırırlar. Gözün karasının kenarından bız sokup camsı cismi gözün içine devirip gözün muvakkat surette açılmasını sağlıyarak nihayet para koparıp savuşurlardı. Fakat bu yüzden lüzumsuz yere kör olan çoktur.

Glokom — **(Glaucome)** — Gözün gittikçe artan katılaşması olup göz içindeki mayiin tazyikinin artmasından ibarettir. Bunun mihanikiyeti şudur: Damarlardan sızarak göz içine toplanan mayi sağlam insanlarda tekrar damara karışır. Böylelikle damarla göz arasında devri daim olur. Eğer damar bozukluğu, iç ifraz guddeleri hastalığı, mekanik sebepler yüzünden ifraz olunan mayi göz içinde kalır ve tekrar damara dönemezse bittabi göz içinde fazla mayi toplanarak göz gerilir ve sertleşir. Bunun iptidaî ve tâli had ve müzmin şekilleri vardır.

Bu hastalarda yarım baş ağrısı, lâmba ışığı etrafında eleğim sağma (alâimisema) daki renkleri andıran halkaların görülmesidir. Ve hasta gittikçe görmesinin azaldığından müştekidir. Göze kapağının üstünden basıldığı zaman taş gibi serttir. Hastalar kulak yan tarafına olan görüşün daralmasından bahsederler. Göz kanlıdır. Ağrı vardır. Göz bebeği genişlemiştir.

TEDAVİ. — Bunlara yüzde yarım veya bir

éserine veyahut % 2 Pilocarpine mahlûlünden günde 3 - 4 kere damlatmalıdır.

Asıl tedavi: Ameliyattan ibarettir.

GÖZ DİBİ HASTALIKLARI — Göz yuvarlağ nın içini döşeyen zara **şebekiye** veya **Retina** denir.

Burada hastalık, damar sertliği, frengi, şeker ve böbrek hastalıkları, tansiyon yüksekliğinin bir aksinden ibarettir. Meşhur bilgin Volhard [Bir insanın tansiyonunun şekil ve derecesini yüzünde ve gözünde okumak kabildir] der.

Bunlarda göz dibindeki damarlarda incelme, kalınlaşma, damarlar etrafında kanamalar, şişmeler, lekeler peyda olur. Ve bittabi görme de bozulur.

TEDAVİ. — Asıl hastalığın tedavi edilmesine bağlıdır. Perhiz, acetylcholine ve iodure kullanılır.

GÖZDE ŞAŞILIK : Buna tıp dilinde **ıstrabizm — strabisme** denir. Bu ârıza göz hareketlerini idare eden adalelerin vazife muvazenelerinin bozukluğundandır. Başlıca sebep görme kusurlarıdır. Uzak görenlerde içeriye şaşılık vardır.



Uzak görmelerdeki şaşılık içeriye doğrudur.

Yakından görebilenlerde ise dışarıya şaşılık vardır. Yâni gözler birbirinden uzaklaşmıştır.

TEDAVİ. — 1 — Görme kusurlarının gözlükle düzeltilmesi, 2 — Sağlam gözü günde iki saat kadar kapayıp yalnız zayıfı çalıştırmak, 3 — Ameliyattan ibarettir.

Çocuklarda altı yaşından önce uğraşılırsa düzeltmek mümkündür.

GÖZ TİTREMESİ — (Nistagmus) gözün rakkas gibi devamlı titremelerine denir. Bu ya ufkî olur. Yahut mihveri etrafında dairevî dönüşler şeklinde olur. Göz bozuklukları, maden ameleliği, beyin ve küçük beyin hastalıkları bu ârızaya sebeptir.

TEDAVİ. — Esas sebebin giderilmesi halinde bazan mümkündür.

GÖRME BOZUKLUKLARI: Üç türlüdür: Uzaktan görebilmek, yakından görebilmek, astigmatizma.

1— Uzaktan görebilme: Buna tıp dilinde **Hypermetropie** denir. Böyle kimselerin gözleri normale nazaran biraz küçük olup bunlar okuma, yazma, nakış, dikiş gibi yahut görme işlerinde sıkıntı çektikleri halde çok uzakları iyi görürler. Gözleri çabuk yorulur.

TEDAVİ. — Muayene ile derecesini tayin edip muhaddep camlı gözlük vermekten ibarettir.

2— Yakından görebilme: Buna tıp dilinde Myopie denir. Göz büyüktür. Uzaktaki şeyleri iyi göremezler. Birşey okuyacakları zaman onu gözlerine çok yaklaştırırlar.

TEDAVİ. — Gözleri yormamak, ve muayene ile belirecek derecesine göre mukaar camlı gözlük vermekten ibarettir.

Astigmatizma: Gözde ışığın kırılma kusurundan ileri gelir.

TEDAVİ. — Gözlük iledir.

İhtiyarların görme kusuru: Buna tıp dilinde Presbytie denir. 40-45 yaş arasında herhangi bir işi uzaktan tutmadıkça yapamazlar.

TEDAVİ. — Gözlükten ibarettir.

Görme kusurları çok defa inatçı baş ağrıları ve dönmeleri, gözde iltihaplar, gibi ârızalara yol açtığından muayene ve tedavide ihmal etmemek gerektir.

GRİP — (influenza) — Halk dilinde paçavra hastalığı, İspanyol nezlesi gibi adları vardır. Paçavra hastalığı denmesi insanı paçavraya çevirmesinden olsa gerektir. İspanyol nezlesi adı da Birinci Dünya harbinin sonuna doğru hastalığın İspanyadan başlıyarak bütün dünyayı sarmasındandır.

Hastalık, soğuk ve rutubetli mevsimi sever. Bilhassa hararetin birdenbire düşmesinden sonra grip vakaları çoğalır. Hastalık, mikrobu aldıktan üç saat sonradan üç gün sonraya

kadar meydana çıkar. Mikrobu, eskiden Tfeifer tarafından keşfedilen bir basil olduğu söyleniyordu. Şimdi süzgeçlerden geçebilen çok küçük bir mikrop (virüs) olduğu söyleniyor.

Hastalık, birbenbire üşüme, titreme, baş, bel ve kol bacak ağrılarile başlar. Ateş 39-40 olur. Hastanın gözleri kıpkırmızı, yüzü kırmızı morumtırak, dudaklar kuru, dil pasl.dır. İnleme, hattâ sayıklama, çarpınma vardır. Nezle hali ilk günden itibaren hâkimdir. İkinci üçüncü güne doğru vücutta tektük pembe mercimek gibi lekeler peyda olur.

İştiha yoktur. Bazan bulantı, kusma, ishal de olur. Öksürük başlar, önce kuru, sonra balgamlıdır. Balgam, köpüklü ve azdır.

Eskidenberi grıpin üç şeklini tarif ederler: Göğüs, hazım, beyin gripi diye... Bunlar ayrı ayrı şekiller olmayıp grip mikrobunun göğüste, hazım cihazında, beyinde daha çok gösterileri olduğuna göredir. Meselâ göğüs gripinde bronşit, zatürree gibi şeyler fazla olur. Hazım gripinde, bulantı, kusma, karın ağrısı, beyin gripinde de dalgınlık, sayıklama ve beyin iltihabı görülmesnden dolay bu adlar takılmıştır.

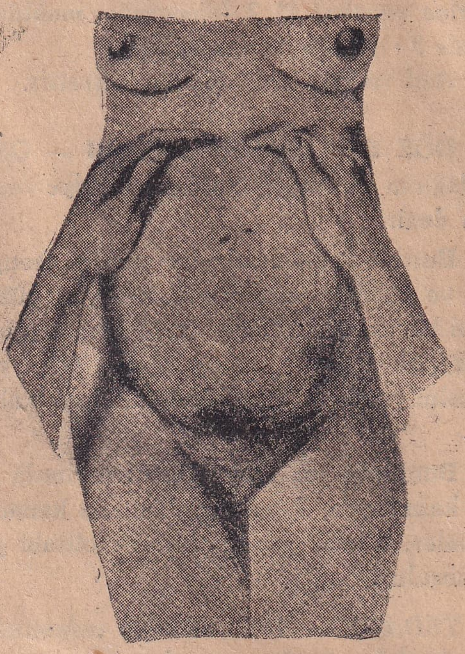
İhtilâtların en korkuncu zatürree ve **Bronkopnömoni** dir. Gripten ölüm ekseriya bu iki ihtilâtla olur. Sonra beyin iltihabı, menenjit şekilleri gelir. İhtilâtsız grip 3-7 gün sürer. Birinci Cihan harbinde otuz milyon insan gripten ölmüştür.

TEDAVİ. — Gripten korunmak için yapılan aşılar henüz tam ve kat'î değildir. Aynı aşılar tedavide de kullanılıyor ve oldukça faydaları oluyor. Bilhassa Amerikan aşıları müessirdir ve ihtilâtlardan korur.

Ateş ve umumî ıztıraplarına karşı Salipyrine günde bir, bir buçuk gram iyi gelir. İhtilât etmiş ise ihtilât tedavisi yapılmalıdır. Meselâ zatürree için zatürree tedavisi, beyin iltihabı ârazı varsa beyin iltihabı tedavisi lâzımdır. Gripli hastanın tam istirahat etmesi ve nükse mâni olmak için de tamamile iyi olmadan ayağa kalkmaması ve hele sokağa çıkmaması lâzımdır.

GÜÇ DOĞUM — Doğum fizyolojik bir hâdise olmakla beraber pek de kolay birşey değildir. Fakat bunun normal bir derecesi vardır. Bunu aşarsa o zaman [güç doğum] denir.

Güç doğumun sebebi üçtür: Anneye ait, çocuğa ait, çocuğun teferruatına ait. Anneye ait



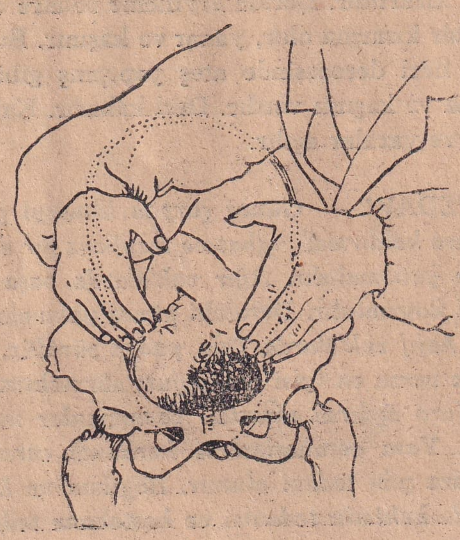
Güç doğumlar, hekimin doğumdan evvel aldığı tedbirler sayesinde ekseriya kolaylaşmaktadır.

güç doğum ya havsaladaki biçim bozukluklarından yahut rahmin çocuğu atamamasından-dır. Havsalaya ait biçim bozukluklarının başında darlıklar gelir. Yâni annenin havsalası vaktine ermiş bir çocuğun cüssesinin geçmesine müsait olmayacak kadar dardır. Bunun sebebi ya doğuştan veyahut sonradan olur. Bu sonradan olanlar başta kemik hastalığı olmak üzere geçirilmiş hastalıklar, kırıklar, bacağın kalça mafsalından çıkmış olması gibi şeylerdir.

Anneye ait ikinci mühim sebep rahmin çocuğu atmasına mâni olacak ârızalardır. Bu da ya rahmin tembelliği veyahut bilâkis çok fazla sıkı olan rahmin ağzının açılamaması (Rigidite) dendir. Çocuğu dışarı atacak olan kuvvet rahmin takallüsleridir. Rahimde tembellik olursa doğum başlar ve fakat ilerleyemediğinden çocuk da doğamaz.

Yahut bazı asabî kimselerde olduğu gibi bilâkis çok sıkışır ve açılamayarak çocuk inemez.

Çocuğa ait sebeplere gelince: Bunlar çocuğun biçimsizlikleri veya ters gelmesinden olur. Çocuğun biçimsizliklerinin başında koca kafalılık (Bak: idrosefali) vardır. Bazı çocukların kafası Pazarola Hasan beyin kafası gibi kocaman olur. Annenin havsalası normal olduğu halde bu koca kafa oradan geçemez. Doğum da olamaz. Yahut çocuğun gövdesi biçimsiz o-



Doğumu güçleştiren sebeplerden: Çocuğun başının büyük oluşu.

lur. Yapışık çocuklar olabilir. Çocuğun yüzile veyahut kolu sarkmış bir halde gelmesi de doğumu güçleştirir. Çocuğun teferruatı su kesesi, göbek ipi, ve sondur. Bazan öyle olur ki son rahimin dibine yapışacağına gelip ağzına yapışmış olur. Yahut göbek ipi sarkar. Su kesesinde fazla su toplanmış olabilir. Veyahut su kesesi mukavemetsizdir ve henüz rahimin ağzı lâyıkile açılmadan vakitsiz patlar. Bütün bunlar doğumu güçleştiren şeylerdir.

TEDAVİ. — Güç doğum, hekimin müdahalesile tedavi edilebilen bir ârızadır. Güç doğumun sebebine göre tedavi lâzımdır. Eğer kadının havsalası dar ise ve su kesesi de henüz patlamamış ise kadının karnını yarıp çocuğu almak lâzımdır. Su kesesi patlamış ise yapılacak şey çocuğu parçalıyarak çıkarmaktır. Rahim tembel ise Hipofizin ve Timofizin gibi ilâçları şırınga etmelidir. Aksine olarak rahim sıkışık da açılamıyorsa, morfin. Dolantin gibi gevşetici ilâçlar kullanılmalıdır. Çocuğun başı kocaman veya gövdesi biçimsiz ise çocuk parçalanarak alınmalıdır. Çocuk ters gelirse çevirmek icap eder.

Su kesesi vakitsiz patlarsa rahimi açmak için bir taraftan morfin ve bir taraftan hipofizin yapılır. Kordon sarkması veya sonun biçimsiz yapışması hallerinde de doğum doktoru müdahalede bulunur.

GÜNEŞ BANYOLARI — Güneş yalnız aydınlatıcı bir vasıta değildir. Denilebilir ki hayat güneşle kaimdir. Onun insan vücuduna pek büyük tesirleri vardır.

Güneş gerek harareti ve gerekse ışığile vücutta kan dolaşımını kolaylaştırır. Vücudün sarfiyatını arttırarak iştihayı çoğaltır. İdrar miktarını arttırır. Hazmı kolaylaştırır. Kemiklerin kireçlenebilmesi için güneş ışığı lâzımdır. Çünkü kirecin vücutte kalabilmesi D vitamini sayesindedir. İnsan bu vitamine olan ihtiyacını yediklerile temin edemez. Vücutte bulunan Kolesterin maddesi güneş ışığı karşısında D vitaminine tahavvül eder. Bu izahtan kolaylıkla anlaşılır ki güneş ışığı olmayınca D vitamini teşekkül edemez. Ve bu vitaminin yokluğundan dolayı da kemik hastalığı olur.

İşte bütün bu hassalarından faydalanmak için güneşe ihtiyaç vardır. Güneş banyosu da bu sebepten dolayı yapılır.

Bir çok yerlerde olduğu gibi güneşin altında yatıp kararmakla sıhhat kazandığını sananlar pek çoktur. Bu biraz da moda olmuştur. Halbuki güneşten kararmak, bahardan sonra görülen bir vücut reaksiyonudur. Fakat derimizi meşin haline getirmek ne doğru ne de lüzumludur. Lüzumlu değildir. Çünkü derinin bu hale gelmesi, gittikçe onun güneşten az müteessir olmasını ve netice itibarile deride güneş ışığı altında D vitamini teşekkülünü zarara sokar.

Güneş banyosu, deri veremi olan Lupus, kemik veremi, karın iç zarı veremi olan peritonit tüberküloz ve lenfa bezelerinin veremi, zâfiyet, kansızlık gibi hallerde faydalıdır.

Başa daima muhafız bir şapka koymalı ve vücudun muhtelif yerlerini çevire çevire güneşlemelidir. Güneş banyosuna beş dakikadan başlayıp her gün iki dakika arttırmalı ve nihayet yarım saati geçirmemelidir.

En mühim nokta güneş banyosuna başlamak için mütehassıs bir doktor karar vermelidir. Hastaların kendi kendilerine verdikleri kararlarla güneş banyosu zararlı olabilir.

GÜNEŞ ÇARPMASI — Çok faydalı olan güneş gerek sıcaklığı ve gerekse içinde ültraviyole şualarile insan için zararlı da olabilir.

Bu da ya güneşte çalışmak zorunda olan inasnların zarurî olarak maruz kaldıkları bir kaza veyahut mânasız yere güneş banyosu ve plâj safasının verdiği bir ceza olarak başa gelir.

Güneş çarpmasının iki türlü ârazı vardır: 1— Umumî, 2— mevziî.

Umumî olan âraz güneşin şiddetli olduğu zamana ve maruz kalma müddetine göre değişir. Önce baş ağrısı, baş dönmesi, göz kararması olur. Daha sonra bir sıkıntı hissi, fenalık hissi ve nihayet bayılma olur. Ateş yükselir. Bazan kusma da olur. Bu bayılma çok derin ve uyandırılamaz bir uyku halini de alabilir ki bu takdirde buna Koma derler. Bu derece şiddetli çarpılma şehirlerde az olur. Kırlarda ve bilhassa çöl mıntakalarında, deniz kenarlarında uzun müddet kalmakla olur. İstiva hattını geçen gemicilerde, Hint denizinde ve Umman denizinde, Çin denizlerinde görülür.

Bunlarda hasta ayıldıktan sonra da birkaç gün ateş devam edebilir. Mevziî ârazın en hafifi kızartıdır. Deride erytheme solaire denilen bir kızarma olur, yanar ve kaşınır. Bunun daha ileri derecesinde ateş yapışmış gibi bir yanma ve kaşıntı vardır. Deri kabarır. Kabuklanır ve yaralar açılır.

TEDAVİ. — Güneş çarpan kimseyi gölge bir yere kaldırmalı, rahat ve tazyiksiz bir elbise içinde yatırmalıdır. Ağır vak'alarda başa buz kesesi koymalıdır. Derideki güneş yakmalarına karşı hafif vak'alarda Talc, pudra sürülür. Kabarma varsa en iyisi bol yoğurt sürmektir.

Yara açılırsa nişastalı pansımanlar muvafıktır. Yara cerahatlenirse herhangi cerahatli bir yara gibi tedavi olunur. Bayılma ve koma halinde hekimin tedavisi ve hastahane tedavisi lâzımdır.



H

HABİTÜS — Vücut teşekkülâtının gösterdiği umumî görünüş birtakım tiplere ayrılır ki buna **Habitus** denir.

Meselâ boyun uzun, omuzlar geniş, göğüs geniş, kol ve bacaklar adalî olursa buna **atlet** tipi denir.

Kol ve bacak normal fakat gövde ve bilhassa karın çok yağlı ve göbekli denilen tipte olursa buna **Piknik** denir.

Omuzlar birbirlerine yakın, göğüs ince uzun ve kürek kemikleri kalkık olursa buna **Habitus asthenicus** denir. Bir adı da **Stiller** tipidir.

Bunlara **fitizik** veya **paralitik** tip de denir.

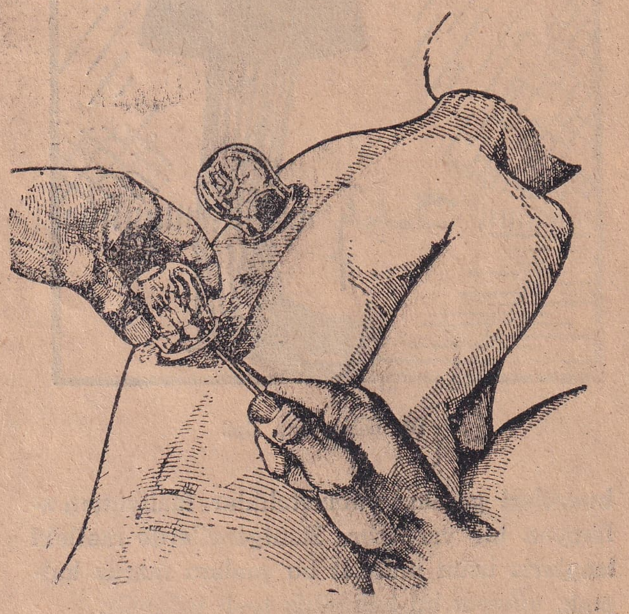
TEDAVİ. — Bu tipler bünyevidir. Değişmez.

HACAMAT — Buna tıp dilinde **Ventouse** da denir. Bir yere hacamat yapmak oraya kan çekmek maksadile olur. Meselâ ciğerlere kan oturmuş olur, sırta hacamat yapılır. Yahut böbreklerde bu hal vardır. Bele hacamat yapılır. Buna halk dilinde şişe çekmek de denir.

İki türlü hacamat vardır: Kuru, kanlı.

Kuru hacamat, ya bu işe mahsus lâstikli şişelerle yapılır. Yahut alelâde bir cam bardağın dibine pamuk koyup onu yakmak ve yanarken bardağı hacamat yapılacak yere yapıştırmak ile olur. Böylelikle şişe kendiliğinden oradan ayrılıncıya kadar yahut en az beş dakika kalmalıdır.

Kanlı hacamata gelince: Bu zatürree, böbrek iltihabı gibi tehlikeli hastalıklarda yapılır. Evvelâ deri ve hacamat makinesi alkolle temizlenir. Nereye yapılacak ise kurulmuş olan makine oraya konup yayına basılır. Orası çizilmiş olup kanamaya başlar. Yerine hacamat şişesi yapışır. Ve kan şişeye dolar.



Arkaya şişe çekilmesi.

HADIMLIK — Bunun tıbbî adı **Eunuchisme**'dir. Hadımlara **Eunuque** derler. Hadım etmek için yapılan ameliyata veya usule **Castration** denir.

Hadım etmek ya tenasül uzuvlarını kesmek suretile iptidaî bir şekilde olur. Yahut da tıbbî bir zaruret yüzünden onları ameliyatla çıkarmak suretile olur. Bir de Rontgen şuaları gerek



Bir haremağası tipi.

husyeleri gerekse yumurtalıkları faaliyetten alıkoyan bir vasıtadır. Rontgencilerde meslekî icaplarla uzun müddet bu şualara maruz kalmak, nihayet bu hadımlığı tevli tedebilir.

Bir de tıbbî zaruretler yüzünden Rontgen şuaı ile zarurî olarak insan hadımlaştırılır. Meselâ husyelerin urları veya veremi halinde bazan bu usule müracaat edilir.

Hadım etme, bülûğdan önce olursa boy çok uzar. Dikkat edilirse hemen bütün harem ağaları uzun boyludur. Sesleri incedir. Bıyık, sakal yoktur. Kalçalar geniştir. Sinirli ve âdeta kadın tipinde ve tabiatinde olurlar.

Bülûğdan sonraki hadımlıklarda bilhassa yetişkin insanlarda olursa vücut, ses değişiklikleri olmaz. Fakat bedenî ve ruhî faaliyette aksaklık ve eksiklik olur. Hadımlık, beşeriyet için yükkarası olan haremağası sisteminden dolayı medenî dünyanın alâkalandığı bir mevzudur. Saraylarda birçok kadını bir araya doldurup sonra bunları sırf nefislerine hasretmek isteyen hükümdar sülâleleri ve eski zaman vezir ve emirleri buna çok rağbet ederlerdi. Halen Arabistan, Hindistan vesair müslüman hükûmetlerde haremağaları yine vardır. Bizde mevcut olanlar eskiden gelip de berhayat kalanlardır.

Haremağası tedariki bir ticaret vasıtası olarak kullanılmıştır. Sudan ve Habeşistanda harîs birtakım kimseler ufak siyahî çocukları yakalayıp vahşiyane bir şekilde onun tenasül uzuvlarını keserler ve sonra türlü hilelere baş vurarak bunları Şap denizinden kaçırıp dünya esir pazarlarına sevkederlermiş. Bittabi pek iptidaî usullerle tenasül uzuvları kesilen bu bedbaht yavrulardan birçoğu öldüğü gibi bir kısmı da bütün hayatınca kendisine ıstırap veren idrar zorluğu çekerler.

HÂFIZA ZÂFI — Bu, herhangi bir şeyi çabuk unutmak demek değildir. Umumiyetle unutmak, hatırlayamamak, hatırladığını da tecessüm ettirememek demektir.

Bu hal, bazı kimseler için doğuştan olma bir kusurdur, çareleri de yoktur. Bazılarında yaşın icabıdır. Yâni insan yaşlandıkça çok unutmaya başlar. Hattâ yaşlı insanların bir şeyi kırk kere anlatmalarının sebebi de bundandır. Daha evvel onu anlatmış olduğunu unutmuştur.

Hâfızada zâf, her insanda aynı şekilde değildir. Bazı kimseler muayyen şeyleri çok iyi hatırlarlar da bazı şeyleri hatırlayamazlar. Hatırlanacak şey beş duyu ile beynimizde hayalleri yerleşmiş olan şeylerdir: Yâni görülenler, işitilenler, tadılanlar, koklananlar ve dokunulanların hayalleri...

İnsan bunları hatırladığı zaman ilk oldukları şekilde tecessüm ettirebilirse hatırlama tam olur. Ettiremezse kısmî olur.

Meselâ evelce gördüğü şeyleri aynen hatırlamak, derhal teşhis etmek demektir. Fakat türkçemizde bir de [gözüm ısırıyor] tâbiri vardır ki bu da hayal meyal hatırlamak demektir. Ses için de böyledir. İnsan ve hayvan seslerini hatırlamak, musikî seslerini hatırlamak hep böyledir.

Tad hissi de kuvvetli izler bırakmıştır. Sirkeyi bir defa tadan onu daima hatırlar. Tadı damağımdadır demek, tadı damağında hissediyormuşçasına tecessüm ettirebilmektir. Diğer duyular da böyledir.

Beş duyunun hatıralarının kuvveti, ne kadar uzun zaman devam etmiş veya ne kadar şiddetli olarak tesir yapmış ise okadar fazla olur. Meselâ uzun müddet bir arada yaşamış olanlar birbirlerini daima hatırlayabilirler. Keza müthiş bir sahne, enfes bir manzara da bıraktığı şiddetli tesirle çabuk hatırlanır.

Bir şeyi iyi hatırlayamamak hâfıza zâfı, bildiklerini hiç hatırlayamamak tam bunaklıktır.

TEDAVİ. — Hafıza zâfı tedavis'nde vücudü kuvvetlendirmek, dinlendirmek ve bilhassa tenasül hormonları [erkeklerde husye hormonu, kadınlarda yumurtalık hormonları] şırıngalarile bir dereceye kadar tedavi mümkündür.

HALSİZLİK— Kuvvetsizlik demek değildir. Fransızca **Asthenie** mukabilinde olan halsizlik vazifevî bir kusurdur. Kuvvetsizlik ise bir hastalık ifadesidir. Yâni adalelerin çalışma kudretlerinin hakikî bir bozukluğudur: Ya adalede atrofi vardır [Bak: Atrofi] yahut onun muhtaç olduğu oksjien veya şeker kâfi değildir.

Astheni ise ârızî bir şeydir. Yâni adalede uzvî bir kusur yoktur. Eğer adaleye dolayısile tesir yapan uzuvlar [iç ifraz guddeleri ve bu meyanda surrenal, tiroit, hipofiz] hasta olursa yahut **Myasthenia gravis** hastalığındaki halsizliğin sebebi meçhuldür.

İlkbaharda görülen çabuk yorulma ve halsizliği (C) vitamini azlığına atfederler.

TEDAVİ. — (C) vitamini, Kafein, Aktedron, Cortin, Adrenalin ve emsali ilâçların şırıngası lâzımdır.

HALLÜSİNASYON — (Hallucination) — Gözlerine hayaller görünmek, kulaklarına sesler gelmek gibi bir ârıza olup bazı akıl hastalıklarında olur.

Bu hastalar hiçbir şey yokken oturdukları yerin etrafında birtakım insanların dolaştığını iddia ederler. Ve bunda ısrar da ederler. Hattâ siz nasıl görmüyorsunuz veya nasıl sesleri duymuyorsunuz diye hayret ederler. Başka saçmalamalar olmazsa etraflarındaki kimseleri de şaşırtabilirler.

TEDAVİ. — (Paranuvaya) gibi kötü bir hastalığın işareti sayılan bu ârızanın tedavisi güçtür. Damara Kardiyazol şırıngalarile Şok tedavisi bir dereceye kadar faydalıdır. Bunlar bu hayallerin tesirlerile kolayca adam öldürebildiklerinden dikkatli olmalıdır.

HANÇERE HASTALIKLARI — [Bak: gırtlak hastalıkları].

HANOT— Sarılık ile birlikte Siroz yapan bir karaciğer hastalığıdır [Bak: Sirozlar.]

HARDALLI TEDAVİLER — Hardal çok yakıcı ve muharriş bir maddedir. Dokunduğu yeri kızartır ve kan toplar. İşte bu hassalarından dolayı tababette kullanılmaktadır.

Biz hardaldan başlıca üç şekilde istifade ederiz:

1— Hardallı banyolar [Bak: banyolar],

2— Hardal yakısı,

3— Hardallı lâpalar.

Hardal yakısı muşamba gibi bir bez parçası olup üzerinde hardal vardır. Kanı dışarı çekmek arzu edilen yere yakı yapıştırılır. Ve orada yirmi dakika kadar bırakılır ve sonra çıkarılır. Fazla kalırsa yara açar. Bu akciğerde kan oturması veya böbrek hastalığı gibi hallerde kullanılır.

Hardal lâpası— Aynı maksatla kullanılır. Bu işlerde kullanılan hardalın beyaz hardal olması lâzımdır. Çünkü onun esansı çok müessirdir.

Önce ketentohumu alınır. Havanda biraz ezilip suda pişirilir. Ve lâpa haline getirilir. Bir bez üzerine lâpa yayılır. Üstüne beyaz hardal unu ekilir. Tekrar bezle kapanır. Ve bu hardallı tarafı deriye gelmek üzere arzu edilen yere konur. Burada on beş yirmi dakikadan fazla kalmamalıdır. Çünkü yakar. Bu lâpalar günde üç defa tekrar edilebilir. En çok zatürree ve zatülcenb gibi hastalıklarda ve böbrek iltihabında kullanıldığından sırta ve bele tatbik edilir.

HAVALE — Buna tıp dilinde **Spasmophilie** derler. Meme emen çocuklarda olur. Sebebi katî olarak bilinmiyorsa da D vitamini azlığından ol-

ması kuvvetle muhtemeldir. Bu çocuklarda birdenbire tepinme, çarpınma, gözlerinde kayma ve bayılma görülür. Bu hal bazan kısa sürerse de bazan da saatlerce devam edebilir. Asabî ve zayıf bünyeli, kemik hastalığına müstait çocuklarda çok olur.

TEDAVİ. — D vitamini şırıngaları, Lactate de chaux vermek vücudü kuvvetlendirmekten ibarettir.

HAZIM BOZUKLUKLARI — [Bak: mide hastalıkları].

HEBRA HASTALIĞI — Çakma hastalığının uçuk manzarası gösteren şekline bu ad verilmiştir. [Çakma hastalığına bakınız].

HEMANJİYOM (Hemangiome) — Kan damarlarından teşekkül etmiş ur mânasına gelir. Bu urlar günün birinde patlıyarak tehlikeli kanamalara yol açabilir. Küçük olanların ameliyatla tedavisi mümkün ise de çok büyük olanların tedavisi kabil değildir.

HEMARTROZ — **(Hémarthrose)** — Mafsal içine kan oturması demektir. Bunun sebebi üçtür:

Birinci kaza veya yaralanma neticesi bir damar yırtılmasındandır. İkincisi kan hastalıkları sebebile kanamalar olur [İskorbut, Purpura gibi]. Üçüncüsü de verem neticesidir.

TEDAVİ. — Kazadan olursa istirahat etmek lâzımdır. Kan hastalığı varsa (C) vitamini, hastaya sağlam kanı vermek, K vitamini şırınga etmek gibi şeylerdir. Verem olursa umumî olarak vücudü kuvvetlendirmek, istirahat ve alçı lâzımdır.

HEMATEMEZ — **(Hematémèse)** — Kan kusmak mânasınadır. Mideden ve yemek borusundan gelen bu kanın sebebi ya yemek borusundaki varislerin (Siroz hastalığından dolayı) kanamasile veyahut mide yarası veya kanserinden ileri gelir [Siroz, mide ülseri ve kanseri bahislerine bakınız].

HEMATOM — Bir yere kan oturması mânasınadır. Kaza veya yaralanma neticesi yahut da kan hastalıkları, damar hastalıkları yüzünden vücudun bir yerinde kanama olur ve orada kandan bir ur halini alır ki buna **Hematom** denir.

Hematomlar görünür yerlerde olabileceği gibi vücudümüzün iç kısımlarında da olabilir.

TEDAVİ.— İstirahat, görünür bir yerde ise ıslak pansıman yapılır. Değilse ve meselâ beyin ve murdar ilik gibi bir yeri tazyik ederse ameliyat lâzımdır.

HEMATÜRİ — **(Hematurie)** — Kan işeme mânasınadır. [Bak: kan işeme].

HEMERALOPİ — [Tavukkarası kelimesine bakınız].

HEMİANESTEZİ **(Hemianesthésie)** — Vücudün yarısında hissizlik demektir. Ya sağ taraf veya sol taraf veyahut vücudün kısmen sağ, kısmen sol tarafında bir hissizlik olur. İğne batırmak, yakmak gibi şeyleri duymaz. Beyin ve murdar ilik hastalıklarında olur. O bahislerde yazılacaktır.

HEMİANOPSİ — Yarım görme mânasına gelir. Bu ârızanın birçok çeşitleri vardır. Bir kısmında gözün burna yakın kısmı görmez. Buna **H. Binasale** denir. Bir de gözün kulaklardan taraftaki yarısı görmez. O zaman buna **H. Bitemporale** derler.

Bu ârızanın sebebi beyin urları ve beyin hastalıklarıdır. En çok görülen ve herkesçe bilinen şekli **Bitemporale** denilendir. Bunda hasta biraz yana doğru olan cisimleri görebilmek için başını o tarafa çevirmek mecburiyetindedir. Bu ârızaya sebep beynin altında bulunan **Hipofiz** bezinin urlarıdır. Bu urlar oradan geçen göz sinirini tazyik ederek görmeye mâni olurlar.

TEDAVİ. — Urun çıkarılmasından ibarettir. Fakat bu erken yapılmalıdır. Zira uzun zaman geçerse göz sinirinde atrofi olur. [Bak: Atrofi] ve görme işi tekrar teessüs edemez.

HEMİPAREZİ — **Hemiparésie)** — Yarım inme denilen ve vücudün bir yarısının tutmamasından ibaret olan felcın hafif şeklidir. Bunda hareket büsbütün yok değil, fakat çok mahduttur.

TEDAVİ. — Yarım inme bahsinde söylenecektir.

HEMİPLEJİ — (Hemiplégie) — [Bak: Yarım inme].

HEMOFİLİ — Umumiyetle kanamanın durmasına denirse de bu mühim ve başlı başına bir doğuş kusurudur. Bu hastalığa yakalanmış olanlarda kan bir türlü pıhtılaşmak bilmez. Bu hastalık kadınlarda olmaz. Hilkat onları korumuştur. Çünkü aybaşı kanamaalrı ve doğum gibi tabiî hâdiselerdeki kanamalar onlar için bir felâket olabilirdi. İrsî ve doğuştan olur. Böyle kimselerde bir yerleri kesilse veyahut diş çıkarmak, burun kanamak gibi herhangi bir sebeple başlayan kanama durmak bilmez. Çünkü bunların kanlarında pıhtıaşmayı sağlayan maddelerden **thromboquinase** yoktur.

TEDAVİ. — Bu hastalık geçmez. Ancak böyle bir kanama olunca Russell adını taşıyan zehirli bir yılanın zehirinden yapılmış bir İngiliz ilâcı olan Stypven ile ıslatılmış pamuk yaraya konursa derhal kanama durur.

HEMOGLOBİN — Kanın boyalı maddesidir [Bak: kan].

HEMOGLOBİNÜRİ (Hemoglobinurie) — Kanın boyalı maddesi olan hemoglobinin idrarla çıkması demektir. Bu ârıza mühim bir hastalıktır. Başlıca iki şekli vardır:

1— Kara Su humması, 2— Devrî hemogobinüri.

Birincisi sıtmadan ileri gelen nadir ve tehlikeli bir ârızadır [Bak: kara su humması]. İkincisi zaman zaman insanın idrarında hemoglobin çıkmasıdır. İdrar koyu siyah şarap gibi olur. Bunun bazı müstait kimselerde soğuktan ileri geldiği söyleniyor.

TEDAVİ. — Devrî Hemoglobinüri'nin esaslı bir tedavisi yoktur.

HEMOKROMATOZ (Hemochromatose) — Habis kansızlık, zehirli sıtma ve bazı maddelerle zehirlenme neticesi kanın boyalı maddesi harap olur, ve bu harabiyetten çıkan maddeler uzuvlarımızda toplanır.

TEDAVİ. — Sebep olan hastalıkların tedavisinden ibarettir.

HEMOLİZ (Hémolyse) — Kanın erimesi demektir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. Meselâ kara su hummasında sebep sıtma ve usulsüz kinin almaktır. Devrî hemoglobinüride bünye ve soğuktur. Bünyevî hemolitik sarılıkta sebep bünyedir. Sonradan olan en mühim **hemoliz** bazı kimyevî maddelerle zehirlenmenin neticesidir.

TEDAVİ. — Sebebe göre değişir. Umumiyetle istirahat, kara su hummasında Atebrin vermek, zehirlenme varsa diyet ve istirahat, kalbi takviye etmekten, sağlamdan kan alıp vermekten ibarettir.

HEMORRAJİ (Hemorrhagie) — [Bak: kanamalar].

HEMORROİD — [Bak: basur memesi].

HEMOSTAZ (Hemostase) — [Bak: kan durdurmak].

HENNOCH HASTALIĞI — [Purpura bahsine bakınız].

HEPARİN — Kanın pıhtılaşmasına engel olan ve karaciğerden çıkan bir maddedir. Bu madde tedavide şu maksatlarla kullanılmaktadır:

1— Kalpten veya başka bir yerden kopmuş ve gidip bir damarı tıkamış olan ambolinin [Bak: Amboli] eritilmesi için hâdisenin ilk saatlerinde [Nihayet on saat zarfında].

2— Pankreasın had çürümesi halinde kana geçen trypsin'nin kanı hazmedici tesirini önlemek için.

3— Sarkom denilen uru eritmek için [Buna kadeh içinde tecrübî olarak muvaffak olunmuş ise de insan üzerinde henüz tatbik edilememiştir].

HEPATARJİ (Hépatargie) — Karaciğerin süratle iflâs edip tükenmesi demektir. Bazı basit sarılıkla başlayan karaciğer iltihapları birden fenalaşır: önce büyük olan karaciğer süratle küçülür. Ateş yükselir. Hasta ağırlaşır. Dili kurur. Sayıklar, kendini kaybeder. Nefesi a-

seton kokar. Karnında su toplar. Ve bir ay içinde ölümle neticelenir. Bu öldürücü şekiller karaciğerin her tarafı birden hastalığa iştirak edenlerdir. Bazan da karaciğerin bir kısmı sağlam kalır. O zaman bunların iyi olmaları mümkündür.

TEDAVİ. — (C) ve (K), (PP) vitaminleri, karaciğer hulâsaları, insülin ve şekerli su şırıngaları, bol meyva ve bilhassa beyaz peynir ve yoğurt verilmelidir.

HEPATİT — Karaciğer iltihabı demektir [Bak: karaciğer hastalıkları].

HEPATOZ (Hépatose) — Karaciğerin istihalesi demektir [Bak: karaciğer hastalıkları].

HEREDOSİFİLİZ (Hérédosyphilis) — [Bak: irsî frengi].

HERNİ — [Bak: fıtık].

HERPES — [Bak: uçuk].

HERTER-HEUBNER — GY HASTALIĞI — Buna Coeliakie adı da verilmektedir. Vitaminlerin bilhassa (B) grupuna dahil vitaminlerin yokluğudan ileri gelen bir hastalıktır. Bu büyük insanlarda görülen (Sprue) Spru hastalığının çocuklarda görülen bir şeklidir.

Bu çocuklar zayıf, kansız, karınları şiştir. Sarı, ekşimtırak kokulu ve köpüklü bol ve cıvık bir aptestleri vardır. Günde birkaç defa çıkarlar. Kazuratları, yediklerile kıyas kabul etmeyecek kadar çok miktardadır.

TEDAVİ. — B vitamininden zengin olan bira mayası esas ilâcı teşkil eder. Ayrıca karaciğer hulâsalarının iğnelerini de yapmalıdır.

HERXHEIMER ÂRIZASI — Frengi tedavisi esnasında **Neosalvarsan** yapınca büyük miktarda frengi mikrobu harap olur. Frengi mikrobunun parçalanmış cesetleri vücut için zehir rolü oynar. Ateş, kusma, nabızda bozukluk, vücutta kızartılar peyda olur.

TEDAVİ. — İstirahat, kalsiyum ve (C) vitamini şırıngaları, kalbı takviye lâzımdır.

HİDATİD (Hydatide) — [Bak: ekinokok].

HİDRAMNİON (Hydramnion) — [Bak : gebelik ve güç doğum].

HİDREA — Terden dolayı derinin üstünde darı taneleri gibi beyaz kabarcıklar olmasıdır.

TEDAVİ. — Temizlik ve sık sık banyodur.

HİDROFOBİ (Hydrophobie) — [Bak: Kuduz hastalığı].

HİDRONEFROZ (Hydronephrose) — [Bak: Böbrek hastalıkları].

HİDROSEL (Hydrosèle) — Erkekte husyelerin bulunduğu torba içine iltihabî bir su toplanması demektir.

TEDAVİ. — Ameliyattır.

HİDROTERAPİ (Hydrotherapie) — [Bak: Su tedavisi].

HİGROMA (Hygroma) — Mafsalların birer küçük kesecikleri vardır. Bu keseler iltihaplanır ve içinde su toplarsa ona Hygroma denir.

TEDAVİ. — Ameliyattır.

HİMEN (Hymen) — [Bak: Kızlık zarı].

HİPERASİDİTE (Hyperacidité) — Fazla ekşilik diye tercüme edilirse de asıl mânası midede çok asit bulunmasıdır.

TEDAVİ. — Bahar, biber, konserve, salamura, kızarmış ve tuzlu şeyler, alkol ve tütünden vazgeçmek ve Manyezi, Bizmüt gibi ilâçlar almakla olur.

HİPERKLORİDRİ (Hyperchlorhydrie) — Midedeki klor asidinin fazlalığı demektir. Aşağı yukarı Hiperasidite demektir. Araz ve tedavisi aynıdır [Mide hastalıklarına bakınız].

HİPERSTENİ (Hypersthenie) — Hareket eden herhangi bir uzvun hareketinin artmasına denir. Bu hal bilhassa mide veya barsakta görülür. Asabî mide bozukluklarının bir şekline **Dyopepsie hypersthénique** denir.

HİPERGLOBÜLİ (Hyperglobulie) — Kanın al yuvarlaklar sayısının normalin üstüne çıkması demektir [normal erkekte beş milyon, kadında dört buçuk milyondur]. Bu ârızada, altı, yedi, sekiz milyon gibi yüksek rakamlar görülür. Bu iki türlü olur:

1— İptidaî, 2— tâli.

1— İptıdaî olan görünürde bir sebep olmadan kan fazlalığıdır [Bak: Vakez hastalığı].

2— Tâli olan ise kalp ve müzmin akciğer hastalıklarında görülür. Sebebi de şudur: Bunlarda vücudün ihtiyacı olan hemoglobin temin edilememektedir. Kalp hastalığı kanı her yere sevkedememek, akciğer hastalığı, havadan kâfi oksijen alamamak yüzünden vücudün hemoglobin ihtiyacı karşılanamamasına yol açar. Bunu telâfi için vücut kanın al yuvarlak sayısını arttırır. Yâni daha çok hamal tedarik ederek oksijen açığını kapatmıya çalışır.

TEDAVİ. — Esas hastalığın tedavisine bağlıdır.

HİPERKERATOZ (Hyperkeratose) — Derinin üst tabakasının kalınlaşmasına denir. Bu nasır ve siyil gibi mevziî olabilir. Veya umumî olur. Mevziîler tedavi olunur. Umumîler ise tedavisizdir.

HİPERMETROPİ (Hypermetropie) — [Bak: göz hastalıklarına].

HİPERNEFROM (Hypernephrom)— Böbrek üstü bezinin urudur. Kadında erkekleşme, çok kıllanma, tansiyon yüksekliği görülür. Bazan urdan parçalar koparak vücudün her tarafına yayılır. Öldürücü bir hastalıktır.

TEDAVİ. — Ameliyattan ve rontgen tedavisinden ibarettir.

HİPERTRİKOZ (Hyperthricose) — Vücudün gayritabiî surette fazla kıllanması demektir. [Bak: Hirsutizm ve Kaşing - Eushing hastalıklarına].

HİPEROSTOZ (Hyperostose) — Kemiklerin umumî veyahut mevziî olarak kalınlaşmasına denir. Başlı başına bir hastalığın ismi olmayıp birçok hastalıkların bir ârazı olduğundan ayrı bir mâna ifade etmez. Ve ayrı tedavisi de yoktur.

HİPERPLAZİ (Hyperplasie) — Herhangi bir uzvun veyahut uzuvların bazı kısımlarının fazla büyümesine ve çoğalmasına denir. Başlı başına bir hastalık olmayıp birçok hastalıklarda görülür.

HİPERSEKRESYON (Hypersecretion) — İfraz fazlalığı var demektir. Meselâ tükrük fazlalığı, mide suyunun fazlalığı, herhangi iç ifraz bezlerinden birinin çıkardığı hormonun fazlalığı birer hipersekresyon sayılır. Bittabi tedavi asıl hastalık bahsinde söylenir.

HİPERTANSİYON (Hypertension) — [Bak: Tansiyon].

HİPERTONİ (Hypertonie) — [Bak: tansiyon].

HİPERTROFİ (Hypertrophie)— Çok çalışan bir uzvun hacminin büyümesi demektir. Meselâ adaleler çok çalışınca hipertrofi olur. En çok kalp adalesi için kullanılır. Adalelerden gayrı uzuvlarda ve nesiclerde de olur.

HİPNOZ (Hypnose) — Sun'î surette uyutmaya denir. Bu ya uyutucu ilâçlarla olur. Yahut telkin ile olur.

HİPOASİDİTE (Hypoacidité) — Mide suyunun içindeki asidin azlığı demektir. [Mide hastalıklarına bakınız].

HİPOKLORİDRİ (Hypochlorhydrie) — Mide suyundaki klor asidinin azlığıdır [Mide hastalıklarına bakınız].

HİPOFİZ (Hypophyse) — Beynin altında bulunan yarım ilâ bir gram ağırlığında bir guddedir. Cüssesinin bu kadar küçük olmasına rağmen kendisinden yüz bin defa büyük olan insan vücudüne kumanda eden odur. Vücudümüzün şekli, biçimi, uzunluğu, kısalığı, erkekliği, dişiliği, faaliyeti bir kelime ile hayat onunla kaimdir demek mübalâğa sayılmaz.

Bu guddenin üç parçası vardır: Ön, orta, arka.

Orta kısmının vazifeleri pek iyi bilinemiyor. Sadece cildin rengini vermekle ilgili olduğu sanılıyor.

Ön kısım bütün diğer iç ifraz guddelerinin [tiroid, timüs, Pankreas, husye ve yumurtalık-

lar, böbrek üstü guddelerinin] âmiri ve nâzımıdır. Ön kısmın ifraz ettiği hormon sayesindedir ki çocukken vücudümüz büyüyor. Bu hormon kâfi olmazsa cücelik olur. [Bak cücelik]. Yahut bu hormon fazla olursa Devlik ve Akromegali olur [Bak: Devlik ve Akromegali].

Baliğ olduktan sonra bu hormonun azlığı insanı güneşte kalmış kavun kabuğuna çevirir [Bak: **Simmonds** hastalığı]. Halbuki hormonun fazlalığı vücudün garip şekilde yağlanması, kıllanması gibi bir hastalık yapar [Bak: Kaşing hastalığı].

Bundan başka birçok hastalıklar [**Fröhlich, infantilisme, hipofizdiyabeti gibi**] Bu guddenin faaliyetinin bozulmasından ileri gelir.

Bu guddenin en önemli ödevlerinden biri de husye ve yuumrtalıklara olan tesiridir. Meselâ husyeleri henüz torbalarına inmemiş çocuklarda bu gudde hulâsasının şırıngasile indirmek kabildir. Keza yumurtalıkları çalışmayan ve rahimleri küçük kalan kadınlarda bu tenasülî uzuvları canlandırmak yine bu hormonlar sayesinde mümkündür.

Bu guddenin arka kısmından çıkarılan hulâsaya **Hypophysine** denir. Bu madde idrarı azaltmak, rahim, barsak, mide gibi adaleleri tekallüs ettirmek, damarları büzmek gibi hassalara malıktir. Bu maddenin azlığı şekersiz diyabet yapar [Bak: Diyabet şekersiz].

Keza rahim tenbelliği yüzünden doğum güçlüğü, yahut barsak tenbelliği hallerinde bu madde şırınga edilerek çok güzel neticeler alınır.

Hipofiz'in urları çok mühimdir. Beyin urlarının mühim bir kısmını teşkil eder. Onlar gibi belirti verir. Ve gözde bozukluklar yapar. Bu urların tedavisi ameliyat yapmaktan ibarettir.

HİPOJENİTALİZM (Hypogenitalisme) — Tenasül cihazının vazife bakımından azlık ve geriliğini ifade eder. Sebebi ya bu uzuvların iyi gelişmemesi, yahut onları çalıştırmakla mükellef olan **Hipofiz** guddesinin vazife bozukluğudur. [Bak: **İç ifraz**].

HİPOGLİSEMİ (Hypoglycémie) — Kan şekerinin azalması demektir. Normal olarak insanda kan şekeri en az litrede seksen santigram ve en çok yüz yirmi santigramdır. Bunu aşarsa **Hiperglisemi** olur. Seksenden aşağı düşerse **Hipoglisemi** olur. Böyle düşüklük olunca hastanın eli ayağı titrer, fenalık gelir. Baş dönmesi, göz kararması, soğuk ter, bayılma olur.

Bunun sebepleri şunlardır:

1— Pankreasta ur vardır. Fazla insülin ifraz ederek kanın şekerini düşürür.

2— Tedavi maksadile kullanılan insülin fazla kaçmıştır veya damara yapılmıştır.

3— Açlık ve yorgunluk sebebile fazla şeker sarfedilmiştir.

TEDAVİ. — Basittir. Hasta bayılmamış ise şeker yedirmek, şeker şerbeti vermek, bayılmış ise şekerli serum şırınga etmekten ibarettir.

HİPOMANİ (Hypomanie) — Mani denilen akıl hastalığının hafif şeklidir. Bunlarda zekâ keskindir. Fakat sebatsızdır. Çabuk bıkar. Çok konuşur. Ateşlidir. Az uyur. Çok çalışır. Yerli yersiz şarkı söyler. Gayet çabuk kızar. Bunlar tam deli olmadıkları için cemiyet içinde serbest gezerler, fakat günün birinde tam delilik halinde belirmesi de mümkündür.

TEDAVİ— [Bak: Mani].

HİPOKRAT (Hypocrate) — Tarihin Yunan hekimi olarak tanıdığı en eski ve meşhur âlimidir. İsa'nın doğumundan dört yüz altmış yıl önce dünyaya gelmiştir. Bu bilgin tıbbın banisi olarak tanınır. Kendisine izafetle birkaç ârıza tarif edilmiştir.

Bunlardan biri **Fascies Hippocraticus** denilen yüzdür. Hâd peritonit hastalığına yakalananların gözleri çukura batmış, burnu sivri, dudakları kurumuş bir halde olmasına bu ad verilir.

TEDAVİ. — Peritonit tedavisidir.

Hipokrat parmağı demek, Anfizem gibi bazı müzmin akciğer hastalıkları veyahut doğuştan olan bazı kalp hastalıklarının neticesi olarak kara kandamarlarında kan toplanır ve vücudü iyi dolaşamaz. O zaman parmaklarda da bu hal olur ve parmak kalınlaşarak tarmpete değneği halini almasına bu ad verilir.

TEDAVİ. — Anfizem veya kalb hastalığı tedavisidir.

Hipokrat kanunu: Zatürreeyi ilk defa tarif eden bu zat, hastalığın tek gün saydığını yâni beş, yedi, dokuz, on bir gün gibi tek sayıda günlerde sona erdiğini ileri sürmüş ve buna tıpta hipokrat kanunu adı verilmiştir.

HİPOPLAZİ (Hypoplasie)— Herhangi bir uzvun gelişmede geri kalmasına denir. En çok kullanıldığı yer rahim içindir.

HİPOSPADİYAZ (Hypospadiase) — İdrar yolu dış kapısı olan deliğin erkekte kadib'in ucunda olacak yerde altında, kadında ise idrar yolu ile bızır arasında olması demektir. Bu arıza idrarın aşağı akması gibi mahzurlu bir durum doğurur.

TEDAVİ. — Ameliyattır.

HİPOSTAZ — Alt kısımlarda kan toplanması veya su toplanması demektir. Meselâ uzun müddet sırtüstü yatan hastalarda vücudün sırt ve bel kısımlarında kan dolaşımı güçleşir. Bu yüzden faraza akciğerlerin alt kısımlarında kan oturur ve zatürree bile yapar. Bunlara [hipostaz zatürreesi] denir.

TEDAVİ. — Hastanın altına hava ile şişirilmiş lâstik simit koymak ve zatürree olmuş ise onun tedavisini yapmak lâzımdır. [Bak: Zatürree].

HİPOSTENİ (Hypostenie) — Herhangi bir uzvun faaliyetinde eksiklik ifade eder. Sebebi asabîdir. Mide hareketleri azlığında çok kullanılan bir tâbirdir. [Bak: Mide hastalıkları].

HİPOTANSİYON (Hypotension) — Tansiyon düşüklüğü demektir. Bu bazan doğuştan olma bir şeydir. Bazan da sonradan olmadır. Doğuştan olma olanlarda hasta şikâyetçi değildir. Binaenaleyh tedaviye ihtiyaç yoktur .

Sonradan olmalar da iki türlüdür:

Biri bünyevîdir ki **Vagotoni** denilen ve sinir sisteminde bozukluk ifade eden bir ârızadan ileri gelir. Bunların esasen pek de normal olmayan tansiyonları nöbet geldiği zaman büsbütün düşer. Yahut da herhangi bir hastalıktan dolayı tansiyon düşmüştür. Bu hastalıklar pek çoktur: Kansızlık, ateşli hastalıklar, kalp hastalıkları, hormon ve vitamin bozuklukları gibi...

Tansiyon düşünce: baş dönmesi, göz kararması, fenalık hissi, soğuk ter gibi haller baş gösterir.

TEDAVİ. — Doğuştan olanlara vücut alışıktır, ve tedavi istemez. Vagotoni'den ileri gelenlerde bu hastalığın tedavisi lâzımdır. [Bak: Vagotoni].

Ateşli hastalıklar esnasında tansiyon düşmesi tehlikeli bir şeydir: Ya kalb zayıf düşmüş veyahut damarlar bilhassa kıl damarlar (Kapiller'ler) felce uğramış demektir. Bunlara Kafein, Striknin, Adrenalin, Simpatin, Veritol veya Veriazol gibi ilâçlar şırınga etmek, sıcak kahve, çay, punç vermek muvafıktır.

Kansızlıktan ileri gelenlerde kansızlık uzun zamandanberi süregelmekte ise karaciğer hulâsaları, demir, arsenik, (C) vitamini şırıngaları lâzımdır. Kansızlık bir kan kaybından ileri gelme ise hastaya fiziyolojik serum, yahut sağlam insanın kanı şırınga edilmelidir. Kalb hastalığı varsa hangi cins kalb hastalığı ise ona göre tedavi lâzımdır. Hormon eksikliği halinde eksik olan hormon hangisi ise onu vermelidir. Vitaminler için de bu böyledir.

HİPOTERMİ (Hypothermie) — Hararet düşüklüğü demektir. Hararetin normal derecesi 36-37 arasıdır. 36 dan aşağı olursa buna hararet düşüklüğü denir. Bazı hormon bozukluklarında (Bak: **Mikzödem**), kolera hastalığında hararet normalden aşağıdır.

TEDAVİ. — Alkollü içkilerden tıbbî şekilde vermek, yatağa sıcak su şişeleri koymak, kan dolaşımını kolaylaştırıcı ilâçlar vermek lâzımdır. Hormon bozukluğunda tiroidin vermek muvafıktır.

HİSTEREKTOMİ (Hysterectomie) — Rahmin ameliyatla çıkarılması demektir. Bu ya tam olur yâni bütün rahim çıkarılır, yahut bir kısmı bırakılır ki buna gayritam derler. Ameliyat hazneden yapılırsa Vajinal usul denir. Bir de karnı yararak çıkarmak vardır. Bu ameliyatın yapılması ya rahimde tedavi edilemeyecek bir ur bulunması veyahut da rahmin yırtılması, patlaması gibi sebeplerdir.

HİSTERİ (Hysterie) — [Bak: İsteri].

HİRSCHSPRUNG HASTALIĞI — Kalın barsağın normale nazaran çok geniş bir halde olmasıdır. Ya doğuştan olur. Yahut barsağın bir kısmı daralmış olursa onun üstü genişler.

TEDAVİ. — Ameliyattır.

HİRSUTİZM (Hirsutisme) — Böbrek üstü bezinin (yâni sürrenal) in urları veya fazla faaliyeti neticesi vücutte kıllar çıkması, kadın-

ların bıyık, sakal çıkarması ve ruhen kadınlaşmaları ile tezahür eden bir ârızadır. Yağlarda da garip bir hal hâsıl olur. Kollar ve bacaklar ince gövde çok yağlıdır.

TEDAVİ. — Rontgen şuaiyle tedavi etmek kabil olmazsa ameliyat yapmaktan ibarettir.

HIÇKIRIK — Yemek borusunun ve diyafragmanın teşennücî hareketleridir. Sebebi çeşitlidir. Meselâ bir yemek lokmasının çiğnenmeden yutulmuş olmasından ileri gelebilir. Keza yemek borusunda asabî sebeplerle husule gelmiş teşennüçlerden olabilir. Veyahut ağır bir hastalık esnasında husule gelmiş olabilir.

TEDAVİ. — Bellafolin, Atropin, Ether kapsülleri gibi ilâçlar vardır. Asabî olursa telkin ve meşguliyetle geçer. Ağır hastalıklar esnasında görülmesi iyi bir alâmet değildir.

HIRILTI — Bazı insanlarda nefes alırken duyulan gürültülü sese denir. Bunun pek çok sebebi vardır. En başta müzmin bronşit ve anfizem gelir. Verem hastalığında da olabilir. En korkuncu ölüm yaklaştığı zaman duyulanıdır.

TEDAVİ. — Bronşit varsa balgam söktürücü ilâçlar verilir. Ölüm yakın ise yapacak bir şey yoktur. Yastığı yüksek tutmak lâzımdır.

HODGİN HASTALIĞI — [Bak: **Lenfogranulomatoz**].

HODGSON HASTALIĞI — Frengi veya arteriyoskleroz neticesi avorta damarının kalpteki kapakları iyi kapanamaz [Bak: Kalp hastalıkları].

HOMÖOPATİ — Hastalıkları sağlam insanda hastadakine benzeyen bir reaksiyon uyandıracak vasıtalarla tedavi usulü demektir.

HOMOSEKSÜALİTE (Homosexualité) — İnsanda tenasül hayatı erkek ve kadın arasında olmak üzere yaratılmıştır. Bunun ters bir tezahürü olan **Homoseksüalite** de aynı cinsin [yâni erkeğin erkek, kadının kadın] birbirile cinsî alâka ve temas yapmaları demektir. Ruhî bir çarpıklıktır.

TEDAVİ. — Yok gibidir.

HORMON — [Bak: İç ifraz].

HOROS ÖKSÜRÜĞÜ — [Bak: Boğmaca].

HURAÇ — [Bak: Apseler].

HORLAMAK — Birçok kimseler uykularında horlarlar. Bazıları derin uyuduklarından dolayı kendileri pek farkında olmazlar. Fakat birçok kimseler de horlamadan kendileri de rahatsız olarak uyanırlar.

Horlamanın sebepleri muhteliftir. Bir kısmı sadece fena yatıştan olup yatma şekli veya yastığı düzeltince geçer. Fakat asıl mühim kısmı burun ve boğaz hastalıklarından olur. En çok görülen burunda çarpıklıklar, burun içinde bulunan ve **Korne** denilen çıkıntıların büyümesi ve şişmesi, nezle, bademcik iltihabı, boğaz iltihabı gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Fena yatış ekseriya çocukluktan kalma bir kötü alışmanın neticesidir. Çocuklara anaları babaları dikkat edip bundan vazgeçirmelidir. Burunda çarpıklık veya fazla et varsa ameliyatla düzeltilmeli, nezle, bademcik iltihabı gibi şeyler sülfamitlerle, gargaralarla ve buruna tuzlu su çekerek tedavi edilmelidir.

HÜNSALIK — Tıp dilinde buna **Hermaphrodisme** derler. İki türlü olur: Biri hakikî hünsalık, diğeri de zahirî hünsalık ki buna tıp dilinde **Pseudohermaphrodisme** derler. Zahirî hünsalıkların da iki çeşidi vardır: Biri erkek, diğeri dişi çeşidi.

Hünsalık demek, bir insanda hem kadınlık, hem de erkeklik alâmetlerinin bulunması demektir. Hakikî hünsalıkta meselâ hem bir kadip, hem ferç vardır. Memeler büyüktür. Fakat bıyık, sakal da vardır. Zahirî olanda ise hakikatte kadın olduğu halde erkek gibi görünür. Yahut erkek olduğu halde kadın gibi görünür. Yâni kadınlığa veya erkekliğe ait teşekküllerden biri hakikî diğeri zahirîdir. Bundan dolayı gazetelerde görülen kadınken ameliyatla erkek oldu. Yahut erkekken ameliyatla kadın oldu denilen şeyler bu zahirî hünsalıkların bir şeklidir.

TEDAVİ. — Hakikî hastalığa bir şey yapılamaz. Fakat zahirî olanlarda asıl cinsiyet hangisi ise zahirî olan bir tarafa bırakılarak hakiki-

ye ait olanın hormonları şırınga edilir veya ameliyat yapılır.

HURDEBİN — [Bak: Mikroskop].

HUMMA — İnsanın ateşinin normalin üstüne çıkması demektir. Eskiden mikroplu ve ağır hastalıkların ağırlık derecesinde ateşe büyük önem verildiğinden birçok hastalıklarda humma adı kullanılmıştır: Hummai tifoidî, hummayi racia, kazıklı humma, Malta humması, Akdeniz humması, Marsilya humması, kara humma, sarı humma gibi...

Halk humma deyince ekseriya tifoyu kast eder [Bak: Tifo].

HUMMAYİ RACİA— Buna tıp dilinde **Recurrens** hastalığı denir. Mikrobu ince uzun ve helezonvari kıvrılmış olup buna **Spiril** denir. İnsandan insana bit, tahtakurusu gibi haşerelerle geçer. Hastalık ateşin birdenbire yükselmesi, vücudün her tarafında ağrılar, dalgınlık, sayıklama, dilde kuruluk ârazı verir. Ateş 5-7 gün devam ettikten sonra birdenbire düşer ve bir o kadar da ateşsiz geçtikten sonra ateş yeniden yükselir. Böylece iki veya üç nöbet yapar. Bazan daha da uzun süren nöbetler vardır. Hastalığın ateş düştükten sonra tekrar geri gelişinden dolayı [hummayi racia] adı verilmiştir. Harp, zelzele, açlık, muhacirlik zamanlarında görülür. Oldukca çok telefata sebep olur. Kırım harbinde, Balkan harbinde, Birinci Dünya harbinde biz de bu hastalıktan hayli kurban vermişizdir.

TEDAVİ. — Bu müthiş hastalığın bereket versin ki kat'i ilâcı vardır: Hastalık teşhis edilince damara 0.45 lik bir Neosalvarsan şırıngası yapınca birkaç saat sonra ateş düşer ve hasta nekahete girer.

HÜNNAKI SADIR — [Bak: Kalp hastalıkları].

HUTİNGTON HASTALIĞI —[Bak:Kore].

HUTCHİNSON ALÂMETİ — [Bak: Frengi].

HUSYELER — Şimdiki tıp dilinde adı **testis**'tir. İnsanların iki cinsten biri olan erkeklere hüviyetini veren guddeler bunlar olduğu gibi faaliyetlerinin neticesi de insan soyunun üreyip devamıdır.

Husyeler sağlı, sollu iki tanedir. Çocuk ana rahminde türediği zaman bunlar çocuğun karnında olup sonra hicret ederler kasıkta bir kanaldan geçerek torbalara inerler. Bülûğ yaşına kadar faaliyetleri ya hiç yok veyahut yok denilecek kadar azdır. 10-15 yaş arasında faaliyete başlarlar. Bunlar da iç ifraz ve dış ifrazı olan guddelerdendir.

İç ifrazlarına **Androsteron** denir. Kana karışır. Erkeğe ait vasıfları, ruh ve beden teşekkül ve biçimlerini temin eder. Tenasülî duyguyu temin eder. Dış ifrazı da meni olup hususî kanallarla prostat içinde idrar yoluna dökülür. Ve kadınla cinsî temas neticesi çocuk olmasını temin eder.

Husyelerin hastalıkları muhteliftir. Evvelâ gayritabiilikleri vardır. Üç tane olmak, tek olmak, karın içinde kalıp torbalara inememek, iltihaplar (verem, frengi, belsoğukluğu) urlar, yaralanmalardır.

Torbaya inememek **ectopie** adını alır. Erkek hormonu şırıngasile tedaviye çalışılır. Mümkün olamazsa ameliyat yapılır. Verem varsa umumî takviye, altın şırıngaları kalsiyum ve nihayet ameliyat yapılır. Frengi hususî tedaviye tâbidir. Belsoğukluğu varsa aşı, penisilin, ve askıya almak lâzımdır.

Urlara rontgen tedavisi yapılır. Mümkün olmazsa ameliyat yapılır. Yaralanmalarda yara tedavisi yapılır. Kabakulak hastalığı da husyelerde iltihap yapabilir. Husye hastalıkları husyeleri faaliyetten alıkorsa erkeklik ve zürriyetten mahrum kalmak kabildir.

Husyelerin fazla çalışmasına **Hiperorchidie** derler. Bunların çeşitleri vardır: Meselâ bazı mevsimlerde olur: İlkbaharda olduğu gibi. Uzun mahrumiyetlerden sonra olur: Meselâ muhasara, hapis, esarette kalmak, askerlik gibi.

Bir de husyenin doğrudan doğruya fazla faaliyeti vardır ki bunlar rastgeldiği kadınla cinsî münasebet yapmıya kalkarlar.

TEDAVİ. — Müsekkin ilâçlar vermektir.

İÇ İFRAZ— Tıp dilinde buna **endocrine** denir. Eski tıp dilimizde [İfrazı dahilî] denirdi. Şimdi (İç salgı) deniyor.

Vücutta iç ifraz yapan birçok guddeler vardır: **Hipofiz, tiroid, timüs, pankreas, böbreküstü bezleri, husyeler** ve **yumurtalıklar** gibi.

Bunlardan başka kalb, dalak ve karaciğerde hattâ deride böyle bir hassa olduğu ileri sürülmüş ise de katî değildir. Bunlara İç İfraz denilmesinin sebebi dış ifrazdan ayırmak içindir. Dış ifrazda, guddeler mahsullerini dışarıya verirler: Meselâ tükrük guddeleri tükrüğü ağıza, mide guddeleri mide usaresini mide içine, barsaktakiler barsağa döktükleri gibi...

Halbuki iç ifraz guddeleri çıkardıkları maddeleri böyle ortaya çıkarmayıp doğrudan doğruya kana verirler. Maamafih bunların içinde bazı guddelerin hususiyetleri vardır: Faraza Hipofiz guddesi kendi ifrazını doğrudan doğruya kana vermez. Beynin etrafında bulunan suya [Beyin murdar ilik suyuna] verir. Oradan kana geçer.

Sonra pankreas guddesi hem iç hem de dış ifraza maliktir. İç ifrazı **insulin'dir**. Dış ifrazına pankreas usaresi denir ki barsağa dökülür ve hazma hizmet eder.

İç ifrazda bulunan müessir maddelere **Hormon** adı verilir. **Hipofiz** guddesinin hormonları pek çok ve gördüğü vazife de çeşitli ve önemlidir. Ön kısmından çıkana umumiyetle **Prolan** arka kısmından çıkana da **Hipofizin** denir. **Tiroid** guddesinin hormonuna **tiroidin** denir. Bu guddenin etrafında küçücük guddeler de vardır ki bunlara paratiroid gudeleri denir ve hormonlarına da aynı ad verilir. Timus hormonu, aynı isimdeki guddeden çıkar. Pankreas hormonuna **insulin** denir. Husyelerinkine **androsteron**, yumurtalıkların iki hormonundan birine **follikülin**, ötekine **Lütein** denir.

İç ifraz guddeleri olmaksızın vücutte herhangi bir faaliyet olamaz. Bunların azlık veya çokluklarından veyahut yokluklarından çeşitli hastalıklar husule gelir. Bu hastalıklardan bahseden bilime de **endocrinologie** denir.

İÇ KANAMA — Kan dışarı akmadan vücut içinde kalan kanamalara iç kanama denir. Bu vücut içindeki damarların yırtılma, delinme, patlaması gibi sebeplerle olur. En çok görüldüğü hastalıklar dış gebelik, mide, barsak, göğüs içi uzuvlarının veya damarlarının yaralanması veya patlaması, anevrizmaların delinmesi gibi şeylerdir.

Başlıca belirtiler: Hastaların rengi birdenbire solar. Baş dönmesi, bulantı, fenalık, göz kararması ve nihayet düşme olur. Bazan hastalar bir müddet kendine gelemez. Soğuk ter dökerler. Nabız ele gelmez. Kalp sesleri çabuk ve zayıftır. Teneffüs zayıftır.

TEDAVİ. — Umumî ve hususî olur. Umumî olan âni kan kaybından dolayı kalbin çalışmasını sağlamak için kan vermek, fizyolojik serum, kafein, adrenalin şırıngaları yapmaktan ibarettir. Hususî tedavi kanamanın sebebine göre değişir. Meselâ dış gebelik varsa hemen ameliyat lâzımdır. Mide ve barsak kanamalarında kanamayı durdurmaya çalışılır. Muvaffak olunmazsa ameliyat yapılır.

İÇ SIKINTISI — Menşei bilinmeden insanı sıkan, neşesini kaçıran ve âdeta karnından gelmiş de göğsüne yayılmış hissini veren bir huzursuzluk hissidir. Böyle olanlar bir yerde duramaz. İş yapamaz. Okuyamaz. Hattâ çok defa eğlenceden bile zevk almaz.

İç sıkıntısının sebepleri çoktur. Bazı defa ciddî ve ruhî bir hastalığın arazıdır. Bazan da hiçbir sebep tayin edilemez. Mide ve barsaklarda gaz, hazımsızlık, kabızlık, fikrî yorgunluk, insanı müteessir eden hâdiseler, yeis ve ümitsizlik veren haberler bunu yapabilir. Alkol, morfin, kokain gibi keyif verici zehirlere alışmış olanlarda bu çok görülür.

TEDAVİ. — Eğer belirli bir sebep varsa onu gidermeye çalışmalıdır. Meselâ can sıkıcı şeylerden uzak kalmalı, meşguliyetini bir müddet bırakmalı, açık havada gezinmeler, friksiyon, masaj, ılık banyolar yapmalıdır.

İÇKİLER — İçilen her şeye ikçi denir. Bunları alkollü ve alkolsüz diye iki grupa ayırmak lâzımdır. Alkolsüz içkiler her türlü limonata, şerbet, gazoz gibi şeylerdir.

Alkollü içkilerin ise dünyanın her tarafında pek çok çeşitleri vardır. Bunlar, şekerli maddelerin tahammür ederek alkol haline geçmesi suretile istihsal edilir. Her nebatî maddede az çok şeker veya şekere tahavvül edebilen karbon idrat maddesi bulunduğundan her şeyden alkol çıkarmak kabildir. Hattâ odundan bile...

Memleketimizde maruf olan içkiler bira, şarap, likörler, konyak ve nihayet rakıdır.

Bunlardan başka yabancı memleketlerin maruf içkilerinden viski, cin, votka gibi içkiler de yavaş yavaş ve maalesef memleketimizde tanınmaya başlamıştır.

İçkilerin içindeki alkol dereceleri muhteliftir: En azı birada en çoğu da rakı, viski, cin, votka gibi içkilerdedir.

Biranın alkolü % 3-6 olduğu halde rakı ve emsali içkilerde % 40-50 dir. Şarapta % 15-20 etrafında, likörlerde % 30 kadardır.

Alkol kalorisi yüksek bir maddedir. Bir gram alkol yedi küsur kalori verir. Gayet kolay yandığından vücutte kalori tasarrufunu temin ederek şişmanlatır. Sinirleri önce uyandırır. Neşe verir. Sonra uyuşturur. Sarhoşlukta, ilk uyanma devrinde neşe vardır. Sonra saçmalama başlar ve nihayet uyuşturunca sızma olur.

Alkol mideyi tahriş ederek mide suyunun fazla ifrazını mucip olur. Bundan dolayı sulu ve çok az miktarda alındığı zaman hazmı kolaylaştırır. Fakat miktar artınca hattâ ikinci kadehte mide suyunda bulunan ve hazım vazifesile mükellef olan Pepsin'i pıhtılaştırarak bu defa hazımsızlığa sebep olur. Alkolle beraber yenilen ve meze denilen ve ekseriya muharriş şeyler olan çeşitli maddeler de ayrıca mide bozucudur.

Alkol barsaktan kana geçer. Karaciğere gider. Onu bozar. Uzun müddet alkol alanlarda karaciğer sirozu olur [Bak: karaciğer hastalıkları]. Alkolikler verem hastalığına kolay yakalanırlar. Alkol bilhassa sinir sistemini bozar. Sinirlere olan tesiri her şeyden fazladır. Sinir iltihapları yaptığı gibi beyinde ve murdar ilikte de hastalıklar yapar. Alkolikler sarsak yürürler. Elleri titrer. Asabî ve kavgacı olurlar. Bu yüzden cinayet işlerler. Vazifelerini yapamazlar. Nihayet günün birinde delirirler. Uzun müddet alkol kullanma (müzmin alkol zehirlenmesi) denilen tabloyu yapar [Bak: Alkolizm].

Alkolün zararlarını çok iyi tetkik etmiş ve dünyada alkole karşı ilmî bir mücadele açmış olan meşhur ruhiyatcı Krepelin alkol için şunu söyler: [Alkol iyi bir odundur. Güzel yanar. Fakat içinde yandığı sobayı da beraber yakar].

İÇMELER — Bir nevi maden suyu membalarıdır. Memleketimizde Tuzla civarında ve İzmirde içmeler vardır. Buralarda halk hastalık tedavisi için bol bol su içerler. Terkipleri deniz suyuna yakın olan bu içmeler hakkında [Su tedavisi] bahsine bakınız.

İDİYOPATİK (idiopatique) — Herhangi bir şeyin belli ve görünür bir sebebi olmadığı zaman ona idyopatik denir. Lûgat mânası [kendiliğinden olma] demektir.

İDİYOSENKRAZİ (**idiosyncrasie**) — Tahammülsüzlük mânasına gelir. Yâni bir insanın muayyen bir maddeye tahammülü olmaması demektir. Faraza bazı insan vardır ki yumurta yerse kurdeşen olur veya yarım baş ağrısı gelir. Yahut bir santigram bile kinin alsa bütün vücudü kabarır şişer.

Doğuştan olma bir ârıza olup sebebi bilinmiyor.

TEDAVİ. — Yok gibidir. O maddelere karşı vücudü duymaz bir hale koymak için yavaş yavaş ona alıştırmalıdır. (C) vitamini ve kalsiyum da kullanılabilir.

İDRAR — Böbrekler vücudün süzgecidir. Fakat bu süzgeçlik vazifesi basit bir süzmeden ibaret değildir. İdrar kendi terkibini, böbreğin süzmedeki inceliğinden alır. Yâni böbrekten kan geçerken onun içindeki bazı maddeler ve bu arada vücudün süprüntü ve posaları da beraber süzülür. Fakat böbrek bunları gelişi güzel değil, seçerek süzer.

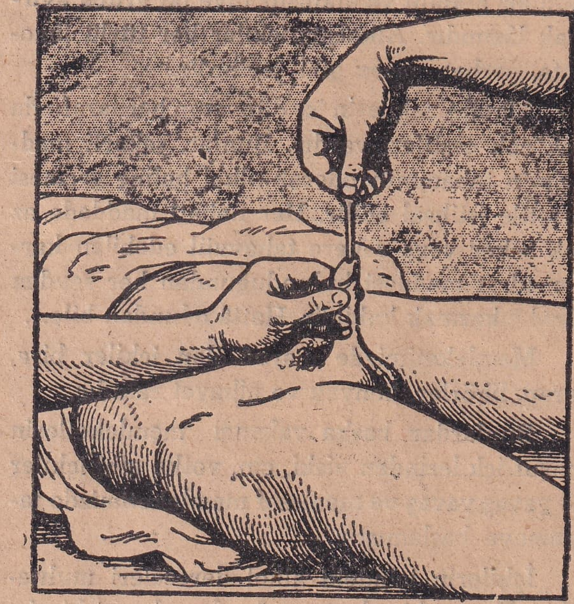
Meselâ iki böbreğin asıl faal kısımlarından dakikada yüz gram idrar süzülür. Bunun doksan dokuz gramı böbrek içindeki ince kanallardan tekrar kana avdet eder. Yalnız bir gram kalır. Böylelikle dışarı çıkacak idrar dakikada bir grama düşmüş olur. Yirmi dört saatte 1440 dakika bulunduğuna göre gündelik normal idrar miktarı 1440 yuvarlak hesap 1500 gram demektir. Fakat bu suyu istediği gibi içen ve herhangi bir hastalığı olmayan insanın idrarıdır. Yirmi dört saatlik idrar miktarı 500-1500 gram arasında kaldıkça normaldir. Beş yüzden aşağı düşerse tıp dilinde **oligurie** denilen idrar azlığı var demektir. Bin beş yüzü geçerse tıp dilinde **Poliurie** denilen idrar çokluğu var demektir. İdrar azlığı vücutte su toplanmasını mucip olan kalp hastalıklarında, susuz kalmada, yüksek ateşte ve fazla terlemede görülür .

İdrar çokluğu şekerli veya şekersiz diyabet hastalıklarında, vücutteki şişlerin çözülmesinde, yahut çok fazla su içmede görülür .

Bir de sık idrar etme vardır ki ona tıp dilinde **Pollakiurie** denir. Bu soğuk havalarda, asabî hallerde, mesane iltihabında, mesane ve idrar yolları taşlarında görülür. İdrarın çok koyu oluşu, ateş, fazla ter, az su içme, hâd böbrek hastalıklarında ve şekerli diyabette olur. İdrarın sulu olması çok su içmede, şekersiz diyabette, vücut şişlerinin çözülmesinde, idrar söktürücü ilâç ve iğneler yapıldığında olur. İdrarın tabiî rengi sarıya yakındır. Sulu idrarlarda renk açık, ateşli hastaların idrarları koyu renklidir. Hâd böbrek hastalıklarında kandan dolayı [et yıkama suyu] denilen hususî bir manzarası vardır. Sarılıkta pekmez rengindedir. Lezzeti tuzludur. Kokusu kendisine mahsus ve biraz da nişadır ruhu kokusunu andırır.

İDRAR TUTUKLUĞU — Bazı insan idrarını yapmak ihtiyacını hissettiği halde kolaylıkla yapamaz. Bunun sebebi muhteliftir. Bazan asabîdir .Nitekim birçok kimseler umumî yerlerde idrar yapamaz. Hususî ve tamamen kapalı bir halâ isterler. Bazan ise sebep mesane, prostat hastalıkları veya sinir sisteminin merkezî hastalıklarıdır. Mesane hastalıklarından iltihaplar, urlar, taşlar başta gelir. Prostat hastalıklarından prostatın iltihabı, uru, büyümesi sebep olabilir. Bir de sinir merkezlerindeki hastalıklar veya sinir yolları bozukluk ve felcleri hasebile idrar yapamaz. Bilhassa murdar ilik hastalıkları bu cinstendir. Felç olduğu zaman idrar mesaneyi doldurur, şişirir. Mesane büyük bir kese halini alır.

TEDAVİ. — Asabî insanlarda asabiyet tedavisi lâzımdır. Mesane iltihap, taş ve urları için mesane hastalıklarına bakınız. Prostat için keza prostat hastalıklarına bakmalıdır. İdrar, felç veya prostat büyümesinden dolayı mesanede toplanıyor ve kendiliğinden yapmak imkânı olmuyorsa o zaman sonda ile idrarı boşaltmak icap eder.



İdrar yapamıyanlarda sonda ile idrar alınırken.

İDRAR TAŞLARI — İdrar yollarındaki taşlar şuralarda bulunabilir:

Böbreğin içinde böbreğin göbeğindeki **Huveyza** denilen kesecik içinde idrarı böbrekten mesaneye sevkeden ve **Hâlip** denilen idrar yollarında, mesanede olur.

Böbrek içindeki taşlar için böbrek taşları bahsine müracaat ediniz.

Hâlip taşları, ya böbrekte teşekkül edip de aşağı inerken idrar yolunda takılmış kalmış veyahut hâlibin bir yerinde dirsek yapması dolayısile idrarın içindeki maddelerin orada birikmiş olmasındandır.

Mesanedeki taşlar da keza ya yukarıdan inme veyahut doğrudan doğruya mesanede teşekkül etmedir. [Bak: Mesane taşları].

TEDAVİ. — Böbrekte teşekkül eden taşlar için tedavi böbrek hastalıklarında söylenmiştir. Hâliptekiler küçük ise ilâç, içme tedavisi, yürüyüşlerle düşürülmeye çalışılır. Hâlibin mesaneye yakın yerinde ise sistoskop altında mesaneden hâlip içine sonda ile zeytinyağı, gliserin gibi ilâçlar sevkedilerek düşmesi kolaylaştırılır. Düşemiyecek kadar büyük olursa ameliyat lâzımdır.

İDROSEFALİ (Hydrosephalie) — Beyin ile kafatası arasındaki mayiin çok artmasından olan kocakafalılık demektir Doğuştan veya sonradan olur. Doğuştan olanlara sebep ekseriya frengidir. Sonradan olanlarda tüberküloz, menenjit, urlar gibi sebeplerle beyin - murdar ilik suyunun deveranı bozulur da kafatası şişerse bu hal olur. Bunların kafaları vücutlerine nisbetle çok büyüktür. Ve bunlar aptal olurlar.

TEDAVİ. — Frengiden ileri geliyorsa frenginin hususî tedavisi yapılmalıdır. Değilse zaman zaman bastan veya belkemiğinden su alarak içerideki tazyiki azaltmalıdır. Maamafih bunlarla da tam şifa olamaz.

İFRAGAT — Vücutte fazla olarak bulunan veyahut vücut faaliyeti neticesi teşekkül eden birtakım maddelerin barsaktan kazurat veya idrar yolundan idrar şeklinde dışarıya çıkması demektir.

İFRAZAT — Bu ifragattan farklı olup ancak gudde faaliyeti neticesi çıkan seyler demektir. Guddelerin iki türlü ifrazı vardır: Dış ifraz, iç ifraz. Dış ifrazlar vücudün her yerindeki guddelerde olur. Meselâ derideki bezlerden ter, ağızdakilerden tükrük, mide ve barsaklardakilerden hazım suyu, karaciğerden safra, pankreastan pankreas usaresi, husyelerden meni, yumurtalıklardan yumurta ifraz edilir. İç ifraz dışarıya verilmeyip doğrudan doğruya kana karışan maddelerdir [Bak: İç ifraz].

İGROMA — Mafsallardaki keselerde su toplamak suretile husule gelen iltihaba igroma denir. Bunun birçok çeşitleri vardır. Meselâ diz mafsalında, bilek mafsalında olur. Bazan da boyunda olur. Ona göre isim alır.

TEDAVİ. — Umumî tedavi ve sıcak ile geçmezse ameliyat lâzımdır.

İHTİYAZİS (Ichtyasis) — Doğuştan olma bir deri hastalığıdır. Derinin üzeri balık pulları gibidir. Daha ilk yaşlardan derinin üst tabakası balık pulu gibi ve kirli yeşilimtırak bir manzara alır.

TEDAVİ. — Yoktur. Bazı pomatlar varsa da tesirleri zayıftır.

1— Kara iklimi, 2— Deniz iklimi, 3— Dağ iklimi, 4— Alpin iklim, 5— Sıcak iklim.

1— Kara iklimi denilen yerlerde yaz çok sıcak, kış çok şiddetlidir. Yurdumuzda Trakyanın iç kısımları böyledir.

2— Deniz ikliminde yaz serin, kış hafif geçer. Ekser sahiller de böyledir. Bilhassa yurdumuzun batı, kuzey bölgeleri iklimi böyledir.

3— Dağ iklimi yüksek dağlık mıntakalardır. Oralarda mevziî rüzgârlar olur. Fakat bunların teşkil ettiği vadilerde hava sakin ve kuru olduğundan sıhhîdir.

4— Alpin iklim daima karla örtülü Alp dağlarını andıran iklimlerdir. Buralarda yaz ve kış arasında az fark vardır. Bol ışık vardır.

İKLİMLER — Meşhur âlim Ranke iklimi dünyanın aynı hararet şartlarını ihtiva eden yerlerine hâs bir müşterek vasıf diye tarif eder. Bu tarifi biraz daha genişleterek diyebiliriz ki hararet, rüzgârlar, yağmurlar ve rutubet dereceleri ve toprağının coğrafya teşekkülü bakımından aynı şartlara malik olan yerlerin Meteorolojik ve coğrafya bakımından teşkil ettiği birliğe iklim denir.

İklimlerin çeşitleri şunlardır:

İklimlerden tedavi maksadile istifade edilir. İklim tedavi yerleri, muayyen hastalıklar üzerine önemli surette tesir edebilen belirli iklim şartlarını toplamış olan yerlere denir. Yüksek ve gürültüden âzade, açıklık olan yerler bol hava, bol ışık, sükûn, hava tazyikinin azlığı, gibi sebeplerden dolayı nekahetlilere, zayıflara, ameliyat geçirenlere, hafif kansızlıklara, kalb hastalarına ve arteryosklerozlulara, müzmin nezlesi olanlara, astımalılara, veremlilere yararlıdır. Tedavi yerlerini de dört grupa ayırmak mümkündür:

1 — **Orta veya çok yüksek yerler iklimi** — Verem, astıma, müzmin bronşit, hafif kansızlık ve bazı cins kalp hastalıklarına iyi gelir.

2— **Deniz tedavi iklimleri**— Yurdumuzda Marmara ve Akdeniz sahilleri bu iş için müsaittir. Bunlar da verem, müzmin nezleler, bazdov hastalığı için müsaittir.

3— **Kuru iklim tedavi yerleri**— Bunlar çok terletmek suretile böbrek hastalıklarına yararlıdır. Mısırın şimal kısmı, yurdumuzun güney vilâyetleri buna misaldir.

4— **Sıcak memleketlerde yaylâ iklimleri**— Sıcak ve münhat yerlerde yaşayanların yaz mevsimini civardaki yaylâlarda geçirmesi ve bilhassa kalb, böbrek ve ciğer hastalarını buralara göndermeleri muvafıktır.

IKINTI — Nefesi tutup diyafragma adı verilen ve karın ile göğüs boşlukları arasında bulunan adalenin ve karın adalelerinin takallüsü ile karın içindeki tazyiki artırarak barsak muhteviyatını dışarıya atmaya çalışma hareketidir. Bu muannit kabızlarda veyahut kanın barsak iltihaplarında ve bilhassa dizanteride çok olur. Ikınma vücut için zararlı bir harekettir. Bu yüzden fıtık, beyinde kanama, makadın ve rahimin dışarıya fırlaması gibi ârızalar olabilir.

İKİZLİK — Gebeliğin mutat şekli tek çocuk olmasıdır. Fakat bazan iki, üç, dört hattâ beş çocuk da olabilir. İki çocuk olmasına ikizlik denir. Sebebi kat'î olarak bilinmiyor. Anne ve babada frengi bulunması çok ileri sürülen bir fikirdir. Fakat bu olmadan da ikizler olabilir.

İkizliğin iki çeşidi vardır: Tek yumurtadan, çift yumurtadan.

Tek yumurtadan olanlarda ikizler beden teşekkülâtı, yüzün bütün hatları, huyları vesaire itibarile birbirlerine tıpkı benzerler. Hattâ hastalıkları da benzer. Meselâ biri yirmi yaşında verem olursa öteki de aynı yaşta tutulur.

Ayrı yumurtadan olanlarda bu kadar sıkı yakınlık yoktur.

IKTER— Sarılık demektir [Bak: Karaciğer hastalıklarına].

İLEUS — [Bak: Barsak tıkanmaları].

İLTİSAKLAR — Bir yerde iltihap olur ve sonra bu iltihap geçerse yerinde ekseriya bir yapışıklık bırakır. Bilhassa uzun süren iltihaplar ve cerahatlenmelerden sonra bu iltisaklar olur.

Meselâ zatülcenp geçirenlerde bu iltisak yüzünden ciğerler göğüs kafesine yapışır. Peri kardit geçirenlerde Perikard denilen ve kalbin üstünü örten zarları birbirine yapışır. Apandisitten sonra kalın barsak etrafa yapışıktır. Mide ve on iki parmak barsağı yaraları, diğer barsak yaraları, safra kesesi iltihapları böyle yapışıklıklar yapar.

İMMUNİTÉ — [Bak: Muafiyet].

İMPETİGO —[Bak: Çakma hastalığı].

İMPOTENS — [Bak: Ademi iktidar].

İNANİSYON *(İnanition)* — Tamamen aç kalmanın vücutte hâsıl ettiği duruma denir. eski tıp dilinde buna **Mahmasa** derlerdi.

Bunun iki türlüsü vardır: Biri kıtlık, muhasara gibi elde olmayan haricî sebeplerden diğeri de herhangi bir hastalık gibi dahilî sebeplerden ileri gelir.

Bu hale düşen insan önce ve süratle yağlarını kaybeder. Ondan sonra albuminlerini de sarfetmeye başlar. Bu hal vücudü mukavemetsiz düşürür. Bir taraftan vitaminler de yokluğunu hissettirmeye başlar. Oturduğu yerden kalkamaz. Düşünemez. Gözleri görmemeye veya gözünün feri sönmeye başlar. Deride lekeler ve kabuklanmalar peyda olur. Ötesi berisi kanar. Bütün vücudü şişer. Eğer araya başka bir hastalık girerse ölüm süratle gelir. Girmezse nihayet yağı tükenen bir kandil gibi söner gider.

TEDAVİ. — Bu hale düşmüş insana derhal vitaminleri ağızdan veya şırınga yoliyle vermeli, gıdasını hazmı en kolay olan sulu ve ezmelerden başlıyarak temin etmelidir.

İNDİKAN — Barsakta gıdaların taksimi neticesi husule gelen birtakım zehirler kana geçer. O yolla karaciğere gelir. Karaciğer bazı kimyevî muamelelerle bu zehirleri zararsız bir madde olan **indikan** haline getirir. Bu madde de idrarla çıkar gider. İdrarda **indikan**'ın artması umumiyetle barsakta tefessühün arttığına delildir.

TEDAVİ. — Barsak hastalıklarına bakınız.

İNFARKTÜS — Vücudün herhangi bir yerini besleyen damar tıkanır ve o yere kan gidemezse o yer beslenemiyerek ölür ki bu hâdiseye **infarktüs** denir. Bu ârızanın en meşhuru kalbte olanıdır. Kalbin koroner damarlarının büyük kısmı tıkanırsa derhal ölüm olur. Fakat küçük bir kısım tıkanırsa ölüm ya geç olur yahut şifa ile neticelenir [Bak: Kalp hastalıkları].

İNJECTİON — [Bak: Enjeksiyon].

İNHALASYON (inhalation) — Türkçeye tütsülenme diye tercüme edilebilir. Bazı ilâçlar koklatma suretile kullanılabileceğinden bu tütsülenmeden tedavide istifade edilir. **inhalasyon** ya ameliyata hazırlık olmak üzere hastayı uyutmak için, yahut da burun, boğaz hastalıkları, bilhassa nezle gibi hasatlıklarda ilâcı buhar halinde hasta yere sevketmek için kullanılır. Meselâ **Menthol, Eucalyptol, Gomenol** gibi ilâçlar alkol içinde eritildikten sonra sıcak suya damlatılır ve çıkan buharlar koklanırsa buna **inhalasyon** denir.

İNKIBAZ — [Bak: Kabızlık].

İNME — [Bak: Felçler].

İNSOMNİE — [Bak: Uykusuzluk].

İNSÜLİN — Şeker hastalığının ilâcıdır. Midenin altında bulunan pankreas guddesinin ifraz ettiği bir hormondur. Normal insanlarda bu hormon kâfi derecede olduğundan yokluğu hissedilmez. Fakat pankreas hastalanır da az **insülin** çıkarırsa o zaman vücut, şekeri yakamaz ve şeker kanda artar ve idrara geçer. İnsülin fazla kullanılırsa tehlikeli olduğundan kullanılacak miktarı hekim tayin etmelidir. Umumiyetle idrardaki şekerin beher birbuçuk gramma bir ünite insülin kullanılır. Farkında olmadan fazla kaçarsa titreme, terleme, fenalık hissi görülünce hemen şeker yedirmeli veya şekerli bir şurup verilmelidir.

İNTERKOSTAL — Kaburgalar arası demektir. Bu kelime daha çok kaburgalar arası sinirlerinin ağrısında kullanılır ki buna **Nevralgie intercostale** denir.

İNTERTRİGO — Sürtünmeden ileri gelen bir deri hastalığıdır. Parmak araları, koltuk altı, kasık gibi yerlerde olur. Yanma ve kaşınma, pullanma, bazan da sulanma vardır.

TEDAVİ. — Kükürtlü sabunla her gün yıkamak, kurulayıp üzerine Talk ekmek muvafıktır. Méta-titane *pomatası çok iyi gelir.*

İNTOKSİKASYON (Intoxication) — Zehirlenme mânasına gelir. İki türlü zehirlenme vardır: Biri dahilî, diğeri haricî.

Dahilî zehirlenme demek, mide, barsak, karaciğer hastalıkları yüzünden yenilen gıdalar hazmolunurken bozulup zehirli maddeler teşekkül etmesi ve bunların kana geçmesi demektir.

Haricî zehirlenmeler de iki türlüdür: Gıdaî, devaî.

Gıdaî demek, bozuk bir gıda [Meselâ kokmuş et, balık, midye, istiridye, istakoz, konserve] yemeden mütevellittir. Devaî demek ya kaza veyahut intihar maksadile zehirli bir maddeyi yutmak veya şırınga etmek demektir. Bu türlü zehirlenmeler nadiren cinayet maksadile de olur. [Zehirlenmeler bahsine bakınız].

İNTRAMÜSKÜLER — Adale içine şırınga yapmak demektir. [Bak: enjeksiyon].

İNTRAVENÖZ — Damar içine şırınga yapmak demektir [Bak: Enjeksiyon].

İNVAJİNASYON — Barsağın eldiven parmağı gibi kendi icine girmesi demektir [Bak: Barsak hastalıkları].

İPLİK ÇIBANI — Buna Medine çıbanı da denir. Derinin altındaki kurdun başı çıbanın

içinde görülür. Soğuk su dökülürse ağzından beyaz su dökülür ki bunda pek çok yavru vardır. Çıbanla beraber ateş, baş ağrısı, baş dönmesi, titreme, baygınlık hissi, bulantı, kusma, kaşıntı vardır. Kurdun başı koparsa yavruları cilt altında yayılarak yeni yeni çıbanlar yaparlar.

TEDAVİ.— Derideki kabarcık yakılmış bir iğne ile patlatılır. Patladıktan sonra antiseptiklerle yıkanır. Su ile temas ettiği halde artık beyaz su gelmezse kurdun içi boşalmış demektir. Kurdu çıkarmak için yerliler başını bir makaraya takıp iplik sarar gibi her gün biraz çeke çeke makaraya sarılır. Koparmamaya dikkat etmelidir.

İRİTİS — [Bak: Göz hastalıkları].

İRİDEKTOMİ (Iridectomie) — [Bak: Göz hastalıkları].

İSHAL — Barsak muhteviyatı olan kazuratın normal kıvamından daha sulu ve yirmi dört saatte bir defadan fazla olması demektir.

Sebebi hazımsızlık, barsak iltihapları, zehirlenmelerdir.

Ekseriya ishaller bir hazımsızlık neticesidir. Midede iyi hazım olmayan yemekler, bilhassa iyi çiğnemeden yutulanlar, alkol, baharlı biberli şeyler, turşular, konserve ve salamuralar barsakları tahriş ederek ishal yapar. İshal ile beraber çok defa karın ağrısı da vardır.

Barsak iltihaplarında da ishal vardır. Gerek hâd ve gerekse müzmin iltihaplarda ishal görülür. İshaller bazan kolera, tifo, dizanteri, verem gibi bellibaşlı bir hastalıkta görülür. Bazan da alelâde mikropların yaptığı iltihaplarda görülür.

İshaller bazan sadece su gibi olur ve bir borudan boşalıyormuş gibi gelir. Böyle olunca bozukluğun ince barsakta olduğu anlaşılır. İçinde hazmolmamış gıda bakiyeleri vardır. Şayet yenilen şeyler hiç hazmolmadan olduğu gibi çıkarsa ona **Lienterie** denir. Muayyen bazı mikroplar tarafından kan, balgam, ıkıntı ve buruntu ile birlikte husule gelen barsak iltihabına Dysenterie denir [Bak: Dizanteri]. Dizanterilerde önce kazuratla karışık gelen ishal sonra sadece kan ve balgamdan ibarettir. Diğer ishaller için zehirlenmelere bakınız.

TEDAVİ. — Basit bir hazım bozukluğu veya barsak iltihabı ise bir müshil almak ve 2 - 3 gün sıkı perhiz etmekle geçer. Dizanteri, tifo, kolera gibi muayyen hastalıklarda ise tedavi, asıl hastalığın tedavisile mümkündür.

İSKORBÜT (scorbut) — Çok eski zamandan beri uzun gemi seyahatlerinde, muhasarada kalanlarda görülen ve vücudün dermansızlığı, zayıflaması, diş etlerinin kanaması ve yara olması gibi belirtileri olan bir hastalığın taze sebzeden mahrumiyetten ileri geldiği ve limon suyunun buna iyi geldiği biliniyordu. Vasco de Gama adındaki meşhur kâşifin Ümitburnunu dolaşmak için giriştiği uzun seyahatte tayfalarının iskorbütten öldükleri tarihte yazılıdır. Hint denizlerine seyahate çıkan İngiliz gemicileri daha on beşinci asırdan beri yanlarına limon almak zaruretini hissediyorlardı. Nihayet Szent-Györgyi ve Scarborough gibi bilginler bu hastalığın (C) ve (P) vitamini yokluğunda ileri geldiğini gösterdiler. Asıl mühim mesele insan kaç gün bu vitaminlerden mahrum kalırsa iskorbüte yakalanır? hikâyesidir. Mensching kendini yüz gün bu vitaminlerden mahrum etmiş ve birşey olmamıştır. Crandon ise 132 gün mahrumiyetten sonra iskorbüte yakalanmıştır. Çinliler 3-6 ayda yakalanıyorlarmış.

Hastalığın ilk belirtileri yorgunluk, vücudün ötesinde, berisinde ve daha çok kıl diplerinde küçücük kanamalardır. Yorgunlukla birlikte çarpıntı, soluğu kesilme, ayakta fazla duramama, diş etlerinin kanaması, yara açılması, dişlerin dökülmesi, ağızda kangren, ağız kokusu, kan işeme, kanlı ishal, burun kanaması, kemikler üzerinde, ağızın iç zarının altında kan oturmalar, etlerin içinde kan oturmalar vardır. Bu hastalarda herhangi bir hastalığa karşı mukavemet olmadığından çabuk ölürler.

İlkbaharda daha çok görülür. Çünkü kışın az vitamin alınır.

TEDAVİ. — Asıl mesele yakalanmamaktır. Şimdi mutat gıdalarımızda kâfi vitamin olduğu için tehlike yoktur. Bilhassa patates, lâhana gibi kış sebzeleri bunu temin eder. Fakat mide ve barsak bozukluğu yüzünden vitaminlerden faydalanılamazsa tehlike vardır.

İlâç (C) ve (P) vitaminlerini bir arada ve bol miktarda hâvi olan limon ve portakaldır. Ağır vak'alarda ağızdan bunları almak kâfi olmadığından bu ilâçları damara veya adale içine

şırınga etmek lâzımdır. Çok ağır olanlarda bu da kâfi değildir. Ayrıca sağlam insanlardan kan alıp hastanın damarına şırınga etmelidir.

İskorbüt şimdi ender görülen bir hastalık haline gelmiştim.

İSTERİ (Hysterie) — Yabancı dildeki mânasına bakarak ve kadınlarda çok olmasını da nazarı itibara alarak buna eskiden ihtinakı rahim denirdi. Hattâ meşhur [Zor nikâh] piyesinde [Bizim hatunda ihtinakı havsalai nisvan ve bilâ fasıla tebdili mekân illeti var] diye bir söz vardır. Hakikatte bu işin rahimle bir alâkası yoktur. Çünkü hastalık kadınlarda fazla görülmekle beraber erkeklerde de görülüyor.

Bu hastalık telkin ve heyecana müsait kimselerde kolayca inkişaf eder. Komşusunun ıstırap zamanlarında bayıldığını, ağlama, gülme krizleri geçirdiğini gören ve böylece telkine uğrıyan hasta ruhlu bir kadın veya erkek aynı ıstırabın verdiği tesirle kendisi de bayılır veyahut ağlama ve gülme nöbetleri olur.

Vaktile On Dördüncü Lui zamanında kadınlar arasında âdeta sarî bir hastalık halini almış, zamanın bütün kibar muhitlerinde bu hastalık görülmüştür.

Bu hastalar, muhitin kendilerile alâkadar olmasını, telâş etmesini isterler. Bir münakaşa, hattâ sadece kalabalık bir yerde [Hay!!!] diye bağırıp bayılanlar vardır. Fakat bu bayılma sar'ada olduğu gibi rastgele her yere düşme şeklinde değildir. Bu yüzden sar'alılar denize düşmek, ateşte yanmak tehlikelerine maruzdurlar. İsterikler ise düşecekleri yeri önceden iyi hesaplarlar ve öyle düşerler. Gözleri kapalı olduğu halde göz kapakları titrer. Göz bebekleri genişlemiştir. Etraflarını yan gözle süzerler. Alâka arttıkça onlar da işi azıtırlar. Aldırış edilmezse açılırlar. Açılma çok defa ağlama veya kahkahalarla gülme ile olur.

İsteri, yalancılık demek değildir. Bu bir bünye sakatlığıdır. Yaptığının farkındadır. Fakat onu içinden birşey mütemadiyen bu hareketleri yapmaya zorlar.

TEDAVİ. — Telkin en mühim tedavidir. Bunu en iyi yapabilecek olan hekimdir. Ayrıca bazı müsekkin ilâçlar, tebdili hava, kır hayatı, banyolar iyi gelir.

Evlenmemiş yaşlı kızlarda, çocuk olmaması için tedbir kullanan kadın ve erkeklerde erkek husyesinden çıkan androsteron hormonunun şırıngaları da iyi gelir. Bazan telkin maksadile elektrik tedavisi de yapılır.

İSTİFRA — [Bak: Kusmalar].

İSTİMNA — Bu arapça bir kelimedir. Meniyi getirmeye çalışmak mânasınadır. Fransızca ismi Masturbation'dur. Türkçede kullanılan 31ve abaza kelimeleri argo olduğundan istimna diye yazılmıştır.

Bülûğdan sonra çocuklarda uyanan tenasülî iştihanın sevkile cinsî münasebet esnasında duyulan zevki taklit için yapılan bir hareket-tir. Bunu sabun köpüğü veya tükrükle kaypak hale getirilmiş olan elde kadibi ileri geri kaydırarak meni ifrazını davet için yaparlar. El ile kadibin sürtünmesi bir hararet ve bundan da cinsî münasebeti taklit zevki hasıl olur ve nihayet meni akar.

Fakat bu gayri tabiî surette tatmin edilen zevk asabî cümleyi ve vücudü çok yorar. Bunu hele ifrat derecesine vardıranlarda sinir ve kalb hastalıkları olur.

Bunlar hırçın, tembel ve zekâca durgun olurlar. Hattâ o zamana kadar sınıfının birincisi iken sınıfta kalan veya fena not almaya başlıyanlar pek çoktur. El ve ayaklarda titreme, uykusuzluk, ümitsizlik gibi ruhî asabî haller belirir.

Öbür taraftan kalb yorulur. Ve fazla yorgunluğun neticesi olarak büyür ki hayatı kısaltır bir sebeptir. Esasen kalb büyümelerinin üç sebebi vardır: 1 — Kalbin kendi hastalıkları, 2 — Kalbten başka uzuvların (böbrek, ciğer) hastalıkları, 3 — Fizyolojik büyümeler. Bu sonuncu grupta dağa tırmanma, ifrat spor, istimna vardır.

İstimnanın ileride görülecek en mühim zararı da vaktinden evvel tenasülî zaaf gelmesi ve bel gevşekliğidir. Otuz, otuz beş yaşında iktidarsızlık başlamasının sebebi ekseriya budur.

Bazı genç kızlar da bızırları ile oynarlar. Buna istimna mukabili olarak istişha derler ki, şehveti davet mânasınadır. Ferçte sıyrık, kızartı ve idrar yolu iltihapları yapabilir. Asabiyet en mühim neticesidir.

TEDAVİ. — Bir defa bunun zararları ve ileride başına gelecek şeyler hastaya güzelce

anlatılmalıdır. İyi bir telkin ile vazgeçenler çoktur. Ilık banyolar, sert yatakta yatmak lâzımdır. Ayrıca ilâç olarak Bromure de Camphre ve Lupulin gibi ilâçlardan da fayda memuldür. Bazan elektrik duşları da yapılabilir.

Ayrıca asabiyeti teskin edici ilâçlar da verilir.

İŞEME — Mesanede toplanan idrarın harice atılması demektir. Bu iki türlü olur: Ya mesanenin dolması neticesi veyahut mesanenin herhangi bir sebeple çok hassas bir hale gelerek dolmadan da olabilir.

Mesane dolduğu zaman gerilir. Mesanenin idrar yoluna açıldığı uçtaki sinirler bu gerginlikten dolayı uyanır. Yine mesanenin dolduğunu ve boşalmak mecburiyetinde olduğunu haber verirler. Beyinden mesane adalelerini takallüs ettirecek sinirlere emir gelir. Mesane büzüldükçe içindeki idrar dışarıya doğru akar. Nekadar kuvvetle takallüs ederse idrarı da okadar şiddetle dışarıya atar. Mesanenin takallüsü için her zaman dolması lâzım gelmez. Fazla hassas olduğu zamanda da bu uyanma olur. Ve yine mesane takallüs ederek sık sık ve fakat azar azar işeme olur. Mesanedeki bu fazla uyanıklığa ve duyarlığa sebep asabî olabileceği gibi iltihap, taş, polip gibi şeyler de olabilir.

İŞTAHSIZLIK — Yemek yeme arzusuna iştiha denir. Bu arzunun yokluğuna veya azlığına da iştahsızlık denir.

İştahsızlık iki türlü olur: Biri umumî, diğeri hususî.

Umumî olanda hasta hiçbir şey yemek istemez. Evvelce sevdiği ve beğendiği her şey fena gelir. Ya hiç yemez, yahut pek az zorla yer. Hususî iştahsızlık ise muayyen bazı gıdalara karşı duyulur. Bazı insan et yemek, değil kokusuna dahi tahammül edemez: Kanserde olduğu gibi. Bazı insan sebzeden hoşlanmaz: Artiritizmada olduğu gibi. Tatlı yemeyen, tuzlu sevmeyen, yumurtadan hoşlanmayan gibi çeşitli iştahsızlıklar vardır.

İştahsızlığın sebebi (asabiyet, mide hastalıkları, ateşli hastalıklar, bazı umumî hastalıklar) gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Sebebe göre değişir. Asabî olursa mideyi gıcıklayıcı ilâçlar (kınakına hulâsası, alkol, kahve gibi), mide hastalıkları varsa perhiz ve esas hastalığın tedavisi cihetine gidilmelidir. Ateşli hastalıkta esas hastalık geçmedikçe iştiha gelmez.



J

JAKSON SAR'ASI — Esas sar'ada beyinde belirli bir bozukluk olup olmadığı henüz bilinmediği halde Jakson sar'asında bu bilinmektedir. Bu hastalığın beynin kabuk kısmında, onu tahriş eden bir sebep [meselâ yara, bere, ur, kemik çöküntüsünden mütevellit tazyik gibi] vardır.

TEDAVİ. — Tahrişi yapan sebebin ameliyatla kaldırılmasından ibarettir.

JADASSON HASTALIĞI — Buna Parapsöryasis de denir. [Bak: **Psöryasis**].

JAKSCH - HAYEM ANEMİSİ — [Bak: Kansızlıklar].

JEJÜNOSTOMİE — Bazı ameliyatlara hastaları hazırlamak icap eder. Meselâ mide hastası o kadar zayıflamıştır ki, büyük bir ameliyata mütehammil değildir. Midesi, beslemeye müsait değildir. O zaman ince barsağın üzerine bir delik açıp karına dikilerek barsakta hazmolabilecek şekilde hazırlanan yemekler bu delikten barsağa sevkedilir. İşte bu ameliyata tıp dilinde Jejunostomie denir.

JENNER AŞISI — Çiçek aşısını Avrupada ilmî bir şekilde tanıttığı için bu aşıya onun adı verilmiştir. Fakat hakikatte İngiliz sefirinin karısı Leydi Montegü'nün de belirttiği gibi bu aşının mucidi Türklerdir.

JONES ALBÜMİNİ — Buna **Bence-Jones** albümini de derler. **Myeloma** hastalığında idrarda albümin vardır. Fakat bu öteki albüminlerden farklıdır. İdrar 56 derecede ısıtılınca albümin çöker, daha fazla ısıtılınca tekrar erir ki bu cins albüminler marazî albüminlerdendir. [Bak: Miyeloma].

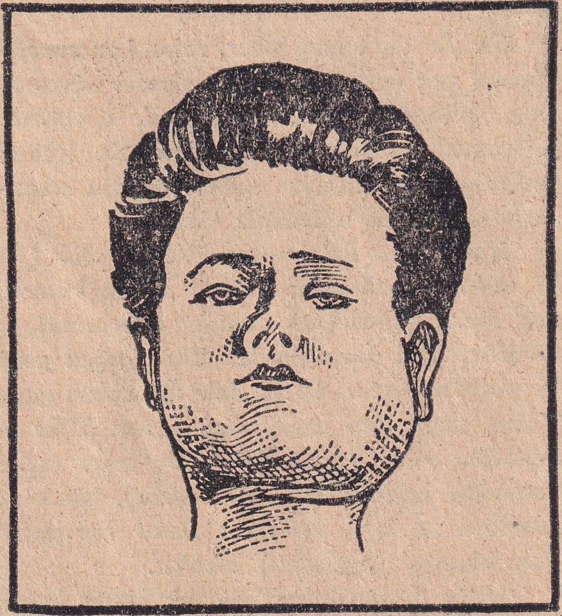
(K) HARFİNDE BAHSEDİLEN HASTALIKLAR:

1 — KABAKULAK
2 — KABIZLIK
3 — KADIN HASTALIKLARI
4 — KADIN TENASÜL UZUVLARI
5 — KAHLER HASTALIĞI
6 — KAHN TEAMÜLÜ
7 — KAKKE HAS.
8 — KALA-AZAR
9 — KALORİ
10 — KALP HASTALIKLARI
11 — KAN, EVSAF VE TERKİBİ
12 — KAN ALMAK
13 — KAN DURDURMAK
14 — KAN GRUPLARI
15 — KAN İŞEMEK
16 — KAN NAKLİ
17 — KANAMALAR
18 — KAN HASTALIKLARI
19 — KANSIZLIK
20 — KANKROİD
21 — KANSALGİE
22 — KANSER'LER
23 — KAPİLLER'LER
24 — KAPLICALAR
24 — KAPOSİ HAS.
25 — KARACİĞER HASTALIKLARI
a) SARILIKLAR
b) SAFRA TAŞI
c) HEPALİT VE HEPATOZ
d) SİROZLAR
e) KANSER
26 — KARANTİNA
27 — KARASU HUMMASI
28 — KARDİYALJİ
29 — KARDİYOPTOZ
30 — KARDİYOSPAZM
31 — KARFOLOJİ
32 — KARELL TEDAVİSİ
33 — KASIK YARIĞI
34 — KASTRASİYON
35 — KAŞEKSİ
36 — KAŞİNG HASTALIĞI
37 — KAŞINTI
38 — KATALEPSİ
39 — KATAPLAZMA
40 — KATARAKT
41 — KATARRH
42 — KATATONİ
43 — KAVERN
44 — KAYSER AMELİYATI
45 — KAZIKLI HUMMA
46 — KEKEMELİK
47 — KELLİK
48 — KELOİD
49 — KEMİK HASTALIKLARI
50 — » İLTİHAPLARI
51 — » URLAR
52 — » FRENGİSİ
53 — » VEREMİ
54 — KEPEK
55 — KİFOZ
56 — KİMOGRAFİ
57 — KİST
58 — KISIRLIK
59 — KIRIKLAR
60 — KIZAMIK
60 — KIZLIK ZARI
61 — KIZIL
62 — KOKAİN
63 — KOLLAPS
64 — KOLERA
65 — KOMA
66 — KONDYLOM
67 — KONTÜZYON
68 — KOPLİK LEKELERİ
69 — KOPROLİT
70 — KORE
71 — KORSAKOF
72 — KÖMÜRDEN ZEHİRLENME
73 — KÖRLÜK
74 — KRAMP
75 — KRANİOKLAST
76 — KRANİOTABES
77 — KREATİN
78 — KRİPT
79 — KRUP
80 — KUDUZ
81 — KULAK HASTALIKLARI
82 — KUNDECK
83 — KUNDRAT
84 — KUPFFER
85 — KUSSMAUL TENEFFÜSÜ
86 — » NABZI
87 — » HASTALIĞI
88 — KUSMALAR
89 — KUŞPALAZI

K

KABAKULAK — Tıp dilinde **Oreillon** derler. Kulak altında, çenenin arka kısmında bulunan ve **Parotis** denilen tükrük bezlerinin bir çeşit iltihabıdır. Az çok ateş yapar, şişer, ve ağrı yapar. Fakat ağrısı dayanılamıyacak kadar çok değildir. Hastalık bir hafta ilâ on beş gün sürer ve geçer.

Bu hastalık bulaşıcıdır. Sirayet tükrük vasıtasile olur. Konuşurken veya öksürürken ağızdan fırlıyan tükrükler etrafa sıçrıyarak sağlam insanlara da hastalığı verir. Kabakulağın sirayet müddeti yâni hastalığı geçirenlerin mikrop saçıcılığı bir buçuk yıl kadar sürebilir.



Kabakulak, çenenin arka kısmında bulunan tükrük bezlerinin iltihabından ileri gelen bulaşıcı bir hastalıktır.

Kabakulak bu sebepten dolayı, asker kamplarında ve kışlalarında, hapishanelerde, okullarda geniş mikyasta bulaşma imkânını bulur.

Kabakulağın başlıca iki mühim ihtilâtı vardır:

Biri cerahatlenme, diğeri husye veya yumurtalık iltihabı.

Cerahatlenme ya ateş düştükten sonra tekrar yükselerek yahut henüz ateş varken artarak kendini belli eder. Kanda Lökosit denilen ak yuvarlar artar. Çenenin arkasındaki şişlik, kızartı ve ağrı artar. Hasta kendini daha fena hissetmiye başlar. Arada titremeler gelir.

İkinci ihtilât erkeklerde husyelerin kadınlarda yumurtalıkların iltihaplanmasıdır. Bu yüzden insanın kısır olması mümkündür.

TEDAVİ. — İstirahat şarttır. Antiseptik ilâçlar (Rivanol, Boraks) la gargara yapmalıdır. Ağızdan sülfamidleri vermelidir. Dışarıdan da civa merhemi sürmelidir. Eğer cerahatlanma olduğuna kanaat getirilirse sülfamid veya penisilin verilebilir. Geçmezse ameliyat lâzımdır.

Korunma için, kabakulaklı hastayı tecrit etmeli ve sağlamlara gargara yaptırmalıdır.

KABIZLIK — Buna türkçemizde inkıbaz, peklik gibi adlar da verilmektedir. Fransızcada **constipation** derler.

Bir insanın normal olarak her sabah bir defa büyük abdestini yapması lâzımdır. Bunu yapamazsa kabızlık var demektir.

Kabızlık ya muvakkat, ynhut daimîdir.

Muvakkat kabızlık, hastalıklar esnasında (ateşli hastalıklarda ve bilhassa tifoda), uzun müddet yatakta yatmak, bakıye bırakmayan gıdalarla beslenmek, çok su zayi etmek gibi sebeplerle olur. Ve bu sebep geçince o da geçer.

Daimaî kabızlığa gelince: Bu iki türlüdür:

1 — Barsak tembelliği,

2 — Barsak teşennücü.

Barsak tembelliği olan kimselerde, barsaklar iyi takallüs edemiyerek gıdalar uzun müddet içeride kalır. Kaldıkça kurur ve kabızlık böylece devam eder gider. Bunlar kendiliğinden veya lâvmanla çıktıkları zaman kazurat büyük uzun kütleler halindedir. Bu hastalığa sebep olan barsak tembelliği ekseriya bünyenin bir sakatlığı olup bu tembellik sadece barsakta değil, mide, safra kesesi ve idrar yollarında da vardır. Bu hastalarda kolayca safra kesesi iltihabı ve taşları da olur.

Bunların karaciğerleri de eksik çalışır. Bu yüzden mide ve barsaklarda gaz, şişkinlik gerginlik ve karın ağrıları olur. Neşesiz, tembel, sitihaları kâh iyi, kâh fenadır. Sabahleyin yataktan dayak yemiş gibi kalkarlar. Bir müddet kendilerini toplıyamazlar. İş hayatına atılmak için sabahın birçok saatlerini esneyip, gerinmek, sigara ve kahve içmekle geçirirler. Baş ağrıları vardır.

Barsak teşennücü olanlarda da kabızlık vardır. Fakat burada sebep barsağın tembelliği olmayıp bilâkis içindekileri sımsıkı tutup bırakmamasıdır. Bunlar da günlerce abdeste çıkamazlar. Çıktıkları zaman kazurat küçük küçük parçalar halinde olup keçi pisliğine benzer. Rontgenle muayene edilince bu hastaların kalın barsaklarının çok defa düşük ve boğum boğum sıkılmış olduğu görülür. Bunlarda karın ağrıları olur. Çok defa mide veya karaciğer ağrısı, böbrek ağrısı, apandisit ağrısı zannedilir. Daha mühim olanı bu ağrıların iki taraf yanlardaki boşluklarda hissedilmesidir. Bu yüzden böbrekte birşey var hissini verir. Başağrıları, kırıklık hattâ ateş olur. Bu hastalarda çok defa 37 derecenin üstünde birkaç diziyem yükseklik görülmesi verem var sandırır. Ateşin sebebi bir taraftan barsakta çok kalan kazuratın tefessüh ederek husule gelen zehirlerin kana karısması, diğer yandan barsakta tahriş yaparak iltihap yapmasıdır.

Kabızlık erkeklerden ziyade kadınlarda görülmektedir. Meşhur Alman âlimi Bergmann buna **Domestication** kabzı diyor. Yâni hizmetçi kullanan kadınların âtıl bir hayat sürmelerine atfediyor. Biz bu kanaatte değiliz. Memleketimizde hizmetçi kullananlar kadar kullanmıyanların da kabızıktan müşteki olduklarına şahit olduk. Fikrimizce bunda asıl âmil barsakları teşennüce sevkeden kadın yumurtalık hormonlarıdır.

TEDAVİ. — Kabızlık tedavisi deyince müshil müleyyin veya lâvman akla geliyor. Halbuki kabızlık tedavisinde en kötü vasıtalar bunlardır. Çünkü zamanla bunlara alışıldığı gibi ayni zamanda tahriş de eder ve yeniden kabızlığı davet eder.

Binaenaleyh en güzel tedavi sebebe matuf olmalı, ilâç da sebebe göre verilmeli, bilhassa fizikî tedaviler ve diyete ehemmiyet verilmelidir.

Tembellikten ileri gelenlerde ilâç olarak Lactobyl, Normacol gibi barsak vazifelerini kolaylaştıran ilâçlar verilmelidir. Gıdalarda et ve hamur işleri az, sebze ve meyvalar çok olmalıdır. Her çeşit sebze ve meyva caizdir. Karına masaj, frkisiyon, elektrik tedavisi, soğuk duşlar yapmalıdır.

Teşennüçten ileri gelenlerde ilâç olarak müshil veya lâvman değil, teşennücü giderecek Atropin ve Papaverin gibi maddeler verilmelidir. Sıcak banyolar, karına sıcak şeyler koymak muvafıktır. Diyatermiden de fayda görülür.

Gıdalar da bahar, biber, sirke, konserve, salamura, çok bakiye bırakan sebzeler olmamalı, buna mukabil semizotu, marul, ebegümeci, mercimek bol miktarda yenilmelidir. Kabızlığın birçok hastalıklara menşe olduğu unutulmıyarak onunla mücadele lâzımdır.

Kabızlıktan dolayı apandisit çok olur. Çünkü mikrop faaliyetine müsait zemin hazırlanmış olur. Kabızlıktan dolayı nevrasteni çok görülür. Zira barsaklardan kana geçen zehirler sinirleri bozar. Hattâ sinir iltihapları yapar. Yarım veya tam başağrıları yapar. Mide bozukluğu, safra kesesi iltihapları, safra taşları, karaciğer hastalıkları (hattâ siroz), böbrek iltihapları ve koli basillerin kana karışmasile kan ufuneti (septisemi) olabilir.

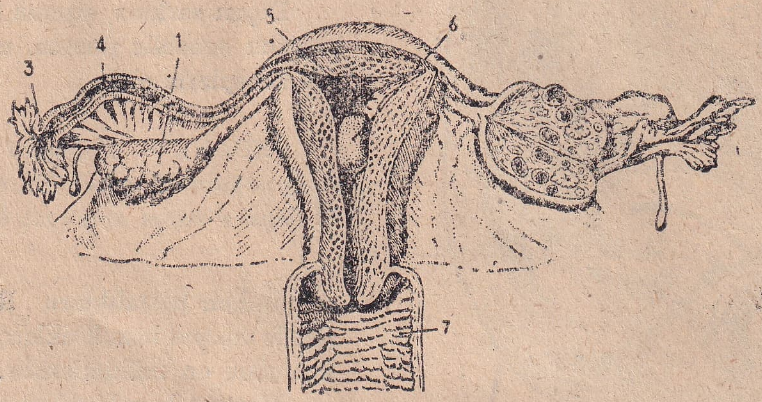
Uzun devam eden kabızlık bizzat barsağı da iltihaplandırır. Barsakta yaralar açılır. Bazan iltihap derinliklere kadar giderek peritona

varır. Onda da mevziî iltihaplar yapar. Böylelikle iltisaklara sebep olabilir.

Görülüyor ki kabızlık küçümsenmemesi lâzım gelen bir ârızadır.

Buna eski tıp dilinde **Mehbil** denirdi. Onun rahmin iki tarafında kıvrılarak yaptığı köşelere **Douglas** köşesi derler.

Rahmin iki kısmı vardır: Biri boyun kıs-



1 — Yumurtalık, 2 — Yumurtalığın açılmış hali, 3 — Borunun ucundaki pavyon, 4 — Nefir veya boru, 5 — Rahim, 6 — Çocuğun ilk hali, 7 — Hazne.

KADIN TENASÜL UZUVLARI — Beş parçadan müteşekkildir: 1— Ferç, 2— Hanze, 3— Rahim, 4— Borular, 5— Yumurtalıklar.

Ferç haznenin dışa açılan kapısıdır. Bu kapıda iki tarafta küçük ve büyük dudaklar vardır.. Yukarı kısmında **Bızır** onun üstünde de idrar yolunun dış deliği vardır.

Hazne ferç ile rahim arasındaki kısımdır.

mı ki buna eski dilde **unk** derlerdi. Diğeri de **Cismi rahim** denilen asıl rahim kısmıdır. Unk içinde ince bir kanal vardır .Bu kanal rahim içindeki boşluğa kadar gider.

Borular bir taraftan yumurtalıklara kadar uzanır. Diğer taraftan rahmin içine açılırlar. Yumurtalıklar sağlı, sollu iki tane olup yumurta yaparlar ve kadınlık hormonları olan **folikülin** ve **Lütein**'i ifraz ederler.

KADIN HASTALIKLARI

KADIN HASTALIKLARI — Kadın tenasül cihazının erkekten büsbütün başka bir yapısı olması ve doğum gibi başlı başına birçok hastalıklara imkân hazırlıyan bir işin de alâkası dolayısile bu cihazın hastalıkları tıpta ayrı bir şube teşkil etmiştir.

Doğumun fizyolojik veya marazî şekilleri gebelik, güç doğum gibi bahislerde incelenmiştir. Şimdi biz sadece tenasül cihaını teşkil eden muhtelif uzuvların çeşitli hastalıklarını mütalâa edeceğiz. Dışarıdan içeriye doğru sıra ile ferç, hazne, rahim, ve taallûkatı [Borular ve yumurtalıkları] nın hastalıkları gözden geçirilecektir.

Ferç hastalıkları:

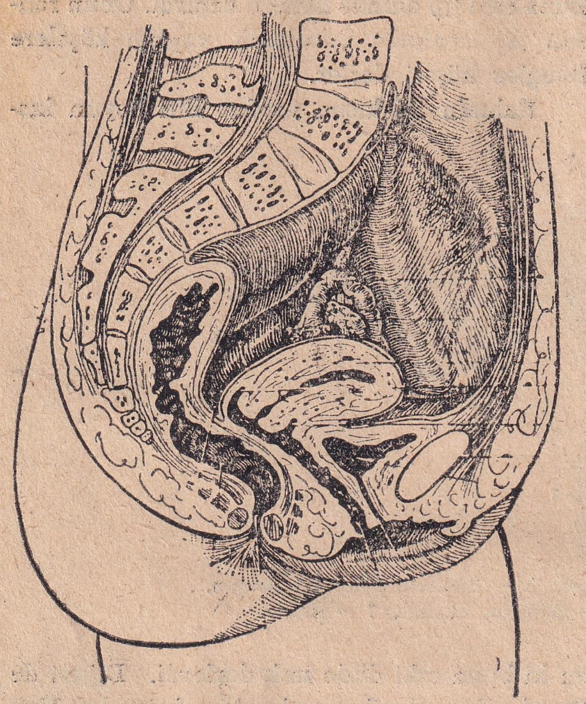
İltihaplar, urlar, vesairedir.

Ferç iltihapları, ferci teşkil eden dudakların ve onlar arasında ve içinde bulunan guddelerin iltihaplarıdır. Bunların da iki türlüsü vardır: Hususî, âdi.

Hususî iltihap belsoğukluğu ve frengidir. Adî iltihaplar ise diğer mikroplarla olanlardır. Ferç iltihaplarına tıp dilinde **Vulvite** denir. Kızarma, yanma, şişme ve cerahatlenme olur. Bilhassa belsoğukluğu bunu daha âşikâr olarak gösterir. İlk günleri ağrı ve acı da vardır. Sonra müzminleştikçe azalır .

Bu iltihaplar oraya münhasır kalmaz. İdrar yoluna ve hazneye de sirayet eder.

Frengi, en ziyade birinci devrede rastlanır. Çünkü bir frengili ile temasta buraya ilk temas ile **Şankr** çıkabilir. Maamafih ikinci ve üçüncü devrelere ait tezahürler de görülebilir. [Bak : Frengi].



Çeşitli kadın hastalıklarının yer aldığı rahim ve yumurtalıkların maktaı.

Urlardan en çok görüleni poliplerdir. Dışarıya doğru sarkan bir istitale şeklinde olur. Ayrıca temizliğe riayet etmemek müzmin belsoğukluğu ve frengi yüzünden **Kondilom** da olabilir [Bak: Kondilom].

Ferç kaşıntıları da mühimdir, biri hormon eksikliği, diğeri pislik, üçüncüsü de oksiyür'lerden olmak üzere üç sebebi vardır.

Hormon eksikliğinden olanlar bilhassa aybaşı kesildikten sonra, yâni yaşlı kadınlarda olur. Pislikten olan ifrazatın temizlenmiyerek orada birikmesinden ve tahriş etmesinden olur. Oksiyürler ise şerçten dışarı çıkıp oralara gelmesinden olur. Bunlarda hem şerçte, hem ferçte kaşıntı vardır.

TEDAVİ. — İltihaplar hususî ise ayrı, umumî ise başka türlü tedavi edilir. Frengide hususî ilâçları kullanılır. Belsoğukluğunda sülfamid kullanılır. Âdi iltihaplarda alelâde antiseptik ilâçlar kâfi gelir.

Urları ameliyatla çıkarmak lâzımdır. Kaşıntılarda hormon eksikliği varsa Folikülin pomataları çok güzel tesir yapar. Oksiyür varsa hususî ilâcını kullanmalıdır. Pislikten ileri gelenler de temizlenmelidir. Bartolini guddeleri absesi varsa yarmak lâzımdır.

Hazne hastalıkları: Bunlar başta belsoğukluğu olmak üzere iltihaplar ve bir de dışarı sarkma **(Prolapsus)** lardır. İltihapları akıntı ile kendini gösterir. Bunlar donu kirleten bazan fena kokan akıntılardır.

Dışarı sarkma, şişman iken zayıflama, çok kabızlık sebebile ıkınma, müteaddit doğumlar gibi sebeplerle olur.

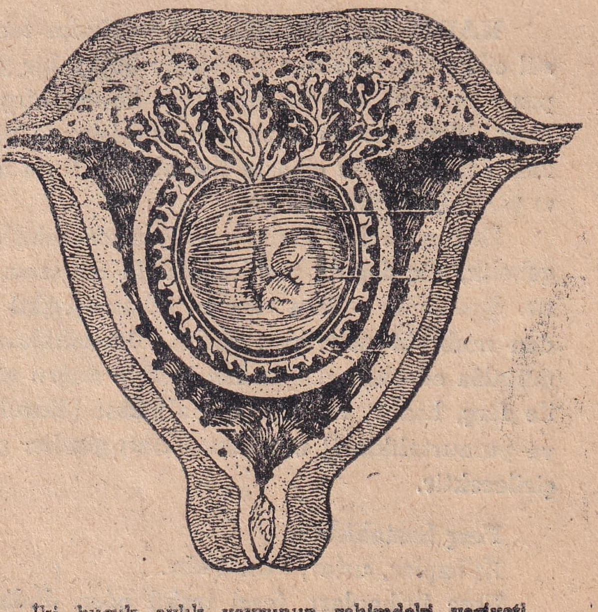
TEDAVİ. — İltihaplar için antiseptiklerle lâvaj yapılır. Veyahut fitil veya tampon konur. Prolapsus varsa ameliyat lâzımdır.

Rahim hastalıkları: Rahmin hastalıkları içinde vaziyet bozuklukları, iltihaplar, urlar kanamaları en mühimleridir.

Vaziyet bozuklukları çeşitlidir. Meselâ rahim ortada olacak yerde biraz sağda veya solda bulunabilir. Bu okadar mühim değildir. Arkaya veya öne devrilmiş olur. Bir de bükülmüş olabilir. Yâni rahmin boyun kısmı ile cismin teşkil ettiği zaviyeden bükülür. Devrikliğe **Version,** büküklüğe ise **Flexion** adı verilir.

Bu vaziyet değişiklikleri, ağrı, sancı, akıntı, sinir bozuklukları, baş ağrıları yapabildiği gibi çocuk olmamasına da sebep olabilirler.

TEDAVİ. — Vaziyeti düzgün kısmına Pesser denilen ve rahmin boyun kısmına konan kemik halkalar, mümkün olmazsa ameliyatla tedavi yapılır. Bazı defa iltihaplar sebebile bu çarpık vaziyette rahim etrafa yapışmış olur. O takdirde önce sıcak şeyler koymak, ban-



İki buçuk aylık yavrunun rahimdeki vaziyeti.

yolar, diyatermi ve Casein-Yatren şırıngalarile iltisakları gidermek, sonra ameliyat yapmak lâzımdır.

Rahim iltihapları: Rahmin yalnız **unk** dediğimiz boyun kısmı iltihaplanırsa ona **Cerpicite** denir. Cisim kısmı iltihaplanırsa **Metris** denir. Rahim iltihabı asıl et kısmına ait ise **Metrit** adı ona daha yakışır. Fakat metrit deyince umumiyetle rahim iltihapları anlaşılmaktadır. Rahmin içini örten zarın iltihabına **andometrit** derler. Rahmin üstünü örten zar iltihaplanırsa **Perimetrit** denir. Rahmin etrafındaki yakın kısımların iltihabına **Parametrit** denir. Eğer havsala, veya leğen denilen karnın alt kısmı iştirak ederse **Pelviperitonit** denir.

Bu iltihaplar hâd veya müzmin olur. Hâd iltihaplarda akıntı, sancı, ateş, kanda lökosit denilen akyuvarlakların artması görülür. Ağrı mesaneye ve barsağa da sirayet edebilir. Başta belsoğukluğu olmak üzere birçok mikroplar bu iltihapları yapabilir. İltihaplar çok defa rahmin içinden başlar. Yâni doğrudan doğruya andometrit olur, sonra et kısmına ve üst zara da sirayet eder. O zaman **Metrit** ve **Perimetrit** olur. Maamafih kan yolile gelen mikropların iç zara dokunmadan rahmin kendisine veya üst zarına oturup iltihap yapması da nâdir olmakla beraber kabildir. Yahut karnın icinde mesane veya barsaktaki iltihabın komşuluk sebebile buraya kadar ilerlemesi de mümkündür.

İltihaplar doğrudan doğruya müzmin olarak da başlıyabilir veyahut hâd şekil eskiyerek müzmin şekli alır. Böyle olunca pek yüksek ateş olmaz. Ağrılar seyrek ve daha çok aybaşı zamanlarında olur. Akıntı devam eder. İstahsızlık ic sıkıntısı, baş ağrıları, baş dönmeleri, asabiyet yapar. Uzun devam ederse kısırlığa sebep olabilir. Etrafa sirayet ederek borulara ve yumurtalığa gidebilir veyahut muhite doğru yayılarak rahim muhiti iltihapları yapar.

Rahim iç zarı iltihapları bazan kanamalara da sebep olur. Bunlara **andometrit emorgajik** derler.

TEDAVİ. — Rahim iltihaplarında sebep gonokok ise bir taraftan lâvaj, tampon, bir taraftan da gonokok aşıları, sülfamidler. gonoyatren yapılır. Sebep başka ise karına buz koymak, sülfamid tedavileri yanında birçok mikropları karıştırarak hazırlanan Polivalan aşılar, daha iyisi Penicilin'dir. Müzmin vak'alarda en iyisi Casein-yatren ve sıcak banyolar, kaplıcalardır. Eğer iltisaklar varsa diyatermi tedavisi, mümkün olmazsa termofor denilen lâstik torba ile, o da mümkün olmazsa sıcak tuğla veya kiremitle bunu eritmeye çalışmalıdır.

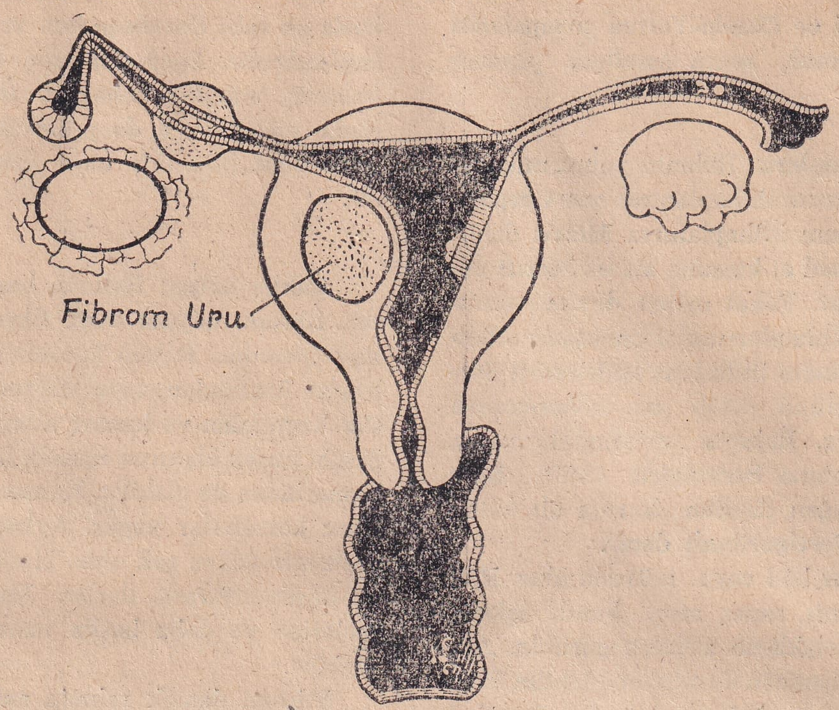
Rahim urları: Rahmin başlıca urları kanser, fibrom, miyom veya fibromyom, koryon, Epitelyomdur. Rahim kanseri ekseriya rahmin boyun kısmından veya doğrudan doğruya cisim kısmından ve kanser olarak başlıyabileceği gibi başka bir urun meselâ fibromun kanserleşmesinden de olabilir. Kanser ağrı, sancı, mânasız kanamalar yapar. Aybaşından kesilme yaşlarına doğru çok olur. Hasta zayıflar. Kansız düşer. Süratle ilerler. Muhitindeki lenfa bezlerine ve daha başka uzuvlara da sirayet edebilir.

Fibrom demek rahmin asıl adalesinin değil de isitnat dokusu olan munzam nescin urlaşması demektir. **Myom** ise doğrudan doğruya et kısmının urlaşmasıdır. Bunların ikisi birlikte olursa fibromyom denir. Bunlar rahmin üzerinde veya bizzat adalenin içine gömülmüş bir halde büyür. Önce gebelik zannedilir. Bu cins urlar, selim urlar olup hastaya büyük zararı olmaz. Maamafih bazan kanamalarla hastayı zayıf düşürmesi ve kansızlık yapması mümkündür. Asıl mühim nokta bu selim urların günün birinde habis şekil almasıdır.

Koryon epitelyom rahim içinde gebeliği taklit eden ve **Mol** denilen yalancı gebeliğin parçası kalınca bu uru yapar. Bu da fena cins urlardandır.

TEDAVİ. — Fibrom, Myom gibi urlar ameliyatla çıkarılır. Fakat kanserin tedavisi güç ve muvaffak olunamazsa netice fenadır. Asıl mesele onu başlangıcında anlamaktır. İlk iş rontgen ve radyom tedavisidir. Bunlardan maada bir de ameliyat meselesi vardır. Kanserde yapılacak şey Wertheim ameliyatıdır. Yani rahimi tamamen çıkardıktan maada etrafındaki bütün lenfa bezlerini ayıklamaktır. Hattâ bununla da iktifa etmiyerek sonradan tekrar rontgen tedavisi yapılmalıdır ki, neticeden emin olunabilsin. Bazan bütün bunlara rağmen de, hele çok ilerlemiş ise, hastayı kurtarmak kabil olmaz.

Koryon epitelyom için de mesele aynıdır.



Kadın tenasül uzuvlarında teşekkül eden tehlikeli urlardan: Fibrom uru.

Mülhakat hastalıkları: Rahmin iki tarafındaki boru (**Nefir**) lerin ve yumurtalıkların hastalıklarına mülhakat hastalıkları denir. İltihaplarına **aneksit** denir.

Burada iltihap ekseriya rahimden, nadiren de civar uzuvlardan veya kan yolundan gelen mikroplarla olur. Ağrı, sancı, ateş, titreme olur. Karnın alt kısmına el sürülmez bir hal alır. Bu hâd safha geçtikten sonra müzminleşir. Arasıra ağrılar, ufak tefek ateş, kırıklık, iştahsızlık, kabızlık olur .

Bu iltihapların uzun devamı boruların tıkanması ve yumurtalıkların vazifesini göremez bir hal almasıdır ki neticede kabızlığa kadar gider. Sağ taraftakiler yukarıya da ilerleyerek apandisite sebep olabileceği gibi apandisit de yumurtalık iltihabı yapabilir. Yalnız yumurtalık iltihabına **Ovarit** denir.

TEDAVİ. — Had iltihaplara buz koymalı, sülfamid, gerekirse Penicilin yapmalı. Müzmin iltihaplarda banyolar, termofor koymak, diyatermi tedavisi, Casein-yatren şırıngaları faydalıdır.

Urları: Yumurtalıkların urları içinde en meşhuru kistleridir. Bunların içi su ile dolu olup okadar çok büyür ki bütün karnı doldurabilir. Gebeliği yahut, peritonit veya sirozun su toplamasını taklit edebilir. Onlardan farklı olarak bu kistler yusyuvarlak durdukları halde, peritonit veya siorz su topamasında karnın görünüşü kurbağa karnı gibi yassıdır.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.

Yumurtalıklarda kanser ve sarkom gibi diğer habis urlar da vardır. Bunlar da ameliyatla tedavi edilir.

Kanamalar: Kadınların tenasül cihazından gelen kan iki türlü olur: Biri aybaşı kanının çok gelmesi ve uzun sürmesi ki buna **Menorraji** derler, diğeri de aybaşı haricinde de devamlı kanama olmasıdır.

Bu kanamaların sebepleri, rahim iltihapları, fibromlar, kanserler, yumurtalık faaliyetindeki bozukluklar, kan bozuklukları gibi şeylerdir.

TEDAVİ. — Eğer sebep iltihap ise iltihap tedavisi yapılmalıdır. Urlarda ameliyat şarttır. Bazan da rontgen tedavisi yapılır.

Yumurtalıkların faaliyet bozukluklarında hormon tedavisinden fayda görülür.

Kan hastalıkları varsa cinsine göre tedavi edilir. Umumiyetle vitaminler de lâzımdır. Bilhassa (C) ve (K) vitamini faydalıdır.

KAHLER HASTALIĞI — [Bak: Miyeloma].

KAHN TEAMÜLÜ — Frengi teşhisinde kullanılan bir usuldür. Frengi şüphe edilen kimsenin kanının suyu veyahut [Beyin - murdar ilik suyu] alınır. **Kahn** antijeni denilen ve öküz kalbinden elde edilen madde ile karıştırılınca frengi varsa önce bulanır ve sonra kar taneleri gibi dibe çöker. Frengi yoksa bu hâdise olmaz.

KAKKE HASTALIĞI — [Bak: Beriberi].

KALA - AZAR — Ağır hastalık demek olan bu hastalık, Asyada, Afrikada çok, diğer memleketlerde nisbeten azdır. Memleketimizde arasıra görülür. 1-2 yaşındaki çocuklarda olur ve ölümle neticelenir. Mikrobu (Leiochmania Donovani) dir.

Dalak çok büyük, karaciğer büyük, kansızlık vardır. İntizamsız bir ateş görülür. Bezler şişer. Hasta günden güne eriyerek kaşeksiye girer.

TEDAVİ. — Tartre stibié adındaki ilâcı kullanmak lâzımdır. Fakat hekim nezareti ister.

KALORİ — *(Calorie)*. — Münevver halk arasında çok dolaşan bir kelimedir. Hararet ölçüsü olarak kullanılır. İnsan için mevzubahs olan kalori küçük kalori, sanayi için ise büyük kaloridir.

Küçük kalori demek, bir kilo suyun hararet derecesini bir derece arttırmaya kâfi hararet miktarı demektir. Yatak istirahatinde olan bir insanın zayıflamamak için muhtaç olduğu kalori beher kilo için saatte bir kaloridir. O halde 70 kiloluk bir insan yatakta iken yirmi dört saatte: 1600 - 1700 kaloriye muhtaçtır. Hafif iş görmekle bu ihtiyaç derhal 2300 - 2500 kaloriye yükselir. Taşçı, oduncu, maden amelesi gibi ağır işlerde çalışanlarda ise 3500-5000 kalori lâzımdır.

Gıdalarımızın esasını teşkil eden albüminlerin beher gramına mukabil 4,1, nişasta ve şekerin 4,1, yağların 9,3, alkolün 7 kalorisi vardır. Bir litre anne sütü veya inek sütü takriben 700 kalori verir. Meme emen çocuklarda üç aylık oluncıya kadar vücudunun beher kilosu için yüz kalori, altı aylık oluncıya kadar 90 kalori, dokuz aylık oluncıya kadar 80, bir yıllık oluncıya kadar 70 kalori lâzımdır. Büyük insanlarda ise en aşağı 37,5 kalori lâzımdır.

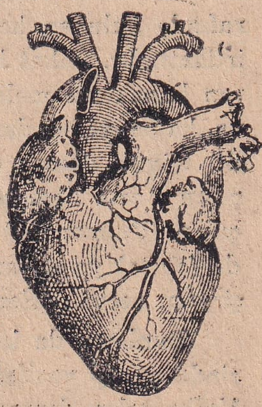
KALP HASTALIKLARI

KALP HASTALIKLARI — Kalp hastalıklarını iyice anlıyabilmek için kalp hakkında bazı teşrih ve fizyoloji bilgileri vermek gerekli görülmüştür.

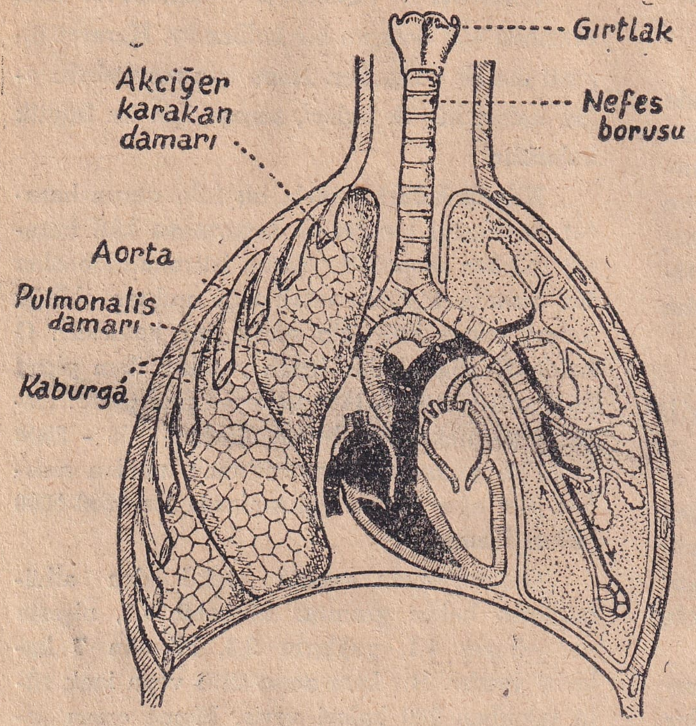
Kalp göğüs boşluğu içinde iki akciğer arasında ortada bulunan armut şeklinde bir uzuvdur. Bu armudun sivri tarafı sol meme civarına isabet eder. Yassı tarafı yukarıda ve göğsün iman tahtası denilen (sternum) kemiği arkasındadır.

Kalp bir adale ile bir iç, bir de dış zardan, damarlar ve sinirlerden yapılmıştır. Kalbin eti yâni adalesi çizgili adaleye benzediği halde vazife itibarile düz adalelerdendir. Vücutteki adalelerden kol, bacak, baş ve gövdenin hareketlerini emir ile idare eden adalelerin elyafı çizgilidir. Yâni bu cins bir adale beyinden emir almak suretile hareket eder.

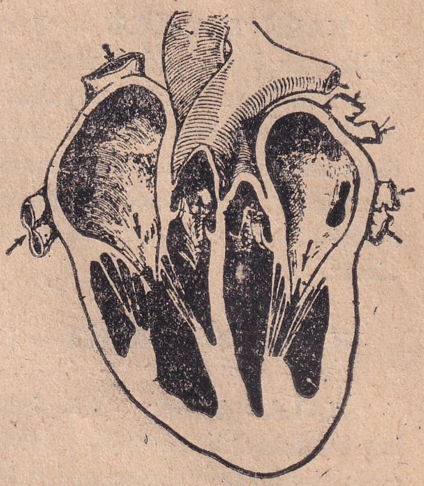
Halbuki düz adaleler emir almadan kendi kendine hareket ederler. Meselâ mide, barsak, damarların adaleleri gibi... İşte kalp teşrih bakımından çizgili adaleye benzerse de vazife bakımından düz adaledir yâni emirle ne durur ne de



Kalb bir adale ile bir iç ve bir de dış zardan, damarlar ve sinirlerden yapılmıştır.



Akciğerlerin arasında kalbin duruşu.



Kalbin üst kısmında sağ ve sol kulakçıklar, alt kısmında da sağ ve sol karıncıklar vardır. Her kulakçık, kendi tarafında bulunan karıncığa bir delik vasıtasile irtibattadır, ve bu delik süpap vazifesini gören kapaklara maliktir.

hareket eder. Kalp adalesine tıp dilinde (Miyokard) derler.

Kalbin içini döşeyen zara (Andokard), dışını döşeyen zara da (Perikard) denir. Dış zar iki parçalıdır. Biri adaleye yapışık, biri de onun üstüne katlanarak bir kese teşkil etmiş ve serbesttir. İkisi arasında cüz'î bir su vardır. Kalp bu su içinde serbestçe hareket eder.

Kalp birbirile kesişen biri şakulî diğeri ufkî iki bölme vasıtasile dört boşluğa ayrılmıştır.

Üstte sağ ve sol kulakçıklar, altta sağ ve sol karıncıklar vardır. Her kulakçık, kendi tarafında bulunan karıncığa bir delik vasıtasile irtibattadır. Fakat bu delik supap vazifesi gören kapaklara maliktir. Ayrıca kalpten çıkan ve kalbe gelen damarlar da vardır. Kalpten iki büyük damar çıkar: Biri sol karıncıktan çıkan Aorta damarı, diğeri de sağ karıncıktan çıkan (Pulmonalis) damarıdır. [Eski tıp dilinde (aorta) ya şiryanı ebher, (Pulmonalis) e de şiryanı reevî derlerdi].

Bunların da karıncıklarla iştirak deliklerinde supap vazifesi gören kapakları vardır. Kalbe gelen damarlar ise sağ kulakçığa gelen ve (Kava) boşdamar denilen damarlarla, akciğerlerdeki kanı sol kulakçığa getiren (Vena pulmonalis) lerdir. Bu damarlardan Kavanın vazifesi vücutte kullanılarak pislenmiş olan kara kanı kalbe getirmektir. Kalbin sağ kulakçığına gelen kan bu boşluğu doldurup gerince, sağ kulakçık adalesi takallüs eder. Esasen sağ kulakçık dolu sağ karıncık ise boş olduğundan tazyik kulakçıkta karıncıktakinden fazladır. Binaenaleyh kapaklar açılarak kan sağ kulakçıktan sağ karıncığa akar. Sağ karıncık dolunca kulakçık ve karıncık arasındaki kapaklar kapanır. Buna mukabil (Pulmonalis) denilen büyük damarın kapakları açılır. Ve kan o damar vasıtasile akciğerlere sevkedilir. Akciğerlerin içinde incecik bir zar vasıtasile hava ile temasa gelerek havanın oksijenini alır. Ve kendi pisliklerini (en başta karbon asidini) havaya verir.

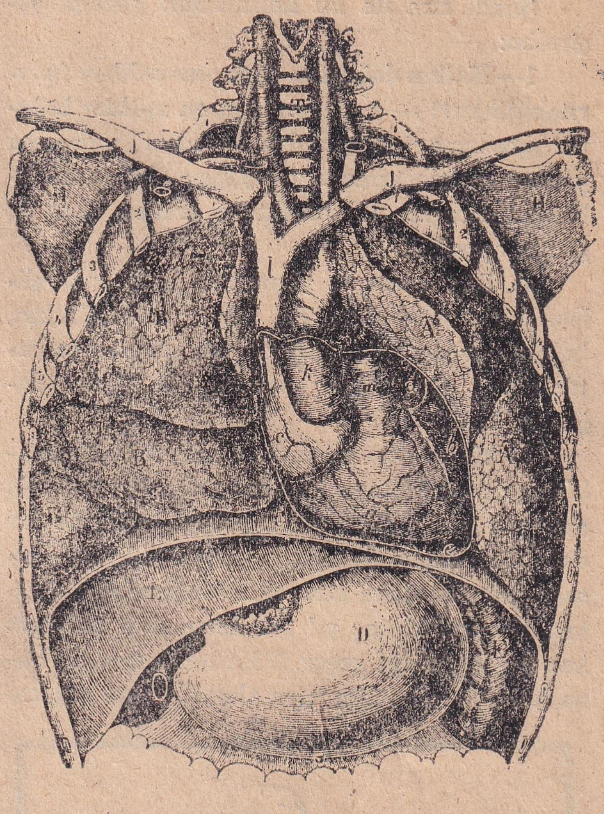
Böylelikle temizlenmiş olan kan, kırmızı bir renk alır ve (Vena pulmonalis) denilen damarlar vasıtasile kalbin sol kulakçığına gelir. Sol kulakçık dolunca tıpkı sağdaki mihanikiyetle aradaki kapak açılır ve kan sol karıncığa akar. O da dolunca sol kulakçık ve karıncık arasındaki kapak kapanır. Buna mukabil aorta damarının kapakları açılır ve kan bu damara geçer. Bu yolla bütün vücuda temiz kan gönderilmiş olur. İşte damarlardan kalbe kan gelip gitmesine kan dolaşımı denir. [Eski tıp dilinde deveranı dem denirdi]. Bu dolaşımı iki parçaya ayırırlar:

Kalpten akciğerlere gidip gelişe küçük dolaşım, kalpten vücuda temiz kan gidip pis kan halinde dönüşe büyük dolaşım denir.

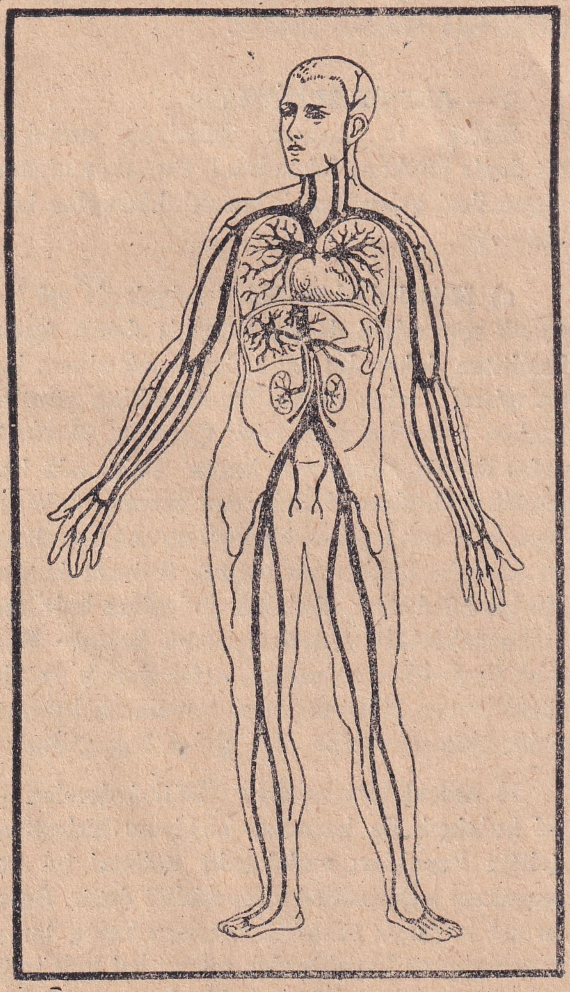
Kalbin büzüşüp açılmasına [takallüs ve dinlenme] denir. İşte bu her takallüs esnasında kapakların kapanmasından ve açılmasından tık, tak diye iki ses hâsıl olur. Kalp adalesi sağlam bir insanda istirahat halinde dakikada 56-80 defa takallüs eder. 56 dan aşağı olursa yavaşlama (Bradikardî), 80 den yukarı olursa süratlenme (Taşikardi) denir.

Kalp her takallüsünde ortalama olarak 70 gram kanı aortaya ve aynı miktarı (Pulmonalis) damarına atar. Dakikada ortalama 70 defa attığı kabul edilirse bir dakikada gerek aorta ve gerekse (Pulmonalis) damarlarına atılan kan miktarı aşağı yukarı beş litre eder. Saatte üçyüz litre, 24 saatte 7200 litre yâni yedi tonu mütecaviz bir kan kalbe geliyor ve o kadar kan çıkıyor demektir.

Kalbin iki türlü siniri vardır: Bir çeşidine sempatik denir ki bu sinir onu çok hızlı çalışmaya zorlar. Diğerine para sempatik denir ki o da dizginlemeye çalışır. İkisi arasında birbirini tamamlıyan müşterek bir vazife vardır. Birisi az veya çok çalışırsa müvazene bozulur.



Kalb göğüs boşluğu içinde iki akciğer arasında ortada bulunan armut şeklinde bir uzuvdur.
A, B ciğerler — a: Sağ karıncık, b: Sol karıncık, c: Sağ kulakçık, d: Sol kulakçık, l: Kava (boş damar), k: Aorta damarı — D: Mide.



Kalbe gelen kara kan damarlarının vaziyeti.

Kalbin etini besleyen incecik kan damarları vardır ki bunlara (Koroner) denir [Eski tıp dilinde şiryanı eklili denirdi]. Bunlar aorta damarının kalbin sol karıncığından çıktığı yerin hemen üstünde bir yerinden ayrılırlar. Bu incecik damarların hastalık ve hayat bakımından önemleri çok büyüktür.

Kalbin iç zarının iltihaplarına (Andokardit), bizzat adalesinin iltihabına (Miyokardit) dış zarının iltihabına da (Perikardit) denir.

Bu eserde kalp hastalığı olarak yazılacak şeyler şunlardır:

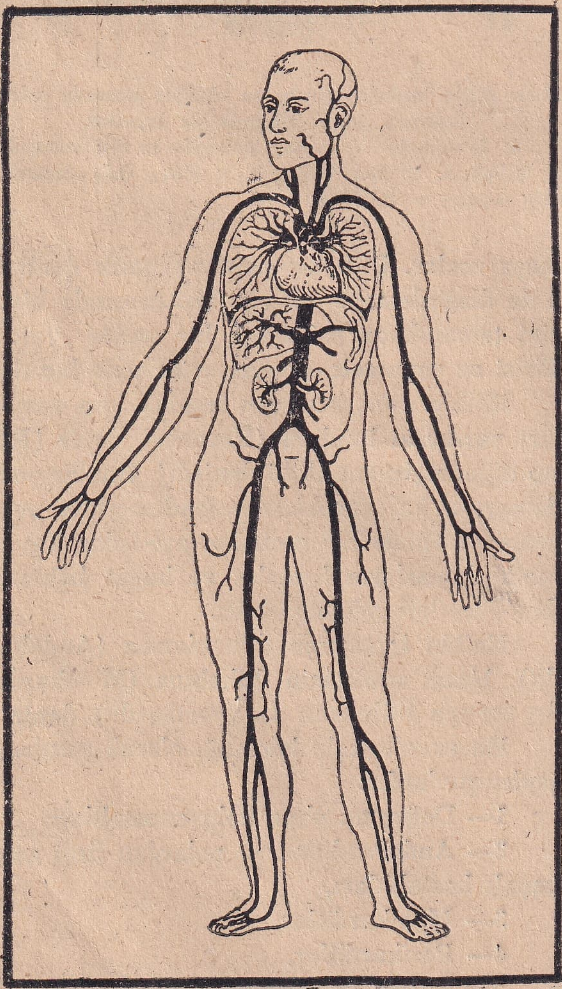
1— Doğuştan olma kalp anomalileri,
2— Andokarditler ve onlardan ileri gelen kapak hastalıkları,
3— Miyokarditler,
4— Perikarditler,
5— Kalbin koroner damarlarının hastalıkları,
6— Asabî kalp hastalıkları.

Şimdi sıra ile bu hastalıkları gözden geçirelim:

1— Kalbin doğuştan olma anomalileri (gayrıtabiîlikleri) — Bu ârızaların en mühim belirtisi morarma olduğundan bunları morarma yapmıyan, morarmayı geç yapan, doğuştan itibaren morarma ile birlikte seyreden diye üç grupa ayırabiliriz.

a) Hiç morarma yapmıyan kalp anomalileri, perikard denilen dış zarın noksanlıkları, kalbin ucunun sola yatık olacak yerde sağa yatık oluşu gibi şeyler olup vücude zararlı değildir.

b) Morarması geç zuhur eden kalp anomalilerine misal (Roger) hastalığıdır. Bu hastalık sağ ve sol karıncık arasındaki bölmede bir delik bulunması demektir. Kalbin sol karıncığı sağa nazaran daha kuvvetli olduğundan doğuştan itibaren birkaç yıl sol karıncıkta bulunan kan sağ karıncığa geçer. Yâni temiz kan pis kana karıştığından morarma olmaz. Fakat sağ karıncığa sağ kulakçıktan gelen kan yetişmiyormuş gibi bir de delik dolayısile soldan gelen kan ilâve edilince sağ tarafın yükü artar. Bu yükle mücadele edebilmek için fazla çalışmıya mecbur olan sağ karıncık, fazla çalışan her adale gibi kalınlaşır ve kuvveti artınca bu sefer delikteki kan geçişi sağdan sola olmıya başlar. Yâni pis kan temize karışır. İşte iş bu safhaya geldikten sonradır ki morarma görülür.



Kalbten çıkan kırmızı kan damarlarının vücuttekitaksimi.

c) Doğuştan itibaren morarma görülen kalp gayrıtabiîlikleri kulakçık veya karıncıkların tek oldukları haller, hem kulakçıklar, hem karıncıklar arası perdelerin delik oluşu, aorta ve (Pulmonalis) damarlarının arasındaki perdenin teşekkül edememesi gibi çeşitli anomalilerin birlikte veya bir kaçının birden bulunuşu gibi hallerdir.

Doğuştan olma kalp gayrıtabiîliklerinin birçoğu daha ilk yaşlarda ölümle neticelenirse de nadiren içlerinde 65 yaşına kadar yaşıyanlar bile vardır.

TEDAVİ. — Doğuştan olma kalb gayri tabiîliklerinin tedavisi yoktur.

2 — ANDOKARDİT'LER:

Kalbin iç zarının iltihabına andokardit denir [Bak: andokarditis]. Burada andokarditten ileri gelen kapak bozukluklarından bahsedeceğiz.

a) **Mitral darlığı:** Sol kulakçık ile sol karıncık arasındaki deliğe (Mitral) denir. Andokarditten dolayı bu delik daralacak olursa buna mitral darlığı denir. Bu hastalıkta görülen başlıca belirtiler şunlardır: Çarpıntı, öksürük, nefes darlığı, morarma, bazan balgamda kan görülür. Bunların kalplerinin çarptığı noktaya avuç konursa sanki el bir kedi sırtına konulmuş da kedinin hırıltısının yaptığı ihtizaza benzer bir his hâsıl olur. Kulakla dinlenirse kalp sesi araba tekerleği yuvarlanmasına benzer. Hastalık ilerledikce morarma, nefes darlığı ve öksürük artar. Nihayet kalp yorularak kifayetsizlik alâmetlerinden olan şişlar baş gösterir.

b) **Mitral kifayesizliği:** Mitral denilen ve sol kulakçık ile karıncığı birbirine birleştiren deliğin kapakları andokardit neticesi iyi kapanmazsa buna mitral kifayesizliği denir. Burada sol karıncık takallüs ederken kanın tamamen aortaya geçemiyerek bir kısmının da iyi kapanamıyan kapaklardan tekrar sol kulakçığa

geri kaçması sebebile kan küçük dolaşım alanında toplanır: Yâni sol kulakçık genişler, kan (Vena Pulmonalis) lerden geriye teperek akciğerlerde toplanır. Belirtileri çarpıntı, nefes darlığı, morarmadır. İlerlerse karaciğer büyür ve vücut şişer.

c) **Aorta darlığı:** Bu damarın kalple birleştiği delikteki darlığa denir. Doğuştan veya andokarditten ileri gelme olur .Bu hastaların rengi çok soluk olur. Baş dönmeleri görülür. Tansiyonları önce düşük sonra normal, daha sonra yüksektir.

d) **Aorta kifayesizliği:** Bu damarın kapaklarının iyi kapanamamasına denir. Bunların boynunda damarlar iner, kalkar. Kalp göğse şiddetle vurarak kaçar. Tansiyonlarının büyük tansiyonu çok yüksek küçüğü ise çok düşüktür. Sol memenin iki parmak kadar üstünde ve iman tahtası kemiği kenarında kalp dinlenirse vapurun islim çıkarmasına benzeyen bir üfürme sesi duyulur.

e) **Trikuspid darlığı ve kifayesizliği:** Çok nadir görülen bir hastalıktır. Sağ karıncık ile sağ kulakcık arasındaki deliğin darlık veya kapaklarının iyi kapanamaması demektir. Mitraldekine benzer ârazlar verir.

TEDAVİ. — Andokarditten ileri gelen bu delik ve kapak ârızaları uzun müddet ilâçsız tedavi edilebilir. Yapılacak şey yorulmamak, heyecanlanmamak, muntazam ve sıhhî yaşamaktan ibarettir. Fakat nefes darlığı, morarma ve hele şişlikler baş gösterirse Ouabain, Digital gibi kalb ilâçları ve Novurit, Salyrgan gibi bol idrar söktürücü ilâçlara baş vurulur. Bu hastaların istirahat etmeleri, tuzsuz ve kuru yemekler yemeleri, suyu çok azaltmaları ve sulu şeyler yememeleri, heyecanlanmamaları lâzımdır.

Kalb hastalıklarından mitral darlığı müstesna hiçbiri gebeliğe mâni değildir. Fakat kalbin kapaklardaki ârızadan dolayı hâsıl olan bozukluğu yenebildiği müddetçe (yani muavaza oldukça) gebelik doğrudur. Muavaza bozulursa veya bozulacak gibi ise gebelik doğru değildir.

3. **MİYOKARDİTLER** — Kalp adalesinin kendi iltihabı demektir. Kalbin en çok tehlike doğuran hastalıklarından biridir.

İki türlü Miyokardit vardır: a) Had, b) Müzmin.

a) **HAD MİYOKARDİT:** Bütün mikroplu ve ateşli hastalıklarda kalbin etinin de müteessir olması mümkündür. Burada basit bir bademcik iltihabından tutunuz da tifo hastalığına kadar her türlü mikroplu hastalık bunu yapabilir. Romatizma, tifo, tifüs, kuşpalazı, kalp adalesini en çok bozanlar arasındadır.

Miyokarditin başladığı sırada kalp civarında, sol meme etrafında nahoş bir his, sağır bir ağrı, bazan yanma hissi duyulur. Tansiyon düşer, nabız küçülür. Sayısı artar. Bazan intizamsızlıklar da baş gösterir. Hastalık ilerlerse ayaklar şişmeye başlar. Kalpteki bu ârızanın mutlaka devamlı olması lâzım gelmez. Çok kere tedavi ile asıl hastalığın geçmesi üzerine bu da geçer. Fakat bazan da müzmin bir şekil alarak hastanın hayatı boyunca devam edecek bir malûliyet halini alabilir.

b) **MÜZMİN MİYOKARDİTLER:** Bu şekil, ya hâd şeklin devamından ibarettir. Yahut daha ilk günden itibaren müzmin bir yol takip eder. Bunlarda hastalık daha az gürültülüdür. Ağrı hissi yok gibidir. Fakat çabuk yorulurlar. Nefesleri kesilir ve çarpıntı, nabızda intizamsızlık olur. Hastalığın ileri devrelerinde karaciğer büyür, ayaklar şişer, yüz morarır, nefes darlığı artar ki bu hale [Kalp kifayetsizliği] denir.

TEDAVİ. — Had ve müzmin şekillerin tedavisi başka başkadır. Had miyokarditli derhal yatağa yatırılmalı. Ruhî ve bedenî tam istirahat temin edilmeli, hazmı kolay, hafif yemekler verilmelidir. Eğer kalb topallamıya başlarsa yani nefes darlığı, morarma, hattâ şişme baş gösterirse veya sadece intizamsızlıklar varsa Ouabain veya Digitalin verilir. Hattâ kalb üzerine sıcak şeyler konur.

Müzmin miyokarditte ademi intizam var ve hasta da nefes darlığı ve çarpıntıdan müşteki ise ara sıra Ouabain verilir. Yatağa yatmak mecburiyeti yoktur. Fakat şişler, morarmalar filân baş gösterirse yatağa yatmalı ve önce Ouabain ve sonra Digital verilmeli. Yemekleri susuz ve tuzsuz olmalıdır.

4. Perikarditler: Kalbin dış zarının iltihabına denir. Miyokardit ve andokardit yapan bütün sebepler burada, da sebep olabilir. Ayrıca sebepler arasına verem de girer. Perikarditlerin üç türlüsü vardır: a) Kuru, b) Sulu, c) Yapışmalı.

a) **Kuru perikarditler:** Her kuru perikardit önce kuru olarak başlar: Ateş yükselir. Sol meme etrafında ağrı ve yanma vardır. Ağrı bazan daha aşağıda kaburagların alt kenarında hissedilir.

Hastanın kalbi dinlenirse iki meşin'n sürtünmesinden çıkan sese benzer bir sürtünme sesi duyulur. Bu şekil ya, iyi olur. Yahut su toplıyarak [sulu perikardit] halini alır.

b) **Sulu perikarditler:** Perikard'ın kesesi içine su toplanmasile kendini belli eden perikarditlere sulu denir. Bunun da dört çeşidi vardır:

I— Sulu fibrinli, II— Cerahatli, III— Tefessüh etmiş cerahatli, IV— Kanlı.

I— Birinci şekil en çok görülendir. Bilhassa romatizma ve veremden ileri gelenlerde perikard kesesi içine kanın seromu ve bir de fibrinden ibaret bir mayi toplanır.

Böyle hastalarda ateş yükselir. Hastada sıkıntı, nefes darlığı, morarma vardır. Nabız küçük, tansiyon düşük ve kalp dinlenirse seslerin çok derinden geldiği hissedilir .Bu şekil iyi olursa su kaybolur ve çok defa perikard kesesinin iç ve dış parçaları arasında yapışıklıklar bırakır.

II— Cerahatli şekil: Cerahat yapan her mikrop bunu yapabilir: Pnömokok, istreptokok, istafilokok gibi... Fakat en sık görüleni pnömokoktan ileri gelir ki zatürreeyi müteakip olur. Bunun da ârazları birinci şekil gibidir. Ağır bir hastalıktır.

III— Tefessüh etmiş cerahatli şekil: Adından da anlaşılacağı üzere bu şeklin evvelkinden farkı cerahatinin fena kokulu olmasındandır. Bu tefessüh yapan mikroplardan ileri gelir. Çok ağır bir hastalıktır.

IV — Kanlı Perikardit: Bunu perikard kesesine kan toplaması anlamına gelen Hemoperikard'dan ayırmak lâzımdır. Sebebi en başta verem olmak üzere birçok mikroplardır. Perikarditlerin mikropsuz çeşitleri de vardır. Bunlar iki hastalığın ihtilâtı olarak görülür: Biri kalbin koroner damarlarının tıkanmasından ileri gelen infarktüs'te [Bak: infarktüs] diğeri de üremi'dedir.

c) **Yapışmalar:** Bunları ayrı bir şekil olarak mütalâa etmek doğru değilse de tıp kitaplarında böyle âdet olduğundan dolayı biz de yazdık. Hakikatte gerek kuru ve gerekse sulu perikarditlerin neticesinden ibarettir. Kuru perikarditlerin şululardan ziyade yapışıklık yaptıkları ileri sürülmektedir.

Bu yapışıklıkların pek çok çeşitleri vardır: Ya perikard'ın iki yaprağı birbirine tam olarak yapışır. Yanlarda, arkalarda yapışan şekiller de vardır. Bir de perikardın göğsün ön duvarına, ciğerlere veya arka kısımdaki uzuvlara yapışması da görülen şeylerdendir. Bunlardan iki yaprağın birbirine tam yapışması en ağır şekildir ki neticesi Pick sirozuna kadar gider [Bak: Pick sirozu]. Diğerlerini anlamak ancak rontgende kabldir.

TEDAVİ. — Perikarditlerin tedavisi şekline göre değişir. Umumiyetle veremden ileri gelenlerde (C), (D) vitaminleri, kalsiyum şırıngaları, kuvvetlendirmek lâzımdır. Romatizmadan ileri geliyorsa ***salisilât*** *tedavisi lâzımdır.*

Fazla su toplar da ***hayatı*** *tehdit ederse usulü veçhile perikard kesesine iğne sokup suyu boşaltmak lâzımdır. Kanlı şekillerde miktar çok fazla olmadıkça bu yapılmamalıdır. Cerahatli şekillerde Sulfamid veya Penicillin lâzımdır. Cerahatli şekillerde ameliyat da yapılır. Tefessüh etmiş cerahatli şekiller çok ağır olup tedaviden pek fayda görmezler. Ağır bir ameliyata da pek tahammül edemezlerse de tecrübeye değer.*

Yapışık şekillerde yegâne çare ameliyattır. Bu ameliyat birçok defa hayat kurtarıcıdır. Perikarditli hastalar umumiyetle yatakta yatmalıdır. Bedenî ve ruhî tam istirahat lâzımdır. Arkalık koyarak dayanmalı ve az konuşmalıdır. Yemekleri kolay hazmolabilen hafif şeyler olmalıdır.

5— Kalbin koroner damarlarının hastalıkları: Koroner damarları denilen bu ince damarlar kalp adalesi gibi önemli bir uzvu besledik-

lerinden dolayı ârızaları da çok önemlidir. Bunlar sağlı sollu iki tanedir. Bu damarlar kalbin ötesine berisine daha ince kollarla dağılırlar. Bütün vücude giden kanın yüzde beşinin bu damarlara gittiği düşünülürse kan deveranının herhangi bir bozukluğunun ne neticeler doğuracağı kolayca anlaşılır.

Koroner hastalıkları onun bir pıhtı veya herhangi bir yerden kopan bir parça ile tıkanması, iltihabı, frengisi, damarı vücude getiren boruda skleroz dediğimiz sertleşme ve bundan ileri gelen daralma, asabî ârızalarıdır.

Bir kan pıhtısı veya başka yerden kopmuş bir parçanın gelip koroneri tıkaması ender görülen bir şeydir. İltihapları, muhtelif mikroplarla olabilirse de bu da çok görülmez. Frengi bu damarın içinde az görülür. Fakat damarın aortadaki ağzının frengi neticesi büzülmesi oldukça çok görülür. Koronerlerin en çok görülen hastalığı arteriyosklerozudur. Bu vücutteki arteriyosiklerozun tecellilerinden olup koronerlerde belki de vücudün herhangi bir yerinden çok önce başlar.

Koronerlerin asabî hastalıkları, onun zaman zaman teşennücî bir şekilde büzülmesini mucip olur. Bu hal asabî eşhasta çok görülür.

Koronerin bütün bu hastalıkları onun içinden kan geçmesini güçleştirir veyahut büsbütün meneder. Bunun neticesi olarak iki vaziyet doğar:

1— Hâd vaziyet yâni kan geçmesinin birdenbire güçleşmesi,

2— Müzmin vaziyet güçlüğün az ve fakat gittikçe yavaş yavaş artması.

Hâd vaziyet de iki türlüdür: Biri birdenbire daralır ve fakat tam tıkanmaz ki buna eski tıp dilinde (Hunnakı sadır) derlerdi. Şimdi (Angor pectoris) veyahut (Angina pectoris), (Angine de poitrine) gibi adlar verilmektedir .

Tam tıkanma olursa ona (infarktus) denir.

Müzmin vaziyet de iki ârıza doğurur: Biri (Astma Kardiyale), diğeri ise kalp etinin yavaş yavaş etlikten çıkıp fibroz denilen bir hale gelmesidir.

Şimdi bunları birer birer anlatalım:

(Hünnakı sadır) veya (Anjin dö puvatrin) namile halk arasında meşhur olan hastalık müthis bir şeydir. Kalpte yâni sol meme etrafında, bazan iman tahtası denilen göğsün ön ve ortasındaki kemik üzerinde bazan ise daha aşağılardan başlayan şiddetli bir ağrı olup klâsik şekli şudur: Ağrı göğüsten sol kola doğru ve oradan sol elin parmak uçlarına doğru yayılır. Ağrı ile beraber kolda ve elde bir uyuşma hissi başlar. Hasta kendini ölümle karşı karşıya gelmiş olarak hisseder. Soğuk terler döker. Ağrı okadar kuvvetlidir ki hasta olduğu yerde kalır. Rengi sararır. Eskiler bu ağrıyı şu şekilde tarif ederlerdi: [Ağrı başladığı zaman tabanca ile yürümesi için tehdit edilse kurşunu yemiye razı olur ve fakat yürüyemez]. Ağrı birkaç saniyeden birkaç dakikaya kadar sürer ve sonra geçer. Ağrı geçtiği zaman hasta kendini yorgun ve bitkin ve nevmit hisseder. Fakat bu klâsik şekil her zaman bulunmaz. Bazan daha hafif şekildedir. Birçok hastalar yürürken göğüslerinde hissettikleri ağrı ve tazyik sebebile durup biraz dinlendikten sonra tekrar yollarına devam ederler.

Bu nöbetler dolu mide ile ve asabîleşme ile artar. Hele mide dolu iken cinsî münasebet veya herhangi bir yorgunluk, yokuş ve merdiven çıkmak, zor bir iş yapmak doğru değildir. Zira nöbetlerin en vahim bir şekilde tekrarlamasına yol açar.

TEDAVİ. — İki safhada olur: Biri nöbet esnasında, diğeri nöbet haricinde. Nöbet esnasında Nitrit damil koklamak, Trinitrin şekerlemelerini ağızda emmek, Nitritdösut veya morfin ampulleri şırınga etmek, kalb üzerine sıcak şeyler koymaktır. Kalb eti hulâsaları olan Lacarnol, Map, Myofort, Embran gibi ilâçların şırıngası da faydalıdır. Embran ile Strofantin'in birleşiği olan Strophil adındaki ilâç da damara şırınga edilirse çok iyi gelir. Bunlar damarın genişlemesine ve böylelikle kalb etine kâfi kan gitmesine imkân hazırlarlar.

Son yıllarda bilhassa Amerikada bu hastalığı ameliyatla tedavi etmek için bir cereyan başlamıştır. Bazı muvaffakiyetli neticelerden de bahsedilir. Nöbet haricinde ayni ilâçları kullanmak, arteriyosklerozda iyod, frengide ise salvarsan hariç, civa ve bizmut kullanmak lâzımdır. Kalb üzerine kısa dalga diyatermi tedavisi de çok iyidir.

İnfarktus: Bu koroner damarlarının tam tıkanması demektir. Bu tıkanmanın, kalpten gelen bir parça ile olması enderdir. Fakat frengi, arteriyoskleroz, hattâ asabiyet hasebile tıkanma olur. Bu takdirde hünnakı sadır nöbetinde görülenin çok daha fecii bir manzara hâsıl

olur: Ağrı her türlü tahminin üstündedir. Birçok defa hasta kendini kaybeder ve yere düşer. Ağrı hiçbir şey ile teskin edilemez. Çok defa morfin dahi tesirsiz kalır. Saatlerce ve çok defa günlerce ağrı sürer, tansiyon düşer. Nabız çok zayıftır. Hasta mütemadiyen soğuk terler döker. Ateş yükselir. İdrarda şeker görülür. Hastanın kanında akyuvar dediğimiz lökositler artar.

Eğer tıkanma, koroner damarlarının büyük bir şubesinde ise ânî olarak ölür ki halk arasında [sektei kalp] denilen şeydir. Ölüm bazan birkaç gün sonra da olabilir. Fakat küçük şubelerin tıkanmasında hastanın ölmesi icabetmez. Böyle infarktus geçirip de büsbütün iyilesmiş hastalar da vardır. Hastalığı bir müddet devam edenlerde kalbin kifayetsizlik haline girmesi ve şişlik, nefes darlığı, morarma olması da mümkündür. İnfarktus'un bir tek defa olması şart değildir. Birçok nöbetler olması da mümkündür.

TEDAVİ. — Nöbet esnasında morfin, nitrit şırıngaları, kalb üzerine sıcak havlu veya termofor koymak, nöbet geçtikten sonra kalbin kuvvetini toplaması için Strofantin, Strophil gibi ilâçlar kullanmak lâzımdır. Eğer kalb kifayesizliği teessüs etmiş ise artık hastayı bir infarktus'lu gibi değil, bir kalb kifayesizliği hastası olarak telâkki ve ona göre Ouabaine ve Digital müstahzarları, civalı idrar söktürücü ilâçlar verilir.

Bu hastalığın nöbeti hastanın yatağa çivilenmesini icap ettirir. Hiç hereket etmemeli, hattâ zarurî ihtiyaçlarını başkasının yardımile yatağında defetmelidir.

İlk zamanlar sadece sulu ve püre gibi gıdalar verilir. Sonra tedricen normal tegaddiye geçilir. Gıdalar azar azar ve üç saatte bir verilmelidir.

İnfarktus nöbetinden sonra hastanın iki ay ayağa kalkmaması lâzımdır.

Astma Kardiyale: Koroner damarının yavaş yavaş tıkanmasından husule gelen iki ârızadan biridir. Bu nöbet halinde gelen bir nefes darlığıdır. Astma bronşiyale denilen asıl Astma hastalığına çok benzer. Yalnız ondan bazı farkları vardır. Asıl astma hastalığı çocuklarda ve gençlerde, astma kardiyale ise orta yaşlı ve yaşlı kimselerde olur. Asıl astma nöbetinin vakti saati yoktur. Halbuki astma kardiyalede nöbet hemen daima geceleri gelir ve eski bir kalp hastasıdır. Asıl astmalının kalbi sağlamdır.

Nöbet geldiği sırada hasta bir sıkıntı hisseder, oda havasızmış gibi gelir. Pencereyi açtırır. İki ellerile yatağa dayanarak zorlu bir nefes alır. Hasta morarır, terler. Saatlerce bu hal sürer. Nöbet geçtiği zaman yorgun ve bitkin bir hale gelir.

TEDAVİ. — Bir tek ilâcı vardır, o da morfindir.

Fibrosis lenta cordis. — Bunun mânası uzun seneler koronerlerden iyi kan gidememesi yüzünden iyi beslenemiyen kalb adalesinin büyük bir kısmının soysuzlaşarak etlikten çıkıp deri gibi bir şey olmasıdır. Bu hale gelen kalbin kuvveti çok azaldığından takallüsleri pek zayıf olur ve binaenaleyh kan dolaşımı yerinde olamıyarak kalb kifayesizliği dediğimiz vaziyet hâsıl olur.

Tedavisi: Kalbi takviyede kullanılan Ouabaine ve Digitaline gibi ilâçlar ise de bunlardan da büyük bir şey beklememek lâzımdır.

KALP KİFAYESİZLİĞİ — Kalp bahsinde sık sık tekrarladığımız bu tâbirle neyi kastediyoruz? Kalp hastalanmakla beraber biraz genişlemek ve biraz da adalesi kalınlaşmak suretile vazifesini yapmıya devam ederse bu hale muazava (Compensation) hali denir. Kalp senelerce böyle çalıştıktan sonra artık ihtiyat kuvveti tükenir ve kan dolaşımını tam bir şekilde temin edemezse o zaman bazı şeyler belirir ki buna kalp kifayetsizliği (insuffisance cardiaque) veyahut muavaza bozukluğu (Décompensation) denir. Bazan kalbin yalnız sağ yarısı iyi çalışmaz. Buna sağ kalp kifayetsizliği denir, ki böyle olunca hastanın karaciğeri şişer. El ve ayakları şişer. Karnında su toplar. Bazan da yalnız sol yarısı iyi çalışmaz buna da sol kalp kifayesizliği denir ki akciğerlerde kan toplanması, nefes darlığı, morarma gibi belirtileri vardır.

Fakat sağ veya sol yarım kalp kifayesizliği sonuna kadar böyle kalmaz. İki tarafı da kaplar. O zaman hastada hem sağ hem de sol kalp kifayesizliği belirtileri bir arada bulunur. Yâni, morarma, nefes darlığı, bütün vücudün şişmesi, göğüs ve karın boşluğunda su toplaması, uykusuzluk, gürültülü nefes alma, (Astma Kardiyale) nöbetleri gibi...

TEDAVİ.— Kalb kifayesizliği olan bir hasta derhal yatmalıdır. Yatakta arkalık koyarak yarı oturur vaziyette yatmalıdır.

*Gıdası, kuru ve tuzsuz olacaktır. Unlu ve nişastalı, şekerli şeyler esas gıda olmalıdır. Biraz albüminli gıdalar (et, yumurta, peynir) de verilir. Su içmemeli, 24 saatte yemeklerin, meyvaların suyu ve içtiği su yekûnu bir litreyi geçmemelidir. Karnında ve göğsündeki sular husus*î *âletlerle boşaltılmalı, ayrıca çok kuvvetli bir müshil (meselâ Alman rakısı) verilmelidir.*

Bir taraftan da asıl kalb ilâçlarına başlanır. İlk önce 2 - 4 gün Ouabaine *vermeli, sonra* Digitaline *almalıdır.*

Bir taraftan da vücutte toplanan suları defetmek için idrar söktürücü ilâçlar kullanılır: Diyoretin ve Teobromin gibi.. son senelerde civalı bazı idrar söktürücü ilâçlar icat edilmiştir ki, bunların günde 2-8 litre suyu idrar halinde vücutten dışarı attığı düşünülürse kalbi nasıl bir yükten kurtardıkları anlaşılır. Bunlarin en meşhurları Salyrgan, Novurit, Neptal'dir. Bu ilâçlar adaleye, damara, hattâ karın boşluğuna şırınga edilebilir.

6— Asabî kalp hastalıkları: Kalpte uzvî bir âfet olmaksızın yalnız sinirlerinin bozukluğu yüzünden kalpte rahatsızlık hissini uyandırır. Bunları iki grupa toplamak mümkündür:

1— Kalp nevrozları,

2— Da Costa hastalığı. [Bak: Da Costa hastalığı].

Haddi zatinde bu iki grup arasında yakınlık ve benzerlik çoktur. Fakat ayrıldıkları noktalar da vardır.

Kalp nevrozları, esasen asabî şahıslarda olur, kalpte ağrı, hattâ hünnakı sadrı taklit eden ağrılardan, yanmalardan, çarpıntı, burkulma, kalbin tersine dönmesi hissi, kalbin boğaza doğru geldiği zannı, kalbin koparıldığı hayali gibi hisler vardır. Bu hastalar çok telâşlıdırlar. Hattâ hakikî bir kalp hastasının bir şikâyetine mukabil bunlarda on şikâyet işitilir.

Bunlar yalancı değildir. Fakat kalplerinde hissettikleri ârıza yalancıdır. Hakikî kalp hastası hekimin izahlarına inanır. Bunlar katiyen inanmaz ve [hekim anlamadı] derler. Ya hekim hekim dolaşarak veya şuradan buradan tedarik suretile sayısız ilâç kullanırlar ve hepsinin tesirsizliğinden şikâyet ederler. Bunlarda nevroz yalnız kalbe münhasır olmayıp, mide ve barsakta hattâ akciğerlerinden ve karaciğerlerinden de şikâyet ederler.

TEDAVİ. — Bunların bütün şikâyetlerini çok iyi dinlemek, hiçbir şeyi ihmal etmemek, gayet esaslı surette muayene etmek ve nihayet bir taraftan telkin, diğer taraftan Eserin, Bromür, Valeryan, Kratagüs gibi ilâçlarla teskin etmek, ılık banyolar, duşlar, açık havada ve denizde gezinmeler, tebdili hava tavsiye edilir.

KALP URLARI — Ender görülen ve teşhisi çok güç ve tedavisi olmıyan bir hastalık olduğundan burada tafsilât vermek lüzumsuzdur.

KALBİN ANEVRİZMALARI — Kalbin kulakçık veya karıncıklarından birinin muayyen bir noktasında zayıflamadan dolayı o kısmın bir fıtık kesesi gibi dışarı fırlaması demektir. Bu ya doğuştan bir kusurdan olabilir, yahut da (infarktus) neticesi kalbin etinin bir kısmı ölü gibi bir hale gelir ve oradan kan tazyiki altında fıtık gibi dışarı fırlar.

TEDAVİ. — Yoktur.

KALPTE EKİNOKOK KESESİ — Ekinokok denilen kurt vücudün her yerine gidip yapışarak bir kese yapabildiği gibi kalpte de yapabilir. Bu kese nadir ise de mümkündür. Olduğu takdirde rontgen ile ve (Kazoni) ve (Weinberg) teamülleri yaparak teşhisi mümkündür [Bak: Kazoni ve Weinberg teamülleri].

TEDAVİ. — Ekinokok kesesi olan yerde ameliyattan başka çare yoktur. Kalbin tamamen dışında olanlarda ameliyat nisbeten kolay ise de etine gömülmüş durumlarda çok tehlikeli ve muvaffakiyet ihtimali azdır.

KAN, EVSAF VE TERKİBİ — Hayatın devamını temin eden ve damarlarla kalbimizi dolduran kırmızı renkli bir mayidir. Normal insanda kan koyu kırmızıdır. Kansızlarda açık renkli, kalp hastalarında ve (Vaquez) hastalığında [Bak: Vakez hastalığı] çok koyu, pekmez gibidir. Kan iki unsurdan teşekkül eder: Su kısmı, hücre kısmı.

Kanın su kısmına plâzma (Plasma) denir. Bu kısımda su, albümin, fibrin, tuz, kireç, demir, fosfat, birçok uzvî ve gayrı uzvî maddeler vardır.

İçinde bulunan fibrin onun pıhtılaşmasını

temin eder. Plâzmayı kandan ayırmak için kanı (santrifüjör) denilen alete koyup dondurmak lâzımdır. O zaman kanın hücreleri tübün dibine çöker .Plâzma denilen su kısmı üste çıkar. Bu su, bir müddet bırakılırsa bir pıhtı teşekkül edip dibine çöker ve üstünde berrak sarımtırak bir su kalır ki buna serom denir. Tedavide kullanılan bütün seromlar kan pıhtılaştıktan sonra kalan bu sudan ibarettir.

Kanın hücrelerine gelince: Bunlar üç türlüdür:

Alyuvar (eski dilde küreyvatı hamra, şimdi eritrosit),

Akyuvar (eski dilde küreyvatı beyza, şimdi Lökosit),

Üçüncüsü de trombosit (eski dilde safihâtı demeviye) dir.

Alyuvarlar (eritrositler) : Bunlar ancak mikroskopta görülebilen küçücük yuvarlaklardır. Bunların sayısı bir milimetre mikâbında erkeklerde beş milyon, kadınlarda dört buçuk milyondur. Bu sayı azalırsa kansızlık, çoğalırsa (eritremi) denilen kan fazlalığı olur. Bu yuvarlaklar, kanın bütün hücreleri gibi kemik iliğinde teşekkül eder. İlk teşekküllerinde hücrelerin ortasında (Nüve) denilen çekirdeği vardır. Fakat kemik iliğinin damarlara geçmeden önce nüvesini kaybeder. Nüveli alyuvarlara (eritroblast) derler. Bunlar, sağlam insan damarında ender görülür. Bazı hastalıklarda ise daha çok görülür. Bu yuvarların üstünde incecik bir zar vardır. İçinde (Hemoglobin) denilen ve içinde demir bulunan kanın boyalı maddesi vardır.

Sağlam insanda bunun nisbeti % 100 dür. Eğer bu nisbet azalırsa kansızlık var demektir. Hemoglobinin vazifesi, kan akciğerlerden geçerken havanın oksijenini almak ve onu vücudün ihtiyacı olan yerlerine götürmektir. Vücutte faaliyet neticesi şeker yanıp da karbon asidi teşekkül eder ki kan bunu alınca rengi siyahlaşır. Sonra ciğere gidince karbon asidini havaya verir. Görülüyor ki yaşıyabilmemiz için bulunması şart olan oksijeni taşımak için hemoglobine ihtiyaç vardır.

Akyuvarlar (Lökositler) : Eskiden bunlara küreyvatı beyza denirdi. Bunlar alyuvarlara nisbetle daha büyüktür. Bunların damar içindeki hareketleri daha yavaştır, damarın kenarından yürürler. Alyuvarlar ise ortadan giderler. Akyuvarların oratsında çekirdek (nüve) vardır. Bu nüvelerin şekline göre çeşitleri vardır. Nüve büyük, protoplâzma onun etrafında ince bir şerit gibi kalırsa onlara (Lenfosit) derler.

Hem nüve hem de protoplâzma büyük ve yuvarlak olursa onlara (Mononükleer) derler.

Nüvesi birkaç parçalı olanlara (Polinükleer) derler. Boya alışlarına göre çeşitleri vardır. Protoplâzmalarının içinde kum taneleri gibi ince tanecikler vardır. Bunlar açık kırmızı boyanırsa (eosinofil), morumtırak boyanırsa, (Nitrofil), koyu mor maviye yakın olursa bunlara da (Bazofil) denir. Polinükleer denilen akyuvar cinslerinin kemik iliğinde olgunlaşmamış şekillerine (Promyeloblast), (Myeloblast), (Promyelosit), (Myelosit) gibi adlar verilir. Bunlar ancak hastalık halinde damarlara geçerler. Alyuvarlar bir milimetre mikâbı kanda 6000-8000 kadardır.

Trombositler: Bunlar kırmızı yuvarların dörtte biri kadardır. Bunlar kanın pıhtılaşmasına sebep olur. Normal sayıları 200,000 kadardır. Bunlar bazı hastalıklarda çok azalır. 35 binden aşağı düşerse ona kritik hududtan aşağı düşmüş derler.

İnsan kanı, kilosunun takriben on dörtte biri ağırlıktadır. Meselâ 65 kilo ağırlığındaki insanın beş kilo kanı vardır. Bir insan birdenbire kanamalarda kanının yarısını kaybetmeye tahammül edebildiği halde müzmin kansızlıklarda normalin % 90 ını bile kaybedebilir.

KAN ALMAK — Kan iki maksatla alınır : 1— Muayene için, 2— Tedavi için.

1— Muayene için kan çeşitli usullerle alınır. Bazan parmağın uctundan, alınır. Meselâ kan saymak, kanda sıtma mikrobu aramak gibi maksatlarla... Bazan da damardan alınır. Bunun için tıpkı damara şırınga yapar gibi [Bak: enjeksiyon] damar hazırlanır. İğne damara girince şırınga ile istenilen miktarda kan alınır. Mikropsuz bir kaba (meselâ tüp içine) aktarılır. Kulak memesinden çok ufak çocuklarda baştan da kan alınır.

2— Tedavi maksadile kan almak, ya hasta insanın kanını alıp bir maksada hizmet etmek veyahut kan vericilerden kan alıp hastaya vermek içindir.

Bu kan damardan alınır. Hastayı tedavi etmek gayesi en çok üremide, yahut tansiyonu yüksek olanlarda alınan kanda vardır. Bunun

için 200-300 hattâ beş yüz gram kan alınır.

Başkasına vermek için kan almak, vücudü sağlam ve kan vermeye müsait kimselerde yapılır. Bu da yine (200-500) gram arasındadır. Bu kimselerin ayda bir defadan fazla kan vermeleri doğru değildir.

KANAMALAR — Kanın damardan dışarıya çıkmasına kanama denir. Bu ya ârızî yahut marazî olur.

Arızî olanlar yaralanma, berelenme gibi bir sebeple damarın kesilmesi veya yırtılması neticesinde olur. Bir insanın eline iğne batması, bıçakla kesilme veyahut düşüp bir yerinin berelenmesi burnunu karıştırıp bereleme gibi hallerde olan kanamalar bu kabildendir.

Marazî kanamalara gelince: Bu ya kanama istidadının neticesidir. Yahut herhangi bir hastalığın ârazıdır.

Kanama istidadına tıp dilinde (Diathèse hémorrhagique) denir. Bu grupta pek çok hastalıklar vardır. (Hemofili), (Purpura) lar gibi.. Bunlarda sebepli sebepsiz ağız, burun, mide, barsak, böbrek kanamaları olduğu gibi deri altına, et içine veya kemiğin üstündeki (Periost) denilen zarın altına kanamalar olur. Kanama, başka bir hastalığın ârazı olabilir. Meselâ tifo, sıtma gibi ateşli hastalıklarda, böbrek hastalığında, damar sertliğinde, mide, barsak yaralarında, tansiyon yüksekliğinde olduğu gibi...

Bu kanamalar burunda, beyinde, idrar yollarında, kalpte, deri altında görülür. Kanamalar, kan dışarı akarsa dış kanama, vücut içinde kalırsa iç kanama adını alır. [Bak: İç kanama].

KAN DURDURMAK — Bir yerde kanama olunca bu sadece insanı kansız düşürmekle kalmaz. Çok devam ederse veyahut pek fazla gelirse hayatı tehlikeye düşürür. Onun için kanamanın durdurulması lâzımdır.

Büyük bir yer kesilmiş ise damarı pensle tutmak ve dikmek lâzımdır. Ufak kanamalarda gaz veya pamukla tıkamak veya sarmak da kanı durdurabilir. Büyük kanamalar kol veya bacakta olursa o zaman da önce kolu veya bacağı yukarıdan boğarak sonra kanı durdurmak lâzımdır.

Kan durdurmak için birçok ilâçlar vardır: Kalsiyum, (C) vitamini, (K) vitamini, ergotin, emetin, Claudène gibi...

Kan durdurmak için buz yutmak, buz kesesi koymak gibi şeylerden de istifade edilir. Kan durdurma, kanamanın yerine göre değişir. Meselâ beyin kanamasında başa buz koymalı. Damardan kan almalıdır. Mide kanamasında karına buz koymak, buz yutturmak, Kalsiyum, vitaminler ergotin, Claudène şırıngaları yapılır. Rahim kanamaları olursa ergotin ve Hypophysine iyi gelir. Bacakları aşağı tutmalıdır.

Kanama istidadına bağlı kanamalarda damara sağlam insan kanı nakli, (C) ve (K) vitamini şırıngaları iyi gelir.

Dış gebelik kanaması olursa derhal ameliyat lâzımdır. Basur memeleri kanarsa o zaman fitil koyarak kan durdurmaya çalışılır.

KAN GRUPLARI — İnsanların kanlarının hepsi aynı cinsten değildir. Bazı insanların kanı başka kanla karışınca kaynaşamaz. O zaman içindeki alyuvarlar ya erir, yahut birbirine yapışır ki bu hal damar içinde olursa çok tehlikelidir. Çünkü kan vermek lâzımgeldiği zaman alıcının kanı ile vericinin kanı birbirine uymalıdır. Uymazsa söylediğimiz tehlikeli yapışma veya erime olur.

İşte uzun araştırma ve tecrübelerden sonra insanları kanlarının vasıflarına göre dört grupa ayırmışlardır: (A), (B), (AB) ve (sıfır).

A grupuna mensup insanlar birbirlerinden kan alıp verebilirler. Ve bir de sıfır grupundan alırlar. Fakat başkasına kan veremezler. (B) grupundakiler de sıfır grupundan kan alırlar. Ve kendi aralarında alıp verebilirler. Fakat başkasına kan veremezler.

(AB) grupunda olanlar ise herkesten kan alabilirler ve fakat hiç kimseye kan veremezler. Bunlara [umumî alıcı = receveur général] derler.

Sıfır grupuna gelince: Bunlar kendi aralarında kan alabilirler fakat başka hiçbir gruptan alamazlar. Buna mukabil herkese kan verebilirler. Bundan dolayı bunlara [umumî verici = donneur général] derler.

Kan gruplarında ikinci derecede grup taksimleri ve (Rh) faktörü diye mühim bazı şeyler varsa da bunlar halktan ziyade doktorları ilgilendiren şeyler olduğundan bahsedilmiyecektir. Kan grupları tayini yalnız insandan insana kan nakli için değil, veraset ve adliye işlerinin hallinde de işe yarar.

Bazı defa bir yerde bulunan kan eserinin muayenesi bahis mevzuudur. Bazı defa ise or-

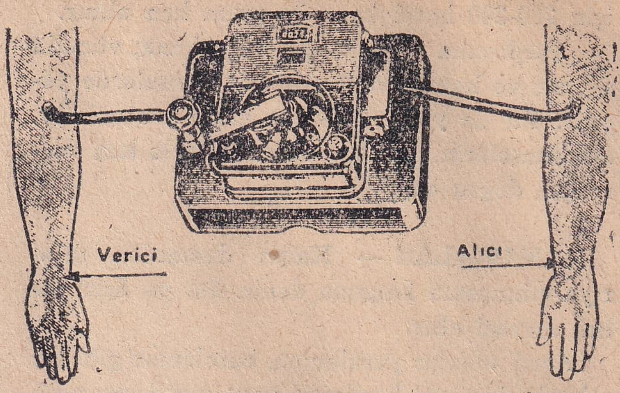
tada gayrımeşru bir çocuk vardır. Annesi malûm, babası ise baba olduğunu inkâr etmektedir. Anne ise çocuğumun babası budur, diyor. Bu kabil vaziyetlerde annenin, baba olduğu iddia edilenin ve çocuğun kan grupları tayin edilerek çok kere bir hükme varılabilir. Çok kere diyorum, çünkü bazan da bu imkânsızdır. [Bu hususta doktor Nurettin Onur'un kan grupları adlı kitabında kâfi malûmat vardır].

KAN NAKLİ — Tarihin en eski zamanlarından beri sağlam insandan hastaya kan vermek, bir tedavi usulü olarak kullanılmıştır. Fakat bu usul kullanıldıkça hastaların bazan iyi olup kurtulmalarına mukabil, bazan da bilâkis fenalaşıp öldükleri görülmüştür. Nihayet aradan uzun yıllar geçtikten sonra bunun sebebi anlaşılmıştır: İnsanların kanları hepsi aynı cinsten değildir. İşte ondan sonra cinslerine göre insanları guruplara ayırmışlardır. [Bak: Kan Grupları].

Bu iş malûm olduktan sonra kan verme kolaylaşmış ve hasta tedavisinde çok istifade edilmiştir. En basit usul, kanı pıhtılaştırmıyan, sitrat dö sudlu bir mahlûlle karıştırıp vermektir. Bu da âdi şırınga ile yapılabilir.

Ondan sonra transfuseur denilen kan nakli cihazları yapılmıştır. Bu cihazların bir çok çeşitleri vardır. Meselâ son zamanlarda yapılanları, verilen kanın miktarını da rakamlarla göstermektedir.

Kan nakli harplerde çok işe yaramaktadır. Yaralanarak büyük kan kayıbı olanlara kan verilmektedir. İspanya dahilî harbi sırasında başlıyan muhafaza edilmiş kanın cepheye sevki, bu harpte geniş mikyasta tatbik sahası bulmuştur. Bilhassa Anglo-Sakson memleketlerinde ücretli ve gönüllü kan vericilerden kan almak için istasyonlar tesis edilmiş ve alınan kan muhafaza edilerek cepheye şişeler içinde sevkedilmiştir.

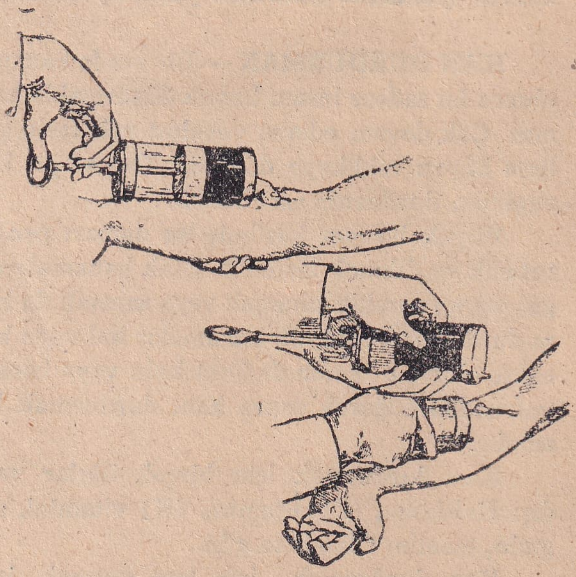


Kan nakline hizmet eden Transfüziyon cihazı.

Kan vermek yalnız böyle kan kaybedenlere mahsus değildir. Hastalık neticesi kansız kalmış olanlar da, kan hastalıklarından bazılarında, bazı ateşli hastalıklarda ve bilhassa lohusalık humması, kan ufuneti (Septisemi) hallerinde kan nakli yapılmaktadır.

Bir insana verilen kanın büyük miktarda olması şart değildir. Meselâ iki kilo kan kaybetmiş bir insana yarım kilo kan vermek hayat vermek demektir. Keza kan hastalıkları, ameliyat hazırlıkları, lohusa humması ve septisemi hallerinde 200-300 gram kan, herhangi bir ilâcın yapamıyacağı hizmeti yapmaktadır. Bu işin memleketimizdeki şekli çok noksan ve iptidaîdir. Medenî teşkilâta ihtiyacımız vardır.


Eski usulle damardan kan alınması.


Eski usulle damara kan verilmesi.

KAN İŞEMEK — Buna eski tıp dilinde tebevvülü dem derlerdi. Avrupa dillerinin ekserisinde kabul edilen (Hematüri) tâbiri yavaş yavaş bizim tıp dilimizde de yer almaktadır.

İdrarda kan bulunması böbrekten idrar mecrasının dışarıdaki ucuna kadar birçok yerlerden ve birçok sebeplerle gelebilir. Yukarıdan aşağıya doğru sıra ile kan gelebilen yerleri ve hastalıklarını mütalâa edelim:

Evvelâ böbrekleri ele alalım. Böbreklerde itihap (yâni Nefrit) olunca idrarda kan görülebilir. Böbrek kanserlerinde, böbrek vereminde de kan işeme vardır. Bir de sıcak memleketlerde görülen (Bilharziya) kan işemeye sebep olur.

Böbrek taşları da hareket ettirecek bir sebeple yerinden oynadıkça küçük yırtılmalara sebep olur ve kanama yapar.

Böbreğin çukur yerindeki kesecik (Huveyza) da iltihap ve taş sebebile kanamalar olur. Aynı sebeple Hâlip denilen ve böbrekten idrarın mesaneye geçmesini temin eden borularda da kanamalar olur.

Mesane hastalıklarında da kanamalar olur. İltihaplar, polipler, taşlar, yabancı cisimler kanama yapar. Mecrayı bevil denilen erkekteki uzun ve kadındaki kısa idrar yolunun iltihapları ve oradan geçen taşlar da kanama yapar. Kanama istidadı ve kan hastalıklarında da kan işeme olur.

TEDAVİ. — Eğer sebep taş ise taş düşmekle veya ameliyatla çıkarılınca geçer. Polip varsa ameliyat lâzımdır. Böbrek veremi veya böbrek kanseri olunca bir taraf böbrek salim olursa hasta böbreği ameliyatla çıkarmak lâzımdır.

Böbrek iltihaplarında en baş ilâç perhizdir. İcap ederse iki üç gün aç kalmalı ve meyvadan başka bir şey vermemelidir. Ayrıca (C) vitamini ve kalsiyum da fayda verir. Mesane iltihaplarında banyolar, mesaneye ilâç sevki, perhiz lâzımdır.

Eğer kanamanın sebebi kan hastalıkları ise bu hastalıkların tedavisi gereklidir. Kanama istidadından ileri geliyorsa (C) ve (K) vitamini, jelâtinli serum, hattâ sağlamdan hastaya kan vermek gibi tedavi usulleri vardır.

KAN HASTALIKLARI

KAN HASTALIKLARI — Kan hastalıkları adı altında onu teşkil eden unsurların hastalıklarını mütalâa edeceğiz. Yukarıda söylediğimiz gibi bu unsurlar iki grupa ayrılır:

1— Su kısmı,

2— Hücre kısmı.

1— Kanın suyu (plâzma) dediğimiz maddedir ki terkibinde bulunan maddelerden kan hastalığı addedilebilecek bir hastalık yapan yalnız fibrin maddesidir. Bu maddenin azlığı neticesi meydana gelen hastalığa (fibrinepeni) denir.

Kanda bulunan fibrin maddesinin azlığından ileri gelen bu hastalık büyüklerde ender olarak kemik iliği veya karaciğer hastalığı neticesi olarak görülür. Daha ziyade çocuk hastalığıdır. Bunun neticesi kan pıhtılaşamıyarak bir kanama halinde durdurmak güç olur.

TEDAVİ. — Kanama halinde veya ameliyat yapılacağı zaman sağlam insandan kan alıp hastaya vermek lâzımdır.

2— Kanın hücre kısmında üç unsur vardır: Alyuvar, akyuvar, trombosit. Şimdi sıra ile bu üç unsurun hastalıklarını gözden geçirelim.

A. ALYUVAR HASTALIKLARI:

Alyuvar hastalıkları sayıca azalma, çoğalma şeklinde ifade edilebilir. Azalmalara kansızlıklar çoğalmalara da eritremi adı verilir.

KANSIZLIKLAR

Tıp dilinde buna anemi adı verilir. Eskiden fakrüddem denirdi. Kansızlıkların pek çok çeşitleri olduğundan âlimler bunları kendi görüşlerine göre tasnif etmişlerdir. Bu tasnifler hekim olmıyanları ilgilendirmeyeceğinden biz sadece belli başlı kansızlıkları anlatacağız.

I— **Hemolitik anemiler:** Hemolitik demek alyuvarların damar içinde erimesinden dolayı husule gelen kansızlıklar demektir. Bu da iki türlü olur:

a) Doğuştan,

b) Sonradan.

a) Doğuştan olanlarda sebep belli değildir. Hastanın alyuvarları mukavemetsiz olduğundan çabuk harap olur ve hasta da kansız düşer. Hafif bir sarılık yapar. İdrarları ve hele kazuratları çok koyu renklidir. Bunların safraları boldur. Dalak ve karaciğer büyüktür.

TEDAVİ. — (C) vitamini, demir, arsenik ve karaciğer hulâsaları şırınga etmekten ibarettir. Dalağı ameliyatla çıkarmak bazan iyi netice veriyor.

b) Sonradan olan hemolitik anemiler: Araz itibarile doğuştan olandan farksızdır. Yalnız sebep olarak birtakım zehirlenmeler ve hastalıklar vardır. Welch mikrobile olan kan ufuneti, sıtma, Oroya humması [Bak: Oroya], kurşun, arsenikli idrojen, banzol, mantarlarla zehirlenme gibi hallerde olur.

TEDAVİ. — Evvelki şeklin aynidir.

II. Kanamadan ileri gelen kansızlıklar: Kanamalar ya birdenbire çok kan kaybetme veyahut yavaş yavaş fakat sürekli kan kaybetme şeklinde olur.

Birdenbire olanlar yaralanma, vücudün bir yerinde damar patlaması, çocuk doğurmak veya düşürmek, Dış gebelik, veremlilerin ciğerlerinden, ülserlilerin midelerinden gelen kanların yaptığı şekildeki kan kayıplarıdır. İnsan birkaç saat içinde birbuçuk iki litre kan kaybederse ölebilir.Kan kaybında baş dönmesi, fenalık hissi, bayılma, sık nefes alma, nabzın küçülmesi, ve sıklaşması, benzin solması, terleme ve çok susama görülür. Tansiyon düşüktür. Harareti, normalin bile altına düşer. Vücut soğuktur. Kanda alyuvarlar çok azalarak meselâ bir milyona kadar düşebilir.

TEDAVİ. — Kanamayı durdurmalı, kalbi kuvvetlendirecek ilâçlar, fizyolojik serum ve hattâ kan kaybı çok ise sağlam insan kanı vermelidir. Âcil vaziyeti böyle karşıladıktan sonra kanı arttırmak için, demir, arsenik, (C) vitamini, karaciğer hulâsaları şırınga edilir.

Yavaş yavaş ve sürekli kan kayıbı: Basur memeleri, mide ülser veya kanseri gibi sebeplerle veyahut kadın hastalıkları yüzünden husule gelir.

Halsizlik, yorgunlukla artan nefes darlığı, çarpıntı, göz kararması, iştahsızlık, hazımsızlık, bazan yüz göz ve ayaklarda şişler olur.

Kan muayenesinde bunlarda alyuvar sayısı pek azalmadığı halde hemoglobin çok düşüktür. Meselâ alyuvarların milimetre mikâbındaki sayısı dört milyona yakın olduğu halde hemoglobinin nisbeti yüzde otuz beş olabilir.

TEDAVİ. — Önce kanamayı kesmek lâzımdır. Nereden geliyorsa asıl sebebi tedavi etmelidir. Bir yandan da (C) vitamini, demir, arsenik, karaciğer hulâsaları şırınga edilir. Bazan kemikler üzerine yapılan rontgen tedavisi de fayda verir.

III. Keçi südü anemisi: Keçi südü ile beslenen çocuklarda görülen bir nevi kansızlıktır. Sebebinin bu sütte B kompleks vitaminlerinin yokluğu olduğu sanılıyor.

TEDAVİ. — Sütü değiştirmek, karaciğer hulâsaları ve bira mayası vermektir.

IV. Kloroz: (Chloros) eski yunancada yeşil renkli mânasınadır. Hakikaten bu hastalığa yakalananlarda renk yeşile çalan soluk ve sarı bir renktir.

Ondokuzuncu asırda çok görülen bu hastalık şimdi pek nadir görülüyor Bu genç kızlara mahsus bir hastalıktır. Bazı âlimler bunda ailevî bir istidat kabul ediyorlar.

Bu hastalarda asabiyet (bilhassa isteri), iştihanın garip tecellileri, hazımsızlık, şişkinlik, mide yanması, kabızlık, çarpıntı ve nefes darlığı vardır ve çok ilerlerse yüzde ve topuklarda şişlik de olur. Bunlarda alyuvarların azalması okadar ileri olmadığı halde hemoglobin çok azalmıştır. Bundan dolayı bunlara boyası az mânasına ipokrom kansızlık derler. Hastalığın sebebi yumurtalık vazifelerinde bozukluk olsa gerektir.

TEDAVİ. — Bol et ve sebze verilmeli. İlâç olarak bol demir ve bunun kana karışmasını sağlıyacak asid kloridrik ve penisilin verilmelidir.

V.Şpru: (B) vitamini yokluğundan ileri gelen bir hastalıktır. Zayıflama, ileri derecede **kansızlık ve yağlı ishaller vardır.**

TEDAVİ. — Bol miktarda bira mayası vermeli, karaciğer hulâsaları şırınga etmelidir.

VI **Sıcak memleketler kansızlığı:** Hindistanda ve Afrikada görülen bu cins kansızlığın sebebi de B vitamini yokluğudur.

TEDAVİ. — Bira mayası ve karaciğer hulâsasiledir.

VII. **Habis kansızlık:** Eski tıp dilinde buna habis fakrüddem derlerdi. Şimdi lâtince adı olan (Perniciosa) veyahut fransızca adı olan (anémie pernicieuse) çok kullanılıyor. Bu hastalığın sebebi katî olarak bilinmiyor. Yalnız mide suyunda bulunması gerekli olan ingilizce (intrinsic factor) denlien bir maddenin yokluğu ile alâkası muhakkaktır. Esasen bu hastaların midelerinin, hazım için lüzumlu olan usareyi çıkaramadığı yâni bir (achylie) mevcut olduğu görülmektedir.

Bu hastaların yüzleri sapsarı, ve tekerlek çehrelidir. [Aydede] surat denilen şekildedir. İştahları yoktur. Bilhassa et yiyemezler. Halsizlik ve zâfiyet vardır. Bazan el ve ayakları da şişer. Dilleri çok karakteristiktir. Sağlam insanların dilinde görülen pürtükler silinmiş ve dil dümdüz kupkuru bir hal almıştır ki buna (Hunter) dili derler.

Hastaların kanı muayene edilirse kırmızı yuvarların sayısı çok düşer.Yarım milyona kadar bile iner. Halbuki hemoglobin onunla mütenasip bir iniş göstermez. Onun için bu kabil kansızlıklara boyası çok mânasına (Hiperkrom) derler.

Bunlarda nadir olmakla beraber murdar iliğin soysuzlaşması demek olan bir hastalık olur ki ona tıp dilinde (Myélose funiculaire) derler. Böyle hastalar yürüyemez bir hale gelirler.

TEDAVİ. — En baş ilâcı mide ve karaciğer hulâsaları şırıngasıdır. Maamafih demir, asid kloridrik ve (C) vitamini de verilir. Ağır vak'alarda sağlamdan kan nakli de yapılır.

VIII. **Gebelik anemileri:** Gebelerde iki türlü kansızlık olur: Biri hipokrom âdi anemi, diğeri habis kansızlığı taklit eden hiperkrom anemi.

Gebelerde fizyolojik olarak hafif bir kansızlık olur. Hakikî gebelik anemisi demek için alyuvar sayısının üç buçuk milyondan ve hemoglobin miktarının da % 65 den aşağı düşmesi lâzımdır.

Habis kansızlığı taklit eden şekilleri anne ve çocuk için çok önemlidir. Annenin hayatını tehlikeye koyabileceği gibi çocuğun da düşmesini veya ölü doğuşunu, vakitsiz doğumu mucip olabilir.

TEDAVİ. — Adi anemilerde demir, arsenik ve (C) vitamini, bol gıda ve sair vitaminleri vermelidir.

Habis kansızlık şeklinde ise karaciğer ve mide hulâsaları şırınga edilmelidir. Hayatı tehdit edecek mahiyette olur ve tedaviye cevap vermezse çocuğu almalıdır.

Barsak kurtları anemileri: Bütün barsak kurtları kansızlık yapar. Fakat bunlardan (Botriyosefal) denilen kurt habis kansızlığı taklit eder. Ötekiler âdi hipokrom kansızlık yapar.

TEDAVİ. — İlk iş barsak kurtlarını düşürmektir. Her kurdun husuŝî ilâçlarla tedavisi lâzımdır. Ondan sonra kansızlık tedavisi için, demir, arsenik, (C) vitamini ve karaciğer hulâsaları verilir.

İskorbüt anemisi: İskorbütte de kansızlık olur [Bak: İskorbüt].

Aplâstik anemi: Tedavi ile düzelmeyen kansızlık demektir. Bunlarda kemik iliği düzeltilemiyecek kadar büzülmüş demektir. Kemik iliği, kanın al ve akyuvarları ve trombositleri de yaptığına göre bu şekilde tamir edilemeyen bozukluğun sadece alyuvar yapmağa münhasır kalması imkânsız olduğundan her üç cins hücrenin yapımında tamir kabul etmezlik vardır. Onun için bu hastalığa daha doğru bir ad olarak [kemik iliğinin iflâsı = Pamyelophtisie] denmektedir.

Bu hastalar çok soluk benizli, ağız ve burunlarından kanama olur ve bu kanamalar durmaz. Ağızlarında yaralar açılır.

Bir hastaya bu teşhisi koyabilmek için halen mevcut olan bütün tedavi usullerinin kullanılması ve bunların iflâs etmiş olması lâzımdır.

TEDAVİ. — Netice pek kat'i olmamakla beraber hepsi tecrübe edilmelidir.

Kemikleri hafif rontgen şuaına tutmak, kan nakli, demir, arsenik, (C) vitamini, mide ve karaciğer hulâsaları şırıngası, Pentoznükleotid, kemik iliğine kan şırınga etmek gibi malûm olan her şey yapılmalıdır.

Başka hastalıkların anemi'leri: Birçok hastalıklar kansızlık yapar. Meselâ ateşli hastalıklarda, kanserde, veremde, frengide kansızlıklar görülmüştür.

TEDAVİ. — Her şeyden önce esas hastalık tedavi edilmelidir. Bir taraftan da malûm olan anemi tedavileri tatbik edilir. Yani demir, arsenik, karaciğer hulâsaları (C) vitamini şırıngaları yapılır.

Cooley anemisi: Kuli tarafından Amerikadaki İtalyan ve Yunan muhacirlerinin çocuklarında keşfedilen bu hastalık hususî tipte bir kansızlıktır. Bunlarda kanın alyuvarları azalmakla kalmaz. Damardan alınan kanda mutat hilâfına nüveli alyuvar olan (eritroblast) lar da görülür.

Bu hastaların dalak ve karaciğerleri büyüktür. Kemikleri bozuktur. Rontgenle bakıldığı zaman bilhassa kafatasında fırça telleri gibi çizgiler görülür. Kemiklerin kireci azalmıştır. Bu hastalık, çocuklarda ve bilhassa ilk yaşlarda görülür. Hemen daima ölümle neticelenir. Hastalığın sebebi bilinemiyor. Akdeniz mıntakasında yaşıyan milletlere mahsus bir hastalıktır. Yurdumuzda ilk vaka profesör doktor Tevfik Sağlam, İkinci vaka profesör doktor Sedat Tavat, üçüncü vaka profesör doktor Frank tarafından görülmüştür. Dördüncü vaka tarafımdan görülmüş ve Türkiye Tıp Encümeninde gösterildiği gibi Almanca olarak neşredilmiştir.

İtalya, Yunanistan, Balkanlarda ve memleketimizde mevcuttur. Akdenizin güney kıyılarındaki milletlerde olup olmadığı malûm değildir. İrsî ve ailevî bir hastalıktır.

TEDAVİ. — Hususî bir tedavisi yoktur. Kansızlıklarda tatbik edilen bütün tedavi usulleri bunda da kullanılır. Fakat büyük bir netice beklemek doğru olmaz.

Jaksch anemisi: Bunun bir adı da (Anemia pseudo - leukaemica infantum) dur. Üç yaşından küçük çocuklarda görülür. Onun için buna süt çocuğu anemisi de derler. Hastalık gürültüsüz başlar. Gittikçe ilerleyen bir kansızlık vardır. Dalak, karaciğer, büyür. Fakat lenfa bezleri şişmez. Damardan alınan kanda çekirdekli alyuvarlar görülür.

Hastalığın kan erimesinden ileri geldiği sanılıyor. Kanda akyuvarlarda çoğalma görüldüğü için buna lökemi ile benzerliğinden dolayı çocukların yalancı lökemik anemisi diyenler vardır.

TEDAVİ. — Umumiyetle kansızlıkların tedavisi gibidir. Ağır vak'alarda kan nakli de yapılır. Bol miktarda demir ve (C) vitamini ve umumiyetle vitaminlerden zengin bir gıda iyi gelir. Bu hastalık şifa bulan bir hastalıktır. Bunlarda dalağı çıkarmak tavsiye edilmiş ise de lüzumsuz bir şeydir.

Alyuvarların çoğalması (eritremi) : Bundan önceki bahiste alyuvarların azalmasından ileri gelen hastalıkları yâni kansızlıkları bildirmiştik. Şimdi de bunun aksine olarak alyuvarların çoğalmasından ileri gelme hastalıkları söyliyeceğiz. Bu ârızanın çeşitli adları vardır: (Polycythaemia), (Erythraemia), (Erythrocytosis), gibi. Bunlardan ilki olan Poli sistemi tâbiri [kanda hücre çokluğu] demektir ki asıl maksadı ifade etmez. Zira kan hücreleri malûm olduğu üzere alyuvar, akyuvar ve trombosit olmak üzere üç cinstir. Halbuki burada çoğalan yalnız alyuvar olduğuna göre bu ad doğru değildir. Diğerleri daha makul birer addır.

Alyuvar çokluğu ya iptidaî veya tâlî olur. İptidaî olanına (erythremia Vera) yâni hakikî eritremi veya tarif edenlerin adına izafetle (Vaquez-Osler) hastalığı da derler. Tâli olanlar kalp hastalıklarında ve yüksek dağlarda oturanlarda görülen şekil olup burada alyuvar çoğalması fazla oksijen temini gayesile yâni muavaza içindir.

İptidaî alyuvar çokluğu: Daha çok erkeklerde görülür. 35-65 yaşlar arasında fazla olur. Ailevî olması muhtemeldir. Sebebi malûm değildir. Fakat kemik iliğindeki alyuvar yapan kısmın fazla çalışmasının buna sebep olduğu sanılıyor. Bu hastaların kemik iliği koyu kırmızı renktedir. Bu hastalarda eritrositlerin (alyuvarların) çoğalması yalnız başına olmayıp sonunda akyuvarlar da çoğalır.

Belirtileri: Baş ağrısı, baş dönmesi, kesiklik, baş içinde bir dolgunluk hissi, yüzün koyu kırmızı fes renginde oluşu, karın ağrıları, dalak ağrıları vardır. Hazımsızlık, sinirlerde ağrı, mide, barsak, böbrek kanamaları, seroz boşluklar içerisine, beyin içine kanamalar, olur. Göz kançanağı manzarasındadır. El ve ayak parmakları koyu kırmızı renktedir. Bacaklarda halsizlik, geçici felçler olur. Arasıra bayılma, asabiyet, kol ve bacaklarda uyuşma veya karıncalanma görülebilir. Yatınca baş ağrıları artar. Yüzün derisi ince, damar çizgileri alkolikleri andıracak şekilde tebarüz etmiştir. Soğukta bu hal artar. Tansiyon bazan yüksektir. Kan sayılırsa bir milimetre mikâbında 7-13 milyon alyuvar bulunduğu görülür (normal (beş milyon). Kanın hacmi normalin iki üç mislidir. Akyuvar sayısı da normal 6-8 bin iken bunlar da (10-40) bini bulur. Bunlar da ihtilât olarak mide, beyin ve böbrekte kanamalar, damarların alyuvarlar tarafından tıkanması gibi şeylerdir.

Hastalık uzun sürer ve hayatı da kısaltmaz. İhtilât olursa mesele değişir.

TEDAVİ. — 6 - 8 haftada bir olmak üzere yüz gram kadar kan almak lâzımdır. İlâc olarak fenil hidrazin az miktarda olmak şartile kullanılır.

Tâli alyuvar çoğalması: Kalp ve akciğer hastalıklarında vücudün ihtiyacı olan oksijeni temin edebilmek kabil olmadığından, vücut alyuvar sayısını arttırarak bunu telâfiye calışır. Yüksek dağlarda da havanın oksijeni az olduğundan normal insanlar dahi kâfi oksijen alamaz. Kâfi alabilmek için yine alyuvar sayısı artar.

Kaşing (Cushing) hastalığında da bu hal görülür. [Bak: Kaşing hastalığı] .

TEDAVİ. — Tedavi lâzım gelmez. Yapılacak tedavi fayda yerine zarar verir. Çünkü burada alyuvar artışı bir noksanı telâfi için uzviyetin bir müdafaası mahiyetindedir.

B. AKYUVAR HASTALIKLARI.

Akyuvarların normal sayısı milimetre mikâbında 6000-8000 raddesindedir. Bazı hastalıklar bu sayının artmasını mucip olur: Meselâ zatürree ve apandisit gibi... Bu takdirde [Akyuvar çokluğu Hyperleucocytose] vardır denir. Bazı hastalıklarda da normalin altına düşer: Meselâ tifoda olduğu gibi. Bu takdirde (Leucopenie) vardır denir. Bunlar muvakkat azalma veya çoğalmalardır. Esas hastalık geçince bunlar da geçer.

Akyuvarlar pek ziyade artar ve bu hal terakki eder de geçmezse buna (Leukaemia) derler. Akyuvarlar büsbütün denecek derecede azalır ve bu hal devam ederse (Agranulocytosis) denir. Bunların da çeşitleri vardır. Biz burada bunları anlatacağız.

Lökemiler: Akyuvarların uru diye tarif edilen bu hastalığın da çeşitleri vardır. Eğer çoğalanlar lenfositler [Bak: Lenfosit] ise (lenfoid) lökemi derler. Şayet polinükler denilen cinsi çoğalmış ise (Miyelosid) lökemi denir. Her iki cins lökeminin de hâd ve müzmin şekilleri vardır.

Hâd Miyeloid lökemi: Hâd lökemilerin en çok görüleni ise de lökemiler içinde en çok görüleni bu olmayıp müzmin miyeloid lökemidir.

Bu hastalık çocuklarda ve gençlerde görülür. Erkekler, kadınlardan ziyade yakalanırlar.

Belirtileri: Birdenbire ateş, üşüme, düşkünlük hali, boğaz, bel, bacak, kollar ve sırt ağrısı ile başlar. Diş etlerinde ve boğazda kanayan yaralar peyda olur. Hastalık ilerledikce vücudün her tarafında kanamalar olabilir. Vücudün her tarafında deri içindeki kanamalardan morumtırak kırmızı lekeler husule gelir. Gittikce kansızlık başlar. Bronşit, zatürree, andokardit ve perikardit gibi ihtilâtlar mümkündür.

Kanda akyuvarların artması cok fazla değildir. 20-50 bin arasında olup yüzbini bulması ve aşması nadirdir. Hastalık 1-2 ay içinde ölümle neticelenir.

TEDAVİ. — Maalesef mümkün değildir. Kan nakli bile muvakkat iyilik verir. Ağız temizliğine dikkat lâzımdır.

Müzmin miyeloid lökemi: 20 yaşından önce nadir olarak görülür. 30-50 yaş arasında daha çok rastlanır. Vakaların beşte üçü erkeklerdedir.

Belirtileri: Hastalık sinsi olarak başlar. Hekim gördüğü zaman iş hayli ilerlemiştir. Hasta zayıflar. Kuvvetten düşer. Halsizlik, nefes darlığı, ve yüzün soluk oluşu mühimdir. Dalak

çok büyük ve zaman zaman ağrılıdır. Karın şiş görünür. Dalağın tazyikinden dolayı, bulantı, kusma, ishal veya kabız, iştahsızlık, yemekten sonra şişkinlik hissi, mesaneye yaptığı tazyikten mütevellit idrar zorlukları olur. Çarpıntı, karında su toplaması, bacakların şişmesi, asabiyet, gece terlemeleri vardır.

Kaşıntı da hastayı iz'aç eder. Deride mavimtırak lekeler de olabilir. Çocuk düşürme, erkeklerde kadibin daimî intiaz hali (Priapisme) vardır. Fakat çok ağrı yapar ve hasta cinsî münasebet yapamaz. Çünkü tenasülî iştiha ölmüştür. Hastalık ilerleyince kanamalar da görülür. İç kulak kanamalarından dolayı sağırlık da olur. Aynı kanama göz içinde de olur ve körlük yapar. Deride ve adale içinde kanamalar da görülür. Kansızlık ve zâfiyet artarak nihayet kaşeksi [Bak: Kaşeksi] husule gelir. Sonu ölümdür.

TEDAVİ. — Fowler mayii halinde arsenik, rontgen tedavileridir. Rontgen tedavisi sayesinde hastalığı hafifleterek ufak işler görmesini temin ve hayatı uzatmak kabildir. Dalak çıkarmak fayda vermez, hem de kanama tehlikesi doğurur.

Hâd lenfoid lökemi: Çok nadir bir hastalıktır. Çocuklarda görülür. Erkekler umumiyetle kadınlardan fazla yakalanırlar.

Belirtileri: Üşüme, titreme, ateş, düşkünlük hali, bacaklarda ağrı, baş ağrısı, deride ve ağız içinde kanamalar ve yaralar vardır. Hastalık ilerleyince lenfa bezleri şişer. Dalak az büyür. Nefes darlığı vardır. Kanda lenfostiler çoğalmıştır. Çok süratli bir kansızlık başlar. Alyuvar sayısı birkaç hafta içinde bir milyona, hemoglobin nisbeti % 20 ye düşer. Hasta 1-6 hafta içinde ölür.

TEDAVİ. — Hiçbir şey maalesef bu hastalığın gidişini durduramaz.

Müzmin lenfoid lökemi: Az görülen bir hastalıktır. Hâd şekil çocuklarda olduğu halde müzmin şekli 25 yaşını aşmış olanlarda görülür.

Belirtileri: Hastalık sessiz başlar. Önce boyundan başlamak üzere vücutteki lenfa bezleri şişer. Dalak büyür. Halsizlik, kuvvetsizlik, zayıflama vardır. Kemiklerde basınca ağrı olur. Göğüs içindeki bezelerin şişmesi nefes darlığı yapar. Gözyaşı ve tükrük bezeleri de şişer, ademi iktidar vardır. Mide ve barsak kanamaları vardır. Kuşak şeklinde ağrılar, kol ve bacak uyuşuklukları, felçler, deride düğümcükler görülür. Hastalık iki buçuk yıl kadar sürdükten sonra ölümle sona erer.

TEDAVİ. — Rontgen ile tedavi hastanın hayatını uzatmaz. Fakat daha çok rahat yaşamasını temin eder. Kanamalara ve diğer ârazlara karşı muvakkat ve malûm tedbirlere baş vurulur.

Alökemik lökemiler: Bu tâbir biraz garip gibi görünür. Yâni hem lökemi yok hem de var der gibi bir mâna çıkar. Fakat işin aslı böyle değildir. Bu kimselerde lökosit sayısı artmamıştır. Fakat akyuvarları teşkil eden muhtelif cinslerden biri artmıştır. Meselâ lenfostiler normalde bütün akyuvarların % 30 u kadar iken alökemik lenfoid lökemide bu nisbet % 70-90 olur. Yahut çok nüveli akyuvarlar % 95 gibi bir miktara yükselmiş ve lenfosit kaybolmuş gibidir.

Bunların belirtileri de tıpkı öteki lökemilere benzer. Teşhisleri güçtür.

TEDAVİ. — Yok gibi bir şeydir.

Miyeloma: Bunun başka adları şunlardır: (Myelome, Multiple, Plasmocytome, Kahler) hastalığı.. Bu sonuncu ad, hastalığı tarif edenin adıdır.

Bu hastalık yaşlı insanların kemik iliğinin urudur. Gençlerde görülüşü nadirdir. Erkeklerde kadınlara nisbetle iki misli fazla görülür.

Belirtileri: Hastalık sinsi olarak başlar. Romatizmayı taklit eden ağrılar vardır. Ağrılar göğüste veya belde daha çok hissedilir. Ağrılar nöbet nöbet gelir ve arasıra şiddetlenir. Kemiklere basınca ağrı artar. Halsizlik vardır. Hasta gittikçe zayıflar. Kemikleri eğri büğrü olmıya başlar. Bel kamburlaşır. Asıl önemli olanı spontane kemik kırıklarıdır. Bu kırıklar kolay kolay kaynamaz. Belkemiğinin çarpılması veya uru yüzünden mrudar ilik tazyik altında kalarak bacaklarda felç yapar. İdrarda (Bence-Jones) albümini vardır [Bak: Jones].

Kanda kırmızı yuvarlaklar azalmıştır. Yâni kansızlık vardır. Akyuvarlar ya normal veyahut biraz artmıştır.

Hastalığın sonu: Bu hastalar iki sene kadar yaşadıktan sonra ölürler. Bu hastalıktan kurtuluş yoktur.

TEDAVİ. — Maalesef tedavisi olmıyan bir hastalıktır. Kemiklere rontgen tedavisi yapılırsa biraz rahat ederse de ölüme mâni olamaz.

Agranülositoz = (agranulocytose) : Kandaki akyuvarların iki çeşidi olduğunu bunların bir grupuna lenfosit ve bir grupuna da çekirdekleri çok mânasına polinükleer denildiğini evvelce yazmıştık. Bu çok çekirdeklilerin protoplâzmaları içinde incecik taneler bulunduğunu ve bu tanelerin boyanış tarzına göre de (Nötrofil, eozinofil, bazofil) diye ad aldıklarını söylemiştik. İşte protoplâzmaları içinde böyle tanecikler bulunan hücreler grupuna umumî bir ad olarak (Granulosit = Granulocyte) derler. Eğer kanda bu gruptaki akyuvarlar çok azalır veyahut büsbütün kaybolursa buna (agranülositoz) denir. Eskidenberi malûm ise de en iyi şekilde tarifi 1922 de Schultz tarafından yapılmıştır. Hastalık dünyanın her tarafında görülmektedir. Kadınlarda erkeklere nazaran iki kat fazla görülüyor. Umumiyetle 30-50 yaş arasında sık görülür. Zencilerde pek fazla görülmez.

Hastalığın sebebi malûm değildir. Fakat piramidon, benzen, nitrofenol gibi maddelerle zehirlenmenin bunu yapabileceği eskidenberi biliniyordu. Son zamanlarda sulfamitlerin de (yâni ültraseptil, prontozil ve emsali) bunu yaptığı anlaşılmıştır.

Belirtileri: Titreme, yüksek ateş, ve boğazda yara yapan bir anjin vardır. Hastanın hali çok düşkün, benzi soluktur. Sarılık da görülür. Ağzın her tarafında gangren alâmeti gösteren siyah kabuklu yaralar vardır. Bezeler pek az şişer. Dalak ve karaciğer normaldir.

Bu kadar ağır vakaların yanında daha hafifleri de görülür.

En mühim bulgu, kandadır. Akyuvarların normal sayısı 6000-8000 iken bu hastalıkta bine, hattâ yüze kadar düştüğü görülür. Granülosit dediğimiz içi tanecikli akyuvarların normalde % 70 olan nisbeti yüzde beşe kadar düşer. Hiç bulunmaması da görülebilir.

Alyuvarların da azalarak kansızlık yapması mümkündür. Trombositler azalmaz.

Hastalığın sonu: Tedavi edilmeyenlerin % 75 i ölürler. Tedavi edilenlerde ölüm nisbeti yüzde yirmi beşe kadar düşmüştür. Ölüm, nöbetleri bir defa geçirip de ikinci defa yakalananlarda daha çok görülür.

TEDAVİ. — Hastalara kan nakli başta gelir. Ayrıca kemiklere hafif rontgen tedavisi, (C) vitamini, karaciğer hulâsaları, demir de verilir. Fakat bunlar daha çok kansızlıkla mücadele içindir. Bu hastalığın çok mükemmel denecek bir ilâcı vardır. Zira ölüm nisbetini % 75 ten % 25 e kadar düşürmüştür. Bu ilâç Pentoznükleotid'dir. Yurdumuzda Kızılay tarafından satılır.

C. TROMBOSİTLERLE İLGİLİ HASTALIKLAR:

Kandaki hücrelerin üçüncü çeşidi olan trombositlerin sayısının azalmasına trombopeni derler. Bu azalma ile ilgili bazı hastalıklardan bahsedeceğiz. Biri asıl, diğeri de tâlî iki çeşidi vardır.

I— Asıl trombopeni = (Thrombopenie essentielle) : Buna Werlhof hastalığı da derler. Şahıs sapa sağlam iken birdenbire kendini gösterir. Vücutte iç ve dış kanamalar yapar. [Bak: kanamalar]. Sebebi malûm değildir. Nasıl olduğu ise trombositlere ana hücre olan (Megakaryosit) lerin bozulmasile izah ediliyor.

Bunun belirtileri üç grupta toplanır:

1— Kendi kendine husule gelenler,

2— Bizim yardımımızla meydana çıkanlar,

3— Kanın şekil ve pıhtılaşma bozuklukları.

1— Kendi kendine husule gelenler: Bunlar iç ve dış kanamalardır. Bu kanamalar vücudün birçok yerlerinde olur. Deride olanlar bir iğne başı büyüklüğünden başlıyarak daha büyük lekeler, kan oturmalar olur. Bunlar kırmızı, mor, menekşe gibi renklerde görülür.

Bundan başka burun, rahim, mide, barsak kanamaları, beyinde, ciğerlerde, karaciğer ve böbrekte kanamalar olur.

2— Bizim yardımımızla olanlar: Vurma, sürtme, bir yeri sıkma ile görülenlerdir. Meselâ bir yerleri kesilse veya zedelense uzun zaman

kan durmaz. Diş çektirirler kan dinmez. Çarpma, sürtülme, vurulma gibi sebeplerle çürükler peyda olur ve uzun zaman devam eder. Bu hastaların kol veya bacakları sıkılırsa, sıkılan yerin altında kalan kısımlarda mor lekeler peyda olur.

3— Kandaki değişiklikler: Bu hastalarda kanamanın uzun sürmesi dikkati çekiyor. Kan bir kap içine alınır da pıhtılaşırsa normal insanda kanın seromu yâni suyu ayrılır. Ve pıhtı da bozulur, kabın dibine doğru çekilir. Halbuki bu hastalıkta kan pıhtılaştığı zaman serom ayrılmaz ve pıhtı da büzüşmez. Kanda trombositlerin normal miktarı iki yüz bin etrafında iken bu hastalarda çok azalmıştır. 35 binden aşağı düşerse kanama istidadı baş gösterir ki bu miktara (kritik hudut) deniyor.

Bu hastalık en çok çocuklarda görülür. Bülûğdan önce veya bülûğ sıralarında en çok görülür. Ciltteki lekelerin erguvan renginde olmasından dolayı bunlara (Purpura) adı verilmiştir.

Hastalığın sonu: Okadar fena değildir. Çok fena görülen vakalar bile iyi olabilir.

TEDAVİ. — Arsenik, demir, (C) vitamini, kalsiyum, (A) vitamini şırıngaları, bir de kan vermek ve dalağı çıkarmaktır.

Kan nakli 5 - 7 gün ara ile birkaç defa tekrarlanmalıdır. Bu tedavi usulünden çok fayda görülmüştür. Fakat her zaman değil... Bazı hastalarda bütün tedavilere rağmen hastalık nöbetleri tekrarlıyabilir. Bu takdirde yapılacak şey dalağı ameliyatla çıkarmaktır. Dalak çıktıktan sonra kanda trombosit sayısı normale dönen vak'alar çoktur. Maamafih fayda görmiyen vak'alar da vardır. Bunlarda bile hastanın umumî hali düzelir.

Trombasteni: Trombositlerin sayısı normal olduğu halde kendileri iyi evsafta olmazsa trombasteni olur. Böyle kimselerde sebepsiz kanamalar vardır. Bu hastalık daha çok kadınlarda görülür. Burunları çok kanar. Ay başlarında fazla kan kaybederler.

TEDAVİ. — Kan nakli, (C) vitamini, karaciğer hulâsaları, demir ve arsenik vermekten ibarettir. Tam tedavi mümkün değildir.

Ailevî burun kanaması (Osler) hastalığı: 1901 de Osler tarafından tarif edilmiştir. Deride, burun içi, şerç ve ferç içini örten zar (muhat gışası = Mucosa) ında damar genişlemeleri vardır. Bu hastalık ailevîdir. Yâni ailenin başka efradında da görülür. Ve vücudün yalnız bir yerinde değil, başka yerlerinde de olur. Erkek ve kadınlarda aynı nisbette görülür. En çok yüzde, burun içinde, parmak uçlarında, dudaklarda, dilde ve boğazda ve pek nadir olarak rahimde ve barsaklarda da görülür. Bunlarda sebepsiz yere burun kanamaları tekerrür eder durur. Burada dikkatli muayene ile damarların genişlediğini görmek kabildir.

TEDAVİ. — Kanayan yeri yakmak lâzımdır.

Yalancı hemofili: İrsî olup kadın ve erkeklerde aynı nisbette görülen nadir bir hastalıktır. Bunlarda kanama müddeti uzun, pıhtılaşma normaldir. Kanama, burun, diş etleri ve rahimdedir.

Kadınlarda hakikî hemofili yoktur. Fakat yalancısı görülür. Sebebi trombositlerin evsaf bozukluğu olsa gerektir.

TEDAVİ. — Kan nakli, (C) vitamini. (A) vitamini, karaciğer hulâsaları ve demir iledir.

Yeni doğanların kanaması: Yeni doğan çocukların mide ve barsaklarından gelen kan bu hastalığa dahildir. Nadiren vücudün başka yerlerinde de iç ve dış kanamalar olur.

Hastalığın sebebinin son zamanlarda K vitamini yokluğu olduğu anlaşılmıştır.

TEDAVİ. — Korunma için doğumdan biraz evvel ve doğum esnasında anneye (K) vitamini şırınga edilmelidir. Buna rağmen yine olursa bu sefer çocuğa şırınga etmek kâfidir ve kurtarıcı bir tesir yapar.

KANKROİD — Deri kanseri demektir. Kanserin bu cinsi diğerlerine nazaran daha az tehlikelidir. Daha çok ihtiyarlarda ve bilhassa yüzde olur. Önce düğme gibi bir sertlik gösterir. Sonra delinerek yara halini alır. Üstü karnabahar manzaarsı gösterir.

TEDAVİ. — Rontgen ve radyom ile yahut ameliyatla olur.

KANSER — Urları iki grupa ayırırlar: Selim, habis diye..

Selim urlar teşekkül eder bir dereceye kadar büyür. Kalır ve öldürmez. Fakat habis urlar süratle büyür ve vücudü tahrip ederek insanı kaşeksiye götürüp öldürür [Bak: Kaşeksi].

Selim urlara misal olarak lipomları gösterebiliriz [Bak: Lipom]. Habis urlardan da en meşhurları kanser ve sarkomdur. Maamafih selim bir ur günün birinde soysuzlaşarak habis ur haline geçebilir.

Kanserin bir adı Karsinom diğer bir adı da epitelyoma'dır. Bu sonuncu adın verilmesi kanser hücrelerinin epitel hücrelerine benzemesindendir.

Kanser umumiyetle çocuklarda görülmez. Orta yaşlarda ve bilhassa 35 ten sonra başlar. Yaşlılarda daha çok olur.

Kanser süratle büyür. Etrafındaki sağlam hücreleri harap eder. Ve kendisinden de bazı parçalar harap olarak vücut için zehir tesiri yapar. Bundan dolayı hastalar süratle zayıflarlar ve kanserli hastalar bir yıldan fazla yaşamazlar.

Kanserle beraber kansızlık da başlar. Esasen kanserlilerde soluk kirli bir renk görülmesi de bundandır. Eğer doğrudan doğruya kanser olarak başlamış ise ona iptidaî kanser denir. Fakat başka bir selim ur istihale etmiş de kanser haline gelmiş ise bdna (kansere çevirme=Dégénérescence cancéreuse) derler. Kanserlerin ve umumiyetle habis urların en mühim vasıflarından biri de başka yerlere hicret etmeleridir. Bu da kanserden kopan hücrelerin lenfa ve kan yolile başka yerlere yayılması ile olur. Buna (Metastaz) derler.

Kanserler bulundukları yerlere göre ad alırlar: Mide kanseri, prostat kanseri, akciğer kanseri, karaciğer kanseri, barsak kanseri ve ilh... gibi. Bittabi bulundukları yere göre de âraz verirler. Kanserlerin yaptığı ağrılar tahammülün üstündedir.

Bunca araştırmalara rağmen kanserin hakikî sebebi kesin olarak bilinmiyor. Mikroptan olduğunu, söyleyenler, doğuş kusuru olduğunu iddia edenler, tahrişten oluyor diyenler, ve daha birçok fikirler ileri sürenler vardır. Fakat her nazariyenin inandırıcı tecrübelere dayanması ve herkes tarafından değilse bile büyük bir çoğunluk tarafından kabul edilmesi lâzımdır. Halbuki kanser nazariyeleri böyle olmamıştır.



Alında kanser.

TEDAVİ. — Ameliyat, rontgne ve radyom iledir. Muvaffak olmak için geç kalmamış olmak şarttır. Her uzvun kanserinden bahsederken tedavileri de söylenecektir.

KAPİLLER'LER — Kıl damarlar diye tercüme edilmektedir. Kırmızı ve kara kan damarlarının birbirine bunlar vasıtasile birleştiği kabul edilmektedir. [Bak: Damarlar].

KAPLICALAR — Radyo aktivitesi bulunan sıcak su menbalarına kaplıca denir. Bunlar gerek radyo aktiviteleri, gerekse terkiplerindeki kimyevî maddelerle müessir olurlar.

Buralarda romatizma, mafsal iltihapları, kadın hastalıkları, safra kesesi ve karaciğer hastalıkları, Kalp hastalıkları, tansiyon, böbrek hastalıkları, sinir hastalıkları gibi çok çeşitli hastalıklar tedavi edilebilir. [Bak: Banyolar].

KAPOSİ HASTALIĞI— Buna Framboesia de derler. Eskiden verem veya frenginin ciltte yaptığı yaralar çilek manzarası şekli alınca bu umumî ad verilirdi. Şimdi ise bu ad altında ve bilhassa sıcak memleketlerde görülen bir hastalık anla-

şılıyor. Bunu yapan mikrop frengi mikrobu gibi ve böyle helezonî bir şekilde bir sipril olup buna Spirocheta Pertenuis veyahut Treponema Castellani derler. Bunlar mercimek büyüklüğünde kabarcıklar olup kolayca yara haline geçerler. Frengiden tefriki güçtür.

TEDAVİ —. Neosalvarsan gibi frengi ilâçlarından fayda görür.

KARACİĞER HASTALIKLARI

KARACİĞER — Karaciğer, karın boşluğunun sağ tarafında, karın-göğüs boşluklarını birbirinden ayıran ve adına Diyafragma denilen etten perdenin altındadır. Altında kalın barsak, gerisinde sağ böbrek, solunda mide, pankreas ve on iki parmak barsağı vardır.

Sağ tarafı geniş ve sol tarafı dardır. Ağırlığı birbuçuk kilo kadardır.

Karaciğerin altında bir kese vardır ki buna safra kesesi denir. Karaciğerden gelen safra, önce bu kesede toplanır. Sonra bir kanal (koledok kanalı) vasıtasile on iki parmak barsağına akar. Vücudümüzde hiçbir uzuv karaciğer kadar çok, o nisbette karışık ve mühim vazife deruhte etmiş değildir. Diğer uzuvların bir veya birkaç olan vazifesi muayyen ve mahdut şeylerdir. Fakat karaciğerin karışmadığı herhangi bir iş yoktur demek caizdir. Meselâ:

Karaciğer, hazım ile alâkalıdır. Onun ifraz ettiği safra olmasa yağlar hazım olmaz ve barsaktan dışarıya olduğu gibi çıkıp giderler.

Karaciğer kan deveranı ile alâkalıdır. Kan için depo vazifesi görür. Lüzumuna göre kanın fazlasını içine alır. Ve ihtiyaç halinde onu damarlara sevkeder.

Karaciğer su alıp verme ile alâkalıdır. Çünkü vücudümüzün en mühim su depolarından biridir.

Karaciğer teneffüs işile bile alâkalıdır. Çünkü teneffüs fermenti olan bazı unsurların kaynaştığı yer, karaciğerdir.

Karaciğer zehirlerin tadil edildiği yerdir. Gerek barsaktan gelen zehirler, gerekse hariçten gelenler karaciğerde zararsız bir hale getirilirler.

Vitaminlerin çoğu orada olgunlaşır ve depo edilir. Yediğimiz ekmeğin şeker halinde depo edildiği en büyük anbar karaciğerdir. Albüminlerin çözülüp bağlandığı yer orasıdır.

Karaciğer olmasa kan pıhtılaşamaz. Velhasıl karaciğer öyle bir uzuvdur ki orada olan biteni anlatmak için koca kitaplar yazmak lâzımdır.

Karaciğerin dış ifrazı safradır. Safra bir taraftan vücudün kullanılmayan artıklarını dışarıya atmıya hizmet ettiği gibi bir taraftan da hazma yardım eder. Bazı maddelerin barsaktan kana geçmesine imkân verir. Bir günde karaciğer 500-1000 gram safra yapar. Safranın barsağa akışı eskiden devamlı sanılırdı. Fakat şimdi bunun kesik kesik olduğu anlaşılmıştır. Bu da safra kanalı olan koledok'un barsağa açılan ucunun büzülmesinden ileri gelir. Uykuda azalır. Yemek barsağa geçince kanalın ağzı açılır. Safra akar. Hazım bitince tekrar kapanır ve karaciğerden gelen safra kesede toplanır.

Safranın terkibinde safra boyaları, safra hâmızları ve kolesterin başlıca unsurlardır. Safra boyaları denilen (Bilirubin) ve (Biliverdin) dir. Bunlar eskiyerek ölmüş alyuvarların hemoglobininden teşekkül ederler. Safra asitleri de albüminlerin parçalanmış asitlerinden terkip yolile teşekkül ederler. Safra barsağa akınca bilirubin orada isterkobilin haline geçer ve tekrar kana girerek karaciğere gelir. Karaciğer onun büyük kısmını yeniden bilirubine çevirir. Bir kısmı da yeniden kana karışıp idrarla çıkar gider. İdrarla çıkan bu maddeye (Urobilin) derler. Normal idrarda bu çok azdır çoğalması ya barsakta çok teşekkül edip karaciğer tarafından bilirubin haline geçemediğini yahut da karaciğerin hastalanarak normal vazifesini yapamadığını gösterir.

Kolesterin kanda bulunur. Safra içinde daima vardır. Kese içinde durgunluk yapan sebepler (iltihap gibi) kolesterinin orada çökerek taş teşkil ettiğini göstermiştir. Karaciğer kan yapımına hizmet eder.

Sarılıklar: Gözün beyazının, ve derinin sarı renk almasile kendini belli eden hastalıklara halk dilinde ve hattâ tıp dilinde sarılık adı ve-

rilir. Eski tıp dilinde buna (yerekan) derlerdi. Şimdi sarılık veyahut (ıkter) deniyor.

Sarılıkların üç grupa ayrılması âdet olmuştur:

1— Safra yollarında bir engel olur da safra barsağa akamazsa bu yollarda toplanır ve kana karışır. Bu cinse mekanik sarılıklar denir.

2— Karaciğerin hücreleri hastalanarak safranın kana karışmasıle olur ki bunlara da karaciğer hücresi sarılığı derler.

3— Kanın alyuvarları fazla miktarda eridiğinden fazla bilirubin teşekkül eder ve karaciğer bunları safra yollarına sevke muktedir olamaz ve kanda toplanarak sarılık yapar ki bunlara kan erimesinden ileri gelen sarılıklar (hemolitik ıkter ve hemolitik anemi) derler. [Bak: Hemolitik anemi]. Şimdi önce birinci grupu inceliyelim.

1— Mekanik sarılıklar:

Bunun bir adı da tıkanma sarılığıdır. Safra yollarında safra akışına herhangi bir engel (meselâ taş, solucan ile tıkanma veya yolun dışında çok büyümüş lenfa bezeleri, yapışıklıklar, safra kesesi, pankreas urları tarafından safra kanalının tazyik edilerek akışa mâni oluşu) olursa sarılık olur. Taş varsa sarılıktan önce bir sancı olması kaide gibidir.

Bu hastaların rengi yeşil sarıdır. Karaciğer çok büyür. Ve biraz da ağrılıdır. İdrar koyu pekmez rengende, bol safralıdır. Hastaların kazuratı kil rengindedir. Hastalık birkaç hafta veya ay sürebilir. Uzun veya kısa sürmesi tıkanan yolun açılmasına bağlıdır. Fakat bu açılış çok geç kalırsa karaciğeri bozabilir. Burun kanamaları da görülür.

TEDAVİ. — İlk iş tıkanmanın kalkmasını temindir. Bunda bir taraftan sıcak pansıman, sıcak banyo, safra söktürücü ilâçlar (Banzuat, Salisilât, Seldökarlsbad) ile mümkündür. Mümkün olamazsa ameliyat lâzımdır.

2— Karaciğer hücresi sarılığı.

Eskiden buna nezlevî sarılık derlerdi. Böyle denmesinin sebebi de safra yollarının nezlesi neticesi tıpkı burnun tıkanması gibi bir tıkanma olarak safranın barsağa akamadığı sanılıyordu. Halbuki şimdiki görüşe göre hastalık karaciğer hücrelerinde bir bozukluktan ileri gelmektedir. Bu cins sarılık, bütün sarılıkların en çok görülenidir.

Belirtileri: Erkeklerde kadınlardan daha çok görülür. En ziyade 20-30 yaş arasında görülür. Çocuklarda ve daha yaşlılarda görülmesi de mümkündür. Bozuk yemekler, pis boğazlık, alkollü içkilerle karaciğerin tahammülü üstünde zehirlere maruz kalması sebeplerdendir. Konserve, salamura, bayat etler, baharat, biberli şeyler bu aradadır. Esasen karaciğerin zayıf olması da bir istidattır. Gebelik de buna istidat verir.

Hastalık iştahsızlık, bulantı, kusma, dilin paslanması gibi hazım bozuklukları, baş ağrısı, yorgunluk, neşesizlik ile baş gösterir. Karnın sağ yukarısında gerilme ve nahoş bir his vardır. Mide üzerinde bir baskı duyulur. İlk günler farkına varılmaz.

3-4 gün sonra gözlerde, deride sarılık kendini belli eder. 10-15 gün içinde en şiddetli halini alır. Barsağa safra akamaz. Kazurat renksiz veya kil rengindedir ve çok fena kokar. Karaciğer az çok büyümüştür. Basılınca ağrır. Uzun devam ederse karaciğer sertleşir. Dalak da biraz büyür. Başlangıçta 38 derece etrafında bir ateş de görülür, nabız çok yavaştır. Tansiyon ekseriya düşüktür. Vücut çok kaşınır. Bilhassa geceleri artar. Neşesizlik, uyuklama, huysuzluk vardır. Hastada şuur bozukluğu görülürse fena bir alâmettir.

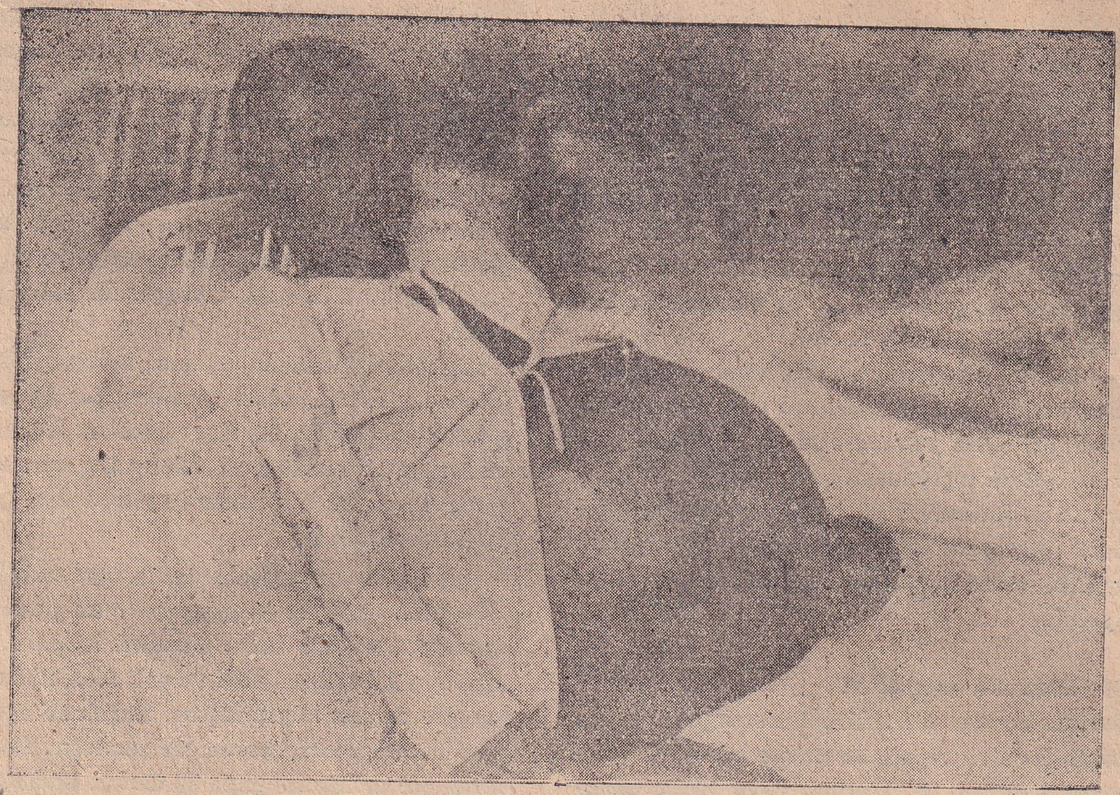
TEDAVİ. — Hasta yatakta istirahat etmeli, karaciğer üzerine sıcak şeyler konmalıdır. Yiyecekler bol sulu şeyler, şerbetler, şekerli, unlu, nişastalı şeyler olmalıdır. Yağ yasaktır. Başlangıçta albüminli gıdalar [et, yumurta, süt, peynir] verilmemelidir. Eğer hastalığın sebebi olarak mide, barsak bozukluğu aşikâr ise İngiliz tuzu veya böyle tuzlu müshillerden biri verilirse barsaktan kana zehirlerin geçmesine mâni olur. Sonda ile barsağa manyezyum sülfat mahlûlü sevketmelidir. İnsülin ile beraber glikozlu serum, (C) vitamini, (K) vitamini, karaciğer hulâsaları şırıngasından fayda memuldür.

Bazı sarılıklar nezlevî gibi başlıyarak öldürücü bir şekil alabilir ki, buna Hepatarji denir [Bak: Hepatarji].

3— Kan erimesinden ileri gelen sarılıklar.

Bu türlü sarılıkların iki çeşidi vardır: 1— Ailevî, 2— Kisbî.

Ailevî olanlarda sebep malûm değildir. Kan alyuvarlarının bir dayanıksızlığı ileri sürülü-



Sıtma neticesi Siroz'a yakalanan ve karnında su toplıyan bir hasta.

yor. Kisbî olanlarda ise birtakım kimyevî maddelerle zehirlenmeler, bazı mikroplu hastalıklar ve bu meyanda sıtma bunu yapar.

Bu hastalarda sarı bir renk vardır. Fakat limon sarısını andırır. İdrarları koyu pekmez gibidir. Kazuratları ise katran gibidir. Karaciğer ve safra kesesi hasta değildir, fakat dolguncadır.

TEDAVİ. — Zehirlenmelere nihayet verilmesi, (C) vitamini, demir, arsenik, karaciğer hulâsaları şırıngası ve nihayet kan nakli ile tedavi mümkündür. Fakat bunlar kat'î değildir. Daha müessir olanı dalağın çıkarılmasıdır. Fakat dalak çıkarılmasına rağmen iyileşmemiş olanlara da raslanmaktadır.

Salgın karaciğer iltihabı: Bu hastalık (Stegomia fasciata) denilen bir sinek tarafından insandan insana nakledilen bir virüs (süzgeçten geçen mikrop) ile husule gelir.

Mikrobu aldıktan sonra 1-2 haftalık bir kuluçka devri vardır. Ondan sonra ateş yükselir. Hasta mütemadiyen kusar, bu hal 3-4 gün sürer. Umumî ahvali bozuktur. Sonra sarılık başlar. Karnın sağ yukarısında birşey basıyormuş gibi bir his vardır. Sarılık başladıktan sonra hasta kendini biraz daha iyi hisseder. Ateş daha az ve intizamsız olarak 5-7 gün daha sürer. Karaciğer bir parçacık büyüktür. Basılınca biraz ağrı duyulur. İdrar safralıdır. Hastalık iki hafta kadar sürdükten sonra geçer. Bazı ölüm de olabilir

TEDAVİ. — Adi sarılıktaki gibidir.

KARACİĞER SİROZU — Bu adı 1819 da meşhur fransız âlimi (Laennec) koymuştur. Karaciğer bu hastalıkta balmumu gibi sarı renk aldığından bu adı vermiştir. Bu hastalık karaciğerin yayılmış ve müzmin bir iltihabıdır. Sirozlar birtakım taksimlere ve tasniflere tâbi tutulmuştur. Şimdi en makbul olanı yazalım:

1— Yalnız karaciğer bozukluğu ile beliren sirozlar.

2— Hem karaciğer, hem de kan bozukluğu ile beliren sirozlar.

3— Hem karaciğer ve hem beyin bozukluğu yapan sirozlar.

Sebebi: Sirozların sebepleri arasında başta alkol vardır. **Gerçi her sirozun alkolden ileri gelmediği gibi her alkolik de siroza yakalanmaz. Fakat alkole bağlı sirozlar vardır. Öte yandan**

sıtma da çok siroz yapar. Memleketmizde bu başlıca sebeptir. Merhum hocam profesör Hamdi Suat memleketimizde görülen sirozların % 44,2 sinin malaryadan ileri geldiğini söyleyordu. Mide ve barsak bozuklukları neticesi yediklerimizden husule gelen zehirlerin karaciğeri bozduğu da kabul ediliyor. Hattâ bazı bilginler bunu baş sebep olarak alıyorlar. Şimdi sıra ile sirozları inceliyelim.

1— Yalnız karaciğer bozukluğu yapan sirozlar iki türlüdür: Biri Laennec sirozu, öteki de safra sirozu.

Laennec sirozu: Daha çok büyük insanlarda görülür. 30-70 yaş arasında fazla görülür. Siroz ârazı kendini göstermeden önce ağızda acılık, sabahları bulantı, kusma, geğirti, yemeklerden sonra şişkinlik, yanma, sağ kaburga altında sağır bir ağrı, bazan kabız, bazan ishal zayıflama, halsizlik, karında davul gibi gerginlik vardır. Karaciğer büyür, ve sertleşir ve basınca ağrı yapar. Karında ya birdenbire veyahut yavaş yavaş su toplar. Deri sarımtırak soluk esmer bir renk alır. Deri altında yağ kalmaz. Yanaklar pörsür. Kaburgalar sayılacak hale gelir. Karın, hasta yatarken kurbağa karnı gibi yassıdır. Üstünde damarlar görünür. Su ve şişlik dolayısile karaciğere elle dokunmak veya hududunu tayin güç ve hattâ imkânsızdır. Dalak büyür ve sertleşir.

Kanamalar vardır. Bilhassa burun, diş etleri kanaması fazladır. Basur memeleri büyür ve kanar. Midenin yemek borusile birleştiği yerden ve yemek borusundan kanamalar olur. Bazan bu kanamalar da ölümü mucip olur. İdrar az ve koyu renklidir. Kazurat ise açık renklidir. Karında su çoğalınca göğsü tazyik ederek nefes almayı güçleştirir.

Hastalığın sonu: Hastalık bir ilâ on sene sürdükten sonra ölümle nihayet bulur.

TEDAVİ. — Başlangıçta, henüz karın şişmeden hastalığı durdurmak bazan kabildir. Bu devrede karaciğer hulâsaları, (C) vitamini, (A) ve (PP), K vitaminleri, İnsülin ve şeker şırınga edilmelidir. Gıdalarda yoğurt ve peynirin bulunması ilâç vazifesi yörür. [Çünkü son yıllarda sirozun sebebini Metionon yoöluğuna atfediyorlar. Bu madde ise yoğurtta ve beyaz peynirde çoktur].

Su topladıktan sonra su içirmemek, yağlı gıdalar vermemek, idrar söktürmek için Novurit, Salyrgan gibi ilâçlar şırınga etmek, mecbur kalınırsa biraz su boşaltmak muvafıktır.

Safra sirozu: Tıkanma sarılıkları ve safra yollarının iltihabı neticesi husule gelir.

Belirtiler: Karaciğer büyür ve sert, kenarı künttür. Karında ekseriya su toplamaz. Belki sonuna doğru toplaması mümkündür. Dalak büyüktür. Sarılık vardır. Az ateş vardır. İdrar koyu renklidir. Kazurat da renksizdir. Bazan da renkli olur. Çok uzun sürer (5-30 yıl).

TEDAVİ. — Safra yollarını temizlemek için taşların def'i, urotropin, barsağa sonda koyup safra akıtmak gibi şeylerdir. Gıdalarda yağ olmıyacak, unlu, albüminli olacaktır.

2— Hem kan, hem karaciğer bozukluğu yapan sirozlar: İki türlüdür: a) Dalak büyümeli siroz. b) Hemokromatoz ve tunç hastalığı.

Dalak büyümeli siroz: Karaciğerle beraber dalak da büyümüştür. Bundan başka kemik iliği, lenfa düğümleri, hemoglobin bozukluğu vardır. Bu hastalarda şiddetli sarılık vardır. Kazurat koyu renklidir. İdrarda Urobilin artmıştır. Karaciğer civarında sancılar görülür. Kaşıntı çoktur.

TEDAVİ. — Hususî ilâcı yoktur. Diğer sirozlardaki tedavi tatbik edilir.

b) Hemokromatoz ve tunç hastalığı: Bu hastalıkta sirozla beraber vücudün kendi boyalı maddeleri (pigment) toplanması vardır. Bütün uzuvlarda bu toplanır ve onları demir pası rengine boyar.

Deri esmer sarımtırak veya mavimsi olup bu hal önce yüzde başlar. Tenasül uzuvları civarında çok şiddetlidir. Saçlar erkenden dökülür vakaların yarısında idrarda şeker vardır. Sarılık da olabilir. Karaciğer büyük ve düzdür. Dalak büyüktür. Karaciğerde bakır ve demir toplanmıştır ki kanın harap olmuş aksamındandır.

TEDAVİ. — Yoktur. Hastalık uzun sürer ve ölümle sona erer.

3— Hem karaciğer hem asabî merkezi alâkadar eden siroz: Buna Wilson hastalığı da derler. 1912 de bu zat tarif etmiştir. Nadir bir hastalıktır. Ailevî bir hastalıktır. Çocuklukta başlar ve senelerce devam eder. Adaleleri sert, elde titreme vardır. Gülümser gibi bakan bir yüz (maskeli yüz) vardır. Salyaları akar. Sarılık gelip geçicidir. Dalak ve karaciğer büyük ve sert

serttir. Hastalık yıllarca sürer. Hastalığın nereden başladığı bilinmiyor. Bazıları önce karaciğer bozuluyor sonra beyin müteessir oluyor. Bazıları ise önce beyin hastalanıyor sonra karaciğer bozuluyor, diyor.

TEDAVİ. — Maalesef hiçbir tedavisi yoktur.

Yağlı karaciğer ve zehirlenmelerin karaciğerde yaptığı bozukluklar:

Mikroplu ve ateşli hastalıklarda, veremde, kaşekside, çok ağır kansızlıklarda karaciğer hücreleri yağlanır. Unlu ve yağlı yemeklerin ifrat derecede yenmesi de karaciğeri yağlandırır. Alkoliklerde keza karaciğer yağlanır. Fenilhidrazin, Tolüendiamin, kükürtlü idrojen, mantarlardan birçoğu, kloroform, fosfor, Avertin, Atophan, Atophanyl, Thorotrast gibi zehirli maddeler de karaciğerde yağlanma yapar.

Belirtileri: Hazım bozuklukları, şişlikler, ishal, karın ağrıları, baş ağrısı, kusma, baş dönmesi vardır. Karaciğer büyük, üstü düzdür. Dalak büyümez. Karında su toplamaz. Karaciğer vazifeleri bozulur. Bu hal 3-5 gün sürdükten sonra karaciğerin iflâsına ait tam tablo teşekkül eder.

TEDAVİ. — Erken farkına varılırsa zehirlenmelerden sarfı nazar ederek, (C), (PP), (K) vitaminleri ve karaciğer hulâsaları şırınga etmek ve yağsız, unlu ve sebzeli bir perhiz yapmak suretile hastalığı durdurmak kabildir. Zehirlenme kimyevî maddelerle olmuş ise mide yıkanmalıdır. Müshil verilir. Kömür tozu yutturulur. Damara glikozlu serum, ve bir taraftan da kalbi kuvvetlendirecek ilâçlar verilir.

Hepato-Renal sendrom: Karaciğer hastalığına böbrek bozukluğunun da iştiraki demektir. İdrarda albümin ve kan ya vardır, yahut yoktur. Şişlik, tansiyon yüksekliği yoktur. Bu mikroplardan iler igelen karaciğer hastalıklarında her zaman görülebilir: Weil hastalığı [Bak: weil], âdi sarılık, zehirlenmeler, siroz, frengi, ve kanser de olabilir. Bunlarda idrar çok azalır, hattâ hiç gelmeyebilir. Kanda tuz azalır.

TEDAVİ. — Damara tuzlu serum zerki, asıl sebebin tedavisi ve perhiz ile iyi etmeye çalışılır.

KARACİĞER ABSESİ — Kalın barsak, pankreas, dalak, ince barsak, mide, safra kesesi, ve bilhassa apandisde apse olduğu zaman hicret ederek karaciğere gidip orada apse yapabilir. Lohusa humması, orta kulak iltihabı, beyin apsesi de karaciğer apsesile birlikte olabilir. Amibli dizanterinin başlıca ihtilâtı karaciğer apsesdir. Safra yolları iltihabı da bu çeşit apse yapabilir.

Belirtileri: Hasta hafif sarılıklı bir insanın manzarasını gösterir. Şiddetle zayıflar. Üşüme titreme ile zaman zaman ateş çıkar. Karaciğer üzerinde ağrılar vardır. Elle dokunulamaz. Karaciğer çok büyümüştür. Hem göğse doğru yükselir, hem de karnın alt kısımlarına doğru büyür. Ben İzmirde bulunduğum zaman kasığa kadar büyümüş bir vaka hatırlarım. Ameliyatla kurtuldu.

TEDAVİ. — Amipli dizanteri apsesi, başlangıçta emetin şırıngalarile iyi olabilir. [Nerede cerahat varsa onu boşaltmalıdır] diye tıpta bir kaide vardır. Binaenaleyh kat'î tedavi ameliyatladır.

KARACİĞER FRENGİSİ — Frengi her dveresinde karaciğere dokunur. Birinci ve ikinci devrelerde (erken frengi) denilen şekil görülür. Bu şekil karaciğer hücrelerinin yaygın bir iltihabıdır. İdrarda safra vardır. Kazurat renksizdir. Hastada sarılık vardır. Adi sarılıktan farkı, başlangıçta hazım bozukluğu yoktur. Kaşıntı, nabızda yavaşlama yoktur. Hastalık dört hafta kadar sürer. Frenginin bu devrelerinde sarılık olmadan da karaciğer hastalanabilir. Tedavi ile bunlar iyi olabilir. Nadiren Hepatarji yapar [Bak: Hepatarji]. Bu şekli almasında, gıdasızlık, alkolizm, gebelik yardımcı sebeplerdir.

Frenginin üçüncü devrinde karaciğerde iltihap ya yaygın olur. Yahut gom denilen yumrular şeklinde olur. Karaciğer, büyük, sert ve biraz ağrılıdır. Üzerinde büyük girinti ve çıkıntı olabilir. Sıtmayı andıran ateş ve üşüme nöbetleri olabilir. Bazan kum sancısını andıran sancılar da görülür. Dalak büyüktür. Karında cüz'î su toplar. Bazan sarılık da olur

Karaciğerin irsî frengisi: İrsî frengide karaciğer mutlaka hastadır ve mikropların kum gibi kaynadığı yerdir. Doğuşta karaciğer frengisi olabileceği gibi ileride meydana çıkan [ka-

raciğerin geç zuhur eden irsî frengisi] de vardır. Bunlarda üçüncü devre ait frenginin belirtileri tam olarak vardır. Vaktinde farkına varılmazsa ölümle neticelenir.

TEDAVİ. — Karaciğer frengisi hususî frengi tedavisinin icaplarına tâbidir. Yalnız Salvarsan kullanmakta dikkatli olmalıdır. Zira fena aksülâmeller yapabilir. Hattâ yanmalı istihaleye bile sebep olabilir. [Bak: Frengi tedavisi].

KARACİĞER VEREMİ — Bunu yaşayan insanda görüp anlamak imkânsızdır. Fakat veremlilerde karaciğer vazifesinin çabuk bozulduğu unutulmamalıdır.

TEDAVİ. — Yoktur.

KARACİĞER URLARI — Bunlar çeşitlidir. Selim ve habis diye ayırmak lâzımdır.

Selim yani tehlikesiz urlar — Fibrom, Adenom, Kavernom, Sistadenom gibi urlardır. Fakat hastanın hali hayatında karaciğeri büyütmekten başka bir şey yapmadıklarından teşhis edilemez. Ancak otopside anlaşılır.

Habis urlar — Kanserdir. Bunun da iptidaî yani doğrudan doğruya karaciğerde başlıyan ve talî yani başka bir uzuvdan hicret eden diye iki şekli vardır.

İptidaî kanser nadir olup bütün karaciğer kanserlerinin % 5 ini teşkil eder. İhtiyarlıkta görülür. Karaciğer büyür. Zayıflama, karında müphem ağrılar, arka ağrıları, ateş vardır.

Talî kanser — Sık görülür. Başka yerlerdeki kanserlerin karaciğere hicreti kolaydır. Çünkü Vena porta denilen damar uzuvlardan karaciğere giden toplama yoludur. Vücudün başka yerlerindeki bütün kanserlerin dörtte biri karaciğere hicret eder.

Belirt'leri — Karaciğer büyür. Serttir, üzeri pürtüklüdür. Ağrılıdır. Hastanın rengi solar. Sür'atle zayıflar Ara sıra ateş olur. Sarılık sonradan çıkar. Karında su toplar. Beş altı ay içinde öldürür.

TEDAVİ. — İlâcı yoktur. Fakat hastayı teselli ve teskin için uyuşturucu maddeleri bol bol vermelidir. Zira ıztırapları tahammülfersadır.

KARACİĞERDE EKİNOKOK — [Bak: Ekinokok].

KARACİĞER VE SAFRA TAŞLARI — Safra taşı çok sık görülen bir arızadır. Kadınlarda erkeklerden daha çoktur. Dünyada mevcut kadınların yüzde onunda safra taşı vardır. 20 yaştan sonra gittikçe çoğalmak üzere elli yaşında en sık görülür. 40 yaşını aşmış erkeklerin % onu, kadınların da % kırkında safra taşları vardır. İrsiyetin de önemi büyüktür.

Safra taşı kendini sancı ile belli eder. Sancı yemeklerden 3 - 5 saat sonra ve daha ziyade geceleri gelir. Karnın sağ yukarı kısmında birdenbire bıçak saplanır gibi bir sancı olur. Hasta kendini yerden yere çarpar. Yatak çarşaflarını, yastıkları parçalar. Hele sol tarafına hiç yatamaz. Karnına el ile dokundurmaz. Ağrı sağ kürek kemiğine ve sağ omuza doğru yayılır. Boynun sağ tarafında da duyulur. Sağ ele kadar uzaması da mümkündür. Şiddetli kusmalar da vardır Ateş yükselir. Sancı arada bir durur gibi olur, tekrar bütün şiddetile başlar. Sancının sona ermesi, başlangıcı gibi birdenbire olur ve hasta işine devam eder. Günün birinde hiçbir şey yokken birden yine baş gösterir. Fakat bazı hastalar yağlı şeyler, krema, buzlu su, dondurma, kızartma, yumurta gibi gıdalar yiyince nöbetin başladığını söylerler. Keza bozuk bir yolda otomobil veya otobüsle giderken sancı patlak verebilir. Nadiren ağrı solda hissedilerek (angine de poitrine) sanılır. Ağrı her zaman şiddetli olmaz. Bazan safra kesesi civarında bir tazyik, bir sızı gibi kendini hissettirir. Bazan da orada bir şey yoktur da sade omuzda veya kol, dirsek gibi yerlerde bir sızı hissini verir. Bazı hastalar sadece hazımsızlıktan, mide şişliğinden müştekidirler.

Bu sancıların sebebi hem taş, hem de iltihaptır. Fakat ne taş, ne de iltihap olmaksızın safra kesesi sancıları olabilir. Bunlara Dyskinésie derler. Bu nadirdir. Sancı esnasında karnın o kısmı taş gibidir. El ile dokunulamaz. Bazan el ile keseyi ve hattâ içindeki taşları hissetmek kabil olur. Fakat bu daha ziyade nöbet haricindedir. Safra kesesi büyük sert ve pürtüklü olursa kanser düşünülmelidir. Belin sağ tarafında da basılınca hassasiyet bulunur.

Safra taşı sancılarından sonra sarılık olur. Bazan geçici ve hafif, bazan da devamlı ve şiddetli sarılık olur.

Taş sancıdan sonra üç vaziyet alabilir: 1 — Kesede kalır. 2 — Kesenin ağzını tıkar. 3 — Safra yollarında kalır. Burada kalıp uzun sarılıklara yol açması veyahut barsağa düşmesi mümkündür. Barsağa düşenler kazuratla çıkar gider.

TEDAVİ. — Safra taşı sancısı esnasında sıcak şeyler koymak, morfin yapmak lâzımdır. Nöbet geçtikten sonra perhiz yapmalı, yağlı, baharlı, biberli şeyler, yumurta, kızartma, beyin, böbrek, işkembe, bumbar yememelidir. Sarılık varsa sütlü, unlu, nişastalı, sebzeli bir perhiz lâzımdır. Ayrıca Ürotropin vermek, banyolar yapmak lâzımdır. Rontgen taş tesbit ederse ameliyat lâzımdır.

Safra kesesi iltihabı — Taşlı veya taşsız olur. Hafif ve taşsız olanlarda sadece hazım bozukluğu vardır. Ağrılar müphem ve sağırdır. Karnın sağ ve orta kısımlarında duyulur. Ağır şekillerde hele taşlı ise ağrılar çok kuvvetlidir. Cerahat de yaparsa şiddetli titremeler, ateş, bulantı, kusma, nöbet haricinde dahi büyük ve hassas bir safra kesesi vardır. Kanda akyuvar sayısı çok artmıştır. Bu hastalığın ihtilâtı olarak o tarafta cerahatli zatülcenp veyahut delinerek karında peritonit yapabilir.

TEDAVİ. — Bizzat safradan yapılmış haplar, maden suları, Ürotropin cerahatsiz iltihapların tedavisinde iyidir. Cerahatli olursa buz koymalı, sonra ameliyat yapmalıdır.

Safra kesesi ve safra yolları urları — Selim tümörler ve sarkom nadirdir. Kanser daha çok görülür. İptidaî kese kanserinin % 80 - 90 ında taş vardır. Kese üzerinde girinti ve çıkıntılı sert kütleler ele gelir. Hastalar önce sade etten istikrah ve zayıflamadan müştekidirler. Ufak ateşler görülür. Ağrı ve sızı pek hafif iken sarılık görülmesi dikkate şayandır.

Ur safra yolları üzerinde ise sarılık yavaş yavaş teessüs eder. Koledok tazyik altında kalır ve kese çok şişer.

Civardaki uzuvlardan safra kesesine ve safra yollarına kanser hicreti de görülür. Teşhisin erken olması önemlidir.

TEDAVİ. — Rontgen tedavisi tecrübeye değer. Fakat asıl tedavi cezrî olmalıdır ki, bu da ameliyattan ibarettir. Yalnız ameliyat için de çok geç kalmamış olmalıdır. Zira hastalık başka yerlere sirayet etmiş ise ameliyat da netice vermez.

KARA KABARCIK — [Bak: Şarbon].

KARA HUMMA — [Bak: Tifo].

KIZAMUKÇUK — Kızamuğun hafif bir şekli gibidir. Çabuk geçer.

TEDAVİ. — İstirahat kâfidir.

KARANTİNA — Fransızca Quarantaine kelimesinin türkçedeki mukabilidir. Bu lâtincede de buna yakın bir kelimedir. Eskiden bulaşık hastalıklarla mücadele için nerede bulaşık hastalık görülürse oraya karantina konur, Yahut bulaşık hastalık olan yerlerden gelen yolcular karantinaya tâbi tutulurdu. Yani kırk gün ihtilâttan menedilirdi. Şimdi bu usul veba, kolera gibi mahdut hastalıklara münhasır kalmıştır.

KARASU HUMMASI — Buna siyah idrar humması da denir. Müstakil bir hastalık olmayıp sıtmalılarda görülen bir arızadır. Buna sebep olarak müzmin sıtmada usulsüz ve uzun müddet kinin kullanmayı ileri sürüyorlar.

Hastalarda ateş, kumsa, bulantı, baş ve bacak ağrıları, kansızlık, sarılık vardır. Asıl karakteristik olanı da idrarın katran gibi simsiyah olmasıdır.

Bu arızanın husulü, damar içinde, kanın kırmızı yuvarlaklarının erimesile izah ediliyor.

Karasu humması dilimize almanca (Schwartzwasser) ve ingilizce (Black Water fever) kelimelerinden tercüme suretile geçmiştir. Fransızlar buna (Fièvre bilieuse hemoglobinurique) derler ki hastalığı tarif edici bir addır.

Hastalık oldukça tehlikelidir. Vak'aların birçoğu öldürür.

TEDAVİ. — Kinini hemen bırakıp atebrin ve Plazmokin vermelidir.

KARDİYALJİ — Yemek borusunun mi-

de ile birleştiği noktaya Kardiya denir. Burada yara ve bere olursa yahut teşennüç olursa ağrı yapar ki buna Kardiyalji denir.

TEDAVİ. — Yara varsa mide yaraları gibi tedavi olunur. Asabî sebeple teşennüç olursa o zaman bunu giderecek Atropin ve Papaverin gibi ilâçlar verilir.

KARDİYOPTOZ — Mide ile yemek borusunun birleştiği nokta olan Kardiyanın bulunduğu yerden kaymış olmasıdır. Tedavisi yoktur.

KARDİYOSPAZM — Kardiyanın asabî sebeplerle teşennüç halinde olmasıdır. Tedavi Atropin ve Papaverin iledir.

KARFOLOJİ — Ağır, dalgın ve ateşli hastaların ellerile havada birtakım işaretler resmetmelerine denir. Kötü bir alâmettir.

KARELL TEDAVİSİ — Kalb hastalıklarında verilen gıdanın kâfi kalori temin etmemesine rağmen verilen su miktarının belli olması itibarile Karell tarafından günde 800 gram süt vermek esasına dayanıyor. Kalb hastalıklarında fazla su vermemek esas olduğundan birkaç güne münhasır kalmak şartile bu tedavi tatbik edilebilir.

KASIK YARIĞI — [Bak: Fıtık].

KASTRASYON — Türkçede enemek, iğdiş etmek mânasına gelir. Eski tıb dilinde buna ihsa denirdi. Mânası insanı hadım etmek demektir. Bu ya esir ticareti maksadile vahşi kavimlerde yapıldığı gibi iptidaî bir şekilde kadip ve husyenin koparılıp atılması demektir. Fennî olarak gerek kadın ve gerekse erkekte tıbbî bir lüzum üzerine yapılır. Bu lüzum, verem, ur gibi sebeplerle hasıl olur. İki türlü yapılır: Ya rontgen şuaı ile, yahut ameliyatla.

Rontgen şuaı insanlarda nesil yetiştirme kabiliyetini söndürür. Ameliyat husyelerin veya yumurtalıkların çıkarılması demektir.

KAŞEKSİ — *(Cachexie)* — Kuvvetten düşme, kansızlık, zayıflama, neşesizlik, iştihasızlık, gibi belirtilerle kendini gösteren vahim bir durumdur. Bunun sebeplerine göre isim alan çeşitleri vardır:

Afrika Kaşeks'si — Toprak yemeden mütevellittir. Yalnız Afrikada değil memleketimizde de vardır. Hastanın rengi toprak gibi ve vücudü şiştir. Ankilostomdan ileri gelmesi en çok görülenidir [bak: Ankilostom].

Bazedov Kaşeksisi — Bazedov hastalığında vücutte yakma çok arttığından hasta gittikçe eriyerek kaşeksiye girer. [Bak: Bazdov]. (Yalancı Lökemi) hastalığında [Bak : Lökemiler], müzmin civa zehirlenmelerinde [civa sanayiinde çalışanlarda], yumurtalık yokluğu, Hipofizer Kaşeksi [Simmond hastalığı] gibi birçok hallerde olur. Fakat asıl bizim memlekette kaşeksi yapan sebepler şunlardır: Barsak iltihapları, verem, kanser, sıtma.

TEDAVİ. — Vücutte değişmez istihaleler olmamış ise tedavi mümkündür. Fakat tedaviyi asıl sebebe göre yürütmelidir: Sıtma, verem, bazdov, hipofiz zaafı, gibi birçok hallerde tedavi muvaffak olur. Çünkü bu hastalıkları tedavi edince kaşeksi de geçer. Mutedil bir besleme, (B_1) ve (C) vitaminleri vermek, bira mayası yedirmek lâzımdır.

KAŞİNG HASTALIĞI = **(Cushing)** — Bu hastalığı ilk defa 1932 de tarif eden Amerikalı (Cushing) in adı verilmiştir. Sebebi Hipofizde bir bozukluk ve çok defa urdur. Bozukluk vazifede ifrattan ileri gelir.

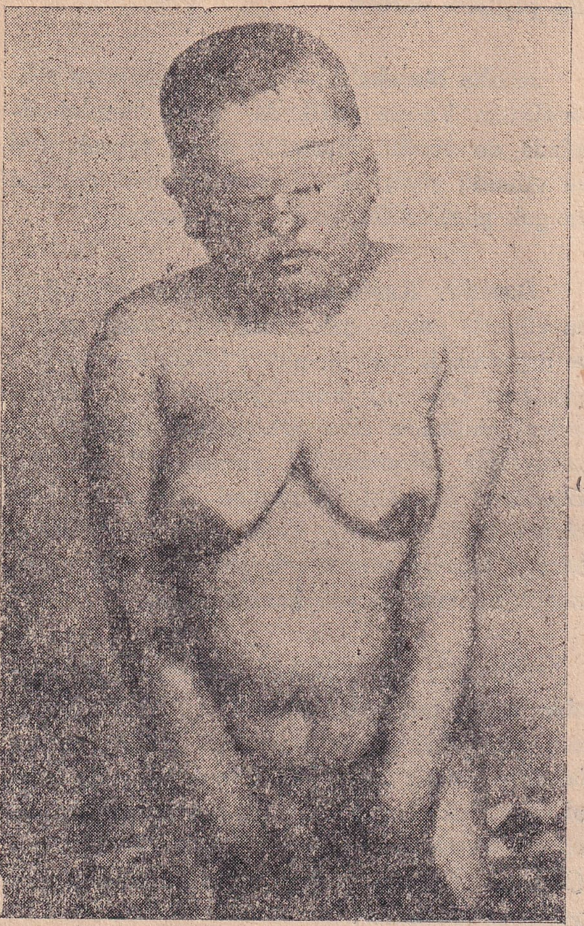
Hastalığın esaslı belirtileri şunlardır:

Yağlanma, kıllanma, kan ve tansiyon artması, vücutte çatlaklar, tenasülî zaaf.

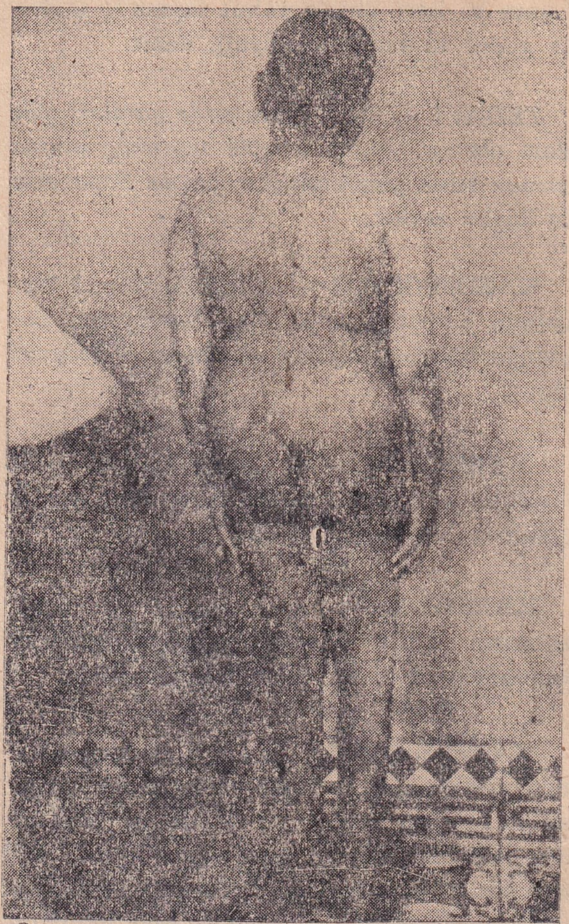
Yağlanma herhangi bir şişmanlığa benzemez. Kollar ve bacaklar incecik, yüz, boyun, gövde ise çok yağlıdır. Buna rağmen hastalar müthiş bir halsizlikten de şikâyet ederler.

Kıllanma sadece mevcut kılların artması şeklinde değildir. Meselâ kızlarda bıyık sakal çıkması şeklinde görüldüğü halde aybaşı kesilme zamanındaki kadınlarda da kılların dökülmesi şeklindedir.

Bu hastaların tansiyonları yaşlarile mütenasip olmıyacak surette yüksektir. Kanlarındaki alyuvarlar da artmıştır. Normal olarak dört buçuk beş milyon iken bunlarda yedi sekiz milyona çıkar. Ondan maada vücutlerinde



Kaşing hastalığında vücudün bazı yerlerinde fazla yağlanma ve kıllanma görülür.



Kaşing hastalığında kollar ve bacaklar incecik, yüz ve gövde ise çok yağlıdır.

gebe kadınların karınlarındaki çatlaklara benziyen ve (Verjetür) denilen çatlaklar peyda olur.

Ayni zamanda tenasülî zaaf da vardır. Hattâ büsbütün kesilme de vardır.

En çok kadınlarda ve bilhassa genç kızlarda olur. Memleketimizde ilk defa 1937 de tarafımdan görülmüş, türkçe ve almanca olarak neşredilmiştir.

Bu hastalık 2 - 8 senede ölümle neticelenir.

TEDAVİ. — Burada hipofiz guddesinin bir uru sebep olarak kabul edildiğinden ona rontgen tedavisi yapılabilir. Mümkün olursa ameliyat yapılır. Hormonlardan fayda beklenmemelidir.

KAŞINTI — Bu bir hastalık değil, bir ârazdır. Derinin içindeki sinir uçlarının taharrüşünden ileri gelir. Sebepleri pek çoktur: Birçok deri hastalıkları, uyuz, ekzema, dermatozlar ve dermatitler bu meyanda olduğu gibi, barsaktan kana geçen zehirlerle zehirlenmeler, karaciğer hastalıkları, kan hastalıkları, pislik, uzun müddet yıkanamamak bunu yapar. Çok terden de olur.

TEDAVİ. — Pislikten ileri gelenin ilâcı yıkanmaktır. Diğer deri, karaciğer ve kan hastalıklarından ileri gelenlerde esas hastalığı tedavi lâzımdır. Bununla beraber, kükürt, tumenol, anestezin, asid salis'lik gibi ilâçlar da kaşıntıya iyi gelir. Müstahzar ilâçlardan da bu hususta kullanılabilecek olan Méta-titan ve Heliobrom maruftur.

KATALEPSİ — İnsan vücudünün kazık gibi sertleşmesi demektir. Kol, bacak herhangi bir uzuv hangi istikameti verirseniz öylece kalır. Melânkoli ve isteri gibi bazı ruh ve akıl hastalıklarında olur.

TEDAVİ. — Melânkoli ve isteri tedavilerine bakınız.

KATAPLAZMA — [Bak: Hardal lâpası].

KATARAKT — [Bak: Göz hastalıkları].

KATAR — [Bak: Burun nezlesi].

KATOTONİ — Bazı akıl hastalıklarında insanın vaziyet değiştirmeden olduğu gibi durmasıdır. Bilhassa melânkolide olur.

KAVERN — Mağara ve oyuk mânasına gelir. Akciğer hastalıklarından verem, abse ve gangren gibi sebeplerle ciğerlerde oyuk hasıl olması demektir.

Kavernlerin çeşitleri vardır: Açık, kapalı, erken, dev, yavru, kabuklu kavern gibi. Açık kavern demek oyuğun herhangi bir nefes borusile iştiraki olması demektir. Böylece kavernde bulunan balgam ve mikroplar öksürdükçe dışarıya çıkar.

Kapalı kavern demek, kavernin nefes borusile iştiraki olmaması demektir. Bu takdirde balgam çıkaramaz.

Erken kavern demek, yetişkin insanda birdenbire başlıyan ve adına erken irtişah denilen verem ocağının oyulup kavern haline gelmesi demektir.

Dev kavern diye cevizden büyük olan kavernlere denir. Yavru kavern veyahut Cavernicule diye nohut veya fındık gibi kavernlere denir.

Kabuklu kavern, kavernin etrafını çeviren akciğer kısmı kabuk bağlarsa onlara denir.

TEDAVİ. — Kavern tedavisi demek aşağı yukarı akciğer veremi tedavisi demektir. Çünkü abse ve gangrenden sonra da bu kavern'ler ayni şekilde tedavi edilir. Yavru kavern'ler için umumî tedavi kâfidir. Dev kavern'lerde Monaldi usulü veya ameliyat ile tedavi yapılır. [Bak: Monaldi].

Diğer kavern'lerin tedavisinde Pnömotoraks, Oleotoraks, Frenisektomi, Torakoplasti gibi ameliyatlar yapılır.

KAYSER AMELİYATI — Güç doğumda müracaat edilen bir usuldür. Eğer kadının leğeni dar olur da çocuk çıkamaz ve çıkması imkânı yoksa, su kesesi de henüz patlamamış ise bu ameliyat yapılabilir. İki çeşidi vardır: Biri hazneden rahimi yarıp çocuğu almak, diğeri de karnı açıp rahimi de yararak çocuğu almaktır. Bir de son ters yapışmış ve rahimin ağzını kapamış olursa bu ameliyat yapılır.

KAZIKLI HUMMA — [Bak: Tetanoz].

KAZONİ TEAMÜLÜ — Ekinokok hastalığında teşhis için kullanılan bir vasıtadır. Ekinokok kesesinin içindeki mayiden bir damla alıp şüpheli hastanın derisi içine şırınga edilirse yarım dakika sonra oranın hemen şişip kabardığı ve kaşındığı görülür. Buna erken reaksiyon denir. Bazan daha geç, hattâ 24 saat sonra görülür. Buna da geç reaksiyon denir. Teşhis için kıymetlidir.

KEDANİ HASTALIĞI — Japonya'da görülen mikroplu bir hastalık olup mikrobunu taşıyan keneye Trombidium Akamuski adı verilir. Hususî ilâcı yoktur.

KEKEMELİK — Sürekli ve muntazam konuşurken ve bazan da hemen her kelimede vukua gelen ihtizazlı duraklamadır. Sebebi hemen daima sinir sistemine bağlıdır. Muhitî sebeplerle de olursa da daha çok merkezîdir.

TEDAVİ. — Kekemelik talim ve terbiyenin buna ait hususî usullerile küçük yaşta iken tedavi edilebilir.

KELOİD — Deride haricî görünüşü itibarile kansere benziyen bir sarkomdur. Bunlar âdeta kabuklu yaraya benzer.

TEDAVİ. — Rontgen ve ameliyattır.

KELLİK — Buna tıb dilinde **Favus** derler. Eski tıb dilinde Sa'fe derlerdi. Mikrobu Achorion Schönleini isminde mantar sınıfından bir parazittir. Hastalık kaşıntı, kızarma ve saç diplerinde kabarcıkla başlar. Bunlar şiser, yaralar açılır. Üzerinde kirli sarı ve iğrenç kabuklar bağlar, gayet kötü ve mide bulandırıcı bir kokusu vardır.

Bu hastalık daha çok temizliğe dikkat et-

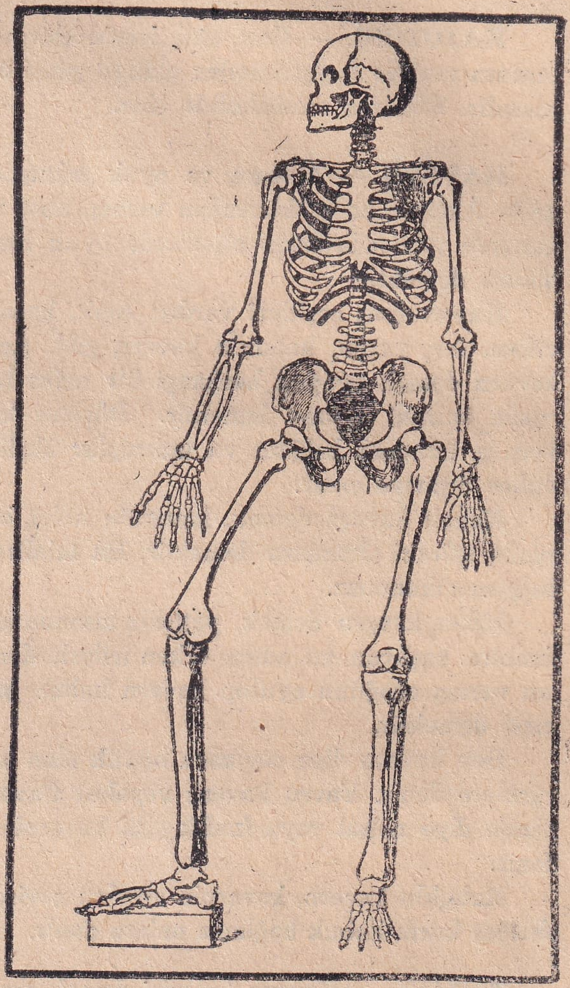
memek yüzünden olur. Eskiden memleketimizde berberlerin temizliğe riayet etmemeleri, hastalığın çoğalmasına sebep olurdu. Şimdi hastalık şehir ve kasabalarda çok azalmış, yalnız köylerde görülmektedir. Bunlarda kıl dibinde kılın soğanı tâbir edilen foliküller hastadır.

TEDAVİ. — Eskidenberi birçok merhemler kullanılırdı. Cade=Kad yağı en çok maruf olanıdır. Fakat kıllar durdukça hastalık geçmiyeceğinden cımbızlarla saçları yolarlardı. Şimdi buna hacet kalmamaktadır. Rontgenle saçlar döktürülünce tedavi kolayca mümkün olmaktadır.

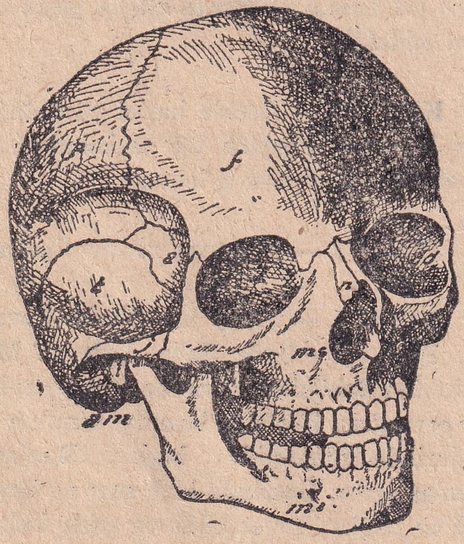
KEMİK HASTALIKLARI

KEMİKLER — Vücudumuzun esas çatısı ve yapısı olan iskeleti teşkil ederler. Bu iskelet 184 kemikten yapılmıştır. Bunun 22 tanesi başta, 33 tanesi belkemiğindedir. Göğüs kafesini teşkil eden kaburgalar yirmi dört tane olup arkada belkemiğine, önde de sternum denilen ve halk dilinde iman tahtası denilen kemiğe dayanırlar. Bundan başka leğen dediğimiz havsala kemikleri sağlı, sollu iki tanedir. Bacaklarda iki tarafta uyluk kemikleri, aşık kemikleri, baldırda ikişer kemik, ayakta da 28 kemik vardır. Kollarda ve ellerde de 32 kemik vardır.

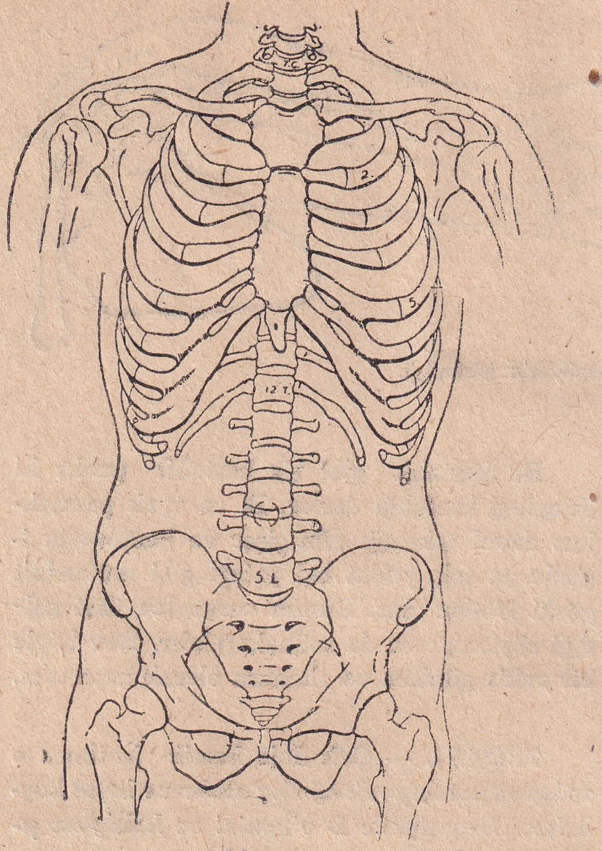
Kemikler yapıları itibarile sert ve dayanıklı olmakla beraber elâstikidirler. Kemikler asıl kemik dokusu, kan damarları, lenfa damarları sinirler ve kemik iliğinden yapılmıştır. İç yüzleri endost denilen bir zar ile, dış yüzleri de eski tıb dilinde simhak ve şimdi Periost denilen bir zar ile örtülüdür. Kemiklerin başka bir kemik ile temas yerleri kıkırdak veya munzam nesiç ile kaplanmıştır. Kemik iliği doğuşta kırmızı ise de uzun kemikler içerisinde hemen sarı bir renk almaya başlar. Kemik dokusu kemik hücrelerinden yapılmıştır. Ke-



Vücudün çatısını teşkil eden iskeletin umumi görünüşü.



İnsan kafasını teşkil eden kemikler yassı kemiklerdir.



Gövdeyi teşkil eden belkemiği ve göğüs kafesi kemikleri.

mik dokusu yaprak yaprak parçalardan teşekkül eder.

Kemikler yapılarına göre uzun, yassı ve kısa kemikler diye üç guruba ayrılır. Meselâ kafa kemikleri ve kürek kemiği yassı kemiklere kol yebacak kemikleri uzun kemiklere, parmak ve belkemikleri kısa kemiklere örnektir.

Kemik hastalıkları olarak şunları inceleyeceğiz:

1 — Kemik büyümeleri,
2 — Kemik küçülmeleri,
3 — Raşitizma,
4 — Osteomalasi,
5 — Ostitis fibrosa,
6 — Osteo-miyelit,
7 — Kemik veremi,
8 — Kemik frengisi,
9 — Kemik urları,
10— Kemik kistleri.

Şimdi bunları birer birer gözden geçirelim.

1 — **Kemik büyümeleri** — Dört türlü olur: a) Umumî büyüme, b) Mevziî büyüme, c) Akromegali, d) İpokrat parmakları.

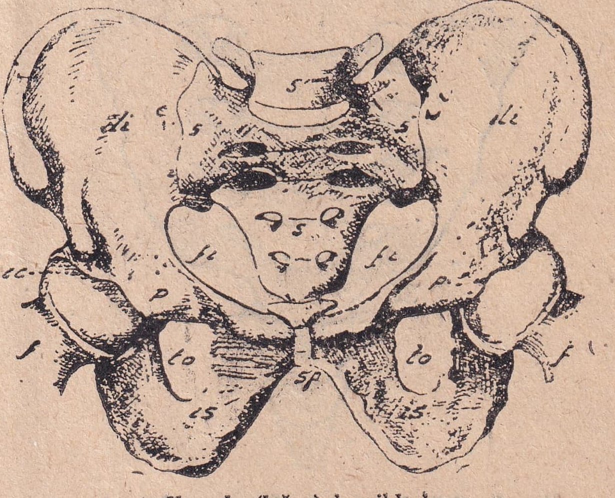
Bunlardan birincisi devlikte olur [bak : Devlik], üçüncüsü de akromegali'de görülür [bak: Akromegali]. İkincisi doğuştan olur. Vücudün şurasında burasında herhnagi bir kemik normalden fazla büyümüştür. Dördüncü şekil de müzmin kalb ve akciğer hastalıklarında el parmaklarının davul tokmağı manzarasını almasıdır. Hiçbirinin tedavisi yoktur.

2 — **Kemik küçüklükleri** — Bunlar da ya umumî veya mevziî olur. Umumî olan cücelikte olduğu gibidir. Bunlarda kemikler büyüyememiştir. Mevziî olanlar birçok hastalıklar neticesi kemiğin kireçsizleşmesi neticesi olur.

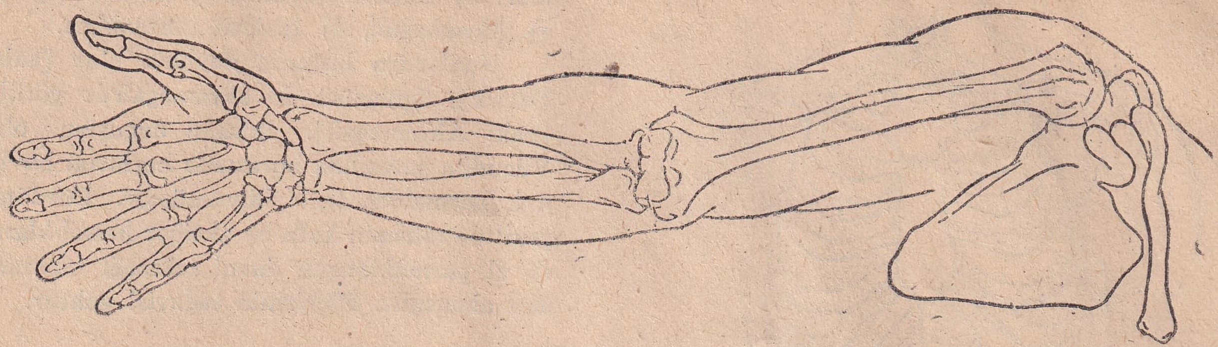
3 — **Raşitizm** — Ayrı bir bahis olarak (R) harfinde yazılacaktır.

4 — **Osteomalasi** — Gebelerde ve iyi gıda alamıyan emzikli kadınlarda olur. Bu kemiklerin kireçsiz kalması yüzünden olan bir hastalıktır. Asıl kemik dokusu yavaş yavaş kaybolur ve yerine yağ dokusu [nesci munzam] kaim olur. Kemikler o zaman eğri, büğrü olur ve kırılır. Sebep olarak iç ifraz guddeleri ahenksizliği [bak: İç ifraz] ve D vitamini noksanlığı ileri sürülüyor.

Hastalığın başlangıcı romatizma sanılır. Sonraları hasta sallantılı yürümeye başlar. Boy kısalır, kamburluk, bacakların kıvrılması daha sonra görülür. Rontgen derhal işi meydana çıkarır. Her gebelikte bu hal nükseder. Ve tedavi edilmezse 1 - 2 yılda ölürler.



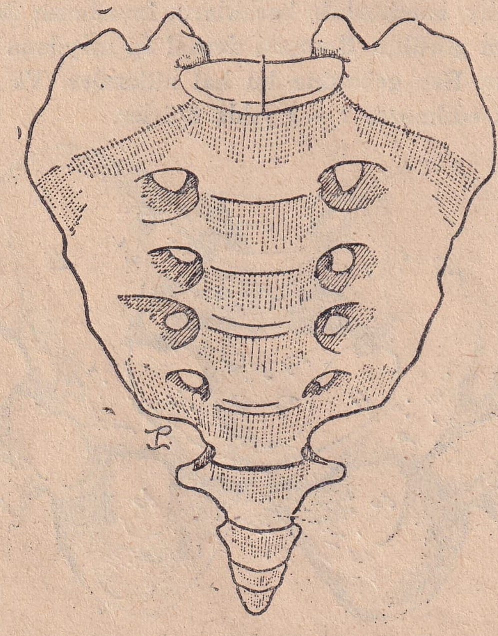
Havsala (leğen) kemikleri.



Kol ve eldeki muhtelif kemiklerin görünüşü.

TEDAVİ. — Bol kalsiyum ve D vitamini vermelidir. Meselâ haftada bir altı yüz bin ünitelik D vitamini, her gün onluk kalsiyum ampulü muvafıktır.

5 — Ostitis fibrosa — Kemiğin içinde kireç azalarak yer yer boşluklar [kistler] teşekkül eder. Bu hastalık 10 - 25 yaşlar arasında başlar. Uzun kemiklerde ve bilhassa kol ve bacak kemiklerinde görülür. Bu hastaların anlattıklarına göre günün birinde kemik kalınlaşır. Eğri büğrü bir hal alır. Romatizmayı andıran ağrılar baş gösterir. Kemik ufak bir sebeple çatlar veya kırılır. Rontgenle bakınca kemiğin içinde yer yer boşalmalar, odacıklar görülür. Kemiğin kabuğu incelmiş, ve dışarıya fırlamış bulunur. Bazan kemikler bal peteği manzarasını alır.



Havsala (leğen) nın arka kısmını teşkil eden Coxixe kemiği.

Bu hastalık gibi bir hastalık vardır ki Jüngling hastalığı derler. El ve ayak parmakları davul tokmağı gibi şişer ve kemiklerin içinde ya tek, yahut bal peteği gibi müteaddit gözlü kistler olur. Bunun veremden ileri geldiği söyleniyorsa da münakaşalıdır. Ben böyle bir vak'a gördüm ve almanca olarak neşrettim.

TEDAVİ. — Çok defa kemik kırılınca o nokta sağlamlaşarak ağrılar azalır ve hattâ kaybolur. Umumiyetle D vitamini ve kalsiyum şırıngaları, balık yağı muvafıktır.

6— Osteo-miyelit — Adından anlaşılacağı üzere kemiğin hem kendisinde hem de içindeki ilikte iltihap var demektir. Bu hastalık çocukluk ve büyüme çağının hastalığıdır. Görülen vak'aların % 96 sı 8 - 17 yaş arasında ve geri kalanı 25 yaşından yukarı kimselerdedir.

Bu hastalık, her nasılsa kana girmiş olan cerahat yapıcı mikropların kemiğe oturmasile olur. Harpte ise yaralanmalar buna sebep olabilir. Bu hastalığı yapan mikrop en ziyade Stafilokoklardır. İkinci plânda Streptokoklar da bu işi yapar. Pünomokok, Gonokok, Koli gibi mikropların âmil olması çok ender görülür. Tifo mikrobunun da bazan bu işi yaptığı vakidir. Mikrobun nereden vücude girdiği her zaman anlaşılamaz. Derideki sıyrık ve çatlaklar, ekzema, anjin, pnömoni, grip, kızıl, tifo hastalıkları mikrop girmesine yol açabilir. Bazı vak'alarda ezikler sarsılmalar, üşütmeler, yorulmalar, hastalığı uyandıran âmillerdir. Bir kazadan bir hafta sonraya kadar olan Osteo-miyelitleri bu kazaya bağlamak kabildir.

Belirtileri — Birdenbire ve gürültülü baş-

lar. Kemik iliğinde veya Periost kısmında abse husule gelir ve kemik etrafındaki et ve yağ gibi yumuşak kısımlara da sirayet eder ve onları da kızartıp şişirir. Titreme ile beraber ateş 39 - 40 dereceyi bulur. İlk zamanlar bütün mafsallarda ağrı olmadığından romatizma zannedilir. Fakat 24 - 48 saat sonra bir yerde oturarak bunun romatizma olmadığı anlaşılır. Oturduğu yerde solgun mavimtırak renkte bir şişkinlik olur. Ağrı âdeta oyuluyormuş gibi olup kımıldatmaz. Hastalık mafsala yakın ise orada da iltihap olur. 5 - 10 gün sonra harice boşalır. Ateş düşer. Fakat bazan başlangıçtan itibaren ağır olan vak'alarda titreme, devamlı ateş, nabzın sür'atli oluşu, ishal, dilin kuruması, bayılma görülür. Bunlar çabucak ölümle sona erer. Bunlarda otopside pnömoni, andokardit, plörezi, menenjit ve böbrek iltihabı da görülür. Maamafih daha hafif seyreden vak'alar da vardır. Cerahat boşaldıkça hastalık müzminleşmeye başlar. Açılan yerde fistül kalır ve oradan kemik parçaları çıkar. Ağrılar azalır Yaraların üzeri pürtüklü ve kanamaya müstaittir. Kemik yavaş yavaş kalınlaşır ve sertleşir.

Osteo-miyelit'te tehlike ikidir: Biri cerahatin kana karışıp vücude yayılması, diğeri de uzun süren bu iltihabın kansızlık, uzuvlarda amiloid denilen bir çeşit istihale yapmasıdır. Bunlardan kurtuluş yoktur.

TEDAVİ. — Eskiden ne kadar erken cerahat boşalırsa şifa o kadar kolay olur deniyordu. Fakat şimdi patlamamış Osteomiyelitlerde Penicillin ile mükemmel neticeler alınmaktadır. Maamafih bazı defa bu kâfi gelmez ve ameliyatla cerahati boşaltmak icap eder.

7 — Kemik veremi — Kemikte ve mafsallardaki verem, kan yoliyle gelen mikroplarla olur. Daha evvel akciğerlerde ve hiç olmazsa bezelerde verem vardır. Fakat bademciklerden ve barsaklardan da mikropların girmesi ve doğruca kemiklere veya mafsallara gitmesi mümkündür. Hastalık daha çok kısa kemiklerde ve onların uç taraflarında yerleşir. [El, ayak, belkemikleri gibi]. Uzun kemiklerde az raslanır. Ağır hastalıklar geçirmek, gıdasızlık vereme istidat hâsıl eder. Çocuklarda daha çok görülür. Beş yaşına kadar olan vak'aların sayısı, 5 - 15 yaşlarındakilere nazaran üç mislidir. Yirmi yaşında yarıya iner. Gençlikte az, ihtiyarlıkta yine çok görülür.

Kemik veremi iki şekilde görülür: 1 — Bütün kemiğe yayılmış şekil, 2 — Mahdut ve peynirleşmiş şekil.

Hastalık müzmin seyreder. Zaman zaman ağrı yapar. Ufak tefek ateş yükselmeleri olur. Yorgunluk, neşesizlik, iştihasızlık olur. Nihayet şişlik belirir. Deri morarır, incelir ve nihayet cerahat meydana çıkar. Fistül yapar ve buradan akıntı devam eder. Eğer tedavi edilmezse yayılma ve hastayı zayıflatıp öldürmesi mümkündür. Bazan kendi kendine de iyi olur. Hastalık ihtiyarlarda kötü seyrederse de çocuklarda ve gençlerde şifa ümidi daima vardır.



El bileği ve parmak kemikleri.



Ayak bileği ve ayak parmağı kemikleri.

TEDAVİ. — Umumî ve mevzi'î olmak üzere iki türlüdür:

UMUMÎ TEDAVİ. — Bol ışık, bol hava, bol yiyecek ve vücudü kuvvetlendirici ilâçlardan ibarettir. Yüksek yerlerde güneşin ültraviyolesi daha kuvvetlidir. Havanın kuruluğu da yükseklerde daha çok, düzlüklerde daha azdır. Yükseklerde kanın alyuvarları çoğalır. İştiha açılır. Gıdaların basit ve vitamini bol olması lâzımdır. Daima ızgara ve haşlamalar, sebze ve meyva bol olmalıdır.

İlâçlardan kalsiyum, altın mürekkepleri çok iyi gelir. Eskiden yapılan ve şimdi pek revaçta olmıyan tüberkülin tedavisinden de fayda melhuzdur. Yalnız yerinde kullanmak şarttır.

MEVZİÎ TEDAVİ. — Başlangıçta uzvu rahat ettirmek için sarmak lâzımdır. Kollarda hafif sargı kâfi ise de, bacaklarda ise alçılı sargılar lâzımdır ve bacağı gergin tutmak icap eder. Ültraviyole tedavisi, bazı ilâçlı banyolar da yapılır.

8 — **Kemik frengisi** — İrsî ve kisbî olmak üzere iki türlüdür. İrsî olanda doğuştan bazı şekil bozuklukları vardır: Burun basık, alın çıkık, kemikler kamburdur.

Kisbî olanda kemiğin üst zarı olan Periost da dahil olmak üzere kemik sathında kalınlaşma ve yeni kemik halini alma yüzünden şekil bozuklukları olur. Bacak kemiklerinin kılıç kını şeklinde olması meşhurdur.

TEDAVİ. — Frengi tedavisinin aynen tatbikidir.

9 — **Kemik urları** — Selim ve habis olur. Bütün urlar ya bizzat kemikten başlar. Veyahut civarından sirayet eder. Veya başka yerden hicret edip kemikte yerleşir. Bunlar kemiğin exostose denilen büyümeleri, Chondrome, Sarkom ve kanserdir. Exostose veya Osteomlar tahriş edilen yerlerde kemikten bir parçanın dışarıya doğru büyümesi şeklinde olur. Basınca ağrılıdır. Zararları ancak etraflarına yaptıkları tazyik ile olur.

TEDAVİ. — Rahatsız ederse ameliyatla çıkarılır.

Chondrome: Bunlar kemiğin kıkırdak kısmının urlarıdır. Bir nohuttan insan kafası büyüklüğüne kadar olabilirler. Zararsız olduklarından selim urlardan sayılırlar.

TEDAVİ. — Tam olarak ameliyatla çıkarmaktan ibarettir. Tam çıkmazsa nükseder.

Sarkom — Doğuştan ve çocuklarda da görülürse de en çok 25 - 30 yaşlarda görülür ve habis urlardandır. Bunlar çok çabuk büyürler. Kol ve bacakta, leğen kemiklerinde olur.

Belirtileri — Çekici ve nöbet nöbet gelen ağrılar vardır. Kemiğin üstünde şişlik vardır. Sonraları deri şişer ve parlaklaşır. Üzerinde damarlar belirir. Ur sert değildir. Bunlar çok kötü urlar olup sür'atle ilerliyerek öldürür.

TEDAVİ. — Urun çok yukarısından kemiği kesip atmalıdır. Ameliyattan sonra rontgen tedavisi de ilâve edilmelidir.

Kanser — Kemiklere kanser ya yakınlarından sıçrar veya başka uzuvlardan gelir ki bunlara metastaz denir. Bu metastatik urlar prostat, meme, rahim, mide, tiroid bezi ve kanserin hicreti ile olur.

Belirtileri: Çekici ve delici ağrılar aylarca sürdükten sonra şişlik ve nihayet kemik kırılması görülür. Memesinden ameliyat olmuş bir kadın veya prostatlı bir adamda romatizma veya siyatik diye hatalı teşhisler koymak ve kanserin kemiğe atladığını farketmemek mümkündür.

TEDAVİ. — Gerçi rontgenle tedavi yapılırsa da, bunlarda esasen kanser başka yerde başlayıp buraya sirayet etmiş olduğundan netice meşkûkdür.

KEMİKLERİN BÜYÜYEMEMESİ — Kemikler ilk önce hep yumuşak nesiç olan kıkırdak vasfındadır. Sonra asıl kemik hücreleri belirir. Bunlar içinde kireç yerleşir. Ve kireçlendikçe kemik sertleşir.

Kemik merkezden uca doğru asıl vasfını alır. Orta yerlerde daima kemik iliği boşlukları vardır. Büyümenin durması bir hastalık doğurur ki, buna Achondroplasie denir. Bunun sebebi kat'î olarak bilinmiyor. Frengi, gebelik esnasında ananın çektiği hastalıklar, vitamin

noksanlığı, hormon bozukluğu itham edilmiştir.

Büyüyemiyen kemikler güdük ve kısa kalır. Bu hal daha çok uzun kemiklerde görülür. Bu, büyüme kusuru bazan bütün uzun kemiklere aittir. O zaman gövdeye nisbetle kol ve bacak kemikleri çok kısa ve künt kalır. Bu hale Micromélie derler.



(r) diz kapağında bulunan aşık kemiği.

Bazan ise yalnız bir kol veya bacak kısa ötekiler uzundur. En çok görülen yalnız kolun kısalığıdır. Bunların diğer uzuvları normal olarak büyümüştür. Böyle olanlara da Hémimélie denir.

TEDAVİ. — Bunu tedavi edebilmek için doğuşta farkına varmak lâzımdır. Bunlara yüksek dozda D vitamini ve kireç, balık yağı vermek faydalı olabilir.

KEPEK — [Bak: Sebure].

KERATİT — [Bak: Göz hastalıkları].

KERATOMALASİ — A vitamini yokluğundan gözün karasında yara açılması demektir [bak: Vitaminler].

KERİNG ARAZI — Bulaşıcı menenjit ve diğer bazı menenjit hastalıklarında hastayı ensesinden tutup kaldırmak isteyince bacaklarını derhal toplamasıdır.

KİFOZ = (Kyphose) — Belkemiğinin arkaya doğru çıkıntı yapacak şekilde kamburlaşmasına denir. Bunun iki şekli vardır: Gençlikte olan, ihtiyarlıkta olan.

Gençlikte ve daha doğrusu çocuklukta olanın sebebi ikidir: Kemik hastalığı denilen raşitizma. Bir de Pott hastalığı denilen belkemiğinin veremidir. [Bak: Pott hastalığı ve raşitizma]. İhtiyarlıkta olan ise yaşın ilerlemesi neticesi kirecin azalmasındandır.

TEDAVİ. — Yoktur.

KİMOGRAFİ = (Kymographie) — Bir uzvun hareket halindeki durumunu tesbit eden rontgen cihazile resim çekmeye denir. Meselâ kalbin ve akciğerlerin bu usulle resmi çekilirse hudutları ve hareket kabiliyet ve dereceleri çok iyi tayin edilebilir.

KİST — Vücudun herhangi bir yerinde içinde hava veya su dolu olmak üzere keseler teşekkülüne denir. Meselâ akciğerlerde doğuştan olma hava keseleri vardır. Yumurtalıklarda ur evsafında olan kistler, ekinokok keseleri, deride olan dermoit kistler ilâh... gibi.

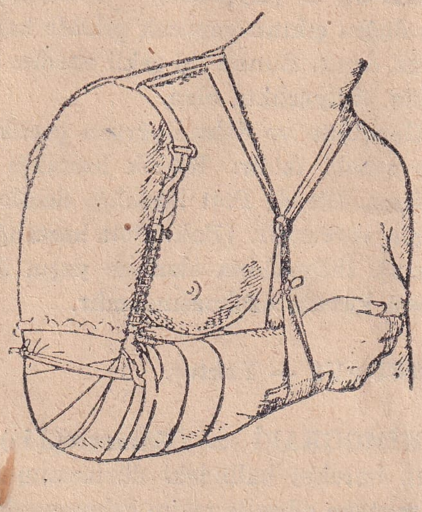
Hava kistlerine bir şey yapılmaz. Fakat su kistlerine ameliyat yapılır.

KISIRLIK — [Bak: Akamet].

KIRIKLAR — Vücudumuzun hareketlerini idare eden kemikler, adaleler ve mafsallardır. Bu üç uzuv normal olmazsa hareket de kusurlu olur veya hiç olamaz.

Kemiklerin mühim arızalarından biri hiç şüphesiz ki kırıklardır. Bütün kırıkların beşte dördü kol ve bacaklarda olur. Kol ve ellerdeki kırıklar, bacaklardakinin iki mislidir. Erkeklerde kadınlardan dört misli fazladır. Kırık, kırk yaşına kadar çok olur.

Kemikler bir dereceye kadar elâstikîdirler. Herhangi bir zora maruz kalınca bu dereceyi aşarsa kemik kırılır. Kemiklerin kırılışı insanın haline ve yaşına göre değişir. Zayıf, ince, çelimsiz insanlarda, çocuklar ve ihtiyarlarda çabuk kırılır. Halbuki genç ve sağlam insanlarda kolay kırılmaz. Müzmin hastalıklar iskeletin mukavemetini azaltır. Raşitizma, osteomalasi, ostitis fibroza, kemik urları, kemiklerde kırılmayı kolaylaştırır. Kahler

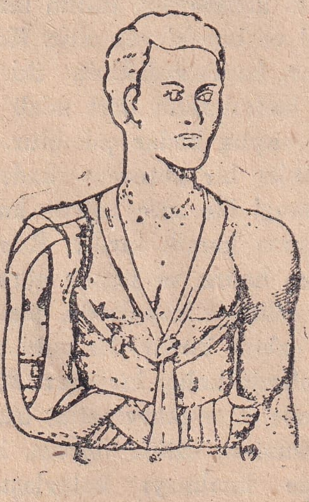


Koldaki bir kırığın tesbit ile tedavisi.

hastalığında bu çok fazladır [bak: Miyeloma - kemik hastalıkları].

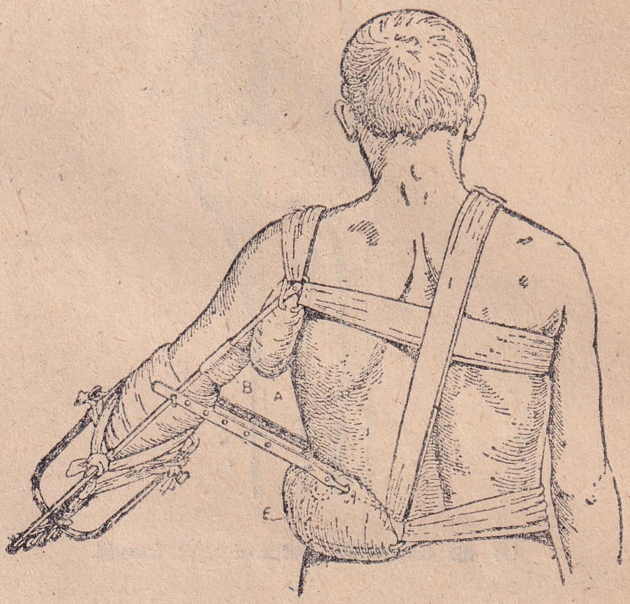
Kemik bazan tam kırılmaz da çatlar. Burada kemiğin dış zarı olan Periost sağlam kaldığından kemik ikiye bölünmez. Kırık eğri, düz, uzunluğuna veya yassılamasına olur. Kırıklar açık veya kapalı olur. Kapalı olanlarda kırık içeridedir, üzerindeki etler ve deri sağlamdır. Açık veya Komplike denilen cinste ise bunlar da kopmuştur ve kırığın ucu meydandadır. En fena olan da bunlardır.

Kırıklarda kemik kısalır. Adale büzülerek takallüs kabiliyetini kaybeder. Kırıklarda şiddetli ağrı vardır. Hele hareketle bu ağrı büsbütün artar. Kırılan yerde şişlik olur. Kırığı yoklayınca kemiğin iki parçaya ayrıldığı anlaşılır. Kat'î teşhis rontgenle konur.



Kolun alçıya konması.

TEDAVİ. — Kırık tedavisinde mühim nokta kırılan yerleri ucuca getirip birbirine kaynamasını sağlamaktır. Bunu mutlaka mütehassıs bir doktor yapmalıdır. Kırıkçı ve çıkıkçı elinde bu iş sakat kalmaya yol açar. Kırık şüphe edildi mi mutlaka hekime baş vurulmalıdır. Hekim kemikleri ucuca koyarak tesbit eder. İcap ederse ameliyat yapar ve kemikleri birbirine diker ve bağlar, alçıya koyar. Velhasıl bu iş zannedildiği gibi basit değildir.

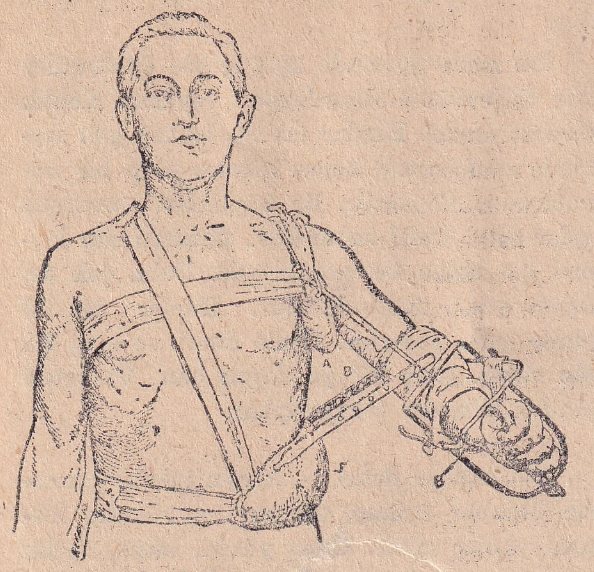


Kolun yukarı kısmındaki kırıkların tesbit ile tedavisi.

Köprücük kemiği kırıkları — Kemik kırıklarının yüzde on ikisi köprücük kemiğinde olduğu düşünülürse ne kadar çok görüldüğü anlaşılır. Attan düşmek, omuz üzerine düşmek, itilmek, bir yere çarpmak gibi sebeblerle olur.

Belirtileri: Kırık uçlar üstüste biner. Omuz öne, aşağıya doğru düşer. Kürek kemiği bel kemiğinden uzaklaşmış görünür. Hareketle kırılan yerde ağrı olur. Kol ufkî vaziyetten ziyade yukarı kaldırılamaz. Çocuk ise elinden tutup yürütmek isteyince ağlar. Sonu vahim değildir. Çocuklarda on dört günde iyi olur. Büyüklerde dört hafta sürer.

TEDAVİ. — Kırıkları ucuca getirilip sarmak lâzımdır. (Sayre) nin flâster sargısı muvafıktır.



Bilek kırığının tesbit ile tedavisi.

Kürek kemiği kırıkları: Nadir olur. Düşmek veya çarpmak, vurulmak ile kırılır. Basınca ağrılıdır. 6-8 haftada iyi olur.

Bazu kemiği kırığı — Bu ya kemiğin başında, başının hemen altında, daha aşağıda, ortada veya dirseğe yakın kısmında olur. Sebep düşmek, çarpmak, vurulmak gibi şeylerden ibarettir.

Belirtileri: Kırık yerinde şişlik, ağrı, şekil bozukluğudur. En ufak hareket bile ağrı yaptığından hastalar kollarını tesbit ederler. Kolun kısalmış olduğu sanılır.

TEDAVİ. — Kemiği kırıldığı yerde ucuca getirip sarmalı, icabında alçı veya atelle tesbit etmelidir.

Ön kol ve el kırıkları — Ön kolda iki kemik vardır. Bunlar ekseriya ikisi bir arada kırılır. Kırılan yer daha ziyade bu kemiklerin orta ve aşağı kısımlarıdır.

Belirtileri: Kırılan kısmın altında kalan kısım üst tarafile bir zaviye teşkil edecek şekilde bükülür. Dikkat edilmezse kaynamaz ve burada yalancı mafsal teşekkül eder.

TEDAVİ. — Çatlaktan ibaret ise alçı içinde 3 - 4 haftada geçer. Dirsekle beraber sarıp kolu boyuna asmak lâzımdır. Tam kırıkta iki ay kadar sürer ve tedavi çok dikkatle takip edilmelidir. Zira elin sakat kalması mümkündür.

El kökünde yani bilek kısmındaki kemiklerde elin sıkışması, ezilmesi, el üstüne düşmek sebebile kırıklar olur.

TEDAVİ. — Kolaydır. Çünkü kemiklerin itilmesi mevzubahis değildir. Altı haftalık alçılı sargı çok defa şifayı temin eder.

Orta el kemikleri de ayni sebeplerle kırılır. 14 günlük bir alçı sargısı veya atel ile tesbit şifayı temin eder.

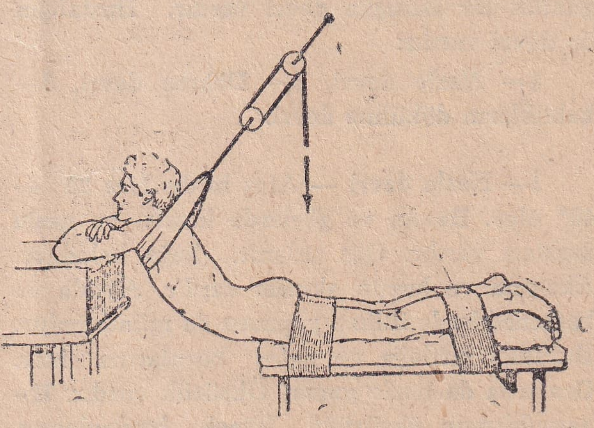
Parmak kırıkları: Düşmek, sıkışmak, çarpmak, vurulmak gibi sebeplerle olur. Kırıklar düz veya iğri olabilir, parmakları oynattıkça ağrı yapar. Biraz şişlik de vardır.

TEDAVİ. — Parmağa münasip vaziyet verip tesbit etmek lâzımdır. Bunu en iyi temin eden Schlatter denilen elâstikî tertipli aletle tesbit edilir.

Bacak kırıkları — Bacakta oyluk kemiği ve baldır kemikleri ve ayak kemikleri vardır. Oyluk kemiğinin de başı, trachanter denilen kısmı, asıl kemik kısmı kırılır,

Belirtileri: Hastaya bacağını kaldırması söylenirse yapamaz. Ağrı mâni olur, hasta sırtüstü yatınca kırık bacak dışa doğru döner. Bacak 2-8 santim kısalır. Çok hassastır, oynatılamaz,

TEDAVİ. — Asıl mesele kırılıp da üstüste binmiş olan uçlarını birbirine temas eder vazi-



Omurga kırığının yerine konması.

yete koyup tesbit etmektir. Bazan bu ağrı dolayısile çok güç olduğundan hastayı uyutmak lâzım gelir. Hususî âletlerle bacağın alt kısmı çekilir ve uçlar birbirine temas edip tam yerli yerine gelince tesbit edilir ve kırık uca bir sıklet bağlanarak bacak asılır. Tamamen kaynayıncaya kadar muhafaza edilir.

Diz mafsallarının kemikleri ve aşık kemiği de ayni sebeplerle kırılabilir. Bunları ameliyatla dikmek ve tesbit etmek lâzımdır.

Baldır kemikleri kırıkları — Sebepleri kol kırıklarının aynıdır. Spor yapmak, kazalar mühim rol oynar. Kayak sporları başta gelir.

Ağrı, kısalma, şişme, hareketsizlik vardır. Bacağın kırılan kısmı dışa doğru döner.

TEDAVİ. — Oyluk kemiğinde olduğu gibidir.

KIZAMUK — Bu hastalığa Fransızlar rougéole derler. Çok kolay bulaşan ve vücutta döküntü yapan bir hastalıktır. Hastalığı yapan mikrop Virüs cinsindendir. Yani mikrop süzgeçlerinden geçecek kadar küçüktür. Bulaşma ağız ve burun yolile olur. Öksürük ve aksırık esnasında çıkan tükrük damlalarile ve bunlarla bulaşmış toz zerreleri vasıtasile bulaşır.

Hastalık daha çok kışın görülür. Başka mevsimlerde de olabilir. Bir kere kızamık geçirenin bir daha yakalanması imkânsız değilse de istisna denilecek kadar az mümkündür. Mikrobu dışarıda az yaşar ve çabuk telef olur.

Kuluçka devri — Mikrop vücuda girdikten hastalığın başladığı tarihe kadar 10-11 günlük bir kuluçka devri vardır. Hastalığın üç devri vardır:

1— Nezle devri, 2— Dökme devri, 3— kabukların dökülme devri.

1— **Nezle devri** — Ateş birdenbire 39° — 40° olur. Burun ve gözlerde kızartı ve nezle ârazları vardır. Göz sulanır. Işığa bakamaz. Aksırma ve burun akması vardır. Ağızda ve bademciklerde iltihap yapması da mümkündür. Buradan gırtlağa ve nefes borularına iner. Oralarda da nezle yapar. Öksürük vardır. Kızamuklunun öksürüğü köpek havlamasına benzer. Baş ağrısı, bulantı, kusma ve ishal de olur.

Bu nezle devrinde ağız içinde döküntüler olur ki bunlara enantheme veyahut Koplik lekeleri derler. Bunlar tebeşir tozları gibi serpilmiş mavimtırak beyaz lekeler olup bir milimetreden küçüktür. En büyükleri mercimek kadar olur. Hafif kabarıktır. Etrafları dar kırmızı bir halka ile çevrilmiştir. Daha çok azı dişleri etleri üzerinde olur. Bunlar bir iki günde gelip geçerler. Nezle devri ve ateş 2-3 gün sürer. Ateş 37° ye doğru iner. Ve ertesi günden itibaren tekrar çıkar.

2— **Dökme devri** — Ateşin tekrar çıkmasile beraber üşüme, titreme ve vücutta kırmızı lekeler çıkar. Önce yüzde, başta, saçlar arasında, ertesi gün boyun, kol, bacak ve gövdeye de yayılır. Bazıları birbirile birleşirler.

Gözlerde çapak ve kızartı fazlalaşır. Dil fazla paslıdır. Gırtlak, boğaz ve bronşlarda da nezle artmıştır. Kızamuğun ciğerlerde ihtilât olarak Bronkopnömoni yapması da mümkündür. Pnömoni de görülür. Hastalık en çok çocuklarda olur. Fakat büyüklerde de görülür.

TEDAVİ. — Hastalarla temas etmemeye çalışmak, gargaralar yapmak, hastayı ayırmak lâzımdır. Hastalığın hususî bir ilâcı yoktur. Umumî temizlik, ağız, burun ve göz temizliği, kalbi kuvvetli tutmak, bronşit ve zatürree varsa ona göre tedavi lâzım gelir.

KIZLIK ZARI — Buna eski tıb dilinde gışayi bekâret denirdi. Hazne ile ferç arasında bir zardır. Bunun pek çok şekilleri vardır; bazan halkavi olur. Yani deliğin etrafında incecik bir halka halindedir. Bu şekil bir çok evlenme facialarına yol açmaktadır. Çünkü evlendikten sonra yapılan ilk cinsî temasta bir zorlukla karşılaşmadan girilebilmesi, nahak yere gelinin kızlığının daha evvel gayri meşru bir münasebetle bozulmuş olduğu zehabını doğurur. Bazan da kalbur şeklindedir. Yani küçük küçük müteaddit delikler vardır. Bazan iki delikli olur. Bazan da Hymen imperferatus dedikleri hiç deliksiz olur. Böyle kızlar aybaşı kanını göremezler. Fakat aybaşı zamanları müthiş sancılar çekerler. Kan haznede toplanır, çok rahatsızlık verir. Nihayet

ameliyatla küçük bir delik açmak suretile bundan kurtulurlar. Bazan da dişli olur. Yani zarın muhitinde halkavî bir gışayi bekâret vardır, fakat deliğe tevafuk eden kenarı destere gibi dişlidir.

Bazan yarım ay şeklinde olur ki buna semilunaris şekli derler.

Kızlık zarının bazan çok sert olmasından dolayı cinsî münasebette yırtılamıyarak ameliyatla delmek mecburiyeti hasıl olur. [Bilhassa çok yaşlı evlenen kızlarda]. Kızlık zarından cinsî münasebe esnasında çok kan boşalması da görülen şeylerdendir.

Bazan da bu münasebette açılan yaradan mikrop kapması ve iltihaplanması da görülür.

KIZIL — Türkçemizde kızıl gömlek adını taşıyan bu hastalığa frenkler Scarlatine derler. Mikrobunun kanı eriten cinsten ve Streptokok olduğu sanılıyor.

Bulaşma, öksürük, aksırık ile çıkan tükrük damlalarının etrafa saçılmasile olur. Bunlar sağlam insanların ağız ve burunlarına girer. Yahut hariçteki tozlara konarak nefesle geçer.

Kuluçka devri — Mikrobu aldıktan hastalığın başlangıcına kadar olan kuluçka devri 5-7 gündür. En çok çocuklarda olur. Büyükler de bu hastalığa yakalanırlar,

Hastalık belirtileri: Üşüme, ytitreme, yüksek ateş ve kusma ile başlar. Bazan ishal de vardır. Baş ağrısı, kırıklık, etlerde ağrı, sayıklamalar da vardır. Hastanın boğazı veya bademcikleri şişer.

Ateşin 2-3 üncü günleri döküntü başlar. Önce boyun ve sırtta olur. Sonra başa doğru ve vücudun başka yerlerine doğru yayılır. Yüzde hafif olup ağız etrafı soluk kalır. Kızartı birbirine bitişerek yekpare bir hal alır. 2-3 gün sürer. Ağızda küçük dil etrafında koyu kırmızı lekeler vardır. İlk manzarası çok dikkate değer: İlk günü paslı olan dilin pasının yerine sonra kırmızı kabarıklar kaim olur. Dilin bu haline (Ahu-dudu) framboise manzarası derler. Bademcik iltihabının sadece bir kızartı halinde kalmıyarak beyaz bir tabaka ile örtülmesi de mümkündür. Ateş topyekûn bir hafta sürer. En yüksek olarak iki gün sürer. Ondan sonra tedricen her gün biraz daha azalır.

Nabız süratlidir. Sayısı 150 etrafındadır. Kanda ak yuvarlaklar çoğalır. İdrar az ve koyudur. Az miktarda geçici bir albümin işeme görülür.

Ateş düştükten sonra kızılda bir kavlama, yani ciltten beyaz kabuklar dökülme devri başlar. Bu hal 40 gün sürer. Bu soyulma büyük parçalar halinde olup bazan eldiven parmağı gibi parmakların derisi çıkar.

İhtilâtları — Bademciklerdeki iltihabın bir abse halini alması da mümkündür. Boyundaki bezlerin şişmesi de mümkündür. Nefes borularında iltihap, zatürree yapması da kabildir. Kalpte Endokardit ve miyokardit de yapabilir.

Kızılın asıl ihtilâtı ateş döktükten 15-20 gün sonra görülen sonraki ihtilâtlardır. Bu arada lenfa bezleri şişmesi, abse yapması, bronkopnömoni varsa da asıl mühim olanı böbrek iltihabıdır.

Kızıl Nefriti — Bu ihtilât başlayınca ateş biraz yükselir. Arkasından iki gün içinde göz kapaklarının şiştiği, çarpıntı, kalb sıkıntısı, nabızda zayıflama görülür. İdrar, et çalkantı suyu manzarasını alır. Bol kan vardır. Albümin vardır. Yani had bir nefrit, böbrek iltihabı başlamıştır. Bu dikkat edilmezse ve vaktinde tedavi edilmezse müzminleşebilir. Tansiyon artar. İdrar azalır. Şişlikler daha da artabilir.

Teşhis — Kızılı görenler ve bilenler için güç değildir. Kırmızılığın yekpare oluşu, bademcik iltihabı, çene etrafının kızartıdan masun kalışı mühimdir. Bir de teşhis için Dick teamülü vardır. Kızıl mikrobunun süzgeçten geçmiş süzüntüsünden bir diziyem (yani santimetre mikâbının onda biri) kadar alıp deri içine şırınga edilirse orada kızartı ve şişlik hasıl olur. Halbuki kızıl geçirip de muafiyet kazananlarda bu hal olmaz.

TEDAVİ. — Korunma için umumî sıhhî tedbirler ve aşı vardır. Hattâ korunma için serum da yapılabilir. Hastalığa karşı tedavi maksadile serum nadiren kullanılır. Sülfamitler faydalıdır. Gargaralar yaptırılır.

Sülfamitlerin ihtilâtlara da mâni olduğu görülmüştür.

Eğer nefrit yaparsa tam nefrit tedavisi lâ-

zımdır. Nekahette hastayı sıkı bir mürakabe altında tutmalıdır.

KOKAİN İPTİLÂSI — Keyif veren zehirler arasındadır. Bu zehir vaktile yurdumuzda bilinmezdi. Abdülhamit zamanında eczahanelerde bile bulunmazdı. Meşrutiyet ancak ilâç olarak buna müsaade etti. Fakat Birinci Dünya Harbinin mağlûbiyet mütarekesinde Rusyadan gelen Vrangel orduları bakiyesile birlikte Beyaz Ruslar denilen eski Rusyanın asılzade döküntüleri bu belâyı yurdumuza getirdiler. Önce fuhuş âleminde, sonra maalesef bazı aile muhitlerinde bu zehir yer tuttu. Kadınlar buna erkeklerden ziyade düşkündür. Çünkü kokain kadınlarda tenasülî iştihayı uyandırır. Erkeklerde ise uyuşturur. Kokaini enfiye gibi buruna çekerler. Oradan kana geçer. Günde bir iki gramdan sekiz, on grama kadar kullananlar vardır. Maamafih bunu kullananlar, rakı, eroin, morfin gibi diğer keyif veren zehirlere de düşkündürler.

Kokain alınca önce bir uyanıklık, neşe, gevezelik, kafada bir dinçlik olur. Hülyalar peşinde koşar. Hareket eder, dolaşır. şakalaşır, sevinçlidir. Kendini mesut, zengin görür. Şehvet taşkınlığı yüzünden en ahlâkî kaideleri çiğner. Nihayet biraz sonra uyuşur, bir kenarda zıbarır yatar.

Tekrar koklarsa yeniden canlanır. Sesler işiten, vücudünde bir şeyler geziyor sananlar olur. Uzun müddet kullananlar nihayet zayıflar. İştihaları kalmaz. Dilleri paslı, kabız veya ishal, renk toprak gibi olur. Muhitine karşı lâkayt, hafızası azalmış, dikkati kalmamış, muhakemesi uyuşmuştur. Müthiş kıskanç olurlar. Sonra sonra çıldırırlar. Gözlerine hayaller, kulaklarına sesler gelir. Her şeyden mâna çıkarır. Nihayet intihar veya cinayet yapar.

TEDAVİ. — Başka zehirlere nisbetle kokainden vazgeçmek daha kolaydır. Derhal bırakmak daha doğrudur. Kokain iptilâsı morfin iptilâsı ile beraber olursa, önce morfini bıraktırmalıdır. Hasta mutaka kapalı bir yerde tecrit edilmelidir. Zehiri bıraktıktan sonra ruhî ve aklî ârazlar çabuk kaybolur. Fakat ruhî zaaf ve irade ve kudret eksikliği ya devamlı kalır, yahut uzun müddet devam eder. Nüks de daima mümkündür.

KOLLAPS — Çökme, yıkılma diye tercüme edebileceğimiz bu kelimenin tıbdaki yeri çok mühimdir. Tedavide Kollaps kelimesi akciğer vereminin tedavisinde hava vermek veya ameliyat yapmak suretiyle ciğeri çöktürüp oyuğun iki ucunu bir araya getirip kapanmasını sağlamaya hizmet anlamına gelir.

Halbuki hastalık olarak Kollaps büsbütün başka bir şey ifade eder. Kollaps demek kanın muhitteki damarlara toplanıp kalbin boşuna çalışması demektir. Böyle olunca nabız hafif, süratli ve sayılamaz bir hale gelir. Hastanın benzi solar, başı döner ve düşer. Kendini kaybeder. Teneffüs sathî ve süratli olur.

Kollapsın sebebi damar felcidir. Bu uzun müddet ayakta durmak, teessür, heyecan, ağrı, ıztırap, ağır hastalıkların verdiği damar zafiyeti gibi âmillerle olur.

TEDAVİ. — İstirahat, kafein, adrenalin, sempatin şırıngaları ve masaj, friksiyondur.

KOLERA — Asyada çok görüldüğünden buna Asya Kolerası da derler. Hindistanda daima vardır. Zaman zaman Avrupa kıt'asını da sarmıştır.

Balkan Harbinde ve Birinci Dünya harbi sırasında Memleketimizde de görülmüştür. Daha evvel 1307 ve 1327 de ağır salgınlarla yurdumuzu kasmış kavurmuştur. Kırım harbinde gerek bizim ordumuz ve gerekse müttefiklerimiz ve düşmanlarımızın orduları Koleradan çok zarar görmüşlerdir. Birinci Dünya Harbindenberi yurdumuzda görülmemiştir. Bunu iyi sağlık tedbirleri almış olmamıza borçluyuz.

Sebebi — Bunun mikrobu, mikroskopta virgül şeklinde görülür. 1883 yılında bu mikrobu, Verem mikrobunun kâşifi olan Koch keşfetmiştir. Koleralıların veya mikrobu barsağında taşıyanların barsakları ve pislikleri bu mikropla doludur. Mikrop midenin hamızî olan suyuna dayanamaz. Fakat mide bozukluğu olursa ondan müteessır olmadan barsağa geçer. Barsak muhiti hamızî olmadığından orada çabuk ürer. Kolera tam muafiyet vermediğinden bir kere tutulanlar 1-2 yıl sonra yine tutulabilirler.

Kuluçka devri — 1-2 günden ibarettir. Birdenbire müthis bir kesiklik, üşüme, titreme, bulantı, ve şiddetli ishallerle hastalık pat-

lak verir. Önce sarı olan kazurat sonra pirinç suyu manzarasını alır. Ağrısız, sancısız, yalnız karında gurultu vardır. Bir borudan akar gibi bol ve su halinde gelir. Sayısı günde yüzleri bulur, kan ve sümük nadirdir. Bir taraftan da sık sık kusarlar. Hem ishal, hem kusma hastayı kurutur. Müthiş susuzluk duyarlar, dilleri kuru, paslı ve mordur. İştiha hiç yoktur. Boyuna su içerler. İçtikçe de kusma ve ishal olur. Karınlarında su çalkantı hissi vardır. Gözler çukura batmıştır. Deri elâstikiyetini kaybederek buruşur. Tırnaklar morarır. Sesi kısılır. İdrar ya az ya hiç yoktur. Albümin vardır,

Hastaların ateşi makatten alınırsa 38°—39° olduğu halde koltuk altında 35 olur. Nabız 90-100 dür. Nefes adedi 40-50 olur. Vücudunda ağrılı çekilmeler olur. Sarhoşlar koleraya yakalanınca çok sayıklarlar. Bazı hastalar iğne batırılsa duymazlar. İkinci üçüncü günü vücut buz gibi soğuk ve mosmor olur. Göz çukura batar ve kebeği genişler. Gözler kupkurudur. Kapakları kapanamaz.

Hasta 3 - 5 gün içinde ya iyi olur, yahut ölürler.

İhtilâtları: Mesanede, rahimde, tükrük bezlerinde iltihaplar olur. Gebe ise çocuk düşürür. Hastalarda idrarsızlık yüzünden üremi olur.

Sonu: Ağır vak'aların % 50 - 60 ı ölür.

TEDAVİ. — İlâcı ve serumu yoktur. Permanganat veya tanenli lâvmanlar yapılır. Kömür tozu verilir.

Hastalar çok su zayi ettikleri için deri altına ve damara glikozlu veya tuzlu serumlar, kalb ve damarları kuvvetlendirici ilâçlar, vitaminler, afyon, Pantopon verilir.

Gıda olarak azar azar maden suyu, şekerli çay, punç, kusma kesilince un çorbaları verilir. Korunmak için müessir aşısı vardır.

KOMA — (Coma) — Hastanın uyandırılamıyan bir uykuya dalması demektir. Kâh dalar, kâh açılırsa ona yarım koma adı verilir. Bu hastalığın fena bir safhasıdır. Hastalar komaya girince gayet derin bir uykudadır. Bıçak saplansa duymazlar. Gayet gürültülü bir nefes alışları vardır.

Her koma halinin mutlaka ölümle neticelenmesi lâzım gelmez. Açılan ve iyi olanlar da vardır. Komaların birçok çeşitleri vardır. Şeker hastalığında koma olur. Bunun iki türlüsü vardır: Biri iperglisemik, diğeri ipoglisemik.

Birinci şekil, şeker hastalığının ağırlaşması demektir. Birden hasta dalar, ağzı açık nefes alır. Nefes aseton kokar. Dil çok kurur. Kalb sesleri bulanıktır.

İkinci şekil ise ârızîdir. Yani şeker hastalığını tedavi için ensülin kullanırken ensülin fazla gelir veya yanlışlıkla damara kaçarsa hastaya titreme, fenalık hissi, bol ter ve arkasından bayılma gelir. Nabız zayıftır.

Üremi hastalığında da koma olur. Buna Coma uremique denir. Bunda da hastanın nefesi idrar kokar. Çok gürültülü bir nefes vardır.

Karaciğer hastalıklarında da hasta komaya girebilir. Buna Coma hépatique derler.

TEDAVİ. — En güzel tedavi edilebilen koma, şeker hastalığında görülendir. Eğer ensülinden dolayı iper glisemik koma ise derhal damara şekerli serum şırınga edilmelidir. Ayni zamanda adrenalin de yapılır.

Eğer iperglisemik denilen ve şeker hastalığının ileri safhası ise bilâkis 100 - 1000 ünite arasında ensülin yapmalı, damara karbonatlı su şırınga edilmelidir. Üremi komasında hastadan kan almalı, damara % 30 şekerli serum şırınga etmeli, kalbi takviye etmelidir.

Karaciğer komalarında ise bir taraftan ensülin ve şekerli serum, bir taraftan (C), (K) vitaminleri, karaciğer hulâsaları ve hattâ (PP) vitamini şırınga etmelidir.

KONDİLON — Şerç ve ferç etrafında frengiden ve bazan da belsoğukluğundan, nadiren sırf pislikten dolayı husule gelen kabarcıkların sürte sürte yara halini alarak incir manzarası göstermesine denir.

TEDAVİ.— Esas hastalığın tedavisi, umumî temizlik lâzımdır.

KONTÜZYON — (Contusion) — Künt bir şeyle husule gelen berelenmiye denir.

TEDAVİ. — İstirahat ve yara varsa pansımandır.

KOPLİK LEKELERİ — Kızamukta ağız içinde görülür. Mavimtrak kırmızı lekeler olup çeyrek veya yarım milimetre büyüklüğünde

olur. Erken teşhise hizmet eder (Bak: Kızamuk).

KOPROLİT — **(Copralith)** — Kazuratın taş halini alması demektir. Kazurat içinde taş görülmesi ya safra kesesindeki taşların barsağa düşmesindendir. Yahut barsak hastalıkları ve bilhassa müzmin kabızlık sebebile iyi hazım olmamış, iyi çiğnenmemiş yemekler, hele çekirdeklerin etrafında toplanarak kuruyup taş halini almasıdır. Bunlar sancı yapabileceği gibi barsağı tıkamaları da mümkündür.

TEDAVİ. — Tıkanma olmuş ise barsak tıkanması tedavisi yapılır [bak: Barsak tıkanmaları]. Tıkanma yoksa lâvman veya müshil ile tedavi edilir.

KORE — Vücudun ötesinde berisinde irade dışında hareketlere sebep olan ateşli bir hastalıktır. Bu hastalık ile romatizma arasında eskidenberi bir münasebet görülmüştür: Ekseriya mafsal ağrıları et ve sinir ağrıları da beraber olur. Kalpte ihtilât yapar. Ve salisilâttan fayda görür. Kore bazan vücudün her tarafında böyle hareketler yaptırır. Bazan da vücudun yalnız bir kısmında yapar ki buna Hemikore veya Hutington hastalığı derler.

TEDAVİ. — Salisilât, D vitamini, kalsiyum, E vitamini ve urotropin'den fayda görmesi mümkündür.

KORSAKOW ALÂMETLERİ — Müzmin alkolizmde, arsenik ile zehirlenmede, bunamada, arteriyosklerozda, nadiren kurşun ile zehirlenmede görülen alâmetler gurupudur. Bunlarda dikkat çok bozulmuştur. Geçmişi çabuk unuturlar. Zaman ve mekân hakkındaki bilgileri bozulur: Gün ve saat ve nerede olduklarını tayin edemezler. Kendilerinin bulundukları vaziyetten habersizdirler.

En mühim alâmet olarak da confobulation denilen uyduruculuktur. Olmamış veya olmıyacak şekilde şeyler uydurup anlatırlar ve inandırmaya çalışırlar. Gülünç derecede bir büyüklük taslama hali başgösterir.

TEDAVİ. — Zehirlenmelere son vermeli, kalbi takviye etmeli. (B) gurubuna dahil vitaminler, karaciğer hulâsaları, erkek hormonu şırıngaları yapmalıdır.

Banyolar ve ılık duşlar da çok faydalıdır.

KÖRLÜK — Gözün ya adeselerinde veya dibinde veyahut da sinirindeki hastalıkların neticesi körlük olur. Adeselerden gözün karasındaki lekeler, perde inmeler, glokom, göz dibi iltihapları ve kanamaları veya damarlarının tıkanması, göz sinirinin atrofisi ve iltihapları da kördük yapar. Bu bahisler hakkında göz hastalıkları bahsinde tafsilât vardır.

KOZALJİ — **(Kausalgie)** — Sinirlerin yaralanmasından sonra el ve ayak parmaklarında şiddetli ağrı ve cildinde parlaklık olması demektir

TEDAVİ. — Sinire yapılacak ameliyatla olur.

KRAMP — **(Crampe)** — Etlerin birdenbire sancılanmasına denir. Sebebi asabi olabileceği gibi damarların tıkanması yüzünden kan gidememesinden de olur.

TEDAVİ. — Sebebe göre ya asabî olur, yahut damar tedavisi yapılır.

KRANİYOKLAST — **Cranioclast)** — Güç doğumlarda bazan çocuğun doğmasına imkân yoktur. O zaman başını parçalayıp çıkarmak ve böylece anayı kurtarmak lâzım gelir. Bu iş için kullanılan âlete Kraniyoklast denir.

KRANİYOTABES — [Bak: Raşitizma].

KREATİN — Adalelerin içinden çıkan bir maddedir. Adale faaliyeti neticesi olarak daima az miktarda bulunur. Kana ve oradan da idrara geçer.

KRİPT — Bademcikler ve boğazda kuyu gibi bir takım girintiler vardır. Bunların içine gıda maddeleri ve mikroplar dolarak beyaz bir madde halinde birikir ki buna Magma denir. Burada iltihap olursa angine cryptique denilen bir nevi boğaz iltihabı husule gelir. [Bak: Bademcik iltihabı].

KRUP — **(Croup)** — Eski tıb dilinde buna Zepha derlerdi. Yani boğazlama diye tercüme edebiliriz. Kuşpalazı hastalığında, ârıza gırtlakta olursa hasta nefes alamıyarak boğulduğundan bu ârızaya Krup denir. [Bak: Kuşpalazı], Zatürreenin bir şekline de Pneumonie croupeuse denir. [Bak: Zatürree].

KUDUZ — Mikroplu ve bulaşıcı hastalıklardan olup fransızca Rage derler. Mikrobu süzgeçten geçen bir Virüs'dür. 1903 de Negri tarafından kuduzdan ölenlerin beyninde bir cisimcikler görülmüş ve hastalığın sebebi farzedilmiştir. Fakat bunlar mikrop olmayıp mikroba karşı vücudün bir reaksiyonu mahiyetindedir.

Kuduz Virüsü hasta insan ve hayvanların beyninde, murdar iliklerinde, tükrük, gözyaşı ve süt yapan bezelerinde, pankreas, böbrek üstü guddesi, gibi yerlere bulanır. Soğuğa dayanıklıdır. 60 derecede birkaç dakikada ölür. Kokmuş leşlerde uzun müddet canlı kalır. Kurursa ve güneşte kalırsa çabuk ölür. Meşhur Pastör bu mikrobu bulamamış, fakat mevcudiyetini aşı yaparak isbat edebilmişti. Bu zat Virüs'ü ikiye ayırıyordu: Biri (Sokak Virüsü) ki köpeklerde bulunur. Bir de lâboratuvarda tavşandan tavşana nakil suretile sabit bir hale gelen Virüs'tür ki buna [Sabit Virüs] denmiştir. Hastalık insanlara daha çok kuduz köpek ve kedilerin ısırmasile geçer. Kurt da bunu yapabilir.

Hayvanlarda kuduz iki şekilde görülür:

1 — Saldırıcı şekil, 2 — Felçli şekil.

Birinci şekilde kuduzlarda köpek kafayı yere eğer, ağzından salyalar saçar. Rasgeldiği hayvan ve insanlara saldırırlar. Taş, odun, saman gibi mutat olmıyan şeyleri yer. 3 - 4 gün sonra felci başlar. Arka ayakları ve yutma adaleleri tutulur. Yutamaz ve 5 - 6 günde ölür.

Felçli şekil, saldırıcı şekli az sürüp birdenbire felce girerler.

Kuluçka devri — Kuduz hayvan tarafından ısırıldıktan sonra sağlam hayvan 15 - 60 günde hastalanır.

İnsanlarda kuduz belirtileri: Huysuz insan uslu, uslu insan huysuz olur. Isırılan yerde ve etrafında bir uyuşma vardır. 2 - 3 gün kadar hastalarda 38 - 39 ateş olur. Önce yutkunma bozulur. Bir lokma su içse tıkanır. Fenalıklar hisseder. Hasta korkar ve elleri titrer. Suyu görmek bile bunu yapar, buna sudan korkma mânasına gelen Hydrophobie adı verilir. Işıktan da müteessir olurlar ki buna Photophobie derler. Nefes alış havlar gibi bir şekilde olur. Sayıklamalar, hayal görmeler olur. Duramazlar, bağırır, çağırırlar. Salya köpük tarzında etrafa saçılır. Nöbet geçince yine nöbet gelecek korkusile büzülürler. Hafızaları yerindedir. Bu haller iki gün kadar sürdükten sonra ateş 40 - 41 dereceyi bulur ve nihayet bitkinlik gelerek ölürler.

Hastalığın sonu: Mutlaka ölümdür. Fakat her kuduz köpek ısıran kudurmaz. Isırılanların yarısı kudurur. Kuduz köpek ısırdığı halde aşılanarak kurtulan % 99 dur. Kuduz şüphesile ısırılan her insan aşılanmalıdır. Isırılmadan itibaren kuduruncaya kadar 15 - 60 gün vardır. Binaenaleyh hemen aşılanmakla kurtulmak kabildir. Aşı üç hafta sürer. Bunu keşfeden ve insanlığa büyük hizmet eden Pasteur'dür. Onun için kuduz tedavi müesseselerine Pasteur Enstitüsü derler. Bütün dünyada böyle müesseseler kurulduğundan artık kuduzdan ölüm çok azalmıştır. Maamafih umumiyetle sahipsiz sokak köpeklerini öldürmek ve sahibi olanları da sıkı bir mürakabeye tâbi tutmak lâzımdır.

Kudurduktan sonra yapılacak tedavi teselliden ibarettir.

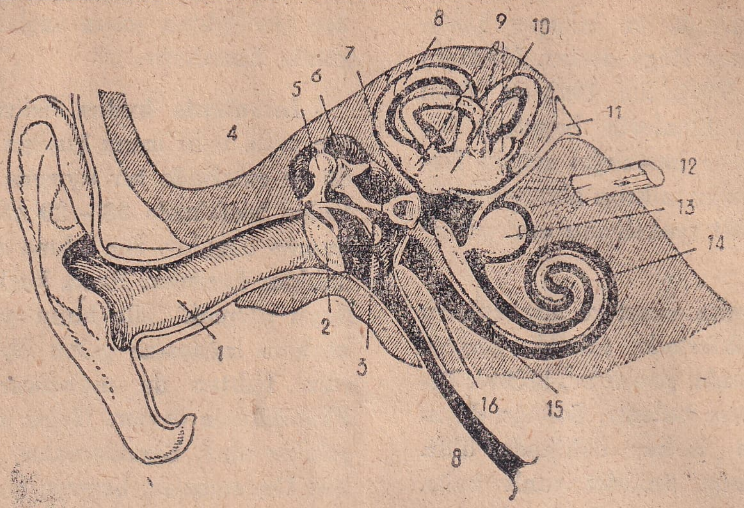
KULAK HASTALIKLARI

KULAK — Bir ucu işitme siniri ile beyine bağlı ve ses toplayıcı ahizesi ile hariçle temasta olan ve başın iki yan tarafında bulunarak işitme işini başaran cihaza [kulak] umumî adı verilmektedir.

Kulak üç kısımdan teşekkül eder:

1 — Dış kulak, 2 — Orta kulak, 3 — İç kulak.

1— **Dış kulak:** Kısmen kemik ve kısmen de kıkırdaktan yapılmıştır. Kıkırdak kısmı deri ile örtülüdür ve haricî teşekkülâtı bakımından ses toplamaya mahsus bir yapılışı vardır. Bu alıcı kısma eski tıb dilinde Sayvan derlerdi. Ondan sonra eski tıb dilinde [Mecrayı Sem'i] denilen boru gelir. Bunun uzunluğu 3,5 santimetredir. Bu borunun nihayeti eski tıb dilinde [Gışayı tabl] denilen kulak zarı ile kapalıdır. Dış kulağın kıkırdak kısmından sarı yağlı bir madde ifraz olunur ki, buna kulak kiri adı verilmektedir. Eskiden buna tıb dilinde Simlah derlerdi.



Kulağın iç yapılışı.

1 — Dış kulak kanalı, 2 — Kulak zarı, 3 — Zarın adalesi, 4 — Kafa tasının içi, 5, 6, 7 — Orta kulak kemikleri, 8 — Nısıf dairevî kanal, 9 — Ampul, 10 — Kulak kemiklerinden üzengi, lenfa kesesi, 12 — Kulak siniri, 13 — Kesecik, 14 — Helezon, 15 — Yuvarlak pencere, 16 — Nefir.

2— **Orta kulak:** Zarın arkasındaki boşluk olup bu boşluk eski tıb dilinde adına Nefir denilen ve Eustach tarafından keşfedilen ince bir boru vasıtasile geniz ile iştiraktedir. Bu borudan gelen hava orta kulağa girer. Böylelikle kulak zarının önünde ve arkasındaki havalar birbirile mütenasip bir tazyik muhafaza ederler. Fakat nezle gibi bir sebeple büyür ve tıkanır da hava giremezse zar içeri doğru çöker ve kulak iyi duymaz. Bu borunun şekli S harfine benzer. Uzunluğu da 4,5 santimetre kadardır. Orta kulak sandığı içinde kemikler vardır ki bunlara sıra ile ve şekillerine bakarak:

1 — Çekiç, 2 — Örs, 3 — Mercimek, 4 — Özengi kemikleri denir.

3— **İç kulak:** Kulak kemiğinin içinde ve orta kulağın gerisindedir. Burada da küçük teşekküller vardır ki içlerinde lenfa cinsinden bir mayi vardır.

İşitme işi: Hariçteki sesler dış kulak alıcısını ve borusunu geçerek kulak zarına gelir. Onu ihtizaz ettirir. Onunla münasebette olan kemikler de oynar. Sonuncu kemik olan özengi de iç kulaktaki lenfin zarını titretir. İhtizaz lenfe ve ondan da arkada bulunan ve Membrane basale denilen zara intikal eder. Bu zar muhtelif uzunlukta arka arkaya dizilmiş liflerden yapılmış olup bunlar âdeta telli bir musiki aleti vazifesi görür. Helmoltz tarafından konulan Resonnance nazariyesi mucibince her sesin oktavı, bu gışanın muayyen tellerini gererek bir ihtizaz yapar ve Korti cihazile bu ihtizazlar işitme sinirine intikal eder ve nihayet bu sinir de bu sesleri beyine nakleder.

KULAK AĞRILARI — Hastaları iz'aç eden ağrı ya kulağın kendi hastalığından yahut da civardaki uzuvların hastalığından ileri gelir.

a) Asıl kulak ağrısı ya kendi kendine veya basmakla olur.

Kendi kendine ağrı şunlardan ileri gelir: Dış kulağın borusu içindeki çıbanlar, orta kulak iltihabı, nezlenin nefir yoliyle orta kulağa doğru ilerlemesi hallerinde olur. Kulak borusu çıbanları çok ağrı yapar. Geceleri şiş arttığından ağrı da fazladır. Çiğnemekle ve kulağa dışarıdan bastırmakla ağrı artar.

TEDAVİ. — Yumuşatıcı pansıman, ve nihayet çıbanı yarmaktan ibarettir.

Orta kulak iltihaplarından olan ağrı derinde ve şiddetli bir sancı şeklinde duyulursa kulağın arkasına, tepeye ve alına doğru dağılır.

Nezleden mütevellit ağrılar batıcı ve yırtıcı ise de şiddetli değildir. Tedavileri sırası gelince söylenecektir.

b) Kulak etrafındaki uzuvların hastalıklarından mütevellit kulak ağrıları: Çene mafsalı iltihabı (konuşma ve çiğneme esnasında ağrı), kabakulak, kulağın ön ve arkasında kulağın memesi altında şişlik ve ağrı vardır. Tedavileri için bu bahislere bakınız.

2— **Kulak akıntısı:** Hastaların en çok şikâyetlerinden biridir. Kulak akıntıları, ya dış kulak veyahut orta kulaktan gelen, kokulu veya kokusuz, sulu veya cerahatli akıntılardır.

Dış kulak akıntıları, açılan çıbanlar, had ekzema, borunun sulu kıvamdaki iltihapları yüzünden olur.

Orta kulak akıntıları da sulu veya cerahatli olur. Sebebi iltihaptır. İltihaptan önce orta kulakta ifrazat toplanır ve nihayet zar delinerek dışarı akar.

3— **Kulak sesleri:** Dış, orta ve iç kulak hastalıklarında duyulur. Fakat bunun tek başına olması az kıymetli bir belirtidir. Diğer ârazlar da olursa mühimdir.

Dış ve orta kulak hastalıkları pes sedalar şeklinde (inilti, vızıltı, üfleme, çağlıyan sesi, hırıltı gibi) duyulur. İç kulak ve işitme siniri hastalıklarında ise tiz sedalar (ıslık sesi, çalgı sesleri, düdük sesleri) duyulur. Tedavi yerinde söylenecektir.

4— **İşitme bozuklukları:** Diğer ârazlarla birlikte görülür. Orta kulak hastalıklarında ağrı ve akıntı, iltisaklar ve iç kulak sklerozunda ise kulak seslerile beraberdir. İşitme bozukluğu şu sebeplerle olur:

a) Nakledici kısımların bozuklukları. — Alçak seslerin duyulmaması, kulak kiri tıkacı, nefir ve orta kulak nezlesi, iltihapları ve iltisaklarında görülür.

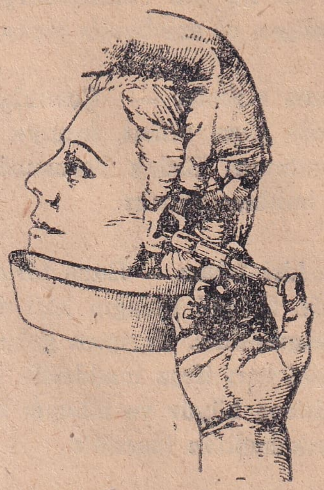
b) Alıcı kısımların bozuklukları. — Yüksek seslerin duyulmaması, iç kulak frengisi, işitme sinirinin bazı ateşli hastalıklarındaki iltihabı, damar sertliği, ihtiyarlık, böbrek iltihabı gibi sebeplerle olur.

c) İki şeklin birlikte oluşu, hem alıcı hem nakledici kısımların bozukluğunda olur. Meselâ Otoskleroz'da olduğu gibi [bak: Otoskleroz].

Uğultu ve tıkanma beraber olursa kulak kiri sebep olarak düşünülmelidir. Aksırık esnasında bir çıtırdı yapar ve ara sıra açılırsa nefir ve orta kulak nezlesi var demektir.

5 — Kulaktan ileri gelen baş dönmesi: — [Bak: Baş dönmesi].

KULAK YIKAMAK — Kulak kiri varsa bir gün önceden gliserin damlatarak yumuşatmalı. Ertesi günü yıkamalıdır. 37 derecede su lâzımdır. Kulak şırıngası ile pek fazla tazyik yapmadan yıkanırsa iyi olur, kir dışarı çıkar, kulak açılır. Cerahatli kulak iltihaplarında antiseptik mahlûllerle yıkanır. Fakat bunların bir mütehassıs tarafından yapılması lâzımdır.



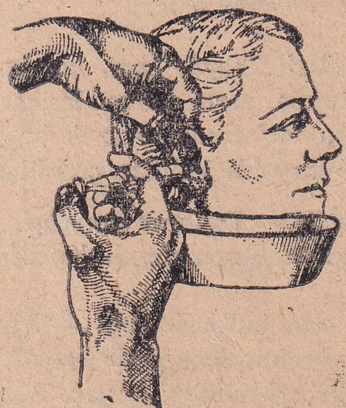
Sol kulağın yıkanması.

A. Dış kulak hastalıkları — Şekil bozuklukları, yaralanmalar, iltihaplar, urlar, yabancı cisimler, kulak kiri tıkacı, boru içinde çıbanlardır.

Şekil bozuklukları — Kulağın çok büyük veya çok küçük oluşu, fistülleri, çarpıklığıdır. Fistül ameliyatla düzeltilir. Diğerlerinin tedavisi yoktur.

Yaralanma — Hayvan ısırması, çarpma, berelenme, ezik vesairedir. Harpte de yaralanır. Temizlemek, dikmek ve pansıman ile tedavi edilir.

İltihaplar — Donmadan ileri gelen, yılancık, egzamadır. Yılancık ve egzama için hususî bahsine bakınız. Donmalarda kabarcık varsa pansıman yapılır. Ve ağrı kesici pomatalar (meselâ Anestezin pomatası) konur.



Sağ kulağın yıkanması.

Urlar — En çok Kankroid şeklinde kanserdir. Rontgen ve ameliyatla tedavi edilir.

Yabancı cisimler — Çocuklarda ve akıl hastalarında para, nohut, fasulye, taş, toprak vesaire bulunur. Kulak borusundan hususî usullerle bunlar çıkarılır.

Kulak kiri tıkacı — Buna tıb dilinde Bouchon denir. Sebebi kulağın kâfi derecede temiz tutulmamasıdır. Hariçten gelen tozlar kulak içindeki sarı ifraz maddesile karışıp birikerek tedricen büyür ve nihayet kulağı tıkar. Tedavi: yıkamaktan ibarettir.

Çıbanlar — Dış kulak borusu içinde furonkl denilen küçük çıbanlar olur. İstafilokok denilen mikroplar deride kıl diplerine yerleşerek bunu yaparlar.

TEDAVİ. — Başlangıçta 1/3 alkol - gliserin ile pamuğu ıslatıp üzerine koymalıdır. Üstünden de devamlı sıcak pansıman yapmalıdır. Lâpalar yapılabilir. Ağrı kesmek için Piramidon veya salipirin muvafıktır. Çıban tebarüz edince yarmalıdır. Bunların iyi muayene edilmezse birçok hastalıkları taklit ettiği, hastayı ve etrafını telâşa düşürdüğü vâkidir.

B. Orta kulak hastalıkları — Bunlar: Nefir ve orta kulak nezlesi, hâd ve orta kulak iltihabı, Mastöidit, müzmin orta kulak iltihabı, orta kulak veremi, Otoskleroz, orta kulak urlarıdır.

Nefir ve orta kulak nezlesi — Orta kulak ile geniz arasında Nefir denilen bir boru olduğunu evvelce bildirmiştik. Burun, boğazda nezle olduğu zaman bu nefirde de olabilir ve o yolla orta kulağa geçer.

Belirtileri: Tazyik hissi, kulak gürültüleri, ağır işitme, zarın bulanıklaşması, içeride sarı bir su toplanması, aksırık ve yutkunma, çiğneme esnasında kulakta çıtırdılar duyulur.

TEDAVİ. — Terletme banyoları, tütsü yapmak, salipirin, gargaralar, sülfamitlerdir.

Hâd orta kulak iltihabı — Ya doğrudan doğruya veyahut önce nezle halinde iken sonradan cerahatli olmıya başlar. Ağrı çok şiddetlidir. Hasta başını o tarafa eğer. Eliyle basar. Ateş vardır. Kulak ağrısı, başka ağrılarla kıyas edilemez. Bir müddet sonra zar kendiliğinden patlıyarak kanlı bir cerahat gelir ve o zaman ateş düşer, ağrı kesilir.

TEDAVİ. — Eğer zar delinmemiş ise cerahat varsa hemen delmelidir. Ondan sonra pamukla tıkamalı ve kirlendikçe temizlemelidir. Maamafih kulak yıkamalar, içeriye ultraseptylure tozu öflemek de faydalıdır.

Orta kulak iltihabı çocuklarda çok görülür. Ekseriya kızamığın yadigârıdır. Maamafih diğer ateşli hastalıklardan sonra da olur.

Müzmin orta kulak iltihabı — Hâd orta kulak iltihapları şu ahvalde müzmin şekle inkilâp eder:

1— Tedavi iyi yapılmamıştır.

2—Sebep bademcik ve genizde et ise.

3— İstafilokokla karışık bir hastalık varsa.

4— Kızıl ve kızamuktan çok şiddetli zararlar husule gelmiş ise.

5— Orta kulağın tavanında kemik iltihaplanmış ise.

6— Bazı bünyevî istidatlar mevcut ise.

Müzmin kulak iltihabı yıllarca sürer. Arasıra azalır. Sonra yine başlar ve böylelikle akıntı devam eder. İşitme az çok kusurludur. Zaman zaman hâd nöbetler de olur. Ateş, titreme ve kulak kemiğinin ağrı ve şişliği vardır.

TEDAVİ. — Bu altı sebebe göre hareket etmelidir. Bir taraftan bünyeyi kuvvetlendirmek, diğer taraftan bademcik, genizde et veya başka bir sebep varsa kaldırmak, kulağı yıkamak lâzımdır. Bazan da ameliyat yapılır.

Kulak veremi: Ağrı yoktur. Akıntısı fena kokar. Zarda müteaddit delikler vardır. Tedavisi: Vücudü kuvvetlendirmek, kalsiyum, altın iğneleridir.

C. İç kulak hastalıkları — Dehlil iltihabı, cerahatli iç kulak iltihabı, müzmin iç kulak iltihabı, otoskleroz, işitme bozuklukları, sağırlık ve dilsizliktir.

1— Dehlil iltihabı — Orta kulak iltihaplarının % 10 unda iç kulakta da iltihap vardır. Ya yavaş yavaş, yahut birdenbire kendini gösterir. Bunlar hele yavaş ilerlerse işin beyine sirayet etmemesi için tabiat muhafaza tedbiri

alır. Hele orta kulaktaki iltihap geçerse iç kulak iltihabı da geçer. Halbuki birdenbire mikroplar dehlil kısmını sararsa iyi olacağına içeri doğru ilerliyerek menenjit yapar. Baş ağrısı, kusma, ateş yükselmesi, ense sertliği gibi menenjit alâmetleri yokken bile beyin omur iliği suyunda işin menenjite çevirmek üzere olduğunu gösteren cerahat ve albümin artma vardır.

TEDAVİ. — Orta kulağı tamamen boşaltmalı, hasta 2 - 3 hafta yatakta kalmalıdır. Hastalık her gün hekim tarafından görülmeyi icap ettirir.

Cerahatli iç kulak iltihabı — Baş dönmesi, gözde titreme, kusma, sağırlık, ateş, titremeler, solukluk, umumî ahvalin fenalaşması basit bir orta kulak iltihabının iç kulağa da geçtiğini gösterir. Ağrı fazlalaşmıştır.

TEDAVİ. — Ameliyat lâzımdır. İç kulak iç borusu açılır. Böylelikle menenjiti önlemeye çalışmalıdır. Bir taraftan da (sülfamid) ve (penisilin) tedavisi yapılmalıdır.

Müzmin iç kulak iltihabı — Gayet yavaş olarak başlar. Sağa sola dönünce baş dönmesi, bulantı, kusma olur. Gözünde Nistagmus görülür. Ufak ateş vardır. Dil biraz paslıdır. Kulakta akıntı vardır ve pis kokar. Yüksek sesi duyamaz. Kulakta gürültü, uğultu vardır.

TEDAVİ. — Ameliyat ile orta ve iç kulağın muhteviyatı tamamen boşaltılmalıdır.

Kulaktaki hastalıklar beyinde ihtilâtlar yapar. Bunlar şunlardır:

Menenjitler, beyin abseleri, kara kan damarlarında tıkanmalar, sinozitler'dir.

Bu ihtilâtlar zuhur edince bir taraftan penisilin ve sülfamid, bir taraftan da ameliyat yapılır.

Otoskleroz — İç kulağın irsî bir hastalığıdır. Burada istihale olur. İşitme siniri de bozulur. Asıl kemik kemiklikten çıkarak soysuzlaşır. Bunlarda hiçbir sebep olmadığı halde günden güne işitmeleri ağırlaşır. Kulakta sesler, duyulur. Ailenin diğer efradında da böyle bozukluklar olduğu eğer iyi tetkik edilirse meydana çıkar.

TEDAVİ. — Otoskleroz son zamana kadar tedavisi olmıyan bir hastalık olarak kabul ediliyordu.

Fakat şimdi Amerikada Jambert tarafından yapılan ameliyatla düzelmektedir.

KUNDAK — Yeni doğan çocuğun çamaşırlarına sarılan şeylere Kundak denir. Anne karnında onun hararetine alışkın olduğundan dışarıda vücudünün neşrettiği harareti kaybederek üşümemesi için kundaklanır. Umumiyetle kundak sıhhî bir şey değildir.

Kundak iki türlüdür: 1 — Yarım, 2 — Tam.

1 — Yarım kundak, çocuğun kolları ve göğsü dışarıda kalmak üzere karın ve bacaklarının sarılmasına denir.

2 — Tam kundak baş hariç olmak üzere bütün vücudün sarılmasına denir.

Tam kundak büsbütün zararlıdır. Yarım kundakta hiç olmazsa kollarını hareket ettirerek uyku, iştiha düzelir, adale ve kemik inkişafı yolunda olur. Asıl doğrusu hiç kundak sarmamaktır. Çünkü kundak çocuğun vücudünü çok sıcak tutar. Kışın bu sıcağa alışan çocuk, altı temizlenmek için açılınca soğuk alır. Yazın ise fazla terliyerek deri hastalıkları olur. Aptestini yapar. İdrar ve kazuratı cilde yapışır ve fazla tahriş yaparak pişiklere, ekzemalara sebep olur.

KUNDRAT HASTALIĞI — [Bak: Lenfosarkomatoz].

KUPPFER HÜCRELERİ — Karaciğer içinde bulunan bir cins hücrelere bu ad verilmiştir. Mikroplu hastalıklarla mücadelede bu hücreler faaliyetinin önemi vardır.

KUSSAMAUL TENEFFÜSÜ — Ağır hastalıklarda hastaların derin ve gürültülü nefes almalarına bu ad verilmiştir.

KUSSAMAUL NABZI — Nabzın bir büyük bir küçük atmasına denir.

KUSSAMAUL HASTALIĞI — [Bak: Periarteritis nodosa].

KUSMALAR — Mide ve muhteviyatının geriye gelerek ağızdan dışarı atılması demektir. Bunun iki şekli vardır: 1 — Midevî, 2 — Dimağî.

Midevî olan bulantı, öğürtü, baş dönmesi, ve zorlama ile çıkar. Sebebi mide ve barsak bozuklukları, zehirlenmeler, karaciğer hastalıkları, oburluk gibi şeylerdir.

Dimağî olanlarda ise böyle zorluklar yoktur. Mide muhteviyatı memedeki çocukların kusması gibi birdenbire boşalır. Asabî sebeplerle beyin hastalıkları yüzünden bu kusmalar olur.

TEDAVİ. — Sebebe göre olur. Mide ve barsak bozukluklarında perhiz şarttır. Dimağî sebeplerde ise asıl hastalık (meselâ ur) bertaraf edilmelidir.

KUŞPALAZI — Buna tıb dilinde Difteri derler. Tarihin çok eski zamanlarındanberi bilinen, mikroplarla olan bulaşıcı bir hastalıktır. Hastalık insandan insana geçer. Hastalık geçiren kimseler uzun zaman bir bulaşma kaynağı olarak kalırlar. Fakat hiç hastalık geçirmeden mikrobu burnunda ve boğazında taşıyanlar da vardır ki bunlara taşıyıcı mânasına Porteur derler.

Hastalık her yaşta görülebilirse de çocuklarda daha çok görülür.

Kuluçka devri: Bir insan mikrobu aldıktan 2 - 7 gün sonra hastalanır. Hastalık boğazda, burunda, gözde, deride, nefes borularında olabilir. Âraz da ona göre değişir.

Boğazda görülen difteri: Çocuklar bir iki gün kadar kırıklık, neşesizlik ve yemeğe isteksizlik, ufak tefek nezle hali gösterdikten sonra ateş birdenbire 38 - 39 dereceyi bulur. Boğazda ve bilhassa bademcikler üstünde ilk önce hafif bir vapur dumanı gibi görünen ve sonra kirli beyaz renk alan bir zar teşekkül eder. Bu zar bazan yaş, bazan kurudur. Olduğu yere gittikçe kuvvetle yapışır. Bu zarın bademciklere münhasır kalmıyarak küçük dil, damak ve boğaza yayılması da mümkündür. Zarın en mühim vasfı onun bulunduğu yerden kaldırılmak istenince kolay kalkmaması ve kanama yapmasıdır.

Hastanın rengi uçuktur. Nabız sür'atli, dil paslı ve kurudur. Çene altındaki bezeler şişkindir. Ağızdan kötü bir koku çıkar. Hastaların yutkunması ve hattâ nefes alması zorlaşır. Ateşin 40 dereceyi bulması, sayıklama, çırpınma gibi haller görülür.

Tedavi yapılamazsa hastalık uzar. Gittikçe fenalaşır. Boğaz büsbütün tıkanmaya başlar. Mikrobun zehirleri kalbe dokunur ve kalb de zayıflar. Kendi kendine iyi olması veyahut fenalaşarak ölmesi de mümkündür.

Difterinin çok ağır şekilleri de vardır. 48 saat içinde boğaz ve bademciklerin zarla dolup tıkanacak raddeyi bulması kabildir. Tansiyon düşer. El ayak morarır. Nabız zayıflar. 4 - 5 gün içinde ölümle sona erer.

Gırtlak difterisi veya Krup: Difterinin doğrudan doğruya gırtlaktan başalması nadir olup boğazdan başlıyarak gırtlağa ilerler. Bir yaşını doldurmıyan çocuklarda az olup 2 - 8 yaş arasında daha çok görülür. Hastaların sesi kısık olup öksürmeleri köpek havlamasına benzer. Nefes alma çok güç ve gürültülüdür. Nefes alırken ötme olur (buna Fransızlar Cornage derler). Kâfi hava giremediğinden nefes alırken boyunda ve kaburgaların alt kenarında ortada bir çekilme hasıl olur ki buna Tirage derler. Hasta morarır, bazan da solar. Çırpınma, sonra bir bitkinlik, hafif nefes alma, nabzın küçülmesi ile ölüm gelir. Bu hal daha çok 1 - 2 yaş arasındaki çocuklarda olur.

Burun içinde difteri — Burun içinde zar teşekkül ederse hasta nefes alamaz. Ağzını açarak nefes alır. Boğaz ve dil kurur. Burun muayene edilince difteri zarı görülür. Difteri burundan kulağa da geçer. Kulakta ağrı yapar.

Göz difterisi — Gözün beyazında ve daha çok kapakların iç tarafında zar teşekkül eder. Kızartı ve şişkinlik vardır. Cerahatli bir su akar. Gözün karasına da sirayet ederek körlüğe bile sebep olur.

Deri difterisi — Burun ve kulağın derisi üzerindeki yaralarda veyahut başka yerlerdeki bere ve sıyrıklarda difteri olur. Orada kirli domuz yağı manzarası veren bir cerahat olur. Kanlı bir su akar.

Difterinin kalb ve damarlardaki zararları — Bizzat mikrobun kalbte yerleşmesi nadirdir. Daha çok mikrobun zehiri bu işi yapar. Bu zehir kalb adalesini soysuzlaştırır. Damarlarda felç yapar. Nabız küçük, zayıf ve intizamsız olur. Bazan hastalık nekahetinde de bu hal baş gösterir.

Böbrekler de Nefrit ve Nefroz yapar [bak: Böbrek hastalıkları].

Kuşpalazının geç çıkan zararları. — En başta felçler gelir. Damak felci, ses şeriti felci, kalb felci, göz felçi, mesane ve makatta felç olur.

Teşhisi — Zarı alıp müyene edince difteri mikrobu görülür. [Bak: Mikrop].

Korunma — Serum yapılırsa 15 - 20 gün korur. Bir taraftan da anatoksin şeklindeki aşı yapılır. Bu da o zamana kadar tesirini gösterir. Hastalık geçirenlerin bir ay tecridi ve boğazlarının kontrolü lâzımdır.

TEDAVİ. — En müessir ilâcı serumdur. Yaşa göre ve kiloya göre hesap edilir. İstirahat, sulu gıdalar vermek, umumî temizliğe dikkat, kalbi kuvvetlendirmek için kafein, kanfre gibi ilâçlar, kardiyazol verilir.

Felçler olursa striknin ve elektrik tedavisi muvafıktır.

L

LAENNEC — Meşhur bir Fransız âliminin adıdır. Pariste namına bir hastahane vardır. Bu ad sirozların bir çeşidine verilmiştir. [Bak: Sirozlar].

LAKTOZÜRİ — *(Lactosurie)* — Fiziyolojik olarak meme veren kadınların idrarında vardır ve zararsız bir ârızadır. Marazî olarak midesi bozuk olan süt çocuklarının idrarında bulunur.

TEDAVİ. — Çocuğa yirmi dört saat yalnız su verip meme vermemek kâfidir.

LAMBLİA — İnsan barsaklarında yaşayan parazitlerdendir. İlkönce Harkof'lu Rus hekmi Lambl tarafından keşfedildiği ve barsakta yaşadığı için bu parazite **Lamblia intestinalis** adı verilmektedir.

Daha çok ince barsaklarda yaşar. Ağrı ve bazan ishal yapar. Bazan da safra borusuna girerek safra taşlarının yaptığı sancıları taklit eder.

Bu parazit, hastaların pisliklerinde bulunur. Bunun kist şekilleri, soğuğa, sıcağa, kurumaya, hattâ antiseptik ilâçlara mukavimdir. Lâğım sularile sulanan bostanlardaki sebze, marul vesair yeşil yenilen şeylerle sirayet eder.

TEDAVİ. — Atébrin ve arsenik ile çok güzel tedavi edilir.

LAMİNEKTOMİ — **(Laminectomie)** — Belkemiğini teşkil eden fıkralardan birinin arka kısmının ameliyatla çıkarılması demektir.

LANDOUZY — Verem hastalığının kanla vücude yayılması üzerine tetkikatile meşhur bir Fransız âlimidir. **Landouzy** tipinde **tifobasilloz** vardır. [Bak: Tifobasilloz].

LANDRY FELCİ — Bacaklarda ve ayakların ucundan başlıyarak yukarı doğru çıkan bir felçtir. Murdar ilikte bir ârızadan ileri gelir. Hastada felçle beraber etler de erir, dumura düçar olur. Bunun sonu hastanın sür'atle ölüme gitmesidir. Sebebi bazı mikropların zehirleridir.

TEDAVİ. — Yoktur. Başlangıçta (E) vitamininden fayda beklenebilir.

LAPAROTOMİ — *(Laparotomie)* — Karnı ameliyatla yarmak demektir. Bu ya teşhis maksadile, yahut tedavi maksadile olur. Teşhis maksadile olana **Laparotomie exploratrice** denir. Fakat çok defa teşhis maksadile açıldıktan sonra hakikat anlaşılınca iki şey yapılır: Meselâ kanser vardır ve her tarafa yayılmıştır. Yapılacak şey açılan deliği kapamaktan ibarettir. Çünkü ameliyata devam faydasızdır. Yahutta vazyeti müsait görüp ameliyata devam etmek daha doğrusu asıl cezrî ameliyatı yapmak icap eder.

LARENJİT — **(Laryngite)** — Gırtlak iltihabı demektir. [Bak: Gırtlak hastalıkları].

LASÈGNE ÂRAZI — Arkası üstü yatan bir adamın bacağı dik bir zaviye teşkil etmek üzere kaldırıldığı zaman şiddetli bir ağrı duyar ve bu vaziyette iken dizini bükünce bu ağrı geçerse onda Lasègne ârazı müsbettir denir. Siyatik alâmetidir. [Bak: Siyatik].

LATERALSKLEROZ — Buna sclérose latérale amyotrophique de derler. Murdar ilik ve hattâ beyine kadar çıkan bir istihaleden ileri gelir. Hastalarda ellerin ucundan başlayan bir felç, el adalelerinden başlayan bir erime (atrofi = dumur) vardır. Bu omuzlara kadar ilerler.

TEDAVİSİ. — (E) vitamininden başlangıçta fayda memuldür.

LEVÜLOZÜRİ — Asabî kimselerde idrarda meyva şekeri görülür. Bu fazla miktarda meyva yemenin bir neticesi de olabilir. Şeker hastalığında idrarda glikozla beraber Levolüz de çıkar. Zararsız bir ârızadır.

TEDAVİ. — Yoktur.

LEKELİ HUMMA — Hastalığın öteki adları Tifüs, Lekeli tifüs, Tifüs ekzantemaptik'tir.

Bu hastalığın on birinci asırda dahi bilindiği bazı yazılardan anlaşılıyorsa da asıl anlaşılması onaltıncı asırda askerler arasında bir salgından sonradır. Bu salgında on bin kişi ölmüştür. On yedinci asırda Otuz yıl muharebeleri esnasında Tifüs büyük tahribat yapmıştır. Napolyon harpleri, Kırım muharebesi (Rus - Türk) harplerinde de büyük salgınlar görülmüştür. Rusya - Türkiye arasındaki 1877 - 1878 harbinde cephede ateşle ölen Ruslar otuz dört bin olduğu halde, Tifüsten ölenlerin kırk üç bin olduğu biliniyor. Geçen Büyük harpte ve Balkan harbinde yurdumuzda da büyük tahribat olmuştur. Bu harp esnasında 1941 - 1942 kışında Şark cephesinde büyük salgınlar olmuştur.

Bu hastalık tektük vakalar halinde yahut mevzi salgınlar veya kaplayıcı salgınlar (pandemi) halinde görülür. Kış ayları, harp, zelzele, göç, muhasara, açlık hastalığın patlak vermesini kolaylaştırır ve fakir halk arasında daha çok tahribat yapar. Çünkü böyle durumlarda temas arttığı halde temizlenme imkânları çok azalır.

Sebebi: Richettsia Promatcheki adında bir mikroptur.

Hastalığın insanlarda oluşu bir takım ara hayvanlarıledir. Tifüsün çeşitleri vardır. Mikrop bir familyadandır. Fakat hastalığı nakleden ara hayvanı değişiktir. Bunlar bit, pire, kene'lerdir. Bizim memleketimizde görülen başlıca şekil bitlerle geçenidir. Arasıra pire ve kenelerle geçen şekle de rastlanmaktadır.

Bitler hastayı ısırıp kanını emer. Mikroplar bitin karnında 5-7 gün bir gelişme safhası geçirirler. Ondan sonra bit sağlam insanı aşılayabilecek durumda olur. Hasta insanların kanı da bulaşmaya yol açabilir. Keza bitlerin kazuratı da nefes yoliyle ciğerlere giderek aşılayabilir. Bit sağlam insanı ısırdığı zaman tükrüğile aşılamaz. Isırma üzerine şahıs kaşınır. Ya bit ezilerek ısırık noktası üzerine mikrop temas edip delikten kana geçer. Yahut bitin pisliğinde bol miktarda mikrip vardır ve bitli insanda da bu pislik derisinde mevcuttur. Binaenaleyh ısırılan noktadaki deliğe pislik sürülerek bulaşma olur.

Mikrop kalb ve damarların düşmanıdır. Tifüste damarlar ve kalb ile sinir sistemi en çok müteessir olan uzuvlardır.

Hastalığın belirtileri: Başlangıç daima birdenbire olur. Ürperme, titreme, üşüme (% 60-80) şiddetli ve alında oturan baş ağrısı (% 90), sırt ve bel ağrıları (umumî) vardır. Kusmalar vak'aların (% 25-50) sinde görülüp yüz ve gözler kıpkırmızı kanlıdır.

İlk zamanlar sersemlik ve dalgınlık, sonraları sayıklamalar başlar. Vak'aların % 50 si uykusuzdur. Ateş 39 - 40 dereceye yükselir ve 12 - 16 gün yüksek kalır. Sabah ve akşam dereceleri arasında 1 - 2 derecelik farklar olur. İlk hafta sonunda bazan yalancı krizler olur. Boğaz kızarmıştır. Dil ve boğaz kurudur. Hemen her vak'ada az veya çok bir [bronşit] vardır. Bazan menenjiti taklit eder. Dalak büyümüştür.

Asıl hastalığın hususî belirtisi derideki döküntülerdir. Bu vak'aların % 90 ında vardır. hastalığın 3 - 5 inci günleri arasında birdenbire çıkar. Nadiren ikinci günü olmak üzere erken, bazan da 7 - 8 inci günü olmak üzere geç de çıkabilir. Önce hafif kırmızı lekeler halinde iken, sonra vişne çürüğü manzarasını alır. Mercimek veya nohut büyüklüğünde lekelerdir. İlk önce göğsün yan ve arka tarafları ve

omuzlarda başlar ve sonra sür'atle vücudün her tarafına yayılır. Lekeler nadiren kabarıktır. İlk zamanlar basmakla kaybolan bu lekeler sonraları kaybolmaz. Birkaç gün sonra bu kırmızılıklar solarsa da yerinde günler, hattâ haftalarca kalan kirli bir iz bırakır. Tifüs lekelerinin sayısı bazan az, ekseriya da bütün vücudü kaplıyacak kadar çok olur. Lekelerin sivilce gibi kabarık oluşu nadirdir. Ağır vak'alarda çok koyu kırmızı olur. En çok gövdenin yan ve sırt kısımlarında olur. Kol ve bacaklara da yayılışı vak'aların dörtte üçünde görülür. Halbuki yüzde görülüşü ancak % 4 nisbetindedir. Avuç içi ve tabanlarda % 2 nisbetindedir.

Bu hastaların nabzı zayıf ve ateş ile mütenasiptir. Tansiyon düşüktür. Kanda akyuvar sayısı başlangıçta az, sonra biraz artmıştır. Alyuvar sayısı artmış görünür. Çünkü kanın suyu azalmış, kan koyulaşmıştır. İdrarda biraz albümin çıkar. Hakikî bir böbrek iltihabı da olabilir. Çok ağır vak'alarda kan işeme de olur.

Bu hastalıkta beyin ve murdarilik çok müteessir olur: İlk günlerde bile dalgınlık başlar. Sayıklama, hattâ koma (bak: Koma) hali bile görülür. Dilde ve etlerde titremeler olur. Hasta büyük gürültü yapar. Nefes çok gürültülü ve hırıltılıdır. Kalb dinlenirse sesler bulanık ve donuk duyulur. Karın düz veya çöküktür. Kâh kabız, kâh ishal görülür. Karında şişlik yoktur.

Hastalık ortalama iki hafta sürer. Ateş ya birdenbire veya yavaş yavaş düşer. Ateş düşünce hasta derhal iyileşmeye başlar. Fakat bu sırada mühim bir tehlike vardır:

Hasta, kalbinin böyle ağır bir hastalıktan dolayı çok zayıf düştüğünün farkında olmadan kendini iyi olmuş zannederek birdenbire ayağa kalkar ki felâketi mucip olabilir. Bazı hastalarda da ateş düşmüş ve nakahete girmiş olmasına rağmen şuurdaki bulanıklık günler ve hattâ haftalarca kalabilir. Hafif hezeyanlar, adalî titremeler, sağırlık bu vak'alarda görülür.

Ölüm ekseriya 10-17 günler arasında olur. Bazıları on birinci günü en meş'um sayarlarsa da ölüm ekseriya son günlerde görülür.

Bu anlattığımız, hastalığın mutat klâsik şeklidir. Bunun haricinde bir çok hafif şekil ile bir de şiddetli şekil vardır.

Hafif şekil — Salgın yokken tektük görülen vak'alar ile çocukların tifüsü hafif seyreder. Salgın zamanında ise tifüs ağır bir hal gösterir. Bazı hafif vak'alar ancak kan muayenesile meydana çıkar. Bunları griple karıştırmak çok mümkündür: Ateş, sırt ve mafsal ağrıları, boğaz ağrısı, baş ağrısı, yorgunluk vardır. Vücutta leke var yok gibidir. Ateş bir hafta on gün kadar sürer. Yükseliş ve iniş tedrici olur. Kan muayenesi de tifüsü göstermese insan buna tifüs diyemez. İhtiyarlar müstesna bunlarda pek ölüm görülmez. Bir de düşkün vücutlu ve iyi gıda alamamış insanlarda da ölüm olur.

Ağır şekil — Bunlar şiddetli salgınlarda görülür. Bunlar o kadar ağır şekillerdir ki hastaların 3-4 gün içinde hattâ lekeler çıkmadan öldükleri ve teşhisin ancak otopside konduğu vâkidir. Fakat ekseriya tamamen kanama şekilleri vardır. Deri içinde ve altında şiddetli kanamalar vardır.

Lekeli hummanın ihtilâtları — % 10-20 nisbetinde bronkopnömoni vardır ve ölümün başlıca sebeplerinden biridir. Bacak karakan damarı iltihabı (flebit) de sıkça görülür. Vakaların % 1-5 inde bacak (kırmızı kan damarı tıkayıcı iltihabı) yani andarterit obliterant vardır ve bacaklarda gangren yaparak kesilmesini mucip olur. Vak'aların % 10 unda orta kulak iltihabı, % 2-4 ünde kulak memesi altı bezi cerahatli iltihabı = Parotidite suppuré görülür.

Bıraktığı izler — Bu çok ağır hastalarda olur. Ruhî zaaf halleri, ellerde titremeler, kısmî sağırlık kalabilir. Nüks olmaz. Fakat ateş düştükten sonra arasıra ufak bir ateş yükselmesi nekahette görülebilir.

Bu hastaların çoğu damar ve kalb bakımından malûl kalırlar. Ömürleri boyunca kalb hastalığı, flebit, andarterit çekerler.

TEDAVİ. — Eskidenberi tedavide birçok şeyler kullanılmış ise de kat'i bir netice alınmamıştır. Sülfamitler bu hastalıkta hiçbir şey yapamamıştır. Penicillin keza... Antimonlu ilâçlar da methedilmiş ise de biz bir netice alamadık. İstirahat, banyo, diyet, kalbi kuvvetli tutmak ve iyi bakım gibi umumî tedaviden başka şimdilik elimizde bir silâhımız yoktur.

Korunma — Asıl hasım bit olduğundan bitleri öldürmek, bitlenmemek, temizlik esası teşkil ediyor. Bir taraftan herkes kendi temizliğine dikkat ettiği gibi hükûmet ve belediye umumî hamamlar, etüvler vesair dezenfeksiyon vasıtaları ve bilhassa D. D. T. gibi bitleri yok eden vasıtalarla mücadele etmelidir.

Önemli bir korunma vasıtası da aşıdır. İlk tifüs aşısını düşünüp tatbik edenler Türk hekimleridir. Fakat vesaitsizlik yüzünden tekemmül edememiştir. Şimdi oldukça mükemmel bir aşı hazırlanmıştır. Bu aşı beş gün ara ile (yarım, yarım, bir gram) olmak üzere üç defa yapılır. Aşının koruyucu kudreti bir çok tecrübelerden geçmiştir. Bir kere aşılandığı halde yakalananlar azdır, yakalananlar da hastalığı hafif geçirmektedirler.

Diğer taraftan tek aşının bile hastalığa yakalanmıya tamamen mâni olamadığı halde ölümden kurtardığı sâbit olmuştur.

Tifüsün diğer çeşitleri — Marsilya ve Tunus'ta görülen ve Marsilya humması denilen şekil, Amerikada Kayalıklı Dağlar humması denilen şekil, Japonyada görülen ve tsutsugamushi denilen hastalık, daha Meksika, Malezya vesairede görülenler de tifüstür. Yalnız iklim ve ara hayvanları başka olduğundan ayrı birer hastalık sanılmaktadır.

LENFANJİT — (Lymphangite) — Lenfa yollarının iltihabı demektir. Vücutta kan damarlarından başka lenfa damarları da vardır. Bunların içinde lenf denilen bir mayi dolaşır. Lenfa damarları yolları üzerinde lenfa bezeleri denilen düğümcükler vardır. Ciltteki küçük bir yara, sivilce olsa bu iltihaplanınca etrafındaki lenfa yolları da iltihaplanır. Meselâ ayaktaki bir yaradan böyle bir iltihap olabilir. O zaman bacak kızarır, şişer ve ağrır. Kasıktaki bezeler de şişer ve ağrır. İşte bu lenfanjittir. Frengide bezelerin şişmesi de bundandır.

TEDAVİ. — Frengi varsa hususî tedavisi yapılır. Adi lenfanjit ise o zaman yüzde bir nisbetinde acétate d'alumine mahlûlile pansıman yapılır ve sülfamitler alınır.

LENFOGRANÜLOMATOZ — (Lymphogranulomatose) — Bunun çeşitli adlarından bazılarını burada sayalım:

Hodgkin hastalığı, Paltauf veya Sternberg hastalığı. Lymphomatosis granulomatosa, granulomatosis textus lymphatici, Lymphome maline.

Bunlardan ilk üç ad bu hastalıkla çok meşgul olanların adıdır. **Hodgkin** ilk tarif eden zattır. **Paltauf** hastalığın sebebi hakkında derin araştırmalar yapmıştır. **Sternberg** bu hastalığa mahsus olan bir nevi dev hücre tarif etmiştir. Diğer adlar hastalığın lenfa bezelerile olan alâkasını, habis oluşunu, husule gelen şişliklerde **Hubeybî** manzara bulunuşunu belirtmektedir.

Hastalığın sebebi lâyıkile bilinmiyor. Ateşli oluşu, bazan verem mikrobuna benzeyen mikroplar görülmesi hasebile veremle alâkadar olduğu çok ileri sürülmüşse de ittifak edilememiştir.

Hastalık uzun, aylarca sürer. En başta boyunda olmak üzere bütün vücuttaki lenfa bezeleri şişer. Göğüs içindekilerin şişmesi, damarları tazyik ederek morarma, nefes darlığı, yüzün ve boyunun şişmesi gibi neticeler doğurur. Koltuk altı, kasıklar, karın içindekiler de şişer. Bunlar büyük kütleler teşkil ederler. Kanda lökosit artar. Ateş intizamsızdır. Sabahları biraz iner, akşamları çıkar. 38° yi pek geçmezse de bazan da 39° olur. Hasta günden güne erir. Kansız düşer, nihayet kaşeksi ile ölür.

Bu hastalık pek sık görülmezse de ender de değildir.

TEDAVİ. — Demir, arsenik verilir. Rontgen tedavisi yapılır. Fakat bütün bunlara rağmen neticeden ümitvar olunamaz. Bu hastalığı bir çeşit habis ur telâkki edenler de vardır.

Bu hastalığın ismine benziyen başka bir hastalık vardır ki o sırf kasıklarda olur. Sar'dir ve Lymphogranulomatose inguinale veyahut Nicola-Favre hastalığı derler.

LENFOSARKOMATOZ — (Lymphosarcomatose) — Bu hastalığın bir adı da onu tarif edenin ismine izafetle Kundrat'dır.

Hastalık lenfa bezlerinin sarkomudur. Yani habis urlardandır. Görünüş itibarile Lenforgranulomatoz'u andırır. Fakat bazı farklar vardır. Bunda hastalık hemen hemen daima göğüs içi bezelerinin şişmesile başlayıp sonra boyuna çıkar. Vücudun diğer yerlerine yayılmaya kalmadan hasta ölür.

İkincisi kanda lenfositlerde artma vardır. Halbuki öteki hastalıkta bilâkis nüvesi parçalı olan lökositler ve eozinofiller artar. [Bak: Eozinofil. Kan bahsi].

Önce bir sıkıntı, nefes darlığı başlar. Sonra göğüsteki damarların tazyikinden dolayı yüzde morarma ve şişme başlar. Bu hal boyunda da görülür. Bazan göğüsün üst kısımlarının da şiştiği, mor kan damarlarının belirdiği görülür. Hasta günden güne ve süratle erir ve nefes darlığı artar. Her türlü müsekkin ilâç tesirsiz kalır ve nihayet kaşeksi ve nefes darlığı içinde ölür gider.

Bu hastalığın sebebi malûm değildir. Sarkom cinsinden olduğu görülmektedir.

TEDAVİ. — Rontgen tedavisi ufak tefek iyilik verir. Başlangıçta farkına varılırsa kurtarmak belki mümkün olur. Fakat ilerlemiş vak'alarda bir netice çıkmaz.

LENFA — **(Lymphe)** — Hücreler arasındaki mayi, lenfa yollarında dolaşan su demektir. Bunun hücrelerin faaliyetinde büyük rolü vardır.

Barsaktan gelen lenfaya chylus denir.

LENFATİK BÜNYE — **(Status Lymphaticus)** — İnce beyaz derili, narin yapılı, soluk benizli, çabuk bezeleri şişen ve deri hastalıklarına sık sık yakalanan insanlara denir. Eskiden bünye tasnifinde lenfatik bünye tâbiri çok kullanılırdı.

LEPTOMENENJİT — **(Leptomeningitis)** — Beyini örten ince zar = Pia matter ile örümcek zarı = Aracnoida'nın iltihabına denir. [Bak: Menenjitler].

LETARJİ — **(Lethargie)** — Marazî uyku demektir. Fakat bunu koma ile karıştırmamak lâzımdır. Letarjide hasta kendi kendine uyanır veya başkaları tarafından uyandırılabilir ve tekrar uyur. Halbuki komada hasta ne uyanır ne de uyandırılabilir. Letarjinin en meshur şekli uyku hastalığıdır. [Bak: Uyku hastalığı].

LEVZELER — [Bak: Bademcik].

LİPİDLER — Vücut yağlarına bu ad verilir. Vücut yağlarını hariçten aldığı gıdalardan temin eder. Bu da günlük sarfiyatından fazla yağ almasile kabildir. Aldığı yağ aynen depo edilmez. Vücut onu kendi yağına çevirir.

Vücutta yağlar, deri altında, etlerde, karın boşluğunda, gömlek ve iç yağları şeklinde, iç uzuvlardan kalb, karaciğer, mide ve barsakta, beyinde bulunur.

Normal insanda bu yağlar mütenasip bir şekilde vücuda dağılmıştır. Hastalıklarda artar veya eksilir. Ateşli hastalıklar yağları eritir.

Kanda yağ bulunması Lipemi adını alır. Bazı ahvalde bu artar. O zaman buna hyperliphémie derler.

Yağların azalıp çoğalmasına, lipid metabolizması bozukluğu derler. Yani bu yağların vücuda giriş ve sarfedilişinde bir bozukluk demektir. Bunu yapan pek çok hastalık vardır. Fakat bunu düzenleme işi iç ifraz guddelerine ve bilhassa hipofiz, tiroid, husye ve yumurtalıklarla böbrek üstü guddelerine aittir.

LİPODİSTROFİ — **(Lipodystrophie)** — Bu kelime mutlak olan yağ bozukluğu demektir. Hastalık olarak Lipodystrophia progressiva vardır ki bunda baş, kollar, gövdede yağlar tamamen eridiği halde ilyeler ve bacaklarda yağ kütleleri çoktur. Sonra da felç de meydana çıkar.

Bu hastalığın hakikî sebebi meçhuldür ve tedavisi de yoktur.

LİPOİDLER — Alkol, benzin, ve kloroformda eriyen ve yağlara benziyen bir takım uzvî maddelerdir. **Kolesterin** ve **Lesitin**, **Kefalin** bunların meşhurlarıdır. Bu maddelerin bazı hastalıklarda arttığı (Mikzödem, Lipoidnefroz) görülür.

LİPOM — Yağ uru demektir. Deri altındaki yağlar, vücudun bazı yerlerinde bir nohut kadardan başlıyarak bir Yafa portakalı kadar büyür. Bunlar zararsız urlardır. Büyümeleri çok yavaştır. Fakat günün birinde kötü bir şekil almaları da mümkündür. Bunlar bazan tek, bazan da müteaddit olur. Bunların mütenazır olarak vücudun muhtelif yerlerinde yerleşmesine Lipomatoz derler.

TEDAVİ. — Basittir. Lipomu yarıp çıkarmaktan ibarettir.

LİSTER USULÜ — İnsanlığa pek büyük hizmet etmiş bir İngiliz doktorudur. Eskiden yaraların cerahatlenip kurtlanması yüzünden ameliyat yapılamazdı. Bu zat yaralarda mikropların bu işi yaptığını düşünerek yaraları asitfenikle pansıman yapmıya başlamıştır. Sonra yaraların pansıman âletleri, doktorun parmakları ve âletlerle kirlendiği anlaşıldığından onların dezenfekte edilmesine başlanmıştır. Buna Lister usulü antisepsi denir.

Sonraları böyle zararlı ve zehirli maddeler kullanmaktan ise güzelce yıkamak ve âletleri de hararetle sterlize etmek suretile mikropsuz bir hale getirmek ve böylece mikropsuz ameliyat yapmak kabil olmuştur ki buna da Asepsie denir.

LİTTLE HASTALIĞI — Doğuşta olur. Ve ekseriya vakitsiz doğan çocuklarda görülür. Bazıları irsî frengiyi, bazıları da doğum esnasında çocuğun beyninin sarsılmasını sebep olarak kabul ediyorlar. Doğumdan itibaren bir buçuk yaşına kadar zuhur eder.

Bu hastalıkta kol ve bacakların adalelerinde şiddetli bir gerginlik ve sertlik vardır. Bacaklarda daha fazladır. Ayaklar tabanlara doğru bükülmüş ve sert bir haldedir. Zekâda değişiklik çoktur. Bazılarında tam aptallık vardır. Bazılarının dili de tutuktur.

Hastalık hayatı tehdit etmez ve fakat iyi olmaz da.

TEDAVİ. — Yoktur.

LÖKEMİ'LER — **(Leukemie)** — [Bak: Kan hastalıkları].

LÖKOSİTOZ — **(Leucocytose)** — Kanın ak yuvarlaklarının muvakkat artışına denir. Bu bazı mikroplu ve ateşli hastalıklarda olur: Zatürree, apandisit gibi. Normal lökosit sayısı 6000 - 8000 dir. Sekiz binden yukarı meselâ on bin olursa hafif, 10 - 20 bin olursa orta, yirmi bini geçerse şiddetli Lökositoz var denir.

LÖKOPENİ — **(Leucopenie)** — Lökosit sayısının muvakkaten altı binden aşağı düşmesi demektir. Bu bazı ağır hastalıklarda olur. Daha çok mikroplu bazı hastalıklar, meselâ Tifo ve Dang hastalığında görülür.

LOHOSA HUMMASI — Kadın tenasül uzuvlarının doğum esnasında zedelenerek mikrobun kana karışması neticesi husule gelen ateşli ve tehlikeli bir hastalıktır.

Bu hastalık çok eskidenberi malûm idi. Fakat ilk doğum evleri tesis edildiği zaman sıhhî şartlar mevcut olmadığından buralarda doğuran kadınlarda salgın şeklinde görülmüştür. İlk doğum evi on dördüncü asırda Paris'te Hôtel-Dieu'de kurulmuştur. Burada hastalık asırlarca devam etmiş ve doğuran kadınlar hep hastalanmıştır. 1780 de burayı ziyaret eden Tenon, daha lohosa kovuşlarına girerken çok fena kokan bir hava ile karşılaşmış. Zavallı kadınlar ikişer üçer kişi bir arada, ve ölmek üzere olanla yeni doğuran koyun koyuna yatmakta imiş. Bu hastaların ancak yirmide biri kurtulabiliyormuş. On sekizinci asır sonlarına doğru birçok memleketlerde de doğumevleri yapılmış, oralarda da ölüm çok görülmüş. Viyanalı Doktor Semmelweis, muayene eden eller klorür dö Şo ile yıkanırsa önüne geçilebileceğini göstermiştir. Şimdi doğumevleri modern, sıhhî ve temiz çalıştığından oralarda lohosa humması pek seyrek görülmektedir.

Hastalığın sebebi — Başta Streptokok olmak üzere birçok mikroplardır. Doğum esnasında kadın tenasül uzuvları zedelenince oralardan giren mikroplar kanı istilâ ederek septisemi yapar [bak: Septisemi]. Bu mikroplar başlıca Streptokok, Stafilokok, Gonokok, Koli basili gibi şeylerdir.

Mikroplar bir taraftan kendileri, bir taraftan da zehirleri vasıtasile vücudü hasta ederler.

Mikroplar kadın vücudüne iki türlü girer: Ya muayene eden ebe veya hekimin elile, kullandığı âlet ve pansıman takımlarile, yahut da esasen tenasül uzuvlarında mevcut mikropların açılan yara, bereden girmesiledir.

Muayene edenlerin kendilerinde bir bademcik iltihabı, diş çürüğü bulunması veyahut başka bir lohosa hummalı hastayı muayene ettikten sonra ihmal neticesi diğer bir lohosa ile temasları sonunda onu aşılarlar.

Kocalar da belsoğukluklarını karılarına vermek suretile onu hasta edebilirler.

Belirtileri — Hastalık üşüme, titreme, ateş ile başlar. Önce bir ürperme, kırıklık, bulantı olur. Hasta kendini düşkün hisseder. A-

teş 39 - 40 dereceyi bulur. Akşamları çok yüksek, sabahları ise iniktir. Bu iniş bazan 38 etrafında, bazan normale yakındır. Ateş devam ettikçe hasta zayıf ve kansız düşer. Kanda alyuvar sayısı bir milyona kadar bile düşer. Hastalar soluk, toprak rengindedir. İştiha büsbütün kesilir. Hiçbir şey yiyemezler. Bazan kabızlık, bazan da ishal vardır. İshal de zafiyeti arttırır. Dil çok paslı ve kurudur. Ağızda kötü bir koku vardır. Dudaklar kuru ve kabukludur.

Hastalar nefes alırken ekseriya burun kapakları açılır kapanır. Elmacık kemikleri çıkık, burun kuru kabuklarla kaplıdır. Hafif bir öksürük vardır. Göğüste bir bronşit hali vardır. Ağır hastalarda pnömoni ve bronko pnömoni ile ihtilât edebilir.

İdrarda ekseriya albümin ve biraz kan da vardır. Hakikî böbrek iltihabı da teessüs edebilir. Kalb bunlarda çok müteessir olur. Septik andokardit, miyokardit ve hattâ perikarditler olur. Tansiyon düşük, nabız zayıf ve sür'atlidir.

Hastaların sinir merkezleri bozuktur. Ağır vak'alarda dalgınlık, hezeyan, çarpınma vardır. Muhitî sinirlerde iltihaplar da vardır. Ağrılar, baş, bel, kol ve bacaklarda hissedilir. Bunlar adale, mafsal ve sinirlerde zehirlerin tesirile olabileceği gibi mikrobun yaptığı asıl iltihaplardan da ileri gelebilir.

Hastalığın devamı muayyen bir müddete tâbi değildir. Bazan bir hafta içinde en şiddetli âraz ile ölüme gidebileceği gibi müzminleşerek uzun zaman devam edebilmesi de mümkündür. Müzmin şekillerde rahimin etrafında iltihaplar, abseler, flebitler, yumurtalıklar iltihabı gibi yuvalar yaparak oralardan zaman zaman alevlenmeler yapar.

Hastalığın ihtilâtları — Kalbde ârıza bırakabilir. Meselâ kalbin kapaklarında darlık veya yetersizlik, etinde müzmin iltihap, veyahut Perikard) da yapışıklık ([Bak : Perikardit], flebitler, damar içi iltihapları bütün hayat boyunca çekilen malûliyetler halini alır. Kulak memesi altındaki Parotis guddesinin iltihaplarnı olur. Rahim muhitinde iltihaplar (Parametrit) veya abseler görülür. En çok görülen ve tehlikeli olan bacaktaki flebittir. Bacak şişer ve beyaz renkli ağrılı olur. Buna Flegmusia alba dolens derler. Bu flebitler bazan bütün leğen içi veritlerine de sirayet eder. Buradan kopan bir parça gidip akciğerlerin damarlarını tıkayarak âni ölümlere sebep olabilir. Hattâ doğumdan sonra bariz bir flebit görülmediği halde kadın çocuğunu kucağına alıp lohosa yatağını terkettiği bir sırada meselâ hastahaneden çıkarken birdenbire morarıp fenalaşarak düşmesi işte böyle bir parça kopup gidip ciğerlerin damarını tıkamasındandır.

Lohosalık hummasında husule gelmiş bir böbrek iltihabının müzminleşip kalması pek sık görülmese bile vakidir.

Hastalığın sonu — Eski zamanlarda lohosa humması çok öldürücü ve korkunç bir hastalık idi. Fakat şimdi yeni ilâçlar sayesinde ölüm nisbeti binde bire düşmüştür. Şu kadar var ki tedaviye erken başlanmalıdır. Kalbi berbat olmuş, böbrekleri tıkanmış veyahut ciğerde amboli ile tıkanma olmuş ise geç kalınmış olabilir.

TEDAVİ. — Eskiden kinin, kollargol, elektrargol, piramidon gibi ilâçlar kullanılırdı. Bir müddet serum tedavisine bel bağlanmıştı. Filhakika bazı muvaffakiyetli neticeler de alınmamış değildi. Sonra sulfamidlerin keşfi bu sahada mühim inkılâp oldu. Prontosil, Ultraseptyl, Cibazol, Rubiazol ve emsali ilâçlar kullanılmaya başladı. Bunlarla elde edilen muvaffakiyltler çok büyüktür. Gerçekten bu ilâçlar dünyada binlerce kadının hayatını kurtarmıştır.

Son zamanlarda keşfedilen Penicillin ise bu sahada bir şaheserdir. Günde 100 - 300 bin ünite ve üç saatte bir yapılmak üzere bir hastaya yekûn itibarile bir iki milyon ünite yapılır. Hattâ yarım milyon ünite bile hayat kurtarır. Böyle vak'aları kaç defa bizzat gördük. En ümitsiz ve ağır vak'alarda bile penisilinin hayat kurtardığına şahit olduk.

KORUNMA. — Bir kere kadının doğumdan evvel sıhhî kontrol altında olması, tenasül uzuvlarında bir hastalığı varsa tedavi edilmesi lâzımdır. Doğum esnasında bütün vasıtaların çok temiz olması, kapların alkolle yakılması, doğum takımlarının steril olması icap eder. Doğum sırasnda parmakla muayenenin çok az ve mecbur olmadıkça yapılmaması lâzımdır. Doktor veya ebe steril eldiven kullanmalı. Ağzını ve burnunu tülbent ile kapamalıdır. Ayrıca koruyucu olmak üzere sülfamid de verilmelidir.

LORDOZ — Belkemiğinin asıl bele rastlıyan kısmının öne doğru kanburlaşması demektir. Erkeklerden ziyade kadınlarda olur. Asıl sebebi rahitis kemik hastalığıdır. Fakat kemik vereminde de nadiren olabilir.

TEDAVİ. — Yeni başladığı zaman korsa ve alçı ve raşitizma tedavisile mümkündür. Fakat şekil bozukluğu tam ve kat'î şeklini aldıktan sonra düzelemez.

LUDWİG ANJİNİ — Çene altı tükrük bezlerinin iltihabına denir. Ateş, şişlik, önce ağızda kuruluk, sonra salya akması, ağrı vardır. Bazan da cerahat yapar.

TEDAVİ. — Gargaralarladır. Cerahatlanmış ise yarmak lâzım gelir.

LUMBAGO — Umumiyetle bel ağrısı mânasına gelir. Fakat her bel ağrısı Lumbago değildir.

İki türlü bel ağrısı vardır: Biri romatizma diğeri zedelenme..

Romatizmal olanlar, beldeki etlerin romatizmasıdır. Ekseriya sebep soğuk algınlığıdır. Bel açık kalır veya terli iken rüzgâra mâruz kalırsa tutulur. Böyle hastalar için yatakta doğrulmak, oturmak çok güçtür. Yataktan kalktıktan sonra da, eğilip kalkamazlar. [Belim tutuldu] tâbiri ekseriya bunlar içindir.

Lumbago böyle birdenbire başlıyan şiddetli ağrılar halinde olabileceği gibi senelerce süren ve bel adalelerinin devamlı ağrıları şeklinde de olur.

Zedelenmeye gelince: Atlamak, düşmek, herhangi bir yük kaldırmak sebebile beldeki adalelerde bir yırtılma olur. O zaman da yıldırımla vurulmuş gibi şiddetli bir ağrı hasebile hasta kımıldayamaz bir hale gelir.

Lumbago iyi olabilen bir hastalıktır. Elverir ki gerekli tedavi yapılsın.

TEDAVİ. — Zorlamadan onlanlarda tam istirahatten gayri yapacak bir şey yoktur. Her hangi bir ilâç lüzumsuzdur. Zaten istirahatle birkaç gün içinde kendiliğinden geçer. Soğuk almadan olanlarda veyahut sebebi malûm olmıyan müzmin şekillerde tedavi için bazı şeylere ihtiyaç vardır.

İlâç olarak aspirin, piramidon, salipirin, atofan iyi gelir. Beli sıcak tutmak da faydalıdır. Had şekiller 3 - 5 günde tamamen geçer.

Müzmin şekillere gelince: Bunlar kolay geçmez. Bir taraftan bu ilâçları vermek icap ederse sıcak banyolara, kaplıcalara gitmek lâzımdır. Yine geçmezse o zaman masaj, elektrik ve bilhassa diyatermi, kısa dalga tedavisi lâzımdır. Bazan Casein-yatren, kükürtlü mahlûller, B_1 vitamini, altın iğnelerile tedavi de lâzım gelir. Maamafih Lumbago teşhisi suiistimal edilmemelidir. Her vak'a Lumbago diye ısrar edilmemeli, icabında belkemiğinin rontgeni ihmal edilmemelidir.

LUPUS — Bu kelime lâtincede kurt mânasına gelir. Tıbda lupus denince derinin verem mikroplarile husule gelmiş yarası anlaşılır.

Hastalık çok uzun sürer. Deri üzerinde pütür pütür tebarüzler olur. Elma ezmesini andıran bir renk ve manzaradadır.

Bunun pek çok şekilleri vardır: Yara şekli, ur şekli, üstü girintili çıkıntılı şekli, kanseri andıran şekli, etrafı kırmızı, keskin hudutlu şekiller, ağaç çeliği, ahududu manzarası gibi çeşitleri vardır.

TEDAVİ. — Vücudün umumî takviyesi, (C), (A), (D) vitaminleri, ültraviyole ile tedavi ve bir de Rubrofen hap ve iğneleri ile tedavi edilir.





MAC BURNEY NOKTASI — Sağda göbekle Harkafa kemiğinin ön çıkıntısını biribirine bağlayan hattın ortasına isabet eden noktadır. Burada basınca ağrı ve hassasiyet duyulması apandisit teşhisi için kıymetli bir delildir. [Bak: Apandisit].

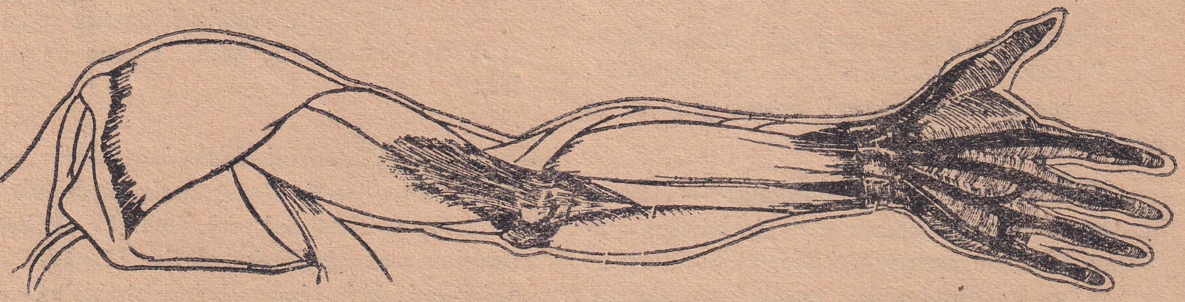
MAFSAL HASTALIKLARI — Hareket cihazının en mühim kısmı mafsallardır. Bunların hastalıkları da insanı kısmen veya tamamen hareketsiz bırakacağı için bittabi çok mühimdir.

Mafsal hastalıkları deyince onun burkulma ve zedelenme, yaralanma, iltihap ve çıkıkları akla gelir. Çıkıklar ayrıca yazılmış olduğundan biz şimdi yalnız ötekileri yazacağız.

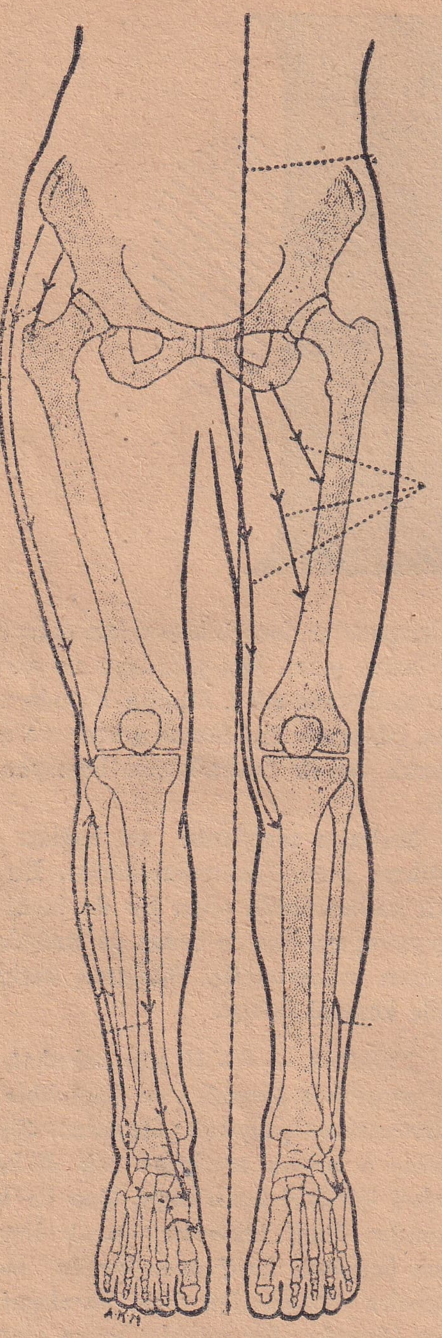
Burkulma ve zedelenme — İtilme, bir şeyle vurulma, düşme, çarpılma esnasında mafsal satıhlarının biribiri üstüne çarpma veya basmasından ileri gelir. Buna tıb dilinde Contusion denir. Bu hâdise neticesinde mafsal içinde kanamalar, kemik kopmaları olur. Bir müddet sonra çıkan kan pıhtılaşır ve mafsal şişliğini muhafaza eder. Günün birinde nüks olabilir. Mafsalın mahfazası gevşer ve mafsal oyuncak bebek mafsallarına benziyen bir hal alır.

Mafsalın mahfazası ve bağları gerilerek yırtılırsa buna Distorsion derler. Bu çok şiddetli zorlamalarda olur. Bu da öteki gibi yavaş yavaş geçerse de bazan da mafsalın gevşek kalması mümkündür. Bunlarda vaziyeti rontgenle kontrol şarttır.

TEDAVİ. — 8 - 10 gün istirahat, sıcak ıslak sargılarla sarmak ve böylelikle şişliğin giderilmesine çalışmak lâzımdır. Şişlik ısrar ederse o zaman temizliğe çok dikkat şartile mafsal içindeki kanlı suyu iğne ile boşaltmak lâzımdır. Hafif idmanlar, sıcak banyo, sıcak hava banyosu, hafif masajlar da muvafıktır. Mafsalın altı günden fazla hareketsiz kalmaması lâzımdır. Bir müddet sonra yine şişer ve ağrı yaparsa kemiğin kıkırdağında bir kopma olması akla gelir.



Mafsallar vücudümüzün en oynak yerleridir. Bu sahifelerde burkulma ve zedelenmeden ileri gelen kol ve diz mafsal hastalıklarının tedavi çarelerini bulacaksınız.



Diz ve ayak kemiklerile diz kapaklarındaki mafsalların görünüşü.

Hastalık en çok diz ve ayak mafsalında olur. Diz mafsalı çok kullanılan bir yer olduğundan hastanın iyileşmesi daima güç ve iz bırakması mümkündür.

Mafsallarda açık yaralanmalar — Yaralanmanın mafsala kadar girdiği, içinden yapışkan lif gibi maddelerin akmasile anlaşılır. Kemik ve kıkırdağın da yaralanmış olması, mikrop kapıp iltihaplanma tehlikesini arttırır. Hele kurşun ve çamaşır parçalarının mafsala girmesi tehlikeyi büsbütün arttırır. Kurşunlar bazan deler geçer. Bazan da paramparça eder. Yaralanmalar en ziyade kurşun ve bıçak, süngü gibi şeylerle olur.

TEDAVİ. — En mühim mesele yaralanmanın iltihaplanmasını önlemektir. Çünkü mafsal iltihapları çok uzun sürer. Ve neticede bir sakatlık bırakabilir. Onun için bu yaralanmaları ilk anda bile ele geçse mikroplanmış farzederek ona göre hareket etmek çok doğru bir şeydir. Yara küçük ve temiz görünüyorsa tentürdiyot sürüp dikmek lâzımdır. Ondan sonra alçı sargısı koyup ve kabilse hastayı nakletmemek yani kımıldatmamak lâzımdır. Yara pis ise antiseptik mahlûllerle yarayı yıkamak, sonra dikmek, köprü şeklinde alçı koymak, lâzımdır. Eğer yara içinde yabancı maddeler, kemik ve kıkırdak parçaları filân varsa onları temizlemek icap eder. Bazan yarayı genişletip harap olan kısımları kesip atmak, bazan hattâ kolu veya bacağı da kesmek ve böylelikle hastanın hayatını kurtarmak lâzımdır.

Yara mikroplandığı takdirde umumî olarak sülfamitler ve hele penisilin çok muvaffakiyet vermektedir. Ateş oldukça mafsal hareketsiz kalacaktır. Ateş tamamen düştükten sonradır ki ufak tefek hareketler yapılabilir.

Harpte kurşunla mafsal yaralarından sonra mafsalın sağlam kalabilmesi % 5 - 7, yapışıp oynayamaz bir hale gelmesi % 60, ölüm de % 8-12 idi. Fakat penisilin bu nisbetleri çok değiştirmiş, hele ölümü azaltmıştır.

SARSINTILI MAFSAL — Bunun mânası mafsalın normal olmayan istikametlerde de gayri tabiî surette hareketler yapması demektir.

Bu arıza şunlardan ileri gelebilir:

1 — Hastalıklar neticesinde adalelerin, mafsal mahfazalarının veya bağlarının gevşemesi.

2 — Kemik uçlarında doğuştan veya hastalık neticesi husule gelen kopma ve ezilmeler.

TEDAVİ.— Mafsaldaki kemiklerin ucu çok bozulmamış ise Atel'e koymak, böylelikle gayri tabiî hareketleri önlemek kabildir. Fakat çok bozulmuş olursa başka aletler lâzımdır. Bazı ameliyatlarla mafsal uçlarını biribirine yaklaştırmak da kabildir. Ameliyatlardan sonra sekiz hafta sargı taşımak ve hareket etmemek lâzım-

dır. Bazan da protezlerle mafsalı takviye etmek icap eder. [*Bak: Protez*].

MAFSAL İLTİHAPLARI — Mafsallarda iltihap iki türlü olur: 1 — Yaralanmadan sonra mikrop kaparak, 2 — Yahut kana girmiş bir mikrobun gidip mafsalda oturmasile.

Birinci şekilden yaralanmalar bahsinde biraz söyledik. Bu iltihaplar gayet kötü şeylerdir. Bunları her türlü mikroplar yapabilir ve sonu cerahatlenerek mafsalın ve kemiklerin harap olması ve yapışıp mafsalın hareketsiz kalması veyahut cerahatin kana karışıp [cerahatli kan ufuneti Septicopychémie denilen öldürücü akıbete uğramasıdır.

İkinci şekle gelince: Burada da iltihap yapan birçok mikroplar rol oynar: Cerahat yapan mikroplar (Streptokok, Stafilokok, Pnömokok, Gonokok, verem, frengi) mikropları gibi.

Gonokoktan maadasının yaptığı mafsal iltihapları daima fena seyreder. Cerahatlenir ve mafsalı sakat bırakır. Gonokok ise romatizmayı taklit eder. Gonokoktan ileri gelenin iki şekli vardır: Tek mafsalı seçen, bütün mafsallara yayılan.

İkinci şekil bazan öyle olur ki vücudün çene kemiği mafsalına varıncaya kadar her tarafı tutularak hastayı kaskatı yapar.

Mafsal iltihapları, üşüme, titreme, ateş, mafsalların şişmesi, kızarması ve şiddetli ağrısı ile kendini gösterir. Ağrı ilk önce derinden ve yalnız hareketle hissedilirken, sonra hareketsiz dahi ağrı vardır. Hastalar dokunmaktan, kımıldamaktan o kadar korkarlar ki ıztıraptan ağladıkları bile vardır.

Bir hafta zarfında kendi kendine veya tedavi ile iyiliğe dönmezse hastalık ya mafsalın delinip cerahatin dışarıya akması veya müzminleşmesi veyahut kana mikrop karışıp [cerahatli kan ufuneti] yapmasile neticelenir.

Gonokoktan ileri gelenler, romatizmayı çok taklit eder. Tek mafsalda olursa gürültüsüz seyreder. Ekseriya diz veya kol mafsalı tutulur. Müteaddit mafsalları yakalarsa büyük küçük bütün mafsalları yakalar. Halbuki frengiden ileri gelende yalnız büyük mafsallar hasta olur.

MAFSAL VEREMİ — Mafsalı teşkil eden kemiklerin ucunda verem mikropları vardır. **Bundan dolayı mafsal veremi, kemik veremi** ile başlar. Üç şekli vardır:

1 — Mafsalda su toplıyan şekil,

2 — Mafsalda tanecikler teşekkül eden şekil,

3 — Cerahatli şekil.

1 — **Su toplayan şekil** — En hafif şekildir. Yavaş yavaş teessüs eder. Mafsal şişer, ilk zamanlar pek ağrı yoktur ve mafsal istirahat ettirilirse şiş azalır. Fazla hareketle artar. Hasta çabuk yorulur ve gittikçe zayıflar. Bu şekil en çok diz mafsalında olur. Aylarca sürer ve mafsalda bir kusur bırakabilir.

2 — Mafsal içinde az su, kırmızı gül renginde sünger gibi teşekkülât olur. Zamanla mafsalın ipleri harap olur. Kıkırdak lif lif olur. Deri altı şişmiştir. Haricen bakıldığı zaman beyaz renkte görüldüğünden [ak ur: tumeur albus] derler. Üstünden basılınca yumuşaktır. Bazan hamur kıvamında gibidir. Basınca ağrımaz. Yalnız hareket serbest değildir. Çok fazla hareket ağrı verir. Keza fazla tazyik ile de ağrı yapar. Kemik harap olduğundan çıkıklara da sebep olur.

3 — **Cerahatli şekil** — Ya ikinci şeklin son devresidir veyahut böyle başlamıştır. Cerahatin içinde peynir gibi parçalar vardır. Kemikler de yavaş yavaş harap olur.

Bu şekil kalçada ve omuz mafsalında çok olur. Kalçadakine Coxitis Tbc. derler. İlk zamanlar yorgunluk, zafiyet, müvakkat veya devamlı ağrılar vardır. Biraz zora gelirse mafsal şişer. Basılır veya çarpılırsa ağrı yapar. Ufak tefek, bazan yüksek ateş olur. Hastalık senelerce sürer. Bazan iyileşir gibi olur, sonra tekrar başlar. Nihayet delinip bir fistül yapması veya yapışıp sabit hal alması mümkündür.

MAFSAL FRENGİSİ — Çocuklarda irsî frengi, büyüklerde ise kisbî frengiden ileri gelir. Ağrısı yoktur. Hafif şişer ve hareketin azlığı ile dikkati çeker. Nihayet yapışma olur. Veremden ileri geleni veya belsoğukluğundan olanları andıran şekilleri vardır. Fakat frengi büyük mafsalları seçer ve gürültüsüz seyreder.

TEDAVİ. — Mafsal iltihaplarında tedavi sebebe göre değişir. Eğer yaralanmadan mütevellit ise bunların nasıl tedavi edileceğini evvelce söylemiştik. Vücudün herhangi bir noktasından kana geçen mikroplar mafsala gelmiş oturmuş ise tedavi mikrobun cinsine göre değişir. Meselâ Streptokok ve Pnömokokta ilâç

olan sülfamitler iyi gelir. Fakat Stafilokokta penisilin lâzımdır.

Umumiyetle istirahat, mafsalı sarmak, banyolar yapılır. Sebep Gonokok ise Gonokok aşısı, sülfamitler ve penisilin çok muvafıktır.

Veremden ileri geliyorsa mafsalın alçı ile tesbiti, kalsiyum, (C) ve (D) vitamini şırıngaları, altın iğneleri, hattâ tüberkulin tedavisi yapılır.

Frengiden mütevellit mafsal iltihapları, hususî frengi tedavisinin tatbiki ile iyi olur.

Toksik hastalıkları — Romatizma, nikris, Artrit döformant, ve Spondylose Rhizomelique'dir.

Bunların her biri çok mühim hastalıklar olduğundan romatizma, nikris, ve spondiloz bahislerine, artrit döformant için de artrit bahsine bakmak lâzımdır.

MAFSALLARIN ÇIKIKLARI — [Bak: Çıkıklar].

MAFSALLARIN ŞEKİL BOZUKLUKLARI — Ya doğuştan olur. Yahut kırık, çıkık, iltihap neticesi husule gelir. Bunlardan vücutte kamburluk, çarpıklık, kol ve bacak, çene şekil bozuklukları meydana gelir.

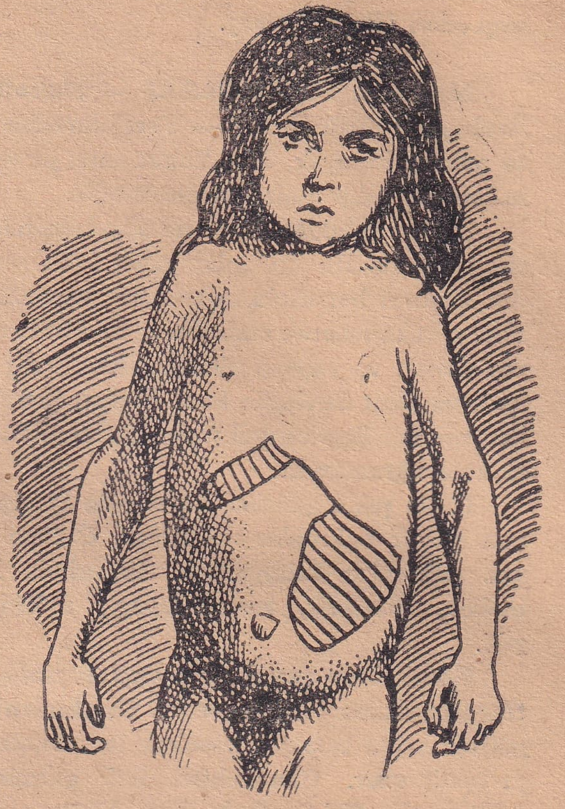
TEDAVİ. — Kısmen ameliyat ile, kısmen de takviye tedavisi, kaplıca, banyo, masaj, çıkıkları yerine koymak suretile bunlar düzeltilebilir. Estetik cerrahî ve ortopedi ilimleri bu işle mühim surette meşgul olurlar.

MAKROFAJ — **(Macrophage)** — Uzviyetin müdafaası için Lökosit ve sair bazı hücreler, mikrop, kan bakiyesi, harap olmuş ensice bakiyeleri ve saireyi yutarak hazmederler ki, bunlara Phagocyte derler ve bu hâdiseye de Phagocytose denir. Bu hâdiseye iştirak eden büyük hücrelere Macrophage derler.

MAKROJENİTOZOMİ — **(Macrogenitosomie)** — Erkekte kadip ve kadında bızırın çok büyük olmasıdır. Bu bazı iç ifraz bozukluklarında görülür.

MALARYA — [Bak: Sıtma].

MALTA HUMMASI — Hastalığın ilkönçe Malta'da keçilerde ve oradaki İngiliz askerlerinde de görülmesi üzerine bu ad verilmiştir. Malta'da bunu gösteren Shaw'dır. Fakat mikrobunu bulan Bruce'dir. Onun için bu cinsten olan hastalıklar grupuna umumiyetle Brucellose adı verilmektedir. Malta humması iki şekilde görülür:



Malta hummasında dalak ilk haftadan itibaren büyür ve sertleşir.

1 — Melitokoksi, 2 — Bang.

Birinci şekil Malta'da görülüp bütün Akdeniz havzasında sık olarak (hattâ dünyanın başka yerlerinde de tek tük) görülen bir hastalık olup mikrobu Micrococcus Melitensis isminde küçücük bir mikroptur. Koyun ve keçi gibi hayvanlarda görülür ve dişilerinde yavrularını düşürtmeye sebep olur.

İkinci şekil yine Akdeniz havzasında görülen bir hastalıktır. Cenubî Fransada bilhassa fazladır. Bu da ineklerde yavru düşürmeye sebep olur. Hattâ bunun düşük yapma kudreti fazla olduğundan mikrobuna Bacillus abortus di Bang derler.

Malta hummasının her iki şekli yurdumuzda da görülmektedir. Akdeniz kıyılarında ve İstanbulda ara sıra görülüyor. İç ve Doğu Anadoluda ise nadiren raslanıyor.

Hastalığın iki şekli arasındaki fark çok de-

ğildir. Görülen farkları aşağıda belirteceğiz. Malta humması, hayvanlardan insana çiy süt, kaymak, peynir gibi şeylerin yenmesile geçer. İnsandan insana ise idrarla geçer. Yani hasta idrarile temas, yahut idrar yaptıktan sonra elini yıkamıyan hasta ile temas gibi suretlerle geçer.

Biz gerek İzmirde gerekse İstanbulda gördüğümüz vak'alarda inek ve keçi sütü ile bulaşmayı tesbit ettik. İzmirde gördüğümüz altı vak'adan dördü asıl Malta humması, ikisi ise Bang şeklinde idi. İstanbulda gördüğümüz iki vak'anın ikisi de Bang idi ve inek sütiyle geçmiş idi.

Hastalığın bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de ocakları olduğu muhakkaktır. Marsilyadaki kongrede dendiği gibi bu hastalıkla müessir bir mücadele vasıtası bulunmazsa istikbalde daha çok yayılacaktır.

Hastalığın kuluçka devri: 6 - 20 gündür. İki güne kadar düşmesi ve yirmi günden çok olması da mümkündür.

Hastalık belirtileri: Ateş birdenbire veya yavaş yavaş kendini gösterir. Başağrısı, mide ve barsak bozukluğu, dilde pas, kusmalar, karın ağrısı, mafsallarda ağrılar, uykusuzlukla başlar. Deri üzerinde kaşıntılı veya kaşıntısız pembe lekeler çıkması da mümkündür. Ateş sabahları tabiiye kadar iner. Akşamları tekrar 39° filân olur, fakat ateş devam etmez. 5 - 10 günlük ateşli günlerden sonra büsbütün ateşsiz veya az ateşli 5 - 10 gün geçer ve tekrar ateşli devre olur. Hastanın harareti derece kâğıdına çizilirse ateş münhanisi dalgalı bir şekil gösterir ki, buna bakarak Fransızlar Fièvre ondulante demişlerdir. Hastalık böyle dalgalı ateşlerle 2 - 22 ay devam eder.

İlk haftadan itibaren dalak büyür ve gittikçe sertleşir. Karaciğer de nadiren büyür. Nabız çok sür'atli değildir. Kanın ak ve alyuvarları azalır.

Hastalarda bazan iştihasını muhafaza edenler varsa da ekseriya zayıflama ve şiddetli terlemeler vardır. Terin hususî bir kokusu vardır ve bundan dolayı [çürümüş saman kokusuna] benzetirler. Ayni zamanda kabız ve uykusuzluk muannittir.

Hastaların ateş, ter, zayıflama ve hattâ biraz da öksürmeleri, renklerinin uçmasına bakarak çok defa sıtma veya verem sanılır ve böyle tedavi görürler.

İhtilâtlar: Karakan damarlarında iltihap (Flebit) yapar ve buradan kopan parçalar akciğerlere gidip damar tıkanmasına sebep olabilir. Mafsal iltihapları en çok görülen şekildir. Hele Bang tipinde bu daha çok görülür. Kemik iltihapları, Osteomiyelit, Andokardit, Miyokardit, böbrek iltihap ve abseleri görülür. Çok mühim ve fakat az görülen ihtilâtlardan biri de beyinde ve sinirlerde olanıdır. Nevralji, Nevrit, beyin iltihabı, menenjit, murdarilik iltihabı yapar. O zaman buna Neuromélitococcie derler. 1934 te ben İzmirde iken böyle iki vak'a gördüm ve Paris'te Courrier Médical'de neşrettim.

Hastalığın sonu: Mühim ihtilâtlar olmazsa iyi olur. Beyin iltihapları ölümle neticelenir. Bazan da kaşeksi ile ölüm olur. [Bak: Kaşeksi].

Teşhis: Hastalığın böyle dalgalı ateşle gidişi, fena kokulu ter, yüksek ateşe rağmen hastanın sakin ve hattâ işile gücile meşgul oluşu, kabızlık, uykusuzluk, uzun sürmesi karşısında Malta humması akla gelir. Kan muayenesile çok defa kat'î teşhis konabilir.

Bu hastalığa benziyen hastalıklar, verem, sıtma, tifo, endocarditis lenta vardır. Bunlarda kan muayenesi, rontgen ve saire vasıtasile ayırd edilir.

TEDAVİ. — İlk iş bu müz'iç hastalığa yakalanmamaktır. Bu da çiy süt içmemek, süt veren hayvanları mürakabe etmekle olur.

Kat'î bir ilâcı yoktur. Fakat bilhassa Bang tipinde sülfamitlerden fayda beklenebilir. Ben şahsan acridine boyalarından olan (gonacrine) in damar icine şırıngasile birkaç vak'ayı tedaviye muvaffak oldum.

Penisilin maalesef bu işte faydasızdır. Trypaflavine de iyidir. Argochrome, Electrargol, aşı tedavisi tavsiye edilmiştir. Fakat hiçbiri bu işte yüz güldürücü değildir.

İhtilâtlardan korunmak için istirahat, umumî hıfzıssıhhaya ve temizliğe riayet lâzımdır. Yiyeceklerde perhize lüzum yoktur. Bittabi bulantı, kusma olursa perhiz lâzımdır. Aksi takdirde hazmı kolay şekillerde hazırlanmış mutat yemekleri vermelidir. İhtilâtlar varsa ona göre tedavi icap eder.

MAMALAR — Çocuk dünyaya gelinceye kadar annesinin kanında bulunan gıdalarla ya-

şar ve büyür. Doğar doğmaz göbek ipi kesildiği için artık annesinden gelen gıda kesilir ve kendi başının çaresine bakmak zorundadır. Fakat o âne kadar hiç işlememiş olan midesinin her şeyi eritmesine imkân yoktur. Tabiat bunu telâfi için anne sütünü vermiştir. Çocuk da sevkitabiisile anne sütünü emer. Anne sütü hem çocuğun kolay hazmedebileceği bir gıdadır. Hem de onun beslenmesine ve büyümesine elverişli maddeleri havidir. Fakat bu maddeler mütemadiyen büyüyen çocuğa üç aylık oluncaya kadar kâfi gelir. Ondan sonra yetmez. Bilhassa vitamin bakımından bir yetersizlik başlar. Onun için üç aylık olduktan sonra çocuğun vitamin alması lâzımdır. Bu vitamini en iyi şekilde meyva sularile temin ederiz. Mevsimine göre, üzüm, portakal, elma veya armut suyu günde bir kahve kaşığı verilmelidir. Altı aylık oluncaya kadar anne sütü, bu vitaminler de ilâve edilince çocuğun gelişmesine kâfi gelir. Altı aylık olduktan sonra ise süte bazı gıdalar ilâvesi lâzım gelir ki bunlara mama diyoruz.

Altı aylıktan dokuz aylığa kadar buğday, yulaf, çavdar ve pirinç unundan yapılmış yağsız çorbalar ve ezik pirinç çorbası verilebilir. Bu sırada meyva suyu vermeye de devam edilir.

Dokuz aylıktan itibaren süt içine francala veya bisküvi doğrıyarak, mahallebi, komposto, meyva ezmesi, sebze püreleri, pirinç lâpaları. irmik lâpaları, çorbalar ve meyva suları verilir.

Bir yaşından itibaren de evvelki gıdalara ilâveten yumurta ve et verilir. İlk önce et olarak karaciğer ve beyin iyice ezilerek çorbalara karıştırılır. Yumurta verildiği zaman, çocukta kaşıntı, kusma ve ishal olmazsa devam edilir. Olursa kesilir. İdrarında albümin ve deri hastalıkları olanlara verilmez. Yumurta da çocuğun sebze pürelerine karıştırarak verilmeye başlanır.

İki yaşından itibaren iyice kıyılmış, tereyağında veya ızgarada kızartılmış köfte verilir. Önce günde yarım köfte verilir. Sonra tahammül derecesine göre arttırılır. İki buçuk yaşından itibaren çocuk her türlü gıdayı alabilir. Miktarı ölçülü ve çeşitli gıdalar olmalıdır.

MANİ (Manie) — Hekim olmıyanların bile deliliklerini kolayca anlıyabileceği deliler, bu hastalığa müptelâ olanlardır. Had ve ağır olan şekilleri halkın [zırdeli] dedikleri hastalardır. Fennî olarak tarif etmek istenirse: Ruhî ve harekî bütün vazifelerin normali aşan bir taşkınlığı ile kendini belirten bir akıl hastalığıdır denebilir.

En hafifinden başlıyarak zaptedilemez derecedeki ağırına kadar derece derece muhtelif şekilleri vardır. [Fazla konuşmak, fazla dolaşmak, yazıp çizmek, mesleği ile alâkalı alâkasız projeler yapmak, her şeye karışmak, muhitini tenkit ve teftişten fazla zevk duymak, evinde, dairesinde diktatör kesilmek, lüzumsuz ve bütçesi haricinde sarfiyat yapmak ve bu sebeple borç etmek, ötekini berikini dolandırmak, fazla zevke dalmak] gibi alâmetler gösteren hafif şekline Hypomanie adı verilir. Tatlı delilik, çatlak kafalılık gibi adlarla halk arasında da bilinen bu derecesinde en belli başlı alâmet, hastanın ruhî ve harekî bütün faaliyetlerindeki sebatsızlıktır. Meselâ yaptığı bir projeden bir iki gün sonra büsbütün veya muvakkaten vazgeçer. Takip ettiği herhangi bir işte henüz çok geçmeden sebepsiz bir bıkkınlık başlar. Artık onunla alâkadar olmaz. İşlerini ve yazılarını yarım bırakır. Fikirlerde birbirini takip yoktur. Şimdi müzikten bahsederken çok geçmeden siyasete, oradan yemek pişirmeye, daha biraz sonra inşaata ait fikirler dermeyan eder.

Bunun daha ileri şekli had mani nöbetidir. Bu nöbet esnasında hastalar çok heyecanlı ve hareketlidirler. Bir yerde duramazlar. Hiddetlenirler, bağırırlar, çağırırlar, vurup kırarlar. En ufak bir söz bunları belâlı bir hale sokar. Uyku namına bir şey yoktur. Ara sıra uykuya dalar gibi görünürlerse de en ufak bir hareketle hemen uyanarak yine faaliyete başlarlar. Keyifli ve neşelidirler. Kendilerini zengin ve büyük adam zannederler. O şekilde giyinme kuşanma, nişanlar takma, etraflarında adam bulundurma, her yere girip çıkma halleri vardır. Utanma namına bir şey yoktur. Herkesin içinde en çirkin hareketleri yaparlar. Tenasülî kudretleri artmıştır. Bunların içinde bir günde on on beş defa cinsî münasebet yapanları vardır. Bunun sonunda da bir vakitsiz tükenmeye uğrarlar. Birkaç defa evlenmek, müteaddit metresler tutmak, imkân nisbetinde para, tenasülî kudret sarfetmekten, israf etmekten çekinmezler.

Adalî kuvvetleri tasavvurun fevkinde çok-

tur. Alelâde bir manyak hastayı beş altı kişi zor zapteder. Demirleri bükmek, kapı kırmak bunlar için işten bile değildir. Dimagî faaliyet kudretleri de aşırıdır. Fakat karakterlerindeki sebatsızlık, takip ve bir şeyi neticelendirmek, fikirleri teselsül ettirmek kudretleri olmaması yüzünden bu faaliyet hiçbir sonuç vermez. Dikkatlerini bir işe, bir hâdiseye tesbit edemedikleri için bir işten ötekine, bir fikirden başkasına atlarlar. Fikirler arasında ne alâka, ne intizam yoktur. Bu hale tıb dilinde Firarı efkâr (Fuite des idées) derler. Bu hal, bu hastalığın karakteristiğidir.

Bu kadar intizamsız ve taşkın hallerine rağmen zekâlarında noksanlık, bulundukları durumu anlamamak, etrafındakileri tanımamak gibi halleri yoktur. Bittabi hezeyanlı şekiller bundan müstesnadır.

Hastalığın sebebi — En başta irsî istidat gelir. Ruhî ve bedenî yorgunluklar, heyecan, teessür, gebelik, aybaşından kesilme, sevdiğinden ayrılma, iflâs, manen mevkiini kaybetmek gibi haller barut fıçısını ateşliyen kibrit rolünü oynarlar.

Hastalık, birkaç günden birkaç ay hattâ yıla kadar sürebilir. Fakat umumiyetle sonu iyidir. Ekseriyetle tamamen iyileşir. Fakat bazan nükseder. Bazan da müzmin olarak devam eder. Araya başka bir hastalığın girmesile ölenler de vardır.

TEDAVİ. — Bu gibi hastaların hususî bir yerde muhafaza altına alınması şarttır. Daima etraflarına taarruz ettikleri, vurup kırdıkları için muhitin selâmeti namına bunlar tecrit edilmelidirler. Kuvvetli müsekkin ilâçlar [morfin, Hyocine, Atropin, Luminal] şırıngalarile yüksek miktarda bromür vermek, uzun, mükerrer sıcak banyolarla tedavi lâzımdır. Hafiflerde uyku ilâçları, Sedol, Sedalfa verilir. Valeryan tesirsizdir. Bunlarda intihardan ziyade katil hâdisesi görülebilir. Ufak bir kızdırma, cinayet işlemelerine kâfidir ve bundan dolayı da cezadan muaftırlar. Yalnız tımarhanede kalmaları zaruridir.

MANTOUX TEAMÜLÜ — Verem olduğundan veyahut vereminin faaliyette olup olmadığından şüphe edilen bir kimseye, verem mikrobunun zehiri olan tüberkülinden sulandırılmış olarak yapılan mahlûllerden cüz'i bir miktar deri içine şırınga edilir. Eğer faaliyet varsa üç türlü aksülâmel olur:

1— Şırınga edilen yerde, 2— Akciğerlerde, 3— Umumî.

Şırınga edilen yerde çok fazla kızartı ve şişme olmalıdır.

Akciğerlerde şüpheli olan noktada kulakla bazı ıslık sesleri ve çıtırdı duyulur.

Umumî aksülâmel de hararetin yükselmesidir. Hararet normali üç dizyem kadar geçmelidir. Bu en mühim olanıdır. Bu netice elde edilirse verem için Mantoux müsbet yani faaliyet var demektir.

MARFAN SİNDROMU — Bel kemiğinde kanburluk ve yana çarpıklık, ağız tavanının huni gibi çukur oluşu, üst çene kemiğinde biçimsizlik, dişlerin çarpık ve intizamsız oluşu, işitme yollarının dar oluşu, göz karasının kubbe gibi fırlaklığı, fazla miyopluk, çift görme, glokom, zekâ noksanlığı ve bilhassa el ve ayak parmaklarının örümcek bacaklarına benzemesi (Araknodaktik) den teşekkül eden bir ârazlar mecmuasıdır. İrsî olduğu muhakkak ise de asıl sebep meçhuldür. (Esasen Sindrom ârazlar mecmuası demektir).

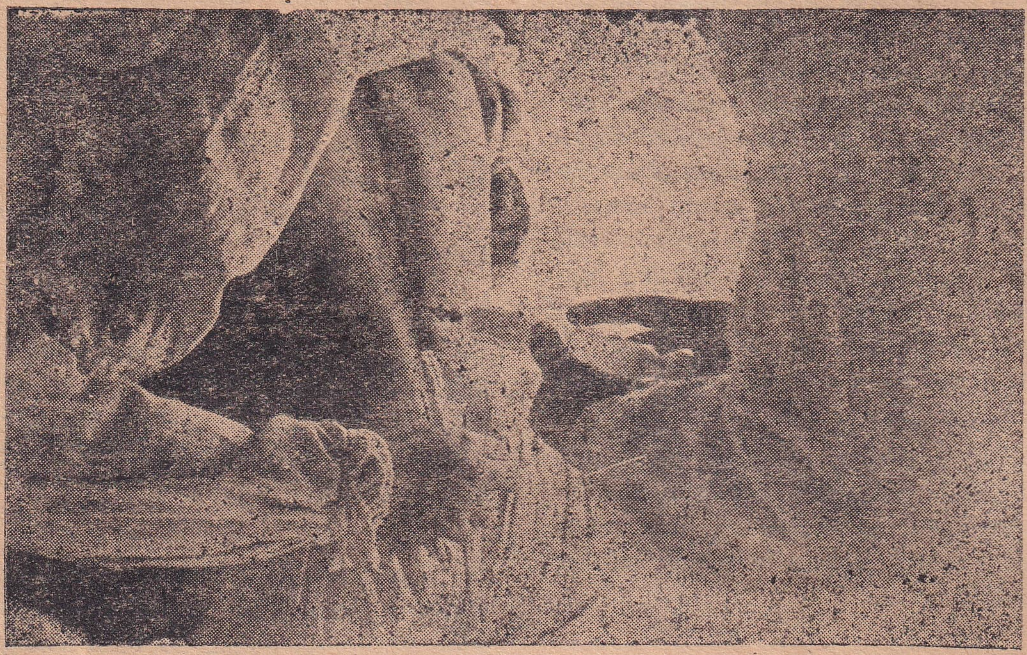
MASTİT — [Bak: Meme iltihabı].

MASTODİNİ — **(Mastodynie)** — Memede iltihap olmadığı halde bazı isterik kadınlarda göğüste ağrı, meme cildinde fartı hassasiyet, kızarma, şişme, hattâ yara husule gelebilir.

TEDAVİ. — Hastayı uzvî bir rahatsızlığı olmadığına veyahut muayyen bir ilâcın bu hastalığı derhal iyi edeceğine inandırabilmekten ibarettir.

MASTOİDİT — Kulağın hemen arkasında tebarüz etmiş olan Mastoida kemiğinin iltihabıdır. Sebebi orta kulak iltihabının buraya sirayetidir. [Bak: Kulak hastalıkları].

TEDAVİ. — Ameliyat yapıp cerahati boşaltmaktan ibarettir.



Mennejitlerde hastaya serum şırınga edilirken.

MAURER AMELİYATI — Verem tedavisinde yeni bir usuldür. Güstav Maurer İsviçre'de Davos'da Schatzalp sanatoryomunun baş hekim ve operatörüdür. Bu ameliyat göğüs kafesinin arka kısmında yukarıdan itibaren sıra ile beş kaburgayı kesmek, ve yine sıra ile altı tane kaburgalar arası sinirlerini kesmek, daha alt kısma da plevra dışından hava vermekten ibaret, yani evvelce malûm bir kaç ameliyatı birleştirmek suretile tesiri kuvvetlendirmek esasına dayanmaktadır. Bu usul sayesinde verem tedavisinde bir hayli muvaffakiyet elde edilmektedir.

MAYİİ DİMAGİİ ŞEVKİ — **Liquor cerebro-spinalis)** yahut **(Liqu'de cephalo-rachidienne)** öz türkçede de [Beyin - Omur ilik suyu] derler. Beyin üzerindeki bir damar şebekesi (Plexus coreidea) da kandan süzülerek çıkan bu mayi sade sudan ibaret değildir. Terkibinde albümin, şeker, tuz ve sair maddeler vardır. Ayrıca normal olarak tektük ak yuvarlara da tesadüf edilir.

Bel kemiği zincirinin oyuklarının üstüste gelmesinden teşekkül eden oluk içinde bulunan murdar ilik veya omur ilik (eski tıb dilinde nuhaı şevki) ile kafa tası içinde bulunan beyin etrafında bu su vardır.

Belkemiği parçaları arasından iğne sokulup bu su akıtılırsa Claude manometresi ile takriben on derecelik bir tazyik gösterir. Bazı hastalıklarda bilhassa menenjit ve beyin urlarında bu tazyik çok yükselir ve su âdeta fışkırarak akar.

Beyin ve murdar ilik damarlarında bir kanama olduğu zaman bu mayi kanlı olarak gelir. Fakat ertesi günlerde tekrar su alınırsa gittikçe kan azalarak su sarı bir renk alır.

Menenjitlerde verem mikrobundan ileri geliyorsa su berrak kalır. Fakat menengokok, istreptokok, istafilokok, pnömokok gibi mikroplardan ileri gelenlerde su cerahatlidir. Bu su mikroskopla muayene edilirse içinde (lenfosit) ve (lökositler) görülür.

Üremi hastalığında bu su içinde üre ve bazı diğer zehirler toplanır. Bunlar ise beyini tahriş ederek sayıklama, çarpınma, çırpınma yapar.

Bazan bir ur veyahut iltihap sebebile omur ilik kanalı tıkanırsa bel kemiğnden sokulan iğne ile biraz su geldikten sonra kesilir.

Menenjitlerde bu sudan 40 - 50 gram alıp yerine ilâç veya serum şırınga edilir. Beyinin röntgenle tetkiki için suyu boşaltıp yerine hava şırınga edilir ve sonra resim alınır.

MAZOHİZM — (Masochisme) — Tenasülî ve aşk hislerinin kendisine sevdiği tarafından eziyet edilme neticesinde doğması gibi marazî bir ruh çarpıklığıdır. Bu adın verilmesi on dokuzuncu asrın meşhur muharrirlerinden Sacher-Masoch'ün bu hastalıkla malûl olmasındandır. Böyle kimseler sevdiği insanın çimdik, hakaret, tekme, tokat yağmuru altında tenasülî hisleri uyanırlar.

Tahlili ruhiyat ilmine göre her kadında az çok bu hal fizyolojik olarak mevcuttur. Her erkekte de keza fizyolojik olarak zulüm [sadizm] ile müterafik tenasülî hislerin uyanması mahdut derecede mevcuttur.

MEDİYASTEN — (Mediastinum) — Göğsün orta kısmıdır. Önde iman tahtası kemiği, arkada belkemiği olup akciğerleri örten plevra zarı orta yerde bir kese halini alır. Bu kese içinde [kalb, büyük ve küçük birçok damarlar, sinirler, lenfa bezleri, timus guddesi, nefes borusu, yemek borusu ve yağlar] mevcuttur.

Mediyasten içinde çok mühim uzuvlar bulunduğundan dolayı hastalıkları da çok mühimdir. Kalbin hastalıkları, damarların genişlemesi, lenfa bezelerinin büyümesi, urları, iltihaplar, buradaki Plevra kısmının iltihabı hep hayat üzerine tesir yapabilecek şeylerdir. Bütün bu uzuvların hastalıkları ve tedavileri ait oldukları kısımlarda yazılmıştır.

MEDULLA — İlik demektir. Meselâ murdarilik veya umuriliğe bu kelimeden alınarak Medulla spinalis derler. Halk arasında ukdei hayat tâbiri alan ve eski tıb dilinde Basalai sisaiye denilen kısma Medulla olongata denir. Kemik iliğine de Medulla Ossium denir. Bütün bu uzuvların hastalıkları kendi bahislerinde yazılmıştır.

MEGAKOLON — Kalın barsağın çok geniş ve kalın olması demektir. Bu bazan doğuştan, bazan da sonradan olur. Doğuştan olanlarda ekseriya dolikokolon [kalın barsağın uzun oluşu] ile birlikte bulunur. Kalın barsağın makada varmadan önce düz kısmı vardır. Buna Rektum derler. Bu Rektumun üstündeki barsak kısmı (S) harfi şeklinde olduğundan buna Sigma derler. Bu kısmın genişliğine onu ilk tarif edenin adı verilerek Hirschsprung hastalığı derler.

Sonradan olan genişlemelerin sebebi kalın barsağın herhangi bir noktasında iltihap, iltisak ve saire sebebile bir daralma olursa onun üstünde kalan kalın barsak kısmı genişler. Bu hastalığın başlıca belirtisi kabızlık, karın ağrıları ve barsaklarda fazla gaz toplanması olup bazan yarım veya tam tıkanmalar da olabilir.

TEDAVİ. — Müleyyin, müshil, lâvman, sıcak pansımanlar muvafıktır. Mümkün olmazsa ameliyat lâzımdır.

MEGALOMANİ — İnsanın kendini büyük görmek hastalığıdır. Her insanın kendinde az çok beğendiği bir tarafı vardır. Fakat bunun ifrat dereceye varması Megalomanidir. Bu basit derecede isterik insanlarda vardır. Kendisinde tasavvur ettiği meziyetleri herkesin görüp takdir etmesini ister. Bunun biraz daha ileri şekli, ipomanyak bünyelerde vardır. Bunlar konuşgan, cerbezeli, münakaşacı, atılgandırlar.

Bazı kimselerde akıl hastası sayılacak dereceyi de bulur. Kendinde dünyayı ıslah kudreti tasavvur eder. Eğer imkân ve fırsat bulur ve talii yardım ederse bir milletin başına geçip o milletin, ve komşularının hattâ dünyanın başına belâ kesilebilir [meşhur diktatörlerde olduğu gibi]. Bunlar Allahın kendilerini insanların üstünde bir kudretle yarattığına kanidirler. Dünyanın en güç, en muğlâk işlerini pek basit görürler ve etraflarının bunu anlamayışına şaşarlar ve herkesi kör, sersem zannederler. Bazılarının foyaları pek çabuk meydana çıkar. Bazılarının ise iğfal ettikleri insanlar, kurbanları sayısız olur. Bunlar bir deli muamelesi değil, çok defa veli veya dâhi muamelesi görürler.

TEDAVİ. — Yoktur.

MEGALOSEFALİ — Türkçeye koca kafalı diye tercümesi mümkündür. Bunu Hidrosefali'den ayırmak lâzımdır. Onda kafa tası içinde fazla su toplanması bahis mevzuudur. Halbuki bunda kafanın yapısı büyüktür. Kemikleri iri ve kalındır. Akromegali ile alâkalı olduğu söylenir.

TEDAVİ. — Yoktur.

MEHBİL — Halk dilinde hazne derler. Vag'na tıb dilindeki adıdır. [Bak: Kadın hastalıkları].

MELANA — Bu tâbir binlerce yıl önce Şeyhületibba Hippocrates tarafından verilmiştir. Bu zat kan kusmaya ve mak'atten kan gelmeye umumî olarak bu adı vermiştir. Melas siyah mânasinadır. Barsaktan gelen kanın siyah olmasına bakarak bu adı vermiş olsa gerektir. Şimdiki halde Melana tâbiri içinde mideden gelen kan olmadığı gibi, barsaktan gelen her kan da Melana sayılmayor. Meselâ barsağın alt kısımlarındaki yara, kanser, basur memesi de kanayabilir. Bunlar Melana değildir. Melana mide veya on iki parmak barsağı yaralarının veya mide kanserinin kanaması ve bunun barsakta hazmolarak mak'atten katran renginde gelmesi demektir.

Bu kanamalar olduğu zaman hasta sararır, başı döner, soğuk terler döker. Ve bazan da kendini kaybedip düşer. Karında bir gurultu hissedilir. Beş on saat sonra veya ertesi günü defi tabiîden sonra simsiyah katran gibi bir madde çıkar. Bazan da hasta hareketsiz olarak yatırıldığından kabız olur, ve günlerce sonra sert taş gibi simsiyah bir madde mak'atte durur. Bunu parmakla veya âletle almak mecburiyeti bile hâsıl olabilir.

Bir hasta senelerdenberi arasıra midesi ağrırken günün birinde Melana gelirse onda mide ve daha büyük bir ihtimalle on iki parmak barsağında ülser düşünmek lâzımdır. Bazan daha evvelden hiç bir ağrı yokken birdenbire Melana görülerek ülserin işaretçisi olmuş olur.

TEDAVİ. — İstirahat, karına buz koymak, soğuk süt içirmek, kan kesici ilâçlar yapmak lâzımdır.

MELANİN — Esmer renkli bir boya maddesi olup vücutta Tirozin, Adrenalin, Dioxyphenylalanin gibi maddelerin okside olmasından teşekkül eder. Derinin, kılların, göz bebeği ve gözün karasının rengini veren bu maddedir. Deride Melanin teşekkülü hususî bir ferment (muhammir) yani Dopaoxydase tarafından (Di oksi fenil alanin) maddesinin okside edilmesile teşekkül eder.

MELANKOLİ — Düşüncesinde, işinde, gücünde ağırlık gösteren, sıkıntılı, kederli, yüzleri gülmiyen, mağmum; mahzun, fakat muhitine tamamen vâkıf hastalara Melankolik denir. Halk dilinde [Kara sevda] derler. Hastalığın umumî çerçevesi bu olmakla beraber bu zemine eklenen bazı alâmetlerle hastalık biraz şekil değiştirebilir. Meselâ basit şekillerinde hastalarda tereddüt ve kararsızlık, aciz ve ümitsizlik hisleri de barizdir. En ufak bir şey hakkında karar verebilmek kudretini kaybederler. Ekmek yedikleri, sayesinde çoluğunu çocuğunu geçindirdiği işlerini bile yapmakta aciz gösterirler. [Artık cesaretim yok, çalışamıyacağım] derler. Dikkatleri ve hatırlama kudretleri de pek yavaştır. Daha önce kendilerince malûm olan basit bir hâdiseyi bile derleyip toplayarak anlatamazlar. Küçük bir hesabı bile yapmakta güçlük çekerler. Dikkatler daha ziyade kendi hastalıkları üzerinde toplanmıştır. Hep onunla meşgul olurlar. Bir şey sorulursa yavaş sesle ve güçlükle ve kısa bir cevap verirler. Bunun sebebi dikkatlerini, sorgu üzerine toplayamamalarıdır.

Bazıları da hiç konuşmazlar. Başları önlerine eğik, hareketsiz dururlar. Suali bir kaç defa tekrar etseniz bile cevap alamazsınız. Buna Stupeur melancolique = Melankoli uyuşukluğu derler.

Melânkolinin bir de hezeyanlı sekli vardır. Umumî tabloya ilâve olarak bunlarda hezeyanlar görülür. Bu hezeyanlar daha ziyade autoaccusatif yani, kendi kendini itham mahiyetindedir. Hasta kendisinin [günahkâr, azap çekmeye, ceza görmeye lâyık, cahil, kıymetsiz] olduğunu söyler. Bir çöpcüyü bile kendisinden daha meziyetli, daha yüksek görür. [Harap oldum, bittim] der. Ümitsizlik içindedir. Suçundan dolayı kendisinin ve ailesinin takip edildiğini, hapse atılacağını ve hattâ asılacağını sanır. Böyle hezeyanlı sekillerde intihar cok olur. Buna sebep ya ümitsizliktir. Yaşamanın bir yük olduğu, dünyada kuru kalabalık ettiği zehabındadır. Yahut da peşini bırakmadıklarından bundan kurtulmak için başka çare bulamadığını söyler ve intihar eder.

Melânkolinin bir şekli de sıkıntılı melânkoli (Melancolie anxieuse) dür. Bunların sıkıntısı pek çoktur. Kalb veya boğazlarını sıkıyorlarmış gibi gelir. Kalbleri çatlıyormuş, göğsünden fırlıyacakmış sanırlar. Boğazlarında darlık, nefes alamıyormuş, boğuluyormuş

gibi hisler gelir. Bu hale umumî bazı âraz da eklenir: Bir yerde duramazlar. Elleri mütemadiyen kalb üzerinde veya boğazlarında gezer, bağırırlar. Bu sırada tansiyonları düşük, göz bebekleri büyük, elleri ve aykaları soluktur. Renkleri uçmuştur. Bu hal nöbet nöbet gelir. Nöbet geçince hastalar bitkin ve sakin ve durgun olurlar. Nöbet esnasında umumî yerlerden, nakil vasıtalarından da sıkılırlar. Kendilerini dışarıya dar atarlar.

Melânkoliklerde bu ruhî bozukluklardan başka vücutte maddî bozukluklar da vardır. Soluk renkli, zayıf, dilleri paslı, elleri ayakları soğuk, mideleri, hazımları bozuktur. Tansiyonları düşüktür. Nefesleri kokar. İştihasızlıktan, zehirlenmek, suikast korkusundan yiyemezler ve mütemadiyen zayıflarlar. Kadınlarda aybaşından kesilme olur. Nöbet geçince yeniden aybaşı görmeye başlarlar.

Bu hastalık 20 - 45 yaşlar arasında çok görülür. Diğer yaşlarda da görülebilir. 45 yaşından sonra olanlara [gerileme yaşı melânkolisi] denir. Bunların tedavisi hemen kabil değildir. Fakat genç yaşta olanlarda birkaç haftada şifa mümkündür. Hezeyanlı ve sıkıntılı şekiller intihara çok müsait olduklarından çok sıkı muhafaza lâzımdır. Bu hastaların adam öldürmeye kalkması nadirdir.

TEDAVİ. — Hastanın bir müessesede nezaret altına alınması lâzımdır. Heyecan ve sıkıntılarını teskin için ilâçlar verilir. Banyolar, uyku ve iştiha ilâçları verilir. Yeni başlamış olanlarda damara kardiyazol veya ensülin yaparak hastayı sarsmakla tedavi usulüne müracaat edilir.

Bir de Almanların Photadyn müstahzarı vardır ki, terkibi kanın Hematoporphyrine maddesidir. Bu da çok iyi tesir yapar.

Hastalık nüksedebilir. Maamafih hayatında tek bir nöbet geçirmiş ve ondan sonra tamamen normal kalmış insanlar çoktur. Henüz sebebi karanlık bir hastalıktır. İrsiyet ve bünyesi müsait olanlarda büyük teessür ve heyecanlar uyandırıcı rol oynayabilir.

MELANOM — Deri, muhat gışası, göz vesairede Melânit'i havi olan hücrelerden menşeini alan habis bir urdur. Bu urlara (Melanosarkom) veya (Melanokarsinom) adları verilir. Çok çabuk büyür ve sür'atle vücudun her tarafına yayılır. Öldürücüdür.

TEDAVİ. — Başlangıçta mümkündür. Biraz ilerlerse mümkün değildir. En iyisi renkli et benlerini henüz bir şey yokken yaktırmaktır. Çünkü bunların ömür boyunca böyle kalmaları mümkün olduğu gibi, günün birinde habis ur halini almaları da kabildir.

MELANOSARKOM — (Melanosarcome) — [Bak: Melanom].

MEME HASTALIKLARI

MEME HASTALIKLARI — İnsan yavrusunun gıda deposu olan kadın memelerinin çeşitli hastalıkları vardır. Bunlar: Şekil bozuklukları, iltihap ve abseler, urlardır.

Meme şekil bozuklukları — Bazı kadınlarda memeler iyi gelişemez. O kadar ki şişman bir erkek memesi kadar kalır. Bazılarında da çok büyük olur.

Meme başlarında da biçimsizlikler olabilir. Baş iyi teşekkül etmez. Veya içeri batık olabilir. Bunlara kör meme derler.

Meme iltihapları ve abseler — Eski zamanlara nazaran daha seyrek görülmektedir. Bunları dört guruba ayırmak lâzımdır: 1— Meme başı çatlakları, 2— Memenin lenfa damarları iltihapları, 3— Süt kanalları iltihapları. 4— Abseler.

Doğumdan sonra kadının memesi iltihba müsait bir hale gelmiştir. Emme esnasında meme başını örten ince hücrelerde sıyrıklar olur. Çocuk emdikçe meme başına kan hücum eder. Baş şişer, kızarır ve baş çatlar. Emdikçe çatlaklar büyür, derinleşir ve ağrılar gittikçe ziyadeleşir. Bu aşınan yerler mikrop-

lara birer depo vazifesi görür. Mikroplar buralardan memenin içlerine doğru girerler. Meme iltihapları % 98 meme veren kadınlarda, % 2 de meme vermiyen egzamalı kadınlarda olur. İlk doğumlarda daha çok görülür. Mikroplar çamaşır ve el ile gelir. Çocuğun ağzı doğumdan on saat sonra mikroplanmış sayılır.

Yarıklar ve çatlaklar — Bunlar, ilk doğumlarda, hele meme başları göbek gibi içeri batık veyahut böğürtlen gibi pörtlek olanlarda, hele derileri ince olan sarışın ve kumral kadınlarda olur. Çocuğun ağzında memenin fazla kalması da mühim rol oynar. Önce küçücük beyaz bir kabarcık olur. Bu kabarcık patlayınca çatlak meydana çıkar. Önce kırmızı, sonra parlak kırmızı bir renk alır. Yarık derin ise ağrı çok olur. Emzirmede ağrı arttığından kadın süt veremez bir hale gelir. Meme başı büyür ve kökü sertleşir. Basılır veya sıkılırsa cerahat gelir. Bazan meme başının düşmesine bile sebep olabilir. Bazan kanar. Meme başı yaraları çok güç kapanır.

Meme lenfa damarları iltihabı — Buna tıb dilinde Lenfanjit derler. Çok defa çatlakları takip eder. Hemen daima meme vermeye başladığının ilk haftasında görülür. Hastalık birdenbire ateşin 39-40 dereceye çıkmasile başlar. Aynı zamanda titreme, baş ağrısı, iştihasızlık, memede ve koltuk altında yakıcı ağrılar başlar. Memenin göğüs ortasına bakan tarafında kırmızılık olur. El ile dokununca sıcak ve ağrılıdır. Koltuk altındaki bezeler de şişer ve ağrır. Hastalık 24-48 saat sürer. Maamafih sık sık nüksetmesi de mümkündür.

Süt kanalları iltihapları — Buna tıb dilinde Galaktoforit derler. Süt kanallarının cerahatli iltihabıdır. Hastalık sinsi başlar. Memede müphem bir ağrı, az ateş yükselmesi ile belli olur. Bir müddet sonra emme ile artan şiddetli bir ağrı duymaya başlar. Meme büyümüştür. Deri bazan şiş, bazan normal görülür. El ile basınca meme çinde iltihaplı kanallar hissedilir. Sıkılırsa meme başından cerahat gelir. Cerahat yeşilimtırak ve koyudur. Bazan birkaç damla, bazan da bir kadeh dolusu cerahat gelir. Ateş 38 derece etrafında olmak üzere devam eder. Abse teşekkül etmedikçe hastanın umumî ahvali bozulmaz, birkaç gün içinde ya iyi olur. Yahut abseye çevirir.

Meme abseleri — Gerek baş çatlaklarında, gerek lenfa yolları veya süt kanalları iltihabından sonra memede abse teşekkül edebilir. Bunların dört çeşidi vardır:

1— Meme başı ve etrafındaki esmer mıntakanın abseleri.

2— Deri altındaki abseler.

3— Süt yolları ve süt guddeleri abseleri.

4— Meme arkasındaki abseler.

Şimdi bunları sıra ile anlatalım:

1— Meme başı abseleri — Bunlar meme başı etrafındaki deriye ait bezlerin iltihapları neticesinde husule gelen küçük abseciklerdir. Bir kaç gün nihayetinde bu küçük cerahat topluluklarının başları beyazlaşır. Sıkılınca beyaz veya sarımtırak bir öz çıkar.

2— Deri altındaki abseler — Lenfa damarları iltihabından sonra husule gelir. Lenfa iltihabı geçmezse bir sıra kırmızı ve kabarık çizgiler teşkil eder ve nihayet cerahatlenir. Bazan abse bir yerde toplar ve yuvarlak bir kütle teşkil ederek dışarıya açılır.

3— Meme guddesine ait abseler — En sık görülen ve inatçı olan şekildir. İlk zamanlar gizli kalır. Süt kanalları iltihabından 3-4 hafta sonra çıkar. Memenin her tarafı ağrılıdır. Meme ağırlaşır. Nefes aldıkça, kolu oynattıkça ağrır. Ateş 38 - 39 arasında dolaşır. Derinin rengi normal ve fakat şişmiştir. Hasta meme sağlam tarafına nazaran büyük ve şekli değişiktir. Koltuk altı bezleri şiş ve ağrılıdır.

Abse kendiliğinden dağılırsa yerinde uzun zaman kalan bir katılık bırakır. Fakat çok defa cerahat artar. Şiddetli sancı ve batmalar olur. Titremeler, ateş olur. İştiha kaçar. Uyku kâbusludur. Hasta kadın memesini tekmil elile tutar. Çünkü ağrılıdır. Meme büyümüş, kızarmış ve şiştir. Bazan bir yerde morarma artmış, deri inceleşmiştir. Abse derinde değilse üzerine basınca bir dalgalanma (temevvüç) hissi verir.

Abselerin seyri çok değişiktir. İyi bakılırsa çabuk iyi olur. Fakat nüksler çok olduğu gibi iyi boşalmazsa fistüller de kalır. Bazan da yayılarak flegmon yapar.

4— Meme arkası abseleri (flegmonlar) — Bu çeşit abselerin, meme abselerinden sonra olması nadirdir. Daha çok kan ufuneti veya başka bir yerdeki absenin hicreti ile husule gelir.

TEDAVİ. — Asıl iş hasta etmemek olduğundan emzirmede memenin çatlamaması için gebeliğin son aylarında başlıyan bir koruma tedavisine ihtiyaç vardır. İlk önce meme başını alkol yahut kolonya ile yıkamalı ve göbekleşmeye (meme başının gömülmesi, batıklığı) temayülü varsa masaj yapıp ovmalıdır. Doğumdan sonra meme başını her emzirmeden sonra yıkamalı ve üstüne temiz gaz koymalıdır. Çocuk iki buçuk saatte bir meme almalı ve her defasında bir memeyi almalıdır ki, böylelikle her memeye beş saatte bir sıra gelir. 2-3 hafta böyle devam ettikten sonra her emzirişte iki memeyi de vermelidir ki, süt ifrazı tenbih edilmiş olsun.

Çatlaklar peyda olmuş ise annenin sabırlı olması lâzımdır. Çünkü emzirme bazan çok ağrılı olur. Her emzirişten önce çocuğun ağzı temizlenecektir. Yaraların temizlenmesi müsavi miktarda alkol ve gliserin karışığı ile yapılır.

Lenfa damarları iltihabının tedavisi için sıcak kompresler koymalıdır. Buz koyanlar da vardır. Süt kanallarının iltihabı ıslak ve sıcak pansımanla olur. Kollargol'lu bir pomat da konulabilir. Hafif sıkmak ve memeyi zorlamadan sağmak muvafıktır.

Meme abselerinin tedavisi hem ilâçla, hem de ameliyatladır. Dağıtmak ve eritmek ümidi varsa ilâçla tedavi edilir. Cerahat toplanmış ise yarmak lâzımdır. Birinci devrede pamuklu baskıdan çok istifade olunur. Aynı zamanda aşı tedavisi de yapılır. Aşı ile absenin çok defa kaybolduğu vakidir. Stok aşılar da bunu temin eder. Bu halde aşı, ya deri altına şırınga ediliyor, yahut içiriliyor. Bazan da hastanın kendi mikrobile autovaccin yapılır. Bazan 8-10 günde geçer.

Geçmez ve iyice cerahat toplarsa yarmak lâzımdır.

MEME URLARI — **İki türlü ur vardır:** Selim, habis.

Selim urlar, meme guddelerinin büyümesi olup bu dereceye kadar büyür ve hastanın hayatını tehlikeye koymaz. Bunun tek tehlikesi habis ur haline geçivermesi ihtimalidir.

Habis uralr, kanserlerdir. Memede günün birinde bir sertleşme ve derinden gelen bir ağrı başlar. Bu gittikçe büyür ve koltuk altı lenfa bezleri de şişer.

Meme kanseri, bütün kanserler gibi hastanın hayatını tehdit eder. Her tarafa yayılır. Zafiyet ve kansızlık ilerliye ilerliye kaşeksi husule gelir.

TEDAVİ. — Meme kanserinde en mühim mesele erken farkına varılmasıdır. Bu takdirde tedavisi mümkündür ve hastanın hayatı kurtulur.

Bu tedavi en başta ameliyattır. Ameliyatta yalnız kanser değil, meme de birlikte kesilir. Fakat ameliyata rağmen vücudün başka yerlerine de yayılması mümkündür. Onun için ameliyattan sonra da rontgen tedavisi yapılmalıdır.

MENDEL KANUNLARI — Verasette, ana, baba ve ecdattan evlâtlara, torunlara bir takım vasıfların geçmesine dair olan bu kanunlar Mendel isminde bir papas tarafından konduğu için bunlara Mendel kanunları derler.

Meselâ esmer renk, hâkim (Dominant) karakterdir. Evlâtlara kolaylıkla intikal eder. Bu ilk nesilde çıkmazsa bile ikincide muhakkak meydana çıkar. Fakat ilk nesilde çıkması da mümkündür.

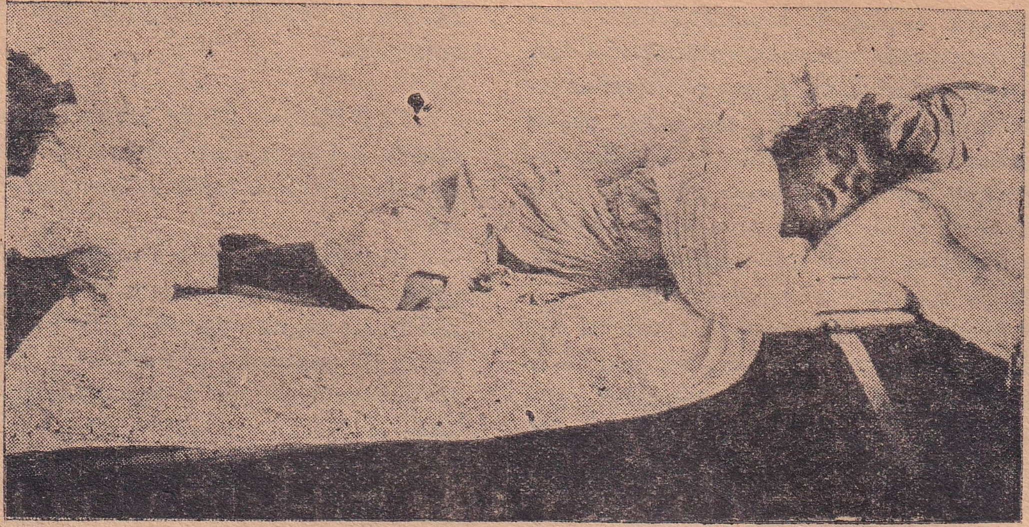
Birçok hastalıklarda irsen intikal eder: Meselâ Hemofili denilen ve bir yeri kesilince kanın durmaması demek olan hastalık erkek çocuğa geçer. Fakat kız çocukta gizli kalır, meydana çıkmaz ve o da çocuk doğurduğu zaman ona verir. Herhangi bir vasfın hâkim olarak irsen geçmesi Dominant, gizli ve hafif oluşu Recessif adını alır.

MENENJİT'LER — Beyin ve murdar iliğin üstünü örten zarların iltihaplarına Menenjit denir. Eğer dıştaki kalın zar iltihaplanırsa buna Pakimenenjit, içindeki ince zarlar iltihaplanırsa Leptomenenjit denir.

Bizim için asıl mühim olan ikinci zarların iltihabıdır.

Bu hastalığın sebebi: Birçok mikroplar bunu yapabilir: Menengokok, Streptokok, Stafilokok, Pnömokok, verem mikrobu gibi.

Menengokoktan ileri gelenler asıl bulaşıcı menenjiti teşkil ederler. Streptokok ve Stafilokok, kulak, burun, ve sair yerlerde, kemiklerdeki iltihap veya abselerin beyine sirayeti suretile menenjit yapar. Zatürreelerde ise kana karışan Pnömokok mikropları menenjit yapar.



Yüksek ateşlerle kendini gösteren menenjitlerde hastanın başına buz torbası konulur.

Verem mikrobu, bilhassa çocuklarda kana karışarak beyine gider ve menenjit yapar. Çocuklarda tifo mikrobu da menenjit yapar.

Bütün menenjitlerde birbirine benziyen taraflar vardır: Başağrısı, kusmak, bağırmak, ense sertliği, vücudün tahta gibi olması (Gering ârazı) vesaire.

Fakat verem mikrobundan olanlarda bu ârazlar 10 - 15 gün sonra meydana çıktığı halde, ötekilerde başlangıçtan itibaren görülür.

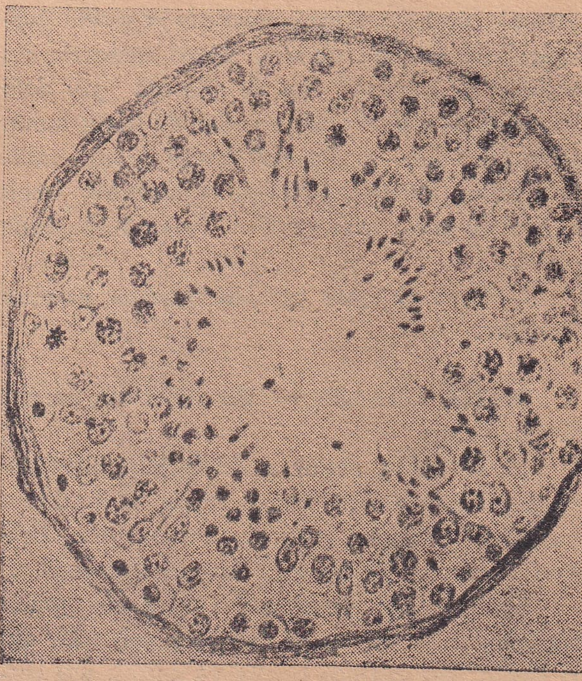
Ateş hemen hepsinde vardır ve intizamsız bir seyri vardır. Kâh iner, kâh çıkar.

Bulaşıcı menenjit — Bunun mikrobu Weichselbaum tarafından keşfedilmiş olup yan yana konmuş iki kahve çekirdeği gibi dururlar. Bu mikroplar, burun, boğaz ve genizde yaşarlar. Kışın, ve baharda rütubetli ve serin zamanlarda üşümek, soğuk algınlığı, yorgunluk, içki tesemmümü, yağmurda ıslanmak, donmak gibi vücut mukavemetini kıran sebeplerle hastalık baş gösterir.

MENİ — Erkek tenasül guddelerinin faaliyeti neticesinde husule gelen kıvamı koyuca, çok açık gri renkte ve kükürt kokusuna benzer bir kokusu olan bir mayidir. Bu mayi kısmen husyelerden, kısmen de prostattan ifraz olunur. İçinde erkek tohumları vardır. Bu tohumlar kurbağa yavrusu veya balık şeklindedir. Başı, boynu ve kuyruk kısımları vardır.

Her defaki ifrazında yirmi beş milyon tohum dışarı atılır. Bazı hastalıklar neticesinde bu tohum büsbütün kaybolabilir. Azalabilir veyahut hareketleri azalır. Bu hastalıkların en başında belsoğukluğu, kabakulak, verem ve frengidir.

MENİERE — Bu hastalık bir nevi başdönmesidir. [Bak: Baş dönmeleri].



Erkek menisinin bir damlasında kurbağa yavrusuna benziyen milyonlarca tohum vardır.

MENOPOZ — (Ménopause) — [Bak: Âdetten kesilme].

MENORRAJİ — (Ménorrhagie) — Ay başlarında kadınlardan gelen kanın normalden çok fazla gelmesidir.

Bunun sebepleri çeşitlidir. Rahimde iltihap olursa, bu kanamalar olabilir. Kanama istidadı veren hastalıklarda bu kanamalar olabilir. Vitamin noksanlığından ileri gelebilir. Rahim urları da bunu yapabilir. Fibrom, kanser gibi.

Sonra hormon bozuklukları meselâ yumurtalık hormonlarından folikülinin fazlalığı veya Lütein'in azlığı sebeplerden biri ve belki başlıcasıdır.

Bir de aybaşı kesilme yıllarında böyle artmalar olur.

TEDAVİ. — Sebebe göre değişir, Andometrit varsa lâvaj, tampon, banyo, hormon noksanı varsa onu vermeli, vitamin azlığı varsa telâfi edilmeli, ur varsa ameliyatla çıkarılmalıdır. Kan hastalığı varsa asıl hastalık tedavi edilmelidir.

MERALJİ — (Meralgie) — Kalçanın dış ve yan tarafında bir yanma ve ağrıdır. Bilhassa biraz yürüyünce meydana çıkar. Cildin o kısmında bulunan sinirlerin nevraljisidir.

TEDAVİ. — Aspirin, Piramidon, Novaljin ve B_1 vitamini iledir.

MERİ HASTALIKLARI — Meri, boğazla mide arasındaki yemek borusuna denir. Bu boru göğüs kafesi içinde olup belkemiğinin önündedir. Merinin öntarafında nefes borusu, akciğerler, kan damarları, ve sinirleri vardır. Merinin içi muhat gışası denilen ve tıpkı ağzımızın içini döşeyen zara benzeyen bir zarla kaplıdır. Ve kendisi de etten yapılmıştır.

Yemek bu boru içinde yukarıdan aşağıya düşer gibi inmez. Merinin adaleleri tekallüs ederek onu aşağıya doğru sevkederler.

Meri hastalıkları deyince: Biçimsizlikler, iltihaplar, urlar, yanıklar; yabancı cisimler akla gelir. Merideki biçimsizlikler, doğuştan olup bazı yerlerinin dar veya çok geniş olması şeklindedir. Bunlar yemeklerin mideye gitmesine mâni teşkil ederler. Tedavisi ameliyatla olur.

Merinin iltihapları o kadar çok görülmez. Daha ziyade boğazdaki veya midedeki iltihapların buraya sirayetile olur. Yegâne tedavi istirahattir. Abse teşekkül etmiş ise ameliyat yapmak lâzım gelir. Meri urlarının en başında kanser gelir. Hasta günün birinde zayıflamaya, kansız düşmeye ve lokmalarını yutamamıya başlar. Günden güne iştihadan kesilir ve göğsünün içinde müphem bir tazyik hissi duyar. Nihayet sonda koymak, Özofagoskop denilen ve meriyi muayeneye yarayan âletle bakarak veyahut röntgenle mesele meydana çıkar.

TEDAVİ. — Bidayette rontgen tedavisile eritmek mümkündür. İlerleyip etrafı sardıktan sonra bir şey yapılamaz. Ameliyat pek muvaffakiyetli neticeler vermez.

Yanıklar — İki sebeple olur: Çocuk veya akıl hastası olan kimselerin çok sıcak bir şeyi veya kimyevî bir maddeyi kaza eseri olarak yutmasile yahut da intihar maksadile içmek neticesinde meri yanıkları meydana gelir.

Yanıklar çok ağırır. Daimî bir yanma hissi vardır. Su dahi içmek müşkül bir şekil alır. Bazan abse dahi yapar.

TEDAVİ. — İlk iki gün hastayı aç bırakmak, sonra sade süt vermek, mayi gıdalarla beslemektir.

Meride yabancı cisimler — Bu da çocuklarda, delilerde çok görülür. Normal insanlarda kazara olur (takma diş, kemik, kılçık yutmak gibi). Çocuklar para, oyuncak parçaları vesaire yutarlar. Delilerin yuttuğu şeylerin sayılmasına imkân yoktur. Akla gelen ve gelmiyen bir çok şeyler yutarlar.

TEDAVİ. — Hususî aletlerle bu yabancı cismin çıkarılmasından ibarettir.

MESANE HASTALIKLARI

MESANE HASTALIKLARI — Halk arasında sidik torbası denilen mesane, etten yapılmış bir torbadan ibarettir. İç yüzünü Mucosa denilen bir zar, dış yüzünün yukarı kısımlarında Periton zarı vardır. Bu torbanın yukarı kısımlarında iki, alt kısmında da bir delik vardır. Yukarı delikler böbreklerden gelen idrarın geçmesine yarayan ve Hâlip denilen boruların ağzıdır. Alt delik de erkekte uzun ve kadında kısa olan ve eski tıb dilinde [Mecrayı bevil] denilen idrar yolunun ağzıdır.

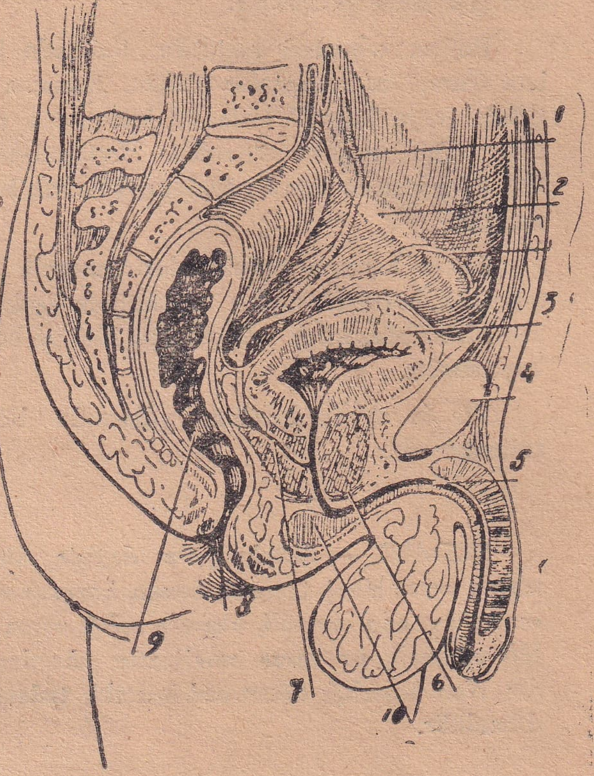
Mesane şahsa göre değişmek üzere [300 - 1000] gram idrar alır. Bu kese adaleden yapılmış olduğundan takallüs ettiği zaman içindeki idrarı idrar yolu vasıtasile dışarıya atar. Mesanenin vazife bozuklukları şunlardır:

Sık işeme — (Pollakiyüri) — Mesane iltihaplarında olur.

Sancılı işeme — İdrar yapmaya başlayınca idrar yollarına ve makada doğru vuran bir ağrı olur. Bu içeride taş olursa veya prostat hastalıklarında görülür. Asabî sebeplerle de olabilir.

Tuhaf tutukluk — Paradoks inkontinans denilen şey mesanenin idrarla dolu olmasına rağmen idrarın damla damla gelmesi demektir. Mesane çok gerilince veyahut asabî kimselerde olur.

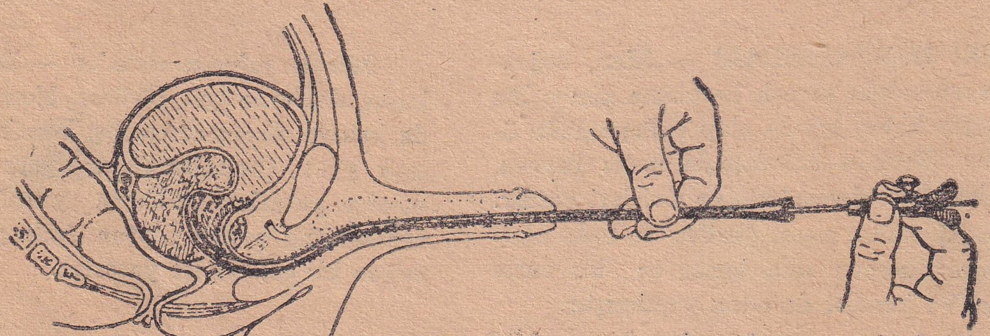
Mesane hastalıkları: Doğuştan çatlaklar, yırtılma ve yaralanmalar, iltihaplar, taşlar, yabancı cisimler, urlar, asabî ârızalardır.



Havsala (leğen) da mesanenin görünüşü.
1 — Halip, 2 — Damar, 3 — Mesane, 4 — Kasık kemiği, 5 — İdrar yolu, 6 — Mesane altı, 7 — Meni yolu, 8 — Makat, 9 — Düz barsak,

Doğuştan çatlaklar sıkca görülür. Ayrıca mesanenin ötesinde berisinde tıb dilinde Divertikül denilen tâli keseciklerde olur.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.



Mesaneye sonda konması.

Yırtılmalar kendi kendine veyahut haricî sebeplerle olabilir. Kendi kendine olanlarda ur veya iltihapla beraber mesane çok dolarsa patlama olur. Haricî sebepler tekme, hayvan tepmesi, sarsıntı, yüksek bir yerden atlama veya düşme, sarhoşluk gibi sebeplerle olur. Bunlarda şiddetli bir idrar yapma hissi olduğu halde kanlı ve pek az bir idrar geldiği görülür.

Kadınlarda doğum esnasında hazne ile beraber mesane de yırtılarak fistül bırakır.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir. Fakat kadınların hazne ile mesane arasında fistül yapmış olan yırtılmalarında ameliyatın muvaffakiyeti kolay değildir.

MESANE İLTİHAPLARI = **Sistit (Cystite)** — Mikroplar, normal olan mesanede yoktur. Fakat ya idrar yollarından yukarıya çıkarak veyahut kan yolile böbreklere gelip oradan da idrarla mesaneye inerek iltihap yaparlar. Fakat mesanenin iç yüzünü döşeyen hücreler mikroplara dayanıklı olduğundan bu hücrelerin daha önce bozulması lâzımdır.

Sistitler had ve müzmin iki türlü olur. Had şekiller uzarsa müzmin şekle geçebileceği gibi müzmin bir sistit de arada had şekil alabilir.

Belirtileri: Sık işeme, işerken yanma, sancı, idrarda cerahat bulunmasıdır.

SİSTİT TEDAVİSİ. — Hastalığın sebebini bilmek lâzımdır. Tam istirahat, sıcak pansımanlar, sıcak banyolar, sirke, bahar, biber, alkolden sakınmak lâzımdır. Dayanılmaz yanma ve sancı olduğu zaman da makattan afyonlu fitiller konur. Ağızdan urotropin verilir. Veyahut damara Cylotropin şırınga edilir. Sulfamit ve Penicillin de kullanılabilir (hele Gonokoktan ileri gelenlerde). Mesaneye lâvaj da yapılabilir. Taş varsa taş çıkmadıkça Sistit geçmez. Taş, Polip gibi esaslı bir sebep olmadığı halde bir Sistit bir yıldan fazla sürerse verem mikrobundan ileri gelmesi kuvvetle muhtemeldir.

MESANE TAŞLARI — Müsait bünyelerde, idrar mesanede fazla kalıyorsa mesane taşları teşekkül eder. Bu taşların çekirdeği çok kere böbrekten inen minimini kum ve taşlardır. Bazan da olduğu yerde ve iltihap sebebile dökülen hücrelerin etrafında taş teşekkül eder. Taşlar tek veyahut pek çok olabilir.

Belirtileri: Ağrı, sık sık işeme ihtiyacı, işeme zorlukları, işeme bozuklukları ve kanamalardır. Ağrı idrar yoluna ve makada doğru vurur. Sık işeme ihtiyacı ağrıdan ileri gelir. İşeme zorlukları; taşın muvakkat bir surette gelip mesanenin alt deliğini kapamasındandır.

TEDAVİ. — İki türlüdür: Ya hususî aletlerle taşı parçalamak, veyahut mesaneyi yarıp içinden taşı almak gibi ameliyatla olur. İlâçla mesane taşı tedavi edilmez. Gayet küçük taşların idrar yolunu geçip kendi kendine düşmesi de mümkündür. Bunu kolaylaştırmak için banyolar yapılır.

Mesanede yabancı cisimler — Ya bir âlet kırılması veya kadınlarda istimna hasebile kurşun kalem, cam çubuk, fasulye, mum, firkete; saç iğne ve pensleri; yaralanmalarda kurşun şarapnel parçası, elbise ve kemik parçaları mesaneye girebilir. Bunlar mesaneyi tahriş ederek sistit yapar. Mesane hücreleri ve idrarın amonyağı bu yabancı cisimler etrafında kabuk tutarlar. Ve böylelikle mesane taşları teşekkül eder. Ağrı, sızı, yanma ve idrar tutukluğu yapar.

TEDAVİ. — Rontgen veya sistoskopla yapılan teşhisten sonra hasta kadın ise pens ile tutup bunları çkarmak kabildir. Erkeklerde hususî aletler lâzımdır. Bazan ameliyat lüzumu hasıl olur.

MESANE URLARI — Bunlar Papillom ve kanserden ibarettir.

Papillomlar üzerleri parçalı, saplı, tek veya müteaddit urlar halinde görülür. Kanserler ise ya yassı veyahut karnıbahar manzarasında görülür. Bu iki urun birbirine benzeyen tarafları çok olduğundan yaşlılarda görülen her urun kanser sayılması hata olmaz.

Belirtileri: Bunlarda hiç ağrı yokken ve görünürde bir sebep de olmadan idrarla kan gelir. Bu kan bazan çok, bazan az, bazan da kendi kendine kesiliveren cinstendir. Papillomda idrar bulanık değildir. Kanserde ise nesiç

parçaları ve sistit yüzünden bulanıktır ve cerahatlidir. Sık sık işemek ve idrardan sonra ağrı ve kanama olursa mesanenin dibinde bir ur var demektir.

TEDAVİ. — Ameliyatla tümörü kökünden kazımalıdır. Ameliyattan sonra rontgen tedavisi de muvafıktır.

Mesanenin asabi bozuklukları — Beyindeki merkezler bozulursa hastalar iradî olarak idrar yapamaz. Mesane iyice dolar ve idrar damla damla gelir. Bel kemiğinin yukarı kısmının yaralanmalarında ve hastalıklarında da bu olur. Bunu yapan hastalıklar ve ârızalar şunlardır:

1— Belkemiğinin yaralanmaları, kırık, çıkık, ur.

2— Menenjit,

3— Beyin ve murdar ilik frengisi,

4— Kanamalar,

5— Pek ender olarak murdar ilik şiryanının tıkanması (Böyle bir vak'a tarafımdan görülmüştür).

6— Umumî nevroz (yani nevrasteni ve isteri).

TEDAVİ. — Asıl sebebi arayıp bulmalıdır. Meselâ İsteri ve Nevrastenide telkin tedavisi muvaffak olur. Urlar, kırık ve kanamalarda ameliyat yapılabilir. Frengi varsa ateş tedavisi yapılır. Yaralanmalar murdar iliği büsbütün kesmiş ise yapacak bir şey yoktur.

MESOTHORİUM — Therium madeninden elde edilmiş bir maddedir. Bunlarda radyo aktivite vardır. Yani mütemadiyen kendisinden parçalar kaybederek etrafına tesir yapar. Bunun radyo aktivitesi 6 - 7 yıl sürer. Halbuki radyomun 1700 yılıdır.

Mezotoriyumdan yapılan mahlûller ampul içinde ilâç olarak romatizma tedavisinde kullanılır. Bunun A, B, C çeşitleri vardır.

METHABOLİZMA — (Méthabolisme) — Herhangi bir maddenin basitten mürekkebe veya mürekkepten basite doğru geçirdiği çeşitli değişikliklere umumiyetle Metabolizma denir. Meselâ: Albümin metabolizması, karbon idrat metabolizması, yağ metabolizması, maden metabolizması, su metabolizması gibi...

Mürekkep bir cismin parçalanarak basite doğru gitmesine Katabolizm = Catabolisme. Basitin mürekkebe doğru gitmesine se Anabolisme = Anabolizm denir. İşte ikisinin heyeti mecmuasına da Metabolizm denir.

Bazı misallerle bunu izah edelim:

Et yediğimiz zaman içinde bulunan albüminler parçalanarak Albümoz ve Pepton haline, daha sonra da Amino-acide'lere ayrılır ki bu bir Catabolisme hâdisesidir. Bu amino-acide'ler vücutte tekrar birleşerek vücude mahsus albümin halini alır ki, bu da bir Anabolisme'dir.

Hayatın devamı vücutte hiç durmıyan birtakım Metabolizma hâdiselerine bağlıdır. Uykuda iken bu Metabolizma asgarî derecededir ki buna Bazal Metabolizma derler. [Bak: Bazal Metabolizma].

Metabolizma esnasında vücut için yabancı birer madde halini alan cisimler teşekkül eder ki bunlara tıb dilinde Metabolide derler. Bunların bazıları vücutte faydalı işler görürse de büyük bir kısmı vücut için zararlı, hattâ zehir tesiri yaptığından vücut onları zararsız hale getirmeye çalışır ve ilk fırsatta teneffüs, ter, idrar, kazurat, tükrük gibi vasıtalarla dışarı ayar. Muhtelif hastalıklarda bu Metabolizmalarda bozukluk olur. Meselâ şeker hastalığında karbon idrat (şeker ve şekere çevrilebilen unlu, nişastalı şeyler) metabolizması bozuktur. Nefroz, Mikzödem gibi hastalıklarda yağ metabolizması bozuktur. Kemik hastalığı, Tetani, Osteomelasi hastalıklarında kireç metabolizması bozuktur. Myeloma, kaşeksi, nefrit gibi hastalıklarda albümin metabolizması bozuktur.

Adison hastalığında tuz metabolizmasında bozukluk vardır. Basedow hastalığında vücutte umumiyetle bütün metabolizmalarda artma olduğundan Bazal Metabolizma da çok yükselmiştir. Kaşeksilerde, Hint fakirlerinde, Mikzödem hastalığında ise umumiyetle Metabolizma düşüktür.

METASİFİLİZ — (Métasyphilis) — Frenginin klâsik olan üç devri geçtikten on beş yıl sonra bazı tezahürleri görülür ki buna metasifiliz denir. Bu bilhassa sinir sisteminin mer-

kezleri olan murdar ilik ve beyinde olur.

Bu hastalıkların en meşhurları (Paralizi jeneral) ile (Tabes) tir. [Bak: (Paralizi jeneral) ve (Tabes)].

METASTAZ — (Métastase) — Bir yerden bir yere göç etme mânasınadır. Tıbda bu bilhassa habis urlar ve abseler için kullanılır. Meselâ bir yerde abse olursa oradan mikroplar vücudun başka yerine giderek orada da abse yaparlarsa buna Abcés Metastatique derler. Keza kanser vesair habis urlardan kopan hücreler lenfa yolile lenfa bezlerine, kan yolile vücudun başka yerlerine giderek oralarda da urlar yapar ki buna da Tumeur Métastatique derler.

METEORİZM = (Météorisme) — Haricen karnın davul gibi şiş görünmesidir. Sebebi ise mide ve barsak hastalıkları veya felçlerinden dolayı fazla gaz toplanmasıdır. Bunlarda karına parmakla vurulursa davul gibi öter.

TEDAVİ. — Asil hastalığa göre değişir. Fakat karına sıcak şeyler koymak, manyezi, şarbon gibi gazları defedici ilâçlar vermek, gaz yapacak şeyler yememek lâzımdır.

MİDE HASTALIKLARI

MİDE HASTALIKLARI — Mide hazım cihazının en mühim uzvudur. Midenin altıda beşi solda, ancak altıda biri sağdadır. Yatar vaziyette iki ucu yukarıda bir torba halinde iken ayakta durunca uzun ve geniş bir boru şeklini alır.

Midenin ilk ve giriş kapısı olan Kardiya, yemek borusile birleşir. İkinci ve çıkış kapısı olan Pilor ise on iki parmak barsağile birleşir. Binaenaleyh yemek borusile (Meri) gelen lokmalar, midede hazım olduktan sonra Pilor yolile on iki parmak barsağına geçer.

Midenin vazifesi, yemeklerin hazmında rol almaktır. Bu da iki yol ile olur: 1— İfraz ettiği mide soyuğu (usaresi), 2— Mide hareketleri ile.

Mide üç tabakadan yapılmıştır:

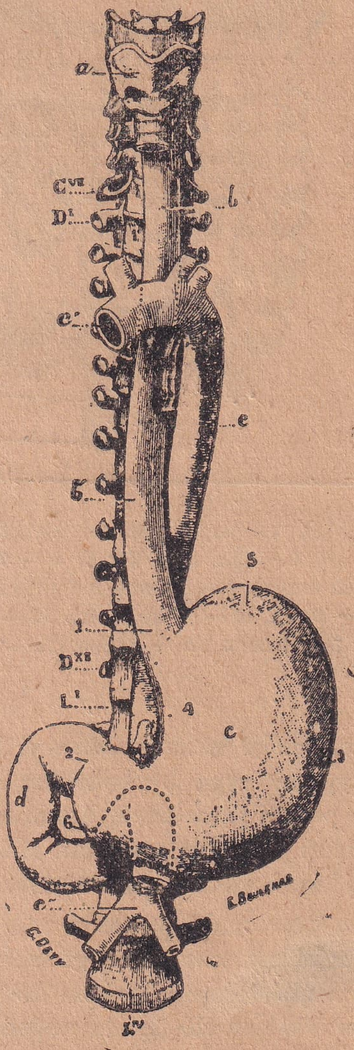
1— Muhat gışası (Mucosa),

2— Adale tabakası,

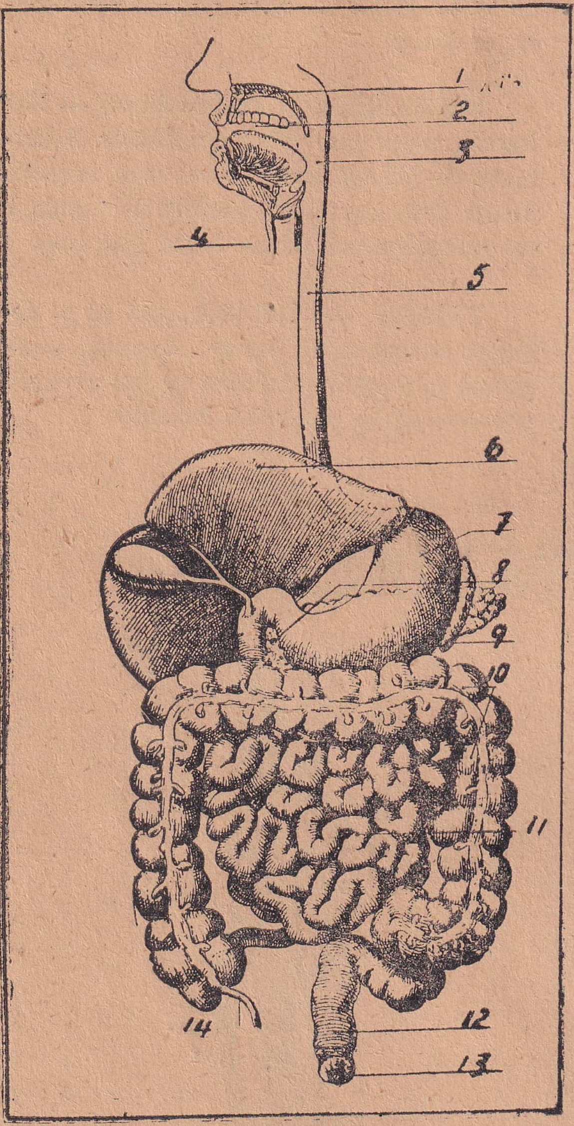
3— Dış zar.

Muhat gışası üzerinde mersin namile çok mukavim bir maddeden yapılmış bir sıva vardır. Bu sıva, midenin muhat gışasının eptili tarafından ifraz edilir. Eptil hücreleri altında muhat gışası içine gömülü olan mide guddeleri vardır. Bu guddeler mide usaresini ifraz ederler. Yirmi dört saatte 1,500 gram kadar usare çıkar.

Usare mayi kıvamındadır. İçinde sudan maada **Klor asidi, Pepsin** ve **Labferment** vardır. Bu sonuncu sütün albüminini hazım için



Gırtlak, yemek borusu ve mide.



Mide ve hazım cihazının görünüşü,
1 — Damak, 2 —Ağız, 3 — Yutak, 4 — Nefes borusu, 5 — Yemek borusu, 6 — Karaciğer, 7 — Mide, 8 — Pankreas, 9 — Dalak, 10 — Kalın barsak, 11 — İnce barsak, 12 — Düz barsak, 13 — Makat, 14 — Apandis.

olup çocuklarda faaldır. Memeyi bıraktıktan sonra zayıflar veya kaybolabilir. Fakat klor asidi ile pepsin yemeklerin hazmı için birlikte bulunmaları şart olan şeylerdir. Hele albüminlerin ilk hazım safhası için vücutları şarttır.

Mide usaresinde sinirlerin rolü büyüktür. Nefis yemekleri tasavvur, görmek, işitmek, kokusunu almak usare ifrazını arttırır. Bizzat yemekler ve bazı ilâçlar da midede usare ifrazını çoğaltır.

İyi çiğnemeden gıdaların mideye inmesi usareyi azaltır ve hazım olmamasına sebep olabilir. Et sütten ziyade, süt de ekmekten ziyade usare ifrazını davet eder. Yağlar azaltır.

Bir mide hastalığının tetkikinde şu noktalar mühimdir:

1— Yaş (Kanser yaşlılarda, ülser gençlerde olur).

2— San'at (Kurşun imalâthanesinde çalışmak gibi).

3— Alışkınlıkları: — (Alkol, tütün mide iltihabı ve ülseri yapar) var mı?

4— Az çiğnemek, kaynar veya buzlu şeyler yemek gibi fena itiyatlar var mı?

5— Başka uzuvların hastalıkları (kalb, sinir, karaciğer, verem hastalıkları) var mı?

6— Süratli bir zayıflama var mı? (Kanserde mühimdir).

7— Hastalık ne zamandanberi?. Devamlı mı? Zaman zaman mı geliyor?

Hastanın iştihasını da iyi tetkik etmelidir. Veremde iştihasızlık umumîdir. Kanserde ete karşıdır. Aç kurt gibi saldırıcı bir iştihaya Boulimie derler.

İştihada dalâlet de olur: Kadınların aş yermesi gibi. Buna Malacia derler. Bir de kömür, toprak yeme vardır ki buna Pica derler. Dalâleti iştihaya umumiyetle Parorexie derler. Hasta doymak bilmezse Acorie derler. Asabî hazım bozukluğu alâmetidir.

Geyirmeler de mühimdir: Midede fazla gaz teşekkülü veya hava yutmadan olur.

Geviş getirme: Yenilen şeylerin geyirince ağıza gelmesidir. Hazımsızlık ve iyi çiğniyememek veya oburluk alâmetidir.

Hazımsızlıklarda midede tazyik ve dolgunluk hissi vardır.

Mide ağrıları da mühimdir. Göbeğin hemen biraz üstünde ve sağındaki ağrılar oniki parmak barsağı yaralarına, göbeğin üst ve birkaç parmak yukarı ve solundaki mide yaralarına delâlet eder. Ağrıyan tek bir nokta ise yaraya, avuç içi kadarsa kansere, bütün mide nahiyesine ait ise hazımsızlığa alâmettir.

Ağrıların yavaş yavaş başlayıp yavaş yavaş sona ermesi, yemeklerden hemen sonra veya birkaç saat sonra oluşu da mühimdir. İlk lokmalarla beraber ağrı, yemek borusunun mideye yapıştığı noktada (Kardiya) da bir şey düşündürür. Bir çeyrek sonra gelen ağrı mide-

nin kendisinde bir hastalık düşündürmelidir. Geç veya gece gelen ağrılar ise on iki parmak barsağına aittir. Ağrının mevsim mevsim gelişi de Ülser düşündürmelidir.

Kusmalar — Mide iltihabı, ülseri, kanseri, hazımsızlıklarında görülür. Kusmukta kan olması kan taze ise ülsere, kahve telvesi şeklinde kan kansere delildir. Kusmuğun çok fena kokması, mide genişlemeleri veya sui hazım alâmetidir.

Hâd mide iltihabı — Alkollü içkiler, mezeler, bozuk yemekler, çok çeşitli ve muharriş şeyler yemek ve oburluktan olur. Maamafih tifo, kan ufuneti gibi ağır hastalıklarda da olur. İştahsızlık, bulantı, şişkinlik, gerginlik hissi, tazyik, geyirme, kusma vardır. Her bulantıda hasta soğuk ter döker fenalık geçirir. Dil çok paslıdır. Nefes fena kokar. Kusmukta ekşi ve bozuk yemek kokusu vardır. Mide üzerine basılınca ağrı yapar. Çok şiddetli olanlarda ateş de yükselir. Başağrıları, baş dönmeleri, kırıklık, mafsallarda ağrı, halsizlik, vardır. Bazı defa ishal de beraberdir ki barsakların da bozulduğuna delâlet eder.

TEDAVİ. — İstirahat ve açlıktır. Hele yirmi dört saat hiçbir şey yememelidir. Eğer bulantı muannit ve müz'iç ise Atropin şırıngaları, mide üzerine soğuk kompres konur. 24 saat sonra az şekerli çay, biraz yağsız ve ezik şehriye veya pirinç çorbası verilir. İstirahat lâzımdır.

Her türlü ilâç lüzumsuzdur. Kalb zayıf düşerse kamfre iğnesi iyidir.

Müzmin mide iltihabı — Had iltihapların devamı olabileceği gibi, sinsi olarak ve müzmin şekilde de başlar. Burada dişsizlik, çiğnemeden yutmak, pisboğazlık, içkiler, cigara rol oynar. Kansızlık, verem, böbrek hastalığı, karaciğer hastalıkları, kanser ve kalb hastalıklarında da müzmin mide iltihabı vardır.

Ağızda tatsızlık, susama, iştihasızlık, dilde pas, acı ve ekşi geyirmeler, mide kaynaması, bulantı, ağız sulanması, kusma olur. Kusma en ziyade sabahları olur. Uyku bozuktur. Başta ağırlık, düşkünlük, neşesizlik, kuruntu görülür. Mide çok gaz yaptığından ekşi veya fena kokulu geyirmeler vardır. Mide şişkin görülür ve ağrılıdır. Baş dönmesi, başağrısı, nefes darlığı, çarpıntı, ekseriya kabız, nadiren de ishal vardır. Kusmuklarda ekseriya hazmolmamış şeyler vardır.

Müzmin mide iltihabının iki şekli vardır: Biri midenin kalınlaşmış, diğeri de incelmiş şekli. Daha doğrusu birinci şekil hastalığın ilk safhası, ikinci şekil son safhasıdır.

Kalınlaşma şekli ülsere, incelme şekli kansere yol açar.

TEDAVİ. — En başta perhiz gelir. İçki, bahar, biber, tütün, turşu, kızartma gibi şeyler yasaktır. Püreler, makineden çekilmiş sebzeler, sebze çorbaları, kompostolar, ızgara ve haşlama etler verilir.

Mide üzerine sıcak kompres koymak faydalıdır.

İlâç olarak birinci devrede Bizmut, Manyezi, Atropin ve Papaverin, ikinci devrede ise Asid Kloridrik ve Penicillin verilmelidir.

Perhiz asıl tedavidir.

MİDE YARASI — Buna (Ulcère gastrique) de derler. Lâtince Ulcus Ventriculi derler. Midenin ve oniki parmak barsağının yarası birlikte mütalea edilmesi âdet olmuştur.

Bu hastalık en ziyade gençlerde olur. Kadınlarda erkeklerden çok görülür.

Hastalığın sebebi hakkında çok şey söylenmiştir. Fena alışkanlıklar, asabiyet, mide damarlarında bozukluk, müzmin mide iltihabı, bünye, irsiyet gibi bir çok çeşitli esaslara dayanan nazariyeler vardır. Fikrimce bunların tesirleri ayrı değil, müşterektir. Hastalıkta mühim âraz ağrıdır. Hasta parmağının ucile ağrılı noktayı gösterir. Basınca orası çok hassastır. Ağrılar bele vurur. Ağrıyan noktaya basınca hasta erkek ise o taraf husye yukarı doğru torbasile beraber kalkar. Ağrı yemeklerden muayyen bir zaman sonra gelir. Yavaş yavaş başlar ve gittikçe artar. Dayanılmaz sancı pek görülmez. Derin ve sağır bir ağrı şeklinde hissedilir. Ağrı (15-20) gün sürdükten sonra kesilir. Birkaç ay gelmez, sonra yine gelir.

Hastanın kusmuğunda kan görülürse buna Hematemez derler. Bazan da pisliğinde kan

olur. Pislikte kan her vakit gözle görülmez. Miyarlarla kan aranır.

Mide ülserleri bazan kendi kendine iyi olur. Başlıca ihtilâtları şunlardır: 1— Kan boşanmak, 2— Delinmek, 3— Nasıralşmak, 4— Civardaki uzuvların içine girmek, 4— Pilor darlıkları ve bunun neticesi mide genişlemesi yapmak, 5— Kansere çevirmek.

Şimdi bunları Birer birer gözden geçirelim:

1— **Kan boşanmak** — Ekseriya eski bir yaranın kanaması şeklindedir. Nadiren de daha önceden ülser olduğu malûm değilken ilk alâmet kanama olabilir. Kan tek defa veya mükerrer olabilir. Bazan da hayatı tehdit edici mahiyettedir. Bir de gizli kanama vardır. Bu gözle görülmez, ancak kan arama miyarlarile meydana çıkar.

Mide yaralarının ikinci mühim ihtilâtı, delinmedir. Bu esasen mide yarası olduğu bilinen veyahut o güne kadar mide şikâyetleri olmadığı halde birdenbire meydana çıkan (ki bu nadirdir) delinmelerdir. Bunda yara, midenin Muhat gışasını, onun üstündeki adale tabakasını, ve nihayet onu örten Serosa tabakasını da delmesi demektir.

Delinmeler birdenbire mide üzerine gelen ve bıçak saplanmış gibi gayet şiddetli bir ağrı ile başlar. Bu ağrı ile beraber hasta iki büklüm olur. Bazan da sararır, bayılır, nabız zayıflar, soğuk terler döker. Delinmenin sonu Peritonittir. [Bak: Peritonit].

Delinmeler de iki türlü olur: Kapalı, açık.

Kapalı delinmelerde yaranın etrafı bir kese şeklinde, Periton tarafından ihata edilmiş olduğundan Peritonit mevzii kalır, umumileşemez. Bazan orada bir abse de teşekkül eder.

Açık delinmelere gelince: Bunlarda mikroplar karnın her tarafına yayılarak umumî Peritonit yapar.

Civardaki uzuvlara giren yaralar, en çok pankreas ve karaciğer içine nadiren kalın barsağa doğru açılır ve onların içine doğru ilerler.

Bir de nasırlaşmış yaralar vardır ki onlarda yaranın ağzı kuyu bileziği gibi kalın bir halka ile çevrilmiştir. Yara derindir.

Yaranın kansere çevirmesine gelince: [Yara kansere çevirmez. Kanser gelir, onun üstüne eklenir] fikri bugün daha revaçtadır.

Mide yaralarının teşhisinde hastanın ifadesi en mühim noktadır. Hastalığın nasıl başladığı, nasıl gittiği, ara sıra fasıla verip vermediği, ağrıların yavaştan şiddetliye doğru artması ve yine yavaş yavaş azalması, kan gelmesi gibi şeyler, ağrının yemeklerden ne kadar sonra geldiği gibi malûmat çok defa teşhsin esasını teşkil eder.

Bunlara yardımcı olarak mide suyunun muayenesi, kazuratta kan aramak, rontgen muayenesi ile iş tamamlanır.

TEDAVİ. — Mide yaralarının iki türlü tedavisi vardır: Biri ilâçla, diğeri de ameliyatladır.

İlâçla tedavi eskidenberi birçok şeyler tecrübe edilmiştir: Pepton şırıngaları, süt iğneleri, bol Bizmut yutturmak, [Atropin - Bromür] şırıngaları, Histidin iğneleri ve nihayet son zamanlarda tenasül hormonlarile tedavi usulü vardır. Bundan maada mide yaralarında birçok perhiz listeleri vardır: Von Leube, Lenhartz, Strauss, Meulengracht listeleri gibi. Bunların her birinin kendine göre iyi ve fena tarafları vardır. Meselâ son adını söylediğim Meulengracht usulü oldukça müsamahalı bir listedir.

Fikrimce yaranın o sırada bulunduğu şekle göre bir liste tanzimi daha muvafıktır. Kanayan, delinen, etrafa nüfuz eden bir yara ile, basit bir yara ayni listeye tâbi olmamalıdır. Hekim listenin şu vasıfları haiz olmasına dikkat edecektir:

1 — Mideyi tahriş etmemesi ve yormaması.
2 — Kâfi kalori temin etmesi,
3 — Bol vitamini olması,
4 — Çabuk normal gıdalara dönüş.

İLÂÇLA TEDAVİYE GELİNCE. — Bunlardan her birinin faydaları vardır. Fakat bu tedavileri şüpheye düşüren noktalar da vardır. Yani hiçbir tedavi yapmadan yaranın kendi kendine kapanması meselesi vardır. Bu takdirde bu ilâçların faydasızlığına mi hükmetmeli! Hayır, bu ilâçlar tedavi ederler, fakat hastalığın nüksüne mâni olamazlar.

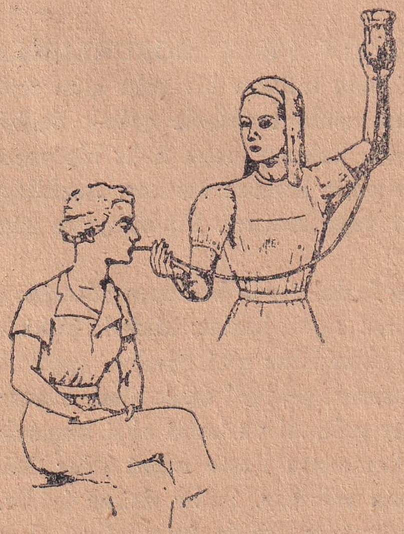
AMELİYATLA TEDAVİYE GELİNCE. — Eskidenberi mide yaralarında Gastro-entérostomie denilen ameliyat yapılırdı. Yani barsak getirilip mideye dikilir ve böylelikle yara olan kısım istirahate sevkedilirdi. Fakat barsağın o kısmı midenin çok asid olan muhteviyatına alışık olmadığından Ulcus pepticum denilen ya-

ralar açılmaya başladı. Onun üzerine midenin asid yapan kısımlarını büsbütün kesip atmak demek olan Resection ameliyatı moda oldu. Fakat bu da kansızlık, müzmin hazımsızlık, barsak hastalıkları yaptı. İşin doğrusu şudur ki yara ilâçla ve perhizle tedavi edilebildiği müddetçe edilmeli, delinme, durdurulamayan kanama, civar uzuvlara işleme, nasırlaşmış ve kanserleşmiş yara hallerinde veya senelerce tedavi edildiği halde yine nüksediyorsa ameliyat yapılmalıdır.

MİDE KANSERİ — 35 yaşından sonra başlar. 45 - 65 arasında sık görülür. Ya doğrudan doğruya midede başlar. Yahut da mide yarasının üstüne eklenir.

Kanserlilerin, midesi müzmin iltihap ile zarara uğramış kimseler olması dikkati çekmiştir. Mide kanserlerinin iki şekli vardır: biri yumru halinde kanser, diğeri de midenin içine bir tabaka halinde yayılmış (iskir şekli) kanserdir.

Mide kanserlerinde iştihasızlık, hazımsızlık, sağır ve devamlı bir ağrı, kansızlık, zayıflama görülür. Hastanın rengi toprak rengini alır. İştihasızlık umumî ise de bilhassa ete karşı fazladır. Kanser midenin on iki parmak barsağına açılan kapısına yakın ise kusmalar çok olur. Kusmukta yemek artığı, muhat, cerahat, hücreler, mikroplar, kahve telvesi şeklinde kan (hazmolmuş kan) vardır.



Bazı mide hastalıklarında midenin yıkanması (Birinci şekil).



Midenin yıkanması (ikinci şekil)

Kazuratta miyarlarla muayenede her gün kan görülür. Buna gizli kanama derler. Mide kanseri 5 - 10 ayda insanı öldürür.

Kanserin etrafa göç etmesi de mühimdir. Karaciğere gider. Köprücük kemiği (bilhassa sol) üstünde, koltuk altı, kasık, göbek etrafındaki bezelere gider, onları şişirir. Bundan başka yumurtalıklar ve rahim etrafına, prostata, rahime göç eder. [Metastaz]. Kanserlilerde zayıflama ilerledikçe nihayet ayak topukları şişer. Kaşeksi ile ölüm vukua gelir.

TEDAVİ. — Mide kanseri etrafa hicret etmeden (Metastaz yapmadan) farkına varılırsa ameliyat yapıp midenin büyük bir kısmını çıkarıp atmalıdır. Metastaz yapmış ve yapmamış ameliyattan sonra bir de rontgen tedavisi yapılması ihtiyatlı bir hareket olur. Zira gözden kaçmış bir Metastaz varsa büyüyüp hastayı yere vurması mümkündür.

MİDE GENİŞLEMESİ — Mide adaleleri sayesinde genişleme kudretine sahiptir. Fakat bu alınan fazla gıdaları kabul içindir. Bizim için bahis mevzuu olan genişleme, bir hastalık olarak genişlemedir.

Bu da iki yolla olur: Biri yemeğin barsağa geçmesi darlaştığından, öteki mide adalesinin gevşekliği yüzünden.

Birinci şekle sebep Pilor dediğimiz midenin oniki parmak barsağına açılan kapısının darlıklarıdır. Bu darlığa sebep de mide yarası,

orada bulunan bir ur, bir yapışıklık, veya dışarıda bulunan bir urun tazyikidir. Bu darlık yüzünden midenin boşalması güçleşecek, daima midede yemek birikecek, ve mide genişliyecektir.

Belirtileri: Hazımsızlık, iştihasızlık, fena kokulu geyirmeler, mide nahiyesinde şişkinlik ve karın ince ise midenin hareketlerinin dışarıdan görülmesi, midede burkulma ağrıları, ve fasıla ile bol kusmalardır. Bu kusmalarda bir gün hattâ iki gün evvel yenmiş yemeklerin artıkları, bir çok mantarlar vardır. Genişlemenin sebebine göre mide suyunun hâmızlığı az veya çok olabilir. Midede klor asidinden ziyade, yemeklerin bozulmasından ileri gelen asitler vardır. Ve bunlar çok fena kokar. Bunlar geyirdikleri zaman bir odanın değil, koca bir binanın koku içinde kalmasına sebep olurlar.

Mide adalesinin gevşekliğine gelince: Bazı kimselerde yaradılış icabı mide adalesi kolayca kendini koyuverir. Hele oburlarda bu genişleme daha kolay olur. Fakat âraz, öteki şekildeki kadar şiddetli değildir.

TEDAVİ. — Her şeyden önce sebebe bağlıdır. Midenin dış kapısını tıkayan sebep çok fazla ise ameliyat şarttır. Hele kanser, ülser gibi şeylerde tereddüde yer yoktur. Fakat mesele sadece bir oburluk veya mide adalesinin yaradılıştan gevşek olması ise az ve hazmı kolay yemeklerle idare etmek mümkündür. İlâç bahis mevzuu değildir.

MİDE DÜŞÜKLÜKLERİ — Midenin sadece düşük oluşu az görülür. Asıl çok görülen bütün öteki uzuvların (barsaklar, böbrekler, karaciğer ve dalak) birlikte düşmesidir.

Bunda bu uzuvların bağlarının yaradılıştan olan gevşekliği mühim bir rol oynar. Bazı müzmin mide ve barsak hastalıkları, kadınlarda çok doğurmak, büyük karın ameliyatlarından sonra olur.

Yaptığı belirtiler: Hazımsızlıklardır. Hasta yemekten sonra uzun müddet dolgunluk, şişkinlik, sıkıntı hisseder. Midenin hareket kudreti azalmamıştır. Hattâ bazan zamanında bile bozulır. Röntgen ile bakınca, hattâ basit muayene ile bile midenin tabiî mevkiinde olmadığı anlaşılır.

TEDAVİ. — İlâçla tedavi kabil değildir. Ameliyat da pek muvaffak olamaz. Onun için az ve tez yemek, çok su içmemek, korse kullanmak lâzımdır.

MİDENİN ASABÎ HASTALIKLARI — Her uzuvda olduğu gibi midede de uzvî bir rahatsızlık olmadan rahatsızlıklar olabilir ki bunlara mide nevrozları adı verilmektedir. Bunlar uzun sürerler. Belirtileri intizamsızdır. Mide rahatsızlığından maada başka asabî ve ruhî hastalıklar da vardır.

Midede asabî rahatsızlıklar ya onun hareketlerine aittir, yahut da ifrazlarına aittir.

Hareket nevrozları — Midenin hareketinde gevşeklik olur. Bu başlı başına olabileceği gibi, umumî gevşeklik ile birlikte bulunur. Yahut müzmin mide iltihabının bir ârazıdır. Midede tazyik ve dolgunluk hissi, mide elle çalkanınca içinde (lık lık) diye su çalkantısı duyulmasıdır.

TEDAVİ. — Mide üzerine sıcak su, tuğla, kiremit koymak, yemeklerde su içmemek, az ve tez yemek, mide hareketini tenbih edici ilâçlar (Pilokarin gibi) kullanmaktır.

MİDENİN İFRAZ BOZUKLUKLARI — Hazım işinde mühim bir rolü olan mide usaresi ifrazı asabî tesirlerle çabuk değişir. Meselâ yemek kokusu, veya nefis bir yemeği hatırlamak mide ifrazını arttırır. Asabileşmek azaltabilir veya arttırır. Bu bünyeye göre değişir.

İfraz fazlalığında hastanın sıkıntısı yemekten bir saat sonra başlar: Midede şişkinlik, tazyik hissi, burkulur gibi ağrılar, geyirtiler, mide kaynaması, şiddetli açlık hissi, arasıra ağıza ekşi sular gelmesi ve hattâ ekşi kusmalar olur ve bundan sonra hasta rahat eder. Mide boş iken hasta rahattır. İştiha daima iyidir. Fazla su içme vardır. Mide hareketleri bozulmaz. Tam ağrı varken albüminli bir gıda veya karbonat alınca ağrı geçer.

TEDAVİ. — Bizmut ve Manyeziyi havi ilâçlar, Belladon, Papaverin, verilmeli. Alkol, cigara, baharlı, biberli, kızarmış şeyler yasak edilmelidir. Yemeklerin iyi çiğnenmesi şarttır.

Bir de Reichmann hastalığı veya [mide suyu akması] hastalığı vardır. Bunda usare çeşmeden akar gibi bol çıkar. Devamlı hazımsızlık, tazyik hissi, ekşi geyirmeler, şiddetli iştiha, mide boş iken ağrı, aç karnına çok miktarda hamızî bir mayiin bulunuşu ve ekşi kusmalardır.

TEDAVİ. — Atropin, Belladon vermek, sıcak su keseleri koymak muvafıktır. Bir de asabî ifraz noksanlığı vardır. Asabî kimselerde görülür. Ârazı hazımsızlıktan ibarettir. Bunlarda tedavi için münebbih ilâçlar (kınakına, kola hulâsaları, hattâ Histamin şırıngaları) yapılabilir.

Hissiyet nevrozları : Ya uzvî mide hastalıklarının bir neticesidir. Yahut diğer mide nevrozlarile birlikte bulunur. Mide nahiyesinde burkulma şeklinde ârazlar vardır: Ağız sulanması, boğazda yumurta gibi şeyin tıkanması vardır. Birkaç dakika veya birkaç saat sürdükten sonra nöbet ya tedricen, ya birdenbire ağrının geçmesile veyahut geyirti ve kusma ile bertaraf olur. Mideye bastırılırsa hasta rahatlık hisseder.

TEDAVİ. — Âsabı teskin edici ilâçlarla ve mideye sıcak şeyler koymakla olur.

MİGREN — (Migraine) — Bu kelimenin aslı Hemicranie yani yarım başağrısı demektir. [Bak: Başağrıları].

MİKOZİS — (Mycosis) — Bir çeşit mantarla olur, çok kaşıntılı birtakım kabarcıklar vücutte çıkar.

TEDAVİ. — Kükürtlü merhemler, Penisilin pomatası iyi gelir.

Mikroplar

MİKROPLAR —(Microbes) — Yunan dilinde (Mikro) küçük, (Bios) hayat demektir. İlim dilinde mikrop derken canlı mahlûkların en küçükleri kastedilmektedir. Bunlar o kadar küçüktürler ki, gözle görülmeleri imkânsızdır ve ancak mikroskopla görülebilirler. Hattâ mikroskopla görülemiyecek kadar küçük olanları vardır ki şimdi **elektron - mikroskop** ile görülüyorlar.

İlk bilginler mikropları hayvanî cinsten sanmışlar ve hareketi şart koşmuşlardı. Halbuki sonrakiler mikropların hareketli ve hareketsiz cinslerini buldular ve hayvanî olmadıkların meydana çıkardılar. Şimdiki telâkkiye göre hayvanî mahlûkların en küçüklerine **Protozoer**, nebatların en küçüklerine de **Mikrop** deniyor.

Mikroplar şekillerine ve cinslerine göre adlar alırlar. Bazıları küçük yuvarlaklar halinde olup bunlara **Koküs** veya **Mikrokok** denir. İki tane Kok yanyana gelirse ona **Diplokok** denir. Bazıları büyük gruplar halinde dizilir. O zaman buna üzüm salkımına benzemesinden dolayı **İstafilokok** derler. Bazıları tesbih gibi uçuça dizilmiş gibi durduklarından bunlara **İstreptokok** derler. Bazan dört Koküs bir araya gelir. O zaman **Tetrajen** derler. Bazı kokü̈sler de yuvarlak olunca yumurta şeklinde olur ve çift çift durur ki bunlara misal olarak **Gonokok** ile **Menengokok**ları sayabiliriz.

Bazı Kokü̈sler daha uzunca olup basile benzediğinden bunlara **Kokkobasil** derler: Meselâ veba basili gibi.

Bazı Kokobasillerin etrafında bir hâle vardır: Pnömokok'ta olduğu gibi.

Bazı mikroplar saman çöpü gibi ince uzun olur. Onlara Basil (= Bacille) denir. Basillerin bazılarının uçları köşelidir. Şarbon mikrobu gibi. Bazılarının ucu ise yuvarlaktır: Tifo mikrobu gibi. Bazılarının uçları şişkindir: Difteri, Tetanoz mikropları gibi. Bir başka cinsinin ortası şiş iki uçları sivri olup mekiğe ben-

zed ğinden bunlara Füziform (= Fusiforme) derler.

Bazı mikroplar virgüle benzerler. Bunlara Vibrion derler: Kolera mikrobu gibi.

Bazıları helezonî kıvrımlı uzun şeyler olup bunlara Spril veya Spiroket derler.

Bazı mikroplar havalı yerde yaşarlar. Bunlara **Aêrobe** derler. Bazıları da havasız yerde yaşarlar. Bunlara da **Anaêrobe** derler.

Muhtelif haricî müessirlerin mikroplara tesirleri:

Hararet — Her canlı mahlûk gibi mikroplar da yaşamak için hararete muhtaçtırlar. Fakat hepsi aynı hararet derecesinde yaşayamazlar.

Umumiyetle zararsız olarak havada ve suda yaşayan mikroplar on, hattâ beş derecede bile çoğalırlar. Fakat hastalık yapan mikroplar vücut hararetine alışmış olduklarından daha yüksek hararet isterler: Zatürrie mikrobu 24 dereceden, verem mikrobu 28 dereceden aşağıda üreyemezler. Bu dereceler onların Minima yani asgarî hararet ihtiyaçlarıdır. Hararet yükseldikçe daha iyi neşvünema bulurlar. Fakat bunun bir derecesi vardır ki ondan yukarı derecede yaşayamazlar. Buna da Maxima yani azamî hararet derecesi denir. En yüksek derece 42 dir. Fakat bu asgerî ve azamî hudutlar arasında bir de onların büyüyüp üremelerine en müsait (Optima) derece vardır ki bu 37-38 dir. Yani insan vücudunun hararetidir. Maamafih çok alçak ve yüksek optima hararet isteyen mikroplar da vardır.

Keza yüksek hararetin hangi derecesine kadar dayanabildikleri esasına göre de mikroplar gruplara ayrılırlar. Bir çok mikroplar 58-60 derecede yarım saatte telef olurlar. Fakat bazı mikroplar da çok yüksek hararet derecesinde bile ölmezler ki bunlara **Thermophile** derler.

Soğuk — Umumiyetle mikroplar soğuğa dayanıklıdır. Fakat bu dayanma derecesi çok muhteliftir. Bir çok mikroplar uzun müddet buzlukta yaşayabilirler. Sıfırın altında 130 derecede bile ölmeyen vardır: Şarbon mikrobunun tohum (spor) ları gibi.

Işık — Güneş ışığı mikropları öldürür. Her mikrobun ışığa dayanıklığı muhteliftir. Meselâ Şarbon mikrobu 30 saatte ölür. Halbuki Koli basili bir saatte ölür. Tifo mikrobu 4-5 saat yaşayabilir. Verem mikrobu 5-7 saatte ölür.

Kimyevî âmiller — En başta antiseptik maddeler gelir. Fakat her mikrobun meselâ alkol, süblime, asitfenik gibi maddelere dayanıklığı başka başkadır. Diğer taraftan mikroplar birbirlerini de öldürürler. Bu da iki türlü olur: Biri mikroplardan bazıları muhitteki gıda maddelerini çarçabuk yiyip tüketerek ötekini açlıktan öldürür. Diğer şekil de mikroplar zehirlerile ötekilerin yaşamasına mâni olurlar.

Bir de bazı mikroplar birbirlerile iştirak halinde yaşarlar ki buna Symbiose derler.

Mikropların içinde bulunan zehirlere Toksin = (Toxine) derler. Bu da iki türlüdür. Biri mikrop tarafından ifraz olunur: Buna exotoxine derler. Diğeri de mikrobun içinde bulunup mikrop parçalanmadıkça meydana çıkmaz ki buna da endotoxine denir.

Mikroplar bir taraftan mayalanma (Fermentation), bir yandan çürütüp teefssüh ettirme (Putréfaction) ile, bir yandan da zehirleri ile hastalık yaparlar.

Mikropları mütalâa etmek için çeşitli usuller vardır:

1— Doğrudan doğruya muayene — Mikroplu maddeyi lâm tâbir edilen cam üzerine koyup üzerini lâmel denilen ince bir camla kapattıktan sonra mikroskopta bakmaktır. Bu usul her mikrop için tatbik edilemez. Fakat mikropların hareketlerini görebilmek için bu usul şarttır.

2— Mikropları boyayarak muayene — Mikroplu madde lâm üzerine yayılır. Kurutulur. Bu işe mahsus boyalarla boyandıktan son-

ra mikroskopta bakılır. Esasen mikrop muayene etmenin en basit usulü budur. Ancak boyama sayesindedir ki mikropları görebiliriz. Ve cinslerini ayırabiliriz. Meselâ gram mahlûlile boyamada bazı mikroplar bu boyayı alır. Bazıları almazlar. Nitekim Gonokok, Menengokok gram boyasını almazlar.

Bazı mikroplar da hususî usullerle boyanmak ister: Verem mikrobu gibi.

3— **Mikropları üreterek muayene** — Her zaman bir mikrobu, herhangi bir maddeyi alıp cam üstüne koyarak veya boyayarak görmek kabil değildir. Kabil olduğu zaman ise evsaflarını anlamak her zaman kabil olmaz. Meselâ Kuşpalazı şüphe edilen bir hastada boğazdaki beyazlıklardan alıp boyayınca görülen mikrobun cinsinden şüphe edilir. O zaman mikrobu tüb içine konulmuş ve mikropların sevdiği gıdadan yapılmış [Üreme vasatları = Milieux de culture] üzerine ekilir. Mikrop burada üreyerek hakikî hüviyetini gösterir.

Mikrop ilminde bu ekme meselesi en esaslı bir bahistir. Bu sayede mikropları tanırız. Bu sayede mikroplarla aşı ve serum yapabiliriz.

4— **Hayvan tecrübesi** — Bazan bütün gayretlere rağmen mikrobun mahiyetini tayine imkân bulunamaz: Ne mikroskop muayenesi, ne ekme vasatında üretme tecrübesi müsbet netice vermez. O zaman mikrop şüphe edilen maddeyi Kobay, tavşan, fare gibi bir tecrübe hayvanına şırınga edip hastalık yapıp yapmadığına bakarak bir hüküm veririz. Meselâ: Böbreğinde verem olduğundan şüphe edilen bir hasta vardır. Onun idrarında bütün araştırmalar ekseriya hiç netice vermez. O zaman o idrarı kobaya şırınga eder ve 45 gün bekleriz. Hayvan vereme yakalanırsa demek böbrekte verem varmış deriz.

Şimdi bu umumî malûmatı verdikten sonra Meşhur mikropları sıra ile bildirelim.

İSTAFİLOKOK

İSTAFİLOKOK = (Staphylocoque) — İlkönce 1880 de Pasteur tarafından Seine nehrinin sularında ve kan çıbanlarının cerahatinde bulunmuştur.

Bu mikrop misafir olarak her yerde bulunur ve fakat vücuda girmek fırsatını bulunca hastalık yapmak için faaliyete geçer. Bir çok cerahatlenmenin sebebi bunlardır.

İstafilokoklar üç cinse ayrılmıştır: Altın renkli, sarı, beyaz istafilokok. Fakat hakikatte bunlar aynı mikrobun çeşitli hallerinden ibarettir. Hareketsiz bir mikroptur. Bu çok dayanıklı bir mikroptur. Hariçte aylar, hattâ yıllarca yaşayabilir. 72 hararet derecesinde bir saatte ölür. 80 derecede beş dakika yaşar. Fakat cerahat gibi hastalık mahsulü maddeler içinde 100 dereceye bile dayanır. Binde bir süblime mahlûlüne bir çeyrek, yüzde bir oksijenli suya bir kaç dakika, 60 derecelik alkole bir dakikadan fazla dayanamaz.

Yaptığı hastalıklar — Bütün cerahatlenmelerin % 71 ini istafilokok yapar. Bunlar arasında Füronkl (Bak: Füronkl), Şirpençe, deri ve deri altındaki abseler, Osteo-miyelit, cerahatli mafsal iltihapları, andokardit, miyokardit, perikardit; cerahatli zatülcenbler, çocukların bronkopnömonileri, cerahatli peritonitler, karaciğer abseleri, orta kulak iltihapları, bazı menenjitler, mesane iltihabı, kadın tenasül uzuvlarında iltihap ve abseler yapar. Diğer iltihap ve cerahatlenmelerde başka mikroplarla iştirak halinde bulunur. Bazı kan ufunetleri (Sepsis) hallerinde sebep budur.

Bu mikrobun zehirleri vardır. Bunlar hastalık yapmaya, cerahatlendirmeye, kanı eritmeye muktedirdirler.

Bulunduğu yerler — Deri, ağız, burun, idrar yolu, kadın haznesi gibi yerlerde bulunur. Kan ufuneti halinde kanda da bulunur. Hariçte suda, tozda, havada bulunur.

Muayene — Bu mikrop bir çok küçük yuvarlakların küme yapmasından teşekkül etmiştir. Manzarası üzüm salkımına benzediğinden bu ad verilmiştir. Cerahat bir cam üzerine sürülüp boyanırsa mikroskopta üzüm salkımı gibi görülür.

İSTREPTOKOK

İSTREPTOKOK = (Streptocoque) — İlk defa Pasteur ve Doléris tarafından lohusa

hummasına yakalanmış kadınların kanında bulunmuştur. Yılancık ve lohusa hummasının ve bir çok cerahatlenmelerin âmilidir.

Bu mikrop da bir çok yuvarlaklardan müteşekkildir. Fakat burada yuvarlaklar tesbih gibi dizilmişlerdir. Hasta uzuvlarda bu tesbihleri teşkil eden yuvarlak sayısı azdır. Halbuki mikrop sevdiği bir gıda içinde üretilirse zincir uzun olur. Hareketsizdir.

Vasıfları — Asitli muhitlerde bir kaç günde ölür. Halbuki kalevi muhitte daha çok. Hele kanlı vasatlarda aylarca yaşar. Kan serumu içinde ve kapalı olarak bir sene yaşayabilir.

Yaptığı hastalıklar — Yılancık, lohusa humması, flegmon, ektima, impetigo, septisemiler bazı anjinler; iptidaî ve talî bronkopnömoniler, cerahatli plöreziler, filebitler, cerahatli mafsal iltihapları, Osteo-miyelit, kulak iltihapları, bazı menenjitler ve bir çok uzuvların iltihapları. Harp yaraları içinde istreptokok vardır. Kızıl, kızamık, difteri gibi hastalıklarda iştirâk halinde bulunur.

Bulunduğu yerler — Deri, ağız, burun, gırtlak, nefes yolları; mide, barsak, hazne, idrar yolları içinde bulunur. Hastalık yaptığı her yerde vardır. Septisemi halinde kanda bulunur. Toz, toprak ve suda hele pis suda bulunur.

PNÖMOKOK

PNÖMOKOK = (Pneumocoque) — 1881 de Pasteur tarafından bulunmuş ise de Zatürrie yaptığını bulup çıkaran ve onu tarif eden Fraenkel'dir.

Bu mikrobun şekli mum alevine benzer. Yalnız çift olarak bulunur. Ve sivri uçlarından birbirine bakarlar. Hareketsizdir.

56 hararet derecesinde on dakikada ölür. 70 derecede bir kaç sâniyede ölür. Halbuki buzda 48 saat yaşar. Antiseptiklere hiç mukavemeti yoktur. Balgam içinde ise 35 - 140 gün yaşar. Tozlarda da çok yaşar.

Pnömokokların pek çok nevileri tarif edilmiştir.

Yaptığı hastalıklar — En başta Zatürrie gelir. Bundan başka, menenjit, zatülcenb, cerahatli peritonit, abseler, arteritler, Osteo-miyelitler, cerahatli kulak iltihapları, lohusa humması yapar.

Bulunduğu yerler — İnsanda ağız, burun, gırtlak ve nefes yollarında vardır. Hastalık halinde mayii dimağii şevkî, cerahatler, iltihaplı nesiçler; balgam içinde bulunur.

ANTEROKOK

ANTEROKOK = (Antérocoque) — Bir çok müellifler bunu bulmuşlarsa da onu en iyi inceleyen ve tarif eden 1899 da Thiercelin'-dir.

Mikroskopla bakıldığı zaman Pnömokok'a benziyen tarafları varsa da asıl Streptokok'a benzer. Hareketsiz bir mikroptur. Havasız yaşar.

Bu mikrop umumiyetle çok dayanıklıdır. Hele onu besleyen maddeler içinde aylarca yaşar. Bundan çıkan zehirler (Toxines) süzgeçten geçtikten sonra süzüntü mayi tavşana şırınga edilse onu öldürür.

Bulunduğu yerler — Ağızda, yemek yollarında, barsaklarda her zaman vardır. Maamafih hastalık yaparsa hasta olan her yerde bulunur.

Yaptığı hastalıklar — En başta barsak iltihapları yapar. Sonra barsakta yenilen gıdaların bozulmasından mütevellit zehirlenmelerde rol oynar. Bronkopnömoni, menenjit bile yapar. Böbreklerin yanındaki Huveyza denilen keseciklerin ve safra kesesinin iltihaplarında rol alır. Kana karışarak septisemi de yapabilir.

MENENGOKOK

MENENGOKOK = (Menengocoque) — Bu mikrobu 1886 da Weichselbaum bulmuştur. Bu zat mikrobu menenjitten ölmüş insanların beynindeki cerahatte bulmuştu. 1909 da ise Dopter sağlam insanların burun ve boğazında da bu mikrobu buldu.

Cerahatten alınıp da boyandığı zaman bu

mikrop yanyana duran iki kahve çekirdeğini andırır. Ekseriya cerahat hücrelerinin protoplazması içinde bulunur.

Dayanıklığı — Mikropların en dayanıksızlarından biridir. Soğuk, sıcak, ışık, kuruma tesirile çabuk ölür. 80 derecede iki dakika; 70 derecede beş dakika, 60 derecede on dakikada ölür. Oda hararetinde iki üç günde ölür. Bu mikroplar ancak 37 derecede iyi yaşayabilirler. Ağzı lâstikle kapalı tübler içindeki besleyici maddelerde bir kaç gün yaşayabilirler. Buz dolabında 4-5 günde ölür. Kurumaya hiç tahammülleri yoktur. Antiseptiklere de dayanamaz. İnsanda menenjit yapınca mayii dimağii şevkide, sağlam ve hastaların burun ve boğazındaki ifrazatta ve kanda bulunur.

Bu mikrobun yaptığı en mühim hastalık bulaşıcı menenjittir. Zaman zaman salgın yapar. Bu mikrobun A. B. C. D. diye dört tipi tarif edilmiştir.

Bu mikrobu muayene için ya mayii dimağii şevki alınır, santrifüj altında çevrilip dibine çöken tortu cam üstüne yayılıp boyanır ve mikroskopta muayene edilir. Yahut sağlam ve hastaların burun ve boğazından alınan ifrazat aynı şekilde cam üzerine yayılıp boyanarak muayene edilir.

GONOKOK

GONOKOK = (Gonocoque) — 1879 yılında Neisser tarafından keşfedilmiştir. Bu mikrop tıpkı menengokok mikrobuna benzer. Kahve çekirdeğine benzer çift mikroplardandır. Hariçte çok yaşayamaz. 55 derecede bir kaç dakikada ölür. Dışarıda 24 saat kendi haline kalsa ölür..

Yaptığı başlıca hastalık belsoğukluğudur. Mikrop girdikten üç gün sonra beyaz kirli renkte bir akıntı başlar. Bu akıntıdan alınır da muayene edilirse bol miktarda gonokok vardır.

Belsoğukluğuna yakalanan kimselerin dikkatsizliği yüzünden mikroplu ellerin göze sürülmesile gözde iltihap olur.

Gonokok kana karışarak septisemi yapabilir. Kalbe gider ve orada hastalık yapabilir.

Gonokok mafsallara giderek oralarda romatizmayı taklit eden iltihaplar yapar. Bu mikrobun toksini yani zehiri vardır. Ve hastalığı da bu zehirle yapar.

MALTA HUMMASI MİKROBU

MALTA HUMMASI MİKROBU = (Micrococcus Melitensis) — 1887 de Bruce tarafından keşfedilmiştir. Çok küçücük yuvarlaklardan ibarettir.

Dayanıklığı — Bulunduğu yere göre değişir. Gıda vasatlarında aylarca yaşar. Elbiselerde 15 - 48 gün yaşar. Suda bir haftadan fazla yaşayamaz. Sütte yirmi gün yaşar. İdrarda 80 gün yaşar, 60 derece hararette yarım saatte ölür. Asit feniğin yüzde bir mahlûlünde bir kaç dakikada ölür.

Bulunduğu yerler — Malta humması mikrobu hastaların vücudunun her tarafında vardır. Bilhassa kan, iç uzuvlar, dalak, karaciğer, böbrekte bulunur. Kanda ateşli zamanlarda ve ateşin en yüksek olduğu sırada bulunur. Barsak etrafında gömlek denilen iç yağlar arasındaki lenfa bezlerinde ve kemik iliğinde de vardır. İdrarda bol bulunur. Nadiren kazuratta da bulunur. İdrarda nekahete girdikten sonra bile vardır. Keçilerin de her tarafında bulunur. Bilhassa sütlerinde daima vardır.

Hastalık hayvanlardan insanlara keçilerin sütleri ve sütten yapılmış yoğurt, peynir gibi şeylerle geçer. İnsana ya mide, barsak yolile ve daha nadir olmak üzere nefes yollarile bulaşır.

PİYOSİYANUS

PİYOSİYANUS MİKROBU = (Bacille pyocyanique) — Bu mikrop 1882 de Gessard tarafından [mavi cerahat] denilen bir nevi yara cerahatinde bulunmuştur. Esasen lâtince Cyanus mavi renk demektir. Şimdi böyle mavi cerahatli yaralara pek az rastlanmaktadır.

Evsafı — Kısa künt basillerdir. Hareketleri aşikârdır. Gerek kültürlerde, gerekse dışarıda uzun zaman yaşar. Havalı ve havasız yerde yaşar ve ürer.

Yaptığı hastalıkları — Yukarıda da söylediğimiz gibi şimdi az rastlanan, yaraların mavi cerahatini bu mikrop yapar. Bundan başka Cochinchine ishalinde, çocukların barsak ilti-

kaplarında, nadiren kulak ilt habı, menenjit ve bronkopnömon-de rolü vardır.

Bu mikrobun kana karışarak hususî tipte bir septisemi yaptığına dair müşahedeler de neşredilmiştir.

Bulunduğu yerler — Normal olarak insanın barsağında, derisinde bulunabilir. Sularda, havada, toprakta bulunur.

Hastalık halinde, yaraların mavi cerahatinde ve septisemi yaparsa kanda, dalakta bulunur.

ŞARBON

ŞARBON MİKROBU = (Bacteridie Charbonneuse) — 1850 de Rayer ve Davane bunu, Şarbondan ölen koyunların kanında bulmuşlar, fakat şarbonun mikrobu olduğunu kesin olarak tebarüz ettirememişlerdir. 1876 da Koch bunun bütün hususiyetlerini bulup çıkarmıştır.

Vasıfları — Bu mikrop hastalanmış uzviyetin (insan veya hayvan) kanında ve muhtelif uzuvlarında bulunur. Üzeri iki nihayetleri kesilmiş gibi köşeli olarak görülür. Harekətsizdir. Mikroplar tek olarak veya zincir teşkil ederek bulunur. O zaman uzun iplik gibi görülürler. Havanın oksijenile temasa gelince mikrop tohum (spor) yapar. Böylelikle mikrop uzun zaman dayanmak ve neslini idame etmek imkânını bulur.

Asıl Şarbon mikrobu 55 derecede kırk dakikada, 50 derecede bir saatte, 75 derecede iki üç dakikada ölür. Buna mukabil sıfırın altında seksen dereceye bile tahammül eder. Halbuki tohumlar (sporlar) 95 derece ratıp hararete on dakika, yüz dereceye 3-4 dakika dayanabilmektedir.

Kan veya albüminli maddelerde kurutmaya 60 gün bile dayanabilir. Bu mikroplar antiseptiklere dayanamazlar. Tohumları ise meselâ binde bir süblime maklûlünde 2-3 gün yaşayabilir. Toprağın altında senelerce yaşar. Suda bir sene yaşar.

Yaptığı hastalık — Mikrobun girdiği yere göre Şarbon hastalığı şekil alır. En çok karakabarcık = Pustule maligne denilen sivilceyi yapar. Bu da derideki bir sıyrıktan falan mikrop girince olur. Sivilcenin etrafı da adamakıllı şiştiğinden buna Oedème malin derler. Boğaza rastlarsa insanı boğacak kadar şişer.

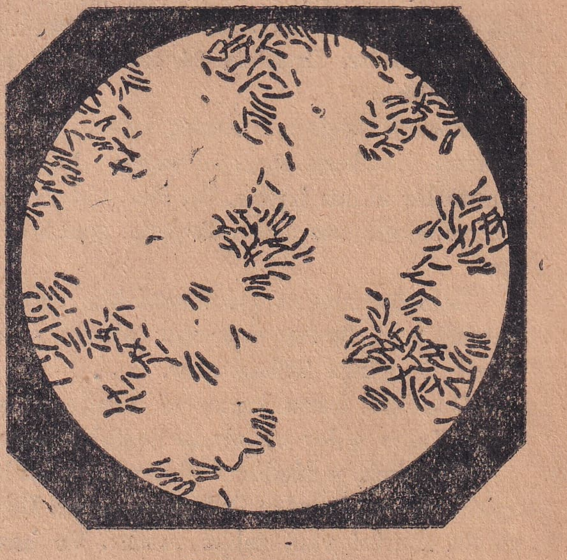
Mikrop kana karışarak septisemi yapabilir. Bazan zatürree, bazan da mide, barsak iltihabı yapar.

Hayvanlarda da bu mikrop hastalık yapar. Ve çok ölüme sebep olur. Çobanlar buna dalak hastalığı derler.

DİFTERİ

DİFTERİ MİKROBU = (Bacile diphterique) — 1883 de Klebs tarafından tarif, bir yıl sonra da Löffler onun bütün vasıflarını ortaya koydu. Bu yüzden mikroba Löffler basili de derler.

Vasıfları — Kısa, orta ve uzun şekilleri olan bir basildir. Bu mikrop haricî tesirlere oldukça dayanıklıdır. Albüminli vasatlarda aylarca yaşayabilir. Mayi bir muhitte 55 dereceye bir kaç dakika dayandığı halde, kurumuş olursa 95 dereceye bile dakikalarca dayanır. Güneş ziyasında bir kaç saat, sun'î ziyada ise uzun müddet canlı kalır. Antiseptiklere hiç dayanamaz. Yüzde bir asitfenik mahlûlü içinde bir kaç sâniyede ölür. Fakat boğazdan alınan (yalancı zar) denilen beyaz zarlarda uzun müddet yaşar. Hele karanlıkta olur ve bu zar kurumuş olursa aylarca yaşar. Çamaşırlarda da uzun müddet canlı kalır. Çocuk oyuncaklarında da uzun müddet yaşayabilir. Tozlarda da aylarca kalır.



Difteri mikrobu.

Bulunduğu yerler — Difteri iltihabı olan burunda, boğazda, hattâ deri ve gözdeki (yalancı zarlar) da vardır. Hastalığın devamı müddetınce mıkrop da yaşar. Nekahette bile yine mikroba rastlanır B r çok sağlam kimseler de hastalanmadıkları halde mikrop taşıyıp başkalarına verebılirler.

Bu mikrobun zehiri (toksini) — Bu mikrop hastalık yerinde oturup kana zehir ni vererek umumî hastalığı yapar.

Ateş, ağrılar, kalb ve vücudun diğer yerlerindeki ârızaların husulünden bu zehir mesuldür.

Bu mikrobu, aramak için hastanın, meselâ boğazındaki zar alınır. Bir cam üzerine sürtülür. Sonra boyanıp mikroskopta muayene ed lir. Eğer kanaat hâsıl olmazsa bu şüpheli maddeler, mikrobun üreyebileceği vasatlara ekilir. 6-24 saat sonra tipik mikrop üreyerek sonra kuvvetini kaybeder.

RUAM MİKROBU

RUAM MİKROBU — İlkönce 1881 de Bouchard, Capitan ve Charrin taraflarından Ruam'a yakalanmış b r insanın absesinde görülmüş ve sonra eşeğe aşılanarak onda da ruam husule getirilebilmiştir. Aynı şey kobayda da olmuştur. Beygirin ruamında da aynı mikrop bulunmuştur. Az sonra Löffler ve Schutz aynı şeyi bulmuşlar ve mikrobu sâf olarak elde etmeeğ ve vasıflarını tarife muvaffak olmuşlardır.

Vasıfları — İki uçları yuvarlak bir mikroptur. Uzunluğu verem mikrobu kadardır. Fakat kalınlığı ondan biraz fazlacadır.

Bu mikrop haricî tesirlere pek dayanamaz. Hattâ kültürü yapıldığı zaman uzun müddet yaşayamaz. 55 derecede beş dakikadan fazla yaşayamaz. Cerahat çinde ise kaynatınca beş dakıkada ölür. Güneş ışığında 24 saatte ölür. Kuruyunca da pek çabuk ölür. Yalnız kan ve cerahat içinde kurursa b raz daha çok yaşar. Mutat antiseptikler onu bir kaç dakikada öldürür. Krezol ve Koreç-kaymağı sür'atle öldürür. Kadavralarda öteki mikropların faaliyeti karşısında çabuk mağlûp olur. Taze mıkrop kültürleri çok tehlikelidir. Bir hafta sonra kuvvetini kaybeder.

Bunun öldürülmüş mikrobunun hayvanlara şırınga edince onun ölümüne sebep olması, mıkrobun bir zehri olduğunu gösterir. Bu zehire Malléine denir. Pratikte hayvanların ruamlı olup olmadığını anlamak için bu Malléine'den faydalanılır.

Bu mikrop hayvanlarda, bilhassa ahır hayvanlarında bulunur. Onlardan hastalık insana da geçebilir.

İnsanlardan en çok yakalananlar, seyisler, baytarlar ve bakteriyologlardır. Memleketimizde de bu hastalığa kurban gitmiş ilim adamlarımız vardır.

Hayvanlardan en çok yakalanan eşek, katır ve beygirdir. Bilhassa eşekler çok çabuk yakalanır. İnsanda mikrop kana karışarak septisemi yapar. Onun için hayvanla teması olanların çok dikkatli olmaları lâzımdır. Zira bu hastalık, hiç affetmeden öldüren bir hastalıktır. Şüpheli hayvanlar derhal öldürülmeli, cesetleri üzerine kireç-kaymağı veya chlorure de chaux dökülmelidir. ([Bak: Ruam].

TİFO MİKROBU

TİFO MİKROBU = (Bacille typhique) — İlk defa 1880 de Eberth tarafından keşfedildiği için buna Eberth basili de derler.

Vasıfları — Bu mikrop bir milimetrenin binde ikisi, üçü uzunluğunda uçları künttür. Kalınlığı da bir milimetrenin binde yarımı kadardır. Bu mıkrop çok hareketlidir. Etrafında incecik bir çok kılları vardır.

Hoşlandığı gıda maddeleri (bilhassa safralı et suları) içine ekilirse kolayca çoğalır ve haricî tesirlere mukavemet eder. Hararete mukavemeti azdır. 60 derecede 20 dakikada ölür. 53 derecede bir saat yaşayabilir. Halbuki soğuğa daha dayanıklıdır. Buzda 103 gün yaşar.

Güneş ziyasında çabuk ölür. Berrak bir su içinde güneş ziyası onu 4-5 saatte öldürür. Bulanık suda da 8-9 saatten fazla yaşayamaz. Toz toprakta kurumuş olarak 1-2 ay yaşayabilir.

Binde bir süblime mahlûlünde yarım saatte ölür. Âdi suda uzun müddet (üç ay) yaşayabilir. Toprakta ise sekiz ay yaşayabilir.

Yaptığı hastalık — Bu mikrop Tifo hastalığı yapar. Bundan başka Menenjiti taklit eden Meningo-typhus, Pnömoniyi taklit eden Pneumo-typhus gibi hastalıkları yapar.

Bazı mide bozuklukları ve sarılıklar da yapar.

Tifo mikrobunun bir zehiri, toksini vardır.

Bulunduğu yer — Hastalık esnasında kanda, idrarda, kazuratta, hattâ terde bile bulunur. Hastalık geçtikten sonra uzun müddet kazuratta kalır. Bu sebeple hastalık geçirenler etrafları için tehlikeli olurlar. Bundan başka hastalık geçirmiyenlerde de kazuratta tifo mikrobu vardır. Hariçte, sularda, toprakta bulunur. Sular hastalık intkali için mühim bir memba teşkil eder. Bundan başka (bilhassa memleketimizde) lâğım sularile mülevves gübrelerle bostanlarda sulanan sebze ve pişmeden yenen şeylerden de hastalık geçebilir.

Sütün de kaynamadan kullanıldığı takdirde hastalık membaı olması mümkündür. Hayvanlarda hastalık yapmaz.

PARATİFO MİKROPLARI

PARATİFO MİKROPLARI = (Bacilles paratyphiques) — Eskidenberi biri A, öteki B olmak üzere iki türlü Paratifo mikrobu tarif edilmiştir. Bunları ilkönce 1896 da Achard ve Bensonde, daha sonraları da Schottmüller tarif etmişlerdir.

En doğru olarak A Paratyphus mikrobunu bir cins ve B Paratyphus ile öteki gıdaî zehirlenme mikroplarını da Salmonella gurubu diye ayrı bir cins olarak almak daha doğrudur.

Paratifo A mikrobu — İnsanda bazı sarılıkları ve asıl paratifo A hastalığını yapan mikroptur.

Vasıfları — Tifo mikrobuna benzer. Çok hareketlidir. Etrafında 4-6 tane tüyü vardır. Spor denilen tohumu yoktur.

Kültürlerde 1-3 ay yaşayabilir. 60 derecede 1-5 dakikada ölür.

Bulunduğu yer — Hastaların kanında, nesiçlerinde, bilhassa safra kesesinde bulunur. Bazan barsaklarda da bulunur. Zehir ifraz eder.

SALMONELLA GURUPU

Paratifo B mikrobu = (Bacille Paratyphique) — İnsanda Paratifo hastalığını yapan mikroptur. Salmonella gurupunda Papağan hastalığı, gıdaî zehirlenmeler de vardır.

Vasıfları — Tifo ve Paratifo A nın kine benzer. Kültürlerde çok dayanıklıdır. Altı ay hattâ bir yıl yaşayabilir. Hararete mukavemeti azdır. 60 derecede beş dakikada ölür.

Yaptığı hastalık — İnsanda Tifoyu veya mide bozukluğunu andıran hastalıklar yapar. Bu mikrobun toksinleri vardır.

Bulunduğu yerler — Hastalarda kanda, bütün uzuvlarda, barsakta ve idrarda bulunur. Gıdaî zehirlenmelerde barsaklarda bulunur. Sarılık, abseler yapar. Sağlam insanlarda da barsaklarda bulunur.

Bu mikrobun bir çok mide ve barsak bozukluklarında görülmesi dikkate şayandır. Sucuk, pastırma ve konservelerde bulunur.

KOLİ BASİL = Colibacille) — İlk defa 1885 te Escherich tarafından yeni doğan çocukların kazuratında bulunmuştur. İnsan barsağında (bilhassa kalın barsakta) daima bulunur. Bu mikropların çeşitli adları vardır: Colibacille, Bacterium Coli, Bacillus Coli Communis, Bacille d'Escherich gibi.

Bu mikrop insan ve hayvan barsağında, lâğım sularında kazuratta daima vardır. İnsanda tuzsuz ve hattâ faydalı olarak dururken bazan da hastalık yapacak duruma geçiverir.

Vasıfları — Şekil itibarile tifoyu andırır. Fakat hareketi onun kadar değildir. Maamafih çok hareketli ve bazan da tamamen hareketsiz olduğu vakidir. Etrafında 4 - 6 tane tüyü vardır. Tohumu yoktur. Hararete dayanıklığı tifonunki kadardır.

Yaptığı hastalıklar — Koli basil mevziî veya umumî hastalıklar yapar.

Yaptığı mevziî hastalıklar şunlardır: Çocuk kolerası, meme çocuklarının ishalleri, apandisit, bademcik iltihabı, karaciğer absesi, safra yolları iltihabı, sarılıklar, safra kesesi iltihabı, mesane iltihabı, piyelit, idrar yollarının iltihapları, rahim iltihapları, yumurtalık iltihapları, zatülcenp, andokardit, perikardit, flebit, menenjit, kemik iltihapları, flegmon, gazlı flegmon.

Koli basilin yaptığı umumî hastalık Septisemidir [Bak: Septisemiler]. Bunun olabilmesi için de önce mevziî bir hastalık mihrakı lâzımdır. Orada umumileşir. Koli basiller kanı istilâ eder.

Zehiri — Bu mikrop et suyunda üretildikten sonra bu et suyu mikrop süzgeçlerinden süzülse mikroplar süzgecin üstünde kalır. Süzülen mayi hayvanlara şırınga edilirse onları zehirler.

Bulunduğu yerler — İnsanın barsakları mutat ikametgâhıdır. Kazuratta bulunur. Lâğım sularında da vardır. Bittabi hastalık yaptığı zaman hasta olan nescin her yerinde bulunur. Bunun yaptığı umumî hastalığa Colisepsis derler. Son zamanlarda bir kadın görmüştüm. İki üç ay ateşi devam etmiş ve bütün incelemelere rağmen ne olduğu bir türlü anlaşılamamıştı. Ben hastanın idrarını mikrop üretme vasatlarına ektim. Mikrop üredi. Koli basil olduğu anlaşıldı ve ondan yaptığım aşı ile de hasta kurtuldu.

DİZANTERİ MİKROBU

DİZANTERİ MİKROBU — Dizanteri kalın barsağın hususî tipte bir iltihabıdır. Sebebi ikidir: Biri amib, diğeri basil. Biz şimdi basilden bahsedeceğiz.

Bu mikrop ilk defa 1888 de Chantemesse ve Widal tarafından tanınmış ise de onu en iyi tetkik eden Shiga'dır.

Sonraki incelemelerde dizanteri mikrobunun tek olmayıp çeşitleri olduğunu göstermiştir. Salgın yapan asıl meşhur mikrop Shiga cinsidir. Eskiden yalancı dizanteri sanılan diğer tipler de hakikî dizanteri yaparlarsa da salgına pek meyilleri olmayıp tek tük vak'alara sebep olurlar. Maamafih ara sıra salgın da yaparlar. Bunlar da Flexner, Hiss, Strong tipleridir.

Dizanteri mikrobu, tifo mikrobundan biraz daha kalındır, ayni uzunluktadır. Uçları yuvarlaktır. Hareketi yoktur. Fakat kendi mihveri üzerinde yuvarlanır.

Vasıfları — Dayanıklığı azdır. Üretildiği zaman 3 - 4 hafta kadar yaşıyabilir. Haricî müessirlere karşı çok hassastır. Kaynatılırsa birkaç dakikada ölür. Soğukta iki ay yaşar. 58 derecede ölür. Kurutma ve güneş ziyası da onu öldürür. Güneş ziyasında yarım saatte ölür. Karanlık ve rütubetli yerlerde çok yaşar. Kazuratla harice çıktığı zaman başka mikropların tesirile iki üç günde mahvolur. Temiz memba suyunda 6 - 7 günde ölür. Pis memba suyunda 10 - 15 günde ölür. Fakat bu pis iken takim edilmiş sudadır. Yoksa alelâde pis suda daha az yaşar.

Yaptığı hastalıklar — Dizanteri basilerdir.

Bu mikrobun zehiri vardır. Yani mikrop üretilmiş mayi süzülürse süzüntüde zehir bulunur.

Bulunduğu yer — İnce barsakta bulunsa bile asıl kalın barsakta oturup yara yapar ve orada kana sevkettiği zehirile insanı hasta eder. Kazuratla dışarıya bol miktarda basil çıkar. Bazan bu mikroplar sulara karışır veya yiyecekleri bulaştırır. Böylelikle dizanteri salgınları olur.

ENFLÜENZA

ENFLÜENZA — 1890 da Pfeiffer tarafından Enflüenzalıların balgamında bulunmuştur. Uzun zaman gribin âmili olarak sanılmış ve sonra bu fikir reddedilmiştir.

Bu mikrop kısa ve cılızdır. Denilebilir ki mikroskopla görülebilen mikropların en küçüğüdür.

Vasıfları — Kanlı gıdaları sever. Orada bile 10 - 15 günden fazla yaşıyamaz. Kurursa iki saatte ölür. 56 derecede çarçabuk mahvolur. Balgam içinde iki hafta kadar yaşar.

Bunun bir zehiri olduğu sanılıyor.

Yaptığı hastalık — Sağlam insanların bile burun ve boğazında misafir olarak yaşar. Bu mikrop Enflüenzanın asıl mikrobu değilse bile bu hastalıkta faaliyete iştirak ettiği muhakkaktır.

WEEKS MİKROBU

WEEKS MİKROBU — Önce Weeks, sonra da Morax sarî bir göz iltihabının akıntısında bu mikrobu bulmuşlardır. Şekli Enflüenza mikrobuna çok benzer. Birçok kitaplarda buna Weeks-Morax basili derler.

Çok kısa ve incecik bir mikroptur. Hareketi yoktur.

Bu mikrop gözün üstünü örten ve eski tıb dilinde Munzamme, şimdi ise Konjonktiva denilen zarda bir iltihap yapar ki, bu iltihap insandan insana geçer.

BOĞMACA MİKROBU

BOĞMACA MİKROBU — 1906 da Bordet ve Gengou tarafından boğmacalıların balgamında bulunmuştur.

Vasıfları — Beyzî şekilde küçük bir mikroptur, bu mikrobun dışarıda ne kadar yaşadığını bilmiyoruz. Fakat insandan insana geçerek boğmaca yaptığına göre oldukça yaşıyor.

Yaptığı hastalık — Boğmacadır.

YUMUŞAK ŞANKR MİKROBU

YUMUŞAK ŞANKR MİKROBU - Bacille du chancre mou — Bu mikrop ilk defa Ducrey tarafından keşfedilmiştir.

İki uçları yuvarlak kısa bir mikroptur. Bu mikroba yaptığı yaranın cerahatinde rastlanılmıştır. Bu cerahat içinde başka cerahat mikropları ve bilhassa Stafilokok ile birlikte bulunur. Maamafih yaranın iç kısımlarına kadar girdiği de vakidir. Bundan başka kasıkta şişirdiği bezelerde de raslamak mümkündür. Fakat azdır.

Yaptığı hastalık: İnsanda iki türlü şankr olur: Biri sert, diğeri yumuşak. Sert olan frengiden olur [Bak: Frengi]. Öteki ise şimdi bahsettiğimiz Ducrey basilinden olur. Bu hastalık tenasül nahiyesindeki bir sıyrıktan giren mikropla olur. Mikrop girdikten yirmi dört saat sonra hastalık baş gösterir. Açılan cerahatli yara beş kuruşluk kadardır. İki parmak arasında sıkılırsa yumuşak olduğu görülür. Yara çıktıktan sonra kasıktaki bezeler de şişer.

KOLERA MİKROBU

KOLERA MİKROBU — Bu mikrop meşhur âlim Robert Koch tarafından 1885 de koleralıların pisliğinde keşfedilmiştir.

Bu mikrop bir milimetrenin binde birbuçuğu kadar uzunlukta ve binde yarımı kadar kalınlıktadır. Bir ucu kıvrık olduğundan Bacille Virgule de derler. Bu mikrop fevkalâde hareketlidir. Kılları da vardır. Bu kıl uçlarından birindedir. Bazan iki tane de olur. Nadiren daha fazla da olabilir.

Antiseptiklere karşı tahammülü azdır. On binde bir süblime mahlûlü, yirmi beş binde bir kinin veya göztaşı mahlûlleri, hattâ mide suyundaki klor asidi bile onun katilidir. Onu üretmeye mahsus bir yere ekildikten sonra havasız ve karanlıkta muhafaza edilirse üç dört ay yaşıyabilir. Fakat hava, kuruma ve ışık karşısında vaziyet böyle değildir: ışık onu bir saatte mahveder. Kuruma üç günde öldürür. Tozlarda dört günden fazla yaşıyamaz.

55 derecei hararette yarım saatte, 60 derecede beş dakikada, kaynatılırsa saniyede ölür. Kazurat içinde bir iki gün yaşar. Rutubetli bahçe toprağında 120 gün yaşar. Sularda bir ay kadar yaşadığı görülmüştür.

Bulunduğu yerler: Kolera mikrobu insanın ince barsağında yerleşir ve orada fevkalâde çoğalır. Pislik içinde, barsak hücreleri içinde ve arasında, kusmukta vardır. Hasta olmıyan sağlam insanların barsağında da bulunabilir. Bunlara mikrop taşıyıcı mânasına Porteur denir. Hastalık geçirenlerin veyahut hasta ile temas

eden sağlamların barsağında uzun müddet yaşarlar.

Yaptığı hastalık: İnsan kolerasını bu hastalık yapar. Hastalık Asyada ve bilhassa Hindistanda daima vardır. Memleketimizde Birinci dünya harbindenberi yoktur.

Bu mikrobun bir zehiri (toksini) vardır ve bu toksin vücudü zehirler.

VEBA MİKROBU

VEBA MİKROBU — 1894 de Yersin tarafından vebaya tutulanların hıyarcıklarında keşfedilmiştir.

Bu küçücük basil ile kokus arasında yâni Coccobacille şeklinde beyzî, uçları yuvarlak bir mikroptur. Uzunluğu bir milimetrenin binde ikisi, genişliği de binde biri kadardır.

Vasıfları: Dayanıklığı azdır. 60 derecei hararetde bir saat, 100 derecede bir dakikada ölür. Güneş ışığında üç saatte ölür. Soğuğa dayanıklığı ise daha fazladır. Antiseptiklere ise dayanamaz. Yüzde bir asitfenik, binde bir süblime ve kireç kaymağı onu birkaç dakikada öldürür. Asitlerin binde bir mahlûlünde de hemen ölür. Kurursa birkaç saatte ölür. Halbuki cerahatte ve balgamda uzun yaşar. Islak toprakta aylarca yaşar. Kadavralarda (20-30) günde ölür.

Veba mikrobunun toksini vardır.

Bulunduğu yerler: İnsanda pirenin ısırdığı yerde küçük siyah bir kabarcık olur ki mikrop burada vardır. Ondan sonra bu kabarcığa yakın olan bezeler şişer. Bunlara hıyarcık derler bunların içinde mikrop bol miktarda vardır. Hastalığın kana geçip septisemi yaptığı şekillerde mikrop kanda da bulunur. İdrara da geçebilir, iç uzuvlarda bulunur. Vebanın zatürree şeklinde ise balgamda bol miktarda bulunur. Bu sebeple bu şekilde veba çok sarîdir. Kazuratta da veba mikrobuna rastlanır. Hıyarcık patladıktan sonra orada mikrop azalır. Fakat balgamda devamlı olarak kalır.

Hastalık önce farede olur. Fareler üzerindeki pirelerle insanlara geçer. Gerek farede gerek pirede mikrop vardır.

TETANOHZ MİKROBU

TETANOZ MİKROBU (Bacille du tetanos) — Bu mikrop 1883 de Nicolaier tarafından keşfedilmiştir.

Bu mikrop ince uzundur. Uzunluğu bir milimetrenin binde üçü dördü kadar kalınlığı ise milimetrenin binde yarımından azdır. Havasız yerde hafif hareketi vardır. Fakat Spore denilen tohumları teşekkül ettikten sonra hareketsizdir.

Bu mikrop iki şekilde bulunur: Sporlu, sporsuz. Spor halinde çok dayanıklıdır. Kapalı bir kap içinde ve rutubetli olarak kaynatmıya 4-5 dakika, 80 dereceye altı saat dayanır. Albüminli bir madde (meselâ kan) içinde kurumuş olarak kalınca 40 derecede on beş dakika tahammül eder.

Havasız bir yerde ve karanlıkta yıllarca yaşar.

Bulunduğu yerler: Tetanoz mikrobu herhangi bulaşık bir yarada bulunabilir. Kana geçmez. Hariçte bilhassa gübreli topraklarda çok bulunur. Hele ahırlarda fazladır. Bu topraklara bulaşmış gübrenin tozları harice yayılarak her şeyi bu hale sokabilir. Eşyalar, nebatlar üzerine konan bu tozlarda tetanoz sporu yıllarca kalır.

Yaptığı hastalık: Mikrop herhangi bir yaradan hattâ sıyrıktan girebilir. Bu takdirde orada yerleşir. Ve katiyen vücude yayılmaz. Yerleştiği yerden zehirlerini vücude yollar. Bu zehirin gidiş yolu sinirlerin boyudur. Oradan beyne kadar çıkarak tetanoza mahsus ârazları verir. Tetanozun vücude yayılması ve bütün uzuvlarda bulunması istisnaî bir şeydir.

GAZLI GANGREN MİKROBU

GAZLI GANGREN MİKROBU - (Vibrion septique) — Eskiden yaraların gazlı gangrene çevirmesi bir facia halinde devam edip giderdi. Fakat şimdi hekimlik ilerlediği için artık bunlar istisnaî olarak görülüyor.

Bunu yapan Vibrion septique mikrobu 1875 de Pasteur tarafından görülmüş ve fakat asıl gazlı gangren yaptığı 1884 de Chauveau ve Arloing tarafından gösterilmiştir.

Bunlar uzun mikroplardır. Uzunlukları bir milimetrenin binde 3-15 i kadar kalınlıkları da milimetrenin binde yarım ilâ biri kadardır. Bunlar tek başlarına olabileceği gibi uç uca zincirvari dizilmiş de olabilirler.

Hareketlidir. Yürürken kanın kırmızı yu-

varlaklarını iterek kakarak ileriler. Bu mikrobun üstünde pek çok kılları vardır. Bu kıllar çok uzundur. Bu mikrobun Spore denilen tohumları vardır. Bu tohumlar mikrobun içinde peyda olur. Tohumlu kısmı şişkin görülür.

Dayanıklığı: 100 hararet derecesinde birkaç dakikada ölür. 90 derecede 10-15 dakikada, 80 derecede yarım saatte ölür. Eğer mikrop kurumuş olursa 120 derecede kaynatmak lâzımdır.

Yaptığı hastalık: Gazlı gangren yapan mikropların en esaslısı vibrion septiktir. Yaralara girince bu mikrop orada gaz yaparak şişirir.

Hariçte suda ve toprakta tohumları bulunur. Bunlar yara ile temasa gelince orada tohumdan mikrop çıkar ve gazlı gangreni yapar.

Mikrop en ziyade deriden girer. Eskiden tıpta temizlik usulleri malûm değilken ameliyat esnasında olurdu. Şimdi fena şeraitte yaralanmış ve iyi bakılamamış yaralarda, bilhassa köylerde olmaktadır.

Bu mikrobun da bir zehiri (toksini) olduğu düşünülüyor. Ve bu elde edilmiştir. Bu zehir hastaların kanına karışarak gazlı gangrende felâketi mucip olur.

FÜZİFORM MİKROBU

FÜZİFORM MİKROBU - (Bacille fusiforme) — 1896 da H. Vincent tarafından keşfedilmiştir. Bu basil ortası kalın uçları sivri olmak üzere mekiğe benzer.

Uzunluğu milimetrenin binde 4-8 i kadardır. Kalınlığı ise milimetrenin binde biri kadardır. Ekseriya düz bazan hafifçe kıvrıktır. Bazan çok kısa bazan da çok uzun olabilir. Cerahatte bulunduğu zaman yalnız değildir. Beraberinde Plaut'ın keşfettiği bir (spril) yani helezonî bir mikrop vardır.

Füziform basili çok hareketlidir. Bazı bilginler ise bunun hareketsiz olduğunu söylerler. Bu mikrop ve beraberindeki spril hayatları müşterek mikroplardandır. Bunlar ağız içinde yanardağ ağzı gibi oyuk, içi cerahatli bir yara yaparlar ki bu yaraya angine de Vincent denir. Bundan başka diş apselerinde, bir defa beyin, bir defa da akciğer apsesinde görülmüştür. Bu mikrop ağızda misafir olarak bulunur. Fakat ağızda yanma, yaralanma, sıyrık gibi birşey bulunduğu zaman faaliyete geçer.

VEREM MİKROBU

VEREM MİKROBU - (Bacille tuberculeux) — İlkönce Villemin veremin mikroplu ve bulaşıcı bir hastalık olduğunu ileri sürmüştü. Fakat mikrobu bulup çıkaran 1882 Robert Koch olmuştur. Bu yüzden bu mikroba Bacille de Koch da derler.

Bu mikrobun insanda, sığırda ve kuşlarda hastalık yapan çeşitleri varsa da bunlar aslında ayrı ayrı mikroplar olmayıp aynı mikrobun muhtelif hayvan uzviyetlerine göre hususiyet kazanmasından ileri gelmektedir.

Koh basili daima aynı kalınlıkta ise de hep aynı uzunlukta değildir. Kalınlıkları milimetrenin binde yarımından azdır. Uzunlukları ise binde bir buçuk ile dördü arasındadır. Bu mikrop bazan sıraya dizilmiş noktalar halinde de görülür.

Verem mikrobu hareketsizdir. Kılları yoktur. Tohum yapmaz.

Dayanıklığı: Sevdiği bir yiyecek içinde aylarca yaşar. İçinde bulunduğu muhite göre hararete dayanıklık derecesi değişiktir. Kuru iken yaşa nazaran daha dayanıklıdır. 70 derecede on dakika yaşar, Kurumuş olursa biraz daha çok dayanır: Kurumuş olarak 100 derecede bile kolay ölmez. Sütte 70 derecede on dakika, 80 derecede beş dakikadan fazla yaşıyamaz. Memesinde verem olan inekten alınan sütte verem mikrobu daha dayanıklıdır. Kurumuş balgam içinde 18 gün karanlıkta, 15 gün aydınlıkta kalırsa ölür. Suda yetmiş gün yaşar.

Antiseptiklere dayanıklığı azdır. Balgam içinde olursa daha dayanıklıdır. Asitfeniğin yüzde bir mahlûlü bir dakikada öldürür. Altunun siyanürlü mürekkebi iki milyonda bir bile olsa onu öldürmeye kâfi gelir

Yaptığı hastalıklar: Malûm olduğu üzere bu mikrop verem hastalığının sebebidir. Verem deyince halk arasında akciğer veremi anlaşılıyor. Halbuki verem mikrobunun vücutte hastalık yapmadığı uzuv yoktur: Akciğerler, onu örten Plevra zarı, kalbin zarları, beyni örten zarlar, karnın içini örten periton zarı, kemikler, mafsallar, deri, bezeler, göz, kulak, burun, boğaz, gırtlak, böbrek, mesane, barsaklar, hattâ

mide ve karaciğer velhasıl her yerde verem hastalığı olabilir. Verem mikrobu kanda dolaşarak septisemi yapar ki tifoya benzediğinden dolayı buna Typhobacillose derler.

Bulunduğu yerler: Vücutta verem hastalığı nerede varsa orada verem mikrobu bulunur. Hasta olan yerle dışarısı arasında rabıta olursa oraya da çıkar. Meselâ akciğer vereminde balgamda koh basili vardır. Böbrek vereminde idrarda, barsak vereminde kazuratta, kemik vereminde veya mafsal vereminde, cerahatte bulunur. Bezeler akarsa o akıntı içinde de bulunur. Bunlar soğuk apse yaparsa o apsenin cerahatinde vardır. Zatülcenp veya peritonit olunca toplıyan suda veya serahatte de vardır.

Verem mikrobunun zehiri: Bu mikrop bir toksin ifraz eder ki buna Tüberkülin (Tuberculine) derler. Koch'un bu zehirden şifa umduğu ve onunla hastaları tedaviye kalktığı malûmdur. Şimdi bununla tedavi yalnız göz, kemik veremi gibi şeylere münhasır kalmıştır. Fakat teşhis için kullanılmaktadır, ki buna Pirquet teamülü derler.

CÜZAM MİKROBU

CÜZAM MİKROBU - (Bacille de la lèpre) — Bu mikrobu Hansen keşfetmiştir. Cüzamlıların ifrazatında mebzul miktarda bulunur.

Bu mikrobun uzunluğu milimetrenin binde 5-6 sı kadar kalınlığı da binde yarımı kadardır. İnsanda lepre yaralarını yapar. Cüzama halk dilinde miskin illeti de derler.

Bulunduğu yer insanda hastalık yuvası içindedir. Bilhassa burun içinde çok bulunur. Bu mikrop birçok evsafı itibarile verem mikrobuna benzer.

FRENGİ MİKROBU

FRENGİ MİKROBU (Spirochète de la syphilis) — 1905 te Schaudinn tarafından keşfedilmiştir. Buna Spirochaeta pallida veyahut Treponima pallidum, Spirillum Shaudinni denir.

Taze olarak muayene edildiği zaman helezonvari kıvrıkları olan ince uzun bir mikroptur. Uzunluğu milimetrenin binde 6-15 i, kalınlığı milimetrenin binde yarımının yarısı kadardır. Kıvrımları 6-12 tanedir. Kendisi yassı olmayıp dairevîdir.

Bu mikrobu âdi mikroskopla görmek kabil değildir. Ultramicroscope ile bakmalıdır. Mikrop insanda ve maymunda frengi hastalığını yapar. [Bak: Frengi].

Mikrobun hariçte dayanıklığı pek azdır. Hiçbir şey yapılmasa şöyle bırakılsa bile ölür. Vücutta ise yıllarca yaşar. Hastalık insandan insana temasla geçer. Vücude girmesi için derideki en ufak bir sıyrık dahi kâfidir.

HUMMAYİ RACİA MİKROBU

HUMMAYİ RACİA MİKROBU (Spirille de la fièvre récurrente) — 1868 de Obermeier bu hastalığa yakalananların kanını muayene ederken orada bir spirille bulmuştur. Uzunluk ve kalınlığı frengi mikrobuna benzer. Taze iken çok hareketlidir.

Bu mikrop ,hastaları ısıran tahta kurularının sağlam insanı da ısırmasile insandan insana naklolunur.

Yaptığı hastalık hummayi raciadır. Yâni bir hafta ateşli geçtikten sonra ateş düşüp 3-5 gün ateşsiz kalarak tekrar ateşi yükselten bir hastalıktır. Ateşli nöbetler birkaç defa tekrarlayabilir.

AMİPLER

AMİPLER (Les amibes) — Amiplerin birçok çeşitleri vardır. Bunların ağızda, kadın tenasül uzuvlarında yaşıyan ve insan kalın barsağında hastalık yapmayan cinsleri olduğu gibi amipli dizanteriyi yapan şekli de vardır.

Dizanteri amibi: Buna Amoeba dysenteria veya entamoeba histolytica da derler. Bu son ad, amipin barsak duvarında kuyu gibi oyarak yara açmasından dolayı verilmiştir.

Amipler başlıca hareketli ve kistli olmak üzere iki halde bulunur.

Hareketli şekiller: Az çok beyzî ve fakat daima hareketli olduğundan kenarları intizamsız olan bu parazit, milimetrenin binde 20-25 i kadardır. Protoplazması iki kısımda yapılmıştır: Dış ve iç. Dış kısım hareket esnasında yaptığı kol ve bacak salıverme ile amipin bir yerden bir yere hareketini temin eder. İç kısım hareketsizdir. İçinde nüvesi ve yutulmuş mikrop, kanın alyuvarları, bazı gıda bakiyeleri filân bulunur.

Kist şekilleri: Bunlar dairevîdir. Etraflarında kenarlarını çerçeveleyen çift halka vardır. Ortada 1-4 tane nüveleri vardır. Olgunlaşmış olanlarda dört nüve vardır.

Amipin taze şekilleri hariçte hele soğukta mukavemetsizdir. Yarım saatte kendi kendilerine ölürler. Buna mukabil kist şekilleri çok dayanıklıdır. Ve hastalığın sirayetinde büyük rolleri vardır.

Yaptığı hastalıklar: Amipler en başta amipli dizanteri yapar [Bak: Dizanteri]. Bundan başka karaciğerde ve akciğerlerde apse yapar.

Amip kazuratla dışarıya çıkar. Yenilen ve bilhassa içilenle insanlara bulaşır. En çok dayanıklı olan kist şekilleri bulaşmada âmil olur. Bu kist sağlam insanın barsağında, taze ve hareketli şekle inkılâp eder.

WEİLL HASTALIĞI MİKROBU

WEİLL HASTALIĞI MİKROBU — Uzun zamandanberi kanamalarla birlikte seyreden bir sarılığın bulunuşu biliniyordu. Weill hastalığı denilen bu ârızanın mikrobunu 1914 te Japonyalı iki âlim, İnada ve Ido bulmaya muvaffak oldular. Filhakika bu iki âlim, bu hastalığa yakalanmış bir hastanın kanından alıp kobaya şırınga ettikleri zaman onun karaciğerinde helezonvari kıvrılmış bir Spirochète buldular. Ve bu mikroba Spirocheta hemorragia adını verdiler. Az zaman sonra aynı mikrobu Nishida isminde bir Japon, hastaların kanında buldu.

Bu mikrobu âdi mikroskopla görmek kabil olmadığından ültramikroskopla bakmak lâzımdır. Bu aletle bakıldığı zaman mavimtrak soluk renkte bir helezon olarak görülür.

Bu mikrop hariçte çabuk ölür. İdrar içinde birkaç dakikada ölür. Sirayet içme suları, ırmak suları, mecra suları, çamurlar ile olur. Kurumak mikrobu telef eder. Ziyaya da tahammülü yoktur. 55 hararet derecesinde bir saatte ölür. İdrar 70 derecede yarım saat kalırsa içindeki mikroplar ölür. Kimyevî maddelere, antiseptiklere ve hele asitlere hiç mukavemeti yoktur.

Bulunduğu yerler: İnsan vücudünde kanda, karaciğer, böbrek üstü bezi, böbrekler, ve en az olarak da dalakta bulunur.

SARI HUMMA MİKROBU

SARI HUMMA MİKROBU — Afrikada ve Asyanın, Amerikanın bazı kısımlarında sarı humma diye öldürücü müthiş bir hastalık vardır. Ne kadar ilim ve fen adamı bununla savaş uğruna ölmüşlerdir. Nihayet Nogushi isminde bir Japon âlimi spiril cinsinden bir mikrop tarif etmiştir. Bunun virüs (yâni süzgeçten geçen cinsten) olduğu da iddia edilmektedir.

Amerikalılar da bazı noktai nazarlar ileri sürmüşler, tetkik heyetleri, hususî lâboratuvarlar tahsis etmişlerdir.

Bu mikrop gayet ince uzun (milimetrenin binde 4-9 u kadardır. Dayanıksız bir mikroptur. 55 derecede on dakikada ölürler. Soğutma ve kurutma da bunların süratle ölmelerine sebep olurlar.

SİPER HUMMASI MİKROBU

SİPER HUMMASI MİKROBU — Bu hastalık ilk defa 1915 te Graham tarafından tarif edilmiştir. Bu zat hastalığı İngiliz harp cephelerinde görmüştür. Hastalığa çeşitli isimler verilmiştir: Wolhynie humması, Beş gün humması, His-werner hastalığı, bacak ağrısı humması gibi...

Hastalık birdenbire başlar. Umumî ağrılar vardır. Ateş 3-4 günlük nöbetler halinde iner, çıkar. Ve böylece 4-5 nöbet gelir. Mikrobu ince ve pek de uzun olmayan bir spirildir. Başka evsafı iyi bilinmiyor.

FARE ISIRIĞI HASTALIĞI MİKROBU

FARE ISIRIĞI HASTALIĞI MİKROBU — Sodoku denilen bir hastalık vardır ki fare ısırmasının neticesidir. Bunun sebebi uzun yıllar araştırılmış ve nihayet 1915-1916 yıllarında birkaç Japon âlimi bunun bir spiril olduğunu göstermişlerdir. Hattâ bazı müellifler bunu nazarı itibara alarak bu mikroba Spirocheta japonica denmesini tavsiye etmişlerdir.

Uzunluğu frengi mikrobunun yarısından azdır. Mikrop ısırık yerinde ve kanda bulunur.

KALA-AZAR HASTALIĞI MİKROBU

KALA-AZAR HASTALIĞI MİKROBU — Buna, kâşifinin ismile Leishmonia Donovani denir.

Bu mikrop yuvarlak veya beyzîdir. Uzunluğu milimetrenin binde 2-4 ü, genişliği de 1,5-3 ü kadardır.

Mikrop kanda ve dalakta bulunur. Hastalık tahtakuruları ve sineklerle geçer. Bunun Tunusta görülen bir cinsi vardır ki oradaki çocuklarda hastalık yapar ve buna Leishmania infantum derler. Mikrop ötekine tıpkı benzer. Hastalığın insandan insana köpeklerle geçtiği zannediliyor.

Leishmaniaların bir cinsi vardır ki şark çıbanı veya memleketizin cenup illerinde [Diyarbakır, Antep çıbanı] gibi isimlerle anılır. Buna Leishmania furonculosa derler. Tıpkı ötekilere benzer.

SITMA MİKROBU

SITMA MİKROBU — Bu mikrop ilk defa 1880 de Laveran tarafından keşfedilmiştir. Bu keşif insanlık tarihinde mühim bir merhaledir. Zira bilhassa o devirde sıtma dünyanın her tarafında milyonlarca insanı muztarip eden bir âfetti. Şimdi dahi daha az bir nisbette olmak ile beraber yine milyonlar bundan muztarıptır.

İlkönce bu keşfe çok itiraz edildi. Bilhassa bu fransız âlimi ile italyan âlimleri arasında yaman bir münakaşa oldu. Neticede Laveran zaferi kazanarak tarihe ismini geçirdi.

Laveran'ın keşfinden 18 yıl sonra 1898 de İngiliz âlimi Ronald Ross da çok mühim bir keşifde bulundu: O da sıtmanın insandan insana geçebilmesi için bir ara hayvanına ihtiyaç olduğu idi ve bu hayvan da sivrisinektir. Bu keşif de sıtma ile savaşın bir hareket noktasını teşkil etti.

Mikrobun vasıfları: Bu mikrop hayvan ailesine mensup bir parazittir. Bu mikrobun üç şekli vardır:

Birincisine (Plasmodium pracecox) veyahut da (Plasmodium falciparum) derler ki halk arasında zehirli sıtma ve tıp dilinde de (Malaria tropica) denilen şekli yapar.

İkincisine (Plasmodium Vivax) derler ki halk arasında gün aşırı sıtması denilen (Plasmodium tertiana) yı yapar.

Üçüncüsüne de (Plasmodium malaria) derler ki iki gün aşırı gelen sıtmayı yapar.

Bu her üç cins de aynı şekilde çoğalırlar: Biri cinsli, öteki cinssizdir.

Cinssiz şekle dahilî şekil ve Schizogonie derler. Bunun gelişmesi şöyle olur: Sivrisinek sağlam insanı ısırınca ona mikrobu aşılar. Mikrop kanın alyuvarlarına hücum eder. Onun içinde küçük yuvarlak bir halka şeklini alırlar. Bunlar büyüdükçe çeşitli şekiller alırlar. Tropika cinsinde hep halka şeklini muhafaza eder. Tertiana şeklinde yassı bir şekil alır ve kırmızı yuvarı büyütür. İki gün aşırı sıtmasının âmili olan (quartana - kuvartana) şeklinde ise şerit şeklini alır ve alyuvarı büyütmez. Bir müddet sonra alyuvar içinde bulunan bu mikrop ki (bu safhalara Schizont derler) parçalanır. Sekiz, on on iki tane olur ki bunlara Merozoit derler ve bakınca bir papatyaya benzer. Nihayet kemale gelince bunlar alyuvarı patlatırlar. Ve merozoitler serbest kalırlar. O zaman bunlar gidip kırmızı yuvarlara girerler. Ve aynı tekâmül safhası tekerrür eder. Bu hal birkaç defa tekerrür ettikten sonra sıtma mikrobunun cinsli şekli teşekkül eder ki bunlara gamet derler. Bunların erkeği dişisi vardır. Umumiyetle bu gametlerin insan vücudünde tekrar parçalanmadığı fikri varsa da parçalandığını söyleyenler de vardır.

Sivrisinek bu hastayı ısırırsa gametlerin sivrisineğin vücudüne girmesi ve onun vücudünde çiftleşerek cinsli çoğalmayı yapması devri başlar. Gametlerin erkeğine Mikrogamet dişisine de Makrogamet derler. Sivrisinek bu (mikro) ve (makro) gametlerle birlikte hasta kanından sıtma mikrobunun henüz cinsiyeti tebellür etmemiş genç şekilleri de emerse de bunlar sivrisineğin karnında ölürler. Bu mikropların çiftleşmesi şöyle olur:

Mikrogamet denilen erkeğin vücudünden bir parça uzanır ve ondan ayrılır. Bu parça çok hareketlidir. Ve doğruca makrogamet dediğimiz dişiye doğru koşar. Dişi, onu kabul için kendi üzerinde bir çıkıntı peyda eder. Erkek gelir o çıkıntıya yapışır ve onun içine girer. Böylelikle çiftleşme tamam olmuş olur. Ondan sonra bu telkih edilmiş dişi şekil değiştirir. 12 saat sonra uzamış bir durumdadır. Bir ucundan bir tomurcuk hâsıl olur ki ona Ookinéte derler. Bu hareketli bir yumurta demektir. Bu yumurta gider sivrisineğin midesinin hücrelerinin altına girer ve orada bir kist halini alır ki buna Zygote derler. Bu zigot, 48 saat sonra kanın alyuvarı büyüklüğünü bulur. Üç gün içinde altı misli büyüklüğü bulur. Bu kistin içinde parçalanma başlar ve lif lif birtakım teşekkller görülür

ki bunlara Sporozoite derler. Olgunlaşınca Zygote parçalanır. Ve sivrisineğin içine boşalırlar. Çok hareketli olduklarından sineğin tükrük guddelerine giderler. Sivrisineğin dişisi, yumurtlıyabilmek için çok kan emer. Onun için erkeğinden çok ısırır. Binaenaleyh mikroplu olan dişi sivrisinek de sağlam insanı ısırınca ısırdığı yere tükrüğünü bırakır ve tükrüğü içindeki sıtma mikropları da bu delikten sağlam insanın kanına geçer. Bu mikroplar da alyuvarlara girerek baş tarafta söylediğimiz tekâmül safhası yeniden başlar.

Sıtma mikrobunun muhtelif şekillerinin vasıflarını belirtelim.

Schizonte dediğimiz, kırmızı yuvarlak içindeki ilk şekillerin üç kısmı vardır. Cytoplasma, çekirdek, besleyici kese.

Bu halkanın görünüşü taşlı bir yüzüğü andırır.

Sitoplazma: Mikrobun esas kısmıdır. İçinde ince tanecikler bulunur ve siyahımtrak renktedir. Bu siyah tanecikler mikrobun kandan emdiği hemoglobinin bakiyeleridir.

Çekirdek: Yuvarlaktır. Bazan beyzî veya uzunca olabilir.

Besleyici kese: Azçok yuvarlak ve içi boştur. Mikrop büyüdükçe bu küçülür. Büsbütün kaybolması mikrobun olgun hale geldiğini gösterir.

Alyuvarlarda husule gelen bozulma: Mikrop alyuvar içinde büyüdükçe bir taraftan şekli değişir. Bir taraftan da içinde hubeybat peyda olur. Bazı lekeler belirir. Nihayet mikrop çatlarken alyuvar da parçalanır.

Sıtma nöbetile mikropların muhtelif halleri arasında bir münasebet vardır. Gametler ateş yapmaz. Mikroplar alyuvar içinde olgunlaştıkları sırada titreme ve ateşin yükselmesi zamanıdır. Ateşin tam yüksek zamanı mikrobun alyuvar içinde olgunlaşması tamam olup da parçalanmaya başladığı zamandır. Bu parçalar (yâni Merozoiteler) dağılıp da yeni yeni alyuvarları istilâya başladıkları zaman ise terleme zamanıdır.

Sıtma mikrobunu aramak için hastanın parmağından kan alınır. Cam üzerine ya damla halinde konur. Yahut yayılır. Usulü veçhile boyanır. Mikroskopta bakılır. Bazan parmaktan alınan kanda görülmezse hastaya adrenalin sırıngası yapılır. Dalak takallüs ederek orada gizlenmiş olan sıtma mikropları kana geçer ve ozaman ateş biraz çıkar ve bu sırada kan alınırsa o kanda mikrop bulunur.

Bulunduğu yerler: Genç şekiller ve gametler nöbet esnasında ve nöbete takaddüm eden sıralarda kanda vardır. Sair zaman, dalak, karaciğer, kemik iliği gibi yerlerde gizlenirler. Ve senelerce oralarda gizli kalıp fırsat bulunca tekrar meydana çıkıp hastalık yapabilirler. Bilhassa gamet dediğimiz cinsli şekiller çok dayanıklıdır. Kininden de müteessir olmadıklarından sıtma nöbeti kesilse bile onların saklanması sayesinde hastalık gizli olarak devam eder. Günün birinde vücut mukavemetini kırar, açlık, sefalet, yorgunluk, ıslanmak, terli iken rüzgâra maruz kalmak gibi herhangi bir sebeple tekrar uyanırlar.

TİFÜS MİKROBU

TİFÜS MİKROBU — Lekeli hummanın mikrobu uzun yıllar aranmış nihayet 1910 yılında Ricketts ve Wilder lekeli hummalı hastaların kanında kısa bir basil bulmuşlardır. Ayni basil tifüslüyü ısıran bitlerin karnında da bulunmuştur. Bu hususta Belgrad'da von Prowazek aynı şeyi bulmuş ve çok güzel tarif etmiştir. 1916 da mikrobu bütün evsafile anlatan Cenubî Amerikalı Da Rocha Lima bu mikropla uğraşırken ölen Ricketts ve Prowazek'in adlarının verilmesini teklif etmiş ve dünyaca Rikkettsia Prowazeki adı tifüs mikrobunun ismi olarak kabul edilmiştir. Bu gruptan olan bütün mikroplara şimdi Rickettsia deniyor. Tifüs mikrobunun çeşitleri tarif edilmiştr. Fakat bunlar ayrı ayrı şeyler olmayıp muhtelif ara hayvanlarının vücudünde hususiyet kazanmalarından ibarettir.

KIZAMUK MİKROBU

KIZAMUK MİKROBU — Bunun mikrop süzgeçlerinden geçen cinsten (yâni virus cinsinden) bir mikrop olduğu zannediliyor. Henüz kat'î bir şey bilinmiyor.

KIZIL MİKROBU

KIZIL MİKROBU — Kızıl hastalığının bir nevi Streptokok tarafından yapıldığı uzun yıllar söylenmiş, nihayet bunun da bir virüs olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Evsafı hakkında fazla birşey bilinmiyor.

ÇOCUK FELCİ MİKROBU

ÇOCUK FELCİ MİKROBU — 1889 da Fransada Lion civarında bir salgın olmuştur. 1905 de Medin Stockholm'da bir salgın tesbit edilmiştir. O vakittenberi, İsveç, Norveç ve New-York'ta salgınlar görülmüştür. Memleketimizde salgın halinde olmamakla beraber vakalar eksik değildir.

Mikrobun evsafı: Bunun büyük mikroplardan olmayıp virüs yâni süzgeçten geçen cinsten olduğu anlaşılmıştır. Bu mikrop ağız, burun ve boğazda bulunur. Oradan kana geçip beyne ve murdar iliğe gider.

Bu mikrobun hararete mukavemeti yoktur. Antiseptiklere de dayanamaz. Buna mukabil soğuğa ve kurumaya mukavemeti fazladır. Su ve sütte 31 gün yaşar. Sineklerin vücudünde 24 saat yaşar.

UYKU HASTALIĞI MİKROBU

UYKU HASTALIĞI MİKROBU — Bunun da virüs yâni süzgeçten geçen cinsten bir mikrop olduğu anlaşılıyor. Bu da burun, boğaz ve oradan beyne gidip oturur. Bu mikrop kolay ölmez. Uzun müddet yaşar.

Kuduz, grip, tatarcık humması, dang hastalığı, trahom, âfet humması mikrobu, gibi birçok mikroplar virüs cinsindendir. Bunlar hakkında geniş malûmata sahip değiliz. Yalnız trahom mikrobunun tifüs mikrobu cinsinden olduğuna şimdi daha çok inanmak lâzımdır.

Mikropların cins ve vasıfları ne olursa olsun müşterek vasıfları şunlardır:

Gözle görülmemeleri, insanda ve hayvanlarda hastalık yapmaları, mikrobun miktarı ile hastalığın şiddeti arasında bir münasebet olmaması, daha çok mikrobun şiddeti (tıp dilinde Virulence'i) ile mütenasip olmasıdır.

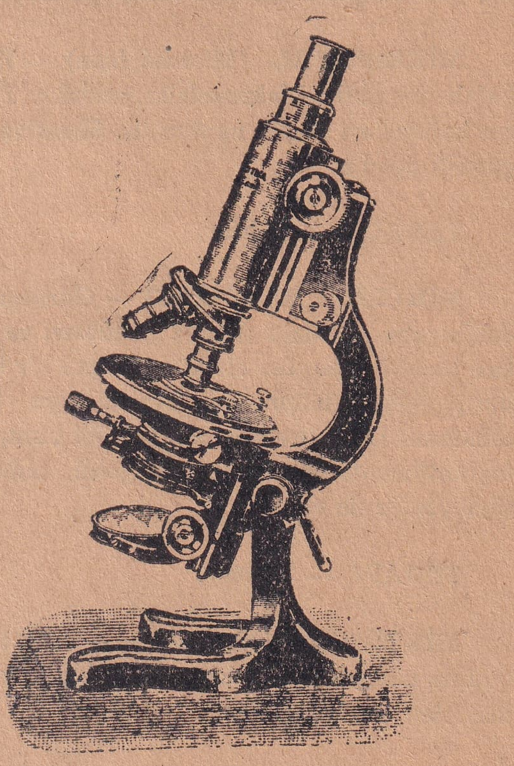
MORAX BASİLİ

MORAX BASİLİ — Gözün akında hâsıl olan bir çeşit iltihabın âmili olan mikroba bu ad verilmiştir.

MİKROSKOP — Gözle görülemeyen şeyleri adeselerle büyüterek görülebilir hale getiren alete mikroskop denir. Eski tıp dilinde buna Hurdebin derlerdi.

Mikroskopların pek çok çeşitleri vardır. Fakat klâsik şekilde şu kısımlar vardır:

Bir statif denilen esas kısım vardır ki ekseriya at nalı şeklinde bir ayak üzerindedir. Bu kısma tüp denilen boru vidalıdır. Bu boruyu aşağı yukarı indirip kaldıran iki türlü vida vardır. Biri geniş hareketler yaptıran Kremayer'dir. Öteki de ancak pek cüz'î hareket yaptıran



Bir mikroskop aleti.

mikrometre vidasıdır. Tübün yukarıki ucuna takılan adeselere Oküler derler ki göz bu adeseden bakacağı için böyle denmiştir. Tübün alt ucuna rovolver denilen ve dönen bir kısım bağlıdır Bu kısma üç tane adese bağlıdır. Rovolver döndükçe bu adeselerden biri sıra ile tübün alt ucu

hizasına gelir. Böylelikle istenilen büyültme derecesi elde edilmiş olur. Buraya takılı adeselere de bakılacak şeye yakınlığından dolayı Objektif denir.

Muayene edilecek şey müstatil şeklinde bir cam üzerine konur. Bu cam mikroskobun plâtin tâbir edilen kısmı üzerine hususî maşalarile tesbit edilir. Plâtinin ortası deliktir. Mikroskobun alt kısmında bulunan düz, öbür yüzü çukur bir ayna ışığı aksettirerek bu delikten geçirir. Işık ile aydınlatılan ve lâm denilen müstatil camdaki madde adeselerden büyüyerek göze görünür. En büyük şekilde görmek için ayna ile plâtin arasına Kondansatör denilen bir kısım ilâve edilir ki bu ışığı teksif ederek sevkeder.

Mikroskoptan sonra bu aletle görülmeyen bazı şeyleri görebilmek üzere ültramikroskop yapılmıştır. Son yıllarda keşfedilen elektron mikroskobu ise bir hârikadır. Mikroskobun pire kadar gösterdiğini o kurbağa kadar gösteriyor.

MİKROSEFAL (Microcéphale) — Küçük kafalı demektir. Makrosefalin zıddıdır. Bunların kafatasları küçük ve sivridir. Ekseriya zekâ geriliği vardır.

TEDAVİ. — Yoktur.

MİKULİCZ HASTALIĞI — Gözyaşı guddesile çene altındaki tükrük guddeleri ve lenfa bezelerinin şişmesine ait hususî tipte bir hastalıktır. Sebebi bilinmiyor: Verem veya frengi olduğunu ileri sürenler olduğu gibi bunu Lenfogranülomatoz'ün hususî bir şekli olduğunu söyleyenler de vardır.

TEDAVİ. — Yoktur.

MİKZÖDEM (Myxodème) — Tiroit guddesinin faaliyet noksanlığı veya yokluğu yüzünden olan bir hastalıktır.

Sebebi: Birçok sebeplerle bu gudde faaliyeti bozulabilir:

1— Ameliyat yapıp tiroit guddesi tamamen çıkarılınca (Bak: Basedow).

2 — Rontgen veya radyum tedavisi neticesi gudde harap olursa,

3 — Doğuştan bir kusurun bulunması,

4 — Mevzii bir iltihap veya umumî bir zehirlenme sebebile guddenin bozulması,

5 — Guvatr ile birlikte olması.

Hastalığın belirtileri: Bazan hastalık doğuştan sonra belirir. İlk aylarda büyümede durma, kemiklerin gelişememesi, tenasül uzuvlarında vazife kusuru, kalp, böbrek, metabolizma bozuklukları, sinir sistemine ait bozukluklar baş gösterir. Büyüklerde ilk ârazlar bir halsizlik, takatsizlik, ruhî düşkünlük, iştihasızlık, ötede beride müphem ağrılar, karıncalanmalar, vücudünün şiştiği hissini vermesi, yüzünün kol ve bacaklarının kalınlaşması, hazımsızlık, çok üşümek, kabızlık vardır.

Hastalık tam mânasile tezahür edince adam akıllı bir yağlanma vardır. Kilo çok artar. Vücudün her vazifesinde bir duraklama ve ağırlaşma vardır. Yüz şişkindir. Yuvarlaktır. Ay dede şeklinde ve solûk renklidir. Gözkapakları ödemasiye, burun genşilemiş, alt dudak düşük gibi ve kalındır. Boyun ve ense çok kalınlaşır. Köprücük kemiği üst çukurlarında yağ kütleleri toplanır. Göğüs şişer. Deri kalın, soğuk ve balmumu rengindedir. Memeler yağlıdır. Karın çok büyümüş ve düşüktür. Kol ve bacaklar kalınlaşmıştır. Ayaklar ve parmakları kalın ve küntleşmiştir. Deri kuru ve kepeklidir. Deri altı yağları şiş ve yumuşaktır. Saçları sert ve çok dökülür veya kolayca kırılır. Beyazlanır. Kaş ve kirpikler dökülür. Koltuk altı ve kasık kılları dökülür. Tırnaklar incelir ve kırılır. Dişler çürümeye başlar. Dil bile şişer.

Sinirler çok bozulur. Şiddetli baş ağrıları vardır. Yüz mânasızdır. Vücutte kalori sarfiyatı çok düşüktür. İştiha yoktur. Hastalar hemen pek az su içer. Kabızlık, tenbellik kabızlığı şeklindedir. Haftada iki kere filân çıkarlar. İdrar miktarı azalmıştır. Kalp hareketleri çok yavaştır. Tansiyon daima normalin altındadır. Bazılarında kansızlık âşikâr olarak görülür. Kadınlarda aybaşı azalır veya kesilir. Bazılarında da bilâkis kan boşalır. Erkeklerde tenasülî iştiha çok azalır. Bunlarda bazal metabolizma çok düşüktür [Bak: Bazal metabolizma].

TEDAVİ. — Burada hastalığın sebebi Tiroid guddesinin yokluğu, veya vazife bozukluğudur. Onun için bu eksikliği tamamlayıcı bir tedavi şekli tatbik edilmelidir. Bu da:

1 — Taze Tiroid guddesi vererek,

2 — Tiroidden yapılmış müstahzarlar kullanarak olur.

3 — İyod müstahzarları verilmelidir.

Taze Tiroid vermek güç ve tesiri şüphelidir.

Tiroid hulâsalarına gelince:

Günde 3 - 6 santigram Tiroidinden başlamak, hastaların tahammül derecelerine göre yavaş yavaş arttırmak lâzımdır. Bu ilâç verilirken nabzın sayısının artması, idrar miktarının çoğalması, boyun uzaması, saç ve kılların uzayıp çoğalması, harekette çabuklaşma, vücut hararetinin artması, bazal metabolizmanın çoğalması gibi şeyler ölçü vazifesi görür.

Bir taraftan da iyod verilir. İyodun uzvî mürekkepleri verilebileceği gibi, tentürdiyot, Lugol de verilir.

Eskiden tecrübe edilmiş olan tiroid guddesini keçiden alıp insana dikmek, iyi neticeler vermediğinden bugün pek kullanılmıyor.

Tiroid guddesi ameliyatla tam çıkarılmaya mecburiyet hasıl olursa Mikzodem olması beklenmeden ufak miktarlarda Tiroidin vermeye başlanmalıdır.

MİLLARD-EUBLER SENDROMU — Yarım tarafta kol bacak felci, mukabil tarafta da yüzde felç vardır. Sebebi beyin kanama, damar tıkanma, urları vesairedir.

TEDAVİ. — Bu sebeplere göre değişir. Felçlerine elektrik tedavisi lâzımdır.

MİLİYAR TÜBERKÜLOZ (Tubertulose milliaire) — Verem mikroplarının kana karışarak vücudün her tarafına yayılıp darı taneleri gibi küçük verem ocakları yapması demektir.

TEDAVİ. — Yoktur.

MİYOZİS (Miosis) — Gözbebeğinin küçülmesi demektir. Çok ışık karşısında bu hâdise normal olarak görülür. Bunun haricinde marazî olarak görülürse de bu başlıbaşına bir hastalık olmayıp hastalıkların ârazıdır. Binaenaleyh tedavisi de o hastalıkların tedavisine tâbidir. En meşhur ilâcı atropin damlatmaktır.

MİSKİN HASTALIĞI — [Bak: Cüzam].

MİTOZ (Mitose) — Hücrelerin parçalara ayrılıp çoğalması demektir. Bunun için önce nüve içindeki kromozomlar iki grupa ayrılır. Sonra bölünür. Bu bölüklerin etrafında da protoplazma ikiye ayrılır. Bunun bir adı da Karyokinez'dir.

MİTRAL — Kalpte sol kulakcık ile sol karıncık arasındaki deliğe bu ad verilir. Akciğerlerden sol kulakçığa temizlenmiş bir halde gelen kan bu yolla sol karınc ğa geçer. Bu delikte açılıp kapanan kapaklar vardır ki bunlara mitral dessamları derler. Bu kapaklara ve bu deliğe ait hastalıkların belirtileri sol meme üzerinde veya onun altında, biraz sağ veya solunda kendini gösterir. Eski tıp dilinde mitral deliğine fevhei iklili ve mitral kapaklarına dessamı iklili hastalık ârazlarının duyulduğu meme üstüne veya civarına rastlıyan noktaya da Mihrakı iklili denirdi.

MİYALJİ (Myalgie) — Adale ağrısı demektir. Bunun pek çok sebepleri vardır. Basit bir soğuk algınlığından ileri gelebileceği gibi adalenin iltihabından (Miyozit), romatizmadan, zedelenme, berelenme gibi şeylerden de olabilir.

TEDAVİ. — İstirahat, sıcak şeyler koymak, Piramidon, Aspirin, Salipirin gibi ilâçlar, Diyatermi tedavisi faydalıdır.

MİYASTENİ — Adale takatsizliği demektir. Bu da adalenin biraz çalıştıktan sonra faaliyetten kalması ve bir müddet dinlendikten sonra tekrar çalışabilmesi demektir.

Bu ârızanın en meşhur tipi Myasthenia gravis'tir.

Bu hastalığın hakikî sebebi bilinmiyor. Fakat adaleyi faaliyete sevkeden fizik ve kimyevî değişiklik mekanizmasında bir bozukluk olması çok muhtemeldir.

Hastalığın belirsiti şudur: Hasta kol veya bacakların biraz faaliyeti müteakip müthiş surette yorulduğunu söylerler. Bu yüzden meselâ hasta yürümeye başlar. Birkaç adım gidince yürüme zahmetli olmaya ve nihayet büsbütün imkânsızlaşmaya başlar. Durur. Bir müddet dinlendikten sonra tekrar yürür ve yine durur. Hastada bir taraftan da ruhî bitkinlik alâmetleri başlar. İlk zamanlar bu hastalığın anlaşılması güçtür. Ve nevrasteni sanılır.

TEDAVİ.— Prostigmin, Eserin ve Physostigmine iğnelerinden fayda görür. Fakat ilâcın tesiri geçince yeniden başlar.

MİDRİYAZİS (Mydriasis) — Gözbebeğinin genişlemesi demektir. Karanlıkta ve az ışıkta bu hal fizyolojik olarak da olur. Hastalık alâmeti olması da mümkündür [Bak: Göz hastalıkları].

MİYELİT — Murdar iliğin iltihabına denir [Bak: Murdar ilik hastalıkları].

MİYELOMA — [Bak: Kan hastalıkları].

MİYELOZ (Myélose) — Kanda akyuvarların çoğalmasile kendini gösteren bir hastalıktır [Bak: Kan hastalıkları, miyeloit lökemi].

MİYOKARDİT (Myocardite) — Kalp adalesinin iltihabı demektir [Bak: Kalp hastalıkları].

MİYOKLONİ — Kol ve bacak adalelerine birdenbire giren sarsılmalara, titremelere denir. Bunlar nöbet nöbet gelir [Bak: Uyku hastalığı].

MİYOM — Rahim adalesinin uru demektir [Bak: Kadın hastalıkları].

MİYOPİ (Myopie) — Ancak pek yakından görebilmek hastalığıdır [Bak: Göz hastalıkları].

MİYOZİT (Myosite) — Bir adale grupunun ağrılı iltihabıdır. Bu ağrı o kadar şiddetlidir ki hareketleri meneder. El ile temas edildiği zaman sertleşmiş gibi bir hal vardır. Meselâ kol adalelerinde ise kolu kaldırmak ve bükmek imkânsız gibidir. Sebebi soğuk algınlığı veya romatizma olabilir. Bazan iltihabın cerahatlenmesi mümkündür. Bazan iltihaplı sathın fibröz bir nesce inkılâbı ve böylelikle etlikten çıkması da görülür. Hattâ etin kemikleştiği de vâkidir.

TEDAVİ. — Yeni başlamış ve romatizmadan mütevellit ise Salipirin, Salisilat, Aspirin ve Piramidon verilir. Diyatermi yapılır. Cerahatli olanlarda Sülfamid ve Penisilin yapmak da lâzım gelir. Abse halini alırsa açılır.

MİZOFOBİ (Mysophobie) — Pislikten pek çok korkmak mânasına gelir. Pislikten korkmak her medenî insan için lüzumlu ise de bunun bir hastalık şeklini alması, insanı çok rahatsız eder.

Böyle insanlar kimsenin elini sıkmaz. Misafirliğe gidemez. Misafir kabul edemez. Paraya el süremez. Para madenî ise yıkatır. Birçok şeyleri pistir diye yemez. Kapı tokmaklarına dokunmaz. İçlerinde tuzu ve odunu yıkamıya kalkanlar bile vardır. Kazara bir şeye dokunsalar kirlendikleri vehmile uykuları kaçar. İştihaları kapanır.

Bu bir yaradılış meselesidir. Ve tedavisi de yoktur.

MÖBİUS HASTALIĞI — Yarım baş ağrılarının hususî bir tipi olup yalnız bir gözde hissedilir [Bak: Baş ağrıları].

MÖBİUS ARAZI — Basedow hastalığında görülen bir ârazdır. Parmak burna doğru yaklaştırılarak hastaya parmağa bakması söylenirse hasta bir dereceye kadar iki gözünü birbirine yaklaştırır. Daha devam edilirse o zaman gözler dışarıya kayar.

TEDAVİ. — [Bak: Basedow].

MÖLLER-BARLOW HASTALIĞI — Bir nevi iskorbüttür. Altı aylıktan bir yaşına kadar olan çocuklarda görülür.

Bunların kemiklerinin üst zarı olan Periostun altında kanama olur ve şiddetli ağrı ve şişmeye sebep olur. Ve diş etleri mavimtrak koyu kırmızı bir renk alır.

Sebebi kaynatılmamış inek sütile çocuğun beslenmesidir.

TEDAVİ. — Anne sütü vermek kâfidir. Portakal, limon suyu, (C) vitamini ilâçları da çok iyi tesir eder.

MONALDİ USULÜ — İtalyada bir verem mütehassısı olan Moanldi [dev kavern] denilen veremlilerin ciğerlerindeki çok büyük oyukların hava vermek veya diğer ameliyatlarla tedavisindeki güçlük ve hattâ imkânsızlığı düşüne-

rek bir usul koymuştur. Usulün esası şudur: Eğer kavernin içi bir boruya raptedilip harice iştirak ettirilir ve içerideki ifrazat ve hava boşaltılırsa, kavern etrafındaki sağlam ciğer kısmında bulunan hava tazyiki ile bu kısımlar genişler ve havasız kalan kaverni tazyik edip çöktürerek oyuğun kapanmasını temin eder. Bazı mahzurları olmakla beraber sırf dev kavernlere tatbik edilmek şartile faydalı bir usul olarak kullanılabilir.

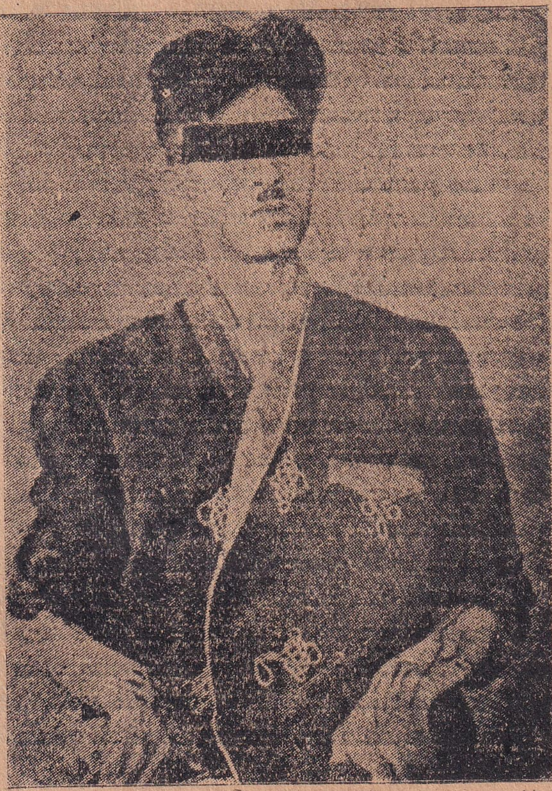
MONOSİT ANJİNİ — Boğazda da difteriye benzer anjin vardır. Lenfa guddeleri şişmiştir. Dalak, karaciğer büyümüştür. Sarılık vardır. Vücutte kırmızı lekeler çıkar. Ateş 5-26 gün sürer. Kanda protoplazması ve nüvesi büyük monositlerde bir çoğalma vardır. Kanda akyuvar sayısı da çok artmıştır.

TEDAVİ. — Hususî ilâcı yoktur.

MORFİNOMANİ — Eski zamanlardanberi afyonu, uyuşturmak, sarhoşluk ve keyif vermek için kullanırlar. Hâlâ da Hindistanda ve bilhassa Çinde bu maksatla kullanılmaktadır.

Afyonun yetiştiği en meşhur yerler, Türkiye, Hindistan ve Balkanlardır. Türkiye, dünyanın en iyi afyon mahsulünü yetiştirmektedir. Türkiye afyonlarının içindeki morfin yüzde 5-15 arasında olup ortalama yüzde ondur. Halbuki Hindistanda yüzde 1-10 nisbetinde morfini olan afyon yetişir. Memleketimizde afyonu en çok yetiştiren yer, bu ismi taşıyan Afyonkarahisar vilâyetidir. Bundan başka Burdur, İsparta, Denizli, Kütahya, Manisa ve İzmir vilâyetlerinde de afyon ekilir. İhraç iskelesi İzmir ololduğu için Türkiye afyonları [İzmir afyonu] adile meşhurdur.

Afyonu uyuşturucu olarak memleketimizde kullananlar azdır. Morfine alışanlar ise hemen daima bir hastalık neticesinde buna alışmıştırlar. Bir ameliyat veyahut bir sancının teskini için üç dört gün morfin şırıngası yapılan insan buna kolayca alışır. Derin bir ıztırabı teskin ve tatlı bir rehavet veren bu madde hastaya beklemediği bir zevk verir, ıztırap tekerrür ettikçe morfine baş vurur. Ondan sonra bunu tedarik için her çareye baş vurur. Bir morfinoman tanırım ki müthiş bir kum sancısını taklit ederek



Kara kan damarlarına morfin şırınga eden bir morfinoman.

muayenehane, muayenehane, hastahane hastahane gezer ve daima kendisini tanımayan doktorlara gitmek suretiyle morfin yaptırırdı. Şimdi kokain ve eroin sarhoşluğu morfinin yerine kaim olmuştur. Çünkü bunların reçetesiz tedariki daha kolaydır. İğne yapmak zahmeti yoktur. Bu itibarla keyif veren zehirlerin müptelâları morfine bunları tercih etmektedirler.

Morfinomani, doktor, avukat, mühendis gibi yüksek tahsil görmüş meslek sahipleri arasında daha çok rastlanıyor. Hiç morfin kullanmayan bir insanı uyuşturmak için bir iki santigram kâfi geldiği halde morfinomanlara bu miktarlar hiç gelir. Alışkanlık ilerledikçe bunun yüz misline hattâ nadiren bin misline kadar yüksek miktarları kullanırlar.

Morfini verdiği zevk : Ufak tefek ıztırapları bertaraf etmesi, vücude tatlı bir uyuşukluk, lâtif rüyalı bir uyku vermesile hulâsa edilebilir. Bu zevk, birkaç gün sonra bir ihtiyaç haline gelir. Morfini kullanmadığı zamanlar ıztırap duymaya başlar: Çarpıntı, sıkıntı, titremeler başlar. Buna çare olsun diye yine morfin kullanır ve böylelikle morfinoman olur. Uzun devam eden morfin kul-

lanmanın neticesi müzmin zehirlenme alâmetleri baş gösterir. Renksizlik, iştihasızlık, kabızlık, ademi iktidar, çarpıntı, tansiyon düşüklüğü, umumî kuvvetsizlik, düşünme kudretinde azalma, bir iş tutamamak, ruhî düşkünlük, ürkeklik, tereddüt, yersiz kızmalar görülür. Daha ilerisine gidince bu alâmetler çoğalır. Gittikçe vücutten düşer. Kalp zayıflar. Öksürük, ateş başlar. Akciğer veremi olur. Hasta günden güne eriyerek kaşeksi haline girer. Kusma, ishal, böbrek bozuklukları da görülür. Morfinomanların birçoğunun şırıngaları vardır. İğnelerini kendileri yaparlar. Her yerde bir kenara çekilip, hattâ şırıngayı temizlemeye lüzum görmeden vücutlerine iğne yaparlar. Bir kadın tanırım ki suvarelerde, toplantılarda kombinezonunun, hattâ elbisesinin üzerinden iğneyi sokarken görülmüştür. Böyle pis yapılan iğneler yüzünden deride apseler, çıbanlar peyda olur. Bazan bunları muayene ederken derilerindeki bu iğne yerlerine bakarak morfinoman olduklarını anlamak bile kabildir. Acele ve dikkatsizlik yüzünden deri altında kırılmış iğnelere de rastlamak kabildir.

TEDAVİ. — İki usul vardır: Ya birdenbire, yahut yavaş yavaş kesmek. Birdenbire kesmek için hastayı bir yerde tecrit ederek morfin vermemek ve bulmasına da imkân bırakmamak lâzımdır. Bunların morfin tedarik etmek için baş vurmadıkları çare yoktur. Üzerinde para bırakmazsınız. Saatini, bileziğini, yüzüğünü hademelere verip temine çalışır. Tedavi müesseselerinde iffetini bu uğurda feda etmiş kadınlar görülmüştür. Onun için bu usulde muvaffak olmak zordur. Esasen bu usulün bazı mahzurları vardır. Birdenbire kesmeden ileri gelen kalb zâfı ve asabî nehiy yüzünden âni ölüm, veya fena buhranlarla karşılaşmak mümkündür. Bazı azılıların etrafı kırıp yıkmaları, adam öldürmeleri, intihar etmeleri de mümkündür. Bunlarda kalb ve sinirleri kuvvetlendirmek de kâfi bir tedbir değildir.

Bundan dolayı birdenbire kesmeyi tecrübe etmekle beraber hastayı hekim kontrolü altında bulundurarak morfinomanın umumî ahvalinde tehlike hissedilince tekrar morfin yapmak ve her gün biraz daha azaltarak tedricen kesmek cihetine gidilmelidir.

İster âni, ister tedricî olsun morfini kesince hastada hasıl olan heyecan, ağrı, uykusuzluk, üşümek, kalb ve sinir zâfiyeti gibi hallere karşı kamfre şırıngaları, Luminal iğneleri, ılık banyolar, kusmaya karşı ilâçlar ve hafif hazmı kolay püre, hoşaf, mahallebi, yoğurt gibi yemekler verilir.

Bir de başka uyku ilâçlarını morfinin yerine geçirmek suretile tedavi usulü tecrübe edilmiş ise de mahzurdan salim değildir, çünkü bu ilâçlara alışmak da mümkündür.

Morfini bırakmaktan mütevellit abstinence denilen buhranlara karşı en iyi ilâç Macarların Aktedron dedikleri maddedir. Bununla tedavi ettiğimiz hastalar çok kolaylıkla morfini bırakmışlardır.

Morfin, insan ıstırabını teskin eden şaheser bir ilâçtır. Fakat onun suiistimali de feci bir alışkanlık doğurur. Bu itibarla mühim bir içtimaî hastalıktır. Dünyada morfine karşı mücadele vardır. En çok kullanıldığı Çin'de, oranın kahraman lideri Çan Kay Şek tarafından yaman bir mücadele açılmıştır. Çin aydınları bu mücadelenin fahrî askerleridir. Onlar azimle ve sebatla uğraşıyorlar ve bu vadide hayli terakki kaydedilmiştir. Sabık Milletler Cemiyeti de afyonun istihsal ve ticaretini tahdit eden kararlar vermiş ve bunlar bütün milletlerce kabul edilmişti. Bu savaşa devam etmek insanî bir hizmet olacaktır.

MUAFİYET — İnsanın hastalıklardan masun kalması demektir. Bunu şöyle bir misalle izah edebiliriz: Bir memleket, düşman istilâsından masun kalabilmek için kuvvetli bir orduya malik olmalıdır. Kuvvetli olan memlekete düşman saldıramaz. Bunun gibi vücudün de mikrop istilâsından masun kalmak için kendini müdafaa edecek askerlere malik olması lâzımdır. Böyle askerlere malik olursa uzviyette muafiyet var demektir.

Muafiyet iki türlü olur: 1— İrsî, 2— Kisbî.

1— İrsî muafiyet: Anneden çocuğa muafiyet maddelerinin geçmesile olur. Yeni doğan her çocuk 1-6 ay müddetle mikroplu hastalıklardan bazılarına karşı muafiyete maliktir. Çünkü bu müddet zarfında annesinden almış olduğu muafiyet maddeleri ona kâfi gelir. Fakat bu askerler öldükten sonra hastalığa karşı müdafaasız kalmış olur.

2— Kisbî muafiyet: Şahsın sonradan kazan-

dığı muafiyettir. Bu da ya kendiliğinden olur. Yahut sun'î olur.

Kendiliğinden demek, bulaşıcı bir hastalığa yakalandıktan sonra kalan muafiyet demektir. Çiçek, kızıl, tifo, tifüs gibi bazı hastalıklar esnasında bu müthiş hastalıkları yenmek için vücut o kadar çok müdafaa vasıtası temin eder ki bunlar hastalık geçtikten sonra yıllarca hattâ bütün ömür boyunca tekrar aynı hastalığa yakalanmaz. Tektük yakalanan olsa bile çok hafif geçirir.

Sun'î muafiyet demek, birtakım vasıtalarla sağlam bir insanı hastalığa karşı muaf hale sokmak demektir. Bu da iki türlü olur: a) — Fail, b) — Münfail.

a) Fail muafiyet demek, öldürülmüş veya kuvveti azaltılmış mikropları veya onların zehirlerini sağlam insana şırınga ederek vücudü tehlikeye karşı hazırlamak demektir ki aşılarla temin edilen muafiyet bu cinstendir. Tifo aşısı öldürülmüş mikropla, çiçek aşısı kuvveti azaltılmış mikropla, verem zehiri olan tüberkülin ise mikropların zehirlerile hazırlanmış aşılara misaldir. Aşılar, derhal muafiyet vermez. Vücut onlara karşı muafiyet maddeleri hazırlayıncaya kadar 1-3 haftalık bir müddet geçer. Bu müddetten sonra mikrop gelse de ya o vücudü hasta edemez. Etse bile çok hafif geçer.

b) Münfail muafiyete gelince: Bu hazırlanmış bir halde muafiyet maddelerini vücude sokmaktan ibarettir ki seromlar bu cinstendir. Bunun için mikrop veya zehiri azar azar hayvanlara şırınga edilerek hayvanın vücudünde o mikroba karşı muafiyet maddeleri imal ettirilir. Nihayet hayvanın kanı alınıp suyu ayrılır ki buna serom denir [Bak: Kan]. Bu seromlar gerek korunmada gerek tedavide kullanılır.

MURDARİLİK HASTALIKLARI

MURDAR İLİK — Belkemiğini teşkil eden kemiklerin oyukları üstüste gelince bir boru halini alır ki bu borunun içinde murdar ilik vardır. Buna şimdi (omur ilik) diyorlar. Murdar ilik orta kısmı esmer renkli ve kenarları beyazdır. Esmer renkli kısma (sincabi cevher), beyaz kısma (beyaz cevher) derler.

Murdar ilik içinde asabî hücreler ve sinir lifleri vardır. Murdar ilik muhiti sinirlerle beyin arasındadır. Boyun, gövde, kol ve bacakların hareket sinirleri buradan çıkarak adalelere gider. Muhitten gelen his sinirleri de murdar iliğe gelir.

MURDAR İLİK HASTALIKLARI — Felçler, frengi, hâd murdar ilik iltihabı, Landrynin dikne felci, dağınık miyelit, miyelo malası, hemato miyeli, murdar ilik travmaları, murdar iliğin tazyik altında kalmasıdır.

Murdar ilikten ileri gelen felçler: Bunların en meşhuru (Parapleji = Paraplégie) dir. Bu kol ve bacakların felci demek ise de tıp dilinde yalnız bacak felci kastedilerek kullanılır. Hem kollar hem de bacaklar felce uğrarsa quadriplégie derler.

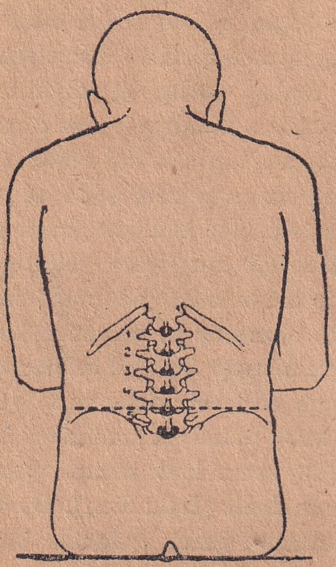
Paraplejiler ekseriyetle murdar ilik hastalıklarından ileri gelir. Nadir olarak sinir sisteminin başka kısımlarının âfetlerinden de mütevellit olabilir. Parapléjiye sebep olan murdar ilik hastalığı yalnız hareket sinir yollarını bozmakla kalmazlar. Murdar iliğin ona, komşu olan his sinir yollarını da bozar.

Paraplejiler gevşek ve kasıntılı olmak üzere iki şekilde olur.

Gevşek parapleji ekseriya tam olur. Yâni herhangi bir hareketi yapamaz. Hasta ayağa kaldırılınca bacakları kıvrılır ve çöker. Adaleler gevşek, mafsallar gevşek olduğundan bacaklar oyuncak bebek bacakları gibidir. Bu hastalarda his de bozuk olduğundan iğne batırılınca az duymak veya hiç duymamak, uyuşukluk, karıncalanma olur. Bacaklarda şişme, morarma, soğuma, yaralar açılma da görülür.

Kasıntılı paraplejiler: Bu ya iptidaî olarak görülür. Yahut da gevşek bir paraplejinin son safhasıdır. Bunlarda felç gevşeklerdeki kadar ağır derecede değildir. Dikkat edilmezse farkına bile varılmayabilir. Burada asıl olan kasılmadır.

Bu çeşit felçlerde kasıntı yüzünden hasta ya hiç yürüyemez, yahut koltuk değneklerine dayanarak yürür. Hasta ayaklarını yerden müşkülâtla kurtarır. Adımlar titrek ve sarsaktır.



Belkemiğini teşkil eden kemiklerin oyukları üstüste gelince hasıl olan boşlukta murdarilik bulunur.

[Ördek üriyüşü] denilen iki tarafa salınarak yürür.

Kasıntı fazla ise yürümek imkânsızdır.

Bu ârızalar birdenbire veyahut yavaş yavaş teessüs edebilir. Maamafih bunların çabuk gelip geçen şekilleri de vardır.

Sebebi: Dört grupa ayrılır: 1— Kazalar, 2— Kan damarı bozuklukları, 3— İltihap, 4— Urlar.

Şimdi birinci sebep olan kazaya gelelim. Düşmek, çarpmak, dayak, yıkıntı altında kalmak, belkemiği kırık ve çıkıkları gibi murdar iliği sarsan ve tazyik altında bulunduran sebeplerden başka bir de murdar iliğin herhangi bir silâhla yaralanmasıdır. İkinci grupta kan damarı bozuklukları vardır. Bunların başında damar içi kireçlenmesi [arteriyoskleroz'a bakınız], bir de hasta kalpten kopan bir parçanın gidip damarı tıkamasile olur. Bu çok seyrek görülür [Ben birkaç ay evvel böyle bir hasta gördüm].

Üçüncü grup iltihaplardır. Miyelit denilen paraplejileri tifo, difteri, grip, belsoğukluğu, dizanteri, malta humması, istreptokok, ıstafilokok, pnömokokdan ileri gelen septisemiler [Bak: Septisemiler], kızıl, kızamuk, çiçek gibi hastalıklardır. Fakat asıl önemli olan frenginin yaptığı iltihaptır. Frenginin yaptığı iltihap yalnız murdar iliğe münhasır kalmaz. Çok defa onu örten zarlara da geçerek hem miyelit, hem menenjit yapar. Belkemiği veremi demek olan Pott hastalığının murdar ilikte iltihap yapması da mümkündür. Virus denilen çok küçük mikroplarla da murdar ilik iltihabı olabilir.

Urlara gelince: Belkemiği kanseri, murdar ilik zarlarının urları (menenjiyum), murdar iliğin kendi urlarıdır. Bunlara murdar iliği sıkıştırarak parapleji yaparlar.

Eğer ârıza murdar iliğin boyundaki kısmında olursa o zaman hem kollar hem de bacaklarda felç olur ki buna Quadriplégie denir.

Murdar ilik frengisi: Kan damarları içinde gelen frengi mikrobu hem murdar iliği hem de onun zarlarını iltihaplandırır. Bu ârıza, frenginin üçüncü devrinde nadiren ikinci devrinde olur. Murdar ilikte frengi, ilk frengi alındıktan 3-15 yıl sonra olur. Bu hastalar ekseriya 25-35 yaşlar arasındadır. İyi tedavi görmeyenlerde frenginin bu ârızayı yapması daima akla gelir. Hastalık baş göstermeden baş ağrısı, bilhassa geceleyin baş gösteren belağrıları, bel kemiğinin sertleşmesi ve hareket güçlüğü başlar. Ondan sonra hasta yürürken bacakları karıncalanır. Uyuşma olur. Bacaklar durur. Biraz dinlendikten sonra tekrar yürümeye başlar.

Bu ârazlar aylar ve hattâ senelerce sürebilir. Günün birinde meselâ uykuda iken bir felç başlar. Hasta sabahleyin uyanınca ayaklarını oynatamadığını görür. Bazan bir gezinti esnasında bacaklar birdenbire tutulur. Bu her zaman ânî olmaz. Bazan da yavaş yavaş teessüs eder. (Histe) duyarlıkta bir bozukluk pek yoktur.

TEDAVİ. — Gevşek felç devrinde frengi tedavisi yapılır. Kasıntı başlamış ise hemen yapacak bir şey yok gibidir, veya pek az müessirdir. Frengiden gayri sebeplerde asıl sebebi izale, (B_1), (C) vitaminleri, elektrik tedavileri yapılır.

Landrynin dikine felci — Murdar ilikte bıçakla kesmiş gibi bir ârıza olacağına bazan da hastalık yukarı yukarı gider ve ilerler. Buna Landry hastalığı derler. Burada hastalık murdar iliğin her tarafını hattâ beyni bile sarar.

Hastalık önce bacakların felci ile başlar. Birkaç gün içinde kollarda da felç olur. Biraz sonra görüşmede, yutkunmada, nefes almada

güçlük olur. Nabız intizamsız ve küçük olur. Maamafih iyi olması da mümkündür.

TEDAVİ. — Sebep malûm ise ona müteveccih olacaktır. Değilse umumî tedavi yapılır.

Dağınık miyelit: Diğer miyelitlerin hususî bir şeklidir. Hastalık murdar iliğin şurasına burasına dağılmıştır.

Miyelomalasi (Myélomalacie) — Murdar ilik damarlarında arteriyoskleroz neticesi daralma olur kalbe kâfi kan gidemez. O zaman murdar ilik beslenemiyerek erimeye başlar ki beyin sulanmasına benzeyen bir hal olur. Birdenbire bacaklar tutmaz olur. İki bacaktan birinde daha çoktur.

Hematomiyeli (Hématomyelie) — Murdar ilik damarlarının çatlaması neticesi kanama olur. Toplanan kan murdar iliği tazyik ve böylelikle felçlere sebep olur. Eğer kalpte kopan bir pıhtı gider de boyunda murdar ilik damarını tıkarsa hastanın kol ve bacağı tutmıyacağı gibi boyundan aşağısı da tam hissiz bir haldedir. İdrarını ve büyük abdestini yapamaz. Veya altına koyuverir. Sırtında ve kalçalarında yaralar açılır. Kangren olur. Bu hal birkaç hafta içinde hastayı öldürür.

TEDAVİ. — Yoktur.

Urlara gelince: Murdar iliği tazyik ederek felçlere sebep olur. Bunların anlaşılmasından önce belkemiği veremi olan Pott hastalığında soğuk apse teşekkül ve murdar iliği tazyik ederek felç yaptığını hatırlatalım.

Murdar ilikte tazyikin ilk belirtileri şiddetli ağrılardır. Ondan sonra felçler başlar. Tazyikin yerine göre vücudde his bozuklukları baş gösterir. Yürümede müşkülât, nihayet tam felç olur.

TEDAVİ. — Ameliyattır. Eğer kemik veremi varsa umumî takviye tedavisi, alçı, albe ameliyatı filân yapılır.

Ur varsa ameliyat ile urun çıkarılması, sonra da rontgen tedavisi lâzımdır.



«N» HARFİNDE BAHSOLUNAN HASTALIKLAR:

1— NABIZ.
2— NARKOLEPSİ
3— NARKOZ
4— NASIR
5— NEFES DARLIĞI
6— NEFES ALMA ZORLUĞU
7— NEFRALJİ
8— NEFREKTOMİ
9— NEFRİT
10— NEFROZ
11— NEFROM
12— NEGATİVİZM
13— NEKROFİLİ
14— NEKROFOBİ
15— NEKROPSİ
16— NEKROZ
17— NELATON SONDASI
18— NEMFOMANİ
19— NEOPLAZMA
20— NEOSALVARSAN
21— NEVRALJİ
22— NEVRASTENİ ve PSİKASTENİ
23— NEVRİT
24— NEVROZ
25— NİEMANN-PİCK HASTALIĞI
26— NİKTALOPİ
27— NİKTÜRİ
28— NİSTAĞMUS
29— NOMA
30— NONA
31— NÖROFİBROMATOZİS
32— NÖRON
33— NÖROPATİ
34— NOSTALJİ
35— NOZOFOBİ
36— NÜZÜL

N

NABIZ (Pouls) — Eski hekimlerin ve bugün de hekim olmayanların nabza verdikleri kıymet çok büyüktür. Hastanın nabzını tutmayan hekim, bütün muayeneleri yapsa dahi hastanın gözünde kıymeti yoktur. Bunun sebebi eski hekimlerin birçok hastalıkları teşhis için (fennî vasıtaların noksanından dolayı) nabız muayenesine çok ehemmiyet vermiş olmalarıdır. Bu da bir gelenek olarak halk arasında yerleşmiştir. Bugünkü hekimler de nabız muayene ediyorlar. Ve ondan mâna çıkarıyorlar. Fakat nabız muayenesi falan veya filân hastalığı göstermez. Ancak hastalık ne olursa olsun o hastalık esnasında kalp ve damarların ne halde olduğunu gösterir.

Kalp her takallûsunda, 70-80 gram kadar kanı aorta damarına sevkeder. Bu damar ve onun bütün vücude yayılan şubeleri elâstikî olduklarından açılıp kapanma sayesinde kalpten gelen kanı ileri doğru sevkederler. Bu sevk esnasında husule gelen dalga nabızdır. Nabız herhangi bir damardan muayene edilebilir. En muvafık olanı ve eskiden beri tercih edileni bilekten muayenedir. Bu muayenede aranan şeyler şunlardır:

1— Sayısı (sık veya seyrek oluşu 80 den yukarı sık, 60 tan aşağı seyrek)

2— Düzeni (muntazam veya gayrı muntazam),

3— Büyüklüğü (elin altında, büyük veya küçük oluşu),

4— Sertliği (yâni parmakla basınca sert veya yumuşak hissedilmesi),

5— Sürati (bu adet demek değildir. Nabzın el altından çabuk veya yavaş geçmesidir),

6— Dolgunluğu (el altında dolgun hissedilip edilmemesi).

Bunlardan sayı ve düzen kalbin çalışmasına, büyüklük, sertlik ve sürat kan dalgasının geçişine, dolgunluk da damarda bulunan kanın miktarına tâbidir.

1— **Nabzın sayısı:** Sağlam insanlarda, mizaca, günün muhtelif saatlerine, vücudün ve ruhun o andaki hal ve vaziyetine göre değişmek üzere 60 ile seksen arasındadır. Yeni doğan çocuklarda 130-140 dört ile on beş yaş arasında 100 etrafında olup bülûğdan sonra sayısı birdenbire azalır. İhtiyarların nabızları da azdır. Şişmanlarda ve erkeklerde çelimsizlere ve kadınlara, nisbetle nabız sayısı azdır. Nabzı yüzden aşağı düşmeyen veya elliden yukarı çıkmıyan sağlam kimseler çoktur. Koşmak, yorulmak nabız sayısını 160 filân yapabilir. Mufassal bir yemekten sonra iki saat kadar nabız sayısı yüksek kalır. Öksürükle ve heyecanla artar.

Ateş, mikrop toksinleri, gerek hariçten giren ve gerekse vücutte hâsıl olan zehirler, kalbin etine, sinirlerine veya bunların merkezlerine tesir ederek nabız sayısını arttırır. Kansızlıkta, kalp hastalıklarında, asabî hastalıklarda da sayı artar.

Ateşli hastalıklarda nabız sayısının 130 dan yukarıda olması vaziyetin ciddî olduğuna alâmettir. Akciğer vereminde nabız sayısı çoktur. Kalp hastalıkları, isteri ve nevrasteni gibi

asabî hastalıklar, Basedow hastalığı nabız sayısını arttırır.

Bir de devrî kalp süratlenmesi ârızasında (Tachycardie paroxystique) nabız süratlenir. Bu süratlenme birdenbire başlar ve birdenbire sona erer. Bu sırada nefes darlığı ve sıkıntı da gelir. Nabız sayısının azlığına gelince: Nabız kalp hastalıklarında, kalbi besleyen koroner damar darlıklarında, sarılıkta, tifoda, vagotonide, beyin ur, kanama ve apselerinde, hastalık nekahetlerinde, mikzodem hastalığı, B_1 vitamini yokluğu, kaşeksi, dijital ilâcile zehirlenme hallerinde nabız sayısı azalır.

Nabzın büyüklüğü: Her kalp vuruşunda damarların genişliyebilmesi derecesine denir. Bu hâdise kalp kuvvetine, damarların gerginliğine ve kanın miktarına tâbidir. Fazla ceht, heyecan ve ateşli hastalıklarda ve kalbin sol karıncığı kalınlaştığı zaman, aorta kifayetsizliğinde nabız büyük ve yüksektir. Kalp adalesinin zâfı, nabız sayısının artması, aorta darlığı ve arteriyosklerozda nabız küçük ve alçaktır. Bazan bir tarafta nabız öteki tarafa nazaran daha büyük veya küçük olur.

Nabzın sertliği veya gerginliği: Damarın gerginliğine tâbidir. Bunu anlamak için nabzı parmakla bastırmak lâzımdır. Bu müzmin böbrek hastalığı, arteriyosklerozla kurşunla zehirlenme hallerinde görülür. Bunun tersine olarak nabzın yumuşak oluşu kansızlık ve kalp zâfiyeti hallerinde görülür.

Nabzın sürati: Halkın zannı hilâfına nabız sayısı demek değildir. Nabzın parmağa vurup kaçması veya parmak altında daha uzunca zaman hissedilmesi demektir. Süratli nabız en çok aorta kifayesizliğinde görülür. Yavaş nabız ise aorta darlığında, ihtiyarlıkta ve arteriyosklerozda görülür.

Nabzın dolgunluğu: Sağlam ve kuvvetli insanlarda dolgun, zayıf ve çelimsizlerde boş gibidir. Kalp zâfiyeti, kansızlık, kolera, kaşeksi ve müzmin mikroplu hastalıklarda da boştur.

Nabzın düzeni: Nabızların muntazam fasılalı dalgalar halinde hissedilmesine muntazam nabız denir. Nabız, birbirine müsavi olmıyan fasılalarla birbirini takip ederse ona intizamsız nabız denir. İki nabzın büyüklüğü arasında fark olursa buna (gayrı müsavi nabız) denir.

Nabız muntazam giderken bir kesilir ve bir müddet sonra yeniden başlarsa buna (kesik nabız) derler. İntizamsızlık muayyen fasılalarla olursa, buna (Allorıtmi = Allorhytmie) denir. Meselâ iki nabızdan sonra bir duraklama olursa buna iki birli nabız (Pouls bigéminé üç nabızdan sonra bir duraklama olursa buna üç birli nabız Pouls trigéminé, dörtten sonra bir duraklama olursa dört birli nabız Pouls quadrigéminé derler. Bir de mütenavip nabız Pouls alternant vardır ki nabzın biri büyük biri küçük hissolunur. Nabızlar arasında hiçbir münasebet ve intizam olmazsa o zaman (mutlak intizamsızlık = arhytmie complète) derler. Bu intizamsızlık nabız sayısının da artmasile birlikte olursa Tachyarhytmie adı verirler. Bunlara kalp çılgınlığı Folie cardiaque da derler.

Ekstrasistole (Extrasystole) : Fevkalâdeden husule gelmiş bir kalp takallüsü demektir. Bu da nabızda hissedilir. Normal olarak kalp takallüsleri muayyen fasılalarla olmakta iken arada bir vakitsiz takallüs daha husule gelir ki işte ekstrasisyol budur. Bu da muntazam veya gayrı muntazam olabilir. Yâni muayyen fasılalarla gelirse muntazamdır. Meselâ bir normal darbe, bir ekstrasistol yahut iki normal bir ekstrasistol, üç normal bir ekstrasistol gibi...

Bir de normal ve ekstrasistol darbeleri gayrı muayyen fasılalarla karmakarışık olarak gelir. Eğer birkaç ekstrasistol birbirini kovalarsa o zaman buna (yaylım ateş şeklinde ekstrasistol = extrasystole en salves) derler.

Ekstrasistoller uzvî bir hastalığa delâlet edebileceği gibi tamamen asabî de olabilir. Gebelerde, yaşı ilerlemiş olanlarda, fazla rijital kullanmak, fazla kahve, çay, tütün, alkol de bunu yapabilir. Kalp adalesi hastalıklarında da görülür.

Nabız sayısının çok azalması, kalpte takallüs için tenbih dalgasının geçtiği yolların bozuk olmasına delâlet eder ki buna kalp bloku Blocage du coeur derler. Bunun çok ilerilemiş şekli [Adams-Stock] hastalığı yapar (Bu kelimeye bakınız).

NARKOLEPSİ — Zaman zaman gelen uyku nöbetleri şeklinde kendini gösteren bir ârızadır. Bazıları bunun şişmanlıkla birlikte görüldüğünü ve hususî tipte bir sinir bozukluğu

olduğunu söylerler. Yalnız isteri ve sarada görülen ruhî bir istihale olduğu da söylenir.

TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı yoktur. (B_1) vitamini ve (C) vitamini yapılmalıdır.

NARKOZ (Narcose) — İlâç vasıtasile hastayı uyutmaktır. Bu ekseriya bir ameliyat veya tıbbî bir müdahale için yapılır. Bunun çeşitleri vardır: 1— Koklama suretile narkoz meselâ eter, kloroform veya klorür d'etil ile olur. Bunların koklanması için maskeler veya hususî cihazlar vardır.

Bir de damar içine şırınga yaparak uyutma vardır: Meselâ evipan nam ilâçla olduğu gibi. Deri altına morfin yapmak da uyutursa da ameliyat yapmak için kâfi derin bir uyku temin etmez.

Bir de lavman yapmak suretile uyku temin eden bir ilâç vardır: Avertin. Yalnız bu ilâcın bazan karaciğere zarar verdiği görülmüştür.

NASIR — [Bak: Ayak nasırları].

NEFES DARLIĞI — Teneffüsün kolayca olamamasına denir. Bunun sebebi ekseriya akciğerler ve teneffüs yollarında veya kalpte bir ârıza olduğu gibi hiçbir bozukluk olmadan asabî de olabilir. Sağlam insanda nefes alıp verme, şahsın haberi olmadan cereyan eden hâdiselerdir. Bir nefes almaya mukabil dört nabız isabet eder. Teneffüs sayısı dakikada normal olarak 16-20, cocuklarda 32-40 kadardır. İstirahatte, hele uykuda az, hareketle fazladır. Teneffüsün intizamı dört şekilde bozulur:

1— Süratlenir,
2— Alma zorluğu dolayısile azalır,
3— Verme zorluğu dolayısile yavaşlar,
4— İntizamsızdır.

Süratli teneffüs: Sayısı arttığı halde şeklinde ve düzeninde bir bozukluk yoktur. Ateş, isteri gibi hallerde teneffüs merkezinin fazla tenebbühü sebebile olur. Yahut şiddetli bir ağrı (yan ağrısı, kum sancısı gibi) sebebile kâfi derecede derin nefes alamayınca sayısı artarak ihtiyac olan havayı temin eder. Kan hastalıklarında, kansızlıklarda, yâni zehirlenmelerde kanda kâfi oksijen bulunamıyacağından nefes süratlenir. Karında su veya gaz toplarsa nefes darlığı olur.

Zatürree, plevra boşluğuna hava dolması nefes darlığı yapar. Zatülcenpte yan ağrısından veyahut göğüs boşluğuna su dolarak ciğeri tazyik ettiğinden nefes darlığı yapar.

Kalp hastalıklarında da nefes darlığı olur. Nefes darlığı yorulmakla gelirse buna cehdî nefes darlığı (Dyspnée d'effort) derler. İstirahatte de olursa ona daimî nefes darlığı (Dyspnée continue) derler.

Nefes alma zorluğu: Havanın girmesine bir engel olursa (boğazda ödem, ur, iltihap, yabancı cisim, göğüs içi urları, timüsun büyük kalışı, boğaz difterisi gibi) görülür. Bu nefes alış esnasında bazan ötme de olur ki buna (Cornage) derler.

Bir de nefes vermede güçlük olur. Nefes verme, uzun ve zahmetli ve gürültülüdür. Bu çeşidi. Astıma hastalığında ve Anfizemde görülür. [Bak: Astıma ve anfizem]. Devrî bir intizamsızlık halinde gelen nefes darlığının bir şekli vardır ki ona (Sheyne-Stockes) hâdisesi derler: Teneffüs on on beş saniye kadar durur [ki bu devreye apné denir], hasta bu sırada ölü gibidir. Yalnız nabız vardır. Sonra yavaş yavaş nefes alır. Her nefes, kendinden evvelkine nazaran daha büyük ve gittikçe gürültülü olur. Nihayet en yüksek bir devreye kadar varır sonra yavaş yavaş nefes küçülür. Ve nihayet yine on on beş saniye durur. Beyin urları, menenjit, beyin kanamaları, üremi, difteri ve tifüste de görülür. Çok kötü bir alâmettir.

Sık nefes almaya (Tachypnée) veya (Polypnée), güç nefes almaya umumiyetle (Dyspné) derler. Hastanın nefes alamadığı için iki ellerini yatağa dayıyarak kendini zorlaya zorlaya nefes almasına (Ortopnée) derler.

NEFRALJİ (Nephralgie) — Böbrek ağrısı demektir. İltihap, taş, ur, şekil bozuklukları, yer değişikliği, düşüklük gibi sebeplerle olur.

TEDAVİ. — Sebebe göre değişir.

NEFREKTOMİ (Nephrectomie) — Ur, verem, taş, cerahatlenme gibi sebeplerle bir böbreğin ameliyatla çıkarılmasına denir.

NEFRİT (Nephrite) — Böbrek iltihabı demektir [Bak: Böbrek hastalıkları].

NEFROZ (Nephrose) — Böbrekte istihale demektir [Bak: Böbrek hastalıkları].

NEFROM (Nephrom) — Böbrek uru demektir [Bak: Böbrek hastalıkları].

NEGATİVİZM (Negativisme) — Lüzumsuz ve mânasız yere her şeye karşı gelmek, yapılacak her şeyi menetmeye kalkmak, her şeye itiraz etmektir. Bu erken bunama ve bir de (Katatoni) adındaki akıl hastalıklarında olur.

TEDAVİ. — İnsülin ve Kardiazol'ün damara şırınga edilmesi suretile şok yaparak iyi edilebilir.

NEKROFOBİ(Necrophilie)— Ceset üzerinde cinsî münasebet yapmıya denir. Ruhî bir hastalıktır.

TEDAVİ. — Yoktur.

NECROFOBİ (Necrophobie) — Ölümden korkmak insanlar için az çok tabiî bir şey ise de bunu hastalık derecesinde hissedenler vardır. Bunlarda ölüyü görmek değil, cenaze alayını görmek, boş tabut görmek, hattâ lâfını etmek bile müthiş bir sinirlenmeyi mucip olur.

TEDAVİ. — Yoktur.

NEKROPSİ (Necropsie) — İlmî tetkikat veya ölüm sebebini ilmî ve adlî bakımdan tetkik için ceset üzerinde yapılan ameliyata denir [Bak: Otopsi].

NEKROZ (Necrose) — Nesiclerin ölmesi demektir. Basit nekrozda umumî teşekkülât olduğu gibi kalır. Kuruma ile birlikte olursa ona mumyalaşma denir. Bir de pıhtılaşma ile nekroz vardır ki nesiclere kan gidemediği veyahut zehir ve mikrop tesirile hücrelerin albümini pıhtılaştığı zaman görülür. Bir de peynirleşme ile nekroz vardır.

TEDAVİ. — Nekroza uğrayan kısım vücutten atılmaya mahkûmdur.

NELATON SONDASI — Ekseriya mesaneden idrar almak için kullanılan Vulkanize edilmiş lâstikten yapılma bir sondadır.

NEMFOMANİ (Nymphomanie) — Kadınlarda cinsî münasebete marazî bir şekilde düşkünlüktür. Bunlarda bu hal okadar fecidir ki çok defa iffet ve namuslarını dahi çiğnerler. Günde on defa münasebet yapsalar tatmin edilmiş olmazlar. Bir vaka bilirim ki apandisitten 39 derece ateşle hasta yattığı halde hastahane hademelerile münasebet yapmaya kalkmıştır.

TEDAVİ. — Müsekkin ilâçlar, mümkün olmazsa yumurtalıkları rontgenle vazifeden düşürmeye çalışmaktır.

NEOPLAZMA (Néoplasma) — Genel olarak ur demektir. Fakat bu kelime ekseriya habis urlar için kullanılmaktadır.

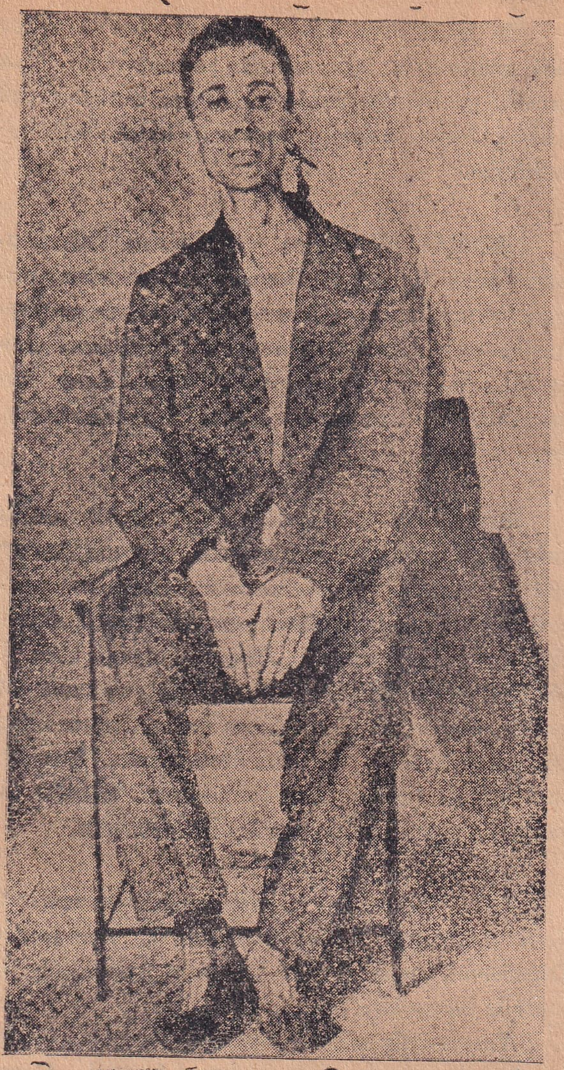
NEOSALVARSAN — Frenginin en kıymetli ilâcıdır. Frengiden başka hayvanî menşeli mikropların yaptığı bazı hastalıklarda da kullanılır. Meşhur âlim Ehrlich tarafından uzun araştırmalardan sonra Salvarsan veya 606 adile keşfedilmiştir. Bu ilâcın faydası yanında bazı zararları da olduğundan ıslah edilerek Néosalvarsan deye daha az zararlısı yapılmıştır. 606 denmesinin sebebi, kâşifin bu ilâcı bulmak için 606 tecrübe yapmış olmasıdır.

NEVRALJİ (Neuralgie) — Hissî sinirler boyunca hissedilen bir ağrıdır. Bu ağrı nöbet tarzında gelir. Ve uzvî bir bozukluğa istinat etmez. Sebebi çeşitlidir. Asabiyet, isteri, Tabes [Bak: Tabes], kansızlık, nikris, şişmanlık, şeker hastalığı, aybasından kesilme, grip, sıtma, frengi ve bazı zehirlenmeler [arsenik, kurşun, nikotin, civa], fazla yorulma, soğuk algınlığı, eski bir yara yeri, kemik çıkıntıları gibi. Ağrı bazan hafif bazan da çok şiddetli olur, hareketle artar.

TEDAVİ. — Evvelâ sebebin bertaraf edilmesi lâzımdır. Ondan maada sıcak şeyler koymak. Diyatermi, B_1 vitamini, Aspirin vesair Salisilât ilâçları, Piramidon, Novaljin gibi ağrı kesici ilâçlar kullanılır.

NEVRASTENİ VE PSİKASTENİ — Halk diline (hele münevverler arasında) de girmiş bulunan bu kelimelerin ifade ettiği mâna ruhî ve bedenî bir düşkünlük halidir. Bedenî olan nevrasteni, ruhî olan da psikasteni deye ifade edilmektedir.

Nevrasteni sonradan gelme birşey olduğu halde Psikasteni bünyevidir. Bu arıza sinir sistemi vazifelerinde ileri derecede bir yorgunluk ve bitkinlik demektir.



Nevrastenik'lerde daimî bir yorgunluk, bitkinlik ve takatsizlik hali vardır.

Belirtileri: Önce bedenî sonra ruhî olanları söyliyeceğiz.

1— Bedenî olarak hastalarda takatsizlik, yorgunluk, asabî bir düşkünlük vardır.

A— Yorgunluk (Asthénie) — Nevrasteninin en göze çarpan ârazıdır. Devamlı bir yorgunluk, bir bitkinlik hali vardır. Bu yüzden hasta herhangi bir iş yapamaz. Sabahleyin uykudan bitkin bir halde uyanır. Öğleden itibaren hasta kendini daha iyi hissetmeye başlar. Akşam üstü iyidir. Hasta yorgunluktan korktuğu için yataktan çıkmıya cesaret edemez. Halbuki kendini zorlar da bir işe başlarsa çalışmaya muktedir olduğu hayretle görülür. Bu adalelerin gevşekliği iç uzuvlara da sirayet eder.

B— Ağrılar: Hastalar vücudünün şurasında burasında ağrı, çekilme, yanma hissederler. Bunlar kâh kol ve bacaklarda, kâh kalpte olur. Karnında da böyle şeyler hisseder. Bu ağrıların arasında en sık görüleni baş ağrısıdır. Bu gerçek bir baş ağrısından ziyade bir ağırlık, bir sıkışma, bir tazyik hissinden başka bir miğfer varmış gibi sıkılmadan şikâyet eder. [cephalée en casque]. Ağrı sabahleyin başlar, yemekten sonra hafifler. Yorulunca, biraz bir şey okuyunca, heyecanlanınca artar. Kafa nahiyesi ve ensedeki ağrılar da karakteristiktir. Ekseriya ensede ağırlık, kulak arkası ve çene altında çekilme vardır. Bir de belkemiğinin boyunca ağrı vardır. Belde ve hele kuyruk sokumunda karar kılar.

C— Baş dönmeleri: Hasta etraftaki şeyleri dönüyor gibi hisseder veyahut başında bir boşluk hissi vardır. Daima kıyılardan yürür. Kalabalık yere gidemez. Meydanları geçemez.

D— Uykusuzluk: Bir iki saat uyuduktan sonra uyanır ve tekrar uyuması çok güçtür. Yahut da korkulu rüyalar, kâbuslar içinde geçen bir geceden sonra sabaha karşı dalar.

E— Mide ve barsak bozuklukları: İştihasızlık, yemekten sonra karında şişlik ve ağırlık, kabızlık mutat olarak vardır, mide ağrıları ve yanmaları vardır. Geğirmeler, barsak gurultuları, bazan ishal, mide ve barsakta düşüklük vardır.

F— Kalp ve damar bozuklukları: Çarpıntı, kalp üzerinde sıkıntı hissi, boyun ve karında nabzan, Lypothymie denilen bayılmalar ve fenalık hisleri görülür. Nabız kâh süratli, kâh yavaştır. Kalpte esaslı bir bozukluk yoktur.

G— Tenasül uzuvlarında bozukluk: Bunlar daha çok erkeklerde vardır. Zafiyetin ileri derecesine kadar bir iktidarsızlık vardır. Kadınla temastan sonra bitkin bir hale gelir ve başın arka tarafında şiddetli bir ağrı hissederler. Normal temas yapamadığı halde uykuda ihtilâm olanlar çoktur. Kadınlarda soğukluk, aybaşı zorlukları veya yokluğu vardır.

H— İdrar zorlukları: İdrarda fosfat fazladır. Mesane ağrıları, sık ve çok idrar vardır.

İ— Kulak çınlamaları: Arasıra görülür, görmede zâf, göz kapaklarının ağırlaşması, tad duymada acaiplikler vardır.

2— Ruhî bozukluklar:

Psikastenide bütün sahneye ruhî ârazlar hâkimdir. Fikrî mesaî imkânsızlaşır. Hasta dikkatini bir noktaya tesbit edemez. Zor bir hesap, ciddî bir mevzu üzerinde çalışmada bu kusur meydana çıkar. Fakat zekâ ve muhakemede kusur yoktur. Hattâ arasıra ruhî kabiliyetini de gösterir. Bu hastalar daima elemli, cesaretsizdirler. Muhtelif şiddette endişe, iç sıkıntısı, heyecan vardır. Hasta şurasının burasının ağrısından ve iç uzuvlarından gelen garip hislerden muztariptir. Bunları pek itinalı bir şekilde ve birçok lüzumsuz tafsilât da ilâve ederek tahlil ve tefsire çalışır. Hasta her dakika kendini tetkik ile meşguldür. Aynanın karşısında diline bakar. Nabzını sayar. Yüzünün solukluğu, dilinin titremesi, ellerinde titreme görür. Mütemadiyen derece koyarak hararetine bakar. Bunları not halinde yazar ve hekime bazan sahifelerce yazı dinletir.

Bunlarda hastalık korkusu hâkimdir. Başı döndüğü için düşmekten korkar. Hızla giden otobüsten yarı yolda iner. Denize bakamaz. Vapura binemez. Meydanlardan geçemez [Agarophobie'ye bakınız]. Tiyatroda, sinemada ne olur ne olmaz diye kapıya yakın oturur. Kalbi çarpsa kalp hastalığının en kötüsünü düşünür. Başının ağrısını beyninde ur olduğuna, yahut karnı ağrısa kansere yorar.

TEDAVİ. — Hastalıklar içinde tedavisi en güç olanlardan biridir. Burada önce sebebe, sonra hastanın asabî bünyesine, nihayet ârazlara göre tedavi lâzımdır. Sebebi kaldırmak için hastayı iyice sorguya çekmelidir. İrsiyette bir şey var mı? Aile muhiti ve hayatı nasıldır? Hasta konuşurken ağzından kaçan sözler bazan çok mühim delilller verir. Sinirli denilen çocukların yetiştirilmesine çok dikkat lâzımdır. Hayatlarını tanzim ettirmeli, onları ruhî ve bedenî yorgunluk ve üzüntü veren sebep ve muhitten uzaklaştırmalıdır. Kadınlarda ve erkeklerde cinsiyetine göre hormonlar verilmelidir.

Bünyenin tedavisi için istirahat, ılık duşlar, kaplıcalar, masaj, friksiyon ve hastanın ruhunu tatmin edecek telkinlerde bulunmalıdır.

Ârazların tedavisinde yorgunluğa karşı Striknin, fosfor mürekkepleri, Arsenikli ilâçlar, böbrek üstü bezi hulâsaları verilir. Tenasülî zaaf varsa hormon tedavisinden fayda görür.

Bu hastaların deniz seyahati, tebdili hava gibi vasıtalarla tedavisi de muvafıktır. Açık havada gezintiler, ruhî ve bedenî sükûnet çok mühim birer tedavi vasıtası olarak kullanılmaktadır.

NEVRİT (Neuritis) — Sinirin iltihaplanması demektir. Bu iltihap muhitî sinirlerin kısmen iltihaplanması, kısmen de istihaleye uğramasile olur. Eğer bir tek sinir iltihaplanırsa ona Mononeurit veya sadece Neurit denir. Birçok sinirler iltihaplanırsa ona Polyneuritis denir.

Sebepleri: Soğuk algınlığı, tazyik altında kalma, yorulma, alkol, arsenik, kurşun, kömür, fosfor, civa ve bazı vücutte husule gelen metabolizma mahsulleri [Bak: metabolizma], difteri, dizanteri, kan ufuneti, frengi, verem, tifo, tifüs gibi hastalıklardır. Bazan da (ve hattâ çok kere) sebebi bulmak kabil olmaz. Şeker hastalığında sebep B_1 vitamini ihtiyacıdır. Bazı hususî neurit tipleri tarif edilmiştir: Alkolik, diyabetik, arteriyosklerozik, difterik gibi.

TEDAVİ. — Bir taraftan asıl hastalığı tedavi etmelidir. Diğer yandan B_1 şırıngaları, Diyatermi, sıcak şeyler koymak, kaplıcalar, elektrik banyoları gibi.

Nevrit çok eskirse sinir bozolur ve bir daha düzelmiyerek öyle kalır. [Atrofi]. Onun için Nevrit olunca ihmal edilmemeli ve hemen tedavi edilmelidir.

NEVROZ (Neurose) veya (Névrose) — Sinir sisteminde uzvî bir bozukluk olmaksızın husule gelen asabî rahatsızlıklar demektir. Psikonevroz denince sadece ruhî menşeli sinir bozukluğu akla gelmelidir: Nevrasteni, isteri vesaire gibi.

Bundan başka meşguliyet Nevrozları vardır. Bu da bir kısım adalelerin fazla kullanılmasından ileri gelir. Meselâ çok yazı yazanlarda gayrı iradî olarak elde bükülmeler olur. Aynı şey piyanistlerde olur.

Vazomotorik nevrozlar da vardır ki kurdeşen, muhtelif yerlerde su toplanması vesaire şeklinde kendini gösterir. Akroparestezi, eritromelalji, Raynaud hastalığı gibi ârızaları bu grupa koyarlar. Bir de tromatik nevrozlar vardır: Korku, kaza, harpte bulunmak, ameliyat vesa-

ire yüzünden olur. Düşkünlük, iradesizlik, kararsızlık, ümitsizlik ile kendini gösterir.

TEDAVİ. — Tebdili hava, B_1 ve karaciğer kulâsası şırıngaları, Striknin, erkek hormonu, Aktedron, duşlar, banyolar, açık havada gezinmeler tavsiyeye şayandır.

NEZLE — Umumiyetle uzuvlarımızın iç yüzlerini örten zarların [eski dilde gışayi muhatî, yeni dilde Mükozaların] şişmesi, ifrazatın artması ile beliren iltihaplarına nezle denir. Fakat halk dilinde nezle yalnız burun nezlesine denir [Bak: Burun hastalıkları]. Halbuki tıp dilinde, boğazda, midede, barsakta, her yerde nezle olur.

Tedavi için o uzuvların bahislerine bakmak lâzımdır.

NİEMANN-PİCK HASTALIĞI — 1-2 yaşlarındaki çocuklarda olan ve nadir görülen bir hastalıktır. Çok defa öldürücüdür. Kız çocuklarda daha çok olur. Doğumdan birkaç ay sonra başlar. Gözleri görmez, aptaldırlar. Dalak ve karaciğer çok büyüktür. Bazılarında kol ve bacak felci, unutma vardır. Yahudilerde çok görülür.

TEDAVİ. — Yoktur. Hemen ekseriya bir yıl sonra ölümle sona erer.

NİKTALOPİ (Nychtalopie) — Türkçede tavuk karası denilen hastalıktır. Bunun bir adı da Héméralopie'dir. Bunun sebebi A vitamini eksikliğidir [Bak: Vitaminler]. ve (göz hastalıklarına bakınız).

NİKTÜRİ (Nychturie) — Geceleri gündüzden fazla idrara çıkmak demektir. Şeker hastalığı, böbreğin müzmin iltihapları, kalp hastalıkları gibi sebeplerle olur.

TEDAVİ. — Asıl hastalığın tedavisine bağlıdır.

NİSTAGMUS (Nystagmus) — Gözün titremesi demektir. İstirahat halinde dahi vardır, fakat göz oynatılırsa bu hareket müthiş bir hal alır. Üç şekli vardır: Ufkî, şakulî, ve mihveri üzerinde dönücü.

Bu doğuştan olabileceği gibi Sclerose multiple gibi bir merkezî sinir sistemi hastalığından da ileri gelebilir.

TEDAVİ. — Yoktur.

NOMA — Yanağın gangreni demektir. Sebebi yanağa gelen damarların herhangi bir mikroplu bir hastalık hasebile tıkanması ve yanak nescinin ölmesi [Bak: Nekroz] dir. Yüksek ateş, süratli nabız, umumî ahvalde düşüklük, renkte solukluk, ağızda gayet pis bir koku vardır. Yanak, bilhassa iç tarafında kömür gibi siyahlanmış ve yaralar açılmıştır. Bazılarından kanlı cerahat gelir.

TEDAVİ. — Néosalvarsan, serum, Penicillin, kalb kuvvetlendirici ilâçlarladır.

NONA — Eski zamanda uyku hastalığına verilen addır [Bak: Uyku hastalığı].

NÖROFİBROMATOZİS (Neurofibromatosis) — [Bak: Recklinghausen].

NÖRON (Neuron) — Sinir hücresi ve onun sinir lifleri bir arada bir müddet bir birlik teşkil ederler ki vazifeleri müşterek olan bu unsurlara Nöron denir.

NÖROPATİ (Neuropathie) — Sinir sistemile ilgili hastalık demektir. Halk dilinde nevropat denilen şey mariz ruhlu insan demektir. Titiz, hırçın, mızmız, sıhhati yerinde olmayan, mütemadiyen hastalık tevehhüm eden tiplerdir.

TEDAVİ. — Vücudü kuvvetlendirmek, banyo, masaj, tebdli hava, duş, kaplıca tedavisidir.

NOSTALJİ (Nostalgie) — Bunun iki mânası vardır: Biri alelâde sırt ağrısı demektir ki pek okadar kullanılmaz. Asıl kullanılan mânası eski türkçede daüssıla idi. Yâni (yurt hasreti) diye tercüme edebiliriz. Bu da memleketinden bir müddet uzak kalan insanlarda oraya dönmek için duyulan mukavemet edilmez azudur. Bu müthiş bir iç sıkıntısı, teselli kabul etmez bir hal alır. Bazan hakikî bir ruh hastalığı halini alır.

TEDAVİ. — İstenilen yere gitmekten ibarettir.

NOZOFOBİ (Hastalık korkusu) — Hastalıktan korkmak ve hasta olmamaya çalışmak normal ve insanî bir şeydir ve lüzumludur. Aksi takdirde sıhhatin idamesine imkân yoktur. Hangi şeyleri yaparsak veya yapmazsak hastalık doğabileceğini biliyoruz. Bunu kısmen tabiî sevkle, kısmen de, terbiye ve ders olarak öğreniyoruz. Bize bunları öğreten ilme de hıfzıssıhha, veyahut Hygiène diyoruz. Eğer bu ilmin dediği şeyleri tamamile yapabilsek bize sadece kaçınmak imkânı olmayan hastalıklar musallat olabilir. Bunun haricinde hastalanmak tehlikesi kalmaz. Bunlar tabiî ve lüzumlu hastalık korkusudur.

Halbuki konumuz bu değildir. Biz vehim derecesine varan hastalık korkusundan bahsetmek istiyoruz ki buna tıp dilinde Nozofobi = Nosophobie derler. Türkçemizde bunun tam karşılığı yerleşmiş bir tâbir olarak yoktur. Daha çok vesvese, evham, kuruntu gibi kelimeler kullanılıyor. Halbuki bunlar Nozofobiyi izah edemez. Eski yunancada Nosos hastalık Phobia da korku mânasına geldiğinden ben de hastalık korkusu diye tercüme ettim.

Hastalıktan korkmanın bir vehim derecesini alması iki türlü olur: Biri yaradılış meselesidir. Öteki de sonradan olmadır.

Yaradılıştan olan şekilde [hastalıktan korkma hastalığı] diyebileceğimiz marazî bir çekingenlik vardır. Bunun en basit şekli halk dilinde titizlik diye ifade edilen Mizofobi = Mysophobie'dir. Bu yaradılıştan olma titizliğe müptelâ olanlarda kirlenme korkusu okadar büyüktür ki bütün ömürleri devamlı bir vehim içinde geçer: kimsenin elini sıkmamak, ziyaret kabul etmemek, ziyarete gitmemek, yaraya el sürmemek, kapıları tutmamak, velhasıl hiçbir şeye dokunmamak gibi bir hal vardır. Kapının tokmağını kolile veya dirseğile çevirmek, ayağı ile itmek, yahut herkesin elile tutmadığını tahmin ettiği üst kısımlarından tutmak, parayı odunu hattâ tuzu yıkamaya kalkmak derecesinde bir titizlik vardır. Bir tanıdığım vardı. Ekmeği fırından, sigarayı tütüncüden alırken kâğıda sardırdıktan sonra alırdı. Halbuki fırıncı ve tütüncü, ekmeği veya sigarayı yapanların hangi şartlar altında yaptığını düşünmezdi.

Yine bir aile kadını bilirim ki hergün kapıpencereleri, taşlıkları sıcak sabunlu sularla siler, gece yarısı uykusu kaçar, temizlik yapmıya kalkarmış. Bir gün muayenehaneme böyle bir kadın gelmişti. Kendisini muayene edebilmem için aletlerimi alkolle sildirtti. Ellerimi de alkolledim. Tansiyon cihazının lâstikleri dahi böyle silindi. Ondan sonra, muayeneye razı oldu. Bunun bir mizofob olduğunu anladığım için arzularını yaptım. Hastalık korkusunun her türlü şeye karşı olan bu umumî şekli yanında bir de muayyen bir hastalığa karşı olan korku vardır.

Bunların en başında verem korkusu gelir. Buna tıp dilinde (Fitizofobi = Phytisophobie) derler. Böyle kimseler verem olduğu vehmine düşerler. Mütemadiyen aynaya bakarak zayıfladıklarını sanırlar. Derece koyup ateşlerine bakarlar. Hekim hekim dolaşırlar. Ciğerlerinin rontgenlerini çektirirler. Bu hal, nihayet onlada iştihanın keslimesi, hakikî bir zayıflama ve kansızlık yapar. Eğer tedavi edilmezlerse ilerleyen zâfiyet, vücut mukavemetinin kırılmasını ve vereme yakalanmak için istidadı doğurur.

Bir İranlı hatırlarım. Birçok doktor kitapları okumuş, hastahanelere düşmüş, ona hasta olmadığını inandırmak kabil olmamış. Nihayet açlıktan müthiş surette zayıflıyarak gerçekten vereme yakalanmıştı. O zaman da: (İstanbulun bütün doktorları benim hastalığımı anlamadılar, işte şimdi meydana çıktı) diyordu.

Halk arasında verem korkusu, öteki hastalıkların hepsinden fazladır. Bunda saık şu olsa gerektir: verem olan kurtulmaz fikri halkın zihninde yer etmiştir. Ona ince hastalık da derler. Herhalde sinsi bir şekilde ve hastayı inceltmesinden olsa gerek...

Muayyen bir hastalıktan korkmanın ikinci örneği frengi korkusudur. Buna tıp dilinde Sifilofobi derler. Vücudündeki herhangi bir sivilceden vehme kapılarak [frengiye yakalandım] diye hekim hekim dolaşan, birçok lâboratuvarlara baş vurarak kanını muayene ettiren ve hattâ (ne olur, ne olmaz, ihtiyatlı olayım) diye kendisine frengi tedavisi yaptıranlar vardır. Bir meslekdaş tanırım, frengili bir hastasına ameliyat yaparken eline iğne batmış ve hastanın frengisi kendisine de geçti korkusile yıllarca muayeneler ve tedaviler yaptırmıştı.

Kalp hastalığından korkanlar da çoktur. Bu korku yüzünden kalpte çarpıntı artar. Ve mütemadiyen kalpte birşey tevehhüm ederler. Midesi gaz yapsa, yahut kaburgalar arası siniri soğuk algınlığı sonunda ağrısa [bende muhakkak anjin var] diyenlere çok rastlarız. Viyanalı meşhur kalp üstadı Wenckebach, kalbinde hastalık tevehhüm edenleri şöyle tarif eder: [kapıdan girerken teatral bir tavırları vardır.

Sağ elleri kalbin üstünde, sol elle ceketlerinin yakasını tutmuş, derin derin içlerini çekerek: Çok fenayım, doktor, derler].

Gerçekten biz de bu tiplere çok rastlarız. Bilhassa münevverler arasında fazladır. Kalp nahiyesine rastlıyan ağrı veya sıkıntı onları vehme düşürür. Kitap karıştırırlar, onu herhangi bir hastalığa benzetirler. Ondan sonra hekim hekim dolaşırlar. Evleri bir eczahane halini alır. Birçok ilâçlar kullanırlar. [Kimse hastalığımı anlamıyor] derler. Malî iktidarları varsa Avrupaya, Amerikaya gitmeye kalkarlar. Bazıları da, mütemadiyen nabızlarını yoklarlar. Kendi kendilerine yaptıkları bu telkin iledir ki nabız sayısı çoğalır. Bu da onları daha çok korkutur. Bazan intizamsızlık da hissettiklerini söylerler. Bundan da vehimleri artar. Onlara kalbinde birşey olmadığını ne kadar söyleseniz bir türlü inanmazlar.

Hastalık korkusunun bir örneğini de baş ağrılarında buluruz. Başı ağrıdığı için beyninde bir hastalık, meselâ ur veya menenjit tasavvur edenler vardır.

Cahil kimseler arasında karnında kurbağa olduğunu veya yılan yuttuğunu sananlar pek çoktur. Bizim talebeliğimizde böyle birisini tedavi için hocamız, bonmarşeden yapmacık bir yılan aldırmış hastaya kusturacak ilâç vermiş, nihayet kusarken yavaşça leğenin içine yalancı yılanı attırmış ve hasta da yılan çıktı diye vehminden kurtulmuştu. Yine böyle yılan yuttum vehmile herkese dert yanan birisi nihayet aynı şikâyetini şair Eşrefe anlatmış o da sana bir reçete göndereyim demiş. Ve müthiş küfürlerle dolu bir hicviye yazıp göndermiş. Adamcağız da bir daha bu sözü ağzına alamaz olmuş.

Hastalıklardan korkmaya bir misal de kuduz hastalığı korkusudur. Evindeki kedi veya köpekle oynarken hayvanı kızdırıp bir tarafı ısırılınca [Eyvah kuduruyorum] diye vehme kaplırlar. Buna tıp dilinde lisofobi = Lyssophobie derler. Bunlarda yutkunma korkusu başlar. Sudan korkarlar. Çünkü kuduranlarda bu halin olduğunu işitmişlerdir.

Deniz yolile seyahatten, trenden, tayyareden, otomobilden korkanlar da vardır. Minareye çıkamıyanlar, geniş meydanlardan geçemeyenler, süratli giden otobüse tahammülü olmayıp ilk durakta inenler vardır. Bu kadar korku da başlıbaşına bir hastalıktır. Hem de tedavisi oldukça güç bir hastalık... Doğuştan olanlar mazur görülebilir. Fakat sonradan olanların içinde bu hale düşmede kendi günahları olanlar da çoktur. İnsan herhangi bir şeyden endişe ettiği zaman ona ait kitapları okursa o hastalığı kendinde tevehhüm eder. Bir tüccar dostum vardır ki, evinde bir tıp kütüphanesi teşkil edecek kadar tıbbî kitap toplamıştır. Hekim olmadığı için onları okumak, onu vehimli yapmıştır. Yine bir muharrir tanırım ki şuradan buradan topladığı derme çatma malûmatla kendisinin çok bildiğini ve hattâ hekimlerin bile onun kadar bilmediğini idda eder.

TEDAVİ. — Nezofobi, tedavisi çok güç bir hastalıktır. Çünkü bu hastaların çoğunun böyle bir vehme kapılmak için bünyeleri müsaittir.

Tedavinin ilk şartı, hastaya itimat telkin etmektir. Çünkü burada muvaffak olabilmek için kullanılacak vasıtalar, şu veya bu ilâçtan ziyade, hastaya hasta olmadığını inandırabilmektir. Bu da şikâyet sahibini, ciddî bir hasta gibi bütün şikâyetlerini anlattırmalı ve çok derin, teferrüatlı ve bütün vasıtalara baş vurarak muayene etmelidir. Yoksa ilk adımda bu hastalara [sende bir şey yok, vehmediyorsun] deyince onun da yüzünüze değilse bile arkanızdan söyliyeceği söz [hastalığımı anlamadı] demek olacaktır. Bundan başka, hormonlardan istifade edilebilir. Kadında Folikülin, erkekte Androsteron hormonu iğneleri şırınga edilir. Bundan başka, banyolar, duşlar, açık havada gezmek, hattâ tebdili hava etmek, Arenal, Kakudilat, fosfor mürekkepleri vermek lâzımdır.

Bütün bunlara rağmen ikna edilemiyen, yani tedavi edilemiyen hastalar da vardır. Bunlar ister kadın, ister erkek olsun aile hayatı için çekilmez bir yük halini alırlar.

NÜZÜL — [Bak: Felçler].

Ö

ÖDEM — Uzuvlarda nesiçler arasına su toplanmasınna ödem denir. En çok deri içinde ve altında su topladığı zaman ödem tâbiri kullanılır.

Ödem ya umumî veyahut mevzii olur.

Ödem umumî olursa ona Anazarka derler. Umumî ödemlerin sebepleri muhteliftir: Kalp hastalıkları, böbrek hastalıkları, hormon kifayesizlikleri, vitamin kifayesizlikleri, açlık, kaşeksi gibi.

Kalp hastalkılarında başlıca sebep kanın damarlarda ve bilhassa kara kan damarlarında ve kıl damarlarda (kapiller'lerde) toplanmasıdır. Kalp, kan deveranını temin edemediği zaman kan damarlarda toplanır ve damarın kenarından sızarak ödem yapar.

Böbrek hastalıklarında ise tuzu çıkaramıyan böbrek, tuzun nesiçlerde toplanmasına ve böylelikle tuzun suyu cezbederek ödem yapmasına sebep olur.

Hormon kifayesizliklerinden ödem yapan en belli başlısı tiroid hormonudur ki bunun yaptığı hastalığa mikzodem derler [Bak: Mikzodem].

Vitamin kifayesizliklerinden B_1 vitamini azlığı ödem yapar [Bak: Vitaminler]. Açlık da kan albüminlerinin azalması hasebile tuz nesiçlerde toplanır ve suyu çekerek ödem yapar. Kaşekside sebep ise nesiçlerin arasındaki damarlarla su alıp verme işinin bozulmasıdır

Mevzii ödemlere gelince: Bunlar vücudün bir kısmında deveran bozukluğu, iltihap veya varis gibi sebeplerle olur.

Mevzii olarak deveran bozulması meselâ damarların tıkanması (Flebit), yahut hariçten ur veya başka bir şeyle (meselâ yaralanmadan kalma kurşun veya şarapnel) damarın tazyik altında kalmasile o damarın bulunduğu uzuvda ödem olur.

İltihap neticesi de ödem olur. Ekseriya iltihaplı olan yerin etrafında ödem vardır. Bazan bu ödem öldürücü de olur ki ona Oedème maligne derler [Bak: Şarbon]. Bacaklarda varis olduğu zaman da ayaklarda şişlik olur ve ödem yapar. Bazan karında su toplaması da deveranı güçleştirerek bacaklarda ödem yapmaya sebep olur. Buna en ziyade karında su yapan siroz, peritonit, kadınlarda yumurtalıkların kistleri gibi hallerde rastlanır.

Ödem bazan iç uzuvlara ait olur. Meselâ akciğer ödemi gibi. Akciğerde ödem kalbin vazifesini göremediği hallerde veyahut zehirli gaz koklamakla olur. Sonra böyle mühim bir ödem de gırtlakta olandır. Difteri veya sair bir hastalık sebebile gırtlak ödemi olduğu zaman hasta nefes alamıyarak ölüm tehlikesine maruz kalabilir. Keza beyinde de ödem olur. Velhasıl iç uzuvlarımızın birçoğunda mevzii ödemler olur.

TEDAVİ. — Ödemlerin tedavisi her şeyden önce asıl hastalığa aittir. Bir kalb hastasında kalbi, böbrek hastasında böbreği tedavi etmek lâzımdır. Hormon veya vitamin eksikliği varsa o zaman da bu noksanları telâfi etmelidir. Mevzii ödemlerde ur veya iltisak varsa o kaldırılma-

lıdır. Velhasıl görünür ve giderilebilir sebepler bertaraf edilmelidir. Bunun haricinde suyu az içmek, tuzlu ve çok şekerli şeyler yememek de tavsiye edilir. Kalb bozukluğundan ileri gelen ödemlerde idrar söktürmek de ödemleri dağıtmak için mühim bir vasıtadır. Bu maksatla Salyrgan ve Nevurit gibi civalı idrar söktürücüler ve Diuretin ve emsali ilâçlar kullanılır.

ÖKSÜRÜK — Gırtlakta takallüs ile ânî olarak ve zorlu bir şekilde dışarı hava vermek hareketine öksürük denir. Öksürük ya arzu ile veya gayrı ihtiyarî olur. Arzu ile olanda teneffüs cihazında öksürüğü mucip bir sebep yoktur. Yalnız bir yerde bulunduğunu başkasına hissettirmek veya alay için öksürülür (kibar öksürüğü).

Gayrı ihtiyarî öksürük, vücudün bir reaksiyonudur. Yâni uzviyet gerek dışarıdan giren yabancı cisimleri ve gerekse içerideki ifrazatı atmak için bunu yapar. Maamafih çıkacak bir şey olmadan sırf tahrişten mütevellit öksürükler de vardır. Zatülcenpte olduğu gibi...

Öksürüğü davet eden tahriş, beyinde teneffüs merkezini gıcıklıyarak gırtlağı daraltır. Hava nefes borusuna toplanır ve nihayet çıkmak için zorlar ki öksürük de budur.

Öksürüğün vasıfları vardır. Laryngite strydileuse denilen bir nevi gırtlak iltihabında ve boğmaca öksürüğünde, öksürük seslidir ve ötücüdür. Akciğerde nefes alan yerler azaldığı veyahut gırtlakta ses şeritleri şiştiği zaman öksürük sessiz ve sönüktür. Bu hale veremlilerde çok rastlanır.

Zatürree, zatülcenp gibi hastalıklarda öksürük zorlu ve kısadır. Hasta ağrı dolayısile öksürmekten korkar. Gırtlakta difteri, kanser, frengi veya verem varsa öksürük kısık veya tamamen sessiz olur.

Öksürüğün sayısı da mühimdir. Çokluğu, öksürüğü davet eden tahrişin şiddetine bağlıdır. Zatülcenpte kuru iken çok, su toplayınca azdır. Bronşitte, Boğmacada çok sık öksürük vardır. Nefes boruları genişlemesi demek olan Bronşektazi hastalığında gayet çok balgam çıktığı halde öksürük azdır.

Öksürük bazan birbirini kovalar. O zaman ciğerde hava azaldığından hasta gayet derin ve anî bir nefes alır ki ötmeye sebep olur (Boğmacada olduğu gibi).

Bazan öksürürken hasta kusmak zorunda kalır.

Öksürük ile beraber birşey çıkmazsa kuru öksürük, ifrazat çıkarsa yaş öksürük denir.

TEDAVİ. — Öksürük müstakil bir hastalık değildir. Hastalıkların müşterek ârazıdır. Onun için asıl hastalık tedavi edilmelidir. Fakat umumiyetle öksürüğe karşı kullanılan ilâçlar da vardır.

Tahammül edilemiyecek kadar sık ve iz'aç edici öksürüklere karşı Kodein, Diyonin hattâ icabında eroin verilir. Fakat gırtlak nezlesi bronşit, zatürree gibi hastalıklarda ise balgam söktürücü ilâçlar (Banzeat, Terpin, Dower gibi) verilmelidir. Göğse sıcak lâpalar koymak da öksürüğü yumuşatır.

ÖMÜR — Doğuştan ölüme kadar geçen zamana ömür deniyor. Bu ömür bazı insana göre pek kısa bazısına göre oldukça uzun sürer. Fakat insanların aşağı yukarı 60-100 yaş arasındaki bir zamanda ölümleri tabiî bir ömür sürdüklerine alâmet sayılır. Ömrün uzun veya kısa olması birçok âmillerin tesiri altındadır: İrsiyet,



Yüz otuz senelik uzun bir ömür süren meşhur Zaro Ağa

gebelik esnasında çocuğa tesir yapar, annenin hastalıkları, doğumun normal olup olmayışı, doğumdan itibaren çocuğun iyi yetişip yetişmemesi, gıdalar, yaşanan muhit ve iklim, hayat şartları, geçirilen hastalıklar, ruhî sebepler velhasıl daha birçok şeyler buna müessirdir.

Bunları birer birer inceliyelim:

İrsiyet: Eskiden beri tecrübe ve görgü göstermiştir ki bazı aileler içinde uzun ömürlü olanlar dikkati çeker. Meselâ Zaro Ağanın oğlu da yüzü aşmıştır.

Gebelik esnasında çocuğa tesir yapan annenin hastalıkları: Gebe kadının geçirdiği mikroplu hastalıklar ve en başta frengi, fena tegaddi, sefalet, ıztırap, harp gibi kadının uzviyetini hırpalayan sebepler, derin kansızlık, çocuğa tesir yapar ve onun cılız ve mukavemetsiz doğmasına ve en küçük sebeple hastalanıp erken ölmesine sebep olur.

Doğumun normal olup olmayışı: Doğum ârızaları da çocuğun hayatiyeti üzerine müessirdir. Çok zor ve ârızalı doğumlardan sonra birkaç gün yaşayıp ölen çocuklar çoktur.

Doğumdan itibaren yetişme şartları: Çocuğun ve büyüğün yetişme şartları, sıhhati ve dolayısile ömrü üzerinde müessir olur.

Gıdalar: Gıdaların tesiri çok münakaşa edilmiştir. Orthobiose nazariyesinin müessisi olan meşhur rus Metchnikoff gıdaların ve tenasülî hayatın suiistimal edilmesinin ömrü kısalttığını ileri sürmüştür. Başkaları bunu kabul etmemiştir. Böylelikle iki taraf arasında münakaşalar hâlâ devam eder. Amerika hıfzıssıhha âlimleri muntazam ve basit yaşamanın ve hele sade gıdalar ve bol vitaminlerin, süiistimallerden kaçınmanın taraftarıdır.

Fransada ve Avrupanın bazı yerlerinde bunu kabul etmeyenler vardır, bilhassa Bezançon insanın kendi ömrü üzerinde müessir olamıyacağı iddiasını ileri sürmüştür. Fakat bu bir fantezidir. Yaşama şartlarının çok tahripkâr oluşunun ömrü kısalttığı muhakkaktır. Gece gündüz mide bozucu gıdalar, alkol, tenasülî süiistimal, uykusuzluk, kumar içinde geçen bir ömrün uzun süreceği pek kabul edilemez.

Yaşanan muhit ve iklim: havası ağır yerlerde yaşamanın sıhhati bozduğu muhakkaktır. Dağlarda çam ormanları içinde, buz gibi menba suyu içip temiz hava alan insanların sıhhatli olacaklarına şüphe yoktur. Şehirlere nisbetle köylerin ve kırların, dağların daha sıhhî olduğu da kabul edilmektedir. Avrupa ve Amerikada apartman aleyhinde, köy veya bahçeli evler lehinde bir cereyan başlamıştır.

Geçirilen hastalıklar: Ağır mikroplu hastalıklar, kalp, böbrek ve ciğer hastalıkları hayatın kısalmasını mucip olur. Sıtmanın, frenginin veremin, kanserin hayatı kısalttığı muhakkaktır.

Ruhî sebepleri de unutmamalıdır. Mütemadiyen üzüntü içinde yaşıyan bir insanla, şâd, rahat ve huzur içinde yaşıyan bir olmaz.

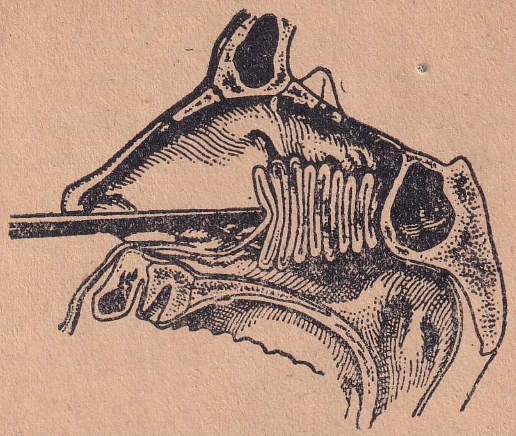
Hulâsa edilirse eskiden ölüm için (ikmali enfası ma'dudei hayat) derlerdi. Mânası sayılı ve mahdut olan nefesin bitmesi demektir. O halde bu sayılı nefesi tasarrufla, hesapla kullanmak lâzımdır. Bunun mânası tekkeye çekilip itikâfa girmek değildir. Fakat her şeyin ifratı zararlıdır. Sade bir beslenme usulü, sebzesi, meyvası, vitamini bol, hazmı kolay yemekler yemek, muntazam yaşamak, çalışma, dinlenme, eğlenmeyi yerinde ve lüzumundan fazlaya vardırmamak, her şeyde itidalden ayrılmamak, bizi hastalıklardan koruyan hıfzıssıhha kaidelerine mümkün mertebe riayet etmek şartile bu sayılı nefesi, çabuk tüketmemek, normal ve uzunca yaşamak pek âlâ kabildir. Hayatı bir mirasyedi gibi israf etmek ise çabuk iflâsı muciptir.

OZENE (Rhinitis chronica atrophica foetida) — Müzmin ve fena kokulu akıntılı burun iltihabıdır. Ekseriya genç kızlarda ve bülûğ zamanında başlar. Ailevî bir hastalıktır.

Hastalığın husul şekli: Henüz kat'î olarak aydınlanmamıştır. Bu hususta değişik nazariyeler vardır.

1— Mekanik nazariye: Hastalık bünyevîdir ve mikozanın Primitif atrofisi neticesidir. Yâni burun içinin tabiî teşekkülâtının geniş olması hastalığın meydana gelmesine sebeptir.

2— Mikrobik nazariye: Burun ifrazatının muhtelif mikroplara hususile Pneumo bacille de Friedlander, Bacille pseudo-diphterique, Peres-Hofer'in cocco bacillus foetidus ozaenae'lere tesadüf edildiğinden bu hastalığın daha ziyade müsait bünye ve zeminde mikrop-



Burnun iç kısmının temizlenmesi.

ların tesirile husule geldiği kabul edilirse de hastalığı bu mikroplardan hangisinin yaptığı henüz münakaşalıdır.

3— **Andokrino-Sempatik nazariye:** Hastalığın bülûğ zamanında, kadınlarda görülmesi gebelik ve aybaşı zamanlarında fazlalaşması, menopoz devresinde salâh göstermesi ve diğer iç ifraz bozukluklarının beraber bulunması (Akrosyanoz, ipotansiyon, reflekslerde betaet, anjelür) bu hastalığın andokrino-sempatik cümle ile ilgili olduğunu düşündürür.

Vasıfları: Karakteristiktir.

1— Ekseriya kadınlarda,

2— Bilhassa bülûğ zamanında görülür (30 yaşından sonra nadir görülür),

3— Ailevî bir hastalıktır, fakat irsî değildir. Ve daha ziyade sıhhî hayat şeraiti düşük tabakada rastlanır.

4— Sarîdir, lâkin bu sirayet bulaşıcı hastalıklardaki gibi olmayıp veremdeki gibi uzun ve daimî temas iledir.

Belirtileri: Hasta bidayette bol, muhatî ve kıkî burun ifrazatı çıkarır. Bundan dolayı hâd âdi burun nezlesi zannedilir. Sonraları bu akıntı koyulaşır, yeşilimtrak renk alarak kokusu fenalaşır ve içinde yeşil siyahımtrak kabuklar da bulunur. Burun mikozasının ve kemiklerinin atrofiye olmasından burun içi genişlemeğe başlar. Nefes almada da güçlük vardır. Muayenede burun mükozası soluk renkte üzeri sarı yeşilimtrak kabuklar ile örtülüdür.

Hastalık ilerledikçe burun kemiklerinin de harabiyeti dolayısile burun orta direği erir ve burun sırtı çöker, burun kanatları genişlemiş bir hal alır. Koku alma sinirlerinin de harap olmasından hasta iyi ve fena kokuları duyamaz (anosmie) yahut iyi kokuları fena duymaya başlar (cocosmie). Akıntı dolayısile burun delikleri derisi kızarmış ve çatlaklar peyda olmuştur.

İhtilâtları: Mühimdir. Tedavi edilmedikçe hastalık ilerler. Burundaki tahribattan sonra burun arkası gırtlak hattâ nefes borusuna da yürüyerek oralarda ozen görülür, ses kısılır ve nefes almada güçlük çoğalır. (Ozène Taryngo-tracheal).

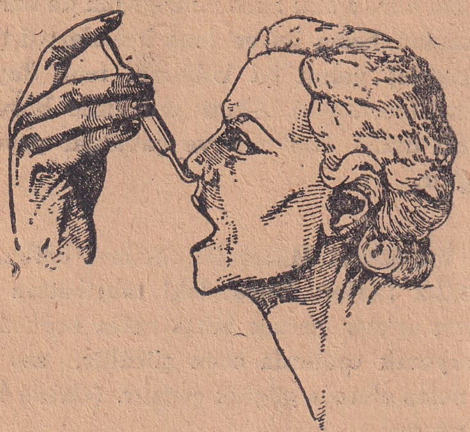
Bu yayılma neticesi nefir yolile kulaklarda, gözyaşı yolile gözde iltihabî değişikliklere rastgelinir. Bazan da sinozitler görülür.

Teşhis: Hastalığın mühim ve açık belirtilerine göre teşhis gayet kolaydır. Yalnız tek taraflı kokulu ve kanlı akıntılarda burun içi yabancı cismi, burun difterisi, sinozit düşünülür. İki taraflı akıntılarda burun frengisini hatırlamak yerinde olur.

TEDAVİ. — Uzun tedaviye tâbi bir hastalıktır. Hususî bir ilâcı yoktur. Tedavide esas: 1 — Burun içinde toplanan kabuk ve cerahatli



Ozen hastalığında burun içindeki kabuk ve cerahatler temizlenirken.



Burun lâvajı.

ifrazatı gidermek. 2 — Atrofiye olmuş mikozanın tekrar canlanmasına yardım etmektir. Tedavinin başlangıcını burun lâvajları teşkil eder. Burada hastaların hekime yardım etmesi, yalnız her gün lâvajları lüzumu veçhile hastaların bizzat yapması gerektir.

Bundan başka vücut ve bünyenin kuvvetlenmesi maksadile kuvvetli gıda, kuvvet verici ilâçlar, balık yağı, iyod, arsenikli şuruplar, kalsiyum, A. D. vitaminleri verilir. Sahilde oturmak tavsiye edilir.

Bazı hormonlardan da fayda görülür. Burada daha çok İpofiz, Sürrenal, Tiroid ve tenasül hormonları birlikte verilmelidir.

Perez-Hofer burundaki mikroplardan bir aşı hazırlamıştır. Bazı ahvalde bundan da istifade mümkündür.

Bazan da Otohemoterapie yapılır. [Bak: Otohemoterapie].

Bu kabil hastaların evlenmesi doğru değildir. Çünkü karı koca hayatı için tahammül edilmez bir hal teşkil eder.

Ameliyat tecrübeleri muvaffakiyet vermemiştir. Elektrik ile yakmak da tecrübe edilmiş fakat iyi netice alınmamıştır.

Bugün dahi Ozene tedavisi eskisine nazaran bir ilerleme kaydedememiştir. Çünkü hastalığın hakikî mahiyeti bilinmiyor.

ÖZOFAGÜS (Ösophagus) — Yemek borusu demektir [Bak: Meri hastalıkları].

ÖZOFAGOSPAZM (Oesophagospasme)— Merinin teşennücü, yâni zaman zaman büzülerek içinden yemek geçmesine müsaade etmemesi demektir [Bak: Meri hastalıkları].

O

OBEZİTE (Obésité) — [Bak: Şişmanlık].

OFTALMİ (Ophtalmie) — Gözün iltihaplarına verilen bir addır. Gonokoktan mütevellit olana Ophtalmie gonococcique derler. Bir gözde iltihap varken ötekine de sıçramasına Ophtalmie sympathique derler.

OFTALMOPLEJİ (Ophtalmoplégie) — Göz adalelerinin felci demektir. Gözün dış ve iç adaleleri felce uğradığına göre şekil alır. [Bak: Göz hastalıkları].

OKKLÜZYON (Occlusion) — Bir yolun tıkanması demektir. Meselâ göz bebeği, gözün açılıp kapanan bir kısmıdır. İltihap ve iltisak dolayısile bunda yapışıklık olması ve açılıp kapanamaması mümkündür. O zaman burada Okklüzyon var denir.

Keza barsak tıkanınca bu tâbir kullanılır. Daha doğrusu Okklüzyon tâbiri daha ziyade barsak tıkanmasında kullanılır. [Bak: Barsak tıkanması].

OKKÜLT KANAMA — Gözle görülmeyen kanama demektir. Bu tâbir mide ülseri ve kanserinde çok kullanılır. Bundan maksat, kazuratta gözle görülür bir kanama olmaksızın mikroskopla veya kimyevî vasıtalarla kanamanın bulunması demektir.

OKSİJEN (Oxygène) — Bir gazdır. Havanın, suyun, vücudümüzün terkibinde bulunduğu gibi bütün uzvî maddelerin terkibinde vardır.

Biz vücudümüze lâzım olan oksijeni havadan alırız. Havanın % 21 i oksijendir. Yâni bir litre havada (210). gram oksijen vardır. Her nefes alışta giren havadaki oksijenin hepsini alamayız. Bu yüzde yirmi birden ancak beş buçuğu kana geçer. On beş buçuğu tekrar nefesimizi dışarı verirken çıkan havanın terkibinde kalır. Oksijen yanmaya hizmet eder. O olmazsa ateş yanmaz. Yine o olmazsa vücutte yediklerimizi yakamayız.

Oksijen kana girince onun hemoglobini vasıtasile bütün vücude dağılır. Hücrelere kadar gider. Orada birçok kimyevî hâdiselere girer çıkar. Nefes aldığımız hava kapalı bir yerde olursa oranın oksijeni azalarak bizde boğulma hisleri belirir: Sık sık nefes alma, göğüste tazyik hissi, vücudün dış kısımlarına kan hücumu, hattâ morarma olur.

Yüksek dağlarda oksijen azdır. Tayyareciler ve baloncular çok yükseklere çıktıkça bu azlığı hissederler. Onun için tayyarelere tazyik edilmiş oksijen de konur.

OKSİJENLİ SU (Eau oxygénée) — Oksijen gazının suda erimiş bir halde bulunmasına derler. Bu gaz su ısındıkça suyu terkederek uçar. Esasen ısınmasa dahi suda daima sabit kalmaz ve uçar onun için ağzı tazyika dayanacak şekilde kapanmış şişelerde muhafaza edilir. Oksijenli su tedavide oldukça çok kullanılır.

Çünkü antiseptik hassası vardır. Bu hassa, onun nesiçlerle temasa gelince ve hele kan temasında köpürmesindendir. Binaenaleyh yaraları yıkamak, boğaz iltihaplarında boğazın girinti ve çıkıntılarındaki yemek bakiyeleri ve mikropları defetmek için çok işe yarar. Diş macunu ve diş sularında da bu vardır.

Ayrıca saçların rengini açmak için de berberler tarafından kullanılır.

OKZALÜRİ (Oxalurie) — İdrarla Oxalate denilen kumların çıkmasına denir. İdrar mikroskop altında muayene edilirse irili ufaklı, parlak ve tıpkı bir mektup zarfına benzeyen Oxalate billûrları görülür. İspanak, kuzukulağı gibi bazı nebatlarda çok, domateste az vardır. Eskiden domates yemeyi menederlerdi. Şimdi mutedil miktarda yenmesine müsaade ediliyor.

TEDAVİ. — Bir taraftan Oxalate kumu yapan gıdaları vermemek, diğer taraftan manyezi vermek, kum teşekkül etmemesi için de spor yapmak lâzımdır. Perhiz listesinin yasak kısmında şunlar vardır: Ak ve karaciğer, beyin, paça, işkembe, bumbar. kuzu kulağı, ispanak, mantarlar, çikolata, kahve ve çay, av etleri, konserve, salamura, bahar, biber, sirke, midye, istakoz yasaktır. Patates, pancar, soğan, makarna, pilâv, pastalar, reçeller, çok şekerli şeyler, şekerlemeler, bal, mahallebi, sütlâç, hamur tatlıları tahdit edilmelidir. Salatalar, marul, kıvırcık salata, tere, şalgam, enginar, domates, dut, sebze çorbaları, yumurta, tahammür etmemiş peynirler, tereyağı, kaymak, süt, yoğurt, olgun meyvalar, nohut, fasulya, mercimek bakla, ekmek, pirinç müsaade edilmiştir. Günde 150 gram et caizdir.

OLİGOFRENİ — Meşhur Alman ruhiyatcısı Krapelin tarafından tarif edilen bir akıl hastalığıdır.

TEDAVİ. — Yoktur. Bazan kendi kendine geçer.

OLİGOSPERMİ — Meni azlığı demektir. Yalnız bunun iki türlüsü vardır: Bir kısmında meni içindeki tohumlar azdır ki bu husye faaliyetinin azlığına delâlet eder ve buna tıp dilinde Oligozoospermie derler. Bir kısmında da prostat'ın ifrazı azdır.

TEDAVİ. — [E] vitamini ve erkek hormonu şırıngalarile olur.

OLİGÜRİ (Oligurie) — İdrar azlığı demektir. İdrarın yirmi dört saatlik miktarı normal olarak alınan suya tâbi olmak üzere 500-1500 gram arasındadır. Alınan sudan maksat yalnız içilen değildir. Gıdalarla ve meyvalarla alınan da hesaba katılmalıdır. Eğer yirmi dört saatlik idrar miktarı 500 gramdan aşağı olursa o zaman oligüri var denir. Sebebi: Normal insanlarda çok terlemektir. Hastalarda ise kalp, böbrek hastalığı veya ödem yapan hastalıklardır.

TEDAVİ. — Eğer çok terleme gibi bir sebep varsa teri azaltmaya çalışmak, bol su içmek lâzımdır. Eğer bir hastalık hasebile idrar azalmış ise o hastalık tedavi edilmeli ve idrar söktürmeye çalışmalıdır.

OLİVER-CARDARELLİ ARAZI — Kalpten çıkan aorta damarının (şah damarın) çok genişlediği veya Anevrizma yaptığı zaman bu âraz görülür. Bunun için hasta ağzını kapar. Çenesini kabil olduğu kadar yukarı kaldırırsa boynun en alt kısmında aorta damarının attığını hissetmek kabil olur.

Göğüs içi urları aorta kavsi ve nefes borusu üzerine tazyik ederse yine bu âraz bulunur.

ONANİ — [Bak: İstimna].

OPİSTHOTONUS — Tetanoz (kazıklı humma) hastalığında hastanın yatağa ancak omuzları ve kalçalarile temas ederek belinin sert ve kavisli bir vaziyet alarak altında boşluk kalması şekline derler.

ORGANİK (Organique)— Uzvî demektir. Yâni hastalığın uzuvlarda esaslı bir bozukluk ve değişiklik yapmış olması demektir. Bunun aksine, fonctionnel yâni vazifevî denir.

OROYA HUMMASI — Bu hastalık Amerikada Peru Cumhuriyetine mahsustur. Bunun öteki adları Carrion hastalığı, Verruga peruviana'dır. Bunun mikrobu hastaların kanında al-

yuvarlar içinde olur. Tatarcıkların ısırmasile mikrop tatarcıklara geçer. Ve bu sinekler sağlamları ısırınca hastalığı onlara verirler. Bazı müellifler Verruga peruviana'yı Oroya hummasından ayırırlar.

Oroya humması mikrobunu sinek sağlam insana verdikten 15-30 gün sonra hastalık meydana çıkar. Yüksek ateşile zehirli sıtma veya tifoyu andıran bir vaziyet olur. Çok derin bir kansızlık vardır. Baş, kol ve bacakta şiddetli ağrılar vardır. Karaciğer, dalak ve lenfa bezlerinde şişme olur. Dizanteriyi andıran ishaller de olabilir. Hastalık bazan hezeyan, dalgınlık ile tifoyu taklit eder ve 10-15 gün içinde öldürür. Maamafih 1-2 ay sürdükten sonra iyi olanlar da çoktur.

Öteki şekilde ise deride kırmızı kabarcıklar hâsıl olur. Bunlar bazan cerahatlenir.

Hastalığın sonu: Ateşli şekillerde ölüm çok olur. Halbuki deride kırmızı kabarcık yapan şekilde iyi olan pek çoktur. Ölüm enderdir.

TEDAVİ. — Hususî ilâcı yoktur. Umumî olarak takviye lâzımdır.

ORTOPNE (Orthopné) — Nefes darlığının ileri derecesi olup hasta nefes alabilmek için oturmaya mecbur olur. Sırtüstü yatamaz. İleri derecede kalp, akciğer, böbrek hastalıklarının ve tansiyonun son devrinin arazıdır.

TEDAVİ. — Asıl hastalığa tâbidir.

ORTOPEDİ (Orthopedie) — Hareket uzuvlarının (yâni kemik ve mafsalların) doğuştan olma veya sonradan hastalık neticesi olan bozukluklarının sebebi, korunması ve tedavisinden bahseden ilme denir.

OSTEİT — Kemik iltihabı demektir [Bak: Kemik hastalıkları].

OSTEOFİT — Kemiklerin üzerinde, normal olarak bulunmayan fazla çıkıntılara denir. Bunlar, adale ve sinirlere tazyik ederek ağrı yapar. Çok defa teşhisi ancak rontgenle kabil olur. Ve siyatik veya başka birşey sanılır.

OSTEOMİYELİT — Kemiğin ve iliğinin birlikte iltihabı demektir [Bak: Kemik hastalıkları].

OSTEOMALASİ — Kemiğin kireçsiz kalarak eğilip, bükülmesi demektir. Gebe kadınlarda olur. D vitamini ve kalsiyum ile tedavi edilir.

OSTEOPOROZ (Ostéoporose) — Kemiklerin kirecinin azalması neticesi içinde boşluklar hâsıl olmasına denir.

TEDAVİ. — Esas hastalığın tedavisine bağlıdır. Yardımcı olarak D vitamini ve kalsiyum da yapılır.

OSTEOSARKOM — Kemiğin habis urlarındandır [Bak: Kemik hastalıkları].

OTİTİS — Hulak iltihabı demektir. Otitis media orta kulak iltihabı, Otitis interna iç kulak iltihabı demektir [Bak: Kulak hastalıkları].

OTORE (Otorrhé) — Sebebi ne olursa olsun kulak akıntısına denir. Fakat sebep ekseriya orta kulak iltihabıdır.

OTOHEMOTERAPİ (Autohémotherapie) — İnsana kendi kanını şırınga etmekten ibarettir. Bu da şöyle yapılır:

Hastanın kol damarlarından 5-10 santimetre mikâbı kan alınır ve aynı kan derhal hastanın kaba etine şırınga edilir.

Bu usul birçok hastalıklarda tecrübe edilmiştir: Birçok cilt hastalıklarında ve bilhassa ekzemada çok iyi tesir eder.

Bir burun hastalığı olan ve henüz tedavisi ve hattâ sebebi bile iyi bilinmeyen Ozen hastalığında da oldukça fayda elde edilir.

Kan çıbanlarında da bundan faydalı neticeler alınmıştır.

OVER (Ovaire) —Kadınların yumurtalıklarına verilen addır [Bak: Kadın teansül uzuvları].

OVÜL (Ovule) — İnsan yavrusu için menşe olan ve kadının yumurtalıklarından her bi-

rinde ayda birer tane çıkan yumurtaya denir. Bu bir tek hücreden ibarettir. Yumurtalıklarda De Graf vezikülü denilen kesecikler içinde teşekkül eden bu yumurta, bu keseciklerin çatlamasile meydana çıkar. Eğer o sırada erkek tohumu yumurtalıkla rahim arasındaki boru içinde mevcut ise ikisi birleşerek çocuğun esasını teşkil eden telkih edilmiş hücre halini alır. Yumurta, kesecikten çıktıktan nihayet 2-3 gün sonra telkih edilmiş olmalıdır. Aksi takdirde ölür ve rahme düşerek harice gider.

(P) HARFİNDE BAHSOLUNAN HASTALIKLAR:

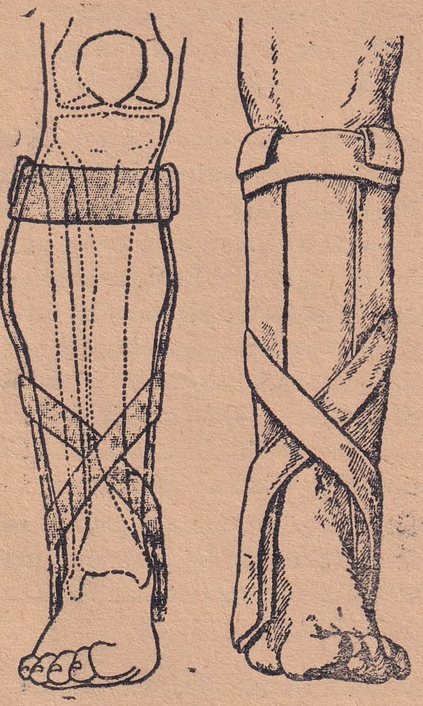
1— PAGET HASTALIĞI
2— PAKİMENENJİT
3— PAMFİGÜS
4— PANARİS
5— PANDEMİ
6— PANDY TEAMÜLÜ
7— PANKARDİT
8— PANKREAS HASTALIKLARI:
» İltihapları
» Kanamaları
» Nekrozu
» Taşları
» Kistleri
9— PANMİYELOFİTİZİ
10— PANNUS
11— PANOFTALMİ
12— PANSIMANLAR
13— PAPAĞAN HASTALIĞI
14— PAPATASİS
15— PAPİLOM
16— PARALİZİ
17— PARALİZİ JENERAL
18— PARAMETRİT
19— PARANOVAYA
20— PARAPLEJİ
21— PARASANTEZ
22— PARATİFOLAR
23— PARATİROİT
24— PARAZİT
25— PARESTEZİ
26— PEDERASTİ
27— PELLAGRA
28— PENİSİLİN
29— PERHİZLER
30— PERİARTERİTİS NODOSA
31— PERİKARDİT
32— PERİTONİT
33— PİCK SİROZU
34— PİRQUET TEAMÜLÜ
35— PİRYAPİZM
36— PİŞİKLER
37— PİYELİT
38— PİYELOGRAFİ
39— PİYOPNÖMOTORAKS
40— PLÖRİT
41— PNÖMONİ
42— PNÖMOTORAKS
43— POLİPLER
44— PONKSİYONLAR
45— POTT HASTALIĞI
46— PROLAPSUS
47— PROSTAT HASTALIKLARI
» Büyümesi
» İltihapları
» Urları
48— PROTEZ
49— PRURİGO
50— PSİKANALİZ
51— PSİKASTENİ
52— PSİKOPATİ
53— PSORYAZİS

P

PAGET HASTALIĞI — Kemiklerin şeklini bozan bir nevi hastalıktır. Bu hastalık sinsi olarak başlar ve müzmin olarak devam eder gider. Bunun bir ismi de (Ostitis deformans) tır.

Baldır kemiklerinde çok kalınlaşma vardır. Aynı kalınlaşma kafa kemiklerinde de olur. Fakat kemiklerin üstünü örten yağ, et ve deride bir bozukluk, bir değişiklik yoktur.

Bazı defa hastalanan kemiklerde çok şiddetli ağrılar da vardır. Kemiklerin asıl nescinde kemik teşekkülâtı kaybolarak lifîleşir. Kemik iliği ilik halinden çıkar o da lifî bir nesiç halini alır.



Paget hastalığında baldır kemikleri kalınlaşır.

Kemikler önce yumuşak bir hal alır. Sonra sertleşir. İçlerindeki kireç azalmıştır.

TEDAVİ. — Yoktur.

PAKİMENENJİT (Pachymenengite) — Beyin üzerinde bulunan üç türlü zar vardır: İnce zar, örümcek zarı, sert zar. Bunlardan ilk zarın iltihabına Leptomenenjit, örümcek zarının iltihabına araknoidit denildiği gibi sert zarın iltihabına da Pakimenenjit derler.

PAMFİGÜS (Pemphigus) — Mercimekten tavuk yumurtası büyüklüğüne kadar değişmek üzere deride husule gelen su kabarcıklarına denir. Bu kabarcıkların içinde berrak veya sarımtırak bir mayi vardır. Bu zamanla bulanarak cerahatli bir hal alır.

Bunun pek çok nevileri vardır. Fakat yeni doğan çocukların el içlerinde ve tabanlarında görülen ve frengiden ileri gelen şekli meşhurdur.

TEDAVİ. — Frengiden ileri gelenlere frengi tedavisi yapılır. Diğerlerinde pansıman ve pomatlarla, tozlarla tedavi edilir.

PANARİS — [Bak: Dolama].

PANDEMİ — Bulaşıcı bir hastalığın ülkeler kaplayıcı bir genişlik ve süratle yayılmasına denir. Her mikroplu ve bulaşıcı hastalık pandemi yapamaz. Alelâde mahdut bir sahada salgın olursa ona epidemi denir. Meselâ tifo, epidemi yapar. Pandemi yapmaz. Fakat grip, kolera, veba pandemi yapmıya müsait hastalıklardır. Son iki hastalıktan aşı ile vesair vesaitle korunmak mümkündür. Fakat grip ne kadar korunulsa ekseriya önüne geçilemez. Nitekim bir numaralı Cihan Harbinde grip İspanyadan başlıyarak bütün dünyayı sarmış ve büyük bir pandemi yapmıştı.

PANDY TEAMÜLÜ — Frengi teşhisi için kullanılan bir teamüldür. Bu teamül daha ziyade beyin-murdar ilik suyunda bulunması melhuz ve frengiden mütevellit değişikliği anlamak için kullanılır. Basit bir usul olduğundan her zaman kullanılır. Maamafih bu mayide albüminin artmasını göstermekten fazla bir kıymeti yoktur.

PANKARDİT (Pancardite) — Kalbin bütün aksamının iltihaplanmasına denir. Yâni hem iç zar (andokard), hem dış zar (Perikard), hem de adale kısmı (Miyokard) hastalanırsa buna pankardit denir. Bunu yapan birçok mikroplu hastalıklar varsa da başlıcaları romatizma ve tüberkülozdur.

TEDAVİ. — Esaslı bir tedavi yoktur. Bir taraftan asıl hastalıkla mücadele, diğer taraftan kalbi takviye etmelidir.

PANKREAS HASTALIKLARI

PANKREAS (Pancreas) — Karın boşluğu içinde, belkemiğinin bele rastlıyan ve eski dilde (Katanî), fransızcada (Lombaire) denilen kısmının ilk kemiği hizasında midenin arkasında, avortanın önünde, bir ucu on iki parmak barsağı ve öteki ucu da dalağa yaklaşan bir uzuvdur. Bu uzuv bir uçurtmaya benzer: Baş tarafı on iki parmak barsağı tarafında, kuyruk tarafı dalak cihetindedir.

Bu uzvun yiyeceklerden istifademiz işile iki yoldan alâkası vardır: Biri dış ifrazile, diğeri de iç ifrazile..

Dış ifrazı bir kanal vasıtasile on iki parmak barsağına dökülür. Bu ifraz içinde muhtelif fermentler vardır. Bunlara eski tıp dilinde (Muhammir) derlerdi. Bu fermentler hazma yardım eder. Bunlardan (tripsin) yiyeceklerdeki albüminlerin parçalanmasına yardım eder. (Steapsin) yağların hazmında rol alır. (Diyastoz) da karbon idratların (şeker ve nişasta) hazmında âmildir. Fakat bu maddeler doğrudan doğruya faal olmayıp barsak guddelerinin de ifraz ettiği (Anterokinoz) un yardımile faal hale geçerler.

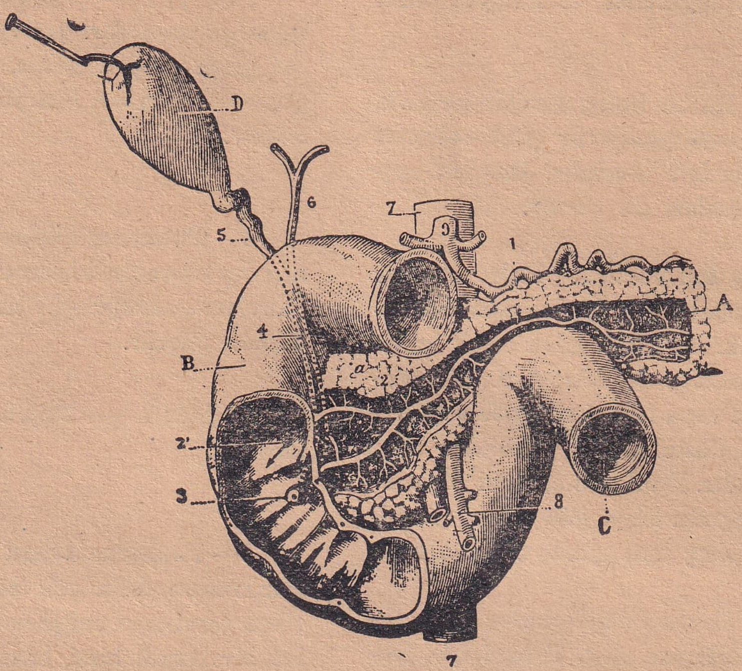
İç ifraza gelince: Pankreas içinde (Langerhans) adacıkları tâbir edilen bir kısım vardır. Bu kısım asıl pankreas nesci içinde denizdeki adalar gibi dağılmış bir halde olduğundan bunlara (İnsula = Ada) ismi verilmiştir. Bu adacıkların ifraz ettiği maddeye, hormona tıp dilinde (insulin) denir. Bu ifraz, bu hormon kana karışır. Şekerlerin ve hazım esnasında şeker yâni (glycose) haline geçmiş olan nişastalı maddelerin karaciğerde (glycogène) halinde depo edilmesine ve oradan ihtiyaç nisbetinde sarfedilmesine imkân veren insulindir.

Hayvanlarda pankreas çıkarılırsa insanlardakine benzer bir şeker hastalığı husule gelmektedir. Pankreasın dış ifrazı olamazsa [hastalık sebebile] o zaman hazım bozulur ve barsaklarda albüminler, yağlar ve karbon idratlar (şeker ve nişasta) tam hazım olmamış bir halde kazuratla çıkmıya başlar. Kazuratta yağ çok bulunması yağlı ishallere sebep olur ki buna tıp dilinde (Steatorre = Stéatorrhé) derler. Etlerin hazım olmamış bir halde çıkmasına (Kreatorre = Creatorrhé) denir. Alelûmum albüminli maddeler (et, süt, yumurta, peynir, nebatî albüminler vesaire) nin iyi hazmolmıyarak kazuratta bol miktarda görülmesine de (azotorre = azotorrhé) denir.

Pankreas hastalıkları adı altında:

1— Usare azlığı,

2— Pankreas iltihapları,



PANKREAS VE ONİKİ PARMAK BARSAĞININ GÖRÜNÜŞÜ:
A — Pankreas, B — Oniki parmak barsağı, C — İnce barsak, D — Safra kesesi, 1 — Pankreas kanalı, 2 — Yardımcı kanal, 3 — Vater ampulü, 4 — Safra yolu, 5 — Safra kessi yolu. 6 — Karaciğer kanalı, 7 — Aorta.

3— Pankreas kanamaları,
4— Pankreas nekrozu,
5— Pankreas taşları,
6— Pankreas kistleri,
7— Pankreas urları.

Mütalâa edilecektir. İç ifraz noksanlığı şekerli diyabet bahsinde yazılacaktır. Şimdi bu hastalıkları sırasile anlatalım:

1— Mide usaresi azlığı olduğu gibi Pankreas usaresininin de az ifraz edildiği vâkidir. Bu hastalıkta midede usare ifrazı azalmıştır.

Pankreas usaresi ifrazının azalması için çok ağır bir hastalığın bulunmasına ihtiyaç yoktur. Kansız ve asabî kimselerde, bazan sağlam ve fakat sebepsiz yere pankreası az çalışan kimselerde de görülür.

Pankreas dış ifrazındaki bu azlık, yenilen gıdaların hazmolmamasına, bu yüzden ishallere, barsakta tefessüha sebep olur. Barsaklar çok gaz yapar. Hastada kansızlık olur.

TEDAVİ. — Pankreastan yapılmış veya onun yerini tutan ilâçlar verilmektedir.

2— **Pankreas iltihapları:** Hâd ve müzmin olmak üzere iki türlüdür.

a) Hâd iltihaplar da ya hafif veyahut ağır olur. Hafif şekilleri anlamak güçtür. Çünkü çok defa basit bir hazım bozukluğundan başka âraz vermez. Bazan biraz karın ağrısı yapar.

Ağır şekillere gelince: Bunlar barsaktan gelen mikropların pankreas kanalı yolile pankreasın içine girmesile olur. Başlangıçta ancak mahdut bir yerde, karnın derinliklerinde ve daha ziyade solda ve bele doğru bir tazyik ağrısı vardır. 1-2 gün sonra çok müthiş ağrılar, kusmalar ve bu esnada bayılma ve hattâ ölüm olur. Apse halini alması, apsenin kendiliğinden barsağa açılması ve yahut ameliyatla temizlenmesi gibi hallerde ölümden kurtulmak kabildir.

TEDAVİ. — Tam istirahat, karına buz koyma, hastayı aç bırakıp gıdaî lâvmanlar yapmak ve icap ediyorsa ameliyat lâzımdır.

b) Müzmin pankreas iltihabı: İki şekilde husule gelir: iptidaî ve tâli.

İptidaî olanı, çok içki kullanmak, frengi ve arteriyoskleroz neticesi husule gelir. Tâli olanı ise pankreas kanalının taş ile tıkanması veya dışarıdan bir tazyik ile daralması, gibi sebeplerle usare akamaz da içeride toplanırsa husule gelir. Bu şekil, şekerli diyabetin başlıca sebebini teşkil eder.

Bunlarda fena kokulu ishaller vardır. Has-

talara düşkünlük, zayıflama ve nihayet ölüm gelir.

TEDAVİ. — Hazmı kolay gıdalar vermek, alkol, frengi ve arteryoskleroz gibi sebepler varsa onlarla mücadele lâzımdır. Bundan başka pankreas hulâsaları da verilir.

3— **Pankreas kanamaları:** Kalp, akciğer veya karaciğer hastalıklarında, kanama istidatlı kimselerde pankreas içinde ufak tefek kanamalar olursa da mühim değildir. Asıl mühim olan arteryoskleroz veya frengi sebebile veyahut pankreasın kendi hastalıkları yüzünden olan büyük kanamalardır. Bunlarda şiddetli bir sancı ve hastanın renginin kâğıt gibi olması, bayılma ve nihayet birkaç saat içinde ölüm olur.

TEDAVİ. — Bazan kendiliğinden kanamanın durması ve iyileşme olur. Tedavi için kan kesici, kalbi kuvvetlendirici ilâçlar, karına buz koymak, kat'î istirahat lâzımdır.

4— **Pankreas nekrozu:** Nekroz bahsinde söylediğimiz gibi, bir nescin hayatını kaybetmesi yâni ölmesi demektir.

Bunun sebebi gudde kanalının bir taş ile tıkanıp pankreas usaresinin geriye tepmesi ve böylelikle pankreası hazmetmesidir. Fakat barsak usaresinin pankreas kanalına girmesi de bunu yapar. Ben bir hastada dondurmanın ânî olarak ve çok miktarda mideye inmesi neticesi husule geldiğini gördüm.

Hastalık mide civarında bıçak saplanmış gibi gayet şiddetli bir sancı ve ateş, kanda lokosit sayısının artması, bitkinlik, soğuk ter, bayılma yapabilir. Ekseriya birkaç gün içinde ölümü mucip olur. Bütün gudde ölmüş olursa insanı öldürür. Bir kısmı ölürse yumuşar ve apse haline geçer. Netice ekseriya kötüdür.

TEDAVİ. — İstirahat, karına buz koymak, imkân olursa ameliyattır.

5— **Pankreas taşları:** Pankreas usaresinin aktığı kanal içinde karbonat veya fosfat taşları teşekkül edebilir.

Bu taşlar, safra taşı ârazını taklit eder. Bazan gizli kalabilirse de bazan da sancı yaparak düşerler. Yahut kanalı tıkayarak iltihap, kist, apse, nihayet nekroz yapabilir. Taş düşerken şiddetli sancılar, yağlı ishaller olur.

TEDAVİ. — Usarenin kolay akmasını temine çalışmalıdır: Karışık gıda, keskin baharat, gazlı maden suları, pilokarpin şırıngaları yapmalıdır. Abse, kist filân olursa ameliyat lâzımdır.

6— **Pankreas kistleri:** Bu kistler, ya yolun tıkanıp usarenin birikmesinden, yahut da diğer uzuvlarda olduğu gibi kist teşekkülünden olur. Teşhisi güçtür.

TEDAVİ. — Teşhis edilebilirse ameliyat ile olur.

7— **Pankreas urları:** Başlıca uru kanserdir. Pankreasın daha çok baş tarafında olur. Gittikçe zayıflama, müphem bir ağrı, derinden gelen bir tazyik hissi, hazımsızlık, toprak rengini alma, yağlı ishaller ve nihayet urun büyüyüp safra yolunu tıkaması neticesi sarılık görülür. Bazan şeker hastalığı ârazı da olur.

TEDAVİ. — Esaslı bir tedavi yoktur. Pankreas müstahzarları verilebilir ve böylelikle hasta biraz rahat eder. Ameliyat ile kurtulmak nadiren mümkündür. Sarılığa karşı muvakkat bir tedbir olmak üzere de ameliyatla safra yolunu açmak kabildir.

PANMİYELOFİTİZİ — Kemik iliğinin kan yapamıyacak hale gelmesi demektir. Kemik iliği üç türlü kan hücresi olan eritrosit, lokosit ve trombositleri yapamıyacak hale gelir [Bak: Kan hastalıkları].

PANNUS — (Bak: Göz hastalıkları).

PANOFTALMİ (Panophtalmie) — Gözün bütün tabakalarının iltihaba iştirak etmesine denir. [Bak: Göz hastalıkları].

PANSIMANLAR (Les Pansements) — Vücudün bir tarafını sıhhî ve tıbbî malzeme ile sarmak ve kapamak mânasınadır.

Pansımanın en klâsik şekli yaralara yapılanıdır. Yaranın kirli veya temiz olmasına göre pansımanın şekli değişir.

Temiz bir yarada pansımanın gayesi yaranın kirlenmemesi ve böylelikle çabuk kapanmasıdır. Bunun için de yara üzerine temiz gaz, pamuk ve sargı konarak sarılır. En çok ameliyattan sonra bu usul kullanılır. Buna kuru pansıman da denir.

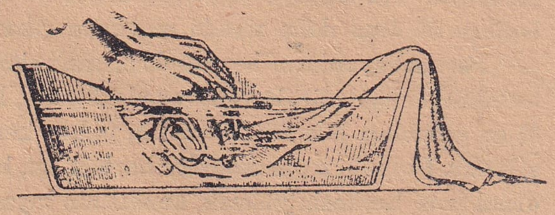
Yara kirli ise veya kirlendiği farz olunuyorsa o zaman yaranın önce temizlenmesi lâzımdır. Bu da alkol, tentürdiyot, benzin, eter, oksijenli su gibi maddelerle olur. Ondan sonra yaranın şekline göre ya kuru pansıman tatbik edilir. Yahut ilâç sürülür. Çok defa yaraların cerahatli olması ve kapanmasında güçlük görülenlere de oksiddözenk pomatası, Peru merhemi, vesair merhemler sürülür.

Bazı pansımanlar da vardır ki gayesi bir yarayı korumak veya tedavi etmek değildir. Fakat iltihaplı veya hasta bir yere tatbik edilerek tedavi etmektir. Meselâ bir yerde şişlik vardır. Oraya sıcak pansıman tatbik edilir. Bunun için su kaynatılır. Pansıman için kullanılacak gaz veya pamuk bu sıcak suya daldırılır. Sonra suyu sıkılır. Sıcak sıcak hasta yere konur. Üzerine ince bir muşamba parçası konur ki rutubeti ve sıcaklığı çabuk geçmesin. Böylelikle o yerin ağrısı ve şişliği azalır. Bunlara yaş pansıman denir.

İlâç şırıngalarından sonra tahriş neticesi hâsıl olan şişme ve kızarmalarda da bu yaş pansıman tatbik edilir. Fakat burada suyu sıkıldıktan sonra gaz veya pamuk üzerine bir parça alkol serpmek çok daha iyi tesir eder. Yalnız alkol ile pansıman doğru değildir. Büsbütün sertleştirir.

Halk tarafından yaraları oldurmak için bazı lâpalar, hamurlar tatbik edilir. Temizliğe riayet şartile bunların zararı yok faydası vardır.

Bir de ilâçların cilt yolile vücude girmesini temin için yapılan pansımanlar vardır. Meselâ romatizmada mafsallar üzerine salicylate de méthyle sürülüp sonra bir fanilâ ve muşamba ile kapatmak bu çeşit pansımanlara bir örnektir.



Yaraların üstüne konacak pansıman bezlerinin temizliğine çok itina etmek lâzımdır.



Pansıman için kullanılacak bezin gayet temiz olması ve kaynatılmış suya batırılarak sıkıldıktan sonra hasta yere konması lâzımdır.

Pansımanlarda bazan yaranın iyice akmamasını temin için fitil veya Diren konur. Fitil olarak mikropsuz gaz bezi konur. Bu gaz bezlerine bazan iyodoform veya bir pomat koymak da kabildir.

Drenlere gelince: bu maksatla kullanılan şey ekseriya lâstik borudur. Bu boru üzerinde delikler bulunur. Yaradaki ifrazat ve cerahat dışarı akar. Pansıman için kullanılan her şey çok temiz olmalıdır. Aletler kaynatılmış, gaz bezi, pamuk, sargı gibi şeylerin otoklavda mikropsuz hale getirilmiş olması lâzımdır. Pansımanı yapanlar da gayet titiz hareket etmeli. Elleri temiz olmalı. Pansıman için kullandıkları şeyleri tromel denilen madenî ve kapalı kutulardan bir pensle tutup almalı ve yaranın üstüne koymalıdır.

Keza yaraları açarken de aynı titizlik lâzımdır.

Pansımanların temizliği meselesinde tıbbın lokmanı İngiliz âlimi Lord Lister dir. Kendisi ilkönce yaraların mikroplar yüzünden cerahatlendiğini anlamış ve asitfenikle pansıman yapmıştır. O zaman yaralar mikorplanmaktan kurtulmuş ve fakat asitfenikin cildi yaktığından onun yerine başka vasıtalar kullanılmıştır. Onun için pansımanlarda antiseptik maddeler kullanmaya Lister usulü denir ve halen de Lister mo-

dern tıbbın kurucularından biri olarak tanınmaktadır.

PAPAĞAN HASTALIĞI — Buna tıp dilinde Psittacosis derler. Papağanlarda hastalık yapar ve insana da onlardan geçer. Psittacus papağan demektir. Şimalî Amerikadaki papağanlar arasında tek tük bu hastalığa rastlanmaktadır. Oradan dünyanın başka yerlerine de geçmiştir.

Sebebi: Süzgeçlerden geçen bir mikrop, bir Virüstür. Kuşlarda en başta papağan ve güvercinlerde, farelerde ve sonra da insanlarda hastalık yapar. Hastalığın menbaı kuşlar ve bilhassa papağanlardır. Onlar hasta olmasa bile bu mikrobu taşırlar. Başka kuşlarda da vardır. Kuşlarla ülke ülke yayılır. Papağanın insanı ısırmasile hastalık geçebileceği gibi kazuratının kuruyup toz haline gelmesi ve insan tarafından teneffüs edilmesile de geçer.

Kuluçka devri: 1-2 haftadır. 5-6 hafta sürdüğü de vâkidir.

Belirtileri: Yavaş yavaş kırgınlık, halsizlik, bulantı, iştahsızlık, baş, bel ve mafsallarda ağrı ile başlar. Ateş yükselir. Hastalar çok susamadan şikâyetcidirler. Ateş yüksek olarak ve inmeden bir müddet devam eder. Dalgınlık, sayıklama olur. Buna bakarak tifo sanılır. Fakat bu sırada öksürük, teneffüste süratlenme, cerahatli ve kanlı balgam, meydana çıkar. Muayenede zatürreenin küçük ocakları bulunur. Nabız sayısı artmış, deri morarmış, tansiyon düşmüştür. Hasta iki hafta içinde ya ateşi tedricen düşerek iyileşir veyahut daha fenalaşarak ölür.

İhtilâtları: Azdır. Nadir olarak böbrek veya başka uzuvlarda ihtilât yapar. Telefat ortalama % 20 dir.

TEDAVİ. — Bunlarda kinin şırıngaları tavsiye ediliyor. Sülfamid ve penisilin fayda vermemiştir.

Bir taraftan kalb kuvvetini arttırmak, damarları sağlam tutmak lâzımdır. Hasta ayrı bir yere alınır ve iyi bakılarak ihtilâtlara mâni olmaya çalışılır. Memleketimizde bu hastalık pek tanınmış değildir.

PAPATASİS HASTALIĞI — (Bak: Tatarcık humması).

PAPİLOM (Papillom) — Ekseriya deri üzerinde ve girintili, çıkıntılı bir manzara arzeden bir urdur. Selim urlardandır. Nadiren habis şekle geçer. Üzeri epitel hücreleri ile örtülüdür.

TEDAVİ. — Ameliyat ile olur. Çok küçük olursa elektrik ile yakmak da kâfi gelebilir.

PARALİZİ (Paralysie) — (Bak: Felç).

PARALİZİ JENERAL — Frengi mikrobunun beyinde yaptığı iltihaptan mütevellit bir akıl ve sinir hastalığıdır (Bak: Felç).

PARAMETRİT — Rahim etrafındaki nesiçlerin iltihabına denir. Ekseriya rahimden başlıyan bir iltihabın oraya sirayeti ile olur. (Bak: Kadın hastalıkları.

PARANOVAYA (Paranoïa) — Ekseriya orta yaşlarda (35-45 arası) görülen ve en esaslı alâmeti muhitine emniyetsizlik, etrafındakilerden şüphe, her şeyden, her hareketten bir mâna çıkarmak ve bu mânaları kendisile alâkalı kabul etmek gibi sistemli hezeyanları olan bir ruh hastalığıdır.

Şuurları ve ahval ve vaziyet ile alâkaları yerindedir. Yanındakilerle güzel güzel konuşurlar. Hattâ işlerine güçlerine devam ederler. Haricî görünüşlerinde, hastalıklarını belli eden hiç bir gayrıtabiîlik göze çarpmaz. Kendileri de hastalıklarını kabul etmezler. İlk bakışta söyledikleri okadar düzgün ve okadar mantıkîdir ki aldanmamak güçtür. Meselâ ticarî bir iştedir. Ortağının veya kâtibinin kendisini mahvetmek üzere olduğunu söyler ve bunu isbat için öyle şeyler bulur ve ileriye sürer ki işin iç yüzünü bilmeyen bir adamın kanmaması imkânsızdır. Hele ilk devirlerinde mütehassıs hekimleri bile şaşırtırlar. Hastalık yavaş yavaş ilerler ve ilerledikçe de âraz daha ziyade meydana çıkar.

Paranovayalıların hezeyanları, melânkoliklerinkinin aksinedir .Paranovayada herkes, hattâ en yakınları bile fena insanlar, yalnız kendisi iyidir. Halbuki melânkolikler herkesi iyi, kendisini fena, herkesin yüksek, kendisinin kıymetsiz olduğunu sanırlar.

Asıl paranovayada Hallucination yoktur

(bak: Hallusinasyon). Bu, ancak Paraphrénie denilen şekilde vardır. Hulâsa edilirse paranovaya tereddüt ve emniyetsizlikle birlikte olup hayal hissi = Hallucination olmaksızın seyreden, müzmin, sistematik bir hastalıktır. Zekâya çok ileri devrinde biraz dokunur. Fakat hiç bir zaman bunaklıkla neticelenmeyen bir hastalıktır.

Paranovayanın ilk devri tefsir = interprétation devridir. Bu devirde her şeyden, her hareketten mâna çıkarırlar. Meselâ kendisinden şüphe ettiği bir adamın kırmızı kıravatla yanına gelmesini, kan çıkarmak istediğine, elini hafif sıkmasını (artık aramızda dostluk kalmadı) mânasına, fazla sıksa (seni ezer, sıkar suyunu çıkarırım) demek istediğine, gülse alay ettiğine, ciddî dursa tehdit etmek istediğine hükm eder. Paranovayalılar bu tereddüt ve emniyetsizlik hislerini hiç zahire vurmak istemezler. Uzun zamanlar onların bu hislerini kimse anlamaz. Fakat hezeyanlar çoğaldıkça muhitindekilerin dikkatinden kaçmadığı gibi kendileri de artık gizleyemezler. Emin olmadıkları kimselere karşı kibir ve azametle mukabele ederler.

Paranovaya hastalığı, daha çok, zeki ve sakin olup da zekâsı nisbetinde hayatında muvaffakiyet kazanamıyan insanlarda görülür.

Bazan iyi olanlar vardır. Fakat ekseriya hastanın ömrü boyunca devam eder. Hezeyanları az olduğu zaman tahammül edilebilirler, aile arasında kalabilirler. Fakat hezeyanları arttığı zaman yerleri tımarhanedir. Çünkü kendilerine düşman bildikleri insanları öldürmeleri işten bile değildir. Hem de en vahşiyane ve hınzırca bir şekilde...

Paraonvayalıların hezeyanları şekillerine göre ayrı isimler alırlar. Bir kısmında kıskançlık hezeyanları vardır. Karısını oğlundan kıskanacak kadar feci bir kıskançlık.. Annesi oğlunu öptü diye karısını öldürmeye kalkanlar çoktur. Bunlara kıskançlık deliliği derler. Bir kısmında asalet, peygamberlik, Allahlık iddiaları vardır. Bir kısmı mütemadiyen mahkemelerde uğraşır. Dâvalar açar. Birini kaybederse bir daha uydurur.

TEDAVİ. — İlk başladığı sıralarda teşhis konabilirse ruhî tedaviden, muhit değiştirmekten, çok tedavilerinden istifade edebilir. Şok tedavisinden maksat damar içine kardiyazol veya ensülin şırıngaları yaparak hastayı koma haline kadar götürmektir. İlerlemiş devrelerde ise maalesef bu tedavilerden büyük bir fayda beklenmemelidir. Yalnız böyle hastalar cemiyet için çok muzırdır. Masum bir insan, onların mecnunane bir tefsirlerine kurban olabilir. Evinde karısını, çoluğunu çocuğunu pırasa gibi doğramaktan çekinmezler. Onun için teşhis konunca behemehal tımarhaneye sevkedilmelidirler.

PARAPLEJİ (Paraplégie) — Kol ve bacaklardaki felçlere denir. (Bak: Murdar ilik hastalıkları).

PARASENTEZ (Paracentèse) — Bir yerde toplanan suyu almak için dışarıdan iğne ile delmeye denir. Meselâ orta kulak iltihabı olur. Kulak sandığı içine su toplar delip akıtılır. Karın içinde su toplar, onu boşaltmak için keza delinir. Göğüste topladığı zaman yapılırsa hususî bir isim alır ki ona torasantez derler.

PARATİFO'LAR — Yirminci asrın başlangıcına kadar bu hastalık tifodan ayrı birşey olarak tanınmıyordu. Nihayet Schottmüller bunları tifodan ayırdı. Paratifo basilleri muhtelif vasıflarına göre A ve B diye iki tipe ayrılmıştır. (Bak: Mikroplar bahsinde paratifo mikropları).

Bu tiplerdeki mikroplar, tifoyu andıran hastalıklar yaptıkları gibi gıda ile zehirlenmelere benzeyen hâd mide ve barsak iltihapları da yaparlar.

Bulaşması: Paratifo mikropları dünyanın her tarafına yayılmıştır. O kadar ki medenî memleketler tifodan kurtuldukları halde paratifodan yakalarını sıyıramamışlardır. Buna sebep de evde beslenen hayvanlarda da paratifo mikrobunun bulunmasıdır. Bu hayvanlarla temas, onların pisliklerinin yiyecek içeceğe karışması ve onlarla da insanlara geçmesi mümkündür. Bu hayvanlar sığır cinsi, tavuk, ördek, vesairedir. Temasla sirayet daha az olup asıl bu hayvanların etlerinin iyi pişmeden yenmesi, pisliklerinin gıdalarımıza bulaşmasıdır.

Bu hastalık aynı gıdayı birçok kimseler yediği takdirde salgın yaparsa, da umumiyetle tek tük vakalar halinde görülür.

Paratifo hastalığının üç şekli vardır:

1— Tifoyu andıran,
2— Gıdaî zehirlenmeye benzeyen,
3— Her iki şekle de benzeyen.

1— **Tifoyu andıran şekil:** Tifoya benzeyen tarafları çoktur. Kuluçka devri (yâni mikrop vücude girdikten hastalığın tezahürüne kadar geçen zaman) 3-6 günden ibarettir. Paratifonun bu şekli Avrupada daha çok (paratifo B) mikrobile olduğu halde memleketimizde hem (A), hem de (B) cinsi mikropla görülmektedir.

Ateşin devamı ekseriya üç hafta kadar sürer. Nadiren daha çok sürerse de daha az süren vakalar az değildir. Ateşten önce titremeler olur. Tifodakinden daha süratli olarak ateş yükselir. Hastanın umumî hali ekseriya düzgündür. Tifodaki ağır hal yoktur. Vücutteki lekeler bazan hiç çıkmaz veya pek az çıkar. Dalak pek az büyür. Karında şişlik, barsak kanaması ve delinmesi gibi şeyler pek az görülür.

Bu hastalığın ihtilâtları da pek çok değildir. Vefiyat % 1 kadardır.

2— **Mide, barsak bozukluğu şekli** (gastroenteritis paratyphosa) — Avrupada bu şekli yapan mikrobun paratifo Gârtner veya Breslau tipi olmasına mukabil memleketimizde daha çok paratifonun B cins mikropları yapar.

Hastalığın kuluçka devri 1-2 gündür. Bazan daha uzundur. Başlangıçta karın ağrısı, kusma, hıçkırık, ishal vardır. Titremeleri müteakıp ateş yükselir ve 2-5 gün sonra yavaş yavaş normale düşer. Ateş düştükten sonra da bulantı, kusma devam eder. Dil kurur. Karın çöker ve sertleşir. Deride kuruluk vardır. Hasta kusma ve ishallerle çok su kaybettiğinden bir bitkinlik hali ve kol, bacak adalelerinde şiddetli ağrılar olur. Adeta kolerayı düşündürür. Asıl koleradan ayırmak için bu şekle cholera nostras demişlerdir. Bazan daha ağırlaşır ve öldürebilirse de ekseriya 3-5 günde geçer. 1942 de İstanbulda sığır eti yiyen bir grup insanlarda ufak bir salgın görülmüştür.

3— **Karışık şekil:** Hastalık başlangıçta ikinci şekli andırır: Kusma, ishal ile mide ve barsak bozuklukları hâkimdir. Fakat gittikçe ateş artar ve devamlı bir şekil alır. Ondan sonra kusma ve ishal ya büsbütün kesilir veyahut gittikçe azalır. Bu şekiller ötekilere nazaran daha ağırca ve tehlikelicedir.

İhtilâtlar: Paratifo geçirenlerin safra kesesinde, böbreklerinde mikroplar yerleşerek safra kesesi iltihabı, piyelit veya sistit yapabilir. Hattâ paratifo geçirdiklerinin farkında olmıyan nice insan vardır ki muayene neticesinde bu mikroplardan ileri gelme safra kesesi iltihabı olduğu görülür. Bu mikrobun, lohusa hummasına sebep olduğu bile vâkidir.

Korunma: Hastayla temastan uzak kalmak, tifoda olduğu kadar mühim değildir. Fakat hasta ile teması olanların ellerini antiseptik mahlûllerile yıkamaları, onun eşyasına ve gıdalarına el sürmemeye çalışmaları, idrar ve kazuratının imha edilmesi lâzımdır.

TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı yoktur. Çok ishal ve kusma varsa mideyi yıkamak, müshil ve lâvaj ile barsakları yıkamak. Karına sıcak şeyler koymak, kaybolan suyu fizyolojik serum şeklinde deri altından temin etmek, kalbi kuvvetli tutmak ve afyonlu ilâçlar, ishal durdurucu maddeler verilmelidir. Gıda yoğurt ve lâpa, çorbadan ibarettir.

PARATİROİT (Parathyroide) — İç ifraz guddelerindendir. Yâni bu da hormon yapar. Bunun hormonu, D vitamini gibi vücutte kirecin kullanılmasına hizmet eder.

Bu gudde faaliyeti az olursa, yahut iltihap veya ameliyat sebebile ortadan kalkarsa, en başta tetani olmak üzere bazı hastalıklara yol açar.

PARAZİT (Parasite) — Tufeylî olarak yaşıyan hayvan veya nebatlara denir. Bunlar musallat oldukları yüksek neviden hayvan ve nebatların zararına olarak geçinirler, bu bakımdan işsiz, güçsüz ve insan cemiyetinin sırtından geçinen bazı kimselere de bu ad verilmektedir.

Bazı sarmaşıklar vardır ki ağaçlara sarılır ve onlardan gıda çalarlar. Keza barsak kurtları da insanın gıdasına ve kanına ortak olarak yaşarlar.

PARESTEZİ (Presthésie) — Merkezî ve muhitî sinirlerin uğradığı tazyik, iltihap vesaire sebebile kol ve bacaklarda uyuşma, karıncalanma gibi garip ve tuhaf birtakım hislerin husulüne denir.

TEDAVİ. — Asıl hastalığın tedavisine bağlıdır.

PEDERASTİ — Gayrıtabiî surette tenasülî zevkler tatmini şeklinde tecelli eden bir ruhî hastalıktır. Tabiat tenasülî zevkı, erkek ile dişi arasında müşterek bir zevk olarak yaratmıştır. Fakat bazı ruhî çarpıklıklar sebebile aynı cinsten insanlar arasında yâni erkek ile erkek ve kadınla kadın arasında tenasülî alâka ve zevklenmeye de tesadüf ediliyor ki bunlara tıp dilinde (Homosexualité) denir. Erkek ile erkek arasında olana (Pederastie) kadınla kadın arasında olana da (Safizm = Saphisme) denir (Bak: Safizm). Her iki türlüsünde de biri fail, diğeri mef'ul vaziyete geçtiğinden erkekteki fail gayrıtabiî zevke (Pederastie active), meful vaziyete ise (Pédérastie passive) denir.

Şerçten yapılan bu tenasülî temas tamamen gayrıtabiî ve gayrısıhhîdir. Bir kere aktif vaziyette olanların çoğu tabiatin kendisine verdiği kadınla temas zevkini kısmen veya tamamen kaybetmekte ve bu yüzden ekseriya evlenememektedir. Evlenenlerden bazıları ise kadınla da bu gayrıtabiî ve gayrı ahlâkî münasebete teşebbüs ederek büyük aile geçimsizliklerine ve hattâ boşanmalara sebep olmaktadırlar. Bu yüzden birçok hastalıklara uğrayanlar da vardır.

Meful vaziyette olanlara gelince:

Vaziyet bunlar için daha fecidir. Frengi ve belsoğukluğu gibi hastalıkların şerçte yapacağı tahrikattan maada, makadın honi şeklini alması, büyük abdestini tutamamak gibi uzvî birçok kusurlara yol açar. Ruhan tedenni eder. Şerefsiz bir hayat yaşamıya mecbur olur. Her veçhile gayrıtabiî olan bu tenasülî zevkin, şarkta çok olduğu iddiası doğru değildir. Hattâ bazı şark memleketlerine hâs imiş gibi olan iddia da iftiradan ibarettir. Maalesef bu hastalık bütün dünyada vardır. Hele Almanya ve Fransada pek çoktur. Bunlara mahsus toplanma, buluşma yerleri, umumî evler vardır. Oralarda meful vaziyette olanlar yüzlerini gözlerini kadınlar gibi boyarlar, içlerinde kadın elbiseleri giyinenler de vardır. Bu kabil insanlarda ruhî çarpıklık doğuştan mevcuttur. Fakat yatılı okullar, kışla hayatı, gemicilik gibi kadından uzak yaşamak ve erkeklerin mahrem olarak bir arada yaşamaları zarureti bu ruhî çarpıklıkların inkişafında yardımcı rol oynar.

PELLAGRA — Lûgat mânası (kuru deri) demektir. Derinin kuruyup kabuklanmasından dolayı verilmiş bir addır.

Sebebi: Eskiden mısırunu yemekten mütevellit sanılırdı. Şimdi bunun vitamin yokluğundan mütevellit olduğu anlaşılmıştır. Burada en çok rol oynayan (PP) vitaminidir. Bundan başka B^2, B^6 gibi vitaminlerde sorumlu sayılıyor.

Belirtileri: Hastaların ilkbaharda ellerinde güneş yanığı gibi birşey olur. El ve bilek, buz gibi güneşe maruz yerler kızarır, kabarır ve kurur kabuklanır. Bir taraftan da hazımsızlık, iştahsızlık, zayıflama, ishal vardır. Hattâ kanlı ishaller olur. Hastada asabî âraz fazladır. Ruhî düşkülnük hattâ melânkoli görülür. İçlerinde intihara teşebbüs edenler bile vardır.

TEDAVİ. — Gerekli vitaminleri vermek, bira mayası yedirmek karaciğer hulâsaları şırınga etmekten ibarettir.

PENİSİLİN (Penicillin) — Tedavi fenninde bir hârika, bir inkılâp yaratan bu ilâcın biraz tarihçesinden bahsetmek lüzumsuz sayılmaz.

1929 de Oxford da Flemming adında bir ingiliz bakteriyoloğu lâboratuvarında çalışırken, mikrop ekip ürettiği tüplerden birinde bir nokta dikkatini çekiyor: İstafilokok mikrobu üretmek için gıda vasatını havi olan bir cam boruya bakarken orada istafilokokların ürediği yerlerin (kolonilerin) birinde küf görmüş. Bu, tübün ağzını açıp kaparken, içeri kaçmış bir küf idi. Ve o da üremiş idi. Lâboratuvarlarda her zaman olan şeylerden... Fakat Flemming'in araştırıcı ruhu bu basit ve her zaman görülen hâdise üzerinde bile durmaktan çekinmedi. Gördü ki bu küfün etrafında çepçevre bir muhit var. Ve orada başka mikrop veya küf üreyememiş. demek ki bu küfde öyle bir hassa var ki küften çıkan bir madde başka mikrop veya küf üremesine mâni oluyor.

Tübün içine düşen küfün lâtince ismi (Penicillium natatatum) dur. İşte bu iki kelimenin birincisine izafetle bu müessir maddeye, Penicillin adını veriyor. Fakat bu kıymetli âlim bu

kadarla iktifa etmiyor. Derhal bu maddeden hekimlikte istifade çaresini arıyor. Ve düşünüyor ki yaralara ekilirse belki bu madde yaralarda mikrop üremesine mâni olur, yaralar da cerahatlenmez ve çabuk ürer. Bunu tecrübe ediyor muvaffak da oluyor. Fakat aldığı neticeleri daha ileri götüremiyor. Bu hâdise de unutuluyor.

Nihayet 1940 da Florey isminde başka bir İngiliz âlimi aynı mevzuu ele alıyor. Fakat o sırada Almanlar İngiltere üzerine müthiş hava akınları yapıyorlar. Ve İngilterede hiç kimse böyle bir fennî iş için kafa yormak ve para sarfetmek durumunda değil.. Hemen âlim küflü tüpleri alıyor ve tayyareye binip Amerikaya gidiyor. Orada istediği imkânları buluyor.

Ve penisilini, başka zehirlerden kurtarıyor. Sadece insana faydalı olan kısmı sâf olarak elde ediliyor.

Bu ilâç, tedavi sahasında mucizeler yaratmıştır: Meselâ Çörçil gibi yetmişlik bir adam zatürreeden kurtulabilmiştir. Biz de 76 yaşında iki taraflı zatürreesi olan bir hastayı kurtardık. Menenjitlerde, belsoğukluğu, hattâ frengi, cerahatli yaralar, kan ufuneti, cerahatli zatülcenpler, peritonitler, bundan istifade etmekte ve binlerce hayat kurtulmaktadır.

Harp meydanlarında karınlarından yaralanıp barsağı patlıyanların kurtulması, eskiden çok güçtü. Şimdi kurtulanlar ekseriyeti teşkil ediyor.

Yaralara ekiliyor, damara şırınga ediliyor. Adaleye yayılıyor. Ağızdan veriliyor. Endocarditis lenta için bile uzun müddet ve çok vermek şartile müessir olduğu anlaşıldı.

Verilecek miktar: Günde yüzbin üniteden aşağı olmamalıdır. Bazan iki üç günde geçiyor. Bazan uzun müddet sürüyor.

Eskiden bu ilâç on derecei hararetten fazla bir sıcaklıkta dayanmadığından buzda muhafazası lâzım geliyordu. Şimdi dayanabilen şekli de keşfedildi. Ayakları, şeker hastalığından dolayı gangren olmuş iki hastada ateşi düşürmek şişliği gidermek, koku yapan iltihabı defetmek için şaheser bir tesir elde ettik. Bunlar için bir milyon ünite kullandık.

Penisilin önce çok güç istihsal ediliyor ve pahalıya mal oluyordu. Şimdi yüzbin ünitelik bir şişesi bizim para ile 4-5 liradır. Bir hayat kurtarmak için demek yirmi lira kâfi gelmektedir.

PERHİZ'LER — Perhize, çok eski zamandanberi ehemmiyet verilmiştir. Bu yalnız hekimlerce olmayıp halk ve din tarafından da böyle telâkki edilmiştir.

Eski zamanda şekil veya mahiyeti ne olursa olsun her hastalıkta perhiz yaptırırlarmış. Hattâ arapça (Resüddeva Himye) diye bir kaide vardır ki her ilâcın başı perhizdir mânasına gelir.

Bununla beraber tedavi fenni ilerledikçe perhizlerin bu kadar sıkı olmasına lüzum kalmamış ve her şeyde perhiz yapmıya da ihtiyaç görülmemiştir. Hattâ bu vadide biraz ifrata bile gidilmeye başlamıştır. Meselâ eskiden tifoda pirinç çorbası vermezlerdi. Sanki pirincin taneleri gidip barsaktaki yaraları delecekmiş gibi düşünürlerdi. Halbuki bugün iyi pişmiş bir çorbayı vermekte hiç bir mahzur olmadığı anlaşılmıştır. Buna mukabil bütün hastalıklarda ve meselâ mide yarasında perhize ihtiyaç yoktur tarzındaki yeni cereyan da pek müfrit bir serbestlik fikrinin ifadesi olduğundan kabule şayan değildir.

Şimdiki telâkkilere göre perhizin iki gayesi vardır: Biri hasta olan uzva veya uzuvlara zarar vermemek ve onları istirahat ettirebilmek, ikincisi de vücudün muhtaç olduğu kaloriyi temin etmektir.

Bunları birer misalle izah edelim.

Meselâ midesi hasta veya yaralı olan bir kimsede midenin hazım faaliyeti ve gelen gıdalarla yorulması lâzımdır. Bu maksatla hâd bir mide iltihabında icabederse bir iki gün mideyi tamamen boş bırakmak, hiçbir şey yememek, bütün hastalığı iyi etmeye kâfi gelir. Fakat buna mukabil mide yarası gibi uzun süren ve devir devir tekrarlayan bir hastalıkta perhizin hem mideyi zedelemiyecek hem de hastayı vücutten düşürmiyecek evsafta olması lâzımdır. Bugün birçok hastalıklarda sıkı perhizden vazgeçilmiştir. Meselâ zatürreeli veya lekeli hummalı bir hastanın yemesinde mahzur yoktur. Yalnız hasta ateşli ve muztarip olduğundan hazım faaliyetinin ona sıkıntı vermiyecek şekilde geçmesi lâzımdır .Bunun için verilen gıdaların sulu şeyler, püreler, ezmeler gibi kolayca hazmolabilen cinsten olması icabeder. Perhizin husuŝî şekillerine geçmeden evvel onun umumî iki şeklinden bahsedelim. Bunlardan birincisi her türlü gıdanın cinsini tahdit etmeden sadece miktarını azaltmak, diğeri de gıda miktarlarının

normal kalmasına mukabil cinslerini tahdit etmek şeklindedir.

Meselâ (çok yeme şişmanlığı)) denilen vücut yağlanmasında falan veya filân gıdanın yenmesi yasaktır diye birşey yoktur. Fakat burada vücudün ağırlığına göre yirmi dört saatlik ihtiyacından bir parça az kalori verecek miktarda bir perhiz listesi tertibi icabeder.

Buna mukabil bir kalp hastasında vücudü şişmiş, nefes darlığı içinde olduğu zaman tuz ve suyu keser, kuru olmak şartile her şeyi azar azar ve sık sık övünler halinde veririz.

Bütün bu misaller gösteriyor ki bir hastaya (perhiz et) denildiği zaman o pek haklı olarak (neler yemiyeyim?) sualini soracaktır. Ona verilecek perhiz listesi de hem onu vücutten düşürmeyecek kaloriyi temin etmeli, hem de hastalığına zarar vermemelidir.

Perhiz sadece bir korunma vasıtası değildir. Yâni hastalığı fenalaştırmamak için baş vurulan bir çare değildir. Bazan da bir tedavi vasıtasıdır. Nefroz dediğimiz bir çeşit böbrek hastalığında ve bütün vitamin yokluğu hastalıklarında bazı gıdalar ilâç gibi tesir eder. Meselâ nefrozda yağsız ve tuzsuz olmak şartile et yedirerek kanda azalmış olan albüminleri telâfi edebilmek, her türlü ilâçtan iyidir. Keza iskorbütlü bir hastaya limondan, portakaldan daha iyi ne ilâç olabilir?

Şimdi biraz da perhizin hususiyetlerinden bahsedelim.

Perhizde hususiyet demek, hangi maksatla yapılıyorsa ona uygun olması demektir. Meselâ zayıflama perhizinde kalorinin vücut ağırlığının gerektirdiği miktardan bir parça aşağı olması lâzım geldiğini söylemiştik. Onun için gıda listesinde yağ ve alkol gibi kalorisi yüksek miktarları çok azaltmak lâzımdır. Zira bir gram yağ dokuz, bir gram alkol de yedi kalori verir. Hattâ bunlarda alkolü büsbütün kaldırmak, yağı da yemeklerin yenilemez bir hale gelmemesi için günde 30-40 gram gibi küçük miktarlarda vermek lâzımdır. Buna mukabil, sebze ve meyva gibi kalorisi az olan gıdalara en büyük payı vermelidir. Öte yandan ekmek, nişasta ve şekerli maddeleri de azaltmak icabeder. Halbuki albüminli gıdaların yeter derecede alınması lâzımdır. Çünkü onların yerini başka şey tutamaz.

Bunun zıddına olarak hastalık nekaheti ve zayıflamaya karşı perhizde yağ, alkol, unlu ve nişastalı, şekerli gıdalara çok yer vermek, sebze ve meyvayı normal miktardan fazla vermemek icabeder.

Böbrek hastalıklarında ve şişliklerle kendini gösteren kalp hastalıklarında âzamî derecede azaltılması lâzım gelen iki madde vardır: Su ve tuz. Çünkü tuz vücutte toplandıkça suya haris olduğundan su da toplanır ve şişlik artar. Böbrek hastalıklarında şekil ve cinslerine göre perhizde değişiklikler olacaktır. Meselâ nefrozda yağ verilmeyecek, et verilecek, nefrit'de ise aksine olarak et kaldırılıp tuzsuz yağ verilecektir. Yeni başlamış hâd bir böbrek iltihabında hastaya 48 saat su bile vermemek ondan sonra da iki üç gün yalnız meyva vermek, bu müthiş hastalığı iyi etmeye çok kere kâfi geliyor.

Uzun süren eski böbrek hastalıklarında hastayı aylarca ve yıllarca tuzsuz bırakmak doğru değildir. Bunun için ona günde iki gramı geçmemek üzere tuz vermelidir.

Muavazası bozulmamış, yâni henüz karaciğeri büyümemiş, şişlikler başlamamış bir kalp hastasına mideyi çok doldurmamak şartile her şey yedirmelidir.

Karaciğer taş ve kumundan muztarip insanların yumurta, yağ ve kızartmalardan sakınması icabeder. Böbrek kum ve taşı olanlarda da hayvanların sakatat denilen (böbrek, ciğer, beyin, bumbar, işkembe, yürek gibi) kısımlarından sakınmak ve kumun cinsine göre de hususî bahislerinde zikredilen gıdaları bu listeye ilâve etmek icabeder.

Kabızlık tedavisinde perhizin rolü büyüktür: Fakat asıl bahsinde de söylediğimiz gibi kabızlığı münhasıran barsak tenbelliği sanarak onu faaliyete geçirmek için mütemadiyen bakiyye bırakan çok sellülozlu sebze ve meyva vermek mânasızdır. Darlık gibi uzvî sebepleri olmıyan bir kabızlık, barsağın ya tenbelliğinden veyahut da bilâkis içindekini sıkıp bırakmamak gibi spastik sebepten ileri gelir. Birinci şekilde sebze ve meyvalar çok iyi iş görür. Bilhassa akşam yemeklerinin yalnız sebze ve meyvadan teşekkülü lâzımdır. Buna mukabil (ispastik kabız) dediğimiz asabî kimselerde görülen ve kalın barsağın düğüm düğüm boğularak içindekileri salıvermemesi demek olan kabızlık şeklinde ise bu kadar çok bakiyye bırakmak barsağı tahriş ederek onun daha çok tekallüsünü davet eder ki bunun sonu kabızın artmasıdır. Böyle hastalara hazmı kolay şeyler vermek sebze ve meyvalardan da ebegümeci, bamya, marul, incir gi-

bi barsağı yumuşatan şeyler vermek lâzımdır.

Uzun sürmesi icabeden hastalık perhizlerinde vitamin meselesi ihmal edilmemelidir. Birçok perhiz listeleri tertip edilirken bu düşünülmediğinden hastalar vitaminsizlik yüzünden daha çok muztarip olmakta ve hattâ vitamin yokluğu hastalıklarına uğramaktadırlar. Eğer gıda ile vitamini vermeye imkân bulunamazsa o zaman ilâç halinde vermelidir.

Hangi hastalıkta hangi gıdaların verilip verilmemesi lâzım geldiği ait oldukları kısımlarda yazılmaktadır. Biz burada perhiz hakkında umumî fikirler vermeye çalıştık. Perhiz bahsine son vermeden önce bazı umumî tavsiyelerde daha bulunmak istiyoruz.

Bunların başında yemeğin miktarı gelir. Eskidenberi dinler, eski tıp uleması (sofradan henüz iştihanız varken kalkınız) tavsiyesinde bulunmuşlardır. Bunlar uzun yılların verdiği tecrübelerin mahsulüdür. Onun için yiyip içmede, her şeyde olduğu gibi, itidal lâzımdır. Sofradan kalkarken midede biraz boş yer kalmalıdır. Oburluk, sıhhat için çok zararlı bir şeydir. Bir kere midenin yorulup genişlemesine ve çalışamaz bir hale gelmesine sebep olur. İkincisi karaciğer, böbrekler gibi birçok uzuvlar bu gıdaların vücutteki metabolizmasile (metabolizma bahsine bakınız) uğraşarak yorulacaktır. (İnsan yemek için yaşamaz, yaşamak için yer) düsturu yiyip içmenin esası olmalıdır.

Bundan başka hayatta her yaşın, bir yeme şekli olmalıdır. Çok küçük çocuklara nasıl her şey verilemezse, çok yaşlı insanlara da her gıda bol ve serbestçe verilemez. Çok küçüklerde mide, barsak henüz olgunlaşmamıştır. İhtiyarlarda ise uzun yıllar çalışmaktan yorulmuş, takati kesilmiştir. Biraz da yemeklerin şekillerinden bahsedelim. Sıhhatte olan bir insan için her şeyi yemek caizdir. Fakat bazı şeyleri arasıra yemeli, diğerlerini hergün yemelidir. Meselâ salamura, konserve, baharlı, biberli şeyler, sucuk, pastırma, bayat gıdalar belki yerken hoştur ama vücut için zararlı şeylerdir. Onları senede birkaç defa canı istedikçe ve az miktarda yemelidir. Meselâ kış mevsiminde sucuklu, pastırmalı yumurtayı eksik etmemek, sık sık balık konserveleri yemek sıhhî birşey değildir.

Gerek etlerin ve gerekse sebzelerin yağda kızarmışları, günün gıdaları içinde az yer almalı, daha çok haşlama ve izgaralar tercih edilmelidir.

Bir de pasta, çörek ve emsali gıdalara rağbet iyi birşey değildir. Bunları pek seyrek yemeye lüzum yoksa da hergün bol bol yemek B_1 avitaminozuna yol açar (Bak: Vitaminler).

Bundan başka günün gayrı muayyen saatlerinde çerez gibi şeyleri veya eline geçen her şeyi rastgele yemek de doğru değildir. Muayyen yemek zamanları müstesna mideyi rahat bırakmalıdır.

Bu satırları okuyanlar arasında (filân tıkabasa, yıllardanberi her şeyi, her zararlı maddeyi yediği, içtiği halde turp gibidir) diyecekler bulunur. Fakat insan vücudü bir fabrikadan çıkma bir makine değildir ki dayanma kudretini ölçmek kabil olsun. Birisinde dikkatsizliğe rağmen birşey olmaz, bir başkasında olur. Onun için ilmin ve fennin çizdiği yoldan ayrılmamak lâzımdır. İtidal her şeyde hâkim olmalıdır.

PERİARTERİTİS NODOSA — Buna Kussmaul hastalığı da derler. Bu hastalıkta damarların etrafında düğüm düğüm kabarcıklar yapan bir iltihap vardır.

Belirtileri: Sinirlerin iltihabı (polinevrit), kan işeme, tansiyon yüksekliğidir.

TEDAVİ. — Yoktur.

PERİKARDİT (Pericardite) — Kalbin üstünü örten dış zar yâni Peircarde'in iltihabına denir (Bak: Kalp hastalıkları).

PERİTONİT — Karnın içini örten periton zarının iltihabına derler. Bu zar pek çok sebeplerle ve çeşitli mikroplar tarafından iltihaplandırılır.

Bu sebepler arasında mide ve barsak delinmesi, yahut bu uzuvların iltihabının derinleşip peritona kadar varması, safra kesesi, karaciğer, dalak, mesane, rahim, yumurtalık, gibi birçok uzuvların iltihabı peritonit yapabilir. Bu meyanda apandisit en başta gelir.

Bundan başka verem mikrobu da peritonit yapar. Buna Peritonite tuberculeuse derler. Keza pnömokok, istreptokok, istafilokok, koli basili vesair mikroplar da yapar. Yaralanmalardan da peritonit olabilir.

İki türlü peritonit şekli tarif edilmiştir: Biri hâd öteki müzmin.

Hâd demek birdenbire karın ağrısı yüksek ateş ile başlar. Bulantı, kusma, olur. Karın el

ile dokunulamıyacak kadar hassastır. Meselâ delinen bir apandisit, bir mide yarası, veyahut silâh yarası bunu yapabilir. Kadın hastalıklarında da olur. Müzmin peritonite en güzel misal verem mikrobundan ileri gelendir. Onda da karın ağrıları, ateş, zayıflama, iştahsızlık vardır. Karında şişme başlar ve su dolar.

TEDAVİ. — Had peritonitler derhal Penisilin yapılırsa iyi olur. Eskiden ameliyat methedilirdi ama, şimdi Penisilin daha iyidir.

Peritonit tüberkülozda ise kalsiyum şırıngaları, vitaminler ve bilhassa ültraviyole ile tedavi edilmelidir.

PİCK SİROZU — Kalbin dış zarı olan perikard, iltihap neticesi birbirine yapışırsa kalp serbestçe hareket edemez, kâfi derecede genişleyerek içine kanı toplayıp sevkedemez. Bu yüzden kan karaciğerde toplanır ve zamanla bir nevi yalancı siroz hali teessüs eder ki buna Pick sirozu derler.

TEDAVİ. — Ameliyatla kalbin yapışıklıklarını açmak mümkün ise de çok ilerlemiş vakalarda bir şey yapılamaz.

PİRQUET TEAMÜLÜ — Alman âlimi von Pirquet tarafından icat edildiği için bu ismi almıştır. Bu teamül verem teşhisi için kullanılır.

Birçok mikroplar gibi verem mikrobunun da toksini yâni zehiri vardır ki buna tıp dilinde tüberkülin denir. Deri üzerine çiçek aşısı yapar gibi bir iki sathî çizgi yaptıktan sonra (kan çıkarmamalıdır) oraya tüberkülin mahlûlünden sürülür. Ve 24-48 saat sonra bu yer şişer ve kızarırsa teamül müsbettir, yâni o şahısta verem var demektir. Büyük insanların hepsi değilse bile % 95 i ve bilhassa medenî memleketlerde veremi çocukluk yaşında almıştır, binaenaleyh teamül müsbet netice verir. Fakat çocuklarda mesele böyle değildir. Onun için çocuklar arasında hele mektep çocukları arasında binlercesine tatbik edilerek iyi neticeler alınabilir. Yâni verem nisbeti hakkında bir fikir edinilir.

PİRYAPİZM — Erkek tenasül uzvunun daimî intiaz haline denir. Bu, kötü bir hastalıktır. Sebebi bazan asabîdir, bazan da Lökemi gibi bir kan hastalığıdır. Tedavisi: Müsekkin ilâçlardan ibarettir. Çünkü ağrı yapar.

PİŞİKLER — Çok terleyen kısımlarda vücudün birbirine sürtünmesinden olur. Meselâ koltukaltı, kasık, kadınlarda memelerin altı buna müsaittir. Bazı kimselerde ayak parmakları arasında da olursa da bunun sebebi sadece ter ve sürtünme değildir.

Böyle sürtünerek cildi tahriş edilen yerlere ter, zehirli kimyevî bir madde gibi tesir eder.

Pişik olan yerlerde kızarma, kaşınma olur. Bu kaşınma esnasında mikrop kapması ve cerahatli yaralara sebep olması da mümkündür.

Küçük çocuklarda sık sık altı değiştirilmezse idrar ve kazurat da bunu yapabilir.

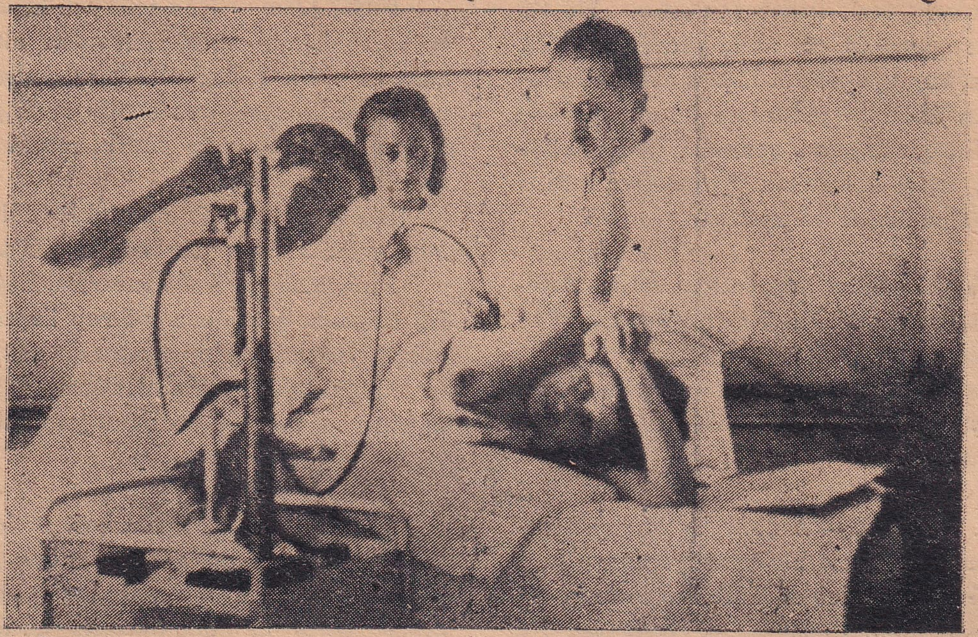
TEDAVİ. — Temizlik çok mühimdir. Hele fazla terliyen insanların bu nahiyeleri kışın ılık, yazın soğuk kuyu suyu ile yıkaması lâzımdır alkol ile sulandırılmış tentürdiyod ıda muvakkaten iyi gelir. En iyisi her gün akşamları yıkamak bir saat kadar oraya kuru pamuk koyup nemini almaktır. Talc tozu, hattâ pudra da tahrişi gidermek bakımından faydalıdır.

PİYELİT (Pyelitis) — Böbreğin çukur yüzünde idrarın toplanması için bir kesecik vardır ki ona eski tıp dilinde Huveyza derler. Fransızcada Bassinet derler. Onun iltihabına da Piyelit derler. (Bak: Böbrek hastalıkları).

PİYELOGRAFİ (Pyelographie) — İdrar yollarının rontgenle resmini almak için kullanılan usuldür. Zira hiçbir şey yapmadan rontgen çekilirse yalnız taş filân varsa görülür. Böbreğin yanındaki kesecik (ki eski tıp dilinde Huveyza Fransızcada Bassinet denir) resimde görülmez. Halbuki bunun vaziyetini görebilmek için damara bazı ilâçlar şırınga edilir ve ondan sonra rontgen çekilir.

PİYOPNÖMOTORAKS — Göğüs boşluğu içinde hem hava, hem de cerahat toplanmasına denir. Sebebi ekseriya akciğerlerin yırtılması, daha az olarak da verem tedavisi sırasında hava verirken cerahatli bir su toplamasıdır.

TEDAVİ. — Ya cerahati boşaltıp yerine ilâç şırınga etmek veyahut ameliyattır. İlâç tedavisinde Penisilin başta gelir. Sonra Sülfamidler, Rivanol, Sulfat de quinine vardır.



Bir hastaya pnömotoraks yapılırken

PLÖRİT — Akciğerleri örten zara (plevra) denir. Onun iltihabına da Plörit denir. (Bak: Zatülcenp).

PNÖMONİ (Pneumonie) — Akciğerin iltihabı demektir (Bak: Zatürree).

PNÖMOTORAKS (Pneumothorax) — Göğüs boşluğu içinde akciğerlerle göğüs kafesi arasına hava toplanmasına Pnömotoraks derler.

İki türlü pnömotoraks vardır:

1— Kendi kendine olan,

2— Sun'î.

1— Kendi kendine pnömotoraks: Olması demek bizim tarafımızdan hava sevkedilmeksizin herhangi bir sebeple akciğerdeki havanın bir yol bulup göğüs boşluğu içine geçmesi demektir. Tabiî olarak göğüs boşluğu içinde hava yoktur.

Kendi kendine pnömotoraks şu sebeplerle olur:

a) Akciğerin üstünde doğuştan olma hava kabarcıkları vardır. Bir zora gelince bunlar patlar ve göğüs boşluğu içine hava dolar.

b) Akciğer ve verem, apse vesaire yüzünden teşekkül etmiş olan oyuklar (kavernler) akciğerin sathına yakındır. Bunlar zora gelerek patlar.

c) Akciğer veremi tedavisi esnasında yapılan sun'î pnömotoraksın bir ihtilâtı olarak akciğer delinir ve sun'î ile ,kendi kendine olan birbirine karışır.

2— Sun'î pnömotoraks: İlk defa İtalyada Forlanini ve sonra Almanyada Brauer tarafından tedavi sahasına konmuştur. Akciğer vereminde kavern denilen oyukların kapatılması maksadile yapılan bu ameliyenin hususî aletleri vardır. O alet vasıtasile göğüse hava verilir. Bunun için hastanın iyice muayene edilmiş, rontgeni alınmış, bir müddet ateşi kontrol edilmiş, kalp hastalığı, böbrek, gırtlak, barsak veremi olup olmadığı anlaşılmış olmak lâzımdır.

(Hava vermek) tâbir edilen bu usul şöyledir: Hasta yan yatırılır. Koltuk altında üçüncü veya dördüncü kaburga aralığından iğne batırılır. İğne alete lâstik boru ile bağlıdır. Aletin manometresi tazyikin sıfır altında olduğunu gösterirse göğüs boşluğuna girildiği anlaşılır. O zaman aletten hava sevkedilir. Hava verirken manometre ile sık sık kontrol lâzımdır. İlk havaların hastahanede verilmesi muvafıktır. Sonra hasta ayaktan gidip gelebilir. İlk havalar 200 -300 kadar olmalı sonraları 500-600 santimetre mikâbı kadar verilmelidir. Her hava arasındaki mesafe vaziyete göre değişmek üzere ayarlanır. İlk dört hava 2-3 gün ara ile verilir. Ondan sonra bir hafta ara ile verilir. İçerideki hava vaziyete ve hastanın haline göre bir müddet devam edildikten sonra mesafeler uzatılır. On güne, on beş güne, yirmi güne, bir aya kadar çıkılır.

Pnömotoraksın akciğer veremi tedavisindeki muvaffakiyeti çok büyük olmuştur. Önce ölüme mahkûm addedilen veyahut sadece beslemek veya umumî tedavi ile iktifa etmek mecburiyeti duyulan vakalar şimdi iyi olmaktadır. Bu sayede bütün dünyada yüz binlerce insan şifa bulmuştur.

Pnömotoraksın tesiri: Göğse hava vermenin hastalık üzerine olan tesiri birkaç suretledir. Evvelâ, mekanik bir tesir vardır. Yâni yapılan baskı ile ciğerdeki oyuğun içindeki hava nefes borularına kaçar. Havası boşalan oyuğun kenarları birbirine yaklaşır ve nihayet yapışıp kapanır. Öte yandan oyuğun kapanması ve o kısmın teneffüs etmemesi sayesinde mikroplar etrafa dağılamaz. Aynı zamanda kan deveranı ve lenfa deveranı yavaşlayarak yaranın iyi olması imkânları artar.

Hava vermenin ihtilâtları: İlk hava verilenlerde bazan bayılma vesaire görülmüştür. Bunun için önceden hastaya bir morfin yapmak bir iştir. Sonra iğnenin bir damarı zedelemesi, siniri zedelemesi de mümkündür. Havanın deri altına veya adale içine kaçması mümkündür. İğnenin yanlışlıkla ciğeri delmesi mümkündür. Verilen havanın ciğeri fazla tazyik etmesi kabildir. Ciğerde iltisaklar varsa onların kopması ve bazan oyuk ciğerin patlaması, akciğerin üzerini örten zarın iltihabı, cerahatlenmesi, su yapması, kanama olması görülebilir. Bir damara hava veya yağ habbeleri kaçması nadiren de olsa kabildir. Bu sonuncular müstesna ötekilerin hiçbiri tehlikeli değildir. Ve çaresi vardır. Havanın damara girmesi az tehlikeli, yağ girmesi çok tehlikelidir. Maamafih bu işi yapmaya alışık olanlar için bu tehlikeleri önlemek kabildir.

Su toplaması, havaya devama mâni değildir. Pek fazlalaşırsa suyun bir miktarını almak ve yerine hava vermek kabildir. Su topladığı zaman en çekinilecek nokta suyun cerahatlenmesidir.

Havaya ne kadar devam etmelidir?

Bu hususta birçok şeyler söylenmiştir. İki sene, dört sene diyenler vardır. İşin doğrusu şudur:

Tedavi esnasında hasta sıkı bir kontrola tâbi olmalı, rontgenle tetkik edilmelidir. Eğer ciğerdeki yara kapanıyor, ateş düşmüş, ve balgamda basil kaybolmuş ise bir daha balgamda mikrop görülmemek şartile asgarî birbuçuk sene yapmalıdır. Mikrop tekrar görülürse bu asgarî müddet mikrobun son görülüş tarihinden itibarendir. Hava vermeyi güçleştiren sebeplerden biri de ciğerin göğüs boşluğuna yapışık olmasıdır. Yapışıklık tam olursa yapacak hiçbir şey yoktur. Fakat ufak tefek yapışıklıkların çaresi vardır. O da bu yapışıklıkları yakıp koparmakla olur. Bunu ilk defa Jacobens isminde bir âlim düşünmüş ve bunun için bir de alet yapmıştır. Bu aletin iki kısmı vardır. Biri göğüs boşluğunun içini görmek için adeseli ve lâmbalıdır. Buna Pleuroscope derler. Öteki kısım ise elektrik cereyanile kızıp içeride yapışık olan kısmı yakmak içindir ki buna da Toracocaustique ameliyatı derler. Bunlar göğüsten açılan iki ayrı delikten göğüs boşluğuna sokulur. Şimdi bu iki kısmı ayrı ayrı yapmıyorlar. Aynı aletin üzerinde birleştirmiş bulunuyorlar. Böylelikle göğüste tek delik açmak kâfi geliyor. Bu yapışıklıkların bir adı Bride olduğundan yapılan ameliyatın başka ismi de Bridectomiedir.

Hava vererek tedavi, hastahanelerde olduğu gibi, dispanserlerde, evlerde ve muayenehanelerde de yapılmaktadır.

POLİPLER — Çok ayaklı mânasına gelir. Halk arasında ahtapot diyorlar ki bu sekiz ayaklı demektir. Deride, iç deri (mokoza veya gışai muhatî) larda, guddelerde husule gelen urlar böyle birçok ayaklı gibi bir şekil alırsa ona polip derler. Bunlar yumuşak, penbe kırmızı renkli ve yerinde sallanır durumdadır. Selim urlardandır, yâni insanı öldürmez. Bunlar bir kuyruk kısmı ile oldukları yere yapışık olurlar. Büyümeleri yavaş olur. En çok görüldükleri yer, burun, ve rahimdir. Burunda olanların nezlesi ve kulak iltihapları geçmez. Rahimde kanamalara sebep olur.

TEDAVİ. — Poliplerin ilâçla tedavisi yoktur. Ameliyat yapılmalıdır. Yalnız polibi tam olarak çıkarmaya çalışmalıdır.

PONKSİYON'LAR (Ponctions) — İğne sokarak bir yerden mayi kıvamında bir maddenin şırınga ile çekilmesine Ponksiyon yapmak denir.

Ponksiyonlar ya muayene veyahut da tedavi maksadile yapılır. Her iki takdirde de ponksiyon yapmanın usul ve kaideleri vardır.

Bir kere ponksiyon yapılacak iğne, alet ve şırıngalar kaynatılıp mikropsuz hale getirilme-

lidir. İkincisi ponksiyon yapacak olanın elleri de alkol, süblime veya tentürdiyotlanmış olmalıdır. Üçüncüsü ponksiyon nereden yapılacaksa oranın sathına tentürdiyot sürülmelidir. Şimdi sırasile ponksiyonların çeşitlerini ve nasıl yapıldıklarını anlatalım.

Bir yerde şişlik olur o şişliğin sebep ve mahiyeti anlaşılmak istenirse o zaman ponksiyon yaparız. Şiş yerin üstü tentürdiyotla temizlendikten sonra yumuşaklık hissedilen yer üzerinden iğne yavaş yavaş sokulur arada bir, iğneye takılı olan şırınganın pistonu geri çekilerek şırınganın içine cerahat veya su gelip gelmediğine bakılır. Gelirse muayeneye yetecek miktarda alınıp usulü veçhile muayenesi yapılır.

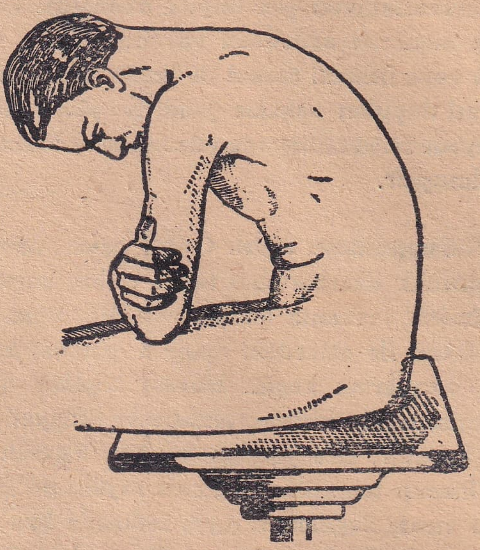
Böyle şişliklerde muayene için olduğu gibi tedavi için de ponksiyon yapılabilir. Yâni tıbbın (nerede cerahat varsa boşaltılmalıdır) tarzındaki kaidesine uyarak cerahat boşaltılır.

Ukte ponksiyonu: Gerek teşhis ve gerekse tedavi maksadile lenfa ukdelerine yapılır. Meselâ ukdenin hastalığı ne olduğunu anlamak için özünden biraz şırınga ile alınır ve muayene edilir. Yahut adenitlerde olduğu gibi ukdenin içindeki cerahat şırınga ile boşaltılır ve gerekirse içine ilâç da şırınga edilir.

Parasantez: Bir boşluk içine toplanan mayi veya cerahati boşaltmak için yapılan ponksiyona bu ad verilir (Bak: Parasantez).

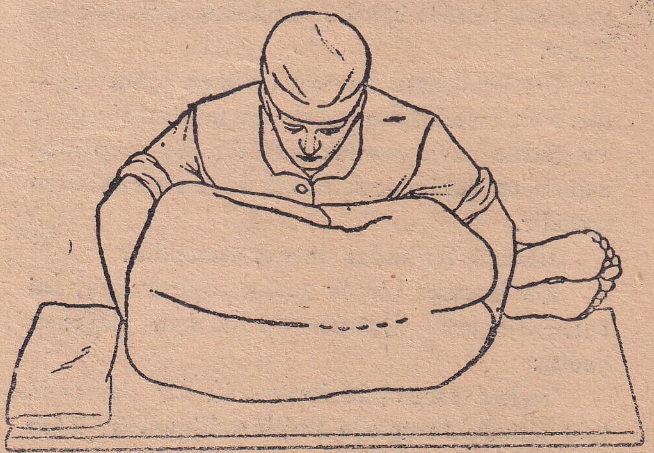
Damardan kal alamk: Bu da bir ponksiyondur ve Fransızca buna Ponction Veineuse derler. En münasip yer kolda dirsek ön çukurundadır. Bunun için hastanın kolu bazu kısmından bir lâstik boru, kuşak, hiçbir şey elde yoksa bir mendil ile sıkılır. Böylelikle kolun karakan damarları iyice şişer. Dirsek çukurunda bu damarlar derinin hemen altında olduklarından orada iyice belli olur ve şayet kâfi derecede çıkmamış ise hastaya avucunu açıp kapaması ve bunu boyuna tekrar etmesi söylenir. Ve icabederse bilekten dirseğe doğru sıvazlıyarak kanın dirsek çukuruna toplanması temin edilir. Sonra iğne yavaş yavaş batırılır. Damara girildiği şırıngaya kan gelmesile anlaşılır. Muayene için ise 5-10 gram kan almak kâfidir. Fakat hastayı tedavi maksadile kan alınırsa 200-500 gram kadar kan alınır.

Belkemiğine ponksiyon: Evvelce de söylediğimiz gibi belkemiği zincirini teşkil eden kemiklerin halkaları üst üste gelerek bir boru teşkil ederler ve bu borunun içinde eski tâbirle murdar ilik, şimdiki terimle de umur ilik vardır. Umur iliği muhafaza eden zarlar vardır. Dıştaki zar (sert zar) dır. Onun teşkil ettiği kese içinde ince zarlarla umur ilik bir su içinde bulunur, buna [Beyin Umurilik suyu = Liquor cerebrospinalis] veya Fransızca (Liquide cephalo-rachidien) denir ki eski tıp dilimizde de buna (mayii dimağii şevkî) denirdi.



Lumbal ponksiyon için hastanın oturuş vaziyeti.

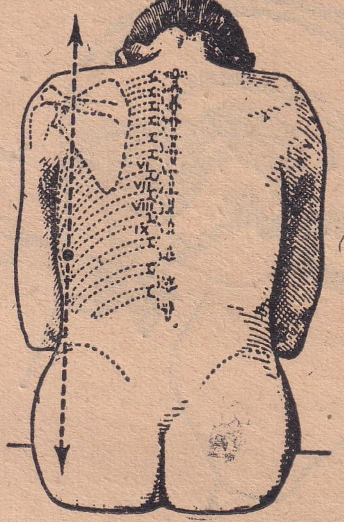
İşte teşhis ve tedavi maksadile bu mayiin bulunduğu boşluğa ve kanala girmek ve oradan mayi almaya Ponction lombaire derler. Eski tıp dilimizde buna (Bezli katani) derlerdi. Böyle denmesine sebep ponksiyon için belkemiğinin asıl (bel) dediğimiz alt kısmının seçilme-



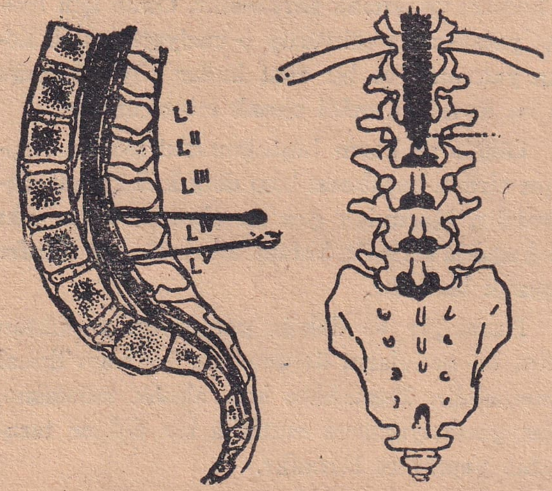
Lümbal ponksiyon için hastanın yatış vaziyeti.

sidir. Burasına Fransızca Lombaire nahiye denirdi. Eski tıp dilinde de (Nahiyei kataniye) denirdi.

Şimdi ponksiyon lomberi yapmak için hasta yan tarafına yatırılır. Dizleri karnının üstüne doğru büktürülerek beli kamburlaştırılır. Ponksiyon yapılacak yere tentürdiyot sürülür. Sonra bu işe mahsus olan uzun ve kalın iğne sağ elin baş ve işaret parmakları arasına alınır. Sol elin işaret parmağı ile belkemiğinin halkaları arasında boşluk yeri yoklanarak bulunur. Ondan sonra iğne buradan yavaş yavaş dikkatli olarak sokulur. (Bu sırada ağrı acı tesirile has-



Belkemiğine yapılacak ponksiyon vaziyeti



Beyin umur ilik suyu almak için iğnenin belkemikleri arasından geçişini gösteren resim.

tanın kımıldamaması için iki üç kişi tarafından sımsıkı tutulması lâzımdır) iğne bir boşluğa girince iğnenin içindeki tel veya ince demir çekilir. Damla damla su gelirse istenilen yere varılmış olduğu anlaşılır. İğnenin deliğinden akan suyun altına dereceli bir kadeh konup kaç gram su alındığına dikkat edilir. Teşhis için 5-10 gram kâfidir Fakat menenjit gibi hastalıklarda suyun içerideki tazyiki fazla olduğundan 40-50 gram alınır. Bazı defa ise tazyik çok az ve su seyrek damlalar halinde geldiğinden şırınga ile çekmek lâzımgelir.

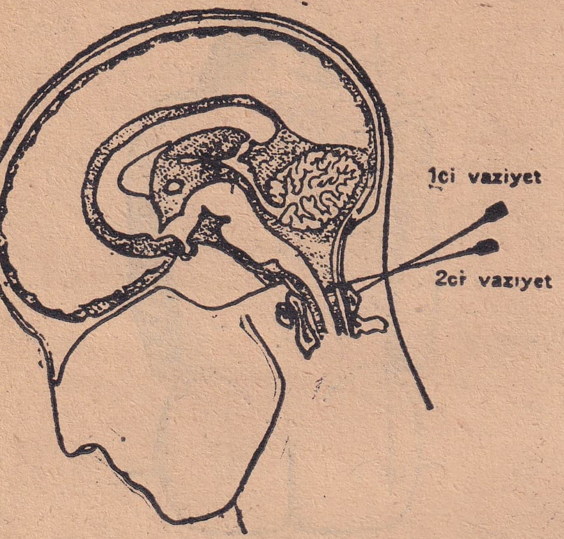
Bu ponksiyon bazan kafa ile belkemiğinin birleştiği yerden yapılır ki buna P. Souboccipitale derler. Burada tarifi halk için faydalı değildir. Fakat tetanoz tedavisinde veyahut cerahatli menenjitlerde belkemiği içindeki yol tıkanırsa buradan ponksiyon yapmak ve ilâçları buradan şırınga etmekteyiz ve bundan çok fayda gördük.

Kemik ponksiyonu: Kemik iliğinin muayenesi için kemiği delip içindeki boşluğa girmek ve oradan iliği şırınga ile çekmek lâzım gelir. Bu maksatla çocuklarda kaval kemiği, büyüklerde göğüsteki iman tahtası kullanılır. Bu sonuncuya Ponction sternale denir. Bu işe mahsus olan iğneler kaynatılıp hazırlandıktan sonra göğüsteki ikinci kaburga aralığı hizasından iman tahtası içine iğne hafifçe iğri olarak batırılır. Bu oldukça zor bir giriştir. İğne, kemik mukavemeti bitince bir boşluğa girer. Şırınga ile kemik iliğinden bir miktar çekilir ve sonra usulü veçhile muayene edilir.

Dalak ponksiyonu: Bazı kan hastalıkları veyahut sıtma, kala-azar gibi bazı mikroplu hastalıkların teşhisi için dalağa ponksiyon yapılır. Bunun için dalak üzerine rastlayan deri tentürdiyotla temizlenir. İğne dik olarak dalak içine batırılır. Ve içinden şırınga ile kan çekilir. Usulü veçhile muayene edilir. Ponksiyondan sonra o nahiyeye buz koymalıdır.

Aynı şekilde karaciğere ponksiyon yapılır. Karaciğere iki türlü yapılır. Biri iğne ile biri de trokar denilen çocuk küçük parmağı kalınlığında içi boş ve iğen şeklindeki aletle yapılır ki bu sonuncu şekil daha makbuldür. Karaciğerin birçok hastalıklarında böylelikle karaciğerden koparılıp çıkarılan parçaların muayenesinden önemli neticeler çıkarılır.

Duğlas ponksiyonu: Kadınlarda rahim ile haznenin teşkil ettiği zaviyedeki boşluğa Douglas derler. Hazneden uzun bir iğne sokup duglastan



Suboksipital ponksiyon — (Giriş yolu)

alınan cerahatin muayenesi veyahut oradaki cerahatin boşaltılması hekimlikte teşhis ve tedavi için çok işe yarayan bir ponksiyon usulüdür.

Bundan başka beyin ve beyin boşluklarına da muayene ve tedavi maksadile ponksiyonlar yapılır. Göz, kulak, burun ve onların alâkalı kısımlarına da ponksiyonlar yapılır. Evvelce parasantez bahsinde söylediğimiz gibi göğüs boşluğuna yapılan ponksiyonlara tıp dilinde torasantez derler. Meselâ cerahatli veya sulu zatülcenplerde gerek teşhis ve gerekse tedavi maksadile göğüse ponksiyon yapılır. Muayene için 5-10 gram mayi veya cerahat kâfidir. Tedavi için ise litrelere kadar yükselen miktarda alınabilir. Ve icabında bu tekrar edilir. Torasantez için yan ve daha iyisi arkada kaburga aralıklarından girilir.

Keza karın boşluğundaki sular da ponksiyonla muayene ve tedavi için çıkarılır. En çok siroz ve peritonitlerde su toplanır. Karna ponksiyon yapmak için usul şudur:

En münasip yer karnın sol tarafında göbekle, leğen kemiklerinin sol ön ve üst çıkıntısı arasındaki mefruz hat üçe bölünmeli ve bunun dışta kalan üçüncü bölümü üzerinden iğneyi batırmalıdır.

Ponksiyonların muayene için olanlarına umumiyetle Ponction exploratrice, tedavi için olanlarına da Ponction thérapeutique denir.

Ponksiyonların bazı ârızaları da vardır. Bunlardan da kısaca bahsedelim.

Damara ponksiyon yaparken en mühim mesele damara hava kaçması veyahut deri altı yağ parçalarının kopup damara girmesi ve kana karışmasıdır ki beyinde veya kalpte mühim bir yeri tıkayıp hayatı tehlikeye koyabilir.

Belkemiğinden su alırken murdar iliği zedelemek, sinirleri koparmak, damarları yırtmak, kemiği zedelemek ihtimalleri olduğu gibi suyu aldıktan sonra hastada baş ağrısı, baş dönmesi, bulantı ve fenalık görülebilir. Onun için hastayı yatakta diz çöktürüp o vaziyette yüzü koyun yatırmak ve bir saat kadar böyle tutmak ile bu ârızalara mâni olmak mümkündür.

Göğüs ve karın boşluğundaki mayiin hepsinin birden boşalması bazı defa kalbi zayıf düşürebilir. Karından çok su alınırsa karnı sıkı bir kuşakla sarmak, kafain, adrenalin ve kanfre yapmak lâzımdır.

Karaciğer ve dalağa ponksiyon yaptıktan sonra bu uzuvların üstüne buz koymayı ihmal etmemelidir. Damardan kan almak müstesna, diğer ponksiyonların mutlaka bir doktor tarafından yapılması lâzımdır.

POTT HASTALIĞI — Belkemiğinin veremine bu ad verilir. İlk defa Pott bunu tarif ettiğinden bu ad verilmiştir (Bak: Kemik hastalıkları).

PROLAPSUS — İçeride bulunan bir uzvun dışarıya doğru sarkması mânasına olup en çok düz barsak ve kadın tenasül uzuvları için kullanılır.

Makadın dışarıya fırlamasına Prolapsus ani, ondan yukarıdaki düz barsağın çıkmasına Prolapsus recti, rahimin sarkmasına Prolapsus uteri derler.

TEDAVİ. — Prolapsus'lar ameliyatla tedavi edilebilir.

PROSTAT HASTALIKLARI

PROSTAT HASTALIĞI — Prostat, böbrek biçiminde, kestane büyüklüğünde, kısmen adeleden kısmen de gudde nescinden yapılmıştır. Mesanenin idrar yolu ile birleştiği yerde bulunur. İdrar yolu prostatın içinde gömülüdür. Biri sağ, öteki sol olmak üzere iki parçası vardır.

Prostatın ağırlığı 15-20 gram kadardır. Meni borusu da burada idrar yoluna açılır. Ayrıca prostat da ifraz yapar. O da meni ile karışık olarak idrar yolundan harice çıkar. Prostatın ayrıca bir iç ifrazı olduğu da sanılıyorsa da bunun ne gibi önemli roller oynadığı lâyıkile bilinemiyor.

Prostat hastalıkları:
1— Yaralanması,
2— Prostat büyümesi,
3— İltihapları,
4— Urlarıdır.

1— **Yaralanma:** Prostat iç tarafta bulunan uzuvlardan olduğundan yaralanması ancak harp, kaza veya cinayet gibi sebeplerle olur.

TEDAVİ. — Burada iki mühim nokta vardır: Biri idrar akmasını temin, diğeri kan dindirme. İdrar akmasını temin için yara geçinceye kadar daimî sonda koymak lâzımdır. Mümkün olmazsa ameliyat yapılır. Kan dindirme için diğer uzuvların kanamalarında kullanılan ilâç ve vasıtalara müracaat edilir.

2— **Prostat büyümesi** (Hypertrophie de la prostate) — İhtiyarlıkta görülen bir ârızadır. Buna sebep olarak erkek tenasül hormonunun faaliyetten kalmasını gösteriyorlar. Elli yaşından önce görülmez. 75 ten sonra zuhuru da vâki değildir. Zuyon'un fikrine göre altmış yaşını aşan erkeklerin % 34 ünde prostat büyümesi vardır. Fakat bunların ancak yüzde on beşinde mesane tarafından sıkıntı hissedilmektedir. Büyüyen guddenin ağırlığı iki üç yüz gramı bulabilir. Kendiliğinden geçmesi vârit değildir.

Gösterileri: İdrar yapmanın günden güne güçleşmesi, her idrar yapıştan sonra mesanenin tamamen boşalamıyarak bir miktar idrar kalması, ve zamanla mesanede kalan miktarın gittikçe artması, idrar toplana toplana idrarın kana geçmesi suretile zehirlenme, ve idrarın hapsolmasile mesanede iltihap ve hattâ mikropların kana karışıp kan ufuneti yapması gibi şeylerdir.

Büyüme neticesi idrar yolu sıkışarak daralır. Büyüme yalnız tek tarafta ise idrar yolu öte tarafa doğru itilmiştir.

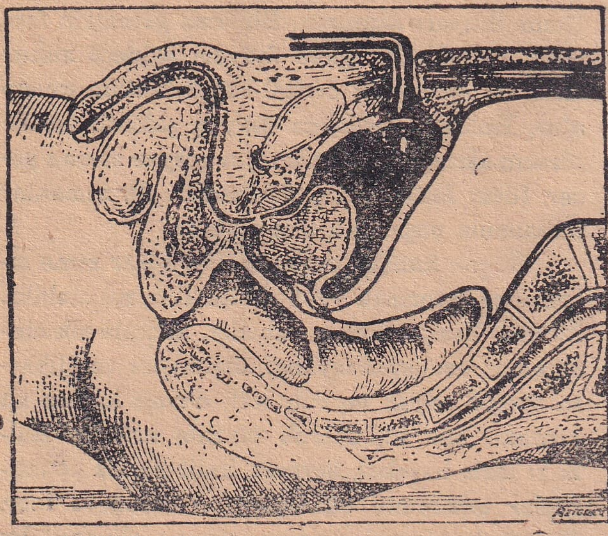
Hastalığın üç devri vardır: Birinci, ikinci, üçüncü devir. Fakat bu devirlerin hududunu katî olarak ayırmak pek de kolay bir iş değildir.

Birinci devir: Buna tahriş devri de derler. İşeme ihtiyacı artmıştır. Bilhassa geceleyin fazladır. Gündüzün işeme ihtiyacı şiddetli zuhur eder ve mesanenin derhal boşaltılmasını mucip olur. Halbuki geceleyin ihtiyaç şiddetli ise de idrarın akmaya başlaması için epeyce zaman geçer. İdrar fazla ileriye fışkıramaz. İlk zamanlar mesanenin boşalması tam olabilir.

Birçok âmiller ve vaziyetler idrar etme sıkıntısını arttırmak veya azaltmakta rol alabilir. Meselâ: Fazla oturma, kabızlık, kadınla sık cinsî temas, arabayla seyahat, üşütmeler ve bilhassa ayağın soğuk ve rutubetli olması karnın alt kısmına kan toplayarak ıztırabı arttırır. Halbuki fazla hareket, hararet, hafif perhiz ile ıztıraplar tahammül edilebilecek dereceye iner. Birinci devrin çok ağır ve ıztıraplı olmayan bu hali yıllarca ve bazan hayatın sonuna kadar böyle devam edebilir.

İkinci devir: Buna mesane kifayetsizliği devresi derler. Bu devrede idrar akmasının mihanikî mâniaya maruz kalması, mesane adalelerinin soysuzlaşması ve idrarın tutulması bu devrededir. Gece idrara kalkmak, uykuyu berbat eden bir şeydir. Ve işedikten sonra da mesanede bir miktar idrar kalır. İlk zamanlar kalan idrar miktarı 50-100 gram kadardır. Sonraları 200-500 grama kadar çıkar. Günün birinde bir soğuk algınlığı veya başka sebeple idrar büsbütün tutuluverir. İdrar zoru tekrarladıkça şiddetli ağrılar ve aynı zamanda asabî yolla husule gelen büyük abdest bozmak ihtiyacı hastayı o kadar iz'aç eder ki soğuk terlerle, bitkin bir halde hekimden imdat bekler. Bir iki sonda koymak ve sıcak banyolarla bu nöbet geçerse de tekrar etmesi korkusu hastayı rahatsız eder. Bu sırada hekimin korkusu ise mesane iltihabının başlamasıdır.

Üçüncü devir: Bu devrede idrar tutulması devamlı bir şekil almıştır. İdrar ancak damla damla gelir. İdrar mesaneyi doldurup böbreğe kadar geri tepince böbrek bozularak idrarla zehirlenme tablosu baş gösterir. İştihasızlık, kabızlık, şiddetli susuzluk, hararetin zaman zaman yükselmesi, tansiyonun artması, kanda ürenin çoğalması, zayıflama, bedenî ve ruhî düşkünlük görülür. Hastanın dolan mesanesi göbek hizasına kadar gelmiştir. Kendiliğinden olan kan işeme nadirdir. Fakat sonda koyduktan sonra sıkıca görülür.



Sistostomi yapılmış bir kimsenin sıkıntı çekmemesi için nasıl drainer edileceğini gösterir şema.

Sık sık sonda koymak mecburiyeti günün birinde sistit yapar. Maamafih idrar damla damla gelirse ilk zamandan itibaren mesane iltihabı yapabilir. Prostatlılarda ilk günden itibaren mesane muhatı gışası çok hassas olduğundan sistit tedaviye taannüt eder. Biraz hafifletilebilir. İltihap yukarılara çıkarak böbreğe sirayet edebilir. Hattâ sonda yüzünden husyeler bile şişebilir. Üçüncü devrede hastalar çok feci vaziyete düştüklerinden erken teşhis koymak çok mühimdir.

TEDAVİ. — İlk devrede zarar veren şeylerin önüne geçmekten ibarettir. Tahriş etmemesi için yiyeceklerin süt ve nebatî gıdalardan teşekkül etmesi, etin azaltılması, alkol verilmemesi, sıcak banyolar, yün korseler, sıcak tutan ayakkabı giymek lâzımdır. İdrarı zorla tutmamak lâzımdır. Ikıntı ve ağrıya karşı afyonlu, belladonlu, antipirinli fitiller koymak lâzımdır.

İkinci devrede işedikten sonra mesanede kalan idrar miktarı 250 gramı aşarsa haftada en aşağı iki defa sonda koymalıdır. Sancı varsa yine teskin edici fitiller kullanmalıdır. Sistit varsa lâvaj yapılır. Hastalığın başlangıcında rontgen tedavisinden de fayda görülür.

Birçok operatörler daha ikinci devrede iken ameliyat taraftarıdırlar. Eğer sonda çok zor giriyorsa bu fikir doğrudur. Fakat kalb, böbrek, akciğer hastalıkları, damar sertliği, gibi hastalıklar varsa onların ameliyata ne derece mâni olacağı önceden tetkik edilmelidir.

Üçüncü devreye girmiş bir prostatlıda ameliyat şarttır. Fakat ameliyatı esaslı olarak yapabilmek ancak hastanın umumî durumuna bağlıdır.

Son yıllarda prostat büyümesi tedavisinde önemli bir adım atılmıştır: Hormonla tedavi... Bu fikrin istinat ettiği esas şudur: Prostatın büyümesi, erkeğin tenasülî kudretinin sönmeye başladığı yaşlarda rastlanır. O halde hormon, yani tenasül guddesi olan husyenin iç ifrazından yapılmış ilâçlar iyi gelir. Gerçekten tecrübe bu fikrin doğruluğunu göstermiştir. Hele hastalığın bidayetinde başlanırsa ilerlemesine mâni olduğu gibi ıztırabı da çok azaltmaktadır. Onun için elli yaşından sonra yukarıda saydığımız prostat büyümesi alâmetleri hissedenler bu bakımdan muayene edilerek hormonla tedavi edilmelidirler.

Prostat iltihapları: Civardan gelen mikropların prostatta yerleşmesile husule gelir: Belsoğukluğu, idrar yolu darlığı, mesane taşı, sonda yaraları, enjenksiyonları neticesi... Bundan başka makattan ve düz barsaktan lenfa yolile ve-



Marion'a göre cihazlandırılmış sistostomili hasta. Sondanın etrafında bir kompresi tespit eden fanila kemer idrarı toplayan keseyi tutar.

yahut vücudün başka bir yerinden kan yolile gelen mikroplar da bu işi yapabilir.

Belirtileri: Hastalığın nevine ve intişar derecesine göre değişir. Gonokoktan ileri gelenlerde sık işeme ihtiyacı, hafif ateş, büyük apdest bozarken ağrı, husyelerle makat arasındaki kısımda bir tazyik ve ağırlık hissi vardır. İdrar ekseriya berrak olup belsoğukluğunda görülen beyaz lifleri havidir. Makattan parmak sokup prostata basılırsa idrar yolundan cerahat gelir. Hasta cinsî münasebeti sık yapmak ister ve fakat iktidarı azdır. Bazılarında apse teşekkül eder. Bu apseler bazan idrar yoluna, bazan mesaneye, bazan da dışarıya doğru veyahut makada açılır ve fistül de bırakır.

Eğer apse sağa, sola hicret ederse her defasında titreme, ateş, makatta tazyik hissi vardır. Büyük apdest çok zahmetli olur. Prostat muayenesi için makada parmak sokulunca hasta çok ıztırap duyar. Prostat büyümüş ve hamur gibidir.

Müzmin iltihaplar, ekseriya belsoğukluğu neticesi husule gelen hâd postat iltihabının devamından ibarettir. İdrar zorluğu, sık idrar yapmak, tenasülî bozukluklar,

Tedavi için hafif vakalarda oturma banyoları, sıcak su ile lâvman, afyonlu, ihtiyollu fitiller, hâd safha geçtikten sonra makattan parmak sokup prostata masaj yapmak muvafıktır.

Apse teşekkül etmiş ise ameliyat lâzımdır. Müzmin seyreden ve sık sık apse yapan prostat iltihapları ekseriya tüberkülozdan ileri gelir.

Prostat urları: Selim urlar fibrom, adenom ve kistler olup nadiren görülür. Habis ur ise kanserdir. İdrarı gittikçe zorlaştıran ve romatizmayı andıran ağrı, zayıflama vardır. Ağrı makada, bacağa vurur. Makattan parmak sokup bakınca sert olduğu görülür. Hastalık 3-4 yıl sürebilir. Ve vücude yayılarak ölüme sebep olur.

TEDAVİ. — Eskidenberi ameliyat yapılırdı. Son yıllarda vücude yayılmamış olan prostat kanserlerinde kadın tenasül hormonu ile tedavinin muvaffakiyetine dair neşriyat vardır.

PROTEZ — Tabiî bir uzvun bir hastalık, kaza veya sair sebeple kaybedilmesi üzerine onun yerine sun'î olarak takılan uzva Protez derler. Envaı pek çoktur. Meselâ takma diş bir protezdir. Takma göz bir protezdir. En mühimmi takma kol ve bacaktır. Çünkü insanı iş ve gücile meşgul edebilmek için en lüzumlu şeydir. Harpte kol ve bacak kayıbı çok olduğundan protez yapıcı da çoğalmış ve hayli terakki etmiştir.

PRURİGO — Gençlerde ve çocuklarda olur. Kaşıntılı beyaz veya penbe beyaz kabarcıklardır. Kol ve bacaklarda fazla olur. Pek çok nevileri olduğundan tedavi için bir mütehassıs görmesi lâzımdır. Esasen katî ilâcı da yoktur.

PSİKANALİZ (Psychanalyse) — Freud tarafından esasları konmuş olan bir araştırma ve tedavi usulüdür. Bu da gizli kalmış olan birtakım ruhî hallerin, önüne geçilemez zaruretlerin tetkik ve tahlil edilmesi demektir.

PSİKASTENİ (Psychasthénie) — Ruhî bitkinlik mânasına gelir. Nevrasteninin ruhî tezahürlerine bu ad verilir (Nevrasteniye bakınız).

PSİKOPATİ (Psychopathie) — Ruhî çarpıklıklar mânasına gelir. Türkçede buna karşı en iyi tâbir yarım deliliktir. Halk bunlara çatlak kafalı der.

Bunun pek çok çeşitleri vardır. Meselâ bir kısmında tenasülî gayrıtabiîlikler vardır ki bunlara (Pischopathia sexualis) derler. Bir kısmı ise yalan söylemekte mahirdir. Mütemadiyen yalan söyleyip etrafı kandırmaya çalışırlar.

Bir kısmında öteberi aşırmak, bir ihtiyaç halindedir. Zengin bir aile çocuğudur. İhtiyacı yoktur, fakat lokantanın çatal kaşığını aşırır.

Bir kısmı vardır ki türlü türlü işlere girer. Bugün şoför, yarın marangoz, öbürgün memurdur. Zengin ise beş gün bir otomobili sever, altıncı günü bıkıp satar.

Birçok şarlatanlar bu gruptandır. Şuradan buradan derme çatma öğrendiği şeyleri şayanı hayret bir beceriklikle o mevzuları bilmeyen insanlara satarlar. Bir kısmı hırçın, atak, kavgacıdır. Kimse ile geçinemez. Bütün muhiti ile kavga eder, bir kısmı ise suiistimallere dalar: alkol, morfin, kokain, eroin kullanırlar.

Birçok zabıta ve adliye vakalarında, casusluklarda bunların parmağı vardır.

TEDAVİ. — Bünyevidir. Tedavi edilemez.

PSORYAZİS (Psoriasis) — Derinin kızarıp kabuklanmasile kendini belli eden bir deri hastalığıdır.

Bu hastalıkta karakteristik olan derinin kızarması, üzerinde pul pul kabuklar olmasıdır. Kol ve bacakta çok olur. Kaşınınca birtakım pullar dökülür ki bunlar rendelenmiş mum gibi görünür.

Çok inatçı bir hastalıktır. Biraz hafifler gibi olur yine tekrarlar. Sebebi vücutteki Metabolizmada ve bilhassa yağ metabolizmasında bir bozukluk olduğu sanılıyor.

Bunun pek çok çeşitleri vardır. Fakat aralarındaki farkı ancak çok alışkın gözler anlıyabilir.

TEDAVİ. — Esaslı bir ilâcı yoktur. Birçok merhemler varsa da kat'î değildir. [Parapsoryazis] şeklinde altın müstahzarları iyi gelir.

PURPURA'LAR — Purpura lâtince erguvan rengi demektir. Birçok hastalık tezahürlerine bu adın verilmesi, deri altındaki kanamaların erguvan rengini almasındandır.

Bu hastalıklara sebep ya damardaki kanın damar bozukluğu yüzünden dışarı çıkıp deride kırmızı mor renkte lekeler yapmasıdır. Yahut kanda bozukluktur.

(Purpura) ların çeşitleri vardır:

1— Werlhof hastalığı,
2— Purpura fulminans,
3— Henoch'un karın purpurası,
4— Anafilâktik purpura gibi.

Şimdi bunları sıra ile mütalâa edelim.

1— **Werlhof hastalığı:** Kanda trombosit sayısının çok azalmasındandır. (bak: Kan hastalıkları).

Hastalık birdenbire vahim kanamalarla baş gösterir. Bilhassa Muhat gışası (ağız, burun, yemek borusu, mide, barsak, rahim) içinde kanamalar olur. Bu kanamalar hayatı tehdit edebilir. Deri altında büyük kanamalar, kan oturmalar olur. İleri derecede bir kansızlık baş gösterir. Lokosit sayısı artmıştır. Trombosit sayısı on bine kadar bile düşer (normal 200,000). Kanın pıhtılaşması normal, kanama müddeti ise uzamıştır.

TEDAVİ. — Dalağın ameliyatla çıkarılmasından ibarettir.

2— **Purpura fulminans :** Fulminans nerede kullanılırsa bir infılâk düşündürür. Bu hastlaık daha çok küçük çocuklarda olur. Hastalık bomba gibi patlar ve süratle ölüme sebep olur. Vücutte erguvanî lekeler, ağız, burun, barsak kanamaları, kanlı idrar vardır. Lokosit sayısı artmış, trombosit sayısı azalmış, ileri derecede bir kansızlık hâkim olmuştur.

TEDAVİ. — Sağlam insandan kan alıp bu hastalara verilmelidir. Bu vaktinde yapılırsa şifa mümkündür.

3— **Henoch'un karın purpurası:** Bu hastalığın birçok hususiyetleri vardır. 8-12 yaşlar arasında görülür. Karında şiddetli ağrılar vardır. Kazuratta kan ve muhat vardır. Kol ve bacakta ağrılar vardır. Ateş azdır. Bazan çok da olabilir. Hastada büyük bir düşkünlük hali vardır. Başlangıçta durgunluk, iştahsızlık, kusma, karna dokununca hassasiyet, nabız yumuşak ve sayısı çok. Kol, bacak ve kulaklarda ağrı vardır. Bazan deride kanama lekeleri, nadiren kurdeşen hali vardır. Vakaların üçte birinde bir nefrit (böbrek iltihabı) da vardır. Ekseriya şifa ile neticelenir.

TEDAVİ. — (C) vitamini, icabında kan verme ile tedavi kabildir.

4— **Anafilaktoid cinsinden purpura:** Bunu Frank tarif etmiştir. İntanların bir ârazı halindedir. Umumî ahval çok bozuktur. Ateş ve mafsal ağrıları vardır. Poli nevrit tarzında sinir iltihapları, böbrek iltihapları, kanda lokosit sayısının artması görülür. Kan oturmalar yalnız deride görülür. Bilhassa bacakların dış taraflarında olmak üzere deride küçük küçük mor lekeler halinde görülür.

TEDAVİ. — (C) vitamini ile tedavi edilebilir.

Alelûmum purpuralarda gıdaların (C) vitamininden zengin olması ve bol miktarda verilmesi lâzımdır. Meselâ portakal, limon, yeşil sebze ve meyvalar bol miktarda yenmelidir. Tedavide ağızdan verilen vitamin kâfi olmadığından ilk zamanlar damar içine yüksek miktarda (C) vitamini şırınga edilmelidir [meselâ günde (500) miligram]. Ağır vak'alarda hastanın kan grupuna uyan bir kan vericiden kan alıp vermek çok muvaffak olur.

Hastaların güneşli havalarda güneşten istifadesi de ihmal edilmemelidir.

R

RADYOAKTİF (Radioaktif) — Bazı maddeler için radyoaktiftir denir. Bunlar neşrettikleri devamlı şualarla uzviyetler üzerine müessir olduklarından dolayı bu ad verilmiştir.

Bu maddeler (uranium) ve (therium) dan menşeini alan birtakım kimyevî madde gruplarıdır ki (radium), (Polonium), (Mesothorium) ve ilâh. bunlara dahildir. Bunlar devamlı olarak şu şuaları neşrederler:

Alfa şuaları + elektrik hamuleli Helium atomları, Beta şuaları serbest ve menfi elektrik hamuleli elektronlar, Gama şuaları ise kısa dalgalı olup herhangi bir elektrik hamuleleri yoktur. (Bunlar rontgen şualarına yakındır).

Bu hassaya malik olan şualar taze hücreleri tahrip etmek hassalarına malik olduklarından bunlar urların tedavisinde kullanılır.

Böyle şualar neşreden maddelere malik menbalara (radyoaktif menbalar) derler. Birçok menba sularında bu hassa vardır. Ve bunlar kuvvetsiz olduklarından uzviyette herhangi bir tesir yapabilmeleri için menbalarında kullanılması lâzımdır. Buralarda romatizma, sinir hastalıkları, cilt hastalıkları, damar ve kalp hastalıkları tedavi edilir.

RADYOGRAFİ (Radiographie) — Herhangi bir uzvun veya cismin rontgen ile resmini almaya verilen isimdir.

RADYOLOJİ (Radiologie) — Rontgen ve radyum gibi radyoaktivite ile alâkalı şualar neşreden makine ve cisimlerle teşhis ve tedaviden bahseden ilme denir.

RADYOSKOPİ (Radioscopie) — Film çekmeksizin rontgende gözle muayene yapmaya denir.

RADYUM (Radium) — 1898 yılında Bohemyada Joachinsthal'da Madam ve Mösyö Curie tarafından Uranium bulaşığı olan zift rüsuplarında keşfedilmiştir. Canlı hücreleri tahrip etmek hassası olduğundan urların tedavisinde kullanılmaktadır. Hakikî radyoaktif maddedir. Bir zerresi yüzlerce yıl radyom şuaları neşrine kabiliyetlidir.

RAHİM — Fransızca adı Matrice, lâtince adı uterus'tur. Kadının tenasül uzuvlarından olup çocuğun büyüme yeridir .Türkçede döl yatağı da derler (Bak: Kadın tenasül uzuvları).

RAHİM HASTALIKLARI — Bunlar vaziyet bozuklukları, iltihaplar, urlar gibi şeylerdir. (Bak: Kadın hastalıkları).

RANKE TAKSİMİ — Akciğer vereminin devirlere taksiminde yeni bir usul koymuştur. Onun için bu usule Ranke taksimi denir.

Bu zat veremi üç devreye ayırıyor:

1 inci devre: İlk çocukluk yaşlarında veremin vücude girip bir noktada yerleşmesinden ibaret olan ilk mihrakın teşekkül devridir.

2 inci devre: Gerek ilk mihrakın genişlemesi ve gerekse vücudün herhangi bir yerinde (kemik, lenfa bezeleri, mafsal veya saire) deki ve-

rem mikrobunun kana karışıp vücude yayılması devridir.

3 üncü devre: Veremin bir uzuvda tamamen yerleşip o uzuv veremini tamamile vücude getirdiği devredir. (Akciğer veremi, böbrek, vesaire veremi gibi).

RAREFİKASYON (Rarefication) — Herhangi bir nescin hususî dokusunu kaybedip boşluklar husule gelmesine denir. Bu bilhassa kemiklerde olur.

RAŞ (Rash) — Su çiçeği ve bilhassa çiçekte asıl döküntüler olmadan, hastalığın ilk günlerinde vücutte hafif kırmızı lekeler peyda olup birkaç saat içinde veya bir iki günde kaybolur ki buna raş derler.

RAŞİTİZMA (Rachitisme) — Çocuklarda olan kemik hastalığının adıdır. Sebebi D vitamini yokluğu veya noksanlığıdır.

RAŞİYALJİ (Rachialgie) — Belkemiği üzerinde hissedilen ağrılara derler. Sebebi romatizma, soğuk algınlığı gibi şeylerdir.

RAYNAUD HASTALIĞI — İlk defa Raynaud tarafından tarif edildiği için bu ad verilmiştir. Hastalık el ve ayak uçlarının karşılıklı gangren olması demektir. Hemen hemen kadınlara mahsus bir hastalık olup erkeklerde pek ender olur. Ben bir vaka gördüm ve Türk Tıp Cemiyetinde gösterdim.

İlk zamanlar el ve ayak parmaklarında ağrı, uyuşma, morarma olur. Geçer, olur geçer. Nihayet günün birinde parmak uçları soğur, bir daha ısınmaz ve gangren olur. Bu hastalıkta gangren daima iki el veya ayakta olur. Bazan burun, kulak ucu ve kadipte de olur.

TEDAVİ. — Sempatik sinirleri uyuşturan Ezerin, Fizostigmin, Ergotamin verilir. İcap ederse ameliyat da yapılır.

RECKLİNGHAUSEN — Bu adı taşıyan iki hastalık vardır. Biri (Neurofibromatosis), diğeri (Ostitis fibrosa) dır.

Birinci hastalık ekseriya doğuştan olma olup ailevî bir karakter taşır. Bütün vücude yayılmış sayısı yüzlere baliğ olan ve lifî nesicden (fibromdan) ibaret düğmeciklerdir. Bunlar sinirlerin deride dağıldıkları yerlerde olduklarından bunlara (Nörofibrom) derler. Tedavisi yoktur.

İkinci hastalıkta kemik garip istihalelere uğrar. İntizamsız bir şekilde olmak üzere bir taraftan kemik nesci teşekkül ederken diğer taraftan kemikte boşluklar husule gelir. İçinde kanama mihrakları, kistler vardır. Müzmin seyreder. Romatizmal ağrılar vardır. Bunun bir mevziî kalan bir de umumîleşen şekilleri vardır. Tedavisi olmıyan hastalıklardandır.

REENFEKSİYON (Reinfektion) — Bir mikrop vücude girip onu hasta etmiş iken aynı cinsten başka mikropların aynı vücude ikinci bir defa girip onu hasta etmesine derler. Meselâ veremli bir insanda ikinci defa verem mikrobile verem olması gibi.

RHABDOMYOM — Rahim adalesindeki urlara derler. (Bak: Kadın hastalıkları Myom).

REFLEKS (Reflex) — İnsan iradesi taallûk etmeden vücudün refleks veren bazı yerlerine temas veya vurma ile o kısmın alâkadar olduğu nahiyede bir hareket husulüdür. Bu da şöyle olur. Vurulan veya dokunulan yerden kalkan tenbih hissî sinirler yolille murdar iliğe gider, beyinde irade merkezlerine kadar çıkmadan hareket sinirlerine hareket emri intikal eder. Meselâ bir çekiçle diz kapağına vurunca bacağın sallanması gibi... Refleks muayenesi asabî hastalıklar teşhisinde çok önemlidir. Vücutte birçok refleksler vardır.

REFRAKTER (Refractaire) — Herhangi bir tenbihi kabul edemiyecek durumda olmak demektir. Meselâ kalp adalesi kendi hususî asabî teşekkülâtı sayesinde muntazam takallüs eder. Bu takallüs adaleye, kendi merkezlerinden gelen bir uyarma ile olur. Fakat bir kere adale takallüs etti mi, o takallüs bitip tekrar istirahat haline geçinceye kadar yeni bir uyarma (tenbih) adaleye tesir edemez. İşte adalenin bu haline Refrakter) derler.

REGÜRJİTASYON (Regurgitation) — Geyirince, yenilen yemeklerin ağıza gelmesine derler, bu iki sebeble olur: Ya mideyi tıka basa doldurmak, yahut hazım bozukluğu (bak: Mide hastalıkları).

REİCHMANN HASTALIĞI — Mide usaresinin bol miktarda ve devamlı olarak akmasına derler (bak: Mide hastalıkları).

REİTER HASTALIĞI — Bunun bir adı da Arthritis enterica'dır. Barsakta bulunan anterokok mikroplarının mafsallarda, gözün akında, idrar yolunda iltihap yapmasına denir.

TEDAVİ. — Sulfaguanidine ve aşı ile olur.

REJİM (Régime) — (Bak: Perhizler).

REKTOSKOPİ (Rectoscopie) — Adına rectoscopie denilen bir elektrik borusunu makattan içeri sokup barsağın içinde olanı biteni öğrenmeye derler.

REKTUM (Rectum) — Barsağın son kısmı olup nihayeti makattır. Bu barsağın iltihabına rektit denir. Burada kanser de olur ve kolay kolay teşhis edilemez.

RESİDİV (Récidive) — Geçtiği sanılan bir hastalığın tekrarlamasına derler. Bu bilhassa ateşli ve mikroplu hastalıklarda olur. Meselâ tifo gibi, romatizma gibi...

RETİNİT — Gözün en iç ve dip kısmının iltihabına derler (Bak: Göz hastalıkları).

RETROFLEKSİYON (Retroflection) — Bir uzvun arkaya doğru devrilmesine derler. Bu tâbir bilhassa rahim için kullanılır (Bak: Kadın hastalıkları).

RİKETSİA (Rickettsia) — İçinde muhtelif çeşit lekeli humma mikropları, gözdeki trahom hastalığının mikrobu da bulunan mikroplar grupuna denir. Bu adın verilmesi Ricketts tarafından keşfedilmiş olmalarıdır.

Bu mikropların nebatî veya hayvanî cinsten oldukları kesin olarak bilinmiyor. Çok küçük mikroplar olup hususî yetiştirme usullerile üretilebilir. En çok sevdikleri gıda vasatı, yumurtadır. Nevileri arasında bildiğimiz alelâde tifüsün âmili olan Rickettsia Prowaczeki Marsilya hummasının âmili olan Rickettsia Conorri, Amerikada Kayalık Dağlar hummasının âmili olan Rickettsia Rickettsi gibi çeşitleri tanınmıştır.

RİSUS SARDONİCUS — Tetanoz hastalığında sırıtır gibi görünen ağız takallüs vaziyetine denir (Bak: Tetanoz).

RİVOLTA — Vücudün herhangi bir yerinden alınan bir mayiin iltihabı olup olmadığını tayin için kullanılan bir miyardır. Bunun için bir cam tüp içine yüzde bir nisbetinde sulandırılmış sirke asidi konur. Ve üstüne muayene olunacak mayiden bir damla damlatılır ve şayet berrak olan asitli su içinde cigara dumanı gibi açık gri renkte helezonî bir bulut peyda olursa muayene edilen mayi iltihabı tabiattedir. Öyle olmaz da berrak kalırsa kandan su sızmasından ibarettir.

Bu miyar en ziyade karında ve göğüs boşluğunda su topladığı zaman olur. Göğüste zatülcenp, ve karında peritonit tüberküloz ile alelâde başka hastalıklardan (bilhassa kalp ve deveran bozukluğundan) ileri gelen su toplamaları ayırdetmek için kullanılır.

ROGER HASTALIĞI — Kalbin sağ ve sol karıncıkları arasındaki perdenin doğuştan delik kalmasına denir. Çocukluk yaşları ilerledikçe hastada morarma ve nefes darlığı başlar. Uzun yaşayanlar seyrek görülür.

TEDAVİ. — Yoktur.

RÖNTGEN — Tababette gerek teşhis ve gerek tedavi sahasında büyük bir inkılâp teşkil eden Röntgenin ne olduğunu biraz anlatmak lâzımdır.

Rontgen bir Alman âlimidir. 1895 de rontgen tarafından keşfedilen ve adına da Rontgen şuaları veya X şuaları denilen ışık huzmelerinden istifade etmek esasına dayanmaktadır.

Bu da hususî cam borulardan geçen elektrik cereyanının tevlit ettiği çok seri hareketli elektronların birdenbire yollarının kesilmesile meydana çıkan şualardır. Bunlar birçok maddeleri geçmek hassasına maliktir. Meselâ insan

vücudüne tutulduğu zaman vücudümüzün içindeki şeyleri bize görülecek bir hale getirir. Fakat vücudün her tarafını aynı şekilde göstermez. Bazı yerleri şeffaf, bazı yerleri kesiftir. Meselâ kalp, kemikler gibi şeyler kesif olarak görülür. Bunların hayali Ekran denilen bir yüzlü cam üzerine akseder. Bunu görebilmek için odanın karanlık olması lâzımdır .Bu muayene usulüne radioscopie denir.

İnsan vücudünde görülen şeylerin resminin alınmasına da radiographie denir. Rontgen şuaları uzun müddet insan vücudüne temas ederse birtakım zararlar hâsıl olur: Deride yaptığı yaralara radiodermite derler. Kadın ve erkeği zürriyetten mahrum bırakır. Kanlarını bozar. Akyuvarları önce çoğaltır. Sonra da azaltır.

Rontgenin hücreler üzerindeki tesirinden faydalanılarak tedavi usulleri konmuştur ki buna da radiothérapie derler. Bunun en çok kullanılışı urların eritilmesi içindir.

Rontgen cihazları henüz yarım asırlık bir ömre malik iken çok terakki etmiştir. Seyyar makineler yapılmış, sinema gibi seri halinde resim çekmek imkânı hâsıl olmuştur. Seyyar makineler küçük olup rontgen lâboratuvarına gidemeyen hastaların yatakta resmini çekmektedir. Seri halindeki resimler, talebe, asker gibi büyük kütlede insanın film üzerine resmini almak kolaylığını vermiştir.

ROMATİZMALAR

ROMATİZMA'LAR — Eskidenberi romatizmaları hâd ve müzmin diye ayırmak âdet olduğundan biz de bu kaideye riayet edeceğiz.

Rheuma akmak mânasınadır. Hastalık zehirlerinin vücude akmasından ileri geldiği sanılarak böyle denmiştir.

Umumiyetle romatizma diye ağrılar, şişliklerle kendini belli eden mafsal ve adale hastalıkları kasdedilmektedir.

HAD ROMATİZMA — Buna dilimizde hâd mafsal romatizması, Fransızcada (rhumatisme polyarticulaire aigue) derler.

Sebebi: Meçhuldür. Streptokok'lardan ileri geldiği çok söylenmiştir. Fakat isbat edilememiştir. Sebebi hakkında birçok nazariyeler vardır.

Belirtileri: Hastalık, üşüme, titreme, birdenbire herhangi bir veya birkaç mafsalın şiddetli ağrısı ve şişmesi, kızarmasile kendini gösterir. Bu hastalığın en mühim vasfı bir mafsalda durmayarak mütemadiyen mafsal mafsal dolaşmasıdır. Bir mafsalda bir iki gün durur, ötekine geçer. Maamafih ilk yakalanan mafsallarda hastalık devam ederken yeni yeni mafsallara sıçraması işten bile değildir. Hastalar ağrıdan okadar muztariptir ki mafsalın arzuları hilâfına bir haraketile gözlerinden yaş boşanır ve kımıldayamaz bir hale gelirler.

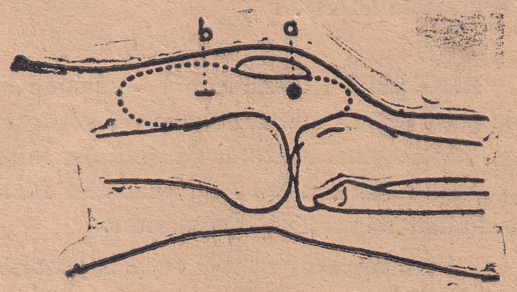
Hastaları iz'aç eden ikinci bir şey de bitip tükenmeyen terlemelerdir. Bazan çarşaflar ıslatırlar.

Ateş devamsızdır. İner, çıkar durur. Ve böylelikle bir veya birkaç hafta devam eder.

Romatizma her zaman mafsalda yerleşmez, bazan da mafsal harici yerlerde meselâ adalelerde, sinirlerde, kalpte, beyin zarlarında, hattâ akciğeri örten plevra zarında oturur.

Bazan da müphem ağrılar ve mâna verilemeyecek şekilde ufak tefek ateşlerle ve belli başlı bir yerde oturmadan seyreden şekilleri de vardır ki bunlara tıp dilinde (rhumatisme abarticulaire) yâni mafsal dışı romatizmalar derler.

İhtilâtları: En mühimmi kalptedir. Hattâ eski müellifler (hâd romatizma mafsalları yalar, kalbi ısırır) derlerdi ki doğrudur. Çünkü kalbin iç ve dış zarlarında ve adalesinde yerle-



Romatizmanın en çok görüldüğü dizmafsalı

şerek çeşitli hastalıklarla hayatı tehdit edebilir veya insanı malûl bırakır.

Bundan maada zatülcenp, menenjit şekilleri de vardır.

Romatizmanın sonu: Erken teşhis ve enerjik, şekilde tedavi edilenlerin iyi olması çok görülen bir şeydir. Fakat tedaviye geç kalınan veya tedavisi kâfi derecede yapılamayanlarda müzminleşmek, ihtilât yapmak işten bile değildir. Bazan da bütün tedavilere karşı koyan şekiller vardır.

TEDAVİ. — En baş ilâcı Salisilat ve onun mürekkebatı olan maddelerdir. Bundan maada Pyramidon da günde iki gram alınmak şartile iyidir. Salisilat usulü veçhile ve günde sekiz on gram alınmalı ve tedricen azaltılmalıdır.

Ayrıca vitaminler (A, B, C ve bilhassa D) den fayda memuldür. Yardımcı olarak elektrik ile sıcak hava banyoları, kaplıcalardan da faydalanılabilir.

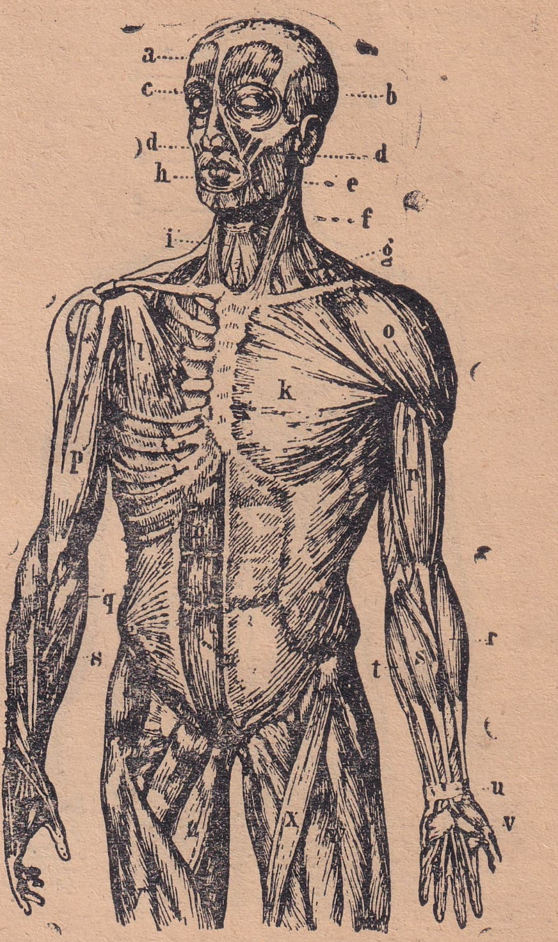
Hastalıklar içinde sebebi, şekilleri ve tedavisi bakımından bu kadar karmakarışık bir hastalık grupu yoktur. Dünyada bu hususta birçok şeyler söylenmiş ve yazılmıştır. Hattâ Liège ve Moskovada harpten evvel toplanan kongrelerde birçok münakaşalar, tebliğler yapılmış ve fakat yine mesele halledilememiştir. Liège kongresinde müzmin romatizmaları iki esaslı grupa ayırdılar:

1— Rheumatoide Arthritis,
2— Osteoarthritis'dir.

Bu iki tâbir Anglo-Amerikan tıp literatürüne aittir. Fakat birçok memleketlerde de bu tâbirler yer etmeye başlamıştır. Şimdi biz de bunları inceleyeceğiz:

Rheumatoid Arthritis: Evvelce hâd romatizma geçirenlerde ve 30-40 yaşlar arasında çok görülür. Soğuk ve rutubetli memleketlerde çok görülür (meselâ İngiltere gibi). Hastalık sinsi ağrılarla başlar. Bir müddet bir mafsalda olduktan sonra başka bir mafsala da geçebilir. Önce hafif ağrılar varken, sonraları mafsalda şişme ve kızarma da olabilir. Bu hastaların bir kısmında çürük diş, müzmin bademcik iltihabı, sinozit gibi hastalıklar da birlikte bulunur.

Bunlar ilâçlardan istifade etmezler ve hastalık gittikçe ilerliyerek mafsalların yapışması ve kımıldayamaz hale gelmesi mümkündür.

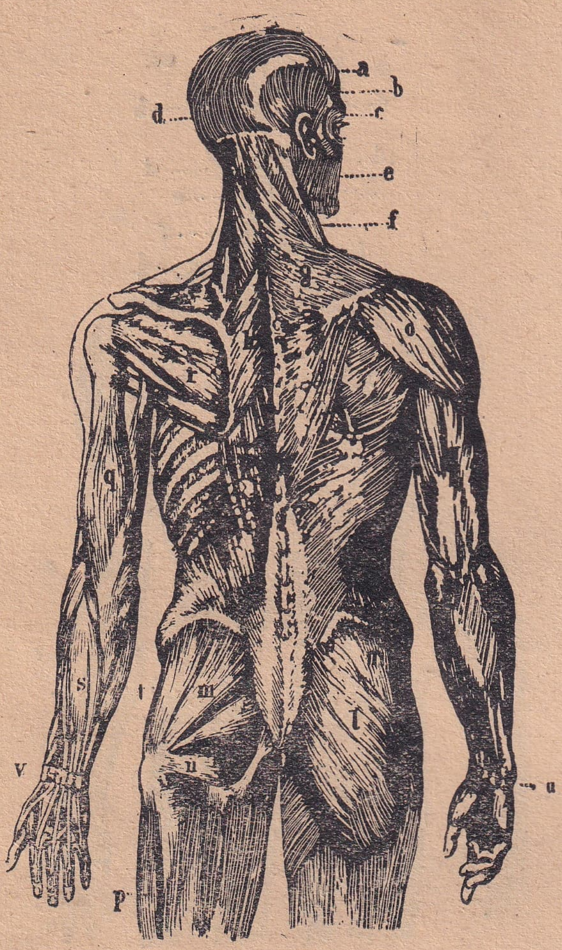


İnsan vücudunun romatizmaya mâruz adale kısmı.

Hastalık uzun ve müzmin seyreder. Fakat arasıra azması, kırıklık, ateş, kansızlık ve mafsal ağrı ve şişinin artması görülür.

Sebebi: Ateş yapması, kanda akyuvar sayısının artması gibi şeylere bakılırsa iltihabî olduğu sanılıyor. Bazan kanda istreptokok bulunmuştur. Sebep meyanında (C) ve bilhassa D vitamini yokluğu da ileri sürülmüştür.

Osteoarthritis: Bu şekil daha ziyade 50-60 yaşlar arasında görülür. Belkemiği mafsallarına ait olan şekil her yaşta görülür. Fakat umumiyetle bu hastalık bir ihtiyarlık hastalığıdır. Bilhassa mafsalların çok yük altında kalanları ve çok çalışanlarında olur. Eski Mısırlıların mumyalarında bile belkemiği mafsallarında böyle değişiklikler görülmüş ve sebep olarak Mısırlıların baş üstünde ağır yük taşımak âdetlerine yorulmuştur. Çok ata binmek de itham edilmiştir. Şişmanlarda ve aybaşı kesilen kadınlarda daha çoktur.



İnsan vücudundaki adalelerin arkadan görünüşü.

Belirtileri: Gayet sinsi olarak seyreder. İlk zamanlar hasta yürüyüşe başlarken ağrı duyar, sonra ağrı geçer. Fakat uzun yürüyünce ağrı tekrar başlar. Herhangi bir mafsalı hasta etti mi orada yerleşir. Başka mafsallara sıçrama huyu yoktur. En çok görüldüğü yerler sırasile belkemiği, diz, parmak mafsallarıdır. Parmaklarda hususî bir şekil gösterir. Parmak uçlarında kemiklerin iki tarafında çıkıntılar olur. İhtiyarların kalça mafsallarında ve aybaşı kesiminden sonra kadınların dizlerinde görülen hastalık bu çeşittendir. Mafsal oynatılınca kıtırdı vardır. Fakat mafsal yapışması yoktur. Şekil bozukluğu da uzun yıllar sonra görülür.

Sebebi Bunun mide ve barsak bozukluklarının müzmin olması yüzünden husule gelen zehirlerin kana geçmesile, iç ifraz bozuklukları ile, metabolizma bozuklukları ile ilgisi ileri sürülmüştür. Bu hastalıklar hayatı tehdit etmez. **İz'aç eder.**

TEDAVİ. — Hastalığı yapan sebebi biliyorsak onu kaldırmak lâzımdır. Müzmin barsak iltihabı tedavi edilmeli, çürük diş, apandisit, müzmin bademcik ilthabı ve saire varsa bertaraf edilmelidir.

Devamlı ve tahriş etmeden yapılacak masajlardan da çok fayda memuldür. Mafsalı diyatermi veya sıcak hava banyosu ile mevzîî harareti arttırmak da istifadelidir. Mafsalı yavaş yavaş harekete alıştırmak lâzımdır. Bu suretle yapışıklığın önü alınabilir. İlâç olarak kolloidal kükürt mahlûllerinin şırıngası Caséine-yatrène şırıngaları altından yapılmış ilâçların şırıngaları faydalıdır. Biz, bir Amerikalının tavsiye ettiği (Rees usulü) (D) vitamini ile çok güzel netice aldık. Bundan başka kaplıcalar, çamur banyoları da lâzımdır. İcabında bazı ameliyatlar da yapılabilir.

ROVSİNG ÂRAZI — Apandisit şüphe edilen bir kimsede karnın alt ve sol tarafından el ile basılarak sağa doğru itme darbeleri vurulunca sağda apandisin bulunduğu yerde ağrı hissedilirse apandisit hakkında mevcut şüpheyi arttırır. Şayet ateş, bulantı sağ tarafta ağrı, Mc Burney noktasının hassasiyeti gibi diğer ârazlarla birlikte olursa teşhisi kuvvetlendirmeye hizmeti olan kıymetli bir delildir.

Damara tifo aşısı yaparak ateşi yükseltmek de bir tedavi usulüdür.

ROMBERG DELİLİ — Hasta ayakta iken iki ayaklarını birbirine muvazi olarak yanyana koyup ve asker hazırol vaziyetini alıp gözünü kapadığı zaman başı döner düşecek gibi olursa bu delil mevcut sayılır.

RUAM HASTALIĞI — Hayvanlardan insanlara geçen öldürücü olan bu hastalığa fransızca Morve veya farcin, almanca Rotz, lâtince Malleus, ingilizcede ise Glanders veya Farcy derler. Bu hastalık aslında beygir, merkep ve katır gibi tek tırnaklı hayvanların hastalığıdır. Fakat keçilerde, köpek ve kedilerde de rastlanır. İnsanlara bu hayvanlardan veya hasta insandan geçer. Bu hastalık binlerce yıldan beri malûmdur. Mikrobu 1862 de bulunmuştur. Bizde baytarlar arasından kıymetli ilim adamlarımızın kayıbına sebep olmuştur.

Sebebi: Ruam basilidir (Bak: Mikroplar).

Hasta hayvanlarla uğraşan baytar, seyis, tavla uşağı, arabacı gibi insanlara ve bakteriyologlara sirayet eder.

Belirtileri: Hastalık 3-5 gün süren bir kuluçka devrinden sonra, kırgınlık, adale ve baş ağrısı, bulantı, iştahsızlık ile başlar. Mikrop deriden girmiş ise girdiği yerde önce bir kızartı ve şişlik olur. Sonra burası yara halini alır. Yaranın içi domuz yağı manzarasını gösterir. Bu yaranın etrafındaki lenfa damarları kırmızı damarlar halinde iltihaplanır ve lenfa bezeleri de şişer ve ağrılı bir hal alır. Bazan da yılancık gibi bir manzara gösterir, hele yüzde olursa yüz ve göz kapakları da şişer. 3-5 gün sonra deri altında ruam düğmecikleri olur. Bunlar da bir iki gün sonra açılır ve yara halini alır. Gangren olur. Lenfa damarları iltihaplanır. Bu arada mafsallarda da iltihaplanmalar, cerahatlenmeler olur. Dalak ve karaciğer büyür. Ateş yüksek ve intizamsızdır. 6-12 gün sonra ruama mahsus olan ârazlar başlar. Gövde, yüz, kulak, bacak derilerinde, ağız, burun, göz zarlarında ufak kırmızı lekeler peyda olur. Kabarır, ve birkaç saat içinde yarı su, yarı cerahat halini alır. Bunlar bazan ayrı, bazan da birleşik haldedir. Bunlar da gangrene uğrıyabilir.

Burunda çıkanlar bıyığın çarpılmasını mucip olur. Nabız hafif, küçük süratlidir. Hasta düşkün ve kuvvetsizdir. Bazan toksik ishaller olur.

Ruam, bazan burundan başlar. Burnun içi kızarır, şişer, nefes alamaz bir hale gelir. Burun delikleri de kırmızı ve yaralıdır. Yılancığı andıran şişmeler olur.

Yüzün tamamen şişmesi de mümkündür. Burnun perdesi delinerek iki delik birleşebilir. Hastaların görünüşü korkunç ve iğrençce olur. Gırtlağa kadar sirayet ederek ses kısılması da mümkündür.

Müzmin ruam: Gizli ve yavaş yavaş meydana çıkar. Hastalığın başladığı yer çok defa belli değildir. Kol, bacak ve mafsallarda ağrılar vardır. Kırıklık olur. 1-2 hafta kadar bir sükûnetten sonra deri ve adale içinde düğmecikler olur. Bunlara (ruam düğmeleri) derler.

Bazan mafsallar da şişer. Bunlar iyi olabilir.

Cerahatlerden sonra yara izleri deride kalır. Lenfa yolları ve bezeleri sağlam kalır. 2-3 seneye kadar sürer. Yavaş yavaş burunda yaralar, delinmeler olur.

Ciğerlere inerek zatürree yapabilir. Günün birinde birden hâd şekil alır ve öldürür. Hâd şekilli mutlaka ölür. Müzminlerde de istisna kabilinden kurtulan olur.

Korunma: Hayvana bakanlar, baytarlar, lâboratuvarcılar çok dikkatli olmalıdırlar. Hayvanlara malain yapıp hasta olanları ayırmak lâzımdır. Hasta hayvanlar derhal öldürülmeli ve ilâçlanıp derin ögmülmelidir. Kabil olan yerde yakılmalıdır.

TEDAVİ. — Ruamın hususî bir ilâcı yoktur. Had vak'alar için son zamanlarda sülfamit mürekkebatından (Ültraseptil, Sibazol ve emsali) verilmektedir. Başka tedaviler fayda vermemiştir.

Müzmin deri ve adale arası ruamlarında abselerin açılması, düğmeciklerin çıkarılması yerlerinin yakılması lâzımdır.

RAHİTİS veya RAŞİTİZMA

ÇOCUK KEMİK HASTALIĞI (1)

RAHİTİS veya RAŞİTİZMA — Bu hastalık vitamin yokluğundan ileri gelen hastalıkların başında gelir. Vitamin yokluğu kemiklerde kirecin yerleşememiş olmasının sebebidir. Kireçsiz kemik, büyüme çağındaki çocukta birtakım şekil bozuklukları, sıhhat bozuklukları yapar.

Hastalık ilkönce on yedinci asırda Elisson tarafından etraflıca mütalâa ve neşredilmiştir. En ziyade Avrupa, Amerika ve Asyanın şimal

(1) Bu mühim hastalıktan (RAHİTİS) kelimesinde kısaca bahsolunmuştu. Bahsin ehemmiyetine binaen burada daha fazla izahat vermek münasip görülmüştür.

memleketlerinde, bilhassa İngiltere ve İskandinavyada çok görülür. Oralarda da sanayiin ilerlemesi üzerine halkın kırlardan köylerden şehirlere inmesi ve böylelikle bu hastalığın husulünde mühim rolü olan güneşsizliğe maruz kalmasından sonra baş göstermiştir. Şimdi de dünyanın her yerinde şehirlerde, köylerden fazla görülmektedir.

Mevsimin de tesiri çoktur. İlkbaharda çok, sonbaharda azdır. Sebebi bütün kış aşağı yukarı güneşsiz geçtiğinden vücut muhtaç olduğu D vitaminini temin edememiş, depoları boşalmıştır. Sonbaharda az oluşu, güneşli bir yazdan sonra gelen mevsim olmasıdır. Kayalı yerlerde çok oturmak, dar sokaklar, güneşsiz evler, sıhhî şeraitin fenalığı da hazırlayıcı sebepler meyanındadır.

Gıdaların mükemmel oluşu, hastalığa istidadı arttırır. Süt yağı, hiç bir zaman balık yağının ve yumurtanın yerini tutamaz. Süt ve tereyağı vermek, çocuğu Rahitisten koruyamaz. Bünyenin pek tesiri yoktur. Her insan Rahitise yakalanabilir. Vaktinden önce doğan çocuklarda kemik hastalığı çok olur. İrsiyetin bu istidadı hazırladığı bazı hekimlerce iddia ediliyor, bazıları ise bunu kabul etmiyorlar. Mikroplu hastalıkların rolü ikinci derecededir.

Hastalığın sebebi: Bugün katiyetle anlaşılmıştır ki D vitamini yokluğu bu hastalığın sebebidir. İnsan bu vitamini kendi vücudünde yapar. Yâni hariçten aldığı gıdalarda bulunan Kolesterol kana karışıp deriye kadar gider. Deride güneşin ültraviyole şuaları tesirleri ile D vitamini haline geçer. Bu vitamin hayvan vücudünde, bilhassa balık karaciğerinde çoktur. Eğer güneşsiz yerlerde yaşanır ve çocuklar güneşe çıkarılmazsa hastalık baş gösterir.



Kemik hastalığına tutulan iki buçuk yaşında bir çocuk.



Kemik hastalığı çeken bir çocuğun vücudündeki bozukluklar.

Hastalığın belirtileri: Vücudün her yerinde birtakım değişiklikler yaparsa da kemiklerdeki en önemlisidir. Onun için bu belirtileri:

1— Kemiklerde,

2— Başka yerlerde diye iki grupta mütalâa edeceğiz.

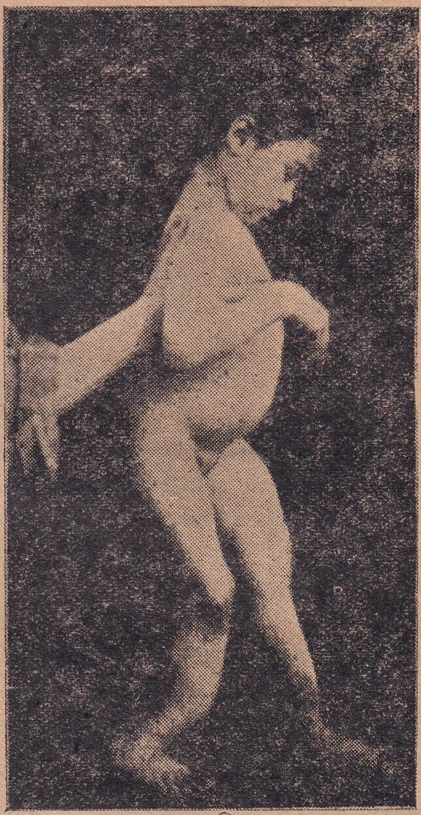
1— **Kemik bozuklukları:** Kafa kemiklerinde görülen bozukluklar en dikkati çeken şeylerdir. Bunlar daha ziyade üç dört aylık çocuklarda görülür. Bunların en mühimmi Craniotabes denilen âraz olup kafa kemiğinin âdeta bir mukavva gibi yumuşak oluşudur. Basınca esner ve hattâ, çöker. Parmak çekilirse eski halini alır. Bir yaşını geçmiş çocuklarda yoktur. Vakitsiz doğan çocuklarda çok erken görülür.

Bu yumuşaklık, kafa tasında şekil bozuklukları yapar. Başın arka tarafı yassılaşır. Yan tarafları şişkin bir şekil alır ve mütenazır değildir. Üst çene öne doğru fırlar. Dişler kazma gibi sarkık bir manzara alır. Alt çene sivri olacak yerde yassı olur .Dişler geç çıkar ve gayrı muntazamdır. Yaşını geçtiği halde dişi çıkmıyanlar vardır.

Kaburga kemikleri ince ve iyi büyümemiş durumdadır. Kaburga kemiklerinin kıkırdaklarla birleştiği noktalarda tesbih taneleri gibi çıkıntılar olur. Göğüs de yan tarafları basık olur ki buna (tavuk göğsü) derler. Yahut iman tahtası denilen göğsün ön ve ortasındaki kemiğin çökük oluşu görülür ki buna (kunduracı göğsü) derler. Göğsün ön tarafının dışarı fırlak oluşuna (gemi omurgası) biçimi göğüs derler.

Kemik hastalığı olanların kafası kocaman, göğsü dar, karnı şiş olur. Bundan başka belkemiğinde de birtakım iğrilikler olur: Belkemiği öne doğru bükülürse Lordoz, arkaya doğru bükülürse Kifoz, yana doğru çarpılırsa Skolyoz derler. Kızçocuklarında leğen kemiklerinin darlığı ileride gebe oldukları zaman doğumlarında müşkülât çıkarır. Hattâ imkânsız bir hale sokarak karnı yarıp çocuğu almak mecburiyeti hâsıl olur. Uzun kemiklerin uç ve orta kısımlarının birleştiği noktalarda kalınlaşma olur ki en çok bilekte görülür. Parmaklar boğum boğum olarak (inci dizisi) denilen şekli alır. Bundan başka uzun kemiklerde iğrilmeler de olur. En dikkate çarpan bacak çarpıklıklarıdır. İki bacak yan yana gelince arada boşluk hâsıl olarak (O) harfi şeklini alması veyahut bacakların orta yerlerinin birbirine temas eder bir duruma gelip ayakların birbirnden uzak duruşu ki böylelikle bacaklar X harfi şeklini alır.

2 — Başka yerlerdeki bozukluklar — Göğüs kafesinin yumuşak, dar ve biçimsiz olması, şiş ve içinde fazla gaz bulunan barsakların, diyafrağma hareketlerine mâni oluşu (bak: Diyafrağma) teneffüse mâni olur. Onun için çocuk derin nefes alamaz. Sık ve kısa nefes alır. Bunlar da müzmin bronşitlerde olur. Ak ciğerler büzülerek açılamaz bir hale gelir. Akciğer hastalıklarına müstait bir hal alır. Ve bu hastalıklar Rahitislerde ağır şekiller gösterir. Çocuklar neşesiz, huysuz ve sünepedir. Hiç gülmez, yataktan kaldırılmak istense ağlamaya, bağırmaya başlar. El ile dokundurmaz. Başının üstüne bir cisim konulsa onu atmaya teşebüs etmez ve öyle kalır. Halini yüzündeki hareketlerle anlatmıya çalışır. Zekâları geridir. Etraflarile alâkadar olmadıklarından dolayı zekâları da işlemez. En ufak hareket onların kemiklerinde ağrı hissetmelerine sebep olur. Bunlar yaşlandıktan sonra bile bazı garip halleri vardır. Meselâ yatakta daima bacaklarını karınları üzerine bükerek yatarlar. Yatakta yatarken kafaları öne eğdirilse hemen dizlerini toplarlar. Adaleleri gevşektir. Çocuklar kolaylıkla bağdaş kurup oturabilir. Adalelerin gevşekliği yüzünden karınları kurbağa karnı manzarasını alır. Barsak adalelerinin gevşekliği yüzünden de kabızlık ve barsaklarda gaz toplanmasına yol açar.



Kemik hastalığı çeken bir çocuğun bacak kemiklerindeki çarpıklıklar.

Yüzleri soluktur. Hastanın baş ve boyun kısımları çok terler. Hastalarda kansızlık da vardır. Bazıları çok zayıflar, bazıları ise zayıflamaz.

Hafif ve orta vakalar bahar gelip de güneş ışığı kendini gösterince düzelmeye başlarlar. Yaz ve kış kapalı odalardan çıkarılmayan çocukların kemik hastalığı çok ağır olur. Anadan doğma kemik hastalığı yoktur. Vaktinden önce doğanlarda, bir buçuk aylık, vaktinde doğanlarda iki buçuk aylık iken kemik hastalığı başlar.

Geç rahitis — (Rachitis tarda) — Bülûğ yaşlarında başlayan kemik hastalığına denir. Kemik ağrıları, kemik biçimsizlikleri. adale-

lerde gevşeklik, yürümede güçlük vardır. Kız çocuklarında çok görülür.

TEDAVİ. — Tabiat tedavisi, Ültraviyole lâmbasile tedavi, vitamin ile tedavi olmak üzere üç grupa ayırmalıdır.

a) Tabiat tedav'si, çocuğu açık havada güneşe çıkarmakla olur. Havanın sisli, dumanlı, tozlu, rüzgârlı ve cereyanlı olmaması lâzımdır. Çocuk arabaları muhafazalı olmalı ve çocuk içinde çıplak olarak bulundurulabilmelidir.

Güneş tedavisi, Ültraviyole tedavisine nazaran daha uzun sürer. Güneş yanığının çok hafif derecesine müsaade vardır. Çocuk fazla yanmamalıdır. Gözleri muhafaza edilmelidir. Çocuğun güneşe doğrudan doğruya açık bulunması şart değildir. Yerlere çarpan ışık inikâs yoliyle de çocuğa tesir edebilir. Annenin güneşlenmesi, sütüne fayda vermez. Güneş tedavisine başlandıktan iki hafta sonra rontgen muayenesi kemiklerde kirecin artmaya başladığını gösterir. Tam iyileşme bir aydan birkaç aya kadar sürebilir. Akciğer vereminin faal şekli, Ekzema, Hydroa, Dermit, Xeroderma pigmentosum gibi bazı deri hastalıkları varsa güneş tedavisi doğru değildir.

b) Ültraviyole lâmbasile tedavi. — Kemik hastalığı tedavisinde mühim bir vasıtadır. Ültraviyole şuaı neşreden lâmbalar zamanla kuvvetini kaybederler.

Çocukların ve ona yardım edenlerin hususî gözlükler taktıktan sonra lâmbayı bir metre mesafede tutmak ve 2 - 3 dakikadan başlayıp gün aşırı iki dakika arttırmak suretile yarım saate kadar çıkmak lâzımdır. Hastada çok fazla kızartı ve kaşınma yaparsa talc veya bildiğim'z pudrayı bol bol sürmek lâzımdır. Fazla yanma ve deri kabarıp düşmesi hallerinde bırakmak lâzımdır. Yekûnu 30 defadan fazla yapmamalıdır. Fakat ağır vak'alarda daha fazla da yapmak mecburiyeti vardır. Kışın güneş olmadığından bu lâmbadan istifade edilir.

c) Vitamin tedavisi. — Eskiden vitamini ağızdan veriyorlardı. Fakat bunların hazmı bozuk ve tesiri zamana mütevakkıf olduğundan şimdi korkmadan 600,000 - 750,000 ünite gibi yüksek miktarları ayda bir olmak üzere kaba etten şırınga ediyoruz. Böyle tedavi edilen çocuklarda her şey sür'atle değişiyor. İştiha açılıyor. Çocuk günden güne gelişiyor. Bu çocuklara ağızdan Lactate de chaux da verilirse daha iyi tesir elde edilir. Korunma maksadile de bu iğneler yapılabilir.

RUMPEL - LEEDE ALÂMETİ — Bazı kan ve damar hastalıklarının teşhisinde kullanılan bir muayene usulüdür.

Bunun için yapılan şey şudur: Kol, pazıdan bir tansiyon âletinin lâstik manşeti, veyahut alelâde bir boru veya sargı ile sıkılır ve on beş dakika bırakılınca kolun sıkılan kısmının alt tarafında ve bilhassa dirsek mafsalının iç yüzünde erguvani kırmızı renkte bir takım lekeler peyda olursa o zaman bu alâmet mevcut demektir.

RUBEOLA — (Bak: Kızamuk).

RÜPTÜR — (Rupture) — Koymak veya patlamak, çatlamak gibi mânalara gelen bu kelime tıb dilinde bazı şeyler için kullanılır. Meselâ en çok rahimde ve hem de gebe kadın rahiminde olur. Kadının leğen kemikleri dar, yahut ağzı sert ve açılamaz bir halde olduğundan çocuk doğarken rahim şiddetli takallüsler yaptığı halde, çocuğu dışarı atamazsa rahim patlar ki buna fransızca Rupture uterine derler.

Diğer bir misal de akciğer veremi tedavisinde görülür. Hastaya hava vererek tedavi yaparken, akciğer göğüs kafesine yapışık olur. Hava ile tazyik edip akciğer göğüs kafesinden uzaklaştırıldıkça yapışık olduğu yerden kopabilir. Bu bazan sadece yapışık olan ip veya şerit şeklindeki kısmın kopmasından ibaret kalır ve pek zararlı bir şey değildir. Fakat bazan da bu kopma esnasında akciğerden bir parça kopar ve o zaman tehlikeli vaziyetler hâsıl olabilir: Meselâ akciğer havası göğüs boşluğuna dolarak hastayı boğulma tehlikesine sevkedebilir. Yahut göğüs içinde cerahatli iltihaplara sebep olabilir.

SADİZM — (Sadisme) — Sevdiğine zulmederek tenasülî zevk duymak şeklinde ruhî bir hastalıktır. Marquis de Sade'da bu hastalık olduğundan dolayı onun adına izafe edilmiştir. Tarihteki meşhur Kazıklı Voyvoda'nın da bu hastalıkla malûl olduğu ve hattâ sevgilisini kazığa oturttuğu rivayet edilir.

Bu kimseler sevdiklerini dövmek, sövmek, ısırmak, işkence etmek suretile tenasülî zevk duyarlar. Bu az mikarda erkeklerde normal olarak vardır. Terbiye ve medeniyet onu frenler. Bunun fazlası marazîdir. Zıddı Mazohizmdir. (Bak: Mazohizm).

TEDAVİ. — Bünyevî bir çarpıklık olup tedavisi yoktur.

SAFİZM — (Saphisme) — Türkçede sevicilik denilen şeydir. Meşhur Yunanlı kadın muharrir Sapho'da bu hastalık olduğu için ona izafe edilmiştir. Bu cinsiyet çarpıklığını gösteren ruhî bir kadın hastalığıdır.

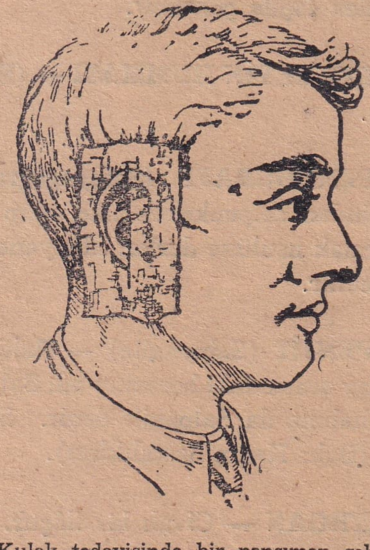
Bu hastalığa müptelâ olan kadınlar kendi aralarında âşık, maşuk, karı koca rolü oynarlar. Bu gayritabiîlik gerçe yaradılıştaki bir kusurun neticesidir. Fakat yatılı mektepler, rahibe manastırları gibi erkekten uzak yaşanan ve çok mahrem bir arkadaşlığa imkân veren muhitlerde inkişaf eder.

TEDAVİ. — Hususî tedavisi yoktur. Evlenince bundan vazgeçenler vardır. Terbiye de rol oynar.

SAĞIRLIK — İşitme kudretinin olmaması demektir. İşitme işi, sesi toplayan, nakleden, alan ve beyine götüren, beyinde nakşeden teşkilâttan herhangi birinde bir arıza olmadıkça normaldir.

Sesi toplayan dış kulaktır. Meselâ dış kulakta (mecra) adı verilen boru içinde Bouchon denilen tıkaçlar sesin içeri girmesine mâni olabilir. Keza orta kulaktaki zar ve kemiklerde iltihap veya saire sebebile bir bozukluk o sesin nakline mâni olabilir. İç kulak sesi, ses siniri için alınabilecek şekle sokan kısımdır. Bu kısmın ârızaları da sağırlık yapabilir.

Keza beyinde işitilenlerin nakşedildiği merkezlerin bozukluğu ve işitme siniri hastalıkları da işitmeye mâni olan sebeplerdendir.



Kulak tedavisinde bir pansıman şekli.

Sağırlığın sonradan olma şekilleri yanında bir de doğuştan olan şekiller vardır. Bunlar kulak içindeki muhtelif kısımların (zar, kemik, sinir lifleri) kusurlu bir teşekküle malik olmalarından ileri gelir. Bunlar irsîdir. Ana babadan geçer.

SAĞIRLIĞIN TEDAVİSİ.— Eğer sağırlık, giderilebilir bir sebebe dayanıyorsa (tıkaç, iltihap, şekil bozukluğu gibi) bunlar tedavi edilmelidir.

Sağırlık bilhassa çocuklarda çok kötüdür. Çünkü konuşmayı da öğrenemiyerek [sağır dilsiz] denilen hale gelir. Gerçi bunlara konuşmayı öğreten, okuma yazmayı belleten usuller ve müesseseler yok değildir. Fakat ne de olsa normal gibi değildir. Birçok sağırlıklar tedavi edilebilir. Hattâ iç kulak sağırlıklarına Amerikada yapılan ameliyatla yeniden işitme kudreti verilmektedir. Maamafih bazı aletler de işitmeye yardım etmektedir.

SAKARİN — (Saccharin) — Halk dilinde Zaharin denilen şeydir. Bunun şekerle bir alâkası yoktur. Fakat şekerden 300 - 600 defa daha kuvvetlidir. Şeker hastalığı tedavisinde şekerin yerini tutsun diye gıdalara karıştırılır.

SAKRALİZASYON — (Sacralisation) — Belkemiğinin alt kısmında husule gelen bir nevi kemik hastalığı olup, hastalarda ağrı sebebile Lumbago veya siyatik hissini uyandırır. Rontgen yaparak hakikati anlamak mümkündür. Orta yaşlı insanlarda çok görülür.

TEDAVİ. — Hususî bir tedavisi yoktur. Banyolardan fayda görebilir.

SALGIN BEYİN HUMMASI — (Bak: Menenjitler).

SALPENGOGRAFİ (Salpyngographie — Rahim içinden salpenkslere ilâç sıkıp rontgenini çıkarmak usulüne derler. Muayene maksadile kullanılır.

SALPENJİT (Salpyngite) — Rahimle yumurtalıklar arasındaki borunun adı Salpynx'dir. Onun iltihabına da Salpenjit denir. Sebepleri muhtelif (Bak: Kadın hastalıkları).

SALYRGAN — Civalı bir ilâçtır. Çok idrar söktürdüğünden kalb hastalığı veya Siroz neticesi husule gelen şişlikleri izale için damara veya adaleye şırınga edilir. Maamafih hapları veya fitilleri de vardır.

SAPREMİ — Hastalık yapmıyan sapronitlerin kana karışmasına denir.

SAPROFİT (Saprophite) — Hastalık yapmıyan âdi mikroplara denir.

SAR'ALAR — Halk arasında çok iyi tanınan ve korkulan bir hastalıktır. Buna Fransızcada épilépsie derler. Sara beyinden ileri gelen sebeplerle nöbet şeklinde çırpınmalar (ihtilâçlar) la kendini belirten bir hastalıktır.

Sar'a yakalayıp yere çarpmak mânasına gelir ki hastalığı tarif bakımından uygun bir tâbirdir. Sar'alar sebebi bilinmeyen esasî sar'a, bir de sebebi bilinen tâlî sar'a olmak üzere iki grupa ayrılır.

Belirtileri: Sar'anın en karakteristik belirtisi (nöbet) tir. Nöbet, hastaların yarısına yakın bir kısmında bazı öncü işaretlerden sonra diğer yarısında da birdenbire gelir.

a) **Öncü belirtileri:** Nöbetten birkaç saat veya birkaç gün önce gözüken erken öncü işaretler vardır ki bunlar da huy değişikliği, çabuk kızma, hoyrat olma, bir yerde duramama, mahzunlaşma, ve bazan da fazla neşedir. Bundan başka adale sarsıntıları ve çene titremeleri gibi harekî veyahut baş ağrıları, karıncalanma, yorgunluk gibi hissî, hazım bozuklukları, çok yeme, heyecan, fazla şehvet gibi iç örgen bozuklukları vardır.

Bu erken habercilerden başka bir de nöbetten hemen önce gelen ârazlar vardır ki bunlara aura denir. Bu tâbir hava cereyanı veya hafif rüzgâr mânasınadır. Hastalar, vücutlerinin bir yerinde sıcak veya soğuk bir rüzgâr hissi duyarlar. Yahut kol veya bacaktan el ve ayaktan başlıyarak yukarı çıkıp kalbe kadar gelen ağrılar, göğüste çenber gibi sıkılma, tazyik ve uyuşma, karıncalanma duyarlar. Beş duyuya ait hayaller de olabilir: Gözünün önünde alevler, renkli ışıklar görenler olur, eşyayı büyümüş veya küçülmüş şekilde görmek, kulaklarda düdük sesleri, uğultu, çınlama, yahut fena koku veya acayip tad (çok tatlılık veya mürekkep lezzeti)

hissetmek gibi şeyler de aura sayılır. Bazan bir kol veya bacakta titreme, sarsılma, çekilme, itilme, dönme şeklinde olur. Şuursuz olarak burnunu kaşımak, dilini sokup çıkarmak, dümdüz koşmaya başlamak, veya muayyen bir kelimeyi bir düziye tekrarlamak gibi şeyler hep auralardandır. Bundan başka renk kızarması veya uçması, mahdut bir yerin aşırı derecede terlemesi, salya veya göz yaşının çok akması da görülebilir.

Sıkıntılı düşünceler, birdenbire düşecekmiş, tren altında kalacakmış gibi marazî korkular, birdenbire hâfızanın silinmesi gibi şeyler de auralardandır.

Bir hastada aura her nöbetten önce daima aynı şekilde gelir. Umumiyetle birkaç saniye sürerler. Bazan hastalar kendilerini fena bir yere düşmekten korumak imkânını bulurlar. Birkaç dakika sürmesi nadirdir.

b) **Asıl nöbet:** Aura olsun olmasın, nöbet daima birdenbire başlar. Hastanın benzi uçar. Cırlak ve uzun bir haykırma olur. Ve hasta kendini kaybederek düşer. Bu düşüş çok tehlikelidir. Denize, ateşe, uçuruma, çamura velhasıl rastgele her yere olabilir. Bu yüzden yaralanma, bir tarafı kırılma, hattâ ölüm mümkündür. Bu yara ve bere izlerini sar'alılarda görmek her zaman kabildir.

Hasta düştükten sonra çırpınma (ihtilâçlar) başlar. Önce vücut kazık gibi gerilir. Gözler yukarı kayar. Göz kapakları kasılıp genişçe açılır. Yüz çizgilerinde büzülme, çenenin kısılmasile dilin ısırılması olur. Önce soluk olan yüz, hasta nefesini tuttuğundan dolayı mosmor olur. Gözbebekleri genişler. Işık tutulsa bile bebeklerde büzülme olmaz. Bu gerilme ve kasılma birkaç saniyeden bir dakikaya kadar devam eder. Ondan sonra hasta gayet derin içini çekerek bütün vücut deprenmeye başlar. Kol ve bacaklarda silkeleme, başın mütemadi hareketleri, gözlerin fırıl, fırıl dönmesi, yüzün morarmış ve mütekallis hali, gözün kan çanağına dönmesi, dilin ısırılmasından dolayı ağızdan kanlı köpükler gelmesi, sık ve gürültülü teneffüs etme, bol ter, idrarını kaçırma, bazan büyük abdestini koyuverme, erkeklerde bazan meni boşanması görülür. Nöbet biteceği zaman çırpınmalar kesilir. Nefes yavaşlar. Adaleler gevşer. Fakat hasta iğne batırılsa henüz duymaz. Horultulu, derin bir uyku başlar. Bir çeyrek veya yarım saat sonra sersemlemiş, yorgun, bitkin, olandan, bitenden, nerede olduğundan bîhaber bir halde uyanır ve nöbet sona ermiş olur.

Kısmî sar'alar: Bu hastalığı 1861 de en iyi tarif edenin adına izafetle Jackson sar'ası da derler. Bunda sebep, beynin hareket merkezlerinin muayyen bir noktasının ur, kemik tazyiki, yabancı bir cisim, (kurşun, şarapnel gibi) şeylerle taharrüşe uğramasıdır. Bunda fark nöbetin bütün vücude şâmil olacak yerde yalnız bir kısmına münhasır olmasıdır.

Bunlarda aura'nın önemi büyüktür. Bunlarda aura bir bacak veya kolda yerleşmiştir. Hastalar nöbetin geleceğini bildikleri için aura gelince o kol veya bacak bir kuşakla sımsıkı boğulursa nöbetin önüne geçmek mümkündür. Başlangıçtaki haykırma çok defa yoktur. Gerilme safhası çok kısa sürer. Deprenmeler daima birdenbire meydana çıkar. Bunların üç çeşidi vardır:

1 — **Kol sar'ası** — En çok görülenidir. Nöbet baş ve işaret parmağından başlar. Parmak birdenbire şiddetle avucun içine kıvrılır. Ondan sonra bilek, kol ve pazıdan omuza kadar süratle yayılır. Adaleler birbiri ardısıra şiddetli deprenmeler yaparlar. Bazan daha yukarı adalelere de sirayet ederek yüzün yarısını da kaplayan çırpınmalar vardır ki böyle olunca hastaların kendini kaybetmesi de mümkündür. Maamafih vücudun her tarafını kaplaması da mümkündür.

2 — **Bacak sar'ası** — Daha az rastlanır. Önce bacak, sonra kol ve yüz adalelerinde deprenme başlar.

3 — **Yüz sar'ası** — Bunlarda nöbetin başlangıcı dudakların titremesiledir. Gözler, yüzde titreyen tarafa doğru kayar. Baş da o tarafa döner ve hasta kendini kaybeder. Ondan sonra titremeler kola ve nihayet bacağa iner.

Jakson sar'alarının üç müşterek noktaları vardır:

1 — Deprenmeler her nöbette aynı yerden başlar.

2 — Başka yerlere doğru yayılma sıraları aynıdır.

3 — Yüz adaleleri deprenmeye iştirâk etmedikçe kendini kaybetme yoktur.

Bunlarda horultu devri pek uzun sürmez.

Bazılarında nöbet aralarında da adalelerde ufak sarsıntılar devam eder.

Kısa ve hafif sar'a — Bunlarda yukarıda asıl sar'a bahsinde söylediğimiz belirtilerin bazıları yoktur. Bazıları düşmez, bazıları bağırmaz, yahut dilini ısırmaz. Gerilme safhası olmıyabilir. Yahut horultu devri görülmez. Deprenme safhası çok hafif veya hiç yoksa sadece düşme vardır. Bazan hattâ bir bar dönmesi ve müvazenesini kaybetme gibi çok hafif şekiller vardır ki, sar'a olduğu bile sanılmaz.

Nöbet gece gelirse yatağına işemiş olması, yatağın altüst olmuş bir halde olmasile anlaşılır. Bunlar yataktan yorgun bir halde kalkarlar. Kısa bir zaman için bile olsa kendinden geçme esastır. Bazılarında bundan başka belirti yoktur. Buna (sar'a kendinden geçmesi) derler. Bunlar konuşurken, oynarken, iş yaparken bir duraklar, kelimeleri gevelemeye başlar. Elinde bir şey varsa düşürür. Bir iş yapıyorsa ona otomatik olarak devam edebilir. Çünkü bütün nöbet bir kaç sâniye sürer. Nöbetler geçtikten sonra umumî bir düşkünlük, yorgunluk ve bitkinlik, bazan da felçler görülür.

Nöbetler intizamsız olarak geldiği gibi, muntazam fasılalarla da gelebilir: Aynı saatlerde, gün aşırı, haftada bir, ayda bir gibi (bu bilhassa kadınların aybaşlarile alâkalıdır). Fakat bu intizam kolayca bozulur. Ve nöbetlerin gayri muntazam gelmesi daha çok görülen şekildir. Başlangıçta sadece geceleri nöbet gelmesi daha çok görülür. Bazan uzun fasılalardan sonra birbiri ardı sıra gelerek birikmiş nöbetlerin boşalması hissini verir. Bazılarında ömründe bir iki nöbete münhasır kaldığı halde günde bir kaç defa nöbet tutanlar da vardır. Nöbetler birbirini kovalarsa (devamlı sar'a hali) mânasına olarak Fransızcada Etat de mal denir. Bunlarda ateş yükselir ve nöbet aralarında hasta kendini kaybeder. Bazan nabız sayısı artar. Dil kurur. Hasta düşkündür ve nihayet koma (bak: Koma) içinde ölümle sona erer.

Sar'a benzerleri — (Equivalents) — Bunların sar'a ile alâkası, aynı hastada veya akrabalarında hakikî sar'anın da bulunması, nöbetten sonra bir düşkünlük bırakmalarındadır.

Bir kısmı harekidir. Meselâ nöbet yerine bir düziye esnemeler, aksırmalar, yahut titreme nöbeti, lâkırdıyı geveleme, aynı kelimeyi tekrar edip durma gibi... Bir de çocuklarda (öne koşan sar'a) diye bir şey vardır ki, hastalar birdenbire burnu doğrusuna koşmıya başlar.

Bir de otomatik gezgincilik diye bir çeşit sar'a vardır: Hiç beklenmiyen bir anda hasta seyahate çıkar. Biletini alır. Tirene biner. Otele gider, gazinoya, lokantaya gider, hesaplarını muntazaman tesviye eder. Sonra birdenbire kendine gelir ve o ane kadar yaptıklarından hiç birini hatırlıyamaz. Bazılarında âdeta tik denilecek şekilde mütemadiyen baş selâmı verme hali bir (sar'a benzeridir). Bazı hastalarda da baş ve yüz ağrısı veya makat kaşınması şeklinde, yarım baş ağrısı, kaş üstü ağrıları nöbetleri sar'a benzerlerindendir.

Bazılarında gelip geçici körlükler, fena koku, fena tat hayalleri de görülen sar'alardandır. Bazı iç örgen (sar'a benzerleri) de vardır. Birdenbire tutan mide sancıları, gece işemeleri gibi... (ruhî sar'a benzerleri) çok önemlidir. Bunlar devamlı akıl hastası değildir. Ani uykuya dalmalar, birdenbire hüzün veya birdenbire neşe buhranları, ani tehevvürler bu meyandadır. Bir de ıztırarî hareketler vardır ki, hasta ve muhiti için çok fenadır. Ani kabalıklar, tenasül uzuvlarını teşhir etmek, içkiye, yangın çıkarmaya, ırza saldırmaya, insan öldürmeye kalkmak gibi fenalıklara yol açar. Nöbet haricinde hasta normaldir. Fakat nöbet geldiği zaman yaptıklarının farkında değildir. Bunlara (fecir hali = etat crépusculaire) derler. Bunlar kanunen mesul değildirler.

Sar'anın diğer belirtileri — Sar'ada dejenerelik, irsî frengi alâmetleri vardır. Mideleri hemen daima bozuktur. Bu hastalarda ilâçların çok kulanılması mideyi bozmakta müessirdir. Tansiyonu kararsızdır. Nöbet aralarında kafa itibarile normal işler, fakat umumiyetle huysuz, atak, kaba, kararsız; kinci; itaatsizdirler. Bazılarında zekâ ve hafıza noksanı da vardır.

Sebebi — Nisbeten çok görülen bir hastalıktır. Meselâ Fransa'da harpten önce kırk bin sar'alı varmış. İrsiyet mühim değildir. Ama, yakın akraba arasında evlenme bir rol oynayabilir. Her yaşta sar'a vardır. Maamafih bü-

lûğ sıralarında görülen en çok rastlananıdır.

Jakson sar'alarında sebep beyini tahriş eden veya tazyik eden bir ârızadır.

Adlî bakımdan sar'a — Mahkemeler, sar'alıların mesul olup olmadığını hekimden sorarlar. Gerçekten bir cinayette şahsın sar'alı olup olmamasının önemi büyüktür. Hekime sorulan sualler şu iki noktada toplanıyor: 1—Şahıs sar'alı mı? 2— Cürmün işlenmesinde sar'anın rolü var mıdır. Sar'alıların suçları, daima tekrar ediliş, ani kararlarla ve büyük bir şiddetle oluşu gibi hususiyetleri vardır. Sar'alının hastalığı tahakkuk ederse mesuliyeti yoktur.

Ancak cürüm işleyen bu adamın aklî bozukluğu tahakkuk ederse tımarhaneye konur. Yoksa bile daimî kontrol altında olmalıdır. Çünkü aynı suçu tekrarlıyabilir.

Evlenme — Sar'alının evlenmesinde mahzur yoktur. Sar'alının çocuklarının da sar'alı olması lâzım gelmez. Ancak Sar'alıya eş olacak kadın veya erkek bir sar'alı ile evlendiğini bilmelidir.

TEDAVİ. — Sebebe göre tedavi, perhizler, ilâçlardır.

1 — Sebep tedavisi meyanında frengi mühimdir. Hastada frengi olduğu muhakkak ise hususî tedaviden fayda görebilir. Şüphelilere bile tatbik edilmelidir.

Cerrahî tedavi de sebep bakımından mühimdir. Meselâ ur, kemik çöküntüsü, kan oturması gibi beynin kabuk kısmını gıcıklıyan bir sebep varsa ameliyat ile bertaraf edilince hasta rahata kavuşur.

2 — Perhizler. — Az yemek yemeli, alkolü bırakmalı. Kahve, çay az içmeli, dokunduğu anlaşılan yemekler varsa bırakılmalıdır. Çok tuzun aleyhinde bulunanlar da vardır.

Suyu az içmek, açlık perhizleri de mühimdir. Açlıkta kanda (Aseton) toplanarak sar'ayı keser. Oruçlular sar'adan bir müddet masun kalırlar. Günde bir bardaktan fazla su içmemeli ve sulu şeyler yememelidir.

3 — İlâçlar. — Eskiden Bromür ilâçları çok kullanılırdı. Şimdi pek revaçta değildir. Maamafih hâlâ taraftarları da yok değildir.

Asidborik de kullanılan ilâçlardandır. Fakat eski rağbeti kalmamıştır. Asıl revaçta olan ve hakikaten müessir olan ilâç da Luminal'dir. Bu ilâç sayesinde sar'alılar çok rahat etmişlerdir. Günde 20 - 30 santigram verilmelidir. Tabiî bu miktar büyükler içindir. Çocuklara yaşlarile mütenasip bir miktar verilir. İlk günler büyüklere beş santigram vermeli, nöbetler büsbütün kesilinseye kadar üç günde bir beş santigram arttırmalıdır. İlâcı kesmek de yavaş yavaş olmalı, nöbet tekrar başlarsa hemen miktar arttırılmalıdır. İlâca uzun zaman devamda bir mahzur yoktur.

Atropin, beygir serumu, kadın tenasül hormonu, kafa tasını rontgen tedavisine tutmak, umumî hıfzıssıhhaya riayet etmek suretile sa'alının tedavisini tamamlamak kabildir. Saralı bir şahıs nöbet gelsin, gelmesin sık sık hekim tarafından kontrol edilmelidir.

SARILIK — (Bak: Karaciğer hastalıkları).

SARI HUMMA — Mikroplu, bulaşıcı ve çok tehlikeli bir hastalıktır. Fransızlar buna Fièvre jaune diyorlar.

Hastalık evvelce yalnız batı Afrikada görülürken esir ticaretile Amerikaya geçmiş ve sonra birçok memleketlere yayılmıştır. Avrupa ve Amerikalı birçok bilginler bunu tetkik için uğraşırken ilim ve fen kurbanı olmuşlardır.

Hastalığın sebebi: Mikrop süzgeçlerinden geçen bir Virustür.

Hastalığın bulaşması: Hasta insandan sağlam insana sineklerle geçer. Bir defa hastalığı geçirenlerin hafif bir muafiyet kazanmaları mümkündür. İrsî olarak da muafiyet geçiyor.

Kuluçka devri: Hastalık mikrobunu hâmil olan sineğin insanı ısırmasından ortalama 4-6 gün sonra hastalık başlar. Bunun iki gün gibi kısa veya on üç gün gibi uzun bir müddet olması da vâkidir.

Hastalığın belirtileri: Titreme, baş ve bel ağrıları, mide üzerinde bir tazyik ve ateş ile başlar. Ateş ilk günlerde 40 dereceyi bulur veya geçer. Nabız çok süratlidir. Ateş düşünce sarılık başlar. Ondan sonra burun, ağız, mide ve barsak kanamaları görülür. Kahve telvesi şeklinde kusmalar, kanlı ishaller meydana çıkar. Karaciğer ve mide nahiyesi çok hassastır. İdrarda biraz albümin çıkar. Hastalığın beşinci gününden sonra idrar az ve koyudur. Hastada sayıklama ve vücudunda kramplar olarak bu halde

ölebilir. İyi olmaya yüz tutanlarda ise kusmalar azalır. İdrar çoğalır ve hasta tedricen açılır. Bazan çok hafif geçen şekillere de rastlanır. Bunlarda sarılık bile olmaz.

TEDAVİ. — Bu hastalığa ilâç bulmaya çalışanlar ve bu uğurda hayatını feda eden kahraman ilim adamları pek çoktur. Fakat ne tesirli bir serum, ne de hususî bir ilâç henüz bulunmuş değildir. Aşı tedavisinden bazı ümit verici neticeler alındığı görülmüştür.

Hastanın susuzluğuna karşı tuzlu veya şekerli serumlar, kalbi kuvvetlendirecek ilâçlar kullanılmalıdır.

SARKOİD — Manzarası sarkoma benzeyen ve fakat onun gibi habis olmayan urlara denir.

SARKOM — Habis urlardandır. Gençlerde olur. Yuvarlak hücreli, mekik hücreli, uzun hücreli, yıldız hücreli gibi birçok şekilleri vardır. Menşeine göre de ad alır: Lenfa bezlerinden çıkana lenfosarkom, kemikten olana osteosarkom denir.

TEDAVİ. — Kabil olunca ameliyat yapıp habis uru bertaraf etmek lâzımdır. Kabil olmazsa rontgen tedavisi tecrübe edilmelidir.

SEBORE (Seborrhoea) — Halk dilinde kepeklenme denilen şeydir. Kepek, deri hücreleri arasından deriye mahsus yağın fazla ifraz olunması ve onun deri üzerinde kuruyup dökülmesi demektir.

Bunun birçok çeşitleri vardır. Kuru nev'inde pul pul dökülme olur ki buna tıp dilinde (Seborrhoea sicca) yâni kuru kepek derler.

Bunun bir de yağ sızması şeklinde olan sulu nevi vardır ki buna tıp dilinde (Seborrhoea oleosa) derler.

Bir de seborenin ekzemalı şekli vardır ki tıp dilinde eczema séborroique denir. Bunda başta, yüzde ve vücutte sebore ile birlikte kılların dökülmesi ve dibinde kırmızı noktalar bulunması esastır. Kol bacak, göğüs ve sırtta sarı, kırmızımtrak lekeler vardır ki zaman zaman bunlar da sulanabilir.

Seborenin sebebi kat'î olarak bilinemiyor. Bünyevî olduğunu söyleyenler vardır. Filhakika bazı artritik denilen bünyelerde görülür. İrsiyeti itham edenler de vardır. Gerçekten bazı ailelerin çocuklarında ve torunlarında da bu hale rastlanır.

Bazı bilginler, etli ve yağlı beslenmenin ifratına, bazıları vitamin noksanlığına atfediyorlar. Tiroit hormonları bozukluğundan ileri geldiğini söyleyenler de vardır. Umumiyetle böyle hastalarda hazım bozuklukları, bilhassa kalın barsakların normal olmayışı dikkati çekiyor.

TEDAVİ. — Bünyeyi ıslah etmek, barsak iltihaplarını tedavi etmek, bol vitamin yemek, bayat gıdalardan, çok yağlı şeylerden veya kızartmalardan sakınmak lâzımdır. Sapiksin adındaki yerli ilâç ile fayda elde edilebilir. Ayrıca limon suyu ile saçları ıslatmak ta iyi gelir.

SEMİNOM — Husye kanseri demektir. Fakat çok genç eşhasta da olması kanser için bir tezat gibi görünür. Çok habis bir urdur. Vücudün her tarafına ve bilhassa akciğerlere yayılır.

TEDAVİ. — Hasta husyeyi çıkarıp atmak, rontgen ile tedavi etmek lâzımdır.

SEMPATİKOTONİ —(Sympathicotonie)— Vücuttaki muhtelif uzuvların vazifelerini idare eden bir sinir sistemi vardır ki ona (nebatî sinir sistemi = Système neuro - végétative) denir. Böyle denmesine sebep de gördüğü işlerin, hayatımızın ruhî kısmile değil de, nebatlar gibi beslenme, büyüme, hazım, deveran, teneffüs, işeme, soy üretme gibi nebatlardakine benzer şeylerle alâkalı olmasıdır.

Bu sinir sistemi iki gurupa ayrılır: (Sempatik) ve (Parasempatik).

Birinci gurptaki sinirlerin vazifesi uzuvların hareketlerinde sür'atlenme ve damarları büzme gibi şeylerdir. Bu sistemde fazla çalışma olursa ona (Sempatikotoni) diyoruz.

İkinci guruptaki sinir ise uvuzların faaliyetine fren vazifesi görürler. O gurupun en büyük sinirinin Lâtince adı Vagus olduğundan frenleyici sinirlerin çok faaliyeti haline de Vagotoni diyoruz (Bak: Vagotoni).

Sempatikoniye müptelâ olan kimseler tez canlı, her işin çabuk olmasını isteyen, yemeği çabuk yiyen, sokakta hızlı giden, çabuk çabuk konuşan, kolayca yüzüne kan hücum eden, atak kimselerdir. Bunlar beş kilometre öteden geçen belâyı satın almıya kalkarlar. Kendilerini alâkadar etmeyen ve fakat haksız gördükleri bir iş için kavgaya tutuşurlar.

Kalpleri sür'atli çarpar. İstirahat halinde

80 etrafında olan nabız sayısı ayağa kalkmak, heyecanlanmak, hızlı yürümek gibi sebeplerle derhal yüzden yukarı çıkar. Sık sık nezle olurlar. Ve nezleleri boğazlarına iner. Tansiyonları kâh iner, kâh çıkar ve günün birinde yüksek kalıverir. Hazım bozuklukları vardır. şişkinlik olur. Yemekten sonra pantalonun kemerini veya korseyi gevşetmek ihtiyacı hâsıl olur. Keza yemekten sonra bir ağırlık çöker. Akşamları erkenden uyku basar. Sabahleyin erken uyanırlar. Uykuları hafiftir. En ufak tıkırdı ile bile uyanırlar ve bir daha uyumaları güç olur.

Tenasülî hayata erken girerler. Kadınlarda aybaşıları bol ve sancılıdır. Buna mukabil gerek erkek, gerekse kadında tenasülî hayat erken sona erer.

Kalın barsak iltihapları çok olur. Başlıca sebep aceleci tabiatlı olmaları hasebile yemeği çiğnemeden yutmalarıdır. Kabızlık nadir olup kolayca ishal oluverirler. Maamafih devamlı kabızlık çekenler de yok değildir. Bazıları sabahleyin bir defa abdest bozduktan sonra öğle yemeğini müteakip bir defa daha çıkmak ihtiyacını hissederler.

Bunlarda böbrek kum ve taşları fazlaca görülür. Sempatikotonların ekserisi iştihalı, şişman ve göbekli kimselerdir.

Bu bünye irsî ve ailevîdir. Ekseriya ailenin efradı aynı tiptedir. Onların çocukları ve torunları da böyle gider.

Bunlar çalışkan insanlardır. Fakat çalışmak onları yorar ve dinlenmek zorunda kalırlar. Hele bedenî yorgunluğa tahamülleri azdır. Basedow hastalığile alâkası yakındır.

Bu hastalığın bünyevî olduğunu söylemiştik. Çabuk yemek yüzünden iyi hazım olmıyan, gıdaların barsaklarda yapıkları zehirler kana geçer. Bunlar bilhassa Thyramin denilen zehirler olup bunlar sempatik sinirleri tahriş eder ve böylelikle hastalığın devamlı şekil almasına sebep olur.

TEDAVİ. — Burada hastalığı şifaya götürecek bir vasıtaya malik değiliz. Fakat ârazlarını azaltıp hastayı rahat ettirmek lâzımdır. Bu bir taraftan hıfzıssıhha yoliyle olacaktır. Hastanın muharriş şeyler yememesi, iyi çiğnemesi, ılık banyolar ,duşlar lâzımdır. Diğer taraftan sempatik sinirleri frenliyecek ilâçlar kullanılmalıdır. Meselâ Fizostigmin, Ezerin, Ergotamin Cratagus, Passiflor ve Valarian gibi ilâçlar verilmelidir. Seyahat ve açık havada yaşamak da iyi tesir yapar.

SENİLİTAS — İhtiyarlık demektir. İhtiyarlık vücutteki hücrelerin eskiyip aşınması, ve eskiyenlerin yerine yenilerinin konulamıyarak vazifelerinin noksanlaşması demektir. Bu hususta alelûmum hormonların ve bilhassa tenasül hormonlarının rolü büyüktür. Tedavide bunlardan bir dereceye kadar fayda vardır.

S. Précox vaktinden evvel ihtiyarlamak demektir. Tedavisi yine tenasül hormanları kullanmakla bir dereceye kadar kabildir.

SEPTİSEMİ veya SEPSİS (Kan ufuneti) — Bir hastalığın devamı müddetince o hastalığı yapan mikropların kanda bulunmasına Sepsis umumî adı verilir. Mikrop devamlı olarak bulunmaz da arasıra kana geçerse ona tıp dilinde (Bactériémie) derler. Fakat bu iki tâbirin kullanılış yerlerinin hududunu kesin olarak çizmek her zaman kabil değildir.

Bu hastalığın husule gelebilmesi için mikrobun kana girmesi kâfi olmayıp orada tutunabilmeleri lâzımdır. Bir damarın açılıp oradan birkaç mikrop girmesi bu hastalığı yapmıya kâfi gelmez. Çünkü vücut kendi müdafaa kuvvetlerile onu derhal boğar. Sepsis husulü için mikrobun vücudün herhangi bir yerinde tutunmuş olması ve oradan kana geçmesi lâzımdır. Kana geçince vücudün müdafaa unsurları ile mikroplar arasında bir savaş başlar. İşte hastalık bu savaşın devamı demektir. Savaş bitince hastalık da biter. Savaş iki suretle biter: Ya mikroplar mağlûp olur. Ve hasta kurtulur. Yahut uzviyet mağlûp olur hasta ölür.

Hastalığı bir savaşa benzettik. Bunu biraz daha aydınlatmak için şöyle bir misal verelim: Lohusa humması bir (sepsis) tir. Doğumda zedelenmiş olan rahmi zayıf bulan mikroplar orada bir köprü başı mevzii tutarlar, orada kuvvetli olarak yerleşince daima veya zaman zaman oradan kana çıkış yapıp vücudü istilâ ederler. Bu istilâları püskürtmek için bir meydan muharebesi başlar. İşte sepsis budur. Mikropların tutunduğu rahim bu hastalık için (bir yuva) vazifesi görür.

Sepsiste, mikrobun mutlaka ilk girdiği noktada tutunmuş olması lâzım gelmez. Meselâ bademciklerden, diş çürüğünden veya başka bir kapıdan giren istreptokokların, kan ufunetini devam ettirmesi için o noktalarda saplanıp kal-

maları lâzım gelmez. Gider, kalbin iç zarına yerleşir ve oradan kana karışarak sepsis yapmıya devam eder. Diş veya bademciği almak ile hastalık da geçmez.

Hastalığın sebebi: Bu hastalık bir tek mikroplu olmaz. Birçok mikropların bu işte rolü vardır: İstreptokoklar, istafilokok, pnömokok, gonokok, menengokok. koliler vesair birçok mikroplar...

Mikrobun cinsi ile, hastalığın şekil, mahiyet, şiddet ve devamı arasında bir münasebet vardır. Meselâ hemolitik denilen cinsten istreptokokların yaptığı bir kan ufuneti çok ağır gittiği halde gonokokla olan nisbeten hafif olur.

Hastalığın husulü: Vücudün bir yerinde yara, bere, sıyrık olunca oradan mikropların girmesile hastalık başlar. Buna (giriş ocağı) derler. Mikrop vücudün başka bir yerinde yerleşip ikinci veya müteaddit ocaklar da yapabilir. Bunlara da (tâli ocaklar) derler.

Mikropların giriş kapıları cinslerine göre değişir.

1— **Deriden:** Derinin yaraları, sivilce ve çıbanları, bacaklardaki varis yaraları, veyahut uzun müddet yatmadan açılan yaralardan istreptokok, istafilokok gibi mikroplar girer.

2— Ağız, burun ve sinüslerin nezle ve iltihapları, bronşitler, kulak iltihapları, zatürree, akciğer abseleri ve gangrenleri gibi hastalıklarda istreptokok ve pnömokoklar girer.

3— Barsak, safra yolları hastalıklarında koliler ve anterokoklar girer.

4— Tenasül cihazının hastalıklarında istreptokoklar, koliler ve gonokoklar girebilirler. Hastalığın husulü için mikropların giriş yuvalarındaki karakan damarları ve lenfa damarları iltihaplanmasıdır. Böylelikle mikroplar çok miktarda kana karışmak imkânını bulur.

Kan ufunetinin umumî görünüşü: Bu ufunete sebep olan ilk yuva, bir abse, füronkl, yılancık, bademcik iltihabı, diş çürüğü, safra kesesi iltihabı, apandisit, zatürree, rahim iltihabı vesaire olabilir. Kan ufuneti hasıl olduktan sonra karaciğerde, böbreklerde, akciğerlerde, beyinde de tâli olarak yuvalar husule getirebilir. Bunların bir araya gelmesi çeşitli görünümlere yol açabilir.

Eğer ilk yuva görünür bir yerde değilse görülecek şey doğrudan doğruya kan ufunetine ait şeylerdir. Titremeler, ateşin âni yükselmeleri, umumî ahvalde düşkünlük, iştahsızlık, baş, bel ve sırt, kol bacak ağrıları vardır. Titremelerin günde birkaç kere tekrarlaması ve ateş inip çıkmaları bu hastalığı düşündürmelidir. Hastalık yuvasında mikropların kana hücumu titremelere tekabül eder.

Hastalık ilerledikçe hastanın rengi solar, toprak manzarasını alır. Karaciğer ve dalak büyür, nabız sayısı ateşle mütenasip olmayacak derecede artar ve zayıflar. Ateş mütemadiyen iner çıkar. Ve hasta mütemadiyen terler. Dalgınlık ve sayıklamalar olur. Gittikçe düşkünlük ilerler. Hastalarda umumî hallerinin düşkünlüğüne rağmen (eyiyim) iddiası = Euphorie vardır. Bu hal birden fenalaşabilir. Hastada morarma, el ve ayağın soğuması, fenalık ile hasta 3-5 gün içinde ölebilir.

Bazan da hastalık düzelir gibi olur ve tekrar fenalaşır ve ölür. Bazan da kendiliğinden ve ekseriya tedavi neticesinde iyi olur.

Hastalığın gidişi itibarile üç şekli vardır: Çok süratli, az süratli, yavaş. Çok süratli olan bir hafta bile sürmeden öldürür. Az süratli olan 1-3 haftada ölümle neticelenir veya iyi olur. Yavaş şekillide ise hastalık zaten yavaş ve sinsi başlar öyle gider veya şifa veyahut ölümle neticelenir. Bazan da tamamen müzmin şekil alır.

Hastalığın muhtelif belirtilerinin hususiyetlerini söyleyelim:

Ateş : Kan ufunetinde ateş yüksek, inip çıkan ve intizamsız bir şekildedir. Gençlerde ve orta yaşlılarda günde birkaç defa titreme ile ateş çok yükseklere çıkar. Fakat ihtiyarlarda titreme olmayabilir ve ateş de az yükselir.

Deveran cihazındaki bozukluklar: Nabız sayısı 120-140 arasında olup bu yükselme ateşle mütenasip değildir. Hattâ ateş düştüğü sıralarda bile nabız yüksek kalır. Tansiyon düşer.

Kalbin etinde, iç ve dış zarlarında mevziî ve münteşir iltihaplar olur. Kalp genişler. Bundan kalpte âraz hissedilmeyebilir. Kalbin etinde mahdut cerahatlenmeler ve kanamalar olur. Bunlar bazan âni ölümlere sebep olur.

Kalbin iç zarı (andokard) da yerleşen mikroplar Andokardit yapar. Bu yüzden de titreme, ateş ve vücudün muhtelif yerlerinde damar tıkanmaları olur. Ötede beride kanamalar görülür.

Hastada çok defa derin kansızlıklar olur. Kanın akyuvarları (Lökositler) biraz artar. Bazan da bilâkis azalır.

Teneffüs cihazındaki bozukluklar — Burun kanamaları, nefes borularına ve akciğerlere kan hücumu, akciğerde abseler, kanamalar olur. Bazan baş ağrısı ile beraber öksürük, nefes darlığı, hattâ kanlı balgam, köpüklü balgam da görülür.

Hazım cihazındaki bozukluklar — İsteksizlik, hazım bozukluğu, bulantı, kusma ve bazan da fena kokulu ishaller olur. Karaciğerde şişme, iltihap, sarılık vardır. Bazan safra yolları itlihabı da görülür. Karaciğerde küçük veya büyük abseler olabilir. Dalak da büyür. Dalak damarının tıkanmasile şiddetli sancılar hissedilebilir.

Sinir sistemindeki bozukluklar: Başlangıçta mevcut olan şiddetli baş ağrısı sonraları kaybolur, veya azalır. Fakat dalgınlık, sayıklamalar çoğalır. Âdeta tifo hali teessüs eder. Beyin damarları mikroplarla tıkanarak beyin abseleri olur. Bazan menenjit bile görülür. Gözlerde ve kulaklarda da ihtilâtlar nadir değildir. Göz damarları tıkanabilir. Körlük olur. Bazan kulak iltihapları da yapar.

İdrar ve tenasül cihazı bozuklukları: İdrarın rengi esmer koyu olup az çok albümini havidir. Bazan hakikî bir böbrek hastalığı manzarası da alır. Böbrek damarlarını mikropların tıkaması ve abse yapması mümkündür. Husyede, rahimde, yumurtalıklarda, iltihap ve abse görülebilir.

Kemik ve mafsallarda: Kemik iltihabı, absesi, mafsal iltihabı absesi, adalelerde iltihap ve abseler de görülür.

Deride görülenler: Ya kurdeşen şeklinde kabarıp kaşınma veyahut kırmızı lekeler görülür. Bazan da cildde küçük cerahatli kabarcıklar da olur.

TEDAVİ. — Tedavinin temeli, kana mikrop veren yuvayı bulup yok etmektir. Bunun için dişler, bademcikler, safra kesesi, apandis, lenfa bezleri, muayene edilerek icap ederse ameliyatla bertaraf edilmelidir.

Dahilî tedavi, hastalığın sebebine göre hususî ve umumîdir. Menengokok, Pnömokok, Difteri, gazlı ödem mikroplarına karşı serumdan faydalanmak kabildir. Yalnız serum tedavisine mümkün mertebe erken başlanmalıdır.

Son on beş yıl iç'nde boya maddelerinden yapılan ilâçlar (Tripaflavin, Sülfamid mürekkebatı yani Ültraseptil, Diazinol, Sibazol, Prontozil ve emsali kullanılarak bir çok hastalar kurtarılmıştır. Fakat 1940 yılındanberi Penicillin bu ilâçların hepsini bastırmış bir halâskâr halini almıştır. Gerek damar ve gerekse adaleye yapılmalıdır.

Çok kansız hastalara, hattâ sırf ilâç olsun diye sağlamdan kan alıp vermek çok güzeldir. Hastalık mikrobile yapılan aşılar da faydalıdır.

Kalb ve damarları kuvvetli tutacak ilâçlar kullanılır. Böbrek ve karaciğerin iyi çalışması için perhiz lâzımdır.

Verilen gıdaların vücude zarar vermiyecek, hazmı kolay şeyler olması lâzımdır. Süt, yoğurt, mahallebi, komposto, hoşaf, et suyu, pirinç lâpası çorbalar. Unlu, nişastalı şeyler, meyva usareleri verilmelidir. Ezmeler, püreler de muvafıktır. Hastanın tam istirahat etmesi, ağız, burun ve vücut temizliğinin temini çok mühimdir.

Sepsisin diğer şekilleri:

1— Yavaş şekil: Bunda hasalık bir kaç hafta süreceğine bir kaç ay sürer. Daha az gürültülüdür.

TEDAVİ. — Ötekinin aynidir.

Müzmin şekiller: Bir yuvadan zaman zaman mikrobun kana karışmasile olur. Bunlar çok uzun sürer. İyi olur gibi görünür. Tekrar başlar.

TEDAVİ. — Asıl yuvayı bulup bertaraf etmelidir.

Mihrakî sepsisler: Bunlara infection focale derler. Sebebi tayin edilemiyen, mânasız ateş yükselmeleri, kırıklık, bel, baş ve mafsal ağrıları yapan ve kansız düşüren, bazı hallerde

sebebin müzmin bir bademcik iltihabı, diş kisti veya çürüğü, apandisit, safra kesesi iltihabı gibi şeyler olduğu anlaşılmıştır.

TEDAVİ. — Tek çare yuvayı bulup bu felâket ocağını söndürüp hastayı rahata kavuşturmaktır. Yani mihrak neresi ise ameliyatla tedavi edilmelidir. Bazan ilâçla da iyi olur.

SERUMLAR — Serum kanın suyu demektir. Gerçe kanın su kısmına Plasma adı verilmektedir. Ve asıl serum da Plasma'ların kanın fibrin kısmı ayrıldıktan sonra kalan kısmıdır. Bir bardak içine alınan kan bir müddet bırakılırsa pıhtılaşır. Pıhtı dibe doğru çöker ve sarı bir su da üstte topalnır. İşte bu sarı su kanın serumudur.

Serumlardan hekimlikte tedavi ve korunma için istifade edilmektedir. Fakat bir çok hastalıkların sülfamid (Ültraseptil. Sibazol, prontozil ve emsali) ilâçlarından ve penisilin gibi yeni ilâçlardan gördüğü fayda, serumların temin ettikleri faydayı oldukça ehemmiyetten düşürmüş ise de bazı hastalıkların tedavisinde hâlâ kıymeti vardır: Veba, Basilli dizanteri gibi... Asıl kıymeti ise acele korunmak tedbirleri almak lâzım geldiğindedir: Tetanoz'da olduğu gibi...

Serumların, faydası içlerinde bulunan mikrop düşmanı muafiyet maddelerinden dolayıdır. Bu maddeleri elde etmek için tutulan yol şudur:

Hastalık yapan mikroplar, bazı hayvanlara, öldürmiyecek kadar az miktarda şırınga edilir. Hayvan vücudunda bu mikroplarla mücadele için, bir çok muafiyet maddeleri imal edilir ki tıb dilinde bunlara (Antikor = Anticorps) derler. Bu mikrop aşılamalarının uyandırdığı hayvan müdafaa kuvvetleri o kadar çoktur ki kanda bol miktarda toplanır. Ve kanın serumu alındığı zaman bu maddeler de birlikte alınmış olur. İşte tedavide ve korunmada kullanılan serumlar bunlardır.

İnsan kanının serumu da bazı hastalıklarda kullanılır. Meselâ çocuk felci mikrobile hayvanlarda işe yarar bir serum elde etmek kabil olmamıştır. Fakat bu hastalığı geçirenlerin kanının serumunda, bu mikroba karşı muafiyet maddeleri vardır. Onun için bu serumdan faydalanılabilir. Bu serum kat'î ve yüksek bir kudrete malik değilse de faydadan hali değildir ve bugün elimizde bundan müessir bir ilâç da yoktur.

SERUM HASTALIĞI

SERUM HASTALIĞI — Mikroplu hastalıklardan korunma veya onları tedavi için serum yapılınca bazı kimselerde bir takım ârızalar belirir ki bunlara Serum hastalığı derler.

Bu ârıza, ilk defa Behring, Difteri serumunu keşfettikten sonra görüldü. Serumla tedavi edilen difterili hastalarda deri üzerinde kırmızı kabarcıklar, kaşıntı, ateş, mafsallarda şişlikler, ağrı ve ishallerle kendini gösterir. Önce bunları, serumda bulunan mikrop düşmanı muafiyet maddelerine hamlettiler. Fakat sonradan bunun alelâde bir beygir serumile de olduğu görülünce, insana, yabancı bir hayvanın kanındaki albüminlerin zarar verdiği anlaşıldı.

Belirtileri: İlk defa veya mükerrer olarak serum yapılanlarda olmak üzere bu belirtileri iki guruba ayırmak lâzımdır.

İlk defa serum yapılanlarda görülenler: Serum şırınga edildikten 7-12 gün sonra, çok kere serumun şırınga edildiği yerin etrafında bir kaşıntı ile kurdeşeni andıran bir kızartı ve kabartı baş gösterir. Bunlar oldukça süratle vücudun her tarafını kaplar, yüz, göğüs, karın ve hele kol ve bacak derileri ve mafsal etrafında çok görülür. Derideki döküntüler çok defa kurdeşen plâkları şeklindedir. Soluk, kırmızı renktedir. Ve etrafları kırmızıdır. Bunlar bir kaç saat sonra kaybolmaya başlar. Bazı yerlerde döküntüler birbirile birleşik ve şiş olarak görülür. Göz kapaklarının ve erkekte torbaların şişliği de görülebilir. Böyle batıp çıkmak üzere hastalık tablosu 2-3 gün sürer. Bazan kaşıntı uykuyu kaçıracak dereceyi bulur.

Ateş: Bazan 2-3 gün kadar sürmek üzere

oldukça yüksek ateş de görülür. Tamamen ateşsiz geçenler de vardır.

Mafsal ağrıları: Omuz, diz ve el mafsallarında fazla olmak üzere bir çok mafsallar şişer. Ağrı çok şiddetlidir. Bazılarında mafsalları hareket ettirmek imkânsızdır. Adalelerde de şiddetli ağrılar hissedilir. Bilhassa belkemiğinin iki tarafında, oyluk adalelerindeki ağrılar yüzünden hastalar oturup kalkamaz bir haldedir.

Bazan ağızda, küçük dil ve dudakta da kırmızı lekeler ve benekler vardır. Ses şeritlerinin şişmesi yüzünden konuşmada zorluk, nefes darlığı, morarma da olur. Kusma ve ishaller de görülür. Bu belirtilerin hepsi birden çıkmayacağı gibi, bir hastada hepsinin bulunması da gerekli değildir.

Mükerrer serum yapılanlarda görülenler: Bir kere kendisine serum yapılan insanın vücudu, o serum hangi hayvandan alınmış ise. o cins serumun albüminlerine karşı hassasiyet kazandığından günün birinde tekrar serum yapılınca bir takım ârızalar baş gösterir. Bu da üç şekilde olur:

1— İlk yapılandakine benziyen serum ârızası,

2— Ani reaksiyon,

3— Erken reaksiyon.

İlk yapılandakini biraz önce anlattığımız için şimdi ani ve erken reaksiyonlardan bahsedelim:

a) **Ani reaksiyon:** Evvelce serum yapılmış insanlarda, o seruma karşı fazla hassaslık hâsıl olabilir. Böyle bir hassasiyetin evvelce bir serum yapılmamış insanlarda doğuştan mevcut olması da mümkündür. Bu gibi kimselerde serum yapılınca, iğne batırılan yerlerde birden şişip, kabarma, kurdeşen tarzında tezahürler olur. Bu bir kaç dakika veya saat içinde meydana çıkar. Ateş yükselir. Mafsallar ağrır. Bazan bayılma da olur ve nabız küçülür. Nefes darlığı, morarma, idrarda albümin, deri içinde kanama noktaları görülür ve nihayet ölümle bile neticelenir. Doğuştan olan hassasiyetlerde ancak fazla miktarda serum yapılırsa olur.

b) **Erken reaksiyon:** Seruma karşı fazla hassas insanlara ikinci defa serum yapınca şırıngadan beş veya altı gün sonra serum hastalığı ârazı başgösterir. Eğer ilk serum şırıngasından 1,5-6 ay kadar geçmiş ise ani reaksiyondan ziyade erken reaksıyon ârazları görülür. Bazan ikisi de olur. Yani şırıngadan sonra 1-2 saat içinde şırınga yerinin şişmesi, ekseriya ateş yapar. 24 saatte bu geçer. Fakat 5-6 gün sonra deri üzerinde kurdeşen, ateş, mafsallarda ağrı, bezelerde şişkinlik, mide ve barsak ârazları meydana çıkar. Erken reaksiyon belirtileri, bildiğimiz serum hastalığının aynıdır. Fakat daha şiddetli olur ve çabuk kaybolur.

Serum hastalığının sebebi: Yabancı albümin, (yâni serumda bulunan albümin, bir hayvana ait olduğundan insan vücudüne yabancı sayılır) şırınga edilince vücutte buna karşı müdafaa unsurları peyda olur. Vücutte bu antikorlar toplanınca tekrar serum şırınga edilirse ikinci defa serum şırınga edince yeniden gelen albümin, vücutteki müdafaa unsurları tarafından parçalanarak zehirli bir madde haline geçerler. Anî reaksiyonun sebebi, vücutte muafiyet unsurlarının pek çok olmasıdır. Erken reaksiyona gelince: İlk serum şırıngasından beri geçen 1,5-6 ay zarfında artık vücutte bol müdafaa unsuru yoktur amma, bu müdafaa unsurlarını imal eden hücreler bu işi yapmaya alışkın olduklarından 5-6 gün içinde hemen yapıverirler.

Serum hastalığının sonu: Nadir de olsa tehlikeli olması mümkündür. Fakat tedavi ile çabuk geçer. Korunmak için Besredka usulü tatbik edilmelidir. Yâni: Önce deri altına 0,5-1 gram serum yapmalı, iki üç saat sonra asıl büyük miktarı kullanmalıdır.

TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı yoktur. Yüksek ateş için soğuk su banyoları, yahut çarşaflara sarmak faydalıdır.

Kurdeşene karşı damara veya adale içine kalsiyum şırıngaları yapılır. Kullanılacak miktar çocuklarda beş, büyüklerde günde 10 - 20 gramdır. En iyisi damara yapmaktır. Bu şırıngaları en aşağı üç gün, en çok bir hafta yapmalıdır. Kaşıntılara karşı teskin edici merhemler sürülmelidir.

Mafsal ağrılarına karşı Salisilat mürekkebatı meselâ Aspirin verilir. Ayrıca ağızdan Adrenalin veyahut Efetonin verilir. Maamafih bunlar şırınga etmek suretile de verilebilir.

Bazı vak'alarda damar içine sülfat dö manyezi mahlûlleri şırınga edilmesinden de fayda görülmüştür.

SİFİLİZ (Syphilis) — (Bak, Frengi).

SİFİGMOGRAF (Syphygmograf)— Nabızdaki değişiklikleri yazan bir alettir.

SİKOZİS (Sycosis) — Sakal dökülmesine denir. Sebebi ya parazitlerdir. Yahut kıl diplerinin istafilokoklarla iltihaplanmasıdır.

TEDAVİ. — Antiseptik pomatlar sürülmelidir.

SİMMONDS HASTALIĞI — İpofiz guddesinin faaliyet noksanlığı veya yokluğu neticesi büyük insanlarda husule gelen ileri derecede zayıflamadır. Buna (ipofiz kaşeksisi) adı da verilmektedir.

Bu hastalık ilk defa Simmonds tarafından 1914 de tarif edilmiştir. On sekiz yaşından önce görülmesi istisnaî bir şeydir. Erkekte nadir, kadında daha sık görülür. Kadında bir güç doğum, bir kanama hâdisesi gibi bir sebebi müteakip görülür. Hastalığın iki devri vardır: Birinci devrinde hastanın yüzü şiştir. Rengi balmumu gibidir. Dişleri ve saçları dökülür. Ruhî ve bedenî bir tenbellik vardır. Yüz mânasız ve hareketsizdir. İkinci devrede ise süratli bir zayıflama ile hasta bir deri bir kemik halini alır.Hasta10-30 kilo kaybeder. Hastaların yüzü erken ihtiyarlamayı andırır. Deri bazı yerlerinde ince parlak, bazı yerlerinde ise pul pul olur. Saçlar, kaşlar, kıllar dökülür ve beyazlanır.Dişler tamamen dökülür.Tırnaklar çabuk kırılır. Üst ve alt çene kemikleri küçülür. Nabız yavaş atar. Tansiyon düşer, derece konursa hararetin çok düşük olduğu görülür ve hastalar çok üşürler. Hem ruhî, hem de bedenî asteni vardır. Hareketler yavaş ve tenbeldir. Bazı defa da ağrılıdır. Hastaların adalî kuvveti yoktur. Hastalar muhitlerine alâkasız, her şeye karşı hissiz, lâkayit, unutkan olup mütemadiyen uyurlar. Bazı kadınlarda aybaşı da kesilir. Tenasülî arzu azalır. Mütemadiyen çocuk düşürürler. Erkeklerde iktidarsızlık olur. Metabolizma normaldir(bak: Metabolizm). Oldukça bir kansızlık vardır. Böbrek vazifeleri bozulur. Hattâ nefroz bile görülmüştür (Bak: Nefroz).

Görme bozuklukları da olabilir. Baş ağrıları vardır. Kaşeksinin ilerlemesile hastalar ölürler. Maamafih iyi olan bazı hafif şekiller de yok değildir.

TEDAVİ. — Bu hastalık İpofiz guddesi ön kısmının iflâsı demek olduğundan vaktinde farkına varılır da bu guddeden elde edilen hormonlar tatbik edilirse şifa mümkündür. Eğer İpofizde ur olduğu rontgen ile tesbit edilirse ameliyat da yapmak kablidir. Bu takdirde ameliyattan sonra devamlı hormon tedavisi lâzımdır.

SİNEŞİ (Synechie) — İltisakların bir adı da sineşi'dir. Bu tâbir gözde çok kullanılır. Gözbebeği öne yapışırsa Synechie anterieur, arkaya yapışırsa Synéchie posterieur derler. Aynı tâbir kalbin zarlarında ve bilhassa dış zarlarında da yapışıklık için kullanılır. (Bak: Göz hastalıkları ve perikardit).

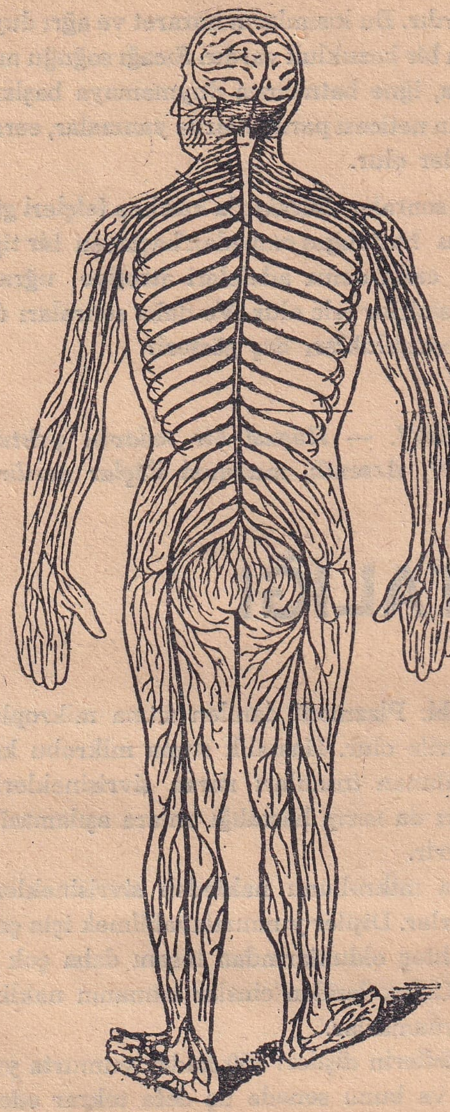
SİNİR SİSTEMİ — Vücudün his, hareket, fizyolojik vazifeler, görme, işitme, tad, koku, gibi bütün duyuları velhasıl vücut faaliyetine taallûk eden her şey için alıcı - verici merkezler ve bunlarla vücudün muhtelif noktaları arasındaki bağlantı yollarının hepsine birden (Sinir Sistemi) denir.

Sinir sistemini iki esaslı kısma ayırmak lâzımdır: Biri merkezler, diğeri muhit. Merkezî sinir sistemi, beyin, küçük beyin, basale, murdar ilik'tir. Muhitî sinir sistemi bütün his ve hareket sinirleridir.

Bunlardan beyin ve küçük beyin kafatası içinde basale ve murdar ilik, belkemiğinin kanalı içindedir. Beyinin ik tabakası vardır. Üstündeki kısmı kabuk = kışır denilen kısımdır ki gri yani kül rengindedir. İç kısım ise beyazdır. Kül renginde olan kısım sinir hücrelerinden, beyaz kısım sinir liflerinden yapılmıştır. Beyaz kısmın ortasında adacık halinde bazı kül rengi bölgeler de vardır.

Umumiyetle kül rengi olan kısmın, merkezleri teşkil ettiği kabul edilir. Sinir hücrelerinin iki türlü lifi vardır: Biri uzun, öteki kısa. Uzun lifler sinirleri teşkil eder. Kısalar, uzunlarla birleşme vasıtasıdır. Yani her hücrenin kısalığı, başka bir hücrenin uzun lifi ile mafsallanır. Uzun ve kısa lifile beraber sinir hücresi bir birlik teşkil eder ki buna Neurone = Nöron denir.

Beyindeki kabuk tabakası iradî hareketlerin merkezidir. Meselâ kolumuzu kımıldatmak için emir oradan çıkar. Sinir lifleri boyunca gelir ve kolu hareket ettirecek olan adalelere ulaşır.



İnsan vücudundaki sinirlerin dağılışı

His merkezleri de beyindedir. Ağrı, acı, bir şeyin soğuk, sıcak, sert veya yumuşak olduğunu hissedişimiz o şeylerin sinir uçlarına olan teması neticesinde beyine kadar gelen ihtisastan mütevellittir.

Bir çok fiziyolojik vazifelerin ifası için merkezler murdar ilikte yerleşmiştir. Murdar iliğin kül rengindeki kısmı ortasında, sinir lifleri ise dış ve kabuk kısmındadır. Murdar ilik veya omur ilik beyindeki merkezlerin de geçit noktasıdır.

Haricî muhitle temasımızı temin eden beş duygudur: Görme, işitme, koklama, tatma, temas. Bu beş duyguya ait sinirlerin muhitten aldıkları intibalar bunlara mahsus sinirlerle beyine kadar gider. Beyin hücreleri içinde muhafaza edilir. Bu intibaların toplanması hafıza dediğimiz şeydir. Bütün öğrendiğimiz şeyleri bu beş duyguya medyunuz: Gördüğümüz şeyin bir insan veya nebat olduğunu bu sayede anlarız. Çünkü daha evvel gözlerimiz onu görerek, edindiği intibaı beyinde muhafaza etmiştir. Tekrar bir insan gördüğümüz zaman evvelkine benzediği için insan olduğunu anlarız. İşittiğimiz sesin bir bülbül sesi olduğunu tanıya bilmemiz daha önce bülbülü işitmiş olmamıza bağlıdır. Koku, tad ve temas hisleri de böyledir.

Sinir sistemini nebatî ve hayvanî diye de taksim etmek lâzımdır. Nebatî demek, bizim irademize tâbi olmadan yapılan vücut vazifelerini idare eden sinirler demektir. Meselâ kalbimizin, akciğerlerimizin, karaciğer, mide, barsak ilâh... gibi uzuvlarımızın faaliyeti bizim isteğimiz, irademiz olmadan kendi kendine olmaktadır. Bunlar biri sempatik, diğeri parasempatik denilen iki gurup sinir sistemi tarafından idare edilir ki bu iki gurupun hepsine birden Nebatî sinir sistemi = Système nerveux végétatif denir. Nebatî denmesi, nebatlardakine benziyen şeyler, yani hazım, teneffüs, deveran gibi işlerle alâkasındandır.

Bir de hayvanî dediğimiz sinir sistemi vardır ki bu ancak beyinden emir alarak yapılan işleri idare eden sinir sistemidir. Meselâ parmağımızı oynatmak bizim arzumuza tâbidir. Yürümek, konuşmak keza...

Sinir sisteminde çeşitli hastalıklar olur. Bunlar sinirlerde yani, nakil yollarında olursa o zaman ona muhitî, merkezde olursa merkezî sinir hastalıkları denir. Biz sinir sisteminin hastalıklarını sırası geldikçe yazdık. Meselâ beyinde olanı (Beyin hastalıkları), (Murdar ilik) te olanları o bahiste yazdık. Muhitî olanları da Nevrit, Poli-nevrit, Siyatik gibi hususî isimler altında, yahut Felçler şeklinde anlattık. Onun için burada bu bahisleri tekrar yazmıyacağız.

SİNUZİT (Sinusitis) — Alın kemiği içinde bir, üst çenede iki olmak üzere kemik boşlukları vardır ki bunlara Sinus derler. Başta başka kemiklerde de bunlar vardır. Bunların içini örten zar iltihaplanırsa onasinuzit derler. Bunlar ateş, baş ağrıları, diş ve yüz ağrıları şeklinde görülür.

Sebebi: Basit bir nezle veya diğer mikropların burun boğazdan sirayetile olur. Rontgen ile muayene edilince oraları bulanık görülür.

TEDAVİ. — Hususî lâvajlar, geçmezse ameliyat lâzımdır.

SYRİNGOMYELİE — Murdar iliğin ortasında oyukluk peyda olmasıdır. Bu da, asıl sinir nescinin, çoğalan dayanış dokusunun lifleri tarafından ezilip mahvedilmesindendir. Bu âfet en çok murdar iliğin boyuna isabet eden kısmında olur. Hastalarda yavaş yavaş el ve kol adalelerinde kuvvetsizlik ve sonra atrofi (Bak, Atrofi) başlar. Sonra felç olur.

Atrofiye uğrayan adalelerin yerine dayanış dokusu lifleri kaim olarak yalancı bir kalınlaşma da görülür. Bu kısımlarda marazî bir terleme de vardır. Bu kısımların hararet ve ağrı duygularında bir bozukluk vardır. Sıcağı soğuğu anlamamaya, iğne batırılınca duymamaya başlarlar. Bunun neticesi parmaklarda yanmalar, cerahatlenmeler olur.

Daha sonraları buralarda kasılma felçleri görülür. Bu hastalığın omuzdan başlayan bir tipi vardır ki onda omuz adaleleri atrofiye uğrar. Yüzdeki sinirler felç olur. Ve daha sonraları da hissiyet bozuklukları baş gösterir.

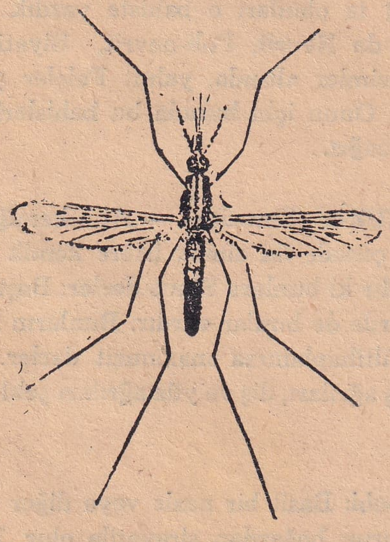
TEDAVİ. — Hususî bir tedavisi yoktur. Vitaminler, Arsenik, mukavvi ilâçlar verilir.

SITMA HASTALIĞI

SITMA — Buna eski tıp dilimizde hummayı mırzagî derlerdi. Böyle denmesinin sebebi bataklık yerlerde çok görülmesidir. Lisanımıza kadar giren yabancı ismi Malariadır.

Eskiden bu hastalığın bataklıklardan çıkan ve adına Miasma denilen bir dumandan ileri geldiği sanılırdı. Nihayet 1880 tarihinde Fransız askerî hekimi Laveran tarafından hastaların kanında sıtma mikrobu bulundu.

Hastalık bütün dünyaya yayılmış bir halde olup bilhassa sıcak ve mutedil memleketlerde olur. Bataklık yerlerde daha çoktur. Fakat sıtma olmak için büyük bataklıklara ihtiyaç yoktur.



Sıtma mikroplarını taşıyan bir sivrisinek

Sebebi: Plazmodi denilen sıtma mikroplarının tesirile olur. Hastalık sıtma mikrobu kanında bulunan insanları ısıran sivrisineklerin sağlamları da ısırıp hastalığı onlara aşılamasile baş gösterir.

Sıtma mikrobunu nakleden sivrisineklere anofel derler. Dişiler yumurtlayabilmek için çok kana muhtaç olduklarından insanı daha çok ısırırlar. Culex denilen cinsler sıtmanın naklinde rol oynamazlar.

Anofellerin dişileri 250 kadar yumurta yumurtlar, ve bunu senede üç defa tekrar ederler. Bunları durgun sulara bırakırlar. Bu suların mutlaka büyük bataklıklar olması lâzim gelmez. Bir konserve kutusu veya incir yaprağı üzerinde biriken sular bile yumurtaları koymak için kâfi gelir.

Havalar sıcak giderse 2-10 gün, serin olursa 2-3 haftada sivrisinek olgunlaşır. Anofellerin yavruları su sathına muvazi, âdi sivrisinek olan culexlerinki ise su sathına amut olarak yüzerler. Anofeller duvarlara kondukları zaman canbaz gibi dikine dururlar. Külekler duvara muvazi ve başları öne eğik ve kanburu çıkmış gibi dururlar.

Anofeller bir iki kilometre uzağa uçabilirler. Maamafih nakil vasıtalarile çok uzaklara da giderler. Yüz metre yükseğe kadar da uçabilirler.

Eskiden beri hâkim olan Schaudyn nazariyesine göre sivrisinek insanı ısırınca onun mikrobu insan kanına gidip alyuvarlar içine yerle-



Bir sıtma mikrobunun büyüme devrelerini gösteren temsilî resim.

şir diye düşünülüyordu. Halbuki son on yıl içindeki araştırmalar kana geçmeden kemik iliği, dalak gibi yerlere gidip orada 3-4 gün kadar bir çoğalma devri geçirdikten sonra kana geçtiklerini göstermiştir.

Sıtma mikrobunun nasıl devreler geçirdiği mikroplar bahsinde söylenmiştir.

Hastalığın kuluçka devri : Tersiyana cinsinde (10 - 14), Kuvartana'da (10-20), Tropika cinsinde (5-10) gün kadardır.

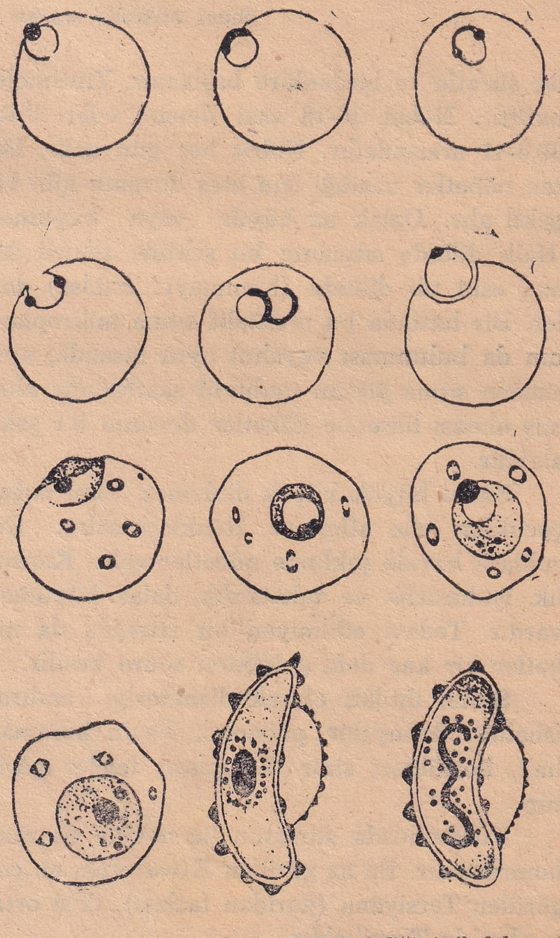
Hastalığın belirtileri: Kulukça devrinin son günlerinde vücutta bazan kırgınlık, baş ağrıları, iştihasızlık gibi haberciler başgösterir.

Hastalık şiddetli titremeler, baş, kol ve bacak ağrıları, safra ile karışık kusmalarla birdenbire başlar. Nabız ve hararet yükselir. Ağızda kuruluk, gözlerin yanması, sol böğürde ağrı, dudaklarda uçuk olur. Bazı hastalarda karın ağrıları ve ishaller de vardır. Ateş bir müddet yüksek kaldıktan sonra düşer. Nöbetler tekrarlıya tekrarlıya dalak büyür. Hastada fazla bir kansızlık başlar. Sıtmanın üç çeşidi için nöbetlerin hususiyetleri vardır.

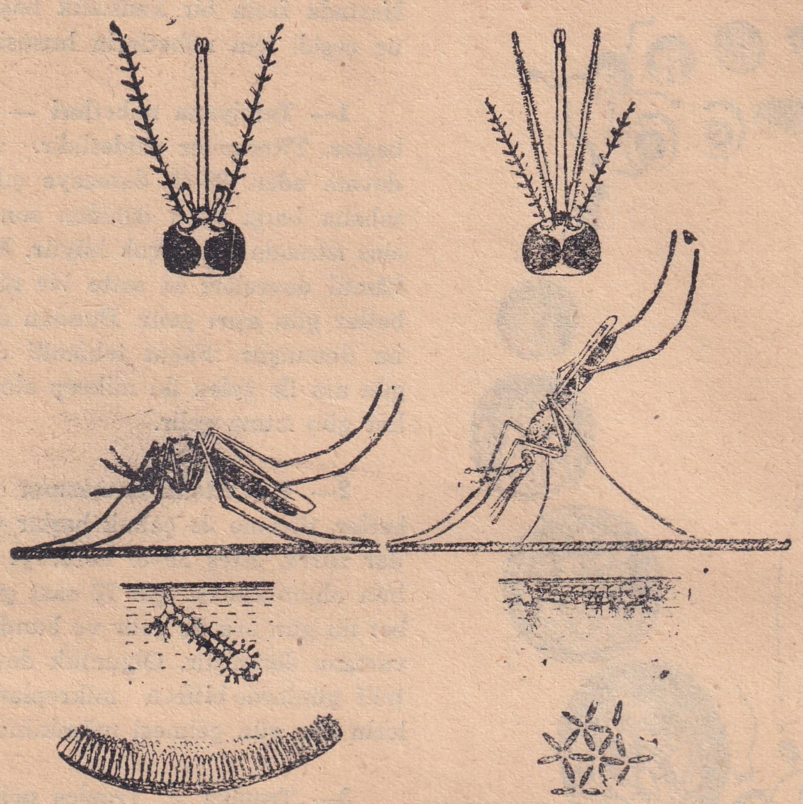
1— Tersiyana nöbetleri — Nöbet süratle başlar. Titremeler şiddetlidir. Ateş 8-16 saat devam eder. 39-40 dereceye çıkar. Nöbetler sabaha karşı veya öğleden sonra başlar. Bu cins sıtmada dalak çok büyür. Mikropların tekâmül devreleri 48 satte bir olduğundan nöbetler gün aşırı gelir. Bundan dolayı Tersiyana denmiştir. Fakat tekâmül devreleri birer gün ara ile gelen iki mikrop almış ise hastaya her gün sıtma gelir.

2— Kuvartana sıtmasının nöbetleri: Nöbetler, titreme ile çabuk başlar ve on saat kadar sürer. Ateş 39-40 dereceyi bulur. Mikrobun olgunlaşması için 72 saat geçtiğinden nöbet iki gün ara ile gelir ve bundan dolayı Kuvartana denmiştir. Olgunluk devrelerini muhtelif günlerde bitiren mikroplar varsa nöbetlerin her gün gelmesi mümkündür.

3— Tropika = Tropica nöbetleri: Nöbet-



Kana karışan sıtma mikrobunun geçirdiği istihaleler.



Sıtma mikrobu taşıyan sivrisinelkerin miroplarını bırakışı.

ler süratle ve birdenbire başlamaz. Titremeler hafiftir. Nöbet 16-18 saat devam eder. Ateş 39,5-41 arasındadır. Nöbet her gün gelir. Bazan nöbetler uzadığı için ateş devamlı gibi bir şekil alır. Dalak az büyür veya büyümez. Halk dilinde sıtmanın bu şekline zehirli sıtma, eski tıb dilinde (hummayi habise) derler. Bir hastada bu muhtelif sıtma mikroplarının da bulunması veyahut aynı insanda, aynı cinsten sıtma günün muhtelif saatlerinde alınmış olması hasebile nöbetler devamlı bir şekil alabilir.

Sıtma büyük küçük dinlemez. Yeni doğan çocukları bile affetmez. Renkleri solar. Çocuklara havale şeklinde nöbetler gelir. Kansızlık, iştihasızlık ve takatsizlik, dalak büyümesi vardır. Tedavi edilmiyen bir sıtmada da nöbetler bir kaç defa geldikten sonra kesilir.

Sıtma ihtilâtı olarak dizanteriyi andıran ishaller, bronşitler, pnönomi, beyin humması hali, körlükler; sinir iltihapları; felçler görülür.

Yurdumuzda sıtmanın üç nevine de rastlanmaktadır. En az görülen Kuvartana, en çok görülen Tersiyana (yarıdan fazlası), ikisi ortası olan da Tropika'dır.

Türkiyenin her tarafında sıtma vardır. Fakat sahil ve münhat yerlerde daha çoktur. Sıtma bizim için millî bir felâket sayılacak kadar önemli bir mevzudur.

Sıtmanın muhtelif şekilleri: 1— Habis sıtma, 2— Müzmin sıtma, 3— Gizli sıtma (uyuşuk sıtma), 4— Sıtma kaşeksisi, 5— Karasu hummasıdır.

Şimdi bu şekilleri sıra ile mütalâa edelim:

Habis sıtma: Buna lâtince Perniciosa, fransızcada Fièrve pernicieuse, eski tıb dilimizde de Hümmayı habise derlerdi. Halk dilinde adı zehirli sıtmadır.

Bunun da dört manzarası vardır:

a) Güneşte çalışan amele ve çiftçilerde görülür. Âdeta güneş çarpmış sanılır. Ateş yüksek ve baş ağrısı dayanılmaz derecededir.

b) Kalbî şekil: Fazla terleme kalb sıkıntısı, gözlerin çukura batması, deride soğuma, Kollaps hali vardır. Hastaya derece koyunca koltuk altından alınırsa ateş yok, halbuki makatten alınırsa çok yüksek olduğu görülür.

c) Beyinde gösteriler veren şekil: Bunda hastanın tamamen koma haline girmesi (Bak: Koma) veyahut beyin humması, sar'a, havale,

beyin iltihabı gibi şekiller göstermesi mümkündür.

d) Kanama gösteren şekil: Burun, mide, barsak, böbrek, rahim, mesane gibi uzuvlardan kan gelir. Deri altında da kanamalar olabilir.

Yurdumuzun muhtelif yerlerinde hekimlik ettiğimiz için, zehirli sıtmanın bütün bu şekillerini görmüş bulunuyoruz.

MÜZMİN SITMA:

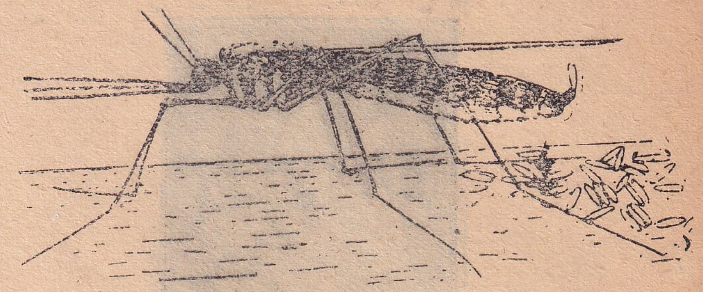
İntizamsız ve arasıra nöbet yapan, kansızlık, dalağın şişkin olması, iştihasızlık, zâfiyet gibi âraz verir. İçlerinde dalağı kasığına inmiş, bir deri bir kemik kalmış, kansız birer hayalet halini almış olanlar vardır. Bunlarda arasıra ateş yükselir ve kan muayenesi yapılırsa sıtma mikrobu bulunur. Bunlar âdeta malûl insanlar gibidir. Hiç bir iş yapamazlar. Hayatlarını kazanamazlar.

Gizli sıtma: Eskiden sıtma geçirmiş insanlarda olur. Bunlarda tam nöbet olmaz. Esneme, gerinme, halsizlik, elde ve avuçta yanma hissi, zaman zaman gelen baş, diş ve sinir ağrıları vardır. Bunlardan bir tanesi bilhassa çok karakteristiktir. Tam kaş üstüne zaman zaman gelen ağrılar yapar. Bu hastalarda bazan kanda sıtma mikrobu bulmak kabildir.

Sıtma kaşeksisi: Bunlar uzun müddet sıtma çekmiş insanlarda olur. Hastalar koca kafalı, deri altı yağları erimiş, renkleri saman sarısı, ayakları ve karnı şiş, dalak, göbeğe, hattâ kasığa kadar büyük, karaciğer keza şişmiş; bazan ishalleri olan hastalardır.



Sıtmadan dalağı şişen bir hasta



Mikroplarını cilde bırakan bir sivrisinek

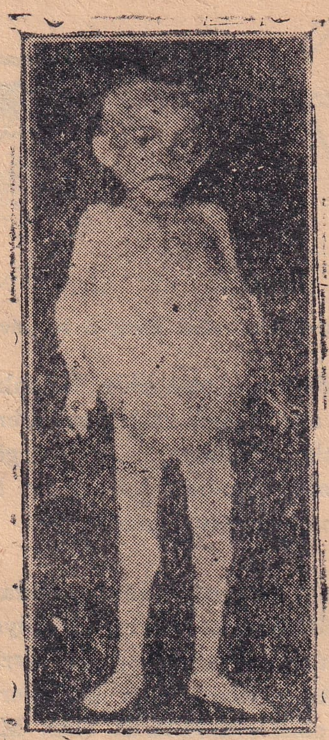
Karasu humması: Bazı insanların kanının al yuvarlaklarında erime kabiliyeti fazladır. Uzun zaman sıtma çekmiş ve gayri muntazam şekilde kinin almış olan kimselerde bilhassa Tropika cinsi sıtmalılarda olur. Maamafih kininden başka, antipirin, aspirin, neosalvarsan gibi ilâçlar da burada rol oynar. Hasta uzviyeti bir barut fıçısı, bu ilâçları da fıçıyı patlatan kibrit farzetmek mümkündür.

Hastalık ilâcı aldıktan bir kaç saat sonra şiddetli titreme ile ateşin çok yükselmesi, karın ağrısı, safralı kusmalar, hıçkırık, hastanın renginin sarıya boyanması, idrarın şarap rengini alması ve hattâ simsiyah görünmesi ile olur. İdrarda hemoglobin, albümin görülür. Bu gibi gösteriler içinde hastaların bir kaç saat veya gün içinde ölmeleri mümkündür. Yahut da yavaş yavaş düzelirler.

Sıtmanın âkibeti: Sıtmanın zehirli şekillerinin birdenbire insanı öldürmesi mümkün olduğu gibi günden güne zayıflayarak Kaşeksi'ye, Siroz'a götürmesi de kabildir. Müzmin sıtmalıların mukavemeti az olduğundan Tifo, Zatürrie gibi başka bir hastalık da işe karışınca kolayca ölürler.

Teşhis: Nöbet zamanında kan alıp muayene etmelidir. Nöbet haricinde, nöbetlerin hasta tarafından tarifi, kansızlık, dalak büyümesi vesair belirtilerle teşhisi kabildir. Sıtmayı halk çok iyi tanımakta ve tarif edebilmektedir.

SITMANIN TEDAVİSİ. — Sıtmanın herkes tarafından bilinen meşhur ilâcı kinindir.



Kaşeksiye uğramış bir sıtmalı

Kinin, Şarkî Felemenk Hindistanında yetişen kınakına ağaçlarının kabuğundan çıkarılır. En çok kullanılan şekli şimdi (Kloridrat dö kinin) dir. Eskiden [Sülfat dökinin] şekli çok kullanıldığından halk arasında kinine (Sülfato) derler.

Genç ve orta yaşlı insanlara günde bir gram, çok şişmanlara bir gram yirmi beş santigram kinin verilmelidir. Çocuklara yaşlarile mütenasip miktarlarda verilmelidir. Çok küçük çocuklar, kinini, tadı fena olduğundan almazlar. Onlara Euquinine ve Aristaquine gibi lezzeti tahammül edilebilir derecede olan ilâçlar verilmelidir.

Kinin ağızdan verilir. Bunu hap, tablet, güllâç halinde ve günün muhtelif saatlerine taksim ederek vermelidir. Kusan, ishali olan, veyahut dalgın olan hastalara ağızdan verilemez. Kaba et içine şırınga edilmelidir. Çok ağır sıtması olan hastalara, hele koma halindekilere damara yapılmalıdır. Damara yapılan şırıngalarda dikkat lâzımdır. Yarım gramlık kinin ampulü on gram fiziyolojik serum içinde karıştırılmış olarak ve gayet yavaş olmak üzere damara şırınga edilmelidir.



Durgun sulardaki sivrisinekleri avlayan balıklardan

Eskiden kinin vermek için muhtelif usuller vardı. Bunların en meşhuru da Nocht tarafından konulan usul olup bir hafta her gün verdikten sonra dört beş haftada üçer gün kinin verilirdi. Bu usul çok tecrübe edilmiş ve muvaffak olunmuştur. Tek mahzuru kinin gibi insanı sersem eden ve kulakları tıkayan, mide bozan bir ilâcı uzun müddet kullanmaktır. Şimdi kinini 5-7 gün vermekle iktifa ediyorlar. Ben binlerce sıtmalı görmüş ve tedavi etmiş olduğum için uzun tedavinin lehindeyim.

Bir de halk dilinde sarı sıtma hapı denilen Atebrin vardır. 0,10 luk haplarından günde üç tane olmak üzere beş gün verilir. Bu ilâç deriyi sarıya boyar ve bu bir ay kadar devam eder. Nöbet esnasında kinin vermek ateş düştükten sonra Atebrin vermek muvafıktır. Korunmada Atebrin kinine müreccahtır ve günde birer tane beş gün verilmelidir. Sıtma mikrobunun (Gamet) dediğimiz cinsli şekilleri teşekkül etmiş ise Kinini veya Atebrini müteakip üç gün Plâzmokin verilmelidir. Bir de kara su hummasında Kinini bırakıp Atebrin verilmelidir.

SİVRİSİNEKLER — (Bak: Sıtma bahsine).

SİYATİK — Bacağın arka kısmında yukarıdan aşağıya kadar inen ve bacağı idare eden bir sinir vardır ki onun adı Fransızcada (Nerf sciatique) tir. Bu sinirin ağrılı olan bütün ıztıraplarına kısaca siyatik denilmektedir.

Bu hastalk çok rastlanan ve insanı âdeta kımıldayamaz bir hale getiren bir ârıza olduğundan adı halk arasında da çok tanınmıştır.

Sebep: Siyatiği sebebi bilinen ve bilinmeyen diye iki grupa ayırabiliriz.

Sebebi bilinmeyen siyatikler: Bunlara esas veya romatizmal de deniyor. Hakikî surette romatizmaya bağlı olanlar varsa da sebebi bulunamayan birçok şekillere de bu ad verilmektedir ki doğru değildir. Bunlar daha çok artiritizma (Bak: Artiritizma) lı bünyelerde olması itibarile sebebi bünyevî kabul etmek lâzımdır. Böyle insanlarda, mafsallarda kıtırdı, ağrı astıma buhranları, yarım baş ağrısı, böbrek kumu

gibi şeyler de görülür ve yetişkin yaşta olanlarda rastlanır. Soğuk ve bilhassa ıslaklıkla birlikte soğuk, hastalığı davet eden baş sebeptir. Uzun müddet yaş taş üzerinde veya nemli çimende oturmak gibi... Bazan da terli iken rüzgâra maruz kalmak bunu yapar.

Yorgunluk, traumalar (Bak: Trauma) da yardımcı sebeplerdendir. Fakat bazan bütün araştırmalara rağmen bu sebeplerden hiçbirini bulamamak da mümkündür.

Bilinen sebeplere gelince: Bunlar da umumî veya mevziî olur.

Umumî sebepler ya mikroplu hastalıklar veya zehirlenmelerdir.

a) **Mikroplu hastalıklar:** En başta frengi itham edilmiştir. Fakat sanıldığı kadar çok rol oynamaz. Gerçi Bonder siyatiklerin sebebinin % 40 nisbetinde frengi olduğunu ileri sürmüş ise de bu çok mübalâğalıdır. Ondan sonra sıra ile belsoğukluğu, sıtma, grip, verem, malta humması ve nihayet romatizma gelir.

b) Zehirlenmelere gelince: Alkol ve kurşunla, kömür vurması gibi sebebi dışarıdan olan zehirlenmelerle diyabet, nikris, barsak zehirlenmeleri gibi sebebi içeriden olanları söyleyebiliriz.

Mevziî sebepler: Sinirin yaralanması, kaba ete yapılan iğneler, belkemiği veremi, frengisi ve kanseri, umur ilik menenjiti, kemik şekil bozuklıkları, osteofitles (bu kelimeye bakınız), sakralizasyon (bu kelimeye bakınız), varisler, kalça mafsalı iltihapları, bu sebeplerdendir.

Belirtileri: Siyatiğin en esaslı ve bazan biricik ârazı ağrıdır. Bundan başka, hissiyet bozuklukları, bacağın beslenmesinde bozukluklar, adale gergisi bozuklukları gibi şeyler de vardır.

Ağrı, bazan yürümede sadece bir ağırlaşma şeklinde çok hafif olabileceği gibi biraz daha şiddetli, zahmetli ve dayanılmaz bir sancı halinde de olabilir. Ağrı nöbeti esnasında hasta derin ve devamlı bir ağrıdan şikâyet eder. Bu ağrı vakit vakit şiddetlenir, saplanma, yanma, yırtılma tarzında hissedilir. Ağrı durup dururken başlayabileceği gibi daha ziyade hasta bacağın vaziyetini değiştirmesile başlar. Çok şiddetli vakalarda hasta yataktan çıkamaz, kımıldamaktan ödü kopar. Öksürmek, hattâ burun silmek ve aksırmak bile ağrıyı davet eder. Bacağını sıcak tutmaktan hazzeder. Yürüme eziyetli, oturma eziyetlidir. O bacak daima yorgun, çekilmeler oluyor gibi hissedilir. Ağrının istikameti kaba et, uyluğun arka yüzü, baldır, topuk ve ayağa kadar uzanır.

Uyandırılan ağrı: Siyatikte kendi kendine olan ağrıdan başka bir de bizim muayene ile uyandırdığımız ağrı vardır. Bu da iki türlü olur:

1— Sinirin geçtiği yerlere basmakla,

2— Bacağı germekle.

Sinirin basmakla ağrıyan noktalarına (Wallex noktaları) derler. Kaba etin alt kenarı, uyluğun arka yüzü, diz mafsalının arka yüzü, baldır ortasının arkası, topuk, nihayet taban ortasına vurmakla ağrı hâsıl olur.

Bacağı germekle ağrı husule gelmesine Lasègne delili derler. Bunu anlamak için hasta sırt üstü yatmış vaziyette iken hasta bacak, topuktan tutulup dik olarak kaldırılmak istenirse o zaman hasta şiddetli bir ağrı hisseder ve bağırır. Bu vaziyette iken diz bükülüverirse bacak adale ve siniri gevşeyeceğinden ağrı geçer.

Vaziyetler: Siyatikte hastanın ağrıdan kaçınmak için aldığı vaziyetler vardır ki bunlardan en meşhuru skolyoz dur (Bak: Skolyoz).

Eğer, gövdenin yana doğru yaptığı çukurluk hasta tarafa ise ve omuz aynı cihette aşağı düşük ise bununla hasta sinirin kökünü germeye çalışıyor demektir. Eğer çukurluk sağlam tarafa ise ve karşı taraf omuzu aşağı düşük ise buna (Çapraz skolyoz) denir. Bununla hasta sinirin belkemiğinden çıktığı yerde kökün tazyik altında kalmasını temine çalışıyor demektir.

Hasta yatarken hasta taraftaki bacağını hafif bükerek topuğunu sağlam tarafa nazaran yatakta biraz daha yukarıda tutar.

Yürürken hasta dizini yarı bükük olarak adım atar. Merdiven inip çıkma çok güçtür. Kaba et, hasta tarafta sağlama nazaran daha yassıdır. Ve ayakta dururken hasta tarafın kabası sağlama nazaran aşağı düşük gibidir.

Hastayı bir kanape üzerinde diz üstünde durdurunca hasta tarafta dik zaviye, sağlam tarafta ise açık zaviye halinde bulunur. Keza hasta tarafın bir kusuru da ayakta düz tabanlık husulüdür.

Hasta taraftaki adaleler incelir (atrofi). Bu incelme uylukta az, baldırda çoktur. Hasta bacakta morarma ve soğuma, bazan az terleme,

kılların artması, derinin inceleşmesi de görülür. Beyin umur ilik suyu değişmez, normal kalır.

Hastalığın gidişi: Hastalık önce bacakta ağırlaşma, kaba ette ve uylukta ağırlık hissile sessiz sadasız başlar. Yürüyüşle bu müphem belirtiler artar. Fakat biraz sonra bazan da birdenbire ağrı saplanmaları başlar. Birkaç ay veya hafta içinde ağrıların şiddeti kaybolur. Fakat bu halile de birkaç hafta daha devam eder

TEDAVİ. — Siyatik tedavisinde her şeyden önce sebep aranmalı ve o giderilmeye çalışılmalıdır. Fakat çok kere sebebi bulmak kabil olmadığından umumî tedavi mecburiyeti vardır.

İlâçlar meyanında Aspirin, Salipirin, Piramidon, Antipirin gibi maddeler ve afyon hulâsaları kullanılmaktadır.

Bundan başak dışarıdan sürülen bazı ilâçların da manevî tesiri büyüktür. Pehlivan yakısı veyahut kantaron yakısı güzel tesir eder. Bundan başka sıcaklık tedavisi de faydalıdır. Meselâ lâstik sıcak su torbaları (Termofor), elektrikli sıcak hava banyoları, sıcak su duşları, sıcak hava duşları, bunlardan fayda görülmezse Diyatermi veya kısa dalga tedavisi yapılır.

Adalede atrofi varsa galvani cereyanile elektrik tedavisi yapılır. Bundan başka (İnfra rouge) ve (Ultraviolet) şuaları ile tedavi tavsiyeye şayandır.

İĞNELERLE TEDAVİ. — Ağrılı yerlere hava şırınga etmekten bazı vak'alarda fayda görülmüştür. Epidüral Novokain şiringaları da iyi gelir. Bazı hastalarda arı zehiri şırıngaları da iyi gelir. B_1 vitamini iğneleri de faydalıdır.

Keza Histamin'in deri içine şırıngaları da faydalıdır. Bundan başka sinirin geçtiği yerlere de ilâç şırınga edilir.

Ben, Viyanalı Pendl tarafından kullanılan usulü tatbik ederek çok muvaffak oldum. Bunda binde dört nisbetinde Novokain mahlûlünü sinirin köküne her defasında 140 gram şırınga etmektir. Baston ile, koltuk değneği ile gelen birçok hastaların bazan iki üç şırıngadan sonra iyi olduğu görülmektedir.

Öyle vak'alar gördüm ki, birçok tedavi usullerini kullandıkları halde fayda görmemişler ve bu usulle iyi olmuşlardır.

Siyatikte banyolardan, kaplıcalardan da fayda görülür. Bilhassa atritik bünyede olanların, müzmin siyatiklilerin ara sıra kaplıca tedavisi görmesi lâzımdır. Alkol, muharriş gıdaların yemek listelerinden çıkarılması, hayatın tanzimi de umumî surette tavsiyeye değer.

SİPP TEDAVİSİ — Mide yaraları tedavisinde kullanılan bir usuldür. Hastaya gıda olarak saatte bir yüz gram kaymak ve şu ilâçtan bir bıçak ucu verilir (bi karbonat + manyezi).

SKİR — Bir cins sert ve yassı kansere bu ad verilmektedir.

SKARLATİN (Scarlatine) — (Bak: Kızıl).

SKLEROZ (Sclerose) — Sertleşme mânasınadır. Hangi nesicde olursa orada dayanış dokusunun çoğalması, damar cidarlarının kalınlaşması, sinir hücre ve liflerinin kaybolması, veyahut asıl uzva ait vazifesi olan hücrelerin yerine istinat nesci dediğimiz liflerin kaim olmasıdır. Damar çinde olunca orada kireç, kolesterin gibi maddeler de birleşerek onu çok sertleştirir ve elâstikiyetini kaybettirir ki buna arteriosclerosis denir (bak: Arteriyoskleroz).

SKOLYOZ (Scoliose) — Kemik hastalığı veya sonradan olan başka hastalıklar neticesi belkemiğinin sola veya sağa çarpılması demektir.

TEDAVİ. — Kemik hastalığı için D vitamini yapmak ve korselerle bunu düzeltmek bir dereceye kadar mümkündür.

SKROFÜLOZ (Scrofulosis) — Eski hekimlikte çok kullanılan bir tâbirdi. Şimdi onun yerine başka kelimeler kaim olmuştur.

Bu kelime ile kasdedilen şeyler şimdi iki grupta mütalâa edilmektedir:

1— Meçhul birtakım tahrişlere karşı vücudün onu müzminleştirici bir şekilde mukabele etmesi, ve bilhassa derinleşmeyen, sathî nezleler oluşu, bugün buna Diathèse exudative deniyor.

2— Çocukluk tüberkülozuna da bu ad verilmiştir. Yâni vücude dahil olan verem mikropları, boyun, çene altı, göğüs içi bezelerine kadar giderek sıraca tâbir edilen müzmin bir adenit, deride, kemiklerde müzmin verem hastalığı yapmasına deniyordu.

TEDAVİ.— Eskidenberi bunlara karşı kuvvet şurupları ve bir de balık yağı tavsiye edilmiştir. Filhakika bunlar çok iyi ilâçlardır. Halen de tavsiye edilebilir. Ayrıca D vitamininin 600.000 ünite gibi yüksek dozlarda şırınga edilmesi muvafıktır. Bu şırınga ayda bir kere tekrar edilmeli, iyi beslenmelidir.

SODOKU — (Bak: Fare Isırığı hastalığı).

SOLUCAN — (Bak: Barsak Kurtları).

SOLUX LÂMBASI — Sıcaklığile tedavi yapan bir elektrik lâmbasıdır. Ağrılarda ve romatizmada kullanılır.

SPAZMOFİLİ — (Spasmophilie) — Zayıf bünyeli ve sinirli çocuklarda sinir sisteminin çok kolay taharrüş edebilmesine denir. Böyle çocuklarda kemik hastalığı, havale gibi şeylere istidat faıladır. Bunun sebebinin (D) vitamini yokluğu olduğu kabul ediliyor.

TEDAVİ. — Yüksek dozda D vitamini şırıngası ile iyi olur.

SPEKÜLUM — Dışarıdan içeriye doğru sokulan boru şeklinde bir takım âletlerdir ki bununla kulak, burun veya kadın tenasül uzuvları muayene edilir.

SPERMATORE = (Spermatorrhé) — Eski tıb dilimizde seyelânı meni denilen ârızadır. Tenasülî bir taharrüş olmadan, bilhassa abdest bozarken olur. Müzmin belsoğukluğundan veyahut nevrasteniden ileri geilr.

TEDAVİ. — Belsoğukluğu veya Nevrasteni tedavisi ile olur.

SPONDİLİT — (Spondylitis) — Bel kemiklerinin iltihabına denir. Bu kemiğin iltihabı, basittir. Çarpmadan, veremden, frengiden olmak üzere çeşitli şekillere ayrılır. Tedavileri Kemik hastalıkları bahsindedir.

SPONDİLOZ — (Spondylosis) — Bel kemiklerinin, kemik, mafsal, ve onun bağlarını da hasta eden bir bozukluğuna denir. Bunun çeşitli isimleri vardır. Pierre-Marie-Strümpele hastalığı, Spondylose Rhizomélique, Spondylarthiritis ankylopectica gibi...

Hastalık, önce basit bir romatizma gibi ağrılarla başlar. Sonra yavaş yavaş hareket güçlüğü görülür. Nihayet mafsallar yapışarak kımıldayamaz bir hale gelirler.

TEDAVİ. — Çamur banyoları, altın şırıngaalrından fayda [bir dereceye kadar] memuldür.

SPİNA — Diken demektir. Aynı zamanda belkemiğine de bu ad verilmektedir. Bundan dolayı murdar iliğe Medulla spinalis derler. Belkemiğinin doğuştan yarık olup da murdarilik ve onun etrafındaki suyun bir kese halinde fıtık yapmasına Spina bifida ve Meningocèle derler. Tedavisi: ameliyattır.

Spina ventosa: Kemik veremi neticesi parmakların ortası şiş ve iki uçları sivri bir hal almasına derler.

TEDAVİ. — Kemik veremi tedavisinin aynidir.

SPOR VE SIHHAT:

Memleketimizde son zamanlara kadar sporun mânası şu idi: Bazı heveskârlar, bazı spor kısımlarında meleke kazanırlar. Bazı meraklılar da onları seyrederler.

Halbuki sporun eski Türklerde mânası bu değildi: At, mızrak, cirit, yüzme, koşma, güreş gibi sporlar millî bünyemize malolmuştu. Avrupadan kopye ettiklerimizse bizde ancak ilk söylediğim gibi heveskârlarla meraklı seyircileri alâkadar eden bir şeydi. İnkılâbımızın garplı olan çehresinde sporun böyle bir hüviyet taşımasını hükûmet hoş görmedi. Garptan aldığımız sporla esasen malımız olan sporların küçük bir zümreye eğlence vasıtası değil, milletçe yapılması lâzm gelen bir (beden terbiyesi) olması mecburiyeti konuldu. Esasen spor mutlak mânasile herkese lüzumlu bir şeydir: Hastaya da, sağlama da...

Belki bazı okuyucular (hasta nasıl spor yapar?) diye düşünecelerdir.

Ben bu mukadder suale hemen şu cevabı vereyim: Spor şu veya bu oyunun müsabaka-

sı demek değildir. Onlar da spordur ama, sporun hepsi onlardan ibaret değildir. Alelâde yürüyüşten tayyare kullanmıya kadar hayatta hareket ifade eden her şey sporda yer alır. Spor ne cambazlıktır, ne de sihirbazlık... Onun içine karışan oyun çeşnisi bile, onu daha alâkalı ve zevkli kılmak içindir. Spor nesli düzeltir. Zamanla çarpık, kambur, sarsak, hımbıl tipleri yavaş yavaş görülmez bir hale getirir. Spor ruhları da düzeltir. Hâdisatın bütün tellerini gerdiği sinirlerimizi gevşetecek, ferah verecek şeyi, ikçi veya kumar masasında değil, açık havada, denizde, ovada, dağda bulabiliriz. Sporun eğlenceye ait rengi bile sıhhat içindir: Yani ruhu dinlendirmek için.

Binaenaleyh bir atletten tutunuz da bir veremliye bir kalp hastasına kadar herkesin yapabileceği ve yapması gerekli olan beden hareketleri vardır. İşte memleketimizde henüz teessüs etmemiş olan spor hekimliğinin mevzuu her şahsın yapabileceği spor nev'ini, şeklini, müddetini ve zamanını tayin etmek ve ölçmektir. Bu vadide yapılacak ilk iş spora sevkedilen insanın sağlam veya hasta olduğunu ayirdetmektir. Bu maksat için alfabetik bir vazife taksimi yapılırsa (A) harfine bünyenin incelenmesi isabet eder: Spor yapacak kimse hangi bünyededir ve bu bünyeye göre spor çeşitlerinden hangisini ne zaman, ne kadar müddet ve ne şekil ve derecede yapmalıdır?

Eskidenberi bir çok bünye tipleri tarif edilmiştir. Meselâ:

1— İnce, adalî, piknik.

2— Narin, adalî, yuvarlak,

3— Sadrî adalî, hazmî, dimağî,

4— Kolla çalışan. Kol-bacakla çalışan, bacakla çalışan, dimağile çalışan, gibi...

Fakat görülüyor ki bütün bu taksimler noksandır. Meselâ dimağile çalışan bir adam sıska da olabilir, yağlı da... Onun için daha başka taksimler yapılmıştır. Bunlar arasında en çok tutulanı şu olmuştur:

1— Normal tip: Vücudun bütün aksamı âhenkdardır.

2— Ağır tip: Adalî atlet, yağlı insan veya her ikisi beraber olan tip.

3— Hafif tip: Adalât zayıf yahut iyi beslenememiş.

4— Gayri muntazam tip: Vücudü tenasüpsüz tip.

Normal tipin evsafı şunlardır:

a) Boy erkekte (1,60-1,85), kadında (1,50-175) arasında olmalıdır.

b) Çok adalî olmamalıdır.

c) çok yağlı olmamalıdır. Yani hasta nefesini tamamen verdiği zaman karnın ve göğsün muhiti aynı derecede geniş olmalıdır.

d) Adaleleri çok zayıf olmamalıdır.

e) Çok yağsız olmamalıdır.

f) Vücutta ileri derecede bir çarpıklık olmamalıdır.

g) Vücudun muhtelif aksamı arasında âhenk olmalıdır.

Kilo meselesinde de şunu düşünmek lâzımdır: Boyu 1,70 den yukarı olanlarda ideal ağırlıktan (ideal ağırlık, boyu gösteren rakamın bir metreden fazlasıdır. Meselâ boyu bir metre yetmiş santim olan insan için ideal ağırlık 70 kilodur). On kilo fazla veya noksanı caizdir. Meselâ 1,70 boyundaki adamın kilosu 60-80 arasında olursa normal sayılır.

Boyu bir metre yetmiş santimden aşağı olanlarda ise ideal ağırlığın beş kilo fazla veya eksiği normal sayılır.

Şimdi bu esaslı dört tip içinde de tâli birtakım tipler vardır. Bunu da şu cetvelde gösterebiliriz:

1— Normal tip: Başının teşekkülâtı muntazam ve vücudü mütenasip,

2— Ağır tip (kilosu, fazla).

a) İri kemikli ve etli fakat yağsız,

b) Yağlı,

c) Adalî ve aynı zamanda çok yağlı,

d) Yağlı fakat adalâtı çok kuvvetli (Misal: Alaturka pehlivanlarımız).

3— Hafif tip (kilosu az):

a) Zayıf ve adaleli.

b) Yağları da, adaleleri de az (cılız)

4— Gayrımuntazam tip: Vücudü intizamsız ve tenazursuz neşvünema bulmuş.

a) Kolla çalışan: Kolları ve omuzları kuvvetli ve geniş,

b) Bacakla çalışan: Bacakları kuvvetli.

c) Dimağî tip: Dimağın bir tarafa fazla büyümesi.

d) Ahmak veya, safdil tipi.

c) Erkekte 1,85, kadında 1,75 den uzun boylu olanlar.

f) Erkekte 1,60 kadında 1,50 den kısa olanlar.

g) Kalbi ve ciğerleri büyük olan geniş göğüs tipi.

c) Vücudü biçimsiz olanlar. Muhtelif beden kısımları arasında gayrı tabiîlikler (uzun kol veya bacak, düztaban gibi).

İşte bir spor hekimi, karşısına gelen her şahsı, bu muhtelif tiplerden birine sokabilir. Ve bu tiplere göre nasıl bir spor yapması lâzımgeldiğini tayin eder.

Normal bir insana lâzım olan normalliğini kaybetmemektir. Ağır tiplerin yağlarını yavaş yavaş kaybetmesi, zayıf tiplerin adale ve yağlarını normale kadar çıkarmaları ve nihayet gayrı muntazam tiplerin bugünün imkân ve vasıtalarına göre intizam keşbetmeleri lâzımdır.

Zamanımızda güzellik telâkkisi değişmiştir. Güzellik yalnız kaş, göz ve yüzde arandığı devirlerden artık uzaklaşıyoruz. Şimdi güzellik ölçüsü, önce tenasüp, intizam ve sıhhat, sonra yüzün cazip ifadesidir. Yüzü bebek gibi olup da çarpık bacaklı veya hantal olan insana bakınca güzellik zevki değil, acıma hissi uyanır. Bu hem erkek, hem de kadın için okadar varittir ki batı illerinde spor, yiyip içmek ve uyumak kadar hayatın ihtiyaçları arasında yer almıştır.

Şunu da hemen söyleyelim ki güzellik, sporun tek hedefi de değildir. Sporun asıl hedefi sıhhattir. Bu ise beş adımlık yol için nakil vasıtasına binmek, en hafif işleri bile başkasına yaptırarak köşe minderinde veya koltukta oturmakla olmaz. Plâjda yanıp kızıl derili Amerika yerlilerine dönmek, yahut aç oturup hoşaflık insan kurusuna benzemek de sıhhat değildir.

İnsan hıfsızzıhhanın emrettiği hudutlar dahilinde her şeyi kâfi derecede yemelidir. Yalnız onu yakabilmek için beden hareketlerini yapmalıdır.

Spor insanı atılgan, cesur ve centilmen yapar. Vücutte deveranı kolaylaştırarak zehirlerin toplanmasına mâni olur.

Spor bakımından önemi çok büyük olan bir nokta da kalbin halidir Hiç spor yapmamış bir insan beden hareketleri yaptıkça nefesi tıkanır ve çarpıntı yapar. Halbuki sporcuda ve iyi antrene olmuş olanlarda bu olmaz.

Burada sebep şudur. Vücut, normal ve istirahatte iken kalp adalesini beslemeye kâfi gelen kan, çalıştığı zaman ihtiyaç arttığından kâfi gelmez. O zaman kalp daha sık vurmaya, içindeki kanı daha süratle atmaya başlar. İlk zamanlar hissedilen bu çarpıntı sonra sonra kaybolur. Çünkü kalp adalesi kuvvetlenir. Biz biliyoruz ki vücudün herhangi bir yerindeki adale (et) fazla çalışırsa o adale kalınlaşır. Meselâ kolunu çok kullananlarda bu böyledir. Kalp de bir adale ilduğuna göre o da kalınlaşır. Kalınlaşınca daha büyük iş başarmaya başlar.

Kalbi sağlam olmayan bir kimsenin fazla spor yapması, yukarıda söylediğimiz sebeplerle doğru değildir. Buna mukabil kalp hastalarının da yapabilecekleri sporlar vardır. Bunlar hafif hareketler, az yol yürümeler gibi şeylerdir. Meselâ kalp hastası denize girmemelidir. Ona ılık duşlar daha iyi tesir yapar. Açık havada yavaş gezintilerden fayda görür.

Sağlam bir insanda spor neticesi kalbin biraz kalınlaşması zararlı değil, faydalıdır. Buna mukabil öldüresiye yapılan bir spor kalbi yorarak iflâsına sebep olabilir. Ben yurdumuzda tanınmış bir spor kulübünün âzalarını inceden inceye muayeneden geçirttim. İçlerinde o spordan menedilmesi lâzım gelenler bulunduğunu gördüm. Bunun için spor yapacak herkes, önceden muayene edilmeli, hangi sporları ve ne kadar müddet yapması lâzım geldiği tayin edilmelidir.

Spora başladıktan sonra da ara sıra kendini muayene ettirerek sıhhatini kontrol ettirmelidir.

Çocuk, genç, ihtiyar, kadın, erkek herkesin vücut yapısına, sağlık durumuna göre uygun olan sporu mutedil derecede yapması lüzumlu ve faydalı, o hududu aşması da lüzumsuz ve hattâ zararlıdır.

SPLENEKTOMİ (Splenectomie) — Bazı hastalıklarda tedavi maksadile dalağın çıkarılmasına bu ad verilir.

STATUS — Hal ve vaziyet demektir. Bu kelimeye ilâve edilen kelimelerle birçok haller ifade edilir. (Satus anginosus) demek, kalp anjini olan kimselerin umumî haline denir. (Status arthriticus) demek, nekris veya gut denilen hastalığın nöbetinden evvel husule gelen mide-barsak ve sinir bozukluklarına denir.

(Status epilepticus) demek, sar'a nöbetinden evvelki hale denir (bak: sar'a).

(Status gastricus), mide bozukluğunun verdiği umumî hale denir. (Status hemicranicus) yarım baş ağrısının devamlı oluşu demektir. Status thymico-lymphaticus demek, bülûğdan

sonra dahi timüsün büyük kalmaması, derinin ince olması, tüylerin ayva tüyü gibi oluşu, kalbin küçük bulunmasıdır. Bunlar çok mukavemetsizdir. Hastalıklara hattâ bir iğne batmasına dayanamazlar. Status typhosus tifolunun haline denir. Velhasıl pek çok kelimelerle böyle terkipler yapılabilir.

STEAPSİN — Mide, barsak, pankreastan çıkan ve yağların hazmına hizmet eden fermenttir.

STEATORRH — Pankreas guddesi usaresinin faaliyeti noksanlığından dolayı yağların hazmolmayıp yağlı ishaller husule gelmesidir.

TEDAVİ. — Pankreatin denilen pankreas hulâsaları vermektir.

STENOKARDİ (Sténocardie) — Kalp anjinine verilen başka bir addır. O bahse bakınız.

STOMATİT — (Bak: Ağız iltihabı).

STRABİZM (Strabisme) — Şaşılık demektir (Bak: Göz hastalıkları).

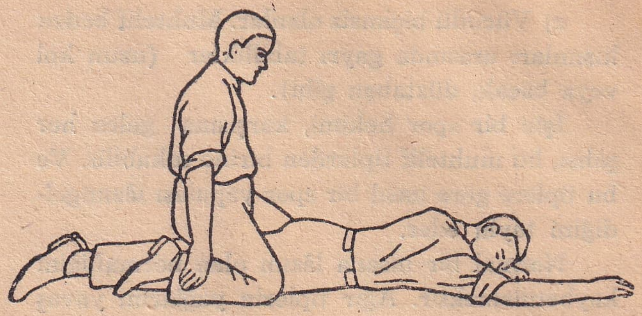
STROGANOW USULÜ — Gebelere gelen havale nöbetinin tedavisi için münavebe ile morfin ve kloral verilmesine denir.

SUCCUSSİS HYPPOCRATİS — Göğüs boşluğu içinde hem hava hem su bulunduğu zaman hastanın hareketleri ile bir su çalkantısı duyulmasına denir.

SU ÇİÇEĞİ — (Bak: Çiçek).

SUN'Î TENEFFÜS — Neefs almayı meneden sebeplerle biğulmak, veya herhangi bir sebeple nefes durmak hallerinde hastayı kurtarmak için yapılan yardıma sun'î teneffüs denir.

Boğulmak, suda olabilir. İp ile boğazı sıkılarak olabilir. Zehirli gazlarla olabilir. Güç doğum esnasında çocuğun fena vaziyete girmesile olabilir. Bazan da kömürden zehirlenme, kimyahane, fabrika, maden ocaklarında ve harpte zehirli gazlarla zehirlenme ve boğulma gibi sebeplerle nefes durabilir. Bu haldeki hastalar kendinden geçmiş, mosmor, nefes almaz kalbinin vurduğu bile çok defa duyulamıyacak hale gelmiş, âdeta ölmüş gibidirler.

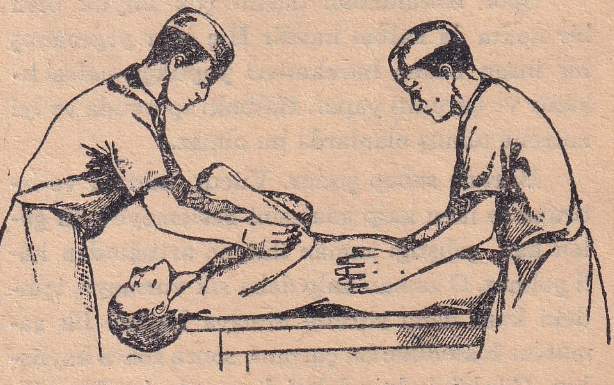


Sun'î nefes verme (Şekil: 1)

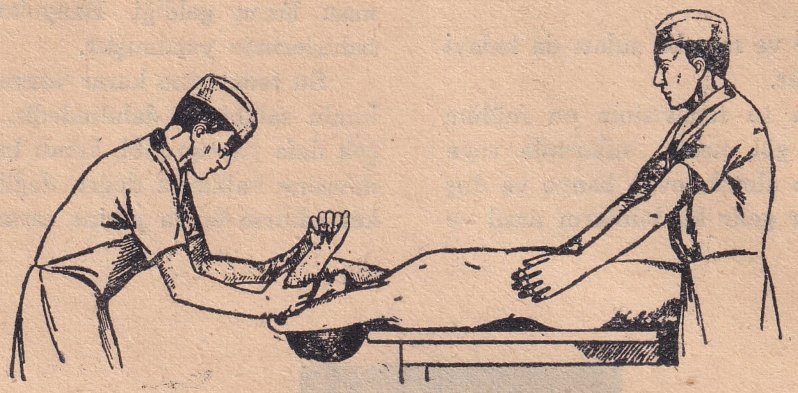
Yıldırım ile vurulmak, elektrik cereyanına çarpmak, ameliyat için uyutulmak ve bazı uzvî veya asabî sebeplerle bayılmak hallerinde tedavi için sun'î teneffüs yapmak lâzım gelir.

Sun'î teneffüste gaye şudur: Nefesini alabilen insanlarda hiç bir yardıma ihtiyaç olmaksızın alınan nefes otomatik olarak cereyan eder. Halbuki yukarıda saydığımız sebeplerle teneffüs durduğu zaman yapılan yardım sayesinde bu otomatik teneffüsü uyandırmak için bazı hareketler yapılır.

Bu hareketler bir taraftan ciğerlerin açılmasını temin, diğer taraftan tekrar ciğerleri tazyik ederek havanın çıkmasını sağlamak içindir. Göğsün açılabilmesini temin için hasta upuzun ve arka üstü yatırılır. Bütün elbiseleri gevşetilir. Başı vücuduna nazaran biraz aşağı düşük olarak tutulur. Dili bir pens ile veyahut mendil ile tutulup çekilir. Ağızda balgam vesaire varsa temizlenir ve muntazaman dili çekip bırakmak, çekip bırakmak suretile muntazam bir şekilde nefes borusu ağzının açılıp kapanması temin edilmiş olur. Normal insan dakikada on altı nefes aldığı nazarı itibara alınarak dakikada 16-20 defa bu hareketi tekrar etmek lâzımdır ki, sun'î teneffüs hakikînin yerini tutsun.



Sun'î nefes verme şekillerinden.



Sun'î nefes verme (Şekil: 2)

Bu hareketleri en aşağı yarım saat kadar ümitsizliğe düşmeden yapmak lâzımdır. Zira bazan bu kadar bir zamanda ancak hakikî kurtuluş mümkün olur.

Göğsün hareketlerini temin için de kol hareketleri yaptırmak lâzımdır. Bunu yapacak kimse hastanın başı ucuna geçer ve hastanın iki kolunu tutup başına müvazi olarak tamamen yukarı kaldırır. Sonra tekrar aşağıya doğru indirip göğsünü kuvvetli bir şekilde tazyik etmek lâzımdır. Birinci hareket göğüs kafesinin açılıp genişlemesini ve böylelikle ciğerlere hava dolmasını temin eder.

İkinci hareket yani kolların göğüs üzerine kadar indirilip bastırılması ise göğüs kafesini sıkıp akciğerler içindeki havayı dışarı çıkarır. Böylelikle (hava alma) ve (verme) hareketi taklit edilmiş olur. Keza bu hareket de tabiati taklit ederek dakikada 16-20 defa tekrar edilmelidir.

Bazan sun'î teneffüse başka yardımlar da eklenir. Bu da oksijen vermektir. Hastalar nefes alırken verilecek bol oksijenin uzviyeti uyandıracağı ve bilhassa kanı temizliyeceği unutulmamalıdır. Bu maksatla oksijen balonları, torbaları vardır.

Böyle bir tehlike halinde ilk yardımı yapanların bir taraftan en yakın hekimi haberdar etmeleri lâzımdır. Çünkü hekimin vaktile yetişmesi çok defa ümitsiz görülen hastayı kurtarmaya yarayacaktır.

İlâç olarak kafein, adrenalin, kanfre şırıngaları muvafıktır.

SU TEDAVİSİ— Fransızca mukabili Hydrotherapie'dir. Bir çok lisanlarda da bu kelime kullanılmaktadır. Maamafih bazı kitaplarda yanlış olarak su tedavisi ile banyo tedavisi aynı mânaya kulanılmaktadır. Halbuki su tedavisi deyince suyu içmek de, banyo yapmak da bu konunun içindedir.

İçerek yapılan su tedavisi deyince mutlaka maden suları anlaşılmamalıdır. Gerçi maden suları, bu işin başında gelirse de alelâde su içmek, imbik suyu içmek de bu tedavilerin hududu içine girmektedir.

Maden suları bir taraftan içlerinde bulunan madenî maddeler, diğer taraftan da haiz oldukları radyoaktivite (bak: Radyoaktivite) sayesinde müessir olurlar. Bunların böbrek ve safra yollarını temizlemek, mide, barsak, karaciğer vazifelerini kolaylaştırmak gibi mühim vazifeleri vardır.

Bazan böbrek kum ve taşlarına karşı im-



Sun'i nefes verme şekillerinden

bik suyu = Eau distillée, yani mâımukattar da içilir.

Alelâde çeşme ve memba suları da tedavi maksadile kullanılır.

Bundan sonra su tedavisinin en mühim kısmı olan deniz, göl, nehir sularında veya kaplıcalarda banyo almak, evde banyo ve duş yapmak gibi şeyler gelir ki, bunların nasıl ve ne zaman, hangi hastalıklarda ne miktar yapılması lâzım geldiği Banyolar ve Kaplıcalar bahislerinde yazılmıştır.

Su tedavisine karar vermek ancak bir hekimin salâhiyeti dahilindedir. Yoksa halkın çok defa yaptığı gibi, kendi kendine banyo tedavisine kalkması doğru değildir. Böyle hareket edilirse fayda yerine zarar görülmüş olur.



«Ş» HARFİNDE BAHSOLUNAN HASTALIKLAR

1— **ŞARBON HASTALIĞI**

2— **ŞARK ÇIBANI**

3— **ŞEKER HASTALIĞI**

4— **ŞİŞMANLIK**

Şişmanlığın sebebi — İç sebeplere bağlı şişmanlıklar, Hipofizer şişmanlık, Tiroidiyen şişmanlık, Tenasül guddelerine bağlı şişmanlık, Şiddetli zayıflatma tedavisi, Sür'atli zayıflatma tedavisi, Hafif zayıflatma tedavisi.

5— **ŞIRINGALAR**

6— **ŞOK TEDAVİSİ**

Ş

ŞARBON HASTALIĞI — Dilimizde kara kabarcık, kara çıban adını taşır. Esasen hayvanlarda olan bu hastalığa çobanlar dalak hastalığı derler. İngilizler de Splenic fever=dalak humması diyorlar. Fransızlar Charbon = Şarbon yani kömür, Almanlar Milzbrand yani dalak gangreni diyorlar. Lâtincede Pustula maligna yanı habis kabarcık adı veriliyor. Bütün bu dillerdeki adlar da gösteriyor ki, hastalığın çıbanı ve dalakla alâkası dikkate çarpmıştır. Çok eski zamandanberi bilinen bu hastalık, daha çok hayvan hastalığı olarak tanınmıştır. Eski Romalılar, hastalığın hayvan deri ve yünlerile insanlara geçtiğini biliyorlardı. 1849 da Pellender hasta hayvanların kanında mikrobunu bulmuş, Fransız âlimi Davaine hasta hayvan kanile hastalığın sağlamlara geçtiğini göstermiş, Pasteur de pıhtılaşmış hayvan kanında mikropların çoğaldığını göstermiştir. Nihayet verem mikrobunun meşhur kâşifi R. Koch şarbon mikrobunu bütün inceliklerile meydana koyduğundan mikrop ilminden bahseden kitaplar şarbon mikrobu kâşifi olarak onu zikrederler.

Bulaşma: Şarbon mikrobu koyun, keçi ve sığırların kanında ve uzuvlarında bulunur. Bu hayvanların et, deri, kıl gibi maddelerile meşgul olan baytar, debağ, hallaç gibi insanların derilerindeki sıyrıklarından mikrop girerek hastalığı yapar. Bundan başka ölmüş hayvanların leşleri ve hastalarının idrar, kazurat, burun akıntıları çayırlara, tarlalara mikropları yayar. Mikroptan çok fazla mukavim olan sporları (tohumları) buralarda uzun müddet kaldığından oralarda otlıyan hayvanlara da geçer. Sineklerin hayvan leşleri veya hasta hayvanların kabarcıklarına konduktan sonra sağlam hayvan ve insanları ısırarak aşılamaları da mümkündür. Şarbon mikrobile kirlenmiş tarlalara halk [meş'um tarlalar = Champs maudits] derler.

Deri şarbonu: Deri üstündeki sıyrık veya bereden giren şarbon basili vasatî iki üç gün sonra orada pire ısırığı gibi kırmızı bir leke yapar. Biraz sonra burada bir kabartı peyda olur. Yarım gün içinde üstünde bir kabarcık belirir ve kısa bir zaman sonra kabarcığın üstünde ve etrafında siyah bir kabuk peyda olur. Kabarcığın etrafı kırmızı, mor ve şişmiştir. Yakınındaki lenfa bezleri ve damarları şişer ve ağrır. Kabarcığın kabuğu büyür ve kösele gibi sert bir hal alır, ve ağrısız olur. İyi olacak olursa kabuk düşer, şişlik kaybolur.

Kabarcıkla beraber, ateş, baş ve adale ağrıları, iştahsızlık ve halsizlik olur. Bunlar üç beş gün kadar sürdükten sonra ateş düşünce bunlar da kaybolur. Hastalık iyi olmazsa beşinci günü titremelerle ateş tekrar yükselir. Hastanın umumî hali düşkünleşir. Kusmalar, ishaller, bazan hattâ kanlı balgamlı ishaller olur. Kolera veya dizanteriyi taklit eden bir

hal baş gösterir, ve nihayet bu hal bir hafta kadar sürdükten sonra hasta ölür. Bunlarda hastalık mevziî kalmamış mikrop kana bol miktarda girerek Sepsis (bak: Sepsis) yapmıştır. Sepsis hali alınca kabarcığın görünüşü de değişir. Rengi morlaşır ve mavileşir. Civarında içi kanlı kabarcıklar hasıl olur. Şişkin olan yerde kan toplanması âdeta gangren manzarası vardır.

Bazan kabarcığın etrafı yılancık (bak: Yılancık) hastalığını andıran bir şişlik ve parlaklık gösterir. Şiş yerin üstnüde müteaddit kabarcıklar ve kabuklar vardır.

Akciğer şarbonu: Hayvan işlerile uğraşanlarda yüksek ateş, şiddetli titremelerle tıpkı zatürree gibi başlar. İlk günleri bronşit sanılır. Bir iki gün sonra tamamile zatürree hali görülür. Burun, boğaz şişer. Fazla nefes darlığı ve morarma ile 3 - 4 gün içinde hasta ölür. Balgamlarında şarbon mikrobu vardır.

Mide ve barsak şarbonu: Şarbonlu hayvan eti yiyenlerde şiddetli mide ve barsak bozuklukları, karında şişlik, kusma, ishaller, ve hattâ kanlı ishaller olur. Hastaların bir kısmı kalbin iflâsile veya mide, barsak delinmesi ile ölürler. Pek az hasta bundan kurtulabilir.

Şarbon sepsisi: Vüvudun herhangi bir yerinden giren şarbon mikropları, orada tutunduktan sonra kana bol miktarda karışır. Sepsis yapar. O zaman hastada üşüme, titreme ile ateş yükselir. Kusma, ishal, nabzın zayıflaması ve umumî düşkünlük baş gösterir.

Teşhisi: Hastalık deride olduğu zaman teşhis çok kolaydır. Üstü siyah kabuk bağlamış bir kabarcık ve onun etrafında şişlik derhal dikkati çeker ve tanınır. Maamafih kabarcıktan ifrazat alınır ve mikroskopla muayene edilirse şarbon mikroplarını görmek kabildir.

Akciğer şarbonu, tesadüfen balgam muayenesile mikrobun görülmesi sayesinde bazan teşhisi mümkündür. Fakat mide ve barsak şarbonunu tanımak çok güçtür.

Sepsis yapmış ise o zaman kanda mikrobu bulmak ve teşhis koymak kabildir.

Hastalığın sonu: Deri şarbonuna tutulanların % 10 - 20 si ölür. Ölümün sebebi mkirobun kana karışıp Sepsis yapması veya diğer mikropların da işe karışıp yine Sepsis yapmalarile olur. Boyundaki şarbonlar yaptıkları şişlikle hastayı boğup öldürebilir. Akciğer ve barsak şarbonunda hastalığın sonu karanlıktır. Kurtulanlar istisna kabilindendir.

TEDAVİ. — Kabarcığın etrafına formalin ve asidfenik mahlûlleri şırınga etmek eskidenberi kullanılan bir usuldür. Fakat bugün kıymeti kalmamıştır.

Şarbon kabarcığı yeni başlamış ve henüz etrafı şişmemiş ise yakmak ve dağlamak ile tedavi belki fayda verir. Fakat artık modası geçmiş olan bu tedavi usullerine baş vuran kalmamış gibidir. Ancak çobanlar ve köylüler bunu hâlâ kullanmakta devam ediyorlar.

Şarbon serumunun 100 - 150 santimetre mikâbı miktarında olmak üzere damara şırınga edilmesi bilhassa Sepsis şekillerinde faydalıdır.

Bizim ve birçok hekimlerin muvaffakiyetle kullandığımız usul damara üç gün müddetle Lugol mahlûlünden beş gram şırınga etmektir.

Korunma: Hayvanlara bakanların ve baytarların, kasap ve sairenin temizliğe çok dikkat etmesi, ufak bir sivilce çıksa hemen tedbirli olması lâzımdır. Çünkü şarbonun tehlikesi bilhassa fazla şişlik ve Sepsis yüzündendir.

Bundan maada şarbonlu hayvanların leşleri yakılmalı, kireçlenmeli ve çok derin gömülmelidir. Pislikeri de imha edilmelidir.

ŞARK ÇIBANI — (Bouton d'orient) — Halk dilinde buna yıl çıbanı veya görüldüğü yerlerin ismine izafetle Halep, Diyarbakır, Urfa, Antep çıbanı gibi isimler verilmektedir. Halbuki şarkta bu hastalık oldukça yayılmış olduğundan şark çıbanı veya yıl çıbanı demek daha doğrudur. Bu Asya, Afrika, Orta ve Cenubî Amerika gibi yerlerde de görülmektedir.

Sebebi: Hastalığı yapan mikroba Leishmania derler.

Belirtileri: Bu çıban üzerinde pütür pütür yaralar ve cerahat vardır. Hastalık insanda umumî sıhhat bozukluğu yapmaz.. Sıkıntı vermez. On günlük bir kuluçka devri vardır. On-

dan sonra kırmızı bir leke peyda olur. Sonra kabarır ve kaşınır. Âdeta sivrisinek ısırmış sanılır. Ondan sonra kabuklar peyda olur. Kabukların altında sulanan bir yara vardır. Yaranın etrafı girinti, çıkıntılıdır. Nihayet yuvarlak veya beyzî bir şekil alır. Genişliği birkaç santimetre kadar vardır. Yaranın dibi kıpkırmızıdır.

Şark çıbanı daha ziyade el, ayak, yüz gibi açık olan yerlerde olur. Bazan tek, bazan da 3 - 4 tanedir. Pek nadir olarak 30 - 40 taneye kadar olabilir.

Bu sarî bir hastalıktır. Sinekler vasıtasile nakledilir. Bilhassa sıcak memleketlerde görülmesi de oralarda sineğin bol oluşundandır.

Hastalık bir yıl kadar sürdükten sonra geçer. Bazan ufak bir iz bırakır, bazan ise bilhassa yüzde çirkin çukurluklar bırakır. Oralarda halk buna pek ehemmiyet vermez. Bunu tabiî bir şey telâkki eder.

Hastalığın muafiyet verdiği ileri sürülmüş ise de muvakkattir.

TEDAVİ. — Yarayı küret ile kazıyıp yakmak en esaslı ve muvafık tedavî usulüdür.

ŞEKER HASTALIĞI

ŞEKER HASTALIĞI — Halk arasında şeker hastalığı diye tanınan bu hastalığın Fransızca ismi, Diabète Sucré, Lâtince Diabetes mellitus'dur.

Tarihin çok eski zamanlarından beri malûm bir hastalıktır. Fakat bunun neden ileri geldiği yeni anlaşılmıştır. Şöyle ki:

Minchowski ismindeki âlim, pankreas çıkarılırsa ne olacağını araştırmaya koyulmuş ve bu fikrini Mering ismindeki Alman âlimine açmıştır. O da [Pankreas çıkarılırsa hayvan yaşamaz] demiş.

Minckowski bir köpeğin pankreasını ameliyatla çıkarmış, ondan sonra hayvanı serbest bırakmıştır. Bir gün lâboratuvara girince hademeyi paylamış. Lâboratuvar mütemadiyen idrar kokuyor diye... Onun üzerine hademe de şu cevabı vermiş:

— Efendim, bu köpeğe siz ameliyat yaptıktan sonra bir hal ârız oldu. Boyuna su içiyor ve her tarafa rastgele işeyor. Halbuki bu hayvanda eskiden bu huy yoktu.

O sırada köpek yine idrar yapmıya başlamış. Çok su içip çok idrar yapmanın şeker hastalığı demek olduğunu düşünen âlim, hemen bir piyet ile idrarı yerden almış ve derhal miyarlarla şeker aramış. Ve bol şeker bulunduğunu görünce sevinmiş ve şeker hastalığı ile pankreas arasındaki münasebeti böylece keşfederek dünyaya bildirmiştir.

Sonraki araştırmaların verdiği netice şudur: Yediğimiz şeyler yanmak için vücutta şeker halinde toplanır. Toplanma yeri en başta karaciğerdir. Karaciğer hacminin yüzde on beşi kadar şeker alır. Ondan sonra kalb ve adaleler ve daha sonra da bazı dokular gelir. Vücut ihtiyacı oldukça bu depolardan şekeri alıp yakar. Şekerin vücutta depo edilme ve sarfı işi bir tanzim mekanizmasına tâbidir. Bu mekanizmaya dahil olan uzuvlar şunlardır: Pankreas, Karaciğer, Böbrek üstü bezi (yani Sürrenal), Hipofiz, Nebatî sinir sistemi...

Şimdi bu mekanizmanın bir yerine bir şey olursa, vücutta şeker depo edilip ihtiyaç nisbetinde sarfedilemiyerek şeker kanda toplanır ki buna (Hyperglycémie) yani kanda şekerin artması derler. Normal bir insanda sabahleyin uyandığı zaman aç karnına şeker miktarı kanın litresinde seksen santigramla bir gram yirmi santigram arasındadır. Bu miktar seksenden aşağı düşerse (Kan şekeri azlığı = Hypoglycémie), 120 santigramı aşarsa (Kan şekeri çokluğu) olur.

Kandaki miktar 180 santigramı aşarsa o zaman idrarda şeker çıkmaya başlar.

İdrarda şeker çıktığı anda kandaki şeker miktarına (Şeker eşiği = Seuil de glycose) derler. Sağlamlarda 180 olan bu eşik, hastalarda çok değişiktir. Eğer bozukluk Pankreasta ise ona hakikî diyabet yani esas şeker hastalığı derler. Şeker tenzim mekanizmasının başka uzuvlarındaki bozukluktan dolayı şeker hastalığı olursa, ona Paradiabète derler.

Şeker hastalığında esas, yukarıda söylediğimiz gibi, şekerin vücudda depo edilecek yerde hep kanda toplanmasıdır. Kandaki miktar eşiği aşınca, idrara geçer. İdrara şeker geçebilmek için (Biyofizik) kanunları mucibince birlikte fazla su sürükler. Böylelikle kanda su azalır ki neticesi hastanın çok su içmeye mecbur olmasıdır. Öte yandan vücuttaki şekerin ihtiyaca sarfedilecek yerde çıkıp gitmesi vücudun şeker depolarının azalmasını mucip olur ki bunu telâfi için de hasta çok yemek mecburiyetinde kalır. Böylece şeker hastalığının meşhur üç belirtisi olan (çok yemek, çok içmek, çok idrar yapmak) meselesinin esasını söylemiş oluyoruz.

Şeker hastalığı müzmin bir hastalıktır. Çocuklarda pek uzun sürmez ve öldürücüdür. Ama, orta yaşlı insanlarda öyle değildir. Uzun yıllar sürer.

Hastalığın sonu: Hasta artık yememeye başlarsa kendi vücudunu yiyor demektir. Ondan sonra idrarda Aseton görülmesi de müvazenenin bozulmaya başladığını gösterir. Şeker hastalığı olanlarda verem ihtilâtı sıkça görülürse de zannedildiği kadar çok değildir.

Şeker hastalığı olanlarda göğüs anjini veya (Hunnakı sadr = Anjine de poitrine) sıkça görülür. Bundan maada damarların içinin tıkanması veya daralması ve bundan mütevellit gangrenler olur. Bilhassa bacakta ve ayakta bu hal sıkça görülür.

Şeker hastaları, asıl hastalığın sonu olan Coma ile ölürler. Maamafih Şirpençe denilen Antrax ve bundan mütevellit sepsis ile, akciğer veremi, anjin dö puatrin ile ölüm de çoktur.

TEDAVİ. — Şeker hastalığının iki ilâcı vardır: Biri perhiz, diğeri Ensülin.

Denilebilir ki ilk ve baş ilâç perhizdir. Şekerliler ne kadar perhize riayet ederlerse o nisbette uzun yaşıyabilirler. Şeker hastalarına verilecek perhiz listesi şahsa ve hastaya göre değişir. Her hastanın ne miktar şekere kabili tahvil madde (ki en başta un ve nişastalı madde) lere tahammül edebileceği ölçülerek ona göre bir liste tanzim edilmelidir. Adına [Standard Rejim] denilen bir liste vardır ki günde:

Ekmek	*120 gram*
Sebze	*600 »*
Şekersiz süt	*200 »*
Yağ	*60 »*
Et	*150 »*
Peynir	*60 »*
Yumurta	*2 adet*
Yoğurt	*200 gr.*
Salata	*miktarı kâfi*

Şekeri fazla ve Aseton da çıkarmaya başlamış ise:

1 inci gün: Açlık.

2 » : Sebze günü [bir kilo yaş sebze + 40 gram yağ].

3 » : İkinci günün listesine beş yüz gram meyva ilâve.

4 » : Sebze bir kilo + meyva (300) gram, beyaz ekmek 40 gram + yağsız et 100 gram + tereyağı 50 gram.

5 » : Dördüncü günün listesine iki yumurta ilâve.

6 » : Yukarıkinin ayni, yalnız meyva yerine ekmeği 60 gram, eti 150 gram olacak.

7 » : Sebze bir kilo + yağ 30 gram + yumurta 2 + et 150 + ekmek 100 gram.

Ondan sonra tahammül hududu buluncıya kadar günde on gram ekmek arttırılır.

Ensülini ne zaman kullanmalı? sualine mutlaka veya lüzumuna göre olmak üzere iki şekil vereceğiz. Mutlaka Ensülin yapılması lâzım oluşu:

1 — Hastanın komaya girmiş veya girmek üzere oluşu,

2 — İdrarda çok Aseton bulunması.

3 — Çıbanlar, şirpençe, flegmon, gangren, sepsis gibi ihtilâtlar bulunması.

4 — Ameliyatlardan evvel ve sonra, hele ateş varsa.

5 — Gençlerin diyatebinde.

6 — Ağır olmıyan fakat 180 gram ekmeğe bile tahammül edemiyenlerde,

7 — Çocukların diyatebinde.

Yardım olmak üzere lüzumunda ensülin yapılması:

1 — Perhizle idaresi kabil ama, hasta çok zayıf olduğundan perhiz caiz değil.

2 — Ekzema vesair cilt hastalıkları varsa.

3 — Sinir ağrıları ve iltihapları varsa.

4 — Perhizle düzeliyor ama, başka bir hastalığı olduğu için diğer gıdaları kesip nişastalı ve unluyu tercih lâzım ise.

5 — Diğer iç ifraz guddeleri hastalıkları da varsa.

6 — Gebelerde ve veremlilerde.

Ensülinin miktarı hastalığın şekil ve derecesine göre değişir. Hafif ise idrardaki şeker miktarınca ensülin kâfidir. Ağır vak'alarda ve komada icabında bin ünite bile yapılır. Ensülin fazla yapılınca tehlike baş gösterebileceğinden yapılacak miktarın hekim nezaretinde olması lâzımdır.

ŞİŞMANLIK — İnsan vücudunda fazla yağ toplanmasına şişmanlık denir. Şişmanlığın bir çok ölçüleri vardır. Halk dilinde (balık eti, orta, çok şişman) şeklindedir.

Bir âlim şişmanlığı (imrenilecek, gülünecek, acınacak) diye üçe ayırmıştır.

Evvelâ hangi insana şişman denir? Bunu belirtelim.

Her insanın bir ideal ağırlığı vardır. Yani boy ölçüsünü gösteren rakamda bir metreden sonraki küsurat kadar kilosu olmalıdır. Yani 1,60 boyundaki insan 60 kilo gelirse ideal ağırlıkta demektir. Bunun yüzde on fazlası ile yüzde on noksanı arasındaki mesafede bulunan kilolar da normal sayılır. Fakat ideal ağırlığın yüzde onunu aşarsa şişmanlık başlamış demektir.

Şişmanlığın sebebi: Umumiyetle içten gelen ve dıştan gelen diye iki guruba ayrılır. Önce dıştan gelen şişmanlığı mütalâa edelim:

Bu nevi şişmanlık, halk dilinde pilâvcı veya oburluk şişmanlığı denilen cinsten olanlardır. Burada sebep alınan gıda ile vücudun sarfiyatı arasında müvazene olmamasıdır. Yani vücudun geliri, giderinden fazla demektir. Sarfiyattan fazla olan gıdaları vücut tasarruf eder ve yağ halinde depo eder ki bu cins şişmanlığa (sebebi haricî) şişmanlık deniyor. Kalori bahsinde söylediğimiz gibi insanın ihtiyacı gördüğü işe göre değişir. Meselâ oturduğu yerde iş gören, yani büroda çalışan bir insanla bir maden amelesinin ihtiyacı bir değildir. Hattâ bu yüzdendir ki ekmek vesikalarında bile bunlara mahsus ağır işçi karnesi diye ayrı bir cins karne ihdas edilmiştir.

Binaenaleyh herkes ihtiyacı nisbetinde kalori verecek gıda almalıdır. Yoksa ihtiyaçtan fazla olan her kalori vücuda zammolacaktır.

Bu kabil şimanlıkta hususî bir tip vardır. Gövde çok yağlı, ense kalın kol ve bacaklarda az, hele oyluklarda gövdeyle mütenasip olmıyan bir yağ azlığı vardır. Böyle kimseler çok defa artritik denilen bünyede olduklarından bu bünyeye ait (Romatizma, Nekris, Şeker hastalığı, Kurdeşen, Yarım baş ağrısı, Böbrek ve safra taşları gibi) hastalıklara da namzettirler. Umumiyetle kırmızı yüzlü, göbekli, göğsü geniş, neşeli, iştihaları fazla kimselerdir. Bunların tansiyonları çabuk yükselebileceği gibi arteriyoskleroz'a da musap olurlar. Egzama, kaşıntılı bazı cilt hastalıklarına yakalanırlar.

İç sebeplere bağlı şişmanlıklar: Burada yiyip içmenin rolü yoktur. Sebep (iç ifraz guddeleri) dediğimiz bezelerin ifraz ettikleri hormonlarda bozukluktur.

Bu guddelerde Hipofiz, Tiroid, Böbrek üstü bezi (Sürrenal), bir de tenasül guddeleri (erkekte husyeler, kadında yumurtalıklar) dır. Bunların hormonlarındaki azlık veya çokluğa göre bir takım şişmanlık tipleri belirir.

Hipofizer şişmanlık: İki türlüdür: Biri hipofiz guddesi ön parçasının fazla çalışmasından olur. Buna Cushing = Kaşing hastalığı derler ki biz bunu kendi bahsinde anlattık. Bunlarda kol ve bacaklar değnek gibi, baş, boyun, gövde ise kütük gibidir.

İkincisi de Hipofiz guddesinin az çalışmasından olur ki buna da Fröhlich hastalığı denir. Bunlarda yağ toplanması en ziyade kabalarda, kalçalarda, kasıkta, ve memelerde olmak üzere bedenin alt kısmına münhasırdır (Bak: Hipofiz hastalıkları).

Tiroidiyen şişmanlık: Boyunda bulunan tiroid guddesi çok hormon ifraz ederse insan zayıflar. Az ifraz ederse yağlanır. Bunun tam iflâsı insanda Mikzödem hastalığı yapar (Bak: Mikzödem).

Fakat faaliyet azlığında Mikzödem değil,

tiroidiyen şişmanlık olur. Bunlarda yağ vücudun her yerinde çoktur: Yüz, ense, gövde kalın olduğu gibi kol ve bacaklar da kütük gibi eller ve ayaklar halkın tâbirile (somun) gibidir.

Tenasül guddelerine bağlı şişmanlık: Tenasül guddeleri faaliyetinin azlığı umumiyetle insanı şişmanlatır. Meselâ haremağalarının, âdetten kesilen kadınların şişmanlığı bu cümledendir. Böyle şişmanlıklarda yağlar en çok kalçalarda ve bacakların uyluk kısımarında toplanır. Hele iki bacak uyluklarının birbirine bakan yüzlerinde şişmanlık o kadar fazladır ki yağ kütleleri birbiriyle temastadır ve cildin burada mütemadî sürtünmelerinden deri hastalıkları bile olur.

Bunlardan başka Timüs'ten, Böbrek üstü bezinden dolayı da şişmanlıklar vardır. Bütün bunlara (İç ifraz bozukluğu şişmanlıkları) veya sadece (İçten olan şişmanlıklar = Obésités endogènes) denir.

TEDAVİ. — Sebebe göre değişir. Eğer şişmanlık iç ifraz guddelerinin vazife bozukluğundan ileri geliyorsa ona göre, sadece gıda bilânçosunun bozukluğundan mütevellit ise bu bilânçoyu tanzim suretile olur.

Meselâ hipofizer şişmanlıkta bir Cuching vak'ası ise ameliyat veya radyoterapi ile hipofiz guddesi çıkarılır. Bilâkis vazife noksanı varsa bu hormonun şırıngaları yapılır. Keza tiroid azlığında tiroidin verilir. Tenasül guddeleri faaliyetten kalmış ise bu guddelere ait hormonların şırıngaları yapılır.

Haricî sebeple yani gıda bilânçosu bozukluğundan ileri gelen şişmanlıklara gelince:

Bunlarda tedavi iki yolla olur: Biri gıdaları tanzim ederek, diğeri de sarfiyatı arttırarak.

1 — GIDALARIN AZALTILMASI. — Zayıflatma perhizi yaparken dikkat edilecek mühim bir nokta vardır: Albüminlere dokunmamak. Malûm olduğu üzere gıdalarımızda kalori veren maddeler albümin, karbon idrat ve yağdır. İşte liste yaparken albüminlere dokunmamak şartile yağları ve karbon idratları (şeker, un ve nişastalı gıdaları) azaltmak lâzımdır.

Zayıflatma tedavileri şiddetli, sür'atli ve yavaş olmak üzere üç şekilde olur:

a) ŞİDDETLİ ZAYIFLATMA TEDAVİSİ. Bu usuller, ancak mutedil usuller tesrisiz kalırsa (meselâ hem iç, hem dış sebebin birlikte olması) veyahut şişmanlığın çok fazlalığından dolayı çok adalî faaliyet sarfı imkânsız olursa tatbik edilir. Bu usulle ayda [3 - 15] kilo zayıflatmak mümkündür.

1,80 boyunda bir insan, yüz kilo veya daha ziyade ise gündelik gıda listesi şöyledir:

Sabah kahvaltısında: İnce bir dilim ekmek, bir bardak çay (tek şekerle),

Öğle yemeği:

Yüz gram et veya yirmi gram yağla pişmiş sebze, yüz gram patates, yüz gram meyva, bir dilim ekmek.

İkindi kahvaltısı: Bir peksimet, bir bardak şekersiz süt.

Akşam yemeği: 20 gram yağla pişirilmiş sebze haşlaması, bir dilim ekmek, yüz gram meyva.

b) SÜR'ATLİ ZAYIFLATMA TEDAVİSİ. Bunlar ayda 2 - 3 kilo vermek suretile yapılan zayıflatmalardır. Bunlarda adalî faaliyetin artmasile beraber gıda da azaltılır. Her hastada ihtiyaca göre bir liste tertip edilir. İdeal ağırlığa göre beher kilo için 35 kalori hesap edilir. Meselâ yüz kiloluk bir insan, 1,75 boyunda ise ideal ağırlığı 75 kilo olmalıdır. Bu rakama nazaran yirmi dört saatte 2625 kalori verilmelidir. Bunlarda yağlı ve unlu gıdalar (ekmek, pilâv, makarna, börek, hamur tatlıları vesair tatlılar, bira) menedilmeli veya çok azaltılmalıdır. Yemek esnasında su içmemeli ve yemekten üç saat geçmedikçe de içmemelidir. İçkiler de menedilmelidir. Bundan başka maden suyu tedavisi de varsa da memleketimizde böyle müesseseler yoktur.

HAFİF ZAYIFLATMA TEDAVİSİ. — Şişmanlığı çok fazla olmıyan kimselerde gündelik kalori ihtiyacının biraz aşağısı verilmekle ayda bir kilo kadar atmak kabildir.

SARFİYATIN ARTTIRILMASİLE TEDAVİ: a) Adalî faaliyet. — Önce hafif idmanlardan ve beş dikakadan başlamak üzere yavaş yavaş arttırılır. Fakat adalî faaliyet arttıkça

perhizi de gevşetmek lâzımdır. Kalbte bir kusur yoksa yokuş çıkmak en iyi tedavidir. Meselâ bir metre düz yol yürümeye nisbetle bir metre yokuş çıkmak takriben on misli daha çok kaloriye ihtiyaç gösterir. 100 kiloluk bir insan bin metre yüksekliğinde bir dağa çıkarsa 700 kalori sarfetmiş olur ki vücudünden 78 gram yağ eksilir. 70 kilo ağırlığında bir insan hızlı yürürse bir saatte 30 gram yağ yakar. Yağları eritmek için en iyi spor kürek çekme, yüzme ve jimnastik hareketleridir. Bahçe işleri, odun yarmak gibi şeyler de iyidir. Bisiklet, ata binmek daha az faydalıdır. Hele masajdan bir şey beklememelidir. Bazı fennî âletlerle idman hareketleri de biraz zayıflatır. Soğuk su duşları ve friksiyonlar da zayıflatır.

b) Metabolizmayı yükselten ilâçlar:

En çok tiroid guddesi hulâsaları ile mümkündür. Malûm olduğu üzere bu bezin fazla hormonu vücutte fazla yağ yanmasını mucip olur [bak: Tiroid hormonu ve Bazal Metabolizma] günde 0,30 luk tabletlerinden 1 - 3 tane alınırsa on beş gün sonra kilo düşmeye başlar. Fakat bunlarda iştiha da açılacağı için meyva ve kalori vermiyen (havuç, salata gibi) şeylerle açlığı gidermelidir.

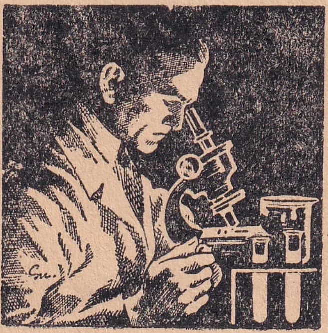
Şişmanlığı tedavi için evvelâ mütehassıs bir hekim tarafından muayene edilmelidir. Aksi takdirde yanlış bir yola sapılmış olur. Şişmanlığın şekil ve mahiyeti anlaşılmalı, hangi tedavi şeklinden ne derece istifade edebileceği tayin edilmelidir. Birçok kimselerin bilhassa genç kız ve kadınların zayıflama modasına uyarak aç kalıp da vereme yakalandıkları pek de az rasladığımız şeylerden değildir.

ŞIRINGALAR — Halk şırınga deyince iki şey anlamaktadır. Bunlardan biri Enjeksiyonlardır. (Bunun için Enjeksiyon kelimesine bakınız). Diğeri de Tenkiye dedikleri lâvmanlardır. (Bak: Tenkiye).

ŞOK TEDAVİSİ — Şok, birdenbire neye uğradığını bilmemek demektir. Bunu hattâ manevî mânada kullanarak herhangi heyecan verici bir hâdise karşısında (Şoka uğradı) denir.

Bunun tedavi maksadile kullanılışı, halk arasında eskidir. Meselâ çıldıran bir adamın başından aşağı kova ile su dökmek, yahut bir tokat atmak gibi.. tıbta ise nisbeten yeni kullanılıyor. İlk kullanılışı, yabancı albüminlerin vücudu sarsmasından dolayı yabancı albümini havi uzvî maddeleri insana şırınga etmekle başlar. Bu suretle uzviyet uyandırılmış ve faaliyete geçmiş olur.

Ondan sonraki mühim tatbik sahası akıl hastalıklarında olmuştur. Bu hastaların damarına İnsülin veya Kardiyazol şırınga edildiği zaman müthiş bir sarsıntıya uğrarlar, hattâ Koma'ya girerler (Bak: Koma). Bu sayede erken bunama, mani, melânkoli, paranovaya hastalıklarında bu tedaviden faydalanılmaktadır. Son zamanlarda, bunu ilâç yerine elektrik makinasile yapmaktadırlar. Yani şahsı elektriğe çarptırıyorlar.



(T) HARFİNDE BAHSOLUNAN HASTALIKLAR

1— TABES
2— TAKA-ARA TEAMÜLÜ
3— TALASSOFOBİ
4— TALMA AMELİYATI
5— TAMPON
6— TANSİYON
7— TAŞİFAJİ
8— TAŞİKARDİ
9— TATARCIK HUMMASI
10— TAVUK KARASI
11— TAY-SACH SENDROMU
12— TALANJİYEKTAZİS
13— TELEFON KORKUSU
14— TELEPATİ
15— TELGRAFÇI HASTALIĞI
16— TENEFFÜS CİHAZI VE TENEFFÜS
17— TENYA
18— TEPHİRHANE
19— TERAPİ
20— TERATOM
21— TERMOKOTER
22— TERSİYANA
23— TETANİ
24— TETANOZ HASTALIĞI
25— TİFLATONİ
26— TİFLİT
27— TİFO
28— TİFOBASİLLOZ
29— TİFÜS
30— TİK
31— TİROİD GUDDESİ
32— TİROKSİN
33— TOKSİKOZ
34— TOKSİN
35— TONSİLLA
36— TONSİLEKTOMİ
37— TORSİYON
38— TORTİKOLİ
39— TRAHOMA
40— TRAKEOTOMİ
41— TRAVMA
42— TRİKİYAZİS
43— TRİKOFİSİ
44— TRİKOMONOS
45— TRİPSİN
46— TRİSMUS
47— TRİŞİN HASTALIĞI
48— TRİPANOZOMBAZ
49— TROFÖDEM
50— TROMBOCUJEİT
51— TROMBOFLEBİT
52— TROMBOKİNAZ
53— TROMBOPENİ
54— TROMBOSİT
55— TROMBOZ
56— TÜBERKÜLİN
57— TÜBERKÜLOZ
58— TÜMÖR
59— TÜTÜN İPTİLÂSI
60— TÜTSÜLER
61— TULAREMİ
62— TUNÇ HASTALIĞI
63— TURBAN TAKSİMİ

T

TABES (Tabes Dorsails) — 1858 de Duchenne bunu çok iyi tarif etmişti. Fakat 1857 de Romberg tarafından verilen **Tabes** ismi kabul edildi.

Sebebi: Hastalığın bir tek sebebi vardır. O da frengidir. Frengi olmadan Tabes olamaz. Bir çok müellifler Tabeslilerin murdar iliğinde frengi mikrobunu bulmaya muvaffak olmuşlardır.

Frengililerin ancak yüzde ikisinde Tabes görülmesi dikkati çekmiştir. Tabes 30 - 40 yaşlarda ortaya çıkar. Geç kalıp altmışından sonra meydana çıkanlar da vardır. Erkeklerde daha çok görülür. Asabi bünyeli olma belki bir rol oynar. Tenasülî suiistimal, bedenî yorgunluk, perhizden uzaklaşmalar gibi sebepler de yardımcıdır. Alkolün de hazırlayıcı bir rolü kabul edilmektedir.

Kuluçka devri: Tabes, frengiye yakalandıktan 8 - 10 yıl sonra patlak verir. Fakat 1 - 2 yıl sonra gibi erken, yahut 20 - 30 sene sonra gibi geç çıkanlar da vardır. Fakat hastalığın çok sinsi başlayıp sinsi gittiği düşünülürse kuluçka devrinin doğru hesap edilmesi güçtür.

Belirtileri: Hastalık murdar iliğin boyunca ve arka kordon ve arka karın denilen kısımlarında birleştiği için hissiyet bozuklukları çoktur.

Hissiyet bozukluğu deyince: Sathî, derin, iç uzuvların hissiyet bozuklukları olmak üzere üç guruba ayırmak lâzımdır. Sathî hissiyet bozuklukları da ağrılar, uyuşmalar, muhtelif hislerin birbirinden ayrılması, bozuklukların mıntaka mıntaka oluşudur.

Ağrılar: En erken gözükür. Devamlı ve sâbit, bazan da yegâne ârâz olarak göze çarpar. Ağrılar çok şiddetli, kısa, derin, bir şeyler deliyormuş gibi, yıldırım çarpmış, elektrikle vurulmuş gibidir. Oylukların iç yüzleri, baldırlar ve parmaklarda olmak üzere ağrılar vardır. Bunlar sebepsiz yere başlayan ve âdeta kriz halinde görülen ağrılardır. Bunlar dakika, saat, veya gün devam eder ve geçer. Sonra yine gelir. Ağrılar bazan mengene ile yahut kuşakla sıkıyormuş gibi yahut yanma, ısırma, derin iğne batışı şeklinde de olur.

Uyuşmalar: Yüzde örümcek geziyormuş gibi olması, karıncalanma, uyuşma, sıcaklık, soğukluk, kaşıntı tarzında olur.

Hissiyetlerin birbirinden ayrılması: Meselâ ağrı ve sıcaklık hissi baki kaldığı halde temas hissinin kaybolması veya eksilmesi, keçe üstünde yürüyormuş gibi bir his vardır.

Bozuklukların mıntaka mıntaka oluşu: Sinirlerin kökleri hasta olduğundan bozukluk-

lar yalnız bir kolda veya gövdenin firdolayı etrafını sarıcı şekilde olur.

Derin hissiyet bozuklukları: Tabeste çok mühimdir. Kol ve bacak vaziyet duygusunun kaybolması, tazyik hissinin kaybolması, adale kirişlerinin (veterlerinin) hissizliği, kemik hissizliği, sinir gövdelerinin hissizliği, iç uzuv hissizlikleri olmak üzere yedi guruptur.

Vaziyet hissinin kaybolması: Adale ve mafsal hislerinin kaybolması yüzünden hasta kol ve bacaklarının ne durumda olduğunu bilmez. Gözü ile kontrol etmezse, bacağı bükük mü, uzanmış mı olduğunu fark edemez.

Tazyik hissinin kaybolması: Herhangi bir cismin tazyikini hissedemez.

Adale kirişlerinin hissizliği: Veterleri sıkışan normal insan müthiş bir acı duyduğu halde Tabesli farkında bile olmaz.

Kemik hissizliği: Kemiğe, meselâ bacağa çekiçle vurulsa Tabesli duymaz.

Sinir hissizliği: Meydanda hissedilebilen sinirler tazyik ile ağrı yapmaz.

İç uzuv hissizlikleri: Sağlam insan büyük abdestini ve küçüğünü, bir ihtiyaç duyarak yapar. Tabesli ise bunu âdet edindiği için yapar. İhtiyacı olduğunun farkında değilidr.

İç uzuv buhranları: Bunlar nöbet nöbet gelen ağrılar halindedir. En mühimmi mide krizleridir. Bunlar birdenbire mide nahiyesinden başlayıp göğüs kafesine de yayılan çok şiddetli ağrılardır. Midenin delindiği sanılır. Kusmalar da vardır. Hasta ağlar, inler. 2-3 gün veya bir hafta sürdüğü vâkidir. Kusmukla bazan kan da gelir. Safra her zaman vardır. Bundan başka mesane ve idrar yollarında da böyle ağrı krizleri olabilir.

Bunlara idrar buhranları derler. Barsakta da ishal veyahut barsak tıkanmasını andıran inatçı kabızlık kendini gösterir. Boğaz, ve husyelerde de böyle krizler görülebilir.

Harekî bozukluklar: Ataksi ve Romberg delili çok mühimdir.

Ataksi, harekette düzensizlik demektir. Hasta felçsiz olduğu halde, felçli gibi adım atar. Yatmış vaziyette iken meselâ sağ topuğunu sol dizinin üstüne koyması söylense beceremez. Romberg de mühimdir. Hasta ayakları birbirine yanyana gelmiş olarak gözü kapalı ayakta durması söylense düşer.

Tabeslilerde göz bebekleri birbirine eşit değildir. Ve ışık tutunca açılıp kapanmaz. Bundan başka mafsalları da hastalanır ve şekli bozulur. Kemik kırılmaları, adalelerin eriyip ufalması, makat ve mesanenin bağının çözülmesi, ruhî bozukluklar vardır.

Hastalığın sonu: Eskiden frengi tedavisi muntazam olmadığından bu hastalık daha çok görülürdü. Şimdi azalmıştır. Hele tedaviye erken başlananlar da şifa bulmaktadır. Hiç tedavi görmiyenler kötürüm olur veya başka bir hastalığın da işe karışmasile ölürler.

TEDAVİ. — Frengi tedavisi ve yardımcı olmak üzere iki türlüdür. Frengi tedavisi malûm usullerle yapılır. [Bak: Frengi].

Yardımcı tedavi: Manevî ilâçlar, teskin edici ilâçlar, B_1 vitamini, banyolar, masajlar, friksiyon. yeniden öğretme talimleri gibi şeylerdir. Tabeslilerde ruhu teskin de mühimdir. Çünkü hastalıklarının farkına varmak onları çok sinirli eder. Tedaviye inanmazlarsa saçmalama ve tecavüze kadar giderler.

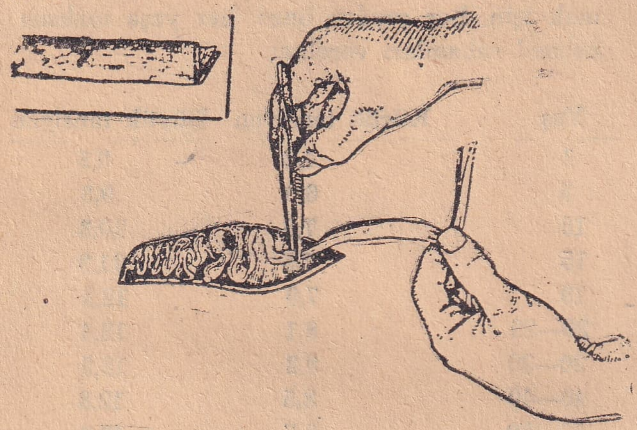
Tabesin, umumî felç = Paralysie générale ile karışık şekilleri de vardır.

TAKATA-ARA TEAMÜLÜ — Karaciğerin iflâs edip etmediğini anlamak için yapılan bir teamüldür. Bu teamül, kanının suyunda veyahut bir karaciğer hastalığı olan Siroz'da hastaların karnında toplanan suda yapılır.

TALASSOFOBİ (Talassophobie) Deniz korkusu demektir. Bazı insanlar denize girmek, deniz yoliyle seyahat, hattâ deniz kenarına yaklaşmaktan korkarlar. Bu, eskiden çok olan bir şeydi. Şimdi azalmıştır.

TALMA AMELİYATI — Sirozlularda karaciğerin içinden kan deveranı olamadığından karnın üstünde kara damarlar belirir. Bunlar deveranı temine hizmet eder. İşte karaciğerden geçemiyen kanın bu yoldan geçmesini temin için yapılan ameliyata Talma ameliyatı derler.

TAMPON — Vücutta bir yeri tıkamak için, gaz, pamuk, gibi şeyler sokmaya denir. Meselâ ameliyat yaparken böyle tamponlar çok kullanılır. Kulak iltihaplarında kulağa tampon konur. Keza burun kanamalarını durdurmak için tampon konur. Maamafih kanamalarda umumiyetle tampon kullanmak eski bir âdettir. Hele rahim kanamalarında bazan hazne içine metrelerce gaz bezi tıkanarak tampon yapılır.



Uzunlamasına dört katlanmış gaz fitili ile bir yaranın tamponmanı.

Tampon her zaman isteril gaz ve pamuktan ibaret olmayıp bazan da ilâçlı tampon yapılır. Meselâ iltihaplı bir yere ilâçla bulanmış gaz veya pamuk tıkanır. Bunu da burun, kulak ve karın haznesine koymak, tedavide kullanılan usullerdendir.

TANSİYON — Son yıllarda halk dilinde sağlık konuşmaları arasına yerleşmiş olan bu kelime nedir? Tansiyon (gerginlik) demektir. Fransızcadaki Tansion arterielle tâbirini Türkçeye tercüme edersek (damar gerginliği) demek lâzımdır. Halbuki damar sertliği tâbiri var. Bu bazan Arterioskleroz, bazan da tansiyon yüksekliği mânasına kullanılmaktadır. Tansiyon yüksekliği halk dili için en münasip tâbir olsa gerektir.

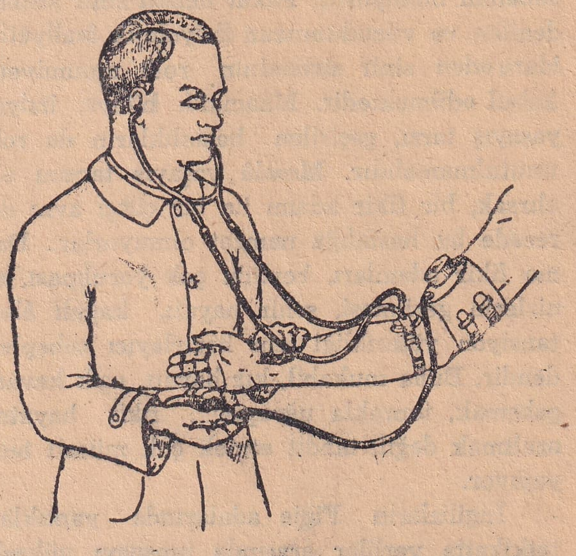
Damarların gerilmesi veya tansiyonun yükselmesi nedir? Neden olur? Ne gibi zararlar doğurabilir? Şimdi bunları anlatmıya çalışacağız.

Kalp tekallüs ettikçe içindeki kan damarlara gider. Damarlar elâstikî olduğundan önce açılır ve gelen kanı kabul eder. Fakat nasıl lâstik bir şeriti çekince uzar, bırakınca tekrar kısalırsa, damar da kalpten gelen tekallüs kuvveti sona erince yeniden büzülür ve içindeki kanı ileriye doğru iter. İşte bir taraftan kalbin kuvveti, öte yandan kan kitlesi, damarların açılıp kapanması bir tazyik kudreti vücude getirir ki buna (Tansiyon) umumî tâbiri veriliyor. Doğuşta bu tansiyon 65 milimetre veya altı buçuk santimetre civa tazyikine muadildir. Çocuk büyüdükçe artar nihayet erişğinde ortalama 13,5 olur.

Tansiyonun da iki çeşidi vardır: Büyük, küçük. Bu bahsettiğimiz tansiyon büyük tansiyondur. Küçük tansiyona gelince, o da büyüğün yarısı kadar veyahut yarısından bir iki derece yüksekliği gösteren rakamdır. Meselâ tansiyonu on dört olan bir kimsede küçük tansiyon yedi veya sekiz olmalıdır.

Normal tansiyon meselesi telâkkiye göre değişiyor. Amerikalılara göre genç veya orta yaşlı olsun herkesin büyük tansiyonu 13 etrafında olmalıdır. Ondan yukarı olursa artmış ve aşağı olursa düşmüş demektir. Halbuki Avrupa âlimlerinin eskiden beri kabul ettikleri bir görüş şekli vardı ki o da şudur: Kırka kadar 14, kırkını aştıktan sonra her on yıl için bir ilâve etmelidir. Meselâ elli yaşındaki adamın normal tansiyonu 15, yetmiş yaşındakinin on yedi olmalıdır gibi... Bu meseleler münakaşalıdır. Fransızlara göre (her yaşın bir damarı, her damarın bir yaşı vardır) fikri kabul edilmelidir.

Halkımız tansiyon yüksekliği deyince sebebin tek olduğunu zanneder. Halbuki insanın tansiyonunu yükselten pek çok sebep var-



Bir hastanın tansiyonu ölçülürken.

dır. Bunları üç gurupa toplamak kabildir. Şöyle ki:

1— Esas hastalık başkadır. Fakat o hastalığın çeşitli belirtileri arasında bir de tansiyonun yükselmesi vardır.

2— Tansiyon yüksekliği sahneye hâkimdir. Fakat bu hâkim sahneyi yaratan bir çok hastalıklar vardır.

3— (Asıl tansiyon yüksekliği) denilen guruptur ki bunda hakikî sebebin ne olduğu henüz malûm değildir.

Birinci gurupta pek çok hastalıklar vardır ki, bunlardan bir kaçını burada zikredebiliriz: Hâd ve müzmin böbrek iltihapları, Avorta hasatlıkları, sinir sisteminde kanama, ur, iltihap, frengi hastalıkları.

İkinci gurupta hastanın baş şikâyeti tansiyon yüksekliğidir. Bu gurupta gençlerin tansiyon yüksekliği, akrodini, bülûğ çağı ârızaları, iç ifraz bozuklukları, gebelik, aybaşından kesilme, şeker hastalığı, şişmanlık, kurşunla zehirlenme, rahim ve yumurtalık hastalıkları gibi.

Üçüncü gurup asıl tansiyon yüksekliği dediğimiz guruptur ki bunun sebebi ne olduğunu henüz bilmiyoruz. Fakat tansiyon yüksekliği şikâyetlerinin asıl mühim kısmı bu guruptadır.

Birinci ve ikinci gurupta olanlar, asıl hastalığın sebebine ve gidişine tâbi olduğundan biz asıl üçüncü guruptakilerle meşgul olacağız.

Asıl tansiyon yüksekliği: Bunun hakikî sebebini bilmiyoruz. Fakat nebatî sinir sistemi denilen ve vücudumuzun fiziyolojik faaliyetini idare eden sinir sisteminin rolü umumiyetle kabul edilmektedir. Maamafih bünye, irsiyet, yaşayış tarzı, geçirilen hastalıkların da rolü unutulmamalıdır. Meselâ yaşayış tarzını ele alırsak, bir fikir adamı ile bir çiftçi aynı derecede bu hastalığa namzet olmuyorlar.. Daima fikir adamları, beyinin çok yorulması, sinirlerin gerilmesi, şehir hayatı, kapalı âlem tansiyon yüksekliği için hazırlayıcı sebeplerdendir. Buna mukabil, kır hayatı, açık havada çalışmak, toprakla uğraşmak, fikir hayatını azaltmak değil, tahdit etmek çok müsait tesir yapıyor.

İngilizlerin Figie adalarında yaptıkları tetkikatta yerliler arasında tansiyon yüksekliğinin olmadığı görülmektedir. Çünkü onlar ilk zamanların hayatını yaşıyorlarmış. Ne ideoloji kavgalarından, ne de bugünkü keşmekeşlerden haberleri yokmuş. Beşeriyeti o hale davet etmek budalalık olur ama, muayyen çalışma saatleri haricinde sigara dumanı ve nefes kokusile boğulmuş salonlar yerine, bağ, bahçe, kır, dağ, deniz, dere, göl gibi insanın içini açan ve nefesini temizleyen yerlerde ömür sürmesi çok doğrudur.

Tansiyon yüksekliği olup olmadığını anlamak için her şeyden önce her yaşa mahsus normal rakamları verelim:

Yaş	Küçük tansiyon	Büyük tansiyon
1	4,2	6,5
5	6,0	9,3
10	7,0	10,3
15	7,5	11,3
19	7,9	12,3
20—29	8,1	12,4
30—39	8,3	12,5
40—49	8,5	12,8
50—59	8,7	13,3
60 ve yukarısı	8,8	13,5

İşte Amerikalılar bunu kabul etmişlerdir. Tansiyon yüksekliği selim ve habis olur.

Selim denilen asıl tansiyon yüksekliğinin üç safhası vardır: 1— Yalnız tansiyon yüksekliği, 2— Kalp, böbrek, beyin gibi uzuvlarda bozukluk ile birlikte tansiyon yüksekliği, 3— Tansiyonun gayri tabiî olarak düştüğü son safha.

Şimdi biz önce selim tansiyon yüksekliğinin yukarıda söylediğimiz üç safhasını ayrı ayrı mütalâa edeceğiz:

1— **Yalnız tansiyon yüksekliği**: Bu safhada hasta bir şeyden şikâyet etmez. Yalnız tansiyonu yüksektir. Ve bu yükseklik de tesadüfen herhangi bir muayene sırasında meydana çıkar. Bu devrenin ne kadar süreceği belli değildir ve tansiyonun yükseklik derecesi de bir şey ifade etmez. Tansiyonun 16 veya 25 olmasına bakarak hastalığın az veya çok şiddetli olduğunu sanmak yanlış bir şeydir.

2— **Uzvî safha**: Bu devrede kalp, damar, hazım cihazı, sinir ve böbrekteki bir çok ârazlar baş gösterir. Büyük tansiyon çok yükselmiş, küçük ise o derece yükselmiş değildir.

Tansiyon normale inmez. Fakat gündelik değişiklikler gösterir. Heyecanlanınca çabuk artar. Kalb vuruşu el kaldırıcı vasıftadır. İdrarda cüzi albümin, tektük silendr, biraz kanın da görülmesi mümkündür. Sinirler çok gergindir. Baş dönmeleri, baş ağrıları (bilhassa başta demir çember hissi) kulak uğultuları, çabuk kızmak, uykusuzluk, dikkat ve hafızada zaaf, fikrî mesaiye kabiliyetsizlik, beyin ve göz dibinde arasıra kanamalar, burun kanamaları, beyinde hattâ ödem görülebilir.

3— **Son safha:** Vaziyette mühim bir değişiklik vardır: Büyük tansiyon düşmüş, buna mukabil küçük tansiyon yükselmiştir. Kalpte intizamsızlıklar vardır. Nabız küçük ve intizamsızdır. Nefes darlığı, unutkanlık, mânasız gülme ve hele ağlamalar, bir bunama ve beyin sulanması alâmetleri vardır. İdrarın miktarı çok, kesafeti azdır. Rengi açıktır. Hastanın bacakları ve karnı şişmeye başlar. Geceleri gelen kalb atması nöbetleri çok müz'içtir.

TEDAVİ. — Bütün mesele tansiyonun yükseldiğinin erken farkına varmaktır. Son devreye gelmiş bir hastada tedavi, ancak biraz rahat ettirebilmekten ibarettir.

Tansiyon yüksekliği bilinen bir sebepten ileri geliyorsa o sebebi bertaraf etmek lâzımdır. Gebelikten ileri gelen vahim şekillerde, hele göz dibi iltihabı başlamış ise çocuğu almak lâzımdır. Kurşun ile zehirlenme varsa hemen zehirleyici iş ve muhitten uzaklaşmalıdır. İdrar yollarının tıkanması neticesi bir tarafla (idronefroz) veya (piyonefroz) varsa ameliyatla bir böbrek çıkarılmalıdır. Tansiyon alçaldıkça hastaların umumî ahvali de düzeldiğine göre; ne yapıp yapıp tansiyonu düşürmelidir.

Kalbin yükünü azaltmak için açlık ve susuzluktan mükemmel bir vasıta yoktur. Günde üç defa iki yüz gram meyva usaresinden başka bir şey vermemelidir. Volhard adındaki Alman âlimi bunu 7 - 15 gün devam ettirerek çok mükemmel neticeler almıştır. Hastaların yemekleri kuru olmalı, tuz yememelidir. Esasen tuz yememek, su içmek ihtiyacını da bertaraf eder. Tansiyonu bir kere normale düşürdükten sonra haftada bir gün kuru ve tuzsuz rejime devam suretile muvazene temin edilebilir.

İLÂÇLAR: Tansiyon düşürücü diye tanınmış birçok ilâçlar vardır: Nitritler, Asetilkolin, Anjiyoksil gibi... İyod da bu meyanda zikredilmelidir. Son zamanlarda Amerikada (Sülfo Siyanat dö Potas) kullanılıyor.

PERHİZ: Et mâni değildir. Miktarı azaltmalıdır. Meselâ haftada iki defa gibi... Bundan maada salamura, konserve, bahar, biber, sirke, sucuk, pastırma, işkenbe bumbar, beyin, ciğer, bayat etler yasaktır.

Fakat asıl perhiz su ve tuza karşı olmalıdır ki fayda görülsün.

Bazı ameliyatlarla tansiyon tedavisi de vardır.

Habis şekil: Tansiyonun bir de habis şekli olduğunu söylemiştik. Eskidenberi birçok tansiyonlu hastaların uzun yaşamasına mukabil bazılarının az yaşamaları dikkati çekiyordu. 1914 te Volhard ve Fahr uzun yaşıyanları selim, az yaşıyanları habis diye adlandırdılar. Bu habis şeklin sebebi de, selim şekil gibi karanlıktır. Bünye, irsiyet vesairenin sebep gösterilmesine mukabil bunlarla izah edilemiyen şekiller de vardır. Selim şekle kırmızı tansiyon, buna soluk tansiyon diyorlar. Sebebi de selim şekildekilerin kırmızı yüzlü olmasına mukabil, habis şekildekilerin soluk benizli olmasıdır.

Bu hastalık erken ve orta yaşta başlar. Erkeklerde daha çoktur. Ailevî olduğu iddia edilmiş ise de isbat edilememiştir. Bazan selim gibi başlayıp da habis şekle geçenler de görülmüştür. Bunların bir hususiyeti de tansiyonun hem büyük hem de küçük olanlarının birlikte yükselmesidir. Küçük tansiyon on dört, on beş etrafındadır. Büyük tansiyon da yirmi ile otuz arasındadır. Hastaların derisi kupkurudur. Şiddetli ve devamlı başağrısı, yorgunluk, kesiklik, sür'atli zayıflama, topukların şişmesi, hele çok erken başlıyan görme bozuklukları habis tansiyon yüksekliği için fena habercidir. Kalb genişler, idrarda albümin vardır. Geçici felçler başlar. Kalb kuvvetten düşünce büyük tansiyon düşer, küçük büsbütün yükselir ki bu hastalığın sonunun yaklaştığını gösterir. Hasta görmemeye başlar. Kanda üre artar, ve hasta üremiden ölür.

TEDAVİ. — Maalesef bu hastalık sür'atle fenaya gittiğinden önlemek kabil değildir. Bunda da açlık ve susuzluk perhizi esastır. Tuz ya-

saktır. Amerikalılar burada ameliyattan fayda gördüklerini söylüyorlar, ve bazı rakamlar da zikrediyorlar. Bu henüz bir istikbal meselesidir.

TAŞİFAJİ (Tachyphagie) — Çabuk ve çiğnemeden yemek mânasınadır. Bu ekseriya acul tabiatlı kimselerde olur. Fakat bazan da alışkanlıktan olur. Fena bir şeydir. Çünkü yemek ağızda da tükrükle karışarak bir hazma tâbi olur. Bundan maada ağızda iyice çiğniyerek hamur haline getirilmiyen yemeğin vazifesini mide ve barsaklar yüklenir. Midede önce hazımsızlık ve sonra iltihap, hattâ ülser olur. Barsaklarda da tahriş neticesi müzmin hazımsızlıklar olur.

TEDAVİ. — Bunun tedavisi terbiyevîdir. Çocukluktan itibaren vazgeçirmeye çalışmalıdır. Büyüklerde ise yakın akrabalar birbirlerini ikaz etmelidir.

TAŞİKARDİ (Tachycardie) — Kalbin sür'atli vurması demektir. Bu vuruş sayısı normali aşmış olmalıdır. Normal sayı 60 - 80 arasıdır. Sekseni geçerse Taşikardi var demektir.

Taşikardi her zaman bir hastalık ifade etmez. Alelâde koşmak, yorulmak, heyecan ile kalb fazla takallüs edebilir.

Hastalık olarak da birçok sebeplerle kalb vuruşu artabilir. Bu sebepler ya kalb dışı veyahut kalbin kendisinde olan hastalıklardandır. Kalb dışı sebeplere bir misal olarak [Bazdov] hastalığını ve kansızlığı söyliyebiliriz.

Kalbe ait sebepler kalbin sinirlerinde, etinde, kapaklarında, zarlarında bir hastalık neticesi olabilir.

TEDAVİ. — Taşikardinin sebepleri çok çeşitli olduğuna göre bu sebeplere uygun bir tedavi tatbiki lâzımdır. Meselâ sebep asabiyet ise müsekkin bir ilâç, bazdov ise bazdov tedavisi [Bak: Bazdov], bizzat kalbte bir hastalık ise kalb ilâçları kullanılmalıdır. Fakat umumiyetle kalbi fazla çarpan insanların heyecan ve yorgunluklardan kaçınması lâzımdır.

TATARCIK HUMMASI — Mikroplu ve bulaşıcı bir hastalıktır. Almanlar bu hastalığa Pappatacifieber, yahut Phlebetomenfieber derler. Böyle denmesine sebep hastalığı nakleden tatarcıkların lâtince adının Phlebotomus papataci olmasıdır. İngilizler ise hastalığa yine bu haşerenin adına izafetle Sandfly fever diyorlar.

Bu hastalık, Dalmaçya sahillerinde uzun zamandanberi malûmdu. Avrupanın cenup kıyılarında Afrika, Amerika, Avustralya ve Asyada, bizim sahillerimizde ve Akdeniz kıyılarında yaz mevsiminde ufak salgınlar yapar.

Sebebi: Mikrobu süzgeçlerden geçen cinsten ufak bir Virus'tur. Bu mikrop ateş zamanında insanın kanında vardır. Tatarcıklar hastayı bu devrede ısırıp sonra da sağlam insanı ısırarak hastalığı naklederler. Ancak bu hemen olmaz. Mikrobun tatarcığın vücudünde 5-7 gün kalması lâzımdır. Ondan sonra tatarcık sağlam insanı ısırırsa hastalığı verir. Hastalık yazın sıcak mevsimlerinde görülür. Kuluçka devri 4 - 8 gündür.

Belirtileri: Birdenbire ateş ile başlar. 40 dereceyi bulur ve aşar. Şiddetli başağrısı ve halsizlik vardır. Gözleri çok yanar, ve ağrır, gözler kanlanır. Çok defa mide ve barsak teşevvüşleri, kusmalar, ishaller ve hattâ kanlı balgamlı ishaller vardır. Bunların nabızları çok yavaştır. Hele ateş düşünce çok yavaşlar. Üçüncü dördüncü günü ateş düşer, bir iki gün sonra tekrar çıkar. Maamafih bir defalık nöbetle de geçebilir. Bu hastalığın sonu şifadır, öldürmez. Buna «Üç gün humması » da derler.

TEDAVİ. — Hususî ilâçları yoktur. Başağrısına karşı Piramidon, Fenasetin, Aspirin, daha iyisi Salipirin vermelidir. Hasta yataktan çıkmamalıdır.

Perhiz olarak süt ve yoğurt, çorba gibi şeyler verilmelidir.

Korunma için çare, tatarcıkların imhası, pencerelere tel, yataklara cibinlik koymalıdır.

TAVUK KARASI — Halk dilinde Tavukkarası denilen şey az ışıkta veya gece görmemek demektir. Buna tıb dilinde Hémiralopie veya Nychtalopie denir. Bu hastalığın sebebi A vitamini yokluğudur.

TEDAVİ. — A vitamini ile iyi olur.

TAY-SACHES SENDROMU — Doğuştan olma veyahut hayatın birinci veya ikinci yaş-

larında görülen bir hastalıktır. Dalak ve karaciğerin büyümesile beraber, aptallık ve körlük de vardır.

TEDAVİSİ. — Yoktur. Öldürücü bir hastalıktır.

TELANJİYEKTAZİS (Téleangiectasis)— Damarların genişlemesi mânasınadır. Fakat tıbta kullanıldığı yer, kıl damarların genişlemesinden ileri gelen ve ciltte (ben) şeklindeki küçük urlardır. Bunun irsî bir şekli vardır ki vahim kanamalara sebep olur [Bak: Osler hastalığı].

TELEFON KORKUSU (Telephonophobie) — Bazı asabî bünyeli kimselerin telefon karşısında bir korku duymasına denir. Bunlar ekseriya psikopat denilen kimselerdir. [Bak : Psikopati].

TEDAVİ. — Telkin, mukavvi ilâçlar, telefona alıştırma ile olur.

TELEPATİ — İspiritizme nevinden bir şeydir. Bunda esas telepati yapan şahsın, başka bir insanın aklından geçirdiği ve kendisine yapmasını söylediği şeyleri anlamasıdır. Meselâ telepati yapan adam, birisinin nabzını tutar. Nabzını tuttuğu adam, [benim gözlüğümü çıkar, kendi gözüne tak] diye düşünürse telepati yapan bunu anlar ve aynen yapar. Karmakarışık emirler verirse onu da farkeder ve ihtar eder. Ayni lisanı konuşmaları şart değildir. Nasıl olduğunun izahı güçtür.

TELGRAFÇI HASTALIĞI — Sol el küçük parmağının zamanla kudretini kaybetmesi hattâ felce uğramasıdır.

Telgrafçılar bu parmağı çok kullandıklarından onlarda sık görülür ve bu ad da ondan dolayı konmuştur.

TEDAVİ. — Masaj, banyo, istirahat, striknin ve B_1 vitamini şırıngalarından fayda görebilir.

TENEFFÜS CİHAZI ve TENEFFÜS — Burun, ağız, geniz, gırtlak, nefes boruları ve akciğerlerden teşekkül eder.

Burun yüzün ortasında ve bir perde ile birbirinden ayrılmış iki delikle harice açıktır. Bu delikler arkada birleşirler.

Geniz burnun arkasındaki kısım ile damak perdesi arasında kalan kısımdır.

Genizden sonra gırtlak gelir. Gırtlak içinde ses şeritleri vardır. Gırtlağın halkaları, kıkırdakları vardır.

Ondan sonra nefes borusu gelir. Buna eski tıb dilinde [Şiryanı Şezen] derlerdi. Şimdi Trakea diyorlar.

Ondan sonra bronşitler gelir. Bunlar ana bronşun ikiye ayrılmasile akciğerler içine girip orada ağaç dalları gibi dağılırlar.

Akciğerler, göğüs kafesi içinde sağlı ve solludur. Sağdaki üç, soldaki iki parçadan yapılmıştır.

Teneffüs: Nefes alıp vermek demektir. Bu harekette teneffüs cihazını teşkil eden kısımlardan maada göğüs kafesi üzerindeki adaleler, diyafrağma da rol alır. Nefes alırken göğüs kafesi açılır genişler. Diyafrağma aşağı iner. Ciğerler içine hava dolar. Verirken de diyafrağma yukarı kalkar. Göğüs kafesi daralır ve ciğerlerden hava dışarı çıkar.

İnsan yatakta istirahatte iken ortalama 16 defa nefes alır verir. Yirmiyi geçerse nefeste sıklık var demektir ki, buna Polypnés veya Tachypné derler. Nefes almada veya vermede güçlük olursa ona da Dyspné derler. Teneffüs yollarına ve cihazına ait hastalıklar burun, gırtlak, akciğerler bahsinde tafsilâtile yazılmıştır.

TENKİYELER — Halk dilinde tenkiye, lâvman ve şırınga gibi isimlerle söylenilen şey, tazyikli olarak barsağa su sevkidir.

Bu hemen daima tedavi maksadiledir. En basit hedefi kabızlığı izale içindir. Bu maksatla birçok çeşitli lâvmanlar vardır: âdi su ile, kaynatılmış papatya suyu ile, sabunlu su ile, zeytinyağı veya gliserinle ilâh...

Tenkiyeler bazan ilâç vermek için de kullanılır. Bu, ya bol miktarda ilâçlı su ile barsağı yıkamak veyahut ilâcı azar azar, damla damla, barsağa sevkedip orada imtisasını temin etmek suretiledir.

Barsak iltihaplarında, dizanteride meselâ nişastalı, tanenli, kollargollü, yatrenli lâvmanlar bu şekilde bol su içinde yüksek tazyik ile barsağa sevkedilir ki kalın barsağın üst kısım-

larına kadar gidebilsin. Bu maksatla bir hattâ iki kilo su kullanmak caizdir.

Bazan tenkiye barsağı yıkamak içindir. Bu da kalın barsak iltihaplarında bol miktarda kaynatılıp ılınıncaya kadar soğumuş su, yahut tuzlu sular ile günde birkaç defa barsak yıkanır.

Bazan da tenkiye aletinin musluğu o şekilde ayar edilir ki, barsağa damla damla su gider. Bundan maksat ilâcın imtisas edip kana karışmasını temin etmektir.

Bazan beslemek maksadile de tenkiye yapılır. Bu da sütle veya yumurtalı sütle yapılır. Yemk yiyemiyen veya yemesi caiz olmıyan hastalara günde birkaç defa süt veya yumurtalı süt tenkiye suretile barsağa verilir.

Kabızlık tedavisinde tenkiye devamlı olarak kullanılırsa alışılacağından bir müddet sonra tesirsiz kalır.

TENYA — Barsakta bulunan şerit şeklindeki kurtlara denir. Bunların pek çok çeşitleri vardır [Bak: Barsak kurtları].

TEPHİRHANE — Buhar kelimesinden alınmıştır. Bundan maksat da su buharı tazyiki altında mikropları öldüren etüvlerin bu müesseselerde bulunmasıdır. Belediyeye ait olan bu müesseselerde sabit ve seyyar etüv makineleri vardır. Buralarda çamaşır ve eşya gibi şeylerin mikroptan temizlenmesi için tertibat vardır.

TERAPİ (Therapie) — Tedavi demektir. Herhangi bir kelimenin sonuna gelirse o şeyin tedavide kullanılması demektir. Meselâ chimiotherapie kimyevî tedavi, insulinotherapie ensülinle tedavi, crysotherapie altınla tedavi, Serothérapie aşı ile tedavi, autohemotherapie hastanın damarından kan alıp yine kendi kabasına şırınga ederek tedavi etmek demektir. Böyle namütenahi kelime yapmak kabildir.

TERATOM — Rahim dahilinde çocuk neşvünema bulurken husule gelen anormal bir urdur. Bu ur içinde garip nesiç parçaları, hattâ çocuğu andırır şeyler vardır. Onun için buna bazı tıb bilginleri tarafından Foetus infoeti yani [çocuk içinde çocuk] adı verilmiştir.

TEDAVİ. — Ameliyattan ibarettir.

TERMOKOTER (Thermocautaire) — Tedavi için vücudün bir yerini yakmak ve dağlamak maksadile kullanılır bir alettir. Bu madenî sivri bir kısım ve buna lâstikle bağlı bir şişedir. Şişede eter vardır. Eter bir lâstik armutla madenî kısma sevkedilir ve orada yanarak madenî kısmı kıpkırmızı kızartır, ve böylelikle kızgın demirle arzu edilen yer yakılır. Bunu bilhassa ameliyatlarda kullanırlardı. Fakat şimdi bunun elektrik ile işliyen çok mükemmelleri mevcut olduğundan kullanılmaz olmuştur.

TERSİYANA (Tertiana) — Gün aşırı gelen sıtmayı yapan sıtma mikrobunun adıdır [Bak: Sıtma].

TETANİ — Nöbet nöbet vücudun muhtelif yerlerindeki adalelerde kasılmalar olmasile kendini gösteren bir hastalıktır.

Çocuklarda çok görülür. Büyüklerde ameliyatla tiroid guddesi çıkarılanlarda olur denirdi. Zira bunlarda tiroidle birlikte Parathyroid denilen bezeler de çıkarılırdı. Halbuki şimdi bu bezeler çıkarılmadan ameliyat yapıldığından bu mevzubahs değildir. Şimdi sebep olarak D vitamini yokluğu itham edilmektedir. Bu suretle vücutte kalsiyum tesbit edilemiyerek vücutten çıkar gider ve vücut kalsiyumdan fakir düşünce sinirler zehirlere karşı müdafaasız kalır.

Bu hastalıkta nöbet gelince çene kasılır, el ve ayaklar bükülür. Bu bazan birkaç dakika, bazan da saatlerce devam eder. Hattâ nöbetler birbirini takip ederse devamlı bir şekil de alabilir.

Bazı mikroplu hastalıkların da paratiroid guddesini bozarak buna sebep olduğu söylenmiştir. Fakat isbat edilememiştir.

Çocuklarda çok görülmesi, onların sinirlerinin kolayca bozulması ve vücutlerinin mukavemeti az olmasıdır. Bunlarda umumiyetle kalsiyum eksiktir.

TEDAVİ. — En esaslı ilâç D vitamini ve kalsiyum'dur Biz bunlarla iyi edemediğimiz bir vak'ada (E) vitamini kullandık ve muvaffak olduk. Böyle bir tecrübenin daha evvel yapıldığına dair bir neşriyata raslamadık.

Tetani nöbetini teskin için banyolar, magnezyom sülfat, (kloral) ve (Luminal) da tavsiye edilmiştir.

Ayrıca paratiroid hormonu olan Parathyrone = Parathormone ve A. T. 10 da muvaffakiyetli neticeler verir.

Böyle çocuklardan bazılarının bülûğdan sonra tamamen iyi oldukları görülmektedir.

TETANOZ HASTALIĞI

TETANOZ (Tetanus) — Halk dilimizde kazıklı humma adıyla anılan hastalıktır. Mikrobu ve mikrobunun tohumları yaraya oturur.

Bu hastalık, Hipokrat zamanındanberi malûmdur. Hattâ o zamanlar bunun muhtelif şekilleri bile malûm idi.

Sebebi: Tetanoz basilidir. Basil havasız yerde çoğalır ve tohum yapar. Zehiri çok kuvvetli ve öldürücüdür. Hastalık da bu zehirin tesirile olmaktadır. Spor tâbir edilen tohumları, sıcaklık, soğukluk, kuruluk, yaşlık, ışık gibi haricî tesirlere çok dayanıklı olduğundan gübrelerde, kirli topraklarda, hattâ sokağın kurumuş tozlarında uzun yıllar yaşıyabilirler. Bu tohumlar vücude girince hemen hastalık olmaz. Çünkü tohumdan mikrop hasıl olması lâzımdır. Bunu da vücut çok defa mahvedebilir. Çünkü bu tohumların zehiri olmadığından çabuk mağlûp olurlar. Spordan basil çıkması, ve bu basillerin de üremesi için o yerde havanın yahut oksijenin bulunması veya pek az bulunması lâzımdır. Bundan dolayı vücude tetanoz sporları girince hastalık yapabilmek için şu şartların bulunması icap eder.

1 — Vücude fazla miktar tetanoz sporu girmelidir.

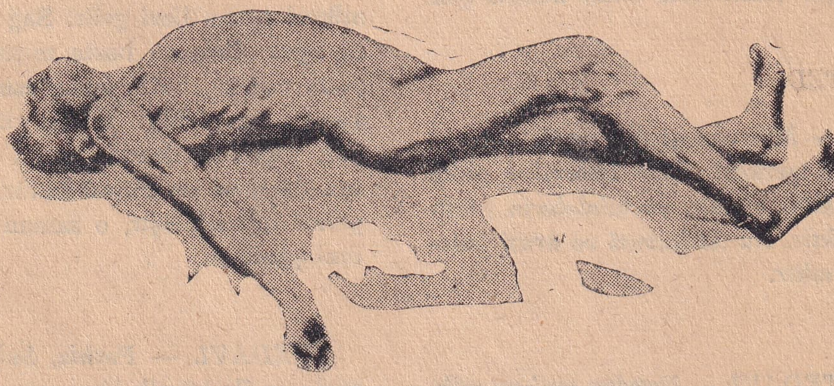
2 — Giren sporların, vücut askerlerinden yakayı kurtarabilmeleri için sporlarla birlikte elbise parçası, taş, toprak, kurşun, tahta parçası gibi şeyler de girmelidir. Veyahut yara çok ezilmiş, berelenmiş olmalıdır.

3 — Yarada, oksijeni fazla sarfeden cinsten başka mikropların da bulunması şarttır. Bu şartlar esas ise de tetanozun husulünde garip noktalar da yok değildir. Meselâ kamyon altında ezilmiş ve çamur içinde bir yara ile gelmiş bir yaralıda tetanoz olmadığı halde eline gül dikeni battığından dolayı tetanoza yakalanan görülmüştür. Keza ben, çocuk düşürmek için rahimine sabun fitili sokan bir kadının tetanoza yakalandığını gördüm, ve bu kadını zor kurtardık.

Tohum vücude girip basil yapmak imkânını bulunca orada çoğalır ve toksin dediğimiz zehiri ifraz etmeye başlar. Bu zehir sinirlerin boyunu takip ederek beyine kadar gider ve hastalığı yapar. Birinci Cihan Harbinde Almanlarda binde beş, İngilizlerde binde bir buçuk tetanoz görülmüştür.

Kuluçka devri: Ortalama 2-30 gündür.

Belirtileri: Bir kısım hastalarda asıl Tetanoz belirtileri görülmeden yarada koparıcı ağrılar, iç sıkıntısı ve uykusuzluk görülür. Yaralara yakın adalelerde çok defa çekilmeler, takallüsler, gerilmeler olur. Nefes darlığı, kalb civarında ağrı duyarlar. Bunlar nöbet nöbet



Bir tetanozlu hastanın kaskatı kesilen vücudü.

gelir: Saatte 3 - 5, bazan da 30 - 40 defa gelebilir. Hastalar mütemadiyen terlerler. Bazan adale gerilmeleri yaranın etrafından başlar. Buna [Mevziî Tetanoz] derler. Ateş ya hiç yoktur. Yahut ilk zamanlar 38 etrafında bir ateş görülebilir. Ağır vak'alarda ölüme yakın ateş birden yükselir. Hattâ ölümden sonra ateşin 44 dereceyi bulduğu bile görülmüştür.

Nabız sayısı pek değişmez. Yalnız ateş çok yükselirse o da artar.

Teneffüs çok zahmetlidir. Hastalar morarırlar. Nefes yollarında balgam toplanır, onu çıkarıp atamazlar. Bu yüzden ciğer hastalıkları ile de ihtilât edebilir.

Hastalar çok terledikleri için idrarları azalır. Esasen mesaneden idrar yoluna kapı vazifesi gören boyun noktası adalelerinin bozulması yüzünden idrar yapmakta da güçlük vardır. İştihaları varsa da sonraları çene kilitlendiğinden yiyemezler. Çok susarlar. Çünkü ter fazladır.

Boyun ve yüz adalelerinin gerilmesi, çenenin kilitlenmesine sebebiyet verir ki buna Triamus denir. Hastaların yanak adalelerinin gerilmesi hastaya sırıtkan bir çehre verir ki buna Şeytanî gülüş = Risus sardonicus derler.

Vücut takallüsleri hasebile hasta ancak baş ve ayak uçları ile yere temas eder. Sırtı yere değmez. Buna Opisthotonus denir. Bazıları da bilâkis yüzükoyun yatarak karın adaleleri takallüs etmiştir ki buna Emprosthetonus derler.

Hastalığın sonu: Serum tedavisi yokken hastaların % 80 - 90 ı ölürdü. Kulukça devri ne kadar kısa ise hastalık o kadar fena gider: Bir hafta sürenlerde ölüm % 90, iki haftadan sonra hasta olanlarda % 50 idi. Şimdi serum tedavisi ve diğer tedavilerle ölüm nisbeti çok azalmıştır.

TEDAVİ. — Mikrobu girdiği yerde yok etmek, zehirinin merkezî sinir sistemine gidip yapışmasına mâni olmak, ve adalelerin gerilmesini önlemektir. Bu da hususî ve ârazî tedavi ile mümkündür.

HUSUSÎ TEDAVİ. — Bundan maksat mikrop zehirlerini zararsız bir hale sokacak bir panzehiri vücude sokmaktır. Bu panzehir de serumdur. İlk günü deri altına, adaleye, damara ve belkemiği kanalı içine, hattâ kafatası altından bol serum zerketmelidir. İkinci ve üçüncü günlerde bu miktar tekrar edilir. Biz bilhassa ağır vak'alarda kafatası altından serum şırıngae tmek suretile birçok hastaları kurtarmaya muvaffak olduk.

ÂRAZÎ TEDAVİ. — Bir taraftan hastayı sakin, ve loş bir odaya koymalıdır. Bundan başka, morfin, kloral vermek de faydalıdır. Hastalara en iyi tesir eden manyezyom sülfatın %3 mahlûlünden damara yavaş yavaş şırınga etmektir. Biz bu usulden çok iyi neticeler aldık.

Bundan maada hastayı baş aşağı, gövde yüksek yatırmayı unutmamalıdır.

KORUNMA. — Tozlu, topraklı ve pis yaralar, ezik, bere gibi vaziyetlerde tetanoz olması ihtimali düşünülerek hem yarayı temizleyip pansıman yapmak, hem de koruma maksadile tetanoz serumu yapmak lâzımdır. Şimdi aşı da yapılmaktadır. Serum ne kadar erken yapılırsa korumak imkânı o kadar çoktur. Harplerde tetanozun önüne bu sayede geçilmiştir.

TİFLATONİ (Typhlatonie) — Kalın barsak iltihabında, kalın barsağın başlangıç kısmının kudretten düşerek genişlemesine denir.

TİFLİT (Typhlite) — Kalın barsak başlangıç kısmının iltihabına denir. Bu hastalık çok defa apandisitle beraberdir. Bazan verem mikrobundan ileri gelir. Sağ kasığın biraz üstü ağrır. Basınca hasta muztarip olur. Orada şişlik olması, hattâ kalın barsağın sucuk gibi şişmesi de görülür. Bazan yüksek ateş de yapar. Tiflatoni denilen kalın barsağın kuvvetten düşmesi de mümkündür. Bu ya iyi olur, yahut müzminleşir, o zaman kabızlık ile kendini gösterir.

TEDAVİ. — Perhiz, Sulfagnanyl vermek, tuzlu su ile büyük lâvmanlar tavsiye edilebilir.

TİFO HASTALIĞI

TİFO — Bu hastalığın çeşitli adları memleketimizde yayılmıştır. Kara humma veya humma tâbiri en çok kullanılanıdır. Fransızca Fievre typhoide, almanca unterleibstyphus. ingilizcede Typhoid Fever, lâtincede Typhus abdominalis denir. Eski tıb dilimizde bu hastalığa [Hummayı Tifoidi] veya [Hummayı Şibih Tifo] derlerdi.

Bu hastalık mikrobu kanda dolaşan, yaraları ince barsakta olan, bulaşıcı, ateşli, ve tehlikeli bir hastalıktır.

Tiphos eski yunancada dalgınlık mânasınadır. Bu hastalıkta da dalgınlık olduğundan bu isim verilmiştir.

Hastalığın sebebi: Mikroplar bahsinde tafsilâtile anlatılan ve Eberth tarafından keşfedilmiş olan [Tifo basili] dir.

Bulaşma: Mikrop, hastaların kanında, idrarında, kazuratında, hattâ terinde vardır. Evvelce tifo geçirenlerin barsak ve safra keselerinde mikroplar bir müddet yaşıyabilir. Bunlar ara sıra pislikleri ile dışarıya tifo mikrobunu saçarlar. Bunlara mikrop taşıyıcılar [Porteur] derler.

Tifo hastalığı bu maddelere doğrudan doğruya temasla insana bulaşabileceği gibi, süt, sebze ve meyvalarla da, kirli sularla da geçer. Sineklerin de bir bulaşma vasıtası olmaları mümkündür.

Kuluçka devri: Oldukça uzundur. Mikrop vücude girdikten iki hafta sonra hastalık başlar. Maamafih üç hafta sonra gibi uzun ve üç gün gibi kısa müddetler de olabilir.

Hastalık belirtileri: Hastalık sessiz başlar: Kırgınlık, neşesizlik, hafif üşümeler, ürpermeler, az ateş ve başağrısı ile başlar. Dört hafta kadar sürer. Bu dört haftanın her birinin kendine mahsus belirtileri vardır.

Birinci hafta. Kırgınlık, iştihasızlık ve hafif ateşle başlar. Başağrısı ve dermansızlık günden güne artar. Ateş her gün gittikçe ve yavaş yavaş olmak üzere artar. Bu devirde ince barsakta lenfa bezeleri şişer. Midede dolgunluk, karında, bilhassa, sağ kasık üstünde davul gibi bir şişlik hissi vardır. İlk günleri ishal olursa da bu hastalıkta kabızlık esastır.

İkinci hafta: Bu hafta başlangıcında karın ve göğüs derisi üzerinde mercimek büyüklüğünde pembe lekeler çıkar. Bundan itibaren artık ateş en yüksek derecede ve sabit olarak devam eder. Sabah ve akşam dereceleri arasında bir, nihayet bir buçuk derecelik farklar vardır. Günden güne hastada bir dalgınlık, işitmede bir ağırlık başlar. Dalak büyür, karnın sağ kasık üst kısımlarına basınca bir gurultu duyulur.

Üçüncü hafta: Ateş yüksek olmakta devam eder. Ancak bu haftanın sonuna doğru akşam ve sabah dereceleri arasındaki fark büyümeye başlar. Bu hafta çok tehlikelidir. Barsak delinme ve kanamaları görülebilir.

Dördüncü hafta: Bu haftada ateş sabahları az, akşamları yüksektir. Fakat her akşam yükselen hararet bir gün evvelkinden daha azdır. Böylelikle ateş düşer, ve hastada iyilik alâmetleri baş gösterir.

Tifoyu iyice anlatabilmek için ona ait ârazları iyice tanımak lâzımdır.

Ateş: Ateş ilk 6-7 günde yavaş yavaş çıkarak 39° - 40° yi bulur. Bu yükseklik iki hafta kadar sürer. Dördüncü hafta içinde de düşmeye başlar. Tifonun klâsik ve mutat şekli budur. Fakat bundan başka şekiller de vardır: Ateşin birdenbire titremelerle yükselmesi de mümkündür. Bazan da o kadar yavaş yavaş artar ki hasta pek geç farkına varabilir. Çocuklarda ateş çok yüksektir. Birden yükselen ve çok yüksek devam eden ateş hayra alâmet değildir.

Ateş bazan hastalık ortasında, yahut nihayetinde düşer. Tabiîye yaklaşır. Sonra yeniden çıkar. Ateşin mutedil giderken birden artması ve böyle gitmesi iyi bir şey değildir.

Lekeler: Birinci haftanın sonunda deri üzerinde pembe döküntüler olur. Bunlar bazan bir iki tane, bazan da 15 - 30 tane olur. Bunlar pembe, kırmızımtırak olup üzerine basınca solarlar. Büyüklerde mercimek kadardır.

Tifoda uçuk ender görülür. Hastalığın üçüncü haftasında ter taneleri derinin en üst tabakasını kabartarak yarım pirinç cesametinde binlerce kabarcıklar olur ki buna tıb dilinde Sudamina derler.

Tifoda dil şişkin, ucu ve kenarı kırmızı, ortası paslıdır. Pas tabakası kalın, sarı, esmer, bir manzaradadır. Sonra sonra dil külbastı manzarasını alır, kuru ve kabukludur. Dudaklar kuru ve kabuklu, yüz soluktur.

İştiha yoktur. Hastalar hiçbir şey yemek istemezler. Hastalığın sonunda ise doymak bilmiyen bir iştiha başlar. Perhize tahammül edemiyerek ekmek ve yemek çalmaya kalkarlar. Karın şiş, içinde gurultu vardır.

Hastalığın başlangıcında üç dört gün kadar ishal olur. Hastalık ishalle devam ederse delinme ve kanama tehlikesi vardır. Fakat mutat olan ishal değil kabızlıktır.

Barsak delinmesi: Tehlikeli bir ihtilâttır. Daha ziyade üçüncü haftada olur. Bazan biraz geciktiği de olur. Kanama önce azdır. Sonra artabilir. Birdenbire çok kanama olması daha tehlikelidir. Nabız sayısı birdenbire artar ve hastanın benzi uçar, kalbi zayıflar. Halsizlik ve kuvvetsizlik artar. Karın ağrıları ve davul gibi şişmeler de olabilir. Kan önce siyah katran gibi kazurat şeklinde kendini gösterir. Kanama fazla olursa koyu kırmızı ve saf kan halinde de olur. Âni şiddetli kanama ile hasta ölebilir.

Karaciğer: Tifolularda karaciğer biraz büyür ve hassastır. Sarılık hemen hemen görülmez. Ender olarak karaciğer absesi olur. Safra kesesinde tifo mikrobu vardır. Hastalık geçtikten sonra da orada kalarak barsağa dökülen safra vasıtasile kazuratın daima mikroplu kalmasını ve böylelikle bulaşma imkânını doğurur.

Dalak: İlk haftadan itibaren büyümeye başlar. Çocuklarda ve gençlerde daha barizdir. Yaşlılarda ise azdır ve geç zuhur eder. Ateş düştükçe dalak da küçülmeye başlar.

Nabız: Başlangıçta el altında nabız çatal olarak duyulur. Ateş 39° olduğu halde nabız sayısı yüzü pek geçmez. Doksan hattâ seksen kalabilir. Bu hal tifonun en karakteristik belirtilerindendir. Böyle giden nabız günün birinde birdenbire sür'atlenirse bu tifoda bir ihtilât var demektir: Kanama, delinme veya kalb zâfı. Tansiyon normaldir. Çok düşerse kalb zâfına işarettir.

Kanın kırmızı yuvarlakları gittikçe azalır. Ak yuvarlaklar ise ilk günler normal iken sonra normalin çok altına düşen bir sayı gösterirler.

Kalb muayene edilince vuruşunun zayıf ve seslerinin de pek kuvvetli olmadığı görülür. Seslerin sür'atli ve çok zayıf duyulması kalb adalesi iltihabına delâlet eder. Tifolularda bronşit daima vardır. Bunun zatürreeye kadar gitmesi de mümkündür. O zaman buna Pneumotyphus derler.

Sinirler: Tifodan çok müteessir olur. Hastalığın başlangıcında az çok başağrısı vardır. Bu bazan çok şiddetli olur ve menenjit şüphesi uyandırır. Maamafih çocukların tifosunda menenjit hali çokça görülür.

Hastalarda dalgınlık çok görülür. Bazan tamamen kendini kaybetmek ve sayıklama, şuursuz hareketler, tecavüzlerde bulunmak gibi ileri derece ruhî ve aklî teşevvüşler de olabilir. Tifoda nüks de mümkündür. Bunun bir kısmı rechute denilen şekilde olup hastalık ortasında ateşin yalancı bir düşme gösterip tekrar yükselmesi demektir. Asıl nüks, hastalık nakahet devrine girdiği halde yeniden ateş yükselirse ona derler, ki fransızca bunun adı Recidive'dir.

Tifonun klâsik olmıyan şekilleri de vardır. Üç ay süren şekli olduğu gibi, iki haftada biten kısa şekilleri de vardır.

Hastalığın nekaheti: Hastalık uzun müddet ateşle devam ettiğinden hastalar nekahete bir deri, bir kemik halinde girerler. Bu devirde ateş bermutat yoksa da küçük ateşler olabilir. İlk işaret doymak bilmiyen bir iştihadır. Hastalar etrafa saldırır, ekmek ve yemek çalıp yemeye kalkarlar. Nekahetteki bu oburlukla eskisinden daha da şişman bir hale gelenler vardır. Tifolularda saç dökülmesi meşhurdur ve nekahette olur.

Hastalığın sonu: Hastaların % 5 - 10 u ölür. Maamafih açlık, sefalet, harp ve göç zamanlarında bu nisbet büyüktür. 40 yaşını geçenlerde vehamet fazladır. Ölüm daha çok ihtilâtlarla olur. Bu ihtilâtlar da barsak kanama, delinmesi ve kalb zâfıdır. Kalb zâfı nekahette de çok mühim bir tehlikedir.

Korunma: Tifodan korunmak için, hele hastalık zamanlarında aşılanmak şarttır. Tifo aşısı altı ay çok kuvvetli, bir sene de kuvvetli bir korunma çaresidir. Aşıya rağmen nadiren hastalananlar varsa da bunlar hastalığı hafif geçirirler. Her altı ayda bir aşılanmak çok muvafıktır.

Bundan maada umumî temizliğe dikkat, yenilen, içilen şeylerin pis olmamasına ehemmiyet vermek lâzımdır. Hasta ziyaretine gitmemek, ona bakmaya mecbur olanların hastanın idrar ve kazuratile ve eşyasile temastan sakınması ve temas içtinap edilemiyecek halde ise daima süblime ve alkolle elini silmesi lâzımdır.

TEDAVİ. — Tifonun hususî bir ilâcı yoktur. Son zamanlarda Streptomyein keşfedilmiş ve tecrübe sahasındadır.

Şimdiki halde tedavi, istirahat, perhiz, banyo, kalb ve damarı takviye edici ilâçlar, bir de ihtilâtların tedavisinden ibarettir.

Hastalar derhal hususî bir oda veya hastahanede tecrit edilmelidir. Tam ve mutlak istirahate terkedilmeli. Ağız, burun, el ve ayak temizliği yapılmalıdır.

Çok yüksek ateşe karşı banyo en muvafıkıdır. Eskidenberi tavsiye edilmiş ve muvaffak da olunmuştur. Banyo yapılamıyan hastaları ıslak çarşaflara sarmak, kolonya ve sirke sürmek muvafıktır.

Kalb ve damarları kuvvetlendirmek için kardiyazol, kafein, striknin, (C) ve (B_1) vitaminleri kullanılır. Perhiz şöyle olacaktır. Hastalığın devamınca: Süt, yoğurt, mahallebi, çorbalar, meyva suları verilmelidir. Nakahette yavaş yavaş püreler, pelteler, sonra sonra komposto verilmeli, on beş gün geçmedikçe perhizi büsbütün açmamalıdır.

İhtilâtlara gelince: Delinmede ameliyat ve Penisilin. kanamada kan kesici ilâçlar, kalb zâfı halinde de kalb ilâçları (kafein, kanfre Uobain gibi) verilmelidir.

TİFOBASİLLOZ (Typhobacillose) — Verem mikrobunun kana karışarak tifoyu andıran bir hastalık tablosu vücude getirmesine denir. Bu hastalık bazan o kadar tifoya benzer ki tifo diye aldanmak mümkündür. Bunun çocuklarda görülen bir selim şekli vardır ki ona Landouzy tipi derler. Çünkü ilk defa bu zat tarafından tarif edilmiştir. Fakat diğer şekiller iyi olmaz, verem mikrobu her tarafa yayılarak veyahut çok defa olduğu gibi menenjit yaparak öldürür.

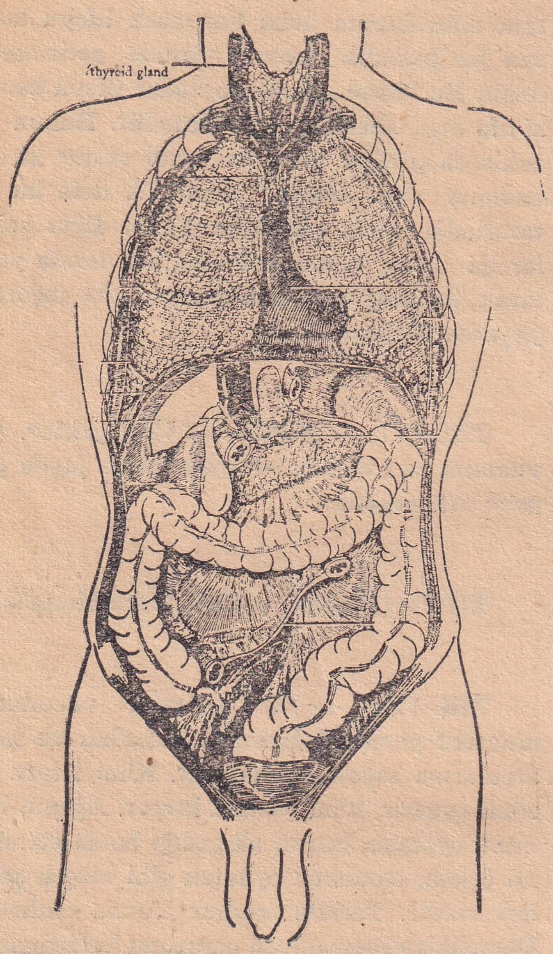
TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı yoktur. (C) vitamini ve Calcium şırıngalarından fayda görmesi mümkündür.

TİFÜS (Typhus) , (Bak: Kara Humma).

TİK (Tic) — Bazı kimseler vücudunun muhtelif yerlerini farkında olmadan ve hattâ arzularına rağmen oynatırlar. Kimi kaşını gözünü oynatır, kimi gözünü kırpar. Ağzını, burnunu oynatan, burnu akmadığı halde sümüğünü çeken, omuzunu oynatan gibi birçok şekilleri vardır. Tarihte meşhur Yunan muharriri Demokles mütemadiyen omuzunu kaldırmaktan o kadar bizar imiş ki yazı yazmasına mâni olan bu hali önlemek için odasında sivri ucu aşağı gelmek üzere kılıcını asmış, omuzunu kaldırdıkça kılıç canını yaktığından kendisini böylelikle bundan vazgeçirmeye çalışırmış. Bundan galat olarak şimdi devamlı tehdit eden her şeye [Demokles'in kılıcı] derler.

TİROİD GUDDESİ (Thyroide) — Boyunda gırtlağın çıkıntısı altında bulunan bir guddedir. Sağlam insanda göze çarpmaz. Büyümüş olursa haricen görülür. O zaman guşa veya halk dilinde (Bağa) tâbir edilir.

Tiroid guddesi iç ifraz guddelerindendir. Yani ifraz ettiği madde hormon olduğundan vücutte muhtelif faaliyetlere iştirak eder. Bu hormon başlıca iki maddeden teşekkül eder: Biri Thyrosine, diğeri de Di-iodothyrosine'dir. Bu iki madde birbirile muvazene halindedir. Daha doğrusu ikincisi birinciye fren vazifesi görür. Bu maddeler devamlı olarak kana karışır.



Tiroid guddesi, boyunda gırtlağın çıkıntısı altındadır.

Tiroidin çeşitli hastalıkları vardır: Gayri tabiilikler, iltihaplar, urlar. Gayri tabiîlikler meyanında bunun tam yerinde olmayıp göğüs içine sarkık vaziyette olması, bir tarafının diğer tarafına nazaran daha büyük oluşu gibi şeylerdir.

İltihaplar: Had ve müzmin olur. Herhangi bir mikroplu hastalık esnasında Tiroid guddesi de iltihaplanabilir. Tifo, grip vesaire.. Bu iltihap zamanla müzmin şekle de geçebilir. Tiroid iltihabının asıl sebebi meyanında frengiyi zikretmek lâzımdır. Bundan sonra Tiroidin urları gelir. Bunlar adenom gibi guddenin öldürmiyen selim urları veyahut kistler vesairedir. Bir de kanser gibi habis urları vardır.

Tiroid guddesinin hormon ifrazı artarsa ona Hyperthyroidie derler. Bu çok fazla olduğu zaman Basedow hastalığı derler. [Bak: Basedow]. İfraz azalırsa o zaman da ona Hypothyroidie derler. İfrazın hiç kalmamış derecede azalması Mixodème yapar [Bak: Mikzodem].

Bu ârızaların tedavileri hususî bahislerinde söylenmiştir.

TİROKSİN (Thyroxine) — Tiroit guddesi hormonunun terkibinde bulunan bir maddedir. Bu vücutte gıdaların yanmasında rol oynar. Fazla miktarda olursa Basedow hastalığını yapar.

TIRNAK HASTALIKLARI — Tırnak, parmakların ucuna ve sırt tarafına rastlayan deri tabakasının kalınlaşmasından husule gelen ve kemiği andıran bir kısımdır. Tırnağın kökü etin iç kısmına gömülüdür. Tırnak ayda üç milimetre kadar uzar. Uzama faaliyeti tırnak kökünün faaliyetine tâbidir. Kökü hasta eden her sebep tırnak uzamasına da mâni olur.

Tırnak hastalıkları beş kısımda hulâsa olunabilir:

1— Şekil bozuklukları,

2— Mevziî bozukluklar (tınağın berelenmesi, zedelenmesi, veya mantar hastalıkları)

3— Muhtelif cilt hastalıklarının ciltteki tezahürleri,

4— Vücudun umumî bir hastalığının tırnaktaki tezahürleri,

5— Sinir hastalıkları neticesi tırnakta bozukluklar.

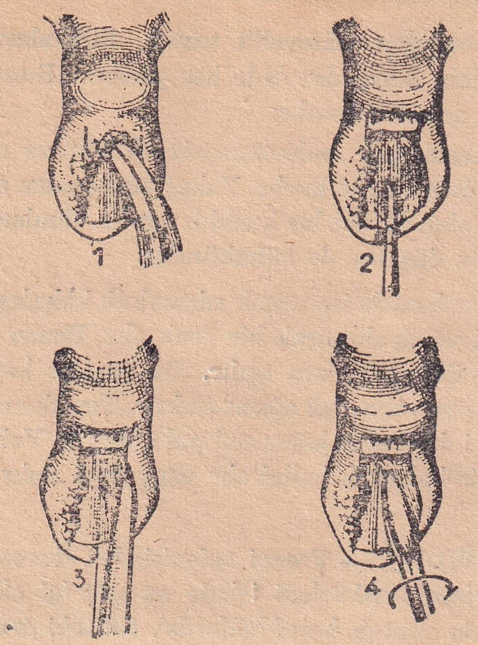
1— **Doğuştan olma şekil bozuklukları:** Bu yalnız el veya ayaklarda olabileceği gibi her iki uzuvda birden de olabilir. En başta müteaddit tırnakların yokluğu gelir ki buna tıp dilinde anonychie derler.

Bazan da tırnak yerine incecik bir zar kaim olmuştur. Bazan büzük, ince, oyuk, veya kanal şeklinde olabilir ve bu sonuncuya tıp dilinde Koïlonychie derler.

Bazan da tahta gibi kalın tırnaklar olur. Buna da Scleronychie derler. Kalın, siyahımtrak, bazan ufkî çizgiler veya oyuklar bulunur. Buna da tıp dilinde Onychogryphose derler ki hayvan pençesine benzediğindendir.

Bazan uzun çizgili, dalgalı tırnaklarda olabilr. Bütün bu sakil bozuklukları çok defa ailevî olup evlâtlara ve torunlara da geçer. Böyle kimselerde sade tırnaklarda değil, kıl ve deride de şekil bozuklukları olur.

2— **Mevziî bozukluklar:** Yara, bere, tırnak ezilmesi, kopması, tırnak altına yabancı bir cisim (diken veya odun) kıymığı girmesi, ve bun-



Batık tırnakların ameliyatla tedavisi.

lardan mütevellit tırnak ve tırnak muhiti iltihapları, tırnağın ete batması bu gruptandır .

Bir de Onychophagie diye birşey vardır ki mânası tırnak yemektir. Birçok kimseler kötü bir alışkanlık eseri olarak tırnaklarını yerler. Bunlar (dejenere) veya asabî kimselerdir. Bu gerek erkek, gerekse kadınlarda ve çocuklarda da görülür. Burada irsiyetin rolü varsa da görenek olarak alışmak da mümkündür.

Bu kötü alışkanlığın bazan tehlikeleri de vardır. Çünkü tırnak dibinde bulunan mikropların yutulmasına sebep olabilir.

Bu kötü alışkanlığı tedavi için çok çarelere başvurulmuş ise de hemen hemen muvaffak olunamamıştır.

Tırnak aşınması: Birçok defa mesleklerin icabıdır. Bunlarda tırnakların rengi de değişir. Kaşıntılı hastalıklarda tırnakların ucu ayna gibi mücellâ bir şekil alır.

Küçük sebeplerle tırnakarda yırtılma ve kırılma gibi şeyler de olabilir.

3— Tırnakların mantar hastalıkları: — Kellik ve saçkıran hastalıklarını yapan mantarlar tırnakları da hasta eder.

Kellikten olan nadirdir. Kelliği yapan mantarlar tırnakları da hasta ederek kellik geçtikten sonra da devam edebilir. Hastalık tırnak uçlarından veya kenarlarından başlar. Kenarlarda mısır sarısı renginde bir leke ile başlar ve bunlar şeffaftır. Gittikçe büyür. Tırnağı kabartır ve bu kabarık bilâhare büyür ve, kalınlaşır, ve yarılır. Çatlaklar dökülür. Yerinde çizgiler veya oyuk izler bırakır. Bazan bir tek tırnakta olursa da ekserya birçok tırnaklarda olur .

Saçkıran mantarından olan büyük insanlarda olup çocuklarda nadir görülür. Aynı zamanda sakalda veya derinin başka bir yerinde saçkıran da vardır. Umumiyetle rastgele ve bir çok tırnak hastalanır. Hastalık tırnağın ucundan veya kenarından başlar. Önce sütlükahve renginde bir leke başlar. Önce tırnak çok kalınlaşır. Üstü oyuk veya hiç olmazsa çizgilidir. Kolayca kırılır. Bazan da çatlaktır. Bazan sünger gibi, bazan kayalıkları andırır, kırık, dökük ve kirli manzaradadır Tırnağın mantar hastalıkları ağrısızdır. Bazan kendi kendilerine iyi olursa da tedavi edilmeyenlerin yirmi sene bile sürmesi mümkündür. Tedaviye çok inat ederler. Esasen bir tırnak iltihabı her türlü tedaviye inat eder ve uzun sürerseler onun mantarlardan mütevellit olması çok muhtemeldir .

TEDAVİ. — Tırnakların mantarı iltihabında esas onun çizilerek en derin tabakalarına kadar ilâcın girmesine imkân hazırlamaktır. Her gece Lugol mahlûlü ile pansıman yapmalı ve bunu aylarca devam ettirmelidir. Bundan başka antiseptik birçok pomatlar da kullanılabilir. Ameliyatla tırnağı kesip atmak da mümkündür.

4— Cilt hastalıklarından ileri gelen tırnak hastalıkları: Cerahat yapan (setreptokok, istifilokok) mikroplarından ileri gelen cerahatli bir tırnak iltihabı vardır. Bu hastalık, daha ziyade çocuklarda ve gençlerde olur. El ve ayak parmaklarının müteaddit tırnaklarında olur: Bu hastalık en ziyade çakma (bak: Çakma) hastalığı denilen impetigo'dan sonra görülür. Bazan da dolamadan sonra olur. Bu hastalık aylarca devam eder.

Hastalık ilk önce tırnakların köşesinde mini



Tırnak hastalıklarında muhtelif ameliyat şekilleri.

mini apsecikler halinde belirir ve ekseriya açılmadan kurur. Ve bir taraftan da yanyana yeni apseler peyda olur. Tırnak yatağı bu apselerle dolar. Bir taraftan da tırnağın yan taraflarındaki deri ve et kısmı iltihaplanarak şişer, kızarır ve hattâ cerahatlenir.

TEDAVİ. — Bunlara yaş pansıman, bilhassa Eau d'Alibour ile pansımanlar yapılır. Daha sonra sarı merhem ile de pansıman yapılarak iyi olur.

Tırnak ekzeması: Bu hastalık, el ve ayak parmaklarındaki ekzema ile birlikte bulunur. Tırnak yavaş yavaş yatağından ayrılır. Kızarma ve şişme de vardır. Tırnak üzerinde uzun çizgi ve kanallar, yarıklar, çatlaklar peyda olur. Tırnak şekli gittikçe bozulur.

TEDAVİ. — Ekzema tedavisine bakınız.

(Psoziasis) hastalığında da tırnak üzerinde iğne deliği gibi bozukluklar vardır. Bundan başka uzunluğuna veya enliliğine çizgiler de olur. Altın tedavisinden fayda beklenebilir.

(Pelade, Psorospermose, erythrodermie, Pemphigus, Duhring hastalığı gibi) birçok cilt hastalıkları tırnakta çizgi, oyuk, çatlak ve kırılmalara sebep olabilir.

Bunların tedavisi asıl hastalığın tedavisine tâbi olup o bahislere bakmak lâzımdır.

5— Umumî hastalıklardan mütevellit tırnak hastalıkları: Bütün ateşli hastalıklar, tifo, döküntü yapan hastalıklar (kızıl, kızamuk, çiçek, tifüs gibi), zatürree, anjinler, husye iltihapları, büyük kazalar ameliyatlar, ruhî sadmeler, doğumlar ilh... tırnak üzerinde çizgi, kanal vesaire yapabilir. Bu, bütün tırnaklarda olabilirse de baş parmakta daha çok olur. Bunun sebebi büyük hastalık yüzünden tırnağın büyümesinde husule gelen bozukluklardır. İlkönce tırnağın kökünden başlar ve ucuna doğru, tırnağın neşvünema süratine uygun olarak ayda üç milimetre ilerler. İntanî veya Dyscrasique olsun, müzmin hastalıklar, tırnakların büyümesini bozabilir. Tırnaklarda kalınlaşma veya aksine zayıf ve ince kalma mümkündür.

Kalp ve akciğerin müzmin hastalıklarında tırnaklar çok genişler, bunlara Hippocrate parmakları derler.

Frengiden mütevellit tırnak iltihapları : Frenginin ikinci devrinde baş gösterir. Bunun birçok şekilleri vardır:

Tırnak çok mukavemetsiz olabilir ve uçları mütemadiyen kırılır. Yahut yuvasından ayrılmış olup ağrısız bir kırıklık vardır. Bunlarda tırnağın düşmesi de mümkündür.

Bazılarında ise tırnak adamakıllı kalınlaşır. Çizgili ve siyahımtrak bir renk alır. Bazan da tırnak üzerinde yara açılır. Bu yaralar beyzî şekilde ve yanardağ ağzını andırır. Tırnak etrafındaki deri ve et kısmı pul pul dökülür. Yahut sert bir kabarcık halini alır veya yara açılır.

TEDAVİ. — Frengi tedavisinden ibarettir. Frenginin tezahürledi içinde en geç iyi olanı tırnakta yaptığı bozukluklardır. Ciltteki ârızalar sür'atle geçtiği halde tırnaktaki olanlar aylarca sürebilir.

Bünyevî ve sinir bozukluğunun yaptığı tırnak hastalıkları: Birçok sinir hastalıkları, en başta sinir iltihapları (Nevrites), Syringomyélie, Raynaud hastalığı, Tabes, yarım inme denilen felç, Sclérodermie tırnakta bozukluklar yapar.

Bunlar tırnakların düşmesi, küçülmesi, yerinden oynaması, çok ince ve kırılabilir oluşu, şekil bozuklukları, kalınlaşma gibi bozukluklardır.

Başıca dört şekil malûmdur:

1— Tırnakta beyaz lekeler: Buna tıp dilinde Lenconychie derler. Bunun da iki esaslı şekli vardır: Biri nokta nokta olup çocuklarda, gençlerde ve bilhassa tırnak tuvaleti yapan kadınlarda olur. Bunlar serpilmiş bir halde beyaz mini mini lekelerdir. Bunlar bazan tesbih gibi dizilmiş de olur. İkinci şekli umumî bir halde olup bütün tırnağı kaplamıştır. Bu doğuştan ve hattâ irsî olabilir. Maamafih çok defa sonradan olmadır. Ekseriya ağır bir hastalıktan sonra veya bir sinir iltihabını müteakip olur. Bunun çizgili bir şekli vardır. O zaman enliliğine çizgiler görülür: Biri renkli, biri normal olmak üzere.

Bunların olmaması için tırnakla oynarken, hele tuvalette çok dikkatli olmak lâzımdır.

2— Pençe tırnak: Bunda tırnak müthiş kalınlaşarak ve hattâ hayvanların pençesini an-

dırır. Bir taraftan bükülür, bir taraftan çukurlaşır. Rengi esmer, hattâ siyah olur. Üzerinde çizgiler, yarıklar, hattâ kaplumbağa sırtını andıran acaip şekiller hâsıl olur. Tırnak yavaş büyür fakat kaya gibi sert bir şekil alır. Bu, en çok ayak baş parmağında olur. Bu tırnak hastalığı daha çok ilerlemiş yaşların ârızasıdır. Böyle hastaların hemen hepsinin bacaklarında Varice vardır. Birçoğunda da müzmin romatizma, arteriyoskleroz, Nevrite, cüzam gibi hastalıklar vardır.

TEDAVİ. — Esaslı bir tedavisi yoktur. Tırnağı kesmek, hattâ bazan tamamen çıkarmak icap eder. Daha önce potas veya asid salisilik ile yumuşatmak lâzımdır. Başa çıkılamıyan vak'alarda tırnağı kökünden çıkarıp yatağını da kazımak lâzımdır.

3— **Tırnak kırılması:** Buna Onychorrhexis diyorlar. Tırnaklar üzerinde uzunluğuna çizgiler vardır. Ve kolayca kırılabilir. Bu hastalık bazan cocuklukta başlar bazan da sonradan olur. Herhalde birçok sinir hastalıkları, hattâ sadece asabiyet bile rol oynar. Bunlar bazan ehemmiyetsiz ise de bazan da ağrılı olur.

TEDAVİ .— Ağrılı değilse asabî cihazın tedavisile iktifa edilir. Fakat ağrı yaparsa o zaman teskin edici pomatlar sürülür.

4— **Tırnak düşmesi:** Yataklarına iyi oturamayan ve yapışamıyan tırnakların yerinden oynaması demektir.

Bu yatağından oynama, gittikçe ilerler. Bu ilerleme, bazan yavaş bazan da süratli olur. Bu da kâh gerileme, kâh ilerleme gösterir.

Ayrılma, önce tırnakların ucundan başlıyarak köküne doğru ilerler. Bazan tek parmakta bazan da birçoklarında olur. Ayak parmaklarına da geçebilir.

Bütün bu hastalıklar tek sebebe bağlı olmayıp birçok bünye ve sinir bozuklukları, bu hastalıkların husulünde role maliktir.

TEDAVİ. — Vücudün umumî bakımı, sinirlerin tedavisi, ellerin ve tırnakların daimî ihtimama tâbi olması lâzımdır.

Tırnak hastalıklarından korunma. — Tırnakların bakımı, temiz tutulması, kesilmesi lâzımdır.

Kadınlarda taravet arzusile yapılan Manikürlerde ifrata kaçmamak, hele uzayan tırnakların diplerinde pislik toplanmasına imkân verilmemek lâzımdır. Tırnak diplerinin etlerini koparmak, manikürde mikrop kaptırmamak için alkolle silmek lâzımdır.

Tırnak yemek, koparmak, oynamak gibi kötü âdetler varsa vazgeçirmeye çalışmalıdır. Kaşıntılı hastalıklarda tırnaklara çok ihtimam lâzımdır.

Tırnak diplerinde toplanan kirlerin birçok hastalıkların sirayetine yol açabileceği unutulmamalıdır.

TOKSİKOZ (Toxicoses) — Zehirlenme hastalıkları demektir. Zehirlenmeler ya dahilî bir kaynaktan ileri gelir. Meselâ çocukların ishallerinde barsaklardan gelen zehirlenmeler, keza büyüklerin gıdaî ve barsaktan gelen zehirlenmeleri, gebelik toksikozları gibi... Yahut da haricî zehirlerin mahsulüdür.

TEDAVİ. — Toksikozu yapan sebebe göre değişir. Gebelik toksikozlarında, (C) vitamini, böbrek üstü (sürrenal) ukdesi hormonu olan Cortin, ve hattâ Proluton'dan fayda görülür.

Barsaktan ileri gelenlerde müshil vermek, kalsiyum ve (C) vitamini şırınga etmek, perhiz lâzımdır.

Haricî sebeple zehirlenmelerde de kalbi kuvvetli tutmak, mideyi yıkamak lâzımdır.

TOKSİN (Toxine) — Umumî olarak zehir mânasına gelir. Zehirlenmelerden bahseden ilme de Toxicologie derler.

Fakat şimdi toksin daha çok mikrop zehirleri için kullanılıyor, diğer zehirlere zehirli madde = Matières toxiques deniyor.

Mikropların zehirleri iki türlü olur: Biri mikrop tarafından dışarı salıverilen Toksin ki ona exotoxine yani dış zehir denir. İkincisi de mikrobun bünyesi içinde kalan ve ancak mikrop eritildiği takdirde meydana çıkan zehir ki ona da Endotoxine denir. Her mikrobun toksini kendine mahsus bir tesire maliktir. Buna toksin hususiyeti denir.

TONSİLLA — Bademcik demektir. (Bak: Bademcik).

TONSİLEKTOMİ (Tonsillectomie) — Bademciklerin ameliyatla çıkarılması demektir.

Tonsilit = bademcik iltihapları demektir. (Bak: Bademcik hastalıkları).

TORAKOKOSTİK (Thoracocostique) — Ciğerin üstündeki plevra zarı iltihaplanınca göğüs kafesi içinde iltisak yani yapışıklıklar yapar. Bu, bilhassa veremlileri hava vererek tedavi etmeye mâni olur. İşte ilk defa Jacobaeus bunları kesmeyi düşünmüş ve bu ameliyatı icat etmiştir. Bunun için hastanın göğsünde ufak bir delik açılır. Oradan içeriye sokulan aletle yapışık olan yer görülür ve hususî teşkilâtı sayesinde bu aletle yakılır.

TORSİYON (Torsion) — Bir uzvun kendi mihveri üzerinde bükülmesi demektir. Bu birçok uzuvlarda görülür. Meselâ kan damarlarının dönmesi. kol ve bacakta bükülmeler, rahmin bükülmesi veya dönmesi, göbek ipinin bükülmesi veya dönmesi bu meyanda zikredilebilir. Bundan başka meselâ barsak dönmesi, yumurtalık kistlerinin dönmesi gibi mühim hastalıklar da vardır.

TEDAVİ. — Bütün dönme ve bükülmeler, o uzvun hususî bahsinde yazıldığından tedavileri de o bahislerde vardır.

TORTİKOLİS — Torti bükülme, collum da boyun olduğundan bu kelime boynun bükülmesi demekse de hakikatte boyun tutulması demektir. Bu bazan asabî olur. Bazan soğuk algınlığı, romatizma vesaire sebebile boyun adelâtının kasılması demektir. Bazan da kemik kusurundandr.

TEDAVİ. — Asabî olanlara müsekkin ilâçlar, soğuk algınlığı ve romatizmadan ileri gelenlere Salipirin ve sıcak tutma iyi gelir. Kemik kusuru ameliyatla düzeltilebilir.

TRAHOM — (Bak: Göz hastalıkları).

TRAKEA (Trachea) — Eski tıb dilinde Şiryanı şezen denilen uzuvdur ki gırtlak ile bronş dediğimiz nefes borularının arasında kalan nefes borusu kısmına denir. Bunun iltihabına Trakotis denir .Müz'iç öksürük yapar.

TRAKEOTOMİ (Trachéotomie) — Trakea denilen nefes borusunun ameliyatla açılan bir delik vasıtasile hariçle birleştirilmesine denir.

Bu ameliyat, ekseriya, gırtlak hastalıkları yüzünden nefes almak imkânı kalmayıp hasta tıkanarak ölüm tehlikesine maruz kaldığında olur.

Bu hastalıkların başında gırtlak difterisi, gırtlak urları gelir. Ameliyatla açılan deliğe katol denilen bir boru konur. Hava o delikten girer, çıkar ve hasta konuşmak için elile katolu tıkamak zorunda kalır.

TRAVMA (Trauma) — Bir kimsenin düşmek, çarpmak, vurulmak veya herhangi bir sebeple vücudünde berelenme, zedelenme husulünde âmil olan sebebe göre değişen bir durum hasıl olur ki bunlara Trauma denir. Meselâ gözünün üstüne yumruk yiyen bir insanın gözü şişer. Bu bir trauma'dır. Otomobil kazasında berelenme bir trauma'dır.

Bundan başka bir de ruhî Trauma vardır ki, maddî herhangi bir sepeb olmaksızın şiddetli teessür, heyecan ve asabiyet sebebile birtakım ârızaların husule gelmesi demektir. Bunlar bazan bütün vücudün sarsılmasını da mucip olabilir.

TRİKİYASİS (Trichiasis) — (Bak: Göz hastalıkları).

TRİKOFİSİ (Trichophytie) — Vücudun kıllı yerlerinin mantarlardan ileri gelme bir hastalığıdır.

Bilhassa yüzde, sakal arasında çok olur. Sakal dökülür. Yeri mütemadiyen kaşınır, kızarır. Kabarır. Etrafı tırtıl tırtıl olur. Halk dilinde saçkıran veya sakalı döken gibi adlar verilmektedir.

TEDAVİ. — Mantarları öldürücü antiseptik maddeler, bilhassa civalı maddeler verilir. Maamafih halkın kullandığı sarmısakla barutun beraber ezilip konması da iyi geliyor.

TRİKOMONAS (Trichomonas) — Barsak parazitlerindendir. Gözle görülmez. Mikroskopta ağaç yaprağı veya yumurta şeklindedir. Çok hareketli bir hayvandır. Yürüyüşü sarhoş insan gibi sarsaktır. İshal ve karın ağrıları yapar.

TEDAVİ. — Spirocid veya Stovarsol gibi ilâçlardan fayda görülür. Ancak mikroskop muayenesile kat'î teşhis konmuş olmalıdır.

TRİPSİN (Trypsine) — Albüminli maddelerin hazmı için barsakta ifraz olunan usare içindeki maddeye denir.

TRİSMUS — Tetanoz hastalığında yüz adelâtının takallüsü neticesi yüzün çok gerilmiş bir hal almasıdır. Bu hal kendi kendine veya hastaya dokununca olur.

TEDAVİ. — Tetanoz tedavisidir.

TRİŞİN HASTALIĞI (Trichinose) — Bu hastalık insana hayvanlardan ve bilhassa domuzlardan geçer. Farelerde, sıçanlarda, kedilerde, tilkilerde, ayılarda ve bazı diğer hayvanlarda da olur.

Sebebi: Trichinella Spiralis denilen mini mini bir kurttur.

İnsana sirayeti: Hayvan etlerinde, bilhassa domuz etinde keselenmiş olarak duran kurdun yavrusu, et yenince insan midesine gider. Kese hazmolur, yavrular 2 - 3 gün içinde barsakta büyür. Çiftleşir. Sonra erkekleri ölür. Dişileri 7 - 8 hafta kadar barsakta yaşarlar ve yumrtlarlar. Yumurtalardan çıkan yavrular, barsaktan kana geçer. Adalelerde yerleşir. Etrafında bir kabuk peyda olur ve böylelikle keseleşir. Bu halde senelerce yaşar.

Kuluçka devri: 3—10 gündür.

Belirtileri: Bulantı, kusma, karın ağrısı, ishal, kanlı balgamlı ishal ile başlar. Bunlar hastalık devam ettikçe devam edebilir. Kırıklık, ense, arka, kol ve bacakların iç tarafında yorgunluk hissi vardır. Ateş azdır. Bir hafta sonra ateş düşer gibi olur, sonra tekrar yükselir, sonra tekrar başlar. 10-12 inci günden itibaren 39° olur. Hareketle ağrılar artar. Yürüyemez olurlar. 5 - 6 ıncı haftada adale ağrıları çok fazladır. Yutkunma adaleleri bile ağrı yapar. Nabız hararetle beraber yükselir. Bazan ise alçak kalır. Trişin kalb adalesine girmez. Fakat kalb iltihabı yapabilir. Tansiyon düşüktür. Kara kan damarlarında tıkanmalar olur.

Hastalarda bronşit ârazları da devamlı olup iz'aç eder. Hattâ zatürree de olur. Cerahatli zatülcenp, cerahatli perikardit de olur.

İdrarda albümin vardır. Üçüncü haftadan itibaren müz'iç terlemeler vardır. Bazan uçuk görülebilir.

Sinir sisteminde de bozukluklar vardır. Sayıklamalar, menenjiti andırır haller, sinir iltihapları da görülür.

Hafif hastalar birkaç haftada, ağır olanlar ise birkaç ayda iyi olurlar. Teneffüs adaleleri fazla musap ise ölüm de görülebilir.

Hastalığın sonu: Bazı salgınlarda hiç ölüm görülmediği halde bazılarında da % 40 nisbetinde ölüm görülmüştür.

Korunma: İnsanlara bulaşma domuz eti ile olduğundan, mezbaha dışında domuz kesilmemesi, mezbahada kesilenlerin dikkatli muayene edilmesi, domuz etlerinin çok iyi pişmedikçe yenmemesi lâzımdır. Bu etler kaynatılarak pişirilirse trişin çabuk telef olur.

TEDAVİ. — İlk belirtiler başlayınca mideyi yıkamak ve müshillerle Trişin yumurta ve yavrularını vücutten defetmek faydalıdır. Çok alkollü içkilere pek tahammülü yoktur. Thymol da iyi gelir.

TRİPANOZOMBAZ (Afrika uyku hastalığı). — Afrikalılarda görülen ve sineklerle insana bulaşan bir hastalıktır.

Sebebi: Tripanosoma gambiensiz adında bir mikroptur. Bu mikrobu insana nakleden bir nevi sinektir.

Kuluçka devri: 2-3 haftadır.

Belirtileri: Haftalar ve hattâ aylarca kırıklık, ufak ateş, kansızlık olur. Boyun beze-

leri şişer, dalak, karaciğer büyür. Başağrıları. baş dönmeleri, titremeler, gelip geçici felçler, çekilmeler, konuşma bozuklukları, fazla hassasiyet, neşesizlik, nihayet uyku başlar. Yemek yerken bile uyuklarlar. Bazan da heyecanlanırlar. Hastalar gittikçe zayıflıyarak iskelet haline gelirler. Kaşeksi veya zatürree ile ölürler.

TEDAVİ. — Arsenik ve tartre stibié'den yapılmış müstahzarlar verirler.

TROFÖDEM (Trophoedème) — Vücudün herhangi bir noktasının, sinir sistemine ait hastalıklar yüzünden şişmesine denir. Meselâ bacakta felç vardır, ayni zamanda şişlik de olursa Trofödem denir.

TROKER — Hastanın göğsünden veya karnından su veya cerahat çıkarmak için kalın bir iğne kullanılır. Bazan bunun kalınlığı küçük parmak derecesini bulur.

TROMBANJEİT (Thrombangéite) — Damar iltihabı olduğu zaman damarın iç yüzünün sıvası demek olan andotel dökülür. Yani berelenmiş olur. Oraya trombosit ve fibrin yapışır ve böylelikle bir (siyil) olur ki zamanla damarı tıkayacak hale gelir. O zaman buna Thrombangéite denir. Bunun damarı tıkayan şekillerinin hususî bir tipi vardır ki erkeklere mahsus bir hastalıktır ve ona Thrombangeitis obliterans veyahut Buerger hastalığı denir. Bir bacakta olur. Buerger bunu Amerikada Yahudi hastahanesinde gördüğünden Yahudilere mahsus sanmıştı.

TEDAVİ. — Hususî bir tedavi yoktur. Tıkanma halinde ameliyat lâzımdır.

TROMBOFLEBİT (Thrombophlébite) — Kara kan damarı iltihabı olan flebitin trombozla birlikte olması demektir [Bak: Tromboz].

TROMBOKİNAZ (Thromboquinase) — Kanın trombositlerinden ve bizzat yaralanan damar civarında hasıl olan bir maddedir. Kanın pıhtılaşmasına hizmet eder.

TROMBOPENİ (Thrombopénie) — Kandaki trombositlerin azalmasına bu ad verilir. Bu yüzden kanamalar ve Purpura dediğimiz hastalıklar olur.

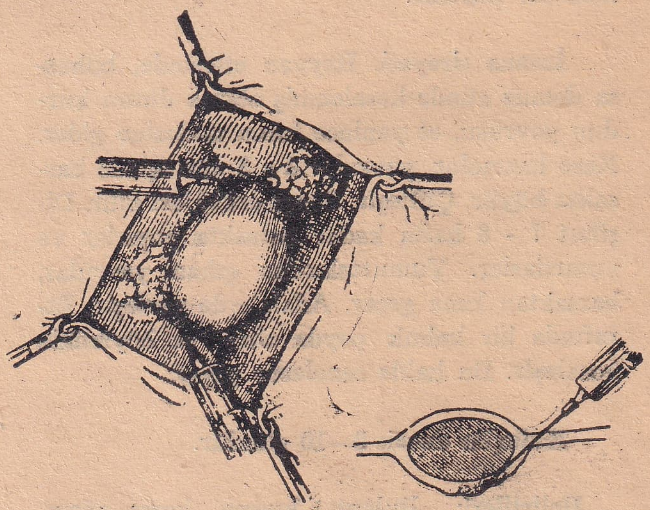
TROMBOSİT (Thrombocyte) — Kanın üç çeşit hücresinden biridir [Bak: Kan].

TROMBOZ (Thrombose) — Damarın iç yüzünde fibrin ve trombositlerin yapışıp damarın içini tıkaması demektir.

TÜBERKÜLİN (Tuberculin) — Verem mikrobu olan Koch basilinin toksinine [Bak: Toksin] denir. Bunu Koch bulmuş ve hattâ bu zehiri aşı gibi kullanarak veremi tedavi edebileceğine inanmıştı. Sonra sukutu hayale uğradı.

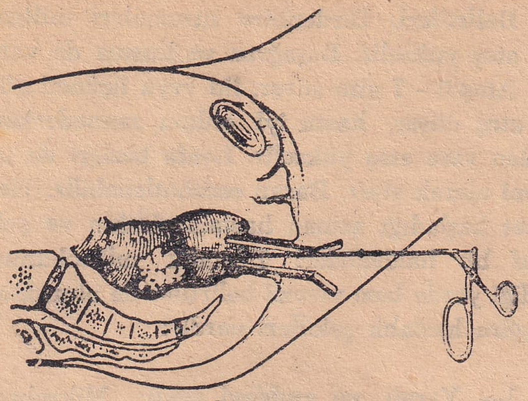
TÜBERKÜLOZ (Tuberculose) — Verem hastalığı demektir. [Bak: Akciğer Veremi].

TÜMÖR (Tumeur) — Ur demektir. Umumiyetle her ura, hattâ her şişkinliğe Tümör derler. Meselâ iltihap neticesi bir yerde şişlik olursa ona (İltihabî ur) Tumeur inflammatoire derler.



Deri altında kalmış bir tümörün çıkarılması

Tümörler, umumiyetle büyümeye meyli olan şişliklerdir .Vücudün neresinde bulunur-



Bir Rektum tümöründe biyopsi

larsa orada yumrular hasıl olur. İki türlü tümör vardır: Selim, habis.

Selim demek biraz büyüdükten sonra duran ve hayatı tehdit etmiyen ur demektir. Bunlar çok da büyüseler vücudün başka yerlerine hicret etmezler.

Habis urlara gelince: Bunlar çabuk büyürler [azamî bir yıl içinde], ve ayni zamanda yakınlarındaki lenfa bezelerini şişirdikleri gibi lenfa ve kan yolile vücudün başka yerlerine de hicret ederler. Çok şiddetli zehirleri vardır. İnsanı sür'atli bir surette eritip öldürürler.

TEDAVİ. — Her uzuvda hususiyeti varsa da umumî olarak ameliyat ve rontgenle veya radyom ile tedavi edilir.

TÜTÜN İPTİLÂSI — Tütün, Avrupa kıtasında on altıncı asırdanberi malûmdur. 1560 yılında Amerikada Fransız sefiri bulunan Nico tarafından Avrupaya tütün ve tohumu getirilmiş, ondan sonra yetiştirilmesi öğrenilmiştir. Onun için tütün nebatına bu sefirin adına izafetle Nicotiana tabacum ve tütünün müessir maddesine de Nicotin denmiştir.

Halen memleketimiz başta olmak üzere Cenubî Avrupa, Akdeniz havzası en iyi tütünleri yetiştirmektedir.

İnsanlarda keyif veren zehirlere alışmak için yaradılıştan bir meyil vardır. Bu sebeple maalesef tütün iptilâsı gittikçe kadınlara da sirayet etmeye başlamıştır.

Tütün, sigara, püro, pipo şeklinde içilir, ve yanmasile meydana çıkan duman içinde birçok zehirler arasında en mühimmi olan Nicoitn de vardır. Her sigarada ortalama üç miligram nikotin vardır. Nikotin çok şiddetli bir zehirdir. Bir insana bir defada on miligram nikotin şırınga edilse öldürür. Halbuki sigara içenlerin çoğu günde yirmi sigara içtiklerine göre altmış miligram zehir almaktadırlar. O halde bu miktara nasıl tahammül ettikleri akla gelir.

Mesele şöyledir. İnsan sigaraya tedricen alışır. İlk defa sigara içinde baş dönmesi, bulantı, hattâ kusma yapar. Fakat her zehire olduğu gibi buna da alışacağından gittikçe daha yüksek miktarlara tahammül eder. Nitekim morfinde de öyledir. İlk zamanlar bir santigramla başlıyanlar, sonraları elli santigramı bile az bulurlar. Halbuki bu miktar sağlam bir insanı öldürmeye kâfidir.

Tütün iptilâsı sıhhati çok bozar. Tütün kullananlar esasen yalnız nikotinden değil, tütünün yanmasından mütevellit diğer zehirli maddelerden de zarar görürler. Birinci zarar nefes yollarında olur. Burun, boğaz, nefes boruları iltihaplanır. Tütün içenlerin öksürüğü meşhurdur. Sabahleyin yataktan öksürükle kalkarlar, ve otomotik olarak sigaraya sarılırlar. Bu öksürük zamanla yerleşir ve Fransızların Catarrhe chronique des fumeurs dedikleri müzmin nefes yolları nezlesini yapar. Mütemadi öksürük yüzünden akciğerler elâştikiyetini kaybederler. Anfizem denilen hastalık başlar. [Bak: Anfizem].

Nikotinin ikinci zararı mideyedir. Midede önce iştihasızlıktan başlıyan ve sonra müzmin mide iltihabı ve ülsere kadar giden bozukluklar yapar. Sigara içenlerin iştihasızlığı meşhurdur. Hele yemek saatine yakın bir zamanda içilen sigara iştihayı hemen kapatır.

Nikotinin damarları bozması da meşhurdur. Bilhassa en çok zarar gören kalbin kendi etini besliyen ve Koroner dedeğimiz ince damarlardır. Bunların bozularak hakikî kalb anjini olması kabul edilmektedir. Onun için kalb anjini olanlara ilk tavsiye edilecek şey sigaradan vazgeçmektir.

Bundan maada, bacak damarlarının büzülmesi ile de bacaklarda gangrenler olabilir.

TEDAVİ. — Tütün iptilâsının tedavisi azim ve irade işidir.[Bırakamıyorum]sözü bırakmak istemiyenlerin icat ettikleri bir bahanedir. Her tütün müptelâsı tütünü bırakabilir. Elverir ki azmetmiş olsun. Tütünü bıraktıktan sonra bir ay kadar süren bir [bırakma sıkıntısı] vardır. Fakat öte yandan öksürüğün kesilmesi, iştiha düzelmesi, kalb ve damarların istirahati bakımından derhal göze çarpan bir

iyilik baş gösterir. İktisadî ve sıhhî olarak şahsa hiçbir faydası olmadıktan maada birçok zararı olan bu iptilâdan çocuklarımızı korumak lâzımdır.

TÜTSÜLER — Halk dilinde tütsü denilen şey tıb dilinde inhalation denilen tedavi usulüdür.

Bu usulle tedavi, teneffüs yolları hastalıklarında veya teneffüs yolile ilâcın vücude girmesi istenince kullanılır. Meselâ nezle tedavisi için tütsü yapılır. Halk, eskiden frengi tedavisi için civa buharile tütsü kullanırdı. Bu müessir bir usuldür ama, civanın miktarını kontrol etmek kabil olmadığından zehirlenme ihtimali vardır.

TULAREMİ (Tularemi) — Bu hastalık kemirici hayvanlara mahsus ise de insana da bulaşır.

Bu hastalık 1911 de ilk defa Koliforniya ve Şimalî Amerikada tetkik edilmiştir. Ondan sonra 1925 te Japonyada ve Rusyada görülmüştür. Şimdi dünyanın her tarafında ara sıra raslanmaktadır. 1936 da Trakyada askerî hekimler tarafından görülmüştür. Hastalığın ismi, ilk defa Tulare mıntakasında görülmüş olmasındandır.

Sebebi: Mikrobu çok küçük ve hareketsizdir. Chapin, 1912 de Kaliforniyada sıçanlarda bulmuş ve Bacterium Tularense adını vermiştir.

Bulaşma: Vahşi kemirici hayvanlardan geçer. Bunların başında tarla sıçanı, fare, sincap ve yabani tavşanlar, nadiren tilki ve domuzlar vardır. Bu hayvanlardan insana hastalığı at sineği, keneler, pireler nakleder. Mikrop bu haşeratın barsaklarında yaşar. Hattâ yumurtalıklarını bile telvis eder. İnsanları ısıran bu haşereler hastalığı hayvandan insana naklederler. Etini yemek, derinisi kullanmak da hastalığı bulaştırabilir. Memleketimizde tarla farelerinin pisliği ile bulaşan dere sularının kullanılmasile sirayet olmuştur.

Kuluçka devri: 2-3 gün kadar olup bazan dokuz gün kadar olması da mümkündür.

Belirtileri: Birdenbire titremeleri müteakip ateş yükselir. Başağrısı ve kusma da vardır. Ateş 2 - 7 gün sürer. İki veya üçüncü günü ateş düşer, hasta iyi oldum zannederken birden yine ateş yükselir. Lenfa bezleri de umumî olarak şişer. Bazan cerahatlenebilir. Nekahet başladığı zaman hastalar bitkin ve çok zayıf bir haldedirler. Hastalık mikrobunun girdiği yerde bazı mevziî belirtiler de olur. Buna göre hastalık şekilleri vardır:

1— **Yaralı, ve guddevî şekil:** Mikrobun girdiği yerde deride kızartı ve kabartı hasıl olur. Üstünde esmer pürtükler ve sathî yaralar peyda olur. O nahiyenin lenfa bezeleri de şişer ve hattâ cerahatlenir.

2— **Göz - beze şekli:** Gözün konjonktiva denilen zarı hastalanır. Şişer. Esmer kabarcıklar ve yaralar olur. Sonra pürtükler de çıkar. Gözün karası sağlam kalır. Çene altındaki bezeler şişer. Bu vaziyeti Parinaud tarif etmiştir.

3— **Bezeli şekil:** Hastalık doğrudan doğruya lenfa bezelerinin şişmesile başlar. Mikrobun giriş kapısı belli değildir.

4— **Tifo şekli:** Ne deride, ne de bezelerde bir şey görülmez. Buna mukabil, hastalık ateşli umumî bir hastalık şeklinde seyreder. Bazan dalak da büyür. Bu manzara tifoyu düşündüre bilir. Bunların lenfa bezeleri peynirleşmiş, dalak içinde mısır taneleri gibi serpilmiş olanlar vardır.

Korunma: Her şeyden önce hastalığın o yerlere nereden ve nasıl geldiği araştırılmalıdır. Fareler, sincaplar, gelincikler öldürülmeli, pire ve kenelerle mücadele edilmelidir. Eğer sular kirlenmiş de ondan dolayı oluyorsa bu sularda yıkanmak, suları kullanmak menedilmelidir.

Bu hastalığın mikrobu sağlam deriden vücude girebiliyor. Bu sebeple deride sıyrık veya kesik bile olmasa bu hayvanlarla veya onların eti ve pisliklerile temas veya banyo yaparken bu mikrobun vücude girmesi pekâlâ mümkündür.

Bu hastalığı geçirenler uzunca bir zaman tekrar yakalanmaktan korkmamalıdır. Maamafih hiç yakalanmazlar denemez.

TEDAVİ. — Bu hastalığın hususî bir ilâcı yoktur. Keçilerden elde edilen bir serumun bu hastalığa iyi geldiği söylenmektedir.

Şişen bezlere dokunmamalı, hastaların beslenmesi, istirahati ve temizliği temin edilmeli, muayyen müddetin geçmesi beklenmelidir. Hastaya bakanların lâstik eldiven kullanmaları lâzımdır. Çünkü mikrobu alabilirler.

TUNÇ HASTALIĞI — Buna Fransızcada Diabète bronzé derler. Sebebi de şahsın yüzünün tunç rengini alması, karaciğerin hastalanması ve şeker hastalığının da birlikte görülmesidir.

TEDAVİ. — Yoktur.

TURBAN TAKSİMİ — Eskiden akciğer veremini üç devreye ayırmak âdet olmuştur. Bu taksimi yapan Turban'dır.

Bu taksime göre: Verem, ciğerlerden bir tanesinin yalnız bir köşesinde ise birinci iki akciğerin birer köşesinde veya bir akciğerin iki parçasında ise ikinci, her tarafına yayılmış ise üçüncü devre denirdi. Şimdi bunun kıymeti kalmamıştır.



«U» HARFİNDE BAHSOLUNACAK HASTALIKLAR

UÇUK
ULKUS
ULTRAVİYOLE
URAT'LAR
ÜREMİ
ÜRETRİT
URLAR
UROBİLİN
UROLOJİ
URTİKER
UTERUS
UYKU VE RÜYA
UYKU HASTALIĞI
UYKUSUZLUK
UYUŞTURUCU ZEHİRLER
UYUZ
UZUVLARIN TERSLİĞİ

U

UÇUK — En ziyade dudakların kenarında, burun kanadında, yüzde ve hattâ başka yerlerde derinin üst tabakasının küçük kabarcıklar halinde kabarmasıdır. Bu birçok hastalıklarda olur: Sıtma, zatürree, bulaşıcı menenjit, mide ve barsak bozukluğu hallerinde gör ür.

Bir de uçuk humması diye bir hastalık vardır. Onda ateş ile beraber uçuk da olur.

ULKUS (Ulcus) — Yara demektir. Yerine göre isim alır: Mide yarası ulcus ventriculi, on iki parmak barsağı yarası ulcus duodeni, baldır yarası ulcus cruri, ilâh...

ÜLTRAVİYOLE (Ultraviolet) — Güneş ışığında bulunan muhtelif şualardan bir kısmı [maviden öteki] adını taşır.

Bu şualar insan hayat ve sıhhati için çok mühimdir. Zira bunlar vücudümüzü tenbih ederek faaliyet uyandırır.

Asıl mühim hizmetleri ise vücut derisine temas edince orada bulunan Kolesterol maddesini D vitaminine çevirmesidir. Bu sayededir ki insan ihtiyacı olan D vitaminini bizzat kendisi yapar. Güneş görmiyen çocukların kemik hastalığına uğraması güneş ışığı olmadığı için D vitamini yapılamamasıdır. D vitamini kirecin kemiklerde yerleşmesine hizmet eder.

Bu şuaları etrafa neşreden aletlere ultraviolet cihazı derler. Bo cihazla hastaları tedavi ederler. Başlıca: Sıarca veya köstebek denilen adenitler, peritonit tüberküloz, kemik hastalığı, zayıf ve çelimsiz insanlara çok yarar. Yalnız bu alet cildi tahriş ettiğinden ve gözleri bozacağından kullananlar ve hastalar hususî gözlük ve eldiven kullanırlar ve muayyen dakikadan fazla tutulmaz.

ÜRAT'LAR (Urates) — Kanda bulunan asidürik, madenlerle birleşerek birtakım tuzlar teşkil eder ki bunlara Ürat denir.

Bu maddeler idrarla çıkar. İdrarda billûrlar halinde teressüp eder. Bunlara Ürat denir. Bol üratlı idrar bir şişeye konduğu zaman şişenin dibinde tuğla kırmızısında bir tortu toplanır. Bu tortulu idrar ısıtılırsa bunlar erir ve idrar berrak bir manzara alır. Soğuyunca tekrar tortu yapar. Bunlara idrarın kumu denir. Bunlar büyük ürat taşları da yapabilirler. O zaman böbrek taşına ait rahatsızlıklar yaparlar [Bak: Böbrek taşları].

ÜREMİ'LER. — Kanda üre ve sair azotlu maddelerin toplanmasından doğan hastalık tablosuna denir. Üremide kanda husule gelen değişiklikler, hastalığın neticesi mi, yoksa sebebi mi olduğunu anlamak mühimdir ve fakat zordur.

Eskidenberi üremi deyince sadece kanda ürenin yükselmesi düşünülüyor, fakat böbreğin süzemiyerek kanda toplanan diğer maddeler düşünülmüyordu. Halbuki modern hekimlik bunun yanlış olduğunu göstermiştir. Üremide kanda sade üre değil, öteki azotlu maddeler de toplanmaktadır. Gerçi üremideki zehirlenme sadece üreden değil, üreden gayri azotlu maddelerin de artmasındandır. Böbrekte kifayetsizlik baş gösterdiği zaman süzülemiyen yalnız üre değil, bütün azotlu maddelerdir. Bunların içinde acide urique, creatine ve creatinine. amino-acides'ler vardır. Ascoli'ye nazaran üremide mühim olan iki âmil vardır : 1 — İdrar yapıcı unsurların idrarla çıkamıyarak kanda kalması, 2 — Evvelce mevcut olmıyan zehirlerin husulü.

Üreminin asıl lâgat mânası idrarla zehirlenmek demektir. Volhard öteki azotlu maddelerin de yükselmesini üremi için şart sayıyor.

Belirtileri: Müthiş bir dermansızlık vardır. Bu hal, günden güne artar. Bir lâkaydî başlar. bu hal her şeye, yiyip içmeye, hattâ yaşamaya karşı bir alâkasızlık halini alır. Göz bebekleri küçüktür. Mide ve barsak bozukluklarından olmak üzere iştihaslzlık. kusmalar, fena kokulu ishaller, hastanın nefesinin kokması, adalelerde sarsıntılar, nefes almanın derin ve gürültülü oluşu, başağrısı, baş dönmesi, deride kaşıntılar ve hattâ vücutte kırmızı döküntüler olur.

Üreminin bir de ihtilâç yani çırpınmalarla kendini gösteren şekli vardır. Hastada sar'a nöbeti varmış gibi haller olur.

Bundan başka geçici körlükler, yarım görmeler, işitme ve konuşma bozuklukları, geçici felçler, şiddetli başağrıları ve birden boşanan ve öğürtüsüz kusmalar olur. Bütün bunlar bezin nesci içine su toplanıp şişirmesinden olur.

Bir de yalancı üremi diye bir şekli tarif edilmiştir. Bunda geçici vasıfta birtakım ruhî ârazlar sahneye hâkimdir: Şaşkınlık, çabuk müteessir olmak, marazî düşünceler, başağrıları, baş dönmeleri, körlük dil tutulma, sağırlık, felçler, etrafta uyuşma, adale çekilmeleri gibi...

Bunların böbreklerinde büyük bir bozukluk yoktur. Hastalığın sebebi beyin damarlarının arteryosklerozudur. Bunlarda nöbeti husule getiren şey zaman zaman beyin damarlarının büzülmesidir.

Bir de kanda üreyi çoğaltan böbrek haricî sebeplerle üremi olur. Bunlarda böbrek normaldir. Fakat kanda tuz azalması, (gebelik kusmaları, ameliyatlar, doğum, büyük yanıklar, uzun süren tuzsuzluk perhizleri gibi) hallerinde kanda üre yükselir.

TEDAVİ. — Sebebe göre olmalıdır. Mümkün olduğu kadar kanda üre toplanmasını önlemeye çalışmalıdır. Yemeklerde 20 - 25 gramdan fazla albümin verilmemelidir. Pirinç, yağ, unlu, nişastalı, şekerli şeyler, sebzeler, meyvalar verilmelidir. Bilhassa meyva suları çok iyidir. Fakat bulantı ve kusma sebebile bu diyeti tatbik kolay bir iş değildir. İdrar söktürücü ilâçlar da verilmelidir. Kabıza ve terlemeye mâni olmalıdır. Hastaya çok bol su verilmelidir. Hastada üremi ile beraber vücut de şişmiş ise suyu mutedil derecede vermek lâzımdır.

300 gram kan almak da faydalıdır. Kan aldıktan sonra kana şekerli serum şırınga etmelidir. İhtilâçlar varsa belkemiğinden su almalıdır. Ayrıca bromür de verilmelidir. Lâvman suyu içinde kloral, stopolamin, morfin, sıcak banyolar muvafıktır. En güç şey iştihasızlık ve bulantı ile mücadeledir. (Asidol - pepsin) ve kokain hafif vak'alarda faydaldır. Tesirsiz

kalırsa mide yıkanmalıdır. Başağrılarına karşı Citrate de caféine bazan faydalıdır. Taze bir böbrek hastalığı varsa sudan başka bir şey verilmiyen şiddetli perhiz lâzımdır. Damara %30 nisbetinde şekerli su şırıngası da faydalıdır.

Tuz azlığından ileri gelen üremilerde ise kana %30 tuzlu su şırıngası çok defa hayat kurtarır. Hattâ üremi ârazı olmasa bile ameliyatlardan sonra, doğumlarda, büyük yanıklarda bunu yapmak lâzımdır. Hattâ gebelikten ileri gelen kusmalarda bile tuzlu su iyi gelir. Arteriyosklerozun yalancı üremisinde iyod ve damar açıcı ilâçlar fayda verir.

ÜRETRİT (Urtrite) — Mesaneden sonraki idrar yolu kısmının iltihabına denir. Bu birçok mikroplarla olabilir. En başta belsoğukluğu gelir. (Bak: belsoğukluğu).

Bu iltihap olunca hastada idrar yaparken yanma, sızlama, zorluk hissedilir.

TEDAVİ. — Belsoğukluğundan ileri geliyorsa tedavisi belsoğukluğu tedavisine tâbidir. Âdi üretrit ise Sulfamid'ler verilir. Perhize tâbi tutulur. Bilhassa alkol, ekşi, acı menedilir.

UROBİLİN — Safranın sarı boyasını veren bilirubin maddesi, kanın alyuvarlarının erimesinden hâsıl olur. Safra ile barsağa akar. Bu madde barsakta Stercobilin adında bir maddeye tahavvül eder. Barsaktan tekrar kana karışır. Sonra karaciğere giderek orada tekrar bilirubin halini alır. Karaciğer kudretten düşerse yahut barsağa çok safra akarsa idrarda bol ürobilin bulunur.

URLAR — Vücudun muhtelif yerlerinde gayrıtabiî surette hücre çoğalmasından mütevellit şişliklere denir. Bunların habis ve selim şekilleri vardır. Selim şekiller, biraz büyür ve sonra durur, bunlar hayatı tehdit etmezler. Habis şekillere gelince: Bunlar çok büyürler, etrafa hicret ederler, ve bir yıla varmadan insanı öldürürler (Bak: Tümör).

ÜRTİKER (Urticaire) — Halk dilinde kurdeşen veya donanma denilen hastalıktır. Bu hastalığın esası deri üzerinde kırmızı kaşıntılı kabarcıklar husulüdür. Bu kabarcıklar mahdud, deriden biraz yüksekçe, açık pembe, veyahut bal rengi olup etrafı kırmızıdır. Şekli yuvarlak veya beyzîdir. Bir mercimekten bir ceviz kadar olabilir. Bunlar birdenbire çıkar. Ve süratle kaybolur. Birkaç dakika veya saat sürer. Bu başlıbaşına bir hastalık olmayıp birçok hastalıkların müşterek bir ârazıdır Şiddetli kaşıntı ve karıncalanma vardır. Önce kaşınır, sonra kabarır. Bazan da birdenbire kabarıp kaşınmaya başlar. Esasen ürtiker olan saha umumiyetle şişer ve kızarır.

Bu kabarcıkların yeri çok değişiktir. Bazan muayyen bir yerde kalır, bazan da bütün vücuda yayılır. Eğer bir ilâç veya serum şırıngası veyahut bir böcek ısırması varsa o noktada ve



Kurdeşen hastalığı deri üstünde olur ve kaşıntılıdır.

etrafında ürtiker olabilir. Bunların sonradan umumîleşmesi veyahut birdenbire her tarafı kaplaması da mümkündür.

Sebep: Kurdeşen denilen ürtikerin sebepleri çoktur: Mide, barsak bozuklukları, bozulmuş gıdalar (et, yumurta, balık, konserve, midye, istiridye, istakoz gibi), karaciğer hastalıkları, vücudün herhangi bir yerindeki ekinokok kesesi mayiinin vücude yayılması serom şırıngaları (ilk veya ikinci) bazı ilâçlar (kinin, aspirin, piramidon gibi), böcek ve haşerelerin ısırması, hattâ gezinmesi, çok iyotlu ilâç almak, birden soğuk suya dalmak ilh...

TEDAVİ. — Ürtikerin tedavisi sebebe göre değişir Eğer sebep mide ve barsak bozukluğu veya gıda ise perhiz yapmak, müshil almak, mide ve barsağı yıkamak lâzımdır. İlâçlar meyanında Kalsiyum, (C) vitamini, Adrenalin, Efetonin mühimdir.

Serum şırıngalarından olanlar bazan tehlikeli olabilir. Onların hemen tedavisine başlamalıdır. Karaciğerde vazife noksanlığı olanlarda karaciğeri tedavi etmek lâzımdır. Bu me-

yanda bir Alman ilâcı olan Torantil çok güzel bir ilâçtır.

Bazan da bir sebep bulunamaz. Sık sık ürtiker nükseder. Bunlarda bünyevî bir kusur bulunması muhtemeldir.

İdatik kist (Ekinokok) suyunun kana karışması halinde bazan çok tehlikeli olabilir, ve en şiddetli ürtiker de budur. Adrenalin, kafein, kalsiyum, kardiyazol ve istirahat, müshil ile tedavi edilir.

UTERUS — Rahim demektir (Bak: Kadın tenasül uzuvları).

UROLOJİ (Urologie) — İdrar yolları ve böbrek, mesane, prostat gibi uzuvların hastalıklarından bahseden ilme denir.

UZUVLARIN TERSLİĞİ — Doğuştan olma bir kusurdur. Bunda uzuvlar tabiî olarak bulunmaları lâzımgelen yerin aksi bir yerdedir. Meselâ kalp solda olacağına sağda, karaciğer sağda olacağına solda, apandisit sağda olacğına solda, mide sağda olacağına solda olur. Bütün uzuvlar yer değiştirmiş durumda olursa ona tıp dilinde (Situs inversus viscerum totalis) derler. Bazan da yalnız kalp yer değiştirmiş olur ki buna (Dextrocardie) kalbin sağda oluşu derler. Yalnız kalbin yer değiştirip de öteki uzuvların yerliyerinde oluşu enderdir. Bütün uzuvların yer değiştirmesi oldukça sık görülür. Ben şimdiye kadar dört kişiye rastladım.

UYKU VE RUYA —Hayatımızın üçte biri uykuda geçiyor. Esasen pek kısa olan insan hayatının üçte birinin ölü olarak geçmesi, bu çalışma dünyasında pek de hoş görülmemesi lâzım gelen birşey gibidir. Ancak, uyumak fizyolojik bir ihtiyaç, uykusuz geçen zamanın yorgunluklarını ve zehirlerini izale edecek bir istirahat safhası olduğu gibi, uyku içinde şuur altı kısmında tamamile hayalî bir hayat geçirmemiz de ayrıca tetkika değer bir mevzudur. Uykunun fizyolojisini tetkik sahasında hayli terakkiler kaydedilmiştir. Birçok âlimlerin incelemeleri uyku ve uyanma merkezlerinin (orta beyin) denilen kısmında olduğunu göstermiştir. Bu müellifler, hayvanlarda o kısma kalsyum, Ergotamin, Barbütirikten ibaret ilâçlar şırınga ederek uykuyu temine muvaffak olmuşlardır.

Öte yandan hastalıkların tetkiki bize göstermiştir ki iltihap, tahribat ve soysuzlaşma suretile beynin bu kısmında husule gelen bozukluklar, oradaki urlar uykuyu arttırır.

Orta beyindeki merkezler sempatik tabiattedir. Binaenaleyh uyuşturucu değil, uyandırma merkezi vardır.

Beynin bu merkezleri elektrik ile tenbih edilirse hararet artar. Kan tazyiki yükselir, göz bebekleri genişler. Kan boşanır, kanda adrenalin miktarı artar.

Vücudun her tarafında kan damarlarında (Büzülme) olur. Uyku ihtiyacı da tıpkı yiyip içmek, cinsî münasebet, idrar etmek, abdest bozmak gibi telkin ve irade ile alâkadar olduğu gibi iradeyi zorlayan sebepler de uyandırma merkezlerini zorlar. Eğer insanın kafası şiddetli faaliyet içinde olursa uyku kaçar, fakat kafa birşey ile meşgul olmazsa daha doğrusu mühim birşey ile meşgul değilse uyku gelir, sempatik sinir sistemi uyanmayı, parasempatik sinir sistemi de, uyku, beslenme, uzviyetin tamir işlerini idare eder.

Parasempatik sinir sistemi fazla çalıştığı zaman damarların genişlemesi, tansiyonun düşmesi, nabzın yavaşlaması, kanda adrenalin azlığı, nefes borularında sıkışma, astma nöbetlerine, göğüs anjinine istidat gibi halleri doğurur. Uyku ise kaşıntı, kalp çarpıntısı, asabî heyecan gibi şeyleri uyuşturur. Uykudan uyanan bir insanda nabız fazla atmaya, kanda adrenalin artmaya, tansiyon yükselmeye başlar. İşte tecrübe ve müşahede yolile bu merkezlerde vazife azalmasının uykuya yol açtığı anlaşılınca normal uyku merkezinin de burada olduğuna hükmetmek lâzımdır. Şimdi asıl mesele bu merkezlerde vazife düşüklüğü yapan şeyler nelerdir?

Hayvanlar üzerinde yapılan tecrübeler gösteriyor ki 3-5 gün uykusuz kalan hayvanlar beyine ait zehirlenme ârazlarile ölüyorlar.

Uyku, vücut faaliyeti neticesinde gıdaların yanmasından husule gelen Metabolid denilen zehirlerin toplanmasından olur. Bu zehirler vücutten çıkmakla da uyanma husule gelir. İnsanlar günlerce uykusuz kaldıktan sonra uyurlarsa, bu uyku hem derindir, hem de uzviyeti öldürmüş olan zehirlerin boşalması için bir günlük normal uyku kâfi gelmez. Ve böyle uykusuz geçen günlerden sonra da uykudan bir insanı uyandırmak güç olur. Halbuki hergünkü normal uykudan uyanmak kolaydır.

Bu kolaylık zehirlenme nazariyesile izah edilemez. Uyanmayı temin eden şey, uyanma

merkezlerinin damarlarının genişlemesidir. Damarların büzülmesine hizmet eden sinirler ise dışardan gelen tenbihlere karşı çok hassastır.

Diğer taraftan unutmamak lâzımdır ki uykuya tekaddüm eden zamanda, esneme, dikkatin kaybolması, göz yaşının azalması gibi haber verici belirtiler vardır. Bunlar beynin kansızlığını yâni beyin damarlarının büzülmesini gösterir. Beyin damarlarını büzen şey ise ipofizin maddesidir. Bu maddenin beynin altında bulunan ipofiz adındaki bezin arka kısmından çıkan bir maddedir. Hususî bir karakan damarı bu maddeyi o merkezin bulunduğu yerde (beyin umur ilik suyu) na döker. Bu madde çok ifraz edilirse çok uyumak, az idrar yapmak, hararet düşüklüğü, ruhî bozukluklar görülür. Şimdi (Hipofizin) maddesi çok ifraz edilince uyanma merkezine giden damarları daraltarak oraya az kan gitmesine ve böylelikle uyandırıcı merkezin çalışamamasına sebep olur. Bu maddenin idrarı azaltıcı bir tesiri vardır. Hipofiz guddesi harap olur veya vazife noksanlığına uğrarsa uykusuzluk ve fazla idrar görülür. Bazı araştırıcılar bu maddeyi hayvanlarda bu merkezin bulunduğu noktaya şırınga edince hayvanın uykuya daldığını göstermişlerdir. Öte yandan hipofiz guddesinin ön parçasının ifraz ettiği Prolan maddesi fazla serum ihtiva eder. Bu madde ise uyku vericidir. Bazı hastalıkların tetkiki de dikkate değer sonuçlar vermiştir. Meselâ psykose depressive hastalığında uykusuzluk fazladır. Ve prolan maddesi azalmıştır. Bunlara prolan verilince durumda düzelme oluyor. Hipofiz guddesini büsbütün tahrip eden urlarda, uykusuzluk çok şiddetli olup hipofiz guddesinin bütünü verilince bu hal geçiyor. Sağlam insan bile bundan çok müteessir oluyor. Şimdi mühim bir mesele de beynin kabuk kısmile bu merkezler arasındaki münasebettir. Beynin alına ve şakaklara doğru olan kısmile orta beyindeki merkezleri birbirine bağlayan sinir lifleri vardır. Orta beyindeki merkezlerde bir hastalık olduğu zaman beyin kabuğuna kan hücum eder. Beynin kabuk kısmı harap olursa hararet düşüklüğü, uykuya benzer bir hal vardır. Öte yandan kabuk kısmı elektrikle uyandırılırsa, uykusuzluk, hararet artması, tansiyonun artması, bol idrar, ve idrarla şeker çıkarmak, çırpınmalar olur. Beynin alna yakın olan kısımlarında şuur, irade, dikkate ait merkezler vardır. Bu merkezlerden gelen herhangi bir uyandırma, sinir lifleri vasıtasile orta beyindeki merkezlere kadar giderek onları uyandırır. Ve uyandırma merkezi de burada olduğundan şahıs uyanır.

Dışarı ile alâkamızı temin eden beş duygudur. Binaenaleyh uykuda iken, görmek, işitmek, koklamak, tatmak, ve dokunmak gibi dışardan gelen veyahut şiddetli açlık, ağrı sancı, gibi içerimizden gelen bir tazyik olmasa uyku tam olur.

Bu tenbihlerin uykuyu bozabilmesi iki şarta bağlıdır:

1— Tenbihin şiddeti, 2— Şahsın teessür kabiliyeti. Meselâ çok hafif bir tıkırdı uyandırmaz da büyük gürültü uyandırır. Öte yandan en ufak tıkırdı ile uyanan kimseler olduğu gibi davul çalınsa yine uyanmayan kimseler de vardır. Binaenaleyh: Beş duygumuz ve bilhassa görme, işitme, ve temas ile gelen şiddetli tenbihlere beynin kabuğundan, orta beyindeki merkezlere gelir. Ve onları tahriş ederek uyanmayı temin eder. Keza şiddetli ağrı ve sancılarda yine bu merkezleri tahriş ederek insanı uyandırır.

Uykuyu kaçıran şeyler, mutlaka dahili veya haricî tenbihlerin devamlı teessürüne bağlı değildir. İnsanda iç sıkıntısı veya fevkalâde neşe de uykuyu kaçırır. Hayalhanemizin mahsulü olan bir sürü fikirler, birşeyi mütemadiyen düşünmek veya birçok şeyleri devamlı düşünmek şiddetli teessür yâni içerleme de uykuyu kaçırır. Hattâ acı veya tatlı bir hâtıranın birdenbire canlanması da uykuyu kaçırır.

Roussy ve Meosinger'in incelemeleri göstermiştir ki ipofiz guddesi beynin kabuk kısmından gelen tenbihlerden çok müteessir olur. Ve ifrazı azaltır. İpofiz ifrazının azalması ise beyin damarlarının büzülememesi ve böylelikle uykusuzluğa sebep olur.

Güneşin şuaları da çok müessirdir. Gözümüze ve derimize tesirile husule gelen tenebbüh beyin kabuğunu tahriş ederek orada hipofize kadar gidip onun faaliyetini azaltır. Yaz mevsiminde gebeliğin daha uzun sürmesi, ipofizin azlığındandır. Çünkü doğum olabilmesi için ipofiz miktarının artıp rahmi takallüs ettirebilmesi lâzımdır. Doğumların daha ziyade gece olması bundandır. Gece güneş ışığı yoktur ki ipofiz guddesini faaliyetten alıkoysun, binaenaleyh geceleyin vücutte hipofizin çoğalır ve rahmi takallüs ettirir. Gündüz uyanık iken vücutte yanan gıdaların bakiyeleri toplanarak ipofiz guddesi üzerine muharriş tesir yaparlar. Binaenaleyh 16-18 saatlik uyanıklık müddeti esnasında husule gelen zehirler ipofizi öyle tenbih ederler

ki bu gudde ön kısmından ifraz olunan (prolan) daki brom, arka kısmından ifraz olunan hormonun damarları büzücü tesiri, uyandırma merkezinin uyuşmasına ve böylelikle uykuya yol açar. Meselâ uzun günler uykusuzluktan sonra gelen uyku, bir zehirlenme uykusudur, ve ölümle neticelenmesi bile mümkündür.

Uyku esnasında teneffüs, deveran âzası, dahilî ifraz guddeleri ve hazım cihazından maada uzuvların faaliyeti olmadığından, vücut az yakar. Bundan da yanma mahsulü olarak zehirler az toplanır. Az zehir ipofizin maddesini az ifraz ettireceğinden damarlar büzülemez. Uyandırma merkezine bol kan gelir. İyi beslenen merkezden kalkan tenbihle insan uyanır.

Rüyaya gelince:

İnsan ömrünün üçte biri uykuda geçtiğinden hayatın üçte birinde şuur yoktur. Şu kadar var ki uyku bazan tam ve mutlaktır. Bazan da rüya denilen ve uyanık halimize ait ihtisaslarla bulanıktır. Rüya: Bedenen çok yorulanlarda pek nadirdir. Meğer ki şahıs çok sinirli olsun. Halbuki fikrî mesaî sarfedenlerde çoktur. Hattâ onlar için bu normal gibi görünür. Bir âlim şöyle diyor: (Hayatımda rüyasız geçen bir geceyi hatırlarım ki o da morfinle zehirlendiğim gündür).

Çok yorucu çalışmalardan, zahmetli bir yürüyüşten, dağlarda yapılan bir müsabakadan sonra fikir adamlar da derin ve rüyasız uyuyabilirler.

Hintlilere göre: (Uyku muvakkat bir ölümdür. Uyku esnasında ruh vücutten ayrılır. Başka diyarlarda hattâ görülmeyen bilinmeyen yerlerde gezer. Ölmüş veya hiç tanımamış olduğu kimselerle, mevcudat ile temasa geçer. Gezer dolaşır, harikulâde sahneler yaşar. Allah ile peygamberlerle, şeytanlarla buluşur.) Bu telâkki tarzı rüyaya iptidaî bir şekil verir. Ve tecrübelere dayanarak rüya tefsirlerine yol açar. (Tâbirname) diye kitaplar bile vardır. Bu tabir bilgisinin ilk kurucusu İsadan on altı asır evvel yaşamış olan Deucalion'un oğlu meşhur Amphietyondur. Taktien ve Element d'Alexandrie'nin iddiasına göre tâbir ilmi denilen oniromancie ilkönce Karienlerde başlamıştır. Rüyaların mütalâa ve tefsiri için pek çok şeyler yazılmış ve söylenmiştir. Sonra uzun müddet ilim, rüya işile meşgul olmamıştı. Buffon ruh ile rüyanın ilgisini inkâr eder. Şimdiki kanaatlere göre rüyanın fizyolojisi, ve fizyopatolojisi şöyle olmak lâzımdır.

Uyku esnasında beş duygumuzun, alıcı kudretleri sükûn halindedir. Onlara gelen şeylerin şiddeti çok olursa bizi uyandıracak bir tahrişe yol açar. Az olursa bu tahriş uyandırıcı merkezlere kadar gidemez. Şuuraltı dediğimiz kısımda kalır. Fakat bu iş şöyle olabilir: Büyücek bir havuz tasavvur ediniz. İçindeki su sathındaki yapraklar, çocukların kâğıttan kayıkları vesaire yüzmektedir. Bu havuza ufak bir taş atılırsa suda hâsıl olan daigalar bu maddeleri sallar. Birbirinin üstüne sevkeder .

Fakat havuza çok büyük bir taş atılırsa bunlar altüst olur. İşte gerek beş duyguya gelen, haricî tesirler ve gerekse mide ve barsak gibi uzuvlar çinde dolaşan gaz, su, mesaneyi şişiren idrardan kalkan dahilî bir tenbih şuuraltına girer ve orada yığılı bir durumda olan hâtıralara dokunur. Bunlar hafif bir sarsıntı ile yanyana gelerek oldukça muntazam bir levha çizerler. Şiddetli bir sarsıntı ile karmakarışık olurlar ki, kâbuslu, korkunç, aklın kabul etmeyeceği şeylerin rüyada görülmesi demektir.

Çok yorgun olduğumuz zaman rüya görmeyişimize sebep, haricî veya dahilî tenbihlerin şuuraltına kadar bile ilerleyememesidir.

Rüya bazan olacak bir şeyi önceden haber verir mi? Olacak şey hakkında tahayyül ve tasavvurlarımız var. O günlerde bize bunları rüyamızda göstermiş ise mümkündür, yoksa sadece tevil ve yormaktan ibarettir.

UYKU HASTALIĞI — Hususî bir mikrobun beyinde oturmasile husule gelen ateşli ve uykulu bir hastalıktır.

Hastalık eskiden de görülmüş ise de ne olduğu anlaşılmamış ancak bir numaralı dünya harbi sırasında 1916-1917 yıllarında Viyanada salgın yaptığı zaman V. Economo tarafından eyice tetkik edilerek (uyutucu beyin iltihabı — Encephalitis lethargica) adı verilmiştir. Eskiden büyük grip salgınları ile bu hastalık karıştırılmıştı. Nitekim ingiliz hekimlerinden maruf Sydenham 1765 de (Koma yapan humma) adını verdiği bir hastalık tarif etmişti ki uyku hastalığına çok benzemektedir. 1661 de Londrada ve 1890 da İtalyada salgın yapan veNona denilen hastalığın da uyku hastalığı olduğu sa-

nılıyor. Türkiyede geçen dünya harbinin sonuna doğru vakalar görülmeye başlamıştır. O vakittenberi arasıra tektük vakalar görülüyor.

Sebebi: Süzgeçten geçen bir mikrop (Virus) tür. Bu mikrop sağlam insanların ağzında da bulunur. Aksırırken veya öksürürken ağızdan çıkan tükrük damlacıklarile etrafa yayılarak bulaşır. Bulaşması bereket versin güçtür. Gerçi uyku hastalığının bir adı da encephalite epidemique yâni (salgın yapan beyin iltihabı) ise de korkulduğu kadar bulaşıcı değildir.

Kuluçka devri: Ortalama on gündür.

Belirtileri: Birdenbire baş ağrısı, baş dönmesi, etraf ağrısı, vücudun ötesinde berisinde ağrılar ile başlar. Bazan titremeler olur. Her hastada muntazam ateş yoktur. Nabız ateş ile mütenasiptir. Bazılarında nabız sayısı süratli, bazılarında ise yavaştır. Hastalar sık nefes alırlar, bu hale bakarak grip teşhisi koymak mümkündür. Sonra asıl sinir sistemine ait belirtiler çıkar.

Uyku meselesi: Hastaların yüzde 30-40 ında uyku hali vardır. Yüzde yirmisinde ise bilâkis uykusuzluk, sıkıntı, heyecanlar vardır. Vakaların yarısında da uyuklama hali vardır. Birçok vakalarda uyku birdenbire başlar. Bazılarında ise yavaş yavaş başlar. Uyku bazan tam değildir. Sadece çok yorgun bir insanın hali veya uyuklama şeklindedir. Uyandırılınca gözlerini açar. Birşey verilirse yutarlar. Yine dalarlar.

Kafatasından çıkan sinirlere ait belirtiler: Kafatasından çıkan on iki çift sinirin bazıları bu hastalıktan müteessir olur. Fakat en çok zarar gören göze ve adalelerine ait sinirlerdir. Vakaların yüzde 60-80 ninde göz adalelerinde felç vardır. Bazan bir taraflı, bazan da iki taraflı olur. Göz kapağı düşüklüğü gözlerin hareketlerinde iştirak bozukluğu, dış şaşılık, ve gözbebeğinin uzağa bakınca genişlemesinde bozukluk vardır. Fakat bütün bunlar gelip geçici olup sakatlık bırakmaz.

Yüz siniri felci, parasempatik sinirlerin felci, yarım inme, konuşamama, ataksi (Bak: Ataksi), yarım görme geniş ve mühim felçler çok seyrek görülür.

Adalelerin gevşekliği veya takatsizliği seyrektir. Buna mukabil fazla ve gayrıiradî hareketler vardır. Kol ve bacakta istemeden olan hareketler, çekilmeler, takallüsler olur. Bazan müz'iç bir hıçkırık vardır. Ve tedaviye rağmen devam ederek hastaları izaç eder. Vücut adalelerinde umumî katılaşma, harekette durgunluk ve ağırlık, yüzde maskelenme, monoton konuşma görülür. Bunların müzmin ve hayat boyunca devam eden bir (Parkinson hastalığı) nı taklit etmesi de mümkündür. Bazan iradede durgunluk, yahut çok heyecanlı olmak, sayıklamalar, kendinde fazla kuvvet tevehhümü gibi ruhî ârazlar baki kalır.

Bu hastaların birçoğunun salyaları akar. Bir kısmında mütemadi terlemeler vardır. Bazılarının derisinde devamlı yağlanma hali vardır. Bazı hastaların vücudunun yalnız muayyen bir kısmı terler veya yağlanır.

Hastalığın sonu: Hastalık bazan birdenbire vurulmuş gibi hastayı yatırır. Bir iki hafta sonra açılır. Bazan da kâh açılıp, kâh kapanmak üze nöbetlerle devam eder. Yakalananların üçte biri ölür. Üçte biri sakat kalır. Üçte biri de tamamen iyileşir

TEDAVİ. — Hususî bir ilâcı bulunamamıştır. Yatakta istirahat, hazmı kolay gıdalar vermek lâzımdır. Damar içine elli santigramlık ürotropin ampullerinden günde altı defa yapmak üzere dört gün devam edilir.

Eğer kolda ve bacaktaki sarsıntılı hareketler hastayı çok iz'aç ediyorsa Pantopon, kloral, lüminal gibi teskin edici ilâçlara baş vurulur.

UYKUSUZLUK — Hayatın normal ve fizyolojik bir ihtiyacı olan uyku çocuklarda ve ihtiyarlarda 9-10 saat, gençlerde ve orta yaşlılarda sekiz saat olmalıdır. Bunun herhangi bir sebeple bozulması uykusuzluk yapar ki neticesi vücudun umumî sıhhatinin bozulmasıdır.

Uykusuzluk birkaç türlüdür: 1— Sık sık uyanmak, 2— Bir defa uyanınca tekrar uyuyamamak, 3— Çok geç ve güç uyuyabilmek, 4— Korkunç rüyalar ve kâbuslarla uyumak.

Bunlar ayrı ayrı veya bir arada bulunabilir. Uykusuzluğun sebebi iki türlüdür: 1— Muvakkat, 2— Esaslı bir hastalıktan mütevellit.

1— Muvakkat uykusuzluk, sıhhatte olan bir insanın çok ciddî bir meşgale veya heyecan, teessür, ıztırap gibi sebeplerle uykusunun kaçması demektir. Bu hemen herkesin başına ge-

len bir şeydir. Bir hastalık değildir. Ve ayrıca tedaviyi icap ettirmez.

2— Esaslı bir hastalıktan mütevellit olanlar: Bunlar pek çoktur. Bunları iki grupta toplamak mümkündür:

a) Bizzat sinir sistemine ait uzvî veya ruhî hastalıklar, b) Vücudun başka tarafındaki hastalıklar yüzünden uykunun bozulması.

Sinir sistemine ait uykusuzluklar çoktur. Bunların bir kısmı isteri, nevrasteni, akıl hastalıkları gibi sebeplerden olur. Bir kısmı da, beyin, murdarilik, muhit sinirlerine ait muhtelif hastalıkların neticesidir.

Vücudun başka uzuvlarındaki hastalıklara gelince, bunlar meyanında kalp hastalıkları meşhurdur. Birçok kalp hastaları gözlerine uyku girmediğinden müştekidirler. Bunlara iyi bir uyku temini, çok defa kalp lâçlarından daha müessirdir.

Böbrek hastalıklarında da böyle uykusuzluklar olur. Böbrek taşları, iltihapları ve urları bu arada zikredilebilir.

Uykuyu en çok bozan hastalıklardan karaciğer hastalıkları başta gelir. Bazı karaciğer hastaları daimî uyku ihtiyacı hissederler. Ve uykuları intizamsız, rahatsızdır, uyandıkları zaman uykuya doymamış bir halde uyanırlar. Daha doğrusu uyanamazlar. Başlarında bir sersemlik, bir ağırlık vardır. Hiç uyumamış gibi bir halde, dayak yemiş gibi kalkarlar.

Keza mide ve barsak bozuklukları da uykuyu bozar. Bilhassa ağrılı veya ağrısız olsun. Gaz yapması, ekşime, hazımsızlık, şişkinlik halerinde uyku kesik, intizamsız, kâbuslu, fena rüyalarla doludur.

Velhasıl vücudun herhangi bir yeri hasta olursa olsun uyku ya hiç yoktur, yahut da intizamsız, devamsız ve rahatsızdır.

TEDAVİ. — Uykusuzluğun uyku ilâçlarile tedavi edilebileceğini sanmak hatalıdır. Uyku ilâcı sun'î bir uyku temin eder. Hattâ bazı öyle şiddetli uykusuzluklar vardır ki onlarda uyku ilâcı en yüksek dozlara kadar bile verilse zehirlenme halleri görülür ve hasta o halde uykuda değil, zehirlenme bayılması içindedir. Onun için uykusuzluk tedavisinde, her şeyde olduğu gibi, sebebi arayıp bulmak lâzımdır. Sebep vücudün herhangi bir yerindeki uzvî bir hastalık, bir ıstırap ise onu tedavi ve teskin etmelidir. Sinir sistemine ait hastalıklara gelince: Akıl hastalarının uykusuzluğile mücadelede çok zorluk çekilir. Hitler bütün ilâçlara rağmen geceleri üç dört saatten fazla uyuyamazmış. Birçok delilere kuvvetli müsekkinler (Lüminal, Morfin, Skopolamin) vermek zorunda kalırız.

Denize girmek, duşlar, bilhassa ılık banyoların sinirleri yatıştırmak ve böylelikle uykuyu temin hususunda büyük faydası vardır. Gündüz uykusu uyuyanların çoğu geceleri rahat uyuyamadığından bundan vazgeçmek lâzım gelir.

Yine sinirli insanların yattıkları odanın karanlık olması lâzımdır. Bunlar akşam yemeğinden sonra uyku ihtiyacını duyarlar, sabahleyin güneşin ilk ışıkları ile beraber uyanırlar.

Uyku ilâçları yerine sinirleri teskin edici (Bromür, Valeryan, Pasiflor gibi) ilâçlar daha iyidir. Ancak pek muannit uykusuzluklarda uyku ilâçlarına baş vurulmalı, fakat bunların da alışma yapacağı unutulmamalıdır.

UYUŞTURUCU ZEHİRLER — Eskiden (Mükeyyefat) adı verilen birçok maddeler vardır ki bunlar gerçekten hem tenbih ve hem de uyuşturma yolile keyif verdiğinden ve öte yandan vücudu zehirliyerek sakat, hasta, deli etmek gibi zehirli hassaları olduğundan dolayı bunlara uyuşturucu zehirler denmiştir.

Tıp dilinde bunlara (keyif veren zehirler) de denilmektedir. Burada alkol, morfin, eroin vesair afyonları çıkan maddeler, Barbitürikler, eter, kokain ve son zamanlarda bunlara katılan bir ilâç (Dolantin) vardır. Bu maddelerin tesirleri çeşitlidir. Bir kısmı ilkönce insanda hafif bir tenbih ve neşe uyandırdıktan sonra uyuşma, sızma devrine girer. Bir kısmı ise tesirini doğrudan doğruya uyuşturma ile gösterir. Uyuşmanın verdiği zevkle tattırır. Birinciye misal, alkol, ikinciye misal de morfindir.

Bu maddelere ya görenek tesirile alışılır. Yahut da bir ıztırabın teskini için birkaç defa hekim tarafından tavsiye edilince alışılıverilir.

Bu maddelere alışmak, onları gittikçe daha yüksek miktarda kullanmayı mucip olur. Çünkü aynı miktarların kullanılması zevk vermeye tesir etmemeye başlar. Miktarlar arttıkça vücut harap olur. Mide, karaciğer, akciğer, sinir sistemi, kalp, damarlar velhasıl vücudun deriye varıncaya kadar her tarafı müteessir olur. Bütün bunun sonu ya sakat olmak, ya verem olmak, yahut delirip tımarhaneye düşmektir. Keyif veren zehirlere ait hastalıklar her birinin bahsinde ayrı ayrı yazılmış olduğundan burada sadece dokunmakla iktifa ettik.

UYUZ HASTALIĞI

UYUZ HASTALIĞI — Buna tıp dilinde gale derler. Bulaşıcı bir deri hastalığı olup mikrobuna Sarcoptes scabiei Varietas hominis derler.

Bu çok kaşıntılı bir hastalıktır. Sefaletin, fakirliğin artması, temizliğe imkân bırakmayan, harp, zelzele, kıtlık, göç gibi felâket anlarında salgın bir hal alır.

Bu hastalık halk arasında çok tanınmış bir hastalıktır. Hattâ kaşıntısı hasebile (züğürt olup düşünmekten, uyuz olup kaşınmak hayırlıdır) deye bir de tekerleme uydurulmuştur.

Belirtileri: Her yerde ve her yaşta görülür. Fakirler, umumî kadınlar arasında çok olur. İlk belirtiler çıkmadan önce on gün kadar bir zaman geçer.

Hastalığın belirtileri bilhassa geceleri gelen kaşıntılardır. Yatak sıcaklığı kaşıntıyı arttırır. En ziyade eller, parmak araları, parmakların yan tarafları, avuçlar, dirsek, koltuk altının ön kısımları, topuklar, erkeklerde kadip etrafında, kadınlarda memelerde, çocukların da kabaları üzerinde görülür. Fakat vücudun başka yerlerinde görülmesi de kabildir. Yalnız boyun ve baş müstesnadır.

Uyuzun en mühim belirtisi tıp dilinde sillon denilen çizgidir. Bunlar sincabî renkte, sanki iğne ile çizilmiş gibi bazan düz, çok defa iğri büğrü, 2-3 milimetre uzunluğundadır. Bunlar mikrobun ciltte açtığı tünellerdir. Bunlar derinin en sathî tabakasının hemen altında ve siyahımtrak renktedir. Amele vesair temizliğe



Parmaklarda uyuz



Memelerde uyuz yaraları

dikkat etmeyenlerde rengi daha berbattır. Kibar insanlarda ise bu Sillonlar beyaz renktedir.

Bu çizginin uçlarından biri hafif kabarcıktır. Bir iğne ile burası delinirse içinden uyuzun mikrobu çıkarılabilir. Sillonlar daha çok cildin sathî tabakasının kalın olduğu yerlerde bulunur.

Sillonlardan başka uyuzda kaşınmadan mütevellit kızartılar, kabarcıklar da vardır. Bunlar kırmızıdır. Bazan sivilce, yara, hattâ cerahatli yaralar ve kabarcıklar da vardır. Bazan bu yaralar çok genişleyebilir. O zaman ekzema ve ektimalar husule gelir. Yaraların üzerinde sarı, siyahımtrak kabuklar teşekkül eder, sulanır. Şekilleri çok muhteliftir. Eğer vücudun başka yerlerinde uyuza mahsus Sillonlar olmasa bu yaralardan dolayı birşey anlamak kabil olmaz.

Uyuzda kaşıntı, tahammülün fevkindedir. Hele geceleri çıldırtacak gibi kaşındırır. Sabahlara kadar devam eder ve uyutmaz. Bu yüzden vücut tırnak yarası içinde kalır ve bu yaralar mikrop kaparak tâlî ihtilâtlara yol açar.

Sebep: Uyuzda Sillonları kazan, mikrobun gebe kalmış olan dişisidir. Bu mikrop düz beyzî şekilde ve bir milimetrenin üçte biri kadar olup gözle görülebilir. Sekiz tane ayağı vardır. Öndeki bir çift ayağının uçlarında vantoz şekli vardır. Arka çift bacak ise uzun iplere maliktir. Mikrobun erkekleri bu Sillonların içinde yaşamadıklarından onları arayıp bulmak çok güçtür.

Dişi yumurtalarını bu Sillonların içine bırakar. Yumurtalar 4-8 günde çatlayarak içinden parazit yavruları çıkar. Ve bunlar da yeni yeni Sillonlar açarlar.

Uyuza yakalanmak için istidat filân olmaz. Bir kere yakalanan tekrar tekrar da yakalanabilir. Yâni muafiyet yoktur. Bulaşmak için ge-

be olan bir mikrobun sağlam insana geçmesi lâzımdır. Sirayet geceleri olur. Bu sebeple aynı yatakta yatanlar tehlikeye maruzdurlar. Yatak çarşafı, hamam havlusu, vesair çamaşırlarla ve otel, vapur, yataklı vagon eşyasile bulaşma da mümkündür. Gündüz sirayet istisnaî bir şeydir. Alet ve kitap gibi şeylerle sirayet ihtimali çok azdır.

Hastalığın sonu: Hastalık kendi kendine iyi olmaz. Sinirli insanları büsbütün çılgına çevirerek uykusuz bırakır. Uyuzda kaşınma yüzünden giren cerahat yapıcı mikropların böbreklerde iltihap yapması mümkündür.

Eskiden Avrupada çok görülürdü. Şimdi, harp, muhaceret zamanlarına münhasırdır.

Hastalığın anlaşılması: Anlattığımız şekilde parmak aralarında Sillon olması, yüz ve boynun salim kalması, kaşıntının geceleri oluşu, nihayet mikrobunun görülmesile hastalığı teşhis mümkündür. Mamafih her kaşıntılı hastada uyuz ihtimalini düşünmeli ve ona göre incelemelidir.

TEDAVİ. — Tedavide esas onun mikrobunu ve yumurtasını öldürmektir. Tedavinin en güzel şekli şudur:

Vücut 20 - 30 dakika arap sabunu ile ovulmalıdır. Ondan sonra bir hamamda bir saat kadar daha bu ovmaya devam lâzımdır. Bu sırada hastanın çamaşırları mikropsuz bir hale getirilmelidir. (Bu usul küçük çocuklara tatbik edilmemelidir). Ondan sonra da kükürt merhemi sürülmelidir.

Memleketimizde kullanılan usul üç gün sıra ile kükürt merhemi sürdükten sonra dördüncü günü yıkanıp temiz çamaşır giymektir.

Uyuz ilâcı olarak daha birçok pomatlar, sabunlar tavsiye edilmiştir. Anadoluda birçok uyuz hamamları vardır. Bunlar kükürtlü memba sularıdır. Buralarda yıkananlar iyi olurlar.

Korunma: Harp, muhacirlik, sefalet arttığı zaman bu hastalık da arttığından umumî yerlerdeki yatak, çamaşır, havlu vesairenin temizliğine dikkat lâzımdır. Hamamlara ihtimam lâzımdır. Şahsan kendinde şüpheli bir hal olan hemen bir hekime baş vurmalıdır.

Hükûmetçe de umumî temizleme yerlerine, hamamlara, tephirhanelere göndererek hastaları ve eşyalarını temizletmelidir.



V

VAGOTONİ — İnsanda sinir sistemi nebatî ve hayvanî deye ikiye ayrılır. Hayvanî olan irademize taallûk eden işleri yapar. Nebatî olan ise irademize bağlı olmadan bütün uzuvlarımızın hareketini idare eden sinir sistemidir. Bu sistemde biri sempati sinir ukdelerine bağlı sempati sistemle, diğeri en başta Vagus denilen sinir olmak üzere bazı sinirlerde teşekkül eden parasempati sistemdir. Bu iki sistem, birbirine zıt veya birbirini frenleyici rol oynar. Fakat vücutte ekseriya birbirlerine karışık olarak bulunduklarından onları ayırdetmek kabil olmaz. Bu iki sistemden sempatik sistemde hâkimiyet olursa ona (Sempatikotoni), halbuki parasempatik sistemde hâkimiyet olursa (bu sistemin başlıca sinirinin adı Vagus olduğundan dolayı) (Vagotonie) var denir.

Bazı ilâçlar bu iki sistemden birini tenbih, ötekini uyuşturucu mahiyettedir. Meselâ adrenalin sempatik sistemi tenbih eder. Atropin ise parasempatik sistemi uyuşturur. (Pilocarpin), (Muscarin), (Physostygmine) ise parasempatik sistemi tenbih ederler.

Bu iki sistemi bir terazinin kefeleri gibi farz etmek en doğru teşbih olur. Eğer bu iki kefe müvazenede olursa, nebatî sini rsistemi müvazene halinde demektir. Fakat bu kefelerden biri, bir tenbih veya tahriş sebebile ağır basarsa o kefede bulunan sistem ağır basar ve hâkimiyet tesis eder ki bu kefede meselâ Vagus bulunuyorsa Vagotoni var demektir. Vagotoni tâbiri, tecrübî fizyolojiden çıkma bir tâbirdir. Bazan Vagus'un hafif bir tenbihi kalbi durdurabildiği halde, bazan da en şiddetli bir tenbih bile mühim bir ârıza yapar.

Bazı kimseler vardır ki Vagus sinirini felç eden atropin maddesi az miktarda bile verilse nabız sayısının artması, ağızda kuruluk, ateş, gözbebeklerinin büyümesi gibi belirtiler görülür. Yine bazı kimseler de vardır ki onlarda tıbben verilmesi caiz olan en yüksek miktar bile verilse tesirsiz kalır. Bunlara yüksek doz Pilocarpin ve Physostygmine bile verilse terleme gelmez. İşte Vagusü tenbih eden ilâçlara karşı çok hassas olan birinci gruptaki kimselere Eppinger tarafından Vagotone denir. Bu kabil kimselerde kalp yavaş atar. Çok terler. Midelerinde fazla asit teşekkül eder ve mide hareketi fazladır. Salyalar akar. Tansiyonları düşüktür. Barsak sıkışıklığından ileri gelme bir kabızlık vardır. El ve ayakları çok üşür. Vücutlerine tırnak veya iğne ile çizilse hemen kızarır ve kızarıklık uzun zaman baki kalır. Bunlarda mide yarası ve astma hastalığına istidat vardır. Daima muannit bir kabızlıktan müştekidirler. Bunların barsağında kazurat uzun müddet kalır. Bilhassa kalın barsağın girinti ve çıkıntılarında takılır. Burada tahammür ve tefessüh mikroplarının tesirile husule gelen zehirler, barsak hareketlerini arttırır. Bu suretle balgam ve cerahatle örtülü müteaddit defalar hasta dışarıya çıkar. Böylelikle kâh nabız, kâh ishal birbirini

takip eder. Lâvmanlar ve müshillerde bu iş azıtır. Zamanla barsakta yaralar olur.

Vagotonilerde safra taşları, yarım baş ağrıları, kurdeşen de çok görülür. Bu hastalar nakil vasıtalarına (vapur, tren, otomobil, araba, tayyare) binince baş dönmesi ve (tutma) yüzünden çok rahatsız olurlar. Kolayca baş dönmesi ve mide bulantısına uğradıklarından daima şikâyetcidirler.

TEDAVİ. — Bu hastalarda bir taraftan barsakların faaliyetini düzeltmek, diğer taraftan sinirlerine müessir olmak lâzımdır.

Bu maksatla, gıdalarından tahriş edici şeyler (bahar, biber, sirke, konserve, salamura, sert sebzeler) kaldırılmalıdır. Bu hastaların en iyi istifade ettikleri şeylerden biri sıcak ve ılık banyolardır. Bunlar gerek evde, gerekse kaplıcalarda yapılabilir. Bundan maada karına sıcak şeyler koymak da faydalıdır.

İlâç olarak Atropin, Papaverin, Bellafolin, (bilhassa Troparin) çok faydalıdır. Sinirleri teskin eden her çare, duş, tebdili hava, seyahat da müsait bir tesir yapar.

VAJEN (Vagen = Vagina) — Kadında ferç ile rahim arasında bulunan boş yere denir. Buraya halk dilinde hazne, eski tıp dilinde de Mehbil derler (Bak: Kadın tenasül uzuvları).

VAJİNİT (Vaginite) — Kadın haznesinin iltihabı demektir (Bak: Kadın hastalıkları).

VAKEZ (Vaquez) **HASTALIĞI** — Sebebi malûm olmayan bir hastalıktır. Kansızlığın zıddına olarak bunlarda kanın kırmızı yuvarlakları çok artmıştır. Buna tıp dilinde (Erythremia Vera = Hakikî eritremi) de denir.

TEDAVİ. — Yoktur.

VAKSİNA (Vaccina) — Çiçek hastalığından koruyan aşıya denir. Yâni inek derisi üzerinde husule gelen çiçek kabarcıklarının lenfa ifrazına bu ad verilmektedir. Çiçek aşısının esasını teşkil eden hayvan çiçeği mikrobu da insanınkine benzer. İnsana aşı yapıldığı zaman orada kabarcıklar husule gelir. Umumî bazı âraz da vardır ki onlara aşı hastalığı demek yerinde olur: Kırıklık, ürperme, ateş. Vücutte ufak tefek kabarcıklar olur. Bu bazan erken, bazan da geç görülür.

TEDAVİ. — İstirahatten ibarettir.

VALDEYER HALKASI (Waldeyer) — Genizde ve boğazda bulunan ve halkavari orayı kuşatmış olan lenfa teşekkülâtına bu ad verilmiştir.

VALLEİX NOKTALARI — Sinir ağrıları veya sinir iltihaplarında hassas olan noktalara denir. Bu noktalar, sinirin vücutta geçtiği yerlerde olup basmakla çok ağrılıdır. Siyatik hastalığında bacağın arka kısmında, kaba ette, baldırda, diz bükümü altında bu noktalar bâriz olarak hissedilir.

VALVÜLA (Valvules) — Bir boşluktan öbür boşluğa geçerken, rastlanan kapaklara denir. Bunlar kalp ve damarlar içinde çok olur. Bundan başka barsak ve prostatta da böyle kapaklar vardır. Eski tıp dilinde bunlara Dessame derlerdi.

VANTRİFİKASYON AMELİYATI — Bilhassa kadınların çok işiteceği bir ameliyat ismidir. İpleri gevşemiş veya çarpılmış olan rahmi getirip karnın ön duvarına dikmekten ibarettir.

VARİOLA — (Bak: Çiçek hastalığı).

VARİS (Varices) — Karakan damarlarının genişlemesine denir. Buna vücudün her yerinde rastlanabilirse de halk arasında varis olarak daha ziyade bacaktaki karakan damarları genişlemesi tanınmıştır. Buna eski tıp dilinde Devval derlerdi. Halk dilinde de (ordu bozan) derler. Böyle denmesine sebep de askerlerde bu hastalık olursa yürüyemeyerek orduda bozgunluk yapacağından galattır.

Bu damarlar genişleyince mor mor bacaklarda görülür. Bunlara sathî varis derler. Bir de derinlerde olup görülmeyen (derin varis) vardır. Varisler uzun müddet ayakta durunca ayağı şişirir. İlkönce ayakkabının dar gelmesile dikkati çeker. Sonra bu şişlik artar. Biraz yürüyünce şişlik artar ve ağrı yapar.

Varisler düğümler halinde uzun yıllar kalabileceği gibi yaralar da açılır. Bunlara (varis yaraları (ulcères variqueux) derler.

TEDAVİ. — Lâstik çorap, ağrılara karşı Veinotrope, yaralara karşı hususî merhemler ve nihayet ameliyat iledir.

VASSERMAN TEAMÜLÜ — Gizli veya âşikâr, yeni veya eski frenginin teşhisinde çok işe yarayan bir muayene usulüdür. Bunu Bordet ve Wassermann 1906 de keşfetmişlerdir.

Ferngili olduğundan şüphe edilen kimsenin kanı veyahut (beyin - umur ilik suyu) muayene edilir.

Kan muayene edilecek ise damardan temiz bir tübe beş on gram kadar kan alınır, bırakılır. Kan pıhtılaştıktan sonra seromu ayrılır. Wasserman teamülü bu serom ile yapılır. (Beyin - umur ilik suyu) muayene edilecek ise hastanın belkemiğinden alınan su kullanılır.

Teamülün çok uzun olan tafsilâtını burada söyleyecek değiliz. Yalnız teamül kuvvet derecesine göre bir, iki, üç, dört zait gibi muhtelif + işaretlerile gösterilir. Menfî olursa sadece menfî denir. Bazan (müsbet menfi) denir ki şüpheli demektir.

Ateşli hastalarda, kanda kolesterini artıran hastalıklarda şahıs frengili olmasa dahi Wasserman müsbet çıkar. Onun için buna dikkat lâzımdır.

VARİSEL (Varicelle) — Su çiçeği (Bak: Çiçek hastalığı).

VEBA HASTALIĞI

VEBA HASTALIĞI — Çok eski zamanlardanberi malûm olan bu hastalığa Fransızlar Peste derler. İnsanlar veba salgınlarından çok korktukları için âyinlerde ve ibadetlerde duaların içine bile (vebadan koru) deye niyaz edici sözler girmiştir.

Avrupaya Mısır, Suriye ve Filistinden geçtiği söyleniyor. Avrupada altıncı asırdan beri malûm olmuştur. Ondördüncü asırda vebanın zatürree yapan şekli, görüldüğü yerleri çöle çevirmiş ve halk buna (kara ölüm salgını) adını koymuştur. Bu salgında yirmi beş milyon insanın öldüğü tahmin ediliyor. Ondokuzuncu asırdan sonra Avrupada salgın görülmez olmuştur. Asyada 1894 Hong-Kong salgını, 1896 Bombay salgını meşhurdur.

Memleketimizde Birinci Dünya Harbinden sonraki mütarekede esaretten dönen ve Selimiye kışlasına yerleştirilen askerlerimizde veba görülmüş ve mücadelesine benim de iştirak ettiğim bu salgın 13 kişinin yakalanmasile söndürülmüştür. O vakitten beri Asyada vebanın daimî olarak bulunuşu nazarı itibara alınarak hükûmetimizce oralardan gelen gemilere şiddetli tedbirler tatbikı sayesinde memleketimizde veba vukuatı görülmez olmuştur.

Hastalığın sebebi: 1894 de Hong-Kong salgını mücadelesine iştirak eden Yersen ve Kitasato tarafından bulunan bir mikroptur. Bu mikrop hastaların iltihaplanan lenfa bezelerinde, kanlarında ve bir de zatürree yapmış ise, balgamlarında vardır.

Bulaşma: Hastalık hasta insanlardan, fareler, pireler ve bazı kemirici hayvanlarla sağlam insanlara geçer. Fareler arasında en ziyade siyah fareler vebaya kolay yakalanırlar. Bunlar ev faresi olup gemilerdeki fareler hastalığın bir ülkeden başkasına taşınmasında mühim rol oynar. Veba önce fareler arasında başlar. Vebalı fareler sarhoş gibi sarsak yürür ve fazlaca koşamazlar. Fareler, kendi ölülerini yediklerinden hastalık onlar arasında salgın yapar ki buna epizoti derler. Farelerin üzerindeki pireler, fareden aldıkları veba mikrobunu sağlam insana naklederler. Maamafih bir insandan aldığı hastalığı, pirenin başka bir insana vermesi de mümkündür. Bu yolla olan bulaşmada veba ilkönce hıyarcıklı veba şeklinde olur. Zatürree şeklinde veba, mikrobun kana karışıp sepsis yaptıktan sonra akciğerlerde yerleşmesile olur. Zatürree şeklinde vebası olan bir insanın aksırık, öksürük ile etrafa saçtığı tükrük damlacıklarından mikrobu sağlam insanlara vermesi, tehlikeli bir bulaşma imkânı hazırlar. Fare pisliklerinin toz haline gelip içindeki mikropların akciğerlere giderek veba yapması da mümkündür.

Veba üç şekilde görülür:

1— Hıyarcıklı şekil,

2— Sepsis şekli,

3— Zatürree şekli.

1— **Hıyarcıklı veba:** Vebanın en fazla görülen ve oldukça kolay atlatılan şeklidir. Mikrop vücude girdikten 3-7 gün sonra hastalık başlar. Birdenbire üşüme, titreme, baş ağrısı, baş dönmesi, ateş ile başlar. Ateş sabahları inip akşamları çok yükselmek üzere devam eder. Kusmalar, fazla halsizlik, dilde ağırlık, sarhoş yürüyüşü, dalgınlık ve sayıklama olur. Dil çok kuru ve paslıdır. Nabız sayısı 120-150 kadardır. 140 tan fazla nabız fena alâmettir. Bir iki gün sonra mikrobun girdiği yerde bir kızartı ve kabarcık peyda olur. Oradan lenfa bezlerine dğoru çizgiler halinde lenfanjit baş gösterir. Mikrobun girdiği yer, çok defa ayak ve bacaklar, daha az gövde, kollar, ve baştır. Mikrobun girdiği yere yakın olarak şişen lenfa bezine hıyarcık (Fransızca Bubon) derler. Buradan lenfa yollarile diğer lenfa bezlerine de hastalık ilerleyebilir. Hıyarcıkların en çok bulunduğu yer kasık bezeleridir. Sonra boyun ve koltuk altı gelir. Bunlar şiş ve fevkalâde ağrılıdır. Sonraları etrafı da şişerek bezeler ele gelmez bir hal alır.

Mikrop kana karışınca vücuda yayılarak her taraftaki lenfa bezelerini şişirir. Bu bezelerin cerahatlenmesi veya içine kan oturması da mümkündür. Bazan cerahatelnmeden hıyarcığın küçülüp kaybolması ve ateşin bir hafta içinde düşmesi mümkündür. Buna Pestis minor denir.

2— **Sepsis şekli:** Hıyarcıklı vebada mikrobun kana geçmesile kan ufuneti denilen sepsis şekli husule gelir. Mamafih zatürree şeklinde de sepsis vardır. Mikrop kana geçince vücudun her tarafına yayılır. Ötedeberiden yeni yeni hıyarcıklar çıkar. Hastalık gittikçe vahim bir şekil alır.

3— **Zatürree şekli:** Bu hıyarcıklı vebanın kana da geçmesi yolile olabileceği gibi, mikrobun doğrudan doğruya ciğerlere girmesile de olur. Hastada tamamile ağır bir zatürree hali vardır. Hastaların aksırık öksürükle etrafa saçtıkları mikroplar yüzünden hastalanan çoğalır. 1910-1911 yıllarında Mançuride elli bin kişi bu yüzden ölmüştür. Hastalık birdenbire yayılır. Mikrop vücuda girdikten 1-7 gün sonra hastalık başlar.

Önce titreme, ateş olur. İkinci günü öksürük olur. Öksürükle kanlı, köpüklü bol balgam çıkar. Çok fazla nefes darlığı, morarma vardır. Teneffüs sayısı elli ve daha fazladır. Nabız 120 kadardır ve çok hafiftir. Muayenede tıpkı zatürree veya bronkonpömoniyi andıran ârazlar bulunur. Hastalar 2-3 gün içinde ölürler.

Vebada ölüm: Hıyarcıklı şekilde % 30-90 nisbetindedir. Hastaya iyi bakmanın tesiri çoktur. Netekim Hong-Kong salgınında Avrupalılar arasında ölüm nisbeti % 18 olduğu halde Çinliler arasında % 43 tür. Zatürree şeklinde ölüm hemen % 100 gibidir. Sepsis şeklinde de % 90 nisbetinde ölüm olur.

Korunma: Hastayı ayırmak, fare ve pireleri öldürmek lâzımdır. Veba çıkan yerde herkes aşılanmalıdır.

TEDAVİ. — Veba serumu, böyle kötü bir hastalıkta hakikaten işe yarayan bir tedavi vasıtasıdır. İlk günleri 100 - 150 gram gibi yüksek miktarlar şırınga edilmelidir. Bu şırıngalar kaba ete veya damara yapılmalıdır. Hastalık hafifledikçe miktar azaltılır. Salvarsandan da fayda görülebilir. Hastalar derhal yatağa yatırılmalı, iyi bakılmalı, sulu gıdalar verilmelidir. Bu hastaların kalb ve damarlarının zayıf düşmesi tehlikesi mevcut olduğundan bunlarda kalb ve damarları kuvvetlendirici ilâçlar verilmelidr.

VEİL-FELİKS TEAMÜLÜ — Bir insanın lekeli hummaya yakalandığı zaman kanının seromu alınarak yapılan bir teamüldür. Bu teamül müspet çıkarsa hastalığın kuvvetli bir ihtimal ile tifüs olduğuna hükmetmek doğrudur.

VEİNBERG TEAMÜLÜ — Ekinokok hastalığının teşhisi için hasta kanının seromile yapılan bir teamüldür. Müspet olursa ekseriya bu hastalığın mevcudiyetini gösterir.

VEJETASYON (Végétations) — Et pürtlemesi veya bir yerde et büyümesi deye tercüme edilebilir. Bu en ziyade genizde olur. Ve ona Végétations adénoidiennes denir. Genizdeki lenfavî nescin bir büyümesidir. Çocuklarda olur. Gece horlamak, burun, boğaz, kulak iltihaplarına yol açar.

TEDAVİ. — Ameliyat ile çıkarılıp atmaktan ibarettir.

VEJETATİF SİNİR SİSTEMİ (Système nerveux végétatif) — Vücutte uzuvların hareket ve vazifelerinin yayılabilmesini idare eden iki türlü sinir sistemi vardır: Bunlardan biri animal yâni hayvanîdir ki bunlar beyinden, irademizden emir gelmedikçe vazife görmezler. Meselâ kolumu kaldırmak istersem bu kolun adalelerine emir götüren sinir bu hayvanî sisteme dahildir.

Bir de biz istesek de istemesek de çalışan kısım vardır ki ona da (nebatî sinir sistemi) yahut (vejetatif sinir sistemi) denir. Burada (sempatik) ve (parasempatik) namile iki grup sinirler vardır. Bu sinirler, kalp, ciğerler, hazım cihazı, böbrekler, derideki ter guddelerini açıp kapatan muhtelif uzuvların faaliyetini tanzim ederler. Yâni yaşamamız bu nebatî sinir sisteminin idaresi altındadır.

VENA — Karakan damarıdır. Kalpten vücudumuzun her tarafına yayılan kan, vücutte kullanılıp pislendikten sonra bu karakan damarları vasıtasile tekrar toplanıp sağ kalbe gelir. Oradan da akciğerlere gider. Orada temizlenir.

Eski tıp dilimizde buna Verit derlerdi. Şimdi Vena deniyor.

VEREM HASTALIĞI

VEREM — Veremin asıl mânası yumru demektir. Onun için bir yerde şişlik olunca ona verem demek tıp dilinde âdettir. Meselâ basur memeleri şişse ve yumru halini alsa ona (evramı basuriye derler.

Hattâ urlara da verem adı verilirdi. Meselâ: Habis urlara evramı habise selim urlara da evramı selime gibi. Bir yerde iltihap bir şişkinlik olsa ona da veremi iltihabî denirdi. Şimdi tıp dilimizde bir taraftan sadelik bir taraftan da lâtince kelime istilâsı başladığından artık verem kelimesi bu kabil yerlerde kullanılmıyor. Daha çok halkın anladığı mânada yâni Tüberküloz mukabili kullanılıyor. Tüberküloz hangi uzuvda oturmuş ise ona göre (akciğer veremi, kemik veremi, mafsal veremi ilh...) gibi adlar veriliyor.

Verem hastalığı Koch basilinin vücudun muhtelif yerlerde yaptığı hususî tipteki iltihaplara denir.

İnsanlığa, verem kadar musallat olmuş bir hastalık yoktur. Asrımız medeniyeti bir yandan büyük şehirler, büyük fabrikalar ve göklere ağan binalar yaparken bu şehirlerde yaşamakla vereme imkân da hazırlamaktadır. Dünyadaki bütün şehirler bugün veremle o kadar bulaşmıştır ki yetişkin insanlar arasında verem geçirmemiş olanlar parmakla gösterilebilir. Evvelce bahsettiğimiz Pirquet teamülü sayesinde veremin ne derece yayılmış olduğunu onlayabiliyoruz. Bu teamül sayesinde elde edilen bazı rakamları burada saymak yerinde olur. Fransanın Lille şehrinde 1911-13 yıllarında gelişi güzel 2108 kişiye tatbik edilmiş ve on beş yaşını geçmiş olanların % 89 unda müsbet çıkmıştır. Bazı Avrupa şehirlerinde nisbet % 97 dir. Metschnikoff, Brunt, Tarassewitch Rusyada Volga nehri bölgesinde Kalmuklarda incelemeler yapmışlardır. Kalmuk sahrasının kenarlarında oturarak Rusyanın başka yerlerile ticarî münasebetlerde bulunan halkın yetişkin erkeklerinde % 95, kadınlarda % 88 müspet buldukları halde hariçle pek alışveriş ve temasları olmayan merkezî Kalmuk halkının erkeklerinde % 69, kadınlarda % 30 müspet çıkmıştır.

Asyada da verem çoksa da buralarda tetkikat mahdut yerlerde yapılabilmiştir. İranın veremli nisbeti azdır. Hindi Çinîde % 40 kadardır. Annam'da münevverler arasında % 70; iptidaî yaşayanlar arasında % 60 tır. Afrikada pek o kadar münteşir değildir. Hattâ Afrikanın merkezinde yaşayıp hariçten gelenlerle teması olmayanlar arasında verem yok gibidir. Buna mukabil Afrikanın Akdeniz kıyıları halkı arasında Avrupalılar derecesinde çoktur. Hattâ Kahire ve İskenderiyede veremden ölüm nisbeti, Avrupadakinden fazladır.

Avustralyadaki nisbet, Asyadaki gibidir: Avrupalılarla teması fazla olan sahil mıntakalarında fazla, olmıyan yerlerde ise azdır. Pa-

sifik adalarında verem nisbeti oralara gitmiş olan Avrupalıların sayısına bağlıdır. Şimdiye kadar veremden masun kalan yerlere bir veremli gidince verem süratle yayılarak tahribat yapmaktadır. Keza buraların halkı, Avrupalıların bulundukları yerlere gelince vereme tahammül edemiyorlar. Amerikada da mesele böyledir. Güney Amerikanın eski halkı, Avrupalılar geldikten sonra veremden kırılmışlardır. Arjantinde 20-40 yaşlar arasındaki yerli insanlarda veremden ölüm, oralardaki Avrupalılardan iki kat fazladır. Bolivya gibi 3000 metreden yüksek yerlerde bile verem yayılmıştır. Brezilya ve Şilide de durum aynıdır. Birleşik Amerikada verem, Almanyadan fazladır. Şimdi buradaki kırmızı derililerin % 66 sı veremden ölmektedir.

Verem, bütün hastalıklar içinde en çok görülen bir hastalık olduğu gibi, hiçbir hastalık da verem kadar sinsi değildir. Almanyada harpten evvel her on bin kişinin on sekizi veremden ölüyordu. Bu nisbet İngilterede (15), Avusturyada (30), Belçikada (13), Danimarkada (17), İspanyada (18,5), Fransada (22), Yunansitanda (34), Macaristanda 37, İrlandada (25), Norveçte (25), Hollandada (16), Portekizde (11), Romanyada (30), İsveçte (26), İsviçrede (24), İtalyada (16) dır.

Umum verem vefeyatının % 60-85 i akciğer veremindenidr. Türkiyeye gelince: Türkiyede veremin ne nisbette olduğunu gösterecek bir Pirquet teamülü araştırması yapılmış ve ne de mevcut ölüm ve hastalık istatistikleri bu hususta bir fikir verebilecek durumdadır. Yalnız İstanbul şehrinin veremden ölüm üzerine olan istatistikleri inanılabilecek şekildedir. 1315 yılından 1335 yılına kadar yirmi senelik istatistiğin tetkiki gösteriyor ki:

Bütün ölenlerin aşağı yukarı yedide biri veremden ölmektedir. Bu verem vefeyatının yüzde yetmiş beşi de akciğer vereminden dir.

Verem ile yaş arasında da bir münasebet vardır. Yaş ilerledikçe veremli nisbeti artıyor. Meselâ 1-6 yaş arasındaki çocuklarda veremli nisbeti % 8 olduğu halde on beş yaşlarında bu nisbet % 75 i buluyor. Vereme yakalananların sayısı yaş yükseldikçe arttığı halde veremden ölenlerin sayısı yaş ilerledikçe azalıyor. Verem mikrobu vücuda girince karşısına hemen bir lokosit (kanın akyuvarı) çıkar. Ve mikrobu yutar. Lokosit hareket ederek lenfa yollarına ve nihayet lenfa ukdesine (bezesine) gider. Verem mikrobunun muhitinde yağlı ve balmumu evsafında bir mahfazası olduğundan lokosit bu mikrobu tahrip edemez. Mikrop o lokositi tahrip eder. Yeni bir lokosit onu tekrar yutar. O da harap olur. Bu harap lokositler ve mikrop adına Makrofaj denilen büyük bir hücre tarafından yutulur. Bunlar bezeler içinde kalır veya kana karışıp uzak yerlere kadar gider. Verem mikrobunun bulunduğu büyük hücre etrafında başka hücreler de toplanarak bir verem ocağı teşekkül eder ki bu bir dar tanesi veya toplu iğne başı kadardır. Eğer bu ocak sert bir kabukla örtülürse verem iyi olmuş demektir. Yok ortasında peynirleşme ve erime olursa o zaman verem faaliyette demektir.

İnsan verem hastalığını çocuklukta alır. Onu alanların yüzde doksan beşi mikrobu hapsetmeye muvaffak olur. O zaman buna veremden iyi olma denir. Verem bir defa yenilince vücut 10-30 yıl için bir muafiyet kazanmış olur. Bu müddet bittiği sıralarda vücut çok zayıf veya mukavemetsiz olursa verem mikrobu bunu fırsat bilerek faaliyete geçer. O zaman ya eski ocak tutuşur veyahut mikrop başka yerlerde faliyete geçer.

Verem mikrobu nerede faaliyet gösterirse orada veremlilere mahsus olan iltihabî hal hâsıl olur. Beyin zarında olursa (menenjit tüberküloz), karın zarında olursa (Peritonit tüberküloz), göğüs içi zarında olursa (Plorit tüberküloz), kemikte olursa (Osteit tüberküloz), mafsalda olursa (arterit tüberküloz), böbrekte olursa (tüberküloz renal), akciğerlerde olursa (tüberküloz pulmoner), barsakta olursa (anterit tüberküloz), gırtlakta olursa (Larenjit tüberküloz) gibi adlar alır. Verem mikrobunun deride yaptığı hastalığa Lupus derler. Beyinde ur şeklinde yaptığı yumrulara Tüberkülom derler. Verem, müzmin hastalıklar içinde tedavisi en çok kabil olan bir hastalıktır. Meselâ müzmin bir kalp veya böbrek hastalığına, müzmin bir anfizeme çare yoktur. Fakat müzmin veremin şifa bulması mümkündür. Elverir ki vaktinde ve gerekli tedbir ve tedavi yapılmış olsun.

Veremden korunmada en başta gelen şeyler temizlik, şahsî hıfzıssıhhaya dikkat etmek, içki, tütün, sefahat ve gece hayatı gibi vücudun mukavemetini kıran şeylerden sakınmaktır. Bir yerde açık veremli yâni mikrop çıkaran veremli varsa muhiti için çok tehlikeli olduğundan onun

bir hastahaneye kaldırılması veyahut hiç olmazsa odasının ayrılması, kullandığı şeylerin ve yemeklerinin, bulaşıklarının ayrılması lâzımdır.

VERİTLER — (Bak: Vena).

WERLHOFF HASTALIĞI — (Bak: Purpuralar).

WERTHEİM AMELİYATI — Kadnlarda rahim kanseri olduğu zaman rahim etrafındaki lenfa bezeleri de kanser istilâsına uğrar. O zaman tedavi için yalnız rahmi çıkarmak kâfi gelmez. Etrafındaki bütün lenfa ukdelerini de ayıklamak lâzımdır ki bu ameliyata Wertheim derler. Maamafih kanserin tekrar tepmemesi için bu bile kâfi değildir. Ameliyattan sonra rontgen tedavisile işi bir dereceye kadar daha sigorta etmeye çalışmalıdır.

WİDAL TEAMLÜ — Tifoden şüphe edilen bir hastanın kanı alınıp seromu, tifo mikrobile karıştırılınca tifo mikropları birbirine yapışırsa o zaman (vidal müspet) tir denir ki şahsın tifolu olduğunu gösterir. Bu teamül yapılmadan evvelki altı ay içinde aşılanmış olanlarda netice yanlış çıkar.

WİLSON HASTALIĞI — Ailevî bir hastalık olup hem beyinde hem de karaciğerde bozukluk vardır. Orta yaşlı erkeklerde daha çok görülür. Karaciğerde (siroz) vardır. Hasta parkenson hali (bak: Parkenson) adalelerde gerginlik ve kasılma (bilhassa yüzde), titreme ve gerilmeler vardır.

TEDAVİ. — Yoktur. Bir kaç ayda ölümle neticelenir.

VİRÜS — Adi mikroskopla görülemeyen, mikrop süzgeçlerinden geçebilecek kadar küçük olan mikroplara Virus derler. Çiçek, suçiçeği, sarı humma, uçuk humması, çocuk felci, boğmağa öksürüğü, grip, atipik, zatürree, kızıl, kızamuk, salgın beyin iltihabı gibi çok hastalıkların mikropları bu gruptandır.

VİSCERA — Vücudun iç uzuvlarına denir. Eski tıp dilinde buna ahşa derlerdi.

VİTALKAPASİTE — Bu, akciğerlerin aldığı havanın bir kısmına verilen addır. Akciğerlere giren hava, cari hava, ihtiyatî hava, mütemmim hava, tortu hava namile kısımlara ayrılır.

Adi teneffüs hareketlerile girip çıkan havaya (carî hava = akan hava) derler. Derin nefes almakla giren havaya tamamlayıcı hava derler. Bir de derin nefes vermekle çıkan hava vardır ki buna da (ihtiyatî hava) derler. Ne derin almak, ne de kuvvetli nefes vermekle değişmeyen bir hava kütlesi vardır ki ona da (tortu hava) derler. Bunların hepsine birden (akciğerlerin umumî alış kabiliyeti) derler. Tortu hava hariç olmak üzere ötekilerin yekûnuna da (hayatî sia = capacité Vitale) veyahut (Vitalkapasite) derler. Hayatî sia, bir insanın akciğerlerinin sağlamlığı veya hastalığı bakımından çok önemlidir. Hastalarda azalır.

VİTAMİNLER

(UMUMÎ MALÛMAT)

VİTAMİNLER — Umumî malûmat — Vitaminlerle ilgili hastalıklar çok eski zamanlardanberi bilindiği halde bunların ilmî bir şekilde anlaşılması ancak son 30-40 yıl içindekabil olmuştur. İsadan 2600 yıl önceden beri Çinde Beriberi hastalığı malûmdu. Fakat onun bir beslenme bozukluğundan ileri geldiğini öğrenişimiz ancak 1888 de Japonyada Takakinin yazdıklarile başlar. İskorbütü çok eskidenberi bildiğimiz halde onun limon suyile iyi oluşunu 1639 da John Woodal'in yazılarile öğrenmiş bulunuyoruz. Çocuk kemik hastalığının da çok eskiden beri malûm olmasına rağmen onun bir beslenme kusurundan ileri geldiğini son yıllarda öğrendik.

Bu geri kalma nedendir? Çünkü yirminci asrın başına kadar beslenme meselesinde başka fikirler hâkim bulunuyordu. İnsanın ihtiyacı sadece yağ, albümin ve şekerden ibarettir sanılıyordu. Bu asrın ilk yıllarında deneyiciler hayvan yemlerini önce alkol ve eterler karıştırarak onun bazı kıymetli maddelerini bertaraf ettikten sonra hayvanlara vermişler ve şu neticey almışlardır:

Hayvanların önce büyüme ve tartılarının artışında bir duraklama, sonra azalma olduğu ve nihayet öldükleri görülmüştür. Bu hayvanlara ölümlerinden önce yemlerinden çıkarılmış olan kıymeli maddeler yeniden verilince ölmeyerek tekrar canlandıkları ve eski hallerini aldıkları görülmüştür.

Vitamini ilkönce kimin bulduğu birçok tartışmalara yol açmıştır. Fakat ona bu adı veren Casimir Funk adında bir İngiliz âlimidir. 1912 haziranında bu bilgin, (journal of state medicine) adındaki ingiliz tıp mecmuasında şöyle diyordu: (Beriberi, ıskorbüt, Pellagra ve hattâ belki çocuk kemik hastalığı, yiyeceklerdeki bir eksiklikten ileri geliyor. Bunlar uzvî yapıda özel birtakım maddeler olup biz bunlara Vitamin adını verdik). Onun için vitaminlerin vaftiz babası Funktur.

Yurdumuzda vitaminlerle ilk uğraşan merhum doktor Sait Cemildir.

Vitaminlerle hormonlar arasında birçok bakımdan bir benzerlik ve ilgi vardır.

Bu gelişi güzel bir ilgi olmayıp, bu iki grup maddelerin gördükleri işin birbirine uyması, aralarındaki işbirliği ve bazan birbirine zıt iş görme de bu benzerliğe yol açmaktadır. Vitaminler de hormonlar gibi bir enerji kaynağı değildirler. Fakat enerji husulünde, soy üretme, büyüme, hattâ yaşamak için gerekli olan maddelerdir. İşte bunların arasındaki benzerlik ve ilgi dolayısile bunların yâni vitamin ve hormonların hepsine birden Ergozym adı verilmiştir.

Filogeni bakımından vitaminlerin hormonlardan eski olduğu, çünkü vitaminler nebatlarda bulunduğu halde, hormonların ancak mütekâmil hayvanların iç ifraz guddelerinde yapıldığı, ve filogeni bakımından nebatlar, hayvanlardan eski olduğuna göre vitaminlerin de hormonlardan eski olması lâzım geldiği ileri sürülmüştür. Ancak bu da sağlam bir görüş sayılamaz. Çünkü son yıllardaki buluşlar, vitaminleri nebatlara, hormonları da hayvanlara mahsus deye ayırmanın yanlışlığını göstermiştir. Öyle vitaminler vardır ki hem nebatlarda hem hayvanlarda bulunur: (C) vitamini gibi...

Yine öyle hormonlar vardır ki nebatlarda da bulunur: Folikülin gibi.

Zira folikülin yalnız hayvan yumurtalığında türemez. Eski birer nebat bakiyesi olan maden kömürleri içinde yüz milyonlarca yıllardan beri folikülin saklı olarak kalmıştır. Yine öyle kimyevî maddeler vardır ki kâh hormonlara kâh vitaminlere kaçarlar: Sterinler gibi.

Bazı maddelerin de hormon veya vitamin olduğunu henüz kestiremiyoruz: glutathion gibi.

Hormonlarla vitaminlerin birlikte veya tersine iş görme bakımından bribirlerile sıkı ilgileri vardır. Birinciye örnek (C) vitaminile surrenal kabuk hormonu arasındaki, ikinciye örnek de (A) vitaminile tiroid hormonu arasın-

daki ilgidir. Vitaminlerin hormon bezleri üzerine doğrudan doğruya bir tesiri de vardır : çok defa bir avitaminoz bir hormon bozukluğu da doğurur. Ve vitamin verilince hem avitaminoz hem hormon bozukluğu da düzelir.

Vitaminlerin bu kadar geniş ve önemli ödevlerini gözönüne getirirsek organizma için ne kadar lüzumlu şeyler olduklarını kolayca anlarız. Çünkü bütün bu ödevlerin yapılamadığını bir an için düşünürsek yaşanamıyacağı kendiliğinden anlaşılır. Bundan dolayı Funk'un yaşama ile ilgili anlamında olarak Vitamin adını vermesi çok yerinde bir iştir.

İnsanın kâfi derecede vitaminli gıda alması, vitamin noksanlığı hastalıklarına tutulmasına mâni olmaz. Çünkü vitamini aldığımız halde mide ve barsak bozukluğu yüzünden kana geçmemesi mümkün olduğu gibi, birçok vitaminler, fizyolojik bir iş görebilmek için vücudumuzda bir olgunlaşma safhası geçirirler. Bunun için de vücudumuzdaki birçok örgenlerin sağlam olması lâzımdır.

Bundan başka vitaminler, yiyeceklerin her kısmında aynı derecede bol değildir. Meselâ buğday ve mısır tanelerinin, filiz veren kısımları öteki kısımlarına nazaran daha zengindir.

Kuhnan vitaminlerin çeşitli ödevlerini şöyle hulâsa ediyordu:

1— Mikroplu hastalıklara karşı dayanıklığı artırmak,

2— Sinir sisteminin çalışma gücünü korumak,

3— Kemiklerin ve dişlerin doğma ve yaşamasını sağlamak,

4— Kansızlıktan korumak,

5— Büyümeye yardım,

6— Soy üretme ödevinin korunması,

Şimdiki görüşe göre vücudun her yerinde hayatî hâdise ve vazifelerin yolunda gidebilmesi için vitaminlere ihtiyaç vardır.

Vitaminler vücuda yetecek kadar olmalıdır. İfrat derecede olursa ona tıp dilinde Hypervitaminose, az olursa Hypovitaminose, yok derecede olursa avitaminose denir. Normal yaşayışımızda Hypervitaminose deye birşey olamaz. Bu ancak tecrübe için hayvanlara çok yüksek miktarda vitamin verilince görülür. Onun için vitamin meselesinde sadece azlık Hypovitaminose veyahut hiç bulunmamak avitaminose mühimdir. Vitaminler üzerine olan bilgilerimizin henüz pek yeni olduğu sıralarda bu iki çeşit bozukluğu sadece yiyeceklerimizdeki vitamin eksikliğinin bir sonucu olduğu sanılıyordu. Çünkü İskorbüt ve Beriberi gibi belli başlı avitaminozlar, belirli birtakım faktörlerin eksikliğinden ileri geldiği görülmüştür. Şimdiki bilgilerimize göre bir kısım vitaminler hariçte olgun bir halde olmayıp vücudumuzda olgunlaştığı gibi bir kısım vitaminleri de vücudumuz kendisi yapıyor. Önemli bir nokta da alınan vitaminlerin mide ve barsakta harap olmayarak kana geçmesi lüzumudur. Vücuda yetecek kadar vitamin kana geçse de yine (Avitaminoz) veya (Hypovitaminos) olabilir. Bu da, ya vücuda giren vitaminlerin fizyolojik iş görebilecek kadar olgunlaşamamasından veyahut da hastalık, gebelik, emzirme, çok yorulma veya başka sebeplerle gündelik ihtiyacın artmasından ileri gelir .

O halde (Avitaminoz) yahut (Hypovitaminoz) şu sebeplerden biri olabilir:

1— Gıdalarla alınan vitamin, normalden aşağıdır.

2— Alınan miktar normaldır amma, ihtiyaç artmıştır.

3— Alınan miktar ihtiyaca kâfidir, amma, hazım cihazındaki bozukluklardan dolayı vitaminler kana geçememiştir.

4— Yetecek kadar alınmış ve kana da geçmiştir amma, kanda olgunlaşmaya imkân bulamamıştır.

5— Fazla terleme yüzünden vitamin zayiatı çoktur.

Alınan vitaminin azlığından ileri gelen ârızalara iptidaî, öteki sebeplerle olanlara da tâli Avitaminoz veya Hypovitaminoz derler. Bunların pratikte önemi büyüktür. Zira bir vitamin azlığı veya yokluğu ârızasını iyi edebilmek için evvelâ onun neden ileri geldiğini bilmek lâzımdır. Meselâ mide ve barsakları bozuk bir adama ağızdan istediğiniz kadar vitamin veriniz faydası olmaz. Bunu şırınga ederek verirseniz yaptığınız iş eksiği muvakkaten tamamlamak olur, ilâcı kesince hastalık yeniden baş gösterir.

Vitamin meselesine böyle genel bir bakıştan sonra asıl konuya girebilmek için çeşitli vitaminlerle ilgili olan hastalıklara geçeceğiz. Bu da her şeyden önce bu vitaminlerden her birinin uzviyette ne gibi işler gördüğünü bilmek ve bu işlerin görülmemesinden ileri gelen hastalıkları incelemekle olur.

Vitaminler yağda ve suda eridiklerine göre iki grupa ayrılırlar.

1— Yağda eriyenler: A, D, E, K vitaminleridir.

2— Mütebaki vitaminler (B_1, B kompleks faktörleri, C, H, L, M, P) suda erirler.

Vitaminleri alfabe sırasile incelemek geleneğine uyarak biz de bu sırayı takip edeceğiz. Ancak Türkiyenin, vitamin azlığı veya yokluğu hastalıkları bakımından ne durumda olduğuna kısa bir göz atışından sonra her vitamin üzerinde duracağız.

Asıl Avitaminozlar, yâni vitamin alamamak yüzünden olanlar için evvelâ beslenme tarz ve şekillerini ele alacağız.

Bu mesele şehir ve köyde başka olduğu gibi yurdun batı, doğu, kuzey ve güney bölgelerinde başka başkadır ve mevsimlere göre de değişirse de büyük şehirlerde halkın beslenmesi muhtelittir. Yâni hayvanî ve nebatî yiyecekleri birlikte ve karışık olarak alırlar. Fakat köylerimizde hayvanî gıdalar çok az yer tutar. Daha çok kuru hububat ve bunlarla yapılmış yiyeceklerle geçinirler. Buna karşılık yurdun doğu, ve bir kısım orta yayla bölgelerinde hayvanî yiyecekler esas teşkil eder ve sebze ise ikinci plânda gelir. Buralarda hele şehirlerin esas gıdaları hayvanîdir. Doğu bölgeleri kış mevsiminde büsbütün sebzesizdir demek doğru değilse de sebze bazı yerlerde âdeta lüks gibidir. Yetiştirme ve taşıma işlerindeki zorluklar yüzünden birçok yerlerde batıdaki kadar bol değildir. Hele bazı bölgeler büsbütün sebzesizdir. Yurdumuzda yaz sebzelerini kurutup kışın yemek âdeti varsa da bunun sebzeleri vitaminsizliğe uğrattığı unutulmamalıdır. Yurdun birçok yerlerinde köylüler, yağ, peynir, yumurta gibi hayvanî mahsullerini satarak karşılığında başka ürünlerini sağladıklarından yurdumuzda nüfusun % 75 ini bulan köylünün beslenme şeklinin pek de vitamini bol sayılamayacağıdır. Fakat hakikatte yurdumuzda büyük (vitamin yokluğu hastalığı) ocakları yoktur. Bu da vitamin ihtiyaçlarını başka kaynaklardan sağladıklarını gösterir.

İklimin tesirine gelince: Bu iki türlüdür: Biri yemeklerin vitaminden zenginliği üzerine, öteki sert iklimlerin vitamin ihtiyacını arttırması ve vitaminden faydalanmayı güçleştirmesidir. Yurdumuzdaki yiyeceklerin vitaminleri herhangi bir yerde yetişenlerden aşağı değildir. Esasen yurdumuz umumî olarak sübtropikal ve mutedil iklimlerle kara ve deniz iklimlerini toplamış bir yerdir. Buralarda her türlü gıda maddesi bol vitaminleri havi olarak yetişmektedir. Halkımızın büyük bir çoğunluğu için margarin ve vejetalin gibi vitaminsiz yağlar, adı bile duyulmamış şeylerdir. Hayvanî etlerin taze olarak yenilmesi esas olup konserve yiyecekler pek mahdut sarfedilmektedir. Sebze ve meyvaların da taze olarak yenilmesi esastır. Fakat bol olarak bulunmayan yerlerde mesele böyle değildir. Hele kışın çok şiddetli olduğu yıllarda yoksulluk artmakta ve Avitaminoz hastalıkları görülmektedir.

Güneşlenme derecesinin tesiri: Güneşlenme hesabında daima yıllık ortalama güneşlenme saati ele alınır. Bu güneşlenmenin Avitaminozla ilgisi iki bakımdandır:

1— İnsan ve hayvan vücudunda ve nebatlarda vitamin yapımına tesiri,

2— İnsan vücudunda vitamin tahrip etmesi.

Birinci nokta çok önemlidir. Meselâ insan D vitaminini kendisi yapar. Hariçten aldığı pek mühim değildir. Derisindeki Kolesterol maddesi güneşin ultraviolet şualarının tesirile D vitamini haline gelir. Bu hayvanlarda da böyledir.

Nebatlara gelince: Nebatlarda vitamin olgunlaşması ve hattâ türemesi güneş ile çok yakından ilgilidir. Güneş bol ve serbest olarak nebata tesir etmezse o nebat vitaminden fakir kalır. İkinci nokta güneşin vitaminleri tahrip edici kudretidir. Nebatlar kururken güneş onların (C) vitaminini yok eder. Öte yandan insanın derisine olan tesirile (PP) vitaminini de tahrip eder.

Yurdumuzda güneşlenme saatlerinin ortalama miktarlarını devlet meteoroloji istasyonlarının bildirdikleri rakamlara göre aşağıda veriyoruz:

Muğla	3000
İzmir	3045
Diyarbakır	2905
Uşak	2690
Afyon	2567
Kırşehir	2528
Eskişehir	2524
Ankara	2710
İstanbul	2376
Edirne	2261

Görülüyor ki yurdumuzda en çok güneşlenen yer İzmir (yılda 3054 saat), en az güneş-

lenen yer ise Edirne (yılda 2261 saat)tir. Bu rakamlar, güneşlenmenin yurdumuzda ne kadar çok olduğunu gösteriyor. Başka memleketlerle karşılaştırılınca en az olan Edirnenin bile ne kadar üstün durumda olduğu anlaşılır:

Londrada 1162, Pariste 1800-2195, veremlilerin tedaviye koştukları İsviçredeki Davos da 1400-1600 arasında, Litvanya şehirlerinde 1485 -1768, bize en yakın komşu olan Bulgaristanda (1976-2364) arasında bir güneşlenme saati vardır. Demek ki güneşlenme saati bakımından yurdumuz çok iyi bir durumdadır. Buna bakarak deyebiliriz ki güneşlenme eksikliğinden mütevellit bir avitaminoz hastalığı olan çocuk kemik hastalığının yurdumuzda hiç olmaması lâzımdır. Halbuki çoktur. Sebebi de bizim güneşten faydalanmayı bilmememizdir.

Aldığımız vitaminlerin ihtiyaca kâfi olup olmamasına gelince: Rençper, maden işçileri, oduncular, vapur ve tren ateşçileri gibi ağır işçiler arasında ihtiyaca yetecek kadar vitamin alamamaktan mütevellit tektük avitaminoz, ve oldukça çok hipovitaminoz vakaları vardır. Keza hastalık, gebelik gibi vitamin ihtiyacı artıran sebeplerle vitaminsizliğe maruz kalanlara rastlamaktayız. Keza mide ve barsak bozukluğu, müzmin alkolizm gibi sebepler yüzünden tektük avitaminoz vakalarına rastlamak mümkündür.

Çok fakir ve hayvanî gıdalardan mahrum olanlar arasında da vitamin noksanlığı ârazları baş göstermektedir. Keza güney ve güney doğu illerimizde çok sıcak olduğundan terleme ile vitamin zayiatı olabilir.

Umumiyetle şunu söylemek yerinde olur ki yurdumuzda vitamin yokluğu ve noksanlığı hastalıkları görülen büyük mıntakalar yoktur. Fakat yurdun her yerinde tektük vakalar halinde avitaminoz hastalıklarına rastlanmaktadır. Meselâ 1941 kışında oldukça çok İskorbüt görülmüştür. Her sene ilkbaharda fazlaca miktarda Pellagra görülür.

A ViTAMiNi

A vitamini:

1896 da Japonyada Inoya, salgınlar sırasında çocukların gözlerinde Kserosis ve Keratomalasi (Bak: Göz hastalıkları) hastalıklarının çok olduğunu ve bunun da daha ziyade yalnız pirinç kuru hububatla geçinen iç kesimler halkında görüldüğünü buna mukabil bol balık yiyen deniz kıyısı halkında az görüldüğünü belirtmişti. Bundan on yıl sonra Mori Japonyada 5-10 yaş arasındaki 1400 çocukta aynı şeyi gördü.

Japonyada buna Hikan adı veriliyormuş, karaciğer ve balık yağı verince iyi olduğunu söylüyorlardı. Hipokrat'ın da tavuk karası hastalığına karşı balık yemeyi sağlık verdiği ve Çinde de binlerce yıldanberi bunun bilindiği söyleniyor.

1909 da Münich hocası Stepp farelere verilen gıdaları önce alkol ve eterle muamele ederek bu gıdaları alkol ve eterde eriyen kıymetli cevherlerinden mahrum bırakınca farelerin hastalanarak öldüklerini, fakat ölümden önce bu kıymetli cevherleri yeniden verince farelerin de tekrar canlandığını tesbit etmesi mühim bir merhaledir. Bir numaralı dünya savasında başta İngiliz âlimi F. G. Hopkins olmak üzere d'Osborne, Mendel, Mc. Collum, Davis ve saire, Almanlardan Freiser, Kalschmidd, Frank bu kıymetli cevherlerden mahrumiyetin yukarıda söylediğimiz göz hastalıklarını yaptığını söylediler. Black, Danimarkada yağı alınmış süt ve margarinle beslenen çocuklarda çok göz hastalığı olduğunu söylemişti. Uzun ve yorucu çalışmalardan sonra yağda bulunan bu cevherin bir vitamin olduğu anlaşılmış ve adına A vitamini denmiştir. Bu vitaminin aslı nebatlarda bulunan karotin maddesidir. İnsan nebatlardan aldığı bu karotinin hemen hemen yarısından istifade edebilir. Ancak bunların kana geçebilmesi için yağlı maddelerle birlikte verilmesine ihtiyaç vardır.

Bu vitamin en ziyade balık yağında bulunur. (yüz gram balık yağında iki yüz miligram). Karaciğerin yüz gramında 40 miligram vardır. En az bulunduğu madde siyah kirazdır. İnsan vücuduna giren karotin, karaciğerde (A) vitamini haline inkılâp eder. Kalkan balığı karaciğeri, morina balığının karaciğerinden çok daha zengin olduğu son yıllarda anlaşılmıştır. Doma-



A. vitamini ihtiyacı gebelerde ve emziklilerde daha fazladır.

teste pek azdır. Yumurtanın sarısında da azdır. Çocuk doğarken kesilen göbek ipinin kanında yapılan tahlilât bu yolla anne kanından çocuğa A vitamini verildiğini göstermiştir. Çocuk aldığı A vitamininin yüzde doksanı beşini karaciğerinde toplar. Çok yaşlı insanların karaciğerinde bu vitamin azdır.

Sarılık olur da barsağa safra akamazsa barsaktan kana A vitamini geçemez. Uzun müddet rontgen şuaına tutmakla A vitamininin karaciğerde depo edilmesi işi bozulur. Fakat normal derecede rontgen ışığı engel sayılamaz.

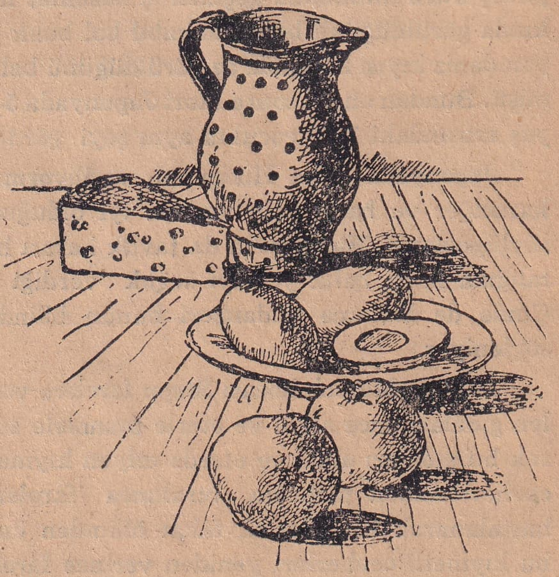
İnsanın gündelik ihtiyacı: Gündelik A vitamini ihtiyacımız ortalama, bir miligramın onda biri kadardır. Gebelerde ihtiyaç daha fazladır. Çünkü anne aldığı vitaminin bir kısmını çocuğa verir. Emziklilerde de böyledir. Ültraviyole şualarının A vitaminini azalttığı sanılıyor. Veremlilerde hastalık ağırlaştıkça ihtiyaç miktarı artar.

Kandaki A vitamini miktarı: Sağlamlarda bir ünite kadardır. Hastalıklarda bu miktar değişir. Şeker hastalığında kanda bu vitamin artar. Yüksek ateşli hastalıklar uzun sürerse kandaki A vitaminini sıfıra düşürür. Kanserde de kandaki (A) vitamini azalır. Romatizmalıların kanında da A vitamini azalıyor.

A vitaminin tesirleri: Bol (A) vitamini olan veya vitaminsiz olan yiyeceklerle beslenen hayvanlarda yapılan tetkikler (A) vitamini bol alan hayvanların hücrelerinde çoğalma alâmeti göstermiştir ki böylece (A) vitamininin büyümeye hizmet ettiği anlaşılır. Husye ve yumurtalık gibi uzuvlarda (A) vitamininin fazla bulunuşu bu vitaminin tenasül işinde rolü olduğu fikrini uyandırmıştır. Tiroıt guddesinin hormonu olan tiroksini frenleyici bir vazifesi olduğu muhakkaktır. Tiroksin insanı zayıflattığından onu frenleyecek olan bu vitamin de bol verilerek şişmanlatma yapmak mümkündür. (A) vitamini bol verilirse bıyık ve sakalı uzatmaya hizmet ettiği görülmüştür.

Bu vitaminin asıl hizmeti vücudun her tarafını kaplayan epitel hücrelerini korumaktır. Deri ve başka zarlarda bulunan bu hücreler, (A) vitamini kâfi alınamadığı zaman hastalanarak bozulmak veya dökülmek tehlikesine maruzdurlar.

Netekim böyle hastalara bol (A) vitamini verince bu hastalıklar düzeliyor. Vücudun hastalıklara karşı muafiyet kazanmasına, kandaki trombositlerin (Bak: Kan) çoğalmasına, pankreas suyunun fazlalaşmasına, mide vazifelerinin yoluna girmesine hizmet eder. Fakat en büyük hizmeti görme işindedir. Gözün dibinde (görme erguvanı=Pourpre rétinienne) denilen bir madde vardır ki görme işi bu madde sayesinde olur. Halbuki bu madde albüminle bir de (A) vitamininden ibarettir. Eğer vücutte (A) vitamini azalırsa bu erguvan teşekkül edemez veya güç teşekkül eder ki az ışık olan yerlerde ve geceleyin görme işi olamaz. Işık göz içine girdikçe görme erguvanı, (görme sarısı) denilen



A vitamini patates, ceviz, badem ve fındıkta bol miktarda mevcuttur.

maddeye çevrilir ki bu çevrilmede bir miktar (A) vitamini zayi olur. Bu zayiat vücuttaki (A) vitamini depolarından yerine konur .

A vitamin ile ilgili hastalıklar: Vücutta (A) vitamini fazlalığına (A) ipervitaminozu, yokluğuna (A) avitaminozu, azlığına da (A) hipovitaminozu derler.

1— (A) ipervitaminozu: Farelere ve sıçanlara sürekli olarak yüksek derecede (A) vitamini verilirse zayıflama, kılların dökülmesi, karaciğerde yağlı soysuzlaşma, akciğer ve barsaklarda kanamalar görülmüş ise de insanda ne kadar çok verilirse verilsin böyle bir zehirlenme yapamaz. Olsa olsa fazla şişmanlatır.

2— (A) avitaminozu: Vücutta (A) vitamini yok veya yok denecek kadar az olursa şu cihazlarda hastalıklar yapar: 1— gözde, 2— deride, 3— teneffüs cihazında, 4— hazım cihazında, 5— idrar yolları ve tenasül cihazında, 6— bezlerde, 7— sinir sisteminde.

Gözde yaptığı hastalıklar şunlardır:

a) Tavuk karası (gece görmemek),

b) Gözün beyazında sarı lekeler husulü,

c) Gözün karasının hücrelernin dökülüp körlük olması,

d) Gözde kuruluk,

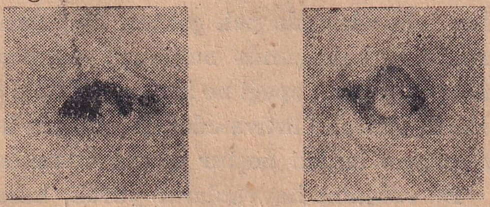
e) Gözde şalazyon bolluğu,

f) Göz dibi bozuklukları,

g) Görme çevresinde mavi ve sarı renk için darlık.

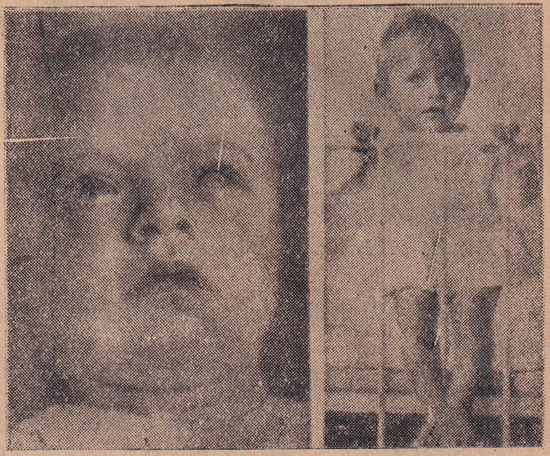
Gözdeki bu hastalıklar hakkında gerekli malûmat göz hastalıkları bahislerinde vardır.

2— (A) vitamini yokluğunun deride yaptığı bozukluklar şunlardır:



A vitamini yokluğu gözlerde bozukluklar yapar. Yukarıdaki resimlerde altı hafta müddetle A vitamini verilmiyen bir hayvanın gözündeki bozuklukları gösteriyor.





Çocuklarda A vitamini yokluğundan meydana gelen göz hastalıkları.

a) Derinin renk bozuklukları: Deride birtakım leke ve benekler çıkması,

b) Derinin kalınlaşması,

c) Deride kuruluk. Ter ifraz eden guddelerin hastalanmasındandır. (İhtiyarlıkta derinin buruşmasını da bu vitamin yokluğuna bağlayanlar vardır),

d) Vücutta küçük sivilcelerin çokluğu,

e) Kıl diplerinde pullanma ve kabarma,

f) Saçların patlaklığını kaybeden erken ağarması, ve kuruluk.

3— A vitamini yokluğunun teneffüs cihazında yaptığı bozukluklar: Burun ve dudaklarda deride bozukluklar, Ozen ile alâkası (Bak: Ozen). Sebepsiz bir ses kısıklığı, sık sık bronşit olmak.

4— A vitamini yokluğunun hazım cihazındaki belirtileri şunlardır: Dişlerin büyümesinde kusur ve çabuk çürüme, dudak mukozasının bozulması ve mavi renk alması, ağız içi zarının parlaklığını kaybetmesi ve bulanıklaşması, mide suyunun çok azalması, devamlı ve inatçı ishaller.

5— İdrar yolları ve tenasül cihazında bozukluklar:

a) Bütün idrar yollarını döşeyen epitel hücrelerinde dökülmeye istidat,

b) Böbrek ve mesane taşlarının çok görülmesi,

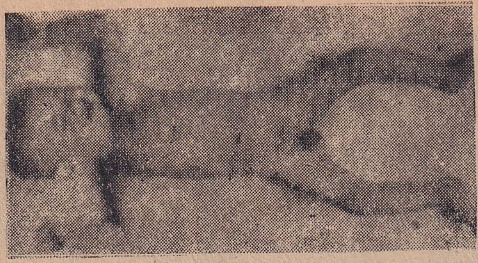
c) İdrar yollarında bir çeşit iltihap.

6— Gudde bozuklukları:

a) Göz yaşında azalma,

b) Ter ifraz eden guddelerde bozukluk,

c) Derinin öteki guddelerinde bozukluk,



A vitamini yokluğundan büyüyemiyen bir çocuk.

d) Teneffüs yollarında gudde bozukluğu,
zukluğu,
f) İç ifraz guddelerinde bozukluk.
e) Mide suyunu ifraz eden guddelerin bo-

7— Sinir sistemi bozukluğu: A vitamini yokluğunun sinir sisteminde ne gibi bozukluklar yaptığı malûm değildir. Fakat bazı soysuzlaşma alâmetleri olduğu ileri sürülmektedir. Hattâ pellegra ve habis kansızlıktaki sinir bozukluklarını (A) vitamini yokluğuna bağlamak isteyenler de vardır.

(A) vitamini azlığı ((A) hipovitaminozu): A vitamini azlığının başka örgenlerde yaptıkları pek göz alıcı değilse de gözde yaptıkları çok önemli ve ölçülmesi de kolaydır. Bu da, (karanlığa alışmak) güçlüğü şeklinde kendini gösterir. 1917 de yâni Birinci Dünya savaşının sonuna doğru Danimarkalılar, tere yağlarını harice satarak kendileri margarin yemişlerdi. Bu yüzden mühim bir (A) vitamini kaynağından mahrum kalmışlardı ki bunun neticesi olarak orada karanlığa alışma bozukluğu halk arasında % 65 derecesini bulmuştur. Şimdi bile Birleşik Amerikanın birçok yerlerinde bozukluğun nisbeti % 50 yi bulmaktadır. Nevyorkta okul çocuklarında % 20 nisbetinde bir bozukluk bulunmuştur. V. Drigalski kendi nefsinde bunu tecrübe etmiştir. 72 gün A vitaminsiz bir gıda ile iktifa etmiş ve bu esnada husule gelen bozukluklar kaydedilmiştir:

Tecrübenin üçüncü günü karanlığa alışma bozukluğu başlamış ve ışığı kapadıktan beş dakika sonra altıda bire, 22 inci günde ise dokuzda bire düşmüştür. Yâni ışığı kapadıktan beş dakika sonra görüşün normal olabilmesi için ışığın kuvvetinin 6-9 kan arttırılması icap etmiştir. (60) gün sonra yorgunluk, ruhî bir taharrüşiyet, etlerde çekilmeler, ter boşanmaları görülmüştür. 72 günden sonra yeniden A vitamini verilince bütün bunlar birer birer düzelmiştir.

Eskimo'ların fazla balık eti ve ciğeri yemek sayesinde Şimal denizlerindeki Avrupalı gemicilerden daha az göz bozukluğuna uğradıkları görülmüştür.

Yurdumuzda A vitamini yokluğuna ait en çok görülen köylülerin tavuk karası olmasıdır. Bu bilhassa askere alınanlar arasında çoktur. Asker olduktan sonra bu iddianın azalması şundandır: Askere alındıktan sonra aldığı gıda, köyünde bulduğundan çok mükemmeldir. Et, yağ, yumurta köylünün bulamadığı şeylerdir. O, bunları satar. Kendisi kuru hububatla geçinir.

B VİTAMİNİ

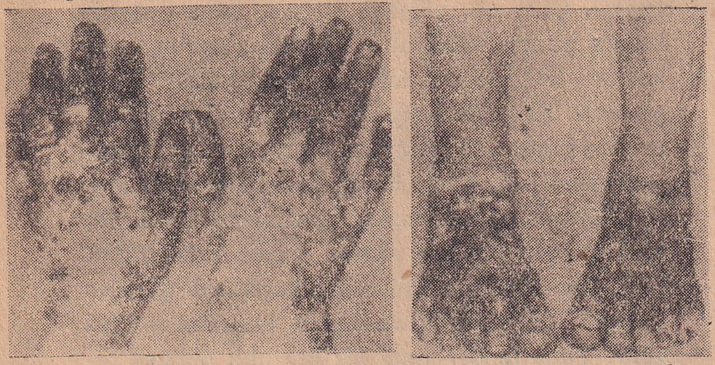
B vitamini grupu

Vitaminler üzerine olan modern bilgilerimiz, Eijkman'ın, kuşlarda belirli bir yiyecekle beslenmeden ileri gelen sinir iltihaplarını görmesile başlar. Eskiden beri bu vitaminlere (B) vitamini deniyordu. Fakat sonraları B vitamini denilen şeylerin tek vitamin olmayıp bir vitaminler grupu olduğu anlaşıldı. Bunları şimdi sıra ile mütalâa edeceğiz.

B_1 vitamini (Avrupadaki adı Anörin, Amerikada Tiyamin(.

1911 de Funk tarafından keşfedilmiştir. Bu vitamin nebatlarda çoktur. Hele buğday, kuru sebze tohumlarında pek çoktur. Mayalarda ve pirincin iç kabuğunda bulunuşu eskiden beri malûmdur. Un, kepeği ne kadar çok ise o kadar fazla B_1 vitamini ihtiva eder. Bembeyaz kepeksiz unların lezzeti hoştur amma vitaminsizdir.

B_1 vitamini hayvanların yürek, karaciğer ve böbreklerinde bol olduğu halde beyin ve etlerinde az, kan, dalak ve akciğerlerinde ise gayet azdır. Uzviyetteki B_1 depoları yiyecek ile gelen B_1 vitamininden toplanır. Basedow hastalığında ve Kaşekside azdır. Az vitamin alanlarda vücutteki depolar azalır. Fakat bir B_1 vitamini yokluğu hastalığı olan Beriberide bile



B vitamini yokluğundan ellerde ve ayaklarda görülen hastalıklar.

vücuttaki depolar tamamen tükenmez. Bu da bir kısım B_1 vitamininin vücutta yapışık bir halde kalarak hiç zayi olmamasıdır. Bir nokta mühimdir.

Farelere B_1 siz gıda verilse bile Beriberiye yakalanmıyorlar. Bu da onların barsaklarında B_1 vitamini yapabildiklerini gösteriyor. Fareler kendi pisliklerini yediklerinden vitaminsiz kalmazlar. Yeni doğan çocuklarda bir müddet için barsaklarında B_1 vitamini yapabilirler. Kısmen de anne sütünden temin ederler .

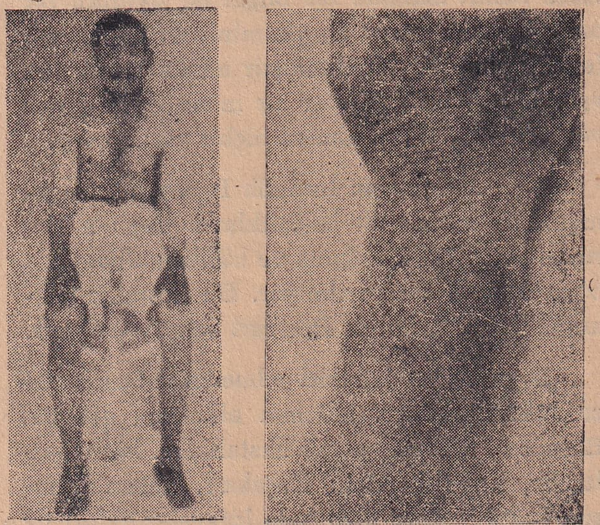
Nebatlardaki B_1 vitamınının % 50 si, hayvanî gıdalardakilerin % 12-20 si pişirilirken mahvolur. Kepekli unun yüz gramında 330 gama B_1 vitamini vardır. Pişirilirken bunun onda biri mahvolur. Pişirme ne kadar uzun sürerse bu mahvoluş nisbeti de o kadar fazladır. Ekmeğin kabuğu, iç kısmına nazaran daha çok B_1 vitamini kaybeder. Bu kayıp kabuğun süt tarafında % 10, alt tarafında % 12, yan taraflarında % 8 kadardır. Kepekli undan yapılmış bir ekmeğe nazaran kepeksiz undaki B_1 vitamini altıda bir derecesindedir. Francalaya nazaran kepekli un ekmeği sekiz defa daha vitaminden zengindir. Kepekli unlarda (A), B ve E vitamini de mebzuldür.

İnsanın gündelik B_1 vitamini ihtiyacı: Sağlamlarda bile yenilen yiyeceklere göre değişir. Gıdalarda karbon idratlar (yâni unlar, şekerli nişastalı maddeler) çoğaldıkça ihtiyaç da yükselir. Yağlar çok yenirse azalır. Albüminlerle pek alâkası yok gibi görünüyor. Yemeklerin beher yirmi kalorisi için bir ünite lâzımdır. Bir B_1 avitaminozuna yakalanmamak için beyaz ekmek, şeker, pişmiş patates gibi karbon idratları çok olan maddeler yiyeceklerimizin üçte birini aşmamalıdır. Metabolizmayı artıran şeylerde (Bak: Metabolizma) meselâ Basedow hastalığında B_1 vitaminine ihtiyaç artar. Havanın sıcaklığı da ihtiyacı arttırır. Ateşli hastalıklar, çocukluk, gebelik, emzirme gibi hallerde de B_1 ihtiyacı yükselir. Ve kolaylıkla B_1 avitaminozu olabilir. İnsanın gündelik ihtiyacı ortalama 1-2 miligramdır. B_1 vitamini insan vücudunda en çok yürekte ve karaciğerde, en az olarak da etlerde depo edilir. Habis kansızlık ve şeker hastalığında azalır.

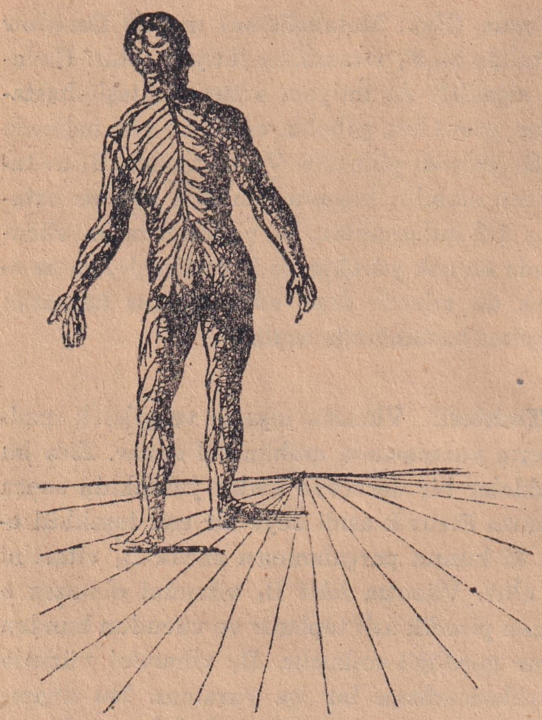
Tesirleri: Vücutta nişasta ve şekerli maddelerin yanmasında mühim rol oynar. Zira bu maddeler bir dereceye kadar yandıktan sonra vücutta Pirüvik asidi deye bir asit teşekkül eder ki bunun parçalanması ancak B_1 vitamini ile olur. Vücutta kâfi B_1 vitamini olmazsa o zaman pirodik asit toplanır ve vücudun bundan zarar gördüğü anlaşılır. B_1 vinamini vücutta olgunlaşmadıkça bir işe yaramaz. Bu olgunlaşma böbrek üstü bezinin kabuk kısmında vuku bulur.

Tansiyon düşürmek için kullanılan bir ilâç vardır ki, buna acétylcholine derler. Bu madde vücutta çarçabuk harap olduğundn atesiri de muvakkattır. Halbuki B_1 vitamini birlikte verilirse asetilkolin harap olmaktan kurtulur.

B_1 vitamininin kalp faaliyeti ile yakın alâkası vardır. B_1 vitamini olmazsa kalp çok yavaşlar. Meselâ farelerde kalbin normal vuruşu dakikada (500) defadır. B_1 siz gıda ile beslenince 300 sayısına düşebilir. İnsanın da nabız sayısı çok azalır. Bu vitamin insanlara nekadar



B vitamini yokluğunun ellerde ve ayaklardaki tesirleri



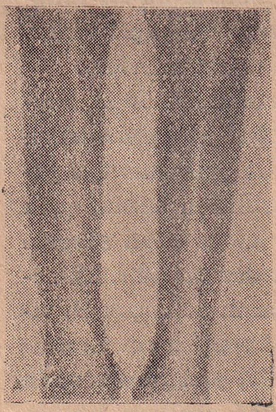
Sinir sistemine ait hastalıklarda B_1 vitamini yokluğu veya azlığının rolü büyüktür.

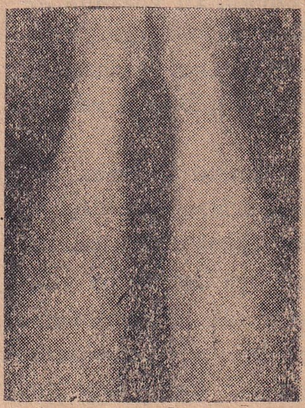
çok verilirse verilsin öldürmez. Hayvanlarda çok miktarı öldürücüdür.

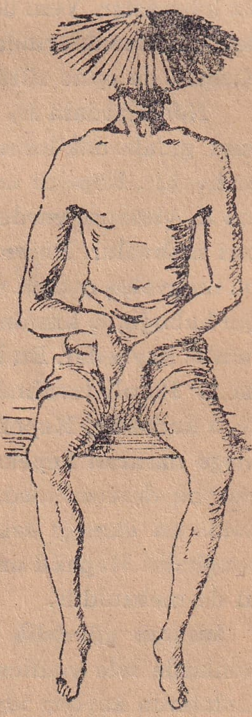
B_1 vitamini ipervitaminozu: İnsanlarda B_1 vitamininin hiç bir zararı yoktur. Ne kadar fazla kullanılsa mahzurlu değildir. Gerçi Ruth Obey adında bir âlim çok B_1 vitamini alan bir insanda safra taşı teşekkül ettiğini söylemiş ise de böyle müşahedeler başkaları tarafından da görülmediği için bunun bir vakadan ibaret olması itibarile tesadüfî birşey olması da mümkündür. Keza Schiff isminde bir bilgin de siyatikli bir hastada uzun süren B_1 vitamini şırıngalarının fenalık verdiğini kaydetmiştir amma bu da tek vakadır. Velhasıl bunlar bir mâna ifade etmez ve insana B_1 vitamininden hiçbir zarar gelmez.

B_1 Avitaminozu: İnsanda B_1 vitamini yokluğundan mütevellit hastalıkların başında Beriberi gelir. Uzak doğuda ve bilhassa Jponyada buna Kakke adı verilmiştir. Bu hastalık hakkında ikinci fasikülde Beriberi bahsine bakınız.

B_1 yokluğundan ileri gelme kalp: Damar bozuklukları çoktur. Müzmin alkolizm, gebelik, Basedow, müzmin ateşli hastalıklar, kötü beslenme, kaşeksi (Bak: Kaşeksi), müzmin hazım bozuklukları, gizli kalp kifayetsizlikleri ile B_1 vitamini yokluğu arasında bir münasebet vardır. Çarpıntı, göğüste tazyik, nefes darlığı, kalpte intziamsızlık olur. Bu hal uzun sürerse kalpte devamlı bir takım bozukluklar başgösterir. Her tarafı şişmiş kalp hastalarının ilâcı olan Dijital, B_1 vitamini ile birlikte verilince çok güzel tesir eder. Bizde bazı kalp hastalarının Dijitali, yalnız alınca düzelmediği halde B_1 vitamini ile birlikte alınca derhal düzeldiğini birçok defa gördük. Müzmin alkoliklerde görülen kalp ve sinir bozukluklarına B_1 vitamini çok iyi gelir. Vücutta herhangi bir hastalık olmasa bile sırf B_1 vitamini alamamak yüzünden vücudun kütük gibi şiştiği görülmüştür. Bunlarda B_1 vitamini çok güzel tesir eder. Şeker hastalığında da B_1 vitamini umumî vaziyet üzerine çok güzel tesir eder. Sinir sistemine ait hastalıklarda B_1 vitamini yokluğu veya azlığının rolü büyüktür. Başka sebeplerden ileri gelen sinir iltihaplarında dahi bol B_1 vitamini vermekle güzel neticeler alınır. Alkoliklerin ve şeker hastalarının sinir iltihaplarında bu tedavi çok faydalıdır. Bütün ateşli hastalıklar, hele uzun







İnsanda B_1 vitamini yokluğundan ileri gelen hastalıkların başında Beriberi gelir. Bu hastalığa en çok Japonyada raslanır. Yandaki resimlerde Beriberi hastalığında bacakların vaziyeti görülmektedir.

sürerse vucutta (B_1) azalarak sinir iltihaplarına sebep olur. Bunlara B_1 şırınga edince çok iyilik alınır. Muannit kabızlarda ve barsak bozukluklarında B_1 çok iyi gelir. Nikotin, süblime vesair birçok maddelerle zehirlenmelerde B_1 vitamininden çok fayda görülmesi, bu zehirlerin vücutta bir B_1 vitamini yokluğu doğurduklarını gösterir.

Tansiyonlu hastalarda (Asetil kolin) iğnelerinin B_1 ile birlikte yapılınca tesiri daha kuvvetli oluyor.

Sulfamit dediğimiz (Sibazol, ültraseptil vesaire) ilâçlarla zehirlenmede de B_1 vitamini şırıngalarından çok fayda görülür.

Bazı hastalarda B_1 vitamini ile birlikte böbrek üstü guddesinin kabuk hormonu olan cortin de verilmelidir ki müessir olsun. Hele B_1den fayda görülmeyen vakalarda bu şarttır.

Birçok beyin ve murdar ilik hastalıklarında B_1 vitamini faydalıdır. Bugün mesele o hale gelmiştir ki merkezî veya muhitî her sinir hastalığında B_1 vitamini kullanılmaktadır. Hele alkoliklerde görülen Korsakof (Bak: Korsakof), Kore (Bak: Kore) gibi hastalarda bu vitaminden çok faydalar görülür. Barsak iltihaplarında, mide ve barsak yaralarında da B_1 vitamini yokluğu bahis mevzuudur.

Nefrozlarda, bazı iştihasız, mızmız çocukların tedavisinde B_1den fayda büyüktür. Altına işeyen çocukların B_1 vitamininden çok fayda gördüklerine ben de şahit oldum. Sebebi malûm olmayan ve romatizma sanılan birçok ağrılarda da iyi gelir.

B_1 Hipovitaminozu: Son yıllara kadar B_1 eksikliği hastalıkları yalnız sıcak yerlerde görülür sanılırdı. Fakat bazı müellifler Almanyada ve Birleşik Amerikada (B_1) hipovitaminozunun çokluğunu ileri sürmüşlerdir. Bunlara göre B_1 vitamini ihtiyacı büyüme çağı, gebelik, emzirme, bedenî faaliyetin artması, unlu, nişastalı veya şekerli şeylerin fazla yenmesi gibi fizyolojik sebeplerle, veyahut ateşli hastalıklar, mide ve barsak hastalıkları, tiroit guddesi fazla çalışması yahut mütemadiyen beyaz ekmek yemek gibi sebeplerle de yükselebilir ve buna kâfi gelecek kadar B_1 vitamini alamayınca bir eksiklik hali başlar ki tıp dilinde buna Hipovitaminoz denir.

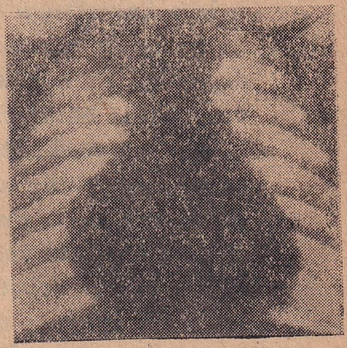
Bu takdirde şunlar görülür: İştihasızlık,




B_1 vitamini yokluğunun hayvanlar üzerindeki tesiri.




B_1 yokluğundan ileri gelen Beriberi hastalığının kalb vaziyetinin rontgenle görünüşü.

B_1 yokluğu kalb ve sinir sisteminde bozukluklar yapar.



(Pellagra) lı bir çocuk



(Pellagra) lı bir erkek

mide ve barsak tenbelliği, vücutta şişlikler, tansiyonun düşmesi, sinir sistemi bozuklukları...

Hastalar ilk günlerde yorgunluk ve halsizlikten, daha sonraları iş görmeye kabiliyetsizlikten, ruhî düşkünlük, umumî zâfiyet, bitkinlik, sırt ağrısı, adalelerin bozulması, nefes darlığı, uykusuzluk, bulantı, kusma, kilo kaybı deride biraz sertleşmeden şikâyet ederler.

Memleketimizde B_1 avitaminozunun klâsik tezahürü olan Beriberi yoktur. Fakat alkoliklerin gebelerin, mide ve barsağı bozukların vesair kimselerin duçar oldukları sinir iltihaplarına rastlanmaktadır.

Kalp hastalarında biz daima B_1 kullanıyoruz ve hastalar çok memnun kalıyor. Sinir mütehassısları da sinir iltihaplarında vesair sinir hastalıklarında B_1 vitamini kullanmaktan çok memnundurlar.

Daima francala, pasta, çörek gibi şeyleri fazla yiyen kibar ve zengin halk arasında çok görülen siyatik vesair sinir iltihabı, bu gibi gıdalara pek düşkün olmayan veya bulamayan köylü ve fakir halk arasında azdır. Hele yurdumuz köylüleri ekmeği daima kepekli olarak yediklerinden bol miktarda B_1 vitamini alıyorlar ve bu sayede B_1 yokluğundan mütevellit hastalıklara pek yakalanmıyorlar.

B_2 VİTAMİNİ (AVRUPADAKİ ÖTEKİ ADI LAKTOFLAVİN, AMERİKADAKİ ADI G VİTAMİNİ VEYA RİBOFLAVİN)

Bu vitamin hakkındaki bilgilerimiz ancak son on yılın mahsulüdür. Bu vitamin, gıdalarımızda serbest bir flavin halinde olmayıp bilâkis albüminlerle birleşik haldedir. Asıl B_2 vitamini sadece Laktoflavin olmayıp onun fosfor asidi ile birleşmiş şeklidir. Vücutta karaciğerde de depo olur. En küçük mikroptan en büyük hayvana kadar bütün canlı varlıkların vücudunda laktoflavin vardır. Mercimekten başka, çimlenmemiş olan bütün nebatların tohumlarında genel olarak bu vitamin azdır. Mercimekte ise, çimlenmemiş zamanında bile boldur. Çimlenince ise bütün nebatlarda bol olarak bulunur. En çok bulunduğu maddeler: mayalar, süt, yumurta, karaciğer, böbrek, yürek eti, ve biraz da ilâç olarak kullanılan karaciğer hulâsalarında vardır. Yazın kışa nisbetle üç kat fazla bulunur. Gıdalardaki B_2 vitamini daha çok yüksek moleküllü albüminlerle birleşik bir haldedir.

İnsanın gündelik ihtiyacı: Günde 2-4 miligramdır. Emziklilerde bu ihtiyaç birkaç misli artar.

Yaptığı iş: Vücuttaki hücrelerin teneffüsünde mühim bir rol oynar. Yâni hücrelerin oksijen alışına hizmet eder. Şekerin parçalanma mahsullerinden olan Pirüvik asidin zararlı olduğu ve bunun da imha edilebilmesi için B_1 vitaminine ihtiyaç olduğunu bundan önceki bahiste söylemiştik. B_1 vitamini bu işi B_2 nin de yardımile yapar. Bundan başka B_2 vitamini göz dibinde teşekkül eden hayalin göz sinirine geçerek böylelikle beyne intikaline hizmet eder. Bundan başka gözün siyah kısmında damar olmadığından o kısmın kandan istifadesi bu vitamin sayesindedir.

B_2 vitamini çıkarılmış gıdalarla beslenen köpeklerde nabzın yavaşlaması ve intizamsızlık, karaciğerin soysuzlaşması, santral sinir sisteminde soysuzlaşma ve en sonunda koma (Bak: Koma) ile ölüm görülmüştür. Halbuki bu hayvana ölümünden evvel bol miktarda B_2 vitamini verilirse hayvan kurtulur ve düzelir.

Ariboflavinoz: B_2 vitamini yokluğunun yâni B_2 avitaminozunun bir adı da ariboflavinoz dur. 1938 yılına kadar bu vitamin yokluğunun insanda ne gibi bir ârıza yaptığı pek bilinemiyordu. O yılın sonuna doğru Butler ve Sebrell adındaki iki araştırıcı B_2 vitaminsiz gıda ile beslenen on sekiz kadından onunda 94-130 gün içinde Perleş (yâni iki dudağın birleştiği köşede yara), yüzde burundan dudağa doğru giden kıvrım çizgisi üzerinde pul pul kepeklenme görmüşlerdir .Bunlara B_2 vitamini verince iyileşmişlerdir. Habis kansızlık ve pellagrada görülen ağız ve dil iltihaplarının B_2 ile iyi olduğu görülmektedir.

B_2 vitamini hücre teneffüsüne hizmet ettiğinden dolayı kıl damarların hücreleri de bu vitaminin varlığı veya yokluğu ile hastalanır veya düzelir. B_2 az olunca hücreler iyi oksijen alamaz ve hasta olur.

B_2 avitaminozundan ileri gelmek üzere gözün karasının (kıl damar sistemine uğraması) hali görülür. Normal insanda gözün karası damarsızdır. Bundan başka B_2 vitamini yokluğundan ileri gelme ambliyopiler, yâni görememek hastalıkları da vardır. Bütün bu vakalarda B_2 vitamini çok iyi gelmektedir. Bundan başka gözün karasında iltihap ve yara da husule gelir. Bu da B_2 ile iyi olur. B_2 vitamini yokluğu sinir sistemi uzuvlarını da bozar. Bunlar: adalelerde zââf, hareketlerde intizamsızlık, kol ve bacakta uyuşmalar, kuvvette ve hisde hakikî bir eksilme olmaksızın görme ve işitmede bozukluklar vardır. Bu ârazları (Beriberi) ve (pellagra) ârazları ile karşılaştırmışlarsa da doğru değildir. Bazılarında bu iş daha ileri gider. Bedenî ve fikrî her türlü çalışma kabiliyeti ortadan kalkar. Yağları hazım edemez. Orta derecede bir kansızlık vardır. Yağlı ishaller olur. Gebelerde bu âraz fazladır. Hele emzirenlere bol B_2 verilmelidir.

B_2 GRUPUNDAN PP VİTAMİNİ (NİKOTİNİK ASİDİN AMİDİ)

Bu vitamini ilkönce Black-Tongue denilen bir köpek hastalığında tetkikat yaparken bulmuşlardır. Asıl kâşifi Zoldbergerdir. PP harfleri bu vitaminin (pellagradan koruyucu) olduğunu bildiren ingilizce Pellagra Preventing kelimelerinin ilk harfleri alınmak suretile bu vitamine ad olarak verilmiştir.

Tesirleri: Hücrelerin idrojen alıp vermesine hizmet eden bir fermenttir. Bu maddenin en çok bulunduğu yerler, sığırın yürek, böbrek ve karaciğeri, domuzun karaciğeri, taze konserve sığır etleri, tavuk etleri, uskumru, mercan ve öteki bazı balıklar, taze fasulye (hattâ konservesi bile), bezelye, mayalar, buğday filizi, biraz daha az olmak üzere domuz eti, ispanak, kıvırcık lahana, yumurta sarısı, pek az olmak üzere de yeşil salata, lâhana ve havuçta vardır. Tereyağı, kaymak, soğan, pirinç, yulaf ve mısır ununda PP vitamini yok denecek kadar azdır. Yumurtanın akında da yok gibi bir şeydir .

PP vitamininin, kan hücrelerini - olgunlaşmış bir halde iseler - kana sevketmede bir hizmeti olduğu ileri sürülüyor.

Fare ve koyundan başka hiçbir hayvan ve insan bu vitamini kendi vücudunda yapmak kudretine malik değildir. Bu vitamin pişirme esnasında pişirmenin şekline tâbi olmak üzere % 20-40 zayiat verir. Bu vitamin güneşin ültraviyole şualarının 340 milimikron uzunluğunda olanları tarafından parçalandığından kıştan çıkıp bahara girince çok zayiat olur.

Bu vitamin vücutta karaciğerde depo edilir. Karındaki miktarı yarım miligramı geçmez. Bu vitamin vücutta iş görebilmek için bir takım merhalelerden geçer ve olgunlaşır.

PP avitaminozu: Bunun başlıca hastalığı olan Pellagra hakkında kâfi bilgi, P harfinde verilmiştir.

PP vitamini yokluğunun ikinci bellibaşlı hastalığı Jolliffe ve arkadaşları tarafından bildirilen ve % 89-100 nisbetinde ölümle sona eren bir beyin hastalığıdır. Bu hastalıkta: Şuur bulanıklığı, gözde titreme, göz adalelerinde felç, sersemlik, dalgınlık, hezeyan, çarpıntı vardır. Bunlara B_1 vitamini verilmiş hiç bir fayda elde edilmemiştir. PP yi yüksek miktarda verince ölüm nisbeti % 31,8 derecesine kadar düşmüştür. Daha kuvvetli dozlar verilince hastalar mucize kabilinden kurtulmuşlardır. Bunlarda B vitamini grupuna dahil bütün vitaminlerin birlikte verilmesi çok daha müsait netice vermiştr. Şeker hastalığı kaşınmalrına da bu vitamin iyi geliyor. Birçok vakalar da vardır ki bunlar ne böyle ağır bir beyin hastalığı, ne de pellagra halinde görülmeyip sadece nevrasteni, isteri zannı verecek şekilde asabiyet, iç sıkıntısı, ruhî ve adalî yorgunluk, uykusuzluk, çalışmaya isteksizlik, çok defa melankoli veya ruhî inhitat teşhisi ile asabiyecilere baş vururlar. Bunlarda PP vitamini çok iyi gelir. Zira bunlar hakikî pellagra olmayıp Prepellagröz denilen ve pellagrayı andıran ruhî hallerdir.

Meniyer hastalığında (Bak: Menière) PP vitamini nöbetlerin seyrek ve hafif gelmesine hizmet eder.

Kalp anjini veya hunnakı sadır hastalığında PP vitamininin çok iyi geldiğini ingiliz müellifleri kabul ediyorlar.

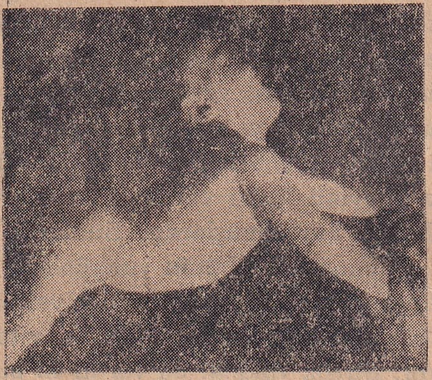
PP vitamini bulunamadığı zaman Coramin adındaki ilâç da onun yerini tutar.

B_3, B_4, B_5 vitaminleri

Bu vitaminler hayvanlarda bazı tesirlere malik ise de insanların herhangi bir hastalığı ile alâkası olup olmadığı henüz bilinemiyor.



Ellerde ve yüzde Pellagra.



B_6 vitamini yokluğundan ileri gelen kemik hastalıkları.



Çocuklarda B_6 vitamini sayesinde kemik hastalıklarının önüne geçilebilir.

B_6 VİTAMİNİ (PİRİDOKSİN VEYA ADERMİN)

1934 yılında S. Giyorgyi, B vitamini grupunda bulunan bir maddenin eksikliği farelerde deri iltihabı ve akrodini (Bak: Akrodini) yaptığını bildirmiştir. Buna B_6 vitamini denildi. Almanyada bunu sun'î olarak yapabilen Huhne buna adermin dedi. Nihayet Amerikan tıp cemiyeti buna Piridoksin adını verdi.

Tesirleri: Hayvanlarda deri iltihabı ve sinir sisteminin bazı hastalıklarında B_6nın iyi tesiri dolayısile bu işlere yaradığı biliniyordu.

İnsanda B_6 vitamini yokluğunun tesirleri : Spies ve arkadaşları birçok pellagralı ve Beriberili üzerinde bu bakımdan incelemeler yapmışlardır. Diyet durumları uzun müddet bozuk kalanlarda PP, B_2, ve B_1 vitaminleri fayda vermemiştir. Aşırı sinirlilik, uykusuzluk, hırçınlık, karın ağrıları, zayıflık ve yürümede güçlük gibi şeyler geçmemiştir. Bu durumda olan dört hastaya B_6 vitamininden 50 miligram şırınga ettikten dört dakika sonra, kuvvet artması, durumda düzelme olmuş ve 24 saat sonra da iyileşmişlerdir. Hattâ bunlardan biri iki adım atamazken 50 miligram B_6 aldıktan sonra günde iki mil yol alabilmiştir. Bazı müellifler habis kansızlıkta damara 50-1000 miligram B_6 şırınga etmişler ve iyi sonuçlar elde etmişlerdir.

Birçok adale ve sinir âfetlerinde (parkensonizm, distrofi müsküler gibi) B_6 vitamini damardan veya adaleye yüksek dozda şırınga edilerek iyi neticeler alınmıştır.

Pellagra hastalığının tek bir vitaminin değil birçok vitaminlerin yokluğunun neticesi olduğunu söylemiştik. Pellagrada PP vitamininden sonra en mühim rolü B_6 oynar.

Bazı müellifler saçların ağarmasına mâni olan vitaminin B_6 ile aynı şey olduğunu ileri sürmüşlerdir.

B VİTAMİNİ GRUPUNDAN KANSIZLIĞA KARŞI VİTAMİN

İnsanların midesindeki guddeler bir madde ifraz eder. Buna intrinsic factor denir. Bir de gıdalarda bulunan ve Castle tarafından keşf edilen extrinsic factor vardır ki bu ikisinin birleşmesinden husule gelen maddeye anti anemic factor denir. İşte bu intrinsic madde eksik olursa habis kansızlık, extrinsic denilen ve gıdalarda bulunan madde eksik olursa (büyük hüc-

reli kansızlık) denilen hastalıklar olur. Bu iki maddenin birleşmiş şekline anehmin adı da verilir.

Extrinsic factor denilen madde mayalarda ve etlerde bulunur. Karaciğerde ise bu iki maddenin birleşik şekli olan anehmin veya antianemic factor şeklinde bulunur. Yumurta akında, malt hulâsasında, arpada buğday filizinde, buğday ununda, pirinç kabuğunda vardır. Mayadakini yüz farzedersek karaciğerinki 100-200 etinki 5, yumurtanınki 2,5 ünitedir. Bunlardan yalnız karaciğerdeki iki maddenin birleşiği olan anehmin halinde, öteki maddelerde ise yalnız extrinsic factor halinde bulunur.

Yiyeceklerle giren extrinsic factor, mide suyundaki intrinsic factor ile birleşerek ya derhal vücudun kan yapımı işine karışmaya başlar veyahut anemin halinde karaciğerde depo edilir. Etler ise bu iki maddeyi birleştiremediğinden Hemogen halinde yâni extrinsic factor şeklinde depo ederler. Son yolile anneden çocuğa da geçer. Karaciğerde bu olgunlaşmış bir halde depo edilme işi tedaviye yarar. Yâni çeşitli adlarla kan yapmak için bu karaciğer hulâsaları hastalara şırınga edilir.

(Sıcak memleketler kansızlığı, keçi südü kansızlığı, Sprue'dan koruyan vitaminler

B_2 vitamini yokluğundan ileri gelme hastalık tabloları daha iyi incelenmeye başlandığından beri şimdiye kadar saydıklarımızdan başka kısmî faktorların bulunduğu anlaşılıyorsa da bunların iç yüzleri üzerine çok şey bilemiyoruz.

Sıcak memleketlerde görülen iri hücreli kansızlığa karşı bu factorlar iyi gelir.

Yine mayalarda B grupuna dahil olan uropterin adında bir madde vardır ki insanı keçi südü kansızlığından korur. Keçi südünde bu madde yoktur. Sırf keçi südile beslenenlerde bu kansızlık görülür.

Sprue ile pellagra arasında sıkı bir ilgi vardır. Şu kadar var ki (Sprue) da esas olan yağlı ishal ve kansızlık olduğu halde, pellagrada deri ve sinir ve hazım bozuklukları esastır.

Sprue'da ağızdan maya vererek iyi etme kabildir. Fakat bu hafif şekillerde olup orta veya ağır vakalarda karaciğer hulâsları şırıngasına ihtiyaç vardır.

Çocuk şiprusu denilen Guy-Herter-Huebner hastalığında yağlı ishallerin devamı yüzünden çocuğun büyüyememesi bahis mevzuudur. Çocuğun büyümesi durduktan başka, barsağın fevkalâde genişleyerek karnın şiş bir hal alması, yağlı köpüklü, bol abdest bozmak bu hastalığın esası olup bu da B grupu vitaminlerile (C) vitamininin yokluğundan ileri gelir.

B grupu vitaminlerinin hepsinin birden yokluğu şunları tevlit eder: Yorgunluk, iştahsızlık, hazımsızlık, kabızlık ve bazan ishal, kalbin süratle çarpması, nefes darlığı, deride solukluk, yüz kızarması, terleme, baş ağrısı, sırt ağrısı, uykusuzluk, ışığa bakamamak, kulakta sesler, baş içinde gürültü hissi, baş dönmesi, çok fazla hassasiyet, vücutta karıncalanma, dikkatini toplayamama, şuur bozukluğu, ruhî inhitat, korkular, iç sıkıntısı vardır.

C ViTAMiNi

(İskorbüt'ten koruyucu vitamin)

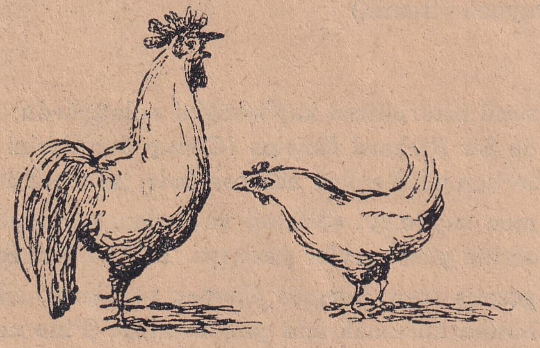
Eski çağlarda iskorbüt gemiciler, kıta keşfine çıkanlar, ve ordular için korkunç bir şeydi. Fakat ilk vakalar on üçüncü asırda bunlarla birlikte gezen hekimler tarafından bildirilmiştir. Avrupada on yedinci asırda patates umumî olarak yiyecekler arasında yer alınca iskorbüt de azalmıştır.

Vasco dö Gama, 1498 yılında Ümit Burnunu dolaştığı sıralarda 170 gemicisinden yüzünü iskorbütten kaybettiğini anlatıyordu. 1593 de Sir Richard Hawins (Cenup denizlerini gezerken görülenler) adlı eserinde, iskorbüt'ün limon suyile iyi edilmesi ve ondan korunma üzerine güzel şeyler yazmıştı. 1535 te Kanadayı gezmiş olan Jacques Cartier yerlilerin, iskorbütten korumak için çam kozalağı (Pine needles) ni kaynatıp içtiklerini görmüştür ki şimdi de İskandinavyada bunu kullanıyorlar. 1757 de

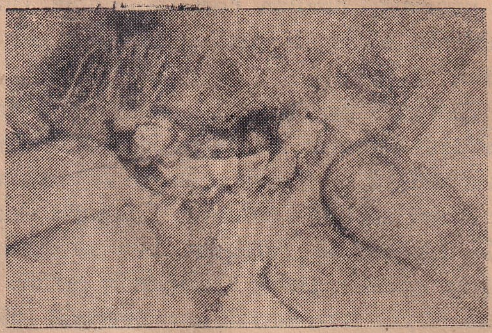
Lind (İskorbütün tedavisi) adındaki kitabında taze meyveler ve yeşil sebzelerin faydasını belirtiyor ve koruyucu olarak da günde iki portakal ve bir limon sağlık veriyor. 1772 den 1775 yılına kadar dünyayı dolaşmış olan kaptan Cook tayfalarını iskorbütten korumak için bol taze sebze ve meyva vermiştir. Şimdi iskorbüt pekseyrek olup yalnız harp, felâket, kıtlık yıllarında görülmektedir. 1928 de St. Giyorgi lahanadan ve böbrek üstü guddesinden, farkına varmadan (C) vitaminini çıkarmıştır. Ve (ben farkında olmadan bir vitaminin babası olmuştum) dedi.

(C) vitamininin bulunduğu yerler: En çok gül tohumunda (yüz gram tohumda çeyrek gramdan beş grama kadar) vardır. Portakal, limon, yeşil biber ve domatesin yüz gramında 15-30 miligram (C) vitamini vardır. En başta çilek olmak üzere diğer bütün meyvalarda, taze patateste bol miktarda vardır. Ette azdır. Böbrek üstü bezi, timüs, bademcikler, gözün adesesi (Lens) de kadın sütündeki (C) vitamini miktarı, o sırada annenin yediklerine tâbidir. İsviçrede emzikli kadınların sütündeki (C) vitamini sonbahar ve kış aylarında azaldığı halde yazın çoğalmaktadır. Kadın sütündeki (C) vitamini (ortalama olarak) yüz gram sütte 3-6 miligramdır. Doğumdan önceki günlerde bol (C) vitaminli gıda ile beslenen annelerin çocukları doğduğu zaman bu çocukların kanındaki (C) vitamini de yüksektir. İlk üç ay zarfında çocuklar kendi vücutlarında depo edilmiş olan ve anne sütünden gelen (C) vitamini ile yaşayabilirlerse de ondan sonra artan ihtiyaçlarını meyva suyu vermek suretile karşılamak lâzımdır.

İnsan kanındaki (C) vitamini miktarı: İnsan kanının beher yüz gramında ortalama bir miligram kadardır.



Tenasül guddesi olan husye gibi bezlerin faaliyetinde C vitamininin rolü büyüktür.

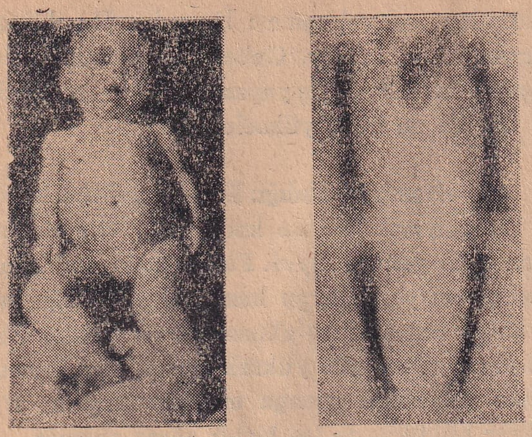


C vitamini yokluğundan ileri gelen skorbüt hastalığında dişlerin vaziyeti.

Pişirmenin (C) vitaminine tesiri: Eğer sebzeler pişirilirken elde edilen haşlama suyu atılmazsa zayiat azdır. Atılırsa çoktur. Çünkü sebze haşlanırken vitaminlerin çoğu haşlama suyuna geçer. Pişirmede kullanılan kabın da büyük önemi vardır. Kalaylı bakır kaplarda kayıp büyüktür. Alüminyomda azdır. Pişirme ne kadar uzun sürerse zayiat o kadar çoktur. Kısa süren pişirmelerde % 15, dumanlamada % 30, uzun pişirme ve haşlama suyunun atılması takdirinde % 60 kayıp vardır. Kutu konservelerinde hemen hiç yok gibidir. Tuzda çok zarar verir. Fennî olarak kurutulmuş ve toz haline getirilmiş sebzelerin (C) vitamini az zarar görür. Fakat güneşte kurutulursa çok zarar görür. Reçel yaparken şekeri önceden çiy meyve üzerine ekip, sonra kaynatılırsa (C) vitamini kayıbı az olur. Fırında pişirmede zayiat nisbeten azdır. Tavada kızartma çok tahrip eder. Güneşin harareti (C) vitaminini bozar. Soğuk havada ise kolay bozulmaz.

Sebze ve meyvalar bıçakla kesildikten sonra hemen yenmelidir. Yoksa (C) vitamini gittikçe azalır. Ne kadar sonra yenilirse kayıp okadar çoktur.

(C) vitamininin gördüğü işler: Bu vitaminin vazifeleri pek çoktur. Hücreler arasında birleşmeyi sağlayan collagen maddesini bu vitamin yapar. Bu vitamin az olursa vücutta hâsıl olan yaralar kapanmadığı gibi, eskiden kapanmış yaralar da açılabilir. Bu vitamin dişlerin yapısında mühim bir rol oynar. (C) vitaminsiz kalan insanlarda dişlerin kemik bünyesinde bozukluklar olur. Diş yerine sünger gibi bir madde kaim olur. Ve dişin üzerindeki sinir vesaire kısmı yok olmaya başlar. Diş çıkaran çocuklara öteki vitaminlerle birlikte biraz da (C)



C vitamini yokluğunun kemiklerde tahribatı büyüktür.

vitamini verilirse çok fayda görür. Kemik ve kıkırdak teşekkülünde (C) vitamininin önemli bir rolü vardır. (C) vitaminsiz kalanlarda kemikler kötü bir duruma düşer. Kıkırdak ve kemik teşekkülü durur. Monriquand kemik kırıklarının kaynamasında, kemiklerin kuvvetlenmesinde ve kemik iltihaplarının iyi olmasında (C) vitamininin önemini çok iyi belirtmiştir.

Yaraların eyileşmesinde çok büyük hizmeti olduğunu Crandon adındaki bilgin çok büyük feragat göstererek kendi üzerinde tecrübe ettirmiştir: Altı ay müddetle (C) vitaminsiz gıda ile beslenmiş bu zat ilk üç ay bitince vücudunda yara açtırmış ve bunun kapanmadığını görmüştür. Sonra (C) vitamini verilince yaraların süratle eyileştiği de görülmüştür. Kıl damarlara tesiri de çok mühimdir. (C) vitamini yokluğu olunca damarların bozulmasında kusur olduğu, damarların kolay yırtıldığı, bu yüzden kakanamalar olduğu malûmdur. Fakat (C) vitamini bu işte (P) vitamini ile birlikte iş görür.

(C) vitamininin kan yapımına da tesiri ileri sürülmüştür. Bilhassa kandaki trombositleri (Bak: Kan) arttırdığı kabul edilmektedir. (C) vitamini demirle birlikte iş gördüğünden kansızlara demir verirken (C) vitamini de birlikte verilmelidir.

Mikroplu hastalıklara karşı olan tesiri de mühimdir. Umumiyetle mikroplu ve ateşli hastalıklarda (C) vitamini çok sarfolur. Onun için ateşli hastalara bol miktarda (C) verilirse çok fayda görürler.

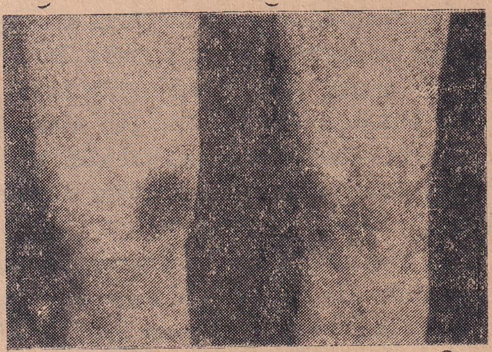
Bilhassa zatürree hastalığında damara günde 500 miligram (C) vitamini şırıngasının hastalık müddetini kısalttığı ve hastayı çabucak iyileştirdiği kabul edilmektedir. Difteri hastalığında da (C) vitamini çok büyük hizmetler eder. Ağır vakaları kurtarmak, felçlere mâni olmak için bol (C) vitamini vermek lâzımdır.

Bademciklerde çok (C) bulunması, bu uzvun vücutta bir müdafaa vasıtası olması bakımından mühimdir. Gebelik kusmalarında (C) vitamini verilmelidir. Ve çok iyi gelir. (Bunlara birlikte olarak böbrek üstü bezi hormonu olan cortin de verilmelidir).

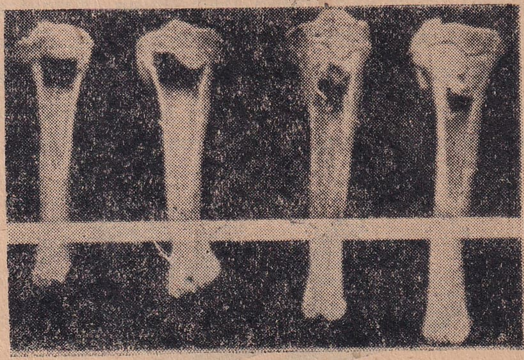
İdrar yolları iltihaplarında da (C) vitamininden fayda görülür. Safra kesesi, kalın barsak iltihaplarında da (C) vitamini çok mühim iş görür.

Veremdeki önemi hepsinden büyüktür. Biz veremlilerin damarına günde beş yüz miligram (C) vitamini şırınga etmek suretile çok güzel neticeler aldık: İştihaları düzeldi. Ateşleri azaldı. Kilo kazandılar. Ve yaraları kapanmaya başladı.

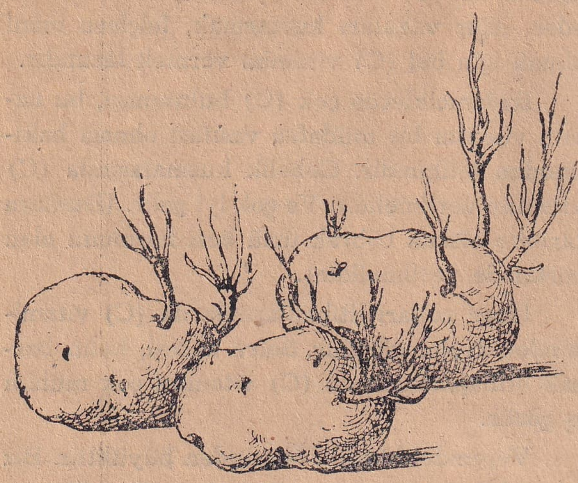
(C) vitamini vücuttaki birçok zehirleri yok etmek veya onları zararsız hale koymak hassasına maliktir. Bunu da vücudun mukavemet ve müdafaa unsurlarını tahrik ve teşvik suretile yapar. Bundan başka, germanin, Neosalvar-



C vitamini yokluğundan vücutte kırmızı kabartılar peyda olur.



C vitamini yokluğunun kemiklerdeki tahribatı.



Taze patateste bol miktarda C vitamini vardır.

san, ameliyat için bayıltmada kullanılan ilâçlar, bilhassa sulfamitler (ültraseptil ve emsali ilâçlar) dan zehirlenmelerde (C) vitamininin halâskâr tesiri vardır. Yalnız çok bol miktarda kullanmak lâzımdır. (C) vitamini vücutta hormonlarla birlikte iş görür. Böbrek üstü, tiroit, hattâ erkek tenasül guddesi olan husye gibi bezlerin faaliyetinde (C)nin rolü büyüktür. (C) vitamini vücutten şeker ve nişastalı maddelerin geçirdiği tahavvülât ile de ilgilidir. Hattâ (C) vitamini vererek şeker hastalığında fayda elde edildiği bile ileri sürülmüştür. (C) vitamini albüminlerin vücut içinde teşekkül eden tâli mahsullernin zaralrarını da izale ettiği söylenmektedir.

(C) vitamini vücuttan dışarıya idrar, ter, ve kazuratla çıkar. İdrarla çıkmak için vücudun (C) vitaminine doymuş olması lâzımdır ki buna pek ender rastlanır.

İnsanın gündelik ihtiyacı: Bir insan 24 saatte ne kadar (C) vitamini almalıdır ki (C) yokluğu veya azlığından ileri gelen ârızalara uğramsın. Bu çok münakaşa edilmiştir. Fakat tebellür eden kanaatlere göre günde elli miligram kâfi gelmektedir. Ancak gıdalarla alınan (C) vitamininin mide ve barsak bozuklukları

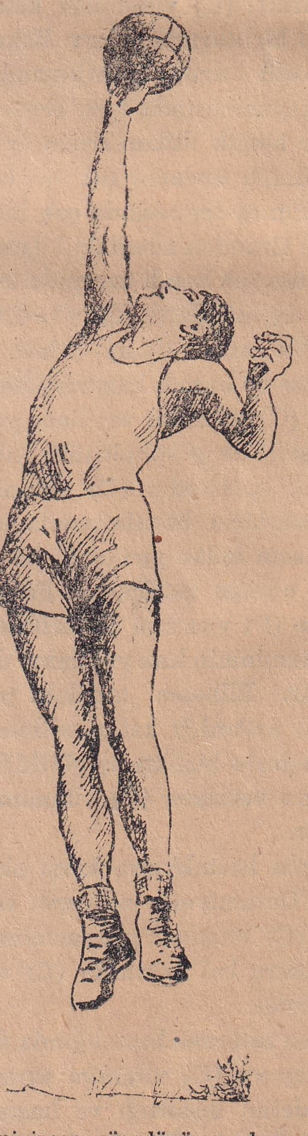


C vitamini limon ve portakalda bol miktarda mevcuttur.

yüzünden mahvolmaması lâzımdır. Bu ihtiyaç normal insan içindir. Gebelerde, emziklilerde, hastalarda, çok ağır iş yapan ve dağa çıkanlarda bu beş ilâ on misli yükselebilir.

(C) vitamini fazlalığı: Buna müelliflerin çoğu inanmıyor. Yâni ne kadar (C) vitamini alınsa zarar gelmez diyor. Fakat Rietschell buna kıymet veriyor. Biz şu kanaatteyiz ki ağızdan ne kadar çok alınırsa alınsın zararı yoktur. Fakat yarım gram gibi yüksek bir miktarı bir çocuğun damarına şırınga edersek sarsılır. Bu miktar büyüklerde ise hiçbir zarar vermez.

(C) vitamini azlığı: (C) vitamini azlığı kolay anlaşılamazsa da pek çok görülen bir şeydir. İngiliz ve Amerikan âlimlerine göre dünyadaki insanların yarısında (C) vitamini yok-



C vitamini insan vücudünün mukavemetini arttırır.

luğu ârızaları vardır. Amerikalılar çocukların yüzde doksanında bunu kabul ediyorlar. (C) vitamini azlığı olanlar mikroplu hastalıklara kolay yakalanırlar. Çok sık nezle olurlar. İşlerinde başarısızlık vardır. Çabuk yorulurlar. İştihasızlık, hazım bozuklukları vardır. Bu haller daha ziyade ilkbaharda görülür. Bunların diş etleri hasta ve çabuk kanayıcıdır. Gebelerde bu haller daha çok vardır. Gelişemiyen çocuklara, romatizmayı andırır ağrıları olan büyüklere (C) vitamini verilmelidir. Doğuran kadınlarda bu hal çok görülür.

Bütün hastalıklarda (C) vitamini sarfiyatı arttığından bunlara (C) vitamini vermek çok iyidir. Sinir hastalarına da (C) vitamini (B_1) bitamini ile birlikte verilirse çok parlak neticeler alınır.

Ruhî hastalıklar, hormon bozuklukları hallerinde de (C) vitamini verilmelidir.

(C) vitamini yokluğu ârızaları: (C) avitaminozu ârızalarının başında yüz yıllardan beri bilinen iskorbüt vardır. Bu kelimenin sırasında bu hastalık hakkında yeter derecede bilgi verilmiştir.

İskorbüt memleketimizde eskiden çok varmış. Fakat şimdi azalmıştır. Balkan harbinde Birinci Dünya Harbinde orduda ve halk arasında iskorbüt görülmüştür. Fakat şimdi bu ancak münferit vakalar halinde görülüyor.

Yalnız 1941-42 yılının müthiş kışında Doğu illerimizde bazı iskorbüt salgınları olan köyler görülmüştür. Zira esasen sebzesi kıt olan bu yerlerde halkın kış yüzünden büsbütün sebzesiz ve daha doğrusu gıdasız kalması buna sebep olmuştur. (C) vitamini yokluğunun bir gösterisi de Möller-Barlow hastalığıdır. Çocuklarda görülen bu hastalığa çocuk iskorbütü de derler.

Bunların kemiklerinde, mafsallarında, etlerinde kanamalar olur. Bu yüzden hastalar yürüyemez bir hale gelirler. Zayıf düşerler. Ateşli hastalıklara mukavemet edemiyerek ölürler.

Yurdumuz her türlü sebze ve meyvanın bol bulunduğu bir yer olduğundan burada (C) vitamini yokluğundan ileri gelme ârızalar çok yoktur. Hiç olmaması da matluptur. Ve bu da nakıl vasıtalarının bol ve ucuz olmasile kaimdir.

Bir de memleketimizde bakır kapta yemek pişirmek, sebze ve meyvaları doğrayıp saatlerce bırakmak ve pişirilirken haşlama suyunun atılması yüzünden (C) hipovitaminozu yâni (C) vitamini azlığı ârazları görülmektedir. Bunları da önlemek lâzımdır.

D ViTAMiNi

D vitamini adı altında birçok çeşitler tanınmaktadır. Bunların başlıcaları şunlardır:

D_1 — Şimi artık kullanılmayan bir addır. Çünkü bu madde sadece D_2 nin bir bütünleyicisidir.

D_2 — Buna Calciferol da denir. Bu, sun'î olarak elde edilen D vitaminidir.

D_3 — Bu hayvan ve insan vücudunda bulunan tabiî D vitaminidir.

Tarihçe: — Kemik hastalığı ilk defa 1645 de Daniel Whistler tarafından bildirilmiştir. 1782 de Robert Darley kemik hastalığının (raşitizmanın) balık yağı ile iyi edilebildiğini bildirmiştir.

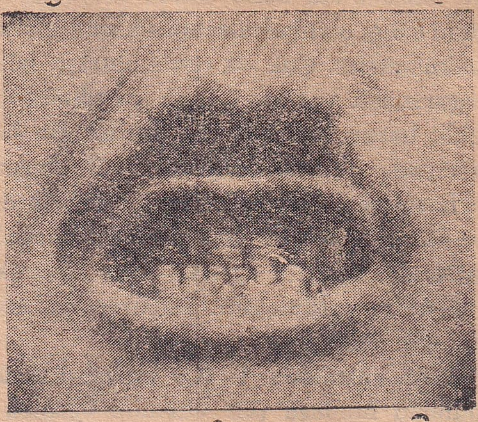
D vitamininin tesirleri: Hayvan ve insan vücudunda D_2 yoktur. Bu varlıkların gıdalarından temin ettikleri Kolesterol maddesi deride güneş ışığının ültraviyolesi tesirile D_3 vitamini haline geçer. Nebatlarda da D_3 yoktur. Birçok bilginler sun'î bir vitamin olan D_2yi, D_3den daha zehirli buluyorlarsa da doğru değildir. İyi yapılmış sun'î bir D_2 ile tabiî olan D_3 arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisinin dayanıklık derecesi de birdir. Yiyeceklerin özü D vitaminine dayanma bakımından önemlidir. Dişi mahlûklar, erkeklere nazaran daha az dayanırlar.

D_2 vitamini hem insan hem hayvanda işe yaradığı halde D_3 yalnız insana faydalıdır. A ve D vitamini arasında zıddiyet olduğunu söyleyenler de vardır. D vitamininin romatizmada iyi geldiğini söyleyenler vardır.

İhtiyarların kemik zâfiyeti hallerinde D vitamini kalsiyumla birlikte verilirse iyi geliyormuş. D vitamini kireçten faydalanmamızı ve onu kemiklerde tesbit etmemizi mümkün kılar. D vitamini ne kadar çok kullanılırsa kullanıl-



D vitamini yokluğundan meydana gelen kemik hastalığı



D vitamini yokluğundan meydana gelen diş hastalığı

sın zarar vermez. Yâni D ipervitaminozu deye birşey yoktur.

Yalnız pek çok yüksek miktarda D vitamini kullanmanın tenasülî münasebetlerde inhimake sebep olduğu ileri sürülmüştür.

D vitamininin mikroplu hastalıklara faydası malûm değildir. Kan durdurmaya hizmet ettiği bazı bilginler tarafından ileri sürülmüştür.

D vitamini azlığı: D ipovitaminozuna dair incelemeler yapan Friend, İngilterede 1918-1922 de harp dolayısile kemik kırılma hâdiselerinin çoğalmış olduğunu, sebebinin de az tereyağı yenilmiş olması olduğunu, tereyağı bollaşınca bunun geçtiğini söylüyor. Fakat bizim köylümüz pek az tereyağı yediği halde böyle bir mesele mevcut değildir.



D vitamini ağlığı ekseriya kemik hastalıklarına sebep olur.

D vitamini yokluğu yâni D avitaminozu : Başlıca şu hastalıkları yapar.

1— Raşitizma (yâni çocuk kemik hastalığı),

2— Osteomalasiya,

3— Tetani,

4— Diş çürümesi.

1— Raşitizma evvelce kâfi derecede tafsilâtla R harfi sırasında yazılmıştır.

2— Osteomalasiya'ya gelince: Bu grupta üç çeşit hastalık toplanmıştır:

a) Gebelik osteomalasiyası,

b) Açlık » ,

c) İhtiyarlık » ,

Bütün bunların D vitamini yokluğu ile olan ilgisi malûm olmuştur. Eskiden pek iyi tanınmayan bu hastalıklar, şimdi büyüklerin raşitizması adile tanınmaktadır. Altıncı asırda gelmiş geçmiş olup üç yüz yıl yaşadığı söylenilen bir adam âdeta kemiksiz bir balık gibi imiş ve kendi kendine kımıldayamazmış. Sonra Soupiet adında bir kadın 1700 yılında aynı durumda imiş ve üzerine bir hayli alâka toplamış. Adı bilinmeyen bir başkası için de (sağken uzun boylu idi. Ölünce bir cüce kadar kaldı) deye kitaplarda yazılıdır.

a) Gebelik Osteomalasiyası: Avrupada ender görülmektedir. Fakat Hindistanda ve Çinde çok görülüyor. İşin garibi Hindistanda kadınların zengin ve orta hallileri sokağa çıkıp güneşe maruz kalmadıklarından fakirlerden ziyade bu hastalığa tutulurlar. Kapalı oturan ve genç yaşta sık sık doğuranlarda bu hale rastlanır.

b) Açlık Osteomalasiyası: Birinci Dünya harbinde çok görüldü. Bu harpte ve harp sonrasında da görülmüştür.

c) İhtiyarlık Osteomalasiyası: Bu ihtiyarlıkta D vitamini yokluğundan dolayı kemiklerin kireçsiz kalıp şeklinin bozulmasile olur.

Osteomalasiyanın belirtileri: İlkönce bel ve bacaklarda yorgunluk ve ağrılar olur. Yürümekle artar. Halk ve hattâ hekimler romatizma deye aldanır. Daha sonraları kemikler de dokununca ağrı yapar. Hattâ bazan kemikler eğrilip büğrülmeye, şekilleri bozulmaya başlar. Bacaklar ve havsala (leğen) kemiklerinde çarpıklıklar olur. Ufak bir sebeple kemikler kırılır. Etler gevşek ve kuvvetsizdir.

Kanda kalsiyumun azalması Tetaniyi doğurur. D yokluğunun yerini tutmak için Paratiroid guddeleri büyür.

Diş çürümesi: Diş çürümesinde şu sebeplerin rol oynadığı söyleniyor:

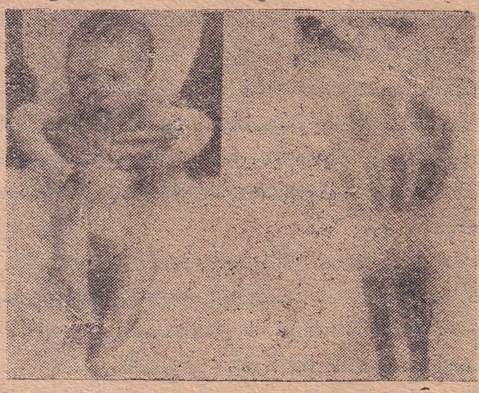
1— Gıdaların asrîleşmesi,

2— Çiy süt yerine kaynatılmış süt kullanılması,

3— Ağızda koruyucu tükrük azlığı,

4— Belki de D vitamini azlığı.

1— Yiyeceklerin tabiatte olduğu gibi değil de çeşitli ve zararlı pişirme tekniğine tâbi olması ve hele şekerli, unlu, nişastalı şeylerin bol yenilmesi rol oynar. Buna ait önemli bir müşahede Cristan de Cumba adasında tesbit edilmiştir. 1932 de bu adaya gidenler, yerliler arasında diş çürüğünün hemen meçhul birşey olduğunu söylüyorlar. Bu adaya dışarıdan hiç yiyecek girmiyor ve adada ne istihsal edilirse olduğu gibi sarfediliyordu. Ondan sonraki beş yıl içinde adaya uğrayan gemiciler, orada kepeksiz unla şeker bırakmışlar, yerlilerin hoşuna giderek bunları da yemeye başlamışlardır. Bu beş yıl içinde çocukların hepsinde, büyüklerin % 50 sinde diş çürüğü baş göstermiştir. Bantolar ve Lewis adalarında da böyle olmuştur. Halbuki onlar güzel dişlerile iftihar ederlermiş. Beyaz ekmek ve şekerdeki karbon idratlar mikroplar tarafından kolayca bozularak asit yaparlar. Ve bunlar da enameli bozarlar. Halbuki kepekli unda bulunan (B) ve (C) vitaminleri buna mâni olurlar. Yurdumuzda annelerin çocuklara : (Çok şeker yersen dişlerin çürür) demeleri boşuna olmasa gerektir.



D vitamini yokluğunun kemik hastalıklarında büyük rolü vardır.

2— Isıtılmış süt: Çiy süt içen çocukların dişleri çürümediği halde kaynatılmış veya pastörize edilmiş süt içenlerinki çürüyor. Bu da sütün içinde bulunan (B_1) ve (C) vitaminlerinin kısmen tahrip edilmesindendir. Bundan başka birçok kıymetli madenler de yok olmuş olur.

3— Koruyucu tükrük: Pish bazı insan tükrüklerinin çürümeyi önlediğini, ve bazılarının ise önleyemediğini söylüyor. Köpekte koruyucu tükrük olduğu halde maymunda yoktur. Tükrükteki koruyucu madde kemiklerde bol olarak bulunduğundan diş çürümesine karşı tedavi maksadile kullanılır.

4— Diş çürümesi ve D vitamini: Çocuklar kemik hastalığına yakalanınca dişlerinin geç çıkıp çabuk çürümesi D vitamini ile diş çürümesi arasında bir ilgi düşündürmüş ise de Hindistanda çok ağır kemik hastalığı hüküm sürdüğü halde diş çürümesi nadirdir. D vitamini yokluğunun en belli başlı hastalığı raşitizma yâni çocuk kemik hastalığı yurdumuzda pek çoktur. Bunun çokluğu cidden ayıptır. Çünkü insan vücudu güneş ışığı sayesinde D vitamini bizzat imal eder. Menbaı güneş gibi bedava olan bir vitaminin, bizim memleketimiz gibi bol güneşli bir yerde yokluğunu çekmemiz acınacak bir şeydir. Devlet meteoroloji teşkilâtının yaptığı incelemelere göre yurdumuzda senelik ortalama güneşlenme saati en az olan yerler Edirne ve İstanbuldur. Buralar bile Avrupanın sair yerlerile, hattâ veremlilerin tedaviye koştukları Davos ile kıyas kabul etmeyecek kadar bol güneşlidir. Bu güneş bolluğundan bizim istifade edemeyişimiz çocukları binbir kundak içinde sarıp sarmalayarak güneş yüzü görmeyen oda-

larda hapsetmemizdendir. Yâni açık bir ifade ile cehalettendir. Bütün çocuk anne ve babaları ve ona bakanlar bilmeli ki çocuk yemiyorsa, çocuk gelişemiyorsa güneş görmediğindendir. Çocuklarının çarpık bacaklı veya kanbur zanbur birşey olmasını istemeyen annelerin ve babaların bu bol güneşten faydalanmaları lâzımdır.

Biz çelimsiz, iştihasız ve fakat henüz âşikâr olarak kemik hastalığı mevcut olmayan çocuklara bol miktarda D vitamini şırıngasile iştihanın ve kilonun arttığını gördük.

Yine D vitamini yokluğu ile ilgili olan osteomalasia vardır. Bunun gebelerde görülen şekli yurdumuzda seyrek görülür. Açlıktan olan şekli pek görülmez. İhtiyarlıkta olan şekli ise oldukça sık görülür.

D vitamini yokluğundan ileri gelen tetani, çocuklarda sık, büyüklerde seyrek olarak görülür. Tetanilerde D vitamini kullanarak çok güzel neticeler aldık.

Diş doktorlarımız sadece D avitaminozuna bağlı bir diş çürümesini kabule pek taraftar görünmüyorlar. D vitamininin bu işte tâlî bir rol oynadığına inanıyorlar.

D vitamininin, vücutta kalsiyumdan faydalanmayı sağladığını düşünerek birçok hastalıklarda kullandık. 52 akciğer vereminde D vitamini şırıngaları yaparak oldukça iyilik elde ettik. Adenitlerde, bezelerin çabuk küçüldüğünü (7 vakada) gördük. Keza 22 zatülcenp ve beş peritonit tüberkülöz vakasında kullandık. Zatülcenplerde faydası az, peritonitte çoktur. Peritonitlerin suyu çabuk kaybolup hastanın düzeldiğini gördük.

Diğer ilâçlardan fayda görmeyen on iki romatizma vakasında D vitamini kullandık. Bunlardan üçünde tam kurtuluş, yedisinde âşikâr düzelme, ikisinde de faydalanmamak gördük. Hattâ kurtulanların biri bir doktordur ve faydasına hayran kaldığını her yerde söylemiştir. Hastalığı önce düzelmişken tekrarlayanlarda ilâcı tekrarlamakta zarar yoktur.

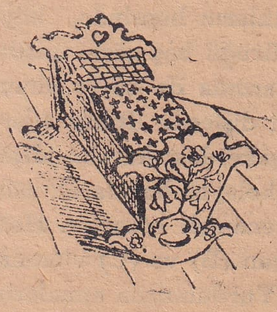
Belkemiği vereminde de kullanılmıştır. Bunlarda çok güzel fayda elde edilmiştir. Diğer kemik ve mafsal veremlerinde de D vitamini faydalıdır. Biz de birçok hastalarda kullandık ve fayda elde ettik.

Kışın güneşsiz zamanlarda ya şırınga etmek suretile hastalara D vitamini temin ettik, yahut da ultraviolet lâmbasına tutmak suretile hastanın kendi vücudunda D vitamini yapmasını temine çalıştık. Bu lâmbaların faydası çoktur. Ancak bir hekim nezareti altında kullanılmalı ve hastanın vücudunu iyice muayene etmeden buna karar vermemelidir.

E ViTAMiNi

Bunun bir adı da Tocopheroldur ki türkçesi çocuk doğurmak gibi bir şeydir. Bu vitaminin alfa, beta, gama şekilleri varsa da içlerinde en kuvvetlisi alfa şeklidir. İlk defa bu vitaminle uğraşanlar bunun sadece tenasülî işlerle ilgisini düşünmüşlerdir. Halbuki 1928 de Ewans ve Burr bu vitaminsiz beslenen farelerde felç görüldüğünü, Goettsch ve Pappenheimer de kobay ve tavşanlarda iptidaî bir (sinir-adale) bozukluğu yaptığını, Danimarkalı Ringsted ve Einarson 1935 de farelerde bu vitamin yokluğunun beyin ve murdar ilikte soysuzlaşma yaptığını söylemişlerdir.

E vitamininin gördüğü işler: Nebatlarda vardır. İnsan ve hayvanlar bu vitamini kendileri yapamazlar. Dışarıdan gıdalarile tedarik zorundadırlar. (E) vitamininin nasıl kana geçtiği bilinmiyorsa da yağlarla birlikte yenilmiş olmasının şart olduğu sanılıyor. Barsağa safra akması da şarttır. Çocuk ana karnında iken (son) yolile bunu anne kanından sağlar. Bu vitamin vücudumuzda karaciğer, yürek, böbrek, böb-



E vitamininin soy üretme ile ilgisi büyüktür.

rek üstü bezi, husyeler, yumurtalıkların yağlı kısımlarında depo olurlar. Menschich bu vitamin ile yağ metabolizması arasında sıkı bir ilgi buluyor. Bu vitaminsiz beslenen fareler 65 haftada bütün yağlarını kaybetmişlerdir. Bu farelerin yiyeceklerini değiştirmeden bu vitamin de ilâve edilince yağların vücutlarında toplandığı görülmüştür. Kanın yüz gramında bir miligram kadar E vitamini vardır. Karaciğerde de çok olduğu anlaşılmıştır. Yürek, akciğer ve dalakta da çoktur.

Hayvanlar üzerinde yapılan denemelere bakarak birçok uzuvlar ve vücuttaki birçok işlerle ilgili olduğu söylenebilir.

Soy üretme ile ilgisi: Fareler E vitaminsiz beslenince kızgınlık, yumurtlama, yumurtanın erkek fare tohumile birleşmesi, yumurtanın hicreti, rahim içine yapışması normal cereyan ettiği halde yavrunun büyüyemediği ve yumurtanın eriyip gittiği görülmüştür. Bazıları ise yumurtanın rahimde tutunamayarak harice atıldığını yâni bir nevi çocuk düşürme olduğunu söylüyorlar.

E vitamininin kadın ve erkek tenasül guddelerini (yumurtalık ve husyeleri) kamçıladığını da söylüyorlar. E vitamini rahim içindeki yavrunun büyümesine hizmet eder.

Hayvanlarda yapılan tecrübelerin E vitamini yok olan gıdalarla beslenme sonunda sinirlerde soysuzlaşma, etlerde erime (Dystrophie musculaire) yaptığını evvelce söylemiştik.

E vitamininin çok kullanıldığı yerlerde öteki vitaminlerin hem yardımcı hem de frenleyici rolü yapmak için birlikte verilmesi lâzımdır. A, D vitaminleri (E) yi frenler. E vitamini ise (A) vitamininin vücutta depo edilmesini kolaylaştırır. E vitamininin kana geçebilmesi için B grupu vitaminlerinin kâfi derecede alınmış olması şarttır. Esasen bu iki vitamin tabiatte her yerde beraber bulunurlar.



E vitamininin çocukların üremesinde önemli rolü vardır.

İnsan ihtiyacı olan E vitaminini yiyeceklerinden alır. En zengin E vitamini kaynağı, çimlenmiş buğday, sonra yeşil yapraklar gelir. Yeşillikler içinde de marul başta gelir. Kepeksiz unlarda E vitamini yoktur. Esmer pirinçte ise çoktur. Keza gül tohumunda çoktur. Yumurta ve sütte azdır. Balık yağında, domuz yağında ve zeytinyağında yoktur. Pişirmede pek zayiata uğramazsa da bayatlamada çok kayıp verir.

E ipervitaminozu: E vitamininin çok alınmasından hiçbir zarar gelmez.

E hipovitaminozu: E vitaminini az alan insanlarda ademi iktidar, tohumsuzluk, kısırlık gibi şeyler olacağı ileri sürülüyor.

(E) avitaminozu: Alışık düşük (her gebeliginde çocuk düşürmek), çocuk düşürmiye meyil, gebelik zehirlenmeleri, iptidaî kısırlık, süt azlığı, aybaşı görmeme, sancılanma veya aksine olarak çok kan gelme, sinir ve adale sisteminin çeşitli hastalıkları zikredilmektedir.

Alışık düşük: Doğum hekimliğinde olduğu kadar, hiçbir alanda E vitamini geniş ölçüde kullanılmış değildir. Birçok bilginler alışık düşükte E vitamini kullanarak parlak sonuçlar almışlardır. Hemen hemen şunu söylemek kabildir ki alışık düşüğün en iyi ilâcı E vitaminidir.

Çocuk düşürme korkusu (sıkıt tehdidi) : Kanda albüminleri eritici bir madde vardır. E vitaminsiz gıdalarla beslenince kanda bu eritici maddenin zıddı olan ve onu faaliyetten alıkoyan madde çoğalır. Halbuki dişinin yumurtası ilkaha uğradıktan sonra rahim içine yayışabilmek için albümin eritici maddenin gelip rahim içinde bir (bereleme) yapması ve ilkaha uğramış yumurtanın da bu berelenen yere yapışması lâzımdır. E vitaminsiz beslenenlerde albümin eritici maddeyi faaliyetten alıkoyan madde arttığı için rahim içinde bu berelenme olamaz ve oraya yumurta sıkı surette yapışamayarak daima çocuğun düşmesi tehdidi başgösterir. E vitamini buna mâni olur. Düşürtmez.

Gebelik zehirlenmeleri: Young adındaki âlime göre E vitamini yokluğundan dolayı olan

gebelik zehirlenmelerinde tansiyon yükselir, vücut şişer, orada albümin vardır. Son rahimden vaktinden önce ayrılır.

İptidaî kısırlık: E vitamini yokluğu erkekte iptidaî kısırlık yapar. Çünkü birdenbire husyelerde bir daha düzelemeyecek kadar soysuzlaşma yapar. Kadında ise kısırlık yapmaz. Erkekte 60 gün E vitaminsiz kalmak, kısır yapmaya kâfi gelir.

Aybaşı kesilen kadınlarda veya hiç bir sebebe bağlı olmadan rahim kanamaları olanlarda E vitamininden çok faydalar elde edilmiştir.

E vitamini ve sinir sistemi: Danimarkalı Einarson ve Ringsted deneme ve araştırmaları ile bu yolda ilk adımı atmışlardır. Sonra araştırma yapanlar kâh bunların fikirlerini doğru bulmuşlar, kâh ise aksini iddia etmişlerdir. Bunun sebebi şudur:

Sinir sisteminde soysuzlaşma yalnız (E) vitamini yokluğundan olmaz. Başka sebeplerle meselâ damarlarda arteriyosklerozdan da olur. O zaman E vitamini vermek fayda vermez. Esasen (sinir-adale) bozukluğu denilen hastalıklarda da etler tamamen eridikten sonra (E) vitamini fayda vermez. Binaenaleyh bunlarda tedaviye erken başlamak lâzımdır.

Biz birçok hastalarımızda kullandık: Kısırlıkta, iktidarsızlıkta, alışık düşükte parlak sonuçlar aldık. Bir de tetani hastalığında E vitamini kullandık. Çok güzel netice aldık. E vitamini verilenlerde doymak bilmez bir iştiha açılıp sonra da kesildiğini gördük.

H ViTAMiNi

Vildiers 1901 de adına Bios denilen, mayaların ve birçok mikropların üremesine yarayan bir faktör buldu. 1923 de Bios'un tek bir faktör değil, bilâkis birkaç faktörün birleşiği olduğu ileri sürüldü ve 1924 de Lucas bunu Bios I ve Bios 2 ye ayırdı. 1928 de Eastcoth Bios 1 ile Inosital'in aynı şey olduğunu ortaya koydu. 1936 da Kögel ve Tönnis ise Bios 2 nin de müteaddit faktörlerden teşekkül edip bu parçalardan birisinin de Biotin olduğunu ileri sürdü. Bios 2 içinde, Inosital, B_1 ve B_6 vitaminleri, B- alanin, panthotenic acid, Biotin, biotic acid vardır. Biotin'in en çok bulunduğu yer ördek yumurtasının sarısı olup 250 kilo ördek yumurtası sarısında 1,1 miligram Biotin vardır. Biotin'in yirmi beş milyonda biri dahi hücre faaliyetinde önemli rol oynamaya yeter.

Bu buluşlar devam ederken başka bir inceleme de devam etmekte idi. 1916 da Bateman gıdalar arasında yumurta akı bol bulunursa (yumurta akı hastalığı) denilen bir çeşit deri hastalığı olacağını söylemişti. Fakat bunu iyice anlatan 1927 de Boas oldu. 1931 de Györgyi bu hastalıktan koruyan faktörün tabiatte bulunduğunu ve almanca deri mânasına gelen Haut kelimesinin ilk harfi alınarak adının H vitamini olmasını söyledi. 1940 da De Vigneaud ve arkadaşları Biotin ile H vitamininin aynı şey olduğunu gösterdiler. 1942 de kimyevî yapısı anlaşıldı ve 1943 de de sun'i olarak yapıldı. Küçük mahlûkatın büyüyebilmesi için dört yüz milyonda bir mahlûlü bile yeter. Daha büyük mahlûklarda ise beş milyonda biri kâfi gelir. Hayvanlar bunu kendi vücutlarında yapabilirler.. Yumurta akında avidin adında albümin tabiatli bir madde vardır ki (H) vitamini faaliyetten meneder. O zaman bittabi (H) vitamini yokluğundan ileri gelen hastalıklar baş gösterir ki bu da (yumurta akı hastalığı) denilen deri hastalığıdır. Bu hastalık daha çok piliçte ve farelerde görülür. Çocukların pişiklerine benzeyen ve deride pul pul kabartılar yapan ve göz etrafındaki kılların dökülmesile kendini gösteren bir hastalıktır. Biotin verince bu ârıza geçer. Biotin yâni (H) vitamini karaciğer, böbrek, yumurta sarısı ve sütte, nebat tohumlarının filizlerinde vardır. Pişirmeye dayanıklıdır. Biotin kanser gibi urlarda çoktur. Urlar eyileşmeye başlarken onda mikrop çoğalır. Bu mikropların tıpkı avidin gibi tesir ederek Biotin'in iş görmesine ve böylelikle büyümesine mâni olduğu söyleniyor. (H) vitamini nebatlarda da bol bulunduğundan her günkü yiyeceklerimizle yetecek kadar (H) vitamini almış bulunuyoruz .

İnsanda (H) avitaminozundan mütevellit (yumurta akı hastalığı) olabilmesi için alkolizm, ve müzmin gastroanterit gibi bütün vitaminleri yok eden bir durum olmalıdır. Sydenstricken ve arkadaşları birtakım gönüllü insanlar bulmuşlar ve onların gündelik gıda ihtiyacının % 30 nu

yumurta akile temin ederek 3-4 hafta süren denemeler yapmışlardır. Bu müddet sonunda bu gönüllü insanlarda deride solukluk, kepeklenme, çok yorgunluk, iştihasızlık ve zayıflama, kanın alyuvarlarında azalma, safra boyalarında artma, kolesterinin pek çok artması, kalp civarında ağarı görülmüştür. Bunlara Biotin şırınga edince 3-5 günde bir şeyleri kalmamıştır.

İnsanın bu vitamine olan gündelik ihtiyacı 150 mikrogramdır. Bu vitamin sivilcelere kan çıbanlarına iyi gelmektedir.

Bu vitaminin yokluğunun birçok deri hastalıklarile ve meselâ Pellagra ile de alâkası olması mümkündür. Fakat bu hususta şimdiki malûmatımız kâfi değildir.

Biotin hakkında memleketimizde herhangi bir çalışma olmamıştır. Elimizde bu madde de bulunmadığı için tecrübe de yapamadık.

K ViTAMiNi

Kan pıhtılaşmasının Danimarka dilinde yazılış şekli olan Koagulation kelimesinin ilk harfi alınarak (K) vitamini denmesi kanamayı durdurduğunu anlatmak içindir. Kopenhag'lı Dam 1929 da piliçlerdeki kanamanın sebebini araştırırken bunun yağda eriyen bir vitaminin eksikliğinden ileri geldiğini görmüştür. Lâhana verince düzelmesi fakat (C) vitamininin hiç bir fayda vermemesi, bu kanamaların (c) vitamini yokluğundan değil, başka bir faktörün yokluğundan ileri geldiğini gösteriyordu ki 1934 de Dam yağda eriyen bu faktöre (K) vitamini adını böylelikle vermiştir. İlk K vitamini kurutulmuş ve kokmuş balığın tozundan ve Alfala adındaki nebatlardan elde edilmiştir. Alfaladan çıkana K_1, balık tozundan çıkana da K_2 adı verilmişti. K_2 nin kuvveti, K_1 in üçte ikisi kadardır. En zengin K vitamini kaynağı kokmuş balık kurusu tozudur (yüz gramında 9000 ünite vardır). Ondan sonra sıra ile kestane yaprağı, lâhana yaprağı, ispanak yaprağı, karnabahar, Alfala, çam kozalağı, çeşitli yosunlar, yeşil domates, kırmızı domates, karaciğer ,taze nohut, gül tohumu, yaban çileği, havuç, yumurta, patates, hububat gelir. Hububatın yüz gramında 500 ünite vardır. Sütte pek az bulunur. İnsan kendi ihtiyacını, barsaklarındaki ölmüş koli mikroplarının leşlerinden tedarik eder. Barsağa safra akmayorsa K vitamini kana geçemez.

Yaptığı iş: K vitamini karaciğeri faaliyete sevkederek onun Protrombin yapmasını imkân haline sokan bir maddedir. Protrombin ise kanın pıhtılaşmasına hizmet eder. Binaenaleyh şu veya bu sebeple K vitamini yokluğu veya azlığı olunca kanın pıhtılaşması da bozulur. Pıhtılaşma bozuklukları şu sebeplerle olabilir:

1— Karaciğer, protrombin yapamıyacak kadar ağır hastadır.

2— Karaciğer normaldir amma, K vitamini yoktur. Meselâ safra yollarının tıkanması sebebile barsağa safra akamaz ve K vitamini imtisas edemeyerek kana geçemez. Yahut müzmin barsak iltihabı yüzünden kana geçemez.

3— Karaciğer normal, K vitamini kâfi derecede mevcut ve binaenaleyh protrombin de imal edilmiştir amma kanda kâfi derecede kalsiyum yoktur.

4— Kanda Thrombochinase eksiktir.

5— Kanda fibrin azlığı vardır. Bu da ağır mikroplu hastalıklarla, bazı kan hastalıkları, kaşeksi gibi fibrin azlığı doğuran ahvalde olur.

K ipervitaminozu: K vitamininin fazla alınmasından dolayı herhangi bir zarar olamaz.

K hipovitaminozu: K vitamininin azlığı demektir. Bunun azlığı, karaciğerin de az miktarda Prothrombine yapabilmesi demektir. Bu da kanamalara yol açar. Kandaki protrombin miktarı normalin % 35 i derecesine düşünce, herhangi bir zedelenme ile kanama olur. Ameliyat yerleri, diş fırçası kullanınca diş etleri kanar. Çimdiklenince veyahut hastanın damarından kan alınca hemen deri altında kan oturur.

K avitaminozu: K vitamini yokluğu dört sebeple olabilir. a) Yiyeceklerle az vitamin alınmasından, b) K vitamininin barsaktan kana geçememesi yüzünden, c) Karaciğer bozukluğundan, d) Zatürree ve safra yolları iltihabı gibi mikroplu hastalıklardan.

Plum kanama hastalıklarını şöyle izah ediyor:

Kanama hastalıkları

Kanamalı astalıkları
- Pıhtılaşmada bozukluk olmadan
 - Purpura
 - İskorbüt
- Pıhtılaşmada bozukluk var
 - Fibrin azlığı
 - Protrombin azlığ

Protrombin azlığından olan kanamalar da şunlardır:

Protrombin azlığı
- Sebebi ma'lûm olmayan (hakiki Hemofili)
- Sebebi malûm olan; K vitamini yokluğu, karaciğer bozukluğu, kalsiyum azlığı, trombokinaz azlığı.

Sebebi bilinmeyen birçok rahim kanamalarında K vitamini kullanılmış ve iyi neticeler alınmıştır. Sirozlu hastalarda K vitamini hastalığın seyri üzerinde de müsait tesirler uyandırmıştır. Çocuk doğmadan biraz önce annenin damarına K vitamini şırınga edilirse çocuğuna geçer ve çocuk dünyaya geldiği zaman kanında bol (K) bulunması sayesinde (yeni doğanların kanaması) adı verilen hastalık önlenmiş olur.

Bir müddet sonra çocuk kendi barsağında kolilerden protrombin imal etmek suretile K vitamini ihtiyacını temin eder.

Biz gerek kendi hastalarımızda, gerekse başka hastahanelerin hastalarında K vitamini üzerine tetkiklerde bulunduk. 25 sağlam insanda tabiî netice aldık.

Hastalara gelince:

1— Beslenmesi bozuk ve hiç bir gıda alamayan bir karın uru vakasında K vitaminini çok az bulduk.

2— Sarılık, safra akamaması, barsak darlıkları olan hastalarda K vitaminini az bulduk.

3— Karaciğerin ağır hasta olduğu vakalardan birinde pıhtılaşma hiç olmamış, ötekinde ise 60 dakikada olabilmiştir (normali 16 saniye). Sirozlularda da 20, 28, 30 saniye bulduk. 30 saniye bulduğumuz hasta frengili idi. 20 saniye olana K vitamini verilmişti.

4— Mikroplu hastalıklardan pıhtılaşmayı en ziyade uzatan akciğer veremidir. Romatizmada da uzamış bulduk. Amma sebebi hastaların salisilât almasıdır. Sebebi malûm olmıyan iki rahim kanaması vakasında da 30 ve 34 saniye gibi pıhtılaşmanın uzadığını gösteren rakamlar elde ettik.

Kalp hastalıkları, müvazene bozulunca karaciğeri şişirir. Bunlarda safra akımı normaldir. Bu hastalarımızda pıhtılaşmada bozukluk görmedik.

Tabiati malûm olmayan bir kanama (meselâ burun kanaması) vakasında K vitamininden iyi sonuçlar elde ettik.

L ViTAMiNi

L_1 ve L_2 adını taşıyan ve dişi farelerde süt yapmaya hizmet ettiği söylenen iki vitamin tarif edilmiştir. Bu vitaminlerin hakikî karakterleri henüz malûm olmadığı gibi insan üzerinde yapılan araştırmalar da insan südünü arttırmıya hizmet edip etmediği hakkında müspet veya menfi kanaat edinmeye imkân verecek sonuçlara varmamıştır.

M ViTAMiNi

Önce bunun maymunlarda hücre azlığı yaptığı ileri sürülmüştü. Sonraları Shiga basillerinin normal beslenen maymunların barsaklarında sapromnit yâni zararsız kaldıkları halde (M) vitaminsiz beslenenlerde öldürücü bir dizanteri yaptığı söylendi. Bu vitaminin kimya ve fizyolojisi hakkında fazla birşey bilinmiyor.

Maymunlarda bunu ilk bildiren Verder ve Petran olmuşlardır. Bunlar maymunları dizanteriden koruyan şeyin A vitamini olduğunu sanmışlardı. Langston ve arkadaşları, maymunların gıdalarındaki B vitaminini yavaş yavaş azaltmış, kansızlık, diş eti iltihabı, ve ishal ile 26-100 günde öldüklerini ve B grupundaki vitaminlerin onları koruyamadığını asıl koruyan maddenin (M) vitamini olduğunu söylemişler-

dir. Bunu en çok inceleyen Şikago üniversitesi doktorlarından Janta ve Dack olmuşlardır. Bunlar normal beslenen maymunlara dizanteri mikrobunun birşey yapmadığı halde (M) vitaminsiz beslenenlerin dizanteriye yakalandığını, hele öteki vitaminler de kesilirse süratle öldüklerini görmüşlerdir. Bu maymunların diş etlerinde ve kalın barsaklarında yaralar olmuştur. Gönüllü insanlar üzerinde bu tecrübe yapılmış, fakat muhtelif deneyicilerin aldıkları neticeler birbirini tutmamıştır. Bu sahadaki incelemeler daha ilerlerse belki (M) vitaminin insandaki dizanteri ile alâkası da tamamen anlaşılmış olacaktır.

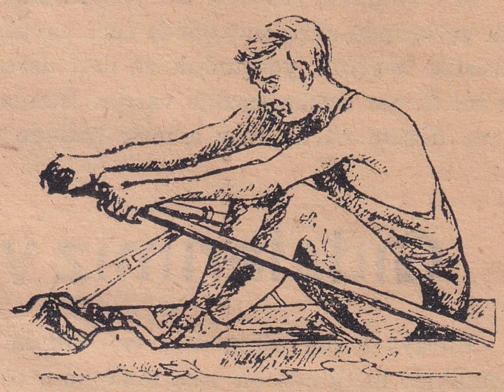
P ViTAMiNi

1936 senesinde Szent-Györgyi ve arkadaşları Macar kırmızı biberinde ve limon suyunda bulunan bir maddenin damarların hücrelerini sıkı tutmakta (C) vitamininden çok işe yaradığını söylediler. Damardan kanın veya suyunun sızabilmesini önlediği ve bu sızma işine de frenkçede Permeabilite dendiği için bu kelimenin ilk harfini alarak bu vitamine (P) adını verdiler. Bu vitaminin limonda çok bulunuşuna bakarak ve limonun da Citron adında olmasından faydalanarak bu vitamine citrin adını da verdiler.

Bu vitamin kanın trombositleri (Bak: Kan) normal olmasına rağmen husule gelen Purpura lara çok iyi geldiği için üç vakada kullandılar. Ve güzel netice aldılar.

Kobaylarda yapılan tecrübelerde iskorbütlü hayvanların derisindeki kan lekelerini azalttığı görüldü. Kontrol hayvanları skorbüte yakalandıktan sonra ortalama 28,5 gün yaşadıkları halde günde bir miligram citrin verilen hayvanlar 44 gün yaşamışlardır. Bu da iskorbütte (C) ve (P) vitaminlerinin birlikte yokluğunun hastalığı yaptığını göstermektedir. Bu madde meyva, çiçek ve nebatların terkibinde şekerle birleşik olarak bulunur.

Fizyoloji: Hangi dokularda toplandığı henüz bilinmiyor. Fakat 50-100 miligram damara şırınga edilirse bunun % 50 si hemen idrarla çıkıyor. Dokuların bu vitamine doyması 2-6 günde oluyor. Fakat P vitamini yokluğundan olan Purpurada dokuların doyması kolay olmuyor. (P) vitamini de tıpkı (C) vitamini gibi kuş palazı (difteri) mikrobunun zehirlerini tesirsiz hale koyar. İskorbütlü hayvanların barsak kanamaları, (P) vitamini verince hemen duruyor. Birçok araştırıcılar şu kanaate varmıştır ki (C) vitamini (P) ile birlikte verilince tesiri çok o-



Vitaminler insan vücudünün her bakımdan mukavemetini arttırır.

luyor. (C) vitamini (P) siz de işe yarayabilirse de (P) vitamini (C) siz bir işe yaramaz. Neuweiler ise (P) vitamininin, (C) nin yardımcısı olmadığını, çünkü sütte (C) vitamini bulunduğu halde (P) bulunmadığını, ve altı gün müddetle damara elli miligram (P) vitamini şırınga edildiği halde yine sütte (P) vitamini görülmediğini söylüyor.

(P) vitamini mikrop öldürücü bir madde değildir.

100 miligram (P) vitamininin damara şırınga edilmesi tansiyonu bir, birbuçuk derece kadar düşürür ki damar genişlemesinden ileri gelse gerektir. Normal insanda kan yapımına bir tesiri yoksa da iskorbütte % 30-40 nisbetinde kanı artırır.

(P) ipervitaminozu: Bazıları bunu fazla almanın bir zararı olacağını söylemişlerse de bu vitamin tesirinden ziyade kimyevî bir zehirlenme demektir.

(P) vitamini eksikliği: Birçok araştırmalar, (P) vitamininin insan vücudunda önemli rolü olduğunu gösteriyor. Kıl damarların dayanık-

lığında esaslı rolü olduğu anlaşılmıştır.

Birçok müelliflerin araştırmalarına göre insanda vitamin yokluğundan dolayı iki türlü deri kanamaları olur:

Biri (C) vitamini yokluğundan ileri gelip deri altında, adale arasında ve hattâ mafsallarda kan oturması vardır. Bunlarda dokularda su toplanması, diş etleri kanaması, kansızlık, dizlerin şişmesi ve genel durumda bozukluk vardır. Böyle hastalara (P) vitamini hiç fayda vermediği halde (C) iyi gelir. Ancak (C) ye (P) vitamininin de ilâvesi kıl damar dayanıklığını artırmak suretile çok müsait bir tesir yapar.

(P) vitamini yokluğu ise yorgunlukla oynak yerlerinde ağrı, omuzlarda ağrı, zayıflama, halsizlik, kesiklik, yorgunluk ve ileri derecede bir kıl damar dayanıksızlığı vardır. Bunda kanama, deride küçük mor lekeler halinde olup daha çok kıl diplerinde görülür. Elbise tazyikinin fazla olduğu yerlerde bu lekeler daha iyi belli olur. Ayakta durmakla meydana çıkan purpuraların da (P) vitamini eksikliği ile ilgisi olduğu söyleniyor. Günde iki milgram (P) vitamini verince hemen düzelmeye başlar.

(P) vitamini kanın pıhtılaşmasına hiç bir tesiri yoksa da kalın barsağın yaralı iltihabında iyi gelir.

Sebebi malûm olmayan iltihaplı diş eti kanamalarında da (P) vitamini verince düzelmeye başlar. Bazı burun kanamalarında da (P) vitamininden fayda elde edilmiştir.

Keza göz dibi kanamalarında da (P) vitamini verilerek iyi neticeler alınmıştır. Tabiatte (P) ve (C) vitaminleri ikisi daima bir arada bulunduğundan bu iki vitamini her zaman beraber vermekte fayda mülâhaza edilmektedir.

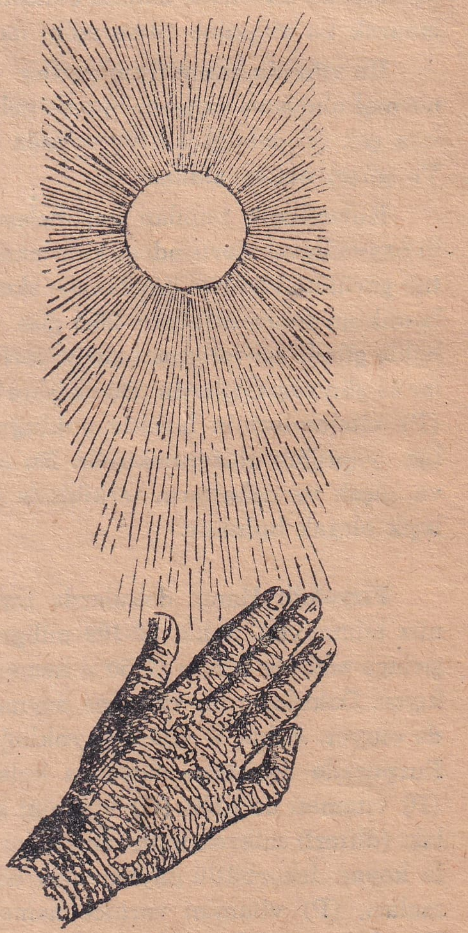
Gıdalarımız ve vitamın meselesi

Buraya kadar vitaminler ve onlarla ilgili hastalıklar hakkında en yeni malûmatı, doktor olmayanların anlayabileceği şekilde kâfi derecede vermiş bulunuyoruz.

Henüz otuz senelik kısa bir zaman zarfında büyük bir inkişaf gösteren vitamin bilgisi yalnız tıpta değil, bütün halk arasında derin kök salmıştır. Azçok birşey okumuş olan herkes vitamin işine merak etmiştir. Fakat umumiyetle vitamini kuvvet ilâcı telâkki eden bir zihniyet hüküm sürmektedir. Halk «vitamin insanı besler, binaenaleyh vitaminli gıda alalım» diye düşünmektedir. Halbuki oldukça geniş ve etraflı malûmat verdiğim vitamin bahsi dikkatle okunursa görülecektir ki vitamin, isminin de delâlet ettiği veçhile hayatla ilgili bir şeydir. Onun için onu bir lüks veya kuvvet ilâcı, bir fantezi sanmak cahilâne birşeydir.

Bir kere vücudumuzda cereyan eden fizikî veya kimyevî her hâdisede muhakkak ki vitaminlerin doğrudan doğruya veya dolayısile alâkası vardır: Hazım, teneffüs, deveran, idrar, velhasıl her uzvun faaliyeti bununla kaimdir. Meselâ B_1 vitamini olmasa kalp işlemez. B_2 olmasa teneffüs olmaz.

O halde gıdalarımızda vitaminlerin kâfi derecede bulunması lâzımdır. Sonra gıdaların taze olması, fennî surette pişirilmesi, taze yenmesi lâzımdır. Bundan maada mide ve barsak-



İnsanlar vitaminlerin mühim kısmını güneşten alırlar.

larımız, karaciğerimiz sağlam olmalıdır ki bu vitaminlerden faydalanmak kabil olsun.

Gebelik, emzirme, çok çalışma, hastalık gibi hallerde hergünkü gıdalarla alınan vitamin kâfi gelmeyeceğinden gündelik ihtiyacın artması nisbetinde bol vitamini ağızdan hattâ icap ederse iğne yapmak suretile almalıdır.

Sonra umumiyetle vitaminler öyle maddelerdir ki fazla alınmalarından herhangi bir zarar gelmesi bahis mevzuu olamaz.

Çocuklar, hele memedeki çocuklar için vitamin daha büyük bir ihtiyaçtır. Çünkü bu çocuklar normal insan gibi değildir. Anne kanından kendilerine geçen vitamin, sütle aldıkları vitamin hayatın ilk üç ayında kâfi gelse bile sonraları muhakkak hariçten vitamin ilâve edilmelidir. Aksi takdirde vitamin yokluğu kendini hemen gösterir: Dişlerin çıkması gecikir. Yürüme, konuşma, büyüme, gelişme herşey gecikir. İştihasız, huysuz, lâpacı, veyahut sıska, kansız, çelimsiz olurlar. Bunlara gerekli vitaminlerin verilmesile hemen düzelirler.

Çocuklara ihtiyacı olan vitamini iki yolla vermek kabildir: Meyva suları, güneş... Meyva suları en başta (C) vitamini olmak üzere birçok vitaminleri havidir. Güneş ise ültraviyole şualarının çocuk cildine teması neticesi D vitamini imalini temin eder. Güneş girmeyen yere hastalık ve ölüm girer.

Acaba nasıl ve ne yemeliyiz ki gündelik vitamin ihtiyacımızı temin edebilelim?

Sebze, meyva, et ve hububatın hiç birisini diğerine tercih etmeden karışık olarak yemelidir. Yaz ve kış imkân buldukça pişmeden yenen sebze ve meyvaları yemelidir. Çocukların güneşli havada güneşe çıkarmayı ihmal etmemelidir. Tedavi sahasında vitaminlerden istifade imkânları günden güne artmaktadır. Bunların ağızdan, deri altından, adale içine veya damara şırınga yolile kullanılması birçok defa hayatı kurtarır. Hemen her ateşli hastalıkta vitaminleri bilhassa (B_1) ve (C) vitaminlerini bol vermek lâzımdır.



Y

YANIKLAR — Ateş veya yakıcı kimyevî maddeler veyahut da kızgın ve harareti yüksek bir madde ile vücudun herhangi bir tarafının yanması demektir.

Yanıklar yalnız deride olmayıp Mukoza tâbir edilen ağız, burun, yemek borusu, mide, barsaklar gibi uzuvların iç kısmını örten zarda da olabilir.

Yanık yapmak hususunda en başta ateş gelir. Ateşle temas veya o derecede yakın bulunmak yanık yapar.

Bundan maada harareti yüksek cisimler (yangın esnasında tahtalar) veya kızgın demir aksamı da yakabilir. Bundan başka birçok kimyevî maddeler (en başta asitler) de yakabilir : Meselâ tuzruhu, kezzap vesaire gibi.

Yanıkların üç derecesi vardır: 1, 2, ve 3 üncü derece.

Birinci derecede deri veya Mukoza sade sathî surette yanmış olduğundan büyük bir yara hâsıl olmaz. O kısımda beyazlaşma veya siyahlaşma olur. Biraz sonra yanmaya ve acımaya başlar. İhtilât etmez. Çabuk iyi olur. Bu devrede en iyi tedavi temiz soğuk suya sokmaktır.

İkinci derece yanıklarda yanan yerde deri veya Mukoza kabarır. İçine su toplar ve nihayet patlar. Kabaran deri kısmı düşer ve ihtilât etmezse bir iki gün içinde iyi olur. Deride bu böyle olduğu gibi, ağız içinde de böyledir. Meselâ çok kaynar halde bir şey yemek veya içmek veya yakıcı bir madde ağıza alınca ağızın derisi kabarır. Düşer. Bu düşen derinin yeri çok yanar ve acır.

TEDAVİ. — Deride ise zeytinyağı ve kireç kaymağının müsavi miktarda karıştırılıp sürülmesi veya Vitongan, Viozin, Meta-titan gibi ilâçlar sürülmesi muvafıktır.

Ağız, boğaz, burun ve sair iç uzuvlardaki yanık yaralarının tedavisinde en mühim nokta ihtilâta mâni olmaktır. Bu da gargaralarla, ağızı temiz tutmakla olur. İç uzuv yanıklarının bir hususiyetleri vardır ki o da meri ve mide yanıklarıdır. Meri yanıkları intihar kastile veya kazara veya acelecilik yüzünden çok sıcak bir mayiin veya yakıcı bir maddenin içilmesi neticesi yemek borusunda yanık husule gelir. Bu yanığın hafif olduğu takdirde iyi olup geçmesi şiddetli olduğu takdirde yemek borusunu büzerek darlıklara sebep olması kabildir.

Midede böyle yanıklar çok olur. Bunlar çok defa iz bırakmadan geçer. Bazan da mide ülseri dediğimiz şeyi yapar ki buna yemeğin tadına bakma mecburiyetinden dolayı çok defa acele ile kaynar yemek yuttuklarından dolayı [ahçıbaşı ülseri] derler. Üçüncü derecede yanıklar ise yanık geniş tahribat yapmış ve büyük yaralar açılmıştır. Bunların birçok vitaminli pomatlarla (Vitongan, Viozin gibi) ve bir taraftan da mikrop faaliyetine mâni olmak için Penicililn ile tedavisi lâzımdır.

Büyük yanıklarda husule gelen geniş tahribat hasebile yanan yerdeki uzvun albümin-

leri parçalanarak kana geçer ve üremiyi andıran bir hal hasıl olur: (Bak: Üremi). Ateş, kusma, dilde kuruma, ishal, umumî halin bozukluğu görülür. Bu umumî tesemmüm tablosunun en iyi ilâcı damara şırınga edilecek %30 tuzlu su mahlûlüdür. Bundan günde 50 santimetre mikâbı yapılır.

Bazan yanıklar deride, hele yüzde çok çirkin izler bırakır. Bunların estetik ameliyatlarla düzeltilebilmesi bugünkü fen terakkisinin en başarılı bir işidir.

YARADILIŞ KUSURLARI — İnsan erkek tohumu ile kadın yumurtasının birleşmesile husule gelen tekâmül etmiş bir hücreden meydana geliyor. Bu hücre çoğalıyor. Sonra birtakım şekiller alıyor. Bu hal ana rahminde oluyor. İşte muhtelif uzuvları vücuda getirmek üzere hücreler taksimata uğradığı sırada, dizilişte, hacimde veya cinsinde husule gelen bir kayma, bir yanlışlık, bir çarpıklık veyahut gebe kadının geçirdiği bir hastalık neticesi olarak çocukta birtakım bozukluklar olur ki bunlara yaradılış kusurları diyoruz. Bu kusurları üçe ayırmak kabildir.

a) Azanın tabiî yerlerinde bulunmaması,

b) Uzuvların normal şekil ve hacimde olmaması,

c) Haricî şekil garabetleri.

a) Azanın tabiî yerlerinde bulunmaması: Vücut dahilindeki uzuvların muayyen yerleri vardır. Meselâ üç parçalı olan akciğer sağda iki parçalı olan solda, kalp ortada sola doğru, karaciğer sağda, apandis sağda, dalak solda olduğu gibi... Eğer rahimde yavrunun teşekkülü sırasında yukarıda söylediğimiz aksaklıklar olursa o zaman meselâ kalp solda olacağına sağda olabilir. Yahut bütün uzuvlar yerlerini değiştirmiş bir vaziyette olurlar ki buna uzuvların tersliği derler (Bak: Uzuvların tersliği).

Bu durumun hayat için hiçbir tehlikesi yoktur.

b) Uzuvların normal teşekkül edememesi: Her uzvun bütün insanlarda görülen müşterek bir şekil ve hacmi vardır. Yine rahim içinde çocuk teşekkül ettiği sırada bir aksaklık olursa o zaman uzuvlar normal teşekkül edemez. Meselâ kalp dört boşluklu olacağına üç, hattâ iki boşluklu olabilir. Yahut boşluklar arasındaki



YARADILIŞ KUSURLARI:
Yukarda köpeğe benzeyen insan, sakalları çıkan kadın.
Altta vücudunun yarısı ayı tüylerile kaplanan bir erkek.

perdeler iyi teşekkül edememiş olur veya delik kalır. Yahut damarlar yer değiştirmiş durumda olur. Mide karın boşluğunda olacağına göğse girmiştir. Çünkü diyafragma denilen (karın-göğüs) perdesi yarıktır da mide veya barsak bir fıtık gibi öteye geçmiştir. Bundan başka kalbin karın boşluğunda olması ve bu göğüs kafesi dışına çıkması mümkündür. Bunlar göğüs kafesi iyi teşekkül edip kapanamamış olanlardır. Bazı defa karın açıktır. Bazan belkemiği iyi kapanamamıştır. Bazan kol ve bacaklar kâfi derecede büyüyememiş, gövde kocamandır. Yahut kafa, Pazarola Hasan Beyin kafası kadar olup gövde ile mütenasip değildir.

Kalın barsak normal kalınlık ve uzunlukta olacağına gayet ince ve uzun olabilir. Böbrekler tek olabilir. Atnalı şeklinde birbirine yapışık olabilir. Göğüs kaburgaları sağlı sollu on iki olacağına on üç veyahut tersine olarak on bir tane olabilir.

Bazı kadınlarda kızlık zarı hiç yoktur. Yahut aksine olarak deliksiz ve kalın bir perde ha-

lindedir. Haznesi veyahut rahmi olmayan, yumurtalıkları teşekkül edememiş olanlar da vardır. Erkeklerde kadıbi gayet küçük veya çok büyük olan, husyeleri çocuk iken torbalara inemiyerek karın içinde kalanlar vardır.

c) İnsanların haricî teşekküllerinin gayrı tabiîlikleri doktorlardan çok halkın dikkatini çekmektedir. Birbirine yapışık doğan ve böyle yaşayanlar vardır. Meşhur yapışık hemşireler vardır ki bunlardan biri evlenmiş ve çocuk bile doğurmuştur.

Bundan başka parmakları altı tane olanlar, üç gözlü, veya tek gözlü olanlar, kurbağaya veya domuza benzeyenler, bilhassa maymun simalı insanlar yaradılış garibelerindendir.

TEDAVİ. — Yaradılış kusurlarının yüzde doksan beşi tashih edilemiyecek şeylerdir. Fakat midenin göğse geçmesi, karnın açık bulunması, fazla barsaklar gibi bazı şeyler ameliyatlarla düzelebilir. Hakikî cinsiyeti belli olmıyan ve yine ameliyat neticesnde kızken oğlan, oğlan iken kız olanlar da vardır.

Bu kusurların önüne geçmek için anne ve babanın sıhhatli olması, bilhassa gebelik esnasında sıhhî bir hayat sürmeleri lüzumludur.

YARIM BAŞAĞRISI — Migren veya Hemicranie diye de ad verilen şey, başın sağ yarım veya sol yarım tarafının ağrımasıdır. Ekseriya, artritik denilen bünyelerde olur. (Bak: Baş ağrıları).

YARIM İNME — Buna eski tıp dilinde felci nısıf tulânî derlerdi. Fransızcada Hémiplégie derler. Vücudun sağ veya sol yarısı yukarıdan aşağı kadar felç olmuş demektir. (Bak : Felç, paralizi bahislerine).

YILAN SOKMASI — Halk arasında ve bilhassa köylülerce çok zararı görülen yılanlar, daha ziyade sıcak memleketlere mahsus hayvanlardır. Yurdumuzun da yazı sıcak olan yerlerinde görülür. Yurdumuzda yılanların birçok çeşitleri vardır. Fakat Kobra gibi yılanlar daha ziyade Asyada ve Hindistanda bulunur. Afrikada ise yılanların çok büyükleri ve çeşitli renkte olanları vardır ki bunlardan kadın ayakkabı, çanta vesairesi yapılmaktadır. Her yılan mutlaka zehirli değildir. Fakat çoğu zehirlidir. Zehirli olanların da mutlaka hepsi öldürmez. İçlerinde derhal öldürenleri de vardır.

Yılan zehiri, dünyanın en kuvvetli zehirlerinden biridir. Yılanlar, iğri dişlerile insanı veya hayvanı ısırdıkları zaman dişlerinin dibinde bulunan zehir kesesinden zehir akıtarak ısırık yerinden insan kanına zehirlerini sokmuş olurlar.

Bazı yılanlar soktuğu zaman sokulan yer şişer, kızarır. Bazılarında ise ısırık yerinde fazla bir şey görülmediği halde soğuk ter, fenalık hissi, bulantı, kusma, titreme, felçler, bayılma olur. Nefes darlığı olur. Nabız zayıflar ve hasta ölür.

TEDAVİ. — Yılan sokan şahıs ne kadar erken tedavi altına alınırsa o kadar çok kurtulmak ümidi vardır. Ekseriya olduğu gibi yılan kol veya bacaktan sokmuş ise hemen üst tarafından bir ip ile boğup zehirin kana geçmesini önlemelidir. Sonra yarayı açıp temizlemeli, dağlamalıdır. Yaraları permanganat veya amonyaklı su ile yıkamalıdır. Yaş pansıman yapıp sargıyı kaldırmalıdır.

Yılan zehirine karşı hazırlanmış serumlar vardır. Fakat bu serumlar her yılana göre değiştiği için o memleketin yılanlarına göre hazırlanmalıdır.

Yılan zehiri uyuşturucu olduğundan Kobra yılanının zehirinden gayet az miktarı kanserde ağrı kesmek için kullanılmış ise de şimdi bırakılmıştır. Russele yılanının zehiri kanı pıhtılaştırdığından kan durdurma için kullanılmaktadır.

YILANCIK — Buna Fransızlar Erysipel, Lâtinler Erysipelas, Almanlar da Rotlauf derler. Ateşli, deride kızarma ve şişme ile belli olan bir hastalıktır.

Bu hastalık çok eski zamandanberi malûm idi ise de mikrobu 1892 de keşfedilen bir nevi streptokoktur.

Bulaşma : Bu mikrop sağlam insanların vücudunda, havada, tozda, eşyalarda vardır. Hastalık olması için mikropların az çok kuvvet kazanmış olması, fakat her şeyden önce vücutte mukavemetin kırık olması lâzımdır. Bazı kimselerde sık sık tekrarlar. Bazıları ise hastanın yanı başından ayrılmadığı halde hastalığa yakalanmazlar. Mikrobun hastalık yapması için, burun karıştırmak, yahut kaşınmak gibi vücutta bir sıyrık bere açan bir sebep olmak lâzımdır. Vücudun kıllı yerlerinde çok olur. Burnunu çok kurcalayanlar veyahut burundaki kılları koparanlar hastalığa namzettir-

ler. Mamafih hastahanelerde temizliğe dikkat edilmediği devirlerde yaralılar ve ameliyatlıların da sık sık yılancığa yakalandığı görülürdü. Şimdi böyle şeyler istisna teşkil edecek kadar azalmıştır.

Kuluçka devri: Mikrop vücuda girdikten 1-3 gün sonra hastalık başlar.

Hastalık belirtileri: Çok defa hastalık birdenbire titreme, ateş ile başlar. Deride hastalığın başladığı noktada gerginlik vardır. Hattâ bu gerginlik ateşten önce de başlayabilir. Umumî belirtilerle beraber kızartı da vardır. Kızartı başlangıçta sadece mahdut bir yerde iken sonra yayılır. Kızaran yer ateş gibi yanar. Basılırsa acır, yüzdeki yılancığın bazan bütün yüzü gözü ve hattâ baş derisini kapladığı vâkidir. Göz kapakları, kulaklar, husyelerin torbası ve hattâ kadip de şişebilir. Çok kansız insanlarda kızartıyı seçmek güçtür. Bazan da tamamen mahdut kalır. Önce mahdut iken sonradan birdenbire ilerleyen şekiller de vardır. Bazı yılancıkların üstünde kabarcıklar peyda olur. Bunlar küçük olabileceği gibi çok büyükleri de vardır.

Yılancığın bazı şekilleri de deride gangren yapar.

Hastalığın olduğu yere yakın olan yerlerdeki lenfa bezeleri şişer ve ağrılı bir hal alırlar. Ateş hastalığın birinci gününden itibaren yükselir. 39,5-40 dereceyi bulur. Hastalık genişledikçe ateş de uzar. Hastalık düzelme meyli gösterince ateş de düşer. Çok şiddetli olmayan vakalarda ateşin devamı bir hafta kadardır. Hafif vakalarda 2-3 günde düşer. Genişleyen ve uzun sürenler de 2-3 hafta sürer.

Ateşli devrede şiddetli baş ağrıları da vardır. Hele baştaki yılancıklarda başağrısı dayanılmaz bir hal alır. Ateş de çok yüksek olursa dalgınlık, iştihasızlık, bitkinlik, uykusuzluk, sayıklama, asabî bozukluklar, çarpınmalar vardır. Bulantı, kusma bazan da ishal vardır.

Yılancığın bir de muhacir şekli vardır. Vücudun her tarafını gezer. Ateşi yüksek ve devamlıdır. Vücudun kalp ve beyin gibi yerlerinde ihtilâtlar yapar. Bu şekil tehlikeli olup çokça öldürür.

İhtilâtlar: Böbrek iltihabı, yürek iltihabı (yâni miyokardit), andokardit, zatürree, orta kulak iltihabı, apseler, flegmonlar yapabilir.

Bu hastalığın muafiyeti olmadığından daima nüksetmesi mümkündür.

Hastalığın sonu: Yüzdeki yılancıklar ekseriya iyi olur. Bunlarda ölüm % 3-5 kadardır. İhtiyarlarda, çok zayıf veya ameliyat geçirmiş olanlarda, yaralılarda fena neticelenir.

TEDAVİ. — Setreptokok serumu fazla bir fayda vermiyor. Tentürdiyole Üvil kamfre'yi müsavi miktarda karıştırıp yılancık olan yere sürmek faydalıdır. Bundan başka sülfamitler (Ültraseptil, Sibazol Diyazinol ve saireden fayda görülmüştür.

Penisilin bunlarda yüksek miktarda kullanılırsa çok güzel netice verir. Günde iki yüz bin ünite lâzımdır.

Abse veya flegmon varsa ameliyat lâzımdır.

YILDIRIM ÇARPMASİ — Havada bulutların elektrik hamuleleri değişik olduğu zaman bir araya gelince bir şerare hâsıl olur ki buna yıldırım denir. Bu insan veya nebatları ve hayvanları yakar. (Bak: Elektrik çarpması).

YOĞURT — Süte maya koyarak (yâni süt asidi karıştırarak) elde edilen bir maddedir. İyi yoğurt çok az maya ile ve fakat adamakıllı kaynatılmış ve böylelikle suyu azaltılmış sütle elde edilir. Maya fazla olursa veya maya ile beraber çok müddet sıcak bir yerde kalırsa süt asidi çoğalarak yoğurt ekşir.

Yoğurt, çok iyi bir gıdadır. Alelâde yemeklerle beraber verilebileceği gibi hastalara perhiz yemeği olarak da verilir. Denilebilir ki yoğurtun verilmeyeceği hiç bir hastalık yoktur. Yoğurt sade olarak, tuz veya şekerle birlikte de yenilebilir. Sulandırarak yapılan ayran, bilhassa ateşli hastalıklarda susuzluğu gidermek için verilir.

YUMURTALIK HASTALIKLARI — Yumurtalıklıklar, kadınların tenasül guddeleridir. Onların çeşitli hastalıkları, kadın hastalıkları bahsinde anlatılmıştır.

YUMUŞAK ŞANKR — Fransızca Chancre mou denilen bu yaraya yumuşak şankr denilmesinin sebebi, frengi birinci devir yarası olan şankr'a şekil itibarile benzemesidir. Fakat frengi şankrı sert olduğu halde bu yumuşaktır. Ma-

mafih yumuşak şankrda tenasül cihazına yakın yerlerde görüldüğünden tenasülî bir hastalık gibi mütalâa edilmektedir.

Bu yaralar yuvarlak, uzun veyahut yumurta biçiminde olup kenarları bir kuyu kenarı gibi diktir. Etrafında kırmızı bir çevre vardır.

Hastalığın kuluçka devri 2-3 gündür. Yâni mikrobu aldıktan 2-3 gün sonra başlar. Mikrobu Ducrey tarafından 1889 da keşfedilen, tesbih gibi dizili duran bir basildir. Yaranın başlıca şu şekilleri malûmdur:

a) **Gangrenli şekil:** Bunda yaranın kenarları gangrene olmuştur.

b) **Yiyici şekil:** Bunda yaranın kenarları kurt yiyormuş gibi yeniktir. Ve küçük parçalara ayrılmaktadır.

c) Yavaş ilerileyen ve gittikçe kadibi ve husyeyi tahrip eden şekildir. Bazan kadınların haznesine veya makade de sirayet eder.

Yaranın olduğu tarafta kasıktaki lenfa ukdeleri şişer. Lenfanjit hasıl olur. Ve bu ukdeler çok ağrılıdır.

Hastalığın sonu: Bazan kendi kendine iyi olur. Bazan da erkekte kadibi ve husyeyi, kadında ferç, şerç, hazne, hattâ rahme kadar ilerleyen tahribatile korkunç bir şekil alabilir.

TEDAVİ. — Eskidenberi birçok ilâçlar, hattâ Neosalvarsan tecrübe edilmiştir. Sonraları sülfamitler muvaffakiyetle kullanılmıştır. Şimdi Penisilinden faydalanılıyor. Tutulmamak için, umumî kadınlarla temasta dikkatli olmak, umumî temizliğe dikkat etmek lâzımdır.

Z

ZATÜLCENP — Akciğer hastalıkları, akciğerin derinliklerinden sathına doğru gelince o sathı örten (Plevra) zarı da hastalığa iştirak eder. Bu vaziyet Pnömonide, bronkopnömoni'de, müzmin zatürreede, akciğer apsesinde ve nihayet akciğer vereminde çok olur. Eğer zatülcenp daha evvel bir pnömoni veya apse olup da sonra meydana çıkmamış ve doğrudan doğruya zatülcenp olarak kendini göstermiş ise, o zamana kadar gizli kalmış olan bir veremin mevcudiyetinden daima şüphe edilmelidir. Zatülcenp ile beraber, kalbin dış zarı (perikard), karın içini örten periton da iltihaplanırsa (birçok zarlar iltihabı) mânasına gelmek üzere Polyserositis adı verilir.

Zatülcenpler kuru ve sulu olmak üzere iki şekilde görülür. Daha doğrusu zatülcenpler önce kuru olarak başlar. Veya kuru olarak sona erer, yahut su toplar. Akciğerleri ve göğüs içini örten Plevra zarı hali tabiide düz ve cilâlı gibidir. Fakat iltihap olunca üzeri pürtüklü olur. Su toplamaz. Buna kuru zatülcenp denir. Bu fibrin oradan kaybolursa hastalık geçer. Yok böyle olmazsa su toplamaya başlar. Kuru zatülcenpler daha çok yapışıklıklar bırakmaya müstaittirler.

Hastalık, neresi hasta ise orada sancı ile başlar. Öksürünce veya derin nefes alınca bu ağrı bıçak saplarcasına bir şiddet kazanır. Öksürük az ve kurudur. Yâni balgam yoktur. Hasta bundan pek sarsılmaz. Ateş de pek fazla yükselmez. Eğer hastalık şiddetini arttırırsa ateş yükselir ve göğüs boşluğunda su toplamıya başlar ki buna (sulu zatülcenp) denir. Bu su, sarı, limonata renginde veya cerahatli veyahut da kanlı olabilir. Göğüste toplanan su, önce alt, arka ve yan kısımlarda toplar. Su miktarı yarım litre çıktığı zaman, akciğeri yavaş yavaş itmeye başlar. Tazyik altında kalan akciğerin havası kaçar, bozulur. Su miktarı dört litreyi bulursa o taraftaki akciğer tamamen havasız kalır. Su toplayınca yan ağrısı kesilir. Ateş de az olursa çok defa hastalar ayakta gezerler. Hattâ işlerine devam ederler. Su topladıkça hasta, suyun bulunduğu tarafa yatmayı tercih eder. Çünkü böylelikle sağlam akciğer daha iyi nefes almak imkânını bulur. Vaziyet değiştirmekle, suyun seviyesi az değişir. Hastanın göğsüne bakıldığı zaman su toplamış olan taraf, öteki tarafa nazaran daha ziyade geniş görünür. Hasta taraf, nefes hareketlerine iştirak etmez. Göğsün yarısını tamamen dolduran su varsa kalp itilir. Bu vakalar oldukça tehlikelidir. Bazan anî ölüm bile olur. Bunun haricinde zatülcenp doğrudan doğruya ölümü mucip olmaz. Fakat zatülcenbin altından bir verem çıkması ihtimali daima gözönünde tutulmalıdır.

Zatülcenp iyi olmaya başlayınca toplanan su kaybolmaya başlar. Çocuklarda ve gençlerde su 1-3 haftada tamamen ve süratle olur. Orta yaşlarda daha yavaş, ihtiyarlarda ise aylarca sürer.

Su çekildikten sonra yapışıklıklar olur. Bunlar çok ince veyahut çok kalın da olabilir.

Bazan bu yapışıklıklar arasında su kalır ve o zaman ankiste olmuş bir sudan bahsedilir. Su çekildikten sonra, önce buruşmuş olan akciğerler yeniden hava ile dolarak şişer. Fakat ne de olsa uzun zaman havasız kaldığından eski halini alamaz. Bazan şuraya buraya çok yapışık olduğundan bu açılma pek az olur. Ve göğsün hasta tarafı çökük bir halde görülür. Bu yapışıklıklar bazan kalbi ve büyük damarları da hasta tarafa doğru asılıp çekerler. O tarafın omuzu düşüktür. Hasta yan tarafa doğru yarım bükük bir durum alır. Fakat umumiyetle bu kadar zararlar husule gelmez ve zatülcenp büyük bir zarar vermeden geçer gider.

Sulu zatülcenpte ateş yükselir. Su artmaya devam ettikçe ateş devamlıdır. Sabit bir vaziyette kalınca sabahları az, akşamları çok ateş olur. Su dağılmaya başlayınca ateş te düşer. Umumiyetle ateş 38,5 dereceyi pek aşmaz.

Hastalığın ilk sıralarında hastalar, o tarafta sağır bir ağrıdan, sonraları da ağırlık ve darlık hissinden, eğer su pek fazla ise nefes darlığından da şikâyet ederler. Öksürük kısa ve kurudur (yâni balgam yoktur). Eğer balgam varsa bu zatülcenpten başka birşey yâni zatülcenple birlikte zatürree veya veremin de bulunmasından ileri gelir. Bazan da basit bir bronşit bu işe sebep olur.

Plevra zarı üzerinde verem yumruları veya urlar olursa toplanan su kanlı olur ve hastalığın sonu fenadır. Bu kanlı su, kolay dağılmaz. Hele boşlatılırsa süratle yeniden toplar. Nihayet hasta günden güne zayıflar. Hele kanser ise kurtulamaz ölür.

Cerahatli zatülcenp: Buna tıp dilinde ampiyem derler. Zatülcenp çok şiddetli olursa hele sebep olan mikrop istreptokok, istafilokok, pnomokok gibi cerahat yapan cinsinden olursa toplanan su cerahat halini alır. Bu hal bilhassa ağır zatürreelerden sonra olur. Bundan başka akciğer apselerinde, lohosalık hummasında, boğaz anjininden sonra olan zatülcenplerde, sinsi seyrediyorsa veremin ihtilâtı olarak da zuhura gelir.

Cerahatli olan zatülcenplerde ateş yüksek ve inip çıkan bir şekilde olup hasta göze çarpacak kadar soluk ve kuvvetsizdir. Nabız ekseriya pek süratlidir. Göğsün o tarafı genişler. Göğüs üzerinde bile şişlik vardır. Şüphe edilince şırınga ile göğüs boşluğundan cerahat alıp muayene ederek mesele halledilir.

Sulu zatülcenplerin aksine olarak cerahatli zatülcenplerde hastalığın kendiliğinden iyi olması pek ender görülür. Hastada ateşin devamı, gittikçe zayıflama ile ölüme yaklaşır. Ameliyat ile veya modern usullerle tedavi edilmezse ölür gider.

Bazan cerahat, kaburgalar arasında kendine yol açar, dışarıya fıtık gibi çıkar. Kabarıklık kızarır, nihayet delinp dışarı akar.

Cerahatli zatülcenplerin cerahati bazan leş gibi kokar. Bu ekseriya akciğer gangrenile karışmış olan zatülcenplerde olur. Sonu pek fenadır.

TEDAVİ. — Zatülcenbin şekline göre değişir. Kuru zatülcenp ise buz koymak, tentürdiyot sürmek, veya hardal yakısı ile birkaç günde geçer. Hastaların yatakta istirahatleri şarttır.

Su toplamış ise su dağılıncıya kadar yatakta tam bir istirahat lâzımdır. Şiddetli ağrılar varsa kuru zatülcenpte yapılanlar yapılmalıdır. Dahilen aspirin veya salipirin almak ve damara (C) vitamini ve kalsiyum şırıngaları faydalıdır.

Suyu boşaltmaya gelince: Hayat için tehlikeli nefes darlığı ve kalb itmesi gibi vaziyetler varsa hele su, göğsün bir tarafını tamamen doldurursa suyu boşaltmalı ve yerine hava şırınga etmelidir. Su miktarı az olursa boşaltmak zarurî değildir. Beklenebilir. Eğer uzun müddet geçtiği halde su kalırsa boşaltmalıdır.

Su, kanlı ise boşaltmaktan sakınmalıdır. Çünkü sür'atle su toplanır ve eskisinden de daha kanlı olur. Yalnız pek fazla olursa ihtiyatlı olarak bir kısmını boşaltmalıdır. Cerahatli olanlarda kendiliğinden iyi olması beklenemez. Eskiden yegâne ümit ameliyat idi. Fakat şimdi biz bunu Penicillin ile iyi ediyoruz. Bir taraftan iğne ile cerahati boşaltıp onun yerine Penicillin mahlûlü sokuyoruz. Diğer taraftan kaba ete ve damara penisilin yaparak hastayı kurtarabiliyoruz. Böylelikle ameliyata hacet de kalmıyor.

Zatülcenplerde hastayı iyi beslemek de mühimdir. Hastanın umumî mukavemetini arttırmak, iştihasını açacak ilâçlar vermek ve günden güne daha iyi bir şekilde gelişip gelişmediğini kontrol etmek lâzımdır.

Zatülcenp geçiren hastaların istikbade ve-

reme yakalanabileceği düşünülerek daima hastaları nezaret altında tutmak lâzımdır.

ZATÜRREE — Akciğerlerin iltihabı demek olan bu hastalığın Fransızca ismi olan Pnömoni halk arasında da tanınmış bir isimdir.

Akciğerlerin birdenbire başlayan hâd iltihapları başlıca iki türlü olur: Biri hakikî zatürree yâni Pneumonie franche'dır. Diğeri de önce bronşit şeklinde başlayıp da zatürreeye çeviren Bronkopnömoni = Bronchopneumonie'dir.

Birinci şekilde akciğerin büyük bir kısmı, meselâ sağ veya sol akciğerlerden birinin bir parçası hasta olur. Halbuki ikinci şekilde bronş denilen nefes borularının dağılma istikametinde küçük küçük zatürree ocakları iki akciğere de yayılmış bir haldedir. Birinci şekilde akciğerin arı peteğine benzeyen küçük boşlukları (alveole'ler) içinde fibrin dolmuş olduğundan buna fibrin veya croupeuse zatürree de derler. İkinci şekilde ise fibrin az, lökosit çok, su ve dökülmüş düşmüş akciğer hücreleri vardır.

Zatürree mikrobuna Pnömokok derler. Başka mikropların yaptığı zatürree hakikî zatürree değildir.

Bu hastalık her yaşta olur. İhtiyarlarda oluşu tehlikelidir. Çocuklarda bronkopnömoni şekli çoktur. Gençlerde ve ihtiyarlarda ise hakikî zatürree vardır. Eskiden kalma bir darbı mesel vardır: (Çocuklar bronkopnömoniden, büyükler pnömoniden ölürler). Erkekler, kadınlara nazaran daha çok yakalanırlar ki sebebi haricî zararlara fazlaca maruz kalmalarındandır. Birkaç aylık çocuklar müstesna olmak üzere çocuklarda zatürree ağır gitmek ile beraber nadiren öldürücüdür. 40 yaşından sonra yaş ne kadar ilerlemiş ise tehlike de o kadar fazladır. (Eskiden penisilin yokken altmışından sonra zatürree olanların üçte biri ölür derlerdi).

Zatürreenin bazı yıllar fazla oluşu bir hakikat ise de sebebi malûm değildir. Kışın ve ilk baharda çok görülür. Akciğerin sağdaki kısmı sola nazaran, alt parçalar üste nazaran daha çok zatürreeye yakalanır.

Hastalığın belirtileri: Hastalığın üç devresi vrdır: a) Kan hücumu devri, b) Akciğerin sertleşmesi devri, c) İltihabın dağılma devri.

Hastalık ekseriya birdenbire titreme, ateş, çocuklarda spazmoz denilen çırpınmalarla baş gösterir. Ateş birkaç saat içinde 39, 40 dereceye çıkar. Biraz sonra, daha birinci günden itibaren nefes almayı güçleştiren bir yan ağrısı başlar. Teneffüs sayısı dakikada 30-40 olur. İkinci günü kısa ve ağrıdan dolayı ıztırap verici bir öksürük daha inzimam eder. Sarı kırmızı renkte (demir pası renginde) gayet yapışkan bir balgam çıkar. Çocuklar balgam çıkaramazlar. Hastalığın üçüncü günü yüzde, ağız veya burun etrafında uçuk olur.

Sabahları ateş biraz inerse de akşamları çok yükselir. İhtiyarlarda ateş pek çıkmaz. Ateşin azlığına veya çokluğuna bakarak hastalığın kötü gittiğine hükmedilemez. Gençlerde ateş çok yüksek, ihtiyarlarda ise az yüksektir. Nabız daha kıymetli malûmat verir. Nabız 100 etrafında ve dolgun hissedilirse iyi alâmettir. Sayısı fazla ve zayıf hissedilirse fena alâmettir. Ateş birdenbire düşer ve nabız sayısı yükselirse tehlike alâmetidir. Hastaların hiç iştihası yoktur. Kendilerini çok ağır hasta olarak hissederler. Uyksuuzluk, yan ağrısı, öksürük ve balgam hastalığın devamı müddetince vardır.

Zatürree ortalama bir hafta kadar sürer. Eski Yunan hekimi Hippokrat (zatürree tek gün sayar) derdi. Yâni, 5, 7, 9, günde biter diyordu. Buna Hippokrat kanunu diyorlar. Bu katî değildir. Bir günde müddetini tamamlayan veya ihtiyarlarda olduğu gibi haftalarca süren şekiller de vardır. Hastalığın sonu ateşin birden düşmesi ve bol terleme ile gelir. Hasta kendini daha iyi hisseder. İştihası açılır. Nabız ve teneffüs sayısı da azalır. Nabız ve teneffüs sayısı yüksek kaldığı halde yalnız ateş düşerse bu bir yalancı düşmedir. Çünkü ateş yeniden çıkar. Bazı yaşlı veya zayıf, dermansız kimselerde ateş yavaş yavaş düşer.

Bazan akciğerlerde hastalık bir yerden öteki tarafa sıçrar. Buna muhacir zatürree derler. İdrar, ateşli devrede azdır. Biraz albümin de vardır. Ateş düştükten sonra idrar çoğalır. Kanda akyuvarlar (Lökositler) normal sayı olan altı binden on beş, yirmi, hattâ otuz kırk bine kadar çıkar. Ateş düşünce normal sayıya avdet eder.

Hastalık ölümle neticelenecek ise ateş ile nabız sayısı yüksek olmakta berdevamdır. Akciğerlerin tepesinde olan zatürreelerde hastalarda sayıklama, kendini yataktan atma vardır. Ölümün sebebi çok defa, kalbin kuvvetten düşmesidir. Eskiden kalp hastalığı olanlar, şiş-

manlar, ayyaşlar daha çok tehlikeye maruzdurlar. Zatürreenin ihtilâtı olarak cerahatli zatülcenp, böbrek veya kalp ihtilâtları da neticeyi kötüleştirir. Menenjit de yapabilir.

TEDAVİ. — Yatakta istirahat, yüksek yatırmak, yani yarı oturur vaziyette yatırmak, göğsüne hardal lâpası yapmak, vantuz çekmek, hattâ kanlı hacamat yapmak, tentürdiyot sürmek, balgam sökmesini kolaylaştırıcı, ağrı kesici, kalbe kuvvet verici ilâçlar vermek lâzımdır.

Asıl zatürree için pek çok ilâçlar kullanılmıştır. Bir vakitler kâfuru ilâçları, bir vakitler kinin, son yıllarda ise damara yapılan yüksek dozda (C) vitamini methedilmiştir. Bütün bu ilâçların iyi tesiri muhakkaktır. Yine son senelerde sülfamit mürekkepleri ve bilhassa bir Sulfapiridin olan Dagenan zatürreede muvaffakiyetli bir şekilde kullanılmıştır.

Nihayet Rusya dönüşü Malta'da zatürreeye yakalanan yetmiş yaşındaki Mister Çorçil'in zatürreesinin Penicillin ile iyi olduğu bütün dünyaya bildirilmişti. O vakittenberi birçok hastalıklarda olduğu gibi zatürreede Penicillin rakipsiz bir ilâç halini aldı. Nitekim biz de burada en ağır ve ümitsiz vak'aları bu ilâç sayesinde kurtarmaya muvaffak olduk. 76 yaşında iki taraflı zatürreeye yakalanmış alkolik bir ihtiyar, rahminden ameliyat olmuş bitkin bir kadın, hezeyanlar içinde kendini karyoladan atan bir çocuk ve daha böyle birçokları bugün hayatlarını bu ilâca borçludurlar. Yapılacak miktar ateş düşünceye kadar her gün yüz bin ünitedir.

ZAYIFLIK — Halk arasında sıhhî bakımdan şişmanlıktan korkan pek az olduğu halde zâfiyetten korkan çoktur. Gerçi estetik bakımından bilhassa kadınlar arasında zayıflık revaçtadır. Çünkü şişmanlamanın vücudun şeklini bozarak çirkinlik yaptığı kanaati vardır. Bu bilhassa gençler ve hele genç kız ve kadınlar arasında revaçtadır. Çünkü eskiler zayıflığı sevmezler ve (bir dirhem et, bin ayıp örter) derlerdi. Esasen eskilerin güzellik telâkkis'nde şişmanlık revaçta idi. (çok güzeldir. Enine boyuna..) derlerdi. Zayıf kime denir? İdeal ağırlığın yüzde onundan daha aşağı kiloda olan insana zayıf denir. İdeal ağırlık demek, boyun bir metreden fazlası kadar kiloya sahip olmak demektir. Meselâ 1,70 boyunda olan insan için ideal ağırlık yetmiş kilodur. Demek ki zayıf sayılmak yetmişin yüzde onu olan yedi kiloyu bu yetmiş rakamından çıkararak kalan 63 kiloyu alt sınır olarak kabul etmek ve bundan aşağısını zayıf saymak lâzımdır.

Zâfiyetin sebepleri pek çoktur. Fakat bunları iki grupta toplamak kabildir:

1— Bir hastalığa merbut olmayan zâfiyetler,

2— Hastalıktan ileri gelen zâfiyetler.

Şimdi evvelâ birinci grupu yâni bir hastalığa merbut olmayan zâfiyetleri gözden geçirelim. Bunların başında bünyevî olanlar vardır. Gerçekten öyle kimseler vardır ki herhangi bir hastalıkları yoktur. Normal derecede yerler içerler amma, şişmanlamazlar. Bunlara astenik kimseler derler.

İkincisi vücudun sarfiyatı ile varidatı denk olmamasından dolayı olan zayıflamalar vardır. Bu da ya alınan gıdanın çok az olmasından veyahut normal gıda aldığı halde çok sarfiyat yapmasından ileri gelir. Alınan gıdanın çok az olması da ya şimdiki gençlerin yaptığı gibi isteyerek olur. Yahut da kıtlık, göç, zelzele, harp, yokluk yüzünden gıda bulamamaktan olur. Şimdi Avrupa halkının çoğu zayıftır. Çünkü hiç birisine tam gıda değil, ihtiyacın yarısı bile verilememektedir. Vücudun sarfiyatı alınan gıdadan fazla olması da ağır işçilerde olur. Eğer bunlara sarfettikleri kudret nisbetinde gıda verilmezse süratle kuvvetten düşüp zayıflarlar. Hastalıktan ileri gelen zayıflamalara gelince: Bu ya muvakkat olur veyahut devamlı olur. Muvakkat olan herhangi bir ateşli hastalıktan, yiyip içmeyi veyahut yenilen gıdalardan istifadeyi güçleştiren bir sebepten (mide, barsak hastalıkları gibi) dolayı olur. Bu hastalıklar geçip de normal beslenme imkânları hâsıl olunca hastalar da toplamaya başlarlar. Hattâ bazı kimseler hastalanmadan önceki kilolarından fazla kilo alırlar. Daimî zâfiyete gelince: Hastalıkları icabı olarak yiyemiyenler veya vücutlerinde fazla sarfiyat olanlar bu hale düşerler. Bir veremlinin, bir kanserlinin, bir Basedovlunun zâfiyeti bu kabildendir.

TEDAVİ. — Zafiyet tedavisi sebebe göre değişmelidir. Eğer zayıflık, bir hastalıktan ileri geliyorsa bir taraftan hastayı beslemeye çalışmakla beraber, bir taraftan da asıl hastalığı tedavi etmelidir.

Hastalıktan ileri gelmiyenlerde ise çeşitli ilâçlar ve vitaminler kullanmakla beraber daima

vücudün sarfiyatını azaltmak cihetine gitmelidir. Bu da az hareket etmekle kabildir. Hele yatak veya oda istirahati çok şişmanlatır. Maamafih bahçede gezinmek, açık havada dolaşmak da faydalıdır, çünkü iştiha açar. Deniz havası iştiha açmakta çok faydalıdır. Yüksek yerlerde de iştiha açılır. Seyahatler, yer ve hava değiştirmeler umumiyetle iştihanın düzelmesine ve kilo almaya yarar. Çam havası da çok yarar. Vücude masaj, friksiyon, banyolar da umumiyetle iştiha açar ve kilo almaya hizmet eder. Kapalı. havasız yerlerde yaşamak doğru değildir. Gıdalardan yağ, unlu ve nişastalı şeyler şişmanlamaya çok hizmet eder. İlâçlardan arsenikli olanlar çok işe yarar.

ZEHİRLENMELER

ZEHİRLENMELER — İnsan için zehirlenme iki türlü olur: İçeriden gelen, dışarıdan gelen. İçeriden gelen zehirlenmelere tıp dilinde autointoxication denir ki kendi kendine zehirlenme demektir.

Kendi kendine zehirlenmeler (autoinitoxications) : Bunda hariçten gelmiş herhangi bir zehir yoktur. Daha ziyade vücuttaki bir hastalığın neticesi olarak husule gelir. Meselâ mide ve barsak hastalıklarında yenilen gıdalar, barsaklarda bozularak zehir yapar ve bu da kana karışarak zehirlenmeye sebep olur. Keza kanserin harap olmuş hücreleri vücudü zehirler. Geniş yanıklarda harap olan hücrelerin zehirleri kanı zehirler. Barsaktan gelenler ekseriya Histamin Cyramin ve emsali zehirlerdir. Yanıklarda husule gelen ise Pelipeptid denilen maddelerdir. Kanserlerde de keza bu cinstendir.

TEDAVİ. — Eğer mide ve barsak bozukluğu varsa perhiz yapmak, hattâ bir iki gün sudan başka bir şey vermemek, icabında mideyi ve barsağı yıkamak, müshil vermek, mide ve barsak tedavisi yapmak lâzımdır.

Ayrıca kalsiyum iğnelerinden, kalbe kuvvet verici ilâçlardan da faydalanmak kabildir. Bu hastalarda tansiyon düşüklüğü, kaşıntı olduğundan ona karşı Adrenalin veya Efetonin iyi gelir.

Kanser veya yanıklarda husule gelen zehirlere karşı % 30 nisbetinde yapılmış tuzlu suyun damara şırıngası faydalıdır.

Mikropların gıdaları bozmasile husule gelen zehirler, bu bozuk gıdalar yenildiği takdirde kana karışarak insanı zehirler. Bu zehirlenmelerin bir kısmı tefessüh yapan mikroplarla, bir kısmı da başka mikroplarla olur. Tefessüh yapan mikroplar, bildiğimiz ve vücutta misafir olan mikroplar arasındadır. Bunlar insanda hastalık yapmazlar. Böyle bozulmuş yemekler yenildiği zaman bulantı, kusma, ishal ve hattâ soğuk terlerle kendinden geçme bile olur. Fakat ateş olmaz. Mamafih her gıdaî zehirlenmenin böyle mikroplarla olduğunu sanmak da hata olur.

Bu tefessüh mikroplarının gıdalarda husule getirdikleri zehirli maddeler, barsaklarda yapmış oldukları tahriş ve iltihap sayesinde, mikropların barsak cidarını aşmasına, hattâ barsakta zararsız birer misafir vaziyetinde olan mikropların bile azarak zararlı birer hal almalarına yol açarlar. Meselâ, koli basili, barsağın yalnız alt kısımlarında bulunan zararsız bir misafir iken, gıdaî zehirlenme neticesi barsağın üst kısımlarına da hücum edebilirler. Böylelikle ateşli bir gıdaî zehirlenme hâdisesi karşısında kalmış oluruz. Fakat ateşli olan zehirlenmelerde mutlaka hususî bazı mikropların işe karıştığını kabul etmek lâzımdır.

Hususî gıdaî zehirlenmelerin başında Botulismus gelir. Bunu yapan Bacillus botulismus isminde bir mikroptur. Bu mikrop gıdaları bozarak husule gelen zehirlerin barsaktan kana karışması Botülizm hastalığını yapar. Bu mikroplar, havasız yerlerde yaşayabilirler. Ne insan, ne de hayvan vücudunda yaşayamaz. Fakat etle yapılmış konserveler, sucuklar, bilhassa havası çıkarılmış kutulardaki et konserveleri, jambon, pastırma ve pastalarda bulunur. Bu mikroplar gübrede ve pislikler içinde yaşarlar. Bozulan gıdalarda bazan koku hissedilir. Bazan da hissedilmez. Husule gelen zehirler çok şiddetlidir.

Hastalığın ârazları: Böyle gıdaları yedikten 12-36 saat sonra baş ağrısı, kırgınlık, bacak ve kollarda çekilmeler, bulantı, bazan ishal ile hastalık başlar. İshal sürekli değildir. Hemen arkasından kabız başlar. Bu sırada zehirlenmenin asıl mühim ârazları olan görme bozuklukları, çift görmeler (yâni Diplopi), göz kapaklarının düşmesi, göz hareketlerinde intizamsızlık, göz bebeklerinin genişlemesi, göz adalelerinde felçler ve bu yüzden şaşılık, ağız, burun, boğaz ve gözde kuruluk peyda olur. Tükrük ve ter hemen hemen büsbütün kesilir. Bazı hastalar hiç yutamıyacak bir hale gelirler. Çünkü damak, boğaz ve yemek borusunun adaleleri de felç olmuştur. İşitme duygusunda da zorluklar husule gelir. Mesane ve makat idrarı ve pisliği tutamaz. Yüzde felç olur.

Bu hastalıkta ateş yoktur. Normalin bile altında denecek kadar azdır. Mamafih felçlerden dolayı zatürree gibi bir ihtilât olursa nabız sayısı ve ateş yükselir. Bazan da nefes durarak hastalar ölürler.

Hastalığın sonu: Çok ciddidir. Bilhassa hastalığın ilk günlerinde zehirlerin tesirlerile merkezî sinir sistemindeki mühim merkezler (bilhassa teneffüs merkezi) felce uğrıyarak kısa bir zamanda ölümü mucip olabilir. Hattâ bazı ordularda, hapishane gibi yerlerde bozuk bir gıdanın yenmesi yüzünden kütle halinde ölüm görülmüştür.

Korunma: Umumiyetle bayat etler, konserve, sucuk, pastırma, midye, istiridye, istakoz, balık gibi hayvanların yenmesinde zehirlenmetehlikesi vardır. Onun için bunları mecbur olmadıkça yememeli, yenecek ise bozulup bozulmadığı dikkatli bir muayeneden geçirilmelidir. Bilhassa sıcak mevsimlerde böyle konservelerin, hattâ pastaların, dondurmaların bile zehirlenmelere sebep olabileceği unutulmamalıdır.

TEDAVİ. — Gıdaî zehrlenmeye ait alâmetler görülür görülmez, mide yıkanmalı ve müshil verilerek barsakta kalan bozuk ve zehirli maddeler dışarı atılmalıdır. Bundan maada yüksek lâvmanlarla barsakları yıkamak da faydalıdır.

Kana geçen zehirlerden vücudü kurtarmak için de damardan iki üç yüz gram kadar kan almalıdır. Yerine fizyolojik serum (tuzlu su), yahut glikozlu serum şırınga edilmelidir. Ayrıca kalbi kuvvetlendirmeli ve idrar yolile zehirleri atmak için de tedbirler almalıdır. Buna karşı keçi kanının serumile hazırlanmış bir serum varsa da bu zehirlenme alâmetleri başlamadan faydalıdır. Maamafih askerde böyle bir zehirlenme görülünce henüz salim olan ve fakat ayni gıdayı yiyenlere yapılmalıdır.

DIŞARDAN GELEN ŞEYLERLE ZEHİRLENMELER

Dışarıdan gelen şeylerle zehirlenmeler ya kaza, yahut da kendini öldürmek için olur. Kaza olanlar da ya meslekî veyahut tesadüfîdir.

Meslekî olanlar bazı sanayi işinde, maden ocaklarında, imalâthane, fabrika, atölye ve kimyahane gibi yerlerde çalışanların oralardaki zehirli maddelerle birdenbire fazla miktarda veyahut uzun müddet azar azar temas, koklama veya yutma, gözlerine dokunma suretile zehirlenmelerdir. Bunlar çok mühim olup birçok içtimaî, iktisadî meseleler, adlî dâvalara yol açmaktadır.

Tesadüfî olanlara gelince: Yanlışlıkla bir zehiri yutmak veya onunla temas, koklama, yahut da zehirin bulunduğu yere yakın bulunmak suretile zehirli maddenin birdenbire kendisine gelmesile olur. Meselâ bir imalâthane veya fabrika, kimyahanede o işle alâkadar olmadığı halde bulunan veya civarından geçen kimsenin tesadüfen zehirlenmesi bu grupa dahildir.

İntihar yâni kendini öldürmeye gelince: Bu maksatla pek çok şeyler kullanılmaktadır. Ve bunların kullanılışı muhtelif memleketlere göre değişen bir revaç göstermektedir. Meselâ Chili'de süblime ile intihar revaçtadır.

Memleketimizde bu maksatla en çok kullanılan şeyler tentürdiyot, süblime, siyanür gibi maddelerdir. Tentürdiyotla intihar ekseriya nümayiş mahiyetindedir. Çünkü bu maddenin öldürücü vasfı az olduğu gibi içilmesi de kolay değildir. Ağzı yakar ve kolay kolay mideye gitmez. Siyanür hemen hemen affetmeden öldüren bir maddedir. Süblime ile intihar da çok defa öldürürse de kurtulma da kabildir.

Bundan maada yüksek miktar morfin, istriknin şırıngaları yapanlar, hattâ kloroform ile intihar edenler vardır.

Bu maddelerle zehirlenmede ölüm nisbeti, alınan zehirin miktarına ve zehirlenmeden son-

ra tedaviye başlayıncaya kadar geçen zamana tâbidir.

Muhtelif zehirlerin tesirlerini alfabe sırasile şöylece bildiriyoruz:

Akonitin: Yüzdeki bazı ağrılar ve boğmaca öksürüğüne karşı kullanılan çok şiddetli bir zehirdir. Bir defalık alınabilecek miktar iki desimiligramdır. Yirmi dört saatte beş desimiligramı geçmemek lâzımdır. Dört beş miligramı insanı öldürmeye kâfidir.

Zehirlenme olunca: Ağız ve burunda kaşınma, salya akması, kusma, ishal, dilin ucunda kol ve bacaklarda uyuşukluk, zâfiyet ve felçler, çekilmeler nabızda intizamsızlık (önce yavaşlama, sonra süratlenme), göz bebeğinin genişlemesi, nefes darlığı ve nihayet nefesin ve kalbin durmasile ölüm görülür.

TEDAVİ. — Mideyi yıkamak, kömür tozu (charbon animal) yutturmak, deri altına bir miligram Atropin veya Striknin şırınga etmek, idrar söktürücü ilâçlar, sun'î teneffüs yapmak lâzımdır.

Adalin: Uyku ilâcıdır. Bir defada yarım ilâ bir gram alınır. 9-15 gram miktarı öldürücüdür.

Zehirlenme olunca: Kaşıntı, deri üzerinde kırmızı lekeler ve kabarcıklar, baş dönmesi, bayılma, koma (yâni uyandırılamıyan uyku) olur.

TEDAVİ. — İdrar söktürücü, kalb kuvvetlendrici ilâçlar meselâ Üvil kamfre, kafein ve saire yapılmalıdır. Striknin de iyidir.

Adrenalin: Kan tazyikini yükseltmek için kullanılır. Damara pek az, deri altına bir miligram şırınga edilir.

Zehirlenme olunca: Deride solukluk, baş dönmesi, kalp çarpıntısı, fazla korku, sıcaklık, titreme, kulak çınlaması, tansiyonun artması, nihayet soğuk terle bayılma olur.

TEDAVİ. — Damar içine beş santigram kloridrat dö papaverin şırınga edilmelidir. Ayrıca vücude masaj da yapılmalıdır.

Alkolle zehirlenme: Alkolle zehirlenme hâd veya müzmin olmak üzere iki türlüdür. Müzmin olanını Alkolizm bahsinde belirttik. Biz şimdi hâd olandan bahsedeceğiz.

Alkolün birçok çeşitleri varsa da zehirlenmeye sebep olanlar başlıca ikidir: Alkol etilik ve Alkol metilik.

Alkol etilik bildiğimiz ispirtodur. Metilik ise sanayide kulanılır ve çok zehirlidir. Adi ispirto ile zehirlenme, ya ispirtolu içkiler veyahut da doğrudan doğruya ispirto içmekle olur. Doğrudan doğruya ispirto içilince hele, saf olmazsa insanı zehirler.

Zehirlenme alâmetleri şunlardır: Önce biraz tenebbüh, sonra taharrüş ve neşe, keyif, daha sonra içen insanda bir düşkünlük, kendini bilmezlik, uyuşma, yüzün, gözün kızarması, gözbebeklerinin genişlemesi, sık ve gürültülü nefes alma, nefeste ispirto kokusu, nabzın zayıflaması, kusma, ishal, deride sertlik ve kuruluk, sayıklama, nihayet koma hali gelir.

TEDAVİ. — Bu haldeki bir insanın midesi yıkanmalı, başına buz, ayaklarına sıcak su koymalı, azar azar ve arasıra amonyak koklatmalı, sirkeli çarşaflara sarmalı, hattâ icap ederse damardan kan alıp sun'î teneffüs yapmalıdır.

Alkol metilik: İçkilerde kullanılmaz. Bazı kimyevî miyarlar için ve sanayide kullanılır. Pek az miktarı meselâ beş altı gramla bile zehirlenmek kabildir. Mamafih 200 gramile de zehirlenmeyen insanlar vardır. Bu alkol vücutta uzun zaman kalır.

Bu alkolle zehirlenme iki türlü olur: Ya koklıyarak, yahut içerek. Koklıyarak zehirlenme burun, boğazı tahriş ederek olur.

İçildiği zaman, ağız, mide, barsak yolunda yanmalar, kusma, ishal, umumî zâf, düşkünlük, kendini bilmezlik, vücut ağrıları, kasılmalar, gözbebeğinin genşilemesi, görmede bozukluk, körlük, kalp zâfı, nabzın küçülmesi ve zayıflaması, morarma, nefes tutulma ve nihayet ölüm gelir.

TEDAVİ. — Mide yıkama, kömür tozu yutturma, kan alma, damara tuzul su şırınga etmek, günde 4 - 6 çorba kaşığı kireçli su, idrar söktürücü maddeler, verilir.

Amonyak: Koklama ve içme ile zehirler.

Koklıyarak zehirlenmede belirtiler: Gözyaşı, burun akması, bronşit, ağrılı öksürük, kanlı balgam çıkarmak, nefes darlığı, boğulma hissi, akciğerlerde şişme, zatürree görülebilir. İçerek

zehirlenmede ise dudaklar üzerinde kurşunî kabuklar peyda olması, ağızda ve boğazda şişme, yalancı zarlar teşekkülü, salya akması, nefesin amonyak kokması, amonyak kokulu devamlı kusmalar, vücut ağrıları, öksürük, kan işeme, kol ve bacaklarda uyuşma, baş dönmesi, etrafta çekilmeler, umumî düşkünlükle ölüm.

TEDAVİ. — İçmek suretile zehirlenmede: bir bardak suya bir çorba kaşığı sirke koyup içirmeli, limon tozu veya limonla yapılmış limonatalar verilmelidir. Bundan başka süt, sulu kaymak, buz parçaları yutturulmalıdır. Ağrı ve acılara karşı uyuşturucu olan morfin ve atropin gibi şeyler kullanılır.

Anilin boyalarile zehirlenme: Bu boyaların yapıldığı fabrikalarda, boyacılarda, yanlışlıkla içmek veya kokusile ânî veya tedricen zehirlenme olur.

Birdenbire zehirlenmeler: Kanın kırmızı yuvarlaklarının harap olması, kansızlık, morarma, önce tırnak ve parmak uçlarında sonra kulak ve yanaklarda derinin mavi kurşunî renk alması, ağır vakalarda nefes darlığı, kalbin zayıf düşmesi, nabzın süratlenmesi ve intizamsızlığı, baş ağrıları, baygınlık, kramplar, kuvvetli titremeler, ateş düşüklüğü, gözbebeğinin genişlemesi, görme bozuklukları, kendini bilmemek, çok susama, idrarın su gibi açık renkli oluşu, nihayet koma ile birkaç saatte ölüm gelir. Hele şahıs alkolik ise tehlike daha büyüktür.

Eski zehirlenmeler: Deri üzerinde kabarcıklar, soluk renk, nabızda yavaşlama, tansiyon yüksekliği, mesane iltihabı görülür. Hastalık ilerledikçe derin kansızlık, kudretsizlik, nevrasteni, egzema, astıma ve nezleler görülür.

Bazı cins boyalarla zehirlenmede karaciğer bozulur. Bulantı, şiddetli vücut ağrıları, sarılık, karaciğerin küçülmesile ölüm gelir.

TEDAVİ. — Zehirlenme koklamadan olmuş ise açık havaya çıkarmak, oksijen koklatmak, kan alıp arkasından tuzlu su şırınga etmek, kan vermek, Üvil kanfre, kafein, ouabaine, coramine, cardiazol yapılmalıdır.

Zehirlenme içmekten mütevellit ise mideyi yıkamalı, kömür tozu yutturmalı, İngiliz tuzu içirmeli, kalbi kuvvetlendirmelidri.

Zehirlenme eskidenberi devam ediyorsa bilhassa zehirleyici işten uzaklaştırmak ve kansızlıkla mücadele etmek lâzımdır.

Antipirin'le zehirlenme: Antipirinin ateş düşürücü ve ağrı kesici hassasından dolayı çok revaçta olduğu malûmdur. Bir defada yirmi beş santigram, yirmi dört saatte birbuçuk iki gram almak, herhangi bir rahatsızlık vermez.

Zehirlenme alâmetleri: Bu öyle bir ilâçtır ki bazı kimselerin buna karşı tahammülleri yoktur ve az miktarda bile alsalar, kaşıntı, kabarma, nezle hali, şiddetli mide ağrıları yapar.

TEDAVİ. — Kaşıntı ve nezleye karşı kalsiyum, efedrin şırıngaları, kalbi kuvvetlendirecek ilâçlar yapılır.

Apiol ile zehirlenme: Aybaşı söktürücü bir ilâçtır. Fakat kadınlar ekseriya bunu çocuk düşürmek için fazla alarak zehirlenirler.

Zehirlenme alâmetleri: Mide ve barsak bozuklukları, kusma, ishal, sinir iltihapları, el ve ayaklarda felçler görülür.

TEDAVİ. — Kömür tozu yutturmak, İngiliz tuzu içirmek, mideyi yıkamak, lâvman, salep, arorot içirmek, çok sancı varsa afyon ruhu vermek lâzımdır.

Apiol ile çocuk düşüreyim derken hayata gözlerini yumanlar da eksik değildir. Esasen bu her zaman düşürmez ve düşürdüğü zamanlar anneyi de berbat eder.

Arsenik ile zehirlenme: Madenî şekilleri okadar zehirli değilse de onun diğer mürekkepleri çok zehirlidir. Bu da ya arsenikli maddeleri yutmak veyahut arsenikli hidrojeni teneffüs etmekle olur.

Zehirlenme alâmetleri: Mevziî ve umumî olmak üzere iki türlüdür.

Diş etlerinde iltihaplanma, ağızda madenî bir tad, burunda ve boğazda yaralar, gözde kaşınma, yanma, ışıktan korkma, şişme ve sathî yaralar, bronşit, makat tenasül uzuvlarında frengi yarasını andıran fakat bezeleri şişirmeyen yaralar, derinin elbise ile örtülmeyen kısımlarında kaşınma, kızarma, tırnaklarda ufak ufak cerahatlenme ocakları, kolera tarzında ishaller, kalbin ve damarların zayıf düşmesi, kansızlık, nefes darlığı ve astıma halleri, sarılık,

karaciğerin büyümesi, idrarda albümin çıkması, sinirlerde felçler, ağrılı adale takallüsleri, ateşin cüz'î yükselmesi, kendini bilmezlik hali, bazan birkaç saat veya gün içinde bu hallerle ölmek...

Zehirlenme birdenbire ve fazla miktarda arsenik almaktan değil de az ve fakat uzun müddet almaktan ileri gelirse şunlar görülür: Merkezî ve muhitî sinirlerde bozulma, ruhî zâfiyet, çalışma gücünde düşüklük, baş ağrıları, melankoli (Bak: Melankoli), konuşma güçlüğü, tenasülî iktidarsızlık, görme, işitme, tadma, koklama ve elleme duygularında bozukluk, dilde uyuşukluk, muhitten, merkeze doğru ilerleyen karşılıklı nevritler (Bak: Nevrit), ve bazı adalelerde felçler ve erimeler, deride egzema, cerahatli kabarcıklar, Zona (Bak: Zona), tırnak ve saçların bozulması, deri üzerinde siyah bere gibi lekeler, mide ve barsak bozuklukları, kalpte zaaf görülür.

TEDAVİ. — Zehirlenme birdenbire olmuş ise magnesie ile mideyi yıkamalı, parmak sokup veya kusturucu ilâç şırınga edip kusturmak, kömür tozu, süt, yumurta akı, kireç suyu içirmeli. Ayrıca bu işe mahsus reçetelerle ilâç almalı.

Eğer zehirlenme uzun sürmüş ise bol hava, iyi gıda, felçlere karşı elektrik tedavisi, kalbi kuvvetlendirmek, idrar söktürmek için ilâçlar verilmelidir.

Bütün bu işlerde zehirlenmeye sebep olan muhitten hemen uzaklaştırmak lâzımdır.

Aspirinle zehirlenme: Bu pek çok görülmez. Gerçi bazı kimselerde şahsî tahammülsüzlükler vardır. En az miktarla bile hemen zehirlenme alâmeti gösterirler. Fakat umumiyetle herkeste zehirlenme yapabilmek için 20-30 gram gibi çok yüksek miktarların kullanılması lâzımdır.

Zehirlenme alâmetleri: Göz kararması, kulak çınlaması, uyuklama, kendini bilmezlik, saçmalama, nabzın süratlenmesi, vücut hararetinin normalden aşağı olması, yüzün şişmesi, gürültülü nefes alma, idrarda albümin ve aseton çıkması, nihayet kalp zâfı ile ölüm.

TEDAVİ. — İlâç yeni alınmış ise mide yıkanmalı ve bir taraftan da bol miktarda karbonatlı su içirmeli ve kalbi kuvvetlendirmeli.

Atofan ile zehirlenme: Romatizmaya karşı müessir bir ilâç olan bu maddeden mutat olarak günde birbuçuk gram kadar kullanılır. Fazla miktarda alınınca bilhassa karaciğeri bozar.

Zehirlenme alâmetleri şunlardır: Mide ağrıları, iştihasızlık, sıkıntı hissi, bulantı, karaciğerin büyümesi, kaşıntılar, sarılık görülür.

TEDAVİ. — İlâç fazla miktarda alınmış ve henüz zehirlenme başlamamış ise bol su vermeli, karbonat yutturmalı. Ayrıca glikozlu serum, İngiliz tuzu ile lâvman (yani tenkiye), deri altına bir ilâ üç miligram kadar Lobelin şırınga etmekten ibarettir.

Bakırla zehirlenme: Bu daha çok kalaysız bakır kaplarla yemek pişirmek yüzünden olur. İntihar maksadile nadiren yüksek miktarda bakırın sulfat mürekkebi içilerek zehirlenme de görülür.

Zehirlenme alâmetleri: Ağız içinin yeşile boyanması, yeşil ve mavi kusmalar. ağızda bakır çalığı denilen madenî bir tad, ıkıntı, buruntu ile kırmızı esmer renkli ishal, karında sancılar, vücutta ağrılar, idrar azalması, deride soğukluk, uyuşukluk, karıncalanma, saçmalama, nabzın küçülmesi, vücudun umumî düşüklüğü, nihayet koma ile ölüm görülür.

TEDAVİ. — Ferrocyanure de potassium'un bir santigramını bir litre suda eriterek mideyi yıkamalı, yumurta akı, süt içinde bir çay kaşığı Magnésie içirilecek, kömür tozu, süt şekeri ve afyonlu fitiller yapıp makada konulacak, yağlı hiçbir şey verilmiyecek, kalb kuvvetlendirilecek.

Benzin ile zehirlenme: Koklama veya içme ile zehirlenme olur. Bu da birdenbire veyahut müzmin olur.

Zehirlenme alâmetleri: Hâd zehirlenme alâmetleri olarak: koklamaktan ileri gelenlerde baş ağrıları ve baş dönmesi, sarhoşluk hali, adalelerde titremeler, morarma, çarpıntı, ağır vakalarda kendini bilmemek, tansiyon ve vücut hararetinin düşmesi, adalelerde sertlik, hıçkırık görülür.

Bir kahve fincanı kadar benzin içilirse ağız, mide ve barsakta taharrüş, yanıklar ve kanama vardır.

Müzmin zehirlenmelerde düşkünlük ve korku hali, mafsal ağrıları, titreme, kansızlık,

ve kanda bozukluk, bacaklarda ve kollarda sinir iltihapları olur.

TEDAVİ. — Zehirlenme koklamadan ileri geliyorsa açık havaya çıkarma, dili çekip sun'î teneffüs yaptırmak, kafein, Üvil kanfre gibi ilâçlar şırınga etmek lâzımdır. Zehirlenme içerek olmuş ise mideyi yıkamalı, salep, zamklı su içirmeli, kömür tozu yutturmalıdır.

Cıva ile zehirlenme: İçme, cıva buharını koklama veyahut cıvalı ilâçların şırınga edilmesile olur.

İçme ile zehirlenme: En çok süblime ile olur. Bu da intihar için veyahut kazara olur.

Zehirlenme alâmetleri: Ağız, diş etleri, boğaz ve midede yanık ve ağrılar, salya akması, kanlı kusmalar, dizanteri şeklinde ishaller, kan işeme, idrarda albümin, bazan hiç idrar gelmemesi, fazla zâfiyet içinde ölüm olur.

Damara şırınga ile zehirlenme alâmetleri: Bir iki saat sonra vücut ağrıları, karında şişlik, önce kokulu, sonra sulu ve daha sonra kanlı ishaller, önce idrarde çoğalma, sonra azalma ve büsbütün kaybolma. İdrarda albümin ve kan, baygınlık ve uyuklama, çarpınma, bağırma, vücutta çekilmeler, vücut hararetinin normalin altına düşmesi.

Cıva buharını koklayarak zehirlenmede: Burun, boğaz, nefes yollarında taharrüş, nefes güçlüğü, öksürük, bronkopnömoni (Bak: Zatürree) bile görülür.

TEDAVİ. — Âni zehirlenmelerde [kömür tozu, yarım litre süt, üç yumurta akı, elli gram galikoz, 20 gram karbonat], bir arada karıştırılıp içirilecek. Bu karışık ilâç ile mideyi yıkamak da doğrudur. Parmak sokup kusturma, buz parçaları yutturma, [yarım litre su, üç dört yemek kaşığı kömür tozu, yirmi gram İngiliz tuzunu] karıştırıp bununla tenkiye yapmak lâzımdır.

İlâç olarak Bellafolin, Atropin, Papaverin, damara % 20 glikoz mahlûlünden 50 gram şırınga etmek, bol miktarda şekerli şerbetler vermek, böbrek üzerine sıcak şeyler koymak, hattâ diyatermi yapmak, damara % 20 karbonat mahlûlü, kalsiyum şırıngaları ve hattâ damara tuzlu su yapmak lâzımdır.

Kezzapla zehirlenme: Bu da ya kaza veyahut intihar maksadile olur. Kezzap çok yakıcı bir maddedir.

Zehirlenme alâmetleri: Ağızın içi sapsarı veya siyah renk alır. Yanıklar vardır. Salya akar. Sarı ve kezzap kokan kusmalar vardır. Midenin delinmesi, derinin buz gibi soğuması, nabız küçüklüğü, idrar kesilmesi, fenalaşarak ölme ile nihayetlenir.

TEDAVİ. — Bunda mide yıkamak veya kusturmak doğru değildir. Bol sabunlu su, süt veya maden suyu, yumurta akı içinde buz parçaları yutturmak lâzımdır. Ağrılara karşı uyuşturucu ilâçlar, kalbi kuvvetlendirici şeyler verilmelidir. Deride yanıklar varsa onun üstüne karbonatlı su ile pansıman, gırtlak yanmasından dolayı nefes borusu şişmiş ise gırtlağı yarıp nefes almayı temin lâzımdır. (Trakeotomi ameliyatı).

Cyanure - siyanür'lerle zehirlenme: Zehirlerin en müthişidir. Siyanür asidinin beş santigramı, siyanürlerin yirmi beş santigramı insanı öldürür.

Zehirlenme alâmetleri: Okadar şiddetlidir ki bazan birdenbire öldürür. Eğer zehir az miktarda alınmış ise ağızda siyanür, baş dönmesi, baş ağrısı, nefes tutulması veya gürültülü nefes alma, görme bozukluğu, göz bebeğinin genişlemesi, morarma, kendini kaybetme, vücutta çekilmeler, nihayet nefes tutulması ile ölüm olur.

TEDAVİ. — Permanganat ile mideyi yıkamak, yüzde yarım oksijenli su vermek, damara yüzde beş hiposülfit mahlûlü şırınga etmek, Üvil kanfre, kafein, atropin, adrenalin, tuzlu su şırınga etmek, kan almak, sun'î teneffüs yapmak ve nihayet oksijen balonile oksijen koklatmak lâzımdır.

[Tuz ruhu, sülfürik asid gibi asidlerle zehirlenmenin alâmetleri ve tedavisi kezzapla zehirlenmenin aynidir].

Kömürden zehirlenme: Oxyde de carbon denilen gazle zehirlenmedir. Bu gaz ise kömür dumanında, hava gazında, otomobilde benzin yandıktan sonra çıkmaktadır. Bizim memleketimizde en çok görülen mangalda kömür yakıp odasına almak, bir de havagazi musluğunun a-

çık kalması veyahut boruların patlaması ile olur.

Zehirlenme alâmetleri: Baş dönmesi ve baş ağrıları, göz kararması, fenalık hissi, yüz kırmızılığı, kusma, nabzın süratlenmesi, gürültülü nefes alma, akciğerlerin şişmesi, idrarda albümin ve şeker, vücut sıcaklığının düşmesi, kendini bilmezlik, vücutta çeklimeler, uyku içinde ölümle neticelenir. Tansiyon da düşer.

Müzmin zehirlenmelerin alâmetleri: Baş ağrısı, yorgunluk, uyku bozukluğu, kansızlık, gibi şeylerdir. Bunlar havagazi fabrikalarında veya kömür yakılan fabrikalarda çalışanlarda olur.

TEDAVİ. — Başı yüksek tutarak yatırıp sun'i teneffüs yaptırmalı. Oksijen koklatmalı, kan vermeli, vücude masajlar yapmalı. Başa buz koymalı, elektrik tedavisi, tabanların altını fırçalamak, çok az olmak üzere amonyak koklatmak, hasta ayık ise kahve içirmek, değilse kafein ampulü şırınga etmek, Lobelin, Kardiyazol, damara kalsiyum şırınga etmek lâzımdır.

Tentürdiyotla zehirlenme: Yanlışlıkla veya intihar maksadile alınan tentürdiyodun boğazdan geçmesi zordur. Fakat geçtiği takdirde zehirlenme yapabilir.

Zehirlenme alâmetleri: Deride, ağız, burun, boğazda iltihap, ağızın kararması, göz sulanması, akması, nezle hali, öksürük, bazan ses kısıklığı, tentürdiyotla karışmış koyu renkli kusmalar, kanlı ishal, baş dönmeleri, baş ağrıları, titremeler, derinin soluk renkli ve soğuk oluşu, idrar etmede güçlük, idrarda albümin ve kan bulunur.

Müzmin zehirlenmelerde ise Basedov hastalığı (Bak: Basedov) andıran bir hal vardır. Çok zayıflar ve hattâ kaşeksiye (Bak: Kaşeksi) girer.

TEDAVİ. — Kaynatılmış sütle mideyi yıkamalı. Yumurta akı, ve % 5 hiposülfit mahlûlünden her beş dakikada bir çorba kaşığı içirilmeli. Buz parçaları yutturulmalı, kalbi kuvvetlendirmeli, ağrıları teskin edici ilâçlar vermeli.

Kinin ile zehirlenme: Kinin sıtmanın en iyi ilâcıdır. Günde bir nihayet birbuçuk gram kullanılır. Bazı kimseler en ufak miktarına bile tahammül edemezler ki buna tıp dilinde dyosenkrazi derler. Asıl zehirlenme fazla miktarda almakla olanıdır.

Zehirlenme alâmetleri: Bulantı, kusma, deri üzerinde kabarcıklar, kulak çınlaması, sağırlık, görme bozuklukları, gözün titremesi, körlüğe kadar giden göz ârızaları, gebelerin çocuğunun düşmesi, kara su humması (Bak: Kara su humması), vücut hararetinin normalin altına düşmesi, nabzın zayıflaması ve sayısının azalması, heyecan hali, soğuk ter ve nihayet kendini kaybetmek.

TEDAVİ. — %2 nisbetinde yapılmış tanenli su ile mideyi yıkamak, kusturucu ilâçlar, müshil (bilhassa Hint yağı), lâvmanlar, kömür tozu, alkol, kloral, bir iki damla Nitrite d'amyle koklatma, strychnine ve başka kalb kuvvetlendirici ilâçlar. Kinin idiyosenkrazisi olmasa bile, tahammül eden insanları dahi sarsabilir. Bunu önlemek için yirmi dört saatte alınacak bir gram kinini azar azar ve fasılalı olarak almalıdır. Aç karına alındığı zaman herkeste fazla titreme yaptığından yemekten sonra verilmelidir. Bir de kinin vücutte toplanan ilâçlardan olduğundan bir hafta kadar verdikten sonra 3 - 4 gün fasıla verilmelidir.

Kloroformla zehirlenme: Ekseriya koklama ile nadiren de içme ile zehirlenilir.

Zehirlenme alâmetleri: Koklayarak zehirlenenlerde nefesin kokması, derin uyku, idrarda albümin görülmesi, sarılık, hattâ karaciğerin mahvına kadar giden bozukluklar, nabzın yavaşlaması ve intizamsızlığı, kalp ve teneffüs hareketlerinde sükûn, nihayet kalbin durmasile ölümden ibarettir. İçerek zehirlenenlerde bu sayılanlardan başka mide ağrıları, kusma, mide ve barsak iltihabı vardır.

TEDAVİ. — Taze ve bol hava, dili muntazam hareketlerle içeri çekip bırakmak suretile sun'i teneffüs, deri ve kalb masajı, boyuna elektrik yapmak, strychnine, Üvil kamfre, kardiyazol, Lobelin gibi ilâçların deri altına, ve glikozlu serumun damara şırınga edilmesi lâzımdır. Zehirlenme ilâcı içme suretile olmuş ise mideyi yıkamalıdır.

Kokainle zehirlenme: İçmekle, koklamakla veya şırınga suretile olur. Birbuçuk gramı öldürür.

Zehirlenme alâmetleri: Boğazda yanma ve kuruluk, yutma güçlüğü, renk solukluğu, fenalık hissi, kusma, vücudun her tarafında ağrılar, baş dönmesi, çarpıntı, nabız sayısının çoğalması, gözbebeğinin genişlemesi, gözlerde parlaklık ve göz kapaklarında açıklık, önce neşeli bir sarhoşluk, sonra düşkünlük, korku hissi, vücut sıcaklığının artması, teneffüs güçlüğü, morarma, vücutta çekilmeler, kendini kaybedip ölmeden ibarettir.

Müzmin zehirlenmelerde ise hastada uyuşukluk, kımıldamayı bile istememek, baş ağrısı, iştihasızlık, daima yorgunluk, nefes alırken bile yorulmak görülür. Bunlarda isteri, mani gibi ruhî asabî bozukluklar da vardır.

TEDAVİ. — Zehirlenme, içerek olmuş ise tanen, permanganat mahlûlü, yahut bir litre suya iki çorba kaşığı kömür tozu koyarak mideyi yıkamak, damara kalsiyum yapmak, deri altına Coramine, Lobelin, Adrenalin, Atropin şırınga etmek, sun'î teneffüs yapmak, masaj, friksiyon ve tenbih edici ilâçlar muvafıktır.

Kurşunla zehirlenmeler: Bu türlü zehirlenme daha çok sanayide olur. Kurşun madenlerinde, kurşunla yapılan şeylerin imalâthane, fabrikalarında çalışanlarda görülür. Kurşunlu maddeler bu insanların vücuduna hazım ve teneffüs yolile girer.

Teneffüs yolile alınan kurşunlu maddeler, akciğerlerde az miktarda bulunan bikarbonat içinde eriyerek kana geçip kemiklerde oturur.

Mide yolundan giren kurşunlu maddeler se mide suyunda erir. Kana geçerek dalak, karaciğer, kemik iliği ve damarların içinde tortu halinde oturur. Bu tortu, kanda dolaşan kurşundan daha az zararlıdır.

Kurşunla zehirlenmeyi, birdenbire veya müzmin surette husule geldiğine göre ikiye ayırmak lâzımdır. Kurşunla birdenbire zehirlenme seyrek görülür. Bunlarda mide bulantısı, kusma, ishal, saçmalama, uykusuzluk, vücutta çekilmeler, kendini kaybederek birdenbire ölüvermek görülür. Halbuki asıl kurşunla zehirlenme, müzmin olanlardır ve buna daha çok rastlanır. Bu şekilde görülen alâmetler şunlardır: Kansızlık, solukluk, diş etlerinde esmer renkli çizgiler, iştihasızlık, fenalık hissi, kabızlık, kalın barsaklarda nöbet nöbet gelen sancılar, gasteritler, vücutta çekilme şeklinde ağrılar, karna ve bilhassa göbek üstüne gelen şiddetli sancılar, karna basınca hassasiyet ve ağrı, ateşin yükselmesi, sarılık, karaciğer ve dalağın büyümesi, ağır vakalarda siroza kadar giden karaciğer bozuklukları, ellerde titremeler, ağrılar, sinir iltihapları, felçler, beyin içinde bulanıklık, baş ağrıları, kusmalar, ruhî düşkünlük, havale gelmesi, körlük, dilin tutulması, nihayet koma ile ölüm... Kanda da esaslı bozukluklar olur. Kanın kırmızı yuvarlakları azalır. Akyuvarlakları artar. Kanda kalsiyum azalır.

Küçük damarlar büzülerek vücudun muhtelif yerlerinin kansız kalmasına sebep olur. Bazan damar tıkanmaları, kanamalar, damar sertleşmesi, tansiyon yükselmesi, kalp büyümesi, el ve ayakta kangrenler, idrarda albümin ve kan görülür. Mafsallarda ağrılar ve şişlikler olur. Kadınlarda ölü çocuk doğurmak, çocuk düşürmek, aptal, koca kafalı çocuk doğurmak, erkeklerde iktidarsızlık ve tohumsuzluk görülen şeylerdendir.

TEDAVİ. — Zehirlenme birdenbire olmuş ise mideyi yıkamalı, süt ve yumurta akı yutturmalı. Büyük tenkiyelerle (lâvmanlarla) barsakları yıkamalı, İngiliz tuzu içirmeli, kömür tozu ve bazı ilâçlar yutturmalıdır.

Müzmin zehirlenmelerde ise hint yağı, sinameki ve lâvmanlarla barsakları temizlemeli. Belladonlu, afyonlu fitiller yapıp makade koymalı. Damara hiposülfit şırınga etmeli. Süt, yoğurt, mahallebi gibi gıdalar vermeli. Maden suları içirmeli. Felçlere karşı elektrik yapmalı. Banyolar, masajlar, vücudü kuvvetlendirici ilâçlar, et, ekmek, tereyağı patates meyva vermeli. Kalsiyumdan sakınmalı. Çünkü kurşunun vücutte birikmesine sebep olur.

İştiha verici ilâçlar, bünyeyi kuvvetlendirmek için ultraviolet fayda verir.

Lysol ile zehirlenme: Lizol, Kreolin, Kreozot, krezot, trikrezol, Fenol gibi birbirine yakın terkipte olan maddeler temizlik yaparken dikkatsizlik yüzünden veyahut intihar etmek için kullanılarak zehirlenmelere sebep olur.

Alâmetleri: Ağız, boğaz, yemek borusu ve midede yanıklar ve ağrılar, salya akması, esmer renkli kusmuklar, baş dönmesi, rengin uç-

ması, gözbebeğinin küçülmesi, vücudun tamamen uyuşması, vücut hararetinin düşüklüğü, kendini bilmezlik, felçler, vücutta çekilmeler, kasılmalar, gangrenler, yaralar görülür.

TEDAVİ. — Mideyi yıkamalı. Bol kömür tozu yutturmalı. Yumurta akı, zeytinyağı, şekerli kalsiyum, süt, sun'î teneffüs, kan alma, glikozlu serum ve kalbi kuvvetlendirecek ilâçlar şırınga etmelidir.

Mantarla zehirlenme: Halk tarafından kırlarda ve ormanlarda toplanıp yenilen mantarlar arasında zehirlileri vardır ve bunları yemekle zehirlenen çok olur.

Bunların başında Anamita Muscaria denilen mantar gelir. Bununla zehirlenmede görülen şeyler şunlardır:

Fenalık hissi, ter ve tükrük akması, baş dönmesi, kusma, ishal, görmede bozukluk, gözbebeğinin daralması, nabzın önce süratli iken sonra yavaşlayıp küçülmesi, kollarda ve bacaklarda çekilmeler, idrar zorluğu ve uykunun derinliği.

TEDAVİ. — Zehirlenmeyi müteakip, Tanenli su ile mideyi yıkamalı, apomorphine yapıp hastayı kusturmalı. Büyük tenkiyelerle barsakları yıkamalı. 50 gram kömür tozu yutturmalı, deri altına atropin, damar içine de 500 gram fiziyolojik serum veyahut % 20 nisbetinde yapılmış glikozlu serumdan 50 - 100 gram yapmalı. Kalbi kuvvetlendirmeli.

Amanita Phalloides denilen mantarla zehirlenmede yukarıki belirtilerden başka kanın erimesinden ileri gelen sarılık, hemoglobin işemek, koma ile ölüm görülür.

TEDAVİ. — Yukarıkinin aynidir.

Afyon ve morfinle zehirlenme: Üç santigramdan fazla morfin ile az çok zehirlenme ârazları görülür. 9-10 santigram ise insanı öldürür.

Zehirlenme alâmetleri: Az mikdarile hafif ter, kaşınma, nabız ve teneffüsün azalması, yorgunluk, ve uyku hali, bazan fenalık ve bulantı, kabızlık vardır.

Çok miktarda alınırsa kendini tamamen kaybetmeye kadar giden bir uyku hali, adalelerde gevşeklik derinin önce sararması sonra solması, vücut hararetinin düşüklüğü, teneffüs ve nabızda yavaşlama, tansiyonun düşmesi, gözbebeğinin daralması, vücutta çekilmeler, koma, nefesin durmasile ölümden ibarettir.

TEDAVİ. — Zehirlenme birdenbire fazla miktarda afyon veya morfin yutmakla olmuş ise binde bir permanganat mahlûlü veya yüzde bir oksijenli su ile mideyi yıkamalı. Bol kömür tozu yutturmalı. Sıcak yatağa yatırmalı, koyu kahve içirmeli. Eğer içemezse caféine iğnesi yapılmalı. Başa soğuk su konmalı. Dikkatle amonyak koklatmalı, teneffüs merkezinin tenbihi için Lobelin yapmalı. Yarım saat ara ile dört defa ve yarım miligramlık atropin, birer çeyrek ara ile iki defa strychnin yapılmalı. Oksijen ve karbon gazı koklatmalı. Sun'î teneffüs yapmalı. Deriyi ovalamalı.

Nikotin ile zehirlenme: Tütünün suyunda ve yandığı zaman dumanında bulunan zehirli madde nikotindir.

Nikotin ile zehirlenme alâmetleri: Baş dönmesi, baş ağrısı, zayıflık, salya akması, soğuk ter, kusma, ishal, nabzın intizamsız ve zayıf oluşu, nefes darlığı.

Ağır zehirlenmelerde: Yukarıkilere ilâve olarak kendini bilmezlik, gürültülü ve fena kokulu nefes, kalp hareketlerinde yavaşlık ve zâf, kol ve bacaklarda çekilmeler, gözbebeğinin darlığı, görme bozuklukları, felçler ve nihayet ölüm görülür.

Senelerdenberi devam eden tütün iptilâsında nikotin ile zehirlenmede müzmin boğaz nezlesi, bronşit, zâfiyet, sinirlilik, uykusuzluk, baş dönmesi, titreme, vücut ağrıları, sinir iltihapları, hazım bozukluğu, iştahsızlık ve kabızlık, görme bozuklukları, damar ve kalb bozukluğu vardır.

Tedavi için birdenbire zehirlenmelerde: Mideyi yıkamak, kömür tozu yutturmak, on dakikada bir çorba kaşığı Lugol mahlûlü içirmek, sun'î teneffüs, vücut ağrılarına karşı afyon, sıcak şeyler koymak, idrar söktürücü ilâçlar, kahve, konyak vermektir.

Müzmin zehirlenmede: tütünü terk, açık havada gezinti, günde bir iki gram iyodür dö potasyum vermelidir.

Solucan ilâcı Santonin ile zehirlenme: Fazla miktarda alınırsa olur.

Alâmetleri: Baş dönmesi, gözlerin kararması, her şeyi sapsarı görmek, ağızdan salya akması, kusmak, ishal, renk solukluğu ve soğukluk, koku ve tad almada bozukluk, gözbebeklerinin genişlemesi, uyku hali, idrar renginin safran gibi sarı oluşu...

TEDAVİ. — Kusmayı davet, mide yıkamak, müshil ve lâvman, çarpınmalara karşı kloral, ihtiyaç halinde sun'î teneffüs yapmalı, eter koklatmalı, kalbi kuvvetlendirmelidir.

Herhangi bir zehirlenme vakası karşısında yapılacak umumî tedbirleri dört grupa ayırabiliriz:

1— Mide ve barsaklardan zehirleyici maddeyi çarçabuk uzaklaştırmak,

2— Zehirli maddeyi tesirsiz hale getirmek,

3— Zehir kana karışmış ise onu zararsız hale sokmak,

4— Kalp, teneffüs, sinir sisteminin umumî şekilde tedavisine çalışmak.

Şimdi sıra ile bu tedbirleri gözden geçirelim:

1— Mide ve barsağa girmiş olan zehirli maddenin çıkarılması için: mide yıkanır. Veya hastaya bol su içirilerek aldığı zehirli maddenin sulandırılmasına çalışılır. Mideyi yıkamak için ya 3-4 litre kadar bol âdi su, yahut o zehirin panzehiri ne ise o kullanılır. Panzehir deye asit ile zehirlenenlere alkalen (meselâ karbonat), süt, yumurta akı, kireç suyu, sabunlu su, buz kullanılır. Alkalenlerle (kalevilerle) zehirlenmede ise sulu asitler, sirke, zeytin yağı, buz, Tanen, çay ve permanganat çok kullanılır.

Madenlerle zehirlenmede sabunlu su muvafıktır. Keza maden, nebat ve yiyeceklerle zehirlenmede madenin zedelenmesini önlemek ve zehirin kana karışmasına mâni olmak için sahlep muvafıktır. Mide yıkamaları her zaman kabil olmaz. Ekseriya yakıcı maddelerin mideyi delme tehlikesi de bulunduğundan mide yıkamak tehlikeli olabilir.

Strychnine gibi mideyi sıkıcı maddelerle zehirlenmelerde mideyi yıkamadan önce zehirin sıkıcı tesiri izale edilmezse mide yıkamak imkânsız olur. Midenin yıkanması kabil olmadığı zamanlar kusturmak muvafık bir tedbirdir. Kusturucu olarak tuz, apomorfin, ipeca tozu, parmak sokmak vardır.

Halkın panzehir olarak kullandığı süt, ekseriya iyi ise de bazı maddelere karşı meselâ fosforla zehirlenmeye karşı kullanılmamalıdır.

Midenin yıkanamadığı hallerde en iyisi bir bardak su içinde beş on gram kadar kömür tozu karıştırıp arka arkaya yutturmalıdır. Bu kömürden maksat ne mangal kömürü, ne de maden kömürüdür.

Eğer zehirlenme mide yolile değil de deri yolile olmuş ise hacamat yapıp zehiri çekmeye çalışmak lâzımdır. İdrar sötürmek de faydalıdır.

2— Yutulan zehiri, zararsız bir hale sokmak pek az ahvalde kabildir. Bu da Baryumlu maddelere karşı sulfat dö sut veya sulfat dö manyezi, asit oksalik veya oksalat ile zehirlenmede kalsiyum vermekten ibarettir. Tanen de bazan işe yarar.

3— Zehir kana karışmış ise onu zararsız hale sokmak için her zehire karşı bir panzehir bulmak güçtür. Baryum ile zehirlenmede kalsiyum şırıngası, Siyanür ile zehirlenmede damara hiposolfit şırıngası gibi... Bunları ancak doktor yapmalıdr.

4— Kalp, teneffüs ve sinir sistemine yapılacak umumî tedavi:

Ekseriya zehirler kalp ve teneffüs felce uğradıklarından bu merkezlerin felce uğramasına mâni olmak lâzımdır.

Zehirlenmiş kimse, Kendini bilmiyorsa, başı aşağıya meyilli olarak yatırılır. Amonyak koklatılır. Eğer başa kan hücumu varsa bilâkis baş dik tutulur. Hastanın nefes almadığı görülürse sun'î teneffüs yapılır. Teneffüs merkezini tenbih için deri altına Lobelin şırınga edilir. Hem kalbe, hem damarlara hem de teneffüse faydalı olan Cafein, kanfre, kardiyazol, coramine şırıngaları yapılır.

Kalp zâfı varsa, enseye soğuk su, derinin fırçalanması veya oğulması, kalbe avuç içile masaj veya hafif darbeler vurularak kalp harekete getirilir. Adrenalin, Efetonin, Efedrin kullanılır. Her zehirlenmede en yakın doktora haber verilmelidir.

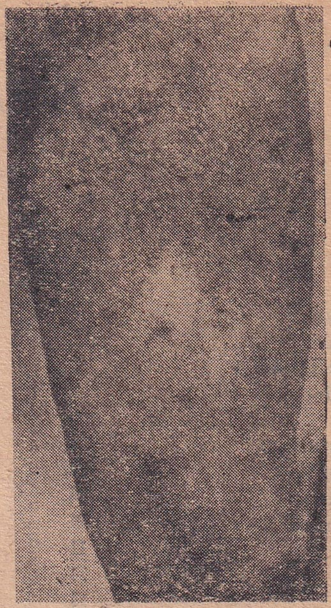
ZONA veya ERPES ZOSTER — Eski tıp dilimizde buna zünnar derlerdi ki kuşak demektir. Böyle denmesinin sebebi de bu hastalığın tezahüratı olan beyaz kabarcıkların âdeta bir pantalon kemeri gibi vücudu kuşatmasıdır.

Hastalığın sebebi malûm değildir. Süzgeçlerden geçen cinsten bir mikrop yâni Virus olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu mikrop sinir sistemine musallat olur. Sinirlerin köklerinde iltihap yapar. Ondan dolayı bir iki santimetre genişliğinde bir şeridin vücudu kuşattığını tasavvur ediniz. Bu şeridin kuşattığı sahada küçük beyaz kabarcıklar peyda olur. Bunlar tıpkı insan uçukladığı zaman çıkan kabarcıklara benzediğinden Zona'nın bir ismi de Erpes Zoster'dir.

Bu kabarcıklar sinirlerin geçtiği yerlerin istikametini takip eder. Şiddetli ağrılar ve yanma yapar. Ekseriya ateş de vardır. Elle dokunulmaz bir haldedir. Hastalığın devamı ortalama bir hafta kadardır.

Hastalığın sonu: Mutlaka iyi olan bir hastalıktır. Öldürmez. Fakat ıztırap verir.



Zona hastalığında kabarcıklar, sinirlerin geçtiği yerlerin istikametini takip eder.

TEDAVİ. — Mevziî olarak Talc veya pudra ekmek, dahilen aspirin veyahut salipirin almak lâzımdır. Ayrıca B_1 *vitamini şırıngaları da faydalıdır. Hattâ bu vitaminin damara ve günde iki defa 25 miligram şırınga edilmesi hastalığın müddetini kısaltır.*

S o n

KİTABIN İÇİNDEKİLER

A

	Sahife
Abazi	5
Abseler	5
Açlık ağrıları	6
Açlık ödemi	7
Adams-stok hastalığı	7
Ademi iktidar	7
Adenit	8
Âdet bozuklukları	8
Âdetten kesilme	10
Adison hastalığı	11
Adiodokokinezi	11
Aeorofaji	11
Afazi	11
Afoni	11
Afrazi	11
Afrodizyaka	11
Afrodizis	12
Aft	12
Agarofobi	12
Ağız ve diş bakımı	12
Ağız hastalıkları	13
Agoni	13
Ağrılar ve (Kolik)ler	13
Akamet (Kısırlık)	14
Akciğerler	15
Akciğer absesi	16
Akciğer kanseri	17
Akciğer veremi	17
Akıntı	20
Akne	21
Akrep sokması	21
Albümin işeme	21
Alkolizm	21
Alopezi (Alopesie)	21
Amboli (Embolus)	22
Ambliyopi (Amblypie)	22
Ameliyat	22
Amnezi (Amnesie)	22
Amoroz (Amaurose)	22
Ampiyen (Empieme)	22
Anafilaksi (Anaphylaxie)	22
Andokarditis	23
Aneksit	23
Anemiler	23
Anevrizma	23
Ankilostom	24
Anomali	24
Antisepsi	24
Anüri	24
Apandisit	24
Apati	25
Apireksi	26
Apopleksi	26
Arteryoskleroz	26
Artiritizma	26
Artritis	26
Asabiyet	27
Asepsi	27

	Sahife
Asit	27
Asistoli	27
Askarit	27
Asteni	27
Astma	28
Astigmatizma	28
Aşılar	28
Ataksi	29
Atelektazi	29
Ateş	29
Atetoz	29
Atoni	29
Atrofi	29
Avort	30
Avortit	30
Ayak nasırları	30
Ayak şekil bozuklukları	31
Ayak terlemesi	31
Âza düşüklükleri	31

B

Babinski	33
Bacak çarpuklukları	33
Bademcil iltihabı	33
Barsak delinmesi	34
Barsak dönmesi	34
Barsak düşüklükleri	34
Barsak iltihapları	35
Barsak kanaması	35
Barsak kanseri	35
Barsak kurtları	35
Barsak tıkanması	36
Barsak veremi	36
Barsak menşeli zehirlenmeler	36
Balıktan zehirlenme	37
Banyolar	37
Basur memeleri	39
Baş ağrıları	40
Baş dönmeleri	42
Bayılma	44
Bazal Metabolizma	45
Basedow hastalığı	45
Belkemiği hastalıkları	47
Belsoğukluğu	48
Beriberi	48
Beyin hastalıkları	49
Beyin absesi	49
Beyin frengisi	50
Beyin kanaması	50
Beyin kansızlığı	51
Beyin sarsıntısı	51
Beyin urları	52
Beyin yumuşaması	52
Beyine kan hücumu	52
Beyin yorgunluğu	52
Biyospi	52
Bitler	53

	Sahife
Boğaz hastalıkları	53
Boğmaca	53
Boğulmak	54
Boy ve kilo	54
Boyun çarpıklığı	55
Böbrek iltihapları	55
Böbrek taşları.	57
Böbrek düşüklüğü	58
Böbrek urları	5ş
Bronşektazi	5ş
Bronşitler	59
Bulantılar	59
Bulaşıcı hastalıklar	60
Bunama	60
Burun çarpıklığı	60
Burun kanaması	6ğ
Burun nezlesi	61
Burun tıkanması	62

C

Cerahat	63
Cücelik	63
Cüzam	64

Ç

Çakma hastalığı	65
Çarpıntı	65
Çatlaklar	66
Çengelli kurt	66
Çiçek ve su çiçeği	66
Su çiçeği	66
Çiçek aşısı	66
Çiller	67
Çıkıklar	67
Çocuk doğumu	68
Çocuk emzirmek	70
Çocuk düşürmek	70
Çocuk kolerası	71
Çocuklarda kemik hastalığı	72
Çocuk felci	72

D

Dakosta	73
Dakriyosistitis	73
Dalak düşüklükleri	74
Dalak büyümeleri	74
Dalak yaralanmaları	75
Daltonizm	75
Damak	75
Damarlar	75
Damar sertliği	76
Dank hastalığı	76
Darier hastalığı	76

	Sahife
Darvinizm	77
Debilite	77
D.D.T.	77
Dejenerelik	77
Dekstrokardi	78
Dekubitus	78
Demans	79
Delilik	79
Deniz tutması	79
Deri	79
Deri hastalıkları	80
Derkum hastalığı	80
Dermatit	80
Dermatol	80
Dermatoz	80
Dermoid	80
Dermografizm	81
Devlik	81
Devval	82
Dezenfeksiyon	82
Dik teamülü	83
Difteri	83
Dil hastalıkları	83
Dımağ hastalıkları	84
Dipleji	84
Diplopi	84
Dipsomani	84
Disbaziya	85
Dispe	85
Disfaji	85
Dizidroz	85
Dismenore	85
Distomlar	85
Dispepsi	86
Distrofi	86
Diş apseleri	87
Diş bakımı	87
Diş çıkarmak	87
Diş çürümesi	90
Dişlerde Piyore	91
Dişsizlik	92
Dış gebelik	92
Diyabet	93
Diyafragma	93
Diyare	93
Diyatermi	93
Diyatez	93
Dizanteri	94
Dolama	96
Dolikokolon	96
Dolikosefal	97
Donuklar	97
Doping	97
Dördüncü hastalığı	98
Douglas	98
Drastik	98
Drenaj	98
Durözies hastalığı	98
Düz tabanlık	

E

Eberth Basili	99
Edimme	99
Einhorn Sondası	99
Ekimoz	99

	Sahife
Ekinokok hastalığı	99
Eklampsi	100
Ektazi	100
Ektima	100
Ektopi	101
Ektropyon	101
Ekzantem	101
Ekzema	101
Ekzoftalmi	102
Elefantiyazis	102
Elektrik çarpması	102
Elektrikle tedavi	102
Elektrokardiyogram	103
Emzirme	104
Endarteritis	104
Endocarditis	104
Endokrin	104
Endometritis	104
Endoskopi	104
Endotel	104
Enfluenza	104
Enjeksiyonlar	104
Enoftalmi	107
Enuresis Nocturna	107
Epidemi	107
Epidural	107
Epilepsi	107
Epistaksis	107
Epitelyoma	107
ERB hastalığı	107
Ergenlikler	107
İlâçtan mütevellit akneler	107
Eritromelalji	108
Erken bunama	108
Eritrosit	108
Erizipel	108
Erorin iptilâsı	108
Esrar iptilâsı	110
Etüvler	111
Evham	111
Evliliğin sıhhi şartları	111

F

Fabizm	113
Faradizasyon	113
Fare ısırığı	113
Favus	114
Felç'ler	114
Fehling miyarı	115
Feminizm	115
Fibrin	115
Fibröz	115
Fibrom	115
Filaman	115
Filarya	115
Fil hastalığı	116
Filatov hastalığı	116
Flebit	116
Flegmon	117
Finsen lambası	117
Fissür	117
Fistül	117
Fıtıklar	117
Fokale intan	118
Folikülin	118
Folikülit	118

	Sahife
Forseps	118
Fraktür	118
Frengi	118
Fröydizm	121
Fröhlich hastalığı	121
Füronkl	121

G

Galaktozüri	122
Galop düzeni	122
Galvanik cereyan	122
Galvano Koter	122
Gamet'ler	122
Ganglion	122
Gangren	122
Gargaralar	123
Gastralji	124
Gastrektomi	124
Gastrit	124
Gastroanterit	124
Gastroptoz	124
Gastroskopi	124
Gastrosükkore	124
Gaucher hastalığı	124
Gebelik	124
Gebeliğin erken teşhisi	126
Göbek ipi	126
Gierke hastalığı	127
Gırtlak hastalıkları	127
Gırtlak iltihapları	-27
Gırtlak veremi	127
Gırtlak frengisi	128
Gırtlak urları	128
Glokom	128
Guvatr	128
Göğüs hastalıkları	128
Göz hastalıkları	130
Göz zarı hastalıkları	132
Göz bebeğinin hastalıkları	134
Göze perde inmesi	134
Glokom	134
Göz dibi hastalıkları	135
Gözde şaşılık	135
Göz titremesi	135
Görme bozuklukları	135
Grip	135
Güç doğum	136
Güneş banyoları	137
Güneş çarpması	137

H

Habitüs	139
Hacamat	139
Hadımlık	139
Hafıza zâfı	140
Halsizlik	141
Hallüsinasyon	141
Hardallı tedaviler	141
Hardal lapası	141
Havale	141
Hebra hastalığı	142
Hazım bozuklukları	142
Hemanjiyon	142
Hemartros	142

	Sahife
Hematemez	142
Hematon	142
Hemofili	143
Hemoglobinüri	143
Hemogromatoz	143
Hemolis	143
Heparin	143
Hepatarji	143
Herber-Heubner hastalığı	144
Hiperkeratoz	145
Hipofiz	145
Hipoglisemi	146
Hipomani	146
Hipokrat	146
Hipoplazi	147
Hipospadiyas	147
Hipostas	147
Hiposteni	147
Hipotensiyon	147
Hipotermi	147
Histerektomi	147
Hirschprung hastalığı	147
Hirsutizm	147
Hıçkırık	148
Hırıltı	148
Hodgin hastalığı	148
Homoseksüalite	148
Horlamak	148
Hünsalık	148
Humma	149
Hummai racia	149
Husyeler	149

İ

İç ifraz	150
İç kanama	150
İç sıkıntısı	151
İçkiler	151
İçmeler	151
İdiopati	151
İdiosenkrazi	152
İdrar	152
İdrar tutukluğu	152
İdrar taşları	153
İdrosefali	153
İfragat	153
İfrazat	153
İgroma	153
İklimler	153
İkıntı	154
İkizlik	154
İltisaklar	154
İnanisyon	154
İnferktüz	155
İnsulin	155
İnterkostal	155
İntertrigo	155
İntoksikasyon	155
İplik çıbanı	155
İshal	155
İskorbüt	156
İsteri	157
İstimna	157
İşeme	158

	Sahife
İştahsızlık	158

J

Jakson sarası	159
Jadasson hastalığı	159
Jejünostomi	159
Jenner aşısı	159
Jones albümini	159

K

Kabakulak	161
Kabızlık	161
Kadın hastalıkları	163
Kadın tenasül uzuvları	163
Kala-azar	167
Kalori	167
Kalp hastalıkları	167
Kalp kifayesizliği	174
Kalp urları	175
Kalbin anevrizmaları	175
Kalbte ekinokok kesesi	175
Kan, Evsaf ve terkibi	175
Kan almak	176
Kanamalar	177
Kan durdurmak	177
Kan grupları	177
Kan nakli	178
Kan işemek	179
Kan hastalıkları	179
Kansızlıklar	179
Kanser	187
Kapiller'ler	187
Kaplıcalar	187
Kaposi	187
Karaciğer hastalıkları	188
Karaciğer sirozu	190
Karaciğer apsesi	192
Karaciğer frengisi	192
Karaciğer urları	193
Karaciğer ve safra taşları	193
Karantina	194
Karasu humması	194
Kastrasion	195
Kaşing hastalığı	195
Kaşıntı	196
Katalepsi	197
Kavern	197
Kayser ameliyatı	197
Kazoni teamülü	197
Kekemelik	197
Kellik	197
Kemik hastalıkları	198
Kemiklerin büyümemesi	202
Kırıklar	203
Kızamık	206
Kızlık zarı	206
Kızıl	207
Kokain iptilâsı	208
Kollaps	208
Kolera	208
Koma	209
Kondilon	209
Koplik lekeleri	209

	Sahife
Korsakof alâmetleri	210
Kuduz	211
Kulak hastalıkları	211
Kulak ağrıları	212
Kulak yıkamak	213
Kusmalar	215
Kuş palazı	216

L

Laennec	217
Laktozüri	217
Lamblia	217
Laparotomi	217
Larenjit	217
Lekeli humma	218
Lenfanjit	220
Lenfogranülomatoz	220
Lenfosarkomatoz	220
Lenfa	221
Lenfatik bünye	221
Leptomenenjit	221
Letarji	221
Lipitler	221
Lipodistrofi	221
Lipoidler	221
Lipom	221
Lister usulü	222
Litle hastalığı	222
Lökositoz	222
Lökopeni	222
Lohusa humması	222
Lumbago	224
Lupus	224

M

Macburney noktası	225
Mafsal hastalıkları	225
Mafsal iltihapları	227
Mafsal veremi	227
Mafsal frengisi	227
Mafsalların şekil bozuklukları	228
Makrofaji	228
Makrojenitozomi	228
Malta humması	228
Mamalar	229
Mani	230
Maurer ameliyatı	232
Mayii dimağı şevki	232
Mazohism	233
Mediyasten	233
Medulla	233
Megakolon	233
Megalomani	233
Megalosefali	233
Mehbil	234
Melana	234
Melanin	234
Melankoli	234
Melanom	235
Meme hastalıkları	235
Meme urları	237
Mendel kanunları	237
Menenjitler	237

	Sahife
Meni	238
Menoraji	239
Meralji	239
Meri hastalıkları	239
Mesane hastalıkları	240
Mesane iltihapları	241
Mesane taşları	241
Mesane urları	241
Methabolizma	242
Metastaz	243
Meteorizm	243
Mide hastalıkları	243
Mide yarası	245
Mide kanseri	247
Mide genişlemesi	247
Mide düşüklükleri	248
Midenin asabi hastalıkları	248
Midenin ifraz bozuklukları	248
Migren	249
Mikozis	249
Mikroplar	249
İstreptekok	251
İstafilakok	251
Pnömokok	252
Antereokok	252
Menengokok	252
Gonokok	253
Malta humması mikrobu	253
Piyosiyanus mikrobu	253
Şarbon »	254
Difteri »	254
Ruam »	255
Tifo mikrobu	255
Paratifo mikorpları	256
Koli basili	256
Dizanteri mikrobu	257
Enflüenza mikrobu	258
Weeks mikrobu	258
Boğmaca mikrobu	258
Yumuşak şankr mikrobu	258
Kolera mikrobu	258
Veba mikrobu	259
Tetanoz mikrobu	259
Gazlı Gangren mikrobu	259
Füziform mikrobu	260
Verem mikrobu	260
Cüzam mikrobu	261
Frengi mikrobu	261
Hümmai racia mikrobu	261
Amibler	261
Weill hastalığı mikrobu	262
Sarı humma mikrobu	262
Siper humması mikrobu	262
Fare ısırığı hastalığı mikrobu	262
Kala-azar hastalığı mikrobu	262
Sıtma mikrobu	263
Tifüs mikrobu	264
Kızamık mikrobu	264
Kızıl mikrobu	265
Çocuk felci mikrobu	265
Uyku hastalığı mikrobu	265
Morax basili	265
Mikroskop	265
Mikrosefal	266
Mikzödem	266
Miyalji	267
Miyasteni	267

	Sahife
Miyozit	268
Mizofobi	268
Monaldi usulü	268
Monosit anjini	269
Morfinomani	269
Muafiyet	270
Murdar ilik hastalıkları	271

N

Nabız	275
Narkoz	277
Nefes darlığı	277
Nekroz	278
Nemfomani	278
Neosalvarsan	278
Nevralji	278
Nevrasteni ve Psikasteni	278
Nevrit	280
Nevroz	280
Nistagmüs	281
Nistagmü s	281
Noma	281
Nostalji	281
Nozofobi	282

Ö

Ödem	284
Öksürük	285
Ömür	286

O

Ozene	286
Obezite	289
Oftalmi	289
Oftalmopleji	289
Okkluzyon	289
Okkült kanama	289
Oksijen	289
Oksijenli su	289
Okzanüri	290
Oligospermi	290
Oligüri	290
Oroya humması	290
Ortopedi	291
Otohemoterapi	291

P

Page hastalığı	293
Pakimenenjit	293
Pandemi	294
Pandi teamülü	294
Pankardit	294
Pankreas hastalıkları	294
Pansımanlar	296
Paranovaya	298
Paratifolar	299
Paratifoid	300
Parazit	300
Pederasti	301

	Sahife
Pellagra	301
Penicilin	301
Peritonit	304
Pik sirozu	305
Pişikler	305
Pnömotoraks	306
Polibler	307
Ponksiyonlar	307
Pott hastalığı	310
Prolapsus	310
Prostat hastalığı	310
Prostat iltihapları	312
Prostat urları	313
Protez	313
Psikopati	313
Psoryazis	314
Purpuralar	314

R

Radyo-aktif	315
Radyoloji	315
Radyoskopi	315
Radyum	315
Rahim	315
Rahim hastalıkları	315
Rankee taksimi	315
Raynaud hastalığı	316
Rivolt	317
Röntgeen	317
Romatizmalar	318
Ruam hastalığı	320
Raşitizma	321
Rüptür	324

S

Sadizm	325
Safizm	325
Sağırlık	325
Sakarin	326
Salyrgan	326
Sar'alar	326
Sarı humma	329
Sebore	330
Sempatikotoni	330
Senilitas	331
Septisemi	331
Serumlar	334
Serum hastalığı	334
Simmonds hastalığı	336
Sinir sistemi	336
Sinuzit	337
Sıtma hastalığı	338
Müzmin sıtma	341
Siyatik	342
Skleroz	344
Skolyoz	344
Skrofüloz	34
Spazmofili	345
Spondilit	345
Spondiloz	345
Spina	345
Spor ve sıhhat	345
Statüs	347

	Sahife
Sun'i teneffüs	348
Su tedavisi	349

Ş

Şarbon hastalığı	351
Şark çıbanı	352
Şeker hastalığı	353
Şişmanlık	355
Şırıngalar	357
Şok tedavisi	357

T

Tabes	359
Takata-ara teamülü	360
Talma ameliyatı	360
Tampon	361
Tansiyon	361
Taşifaji	364
Taşıkardi	364
Tatarcık humması	364
Tavuk karası	364
Telefon korkusu	365
Telepati	365
Telgrafcı hastalığı	365
Teneffüs cihazı ve teneffüs	365
Tenkiyeler	365
Tenya	366
Tephirhane	366
Terapi	366
Teratom	366
Termokoter	366
Tersiyana	366
Tetani	366
Tetanos hastalığı	367
Tiflit	368
Tifo hastalığı	39
Tik	371
Tiroid guddesi	371
Tırnak hastalıkları	372
Toksikoz	375
Toksin	375
Tonsilektomi	375
Trakokostik	376
Torsion	376
Tortikolis	376
Trakea	376
Trauma	376
Trikomonas	377
Trişin hastalığı	377

	Sahife
Tripanozombaz	377
Trombanjeit	378
Tromboflebit	378
Trombokinaz	378
Trombopeni	378
Trombosit	378
Tromboz	378
Tüberkülin	378
Tüberküloz	378
Tümör	378
Tütün iptilâsı	379
Tütsüler	380
Tularemi	380
Tunç hastalığı	381
Turban taksimi	381

U

Uçuk	383
Ulkus	383
Ultraviyole	383
Üratlar	384
Üremiler	384
Üretrit	385
Ürobilin	385
Urlar	385
Ürtiker	385
Üroloji	386
Uzuvların tersliği	386
Uyku ve rüya	386
Uyku hastalığı	388
Uykusuzluk	389
Uyuşturucu zehirler	390
Uyuz hastalığı	391

V

Vagotoni	393
Vakez hastalığı	394
Vaksina	394
Valvüla	394
Vantrifikasyon ameliyatı	394
Varis	394
Vasserman teamülü	395
Veba hastalığı	395
Vejetatif sinir sistemi	397
Vena	397
Verem hastalığı	397
Vilson hastalığı	399
Virüs	399
Vitalkapasite	399

	Sahife
Vitaminler	400
A vitamini	403
B vitamini	406
B 1 vitamini	407
B 2 vitamini	410
C vitamini	413
D vitamini	417
E vitamini	420
H vitamini	422
K vitamini	423
L vitamini	424
M vitamini	424
P vitamini	425
Gıdalarımız ve vitaminler meselesi	426

Y

Yanıklar	428
Yaradılış kusurları	429
arım Başağrısı	430
Yarım inme	430
Yılan sokması	430
Yılancık	430
Yıldırım çarpması	431
Yğurt	431
Yumurtalık Hastalıkları	431
Yumuşak Şankr	431

Z

Zatülcenp	433
Zatürree	435
Zayıflık	436
Zehirlenmeler	437
Alkolle zehirlenme	
Amonyakla »	
Anilin boyalarile »	
Aspirinle »	
Antipirinle »	
Apiol ile »	
Arsenikle »	
Cıva ile »	
İçme ile »	
Siyanürle »	
Kömürden »	
Tentürdiyotla »	
Kloroformla »	
Kokainle »	
Kurşunla »	
Lysol ile »	
Mantarla »	
Nikotin ile »	
Santonin ile »	
Zona	447

Ahmet Sait Matbaası

